توانستمەندی هزری میشێل فوکۆ لەگەڵ کۆرۆناڤایرۆس سەرلەنوێ هاتەگۆڕێ -9- ئازاد حەمە

بەشی نۆیەم

سەرەتا: بۆ تێگەیشتن لە کارگێڕی گڵوباڵی سیاسیانەی پەتای کۆرۆنا پێویستمان بەوە دەبێت کە بۆ بەشێك لە گەنجینەی هزری میشێل فوکۆ (Foucault) بگەڕێینەوە کە بە بایۆپۆلیتیـــــك (Biopolitics) ەوە (سیاسەتی زیندەیی/ سیاسەتی ژیانکاری) تایبەتی کردوون. مێژووی هزر ،کە بواری پسپۆری میشێل فوکۆ بووە، لەژێرسایەیا دەرگای لە شیکاری گەلێك دیاردەی کۆمەڵگەی مۆدێرن کردوەتەوە. ئەم بیریارە بە ئەوەی دیاردە وەلانراو و پەراوێزەکانی کۆمەڵگەی نوێی ڕۆژئاوا (شێتی، ناساغیدەروونی، بەندیخانە، نەخۆشخانە، پۆلیسخانە، ئەرشیفکردن، بەبێگانەبوون) بە چاکی ببینێت کاری بۆ ئەوە کرد کە لەسەر دەستی بیریارانی سەردەمی پێش و پاش خۆی، پردێك لە نێوان فەلسەفە، مێژووی پزیشکی و بایۆلۆجیدا دروستبکات. ئەوەش بەچاکی لە سێ بەرهەمە ناسراوەکانیدا گێرایان دانا: مێژووی شێتی، لەدایکبوونی کلینیك (عیـــادە)، مێـــژووی سێکســگەرایی (1). لەم بـــارەیەشەوە هەر زوو بیرمەندە گەورەکانی فەڕەنسا (ژۆرژ کەنگلێم، ئەلەکسەندەر کۆریێ، ژان کاڤایێس، گاستــۆن بـاشلار، لــوی ئاڵتیســێر، ژۆرژ دۆمیزیــل) کاریگەریان لەسەر هزری شیکاریی فوکۆ دانا. کەوابـێت پرسیارە سەرەکییەکەی ئەمە لێرەدا ئەوەیە کە، چۆن فوکۆ لەگەڵ کۆرۆنا بوەوە بـــابـەت؟ لەڕێگـــای بایۆپۆلیتیـــك و گرێـــدانەوەی پزیشکـــی (و زیندەوەرناسی) بە سیاسەتەوە ئەمەکرا. بۆیە ئەوەی ئێمە لەم بەشە مەبەستمانە لەسەری بوەستین بابەتی بایۆپۆلیتیکە بەپێی تێگەیشتنی فوکۆ، کە لەگەڵ کۆرۆناڤایرۆس لەناو بیریارانی ڕۆژئاوا بووەوە بـــابەت و فـــوکۆش لە دوو بەرهـەمیـــدا (یەکەم: چـاودێری و ســزا- لەدایکبوونی بەندیخانە 1975، دووەم: بەشی یەکەم(ویست بۆ زانین) ی پەرتووکی مێژووی سێکسگەرایی 1976) کاری لەسەر کردوون. کەوابـێت، “لە فـوکۆوە فێـری ئەوە بـووین جەستـەی زینـدوو ئامـانجی هەمـوو سیاسەتەکانە”. لێرە مەبەستی فوکۆ گشت جۆرەکانی دەسەڵاتە. “هیچ سیاسەتێك نییە کە سیاسەتی جەستەی نەبێت”، بەڵام بەپێی فوکۆ جەستە بوونەوەرێکی بایۆلۆجی نییە کە هێز بتوانێت کاری لەسەر بکات. وەکیتر، فوکۆ لە هەوڵی ئەوەشدا بووە کە لێکدانەوەی مێژوویی بۆ

ئەو تەکنیکە جیاوازانە بکات کە هێز تیایاندا کارگێڕی ژیان و مەرگی دانیشتوان دەکات” (وانەی ڤایرەس: پاولۆ پرێسیادۆ). ئەمە بۆ واتای ئەوەش دێت کە بەسیاسیکردنی بایۆلۆجی لەکاتی ئاسای و لەکاتی پەتاکانا شوێن بەخۆی داگیردەکات و خودی کۆرۆناش کولتووری سیاسی ئەوروپایی جارێکیتر دەخاتەوە بەرباسی فەلسەفی.

فوکۆ بە ئایدز مرد

فوکۆ یەکێکە لە قووربانیەکانی “سیاسەتی جەستە” (2). شاردنەوەی دووچاربوونی جەستەی فوکۆ بە ئایدز بەشێکە لە تیۆری بایۆپۆلیتیك کە خودی فوکۆ بەرهەمهێنەریەتی. هەر بۆیشە پێکەوەلکانی پاندەمی کۆرۆناڤایرەس و بایۆپۆلیتیك ناوی ئەم بیرمەندە فەرەنسییە دەوروژێنێت. لە ناوەراستی ساڵی 1981 بەولاوە “ناوەندی کۆنترۆلی نەخۆشیەکان و خۆپارستنلەیان” (CDC) لە ئەمەریکا چەند حاڵەتێکیان دەستنیشانکرد کە ناوی “ڤایرەسی دابەزاندنی بەرگریی مرۆڤ، HIV”ی لێنرا. واتە، ڤایرەسی نەخۆشی ئایدز. ئەم نەخۆشیە بە زۆری لەناو هاوڕەگەزبازەکانا بلآوبوەوە و میشێل فوکۆش یەکێك بوو لەو کەسانەی لە فەرەنسا لە ساڵی 1983 دووچاریبوو و پاش ساڵێکیش ، 25/06/1984 ، کوشتی. ئەو کات نەخۆشیەکە نە لەناو خەڵک ئاگایی پزیشکی لەسەربووە و نەش پزیشکانی فەرەنسی زۆر ئاشنابوونە پێی. بەپێی دانپیاهێنانەکانی دانیال دێفەر (Daniel Defert) ی پارتنەری فوکۆ بێت ، فوکۆ ئەم نەخۆشیەی لە ئەمەریکاوە لەگەڵ خۆی هێناوە. فوکۆ پێش مردنی بۆ ماوەیەك لە سەفەرەکی زۆردا بوو بۆ ئەمەریکا و لەوێش سەردانی یانەی هاوڕەگەزبازەکانی کردووە. ئەو دەمەی فوکۆ بە ئایدز دەمرێت فەرەنسا لەبەر هەندێك ئیعتباراتی خێزانی و سیاسی بە ئاشکرا باسی لە نەخۆشیەکەی فوکۆ نەکردووە. هەمان ساڵی مردنی فوکۆ پارتنەرەکەی (لە 1963 تا کاتی مردنەکە لە 1984 پێکەوەژیان) ڕێکخراوەکی بۆ داکۆکی لە مافی تووشبوانی ئایدز دامەزراند کە تائێستاش بەردەوامە. لەبەر ئەوەی فوکۆ و دێفەر لەکاتی خۆیدا هاوسەرگیری فەرمیان نەکردبوو یان یاسای مەدەنی فەرەنسی ئەو کات ڕێگای بەم جۆرە هاوسەرگیریانە نەدەدا ئەمە وایکرد کێشەیەکی یاسای زۆر بۆ دێفەر پاش مەرگی فوکۆ دروستبێت و بۆ ئاسانی نەبێتە خاوەنی ئەو میراتەی (شوقە، ئەرشیف و پەرتووکخانە) فوکۆ بۆی جێهێشتبوو. کەسوکاری فوکۆش ڕێگرنەبوون لەبەردەم وەسیەتنامەکەی فوکۆ، لە تا ئەم ساڵانەش دێفەر کێشەی فرۆشتنی شوقەکەی فوکۆ و ئەرشیف و پەرتووکخانەکەی هەبوو.

کۆرۆناڤایرەس و دووبارەبیرکردنەوە لە بایۆپۆلیتیك

بایۆپۆلیتیك زاراوەیەكە سەرەتا لەلایەن فوكۆوە بەكاربراوە و دواتر بواری بەكاربردنی لەسەر دەستی هەندێك بیرمەندی تر، بەتایبەت ئیتالی (ئاگامبێن، ئەنتۆنی نیگری، رۆبێرتۆ ئێسپۆزیتۆ Esposito) ، بەرینتر بوو. بایۆپۆلیتیك دوو زاراوەی گرنگمان بیردەخاتەوە كە ئەوەش ژیان (زیندەوەرناسی) و سیاسەتە. بەپێی ئەم تێۆرییە بێت دەسەڵات توانای خۆی بەسەر جەستەی تاكەكانی كۆمەڵگە پراكتیزەدەكات كە دواتر سەروەری، بابیتی مەرگ و بوونی جەستەش دەكەونە ناو پرۆسەكەوە. فوكۆ لە دوا بەشی یەكەم پەرتووكی (ویست بۆ زانین) “”مێژووی سێكسگەرای”” لەژێرناوی””مافی مەرگ و دەسەڵات بەسەر ژیانەوە”” ئەم لایەنە بە ووردی ڕاڤەدەكات، كە پاشان ئاگامبێن لە بەشی دووەمی پەرتووكی””هۆمۆساكەر: دەسەڵاتی سەروەری و مرۆڤی رووت””دێیت□س□□ر ئەو لایەنە تێۆریانەی فوكۆ بە كراوەیی جێیهێشتبوون، لەوانە “سەروەری و مرۆڤی رووت”، كە بەهۆیەوە ئەوەمان بۆ بەرچاویدەكات كە چۆن دەسەڵاتی سیاسی بۆ دەستگرتن بەسەر ژیانی بوونەوەرەكان هێزی خۆی بەكاردەبات. فوكۆ لە توێژینەوەكانیا ئەم لایەنەی بۆ لێكدانەوەی كەسی ناجۆری كۆمەڵگەش (لادەر، پەناهەندە، شێت، نانۆرمال یان ناساغ و..) بەكاربردووە.

فوكۆ لەڕێگای بایۆپۆلیتیكەوە هەوڵی شیكاركردنی پەیوەندی هێزی داوە بە جەستەی كۆمەڵایەتییەوە. شیكاركردنەكەی زۆرتر ئاراستەی كۆمەڵگەی مۆدێرن كردووە. هەر ل□ بەرئەوە بەهۆی بایۆپۆلیتیكەوە باس لە كۆمەڵگەی سەروەریش دەكات كە بەرەو كۆمەڵگەی دیسیپلین دڕوات و تیایا ژیانی خەڵك چاودێریدەكرێت و ، خودی ژیانەكەش وەك ئامرازێك بۆ بەرژەوەندی نیشتیمانی بەكاردەبرێت. بەپێی فوكۆ بڵاوبوونەوەی تەكنیكەكانی دەسەڵاتی بایۆپۆلیتیك ،وەك تۆڕێك لە هێز، بوارە یاساییەكان تێدەپەڕێنێت تا ببێتە هێزێكی ئاسۆیی و لەوسەریشەوە گشت ژیانی جەستەی تاكەكان بگرێتەوە (لای خۆمان جەستەی سەردەشت عوسمان نموونەیەكە لەسەر ئەمە). كەواتە، گەوهەری تێگەیشتنی فوكۆ بۆ بایۆپۆلیتیك لە شیكاری پەیوەندی هێز بە جەستەوە خۆی پووختدەكاتەوە. جەستەی تاك لە كۆمەڵگە لە ڕێگای دیسیپلینەوە قۆرخدەكرێت. دامەزراوەكانی كۆمەڵگە ،كە دامەزراوەی سیاسیشن (نەخۆشخانە، قووتابخانە)، شوێنی پیادەكردنی ئەم دیسیپلینەن.

بایۆپۆلیتیك لە كۆمەڵگەی نوێ بەپێی تەكنیكەكانی هێزی نوێ بەڕێوەدەچێت كە ئەوەش دەستدەگرێت بەسەر ژیان و مەرگی خەڵك، لەدایكبوون و مەرگ، تەندروستی تاكەكانی كۆمەڵگە (كەوتنەدوای د. عەبدولستار تاهیر شەریف تا مەزرەعەكەی و كوشتنی لەنێو زێدی خۆی نموونەیە لەسەر ئەتكردنی جەستە بەپێی پێویستی سیاسی).

بایۆپۆلیتیك بواری كاركردنی خۆی هەیە. بۆنموونە كاتێك درم و پەتا

بڵاودەبێتەوە بە یەکێك لە بوارەکانی دەژمێردرێت. واتە بایۆپۆلیتیك هەردوو لایەنی سیاسی و تەندروستی پێکەوەگرێدەدات و، پێشماندەڵێت تەندروستی شتێکی بە لایەن نییە و شوێنەکیشە بە پیادەکردنی دەسەڵاتی سیاسی دەوڵەت. هەر دەوڵەتیشە دواتر سەروەری دروستدەکات کە ئەوەش لەو سەرەوە دەبێتە بەشێك لە سیاسەتی بەکاربردنی جەستە. بەپێی زانینمەندی فوکۆ بێت بایۆپۆلیتیك بوارێکی شیکارییە بە کارکردن لەسەر ئاسایش، دیسیپلین و سەروەری. هەریەك لەوانەش پەیوەندیان بەیەکەوە هەیە. سەروەری پێویستی بە پیادەکردنی دیسیپلینە. بە ئەوەی ئەم دیسیپلینە پیادە بکرێت دەسەڵاتی سیاسی پێویستی بە دامەزراوەیە: قوتابخانە، نەخۆشخانە، بەندیخانە، ئەمانەش لەڕێگای پۆلیسەوە ئیشی خۆیان دەکەن. ئیشکەش بریتییە لە بەرهەمهێنانی تاکەکانی کۆمەڵگە بەو جۆرەی میکانیزمی دەسەڵات پێویستیپێیەتی. بایۆپۆلیتیك لەگەڵ هاتنی مۆدێرنە وا لە سیاسەت دەکات دەستبخاتە ژیانی خەڵکەوە. بەڵام پێش مۆدێرنە مامەڵە لەگەڵ دەستەی بیمار و ناساغ ئاقاری تری وەرگرتووە. هەر بۆ نموونە، گولی Leprosy کە بەهۆی بەکتریایەکەوە سەرهەڵدەدات و دەبێتە هۆکاری دروستکردنی لییر، بەپێی فوکۆ بێت، کە لە یەکێك لە نووسینەکانی (مێژووی شێتی) دا هێمای بۆکردووە ، گولی لە سەدەکانی ناوەڕاست دا وەك نەخۆشیەك سەیرکراوە کە سزایەکی یەزدانییە و کەسی گول بە دورخستنەوەی لە کۆمەڵگە لە گولیدەخرێت. ئەوەش بەهۆی مردنێکی مەدەنیەوە کە لە ئاهەنگێکی دیاریکراودا بەیدەسازێنرێت. گول کەسێکی پیسە و پێویستە لە کۆمەڵگە دوورخرێتەوە و مردنەکەشی لە دەرەوەی دەسەڵاتی خۆیەتی. لێرە جەستەی نەخۆش جەستەیەکی لایەندارە و شوێنی دروستکردنی مەترسی و لەخۆگرتنی درمی نادیارە. بەمجۆرە جەستەی گول جەستەیەکی گوماناوییە و خۆڕزگارکردن لێی پێویستە.

سەرباری هەموو ئەوانەی وترا، ئەو جۆرە هێزەی لەناو بایۆپۆلیتیکدا کاردەکات هێزێکی نوێیە و جەستە و ژیانیش دەکاتە بواری کارکردنی خۆی. بۆیە فوکۆ لە تێۆری بایۆپۆلیتیکدا پێیوایە کە، کەرەنتین سەرەتای پیادەکردنی ئەو هێزە سیاسییەیە کە لە بایۆپۆلیتیکدا پەنهانە. واتە، کارکردن لەسەر قۆرخکردنی ژیانی دانیشتوان (جەستە و زیندەگییان). ئەمە وادەکات دەزی شاریش لەژێرسایەی کەرەنتینبن بگەڕێت کە خۆی لە هەندێك لایەن پووختدەکاتەوە: دابڕان لەیەکتر، ڕاگرتنی پاکوخاوێنی شار، تێکچوونی پەیوەندی نێوان مەرگ و لەدایکبوون و زۆر شتیتر. هەر ئەم جۆرە سیاسەتەش توانای ڕێکخستنی چاودێری تاکەکەنی کۆمەڵگە و هێزی کۆنترۆلکردن شیاودەکات (2). لەماوەی کەرەنتینە وردەکارییەکانی پاراستنی شار و خەڵکەکەی

لەلایەن دەسەڵاتی سیاسی تەندروستییەوە ڕێك ئەوەیە كە فوكۆ لە “”چاودێری و سزا “” لە بەشی سێهەم بەناوی “”(چاودێری هەموو، Le panoptisme “” باسی لێوەكردووە.

پزیشكی و بایۆلۆجی بوونی بەشێك لە دەسەڵاتی سیاسی لە سەردەمی كۆرۆنا

بایۆهێز (زیندەگی هێز)(biopouvoir/ biopower) جۆرێكە لە جۆرەكانی هێزی سیاسی كە دەسەڵات بەسەر تاكەكانی كۆمەڵگە پیادەیدەكات. دەسەڵاتی سیاسی كۆمەڵگەی نوێ لەڕێگای هەندێك تەكنیكی خۆیەوە (تەكنیكی لەدایكبوون و مردن) جەستە و ژیانی تاكەكانی كۆمەڵگە كۆنترۆڵدەكات. بەم جۆرە، لەڕێگای تیۆری بایۆپۆلیتیكی فوكۆوە لەوە حاڵیدەبین ژیاندان بە كەسێك و ژیانوەرگرتنەوە لە كەسێك ئیشی سیاسەتە(كوشتنی كاوە گەرمیانی). پەیوەندی نێوان خودی دەسەڵات و كوشتنیش هەر دەچێتە ئەم خانەیەوە. مۆدێلە سیاسییەكان لە كۆن و لە ئێستادا ئەمەیان پیادەكردوە. جەستەی جوولەكە بەدەستە نازییەكانەوە، جەستەی كورد بەدەست ئەنفالچییەكانەوە، جەستەی فەلەستینییەك بەدەست ئیسرائیلییەكانەوە، جەستەی جەزائیرییەكان بەدەست كۆلۆنیالە فەرەنسییەكانەوە. لەڕووەوە تەكنەلۆژیای كۆنترۆڵ لەدایكدەبێت كە كۆنترۆڵی جەستە و ڕۆحی تاكەكانی كۆمەڵگە دەكات، كە ئەمەش بەسیاسیبوونی ژیان یان مردن لەگەڵ خۆی دەهێنێت. فوكۆ لە پەرتووكی“”پێویستە داكۆكی لە كۆمەڵگە بكرێت“”باس لەوە دەكات كە “كە بژێت و كە بمرێت”. ژیان لەمحالەتەدا دەبێتە سیاسەت و مردنیش هەر لەژێركۆنترۆڵی سیاسەتدا دەبێت. كۆتای ژیان، كە مەرگە، سیاسەت دەستنیشانیدەكات (شێوەی مردنەكەی بەنموونە مام جەلال و كاك نەوشیروان یان یاسر عەرەفات، ئەو داستانەی لەسەر مەرگیان دروستكرا). واتە سیاسەت مەرگی جەستە دیاریدەكات. لەسەردەمی حكومەتی ساركۆزی ویسترا گۆڕی ئەلبێر كامۆ لە گۆڕستانێكی باشوری فەرەنساوە بۆ گۆڕستانی مەزنەكان، پانتێئۆن (Panthéon)، لە پاریس بگوازرێتەوە، بەڵام كاترینی كچی كامۆ ئەو پێشنیارەی ساركۆزی ڕەتكردەوە. ئامانجی سیاسی لە پشت ئەم كردارەی ساركۆزییەوە بوو. پیرۆزكردنی جەستەی مردوو، مردووەك كە دەكارێت هاوكێشە سیاسییەكان بگۆڕێت (بەنموونە هەوڵی گەڕانەوەی گۆڕی نازم حیكمەتی شاعیری تورك لە مۆسكۆوە بۆ توركیا، یان شێوەی ناشتنەكەی بن لادن: تەرمەكەی هەڵدرایە ناو دەریاوە). بازرگانیكردنیش بە مردووەوە لە بەشێك لە پرسەكانا بەشێكە لەم لایەنە.

ژیانی خەڵك كە بریتییە لە ژیانێكی جەستەیی تەندروستی جەستەش

بابەتی شیكارییە. لەم حاڵەتەشدا سیاسەت لەگەڵ زیندەوەرناسی مرۆڤ یەك دەگرێتەوە كە تەندروستی خەڵك (یان گشتی) یش لەخۆدەگرێت. ژیانی جەستەیی خەڵك كە بەهۆی زیندەوەرناسییەوە دەبێتە بابەتی شیكاری بە تەندروستی ئەمە وادەكات پزیشكی لەڕێگای زیندەوەرناسییەوە بێتەناوەوە. واتە، جەستە بەهۆی زیندەوەرناسییەوە دەبێتە بابەتی سیاسەت. فوكۆ لەم ڕووەوە سەرچاوەیەكی ئەپیستیمییە(مەعریفییە) بە بابەتی قەرخكردنی جەستە لەلایەن دەسەڵاتەوە. خەڵك بەیارمەتی “تەندروستی گشتی” public health یەوە دەبێتە بابەتی دەسەڵاتی تەندروستی كە دەسەڵاتە سیاسییەكەش لەخۆدەگرێت. بەمجۆرە، پاش ئەوەی جەستە دەبێتە بابەتی تەندروستی، كە دامەزراوەیەكی پزیشكییە و بەشێكیشە لە دەسەڵاتی سیاسیی، دەبینین كە تەندروستی ئیشی كاركردنە لەسەر بوونی جەستە. جەستە لەڕووەوە دەبێت موڵكی ئەویتر، بەسیاسیدەكرێت و لە خاوەندارێتی “خودی” یەوە دەگوازرێتەوە بە خاوەندارێتی “ئەویتر”. بەنموونە جەستەی جوولەكەیەك كە دەبێتە بابەتی شیكاری و موڵكی نازییەكان یاخود جەستەی كوردێك كە بەدەست بەعسییەكانەوە دەبێتە شوێنێك بۆ یاریپێكردن و مامەڵەپێوەكردن (سوتاندن، لەسێدارەدان، شەواندن و تادەگاتە زیندەبەچاڵكردن). لەژێرسایەی ئەم جۆرە مامەڵەكردنە بە جەستە دەسەڵاتی سیاسی بوارێك بە دادوەریكردن بە جەستە دەدزێتەوە. واتە جەستەی“تۆ” تەنیا موڵكی“تۆ” نییە، موڵكی ئەویتری سیاسیشە (بەنموونە ڕادەستنەكردنەوەی جەستە كۆرۆناوییەكان بە خێزانەكانیان یان جەستەی هەندێك سەركردەی مێژووی یان سیاسی بە كەسوكاریان). لەڕێ دادوەریكردن بەمانای ئەوە دێت كە دەسەڵاتی سیاسی مافی ژیاندان بە جەستە، قەرخكردن و لەناوبردنیشی هەیە. بەمە جەستە شتێكی شاراوە نابێت و شوێنێكیشە كە دەسەڵاتی تەندروستی، كە ڕەوایەتییەكەی لە دەسەڵاتی سیاسییەوە وەردەگرێت، دەكارێت بڕیار لەسەر چارەنووسی جەستە بدات. واتە، دامەزراوەی تەندروستی لەوە دەردەچێت تەنیا بریتی بێت لە شوێنێك بۆ دیاریكردنی بیماری یان ئێش ، بەڵكو شوێنێكیشە بۆ دەستنیشانكردنی ماهیەتی جەستە و چۆنیەتی قەرخكردنی. بەمە دەرمان و چارەسەر بێ لایەن نابن (سیاسی لە چ نەخۆشخانەیەك دەخەوێنرێت و میوانەكانیشی كە دەبن؟). نەخۆشی كەسایەتی دیاریدەكات و كار لەسەر ئیعلانكردنی ناسنامەی جەستە دەكات. نەخۆشییەكانی جەستە دەشاردرێنەوە. جەستە دەبێت بە بەشێك لە نهێنی (مردنی فوكۆ بە ئایدز). ئاشكراكردنی نهێنی جەستە تێرۆری بەدواوە دەبێت. كە بە چی مرد؟ كە چۆن مرد؟ زۆربەی ڕووداوەكانی تێرۆر و كوشتن، كوشتن بە ئازاردان و یان دەرمانخوردكردن و زۆر شتیتریش دەچنە خانەی ئەو گفوگۆیانەی دەشێت بكرێن لەسەر: نهێنی جەستە،

نهێنی مەرگ، سیاسەتی مردن یان سیاسەتی جەستە. مەرگ کە واتای جەستە لەخۆدەگرێت بێ لایەن نا بێت. بۆیە دەسەڵاتی سیاسی مانا بۆ جەستە، بۆ مەرگ دەدۆزێتەوە. بەهای جەستە و بەهای مەرگەکان بەیەکتر تێکەڵدەبن. ساڵا نێك دەوترا کە پێش دووه□م کاندیکردنەوەی سەرۆکی فەرەنسا میتێران Mitterrand دەنگۆی ئەوە ه□ب□ووە کە شێرپەنجەی پرۆستاتی ه□ب□ووبێت و ئەمە لە عەوام شاردراوەتەوە.
نهێنیەکانی جەستە و سیاسەتی بندەستکردن و داگیرکردنی جەستە بەزمی زۆرە و کۆرۆناش سەرلەب□ر□ ئ□م بابەتەی گۆڕی و جەستە جارێکی تر بوەوە بە بابەتی تەندروستی سیاسی و دەسەڵاتی بایۆلۆژی.
کۆرۆنا مەرگی بە سیاسیکرد. بەسیاسیبوونی مەرگ سەرچاوەکەی بۆ بەسیاسیکردنی جەستە دەگەڕێتەوە. لە ترسی دووچارنەبوون بە کۆرۆنا و ڕێگاگرتن لە تەشەنەسەندنی پەتای کۆرۆنا داوایلێکردین جەستە بشارینەوە. بۆیە جەستەی کۆرۆناوی ونکرا و بێ ناسنامە کرا. خۆ نەناسکردن لە جەستە بوو بە بابەتی کۆرۆنا. کۆرۆنا و جەستە هۆکاربوون کە کۆرۆنا و مەرگ لەیەکتربئاڵێن. کۆرۆنا ئێژێت: جەستەی کۆرۆناوی ترسناکە. جەستە ونکردنی پێویستە، لێرە ونکردن لەڕێگای شاردنەوەی جەستە لە شوێنێکی نادیار لە خۆ دەگرێت. مەرگ نادیارکرا، چونکە جەستە نادیارکرا یان بێ ناسنامە کرا. ترس لە جەستەی کۆرۆناوی بوو بە ترس لە مەرگی کۆرۆناوی. کۆرۆنا کە مەرگ هێنەرە جەستەی بێ بەها کرد. کۆرۆنا هات تا جەستە قێزەوەنبکات، بەوەش مەرگ قێزەوەن بوو. قێزەوەنکردنی جەستە کە ناشرینکردنی مەرگی بەدەمەوەیە پێش کۆرۆنا نازیەکان لە ئاوشویتز Auschwitz ، لە ئۆردوگا زۆرەملێکانی سوتان و ئەتکردنی جەستەی جوولەکەکان، ئەنجامیاندا. دواتریش جەستە لە چەندین شوێنیتر، لەژێرسایەی دەسەڵاتی ت□ دیکتاتۆر و ڕەگەزپەرستەکان گاڵتەیپێکرا و بووە هێمای نەتەوە و سیاسەت. چی بەسەر بۆسنییەکان نەهات لە شەڕی بەڵقانی 1991؟ لێرە دەشێت قسە لە کاریگەرییەکانی بایۆهێز (Biopower) بکرێت. فوکۆ لە سیمینارەکانی کۆلێجی دۆ فرانس، نووسینی ““ویست بۆ هێز”” و ““چاودێری و سزا”” واتای بایۆهێزی بەکاربردووە و ئامانجیشی لە بەکاربردنەکەی ئەوە بووە کە ئەوەمان لاڕوونبێت کە دەسەڵاتی سیاسی دەستدەگرێت بەسەر ژیان bios ی خەڵکەوە.
بایۆپۆلیتیك لە تێگەیشتنی فەلسەفی فوکۆ بریتییە لە دەسەڵاتی دەوڵەت کە قۆرخی ژیانی جەستەی مرۆڤ دەکات. نازییەکان باشترین نموونەن لەسەر ئەوە. ئەنفال کە جەستەی مرۆڤی کورد ئەتکدەکات، جێنۆسایدی ڕوەندا Rwanda یان ئەرمەنییەکان.
پەراوێز: (1). بەپێی ئەرشیفی نووسینەکانی فوکۆ بێت ناوبراو لە ماوەی ساڵانی 1965 بۆ 1976 پێنج جار سەردانی بەرازیلی کردوە و

لەوێ چەند سمینارێکی سازکردوە کە تەوەرەکانی تایبەت بوونە بە: کۆچاودێری (Panopticism) ، هاتنەدونیای پزیشکی کۆمەڵایەتی، کۆمەڵگەی سزادان، پێکەوەلکانی نەخۆشخانە بە تێکنەلۆژیای نوێوە، ویست بۆ زانین یان ئۆدیپۆس و چەند باسێکیتر کە دەچنە خانەی شیکاری لەمەڕ قەیرانی پزیشکی، دامەزراوەکان، زانین و هێز لەوانەش گرنگتر بابەتە سەرەکیەکەی فوکۆ، بایۆپۆلیتیك، کە تێکڕای ئەم لایەنانە لەخۆدەگرێت ، کە دواتر لە کارە چاپکراوەکانی ساڵانی پاش 1976 □□ن□گدانەوەی خۆیان هەبووە. لێرە مەبەست پەرتووکە ناسراوەکانیەتی: “”چاودێری و سزا”” و بەشی یەکەمی “”مێژووی سێکسگەرایی””. جگەلەناو فەرەنسا لە بەرازیلیش بە زمانی پۆرتوگالی لەم ساڵانەی دوایدا قسەیەکی زۆر لەسەر سەردانەکانی فوکۆ بۆ بەرازیل ،و ئەو وانانەی لەو ماوەیەدا لەوێندەرێ وتونیەتەوە، کرا. تەنانەت هەڵوێستی بێدەنگانەی فوکۆ سەبارەت بە دۆزی سیاسی ئەو دەمەی بەرازیل و بەدواچوونەکانی پۆلیسی نهێنی بەرازیلی لە ئامانجی سەفەرەکانی فوکۆ بۆ ئەو وڵاتە قسەی لەسەرە.
(2). لەکاتی ناشتنی فوکۆ ژیل دولۆز (Deleuze) پەڕەگرافێك لە پەرتووکی”” مێژووی سێکسگەرایی”” فوکۆ بەنموونە وەردەگرێت و دەیخوێنێتەوە. دولۆز، بەپێی نزیکی لە فوکۆوە، یەکەم کەس دەبێت پاش مەرگی فوکۆ پەرتووکێك لەسەر فوکۆ بەناوی”” فوکۆ””وە، لە 1986، دەنووسیت. لە کۆتای 1969 فوکۆ لە لێدوانێك لەگەڵ دوو خوێندکاری خۆی کە بەڕەچەڵەك ئەمەریکی دەبن ،وەك دانپیاهێنانێك بە تواناکانی دولۆز، بەم جۆرە دولۆز ناوزەد دەکات: ””ڕۆژێك دێت ئەم چاخە بە چاخی دولۆزی ناودەنرێت ””، کە دواتر دولۆز وەڵامی فوکۆ لەڕێگای هەمان ئەو خوێندکارانەوە بەم جۆرە دەداتەوە:”” فوکۆ لەبەر سادی خۆی بەو جۆرە پێناسەی “من” دەکات ، ئەگەرنا ئەوە فوکۆیە چاخەکەی بەناوەوە دەنرێت نەك من””.

ئازاد حەمە

[بۆ خوێندنەوەی بەشەکانی تری ئەم بابەتە کلیکی ئێر□ بکەن ......]

لە هەوەسی مۆبایل و تەومبێلەوە بۆ هەرەسی شەهادە و فێرکاریی ... هەندرێن

ئێستا و لێرەدا بوار بە ئاخاوتن لەسەر ڕەوشی پەروەردە و خوێندن دوای ڕژێمی بەعسی ڕووخێنراو بە دەستی ئەمەریکا لە کوردستان نەڕەخساوە، هەروەک مەبەستیش نییە باس لە چاکە و خراپەی ئەو بڕیارەی وەزیری خوێندنی باڵا و پەروەردە بکرێت، چونکە کێشەکە لەمە و لەوەهەش دوورترە.
بە گوتنێکی دیکە، دۆخی پەروەردە و خوێندن لە کوردستاندا دەمێکە لە داوەشاندا دەژیت. بەڵێ ئەو ڕەوشە وەک زۆربەی بوارەکانی دیکە، هەڵوەشاندنەوە و بونیاتنانەوەی گەرەکە، کە ئەمەیش ئیرادەی سیاسەتی پرۆژەیەکی مرۆڤسازیی و پەروەردەکارگەلێکی لە پەروەردەخوازیی لێهاتوو دەخوازێت.

ئەوەی لێرەدا ڕەنگە جێگەی ڕامان بێت، نەک تێدامان، ئەوەیە، کە ئەگەر بتەوێ لەو دیاردەی هەوەسی ڕووکردنە خوێندن و شەهادە تێبگەیت، گەرەکە ئاوڕێ لەو چەند ساڵەی ڕابردوو بدەیتەوە؛ بە دیاریکراوی دوای ڕووخانی ڕژێمی بەعس بدەیتەوە.
وەک دەزانین، دوای ئەوەی بە هۆی ئەو دۆخە سیاسیی و ئابوورییەی کە دوای ڕژێمی بەعس هاتە کایەوە، خەلکی تووشی دەردی پارە، ماددە،کاڵا؛ بەرخۆرییەک لە فیتشیزم، واتا کالاخوازییەکی تێرنەبووی کرد.
بەمجۆرە سەرەتای ئەو دەردی فیتیشیزم(Fetischism)ە،هەوەسی نەدی و بدییە بە کاڵای مۆبایل، خواردن، خانوو، و عەرد کڕین و تشتومەک، کە نەخۆشییەکی بکوژی دۆخی سەرمایەدارییە، دەستی پێکرد.
بەڵێ تەلەفۆن بە دەیان ناوی سەیر و سەمەرەی وەک ناوی ژنانی قەڵەو، بارک، گۆرانیبێژ و سیاسیی و میاس چووێندران و تەلەفۆن بە گەورە و بچووکانی کورد، جیگەی بووکەکە و دەمانچەی ژبەر پشدێنانی گرتەوە.
هاوکاتیش خەلک شێت و شەیدای مۆدە مۆدێلی تشتومەک، خانوو سازکردن و خواردنی فشەڵ بوون.

دوا بە دوای ئەو بەزمەوە، خولیا و خەونی دیاردەی مۆدە و مۆدێلی تەومبێل خوازیی وەک ئافات عەوام و حەشاماتی تووشی دەیان کەتن

کرد، تا وای لێهات منداڵ و مەردمنداڵیش لە ماڵەکان گۆناگۆیان بەوە دەگرت، ئەگەر تڕومبێلێکی لەو مۆدێلە باوانەیان بۆ نەکڕن یان دەچن بۆ خاریج یان کۆتنەک دەکەن.
سەرنجڕاکێش لەوەدایە، مۆدێلی تڕومبێلان لە کۆمەڵگەیەکی نائازاد لە ئەڤینداریی و سێکسبرسییدا، بوو بە هەوەسێکی سێکسیی، بۆیە تڕومبێلی گران و باش بەناوی ژنە گۆرانیبێژ و مۆدێلە سێکسییەکان کران، وەک مۆنیکا و... تاد.

لە ئەنجامی ئەو ئافاتی فیتیشیزمی تڕومبێلەدا، نەک هەر وەک بەردەوامییەک لە داگیرکردن و تاڵانکردنی ژینگەی شارەکە و سروشتی کوردستان، تڕومبێل نەک هەر بوو بە نەخۆشی ، بەڵکە رێژەی مردن بە دەعمی تڕومبێلان لە شەڕیخۆکوژیی و شەڕی چەکداری پێشمەرگەیش دژی بەعس زیاتر بوو.

ئیتر ئەوها ئەو دۆخە سیاسیی و پەروەردە کاڵا و کۆوەکاریی، دیاردەی زانکۆ دروستکردنی لە هەموو شارۆکەکانی کوردستانی دەسپێکرد، کە ئەگەر بەڵای داعش و بەزمی نەدانی بوودجەی لە بەغدا نەبوونایە، زانکۆ لە گوندیش دەکرایەوە.
بەمجۆرە زانکۆ لە جیاتی فەزایەک بۆ مرۆڤی نوێی زانینخواز، بوو پێشەنگەی مۆدە و مۆدێلی جەستەی جل و بەرگی هەوەس سووتێنەران.
لەوەش بترازێ، بە ئەهلیکردنی زانکۆ، زانکۆی کرد بە نموونەیەک لە کۆمپانیای بازرگانی، کە ئەمەیش تێگەیشتنەکە لە لاساییکردنەوەی سیستەمی نیولیبرالیزم، کە بۆ کوردستان زۆر زوو بوو.

بۆیە ئەو تێگەیشتنە لە کردەی خوێندن و شەهادەداریی لە لایەن حیزبە حکومڕانەکانەوە وای لە خەلک کرد، لە دوورترین گوندەوە بۆ شارۆکەکان، بە دەستهێنانی «شەهادە» و خوێندن لە زانکۆ ، وەک دیاردەی پێشووی هەوەسی کاڵا، خانووکڕین، مۆبایلخوازیی ، تڕومبێلپەرستی، ببینێت.
ئەمەیش وایکرد، تۆی کیژ یان کوڕ شەهادەی زانکۆت نەبێت، کەس نە مێردت پێ بکا و نە بشتخوازن.

لەوەش خۆشتر، ساڵانە بە بەهانەی عەنتیکە، وەزارەتی خوێندنی باڵا و زانکۆکان کۆتای ساڵ پێنج تا دە نمرە بە گۆترە بەسەر قوتابیان وەک جەژنانە، سەدەقە، خێرات و دیاریی دابەش دەکەن.

ئەو وێناندنە لە پەروەردە و شەهادەداریی وای لیهات، کە ساڵانەکە شەهادەی بە کۆڵێری لە زانکۆ، وەک تڕومبێلی مۆدێل ئاسایی و

مەبایلی ئاسایی و خانووی ئاسایی، کە لەسەرەتادا هەبوون، باوی نەمایەوە، بەڵکە لە هیکەا مەدەی ماجستێر، دکتۆرا و پلە و لەقبی بەرزتر ، هەڵبەت زۆرینەیان بە زانینێکی نوێش، بوون بە گرێی مرۆڤ لێرە.
بەمجۆرە خەریکە پێشگری دکتۆر و دختۆر لە جیاتی ناوی سێیانی مرۆڤ لێرە، دەبن بە ناوی سەرەکی.
بەزمەکە وای لێهاتووە بانگکردنی خەڵک بەناوی خحی عەیبە بێت؛ بە من نەڵێی دکتۆر فان دختۆر، مەسەلەت لێ بکەم!
لە ئافاتی مەدەی قات و بۆینباغیش هەر بگەڕێ!

لەو دیدەی گوترا، کێشەی ئەو بڕیارەی وەزیری خوێندنی باڵا لە هەڵە و راستی ئەو بڕیارەیدا نییە، هەروەک کێشەکە لە فێربوون و فێرنەبوونی ئەو ماوەیەش نییە کە بە هۆی کۆرۆنتینەوە دەرسەکان نەخوێنراون، بەڵکە کێشەکە لەو فێرکردنەی خۆنیبوونی قوتابی/خوێندکارەی کوردە بەو بڕیارە!
هەروەک کێشەکە لەو هەوەسی بە فشە سەیرکردنی ژیانی زانکۆ و خوێندن و خوێندەوارییە. هەروەک پێویستی بە بیرکردنەوە لە خولیای خوێندن و داهێنانە لە لایەن ئەو تاکەکەسانەی کۆمەڵگەوە.؛ بیرکردنەوەیە لە بەهای زانین لە دیدی مامۆستا و خوێندکار/قوتابیان لە پەیوەندی بە خوێندنەوە.

لەوەش هەژێندهێنەرتر، پرسیار ئەوەیە، ئاخۆ داهاتووی ئەم کوردستانە دامالێنراو و تاڵانکراوە بە دەستی دەرەکیی و ناوەکییەوە، فێرکردن ئەو نەوەیە بەمجۆرە تێگەیشتن و زانینە لە پەروەردە، زانین و ئەخلاقی ڕەجەبیی و بندیوارییەوە، چۆن بەڕێوە دەچێت؟

لێرەوە من ئەو ڕەوشەی پەروەردە، وەک جومگەیەک لە کۆی جومگەکانی جەستەی کۆمەڵگەوە، بە ڕەوشێک لە «Decadence»، واتە داڕمان، داوەشان، داڕوخان لە بەهای زانین و بگرە بوونی بەهای چاکە دەبینم.

لێ بەرسڤی ئەو پرسیارە بە ئەو نەوەیە خۆی دەمێنێتەوە، ئەگەر بەو جۆرە ئاکارە لە خوێندن و پەروەردەیەی کە خوازرییەتی، فێری ئەتیکی ژیانیکی ئێستێتیکی چاک بوو بیت!

هەندرەن

تێبینی! ئەو دوو وێنەیە، ئاماژەیە بە چەمکی پایدیا، واتە

پەروەردە لە رێژگاری گرێکی کەن و بۆ دواوە. بۆ ئەوانەی بخوازن دەکارن بە رەنگی چەمکی پەروەردەدا بچنەوە.

لە ساڵڕۆژی (٧٩) ساڵەی یادی فەرهوود و کۆمەڵکوژیی جوولەکەکان لە عێراقدا.. رێزا شوان

چەند سەد ساڵێک لە پێش مێژووی زاینیدا، ئیمپراتۆریەتی ئاشووری و ئیمپراتۆریەتی بابیلییەکان، هەریەکەیان بۆ جیا و یەک لە دوای یەک، لە چەند هێڕشێکی گەورەدا پەلاماری وڵاتی جوولەکەکانیان دا، لەو شوێنەی کە لە ئێستادا (دەوڵەتی ئیسرائیل)ە، وڵاتەکەیان لە داگیردن و ماڵەکانیشیان تاڵان کردن.. ژمارەیەکی زۆریشیان لە کوشتن، بە هەزاران خێزانی جوولەکەشیان، لە وڵاتی خۆیاندا سەرگەردان و دەربەدەر و ئاوارە کردن، روویان لە گەلێ لە وڵاتانی جیهان کرد.. ژمارەیەکی جوولەکەی زۆریشیان بە یەخسیری و بە ماڵ و منداڵەوە هێنان بۆ کوردستان و بۆ عێراق.. لە هەموو ناوچەکانی کوردستان و لە ناوچەکانی عێراقیشدا نیشتەجێیان کردن.. ئەوەشیان لە قەدەغەکردن کە جارێکی تر بگەڕێنەوە بۆ زێد و وڵاتی خۆیان.
وەکو چۆن لە پێشا ئاشوورییەکان و بابیلییەکان، بە زۆر و بە یەخسیری جوولەکەکانیان هاورد بۆ کوردستان و بۆ عێراق.. کە لە (١٤/ یوونی/١٩٤٨) دا، (دەوڵەتی ئیسرائیل) راگەیاندرا. عێراق و هەموو وڵاتە عەرەبییەکان، دوای ئەوەی کە هەموو ماڵ و سامانی جوولەکەکانیان تاڵانیکردن، کە بە رەنجی شان و بە کوێرەوەری پەیدایان کردبوون، ناسنامەکانیشیان هەڵوەشاندنەوە و کەتاییان پێهێنان.. حکومەتی عێراق و هەموو حکومەتە عەرەبییەکان، بە زۆر و بە گیرفانی بەتاڵ و بە جانتایەکەوە، جوولەکەکانی وڵاتەکانیان، پەستانیانە نێو فڕۆکەوە و ناردیانەوە بۆ ئیسرائیل.
جوولەکەکانی کوردستان، کۆنترین کۆمەڵەی جوولەکەن لە هەموو جیهاندا، لە دەرەوەی ئیسرائیل دا.. لە زۆر رووەوە جیاوازیان

لەگەڵ جوولەکەکانی تری جیهاندا هەبوو. میژووی بوونی جوولەکە لە کوردستاندا بو نزیکەی (٢٧٠٠) ساڵ دەگەڕێتەوە، لە ئەنجامی هێڕشی ئاشوورییەکان بۆ سەر وڵاتی جوولەکەکان، بە هەزاران جوولەکەیان دەستگیرکردن و وەکو یەخسیری جەنگ هێنایانن بۆ کوردستان، تا نەتوانن بگەڕێنەوە بۆ زێد و نیشتمانی خۆیان.. بەڵام جوولەکەکانی عێراق بوونیان لەعێراقدا، دەگەڕێتەوە بۆ نزیکەی (٢٦٠٠) ساڵ، لە سەردەمی (بابیلییەکان) دا، هێڕشیان کردە سەر وڵاتی جوولەکەکان و زیاتر له (٤٠) هەزار جوولەکەیان بە ماڵ و منداڵەوە وەکو یەخسیری جەنگ، هێنانن بۆ عێراق و بە زۆری لە شاری (بابیل) دا نیشتەجێیان کردن.

کاتێکیش کە ئیمپراتۆریەتی ئاشووری لە ساڵی (٦١٢) ی پێش زایینیدا لە لایەن سوپای (ئیمپراتۆریەتی میدیا)ی کورییەوە لە سەردەمی (کەیخوسرەو) شا دا، بە هاوپەیمانی لەگەڵ (ئیمپراتۆریەتی بابیلی) دا، هێڕشیان کردە سەر شاری (نەینەوا) ی پایتەختی دەوڵەتی ئاشووری و داگیریان کرد.. دەوڵەتی ئاشووری رووخا و کۆتایی بە دەسەڵاتیان هات.. شاری نەینەوا و شاری کەرکووکیش لە ساڵی (٦١٤) پێش زایینی، دوو شاربوون لە شارەکانی ئیمپراتۆریەتی میدیا کە پایتەختەکەیان شاری (ئەکباتان) بوو لە رۆژهەڵاتی کوردستاندا.. لە دواییدا ناوەکەیان گۆڕی و بوو بە (هەمەدان).

کە لە ساڵی (١١٥٨) ی زایینیدا، مەغۆلییەکان بە سەرکردایەتی (هۆلاکۆ) شاری بەغدا و بەشێکی زۆری عێراقیان داگیرکرد، مەغۆلییەکان رەشەکوژییەکی گەورە و خوێنێکی زۆری خەڵکی بەغدایان رشت.. بە رادەیەک دەڵێن، هێندە خوێن رژایە ناو رووباری دیجلەوە، ئاوەکەی سووربوو.. جوولەکەیەکی زۆریش لە نێو ئەو رەشەکوژییەدا بوون. لە کۆتایی سەدەی چواردەمین و سەرەتای سەدەی پانزەمیندا، لە ترسی درێژەدان بە کوشتن و چەوساندنەوە لە لایەن مەغولییەکانەوە.. بەشێکی زۆری جوولەکەکانی بەغدا و خوارووی عێراق لە ترسان هەڵهاتن و روویان لە هەموو ناوچەکانی کوردستان کرد و نیشتەجێ بوون و نەگەڕانەوە.

دێینە سەر کرۆکی سەرناوی باسەکەمان، دەربارەی (کارەساتی فەرهوود) و تراژیدیای کۆمەڵکوژی جوولەکەکان، بە دڕندەترین شێوە لە شاری بەغدا لە ساڵی (١٩٤١) دا.

ژمارەی جوولەکەکان لە عێراقدا (مەبەستمان لە ناوەڕاست و لە خوارووی عێراقە.. نەك کوردستان) پێش دەرکرد و ناردنەوەیان بۆ ئیسرائیل، بە پێی سەرژمێری (١٩٤٧) لە عێراقدا، زیاتر لە (١٣٠)

هەزار جوولەکە بوون. لە هەموو شارەکانی عێراقدا بوونیان هەبوو. زۆرترینیان لە شاری (بەغدا) دەژیان. لە سەرەتای سەدەی بیستەمدا ڕێژەی جوولەکەکان لە (٤٠%) ی ژمارەی دانیشتوانی شاری بەغدا بوون. لە دوای بەغداش، ژمارەیەکی زۆریان لە شاری (بەسرە) لە خوارووی دەژیان. لە ئێستادا، ژمارەی جوولەکەکان لە عێراقدا لە (١%) کەمترن. ئەمەش ژمارەیەکی زۆر کەمە. ناشوێرن بە ئاشکرا بڵێن ئێمە جوولەکەین، ناشوێرن هیچ بۆنە و جەژن و ریوڕەسمێکی ئاینیان ئەنجام بدەن. بەڵام لە باشووری کوردستاندا، لە ئێستادا نزیکەی شەش هەزار جوولەکە هەن. بە فەرمی و بە ئازادی جەژن و ڕێوڕەسمی ئاینی خۆیان دەکەن. نوێنەریشیان لە وەزارەتی ئەوقافی کوردستان دا هەیە.
جوولەکەکانی عێراق، زۆر بێوەی بوون و زیانیان بۆ هیچ کەس نەبوو. ڕۆڵێکی گەورە و گرنگیان هەبوو لە بنیادنانی عێراق و لە پێشکەوتنیدا. چونکە چینێکی خوێندەوار و ڕۆشنبیر و داهێنەر بوون. کەسایەتییەکی زۆریان لە بواری سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتی و ڕۆشنبیری و هونەری و ئەدەبی لێ هەڵکەوت. کارەکردنێکی زۆریان لەسەر گەشەکردن و پێشکەوتنی بواری ئەدەبی و ڕۆشنبیری و هونەری و کۆمەڵایەتی و ئابووری و سیاسی عێراقدا هەبوو. بە دەیان هونەرمەند و نووسەر و ڕۆشنبیری و زانای ناسراوی عێراق، قوتابی وشاگردی مامۆستایان و هونەرمەندان و زانایان و ڕۆشنبیرانی جوولەکەکان بوون. بۆ یەکەمین جاریش لە سەدەی نۆزدەمیندا، لە ساڵی (١٨٦٣) دا (موسا بارۆخ مزراحی)ی جوولەکە، یەکەمین چاپخانەی بۆ بەغدا هێنا. یەکەمین ڕۆژنامەشیان بە ناوی (هادوفیر) واتا (دوێنەر) کە بە زمانی عیبری بوو هەر لەو چاپخانەیەدا چاپیان دەکرد و بڵاویان دەکردەوە. چەندین پەرتووکێکیشیان هەر بە زمانی عیبری چاپکرد و بڵاویان کردەوە.

جوولەکەکان و کوردانی فەیلی، بڕبڕەپشتی ئابووری عێراق بوون. خاوەنی گەورەترین دوکان و کۆگا و بازاڕی بازرگانی و هاوردن و فرۆشتن بوون، وەکو بازاڕی (شۆڕیجە) و بازایی (جەمیلە) لە بەغدا. خاوەنی زەین و ئەقڵییەتێکی بازرگانی بوون. بۆیە لە سەردەمی ڕژێمی بەعسی ڕەگەزپەرستدا، لە (٢٤/٧/١٩٩٢) دا، بە بڕیاری دیکتاتۆر سەدام حوسێن، زیاتر لە (٤٢) گەورە بازرگانی بەغدایان گرت و لە سێدارەیان دان، بەشێک لەو بازرگانانە کوردی فەیلی بوون. هەندێک لە سێدارەدراوەکان بازرگانیش نەبوون، کریکار و کۆڵهەڵگر و فەرمانبەر بوون لەو شوێنە بازرگانییانە، ئەوانیش لەگەڵ بازرگانەکاندا لە سێدارە دران. ئەمەیە (یاسای دارستان). بازرگانەکانیش هیچ تاوانێکیان نەبوو، هەر ئەو ڕۆژەی گرتیانیان بە

سبەینێکەی لە سێدارە دران.. چی سامان و ماڵ و پارەیەکیان هەبوو دەستیان بۆ سەریاندا گرتن.. مەبەستی سەدامیش سەروەت و سامانەکانیان بوو.. چەند بوختانێکیان بۆ لە سێدارەدانیان بۆ هەڵبەستن.

کارەساتی (فەرهوود): وشەی فەرهوود لە ناو عەرەبەکانی عێراقدا، لە کۆنەوە باو و بڵاو بووە.. وشەی فەرهوود لە زمانی کوردی دا، بەرانبەر بە وشەی (تاڵانیکردن) ە، یا دزین و بردن و داگیرکردنی ماڵ و سامانی خەڵکی بە ئاشکرا و بەبێ شەرم دێت.. ئەم کارە ناشیرین و قێزەوەنەش، لە سەردەمی خەلیفەکانی راشیدینەوە، بووە بە بەماوە و بەشێکی رەسەن لە ئایدۆلۆژیا و لە کولتووری بەگەنی عەرەب و ئیسلام، کە بە ناوی دەستکەوتەکانی جەنگەوە (غنائم الحرب)، تاڵان کردن و دزینی ماڵ و سامانی گەلانی تریان حەڵاڵ کردوون.. عەرەبی موسوڵمان، تا ئەمڕۆش بێ شەرمانە درێژە بەم کارە قێزەوەنەیان دەدەن، یا بە تاوانەیان دەدەن و بەڵکو شانازیشی پێوە دەکەن.. گەلی کوردمان، لە کۆن و لەم سەردەمە نزیکەشدا، گەورەترین قوربانیی ئەم ئایدۆلۆژییە بەگەنەی عەرەبن.. چەندین جار لە لایەن نەوەکانی خەلیفەکانەوە ماڵ و رەنج و سامانی کوردیان تاڵان کردوون. بۆیە زۆر لە گەلانی جیهان بەبێ رێزی و بە چاوێکی سووکەوە لەم ئایدۆلۆژییە بەگەنەی عەرەب دەڕوانن.. کە بووە بە پێڕەیەکی رەشی قێزەوەن و شەرمەزاری و بڕیان و لێیان نابێتەوە.. بە (عەلی بابا) واتە بە (دز) ناویان دەبەن.

لە ساڵی (١٩٤١) دا، لە ئەنجامی رووخانی حکومەتەکەی (رەشید عالی گەیلانی) و راکردنی بۆ ئێران، لەگەڵ راکردنی چوار ئەفسەری سەرهەنگی سوپای عێراقیش بە سەرۆکایەتی سەرهەنگ (سەڵاحەدین سەباغ) کە هەرچواریان لە شۆڕشەکەی رەشید عالی گەیلانی دا بەشدارییان کرد.. سەرهەنگەکانیش ئەمانە بوون (فەهمی سەعید، کامیل شبیب، مەحمود سەلمان، یونس سەبعاوی) کە گەڕانەوە بۆ عێراق، هەموویان لە سێدارە دران.. ئەمانە بەوەش تاوانبار کرابوون، گوایە هەڵگری بیرەکەی نازیەتن و (نازی عەرەبی) بوون. حکومەت نەما و بۆشاییەک کەوتە دەسەڵاتەوە.. دوای ئەوەش کە سوپای عێراق لە شەڕی رووبەڕووبوونەوەی سوپای بەریتانیا، لە شاری (الحبانیه) شکان و بەرەو ناو شاری بەغدا هەڵهاتن.. شا (فەیسەڵی دووەم) ی شای عێراق و خاڵەی راسپێراوی (عەبدولئیلاه) و (نوری سەعید) یش، لە بەغدا هەڵهاتبوون. وەکو دەڵێن: شار بێ خاوەن بوو.

جوولەکەکان رۆژی یەکشەممەی رێکەوتی (١/ یوونی/١٩٤١) جەژنی (شەفەئوت) یا جەژنی رۆژی دابەزینی تەورات بۆ جوولەکەکان بوو، بەم بۆنەیەوە خۆیان گۆڕیبوون و لە گەرمەی خۆشی و ئاهەنگگێڕاندا بوون..

گەنجەکانیان سەردانی پەرستگایەکیان کرد لە نزیک (فڕۆکەخانەی موسەنای شارستانی). عەسری ئەو ڕۆژە شا فەیسەڵی دووەم و عەبدولئیلاهی خاڵی و نووری سەعیدیش بە فڕۆکە گەڕانەوە بۆ بەغدا، کۆمەڵێکی لاوی جوولەکەکان پێیان خۆشبوو و چوون بۆ فرۆکەخانە بۆ پێشوازی شا فەیسەڵی دووەم. کاتژمێری سێی دوای نیوەڕۆ بوو.. لە ناو فڕۆکەخانەدا، دەمەقاڵێییەک لە نێوان سەربازە پاسەوانەکان و ئەو لاوە جوولەکانەدا رووی دا.. سەربازەکانی عێراق، داخی دڵیان و خەم و شەرمەزاری هەڵهاتنیان لە بەردەم سوپای بەریتانیادا، وای لێکردن کە بە ناڕەوا پەلاماری ئەو لاوە جوولەکە بێتاوانانە بدەن و داخی شکان و شەرمەزارییان بە ئەوان بڕێژن.. بە شێوەیەکی زۆر دڕندانە، بە حەربە و بە تەقەلێکردن دوو لاوی جوولەکەیان کوشت و حەڤدەشیان لێ بریندار کردن.. هەر لەو ڕۆژەدا لەسەر پردی (مەئموون) یش دیسان ئەردوویەکی تری سوپای هەڵهاتووی عێراق لە شەڕەکانی رووبەڕووبوونەوەی سوپای بەریتانیا لە حەبانییەدا، ئیرەیییان بە جوولەکەکان برد، کە جلوبەرگی جوانیان لەبەربوون و لە جەژن و شادی و خۆشیدابوون.. ئەوانیش بە حەربە و بە تەقەلێکردن چەند لاوێکی تری جوولەکەیان کوشت و چەندین لاویشیان لێ بریندار کردن.. شەڕ گەورەتر بەوە.. ژمارەیەکی زۆری سوپا و پۆلیس و عەرەبی خەڵکی بەغدا، لە پیاوان و لە ژنان، لەگەڵ عەرەبە بەدووەکانی دەوری بەغدا، بە تفەنگ و خەنجەر و شمشێر و چەقۆ و تەور و تەڵاو و کوتەکەوە، لە هەموو کۆڵان و گەڕەکەکاندا، وەکو گورگی هار، بە شێوەیەکی دڕندانە، پەلاماری جوولەکەکانیان دا.. ڕۆژی جەژنیان لە تاڵ کردن و بوو بە ڕۆژی دۆزەخ و مەرگ و ماتەمینییان.. زۆر بە بەزەییانە، کەوتنە کوشتن و سەربڕین و فەرهوودکرن (تاڵانیکردن) و دزی و دەسترێژیکردنە سەر کچان و ژنانی جوولەکەکان.. زۆڕە و هاواری جوولەکەکان دەگەیشتە حەلحەلەی ئاسمان.. زۆریان لەکوشتن و سەربڕین، تەنانەت منداڵەی ناو لانکیشیان سەربڕی، سکی ژنانی دووگیانیان هەڵدەدڕی.. لە بەرچاوی مێرد و برا و کوڕەوە، زۆر نامەردانە پەلاماری بە سەدان ژن و کچی جوولەکەیان دان و لاقەیان کردن، پەلاماری قوتابخانەیەکی ئامادەیی کچانیان دا و دەسترێژیان بە سەر کچە جوولەکەکان کرد و لاقەیان کردن، تەنانەت کچی بچکۆلەی هەشت ساڵانیشیان لاقەکرد.. بەڵکو کارێکی قێزەوەنی تریشیان ئەنجامدا، ئەندامانی زاوزێی نێرینە و مێینەی منداڵە جوولەکەکانیشیان دەسووتاند.. چیش ماڵ و سامان و پارە و خشڵ و زێڕی جوولەکە هەبوو، هەموویان فەرهوود کردن، لە دواییشدا ئاگریان بە خانووەکانیانەوە دەنا و دەیان سووتاندن.. بە درێژایی دوو ڕۆژ و دوو شەو، واتە لە (١ـ ٢/ یوونی/ ١٩٤١) دا، دزی و فەرهوودکردن

و کوشتن و سەربڕین و سووتاندن و دەستدرێژیکردنە سەر ژنانی جوولەکە درێژیان هەبوو.. تاڵانیکەران تا دەهات زیاتر دەبوون.. پەلاماری دوکان و گەنجینە و کۆگاکانی جوولەکەکانیان دا چی هەبوون تێیاندا، هەموویان تاڵان کردن و دزییان، لە دوایشدا سووتاندیانن.. سوپا و پۆلیسی بەغداش، شان بە شانی دز و تاڵانیکەران، ئەوانیش بەشداربوون لە دزی و لە تاڵانیکردنی ماڵ و لە دوکانەکانی جوولەکەکان، عەرەب خۆیان وتەیەکیان هەیە دەڵێن (حامیهم، حارمیهم) واتە (پاسەوانەکانیان.. دزەکانیان) دزەکان و فەرهوودکەرانی عەرەبە ئیسلامییەکان، لەگەڵ خۆشی و هەست و هەڵبەزینەوەدا، ئەم دروشمەیان دەوت:

(الله اشحلوا الفرهود، یا اسلام.. یاریت یعود کل سنة وکل عام)

واتە (ئەڵڵاه چەند خۆشە تاڵانیکردن، ئەی ئیسلام.. خۆزگە هەموو ساڵێک دەگەڕایەوە) یا بە هەستەوە دەیان ووت (حلو الفرهود.. کون یصیر یومیة) واتە تاڵانیکردن خۆشە گەر ببێتە ڕۆژانە.

تەنانەت ئەو هاوسێ عەرەبە ئیسلامانەش کە چەندین ساڵ لەگەڵ ماڵەکان و دووکانەدارە جوولەکەکاندا، هاوسێ و دەرگا بە دەرگاوە بوون و لە منداڵییەوە پێکەوە گەورە ببوون، نەمەکی ماڵە جوولەکانیان کردبوون.. کەچی زۆر بە ئەمەک دەرچوون و ئەوانیش ماڵە جوولەکە هاوسێکانیان تاڵان کردن و پەلاماری کچان و ژنانیان دان و لاقەیان کردن.

لە ڕۆژی یەکەمی کارەساتەکەوە، سوپای بەریتانیا لە دەوری شاری بەغدا بوون.. بەڵام لە بەریتانیاوە فەرمانیان پێکرابوو، کە نەچنە ناو شاری بەغداوە و بەلایەن بن.. کاریش گەیشتە ئەوەی کە فەرهوودکەران، چەند دووکانێکی ئیسلامەکانیشیان شکاند و تاڵانیان کردن.. لە سێیەمین ڕۆژدا، باری نائاسایی ڕاگەیەندرا و قەدەغەی هاتوچۆش لە بەغدا کرا. سوپای بەریتانیاش هاتە ناو شاری بەغدا هێزەکانیان بە شەقامەکاندا بڵاوکردنەوە. هێزێکی پۆلیسی عێراقیش، ئەوانیش لە چەند شەقام و گەڕەکێکی بەغدا بڵاوبوونەوە. توانیان کونترۆڵی بارودۆخەکە بکەن.. بەڵام لە دوای چی؟! وەکو عەرەب خۆیان دەڵێن: (بعد خراب البصره) واتە لە دوای کاولکردنی بەسرە.

ئەمەیە نامەردی و بەدڕەوشتی عەرەبی ئیسلامی.. کە دزی و تاڵانیکردن و دەستدرێژکردن، بوونە بە بەشێک لە کولتوور و لە ژیانیان.. فەرهوود و کۆمەڵکوژی جوولەکەکان بە پێی هەژماردنی فەرمی و گەواهی کەسانێکی جوولەکەکان، کە منداڵ بوون و لەو کارەساتەدا رزگاریان بووە، بەپێی هەندێ گەواهی خەڵکی شاری بەغداش، کە بە چاوی خۆیان لەو دوو ڕۆژ و دوو شەوەدا، کارەساتەکەیان بینیوە، بە داتا باسی

زیانەکانی جوولەکەکان دەکەن لە کارەساتی فەرهوودا، کە (٢٠٠) کوژران، (٢٤٠٠) بریندار بوون، (٩٥٠) ماڵ تاڵان کران و سووتێنران و وێران کران (٥٨٦) دووکان و گەنجینە تاڵان کران و سووتێنران، دەستریژیش کرایە سەر زیاتر لە (٩٣) ژنان و کچان و لاقەیان کردن.. لەگەڵ تاڵانکردن و سوتاندنی پەرستگای جوولەکەکان لە بەغدا.
کە لە ڕۆژی (١٤/ یوونی/١٩٤٨) دا، جوولەکەکان (دەوڵەتی ئیسرائیل) یان ڕاگەیاند، سوپاکانی عەرەبیش لە شەڕی ڕووبەڕووبوونەوەی سوپای ئیسرائیلدا خۆیان نەگرت و شکان، سوپای عێراقیش بە شەرمەزارییەوە گەڕایەوە بۆ عێراق. هەندەی تر حکومەت و عەرەبەکان و ئیسلامەکانی عێراق، رق و قینیان لە جوولەکەکان دەبۆوە و کەچەڵییان پێیان دەکرد و بە چاوێکی سووکەوە لێیانیان دەڕوانین.

(فەرهوود) و کۆمەڵکوژی، جوولەکەکانی عێراقی تۆقاند و برین و کەسەرێکی قووڵی خستە دەروونیانەوە.. هەستیان بە ئاسوودەیی و بێ دڵنیایش ناکرد و هیچ متمانە و بڕوایەکیشیان بە حکومەتی عێراق و بە عەرەبی عێراق نەما.. ترسی ئەوەشیان هەبوو کە کارەساتی فەرهوود و کۆمەڵکوژییان دووبارە ببێتەوە.. ڕەنجی ساڵەهای ساڵیشیان دزین بە تاڵانی بردیان.. حکومەت قەرەبووی زیانەکانیشیانی بە نەکردنەوە. هاتنە سەر ساجی عەلی.. ئەم بەسەرهاتەیان، بووە هۆی ئەوەی کە خێرا کۆچ بۆ ئیسرائیل بکەن.
دواییش سەرەک وەزیرانی عێراق (تەفیق ئەلسویدی) لە ساڵی (١٩٥٠) دا، بڕیاری هەڵوەشاندنەوەی (ڕەگەزنامەی عێراقی) ی جوولەکەکانی عێراقی دەرکرد، هەرچیش ماڵ و موڵکیشیان هەبوو، گەستراوە و نەگواستراوە، حکومەتی عێراق دەستی بەسەردا گرتن و لێیانی داگیرکردن.. جوولەکەکانی عێراق دوو جار فەرهوود کران. جاری یەکەم خەڵکی بەغدا فەرهوودی کردن.. جاری دووەمیش حکومەتی عێراق فەرهوودی کردن.. حکومەتی عێراق بڕیاری ئەوەشیان دا، کە لە ماوەی مانگێکدا، پێویستە جوولەکەکان ڕەگەزنامە عێراقییەکانیان بدەن بە حکومەت و ئامادەبن، تا ڕۆژانە بە فڕۆکە ڕەوانەی ئیسرائیلیان بکەن.

کارەساتی فەرهوود، نە یەکەمین و نە دوایەمین، کاری نامەردی و قێزەوەنی عەرەب و ئیسلام نەبووە و نییە.. فەرهوود، بەراورد بە کۆمەڵکوژی کورد لە (ئەنفال) ی بەدناو و بە کیمیابارانی کوردستان و کۆمەڵکوژی برا ئێزیدییەکانمان و دەسترێژی کردنە ژنان و کچانیان و فرۆشتنیان وەکو کۆیلە و دەستکەوتی جەنگ و کەرەستەیەکی بازرگانی.. ئەوە هەموو کوشتن کارەساتانەش کە لە سەردەمی

خەلیفەکانیانەوە، تا ئەمڕۆ بەسەر کوردیان هێناون و دەهێنن.. فەرهوود لە چاوی ئەمانەوە کارەساتێکی زۆر بچووکە.

سەدام حوسەینی گۆڕ بەگۆڕیش، کە جێگری سەرۆک کۆماری عێراق بوو، لە ڕۆژی دووشەممەی ڕێکەوتی (٢٧/ یانوار/١٩٦٩) دا، بە تۆمەتی هەڵبەستراوی سیخوڕیکردن بۆ ئیسرائیل (١٣) لە جولەکەکانی عێراقی لە سێدارە دان، کە لە نێوانیاندا (عەزرا ناجی زەلخا)ی تێدا بوو، کە گەورە بازرگانێکی جوولەکە بوو لە شاری بەسرە، دەستیشیان گرت بەسەر هەموو پارە و سامانێکیاندا. لە گۆڕەپانێکی بەغدا و بەسەرشدا لاشەکانیان هەڵواسین.. ژنانی عەرەب بە دەوری گۆڕەپانەکەدا، وەستابوون و هەلهەلەیان لێدەدا. هەموویان بە تاوان بوون، تاوانیان تەنها ئەوەبوو کە جوولەکە بوون و دارابوون.

یەکەمین کاروانی ناردنەوەی جوولەکەکان بە فڕۆکە لە عێراقەوە بۆ ئیسرائیل لە ڕۆژی (٦/مایۆ/١٩٥٠) دا بوو، تا (٥ی/یوونی/١٩٥١)، لە ماوەی (١٤) مانگدا، هەموو ئەو جوولەکانەی، ناویان نووسیبوون، کە ژمارەیان (١٢٠) هەزار جوولەکە بوون، بێجگە لەو ژمارەیەی کە لە ڕێی کوردستان و لە ڕێی ئێرانەوە گەڕانەوە بۆ ئیسرائیل.. تێکڕا نزیکەی (١٥٠) هەزار جوولەکە لە عێراق و کوردستانەوە، گەڕانەوە بۆ ئیسرائیل.

هەر جوولەکەیەک بۆی هەبوو تەنیا (٢٥) دیناری عێراقی و یەک جانتای جلوبەرگ لەگەڵ خۆیدا ببات.. لەوە زیاتریان بۆ نەبوو.

لە وڵاتانی عەرەبیشدا زیاتر لە (٨٠٠) هەزار جوولکە هەبوون، دۆخ و ژیانی ئەوانیش لە ژیانی جوولەکەکانی عێراق باشتر نەبوون.. ئەوانیش ناردیاننەوە بۆ ئیسرائیل.

هەموو ساڵێک جوولەکەکان بە گشتی و جوولەکەکانی عێراق بە تایبەتی لە ئیسرائیل و وڵاتانی تردا، لە ڕۆژی (١/ یوونی) دا، بە غەمگینی و ماتەمینییەوە، یادی ڕۆژە ڕەشی (تراژیدیای فەرهوود) دەکەنەوە، کە بە (هۆلۆکۆستی لە بیرکراو) یش ناوی دەبەن. ئەو جوولەکانەی کە لەو ساڵەدا منداڵ بوون و لەو کارەساتە ڕزگاریان بوو، بەشێکیان ماون و لە ژیاندان.. هەندێکیان باوک و برا و دایکیان لەو کارەساتەدا کوشتیانیان، بە فرمێسک و بە قوڕگی پڕ لە گریانەوە چیرۆکە تراژیدییەکانی کارەساتی فەرهوود بۆ نەوەکانیان دەگێڕنەوە.. تا ئێستاش چەندین باس و پەرتووک و لێکۆڵینەوە دەربارەی فەرهوودی جوولەکەکانی عێراق نووسراون و چاپکراون.. هەندێ لە نووسەرانی ئەو پەرتووکانە، خودی خۆیان لە فەرهوود ڕزگاریان بووە.. ڕاستی کارەساتەکانیان بە چاوی خۆیان بینیون.. ڕاستگۆیانە باس و چیرۆکەکانیان نووسیون.. بەڵام گەر بەتوو ئەو نووسینانە بخوێنینەوە، کە عەرەبە شۆڤێنی و ڕەگەزپەرستەکان

نووسیویانن، دەبینین کە راستیی کارەساتی فەرهوودیان چەواشە کردوون، زۆر لە زیانەکان و لە ژمارەی کوژراوان و برینداربووانی جوولەکەکانیان کەم کردوونەتەوە، بە رووداوێکی بچووک و ئاسایشی دەزانن.
عێراق بە کۆچکردنی جوولەکەکان، گرنگترین پێکهاتەیان لە دەست دا، کە گەورەترین رۆڵیان هەبوو لە هەموو بوارەکانی ژیاندا.. هەمیشە دەستپێشخەربوون لە داهێنانی کاری هونەری و ئەدەبی و رۆشنبیری دا.. ئیستا رۆشنبیرانی عێراق، لەو ستەمە گەورەیەی کە لە جوولەکەکانی عێراق کرا بە ئاگاهاتوون.. ئێستا هەست بە گرنگی رۆڵیان دەکەن.. دەزانن کە جوولەکەکان چاکە و پیاوەتییەکی زۆریان بە سەریانەوە هەیە. بەڵام عێراقییەکان و حکومەت بە نامەردی پاداشتی دڵسۆزی و پیاوەتیان دانەوە.
شایەنی باسیشە، کەجوولەکەکانی کوردستان لە هەموو ناوچەکانی کوردستاندا هەبوون. بە پێچەوانەی جوولەکەکانی عێراق و و□تانی عەرەبییەوە، جوولەکەکانی کوردستان، زۆر ئاسوودە و کامەران شادبوون و بە دڵنیایی و ئاشتی و شادی و خۆشییەوە دەژیان. زوو تێکەڵی کۆمەڵگای کوردیمان بوون، زووش فێری زمانی کوردی بوون، زۆر و بە ئاسانیش داب و نەریت و کولتووری کوردیان وەرگرت. بەپێی ناوچەکانی کوردستانیش ژنان و پیاوانیان جلوبەرگی کوردییان لەبەردەکرد.. بە ئەوپەڕی ئازادیشەوە رێوڕەسمی ئاینی و جەژنەکانی خۆیان دەکرد.. هێندە تێکەڵ بە داب و نەریتی کورد ببوون، لەگەڵ کورد دا لێکناکرانەوە.. تەنانەت ژن و ژنخوازی و خزمایەتیش کەوتە نێوانیانەوە. جوولەکەکانی کوردستان زۆر ئیشکەر و چالاک بوون.. هەموو ئیشێکیان دەکرد.. گەر لە بەردی رەقیش بوایە، نانی خۆیان پەیدا و خۆیان دەژیان.. گەر بە فشار و بە زۆر ناردنەوەیان لە لایەن حکومەتی عێراقەوە نەبووایە.. هەرگیز جوولەکەکان کوردستانیان بەجێ ناهێشت و ناچوونەوە بۆ ئیسرائیل.. ژمارە جوولەکەکانی باشووری کوردستان لە نێوان (٣٥-٤٠) هەزار جوولەکە دەبوون.. لە هەموو کوردستانیشدا، ژمارەیان لە (١٢٥) هەزار جوولەکە زیاتر دەبوون.. لە ئەمڕۆدا، ژمارەی کوردە جوولەکەکان، لە ئیسرائیل دا، لە (٢٥٠) هەزار کوردی جوولەکە نزیک بوونەتەوە، تا ئەمرۆش سۆز و رێز و دڵسۆزی و خۆشەویستییان بۆ کورد و کوردستان کاڵنەبوونەتەوە.. لە جەژنی نەورۆزدا، بە جلوبەرگی رەنگاوڕەنگی کوردییەوە، ئاهەنگی نەورۆز دەگێڕن.. جار و باریش بە شێوازی کوردەواری، بە دەهۆڵ و زوڕناوە، بووکیان دەگوازنەوە.. خواردنی کوردیش درووست دەکەن.. شایی و هەڵپەڕکێ کوردی دەکەن و گۆرانی کوردی دەڵێن. گەلێ کەسایەتی ناودار و ناسراو و نووسەر و

هونەرمەند و گۆرانیبێژ و فەرمانبەر و کاربەدەستی باڵا و خاوەن بڕوانامەی دکتۆرا و پرۆفیسۆریان تێ هەڵکەوتوون.. بۆ نموونە، وەزیری بەرگری پێشووی ئیسرائیل (ئیسحاق مەردیخای) جوولەکەیەک بوو لە جوولەکەکانی قەزای (ئاکری) ی سەر بە پارێزگای دهۆک لە باشووری کوردستان.

یەکەمین کەس لە دانیشتوان (لە ڕاستەوە بۆ چەپ) ئیبراهیم کوەیتی دوومین کەس (ڕاوەستاو) ساڵح کوەیتی کە هەردووکیان بران و جوولەکەن.. بەناوبانگترین موزیکژەن و ئاوازدانەری عێراقی بوون. لە ناوەڕاستیش مەقامخوەن محەمەد گوبانچی کە خۆی بە قوتابی مامۆستای مەقامبیژی کوردمان (عەلی مەردان) دەزانی.

وێنەی مەلیکی عێراق (فەیسەڵی یەکەم) له ناوەڕاست کۆمەڵێیک لە

کەسایەتییە جوولەکەکانی بەغدا.

وێنەی کوردە جوولەکەکانی شاری هەولێر(١٩٣٥) دا

کوردە جوولەکەکانی ئیسرائیل بە جلوبەرگی کوردییەوە

رێزا شوان

نەرویج: ٢٨/ مای/٢٠٢٠

(*) سوودم لەم سەرچاوانە وەرگرتوون:
١ـ لؤي الشقاقی.. فرهود اليهود.. موقع الزمان. ٢٠١٧
٢ـ موقع ايلاف.. احداث مذبحة الفرهود في بغداد. ٢٠١١
٣ـ نسيم قزاز.. الفرهود الثاني في العراق.. موقع المعرفة.
٤ـ شبكة الموقف العراقي.. يهود العراق في اسرائيل.. الفرهود ليس كل الحكاية.
(تعرضنا لحرق الاعضاء التناسلية)
٥ـ توفيق ابو شمر.. الفرهود وما ادراک ما الفرهود! موقع الرأي العام.. ٢٠١٨
٦ـ محمد جلاء ادريس.. يهود العراق والتعايش العربي اليهودي.. موقع الجزيرة.
٧ـ الامبراطورية البابلية الثانية.. موقع المعرفة.
٨ـ العراق في التأريخ.. الامبراطورية الآشورية.
٩ـ اعدام اليهود في بغدار.. دنا الوطن.
١٠ـ چەند سایتێکی تر.

تەنانەت خوداوەندەکانیش بەرتیلخۆر دەکرێن … نووسین و ئامادەکردن: عیسا بۆتانی

وشەی گەندەڵی بۆ وشەی یۆنانی (corruption) دەگەڕێتەوە کە واتای نەفرەت کردنە لە رابردوو، هەرچی (corrumpere)ە ئەویش بە (تێکیدا, بەرتیلخۆر کرا, وێرانی کرد) لێك دەدرێتەوە. مێژووی گەندەلی بەقەدەر مێژووی مرۆڤایەتی دەبێت, ئەو کردارە لە یەکەم خانەوادەی میسریی کۆن لە (3100 – 2700) ساڵ بەر لەزایین تێبینی کراوە و هەروەها ئاماژە بە چینی کۆنیش دەکرێ بەوەی هەر ماڵێك خوداوەندێکی چێشتخانەی هەبووە کە چاودێری رەفتارەکانی ئەندامەکانی دەکرد، حەفتەیەك پێش سەرساڵی نوێی چینی ئەو خوداوەندەی چێشتخانەیە بۆ ئاسمان بەرز دەبووەوە و بۆ مەبەستی دیاریکردنی سزا و پاداشت راپۆرتی ساڵانەی خۆی دەدایە ئیمپراتۆر جایدی حاکمی بەهەشت . ئەندامانی ماڵەکانیش بۆ چاپۆشیکردن لە هەڵەکانیان و تاکو

راپۆرتەکەی بەپێی ئارەزووی ئەوان ئامادە بکا، کێك و شەکر و هەنگوینیان لەژێر وێنەی خوداوەندی چێشتخانە دادەنا و بەرتیلخۆر دەکرا؛ پاشان ڕێوڕەسمی سووتاندنی وێنەی خوداوەند ئەنجام دەدرا کە لەو ڕێگایەوە بەرەو ئاسمان بەرز دەبووەوە.

لەسەر هەمان ڕێچکە، (هیرۆدۆت)ی مێژوونووسی یۆنانی گێڕاویەتییەوە کە خانەوادەی کامۆنیۆن قەشەکانی (ئۆراکڵ دلفی)یان بەرتیلخۆر کردووە کە یەك لە بەهێزترین هێزی نادیار بوونە لە یۆنانی کۆن و مێژووەکەی بۆ هەزار و چاردە ساڵ پێش زایین دەگەڕێتەوە. سەبارەت بەمە خەڵکی لەسەرانسەری یۆنان هاتن تاکو وەڵامی پرسیارەکانیان لە بیسیای کاهینی باڵا وەرگرن، خانەوادەی ئەبولۆ کە خاوەن سامان و دەوڵەمەندبوون پێشنیاری نووژەنکردنەوەی پەرستگای ئەبۆلۆیان بە بەردی گرانبەهای باریان کرد کە بە بومەلەرزەیەك رووخابوو، لەبەرامبەریشدا بیسیای کاهینی باڵا بڕوا بە دەوڵەتی ئەسبارتە بهێنێت بۆ لەناوبردن و شکاندنی دەسەڵاتی ئەسینا یارمەتی خانەوادەی کامۆنیۆن بدا… بۆیە ئەرستۆی فەسلەسوفی یۆنانی گوتی(تەنانەت دەتواندرێ خوداوەندەکانی بەرتیلخۆر بکرێن).

مێژوونووسان ئاماژە بە ئیمپراتۆریەتی ڕۆمانی لە چەرخی چوارەم دەکەن و تەشەنکردنی گەندەڵی بە هۆکاری سەرەکی بۆ رووخانی ئەو ئیمپراتۆریەتە دەزانن، پێیانوایە کە پەتای گەندەڵی پەلی بۆ کایە و دامەزراوەکانی سیاسی و ئابووری و سەربازی و کۆمەڵایەتی هاویشتبوو و بەمهۆیەوە لاوازی و سستی لەتێکڕای بوارەکان بەدی دەکرا و بە تایبەتی تێکچوونی چالاکی ئابووری و نەمانی چینی مامناوەند و پیادەکردنی ستەم بەرامبەر لە هاووڵاتیان و ناچارکردنیان بەدانی باج و خەراجێکی زۆر، هەروەها لاوازی و نا ڕێکخراوەیی لە سیستەمی سەربازی و پشتبەستن بە جاشەکان (ئەوەی بە بەربەرییەکان دەناسران) بۆ نێو ڕیزی لەشکر تاکو ئەو لەشکرە هێزی خۆی لە گێڕینی ئیمپراتۆردا بینیەوە، هەر چەندە ئیمپراتۆر دقلنیانوس لە کۆتایی چەرخی سێیەم بە پیادەکردنی چەند چاکسازییەك توانی تەمەنی ئیمپراتۆریەتی ڕۆمانیا ماوەیەك درێژکاتەوە بەڵام دواجار نەیتوانی تا کۆتایی لە رووخان بیپارێزێت. بارودۆخی وڵاتەکە گەیشتبووە ئاستێك کە چاککردنەوەی ئەستەم بێت، لە ئەستۆگرتنی پۆستی ئیمپراتۆر گەیشتبووە ڕاددەیەك وەکو بڕیاری لەسێدارەدان سەیر دەکرا بەشێوەیەك لە ماوەی حەفتا و پێنج ساڵ زیاتر لە بیست کەس عەرشیان گرتە دەست و هەر یەکێکیان دوای کوژرانی ئەوی پێشی خۆیان دەهاتن. گەندەڵی وا بڵاو ببووەوە تەنانەت باس لەوە دەکرێ کە جارێکیان عەرشیان لە مەزادێکی ئاشکرا نمایش کرد بۆ فرۆشتن کە بووە هۆی ئەوەی هاووڵاتیان هیچ

متمانەیەکیان بە سەرکردەکانیان نەمێنێت. لەمڕووەوە لە پەرتووکێکدا بەناوونیشانی مێژوو خۆی دووبارە دەکاتەوە, لە دانانی د.مدحەت محەمەد و بە هاوبەشی لەگەڵ چەند توێژوانێك و لە بەشێکی پەرتووکەکەدا هاتووە کە: (ئیمپراتۆریەتی یۆنانی کە وەکو درەختێکی گەورە بوو سێبەری بەسەر هەموو جیهانی کۆندا کردبوو, کیانێکی سیاسی و سەربازی بۆ ماوەی درێژ پێکهێنا, بەڵام نەیتوانی خۆی ڕاگرێت)، باس لەوەش کراوە کە ستەمی سیاسی یەك لەهۆکارەکان بووە بەوەی تاکڕەوی لە دەسەڵاتدا پەیڕەو دەکرا کە هەمیشە پێکهاتەکانی دیکە بە کەمتر لە ڕۆمانییەکان سەیر دەکران و ئەو خراپ بەکارهێنانی دەسەڵاتە رووخانی ئیمپراتۆریەکەی لێ کەوتەوە. لەلایەکی دیکەشەوە پرسی گەندەڵی سیاسیش هۆکارێکی کەمتر نەبووە لەوانی دیکە بۆیە ئاماژە بەوە کراوە کە بەپێی بڕوای ڕۆمانییەکان وا بوو کە شەیتان لە ڕێگەی ئافرەتەوە دڵی پیاوەکان بەرەو خراپەکاری رادەکێشێ, بەڵام لە کۆتایدا خۆیان سەرپێچیان لەو باوەڕە کرد و دەگوترێ کە ئیمپراتۆر (کالیجولا) نوقمی ناز و نیعمەت و ژیانی رابواردن ببوو لەگەڵ ئافرەتان تەنانەت لەگەڵ (دۆرسێلا)ی خوشکیشی, ئێدی لێکترازان و دوورکەوتنەوە نەك لەنێو دامەزراوە سیاسیەکان دروست بوو, بەڵکو ناکۆکی کەوتە نێوانی (بۆمبی و قەیسەر)یش و بەهۆی کێشە و ناکۆکییەکانیان ئاگایان لەدوژمنانی دەرەکی نەما و خەریکی دەنووك وەشاندن بوون لە یەکتری، هەر یەك لەو دوو برایە بەهۆی خواست و تەماعیکردن بۆ گرتنەدەستی جلەوی دەسەڵات و بۆ شکاندنی بەرامبەرەکەی داوای هاوکاریان لە هێزێکی دەرەکی دەکرد تاکو ڕۆمانیا بووە مەبەستی داگیرکاری لەلایەن ئەو هێزە دەرەکیانە و وردە وردە خاکەی داگیر کراوە و لەناوچوو.

لە ساڵی 1660 و لە سەردەمی مەلیك ئیستجێرت؛ دیاردەی گەندەڵی و بەرتیلدان گەیشتبووە ترۆپك لە وڵاتانی ئەوروپا و ئینگڵتەرا، کڕینی دەنگی پەرلەمانتاران بۆ کاریگەری کردن و پاراستنی بەرژەوەندییەکانیان لەلایەن مەلیکەوە شتێکی شاراوە نەبوو تەنانەت پێست لەو سەردەمەدا کڕین و فرۆشتنی پێوە دەکرا, لە مێژووی ئەمریکاشدا پرسی گەندەڵی لە سەردەمەکاندا زۆر بەڕوونی پیادە کراوە و داگیرکردنی زەویوزار و تێپەڕاندنی پرۆژەی پیاوانی پیشەسازی و خاوەن کۆمپانیان لە لەڕێگەی کۆنگرێسەوە بەرێگای ناشەرعی لە وێستگە مێژووییەکانی ئەو وڵاتە باسی لێکراوە. فەیلەسوف و زانایان لەدێرزەمانەوە گەندەڵیان بە ئافات ناساندووە و ئەرستۆ لەلایەن خۆیەوە لە پەرتووکی (ئەخلاقیات)دا پاراستنی ڕێژەقی وڵاتان و هۆکارەکانی رووخانیانی باسکردووە، ئەو پێیوایە کە ئەو شارەی بە ئامانجێکی گەندەڵ فریو بخوات ئەوا گەندەڵە و

بەهیچ شێوەیەك نابێتە دەوڵەت. لەلایەکی دیکەشەوە لە چینی کۆن بڕێك پارە وەکو پادداشت دەدرایە فەرمانبەران کە پێی دەگوترا (یانگ لینگ) ئەویش بۆ ئەوەی چاویان لە دزی نەبێت و شەڕی گەندەڵی بکەن، و لەبارەی هزری سیاسیشدا؛ لە فەلسەفەی (کۆنفوشیوش) هاتووە کە: فەرمانڕەوایەتی چاك نابێت تەنها مەگەر فەرمانڕەواکان چاك بن. فەیلەسوفی مەزن ئەفڵاتۆنیش لەبارەی گەندەڵییەوە ئاماژە بەوە کردووە کە تەنها هەنگاونان بەرەو دادوەری پرسی سوودمەندبوون و بەرژەوەندەی دوور دەخاتەوە کە هەردووکیان بنچینەن بۆ دەرکەوتنی گەندەڵی.

لەکیشوەرێکی نیمچە زیندووین … سروەساڵەیی

خۆشەویستی ئەڵقەیەکی ترازاو…
دێن خۆشیان دەوێیت
دەڕۆن خۆشیان دەوێیت،
چەند دەمامکێکی گۆڕاو…
لەوە گەڕێ!
توخمێك لەوان ،
نەدێن ونە دەڕۆن ..لەناوەڕاستی
ڕێگا ..
چەقبەستوون،گڕ دەگرن،
بەهەڵم دەبن،
شی دەبنەوە و وون دەبن،
دنیایەکی گەوجە..
دەستەکانت بۆ سڵاوێکی وەڵامنەدراوە
هەڵد□ بڕی،
دڵ لە شکاندنە بێدەنگەکان جاقی دەبێ
و..دیوەدەر قەتماغەدەگرێ،
پاشقوولی مرۆڤە دووبارە
وێکچووەکانی،
لاڕێ ،

لەزوناری ڕۆژەکان .. ترش …و .. تاڵ
ژان دەگرێ…
ئەمبەرو ئەوبەری تەمەن
لەمر□ق□ سپڵەکان خەڵتانە …
قانی خەونەکان دەدەرێ و،
تا ئەوديوی شەکەتبوون ڕاودونانە…
بۆ ئەوەی وەك کەس نەبيت
گۆييەکانت داخە وئاوڕی ڕاست وچەپ ،
بەهەند مەزانە ..
ئەوتروسکاييەی ناوی ژيانە
لەمنداا□□کی دووساڵان دەچێت،
تا تۆ دەستی دەگريت بۆ _پێ گرتن
ئەو لەدەست دەردەچێيت…

بۆ مر□ق بوون،
هەڵبەز ودا بەزی ڕيتمەکانی خوودبوون،
هەرە_جياوازبوونی نۆستالۆژيا وئايدۆلۆژيا
و دژبوون .. پەسەندبکرێ،
لەپای مشووری ،
شتگەلە کەڵەکەبووە بێهۆدەکان،
بەو ڕۆژگارە چەندەهاجار
کەلێنەکانی بێ ئاگايی لە
دۆستايەتی ،
پڕ بکرێتەوە…و
کەللە لەسنورە نەويستراوەکان،
خاڵی بێ و
تەواو سەرقاڵی داماڵينی توێکڵ و
ڕووکەش ،نە پۆشينی ديوی ،
نەويستراو…ل□ ناخمانەوە
قبوڵبێت..
دەشێ خۆشەويستيەکی نەووتراو ،
نەدرکاو بۆ هەتا لە نێوان خۆمان و خۆمان
بەپەنهانی بهێڵينەوە..
پەلەی درکاند بێ گوێدانە
گونجان ولەباربوونی ،کات
پەنجەکانی پەشيمانی ،
زۆر بگەسترێ…

تا پێیەکانمان لەنگەردەگرێ،
ڕاوەستاو ،ئەژنۆی ویست بگرین،
بەرەو،
دەرگاکانی ئومێد.ڕێ بگرین…
فڕین ..لە مرۆڤبوونت خاڵی دەکا،
مەفڕە..
نووستنیش لە مردنت
پڕدەکا…ڕا بە…
کەمتر چاوەڕوانی خۆشەویستی ،
ئازاترت،
دەکا…
قسەگەلێك كە زۆر ووترا
پڕتر دەبن لە هەڵەی زەق ..زەق
زۆرتر حەوجە بە خۆشەویستی و خواستنی،
لەمرۆڤە قەپ وقۆپەکانت
هێندە دەکا …
وەك گێژەلۆکە
خولت دەدا..
بەو ڕۆژگارە پێیەکانت گیرا دەبن ،
لە تەڵەی سەرەڕێ وبەرپێنەی
گرژی وناحەز و نا بەجێ…..

هەرخۆت خۆت بوێ
سواڵی _بوونت مەكە

سروەساڵەیی

کەس ئاگای لە جۆرج فلۆیدەکانی کورد نەبوو!! … عیماد عەلی

زۆر خۆشحأل بووم بەو کاردانەوە گەورەی خەڵکی مر□ق د□ست و بە تایبەتی رەش پێستەکانی ئەمریکا لەبەرامبەر کردەوەیەکی قێزەون و

تاوانێکی کەم وێنەی کۆمەڵێك پۆلیسی سپی پێستی ئەمریکی کە زۆر بە خوێنساردی و لەسەرخۆیی و دڕندانە و بێ هەست و بێ مۆراڵەوەهاوڵاتیەکی ڕەش پێستی خۆیان بەناوی (جۆرج فلۆید) بە بەرچاوی هەموو دونیا و بە تایبەتی هاورەنگ پێستەکانی خۆیەوە کوشت، کە بۆ ماوەیەکی دوورودرێژ ئەوەی لەسەر ئەو جادەیە بوو رجا و تکایان لێکردن کە خەریکە دەمرێت ئەمە جگە لە هاوار و زەنای خۆی کە دەیوت نەفەسم بڕا، ئەو خەڵکەش هاواریان دەکرد لە گیانەڵادایە و بەرەڵای مەکەن بەڵکو بیبەن بۆ زیندان و وانەکەن بەو بێ رەحمیەوە لە ژێر دەستاندا گیان بسپێریت، کەچی هیچ دادی نەدا و ئەو خوێنمژانەی لەو کارە قێزەونە لە پێشدا پیلان بۆدارێژراوەیان پەشیمان نەکردەوە و، جۆرجی داماویش لە ژێر پێستاڵ و ئەژنۆی پۆلیسێکی رەگەزپەرستی دڕندەی بێ مۆراڵی بێ ویژدان گیانی سپارد و منداڵێکی خنجیلانەی لەدوای خۆیدا بەجێ هێشت.

ئەمە لە وڵاتێکی زلهێزی دونیا و خۆ بە مرۆڤپەروەر و دادپەروەر زان و خۆ بە سەروەر و سەرکردەی هەموو جیهان زان روودەدات. بێگومان تاوانیکی ئاوا بەئاشکراو لە ڕۆژی رووناك و بەبەرچاوی هەموو دونیاوە گەورەترین شەرمەزاریە بۆ سیستمی سەرمایەداری بەگشتی و دەسەڵاتی ئەمریکا بە تایبەتی، کە سەروبنی زمانی باسی یەکسانی و دیموکراسی وئازادی و مافی مرۆڤە و کەچی هەموو ئەو ئیدیعایانە بە یەك دۆلار دەفرۆشێتەوە و تا ئێستا ئەو جیاوازیە کۆنەپەرستیەی تێدایە.

بەڵام ئەمە لەم سەردەم و دونیای ئەمرۆدا روویدا، ئەگەر لەوێ خەڵك وریایە و زۆرێکیان هەڵگری ڕۆشنبیری مرۆڤایەتی و سیاسی و کۆمەڵایەتی خۆیانن و نادادپەروەری رەت دەکەنەوە و کاردانەوەی بەهێزیان هەیە لەبەرامبەر هەر تاوانێکی لەم جۆرە، بەڵام لەم ناوچەیەی خۆمان چەند رووداو و تاوانی گەورەتر لە م شێوەیە و دڕندانەتریش روویداوە و تا ئێستاش کەس ئاگای لێ نیە و تەنانەت بۆ مێژووش لە هیچ شوێنێکدا تۆمار نەکراوە. کەس هەیە تاوانکاریە قێزەونەکانی بەعس و رژیمی ئەتاتورك و ئەردوگان و وڵاتانی دەوروبەر دەرهەق بە کورد نەزانێت، کەچی هەموو لایەك لەبەر بەرژەوەندی تایبەتی تا ئێستاش خۆیان لێ کردووە بە کەڕەی شەربەت و لە کولەکەی تەریش باس ناکرێت. کەس هەیە زیندە بەچاڵ کردنی منداڵە چاو گەشەکان و پیرو پەککەوتەی کورد بە بێ هیچ تاوانێك لە نوگرە سەلمان و ئامەد و عەفرین و مەهاباتی لەبیر بچێت، کە تاکە کەسێك قسەی لەسەر نەکردن و نەبوونە بابەتی ڕۆژەڤی ئەو کاتانە و ئێستاش.

لەوانەیە خەڵکێك لە رووی بابەتیەوە جیاوازیەکان ببینێت و ململانێ و هاوکێشە سیاسی و ئابووری وکۆمەڵایەتیەکانی ئەم ناوچەیە

بەجیاواز لە ئەمریکا و وڵاتانی تر بخوێنێتەوە، بەڵام ئایا نازانن کە جیهانگیری وای لەدونیا کردووە هەموو ئەو وڵاتانەی ئیدعای مافی مرقایەتی و ئازادی دەکەن چاویان لە ئاست ناحەقیەکانی دژ بەکورد نوقاندوە و تا ئێستاش وەکو کارتی دابینکردنی بەرژەوەندیەکانی خۆیان یاری بە پرسی کورد لەهەر چوار پارچەکەی کوردستان دەکەن و ڕۆژانە تاوان دژ بەم گەلە دەکرێت ئەوان نایبینن.

ئەوەی پێختەی باسەکە بێت دەکرێت لێرە بڵێین؛ ئەم سیستم و فەلسفەیەی کە ئەو جیاوازیە چینایەتی و رەگەزیەی لەو شوێنانەوە بە هەزار بیانووەوە دەکرێت. کە خۆیان بە وڵاتی پێشەکەوتنخواز دەزانن، هەر ئەوانەن مافی گەلی گوردیان پێشێل کرد و کردیانە پاشکۆی میلەتانێك کە هیچ کوردیك خۆی بە هاوڵاتی وڵاتەکانیان نازانێت و کوردستانیان پێوەلکاند و ئەم هەموو قوربانیەی لەم مێژووە دوورودرێژەی بەدوای خۆیدا هێنا.

مانیفێستی عێشق.. بەشی شەشەم… تێکست: ستیڤان شەمزینی

پرشنگی ڕۆحی تۆ
ژیانی بەخشیە جەستەی مردووم

زۆر سەیرە پێکەنینەکەت
لەسەر فرمێسکەکانی من رۆنراوە!!

ئەگەر بەیارێ نیشتمانێکم هەبێت
تەنها و تەنها ئامێزی گەرمی تۆیە

وەک عیسای مەسیح
بۆ ئەشقی تۆوە لە خاچدراوم!

بەیانیان وەک خۆر هەڵێی
شەوان وەک مانگ ئاوا دەبیت

هەر کاتێک بیر لە ئەشق دەکەمەوە
دڵم دەستم ئەگرێ بەرەو لای تۆ

رەنگە رۆژێک بتوانم دەستبەردارت بم
بەڵام پەیکەرەکەت لە دڵما هەرگیز ناڕوخێ

بڕیارمداوە قەسیدەیەک بنووسم
تەنیاییەکانی من بێ تۆ، راڤە بکا

شیعرێک لە خەیاڵما تەقیوەتەوە
تەنیاییەکانی تۆ بێ من، ئەنووسێتەوە

خەون و خەیاڵەکانم
تەنها تۆی لێ دەچۆڕێ

یەک بەڵێنت پێ دەدەم
تەنیا مەرگ رامگرێ لە ئەشقت

زۆر بە ئەسپایی وەرە
دڵی ئاوریشمیم زۆر لە مێژە چاوەڕێتە

لە جوانیدا شێوەی گوڵ دەچێتەوە سەر تۆ
لە ناسکیدا پەپوولە ئیرەییت پێ دەبا

تۆڕەکانی هاوکاری کۆمەڵایەتی هەوێنی گێڕانەوەی ئومێدو ئیرادەمانە!

لەگەرمەی ئەم بارودۆخەداکە برسیەتی، بێکاری، هەژاری و نەداری بەرۆکی بە خەڵکی کرێکارو زەحمەتکێشی کوردستان گرتووە، سەرۆکی حکومەتی هەرێم لە 22ی ئایاردا، وتارێک پێشکەش دەکات کە جەوهەری دەبڕینەکانی بریتی بوو لەوەی کە تێکڕای قەیرانە سیاسی و ئابورییەکانی ئەم حکومەتە لە تونێلی قەیرانی دارایی گوزەر پێبکات. لەوەشەوە پێمان بڵێ کە 27 ملیارد دۆلار قەرزارین و لە فلتەری ئەم دەربڕینەشەوە دڵنیامان دەکاتەوە لەوەی کە باجی ئەم بارودۆخە دەبێت بکەوێتە سەر ژیان و گوزەرانی خەڵکی کرێکارو زەحمەتکێش و شانی خۆیان خاڵیبکەنەوە لە هەر بەرپرسیاریەتیەک بەرامبەر زەربەی زۆری ئەو خەڵکە ستەمدیدەیە!

ئەمە لەکاتێکدا کە هەر ئێستە بەهۆی کۆرۆنتینەوەو کاریگەریەکانیەوە بەشێکی یەکجار زۆری خەڵکی کوردستان نەک تەنیا موچەیان پێنادرێت، بەڵکو لە راستیدا بێبەشکراون و لەسەرەتایترین ماف و بیمەو حزمەتگوزاریەکانیان و ئایندەی دۆخەکە نە لە نەخشەو پلانەکانی حکومەتداو نە لە بارودۆخی جیهانیدا کە نیزک بە 300 ملیۆن بێکاری بەرهەمهێناوە پێشبینی هیچ دۆخێکی باشترو لەبارتر لەمەی کە ئێستە لەگۆڕەدایە ناکرێت!

لەلایەکی ترەوە ئەمە هەر ئێستە مەترسیەکانی ئەو باردۆخە بە چاوی خۆمان دەبینین و دەزانین کە بەشێکی زۆر لەو خەڵکە لە چ رۆژگارێکی کارەساتباردا بەسەر دەبەن. ئەم وێنانەی کە لێرەدا دەیبینن گۆشەیەک لەو بارودۆخە تاڵ و کارەساتباریە کە کاری بەشوێنک

گەشتووی دەزگاکانی راگەیاندنی حزب و حکومەت خۆشیان نەتوانن خۆی ل□ دەربازبکەن و ب□ هەر مەبەستێک بێت دان بەو راستیەدا بنین کە چۆن ئەم رۆژانە دیسان بەشێک لە خەڵکی کوردستان ناچاربن بەوەی کە پێداویستیە سەرەتایەکانی خۆیان بفرۆشن بۆ دابینکردنی بژێوی ژیانی رۆژانەیان.

هەمووم‍ان دەزانین و لە نزیکەوە ئاگادارین کە ئەمەی لێرەدا دەیبینین تەنیا سیمای بەشێک لە شەقامەکانی شاری هەولێری پایتەختی کوردستان نیە، بەڵکو لە راستیدا زۆربەی زۆری شاروشارۆچکەکانی کوردستان بەداخەوە بەهەمان پرۆسەی کارەساتباردا ژیان تێدەپەرێنن، کە ئەمە تەنیا هەنگاوێکی سەرەتای وەبیرهێنەرەوەی رۆژانی سەرەتای نەوەدەکانە کە چۆن لە هەموو شارو شارۆچکەکانی کوردستان پۆل پۆل ئەو خەڵکە زەحمەتکێشە لەبەر نەبوونی هەژاری و نانی رۆژانەیان ناچار بوون بەم شێوە قاپ و قاچاغ و کورسی و مێزو تەباخ و بەتانی و سەرین و جەرجەف و جلوبەرگەکانی خۆیان بفرۆشن بۆ ژەمەنانی رۆژانەیان!

رۆشنە کە تائێستە ئاراستەی بارودۆخەکە نەک بەرەو باشتر ناچێت بەڵکو بەکردەوە ژیانی زۆربەی زۆری ئەو خەڵکە دەخاتە بەردەم مەترسیەکی گەورەترەوە. بۆیە وەک هەنگاوی یەکەم بەتەنگەوە چوونی ئەو خەڵکە هەژارو ستەملیکراوەیە تا بتوانین پێکەوە بەهاوکاری و هاودڵی و پشتگیریکردنیان لەیەك تروسکەی ئومێدێکیان بۆ بگەڕێنەوە لە مەترسی بەقوربانی بوونی ئەو بارودۆخە دووریان بخەینەوە!

ئەمەش لە ئێستەدا ل□گ□ر□وی ئەوەدایە کە بتوانین تۆڕی هاوکاریەکانمان لەهەموو شارو شارۆچکەو لە هەموو گەڕەک و شوێنی کارێکدا دروست بکەین و لە رێگەی هاوکاری و کاری هەرەوەزیەوە بتوانین رۆژ بەرۆژ ئەم جوڵانەوەیە لەنێو دڵی خەڵکیدا زیندو راوەستاو راگرین و بەرەوپیشي بەرین!

ئەزموونەکانی تا ئێستەی ئێمەو دروستکردنی 16 تۆڕ لە کوردستان و هەندەران ئەو راستیەیان سەلماندووە کە فراوانکردنەوەی ئەم تۆڕانە لەگەڵ چ پێشوازی و هاوکاریەکی فراوانی خەڵکی ئازادیخوازو ئنیساندۆستی کوردستاندا رووبەڕووبوونەتەوە. بۆیە بۆ رێگرتن لەمەترسیەکانی داهاتوو پەیوەست بوون بەم تۆڕانەوە.
تۆڕەکانی هاوکاری ک□م□□□ایەتی هەوێنی گەڕانەوەی ئومێدو ئیرادەمانەو دەبێت دەستبەکاری سەراسەری کردنەوەیان بین!

ڕێبوار عارف
وتەبێژی تۆڕی هاوکاری کۆمەڵایەتی

ووردە باس …پشکە ناکام

- سەیرکەن ئەو عالەمە چاک خۆیان مەشغوڵ کردوە ئاخە پارەکەی بەختەوەری سەرۆکی بەناو حکومەتی هەرێم کورتی هێناوە و بە ئیرادەی خوا لە قاسەکانی بەناو حکومەتا نەماوە 27/یان 15 یان ڕەقەمێکی تری ملیارد!!دۆلارە؟ ئاخە ئەو پارەیە بە دزی حسابە یان جەنابی بەختەوەر بۆ دروست کردنی چەن کۆمپانیایەکی تری بازرگانی پێویستی بە پارە بوە و کوردیش ئەڵێ : گۆشتی خۆت بخۆ و منەتی قەساب هەڵمەگرە ، جا بۆ ئەوەی قەرز لە بێگانە نەکا لە قاسەی قووتی خەڵک و داهاتی هەرێم ئەو پارەیەی بردوە بە قیست ، کە نرخی نەوت بەرزبۆوە ئەیگێڕێتەوە..جگە لەوەش هەر کاکە بەختەور بەشدار نیە لەو (حیلە شەرعی/دزییە شەرعی)یە بەڵکە ئامۆزا بەشووشەکەی کە بەسەری یەکتر سوێند ئەخۆن پێشتر هیچ کەمتەرخەمی نەکردوە لە بەتاڵ کردنەوەی دەغیلەی بژێوی خەڵکی هەرێم ، بەکورتییەکە مەسەلەکە ئاوایە : دوو ئەندامی بنەماڵەی دەسەڵاتداری هەرێم بۆ کاری تایبەتی خۆیان بیست و حەوت ملیارد دۆلارییان بەناوی حکومەتی هەرێمەوە لە قاسەی بژێوی خەڵک بردوە ، دزیوە ، ماشیوەتەوە ، چی ناو ئەنێی بنێ ، گرنگ ئەوەیە ئەو پارەیە لە بەینی دوو ئامۆزایا گیانی بەخشی بە کورد و کوردستان ، هەر وەک چۆن لە ئاشبەتاڵا 25/ملیۆن دۆلاری ئەو کاتەی قاسەی بزووتنەوەی ئەیلول ئاودیو کرا و کەس ئاسەوارێکی نەبینییەوە ئەم بیست و حەوتەش بە هەمان شێوە هەبوو نەبوو بیست و حەوتێک هەبوو !!گەر پەلەش نەکەین چەن جارێکی تریش دە و پانزە و بیست ملیار دۆلاری وون ئەبێ و ئەبێ بەهەڵم و تا ئەو بنەماڵەیە دەسەڵاتدار بن کەس هیچی پێ ناکرێ ، جگە لە بۆڵە بۆڵ و نووسین و ئیدانە کردن ، ئاخر پارلەمانێک کە خۆی کارتۆنیە تا ئێستا نەیتوانیوە یەک مەسئولی دز ، یەک وەزیری گەندەڵ ، یەک کادری جەردە ، تەنانەت لە یەک ئیستیعلاماتیش بپرسێتەوە ئێستا ئەم پارلەمانە ئەندامێکی بنەماڵەی

دەسەڵاتدار بانگ بکا بۆ لێرسینەوە !!مەیخۆ تاڵە ..تا ئەم بنەماڵەیە بەم سیستەمە سەقەتە و بەم حیزبە و گروپە ئفلیجیانە لە ئارایا بن هەر وا ئەمێنێتەوە وەزعەکە ، خوا کەریمە تەنها ووتەیەکە و دادی کەس نایات ، کەرکوک کە سەر و بنی زمانی بنەماڵەیە و ناویان ناوە دڵی !! کوردستان !!جەنی لەو دزییە بەرکەوتوە؟ هیچ ، چونکە ئێستا کەرکوک بۆ بنەماڵە ” ڕیخۆڵە کوێرە”یە و بوون و نەبوونی وەک یەکە..ئەی پرۆژەی بە دوبەی کردنی هەرێم لەو بیست و حەوت ملیۆنە چەنی بەر کەوت؟ بیست و حەوت ملیار دۆلار لە پارە و قووت و دەغیلەی خەڵک ئەماشرێتەوە بەڵام لە رۆژێکی میحنەتا هەژارانی ئەم هەرێمە ئەبێ چاویان لە خێر و سەدەقە بێ.. کەسیش چاوڕێی سبەی نەکا لەمڕۆ باشتر بێ ،بنەماڵەیەک خۆی لە میللەت و خاک و مێژوو گەورەتر ببینێ ، دەیان بیست و حەوت ملیاری وون ئەبێ و هیچیش لە وەزعەکە ناگۆڕێ ، تا ئەو کاتەی خەڵک بریاری گۆڕین ئەیەن ….

- جاران لە سلێمانی پیاوێکی نیمچە ناتەواو هەبوو بە ناو هێنانیووشەی “یاپراخ” توڕە ئەبوو ، تا رۆژێک جەماعەت لە ناو بازاڕ ڕێککەوتن هەریەکەی بابەتێکی دروستکردنی یاپراخ بڵێ ، یەکێک ووتی سڵق ، ئەوی تر ووتی برنج،،یەکێ لەولاوە هاواری کرد گۆشت ، لەولاشەوە یەکێ ووتی پیاز و تا هەموو بابەتاکان ووترا ، کابراش هاواری کرد پیاوم ئەوێ بیپێچێتەوە ،، یەکێک لەولاو ووتی یاپراخ و بە پێکەنینەوە ڕای کرد ، ئەم مەسەلەی ناوهێنانی یاپراخە وەک ترسی ئەمڕۆی دەسەڵتدارانی هەولێرە لە ووشەی” خۆپیشاندان” رەنگە ناوهێنانی خۆپیشانان بە شیعریشا ببێتە مایەی گێچەڵ بۆ ساحێبەکەی ، مەگەر یەکێ بڵێ “خۆ” و یەکێکی تر” پی” و کەسێکی تر”شا” و دواجار یەکێک بڵێ”نان” و ئیتر بزانە ئەو هەموو پاراستن و پۆلیس و هیزانەی بنەماڵە چۆن لەرزیان لێ یەت،، ڤورسەتی پارێزگاری هەولێر فورسەتی هێنا و بەناوی بنەماڵەوە هەرەشەی کرد کە کەس ناتوانێت ئارامی شار تێک بات و بە توندی ئەچن بە گژ هەر هەوڵێک بۆ دروستکردنی نارەزایی لە پایتەختا ، لە بیرمان نەچێ ئەمە هەمان فورسەتە کە لەسەروبەندی 17/ی شوبات بەزۆر تەلەبەکانی خەڵکی سلێمانی سواری پاس ئەکرد و ئەینارد□ن□وە بۆ سلێمانی لەترسی تەشەنە یانی خپیشانا نەکان بەرەو هەولێر ، کاتی خۆی زەمانی بەعسیش لە ترسی خۆپیشانان هاتو چۆ قەدەغە ئەکرا وەک ئەوەی ئەمڕۆ دەسەڵاتی هەرێم بە ناوی کۆرۆناوە ئەیکات ، بەڵام باکا□

فورسەتەکەی هەلەر بزانێ کاتێ خەڵک بریاری خۆی یا ، بەعس هیچ فورسەتێکی مانەوەی نەما ، ئەوسا و ئێستاش دەسەڵات پشتی بەهێز قایم بوو ، بەڵام خەڵک فورسەتی هێزی نەیا.

دانانی سنوورێک بۆ دەست درێژی کردنە سەر ناوچە شوێنەواریەکان… ئەحمەد کامەران

کاتێک کە گوێبیستی وشەی دەست درێژی دەبینەوە، ڕەنگە ڕاستەوخۆ هزرمان تەنیا بۆ سەر مرۆڤێک بچێتەوە، یاخود بۆ سەر ڕەگەزی مێ (ئافرەت) هەڵبەتە ئەوە پرسێکی ترو باتێکی ترە ، بەڵام لە بنەڕەتدا وشەی دەستدرێژی لە ئەمڕۆدا دەکرێتە سەر زۆر شت کە دیارترینیان دەست درێژی کردنە سەر ناوچە شوێنەواریەکان و ڕووخانیان و شێواندنیان بەهەموو جۆرە شێوازێک، بەبێ ئەوەی هیچ جۆرە لێپرسینەوەیەک بکرێت لە بەرامبەر دەستدرێژی کارانی سەر ناوچە شوێنەواری و کەلەپووریەکانی وڵات، ئەوەی لێرەدا کە بەمن جێگای سەرنجە وەکو کادیرێکی بواری شوێنەواری ،ئەوەیە کە هەتا ڕادەیەکی زۆر حکومەت و لایەنە پەیوەندیدارەکان کەم تەرخەمن لە ئاست سەرجەم ناوچە شوێنەواریەکانی کوردستان، بەتایبەتی لە ئێستادا بەهۆی پرسە سیاسیەکانەوە کە دەبینین ڕۆژانە لەلایەن دەوڵەتی تورکیای فاشیستەوە کە ناوە بە ناوە لە ڕێگای بۆمبارانکردنی ناوچە سنووریەکانی هەرێمی کوردستانەوە ،کە جگە لەوەی زیان بە هاوڵاتیان دەگەیەنێت لە هەموو ڕوویەکەوە، بەڵام لە پاڵیشیدا زیان بە ناسنامەو شارستانیەتەکەیشی دەگەیەنێت کە ئەویش بریتیە لە ناوچە شوێنەواریەکان،کە لە دەرئەنجامی بەردەوامی ئەوبەردومانانەوە، کە دەبێتە هۆی ڕووخان و شێواندن و ڕەنگە بگاتە ئاستی سڕینەوەی ئەو ناوچە شوێنەواریەی کە دەکەوێتە بەر شاڵاوی بەردومانەکانی تورکیا و دووژمنان… کە پێم وایە بۆ داهاتووی نەتەوەیەک باش نابێت ، بەهۆی بەردەوامی ئەو دەست درێژیکردنانەی سەر ناوچە شوێنەواریەکان…

ئیستای کوردستان، کێشمە کێشی چینایەتی و ئەگەری ڕاپەرینی جەماوەری ... موئەیەد ئەحمەد

دەسەڵاتداری ناسیونالیزم لە کوردستاندا

ئیستا خەڵکی کوردستانی عیراق لە قۆناغێکی میژوویی دیاری کراو و کۆنکریتدا دەژین کە ئەتوانین بڵێین لە باری سیاسیەوە مۆرکی ٢٩ ساڵی کاریگەریی کارەساتبارەکانی دەسەڵاتی هیز و حزبەکانی ناسیونالیزمی کوردی پێوەیە.

دیارە هێزە سەرەکیەکانی ئەم بزوتنەوە ناسیونالیستیە بورژوازیە بریتین لە هەردوو حزبی چەکداری میلیشیایی؛ پارتی دیموکراتی کوردستان (پارتی) و یەکیەتی نیشتمانی کوردستان (یەکیەتی)، کە بە دریژایی ئەو ماوەیە کۆمەڵگەی کوردستانیان وەک ئیمارەتێکی داگیرکراو خستۆتە ژیر چەپۆک و دەسەڵاتی خۆیانەوە. وە ئەمەش بەحوکمی مۆنۆپۆڵی چەک و سەرکوت و کۆنترۆڵی سەروەت و سامانی وڵات و زاڵی خۆشخەیاڵی ناسیونالیستی و "ڕزگاری نیشتمانی" لەناو جەماوەردا، و خۆگریدانەوەی ئەم حزبانە بە ستڕاتیژی ئەمریکا و ئەم وڵات و ئەو وڵاتی دەوروبەر وساتوسەودا لەگەڵیاندا...هتد.

لە ساڵی ٢٠٠٩ بە دواشەوە "بزوتنەوەی گۆڕان" وەک ڕەوتیکی سیاسی حزبی ناسیۆنالیستی و باڵێکی جیابووەوە لە یەکیەتی بووە بە یەکێک لە یاریکەرەکانی گۆڕەپانی سیاسی لە کوردستاندا. سەرەکی پێشووی ئەم حزبە، نەوشیروان موستەفا، کە میژووییەکی دووردرێژی هەبوو لە پێداگری لە "مۆنۆپۆڵی چەک بە دەست یەکیتییەوە لە کوردستان" و بەرگریکردن لێی، لەپڕ بە خۆی و حزبەکەیەوە بوون بە ئۆپۆزسیۆنێکی سیاسی قەومی- پەرلەمانی نا میلیشیای لە ٢٠٠٩وە.

ئیستاش هەر لە هەناوی ئەم هەلومەرجەدا کە قەیرانی حزبە سەرەکیەکانی ناسیونالیزم لە لوتکەدایە و "گۆڕان" لە تین کەوتووە و کارەساتێکی گەورە بە خەڵکی کوردستان هاتۆتە پێش، بەشێک لە ناسیونال-لیبراڵە بورژواکانی پێگەیشتووی ناو خودی هەمان سیستەمی گەندەڵی و تاڵانچیەتی بە ناوی "نەوەی نوێ"وە قوتبوونەتەوە بە گیانی کریکاران و هەژارن و بەش مەینەتانی کوردستان. ئەم حزبە

سیاسیە پەرلەمانیە بە سەرەکەکی سەرمایەدارەوە (شاسوارعبدولواحد) و دەزگایەکی زەبەلاحی میدیایی، هاتەتە ناو گۆرەپانی سیاسی و ئەیەوێت بە سیاسەتی نیولیبرالیزمی ئابووری، گوایا گەشە بە سەرمایەداری بدا لە کوردستاندا، وەک ئەوەی تا ئێستا وا نەبوبێت، وە ڕا و بەچوونە تا سەر ئێسک دژە سوشیالیزمیەکانی نیولیبرلیزمەکەی بکاتە بەرنامەی ناڕەزایەتیەکانی خەڵک و فریوکارانە وەک چارەسەری بیکاری و هەژاری و نەهامەتیەکانیان نیشانیان بدا.

حزبە ئیسلامیەکانی کوردستانیش، کە بە درێژایی ئەم ٢٩ ساڵە بەشداری کوشتن و بڕین بوون و زەربەیان بە هێزی میلیشیای چەکدارەوە سیاسەتیان کردووە و چەند لە توانایاندا بووبێت درێغیان نەکردووە لە ئەنجامدانی کاری تیرۆرستی، هەمیشە بارێکی گەورە و گران و هەڕەشەیەکی ترسناک بوون بە سەر ئەم کۆمەڵگەیەوە. ئەم حزبانەی ئیسلامی سیاسی و پاش چەند شەڕ و پێک دادانێک لەگەڵ حزبە میلیشیەکانی ناسیونالیزم لە پرۆسەیەکدا بوون بە ئۆپۆزسیۆنی پەرلەمانی وهاوبەشی دەسەڵاتداریەتی میلیشایی ئەم حزبە ناسیونالیستانە.
ڕۆڵی ئوبژیکتیڤانەی حزبەکانی ئیسلامیی سیاسی لە ئیستادا و لە پەیوەند بە ڕژێمی سیاسی بورژوا ناسیونالیستی کوردستان تەواوکاری ئەم ڕژێمەیە. ئیسلامیزم ئەوئەرکە ئەنجام ئەدا کە ناسیونالیستەکان بە حوکمی پێناسە و ئاسەی ناسیونالیستی نیمچە سیکولاریان باش ناتوانن ئەنجامی بدەن، ئەویش بڵاوکردنەوەی خۆشباوەڕی ئاینیە لەناو کریکاران و هەژاران و چەوساوەکاندا. دەسەڵاتدارانی کوردستان هەمیشە پێویستیان بەوە بووە کە خۆشخۆیانەی هەردوو ئایدیۆلۆژیای ئیسلامی و ناسیونالیستی چابووکانە پەرەپێبدەن لەناو چینی نەداری کوردستان تا دووریان بخاتەوە لە گۆڕینی شۆڕشگێڕانەی کۆمەڵگە و ژیانیان. لە سایەی بارودۆخی زاڵی ئاسەی سیاسی ناسیونالیستی بەسەر کۆمەڵگای کوردستاندا، حزبەکانی ئیسلامی سیاسی بە کردەوە هاوبەشی ڕژێمن، واتە هاوبەشی دەسەڵاتداری ناسیونالیستی کوردیین.

ئاکامەکانی قۆناغی ڕێگوزەر

بە دیاریکردنی ڕەوەندی بناغەیی تر کە لە پشتی ئەم ڕژێمە سیاسیە ناسیونالیستیە و سەرلەنوێ بەرهەمهێنانەوەیەتی لە هەموو ئەو ماوەیەی ڕابردوودا، ئەبی بگەڕێینەوە بۆ ناو کۆمەڵگای کوردستان و

دابەش بوونی چینایەتی و مێژووی ڕانەوەستاوی کێشمەکێشی چینەکانی نێو ئەم کۆمەڵگەیە. هەر بەم پێیەش ئەبێ پەیوەندی چینەکان و هاوسەنگی هێزی نێوانیان هەڵسەنگێنین لە بارودۆخی سیاسی دیاریکراوی ئەمڕۆدا.

ئەم بارودۆخەی ئێستای کوردستان لەباری سیاسییەوە بریتییە لە گەشە وکامڵبونی ناکۆکییەکانی حاکمییەتی بۆرژوا ناسیونالیزمی کورد و بە خۆی "کۆیەکی کۆنکریتی" دیاریکراوە و لوتکەی مێژوویکی ٢٩ ساڵەی ئەم ڕژێم و حوکمڕانییەیە. هەر بۆیە شۆڕبوونەوە و پەیبردن بە پێکهاتەکانی و ناکۆکییەکانی و یاساکانی جووڵەی ئەمڕۆی، کلیلی ناسینی داهاتووشییەتی.
بەڵام پێش ئەمانە، کە دواتر دەمە سەریان، گرنگە لێرەدا ئاماژە بە قۆناغێکی ڕاگوزەر (ئینتیقالی) بدەم کە لە ئازاری ١٩٩١ وە دەسپێدەکات و یەک دووساڵێک ئەخایەنی. لەم دەورەیەدا هێشتا دەسەڵاتەی ناسیونالیزم و حزبەکانی بە سەر کۆمەڵگای کوردستاندا بە تەواوی یەکلا نەبوەتەوە و کێشمەکێش بەردەوامە و ئەتوانم بڵێم مۆرکی ئەم قۆناغە بە حاکمییەتی ناسیونالیزمەوە دیارە و بە ئێستاشییەوە.
هەڵچوونی سیاسی خەڵکی کوردستان لە ئازاری ١٩٩١ و لە جەرگەیدا سەرهەڵدان و چالاک بوونی ئاشکراو و کۆمەڵایەتیانەی بزوتنەوەی کۆمۆنیستی و ڕێکخراوەکانیان و شورا کرێکارییەکان و شورا جەماوەرییەکان بووە هۆی ئەوەی کە ڕووبەڕووبونەوەیەکی سیاسی و کۆمەڵایەتی دیاریکراو بێتە ئاراوە لە کوردستاندا. ئەم ڕووبەڕووبونەوەیە لە واقعدا کێشمەکێشی دوو بزوتنەوەی کۆمەڵایەتی بوو، کە لە لایەک شوراکان و ڕێکخراوە کۆمۆنیستەکان و چالاکەوانی یەکسانی و ئازادی بوو، و بە هەمووی وەک جەمسەری هێزی کۆمۆنیزم لە کۆمەڵگەدا خۆی دەنواند، و لە لایەکی ترەوە ناسیۆنالیزمی کورد بوو بە خۆی و حزب و هێزە چەکدارەکانی. هەر بۆیە لەم دەورەیەدا دوو بزوتنەوەی کۆمەڵایەتی؛ ناسیونالیزم و کۆمۆنیزم لە کێشمە کێشدا بوون لەسەر دیاریکردنی چارەنووسی سیاسی و کۆمەڵایەتی کۆمەڵگای کوردستان کە بۆ ماوەیەکی یەک دوو ساڵە بەردەوام بوو وە مۆرکی خۆیدا لە تەواوی قۆناغی تازەی کۆمەڵگا و پەیوەندی چینەکان و تەرازووی هێزی نیوانیان.

ئەم کیشمە کێشە کاریگەری لە زۆر بواردا دانا و پێوسیتی بە لێکۆڵینەوە و باسی هەمەلایەنە هەیە بەڵام ئەوەی کە لێرەدا زیاتر ئەمەوێت جەختی لەسەر بکەم، کاریگەری ئەم کێشمە کێشە چینایەتییە و

ئ□م ق□ناغ□ □□گ□زاری□ ل□س□ر خ□س□□ت□ بناغ□یی و چینای□تی□کانی حاکمی□تی ناسیونالیزمی کورد ل□ کوردستاندا.

ناسیونالیزم ه□ر ل□ س□رتاو□ و□ک بزوتن□و□ی□کی ک□م□□ای□تی و سیاسی ب□رژوازی ن□ک ه□ر خ□س□□تی بورژوازیان□ی خ□ی و ب□رگری کردنی ل□ ب□رژو□ندی□کانی س□رمای□ و س□رمایداری ب□رج□ست□ کرد□ت□و□ ب□□کو ل□ ج□نگیکی د□ندان□دا د□ژمنکاری ب□ ئ□ملاوئ□ولای خ□ی پیاد□ کردوو□ ل□ ب□رامب□ر پ□□لیتاریای کوردستان و بزوتن□و□ی ک□م□نیستی و خ□باتی □□ژان□ی کریکاران و ز□حم□تکیشاندا. ه□ر زوو ن□زیر عوم□ر و ب□کر ع□لی تی□و□ کرد و پ□شتر□ش ه□رشی برد□ س□ر شوراکان و م□ق□ر□کانی “□□وتی ک□م□نیست” و ک□وت□ دوژمنکاری و پیلانگی□ی ب□رامب□ر ی□کی□تی ب□کاران و دواتریش ک□نتر□□ی ن□قاب□ کریکاری□کانی کرد و □□گ□ی ل□ دروستکردنی س□ندیکای س□رب□خ□ گرت …هتد. ئ□م□ جگ□ ل□و□ی ک□ ب□ ب□ هیچ س□کردن□و□ی□ک ه□زارانیان ل□ □□□□کانی خ□□کی کر□کار و ز□حم□تک□ش و ن□داری ک□م□□گای کوردستان □□وان□ی ج□نگ□کانی ناوخ□یی خ□یان کرد و دایانن ب□ کوشت ل□ پیناوی ئ□و□ی ئ□م یا ئ□و ه□زی میلیشیایی ک□نتر□□ی کوردستان بکات.

گ□ر ل□ ئیستادا و پاش ٢٩ سا□ س□یر□کی میدیا و گوتاری سیاسی و ئایدی□ل□ژیای زا□ی ناسیونالیزمی کورد بک□ین ئ□بینیین ک□ نیشان□کانی ئ□م ق□ناغ□ □□گوز□ر□ی ه□شتا ل□ خ□دا ه□□گرتوو□، و ل□ س□ر بن□مای ب□رژوند□ چینای□تی□کانی ب□رژوازی کوردستان ل□ ئ□مر□دا و ل□ در□□ژ□ی د□ژمنکارییدا ب□رامب□ر چینی کریکار ب□ره□میان ئ□هین□ت□و□. میدیا و گفتوگ□ و گوتاری سیاسی زا□ی ناسی□نالیزم ل□ کوردستاندا یا باسی ئ□م ق□ناغ□ □□گوز□ر□ ناکات و ق□وق□پی ل□ ئ□کات یا ل□ □وانگ□ی سیاسی چینایتی بورژوازیان□ی خ□یان□و□ ئ□یش□و□نن.

ک□م میدیا و گوتاری سیاسی و□تانی جیهان ه□ی□، ئ□و□ند□ی میدیا و گوتاری ب□رژا ناسیونالیزمی کورد بژارکراب□ت ل□ ب□کارهینانی ه□ر د□رب□ن□□ک و ه□ر ووش□□ک و ک□نس□پت□ک ک□ باس ل□ سوشیالیزم و ک□م□نیزم و □□□ی ئازادیخوازان□ی چینی کر□کار بکات، و باس ل□ ب□ها ئازادیخواز و ی□کسانیخوازی□کانی بزوتن□و□ی ئ□م چین□ و پر□لیتاریای س□شیالیست بکات. یا □ونتر ب□یم، ک□م د□س□□اتداری□تی و □□وت□ سیاسی□کانی بورژاوزی ه□ن ئ□و□ند□ی ئ□مان توانیب□تیان جین□سایدی ک□لتوری □□شنبیری س□شیالیستیان کردبیت ل□ ک□م□□گ□دا.

ئ□م دژ□ س□شیالیزم بوون□ ترادیسی□نی ب□ ناو “خ□ما□ی” کوردی نی□ ئ□م□ ج□نگی هوشیاران□ی ب□رژاوازی جیهانی و تایب□تم□ندی بورژوا ناس□ونالیزمی کورد□ ب□ دژی چینی کریکار و ن□داران و ب□ش□ک□ ل□ پیداویست□ سیاسی و فکری□کانی ئ□م چین□ س□رو□ر□ی کوردستان و

دەسەڵاتە سیاسیەکەی و بەبێ ئەمە کاری ناڕوات.
نەک هەر کریکاران وەک چینێکی کۆمەڵایەتی و خاوەنی ئەڵتەرنەتیڤێکی سیاسی و کۆمەڵایەتی باس ناکرێت و بە دابڕاو لە کارەکتەرە ئینترناسیونالیست و جیهانیەکەی وێنا ئەکرێت لە ئاوهەوای سیاسی و فیکری زاڵی ناو کوردستاندا، بەڵکو حاشا لە هەبوونیشی ئەکرێت. لە باشترین حاڵەتدا وەک توێژێک کە مووچەی ئەبەدرێت و کاری نیە و ناڕازیە نیشان ئەدرێ و وێنا ئەکرێت. لە ڕوانگەی ناسیۆنالیستەکانی کوردستانەوە چینی کریکار ئەتوانی تەنها و تەنها بە ناوی نەتەوە و ئیسلام و فرەشیاری ئازادی کاڵاکەیەوە، کە هیزی کاریەتی، هەبوونی کۆمەڵایەتی هەبێت و هیچی تر. واتە کۆنسەپتی هیزی چینایەتی سۆشیالیزم بە بەردەوام ئەسڕێتەوە لە زەینی کۆمەڵگەدا تا پێ بکریتەوە بە ئایدیۆلۆژیای ناسیونالیزم و ئیسلامیزم و لیبرالیزم، و ئەمەش هەر ئەزمونی بورژوازی جیهانی نیە کە هیزە سیاسیەکانی بورژوازی "خۆماڵی" لاسایيان بکەنەوە بەڵکو ئەزمونی هەمان ئەم هیزە سیاسیانە خۆشیانە و بە تایبەتی ناسیۆنالیزمی کورد کە لە شەڕدا بووە وبەردەوامیشە لەم شەڕە لە بەرامبەر چینی کریکار و سۆشیالیست و کۆمۆنیستەکانی کومەڵگای کوردستان.

قەیرانی ڕژێمی سیاسی ناسیونالیزم و ڕەخنەی سۆشیالیستی

ئەمڕۆ ئەم ڕژێمە لە قەیرانێکی توندوتیژی سیاسی دایە و تەنانەت خەریکە وەک قەوارەیەکی سیاسی ئەبێ بە دوو ئیدارە یا زۆرتر بەڵام دوو ئیمارەت، و لە ژێر سایەی ئەم حوکمرانیەدا زەربەی زۆری جەماوەر لەوپەڕی فەلاکەتی ئابووریدایە و بە هیلاک چووە. هەروەها تەوژمی ئەم قەیرانە کۆمەڵایەتیە و پەرەسەندنی ناکۆکیەکانی ناو خودی ئەم ڕژێمە سیاسیە خانوادەیی و میلیشیایە لەوە زیاترە کە بتوانرێ بە ئاسانی و تەنها بە سەرکوت ڕابگیریت. بە کورتی، وهەر وەک لینین ئەڵێ "دەسەڵاتداران ناتوانن وەک جاران حوکم بکەن" و خەڵکی هەژار و ناڕازیش "نایەنەوێت وەک جاران بژین". ئەمە بە خۆی لایەنەکانی باردۆخیکی شورشگێڕانە نیشان ئەدەن و لەگەڵ هەر پلەیەکی بەرچاو لە پەرەسەندنی ئامادەیە سیاسی و ڕێکخراوییەکانی چینی کریکار و نەداران ئەیگۆڕێت بە قەیرانیکی شۆڕشگێڕانە و هەنگاونان بەرەو ئەنجامدانی شۆرش و ئاڵوگۆڕی ڕیشەیی.
لەم هەلومەرجەی ئیستای کوردستاندا، نە هاواری "نیشتمان" و"نیشتمان پەروەری" بۆرژوا ناسیونالیستی کورد و ئینتلیجنسیاکەی ئەتوانی گۆڕبیستی ئەوتۆی هەبێ لەناو ڕیزی هەژاران و نەداراندا، و نە خۆڵکگەرایی ناسیونالسیتی ووردە بورژوازی کاریگەری ئەوتوی

ئەبێت لەسەریان. ئاشکرایە قەتیس بوونی کریکاران و زەحمەتکێشانیش لە چوارچیوەی ناڕەزایەتی دەربڕین لە بەرامبەر گەندەڵی و دەسەڵاتداریەتی میلیشیایی و مووچەبڕین کاریان مەیسەر ناکات و ئاکسیۆنی پەرژوبڵاویشیان ناتوانێ کاریگەر بێت لە بەرامبەر ئەم بارودۆخەدا.

هەر بۆیە ئەمرۆ لە هەرکات زیاتر زەرورەتی چارەسەری کێشە سەرەکیەکانی کۆمەڵ بە شیوازی شۆرشگیرانە و دەرچوونی شۆڕشگێرانە لەم بارودۆخەی ئیستا هاتۆتە پێشەوەی ڕەوەندە سیاسی و کۆمەڵیەتیەکان. بەڵام ئەم رەنگە دەرچوونە شۆرسگیرانەیە لە خۆیەوە هەڵناقوڵێ و گرێیخواردووە بە مەودای پەرەسەندنی کێشمەکێشی سیاسی چینایەتی و ئاکامی شەڕی ئەڵتەرنەتیقی بۆرژوازی و کریکار؛ شۆشیالیزم و کەپیتالیزم لە کوردستاندا.

هەرچەندە دەسەڵاتی بورژوا ناسیونالیزمی کورد کەوتۆتە ناکۆکیەکی بێچارەسەر لەگەڵ زۆربەی جەماوەر و لەگەڵ کۆمەڵگەدا، بەڵام لە هەمان کاتیشدا ئامادەیی سیاسی و ڕێکخراوەیی و فیکری چینی کریکار و تۆیێژە کانی دەوری ئەم چینە لاوازە. دیارە ئەمانە هەمووی ئەتوانرێ بە شیوەی چۆنایەتی (نوعی) و خێرا بگۆڕێت لە بارودۆخی قەیرانی شۆڕشگیرانەدا.

هەنگاوی یەکەم لە هەموو ئەم ڕەوەندەدا ئەوەیە کە ڕەخنە لە “دەسەڵاتی کوردی” لە ڕوانگەی چینایەتی کرێکارەوە بەرجەستە بکرێتەوە. ڕەخنەی چینایەتی کرێکار ڕەخنەیە لە ڕژێم و دەسەڵاتی سەرمایە، دەسەڵاتی بورژوازی کورد، نەک بەتەنها ڕەخنە گرتن لە گەندەڵکاران و میلیشیاکان و دەسەڵاتی بنەماڵەکان. ڕەخنەی مۆڕاڵی دەردی کریکاران و چەوساوەکان و بێبەشان دەرمان ناکات، ئەوان بە خۆیان ڕەخنەی کۆمەڵایتی و چینایەتی بە کردەوەن لە سیستمی سەرمایەداری، و تەنها لە رێگەی بە هیز کردنی ڕەخنەی سوشیالیستیان لەم سیستمە و نوینەرە سیاسیەکانی لەوانە ناسیۆنالیزم و ڕژێمە سیاسیەکەی لە کوردستاندا ئەتوانن ڕابەری سیاسی شۆڕش و گۆرانکاری شۆرشگێڕانەی کۆمەڵگە بن.

ناوەڕۆکی چینایەتی دەسەڵاتی ناسیۆنالیزمی کورد بۆرژوازیە و دەسەڵاتی سیاسی سەرمایە و سەرمایەداریە وئامرازی سەرکوتی دەستی ئەم چینەیە بە دژی چینی کریکار وزەحمەتکێشان، ئەمە ئەو فاکتەیە کە بەبێ ڕەچاوکردنی و بەبێ ڕەخنەی سۆشیالیستی لێی، چینی کرێکار و نەداری کوردستان ناتوانێ دەوری مێژووی خۆی بگێڕی لە بارودۆخی شۆرشگیرانەی ئەمرۆدا.

ئەوە ڕاستە کە دەسەڵاتی بورژوا ناسیونالی کوردستان گەندەڵە و بێباکن لە بەرامبەر داوکاریەکانی جەماوەردا، بەڵام لە

سەرمایەداریدا بە گشتی گەشەی ئابوری کۆمەڵگە بەم شێوەیە ئەمە واتە پێشەوە و تاکە جیاوازی ئەوەیە لەگەڵ وڵاتانی تردا، گەر بەراوردەکەمان لەم بوارەدا بێت، کە گەندەڵی تا ئاستێکی خنکێنەر بەربڵاوە لە کوردستاندا و زۆربەی هەرە زۆری دانیشتوان و لەوانە بەشێک لە سەرمایە بچوک و ناوەنجییەکانیشی بەجارێ هەرسان کردووە. دەسەڵاتی میلیشیایی و بنەماڵەیی کە هەناسەی لە کۆمەڵگە بڕیوە لە واقعدا شتێک نیە جگە لە فۆرمی سیاسی دیاریکراوی سەرمایە و سەرمایەداری لە کوردستاندا هەر بۆیە جیاکردنەوەی فۆرم و ناوەڕۆک لە یەکتر و پێوانەیان بە دوو ئەندازەی جیاواز هەڵەیەکی کوشندەیە بۆ پرۆلیتاریا.

بۆرژوازی دەسەڵاتدار و سەرمایەی کۆمەڵایەتی

دیارە، دەسەڵاتی ئیستای کوردی بەزەقی دەسەڵاتی سیاسی سەرمایەیە، کە ئەمەی دووهەم بە خۆشی ئەڵقەیەکە لە ئەڵقەکانی سەرمایەی جیهانی، و ئەم دەسەڵاتە بەگشتی سەروەری سیاسی چینیکی کۆمەڵایەتی نمایش ئەکات کە بورژوازی کوردستانە. وەک هەر کۆمەڵگەیەکی کاپیتالیستی پەیوەندی سەرمایە و ژێرخانی ئابووری سەرمایەداری بناغە و پایەی ئەم ڕژێمە سیاسیە ناسیونالیستییەی کوردستانیشە و لەرووە هێز و رێئەگری و ئەمیش بەڕۆڵی خۆی ئەکەوێتەوە خزمەتی.
هەر لەم ڕاستایەدا ئەبینین کە توێژیکی دیاری کراو لە سەرمایەدارانی ملیاردێر وملیۆنێری ناو ڕژێمەکە و دەرەوی ڕژێمەکە هەمیشە کاریان لە بڕەودایە و ئەمانە خەریکی وەگەڕخستن و کەڵەکەی سەرمایەن لە هەموو کەرتە پیشەسازی و خزمەتگوزاری و بازرگانی ومالیەکان و پرۆژە جوراوجۆرە ئابوورییەکاندا. هەموو ئەم سەرمایە گوزاریانە لە ژیر سایەی ئەم ڕژیمەدا بە توندی گرێدراونەتەوە بە گەندەڵی و قۆرغ کردنەوە و کەڵەکەی سەرمایە بە قەبارەیەکی هەجگار گەورە زیاد ئەکات.

بە سەرمایەی “نەتەوەیی” کورد واتە “سەرمایەی کۆمەڵایەتی” ئەوە گرنگ نیە دەسەلات بنەماڵەیی بێت یا پەرلەمانی بەو ئەندازەیەی کە سەرمایە کاری بڕوات. فۆرمی سیاسی ڕژێمی لە سەر کاربوی ئیستا و میلیشیایی بونی ئەم ڕژێمە و گەندەڵی و دوو ئیدارەیی و نەبوونی بنەماکانی دەوڵەتی ئاسایی بورژوازی، لە گەڵ ئەوەشدا نەگونجاوە لەگەڵ پیداویستە ئابوری و یاسایی و ئیدارییەکانی سەرمایەی نەتەوەیی، بەڵام لەباری سیاسیەوە نەک کێشە نیە بۆی بەڵکو زەرورەتێکە بۆ سەرکوتی چینی کریکار و پەرژوبڵاوپێکردنی ڕیزی خەباتی لە ئیستادا.

هەروەها ئەوە ڕاستیەکی بەرچاوە کە میژووی سیاسی ئەم ڕژێم و دەسەڵاتەی کوردستان جیابووە نیە لە گەشەی ئەم سەرمایەداریەی کە ئیستا هەیە و بەم شیوە کۆنکریتەی. قسەکردن لەسەر خراپی و باشی ئەم ڕژێمە سیاسیە میلیشیاییە لە پەیوەند بە بەرژەوەندیەکانی سەرمایەی کۆمەڵایەتیەوە لە کوردستاندا جیاکردنەوەی زۆرەملیانەی سیاسەت و سەرمایە و سەرمایەداری ئەم کۆمەڵگەیەیە لە مێژوی کونکریتی خۆیدا و لە دوا شیکردنەوەدا ڕۆمانسیزمی ناسیۆنالیزمی ووردە بورژوا و ڕۆشنبیرانیەتی. ئەوەی لە کوردستاندا ئەگوزەرێ لە ڕووی سیاسەوە و بەم دەسەڵاتە گەندەڵە و میلیشیایی و بنەماڵەیەوە ئەوە میژووی خودی ناسیونالیزمی کورد و ڕۆڵ و نەخشیەتی لە پەیوەند بە گەشەی سەرمایە و سەرمایەداریەوە و بەشیکی ئۆرگانیک و سوپەر سترەکچەری سیاسی سەرمایەیە.

لە سەرمایەداریدا ئەوە گرنگ نیە کە سەرتا سەرمایە لە کوێوە هاتووە و چەند تاڵانیە و بە چ میکانیزمێک کۆبەتەوە. ئەوە گرنگە کە کاری کۆمەڵایەتی مۆنۆپۆکراوە و لە فۆرمی سەرمایەدا و لە جوڵەکەیدا گەورەتر و گەورەتر ئەبێت. هەر وەک هەموو کۆمەڵگەیەکی تری هاوچەرخ گەشەی ئابووری سەرمایەداری لە کوردستانیشدا بەوە ئەپێورێ کە چەند سەرمایە کەڵەکە بووە. ئەی ئەوە نەبوو جلال تالەبانی کاتی خۆی پەرەسەندنی ئابووری کوردستانی بە ژمارەی ملیۆنەرەکانی کوردستان ئەپێوا. ئەوە قسەی سەرزارەکی نەبوو بەڵکو ئەوە لۆژیکی سەرمایە و نوێنەرەکانیەتی و گەشەی ئابووری بە قەبارەی کەڵەکەی سەرمایە و ڕێژەی قازانج ئەپێورێ نەک چەند جەماوەر لە خۆشگوزرانیدا ئەژی یا ناژی.

مەسەلەی نەتەوایەتی کوردیش لە هەر کات زیاتر بە گوێرەی بەرژەوەندیەکانی سەرمایەی گەورە ئەڕواتە پێشەوە و دروستکردنی دەوڵەتی نەتەوەیی کورد لە کوردستانی عیراقدا بوەتە مەسەلەی پێداوەستیەکانی ئەم بەشە لە سەرمایەی نەتەوەیی کورد و بەندوبەستەکانی بە بورژوازی جیهانی و ناوچەییەوە.

سەیری ڕیزی هەموو ئەو ملیاردەر وملیۆنەرانەی کە لەناو یەکیتیدا دروست بوون و ئیستا لە ناو پارتیدان یا بەڕێوەن کە لەگەڵ پارتیدا بسازێن، ئەمە لۆژیکی زەمینی و جیهانی و بەرژوەندی سەرمایەی لە پشتەوە وەستاوە. ناسیونالیزم و پارتیزانی ناسیونالیستی سنوورەکانی خۆی لەسەر زەمینەی بەرژەوەندەکانی سەرمایە ئەبەزینێ. ناسیونالیزمی کوردی و "نیشتمان پەروەری" ناسیونالیزم لە کۆتایی ئەم ٢٩ ساڵەدا بە جارێ پەردەی لەسەر خۆی هەڵماڵیوە و ڕۆکوڵەوان بەرژەوەندیەکانی سەرمایەی گەورە و هەر بەو پێڕش سەرمایەی

کۆمەڵایەتی نوێنەرایەتی ئەکات.
لەگەڵ ئەم واقعیەتەشدا کەچی هەوڵ و تەقەلا فریوکارەکانی بورژوازی ناوەنجی و پرتەوبڵاوەی توێژە وردە بورژوازیەکان وڕۆشنبیرانیان نابەڵتەوە و ئەیانەوێت جارێکی تر خەڵکی کریکار و زەحمەکێش بە سۆزی نیشتمانی و مەراڵی نا مەعقولی تاڵان چێتی و گەندەڵی مەشغوڵ بکەن، و جارێکی تر بە ناسیونالیزمی خەڵکگەرا سەرمان لە تێک بدەن.
هەر بەم پێیەش دورمانبخەنەوە لە کێشەی ئەسڵی کە سەروەری چینی بورژوازی کورد و ڕژێمەکەیەتی بەسەر کۆمەڵگەوە کە سەرچاوەی مەینەتیەکانە و گەندەڵی و میلیشیا و دەسەڵاتی بنەماڵەش بەشی دانەپچراویەتی، هەروەها بێ نان و ئاوی جەماوەری کوردستانیش هەر لێرەوەیە.
ڕزگاربوون لە بارودۆخی ئەمرۆی کوردستان و خەبات بۆ هێنانەدی ئەم ئاڵۆگۆریە ئەوە دەخوازی کە ڕاستیە چینایەتەکانی کۆمەڵگا و کیشمەکێشەکانی چۆنن ئاوا بخرێنەڕوو و خەڵکی چەوساوە و نەداری کۆمەڵگە بەرچاویان ڕوون بێت کە لە کوێی ئەم کیشمەکێشدان و لە خەباتی سیاسیاندا گورزەکانیان بە کێی بوەشێنن. جەنگی چینایەتی کوردستان بە ناچاری مۆرکی خۆی داوە و ئەیدات لەم بارودۆخە سیاسیەی کە ئیستا پێدا تێئەپەڕێ.

ڕاپەرین لە کوردستاندا، ئاسۆ و چەلەنجەکان

ئەمڕۆ ناڕەزایەتی و بێزاری لەوپەڕیدایە لە کوردستاندا و ئەگەری تەقینەوەی جەماوەری و سەرهەڵدانی ڕاپەرینێکی گشتگیر هەیە لە چەشنی ئەوەی کە لە شارەکانی ناوەڕاست و خواروی عێراقدایە، بەڵام ئەم ئەگەرە چەند ئەبی بە واقیع پەیوەستە بە زۆر فاکتەرەوە و ناتوانری پێش وەخت جەختی لە سەر بکرێت.
ئەوەی کە گرنگە لێرەدا ئاماژەی پێبدەم ئەوەیە کە هەمان ئەو چەلەنج و مەسەلە بناغەیانەی کە ڕووبەڕووی ڕاپەرینی کرێکاران و زەحمەکیشان و لاوانی کچ و کوڕ و قوتابیانی خوار و ناوەراستی عیراق بوەتەوە، ڕووبەڕووی هەمان ئەم چین و توێژانەی کوردستانیش بوەتەوە. بێکاری و هەژاری و داهاتووی نادیاریان تەنگی بە هەردوو لایان هەڵچنیوە، و هەردولا لە بەرامبەر جۆرێک لە ڕژێمن کە هیچ ڕیفۆرم و چاکسازیەکیان لە باردا نیە. هەردوو جەماوەری عێراق و کوردستان، بە تایبەت لە ساڵی ٢٠١١ وە، چەندین خۆپیشاندانی گەورەیان کردووە و دەیان و دەیان لە خۆپیشاندەران کوژراون لە کوردستاندا، و لە ناوەڕاست و خواروی عیراقیشدا هەر تەنها لە ڕاپەرینی ئۆکتۆبەری ٢٠١٩ وە، کە هەتا ئیستاش بەردەوامە، سەدان لە

کچان و کوڕانی ڕاپەڕیوو خەڵتانی خوێن کراون و بە دەیان هەزاریشیان لە بریندار بووە و سەدانیشیان لە گیراوە و فڕێنراوە لە لایەن میلیشیاکان و دامودەزگا ئەمنییەکانیانەوە. هەر بۆیە گۆڕانگاری شۆرشگێرانەی هەردوو ڕژێمی بەغدا و کوردستان بۆتە مەسەلەی سیاسی سەرەکی ڕۆژی هەردوو کۆمەڵگاکە.

ئەڵبەتە هاوسەنگی هێزی چینایەتی ناو کۆمەڵگەی کوردستان و هەر بەو پێیەش هاوسەنگی هێز لە نێوان ڕەوت و هێزەکانی دەسەڵاتی ناسیونالیزمی کورد لە بەرامبەر جەماوەری کرێکار و زەحمەتکێش و نەداری کوردستاندا جیاوازە لەوەی کە لە ناوەڕاست و خواروی عێراقدا هەیە و هەروەها ڕەوەندە سیاسییە کۆنکریتەکانی ئەم کۆمەڵگەیەش کارەکتەری دیاریکراوی خۆی هەیە، بەڵام ئەمانە لەو ڕاستییە ناگۆڕیت کە ئەم دوو ڕژێمە کەوتونەتە ناکۆکییەکی بێ چارەسەرەوە لە بەرامبەر زۆربەی زۆری جەماوەردا. تەوژمی پێداویستی گۆڕانکاری ڕیشەیی و وەلانی هەردوو ڕژیم لە کوردستان و لە عیراقدا لەوە بەهێز ترە کە بە خۆشخەیاڵی ناسیونالیستی و ئایدیۆلۆژیای ئیسلامی و نەتەوەیی بەری پێبگیرێت. هەر ئەمەشە کە وادەکات ڕەوەندی بەرجەستەبونەوەی هاوخەباتی نێونەتەوەیی کرێکاران و زەحمەتکێشان و هاوئاهەنگی خەباتی لاوانی شۆرشگێری هەردوو کۆمەڵگەی عێراق و کوردستان ئەگەرێکی بە هێز بێت و ڕوو لە پێش بێت.

ئۆپۆزسیونی بورژوازی و ئینتلجنسیای بۆرژوا ناسیونالیستی کورد

کۆنترۆڵی بە سنوری هەردوو حزبی بنەماڵە و هێزی میلیشیان بە سەر شاخوێنبەری ئابوری کوردستان و فەشەلیان لە “دەوڵەتداری” و دابین کردنی پیداویستیەکانی “دەوڵەتی بورژوازی کوردی” و درێژەدانیان بە دوو ئیدارەیی، بۆتە هۆی ئەوەی کە ڕیزێکی فراوان لە بورژوازی ناوەنجی و وردە بورژوازی و ئنتلیجنسیای ناسیونال-لیبرال و بورژوا ڕیفۆرمیستی سیاسی، ناڕازی بێت و بکەوێتە کەشمەکیشەوە لەگەڵ دەسەڵاتی بورژوا ناسیونالیستی کوردیدا. وە هەر لەم ڕاستایەشدا حزبی ئۆپۆزسیۆنی بورژوا ناسیوناڵی ناوخۆی ڕژیمەکە پەیدا ببێت لە کوردستاندا.

چینی کریکار و نەداری کوردستان و ڕیزی بەرینی بێکاران و کارمەندان و خاوەن کاری کاتی و کەم دەرامەت و هەژارکراوان کە لە ژێر باری قورسی ئەم ڕژێمەدا هەر ڕۆژە بەدەست بێکاری و بێگوزەرانیەوە ئەناڵێنن و دەزگاکانی سەرکوتی سیخوڕی و میلیشیایی “دەسەڵاتی ناسیونالیستی کوردی” ناڕەزایەتی و خۆپێشاندانەکانیان

سەرکوت ئەکات، بە دوای ڕێگە-دەرچوونیکی ڕادیکاڵەوەن لە کارەسات و کۆت و بەندەکانی ئەم ڕژێمە. ئەم جەماوەرە بەرینە بە ئەزموون و هۆشیاری سیاسی خۆیان بۆیان دەرکەوتوە کە ئەم ڕژێمە چاکسازی هەڵناگرێ و ئەبێ لا ببرێت و نەمینێ.
دەسەڵات و حزب و هێزەکانی و هەروەها ئۆپۆزسیونی بورژوازی دەرونی دەسەڵات هەمیشە لە هەوڵدا بوون کە ڕیزەکانی خەبات و تێکۆشانی پرۆلیتاریای کوردستان بە هەزار و یەک شیوە دەرگیری پەرژو بڵاوی بکەن. یەکێک لە چەلەنجەکانی خەباتی ئەم چینە نەدارەی کوردستان جیاکردنەوەی ڕیزی سەربەخۆی خۆیەتی لە ئاسۆ و سیاسەت و ستراتیژی ئەم ئۆپۆزسیۆنە بۆرژا ناسیۆنالیستە.
ئۆپۆزسیۆنی ناسیونالسیتی کوردی مەیدانی سیاسی کۆمەڵگەی کوردستانیان بە چەندین ساڵە جەنجاڵ کردووە بە هاتوهاواری خۆیانەوە و بونەتە یەکێک لە ڕێگرە سەرەکیەکانی بەرەو پێشچوونی ڕیزی خەباتی سەربەخۆ و یەکگرتوی کرێکاران و کارمەندان و زەحمەتکێشان بۆ ئەنجامدانی گۆڕانکاری شۆڕشگیرانە و ڕیشەیی لە رێگەی ڕوخاندنی ئەم ڕژێمەوە. ئەوە بوو خۆپێشاندانەکانی ۲۰۱۱یان بە لارێدا برد و کردیانە دەنگ کۆکردنەوەی کورسی پەرلەمان و وادەدانی چاکسازی درۆینە و بێتینکردنی وەزی شۆڕشگێڕانەی جەماوەری ڕاپەڕیوو.

ئەو جۆرە چاکسازیە بۆرژوازیانە ئامانج لێیان بەجێهێنانی بەرژەوەندی ئەم بەشە ناوەنجی و بچووکانەی سەرمایەیە لە کوردستاندا تا کاروباریان بڕوات و ڕژیم چاکسازی بکات و بتوانی نوێنەرایەتی یەکسانی هەموو خاوەن پوڵ و پارەکان و ئامڕازەکانی بەرهەمهینان بێت. لەم نێوەدا گوایە کرێکاران و کارمەندان و بێکاران و نەداران لە سایەی کەسبوکاری ئەماندا و بە نەمانی دزی و تاڵانی حوکمی بنەماڵە ئەحەوێنەوە. ئەمە لە خۆڵکردنە چاو زیاتر هیچی تر نیە، و نەداران و خەڵکی زەحمەتکێش لە ژێر سایەی بورژوازی بچووک و ناوەندییدا زیاتر ئەچەوسێتەوە و ئەوە ئەزمونی تەواوی جیهانە. ئەم بەشە لە سەرمایە و نوێنەرە سیاسیەکانیان هیچ شتێکی هاوبەش کۆیان ناکاتەوە لەگەڵ کرێکاران و زەحمەتکێشاندا و بە پێچەوانەوە ئەمان ئەبنە سووتەمەنی هێنانەدی ئامانج و سیاسەت و ستراتیژەکانی ئەم بەشە لە چینی بۆرژوازی.
پیداگری لەسەر ستراتیژ و سیاسەتی گۆڕانکاری ڕیشەیی وەڵامانەینی ڕژێمی بۆرژوا ناسیونالیست لە کوردستاندا پێش هەموو شتێک پێویستی بە سنووربەندی چینایەتیە لە بەرامبەر ئاسۆی ڕیفۆڕمخوازی بورژا ئۆپۆزسیۆنی ناسیونالیستی کوردستان، ئەمە جگە لە ڕیسواکردنی

ناوەڕۆکی چینایەتی بۆرژوازیانەی ئیسلامیەکان و ڕۆڵ و نەخشی دژمنکارانەیان لە بەرامبەر خەڵکی کرێکار و نەدار و زەحمەتکێشی کوردستاندا.

هەر بۆیە لە پەیوەند بە ڕەنگ-دەرچوونی سیاسی لەم بنبەستەی کە کۆمەڵگای کوردستانی تێکەوتوە بە هۆی دەسەڵاتی ناسیۆنالیزم، لە خەتی گشتیدا دوو سیاست و دوو ستراتیژی سەر بە دوو چینی کۆمەڵایەتی لە ئارادیە. یەکەم سترتیژای سۆشیالیستی چینی کریکار، و دووهەم، ستراتیژی بورژوا ناسیونالی دەوڵەتگەرای بورژوازی.

ستراتیژ ودروشمی ڕاپەرینی جەماوەری وگشتگیر لە کوردستان

خۆپێشاندان و ناڕەزایەتیەکان لە کوردستاندا هەردەم بەردەوام بووە بەڵام تا ئیستا نەبوەتە ڕاپەرین و خۆپێشاندانەکی جەماوەری لە سەرجەم کوردستاندا و نەبوەتە هەڕەشەیەکی جیدی بەسەر دەسەڵات. ڕاپەرینی خەڵك ناتوانرێ پێشوەخت پێشبینی بکرێت و فاکتەر زۆرن بۆ سەرهەڵدان و هەڵنەدانی بەڵام ئەوەی کە گرنگە لەڕووی عەمەلیەوە ئەوەیە کە هەر وەک چۆن لە ناوەراست و خوارووی عێراقدا دروشمی وەلانانی رژیم بوەتە ئەجندای ڕاپەرین، بە ڕای من، بە هەمان شیوە ئەتوانرێ وەلانانی شۆرشگیرانەی دەسەڵات ببێتە دروشمی ڕاپەرینی گشتگیر لە کوردستاندا.

ئاشکرایە کە پرۆسەی خەباتی سیاسی چینایەتی و پەرەسەندنی ناکۆکیەکان و هۆکارەکانی ئەو پرۆسەیە بە گوێرەی بەرنامە و ئەجندایەکی پێشوەخت دارێژراو ناچێتە پیش و کەسیش ناتوانی پێشبینی بکات، بەڵکو بە گوێرەی پرۆسەیەکی ماددی و مێژوویی ناو جەرگەی کۆمەڵگە لە جوڵەدایە و لە بەرەوپێشچوونی ناکۆکیەکانی پەیدا ئەبن و بەرەوپێش ئەچن. مارکس ئەڵێ "کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی بە ناچاری تەنها ئەو کێشانە ئەخاتە ئەستۆی خۆی کە بتوانی چارەسەریان بکات چونکە ....خودی کێشەکە تەنها کاتێک دێتە ئاراوە کە هەلومەرجە مادیەکانی چارەسەری پێشتر هەبن یا لە پرۆسەی دروستبووندابن" (پێشەکی بە ڕەخنەی ئابووری سیاسی). ئەگەر ڕوخاندنی دەسەڵات لە کوردستاندا بوەتە ناچاریەک دیارە ڕەنگە چارەکێشی لە ئارادیە، بەڵام پەیوەستە بە پلەی چوونەپێشی هێزی یەکخراوی چینی کریکاری کوردستان و زەحمەتکێشان و گەنجانی کچ و کوڕی ئەم چینە چونکە ئەمانن کە بەرژەوەندیان هەیە لە فەراهەمهێنانی ئاڵوگۆڕی ڕیشەیی و ئەمانن کە ئەتوانن ئەلتەرناتیفی ئەم بارودۆخە بن. ئەو کیشمەکێشە سیاسی و چینایەتیەی کە لەباری میژوویەوە لە ١٩٩١ەوە هاتبوە سەر شانۆی سیاسی کۆمەڵگای کوردستان و قۆناغێکی ئاڵوگوزەری پێکهینا بوو ئێستا

بەچەندين قات زياتر خۆى دوبارە ئەكاتەوە.
ڕيزى مليۆنى كرێكاران و زەحمەتكێشان و نەدارنى كوردستان هێزێكى كۆمەڵايەتى و چينايەتى زۆر بەهێزترە لە نەوەى ئازارى ١٩٩١ و ئەمرۆ تەكنەلۆجياى هاى تێك و كۆمۆنيكەيشن و كۆمپيوتەر و پيشەسازى گەورە هەيە كە ئەو كات يا هەر نەبوو يا لە ئاستێكى نزمدا بوو، ئەمڕۆ هەموو ئەمانە بەرهەمدارى كاريان بە شێوەيكى زۆر بەرز بردۆتە پێشەوە و نەك هەر زەمينەى ماددى گۆڕانكارى سۆشياليستانەى ك□م□گ□يان پتەو تر كردووە بەلكو هێزى چيناي□تى ئەم گۆرانكاريەشيان بە شيوەيەكى يەكجار زۆر بەهێز تر كردووە.
گۆڕانكارى سياسى شۆرشگيرانە و هەڵپێچانى ئەم ڕژێمەى لە ئارادا يە لە ڕێگەى شۆڕشى كريكاران و چەوساوەكانەوە لەهەر كات زياتر لەسەر بنەمايەكى كۆمەڵايەتى بەهێز ئەتوانى شكڵبگرێ و بڕواتە پێشەوە.
ئەم فاكتۆرە ئۆبژيكتيڤانە زۆر زياتر لە ١٩٩١ لە بەرژەوەندى چينى كريكار و بزوتنەوەى سۆشياليستى گۆڕاوە و ئەوەى كە ماوە بەرەوپێشبردنى ئامادەيى سياسى و ڕێكخراوەيى و فيكرى ئەم چينە و بزوتنەوەكەيەتى كە ئەمەش لە هەلومەرجى شۆرشيگرانەدا خۆى بە شيو□ يەكى شۆرشگيرانە و خێرا ئەگۆڕێن.
ستراتيژى وەلاتانى ڕژيم لە كوردستاندا هەروەك ناوەڕاست و خواروى عيراق هاتۆتە دەستورى كارەوە و خەسڵەتى كۆنكريتى ڕەوەندە سياسيەكانى هەر يەكەيان لەم مەسەلەيە ناگۆڕيت و ئەوەشى كە كوردستان هەرێمە و دەوڵەتێكى سەربەخۆ نيە لە زەرورەت و ئيماكانيەتى ئەم ستراتيژە كەم ناكاتەوە. يەكانگيربونى ڕوبارى ئەم دوو بزوتنەوە جەماوەريە و بەرەوەپێشچوونى مارشى سەركەوتن بەسەر ئەو هەموو ڕێگرى و بەلاڕێبردنەدا كە بۆرژوازى دەيانخاتە بەردميان زەرورەتێكى ڕەوەندە سياسيەكانى ئەمرۆى ئەم دوو كۆمەڵگەيەيە.
لە هەموو ئەو پرۆسەيەى كە لە ئاكامى ئەم وەزعەى ئێستادا سەرهەڵئەدا لە كوردستاندا، ڕێكخستن و بەهێزكردنى ڕيزى خەباتى چينايەتى پرۆليتارياى كوردستان و سەربەخۆيى خۆى لە هەموو هێزەكانى بورژاوازى و بە بەردەوامى فەرزكردنى داواكارى و ئامانجە چينايەتيەكانى خۆى سەنگى مەحەكە تا بتوانێ قەيرانى ئەمرۆى كوردستان لە بەرژوەندى خەباتى سياسى چينايەتى خۆى بشكێنێتەوە.
هەر پلەيەك لە بەرەوپێشچونى خەباتى سياسى چيانيەتى كريكارى و سۆشياليستى لە كوردستاندا پلەيەكە لە بەرەوپێشچونى ئەم بزوتنەوەيە بۆ وەرگرتنى دەسەڵات لە كوردستاندا. هەر لێرەشەو□ يە كە پرۆليتارياى كوردستان بە ئاسۆ و پەرچەمى سۆشياليستيەوە رێگە چارەى هەموو ئەو كێشە هەمەگيرە سياسيانە بە ئاكام ئەگەيەنێ كە كۆمەڵگاى داگرتووە، ئەويش ب□ گ□□□ر□ى ب□رژ□و□نديي□كانى خەباتى

سۆشیالیستی خۆی، لەوانەش چارەسەری مەسەلەی نەتەوەیی کورد.

موئەیەد ئەحمەد
١٦ ئەیاری ٢٠٢٠

بکەری مێژوویی تاکڕەو ! … ڕزگار عومەر

هەموو دەسەڵاتێکی سیاسی بە پێ ی ئەو سیستەم و ژیانەی دەیخوڵقێنێ سیماکانی درێژخایەنی و کورتخایەنی تەمەنی سیاسی خۆشی دیاری دەکا ! ڕەنگە لەو تەمەنەدا هەورازو نشێوی زۆر هەبێت، بەڵام " مانەوە" هەمیشە قاچی لەوەیە سیستەم بە دەستی خۆی چی بەرهەم هێناوە بۆ " نەمانەوە".

ئەزموونی بەعس چ وەکو حیزب، چ وەکو دەسەڵات، چ وەکو بەرنامەی دەوڵەت لە گەڵ شەڕی کوەیت کۆتایی نەهات، بەڵکو دەستپێکی ئەم کۆتاییە ئەو دەمە دەستی پێکرد کە لە حەفتاکان عەسکەرەکان شوێنی سیاسیە مەدەنیەکانیان گرتەوە، دواتر لە نێو عەسکەرەکان تەنیا تکریتیەکان پلەو پایەو دەسەڵاتیان پێدان، دواتر لە نێو تکریتیەکان تەنیا یەك خێڵ، دواتر لە نێو یەك خێڵ تەنیا یەك بنەماڵە، دواتریش لەگەڵ دۆڕانی شەڕی کوەیت و گەمارۆی ئابوری ناکۆکیەکان پەڕیەوە نێو ئەو بنەماڵەو براکانی سەدام [illegible] کران، کورەکان و زاواکان شوێنی گرنگیان وەرگرت جیابوونەوەکان دژایەتیەکان بەسەربەینی یەکترو بە ڕوخانی یەکجارەکی لە ٢٠٠٣ کۆتایی هات.

حیزبی بەعس لە حەفتاکانەوە بە زەبری خوێن و سەرکوت بە بەرپا کردنی دوو جەنگ (جەنگی ئێران – داگیر کردنی کوەیت) ڕوخانەکەی هەر جارەی دە پانزە ساڵێك تەئجیل دەکرا! بەڵام لە کۆتاییدا لە هۆکارە یارمەتیدەرە ناوخۆییەکان (بیجگە لە شکستی سەربازی)بە دەستی هەمان ئەو دۆخە ڕوخا کە خۆی بەرهەمی هێنابوو.

ئەو دۆخەی ناسیۆنالیزمیش خولقاندویەتی ، ستراتیژیەکەی بریتیە لە

تەئجیل کردنی کەوتن و سەرکوتی هەر نوزەیەکی حەقیقی کە باس لە ئەلتەرناتیف بکات، درز تێکەوتنی عەلەنی قوتبەکان لە نێو دەسەڵاتی سیاسیدا بە تایبەتی لە نێو دوو بانگەوازی جیاوازدا (قەرزارین ، نا قەرزار نین) گەواهی ئەوەن :-

کە پینە کردنی خێڵەکیانەو باوکسالاریانە، زۆربەیی و فەتە فەتی کادیرەکانی خوارەوە بە جوینەوەی خیتابەکی قەومی سواو، ناتوانێ ئیحساسی ” یەکگرتوویی ” وەکو بژاردەیەکی جێگیر، یان ماوە بەسەرنەچوو نیشان بدات .

بە دڵنیایی ” کەوتن ” بەر لەوەی کەوتن بێ لە کورسی ، کەوتنەکی ڕەمزیە لە نێو ئیحتیرامی ڕای گشتی و خەیاڵی سیاسی کۆمەڵگەدا ! لە نیو کەوتنی حەقیقی سەر کورسی و کەوتنی ڕەمزیی مەسافەیەکی زەمەنی هەیە ، بە پێ بارودۆخ و ئەزمون ئەم مەسافەیە درێژو کورت دەبێت ، بەڵام ڕوخانی ڕەمزی بە حەتمی روخانی حەقیقیش بە دوای خۆیدا دەهێنێ ، تەنیا لە یەك حاڵەت نەبێ ، کە موعجیزەیەك رووبدات لە دەرەوەی لۆژیکی ماتریالیزمی مێژوو!

بە پێ ی ئەزمونەکانی مێژوو؛

بە ئەوەی دەرفەتی گۆڕانکاری حەقیقی جێگیر بکرێت ، دەبێ بکەری نوێ هەبێت جیاواز بێت لە هەموو هاوبەشەکان و برا بەشەکانی ئەم دونیا سیاسیەی دروست کراوە. ئەم بکەرە بەر لەوەی توانای ئەوەی هەبێت ئەلتەرناتیفەکی تر بخاتە روو بە دەسەڵاتی سیاسی ، دەبێ لە ڕووی سیاسی و مەیدانیەوە” ئۆپۆزسیۆن” ی بە هەموو ڕەنگەکانیەوە بنەبڕ کردبێت! یان بە ئاستەك لاوازیان بکات کە تەسلیمی بکەرە نوێیەکە بن بە تەواوی ، بە خۆشی بێت یان بە زۆرە ملێ بێت!

لەم بەینە بە دڵنیایی پرتەو بۆڵەی لیبرالیانەو دیموکراسیانەش هەر دەبێت، بەڵام بە هەر هێزێکی تازە کە بیەوێ ببێتە شت ئەبێ بەسەر تەرمی سیاسی ئەو ئۆپۆزسیۆنە بەتاڵە بکەوێت! دواتر شەڕی سەرەکی لە گەڵ ئەو مەیتەش بکا کە ١٠ ساڵ جارێك تەئجیل دەکرێت.

ڕزگار عومەر

لە نێوان هەبوون و نەبووندا …
نەوزاد بەندی

خەیام ئەڵێ / خۆزگەم بەوانەی لە دایک نەبوون /
ئەم دێڕە شیعرە کە فەیلەسوفێک نوسیویەتی ، ناکرێ بە سادەیی وەریبگرین ..لەدایک بوون واتا سەرەگرتن بە مردن ..کارەساتێکە لەرەدایە ..لەماوەی ئەو سەرەگرتنەیشدا ببی بە خاوەنی هەر کەس و شتێک ، ئەبێ لە جێیەکی ترەوە دیسان بچیتە سەرەوە بە لە دەستدانی ئەو کەس و شتانە .. کێشەیەکی گەورەیە ..
بۆیە خەیام لە شوێنێکی تردا وتوویەتی :
/ وەها بزانە چی هەیە نیە
چی نیە هەیە ،سەیرە ئەم حاڵە ..! /
بە واتایەکی ووردتر ، هەموو هەبوونێک بەواتای ڕوودانی نەبوونێکە ..لە هەمان کاتدا نەبوونەکان بەڵگەی هەبوونەکانن ..
کوڕێک دەبینی ، گەوره بووه ، ڕیش و سمێڵی داناوە ، ئەم کوڕە تەنیایە ، بەڵگەی هەبوونی ژن و چەند مناڵێکە کە هێشتا دیار نین .. پاش ماوەیەک ئەم کوڕە ژن دێنێ و دوو مناڵ لەگەڵیاندا دەڕۆن ، هەبوونی ئەم ژن و دوو مناڵە ، بەڵگەی نەبوونیانە ، چونکە ڕۆژێک دێت لێیان دادەبڕێت و نامێنن ..ئەمە لە دیدگای ژنەکەیشەوە ڕاستە ، کە خاوەنی هاوسەرێک و دوو مناڵە ، به واتای خاوەنیان نیە و سەرەی گرتووە بۆ وەرگرتنی بڕیاری نەمانیان ، لەکاتێکدا پێشتریش کە خۆی هاتە دنیاوە دیسان لەسەرەیەکی قورستر و درێژتردا ڕاوەستا بۆ وەرگرتنی بڕیاری دەرچوون لە دنیا ..مناڵەکانیش بە هەمان شێوە کە هەریەکێکیان خاوەنی برایەک و دایک و باوکێکن ، لە هەمان کاتدا لە سێ سەرەدا وەستاون بۆ لە دەستدان و تەسلیمکردنەوەی برایەک و دایکێک و باوکێک ..
هەر لەو لێکدانەوەیەوە ، عەلی کوڕی ئەبو تاڵیب ئەڵێت : / خففوا تلحقوا / .. واتا کەم شت لە خۆتان کۆبکەنەوە ، پێڕادەگەن ..
ئاخر عەلی کوڕی ئەبوتاڵیب لەگەڵ خواناسیەکەیدا، فەیلەسوفیش بووە ..
ووتەکەی ئەوە ئەگەیەنێت لە دنیادا شت زۆر لەخۆت کەمەکەرەوە ، چونکە هەر کەس و شتێک لە بەروارێکدا بە خۆتەوە ببەستیتەوە ، ئەبێ لە بەروارێکی تردا ئەو کەس و شتانەت لە دەست بێتەوە و نەمێنن ..ئەم پرۆسەی دەستکەوتن و لە دەستدانە ، لەگەڵ ئەوەی کە ناخۆشە و جێی خەم و گریانە ، لە هەمان کاتدا هۆکارێکن بۆ ئەوەی لەیادی

بکەیت کە خۆیشت لە سەرەدا وەستاویت بۆ تەسلیمکردنەوەی هەبوونی خۆت ،یان ڕاستتر بۆ گۆڕینەوەی هەبوونی خۆت بە نەبوون ..هەروەها ئەو شت و کەسی زۆر لەخۆکۆکردنەوەیەت ئەبێتە هۆکارێک بۆ سەرقاڵبوون ب□ ب□□و□□بردنیان و هەوڵدان بۆ ڕازیکردنیان و دوورخستنەوەیان لە ئەگەرەکانی نەبوون و له دەستدان ، ئەوەیش وا دەکات هەموو تەمەنت کە بریتیە لە سەرەگرتن بۆ وەرگرتنی بڕیاری نەبوونی خۆت ، لە بێئاگاییدا بەسەر ببەیت ..بەواتای ئەوەی کەیسە گەورەکانی بوون و با بەتە گەورەکانی دوای بوون لە یاد بکەی به هۆی کۆمەڵێک کەس و شت کە لە خۆت کۆکردوونەتەوە و ئەوانیش دیسان سەرەیان گرتووە بۆ وەرگرتنی بەڵگەنامەی نەبوون ..

هەر بۆیە عەلی ئەڵێ بۆ ئەوەی بگەنە جێ ، شت زۆر لە خۆتان کۆمەکەنەوە …چونکە ژیان دەریایەکە ، هەتا لاشە و پەیوەندییەکانت سوکتر بن ، مەلەت باشتر بۆ ئەکرێ و خێراتر دەریاکە ئەبڕیت .. بەڵام ئەگەر کەسانێکی زۆر و شتێکی زۆر لە خۆت کۆبکەیتەوە ، نەک هەر بواری مەلە کردنت نامێنێ ، تەنانەت بواری هەناسەدان و تقوسە گرنگەکانیشت نامێنێ ..خەڵکێک هەن بە هۆی کۆکردنەوەی شتی زۆر و خەڵکی زۆر لە خۆیان ، بواریان نەماوەتەوە بۆ کتێب خوێندنەوە ، بۆ نوێژ ، بۆ گەشت ، بۆ ئازادی ، بۆ خەو ، بۆ خۆشی ، بۆ جوانی …

لە کاتێکیشدا کە سەرەی نەبوونەکەی نزیک دەبێتەوە ، کۆمەڵێ کارەساتی جەرگبڕ ڕوو دەدەن ، وەک خاوەندارێتی ئەو هەموو کەس و شتە ، کە خۆیان لە بنچینەدا چاوەڕێی نەبوون دەکەن ، ئاخۆ ئەو خاوەندارێتیە بدرێتە کێ و چۆن دابەش بکرێ ؟

سەرجەم کێشەکانی دنیا لەوەوە سەرچاوە دەگرێ خەڵکێک یان ووڵاتانێک ئەیانەوێ زۆرترین شت و کەس بۆ خۆیان ب□ بێ ئەوەی ئاگایان لەوە بێ کە هەموو کەڵەکەبوونێک ، بەربەست لەبەردەم خۆیاندا دروست دەکات .. بەربەستی مادی و دەروونیی ..

کاتێ بیر لە ٣٥ ساڵ پێش ئێستا دەکەینەوە ، هەست ئەکەین ئەو کاتە زۆر بەختەوەر بووین ، هۆکارەکەیشی بۆ ئەوە ئەگەڕێتەوە ئەمڕۆ کەس و شتێکی زۆرمان لەخۆمان کۆکردۆتەوە بە جۆرێک بواری هەناسە و جوڵەی لێبڕیوین و لە هەموو ئازادی وبیرکردنەوەکان دایانبڕیوین ..هەر لە خێزان هەتا کەرەستە و ئامێرەکان ..هەتا خانوو و بەرژەوەندییە مادییەکان ..کامتان خۆزگە بۆ ئەوە ناخوازن کە کوڕەکەی جاران بووایە ، بۆ ئەوەی بە ئازادی و بێخەم و بێ ئاوڕدانەوە سنوورەکان ببڕێ و دنیا بگەڕێ ؟؟ بۆ ئەوەی بە ئارەزووی خۆی و بە پێی حەزەکانی خۆی بژی ؟

هەمووتان ئەو خۆزگەیە ئەخوازن ..ئەوانەیشی کە ئەو خۆزگەیە ناخوازن ، ئەوەندە بوون بە ژێر کەس و شت و دەستکەوتەکانیانەوە ،

تەنانەت هەستی خۆزگە خواستنیشیان لە کار کەوتووە و ئیش ناکات .
هەر بۆیە عەلی بە چەند ووشەیەک ئاگادارمان ئەکاتەوە هەتا قەپاڵ کەمتر لە دنیا بگرن ، ئازادترن و زووتر ئەگەن بە خواستەکانتان ..باشتر ئەتوانن بیر بکەنەوە وبزانن ئەوە بۆچی هەن و بۆچی نامێنن و بۆ کوێ ئەڕۆن ..
لێرەدا ووتەیەکی بیریارێکی وەک سەعیدی نەورەسی دێنینەوە ، کاتێ لێیان پرسیوە : / بۆچی ژنت نەهێنا ؟ / لە وەڵامدا وتوویەتی: / ژنهێنان سونەتێکە ، ئەگەر جێبەجێم بکردایە ، سێ چوار فەرزم لە دەست دەچوو /
ئەوەیش بنچینەی کێشە و وێرانکارییەکانی سەر زەوین ، کە بەردەوام لە پێناوی سونەتدا ، فەرزمان لە کیس دەچێ ..یاخود فەرز ئەکەین بە قوربانی سونەت ..
ئەبینن مرۆڤ کە گەورەترین سەرمایەیە لە بووندا ، کراوەتە قوربانی سەرمایە و مەزهەب و ئایدیۆلۆژیاکان ..ئەبینین ئازادی کراوەتە قوربانی موچە و دوو هۆدە و هەیوانێک ..ئەبینین غیرەت وپیاوەتی کراوەتە قوربانی پاراستنی کۆمەڵێ کەس و شت کە لە خۆمان کۆکردەتەوە و ..کە وا دەزانین گەورەترین و بەنرخترینن بە ئێمە لە کاتێکدا لە کۆمەڵێ چاڵ و زیندان شتێکی تر نین ، کە هەم ئەوان و هەم خۆیشمان دەستخەڕۆیی کردووە بە جۆرێک نازانین کاممان زیندانەکەین و کاممان پۆلیسەکەین ..
ئەوەیش وایکردووە سەعیدی نەورەسی بە کورت و کرمانجی دەسکەوتە دنیاییەکانی هاوسەر و ماڵ و منداڵ و کەرەستەکان ، بە سونەت دابنێ ..خواناسین و گەڕان وئازادی و مامۆستایەتی و نوسین بە فەرز دابنێ .. ئامادە نەبێ لە پێناوی ئەو سونەتەی کە جۆرێکە لە جۆرەکانی لەقاڵبدان وبچووککردنەوە و خۆ خافڵکردن ، ئەو هەموو ئازادی و ئەرکە پیرۆز و خۆشیە دەروونی و ئیمانیە لە دەست خۆی بدات ..خۆ ئەگەر زیاتر بچینە ناو بابەتەکە و بزانین ئەگەر سەعید خێزانی دروست کردایە ، ئەوسا ئەبوو لە پێناوی سەلامەتی خێزانی و منداڵەکانیدا ، وازی لە ئازایەتی و داهێنان و حەقبێژی بهێنایە ، کە ئەوانە بچووککردنەوەی بیریار سەعیدی نەورەسی ئەبوون تا ئاستی کەسێکی وەک سەعە تەنەکەچی یان سەعەلی کوتاڵفرۆش ..پۆلیس ..یان هەر پیشەیەکی تر کە بچووککردنەوە و لەیادچوونەوەی بوون و نەبوونەکەی لەوە سەرچاوە دەگرێ ..
هەر بۆیە هەردوو بیریار ، عەلی وسەعید ، زۆر بە دانایییەوە پێناسەی ژیانی ڕاستەقینەیان کردووە و ..ڕێگایەکیان دیاری کردووە لە نێوان هەبوون و نەبووندا کە مرۆڤ پەیدا بێوات ..بۆ ئەوەی سەر لە خۆی ودەور و بەریشی نەشێوێنێت و..نەبێت بە ژێر کەس و

شتەکانەوە .
هەر لەم گۆشەنیگایەوە زۆرێک لە بیریاران بە تەنیا ژیاون ، یاخود دوای چەند جار ماڵ دروستکردن ، تەنیاییان هەڵبژاردەتەوە ..تەنانەت نووسەر و بیریارێکی وەک تۆڵستۆی کە لە نەبەمان و وەجاخزادەکان بووە ، هەرچی هەبووە لە ماڵ و موڵک وزەوی دابەشیکردووە بەسەر جوتیاراندا و..خۆیشی وەک جوتیارێک دوا ڕۆژەکانی تەمەنی لە کێڵگەکاندا بەسەر بردووە ..یان لە خۆڕایی کەسێکی وەک عەلی کەمال لە سلێمانی و عێراقدا ئەو هەموو خانوو ماڵ و موڵکەی خۆی نەداوە بەخەڵک و پڕۆژە گشتیەکان ..ئەمانە و زۆر بیریاری تر گەیشتونەتە ئەو ڕاستیەی کە خۆیان بار نەکەن ..خۆیان نەکەن بە ژێر کەس و شتێکی زۆرەوە کە لە ڕاستیدا ژیان بە شتێکی زۆر کەم بەڕێوە دەچێت ، واتا هەڵوێستەکانیان لە تێگەیشتنێکی ڕیشەییەوە سەرچاوەی گرتووە ، بە جۆرێک لە پێناسەیەکی کەسانی بیریاردا هاتووە : / کەسانێکن نە (خۆشی) هەڵیاندەپەڕێنێ و نە ناخۆشی ئەیانگرێنێ / چونکە ئەوان پێشتر ئەو هاوکێشەیەیان تاوتوو کردووە و ..ئەزانن خۆشیەکان و ناخۆشیەکانیش لە هەبووەکانن و نامێنن ، وەک شافیعی ئەڵێت : / نە خەفەت بەردەوام ئەبێ و نە شادی / بەڵام شتێک کە بەردەوامی ئەبێت ، ئەو بڕواییەی کە وات لێ دەکات دڵنیابیت لەوەی خۆشی و خەمیش نامێننەوە و لەلات ئەڕۆن ..هەر بۆیە با خۆشی هەڵتنەپەڕێنێ و ناخۆشیی چۆکت نەشکێنێ ..
عەرەب ووتەیەکیان هەیە ئەڵێ : ژیان دوو ڕۆژە ، ڕۆژێکیان لە بەرژەوەندی تۆیە و ئەوەی تریان لە دژی تۆیە ..ئەگەر لە بەرژەوەندی تۆ بێت، لە خۆت بایی مەبە و ..ئەگەر لە دژی تۆیش بێ ، خۆڕاگر بە ..چونکە هیچیان تا سەر نین و هەردووکیان ئەچن بە گەرووی نەبووندا .
یەکێک لە کارەساتە هەرە گەورەکانی جیهانی ئەمڕۆ سەرهەڵدانی کەسانێکی ملیاردێرن ، کەسانێک کە شەست حەفتا ساڵ ئەژین و کەچی داهاتی دەهەزار ساڵیان لە خۆیان و بۆ خۆیان کۆکردۆتەوە ، کە بووەتە هۆی برسیکەوتن و هەژاری و قات و قڕی لە دنیادا ، چونکە لەم بوونەدا هەموو شتێک بە بڕی دیاریکراو دروستکراوە ، کاتێ من شتێک کە پێویستم نیە هەمبێ ، کەسێکی تر شتێک کە پێویستێتی ، نایبێ ..ئەوەیش وەک ووتم کارەساتە گەورەکەیە لە کاتێکدا گەلانێک هەن هەزار ئەوەندەی پێویستی خۆیان زیاتریان لە خۆیان کۆکردۆتەوە ، بە ئەوەی گەلانێکی تر زۆر کەمتر لە پێویستی خۆیشیان دەست نەکەوێت و بە کەمەڵ بمرن ..لە کاتێکدا هەردوو گەلەکە کە هەبوویەکی ئەم دنیایەن ، سەرەیان گرتووە بە وەرگرتنی بڕوانامەی نەبوون و جێهێشتنی دنیا ..دیوێکی تری کێشەکەیش لەوەدایە ئەو کەس

و کۆمەڵگایانەی کە هەژار کەوتوون ، دیسان ناچنە پێناسەکەی عەلیەوە و ..هەتا ئەمرن خەو بە شتەوە ئەبینن ، واتا لە جیاتی ببن بە ژێر کەس و شتەوە ، ئەبن بە ژێر خەونی کەس و شتەکانەوە ، ئەوەیش هەر هەمان بێئاگایی و دەستخەڕۆیی لێ دەکەوێتەوە ..
خەیام لە چوارینەیەکی تریدا ، دیسان خراپەکارهێنانی بوونی خۆی باس دەکات کە دەڵێت :

/ نە کەنیسە چوون نە مزگەوت بینین
لە کام گڵ خوڵقام بە خوایە زانین
دین و بەهەشت و دنیام لەدەست چوو
وەک گاوری لات و قەحبەی ناشیرین /

بە واتای مەرج نیە فەیلەسوف و بیریار لەو دنیایەدا ڕێگای ڕاستیان دۆزیبێتەوە ..مەرج نیە ووڵاتی داهێنەر و بەرهەمهێنەر ، لەسەر ڕێی ڕاست بڕۆن .. مەرج نیە نووسین و کتێب و داهێنانە ئایدیۆلۆژییەکان نیشانەیان شکاندبێ ..
ئەوەیش لێکدانەوەیەک زیاتر هەڵدەگرێ ، بە واتای ئەوەی مرۆڤ وەک تاک و وەک کۆمەڵگا قەت ناگاتە ئەوەی بڵێ من حەق وحەقیقەتم .. ڕۆماننووسێکی وەک ئێچ جی وێڵز دوای نوسینی نزیکەی ٩٨ ڕۆمانی گەورەی جیهانیی ، دەڵێ : / ئامادەم هەموو ڕۆمانەکانم بسووتێنم چونکە پێش ئەوان و دوای ئەوانیش زوڵم هەر ماوە و بگرە زیاتریشە / کەواتە دنیا پێویستی بە دادگایە ..
ئەبێت دەسەڵاتی دادگا لەسەروو هەموو دەسەڵاتەکانەوە بێت ..چونکە تاکە شوێنێکە کە هەڵەکانی تێدا بە هەڵە دەناسرێن و لێپێچینەوەیان لێ دەکات ..
لەوەیش زیاتر پێویستمان بە دادگای ویژدانیشە ..هەریەکەمان ئەبێ دادگایەکی نهێنی خۆی هەبێت و ..بەردەوام دادگایی خۆی و هەوەس و کەوت و پرۆژەکانی خۆی بکات ..بە ئەوەی نە مافی خۆی بخوات و ببێ به ژێر کەس و شتەکانەوە ..نە مافی ئەوانی تر بخوات و بیانکات بە ژێر کەس و شتەکانی خۆیەوە …
دواجار مرۆڤ پێویستی بە دنیا بینیە بە ئەوەی بزانێ چی ئەکا و بە کوێ ئەچێ ..
دنیا بینییەکی وەک ئەوەی نالی کە لە دێڕێکیدا دەڵێ :
/ خاوەنی هەموو دنیایش بیت ،هێشتا زەلیل و داماوی /
ئەزانی بۆ ؟
چونکە تۆ هەبوویەکی بە نەبوون لەسەرەدا ڕاوەستاویت .

–نەوزاد بەندی –
٢٥/٥/٢٠٢٠

کتێبک لە بارەی کارو بەرهەمەکانی نووسەری ناوداری میسری نەجیب مەحفوز چاپ کرا

کتێبی " نەجیب مەحفوز، نووسەرێک لە نێوان رۆژهەڵات و رۆژئاوادا" چاپ کرا. ئەم کتێبە لە نووسینی نووسەر و وەرگێڕ " ئەردەڵان عەبدوڵڵا" یە، لە لایەن ناوەندی سارا بۆ چاپ و بڵاوکردنەوە، چاپکراوە.
لەم کتێبەدا نووسەر باسی ژیان و شێوازی نووسین و فکری نەجیب مەحفوز کردووە. هەروەها کاریگەرییەکانی " دایکی، قاهیرە، میسر، فکری چەپ، ئیخوان موسلمین، حزبی وەفد، رژێمی پاشایەتی و سەربازی" بەسەرییەوە خستۆتە ڕوو. جگە لەوەش خوێندنەوەو رانان بۆ 12 رۆمانی نەجیب مەحفوز کردووە لە ناویشیاندا رۆمانە ناودارەکانی " اولاد حارتنا، سکریة ، بین القصرین، قصر الشوق" .

نەجیب مەحفوز لە ساڵی 1911 لە قاهیرە لەدایک بووەو لە ساڵی 2006 کۆچی دوایی کردووە. ئەو یەکەمین نووسەری عەرەب و رۆژهەڵاتی بوو کە ساڵی 1988 خەڵاتی نۆبڵی بۆ ئەدەب وەرگرت. ئەم نووسەرە لە چاو نووسەرانی تری عەرەب و ناوچەکە، تەواو جیاوازە. بە زمانێکی زۆر سادە، وەسفی کەسایەتی رۆژهەڵاتی بەتایبەتی خەڵکی میسر، بە ژن و پیاوەوە دەکات.

لە هەمانکاتیشدا نەجیب مەحفوز بەوە ناسراوە کە نووسەرێکی پێشکەوتنخوازەو دژی فکری ئیسلامی توندڕەوە، هەربۆیە ساڵی 1995 لەلایەن گروپێکی ئیسلامی توندڕەوەوە، هەوڵی کوشتنی درا، بەڵام خۆشبەختانە توانی رزگاری بێت.
جێگەی ئاماژەیە ئەم کتێبە بیستەمین کتێبی ئەردەڵان عەبدوڵڵا یە.

تەنیایم دەستەمۆ نابێ …

دەترسم بێدار ببمەوەو ..
چیتر کەس پێم نەڵێ سڵاو.
دەترسم دەستەکانی نێو خەونەکانم
لێم هەڵبێن،
دەترسم ئەو شاژنەی لەدوای چەندین شەونخونی،
کۆشکی لویسی چواردەم بۆ داگیر کرد،
ئاوێتەی خەیاڵەکانی من نەبووبێت،
دەترسم بێدارببمەوە
چیتر کەس حەوسەڵەی بنینەوەم نەکات.

نا نا من نامەوێ بەئاگا بێمەوە،
دەمەوێ بۆ هەمیشە لەسەر سەرینەکەمەوە
ئێواران بچمە پیاسەی پیتەربەرگ و بە پێکی مەی بچمە مەیخانەکانی ڕۆما،
شەوان لەگەڵ سەزانییەکانی مەکسیک
شەو بەسەربەرم و بە ڕۆژیش بچمە خزمەتی هەژارەکانی سۆماڵ و ئەفریقا،
زۆر دەترسم بێداربمەوە و کەسێک نەبێ
دەمی پێ بدەڕێنم.
دەترسم بێدار بمەوە…
دووبارە ببمەوە هاودەمی وەحشە ترسناکەکەی
تەنیایی…
ئاخر من ناتوانم کەسم خۆش بوێت
من وەکو ئەو نووسەرە مونەرمانە نیم
بایۆگرافیای خۆم بنووسمەوە و خودی خۆم بکەمە کارەکتەرێکی دووفاقی
ناو تێکستەکان،
لەگەڵ تەماشاکردنی هەر خانمێکدا
داوای خۆشەویستی لەو ئافرەتە بکەم
کە کەلەجوانیدا دەچنەوە سەر پەری و لەدرەوشاوەیدا لە ڤینۆس دەچن

ئەرێ من پیاوێکم تەنهایم لە تەنهایی کەس ناچیت،
تەنهایم بارێکی گرانە بەسەر ڕوحمەوە
ژیانی تەنگ کردووم
بەڵام نامەوێ بە تەسقاڵێک
خۆشەویستی دەروەزە بکەم،

نامەو وکوو خونوار برجوازکان تکا بکم کسک خشویستیم قبو بکات،
قبو بکات،
ل خیاکانی مندا خشویستی قبو ناکرت، بکو کارساتک
ووئدات،
خشویستی وکوو مردن
وای یتپیایکی ئزلی لگ خی هگرتوو،
هندک جار ژیانی دوو مرق دکات بهشت
زرجاریش ئاگری دزخیان ب دادگیرسنی، من نامو تکی
یتپیا بم،
من تنهایم ل ئزلو نامی ب کمگ،
تنهایی من
ب هیچ کسک دستم نابت..

هندک جار تنهایی زر ب بزییر
شوان بدم هدانوی
پکانی ئفسانکانی ینانو
چژ لسکسی نوان ئدیب و دایکی وردگری
کاتک ل پترسبرگدا
اسکلینکفی کارکتری
مانکی دستقیسکی
بتورک کلسری پیرژنک شق دکات
زر ب دربستان دخشی بکوشتنی قالنچیکی سوخرر کاتک
کژیکی چک
لباوشی خلیف هارون شید دبینی
ب بزیان دسپ ل ئدیت..

کاتک تنهایت…
خم لهیچ شتک ناخیت
هیچ کسکی یکسان خوازت خشناوت
تنانت کار مارکسیشت خش ناوت
ک دبینی و ناتوانی لهیچ یتپیایکی سسیالیستی تنهایت بسر
کسانی تردا بش بکات
تنهایی ئازارک هیچ پنوسک گوزارشتی ل ناکات
هیچ دقکی ئدبی
لگ ژیانی ئاشتی ناکاتو.

ئاراس سعید

شۆڕشی برسیەکان بەڕێوەیە! ... عەبدوڵا ساڵح

کۆمەڵگای مرۆڤایەتی بەگشتی لە ڕاستای ئاڵوگۆڕدایە لە هەموو بوارەکان ، ئابوری ، کۆمەڵایەتی و سیاسی ، ئەو ڕاستیە حاشاهەڵنەگرە قسەی من نیە ، بەڵکو قسەی هەموو ئەوانەیە سەرەداوێك لە سیاسەت دەزانن .

چەرخی دنیای سەرمایەداری، ئەگەر تەنیا بۆ دەرفەتێکی کاتیش بۆ وەستا ، ئەم وەستانە، بەر لە هەر پێکهاتەیەك ، کرێکاران و زەحمەتکێشان وخەڵکی بەزۆر هەژارکراو وخانەوادەکانیان باجەکەیان دا و لەسەری ئەواندا شکایەوە و بەردەوامیش دەشکێتەوە ، ئەم هەلو مەرجە تازەیە، دەرئەنجامی پەیدا بوونی دوژمنێکی کوشندەبوو بەناوی کۆرۆنا ، دەردێکی ئیقلیمگیر کە هیچ بەربەستێك خۆی لەبەردەمیا ڕانەگرت ، گۆی زەوی بەگشتی داپۆشی بەبێ جیاوازی نێوان ((شا وگەدا)).

کوردستانی ئێمەش وەك بەشێکی بچوك لەم کۆمەڵگای ئینسانیە، پشکی خۆی لەم دەرد و بەڵایە بەر کەوت ، نرخی نەوت شکا، ئاشتی هەورامیەکان بە جانتای بەتاڵ هاتنەوە ماڵ و پەیامیان ڕاگەیاند کە کەوتوینە سەر ساجی عەلی و ئاو بڕێنەو دەست بشۆ . ئەو خەزێنەی کە نزیك بە سی ساڵە بەتاڵیان دەبرد، مایە پوت بوو، بەئاشکرا بەدەمی سەرۆك حکومەتەوە دانی پێدانرا.

کاتێك گیرفان ئاوا بەتاڵ بێ و خەڵك ئاوا برسی ئیتر حوکم ڕانی زۆر ئەستەمە، هەر بۆیە کۆمەڵێك بژاردە هاتنە بەردەم حکومەت ، یەکەمیان گەڕانەوە بۆ بەغدا، بەڵام چ بەغدایەك، لە کوردستان موفلیس تر، جیا لەوەی بەدەست چەندین کێشەی ئاڵۆزەوە تلاو تلیەتی ! دوەمیان گرتنی بەرێکی سەرمایەدارە زەبەلاحەکان و ملیاردێرەکان کە لەو بیستو نۆ ساڵەی ڕابردودا، لەژێر سایەی گەورە بەرپرساندا ، قوتی خەڵکیان حەپەلوش کردوو وگیرفانی خۆیان لێپڕکرد ، بەڵام هەڵدانەوەی بەناو کۆنەقەرزیش، بۆ درێژ ماوە، دادی نەدان ، خۆ ئەوانە دەوڵەتیش نین تاکو پەنا بۆ قەرزی سازمانە جیهانیەکان بەرن وەك بژاردەی سێیەم، جیا لەوەش ئاشکرا کردنی قەرزی 27 ملیار دۆلاری ئەو ئیعتیبارە کەمەی هەشیان بوو نەما ، شك لەوەشدا نیە کە دەست

بۆ سەرمایە دزراوەکان نابەن وەك بژاردەی چوارەم تاکو خەڵکی پێ بێدەنگ بکەن و دەسەڵاتەکەیان بپارێزن. بژاردەکان یەك لە یەك تاڵترن بۆ دەسەڵات !
لەناو ئەو تەنگژەیەدا ولەم بارودۆخەدا، جەماوەری کوردستان بژیوی ژیانیان دەوێ کە ئەویش ئەرکی دەسەڵاتە، تاکە ڕێگایەکی بەردەمیشیان بەناچاری، گرتنی بەرۆکی هەر ئەودەسەڵاتەیە ، ئەگەر جاران ، بۆ گەنجەکان ڕێگایەکی دەربازبوون مابوو تاکو ژیانیان بخەنە مەترسیەوە وبەرەو هەندەران ڕاکەن ، ئێستا ئەو هەندەرانەش ئەو بەهەشتە نەماوە کە پەنای بۆ ببرێ ، تەنانەت ئەوانەی گەیشتونەتە هەندەرانیش و ژیان و گوزەرانێکیان بۆخۆیان وخانەوادەکانیان دابین کردوە، ئێستا توانای ئاودانەوەیان لە کەس و کار وخزم ودۆستانیان لە کوردستان نەماوە و بەجۆرێك لە جۆرەکان ژیان وگوزەرانیان گیراوە، خەڵکی بەناچاری دەبێ لەو پارچە زەمینەدا ئۆقرە بگرن کە ناوی کوردستانە و ناکرێ بیر لە ڕێگا چارەی دەربازبونی تاك وجوت بکەنەوە .
حزبە کانی دەسەڵاتیش کە دەوڵەتەکەیان مایە پوت بووە بەڵام نایانەوێ هەروا بەئاسانی ئاڵای سپی هەڵکەن وبە فیزماڵکێك بۆی دەرچن و خەونی بە ئیمبراتۆریەت کردنی کوردستانیان لێ بەتاڵ بێتەوە، بۆیە ناچارن دەزگا سەرکوتگەرەکانیان وەکارخەن ودەست بۆ ئەوپەڕی توندوتیژی بەرن تا بتوانن پایە لەرزۆکەکانی دەوڵەتەکەیان ڕاگرن .
مێژوو سەلماندویەتی هیچ دەسەڵاتێك ناتوانێ بەردەوام بێ لەکاتێکدا بەدەستێك خەڵك برسی بکاو بەدەستەکەی تر سەرکوتیان بکا ، ئەم هاوکێشەیە بەناچاری دەبێ یەکلابێتەوە بەتێشکانی لایەك وسەرکەوتنی لاکەی تر ، شانسی یەکلابونەوەی بەقازانجی خەڵکی کرێکار وزەحمەتکێش و بەزۆر برسیکراو زۆر زیاترە تاکو شانسی دەسەڵاتداران ، هۆکارەکانیش ڕوونن .
لەشکری برسیەکان تا دێت ڕوو لە هەڵکشان وزیاد بوونە، شەپۆلەکە تا دێت فراوانتر ودرێژتر دەبێتەوە ، تەنانەت ئەو توێژە کۆمەڵایەتیە ناوەنجیەی کە ژیانێکی باشتری لەچاو زۆرینەی کۆمەڵگا بەنسیب بوو بوو، ئێستا ئەویش بە جێە جێ وبەناچاری بەرەو لەشکری برسیەکان هەنگاو دەنێ دەبێتە بەشێك لەوان.
ئاسۆی چارەسەری ئەم بارودۆخە بە قازانجی حزبەکانی دەسەڵات وەك ئەو تێگوشینە وایە کەدەڕێن بەتەمای دراوسێ هەر ووشکە . بۆیە تاکە ئاسۆیەك کەلەبەردەمدا بێ شۆڕشی برسیەکانە.
ئەم شۆڕشەش، هەروا ئاسان وسادە و بێگرفت نیە، ئەگەرچی هۆکارە بابەتیەکانی هەڵگیرسانی هەموی ئامادەیە ، بەڵام لەباربردنیشی

بژاردەیەکە دەب لەبەرچاوبگیر ، ئەم سیستمە سەرمایەداریە، بەم فرم وقرزنەی ئیستایەوە کە نزیك بە 30 سا دەب خی اگرتوە بە فریوکاری وخکردنە چاوی خەك و بەدروشمی (بەرژەوەندی خاك و نەتەوە) ، (ئایین و گوایەی فەرمایشتە ئاسمانیەکان) لەپا ئەوانەشدا کوتەك و سەرکوت و تیرر وتقاندن، ئەمە ئیتر ئەو دەستەی کەشف بووەو ئەم ئامرازانە سواون ولەبازای جەماوەردا قانکی قەب ناکەن . هەر بیە چینی برژوازی و سەرمایەداران هەو دەدەن بە مودل وقرزنکی نو وە فریای دامانی ئەو سیستمە بکەون و لە بەرگ ووخسارکی تردا نمایشی بکەنەوە و ئەم شە هەر لەسەرەتاوە لەبار بەرن، وەك ئەوەی گان وئیسلامیەکان و بەشکی بەناو شەنبیران لە اپەینی 17 ی شوباتی 2011 دا کردیان .
هەوەکانی ئستای (شاسوار عەبدولواحید) وحیزبەکەی (نەوەی نو) یەککە لەو پلانە مەترسیدارانە کە بەناوی نوکردنەوە و گەشەی ئابوری کوردستان هاتتە مەیدان وشیعاری بەرز کردتەوە کە لە استیدا و لەناوەرکدا دەیەو مودلکی هارتر لەوەی حزبەدەسەاتدارەکانی ئستا بنتە کایەوە ، کت ومت مودلی نیولیبرالیزم.
ئا لەم بارودخەدایە شەشی برسیەکان بەوەیە ، ربازکی گونجاو ب سەرکەوتن و دەرباز بوون لەم نەهامەتیە یەکیزی خەکی بەشمەینەتی کوردستانە و جیاکردنەوەی یزی سەربەخی خیانە لەو چین وتوژانەی مەبەستیانە شەشەکەیان لەباربەرن، بەشداربوان و هەسونەرانی ئەم شەشە گرنگە بەعەزم وئیرادەیەکی شەشگرانە بنە مەیدان و لەگای کبونەوەی گشتی وهەبژاردنی استەوخی شورا شەشگرەکانیان لە شونی ژیان و کار ، ئیدارەو و فەرمانگاکان قوتابخانەکان و.... نونەرانی باوە پکراو ج متمانەی خیان هەبژرن ودەسەات بگرنە دەست و حوکوماانی کمەگا بکەن، لەو استایەشدا هەنگاو بنن ب بنیات نانی کمەگایەك کە ئازادی ویەکسانی ب هەموان بەب جیاوزی تدا فەراهەم کراب و ژیانی ئستاو نەوەکانی دواژیشی تدا مسگەر کراب .

2020 / 5 / 26

زانست لەنێو كۆمەڵگایەكی سیاسی دا!... هەرێم عومەر كاكل

ڕەنگە بەهۆی گیرۆدەبوونی ئەو قەیران و كێشانەی ڕووی لە كۆمەڵگای كوردی كردووە هەموومانی بەبواری سیاسی سەرقاڵ كردووە بۆ زانینی هەواڵی چارەسەرێكی سەرەتایش بێت بۆ ئەوەی كەمێك لە دڵەڕاوكێ ی دەروونی ڕزگارمان بێت , لەگەڵ ئەوەشدا میدیای كوردی ڕۆڵێكی ناتەندروست دەبینێت لەم بارودۆخەدا كە زۆربەی كارەكانی پیشەگەری بواری میدیایی تەرخانكردووە بۆ سیاسەت و بۆئەوەی تۆزقاڵێك ڕۆڵ ببینێت بۆ چارەسەركردنی كێشەكان و ببێتە دەسەڵاتی چوارەم لەنێو كۆمەڵگادا .

لەئێستاكەدا بەدەگمەن ڕێكدەكەوێت ئەگەر لەیەكێك لەكەناڵەكانی ڕاگەیاندنی نوسراو بەمانشێتێك یاخود بە ستونێكی هەواڵ یا بابەتێك یاخود ووتارێكی زانستی بڵاو بكرێتەوە یاخود لەهەركەناڵێكی بینراودا باس لەبوارێكی زانستی بكرێت ئەوەی بوونیشی هەیە و بڵاودەكرێتەوە لەپەنجەی دەست زیاتر نابێت و هەندێكیشیان بۆمەبەستی تایبەتی خۆیان هەواڵێكی زانستی لەچوارچێوی فلتەرێكی سیاسی دا تێدەپەڕێنێت و بڵاودەكرێتەوە بۆئەوەی سود بگەیەنێت بەتاكی نێو كۆمەڵگای كوردی .

لەلایەكی تریشەوە ئەو نوسەر و ڕۆژنامەنوسانەی كە ماوەیەك لەبواری زانستی كاریان دەكرد و بەدوای بڵاو كردنەوەی ووتار و بابەتی زانستیەوە سەرقاڵ بوون لەئێستاكەدا بوارە زانستیەكەیان گۆڕیوە بەئاراستەی سەردەمی سیاسی ئەوانیش وێڵن بەدوای هەواڵە سیاسیەكان و ئەمەش بۆ سیاسەتی كەناڵەكانی ڕاگەیاندن (بیسترا و بینراو نوسراو) دەگەڕێتەوە كە هەموویان هەوڵی بەسیاسی بوونی ڕاگەیاندن دەدەن لەبەر هۆكاری پڕ فرۆشترین و پڕ بینەر ترین و یاخود هۆكاری پاڵپشتی لایەنێكی سیاسی لەو میدیایەی بوونی هەیە بۆ بڵاوكردنەوەی .

دەرەنجامی ئەم ڕۆڵ بینینەی میدیاو ڕاگەیاندنی كوردی لەبواری سیاسی كاریگەری دەبێت لەسەر دروست بوونی عەقڵێكی سیاسی و تاكێكی سیاسەتمەداری ڕەها لەنێو كۆمەڵگا دوور لەبوونی بەهایەكی زانستی و بیركردنەوەیەكی ڕاست و دروستی زانستیانە , كەرەِنگە تاچەند ساڵێكی تر كۆمەڵگایەكی (ملیۆنان چاودێری سیاسی) بەرهەم بێت و ببینە مەملەكەتێكی سیاسی دوور لە زانیاری و زانست ئیتر كۆمەڵگایەكی دابڕاو لەنێو جیهاندا دروست دەبێت و داڕمانمان

نزیکتر دەبێت بۆ لێواری وێران بوونمان, چونکە کایەی بەرەو پێش چوونی هەرکۆمەڵگایەك بەندە بە بیرکردنەوەی تاکی کۆمەڵگاو ژیریەوە لەنێو عەقڵێکی زانستیدا نەوەك عەقڵێکی چەقبەستووی سیاسی کە لەئێستاکەدا پەیڕەودەکرێت لە کوردستاندا !!!!

هیواکانیان لە دەستداو نەبوون بە سەرۆك کۆمار … ئەحمەد رەجەب

تا بنەماڵەو خێڵ بمێنێت هەژارو چەوساوەکان ئاسوودەیی نابینن

لە سەردەمی پیلان و کودەتا سەربازییەکانی ناوچەکانی عەرەب ژمارەیەك خاوەن دەموچاوی دڕزو بێح و ناشیرین لە خەڵکی مەدەنی و سەربازی پەیوەست بە بیری خێڵەکی دواکەوتوو کە ئاررەزوو لە ستەم و دەستبەسەرگرتنی دەسەڵات و بڵاوبوونەوەی گەندەڵی و دزیی و دابەشکردنی پلەو پایەو بەرپرسیارێتییە باڵاکان بە سەر کورو براوو خزم و دەستوپەیوەندییەکانیان ئەکەن و بۆ جێگرەوەی خۆیان هەوڵ ئەدەن کورەکانیان رابێنن و ئامادەیان بکەن دەسەڵات بگرنەدەست ولەلای ئەوان میرات لە ژیانی گەلان و وڵاتان گرنگترەو بیریان لەوە نەکردووەتەوە رۆژێك دێت کورسی دەسەڵات وبیری بۆگەنی میرات لە ناو ئەچێت و هەموو شتێك ئەبێتە موڵکی گەلا ن و پر بە گەروو هاواری ئازادی و دیموکراسییەت ئەکەن روحییەتی خێڵەکی رەتئەکەنەوەو بۆ بنیاتنانی کۆمەڵگایەکی مرۆڤدۆستی بەرەو پەرەسەندنی ئابووری و کۆمەڵایەتی.

ژیان لە بیابان و دورگەی عەرەبی دژوار بوو، بەدووەکانی لێبوو، ئەوان بەشێکی گەورەن وبڵاوبوونەتەوە بە تایبەت لە باکوری دوورگەی عەرەبی و، ژینکەی بیابان ژیانی کۆمەڵایەتی بۆ رەخساندون و، هەر هەموویان لە ژێر هەژموونی خێڵ وتەنها بنەماڵەو خێڵ ئەناسن وکۆمەڵگاکەیان، کۆمەڵگای خێڵ و خێوەتە و، بەدووکان خەڵکی بیابانن و شوانی عەرەبی گەڕێکن و لە خێوەت ولە سەر بەخێوکردنی حوشترو مێگەل و وڵاغ ئەژین و، بە دوای ئاوو لەوەر ئەگەڕێن و جێ بە خۆیان ناگرن و، خێل کۆمەڵێك خەڵکن سەر بە یەك بنەچەن و ، خێڵ لە هەموو جیهان هەیەو هەندێکیان لەناو چوون و بەشێکیان چوونەتە

ناو کۆمەڵگەی شارستانی و، بە زۆریی لە دوورگەی عەرەب و بیابانی سوری و ڕۆژئاوای عێراق وئەردەن و فەلەستین و بیابانەکانی باکوری ئەفریقیا ئەبینرێن.

خێڵ لە کۆمەڵێکی گەورەی بنەماڵە پێکدێت و خزمایەتی بەیەکیانەوە ئەبەستێت و زوربەیان سەر بە یەك باپیرەن و، هەوڵئەدەن کورو نەوەکانیان ببنە خاوەن بەرژەوەندی بەبێ ئەوەی گوێ بدەن بەو مرۆڤەی کە بارودۆخێکی گونجاوی بۆ ژیانێکی کامەرانی ئامادە کردو، خێڵ هەوڵئەدات هەرچی کاروبارە بدات بە کەسانی خۆیان و، هەلیان بۆ بدۆزێتەو تەنانەت نەزان و بێ ئەزمونیش بن و، بەوەش ڕێگەی خەڵکانی تر پێشێل ئەکەن بۆ ئەوەی ببنە پاشکۆی ئەوان.

خێڵ و بنەماڵە جاروبار پەنا ئەبەنە بەر بەکارهێنانی دڵرەقی لە گەڵ خەڵك { گەل} بە گشتی و لە گەڵ دوژمنان بە تایبەتی و، ئەگەر سامان وهێزی گەورەی هەبێت روو لە بەکارهێنانی توندوتیژی ودڵرەقی ئەکات و لە کۆتاییدا براوە ئەبێت و، دەسەڵاتێکی زاڵمانە پێك ئەهێنێت و هەمیشە سۆ لە گەل ناکات و، هەردەم ئامادەیە زوربەی گەل لەناو ببات بۆ مانەوەی لە سەر دەسەڵات و، باشترین نموونە لە عێراق و میسرو لیبیاو یەمەن روویداو، لەمڕۆشدا لە سوریاداو، لە هەمووی سەیرتر خێڵە بەتواناکان حزب دائەمەزرێنن و روو لە ژیانی سیاسی ئەکەن و.

گێبرکی بۆ وەرگرتنی دەسەڵات و دامەزراندنی حکومەت ئەکەنو، ولاق و گەزاف لێئەدەن گوایە حزبەکانیان دیموکراتییە و، لەم ڕێرەوەدا خێڵی واهەیە سەرکەوتنی بەدیهێناوەو حکومەتی پێکهێناوەو دەستی بەسەر هەموو جومگەکانی ژیان گرتووە.

خێڵەکان و حزببەکانی خێڵەکی کاتێك حکومەت پێکئەهێنن بە دەستێکی ئاسنین جومگەکانی دەوڵەت ئەخەنە ژێر رکێفی خۆیان و، زۆر جار ئەو دەوڵەتە زاڵمان ئەبێت چونکە بە دەست تاکە کەسێکە یان گروپێك لە خەڵکی خوا پێداو (نوخبە Elite) و ، ئەوانەی ماونەتەوە (کورانی گەل) کۆیلەن وئەبێت فەرمانەکانی خێڵەکە بەبێ بیرکردنەوە جێبەجی بکەن و، لە هەمووی خراپتر بنەماڵە یان خێڵی حوکم بەدەست روو ئەکەنە میراتی سیاسی واتە لە پاش باوك کورەکەی یان کورزاکەی و کورە مام و خزمەکان جێی ئەگرنەوە.

وراسەت (Genetics) لە دێر زەمان رەواڵەتێکی وابەستەیە بە خەلیفەکان و پاشاکان و پیاوە گەورەکان ودوقەکان و شاهانشا و ، کاتێك شایەك (مەلێك) ئەروات و شازادە جێی ئەگرێتەوە و ئەبێتە شا و، لە جیهانی عەرەبیدا شۆرشەکان و کودەتای سەربازی و پیلانەکان شاکانیان راماڵی و کۆمارەکان سەریان هەڵدا وەك لە میسرو عێراق و لیبیاو یەمەن و شوێنی تر روویاندا ، لە میسر محەمەد نەجیب سەرێکی

ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆرش هات و، لابراو خرایە ژێر چاودیری و، جەمال عەبدولناسر هات و، لە پاش ئەو ئەنوەر ئەلسادات بۆ بە سەرۆك و لە پاش کوشتنی لە کاتی ئامادەبوونی نمایشێکی سەربازی بە بۆنەی جەنگی ئوکتۆبەرەوە ، محەمەد حوسنی موبارەك بۆ بە سەرۆك کۆمار (14 ئوکتۆبەری 1981 ـــ 11 ی فیبریوەری 2011 و، 30 ساڵ حوکم) و، لە عێراق عەبدولکەریم قاسم هات و پاشان حکومەتی بەعسییەکان لە پاش پیلانە شومە رەشەکەی 8 ی شوبات ـــ فیبریوەری 1963 عەبدولسەلام عارف و عەبدولرەحمان عارف و ئەحمەد حەسەن ئەلبەکر و سەدام حسەێن) 1979 ـــ 2003 ـــ 24 ساڵ) و لە لیبیا موعەمەر ئەلقەزافی (1969 ـــ 2011 ـــ 42 ساڵ) و لە یەمەن عەبدوڵلا سەلال 1962 ، عەبدولرەحمان یەحیا ئەلئەریانی ، ئیبراهیم محەمەد ئەلحەمدی و، ئەحمەد حسەین ئەلغشمی وێە کۆتاییدا عەلی عەبدوڵلا ساڵح (1978 ـــــ 2012 ، 34 ساڵ).

لە سوریا حافز ئەلئەسەد بۆ بە سەرۆك کۆمار (1970 ـــ 2000 ، 30 ساڵ) و، لە پاش حافز لە شانوگەرییەك و گاڵتەجارییەك دەستووریان گۆری و تەمەنی سەرۆك کۆمار لە 40 ساڵ کرا بە 34 ساڵ بۆ ئەوەی لە گەڵ تەمەنی بەشار ئەلئەسەد بگونجێت و بوو بە سەرۆك کۆمار لە (2000 تا ئێستا ـ 20) ساڵ.

سرۆکە عەرەبەکان بە پێی بۆ مێشکیان لەو باوەرەدان مانەوەیان پێویستە و، خاوەنی ئەزمونی حوکم بەرێوەبردنن و لە بەر ئەوەش کۆدەتایان کردووە یان خوا هەڵیانبژاردووە ببنە حاکم و، مانەوە لە سەر دەسەڵاتی حوکم ئامانجی بەرزو گرنگیانە و، لە پێناو ئەم ئامانجە قیزوەنە توندوتیژی و داپڵۆسین وسیاسەتی داری ئەستور (کوتەك) یان دژ بە جەماوەرو گەل بەکارهێناوەو، کەوتنە راونانی نیشتمانپەروەران و پێشکەوتنخوازان ، ئەوانەی داوای دیموکراتییەت و ئازادی ئەکەن و، گرتن و زیندانیکردنیان لە زیندانی ترسناك و هەڵسان بە شێوەیەکی فاشیستیانە بە ئەشکەنجەدانیان بە مەبەستی شکاندنی شکۆو تواناو ئیرادەیان وملی شۆرکردن بۆ داخوازییەکانیان وپاشان کوشتنیان بە شێوازێکی نەفرەتلێکراوو بەبێ دادگایکردن و، سەرەرای ئەو هەموو کردەوەو نەهامەتیانە بە ئاشکەرا نان و قووتی گەل ئەدزن و باجدان بەسەریان فەرز ئەکەن و، ئارەزووی گرنگیان ئەوەیە نژادێکی نوێ و بنەماڵەیەکی نوێ پێکبێنن و، بە گوێرەی بیرکردنەوەی خێڵەکی و مێرکی لە سەر رژێمەکانیان کە بە کۆدەتای سەربازی هاتوون و چۆنییەتی کارکردنیان روو لە میراتی سیاسی ئەکەن و ەك مەرجێکی سەرەکی بۆ بەردەوامبوونی رژێمە دوور لە دیموکراتییەکەیان و هەرچی پەیوەندارە بە خێڵەوە بەرەو هەمان میراتی سیاسی ئەروات.

چیرۆکی وەراسەت (میرات) و هەمیشەیی لەلای گەڵی عەرەب و ئەو گەلانەی لە نزیکیانەوە ژیاون هەر لە کاتی جاهلییەت و هاتنی خەلیفەکان و دروستبوونی خێڵ و بنەماڵە لەلایان چەسپیوەو ئەم جیروکە رەگی قووڵی لە ناخیان داکوتاوەو خەسڵەتێکە لایان تا ئەمرۆ ماوەتەوەو، زوربەیان بە دوای کورسی دەسەڵات رائەکەن و، هەندی لە عەربەکان لە پێناو کورسی حوکم (تاج و تەخت) عەقڵ و کەرامەتیان لە دەستداوەو، بو نموونە شیخ حەمەد کوری خەلیفە ئال سانی ئەمیری قەتەر بابی شیخ خەلیفە لە سەر کورسی دسەڵات لابردو ناچاریکرد لە ساڵی 1995 بەناوی پیشوو وڵات بەجێبهێڵێت بەرەو ئەوروپا.

سەرۆکی سوریا حافز ئەسد پێش مردنی توانی کوڕەکەی وەراسەت داکوتێت و دەسەڵاتی حوکم بدات بە دەست بەشار ئەسەدی کوری و، ئەوەش بە بێشك مانای ئەوەیە زوڵم و زۆریی رەگی بەهێزی لە ناو کەسایەتی تاك هەیە لە خۆشەویستی خودو خێزان و درێژەدان بە حوکم دژ بە ئارەزوو خواستی جەماوەری گەل و بەکارهێنانی سیاسەتی ئازاردان و لەناوبردن وتیرۆرکردنی ئەوانەی داوای ئازادی و دیموکراسی ئەکەن و، زوڵم وستەم هەموو سنورێکی بری و کەوتنە گاڵتە پێکردنی گەلانی ژێردەستەیان و، وراسەتی سیاسی کورو کورەزاو نەوەکان بە بێ رای گەل ئەگرێتەوە و، حوکمی بەعسی عەرەبی لە سوریا وەك حوکمی بەعس لە عێراقدا، حوکمی تاکرەویی بوو (خواستی) گەلی بەدینەهێناو، لە گەڵ پێداویستییەکانیان جێشیان نەخواردووەو، لە سەر بیدەنگیکردنی دەنگەکانی ترو قەدەغەکردنی ئۆپۆزسیۆن و تەزویرکردنی هەڵبژاردنەکان و سنوردارکردنی راگەیاند رەفتاریان کردووەو ، بۆ ئەوەی رژێمی کۆماری سەرکوتکەر ببێتە موڵکی تەواوی بنەماڵەی خاوەن دەسەڵات و یاوەرەکانی و، بۆ ئەوەی داپڵۆسین و گەندەڵی و خزمخزمێنە پەرەبسێنێت.
دیکتاتۆر سەدام حسەین بایەخی زۆری بە هەردوو کورە شەرئەنگێزەکەی عودەی وقوسەی لە پێناو ئامادەکردنیان پلەو پایەی باڵا وهەستیاری دەوڵەت بگرنەدەست و، یەکەمیان هەرچەندە ئیفلیج بوو فەرماندەی فدائی (خۆبەختکران) ی سەدام بوو، هەروا بەرپرسی ئەم کارانەش بوو: راگەیاندن و رۆشنبیری و وەرزش و، دووەمیان (قوسەی) جێی دەستخۆشی وستایشی باوکە دیکتاتۆرەکەی و تاقمی درۆو دەلەسەو زۆرناژەنەکان بەناوی سەرکردایەتی عێراق بوو !!، قوسەی بوو بە ئەندامی سەرکردایەتی حزبی بەعسی لە گۆرنراوو یاریدەری فەرماندەی گشتی سەربازی و، سەرپرشتیاری هێزەکانی گاردی کۆماری (الحرس الجمهوری) و، سەدام حسەین زۆر بایەخی بە قوسەی داو، بە هەموو رێگاو شێوەو شێوازێك هەوڵیدا جومگە هەستیارو باڵاکانی عێراق

بگرێتەدەست و، لە کوتاییدا ببێتە خەلیفەی خودی خۆی وەك سەرۆك کۆمارو وەك داب و نەریتی هەموو رژێمە دیکتاتۆرییەکان.
بۆ کۆپێکردنی رێکاری بەعسییەکان لە میراتی سیاسی و، لە سەر هەنگاوەکانی حافز ئەسەدو سەدام حسەێن ئەم سەرۆکانە : حوسنی موبارەك ، موعەمەر ئەلقەزافی و عەلی عەبدوڵلا ساڵح کەوتنە بایەخدان بە کورەکانیان و ئامادەکردنیان بۆ ئەوەی ببن بە سەرۆك کۆمار لە سەر رێوشوێن و تەرزی بەشار ئەسەدو جێی باوکیان بگرنەوەو ئەوان(سەرۆکەکان) بە هۆی مانەوەیان لە سەر کورسی دەسەڵات هێلاك بوون و “” خزمەتێکی”” زۆریان پێشکەش بە خەڵك کرد (راونان و تێهەڵدان وگرتن وکوشتن) و، شایانی باسە هەر سەرۆك کۆمارێك حزبێکی سیاسی هەبوو و، حوسنی موبارك خاوەنی حزبی نیشتمانی دیموکراتی بوو بایەخیدا بە کورە بچکۆلەکەی جەمال الدین محەمەد حوسنی سەید موبارك و، زۆر بە هێز هاتە سەر گۆرەپانی سیاسەت وەك خەلیفەی باوکی ناویدەرکرد بەڵام شۆرشی گەلی میسر لە 25 شوباتی 2011 لەکاریخست و، موعەمەر ئەلقەزافی سەرۆکی کۆماری لیبیای مەزن بایەخیدا بە سیف ئەلاسلامی کوری کە لە کومەڵەی “” مافی مرۆڤ “” کاریئەکردو بە هۆی راپەرینی لیبیاوە نەیتوانی بچێتە پێشەوەو لە 19 تشرینی دووەم / نۆڤەمبەر 2011 گیراو چەند پەنجەیەکی دەستیان بری بەڵام سەرۆکی خێڵ و خاوەن خنجەر عەلی عەبدوڵلا ساڵح خاوەنی حزبی موئتەمەری میللی گشتی زۆر بایەخیدا بە کورەکەی (عەمید ئەحمەد) فەرماندەی گاردی کۆماری و هێزی تایبەت.
کوری سەرۆکەکان : قوسەی سەدام حسەێن ، جەمال حوسنی موبارك، سیف الاسلام القەزافی و ئەحمەد عەلی عەبدوڵلا ساڵح بێ شانس بوون و هیوایان نەماو نەبوون بە سەرۆك کۆماری عێراق و مێسرو لیبیاو یەمەن و، یەکەمیان قوسەی کوژراو، دووەم وسییەم جەمال و سیف ماوەیەك لە زیندان بوون وچوارەم ئەحمەد کرا بە باڵوێزی یەمەن لە ئیمارات.
لیرەدا ئاماژە بۆئەو حزبانە ئەکەێن کە بروایان بە وەراسەتی سیاسی هەیە و وەك شێوازێك لە سەری ئەروات و تێئەکۆشێت لە پێناو بتەوکردنی و گواستنەوەی حزب بۆ حزبی خیزان و هێزو بنەماڵەو خێڵ و قەوارەکەی بەشی سەرۆکی حزب و کورەکانی و براکانی و خزمەکانی و دەستوپەیوەندەکانیانی ئەکات و، ئەمانە بە نەخوێندەوارو نەزان و جاهیلەکان دەستبەسەر جومگە زیندوەکان ئەگرن و، بواری کەس نادەن بەتایبەت ئۆپۆزسیۆنەکان و، ئەمان (سەرۆك وکورەکانی) ئەیانەوێت ئەوان (گەل) گوێ رایەڵ بن و کرنووشیان بۆ ببەن وچیی هەیە بۆ خۆیانی ببەن و، ئەتوانین بڵێین ئەمانە (نوخبە ـــ کاکڵە) دیکتاتۆرییەتی خێزانی چەپەڵ بە بوونی تاکە کەسێك لە سەرکردایەتی

حزبەکە بۆ ماوەیەکی دوورو درێژ یان تا لە ژیاندایە دروست ئەکەن و، تووشی بێ عەقڵی و دۆگماتیزم ئەبێت و لە زەلکاوی بیری بۆگەن ئەژیت و،خۆی بە سیاسەتمەدارێك کە کەس شان لە شانی نادات دائەنێت و، دەستوپەیوەندەکانی دەورو پشتی باز ئەدەن بۆ گەندەڵی و خواستی یەکەم وکۆتاییان دزی و گەندەڵی و دژایەتی جەماوەرە بۆ ئەوەی ژیانیان پر لە خۆشی و خاوەن توانا بن.

27/5/2020

شۆڕشی برسییەکان لە بەر دەرگاتاندایە … شاخەوان سەنگاوی

من لەو شۆڕشانەی کە بە هۆی برسێتی و بێ نانی ڕوودەدەن زیاتر دەترسم، نەک لە بەرامبەر لەشکرێکی دووسەد هەزار کەسی شەڕ بکەم. ” ناپلیۆن بۆناپارت”
ئەمەی سەرەوە وتەیی سەرکردەیەک بوو کە بەشی زۆری ئەوروپای خستە ژێر رکێفی خۆیەوە کە لە ساڵی ١٨١٢ کە ویستی روسیا داگیر بکات خاوەنی سوپایەکی شەش سەد هەزار نەفەریی بوو کەچی ئەو لە شۆڕشی برسیەکان دەترسا. ئەی ئێوە لە ماوەی ئەم سی ساڵەی حکومڕانی خۆتاندا هەرگیز ڕۆژی لە ڕۆژان سەرنجێکتان بۆ شۆڕشی برسیەکان داناوە؟ یان)….(.
ئیدی نازانم ئێوە بەچیەوە دەنازن؟ بەو سوپا زۆرە بەلاحە شەق وەشێنە دەمامکدارەوە دەنازن کە لە ماوەی حکومڕانی خۆتانا لە نێو کوچە و کۆڵان بگرە لە نێو تاک بۆ تاکی خێزانەکان بە زۆری پارە بە بەرژەوەندی پارتەکانتان و هەندە جاریش بۆ بەرژەوەندی تاکی پارتەکانتان لە سەر گیرفانی هاولاتیانی ئەم هەرێمە دروستان کردووە. یان بەکۆشک و باڵەخانە هەور بڕەکانی نێو ژیانی شاهانەیەکانی سەر گردو گردۆڵەکانتان و پارە نوستووەکانی ژێر زەمینەکانتان کە تەنانەت هەندێکتان لە نوسینی ژمارەی سەفتە دۆلارەکانیش هەڵەدەکەن، دەنازن. بەڵام من دڵنیام خودایە شۆڕشی

برسیەکان ڕوو نەدات لە بەر خاتر چاوی کاڵی ئێوە نیە! بگرە لە پێناو ئەم نیشتمانەدایە کە بەدرێژایی مێژوو هەزاران لاوچاکی کورد خوێنی خۆیان بەخت کرد لە پێناو ئەمڕۆدا تا تاکەکانی کورد بتوانێت بە ئازادی بدوێت، چونکە من تێدەگەم دووژمنانی کورد جیا لە ئێوە لە هەر چوار لاوە چڕنوکیان گیر کردوووە لە سینەی ئەم هەرێمە، بە ئومێدەی ئێوە دەرفەتێک لە سەر سینیەکی ئاڵتونی پێشکەشیان بکەن، کەواتە ئەگەر شۆڕشی برسیەکان ڕووبدات تەنها بە لە دەست چوونی ئەم هەرێمە کۆتایی نایەت و ئێوەش وەکو بەرزەکی بانان بۆی دەربچن، باشترە بزانن لە ئەنجامی ڕوودانی وەها ش□ش□ک کە ڕوودانی کارێکی حەتمیە، ئەویش بەرئەنجامی ئەو پڕۆسە حکومڕانیە فاشیلەتانە کە ماوەی سی ساڵە پێشکەشی هاوڵاتیانی ئەم هەرێمەی دەکەن کە هاوتای نیە لە جیهاندا. ئەوا لە لایەن گەلەوە نا بگرە لە لایەن ئەو پاسەوانەوە کە شەو و ڕۆژ لە نێو حەرەم سەراکانتانا هاتووچۆ دەکەن کەلەی سەرتان پێشکەشی گەڵ دەکرێت. چونکە نە فیدایەکانی ئێوە وەکو فیدایەکانی سەدام پۆشتە و تۆکمەو بەهێز دەبن و نەحکوم□انیەکەشتان بە چەشنی ئەو دەبێت. کەواتە باشترین دەرفەتە کە هەمووتان دەست خەنە نێو دەستی یەک و ئەو سەروەت و سامانەی کە ماوەی سی ساڵە بە دەر لە هەموو بنەمایەکی ئابووری و زانستی وئاینی و ئینسانی و ئەخلاقی لە ژێر زەمینەکاندا لە سەر یەک هەڵتان چنیووە بە شێکی بخەنەوە نێو قاسەکانی حکومڕانیتان، چونکە ئەوە کۆتا بلیتی درێژ کردنەوەی تەمەنی خۆتان و ماڵ و مندالاتانە. تەماشاکەن حکومڕانەکانی چەشنی ئێوە لە مێژووی تازەی شرق اوسط گەیشتنە کوێ؟ جکە لە بلۆک کردنی سەروەت سامانەکانیان لە لایەن ئەمەریکا و ئەوروپای دۆستیان و بەجێ هێشتنی ماڵوێرانیکی کوشندە بۆ گەل، خۆشیان لە کون و کەلەبەرەکاندا گیران، دەرئەنجام ئاقیبەتیان بەو ڕۆژە گەیشت کە هەرگیز خەویشیان پێوەنەدەبینی..

شاخەوان سەنگاوی
Shaxaewan.saed@gmail .com

شەپۆلێکی گەورەی بێکاری و مەترسیەکانی..

نووسینی/ ئەحمەد کامەران

[ ] وشەی بێکاری لە بنەڕەتدا ، وشەیەکی زۆر مەترسیدارە کە لە ئەنجامی چەندین پرسی جۆراو جۆراوە دێتە ئاراوە،یاخود زۆر بەشێوەیەکی مەترسیدار بینەقاقای کۆمەڵگاکان دەگرێت، بەتایبەتیش کۆمەڵگا سەرەتایەکان کە خاوەنی هیچ جۆرە ئابووریەکی بەهێز و تۆکمەدار نین، کە بتوانن رووبەڕووی هەموو جۆرە قەیرانێکی بێکاری و دەردەسەریەک ببنەوە،ئەمەش جگە لە بوونی گەندەڵی و ناشەفافی ئابووری لە کۆمەڵگا سەرەتایەکان دا کە بەداهاتێکی ئەجگار زۆر بێناوونی خەرج دەکرێت و هاوڵاتیاکانیشی لێی بێ ئاگان ،کەئەمەش دۆخەکە دوو ئەوەندەی تر قورستر دەکات،بەسەر شانی خەڵکی هەژار و چینی کرێکارەوە ، بێگومان دەرئەنجامی بێکاری و برسێتی لەهەر کۆمەڵگایەک دا بریتیە لە شۆڕش لە دژی سیستەمی حوکمڕانی ئەو وڵاتەدا و گۆڕینی بە سیستەمێکی نوێتر کە دادپەروەری ویەکسانی تێدا فەراهەم بکرێت.

[ ] ئەگەر چی لە ئێستادا جیهان بە دوو سەردەمی جیاواز دابەش بووە،ئەویش جیهانی پێش کۆرۆناو،جیهان لەسەردەمی کۆرۆنادا،بەڵام هەتاوەکو ئێستا هیچ ئاسۆیەکی ڕوون دیارنیە بۆ پاش سەردەمی کۆرۆنا،بەڵام ئەوەی کە من تێبینی دەکەم ،جیهان لە پاش ڤایرۆسی کۆرۆنادا پێ دەنێتە وێستگەیەکی تری حوکمڕانی دا، بەڵام هەتاوەکو ئێستا ئەو حوکمڕانیە دیار نیە کە لە پاش کۆرۆنادا بەڕێوە دەچێت ، ئەگەر چی جیهان لەپێش سەردەمی کۆرۆنادا لە ژێر هەژموونی حوکمڕانی سیستەمی سەرمایەداری بەڕێوە دەچوو، کە دوور بوو لەهەموو جۆرە سیستەمێکی سۆسیالیستی دا کە ئەمەش چینی کرێکار باجەکەی دەداو ،هەروەها هەتا دەهات چینایەتیەکی زۆر گەورە لەنێوان تاکەکانی کۆمەڵگا درووست ببوو،کە وا چاوەڕوان دەکرا شۆڕشێکی گەورەی بەدوای خۆیدا بهێنێتەوە، بەڵام لەناکاو شەپۆلێکی کووشندە جیهانی بەخۆیەوە سەرقاڵ کرد کە ئەویش ڤایرۆسی کۆرۆنایە،ئەگەر چی زۆرجار دەگوترێت بڵاوبوونەوەی ئەم ڤایرۆسە یاریەکی تری دەسەڵات دارەکان و سەرمایەدارانە،بەڵام بەهەرحاڵ ئەوە گرنگە کە کێ ئێستا لەم یاریە براوە دەبێت و کێ تر لەم یاریە دۆڕاوە دەبێت،ئەگەر لە ئێستادا بەچاو خشانێک تەماشای بارودۆخەکە بکەین دەبینین کە چینی هەژار و

کرێکــار زەرەر مەنــدی ئەم ڤایرۆســە بــوونە جگە لەوەی کە ئەوانەی بوونە قوربانی ئەم شەپۆلە ڤایرۆسە، بەڵام ئەوەی کە ماوەتە باجەکەی زۆر بەقورسی دەدات، دیــارترین بــاجیش کە چینـی هەژار دەیــدات لەسەردەمی کۆرۆنادا بریتیە لە بەزبوونەوی ڕێژی بێکاری ، ئەمەش بەهۆی داخستنی بازارەکانی کارو کەم بوونەوەی دەستی کار .کە ئەمەش وا چاوەڕوان دەکرێــت لە پــاش شەپۆلــی کۆرۆنــا ،شەپۆلێکــی گەورەی بێکاری و برسیەتی ڕووبکاتە جیهان.
[ ] ئەوەی بەلای منــی نووســەر ئەوە گــرنگە کە هیوادەخـوازم جیهــان لەپاش تێپەڕاندنی ئەم ڤایرۆسەدا پێ بنێتە قۆناغێکی تری حوکمڕانی ،کە هاوکات حوکمڕانیەک بێت لەسەربنەمایەکی سۆسیالیستانە بنیاد بنرێت کە چیتر جیاوازی چینایەتی بوونی نەمێنێت،کە ئەمەش بەلای منەوە دەبێتە لە دایک بوونی مڕۆڤایەتیەکی نوێ لەسەر گۆی زەوی دا…

پۆرتـرێتە راسـتەقینەکەی بـاوکی هەژاران … نووســـینی: ســـتیڤان شەمزینی

“لەوانەیە ئێمە مێژوومان بیر بچێتەوە، بەڵام مێژوو ئێمە لە بیر ناکات”

فریدریک جیمسن

ئەمڕۆ دوو ساڵ ت□پ□□□ی بەسەر مردنی “نەوشیروان مستەفا”دا. لە نێو ئەو فەزا ت□و□ت□مپەرســتیی و مــــردووپەروەرییەی ئێمەدا، مەرگ دەســەڵاتێکی فراوانــی هەیە لە ســڕینەوەی پۆرترێتــی راســتەقینەی کەسایەتی تاکی مردوودا، بە شێوەیەک وێنایەکی ئیدیاڵی وەها بۆ مردووەکان دادەتاشرێت، بە هیچ کلۆجێک نەنگی و ناشرینییەکانیان نەبینرێت. ئەوەی راستی بێت دەمێکە ئەو جۆرە پرسەگێڕان و هەڵدان بە شکۆی مردووەکانم ناو ناوە زەلکاوی عاتیفی، گەر تەواو خۆت جڵەو نەکەیت، دەبیتە بەشێک لە ئاپۆرای شیوەنگێڕ. ئەمە نە تەنیا لە مردنی نەوشیرواندا بە زەقی دەرکەوت، بەڵکو لە هێنانەوەی تەرمی مەلا مســتەفا و مردنــی جەلال تاڵەبانیشــدا بە هەمــان ئەو تۆخییە

دەرکەوتبوون و دەرکەوتن. ئەو دیمەنەی دوو ساڵ بەر لە ئەمڕۆ لە ناشتنی تەرمی نەوشیروان و دواتریش لە پیرۆزکردن و بە “مەرقەد”کردنی گۆڕەکەیدا بینیمان، جارێکی تر کرمێبوونی کولتووری سیاسیی کوردیی خستەوە بەرچاومان کە تەنیا ژینگەیەکی لەباری بەرهەمهێنانی سێکت و دەروێشگەرایی و سەرۆک و سەرکرد□ پەرستییە. لە هەمان کاتدا نەخۆشی سەندرۆمی ستۆکهـۆڵمی کۆمەڵگەی کوردیی وەک فاکت□ی تاڵ بەرجەستە کرد، ئەم عاشقبوونە بە جەلاد، ئەوانەی ژیانی مر□ق پووچ دەکەنەوە و ئازادیی بە بارمتە دەگرن، وەنەبێ نەخۆشییەکی تازە دۆزراوەی دوای ئەو رووداوەی پێش پەنجا ساڵێکی بانکێکی شاری ستۆکهـۆڵم بێت، بەڵکو بەشێوەیەکی پریمیتیف لای “ئیبن خەلدون” تیۆریزە کراوە و بەو پێیەی جەخت دەکاتەوە “چەوساوە هەموو کات عاشق و لاساییکەرەوەی چەوسێنەرەکەیەتی”. ئەم گەلاڵەیەی کتێبی “المقدمە” لە کەتواری کوردیدا بە روونی خۆی دەنوێنێت بەتایبەت لە پرسە و ماتەمینی سەرکردە سیاسیی و کاریزماتیکەکاندا.

بە دەستی خۆم نییە، هەموو کات لە بەرامبەر ستەمکاریی سەرکردە سیاسییەکاندا، چاوەڕوانی پیرەمێردە تۆڵۆستۆییەکی چیرۆکی “ئەسەرحەدون”م. تۆڵستۆی لەم چیرۆکەدا کە ساڵی 1903 نووسیوویی□تی، لە رێی چیرۆکێکی هونەرییەوە بەسەرهاتی پادشا “ئەسەرحەدون”ی ئاشووری دەگێڕێتەوە، لەو کاتەی تەواوی شارێک خاپوور دەکات و کاولکاریی دەستی دەگاتە هەموو پنتێکی شارە داگیراکراوەکە و بە وتەی خۆی کێوێکی لە تەرمی سەربازانی دوژمن هەڵچنیوە، بیری لەوە دەکردەوە پادشا لایلی بە خازوق ئیعدام بکات. پیرەمێردێکی لێ پەیدا دەبێت و پێی دەڵێت، تۆ ئەسەرحەدون نیت، تۆ لایلیت. تۆ سەرنەکەوتوویت بەڵکو شکستت هێناوە. بۆ سەلماندنی قسەکانی داوا لە پادشا دەکات بچێتە ناو ئاوێک و سەری بخاتە ژێرەوە و ئەمیش شەربەیەکی ئاو دەڕژێت بەسەریدا، لەو چەند چرکە کەمەی سەری ئەسەرحەدون لەناو ئاوەکەدایە، خەیاڵە ترسناکەکان واقیع ئاوەژوو دەکەنەوە، خۆی دەبینێت بووە بە لایلی و بە رووتی لە گۆڕەپانی ئیعدامدایە، دەمێکی تر خۆی وەک کەرێکی کێوی دەبینێت، ئەسەرحەدون بە تیرێک راوی دەکات. لەم کاتە ناخۆشە سەری لە بن ئاوەکە بەرز دەکاتەوە و تووشی تۆقین بووە، پیرەمێردەکە بە هێمنی پێی دەڵێت “ئێستا بۆت روون بووەوە لایلی ت□ی□ت، نەک هەر ئەو سەرباز و جەنگاوەرانە، بەڵکو ئەو ئاژەڵان□ش□ی راوت دەکردن، بە ناوی میوانداریی و زیافەتەوە دەتخواردن خۆت بوویت، وات وێنا دەکرد ژیان بە تەنیا لە تۆدا هەیە و هەر تۆش مافی ژیانت هەیە”.

لە مردنی نەوشیرواندا چاوەڕوانی ئەوە بووم، کۆمەڵگە بە دەنگێکی کۆراڵئاسا بڵێت واتدەزانی جیهان بۆ تۆ دروستکراوە و ئەو هەموو

گەنجە بە ئەوە لە دایکبـــــوون سایکۆپـــــاتەکی وەک تێ یەک یەک بیانکوژێت. ئەگەر لە کاتی دەسەڵات و ژیانیدا ئەم دەربڕینە زبرە بەهۆی زەبروزەنگ و تەقاندنی کاکە نەوەوە کردەیەکی ریسک ئامێز و مەحـاڵ بـووبێت، خۆ بـایکۆتی ئەو هەمـوو شیـوەنگێڕییی و خۆنینەوە دەستەجەمعییەی شارەک دەیتـوانی هەمـان مانـا بـدات. لەبەر ئەم فاکتەرانە هیچ ناوەکی ترم بە ئەو پرۆسەسی تەقدیس و تەوتەمیزەکردنەی نەوشیروان بە نادەزرەتەوە، تەنیا ئەوەندە دەتوانم بڵێم زۆرینەی کورد گرفتارن بە نەخۆشی دەروونی و گرێی عاشقبوون بە جەلاد.

لە نێوان نەوشیروان و ئەبوتەبەردا

لە هەفتاکانی سەدەی رابردوودا، لە پرۆسەی پاکتاوی ناو ریزەکانی حزبی بەعس لە عێراق، هاوکات بە لەناوبردنی ژمارەیەک کۆمۆنیستی چالاک، کۆمەڵێک کوشتن بەشێوازەکی نامۆ ئەنجامدران. پشکی شێری ئەو کوشتنانە رووی لە ئەکتیڤیستە سیاسییەکانی ناو باڵی دەستە چەپی پارتی بەعس بوو، ئەویش بە هەڤترین فۆرمی کوشتن لە رێی تەور و کەـردەوە، هەمـوو ئەمـانەش بەسـترانەوە بە تـاقمەکی دەمامکداری چەتەگەرەوە کە کەسایەتییە یۆتۆپییە ریالـییەکەی ئەبوتەبەر ناوەک بوو لە شاری بەغداد. باڵی سەدام- بەکر و زۆرینە لە حزبی بەعس بەو هەموو دەندەییەی خۆیانەوە دەیانویست ئەبوتەبەر وەک شەبەحەکی خراپەکار بناسێنن و بەهیچ کلۆجە نەیاندەتوانی خاوەندارێتی لە دڵڕەقییەکانی بکەن. نەوشیروانیش لە مێژووی نزیکی کورددا هەمان کـارەکتەری ئەبـوتەبەرە بە ڤـەرژنە گـوردییەکەی، بەڵـکو تونـد و دڵڕەقانەتر پاکتاویی فیزیکی و نابەرجەستەی هەموو یار و نەیارانی کردووە. تەوروەشاندن بە کوشتنی مرۆڤ بەتایبەت نەیارانی سیاسیی فۆرمەکی زۆر دەخوازی نەوشیروان بوو، ئەمەش کار رێکەوت نەبوو، چـوونکە لە بۆتەی هەمـان سیسـتمی پەروەردەیـی ئەبـوتەبەردا چـاوی پشکوتبوو، بەو پێیەی دوا نارنجەک خستنە ئاهەنکی سانەوی سلێمانی کچـان لە رێـی جەمـالی ئەحە خـورشەوە، بە سـەپەرتی نـازم گـزاری بەڕێوەبەری ئەمنی گشتیی ئەوکاتی عێراق کارئاسانی بۆ کرا بە سەفەری دەرەوەی وڵات و “کەناری دانوب”. مەدیلی کوشتن لەسەر شێوازی قەسابەکان، وەک دوا فۆرمی دڵڕەقانەی کوشتن، مەدیلێک بوو لە رێی نەوشیروانەوە چووە ناو مێژووی نزیکی سیاسیی کوردەوە.

ئەوەی جەنگەی سەرنجی منە هەر ئەوە نییە هەردوو کەسایەتی ئەبوتەبەر و نەوشیروان لە یەکتر دەچن، بەڵکو ئەو واقیعە تاڵەشە هەنووکە لە دۆخی کۆمەڵگەی کوردیدا دەیبینین. ئاخر ئەبوتەبەر وەک دەندەیەک چووە زبەدانی مێژووەوە، لە چینی یادەوەریی عێراقییەکاندا وەک

تارماییەکی ترسناک جێی خۆی گرتووە و ئامادەگی هەیە. کەچی نەوشیروان بە بیۆگرافیاکەی کە خوێن و کوشتن و تەوروەشاندنە، وەک مارتن لوسەر کینگ لای نەوەیەکی بە ئاگا لە دێرێک، وێنایەکی قەشەنگی بۆ کێشراوە. لەوە کۆمیدە ترازیدتریش گەڵەکەی وەک جێگەیەکی پیرۆز تەماشا دەکرێت "ناوهێنانی گەڵەی نەوشیروان، بە مەزار خۆی لە خۆیدا دەلالەتی زۆری هەیە یەکێک لەوانە پیرۆزیی پێ بەخشینە". رەنگە ئەمە تاڵترین واقیعی زیهینی و بەرجەستەی کۆمەڵگەیەک بێت خوێنڕێژێک بە سیمبولی هیومانیزم و رابەری چاکسازیی سکێچ دەکات، هەر بەو پۆرترێتە ساختەوە دەیەوێت بیخاتە لاشعور و مێشکی نەوەیەکی بێ مێشک و پاسیقی وەک ئەو نەوە هەژارەی لە رووی خوێندەواریی سیاسیی و مەعریفییەوە لە کوردستان بەرهەم هێنراوە. هەروەک دەبینن هەموو وزەی ئەم نەوەیە لە چەند هەجو و جنێوێکی سیاسیدا خۆی دەبینێتەوە بەرامبەر کەسێک برینێک بخاتە نارسیزمییەوە و لە خەونی قووڵی بێ ئاگایدا نەقیزەیەکی هۆشیارانە بکات بە مێشکیدا و بێداری بکاتەوە. ئەو خەونی پێچەوانە دەبینێت و نایەوێت بەخەبەر بێتەوە!.

باوکی هەژاران

نازناوی "باوک"ی هەژاران بۆ خۆی جێگەی هەڵوەستە لەسەرکردنە. باوک رەمزی دەسەڵاتخوازیی خێزانییە و تەرمەکی پیاوسالارییە. رەنگە نهێنی کوشتنی ژنانی دوای ساڵی 1991 و راپەڕینی باشوور، بە بڕیاری باوکی هەژاران، زادەی ئەو دڵرەقییە باوکسالارییە بێت ئەندێشەی نەوشیروانی داگیرکردبوو. تەنانەت لەسەردەمی "گۆڕان"یشیدا، وەک پارتریارکەکی پیر هەندەی جێختی لە "سەوابیت"ی ئاینی دەکردەوە، تەنانەت نەیدەتوانی چەشنی پڕوپاگەندەی هەڵبژاردنیش باس لە کێشە جێندەرییەکان و یەکسانی رەگەزایەتی بکات. گەر لە مافی "موچەی کابان"یش وەک بەشێک لە بەرنامەی سەرەتای حزبەکەی بە هەڵبژاردن ورد بینەوە، ئەو مافە نەک یارمەتی ژن نادات، بەڵکو بەشێکە لە پرۆسەی بەندکردن و هێشتنەوەی ژنان لە مەتبەخی ماڵەکاندا، تا ئەوەی ژن وەک کارەکتەرەکی ئەکتیق پێ نەنێتە کایەی سیاسیی و ئابووری و بەڕێوەبردنی کۆمەڵگە. هەر بۆیە ژن لە حزبە نوێیەکەی ئەودا "گۆڕان" هیچ جێگەیەکی شایانی باسی نەبوو، دەست و رای ژن لە هیچ ناوەندێکی بڕیاردا نەدەبینرا و تائێستاش نابینرێت.

ئەوەش بە پێچەوانەی نەریتی هاوەڵە مێژووییەکەیەوە بوو"مام جەلال"، چوونکە هاوژینی ئەو "هێرۆ ئیبراهیم" رۆڵێکی ئەجگار بەرچاوی هەبوو لە ئاڕاستەکردنی ژیانی حزبیدا، هەمیشەش لە سەردەمی ژیان و دەسەڵاتی بە سنووری خودی تاڵەبانیدا، وەک ژنێکی چالاک و خاوەن

بەیاری یەکلاکەرەوە دەرکەوتووە "قسە لەسەر ئەو سیاسەتە نییە هەرە ئیبراهیم بەڕێوەی دەبرد، بەڵکو قسە لەسەر پێگەکەیەتی، هەروەها هەڵسەنگاندنێکی بەراوردکاریشە". هەر لەم سیاقەدا دەتوانین تەرمی "باوک" وەک وەسفێک بۆ نەوشیروان بەو دیوەدا بخوێنینەوە لەسەر روانگەی پارترياركی بینا بووە، کەی وەسفەکەش بەسەریەکەوە "باوکی هەزاران" ناوێکی ترە پڕە لە ئیشکالییەت و سەیر و سەمەرەیی. ئاخر هەزاران باوکیان نییە، جگە لەو باوکە دەڵێقەی وەک بردناشە بۆی چووە بە ناوی داکۆکیکردن لەیانەوە دەوڵەمەند دەبێت. داستانی نەوشیروانیش بە دەوڵەمەندبوونی خۆی و بەجێهشتنی سەرمایەیەکی خەیاڵەی بە منداڵە بایۆلۆژییەکانی و هەژارتربوونی ئەو هەزارانەی لە ژێر باڵی باوکایەتیدا لە دەوری گووتارێکی سواو کۆی کردبوونەوە کۆتایی هات!!. ئەمە جگە لەوەی نازناوی باوکی هەزاران، باوکی پڕۆلیتاريا، ئەو نازناوانە بوون بە گەورە دیکتاتۆری سۆڤێتی "جۆزیف ستالین" داتاشرابوون. سەیر بکەن رابەری ریفۆرم و عەدالەتی کۆمەڵایەتی کوردیی، لە فەرهەنگی کێوە نازناوەکانی داتاشراوە؟!.

رێبازی نەوشیروان

رێباز، تەنانەت گەورەترە لە فەلسەفەیەکی دیاریکراو. جاری وا هەیە بە هیممەتی چەندان فەیلەسووف، بە تێپەڕینی چەند دەیە بگرە سەدەش، رێبازێکی تر بە ژیان و دنیا گۆڕانە بووە. رێباز ناوبانگێکی هەڵەی هەیە لە فەرهەنگی زمانەوانی ئێمەدا. چون دواجار رێباز رێگەیەکە بۆ ژیان و بیرکردنەوە. حیساب لەسەر هەموو شتێکی ورد و درشت کراوە لە رێبازەکاندا. تێگەیشتنی من بەو جۆرەیە: سەرمایەداریی رێبازە، کۆمۆنیزم رێبازە، ئیسلام و کریستیانیزم رێبازن. چوونکە لە رێبازەکاندا مرۆڤ و کێشە و ئارەزوو و مەیل و خواستەکانی، ئێستا و ئایندە و رابردووی بە هەند گیراوە، ناکرێت بە چەند کتێبێکی پەرش و بڵاوی نەوشیروان بوترێت ئەمانە گۆڕانکاری رێبازێکن بۆ ژیان، هیچ نەبێت بۆ مرۆڤی کورد. ئاخر زیاتر لە شەش کتێبی نەوشیروان گێڕانەوەی چیرۆکی کاری سیاسیی خۆیەتی و دەچنە خانەی بیۆگرافیا، چەندان کتێبی تری دەچنە بواری ساغکردنەوەی مێژوویی نەک مێژوونووسی، دوو سێ کتێبی تری ساغکردنەوەی رۆژنامەوانین. بە شەخسی خۆم لەو بوارەدا لە نەوشیروان زیاترم کردووە، هێشتا ناوێرم بە خۆم بڵێم رۆشنبیر، چجای خاوەن رێباز.

لە نەریتی کوردییدا کتێب نووسین، مرۆڤ دەکاتە خاوەن رێباز، ئەگەر وابێت دەبێت لە دنیادا ملیۆنان رێبازی جیا جیامان هەبێت بۆ ژیان، بۆ خەبات، بۆ شۆڕش و هتد.. ئەمە لە بیرمان چووە هەزاران کتێبی

خراپ هەن، هەزاران کتێبی تریش بۆ ئەوە دەنووسرێن ببنە رێبازێک بۆ ژیان، بەڵام فەرامۆش دەکرێن. کەچی نەوشیروان هیچ تیۆری و ئایدۆلۆگییەکی بەرھەم نەھێناوە، هیچ کتێبێکی نییە بایی ئەوە بێت بکرێتە رێبەرێک لە بوارێکی دیاریکراودا، هێشتا هەوڵ هەیە ئەفسانەیەک بە ناوی رێبازی نەوشیروانەوە دروست بکرێت. وەک وتم کتێب مر□ق ناکاتە خاوەن رێباز، دەبێت ئەوەش بە بیر بهێنینەوە، زۆرینەی دیکتاتۆر و خوێنڕێژەکان بەدەر لە کاریزما و تواناکانیان لە بواری وتارداندا، خاوەنی کتێب بوون، لەم روووەوە کتێبی “ماین کامپف”ی ئادۆلف هیتلەر و “کتێبی سەوز”ی قەزافی و کتێبە زۆر و بۆرەکانی ستالین و ماوتسی تۆنگ و سەدام حسێن و جەمال عەبدولناسر و تاد.. نموونەی زیندوون. هەرچەند لێرەدا چوواندنی کەیسەکان لە ئارادا نییە، بەقەدەر ئەوەی راوەستانە لەسەر ست□ر□کتۆرە سایکۆلۆییەکانی پشت چیرۆکی ئەم دیکتاتۆرانەی بیۆگرافی خۆیان بە خوێن نووسیووەتەوە.

گۆڤاری رزگاری .. شەڕەجنێو و دژایەتی

ئەوکاتەی نەوشیروان مستەفا کادرێکی گەنج و چالاکی بال□ی مەکتەبی سیاسیی پارتی بوو، شەڕێکی سەخت و خوێناویی لە نێوان هەردوو بالەکەی پارتیدا بەڕێوە دەچوو، نەوشیروان بە سروشتی حال□ ک□سێکی دەمارگیر و توند بوو لە مامەڵە و هەڵوێستدا، لە ماوەیەکی ئێجگار کەمدا وەک دڵسۆزی بال□ی مەکتەبی سیاسیی و دوژمنێکی گەورەی بال□ی بارزانی و خودی بنەمال□□ی بارزانی خۆی بە هەموو لایەک ناساند، ئەم هەڵوێستانە بە روونی لە ژمارەکانی گۆڤاری “رزگاری”دا دەردەکەون.
ئەو گۆڤارە یەکەم ژمارەی لە سال□ی 1969 بڵاو بۆیەوە و نەوشیروان خاوەن ئمیتیازی بوو، تێکڕاش سیانزە ژمارەی لێ دەرچوو لەماوەی یەک سال□دا، چوونکە دوا بەدوای دەرچوونی بەیاننامەی یانزەی ئازار و توانەوەی بال□ی مەکتەبی سیاسیی لە بال□ی بارزانیدا، ئیدی ئەو گۆڤارەش نامێنێت، ئەگەرچی کاتی خۆی “رەفعەتی مەلا” لە چاوپێکەوتنێکدا وتبووی ئەم گۆڤارە بەپارە و پیتاکی دەوڵەمەندەکانی سلێمانی دەرچووە، بەڵام راستییەکە ئەوەیە بە هاوکاریی و دارایی رژێمی عێراق دەردەچوو، ئەگەر وابووایە کاک رەفعەت دەیتوانی ناوی دوو لەو دەوڵەمەندانەی بهێنایە کە پێش 50 سال□ یارمەتی ئەو گۆڤارەیان داوە.
یەکێک لە تایبەتمەندییەکانی گۆڤاری رزگاری ئەوەبوو، ستایڵی کاری رۆژنامەوانی کوردیی گۆڕی و ئاستی رەخنە و نووسینی سیاسیی هێنایە خوارەوە بۆ شەڕەجنێو و موهاتەرات، دەکرێت بڵێین سەرەتای شەڕەجنێو

و موهاتەرات نووسین لە بواری رۆژنامەوانی کوردییدا دەگەڕێتەوە بۆ ئەو گۆقارە، چوونکە ئەوە یەکەمجار بوو بە درێژایی حەفتا و یەک ساڵی تەمەنی رۆژنامەوانی کوردیی بەوجۆرە زمان و دەربڕینە گۆقارێک بۆ زمانی کوردیی دەربچێت. ئەو گۆقارە تۆوی دوژمنایەتی لە نێوان بەشەکانی کۆمەڵگەی کوردییدا چاند، ئەو کولتوورە سەقەت و خراپەی یەکتر رەتکردنەوە و داشۆرینی مێژووی یەکتر لە لاپەڕەکانی ئەم گۆقارەوە چەکەرەیان کرد و پاشان بوونە کولتوورێکی باوی ناوی ژیانی حزبایەتی لە کوردستاندا، بەتایبەت لە قۆناغەکانی دواتردا کە نەوشیروان دەبێتە سەرکردەی مەیدانی یەکێتی و هێز و چەک و میدیا و توانستی مرۆیی هەموو دەکەونە بندەستی. بۆ کورتی و کوردیی نەوشیروان، “رزگاری” بە سێ مەبەست دەرکرد، یەکەم: داشۆرینی سیاسیی و دروستکردنی فەرهەنگی شەڕەجنێو. دووەم:دژایەتی بنەماڵەی بارزانی. سێیەم: کۆکردنەوەی نوخبەی گەنجی باڵی مەکتەبی سیاسیی بۆ دروستکردنی رێکخستنێکی نوێ.

بنەماڵەی بارزانی .. گرێی سەرەکیی نەوشیروان

زۆرێک لە هاوتەمەنەکانی نەوشیروان باس لەوە دەکەن، ئەو پیاوە جگە لەوەی کەسێکی ناکۆمەڵایەتی “سایکۆپاسی” بووە، لەهەمان کاتدا کۆمەڵێک گرێی دەروونیشی هەبووە. یەکێک لە گرێ دەروونییەکانی ئەوە بووە ئەو لە زووەوە هەستی کردووە لە چینی خوارەوەی کۆمەڵەوە هاتووە و باکگراوەندێکی گوندیی هەیە، لەوەش خراپتر وەک هاوەڵەکانی بە شانس نەبوو، چوونکە باوکی حەماڵ بوو لە گومرگ.، یەکێکی تر لە گرێیەکانی بریتی بووە لە سڵەمینەوە و شەرمنی بەرامبەر بە مێینە. بەڵام گرێی راستەقینەی نەوشیروان مستەفا بریتی بوو لە گرێ و فۆبیا لە بەرانبەر بنەماڵەی بارزانی و پارتی. چوونکە لە ماوەی نیو سەدەدا هەستی توندڕەوانەی ئەو پیاوە بەرامبەر بە پارتی و بنەماڵەی بارزانی هیچ گۆڕانێکی بەسەردا نەهات. ئەگەر جەلال تاڵەبانی و سەرکردەکانی تری ناو باڵی مەکتەبی سیاسیی، بەهەر هۆیەک بێت سەرئەنجام بووبنەوە بە دەستی پارتی و بنەماڵەی بارزانی، کەچی نەوشیروان خەونی دەرپەڕاندنی فیعلی پارتی لە ناوچەی سۆران و سنووردارکردنی دەسەڵاتی بنەماڵەی بارزانی و هەژموونیان لەسەر کوردستان تاکو مردنی لە کەللەی نەهاتە دەرەوە، تەنانەت هەندێک شارەزا لە زووەوە پێیانوابوو هەموو بانگەشە و ئەجیندا و هاتوهاوارێکی نەوشیروان بۆ یەک شت بوو، ئەویش وەک وتمان بۆ کورتکردنەوە و نەهێشتنی دەسەڵاتی پارتی و بنەماڵەی بارزانی. تەنانەت وەک بینیشمان یەکێک لە پاڵنەرەکانی هاتنە

دەرەوەی لە یەکێتی دەگەڕایەوە بۆ ڕێککەوتنی ستراتیجی نێوان یەکێتی و پارتی، گەرچی ئەو ڕێککەوتنە کۆتایی هێنا بەویستی سڕینەوەی هەردوولا بۆ یەکتر، بەڵام لای نەوشیروان ئەم پرنسیپە واتای تەسلیمبوونی مام جەلالی بۆ بنەماڵەی بارزانی دەبەخشی.
د.جەمال نەبەز لە کتێبی "کوردستان و شۆڕشەکەی"دا، دەنووسێت: جەلالی حاجی حسێنی کەلەش، ئەو کوردەی هاوبیری "کاژیک" بوو، لەکاتی نێوبژیکردنی شەڕەقەچی سەرکردەکانی پارتی و یەکێتیدا، لە نەوەتەکاندا کوژرا، جارێکیان لە کاک نەوشیروانی پرسیبوو، لە نەمسا باوەڕنامەی لە چیدا وەرگرتووە؟. کاک نەوشیروان بە پێکەنینەوە گوتبووی باوەڕنامەی لە "مەلایکوژیدا" وەرگرتووە. ئەم دەربڕینە لە رووکەشدا زۆر سادەیە، بەڵام گوزارشت لە هەستی راستەقینەی نەوشیروان دەکرد، ئەگەر وانەبێت چۆن فەرمانی دەدا بە تەقاندنەوەی نارنجەک لە بەردەم قوتابخانەیەکی کچاندا کە بەهۆی ڕێکەوتننامەی ئاشتی یانزەی ئادارەوە ئاهەنگیان دەگێڕا. نەوشیروان مستەفا بۆ درێژایی پەنجا و سێ ساڵ گرێیەکی گەورەی دەروونی بەرامبەر بنەماڵەی بارزانی هەبوو، هەرچەند ئەمە نامەوێت ببینە پارێزەری بنەماڵەی بارزانی، بەڵام ئەمە هیچ لەو راستییە ناگۆڕێت لە بارەی بوونی گرێی بنەماڵەی بارزانی لەلایەن نەوشیروانە.
تەنانەت لە رووداوەکانی حەڤدەی شوباتی 2011دا هەموو وزەی جەماوەری ناڕازی و خۆپیشاندەرانی، لە بارەگای لقی چواری پارتیدا خاڵی کردەوە. ئەمە خیانەتی دووەم بوو، لە دوای ئەوەی خۆپیشاندەرانی بۆ ئاژاوەگێڕ و تێکدەر لە قەڵەم دا، پاشتریش لە لە 13-3-2011ەوە لە شاشەی تیڤییەکانەوە دەرنەکەوت و هیچ قسە و لێدوانێکی نەبوو، تاکو لە پرسەی دایکی مەسعود بارزانیدا و دوای تەواوبوون و سەرکوتکردنی خۆپیشاندانەکان دەرکەوتەوە.
حەمەسەعید حەسەن، لە ساڵی 1994 لە وتارێکیدا لە ژێر ناوی "زەبروزەنگ و بەرژەوەندیی تایبەتی لە هەڵوەستی سیاسیی و گووتاری ڕۆشنبیریدا" ئەو نامەیەی نەوشیروان بۆ سەید کەریم بە بیر دەهێنێتەوە داوای پاکتاوی بەرەی "جود" بۆ تایبەتی پارتی دەکات لە ڕێی تیرۆر و جەنگی کورتخایەنی بۆ بەرنامەوە. ئەو لە وتارەکەیدا نووسیوویەتی: نەوشیروان لە نامەیەکدا لە 1983-3-23 بۆ سەید کەریم دەنووسێت "خۆت ڕەئی من لە شەڕدا باش ئەزانی، من هەرگیز لایەنگری شەڕی دوور و درێژخایەن و بێ بەرنامە نیم، لەگەڵ لایەنەکانی دیکە "جود"، من لایەنگری خۆ ئامادەکردن و دانانی بەرنامەی تەسفیە و موباغەتە و بڕاندنەوە و بەلاداخستنی شەڕەکەم لە ماوەیەکی کورتدا".
ئەم شەڕەش کە نەوشیروان باسی کردووە درێژکراوەی ئەو تەسفیە سیاسییە بوو چەندان کادری قیادەی مەوقەتەی کردبووە ئامانج لەوانە

“سدیق ئەفەندی، عەبدولی سوران، قادر بەنا، نوری حەمەعەلی و..هتد” کە هەریەک لەم کادرە نهێنییانەی پارتی لە سلێمانی بەشێوەی نادیار لەلایەن گروپەکانی سەر بە نەوشیروانەوە لەو سەروبەندانەدا تیرۆرکران.
ئامانجی سەرەکیی نەوشیروان مستەفا بڕاندنەوەی پارتی و هەژموونی دەسەڵاتی بنەماڵەی بارزانی بوو لە ناوچەی سۆران لە قۆناغی یەکەمدا، پاشان لە سەرتاسەری کوردستاندا لە قۆناغی دووەمدا. هەر لەم روانگەوە ئەوکاتیش لە گەرمەی هەراوهوریای گۆڕان و بانگەشە دیماگۆگییەکانیدا، پێمابوو گەمەکانی نەوشیروان لە بنەڕەتدا دژی پارتی و بنەماڵەی بارزانییە، ئەگینا نەوشیروان هیچ کێشەیەکی ئەوتۆی لەگەڵ یەکێتی نییە، ئەگەر کێشەشی هەبێت تەنیا کێشەی شەخسییە و لەگەڵ کەسی یەکەمی ناو یەکێتییە، بەڵام نەوشیروان کێشەی لەگەڵ هەموو پارتییەک و لەگەڵ بنەماڵەی بارزانی هەیە و بە بێ هیچ ماندووبوون و وچانێک لە ماوەی پەنجا ساڵدا بە دابڕان ئەو کارەی کرد و تا مردیش لە ژێر ناوی گۆڕان درێژەی بە هەمان شێوەی براکان دا وەک خۆی لە کتێبی پەنجەکان یەکتر دەشکێنن بە وردی حکایەتەکانی دەگێڕێتەوە.

نەوشیروان چەند مارکسی بوو ئەوەندەش گۆڕانخواز بوو

لە ساڵی 2010ەوە پێداگریم لەسەر ئەوە دەکرد نەوشیروان مستەفا سەرکردەیەکی گۆڕانخواز نییە، بەو مانایەی بیەوێت ئەو کەموکوڕییانەی لە ئەزموونی دەوڵەتداریی کوردستاندا هەیە بەرەو چاکتر بیانگۆڕێت، بەڵکو ئەوە تەنیا بیانوویەکە بۆ درێژەدان بە شەڕێکی سەخت و شەخسی لەگەڵ سەرکردەکانی یەکێتی لە پێشیانەوە مام جەلال، ئەو مامەی بە درێژایی 40 ساڵ، مام و برا گەورەی نەوشیروان بوو، تا ئەو ئەندازەیەی ئامادەبوو خۆی بداتە بەر ئەو گوللەیەی ئاڕاستەی ئەو مامە دەکرا. نووسەر و کادری پێشووی کۆمەڵەی رەنجدەران “عارف کەریم” باس لە سەرەتای کاری سیاسیی نەوشیروان مستەفا و کۆتاییەکانی ساڵانی شەستەکان دەکات و دەنووسێت “لەو ساڵانەدا نەوشیروان مستەفا دەستیکرد بە وەرگێڕانی وتەکانی ماو (کتێبە سوورەکە) هەروەها کتێبولکەکەی خەلیفەکەی ماو (لین پیاو) لەسەر شێوەی پارتیزانی، جگە لەوە مەرحوم شازاد جەمیل سائیب ئیمتیازی گۆڤارێکی مانگانەی وەرگرت بەناوی رزگاری و نەوشیروان مستەفا سەرنووسەرەکەی بوو. وتار و بابەتەکانی گۆڤاری ناوبراو چەپڕەوانە بوو، بیروباوەڕەی ماوتسی تۆنگی تیادا بڵاودەکرایەوە”. پاشان دەنووسێت “فاکتەری سەرەکی بڵاوبوونەوەی ماویزم لە

کوردستاندا دەگەڕێتەوە بۆ هاتنی گروپەکەی سازمان ئینقلابی حزب تودەی ئێران کە توانییان سەرنجی مام جەلال رابکێشن بەلای خۆیاندا و بیگۆڕن بۆ کەسێکی ماویست، دواتریش نەوشیروان مستەفا و کۆمەڵێک لە کادرە رۆشنبیرەکانی ناوچەکان و لقی سلێمانی بوونە هەڵگری ئەم بیروباوەڕە، بەندەش یەکێک بووم لەوانە”.

لە قۆناغەکانی دواتردا نەوشیروان دەبێتە ئەندامی کۆمەڵەی رەنجدەران کە دیسانەوە ئەمیش رێکخراوێکی مارکسی لینینی بوو، دواتر لە پاش تیرۆری گوماناوی شاسوار جەلال “شەهید ئارام” سکرتێری ئەوکاتی کۆمەڵەی مارکسی لینینی، نەوشیروان دەبێتە سکرتێری کۆمەڵە، تا سەرئەنجام لە کۆتایی هەشتاکاندا لەناو باڵی جەلال تاڵەبانیدا دەیتوێنەتەوە. ئەگەر سەیر بکەین نەوشیروان مستەفا بەلانیکەمەوە چارەگە سەدەیەک وەک سەرکردە و لایەنگرێکی سەرسەختی بیروباوەڕەی مارکسی کاریکردووە و خۆی ناساندووە، بەڵام دواتر لە کاتی نووسینەوەی یادداشتەکانی خۆیدا ئەوە روون دەکاتەوە هەرگیز باوەڕی بە مارکسیزم نەبووە. وەک خۆی لە بەرگی یەکەمی یادداشتەکانیدا “لە کەناری دانوبەوە بۆ خڕی ناوزەنگ” لە لاپەڕە 172 ئاماژەی بە کردووە هەرگیز باوەڕی بە کۆمەنیزم نەبووە و هەرگیزیش رۆژێک لە رۆژان لە دڵەوە مارکسی نەبووە، بەڵکو بڕیارێکی ناچاریی بووە بە کۆکردنەوەی ئەو ژمارە بێشوومارە گەنجەی ئەوکاتە لەژێر کاریگەریی هەژموونی مارکسیزمدا بوون. هەربۆیە لای من بەرزکردنەوەی دروشمی “گۆڕان”یش لە هەمان ئەو دروشمی “مارکسیزم”ە دەچوو کە نەوشیروان چارەگە سەدەیەک گەنجانی کوردیی پێ تەخدیر کردبوو، لە ساڵی 2011شدا لە وتارێکمدا نووسیبووم هەر لەم روانگەوە دوورنییە دوای دە ساڵێکی تر ئەگەر عومر باقی بێت، لە بەرگێکی تری یاداشتەکانیدا نەڵێت، من باوەڕم بە گۆڕان و ریفۆرم نەبووە، بەڵکو ئەوە پاساوێکی باش بوو بۆ ئەوەی خەڵک بە ئامانجە سیاسییە تاکە کەسییەکانم کۆ بکەمەوە. بە کورتی نەوشیروان چەند مارکسی بوو، هەر ئەوەندە گۆڕانخواز بوو.

پاکتاوی سیاسیی.. نەریتی هەمیشەیی نەوشیروان مستەفا

نەوشیروان مستەفا لە دەستپێکی کاری سیاسیی خۆیەوە تا کۆتایی ژیانی، بڕوای بە تەسفیە و پاکتاوی نەیارە سیاسییەکانی هەبووە، ئەگەر لە قۆناغەکانی شاخدا لە رێی ئۆپەراسیۆنی پێشمەرگانەوە ئەو پرۆسەیەی بەڕێوە بردبێت، ئەوا لە قۆناغی دوای راپەڕیندا هەرچەند بۆی کرابێت هەمان کاری کردووە و هەر کاتێکیش توانای نەبووبێت، میکانیزمی تری دۆزیوەتەوە، وەک ئەوەی لە رێی خۆپیشاندانەکانەوە

نەخشەی بۆ کێشابوو و یەکەم چرکەی لە ئێوارەی 17 شوباتی 2011 دەستیپێکرد و دواجار لە ڕۆژی 19 نیسان بە تەواوەیی دەسەڵات و بڵاوەپێکردنی خۆپیشاندەران کۆتا هات. دیسان لە ساڵی 2015 سواری شەپۆلی ناڕەزایەتی مامۆستایان و فەرمانبەران بووەوە، ئاڕاستەی خۆپیشاندانەکانی خستە خزمەتی شەڕی کۆنە قینی خۆی لەگەڵ پارتی، ئەمە ئەگەر سەیر بکەین، نەوشیروان ویستوویەتی بەهەر نرخ و ڕەنگێک بووە پارتی و بنەماڵەی بارزانی تەسفیە بکات، یان بەلانیکەمەوە پەراوێزیان بخات لەسەر شانۆی سیاسیی. هەرچەند ئەوە مافی خۆی بوو، بەڵام ئەمە مافی خۆمانە بڵێین نەوشیروان بە ماسکی گۆڕان و گۆڕینی سیستمی سیاسیی دەموچاوی خۆی داپۆشیبوو.

محەمەد حاجی مەحموود، لە بەرگی چوارەمی یاداشتەکانیدا "ڕۆژمێری پێشمەرگەیەک" دەنووسێت "نەوشیروان مستەفا لە کاتی هەڵبژاردنی یەکەمی پەرلەمانی کوردستان داوای لە ئێمە دەکرد هێزی خۆمان بە دژایەتی پارتی یەک بخەین و لە یەکێک لە کۆبوونەوەکاندا وتی: دەمانەوێ یەکێتی نیشتمانی بەرامبەر پارتی سەربکەوێت، منیش لەوانەیە کێشەم هەبێت لەگەڵ یەکێتی و مام جەلال! بەڵام کێشە بە پێشکەوتنی میللەتەکەمە. من پێشکەوتنی میللەت لە پێشکەوتنی یەکێتی نیشتمانی کوردستانەوە دەبینم و ئەمە و ئەوەش شەڕەشمان کرد بە ئەوەی ماڵی مەلامستەفا نەیەنەوە و ببنە برابەشمان، من بە سەرکەوتنی یەکێتی و سەرکەوتنی مام جەلال هەموو توانای خۆم سەرف دەکەم". هەر بۆیە نەوشیروان لە پێش ڕاپەڕین و دوای ڕاپەڕین ئەندازیاری شەڕی ڕاستەوخۆ بووە لەگەڵ پارتی، بە ئامانجی دەرپەڕاندنی پارتی و بنەماڵەی بارزانی، خۆی وتەنی تا بچنەوە لە کەرەج ببنەوە بە پەنابەر. ئەمەش بە نرخێکی گران تەواو بوو، بە تایبەت بە خوێنی هەزاران کەس و تێکچوونی شیرازەی کۆمەڵایەتی و سیاسیی گەیشتە خاڵی کۆتایی خۆی، بەڵام نەوشیروان چوونکە لایەنگری تەسفیە بوو، وەختێک یەکێتی لەگەڵ پارتی ڕێکەوتنی ئەنجامدا و بڕیاریاندا ململانێی دیموکراسی یەکتر بکەن، لە حزبەکەی جیابووەوە، ئەویش وەک ڕەنگێک بۆ درێژەپێدان بە سیاسەتی تەسفیە و پاکتاوی سیاسیی.

وەنەبێت ئەم سیاسەتەی تەنیا بەرامبەر بە پارتی پەیڕەو کردبێت، نەخێر ئەم سیاسەتە بەرامبەر بە کۆی حزبەکانی تری کوردستان لەلایەن نەوشیروان مستەفاوە پراکتیس کراوە. هەر لە حزبی سۆسیالیست و شیوعی و ئیسلامییەوە بیگرە تا دەگاتە کۆمەڵنیستە کرێکارییەکان. نەوشیروان مستەفا لە قۆناغی شاخدا ئەندازیاری پاکتاوی "حسک" بوو هەر بە بڕیاری ئەو شەڕەکەی خوێناویی گەورە بەرپابوو لە نێوان یەکێتی و حسک، لەم نێوەندەدا بە بڕیاری فەرمی ئەو هەریەک لە "مام

ئاراس، شێرکۆی شێخ عەلی، عەبدوڵڵا سوور" کە سێ سەرکردەی سۆسیالیست بوون شەهید کران، هەر لەو نێوەندەدا پاسۆک "حزبە کۆنەکەی ڕەبین هەردی" بێبەش نەبوو لەو سیاسەتی تەسفیەی نەوشیروان مستەفا، پاساوی هەرشکردنە سەر پاسۆک و ڕاوەدونیان بۆ ئەو بیانووە لاوازە دەگەڕایەوە گوایە "مولازم شوان" نزیکەی 15 پێشمەرگەی یەکێتی لە تراکتۆرێکدا کوشتووە، بەڵام پرۆسەی لەناوبردنی شیوعییەکان و شەهیدکردنی 90 پێشمەرگەی ئەو حزبە لە گوندی پشتئاشان و قەڵناقا لوتکەی ئەو سیاسەتە توندەی پاکتاوی سیاسیی بوو کە نەوشیروان مستەفا ببووە پێغەمبەری.

قادر ڕەشید "ئەبو شوان" یەکێک لە سەرکردەکانی پێشووی حزبی شیوعی لە کتێبەکەیدا بەناوی "پشتئاشان لە نێوان ئازار و بەدەنگیدا" باس لە شێوازی ئەپەراسیۆنی قەلاچۆکردنی شیوعییە "تەحریفییەکان" لەلایەن نەوشیروان مستەفاوە دەکات و لە کتێبەکەدا هاتووە: هێزەکانی یەکێتی بە سەرکردایەتی نەوشیروان مستەفا لە بەهاری ساڵی 1983 هێرش دەکەنە سەر بارەگاکانی حزبی شیوعی عێراقی و پاسۆک و حسک لە گوندەکانی پشتئاشان، قەڵناقا، بەڵێ، ئاشقۆڵکە و ڕەزگە. نزیکەی 90 کەس دەکوژرێن و چەندین کەس بریندار دەکرێن. ئەوەی جێگای سەرنجە شێوەی هەڵسوکەوتی نەوشیروان و هێزەکەیەتی لە شەڕەکەدا. کە پەنجەی کچێک بەناوی ئەحلامیان بڕیوە بۆ ئەوەی ئەڵقەکەی لێ ببەن، تەرمی پێشمەرگەیەک بەناوی عەلی حوسێن لە ژێر خاک دەردەێنن بۆ گەڕان بەدوای چەکەکەیدا و تەرمەکەش لە ڕەخی رووبارێکە بە جێدەهێڵن، کەسێک بەناوی ئەبومەکسیم خاوەنی 7 منداڵ دەبێت، بۆ ئەوەی دەست بکاتەوە دەدرێتە بەر گوللە و دەکوژرێ، ئەو دیلانەی پارەیان پێبووە رووت دەکرانەوە و بە دیلی دەکوژران. "هەندرێن"ی رووناکبیر کە لەو کاتە پێشمەرگەی حزبی شیوعی بووە دەڵێ: من خۆم گوێم لێبوو نەوشیروان لە رادیۆکەی خۆیانەوە دەیگووت، ئێمە وەک باڵندەیەک سەری حزبی شیوعی هەڵدەکێشین و دواتر پەڕوباڵییان هەڵدەکێشین. کەسێک وا قسە بکات، چاوەڕوانی هەموو شتێکی لێدەکرێت.

ئەم سیاسەتە لە قۆناغی تردا هەموو ئەوانەشی گرتەوە کە لەناو یەکێتی نەیاری سیاسەتی ڕەسمی بوون، بۆ وێنە خوێندنەوەی یاداشتەکانی "پشکۆ نەجمەدین" واتە "ئەزموون و یاد" بەڕوونی ئەوەی تێدا دەبینرێت نەوشیروان مستەفا سەرباری ئەوەی ئاڵای شۆڕشی سەرکوت کردووە، تەنانەت فەرمانی بە لایەنگرانی خۆی کردووە هەمیشە دەستوچاوی سەرکردەکانی ئاڵای شۆڕش لە نێویشیاندا پشکۆ نەجمەدین ببەستنەوە. لە پاش ڕاپەڕینیش ئەم سیاسەتە لە دژی پارتی و ئیسلامییەکان و زۆر دەڵاقانەش بەرامبەر بە کۆمۆنیستەکان ئەنجام درا و درێژەی هەبوو، حاڵی حازریش نەوشیروان مستەفا لە ژێر

دەمامکی گۆڕانەوە خەریکی تەسفیەکردنی سیاسییە بە تایبەت بەرامبەر بە پارتی. بۆیە کاتێک ئاوڕ لە مێژووی ئەم پیاوە دەدەینەوە هیچی تر نییە جگە لە چەند لاپەڕەیەکی خوێناویی لە تەسفیەکردنی چالاکوانە سیاسییەکانی کورد.

گۆڕانکاریی بە نەوشیروان مستەفا نەدەکرا

گۆڕینی دۆخی سیاسیی کوردستان و بنبڕکردنی دیاردەی گەندەڵی بە کەسێکی وەک نەوشیروان مستەفا نەدەکرا، چوونکە خۆی داهێنەری سیاسەتی فیفتی بە فیفتی بوو، خۆی بۆ یەکەمین جار کۆمیتەی حزبی لە زانکۆی سلێمانی کردەوە، خۆی یەکەم سەرکردەی حزبی بوو دەستی وەردایە کاروباری زانکۆ، نەک حەرەمی زانکۆی شکاند، بەڵکو دەیان موحازەرەی لە زانکۆی سلێمانی وتۆتەوە، خۆی بەرپرسی ئەو هەیکەلە رێکخستنە بوو یەکێتی هەیبوو، خۆی زۆربەی ئەندامانی پەرلەمان و کاربەدەستانی حکومی سەر بە یەکێتی تەشخیس دەکرد، خۆی دەستی باڵای هەبووە لەناو هێزەکانی پێشمەرگە و دەزگای زانیاریی و ئاسایشدا، تەنانەت لە یەک کاتدا سێ سەرکردەی سەر بە باڵەکەی، ئەو دەزگا هەستیارانەیان بەڕێوە بردووە "قادر حاجی عەلی- بەرپرسی دەزگای زانیاریی، دانا ئەحمەد مەجید- بەڕێوەبەری گشتیی ئاسایش، مستەفا سەید قادر- فەرماندەی هێزی پێشمەرگە". دواتریش وەزارەتی ناوخۆ و پارێزگاری سلێمانی و دەیان پۆستی گرنگی تر دەکەونە بن دەستی سەرکردەکانی باڵی ریفۆرم. تۆوی ئەو گەندەڵییەی ئەوان باسی دەکەن زادەی ئەو قۆناغەیە نەک ئێستا، ئەوسا کە دەسەڵاتیان هەبوو نەک ئەوەی باسی چاکسازییان نەدەکرد، بەڵکو زمانی ئەوەیان دەبڕی رەخنە بگرێت و بڵێت کوا پارەی قەرەبووی وشکەساڵی کە پارێزگاری ئەوسای سلێمانی بۆ گردەکە و خودی خۆی خەرج کردبوو، هەموو خۆپیشاندانێکیان بە زەبری چەک سەرکوت دەکرد، وەک سەرکوتی خۆپیشاندانەکانی ساڵی 2006، کە لە سلێمانی و کەلار و هەموو شوێنەکانی تر لەلایەن سەرکردەکانی ئێستای گۆڕانەوە سەرکوتکران.

تەنانەت بەپێی زانیارییە رۆژنامەوانییەکانی خۆم، تەنیا لە ماوەی ساڵی 2003 تا ئەو کاتەی وازی لە یەکێتی هێنا، نەوشیروان مستەفا بڕی یەک ملیۆن دۆلاری وەک مووچە و بۆ شەخسی خۆی وەرگرتبوو!!.

بەپێی زانیارییەکان ساڵی 2003-2004 مانگانە (50.000) پ□نجا هەزار دیناری سویسری وەرگرتبوو کە دەیکردە (600.000) شەش سەد هەزار دیناری سویسری لەو ساڵەدا، هەروەها لەساڵی (2004-2005) مانگانە (5) پ□نج هەزار دۆلاری وەرگرتبوو کە دەکاتە (60) شەست هەزار دۆلار لەو ساڵەدا. پاشان لەساڵی (2005) هەتا مانگی دووی (2007) مانگانە

(50) پەنجا هەزار دۆلاری وەرگرتبوو کە کەی پارەی ئەو چواردە مانگە دەکاتە (700) حەوت سەد هەزار دۆلار، پاش وازهێنانیشی لە یەکێتی و بە دامەزراندنی کۆمپانیای وشە (10) دە ملیۆن دۆلاری لە مام جەلال وەرگرتبوو. کەواتە ئەو کاتە دادپەروەریی لە کوێ بوو؟. ئایا کەسێک لە چوار ساڵدا یەک ملیۆن دۆلار مووچەی وەرگرتبێت چۆن دەیتوانی باسی ریفۆرم بکات؟، مەسەلەکەش ئەوە نییە ئەو پارەیە وەک مووچە وەریگرتبوو، خۆزگە ئەوکاتە بیوتبایە ئەوە گەندەڵییە و زۆرە. ئیتر ئەمە چۆن ریشی خۆمان بدایەتە دەست کاکە نەوە گەڕانمان بۆ ئەنجام بدات، کە دوای مردنی خۆی گردەکی سەیدان دەنمی لە ناوجەرگەی سلێمانی و کارگەی چیمەنتۆ و سوپەرمارکێت و پاڵاوگەی نەوتی لە دوا جێمابێت؟.

20-5-2019
خۆرئاوای زەمین

نامەی ئەدەبی- نامەی: (ڕێبوار سیوەیلی) بۆ (سەباح ڕەنجدەر)

ڕەنجدەر گیان سڵاو:

کۆمەڵە نوێیەکەت: (سەرەتا وشەبوو)م خوێندەوە، ناڵێم زۆر بە وردی و دیقەتەوە، بەڵام تەواو چێژم لێ بینی. چێژی ئەو ڕوانگە بەرینەی، کە لە تەواوی دەقەکاندا هەیە. بەهەمان ئاست گوزارش لە خۆی دەکات. جار هەیە دەنگی ناو ئەم دەقانە لە دەنگی مرۆڤ دەچن، جارانێکیش ئەو دەنگە دەبێتە دەنگی ڕۆحێکی پەڕاگەندە بەناو هەموو ئەو شوێن و کاتانەدا، کە بوون تیایاندا لە شێوەی جۆربەجۆردا ئامادەیە. هیچ سنوورێك، یان پیرۆزییەك نییە ئەم دەنگە سەی لێ بکاتەوە و نەیدوێنە و بە زمانی نەهێنێت. زۆر جار ئەو دەنگە هەڵدەکشێ و خەبەر لە شوێنەکی دیکە دەدات، بەبێ ئەوەی ئەو شوێنە، یان بوون، یان میتافیزیکا بێت. زمانی ئەم دەنگە ناخۆکییەی تێکستەکان زمانەکی ئەوەندە ڕۆحییە، تەکەڵ بەهەر شتێك دەبێت و ڕەوان گوزارشی لێ دەکات. وەك ئەوەی وشەکان شلێیەك و ئاوێك بن

هەمیشە بە ئاسانی فۆرمی ئەو دەفرە دەگرن، کە دەڕژێنە ناوی.
(داواشم لە خاڵبەندی کردووە واز لە ڕاوەدوونانی ڕستە بێنێت)
نەبوونی نیشانەکانی خاڵبەندی لە تەواوی ئەم دەقانەدا، دەلالەتی ئازادیدان بە زمان زۆر فراوانتر دەکات. وەك ئەوەی ئەم زمانە خۆی لە هەر قەیدوبەندێك ڕزگار کردبێت، کە زمان لە ئازادیی دابڕ دەکات بەبێ ئەوەی هەست بە غیابی مانا بکەین. بەم جۆرەش، نیشانەکانی خاڵبەندیی پووچ دەکرێنەوە و زمان ئەو ئارایشکردنەی ڕەت دەکات و بە ڕووتوقووتی دێتە دوان. هەڵبەت دەزانم، کە لە دیوانە دووبەرگییەکەشتدا تا ڕادەیەکی زۆر ئەم بنەمایەت پەیڕەو کردووە، وەك ئەوەی بتەوێ پەیمان بدەیت: نیشانەکانی خاڵبەندی هیچ مانایەك لە شیعر زیاد و کەم ناکەن، پێویستە شیعر هەر بەو تەنە گەردوونییە و بێ ئارایشەی سەرەتای خۆی بمێنێتەوە. بێگومان ئەمە یارمەتیدانی خوێنەریشە بۆ ئەوەی مانای حازربەدەست لە میانەی ڕەچاوکردنی خاڵبەندییەوە، وەرنەگرێت و بەخۆی مانا لە دەقدا بدۆزێتەوە. بەم جۆرەش شیعرێك، کە خۆی ئازادە لە وێناکردنی جیهاندا، ئازادییش بە خوێنەر دەدات، کە ئازاد بێت لە تێگەیشتنیدا.
سەرەتا وا دەزانیت بە ئاسانی خۆیان نایەڵن بەدەستەوە و کێشەکی زەینیی و تووێخەکی ئەستوور ڕێدەگرن لەوەی بە ئاسانی بچینە ناویانەوە، کەچی پاش خوێندنەوەی چەند دەقێك و بەینی ئەو تووێخە و ناسینی ئەو کێشە زەینییە، خوێنەریش ڕەنگی ئەو دەنگە شلە دەگرێت و شتەکان لە خەیاڵی خۆیدا وێنا دەکات و جیهانی ناو دەقەکانی بۆ ڕوون دەبێتەوە و ڕەوان. من دەزانم ئەو ڕێگرییە بەئەنقەست دروستنەکراوە، بەڵکو ئەوە فەرهەنگی تایبەت بە شاعیر و فۆرمگرتنی زمانەکەیەتی، کە منی خوێنەر ناچار دەکات لە فەرهەنگی تایبەت بە خۆم و ئەو زمانە شیعرییەی خووم پێوە گرتووە، بێمە دەرەوە بۆئەوەی بتوانم مامەڵە لەگەڵ ئەم زمان و فەرهەنگە شیعرییەی تۆدا بکەم. ئەمەش جێی دەستخۆشییە، کە شاعیر فەرهەنگی شیعری تایبەت بەخۆی هەبێت.
گرنگترین تایبەتمەندیی ئەم دەقانە ئەو هەوڵدانەیە، کە ناچارمان دەکات ڕوانگەی خۆمان بۆ شتەکان و پەیوەندییەکان و خووپێوەگرتووەکان بگۆڕین و جیهان بەو جۆرە ببینین، کە لێرەدا و لەم دەقانەدا بوار بۆ بینینی خۆی دەدات. ئەزموونێکی زۆر شیعر نووسین، کە لە دیوانە دووبەرگییەکەتدا هەیە، لەم کۆمەڵەیەدا زۆر ڕوونبێتەوە بەبێ ئەوەی لە قووڵایی کەم بکاتەوە و لە ئاستی زمانە شیعرییەکە بهێنێتە خوارەوە.
لایەنێکی دیکەی ئەم دەقانە ئەو ڕێچکە پەروەردەییەی کە لە دەقەکاندا گیراوەتە بەر، پەروەردەکردنی ناخ و هەوڵدان بۆ ئەوەی

جیهان بەشێوەیەکی دیکە ببینرێت و ناخ و دەروون لە چەقبەستوویی ڕزگار بکات. ئەمە ئەرکێکی زۆر گرنگی شیعرە، کە بتوانێت پەروەردەمان بکات و تەمی ئاڵۆزی و بەهەڵەتێگەیشتن و بڕیاری پێشینە و حەسوودی و دڵڕەقی لە مرۆڤدا بڕەوێنێتەوە. شاعیرە باش و بیرکەرەوەکان دەتوانن ئەم شیاوەکییەی شیعر بدۆزنەوە و جیهانی پێ دابڕێژنەوە وەك ئەوەی پێویستە هەبێت، نەك وەك ئەوەی کە هەیە. ئەم ڕوانگە لە دەقەکاندا و بە هەمان ئاستی بیناکەرانە و دوورکەوتنەوە لە کەف و کوڵ و ئاه و نالەی پڕ لە زیادەڕۆیی و وشەی ڕیزکردن، درەخشانییەکی ڕوونی بەم دەقانە بەخشیوە. لە ڕاستییدا توانیوتە (وشە بکەیتە سەرەتا) و سەرەتاییبوونی وشە و دەسەڵاتی وشە بەرجەستە بکەیت، هەر بە وشەش لەگەڵ ڕەگەزەکان و شێوەکانی بوون و ساتەکانی بەدیارکەوتن و بەرجەستبوونی دیار و نادیارەکانی ژیان بدوێنیت.
لەمەدا وێنەکان و خەیاڵکراوەکان و وێناکردنەکان تەواو سەرکەوتووانەن لە پێکگەیاندنی خەیاڵ و بیرکردنەوەی خوێنەر بۆ خەیاڵ و وێناکردنەکانی ساتەوەختی شیعریی شاعیر.
(باران لەدار بەریدامەوە ناو چاڵی گوللەیەك
چەڵەکی عەل و حەپەل دەمخوات)
یان:
(بوومەتە گۆی زەوی بە چواردەوری هەمووانندا دەسووڕێمەوە)
هەرچەندە زمانەکەی بەرز و ڕەوانە و خوێنەر پەلکێشی مانای قووڵ دەکات و ناچاری دەکات گۆشەنیگاکانی بۆ شتەکان بگۆڕێت، بەڵام خۆدواندنێکی بەردەوامیی شاعیریشە لە جیهانێکدا، کە هەموو شت تیایدا ئاڵۆز بووە، کەچی ئەو دەیەوێت بە وشە جیهان ڕێکبخاتەوە.
لە چەند شوێن هەستم کرد هەڵەی بچووکی تایپیش هەر هەیە، ڕەنگە پێویست بێت جارێکی دیکە پێداچوونەوەی بۆ بکرێت.
خۆشەویستییم.

ڕێبوار سیوەیلی
2020/5/23 هەولێر

کتێب/ گوڵەستێرەکان کوژانەوە … نووسەر/ کەریم کاکە

بابەت/ یادەوەری
چاپ/دووەم – ٢

بەر لە خوێندنەوە، ئەو چەند دێڕە بخوێنەوە
گوڵەستێرەکان کوژانەوەد یادەوەری پێشمەرگەیەک، سادەیەد پێشمەرگەیەک ، نیوەی دووەمی، هەشتاکانی، سەدەی بیستەم با بۆ خوێنەری خۆ بەڵام ئەو سەرهاتانەی لەڕێ دەیانخوێنیتەوە نە زادەی خەیاڵن نە هەڵبەستراون، هەموویان بینراون و لە نزیکەوە بیستراون، کەسەکان یەک یەک لەو گێڕان و لە بەر چاون، ئەوە هەیە بە زمانی، ئەدەبی گێڕداوەتەوە و پەنجەی هونەرکاریی بە شێوەیەکی وا گێشتەتە، لە هەندێ جێ ڕەنگە بە خەیاڵ خەی پیشانی، تەی خوێنەر بدات.
گوڵەستێرەکان کوژانەوە، لە ناو خۆیدا بەش بەشە، هەر بەشەی لە بن ناونیشانەکی بەرفرە، هەندە لەو ناونیشانەش بە سەر بەشی لە خۆیان بەر تەسکتر… تایبەتمەندیەکی کتێبەکە ئەوەیە، تە لە هەر بەشەکەوە بەری لێبگریت، ڕەنگە هەست بە پسانەوە نەکەیت، واتە لە شێوەی چەپکە کورتە چیرۆک، هەرچەندە بەشەکانیش بە سەرە داوە بە یەکەوە بەستراون و دەکرێ وەک چۆن ڕۆمانە دەخوێنیتەوە، وابەری لێبگریت، لەو کاتەش هەستدەکەیت رستی، بەستتنەوە هەیە، جا تە ئەگەر دەتت خوێندنەوەی ویست بهاوەژێ بەر دەی خەت، لە کوێوە دەست پێدەکەیت.
گوڵەستێرەکان کە نزیکەی سەت وهەشتاوهەشتت هەزار وشەیە، بەری چەند ساڵەان، بەری سەزدە چواردە ساڵ تەمەنە(١٩٩٨-٢٠١١)هەشتا بنی نەهاتووە، ئەگەر مەرگ نەرێبەی نەکات و زوو نەگات، لەگینە بە دوایدا بێ، ئاخر گوڵەستێرەکان بۆ من ئەو داستانەیە، ئەگەر هەزار و یەک شەویش، هەر شەوەی هەزار و یەک لاپەرەی لێبگێڕمەوە بنی نایە.
گوڵەستێرەکان کوژانەوە بەر لەوەی لە ساڵی ٢٠١٢ بێ بە سەریەکەوە چاپبکرێ، پێیتتر لە ستە چوار بەرگی گچکە چاپکرا بوو، بەر لەوانیش، لەتری و لەوە، هەندە بەشی لە گۆڤار و ڕۆژنامان، لە سایتان بڵاوکرابەوە.

[بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن …..]()

سوێند … شیعری شەهید زانا مەحموود حەمزە

- سوێند بو منداڵی خۆڕاگرتوو و
کچانی خۆبەخت کەری.. نێو سوپێری گیان لە دەست چوون ،
بە گیانی ئاوارە بووی .. زەریای ئاران,
بە تێکۆشێکی یاخی بووی.. یاسای گەردوون.
ئەو ئاسمانەم هەرگیز ناوێ ،
کە ئەستێرەی خۆرێکی لە سەر ناوێ ،
پێیان وابوو
کە من مردم.. هەزارانی تۆی وەك من ،
لە ترسانا.. وەك هەر بەردێکی دۆش داماو .
بێ دەنگ ئەبن.
- پێم مەڵێ کەی .. بیر لە مردن ئەکەمەوە،
پێم مەڵێ کەی .. لە مۆمێکی گەش گەشی سوور ئەڕەومەوە،
پێم مەڵێ چۆن .. لە تروسکە بێزار ئەبم ،
پێم مەڵێ کەی .. چۆن کلیلی خۆش بەختی خەڵك
دێتە دەستم ،
تا کانیاوی سوور یا زێڕین ..
تا هەتایە بۆ هەزاران کێڵگە بەردەم،

ناوی کتێب:ڕۆژ□کەم لە گە□

ئازارەکانی کچێك… ئەحمەد کامەران

*بابەت: کۆمەڵە چیرۆك
*نووسەر: ئەحمەد کامەران
*نەخشەسازی بەرگ: ئارێز عەزیز.
*چاپی یەکەم:2020
*چاپ:چاپخانەی فێربوون

بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن …

ژیان و نائومێدی حەقیقی… دانا حەمید

لە کاتێکدا من ئەزانم، وە ئەتوانم بەوپەڕی هێزەوە لە ژیان نائومێدبم! بەڵام ناتوانم کە ئەم زمانەی لە قسەکردن و نوسین و دەربڕیندا، لەگەڵ خۆم و بەرامبەر بەکاریدەهێنم چ جۆرە زمانێکە، چ مانایەکی وجودی هەیە بۆم. نازانم! دەکرێ ئەم تەعبیرە لە تەنهایی و بێدەنگییەکانم، چرکەساتی ڕوودانی نوقسانییەک بێ لە مندا، کە هەستم پێنەکردوە، وەیان پێمنەزانیوە… یاخود پێمزانیوە و لە ئەنجامی کەمتەرخەمی و گۆشەگیری خۆمەوە بێ، شتێک بێ لە ئەنجامی دۆخی وجودی ژیانەوە، بێ ئەوەی پرست پێبکا هاتووە و میوانێکی ناوەختە ڕووبەڕووت بووەتەوە، جا بەهۆی هەر ڕووداوێکی ژیانەوە بێ، تووشت بووە.
ئایا ئەتوانی خۆت دەرباز و ڕزگار بکەی یان نا لەم شتەکە، ئەمە بۆ من چەند تێگەیشتنێکی هەیە وەک ئەو خاڵەکەی وێنای ئەکەی، ئەکرێ ئەو شتەکە درم و پەتایەکی جا "ڕۆحی/جەستەیی" بێ، بەڵام بێ "بەڵێ/نەخێر"، خۆشم نازانم! ئەزانم تەواوی جەستە و ڕۆحم کە هەستی

پێئەکەم هیلاک و ماندوە، بەدەست کات و زەمەنەوە کە لەوانەیە هی کاتێکی دووروودرێژی لەمەوبەربێ، یان هی کاتێکی تر بێ، ئەوەندەی هەستت پێکردوە لە نوکی پێتەوە تا مەشکت هەست بە ئازار ئەکەیت، ئازارێک زۆرجار ڕۆحی و زۆرجار جەستەی یان هەردووکیان پێکەوە، واهەست ئەکەی “پشت، سنگ، دەرون، سەرتاپایی هۆشت و جەستە و مەغزت” ئێشی هەیە.
بەقەولی (کامۆ): “لە هەمووی وەحشتناک و ناخۆشتر لەم بارودۆخەدا ئەو تامەیە کە لە دەمتدا هەستی پێئەکەی و دەتەوێ دەرێوەی… نەخوێنن، نەمەرگن، نەتا و ئەوانی تر…” لە جەستەت پێکهاتەیەکن لە هەموو ئەو درمە وجودی و ڕۆحییە، کە لە شەکەوە دروست بووە. تەنها ئەوەندە لەم گەردونە گەشتووین و درکمان پێکردوە کە ئەوەیە: زمان ناتوانە لە ئاست ڕووداوێکان تەئـویلاتی خۆی هەبێ، لە بەرامبەر ئەو “ڕەش/سپی، ئازار/چێژ” و…، وەیان (خەیام) گوتەنی: ” ئەم ژیانە نە سەرەتایەکی هەیە و نە کۆتایی”. قبوڵکردنیشی هەروا بەسادەیی ئاڵۆزە و تولەڵەیەکی ئەوەندە درێژە هەتا بەڕەی پەینەگەی، کە لە تەوەی وجوددا هەیە، و پڕ بە گەرومان هاوار بکەین، چەند سەختە وەک ئینسانێک لەم سەردەمەدا ژیان بکەین.

تەمەنێک لە ژەنگ … نەوزاد بەندی

بۆ مناڵیی وامئەزانی
هەرچی شتە
ڕێی تۆ ئەچێ
فڕێ بدرێ ،
بەجگە لە خەونەکانی من ..!

بەس وا نەبوو –
تەنانەت پێچەوانە بوو ..
هەرچی شتی فڕێدراوە ،
بوون بە سەردار و ڤی ئای پی ..
هەرچی خەونی مناڵیشم ،

ئالان بادیو: دۆزی درماوی-8- … ئازاد حەمە

بەشی هەشتەم

سەرەتا: ئەو دەمەی درم دەبێت بە دۆز

پەتای کۆرۆناڤایرۆس لە ئاستێکی گڵوبال□ د□زێکی هێنای□ پێشێ کە شایانی بەخیلیپێبردن نییە. ئەم دۆزە خورپەهێنەرە وتنی فەلسەفیشی گ□رتەخۆی و ئالان بادیو Alain Badiou، کە لەم بەشەدا ئاوڕیلێدەدەینەوە، یەکێکە لەو بیرمەندانەی لەمبارەیەوە وتنی خۆی، کە شایانی تێهزرینە، لەژێرناوی""لەمەڕ دۆزی درماوی"" ب□لاوکردەوە. بۆ ئێمە هێندەی وشەی دۆز situation لە نووسینەکەی ئەم بیرمەندە گرنگە هێندەی ئەوە وشەی درم گرنگ نییە. ئەمەش ل□ بەرئەوەی دۆز یەکێکە لە وشە سەرەکییەکانی فەلسەفەی بادیو هەرچی درمە شتێکە دێت و دەڕوات، ئەمڕۆ کۆرۆنا درمە، دوێنێ سارس و پێشتر ئێبۆلا و…هتد. وشەی دۆز دەچێتە خانەی فەرهەنگی بادیو، واتە دۆز هەروەك بوون، خراپە، رووداو، خود، هەل و مەرج بەشێکن لە زاراوەناسی فەلسەفەی بادیو و کاردانەوەی خۆشیان لەسەر تەلاری سیاسی و کۆمەڵایەتی وتارە فەلسەفییکەی دان□اوە. لەڕێگای نووسینەکەی بادیوەوە لەوەش حاڵێدەبین بۆ هەندێك پێیانوایە ئەم دۆزە داهێنراوێکی سیاسییە، بەڵام ئەمە چەند ڕاستە؟ ئایا ئەم دۆزە کۆرۆناویە دەتوانێت هەڵاوگۆڕانێکی کۆمەڵایەتی ڕیشەیی دروستبکات یان پێویستمان بە هێزە کۆمەڵایەتییەکانە ئەوە بکەن؟ پەلاماردانی سەرمایەداری جیهانیش بەهۆی کۆرۆناوە چەند هیوا بەخشە؟ چەند شیاوە بەدیهاتنی ئەو هیوا بەخشیە؟ دۆزی جیهان لە چ دۆزێکدا بووو؟ ئەم پەتایە ئەم دۆزە بەرەو کوێ دەبات؟ بۆیە سەرەتا دەخوازین بزانین دۆز لە زاراوەناسی فەلسەفیی بادیو چی دەگەیێنێت، پاشان فەلسەفەی بادیو خۆی لەسەر چ بنەمایەکی شیکاریی فەلسەفی ڕاگرتووە، ئەوجار دێینەسەر خستنەڕووی کاکڵی بۆچوونەکانی بادیو لە وتاری ناوبراوەوە و پاشانیش بە کورتی گوزارە لە بۆچوونی بادیو سەبارەت بە "گریمانەی کۆمۆنیستی"

دەکەین، کە بەشەکە لە هزری سیاسی ئەم بیریارە و ڕەنگدانەوەشی لە نووسینەکەی تایبەت بە پەتای کۆرۆنا هەبووە.

فەلسەفەی بادیو

پەرتووکە قەبە فەلسەفییەکەی ئالان بادیو (بوون و ڕووداو، لە 1988) پاش ئەوەی هایدیگەر(بوون و کات، لە 1927) و سارتەر (بوون و هیچی ،لە 1943) بە سێهەمین پەرتووکی فەلسەفی لە قەڵەم دەدرێت کە لە ناوەندی فەلسەفیی ڕۆژئاوا لەسەر واتای بوون نووسرابێت. گومانیناوێت، هەر ئەم پەرتووکە بناغەی بۆ ناساندنی فەلسەفەی ڕووداوناسی بادیو لەناو فەڕەنسا و ڕۆژئاواش داناوە. بادیو کە ئێستا ناوێکی دیارە لەناو فەلسەفەی کۆنتینێنتالی فەڕەنسی و ئەوروپای گفتووگۆکەرێکی چالاکی فەلسەفەی شیکردنەوەی ئەنگلۆ-ئەمەریکیشە. ڕیشەی بیرکردنەوە سیاسییەکانی سەرەتا ماوی (Maoist) بووە و دواتر پۆست ماوی (postmaoist) ، ئێستاش کار بۆ خوڵقاندنی"سیاسەتێکی بێ حیزب"، "سیاسەت بەبێ دەوڵەت و سیاسەتێکی ئەنتی پەرلەمانی" (anti parlementarisme) دەکات. بادیو لە دیدی زەمینەسازی بۆ داکۆکیکردن لە فەلسەفە هەر لەسەرەتای نووسینیەوە خۆی وەک دوژمنێکی سەرسەختی "فەیلەسوفە سۆفیستەکان (ڤێتگێنشتێن ، دەریدا، لیوتار و…) نیشانداوە. ئەوەبێتە تێگەیشتنگەلێکی کاریگەرئامێزیشی لە بواری گفتوگۆی سیاسی هاوچەرخ لەسەر تەمای جەنگ دژ بە تێرۆریزم، خیانەت و گەندەڵی، وەک دیاردەگەلێکی گرنگی بواری فەلسەفەی ڕەوشت، وروژاندووە و وەرچەرخاندنێکی چاکیشی لە فەلسەفەی کۆمەڵایەتی و سیاسی تازەی فەڕەنسیش کردووە. لە توێژینەوە فەلسەفییەکانیا ڕەخنەگرێکی توندە لە دیمۆکراسی هاوچەرخی ڕۆژئاوا و یەکێکیشە لە ئایارییەکانی 68 ی پاریس و داکۆکیکەریشە لە ئایدیای کۆمۆنیزم و پێشیوایە بیرکاری فۆڕمەکە لە هزر. بە پێچەوانەی هاونەوەکانی لە 1960 کان ،کە گرنگیان بە فەلسەفەی شیکردنەوەیی نەداوە، لەو گفتوگۆ فەلسەفییانە بەئاگایە کە لە ناوەندی فەلسەفی ئەنگلۆ- ئەمەریکی تایبەت بە لۆژیک و زمانەوانی کراون. بە تێگەیشتنێکی تر، فەیلەسوفە فەڕەنسییەکانی سەردەمی بادیو ،ئەوەبێتە ئەپیستمۆلۆژەکانی لێدەرچێت، ئەوەندە بایەخیان بە فەلسەفەی ماتماتیک و لۆژیک نەداوە و زیاتر بە سیاسەت و ئەدەب و شیکردنەوەی دەروونی و مێژووییەوە سەرقاڵبوونە. هەر ئەو وەختەش کە شۆڕشی قوتابیان لە 1968 لە پاریس لە دەرکەوتن دا بووە بادیو یەکێک بووە لە چالاکەوانە سیاسییەکانی گۆڕەپانەکانی پاریس و ووردە ووردەش لەبارەی خود و گەشتی ئەم خودە لە جیهانی سیاسی و

ژیانی هزریدا هاتووەتەگۆ. دیدی شۆڕشگێڕی و بیرکاری بادیو پەیوەندیەکی یەکانیگیری بە باوکییەوە، رایمۆند بادیو Raymond Badiou هەیە، کە لە ماوەی جەنگی جیهانی دوو، لە ناوچەی تولوز Toulouse ، لەگەڵ گرووپە بەرهەڵستکارەکان دژ بە هێزی فاشی چالاکەوانبووە و پێش ئەوەش سەرقاڵی بیرکاری بووە.

دۆز لە فەلسەفەی بادیو دا

واتای دۆز لە لەکسیکۆنی فەلسەفی بادیو بەهای فەلسەفی خۆی هەیە. ئەم بیرمەندە فەڕەنسییە لە یەکەم گەورە نووسینیەوە بەناوی “”بوون و رووداو””، گرنگی بەم واتایە داوە و لە ڕاڤەکردنەکانی بە رووداو و هەل و مەرج و خود کەڵکی لێوەرگرتووە. دۆز بەپێی فەلسەفەی بادیو”دۆزە بە فەلسەفە، دۆزە بە هزری فەلسەفیی”. “دۆز دەشێت لە بارودۆخ پێکهاتبێت” و خاڵی جیاکارەی نێوان ناوەوە و دەرەوەشە. لە هزری فەلسەفی بادیو دۆز لەگەڵ وشەیەکی تر دێتەبەکاربردن کە بەشاییە. لەبەر بەشای هیچ دەگەیەنێت. هیچیش لەناو دۆز خۆی لە دۆزینەوەی بەشای بریتیدەکات. بەشای لەناو دۆز ئەو بەتاڵاییە کە پێویستی بە پڕکردنەوەیە. واتە “دۆز لەسەر بەشای پێکدێت”. بەشایش لەم دۆخەدا شتی، هیچی، تیانییە بۆیە ناونەنراوە. کەوابێت ناونەنراو ئەو شتەیە کە بەشە. دۆخی بەشای بەم جۆرە دێتەسازان. بەم شێوەیە بێت کە باس لە دۆز بکەین پێویستمان بە باس لە دۆخیش دەبێت. لەبەر پرسیارەکە ئەوەیە کە دۆخی دۆز چۆن دێتەسازان؟ گەر وەلامەکەمان لە جۆری نموونەیەکی زیندوو بێت لەسەر هەنووکە ئەوا دەبێژین: دۆزی ئێستای جیهان بەدەست پەتای کۆرۆناوە و دۆخی ئەو دۆزە چ تێگەیشتنێکمان لا دروستدەکات گەر ئەمە لە ئەستێرەیەکی ترەوە بێنەسەر زەوی. بەپێی پسپۆران لە هزری بادیو ئەوەش شایانی وتنە کە دۆز لە پەیوەندییدایە بە واتای ڕاستییەوە. لەبەرئەوەی فەلسەفە بەپێی بادیو کردەیەکە لە ڕاستی ئەوا ڕاستیش هەروەك دۆز فرەیە. واتە نە دۆز و نەش ڕاستی تاك ڕەهەند نیین. دۆز لای بادیو حاڵەتی شت پێکدەنێت، واتە دۆز دەکرێت سیاسی بێت، ماتماتیکی بێت، بەنموونە دۆز لەم نووسینەی بادیو لەسەر کۆرۆنا درماوییە.

هەنووکەیەکی درماوی

ئالان بادیو لە سەرەتای نووسینەکەی تایبەت بە پەتای کۆرۆناڤایرۆس، کە بە ناوی “”لەمەڕ دۆزی درماوی”” بڵاویکردەتەوە، هەما بە ئەوە دەکات کە نەیزانیووە ئەم دۆزە هەنووکەییە، کە لە ناوەڕۆکدا پەتایەکی ڤایرۆسانەیە شتێکی ئاوارتانە (exceptional) ی تایبەت

نەبووە. بۆیە دەڵێت: گەر لە پەتای ڤایرۆسی ئایدزەوە دەستپێبکەین بەرەو ئەنفلاوانزای باڵندە و ڤایرۆسی ئێبولا Ebola و ڤایرۆسی سارس1 (SARS 1) – و بەشێکی تر لەو ڤایرۆسانەی ئەنتیبایۆتیکە چارەسەری نەکردن و تادەگاتە خودی گەڕا نەوەی سورێژەش- دەبینین لەم بارەیەوە بازاڕی جیهانی کاری خۆی بەو جۆرە دەکات کە دەیەوێت، نەک هەرئەوە بگرە ناوچەیەکی زۆریش لە جیهان بێ پزیشکی پێوەدیارە و پێویستیەکانی کوتانیشی تیابەدینا کرێت، ئەوەش لە دواتردا دەرکەوتنی درمی ترسناکی بەدەمەوەیە، هەر بۆنموونە ئەو ملیۆنەهایەی بەهۆی ئایدزەوە دەمرن بەڵگەیە لەسەر ئەم لایەنە. سەرباری ئەوە ڕاستییەك هەیە ئەوەش ئەوەیە کە دۆزی پەتای هەنووکە کاردانەوەی سەختی لەسەر ڕۆژئاوا داناوە و لە سۆسیال میدیاش دەبەنگیەکی زۆری وروژاندووە. بادیو پێیوایە پێویستە ئاماژە بە ناوی ڕاستەقینەی درمەکە بکرێت کە بە هیچ جۆرێك لەوەی پێشوو، واتە لە سارس 1، تازەتر نییە. کەوابێت بەپێی تێگەیشتنی بادیو ناوە ڕاستەقینەکەی ئەم درمەی ئێستا سارس 2 (SARS 2) ە و تەواوکەری سارس 1ە، کە لە بەهاری 2003 پێیدەوترا یەکەم نەخۆشی نەناسراوی سەدەی بیست و یەك. بۆیە درمی هەنووکە هیچی لەگەڵ ئەوەی پێشوتر جیا نییە و بەمەش دووەم جۆری درم لەم سەدەیە پ□ک□د□نێت. لەم حاڵەتەدا بادیو بەباشی دەزانێت کە ڕەخنە ئاڕاستەی دەسەڵات بکرێت، چونکە پاش سارس 1 توێژینەوەی پێویست لەوبارەیەوە ئەنجامنەدرا، گەر بدرایە ئێستا بۆ دەستنیشانکردنی سارس 2 سوودیلێوەردەگیرا.
وەکیتر، بادیو پابەندبوون بەو دیسپیلینە توندەی بەهۆی ئەم پەتایەوە دروستبوو بە پێویست دەبینێت و لە ماڵەوەبوونیش لە هەموو شتێکی تر بەباشتر دەزانێت و داواشی لە ئەوانیتر ئەوەیە کە هەمان شت بکەن، هیچ نەبێت بۆ پاراستنی خۆیان لە تووشبوون و پاراستنی ئەوانەش کە لە پێشی پێشەوەی مەترسیکەن، کە کارمەندانی پزیشکی دەگرێتەوە تا دەگاتە بەتەمەنەکان لە “ماڵی بەساڵاچووان” و ئەوانەش کە بەرەو کارەکانیان ڕۆژانە بەڕێدەکەون. کەواتە “لە ماڵەوە مانەوە” بەبۆچوونی بادیو ئەرکە و بەشێکە لەو دیسپیلینەی لایسەرەوە باسکرا، ئەوانەش کە بێ ماڵن پێویستە خەمیان بخورێت و داڵدەیەکیان بۆ دابینبکرێت. ڕاستە ئەم ئەرکانە بوونە بە ناچاریەکی زۆر مانادار، بەڵام پێویستی بە تەقەلای شیکاری زۆر یان دروستکردنی ڕێگایەکی نوێ بۆ بیرکردنەوە نییە. بادیو دەڵێت: ڕۆژانە هەقایەتێکی زۆر دەبیستم، هەقایەتەکان بەرهەمی ئەو پەشێوییەن ئەو دۆزە دروستیکردوە کە لەکۆتایدا دۆزێکی سانەیە. بادیو بێگومانیشە لەوەی ئەم دۆزە درماویە بۆچوونی جیای دروستکردووە: هەندێك لە جیهانی خۆیاندان، هەندێکی تر خەریکی

لەمەکردنی ماکرۆنMacron ی داماون و ناشزانن ، کە ماکرۆن وەك
سەرەکی وڵات ،لە کاتی جەنگ یان درم، تەنیا خەریکی کاری خۆیەتی و،
کە دەزگەکیش لە پشت ئەم درمەوە لەسەرهەڵدانە چەند جەمسەرییە.
هەندەك لافی شەشگەڵەی لەدەدەن لەکاتەکا هیچ شتەکیان بە لەناوبردنی
درمەکە پێنییە. هەیە کەوتەتە بارەکەوە نزیکە لە ڕەشبینی
ئەپۆکالیپس(apocalyptic) (هەستی کۆتای جیهان)، هەشە تەنیا لە
خەمی خۆیدایە، ئەمەش درێژپێدانەوەی بەدییە تا کاتەکی نادیار.
بە بۆچوونی بادیو، پێدەچێت ڕووبەڕووبوونەوەیەکی زۆری ئەم درمە لە
گشت شوێنێك زەدەییەکی لە چالاکی جەوهەری عەقڵی کەسەکان
دروستکردبێت و ناچاریشیکردوبێتن بە هەندێك دەرچەی خەماوی تر
بگەڕێنەوە- تەسەوف، ئەفسانە، نوێژ و بەدبینی- کە لە سەدەکانی
ناوەڕاست کاتەك پەتا تیایا بڵاوبوەتەوە ئەو شتانە ئاسای بوونە.
لە دەرئەنجامی ئەوە، بادیو پێیوایە ناچارە هەندێك شت بڵێت کە
بەخۆشحاڵیەوە ناویانبنێت: دەکارتانە (cartésiennes) (فەیلەسوفی
فەرەنسی دەکارت مەبەستە). سەرەتا ئاماژە بەو کێشەیە دەکات کە ئەم
درمە لە هەندێك شوێن بە خراپ ناونرا و بە خراپیش چارەسەرکرا.
سەرەتاکانی ئەم درمە دەکرێت لە شوێنەکی وەك وەهان دەستیپێکرد بێت
کە ژینگەیەکی سەرەتایی لە پاکوخاوێنی و خۆپارێزی تیایە و بازاڕە
کراوەکانیشی شوێنی فرۆشتنی ئاژەڵی زیندووە. ئەو بۆچوونەش هەیە کە
تەکەڵای ڤایرۆسەکان لە ئاژەڵەکانەوە بۆ مرۆڤ دەبن. ڕوونیش نییە چۆن
ئەمە ڕوودەدات؟ کارە زانستییەکان دەبێت ئەوەمان بۆ شیبکەنەوە.
بانگەشەیەکیش لە ئینتەرنێت دەکرێت کە چینییەکان شەمشەمەکوێرە
خۆرن و کەچی هیچیشیان لێنایەت. گوازتنەوەی تەکەڵای ڤایرۆسەکان لە
ئاژەڵەکانەوە بۆ مرۆڤ، بە بادیو، ئەمە خاڵی سەرەکی کێشەکەیە.
ئاشکرایە دەوڵەتی سەرمایەداری چینی ئامادەبوونەکی باشی لەناو
بازاڕی جیهانی هەیە و پاش دەرکەوتنی ڤایرۆسەکەش لە شاری وەهان
توانرا شارەکە، کە 40 ملیۆنی یە، گۆشەگیربکرێت و ڤایرۆسەکەش
بنەبڕبکرێت ، لە موخابن ئەمە کاتەککرا کە ڤایرۆسەکە بەرەو جیهان
ڕۆشت. بە پێی شیکردنەوەکەی بادیو ئەمە لە بەردەم کێشەیەکی
دوانەییداین سەبارەت بە دزی درمەکە. چۆن؟ سارس 2 ، ئەوەی لە
وەهان دەرکەوت، هاوکات لە شوێنگەهایش حاڵەتی تر دەرکەوت، ئەوەش
بەهۆی ئەو چینیانەوە بوو لە دەرەوەی چینەوە هاتبوونەوە. چین لەم
حاڵەتە دەکرێت وەك ئەوە ببینرێت کە شوێنەکی کۆنی پڕ لە داب و
نەریتی دێرین و هاوکات بازاڕەکی جیهانیشە، خاڵەکی کە لە هەموو
لایەکەوە سەردانیدەکەن. کەوابێت لەم حاڵەتە دیاریکردنی ڤایرۆس
سانا نییە. لەوە سەرنجڕاکێشتر، درمەکە لەکاڵی نییە، لە موخابن
ڕووبەڕووبوونەوەکەی لەکاڵی بوو یاخود دواتر بە لەکاڵی مایەوە

لەگەڵ بوونی هەندێك وڵاتی سەرووی نەتەوەیش. شتێكی ڕوونە كە
دەوڵەتە بۆرج□وازییە لۆكاڵییەكان كەوتنە بەرەی پێشەوەی ئەم
ڕووبەروبوونەوەیە. واتە هەریەكە بۆخۆی كاری لەسەر وەستانی درمەكە
كرد.

بادیو نە ئابووری جیهان وەك یەك ئابووری سەرمایەداری جیهانی دەبینێت و نەش بازاڕەكەی. ئەو ناكۆكیەش لەنێوان ئابووری و سیاسەتی جیهانیدا هەبوو لە ڕووبەڕووبونەوەی ئەم درمە پتر دەركەوت. وڵاتانی ئەوروپاش نەیانتوانی سیاسەتی خۆیان لە ڕووبەڕووبونەو□ی قایرۆسەكە بگۆڕن. گومانیش ناكرێت بۆ ڕووبەڕووبونەوەی ئەم ناكۆكیە گەر پێویستبكات دەوڵەتی نەتەوەیی ئامادەیە شێوازی دەسەڵاتەكەی بگۆڕێت. چۆن؟ لەماوەی جەنگی نێوان وڵاتانا دەوڵەت واپێویستیدەكرد بارگرانی نەك هەر بخاتە سەر هاوڵاتیان، بەڵكو بۆرجوازیانیش، ئەمەش بۆ پاراستنی سەرمایەی لۆكاڵی بوو نەك شتێكی تر. لەو دەمانەدا بەشێك لە پیشەسازیش خۆماڵی دەكرا بەتایبەت ئەو جۆرەی بە بەرهەمهێنانی چەكەوە تایبەت بوو . هەندێك لە بۆرجوازیەكانیش دەكران بە ئەفسەر و دواتر لە بەرەی جەنگ دەمردن. زاناكانیش شەوڕۆژ لەپێناوی بەرهەمهێنانی چەكی نوێ كاریاندەكرد. زۆرێك لە روناكبیر و هونەرمەندانیش رۆڵی پروپاگەندەیان دەبینی. ئەوە بوو دۆزی كاتی جەنگ و دەوڵەتی نەتەوەیی. هەرچی دۆزی درمەكەیە، بادیو وتەنی، هەموو پەرچەكرداریەكی بەخۆوە بینی، لەمڕوەشەوە باسی دۆزی فەرەنسا دەكات كە چۆن ماكرۆن بانگەشەی یارمەتیدانی خاوەن كار و پیشە بچووكەكانیكرد و بەڕاشكاویش ئاماژەی بۆ ئەوە كرد "ئێمە لە جەنگ داین". گومانی ناوێت لە كاتی جەنگ یان درم دەوڵەت ناچارە سروشتی چینایەتی خۆی بگۆڕێت تا ستراتیژێكی ئەوتۆ داڕێژێت بەهۆیەوە بكارێت ڕووبەڕووی ئەوە ببێتەوە مەترسی دروستكەرە. ئەمە دەرئەنجامی لۆژیكی ئەم جۆرە دۆزانەیە كە لە كۆتایدا بۆ بردنەوەی ئەو جەنگەیە ماكرۆن ناوینا. لێرە دەكرێت باسی خراپی كەرتی تەندروستیشبكرێت كە لە ڕووبەڕووب□وونەوەی درمەكە لە ئاستی پێویستدا نەبێت. بەدڵنیاییەوە ئەوەش وڵات دەخاتە بەردەم دۆزێكی ناهەموارەوە.

بادیو جەخت لەوەش دەكات كە هەڵەنییە گەر بڵێین ئەم جۆرە پەتایەی كە لە فەرەنسا ب□□اوبوەوە كەس پێشبینی نەدەكرد جگەلە چەند زانایەك. ئەمە دەكرا لە شوێنێكی وەك ئەفەریقای تاریك یان چینی تۆتالیتاری رووبدات نەك لە شوێنێكی وەك ئەوروپای دێمۆكراسی. چەپەكان، بە هێلەگ زەرد و سەندیكاكانیشەوە، پێشبینی ئەمەیان نەدەكرد كەچی بەردەوامیش لە گاڵتەكردندان بە ماكرۆن. بادیو لە

ئێستایەکدا باس لەم هەل و مەرجە دەکات کە لە فەرەنسا دوژمنێکی گشتی بوونی هەیە. ئەم دوژمنە لە کاتی جەنگ دەشێت بە داگیرکەرێکی دەرەکی ناوبنرێت، لێ لە حاڵەتی ئێستادا دەکرێت ب□ قایرۆسی سارس 2 ناوبنرێت. ئەم جۆرە دۆزانە (جەنگی جیهانی و پەتای جیهانی) لەسەر ئاستی سیاسی بێلایەنن. بادیو دەخوازێت بەو دەرئەنجامەمان بگەیێنێت کە ئەو وانەیەی لەم دۆزەوە فێریـدەبین ئەوەیە کە وەهـا پەتـایەك نـاشێت هیـچ جۆرە دەرهـاویشتەیەکی سیاسـی لێـوەبەدیبکرێت. هیـچ هیوایەکیش بە بۆرجوازییە سیاسییەکان ناکرێت کە بکارن پاڵ بە ماکرۆنەوە بنێن. ئەوانەی ئارەزووی گۆڕانێکی ڕاستـەقینەی سیاسی لە فەرەنسا دەکەن پێویستیان بەوەیە کەڵك لەم کاتە درماویی و تەنانەت گۆشەگیرییەش وەربگرن تا فیگەری نوێی سیاسی دروستبکەن. ئەم دۆزە واشیکرد پێویستمان بەوە بێت پێداچوونەوە بە دۆزی نەخۆشخانە و تەندروستیدا بکەین. سۆسیال میدیاکانیش جارێکیتر سەلماندیان کە گیرفـانی ملیاردێرەکـان قەڵەوتـردەکەن و زەمینەش بۆ بـانگەشەیەکی ل□□□ی فاشیستانە خۆشدەکەن.

کەوابێت، ئەوەی لە تێکستەکەی بادیوەوە وەبەرهات سەرەتا ئەوە بوو کە بپرسـین: فێربـوون لەم پەتـایە بە کوێمـان دەگەیێنێـت؟ دەشێـت و□□□ـامەکە ئەوە بێـت کە ئەم پەتـایە مر□قـایەتی خسـتەژێر تاقیکردنەوەوە. ڕژێمەکان هەموو شتێکیانکرد تا بەسەریا زاڵبن. بەشێـك لەو ناچـارییە تەندروسـتیەی هەنـدێك لە وڵا تـانی ئەوروپـا تێکەوتن پەیوەندی بە خراپی کەرتی تەندروستیانەوە بوو تا گەورەیی پەتاکە. دورکەوتنەوەش ،بادیو وتەنی، لە لێکدانەوەی سۆفیانە بۆ ئەم دۆزە گرنگی خۆی دەبینێت. هەروەها بێتوانایی دەوڵەتی ناسیۆنال لە رووبوڕووبونەوەی ئەم رووداوە جیهانیە وایکرد ئابووری و سیاسەت ناکۆکیان تێبکەوێت. ئابووری کەوتەژێر سایەی بازاڕی جیهانییەوە و ئەرکی سیاسەتیش بووە ڕووبەڕووبونەوەی درمەکە، ئەڵبەتە، ل□ ئاستی دەوڵەتی ناسیۆنالدا.

گریمانەی کۆمۆنیستی

لەو تێکستەی کە بـادیو لایسـەرەوە سـەبارەت بە دۆزی جیهـان پـاش دەرکەوتنی کۆرۆنا کاریلەسەر کردووە دەبینین سێبەری هزری چەپگەرای بادیو، تەنانەت چین، ماو و کۆمۆنیزمیش کەوتوونەتە ناو هزری سیاسی تێکستەکەوە. بۆیە بە پێویستی دەزانین ئاماژە بەوە بکەین کە بادیو یـانزە ساڵێـك لەمەوبەر، لە 2009، نووسـینێکی بەنـاوی گریمـانەی کۆمۆنیستی Hypothèse communiste نووسیوە، کە بەشی پێنجەمی زنجیرە پەرتـووکی “”بـارودۆخ”” پێکـدێنێت، بۆ ئەو مەبەسـتە لێـرە چەـند

تێگەیشتنێکی ئەو نووسینە بەسەر دەکەینەوە. بادیو لەژێر سایەی ئەو گریمانەیە جارێکیتر واتاگەلێکی وەك دەوڵەت، دێمۆکراسی، ئۆپۆزیسیۆن، ململانێی کۆمەڵایەتی، سەرمایە و دادپەروەری دەخاتەوە بەرمشتومڕی فەلسەفیی بەرینەوە. هاوکات بەپێی ئەو گریمانەیە نە داهاتووی مرۆڤایەتی لە سەرمایەداری بریتیدەبێت و نە تاهەتایە مرۆڤایەتی لەناو بێدادیدا دەکارێت بژیت. بیرۆکەی بادیو لێرە ئەوەیە کە جیهانێکی تر جگەلە سەرمایەداری دەشێت هەبێت و دژ بەم جیهانە سەرمایەدارییە وەحشەتناکەی ئێستا بەتەسازان. بە بادیو لەمحاڵەتەدا گەڕانەوەی ئایدیای کۆمۆنیزم گرنگی خۆی هەیە، چونکە ئایدیای کۆمۆنیزم سیاسەتی شۆڕشگێڕی، ململانێی چینایەتی و یەکسانیمان بیردەخاتەوە. بەس پرسیارەکە لێرەدا ئەمەیە: شیاوە ئەم گەڕانەوەیە پاش ئەو ئەزموونە ڕەشەی مرۆڤ لەژێرسایەی کۆمۆنیزم تیایاژیا؟ واتە "بەپێی چ ڕەوایەتییەك چالاککردنەوەی ئایدیای کۆمۆنیزم" گونجاوە؟ شایانی وتنە، کۆمۆنیزم، بەقەولی بادیو، تاکە گریمانەی ڕاستەقینەیە و ئەوانەش کە دەستبەرداری ئەم گریمانەیە دەبن خۆیان دەخەنە باوەشی ئابووری بازاڕ و دێمۆکراسی پەرلەمەنتاریزمییەوە. جگەلەوە بادیو بەشێك لە ڕاڤەکردنەکانی تایبەت بە کۆمۆنیزم بە وەستان لەسەر دەستەواژەی "فەشەل" تەرخانکردووە. پرسیاری فەشەل چییە؟ چی لە سیاسەتدا بە فەشەل دەزانرێت؟ بە ئەم فەیلەسوفە فەرەنسییە ئەم دوو پرسیارە گەڕانە بەدوای هۆکاری مێژوویی فەشەلی کۆمۆنیزم. هەر ئەمە ئەوەشمان وەبیردەهێنێتەوە کە وشەی کۆمۆنیزم چی لەمناڵدانیدا کەدەکاتەوە. بەپێی ئەم بیرمەندە فەشەلی کۆمۆنیزم بەڵگە نییە لەسەر دەستهەڵگرتن لە ئایدیای کۆمۆنیزم. ئەمە وادەکات بەڵێین گریمانەی کۆمۆنیستی لە هزری سیاسی بادیو لە خودی خۆیا بریتییە لە گەیشتن بە ئایدیای ڕزگاریخوازی و یەکسانی. نەك هەرئەوە بەڵکو بەدوای چارەسەری نوێش بە فەشەلی سیاسی کۆمۆنیزم دەگەڕێت و بیرکردنەوەی نوێی سیاسیش پێشنیاردەکات. ئەمە بەو مانایەش دێت کە دەرکەوتنی هێزی سیاسی نوێ ،بۆ بادیو، هیوایەکن بۆ سەرخستنی گریمانەکە. بۆیشە بادیو لە دیدی سیاسییەوە بەدوای هۆکارەکانی فەشەلی کۆمۆنیزم دا دەگەڕێت و لەو بارەیەوە سێ چرکەی شۆڕشگێڕی لە مێژوو دیاریدەکات کە هەڵگری تووخمی پرۆژەی کۆمۆنیستی بوونە: کۆمۆنەی پاریس، شۆرشی کولتووری(چینی) و ئایاری 68 (ڕووداوەکانی ئایاری 68 ی پاریس). بادیو لەلایەکەوە کێشەکانی ئەزموونی کۆمۆنیستی دەخاتەبەرچاو و هێرشی تووند دەکاتە سەر پراکتیزەکردنە سیاسییەکەی و لەلایەکیترەوە دەستبەرداری گریمانەی کۆمۆنیستی نابێت و وەك دژەجەمسەرێکی سەرمایەداریش بەکاریدەبات. هەمیشەش ئەوە

دووپاتدەکاتەوە کە فەشەلی چەپی فەرەنسی، و ئەوروپای، کاردانەوەی نەگەتیڤی لەسەر تێگەیشتن بە کۆمۆنیزم داناوە. لە باسی گریمانەی ناوبراودا بادیو بەوەوە ناوەستێت کە تەنیا نامرەی سەرمایەداری جیهانی پێشانبدات بەقەد ئەوەی کە ئەو ڕابردووە سیاسییە تەڵخەش بەرباسدەخات کە مرۆڤایەتی لەژێرسایەی ستالینیزم تیایاژیاوە، بەڵام چواندنی هیتلەر بە ستالین بە هەڵە دەزانێت. پاش چاپکردنی ئەم پەرتووکەش بە بەردەوام ئەو پرسیارەی ڕووبەڕوو دەبێتەوە کە بەمجۆرەیە: پاش ئەو ئەزموونە تاڵەی کە کۆمۆنیزم بە مرۆڤایەتی هێنای (ستالیزیزم) کەس ئامادەیە گریمانەی کۆمۆنیستی لاپەسەند بێت؟ واتە ئەو بێدادیەی کۆمۆنیزم لە چینی ماو و سۆڤیەتی ستالین دروستیکردوە گەورەترین کێشەن لەبەردەم ئەو گریمانەیەی ئێستا بادیو دەخوازێت بەیبگەڕێنێتەوە، بەڵام بادیو بەراووردکردنی تاوانسازییەکانی سەرمایەداری بە کۆمۆنیزم بە شتێکی نەشیاو دەزانێت. نەك هەرئەوە بگرە ئایدیای کۆمۆنیزم کە بەشێکە لە مێژووی ئایدیای سیاسی ڕابردوو و ڕەزانەکیش ئینجیلی چەپەکان بووە لە ئێستادا گونجاندنی لەبەردەم زەرەك ئەستەمیدایە. ئێستا کە سەرمایەداری گەیشتەتە قۆناغی پاش سەرمایەداری ڕێگا بە هاتنەناوەی کۆمۆنیزم نادات و تاپێشیبکرێت ئایدیاکەی قەزەوەندەکات. ئەگەرچی ئاشکراکردنی ئەو ناداپەروەری و قەیرانە ئابوورییانەی سەرمایەداری لەکایەی، دەوڵەتی ناسیۆنالی سەرمایەداری، لە کۆمەڵگە بەرهەمیانهێناوە هۆکارن کە سەرمایەداری خۆشەویست نەبێت، بەڵام سەرمایەداری جیهانی لە گەڕانەوەی کۆمۆنیزم دەترسێت؟

تێبینی: لەو ماوەیەی کە بەشێکی زۆر لە فەیلەسوف و ڕوناکبیرانی ئەوروپا دەستیانکرد بە نووسین لەسەر پەتای کۆڤید-19 ئالان بادیوش یەکێك بوو لەو بیرمەندانەی لەو بارەیەوە کەوتە نووسین. نووسینەکەی بەناوی””لەمەڕ دۆزی درماوی Sur la situation épidémique “” لە 21/03/2020 بڵاوکرایەوە کە نوسخەی ئینگلیزیەکەی لە ماڵپەڕی چاپخانەی ڤێرسۆ versobooks.com لە 23/03/2020 دانرا. تێکستەکە لەلایەن روناکبیری ئیتالی ئالبێرتۆ تۆسکانۆ Alberto Toscano وە، کە یەکێکە لە وەرگێڕەی کارەکانی بادیو بەسەر زمانی ئینگلیزی، وەرگێڕدرا. نوسخەی فەرەنسیەکەی لە ژێر شوێن https://qg.media/ بڵاوبۆتەوە. بادیو لە نووسینەکەی لە هەندێك شوێن درم Épidémie بەکاردەبات و لە هەندێك شوێنی تر پەتا Pandémie .

چۆن بۆ ڕزگاری دەگەڕێمەوە؟ گفتوگۆ لەگەڵ کاروان عومەر کاکەسوور لەبارەی (ئامادەیی ڕزگاری)یەوە … سازدانی: د. شوان سلێمان

د. شوان: چەند ساڵ لەمەوبەر گوتت ڕزگاری قۆناغێکی تەمەنە، کە نازانیت هێشتا ماوتە پێی بگەیت، یان بڕیوتە و دەتەوێت بۆی بگەڕێیتەوە. ئێستا لەو بارەیەوە چی دەڵێیت؟

کاروان: هەر کاتێ ناوی (ڕزگاری) دێت، کۆمەڵێک پرسیار ڕووبەڕوومان دەبنەوە، کە گرنگترینیان ئەم دووانەن: چی وای کردووە ئەو قوتابخانەیە ئاوا بەو هێزە گەورەیەوە لە یادەوەری (میمۆری)ماندا بمێنێت؟ بۆچی زۆرینەمان دوای تەواوکردنی زانکۆ، بگرە دوای تەواوکردنی خوێندنی باڵایش هێشتا وا دەزانین قوتابیی ئەو قوتابخانەیەین؟ دیارە ناکرێت وەڵامی ئەو پرسیارانە بدەینە، ئەگەر بە شێوەی جیاواز بۆی نەگەڕێینەوە و بە چاوی جیاوازیش لەو ڕابردووە نەڕوانین، بەڵام ئایا دەتوانین بۆی بگەڕێینەوە؟ ئایا ئەمە واقیع وەک ئەوەی هەیە، دەبینین، تا وەک ئەوەی هەیشە لە یادەوەریماندا بیپارێزین و بیگەڕێینەوە، یان وەک خەون وایە، کە بە بڕوای (فرۆید) کۆمەڵێک فاکتەر وا دەکەن خەونمان دەقاودەق بیر نەکەوێتەوە؟ ئایا ئێمە (ڕزگاری)مان وەک خۆی لە بیر ماوە؟
(هێنری بێرگسۆن)ی فیلۆسۆف، کە بایەخی گەورەی بە چەمکی (کات) داوە، بە شێوازی خۆی ڕووبەڕووی ئەو پرسیارانە بووەتەوە. لە بەشی پێنجەمی کتێبی (وزەی ڕۆحی، یان وزە- ڕۆحی: Mind-energy)دا، کە لەژێر ناونیشانی (یادەوەریی ئێستا و پێزانینی ساختە: Memory of the present and false recognition)دا نووسیویەتی، (یادەوەری) بە هاوواتای (هۆشیاری) دەزانێت، چونکە پێی وایە بەبێ یەکەمیان، بوونی دووەمیان مەحاڵە. بە بڕوای (بێرگسۆن) یادەوەری وەک وەهمیش دەردەکەوێت. نموونە بەوە دەهێنێتە کاتێ دیمەنێک دەبینین، یان

گوێمان لێ گوتەیەک دەبێت، وا دەزانین پێشتر ئەو دیمەنەمان دیوە، یان ئەو گوتەیەمان بیستووە، بگرە ئەو وەهمە دەمانگەیەنێتە ئەوەی وا هەست بکەین توانای پێشبینیکردنی ئاییندەمان هەیە. مرۆڤ کاتێ دنیای دەرەوە بەم شێوەیە دەبینێت، لەژێر کاریگەریی ئەو وەهمەدا خودی خۆی بە نامۆ دەزانێت، بەڵکوو هەست بە دووفاقییش دەکات. بەم شێوەیە (یادەوەری) بە دیاردەی سایکۆلۆجیی دەزانێت، نەوەک بە دیاردەی فیزیۆلۆجی، کە هەستەکانی مرۆڤ دەردەبڕێت، بۆیە پێی وایە یادەوەری دوورە لەوەی مەتریاڵی بێت، وەک لە کتێبی (ماددە و یادەوەری: Matter and Memory)دا پێی لەسەر دادەگرێت. لە دیدی (هێنری بێرگسۆن)دا ئەو وێنەیەی لامان دروست دەبێت، پەیوەندیی بە هۆشمانەوە هەیە، بۆیە دەچێتە ئاستی (دیورەیشن: Duration) و (ئینتیوەیشن: Intuition)ـەوە، کە ئەم چەمکانە لای ئەو مانای تایبەتیان هەیە، بەوەی پەیوەستن بە زەمەنەوە و زەمەنیش بریتییە لە کەڵەکەکردن و بەردەوامی. بە مانایەکی تر، بەردەوامبوونی ڕابردوو و گەشەکردنی، تاکوو ئەوەی دەبێتە داهاتوو، کە ئەمە هاوشانی دۆخە دەروونییەکانیشە. لەڕێیشدا یادەوەری بە هۆی ئەو بەردەوامییەوە گەورە دەبێت و گەشە دەکات. بەم شێوەیە (ڕابردوو، ئێستا و داهاتوو) بەشی سەربەخۆ نین، بەڵکوو پێکەوەن و لە یەک سەرچاوەوە هەڵدەقوڵێن. (دیورەیشن) کاتی ناوەوەی خۆمانە، ژیانی سایکۆلۆجیمانە و هەر ئەویش کاتی ڕاستەقینەیە، بەڵام شوێن خەسڵەتی ماتەریاڵیی هەیە و دنیای دەرەوەمانە. هەر لێرەدا دوو جۆر یادەوەری لە یەکدی جودا دەکاتەوە، یادەوەریی عادەتی (Habits memory) و یادەوەریی ڕووت، یان یادەوەریی بێگەرد (Pure memory). یەکەمیان، پەیوەندیی بە سیستەمی دەمارەوە هەیە، کە بە شێوەی میکانیکی ڕابردوو لە ڕێگەی دووبارەکردنەوەی هەڵسوکەوتەکانەوە دەگەڕێنێتەوە. بە هۆیەوە شیعر، داستان و شتی لەم بابەتە لەبەر دەکەین، بەڵام دووەمیان، دەروونییە و لە ناوەوە ڕوو دەدات، بەوەی خاوەنی خەسڵەتی بەردەوامییە و لەگەڵ ئیدراکی جەستەیی (Bodily perception)دا هاوشانە، کە شتەکان و مێژوویشیان دەپارێزێت و دەیانخاتە دۆخی بەردەوامییەوە. ئەمجارە بە شێوەیەکی دیکە دەپرسم من چیی (ڕزگاری)م دیوە و ئەو قوتابخانەیە دەکەوێتە کوێی یادەوەریمەوە؟ ئایا ئەوەی لەو یادەوەریمدا ماوە، ڕزگارییە؟ ئەوەی بە وەڵامی ئەو پرسیارانەدا دەستم دەکەوێت، هەر ئەوەیە، کە ئاسان نییە (ڕزگاری) بخەمە شوێنێکی دیاریکراوی یادەوەریم، بەڵکوو دەتوانم بڵێم لە هەرسێ دۆخی (ڕابردوو، ئێستا و داهاتوو)مدا هەیە. ئەو بەردەوامییە وەک (بێرگسۆن) پێی لەسەر دادەگرێت، سەر بە کاتی ناوەوەی خۆمە.

د. شوان: تۆ لە سەرەتای هەشتاکانەوە تا ناوەڕاستی لە ڕزگاری بوویت. ئایا ئەو ماوەیە هیچ کاریگەرییەکی تایبەتی لەسەر یادەوەریتدا هەیە؟ ئایا ڕزگاری شتێکی نوێی خستە سەر ئەو ئەزموونەی پێشتر هەم لە قوتابخانە و هەم لە دەرەوەی قوتابخانەدا هەتبوو؟

کاروان: من کاتێ پێم خستە ناو (ڕزگاری)یەوە، وەک زۆرینەی لاوانی ئەو سەردەمە گیرۆدەی کۆمەڵێک دامودەستگەی کۆمەڵایەتیی لە شێوەی خێزان، گەڕەک، قوتابخانە و هیی دیکە بووم، بەڵام دەتوانم بڵێم لە هەموویان یاخی بووم و هەمیشە خەونم بە ئازادیی خۆمەوە دەبینی. لە بیرم نییە ڕۆژێک لە ڕۆژان لای هیچ یەکێ لەو بەرپرسانەی پەروەردە کەسێکی پەسەندکراو بووبێتم، نە لای باوک، نە لای دانیشتووانی گەڕەک و نە لای مامۆستاکانیشم، بەڵکوو لە چاکترین حاڵدا منداڵێکی، دواتریش هەرزەکارێکی پەراوێزخراو بووم. بۆ ئەوەی پەسەند بکرایتە، دەبووایە دەست لە ئازادیی خۆت هەڵبگریت و ملت کەچ بکەیت. ڕاستییەکەیشی نەمدەویست وەک ئەوەی ئەوان دەیانەوێت، پەسەند بکرێم. دەستم بۆ هەر چی بردبێت، لە بەخێوکردنی باڵندەیەکەوە تا بەشداریکردنم لە یاریی تۆپی پێدا، قەدەغە بوو، کە لە کتێبی (منداڵیم ئاسکێک بوو بەسەر پەلکەزێڕینەکاندا بازبازێنی دەکرد)دا ئەو دیمەنانەم لە شێوەی گێڕانەوەدا پیشان داون و دواتر لە ڕۆمانی (ئەو هاوڕێیەی منداڵیم ببینمەوە؟)دا بە شێوازێکی تر دەرمخستوونەتەوە. بەوەدا لە دەرەوە دەرفەتی دەربڕینی ئازارەکانمم نەبوو، هەمیشە پەنام بۆ ناوەوەم دەبرد. ئەگەر وەک (ماکس شتیرنەر)ی فیلەسۆف پێی وایە هەر تاکێک جیهانی تایبەتی خۆی دروست دەکات، ئەوە من هەر بە ڕاستی ئەو جیهانە تایبەتەی خۆمم لە منداڵییەوە دروست کردبوو، بەڵام کەمێک جیاواز لەوەی (شتیرنەر) دەیڵێت، بەڵکوو نزیک لەوەی (نیتشە) دەیهێنێتە بەر چاو. هەر زوو، دەتوانم بڵێم لە قۆناغی سەرەتاییەوە، شیعر بە لای خۆیی ڕاکێشام، کە وەک پێشتر بە تایبەتی لە پێشەکیی کتێبی (ڕاگەردان)دا نووسیومە، شیعری پارەدی (هەجوو)م لە بارەی کەسانی دەوروبەرمەوە هەڵدەبەست و بە شێوەی زارەکی بڵاوم دەکردنەوە، کە ئەمە هێزێکی گەورەی پێ دەبەخشیم، چونکوو هەستم دەکرد چەناڵێکی گرنگم دۆزیوەتەوە، تا لێیەوە هەستی پەنگخواردووی خۆم دەربڕم و ڕووبەڕووی ئەو هێزانە ببمەوە، کە سەرکوتیان کردووم. ڕاستە شتی سادە بوون، بەڵام سەرەتای ئەزموونی من لەوانەوە دەست پێ دەکات. تۆ خۆت یەکێکی لە هاوڕێیانی منداڵیم و ئەمانەت لە بیرن. لە پۆلدا هەمیشە ئاژاوەم دەنایەوە. لە خۆم ڕادەبینم بڵێم کەسێکی توندوتیژ

نەبووم، بەڵام لەگەڵ هیچ سیستەمێکدا ڕێک نەدەکەوتم، با ئەو سیستەمە هیی خوێندنیش بووایە و لەسەری سزا بدرامایە. سیستەمەکان بە دەربڕینی (دەلۆز)ی فیلەسۆف لەسەر کوشتنی ئارەزووی تاک دامەزراون. بەوەدا ئامانجی هەر سیستەمێک فەراهەمکردنی ڕێکییە، ئەوە بەر لە هەرچی زمان لە هەمووان دەستێنێتەوە و زمانی خۆیان بەسەردا دەسەپێنێت، بە سیستەمی خوێندنیشەوە، کە بانگەشەی ئەوە دەکات کارێکی چاک و بەسوود ڕادەپەڕێنێت، بۆیە تۆ لە ڕێگەی ناڕێکییەوە بەگژ ئەو سیستەمەدا دەچیتەوە. وەک قوتابیش ئەوەی هەتە، تەنیا دەربڕینی گوتەیەکە، کە سیستەم قەدەغەی کردووە، یان گاڵتەکردنە بە بابەتێک، وا مامۆستا بەتی باس دەکات. (ئینزێنسبێرگەر: Enzensberger)ی شاعیر و بیرمەندی ئەڵمان گوتارێکی لەژێر ناونیشانی (پێهەڵدانی نەخوێندەواری: In praise of illiteracy)دا نووسیوە، کە باس لەوە دەکات چۆن کەمایەتی لە پێنا خوێندەوارییەوە دەیەوێت بەشێکی زۆری دانیشتووانی سەر زەمین بە بیانووی نەخوێندەواری بسڕێتەوە، لە کاتێکدا ئەوە نەخوێندەوارەکانن یادەوەریی گەورەیان هەیە و وردبینن. ئەوە ئەوانیشن ئەدەبیان داهێناوە، بگرە دەگاتە ئەوەی بڵێت ئێرەیی بە نەخوێندەوار دەبات، کە خاوەنی ئەو یادەوەرییە مەزنەیە. دیارە ئەو نووسەرە دژی خوێندەواری نییە، بە قەدەر ئەوەی دەیەوێت لاکەی دیکەی سیستەمی خوێندن ببینێت، کە مەرجدارە. لە ڕێگەی خوێندنەوە دامودەستگەکان دەیانەوێت توانامان داگیر بکەن و بە ئارەزووی خۆیان هەڵمانبسووڕێنن. پابەندبوون بە سیستەمی خوێندن و لەبەرکردنی وانەکان پێوەرە بە زیرەکی و تەمبەڵیی قوتابی، بە مەرجە وەک (بێرگسۆن) دەڵێت ئەوە یادەوەریی عادەتییە، بە شێوەی میکانیکی ئەو شتانە لە بەر دەکات و قووتیان دەدات. لەبەرکردن قوتابی لەسەر ئەوە ڕادەهێنێت گوتەی دەستەڵاتداران بە پیرۆز بزانێت و لەبەریان بکات، بگرە هەموو فەرمانێکیان بە جێ بهێنێت، کە خۆشبەختانە هەر بە زگماک دژی ئەو سیستەمی لەبەرکردنە بووم. بەو پێوەرە من بە لاوە دەنرام، بەڵام هەر ئەو بەلاوەنانە هێزی دەدامە پێنا بە کەناڕی تری دەربڕین ببەم، کە جگە لە نووسین، ئەو سەردەمە خووم دابووە ئەو هونەرەی بە ئینگلیزی پێی دەگوترێت (Stand-up comedy). چیرۆکێکی کۆمیدیم هەڵدەبەست و لە پۆل، یان لە گۆڕەپانی قوتابخانەدا لە شێوەی نواندن دەمگێڕایەوە. بەکورتی بەر لەوەی بێمە (ڕزگاری)، هەموو ئەزموونەکەم هەر ئەوە بوو. لە (ڕزگاری)دا بۆم دەرکەوت ئەوانەی وەک من وان، ژمارەیان زۆرە، بۆیە هەستم کرد ژینگەی خۆمم دۆزیوەتەوە. ئەوەتە هەر یەکەی بە شێوەیەک ئازادیی لێ زەوت کراوە و لە هەوڵی بەدەستهێنانەوەیەتی. کاریگەریی ئەوانەم هەر زوو لە

ڕاپەڕینی بەهاری هەشتاودوودا بە دەرکەوت، کە ئەو ڕووداوە هەموومانی هەژاند و بە ڕوونی پیشانی داین یاخیبوونمان بەرهەمی هەیە و سنووری ئازادیمان فرەوانتر دەکات.

د. شوان: ڕاستییەکەی پێم خۆشە ڕاپەڕینی بەهاری هەشتاودووی قوتابییان، کە ڕزگاری ڕۆڵی گەورەی تێدا بینی، بە جودا باس بکەیت. بۆچی ئەو ڕاپەڕینە گرنگە؟ چی وای کردووە لە بەرهەمەکانتدا بایەخی تایبەتی پێ بدەیت؟

کاروان: (لاوانی ڕزگاری) وەک سەرجەم لاوانی تری باشووری کوردستان، لەناو ڕووداوە خوێناوییەکاندا چاویان کردبووەوە و شانبەشانی ئەو ڕووداوانەیش هاتبوون، لە کودەتای شوباتی شەستوسێی شۆڤێنیستەکانەوە بە دەرکەوتنی چەتەکانی حەرەسقەومی، لە هەڵگیرسانی شۆڕشی ئەیلوولەوە تا کوژانەوەی، لە دەستپێکردنەوەی شۆڕشی نوێوە بە شەڕی عێراق و ئیران، کە ئەوانە ئەگەرچی وایان کردبوو ئەو نەوەیە منداڵیی خۆی لە دەست بدات و سەردەمی لاوێتییشی نەبینێت، بەڵام بە هەمان ئەندازەیش هۆشیاریان پێ بەخشیبوو. (هیگڵ)ی فیلەسەف پێی وایە ڕووداوە مێژووییەکان ئامانجیان لە پشتەوەیە، ئامانجی عەقڵانی (rational aim)، کە عەقڵی گشتگیر هەڵیاندەسووڕێنێت. عەقڵی گشتگیر خواوەندە و دەستەڵاتی تەواوی بەسەر ئەو ڕووداوانەدا هەیە، بۆیە چاکە و خراپە وەک یەک بەشداری لە بزواندنی ڕەوتی مێژوودا دەکەن، لە کاتێکدا کارەکتەرەکانیش بە چاک و بە خراپیانەوە لەلایەن ئەو عەقڵە گشتگیرەوە ڕۆڵیان پێ دراوە. (هیگڵ) مێژوو بە شانۆی تراجیدی دەزانێت، نەوەک بە شانۆی بەختیاری، بەڵام هاوکات وای دەبینێت هەموو ئەو ڕووداوە تراجیدییانە بە ئاڕاستەی ئازادیدا دەجووڵێن. هەر لە سەرەتای کتێبی (فەلسەفەی مێژوو)دا ڕایدەگەیەنێت، کە مێژووی جیهان شتێک نییە، جگە لە پەرەسەندنی هۆشیاریی پەیوەست بە ئازادییەوە. مێژوو بە ئەوە دەچێتە پێشەوە، تا بە ئازادیی زیاتر بگات. ئەو ڕووداوانە ئەگەرچی بە ماوەیەک وەک فاکتەری نەگەتیف لە مێژوودا دەردەکەون، بەڵام دواجار ڕۆڵ لە جووڵاندنی ڕەوتی ئەو مێژووەدا دەبینن و هۆشیاری دەنێنە ئاراوە، بۆیە پێی وایە مێژوو بوونەوەرێکە و گیانی لە بەرە، کە ئەو گیانە لە لایەک ئازادییەکەیەتی و لە لایەکی دیکەیش تێگەیشتنی ئەوە بە ئەو ئازادییە. بەم شێوەیە ڕەوتی مێژوو بەرەو ئازادیی زیاترە، کە هەر ئەم ڕووداوە تراجیدییانەن ئەو ڕەوتە درێژە پێ دەدەن، بەڵام بەوەدا مێژوو گیانلەبەرە، تووشی وەستان، لادان، لەنگی و هەورازی دەبێت، کە وەک گوترا لەوانەوە هۆشیاریی خۆی

بە دەست دەهێنێت. دیارە ئەو تێگەیشتنەی (هیگڵ) دواتر دەکەوێتە بەر ڕەخنە، بەوەی سەروەریی (بیری مێژوو) بەسەر بیرکردنەوەی مرۆڤی هاوچەرخدا کۆمۆنیزم و فاشیزمی بەرهەم هێنا، یەکەمیان وەک لایەنی عەقڵ و دووەمیان وەک لایەنی ناعەقڵ، بەڵام مانای ئەوە نییە لە کاریگەریی خۆی دەکەوێت، کە ئەمە خەسڵەتی بیری فەلسەفییە و لێرەدا بە پێویستی نازانم بە لایدا بچم. ئەگەر لە دیدی (هیگڵ)ـەوە بە ڕاپەڕینی بەهاری هەشتاودووی لاوان بە گشتی و هیی (قوتابییانی ڕزگاری) بە تایبەتی بڕوانین، بەشێکی بەرهەمی مێژووی خۆمان دەبینین. (لاوانی ڕزگاری) بە جیاوازیی باوەڕ، ئەو ئەکتەرانەن بە ئەوە دەجووڵێن، تا ئازادیی زیاتر بە دەست بهێنن. ڕاپەڕینی ئەوان تەنیا لە ئاستی پێویستییە غەریزییەکاندا نییە، بەڵکوو بەر لە هەرچی وەستانەوەیە لە ئاستی تێکڕای سیستەمەکاندا، بە سیستەمی سیاسیشەوە، کە ئازادییان لێ زەوت کردوون. بە دەربڕینی (ئەلبێرت کامیۆ) (نا)ی ئەوان ئەگەر لە ڕوواڵەتدا بە فەرمانێکی دیاریکراوی دەستەڵاتە، ئەوە لە جەوهەردا (نا)یە بە تەواوی سیستەمی کۆیلایەتی. هەرگیز ناکرێت دوای ڕاپەڕینەکان وا لە مێژوو بڕوانین، هەمان مێژووی پێشووە، مادام لە ڕێگەی ململانێ و پێکدادانەوە هەژێنراوە. قوتابییانی فرەنسا پێشتر لە ڕاپەڕینی ئایاری شەستوهەشتدا ئەوەیان بە ڕوونی پیشان دا، کە ڕاپەڕین مانای پێداچوونەوەیە بە سەرجەم چەمکەکاندا، بگرە تێکشکاندنیانە، بەوەی کۆن بوون و لەوە زیاتر بەرگەی ئەم نەوە نوێیە ناگرن. سەیر نییە، ئەگەر گوتەکەی (ڕامبیۆ)ی شاعیریان کردبێتە درووشمی خۆیان: (پێویستە ژیان بگۆڕێت، ئەو ژیانە بێزراوە کۆنەی، ئیدی شایانمان نییە). سەردەمەکان لەگەڵ خۆیاندا وەهمی تر دەهێنن و لە ڕێگەی دامودەستگە کۆمەڵایەتییەکانی وەک خێزان، قوتابخانە، پەرستگە، گەڕەک و ئەوانەی ترەوە دەیسەپێنن، کە مێدیای حزب و دەوڵەت لەو نێوەدا ڕۆڵی سەرەکی دەبینن، بەڵام ڕاپەڕین ئەو وەهمە تێک دەشکێنێت، بەوەی دەیانخاتە بەردەم واقیعەوە. هەر خودی فەلسەفە پڕە لە وەهم، بۆیە فیلەسۆفان لەگەڵ هەر تەکانێکی مێژوودا بە چەمکەکانیاندا دەچنەوە. هاوکاتی شۆڕشی فرەنسی (هیگڵ)، (فرێدریک ڤۆن شێلینگ)ی فیلەسۆف و (فرێدریک هۆلدرلین)ی شاعیر درەختێک دەڕوێنن و ناوی (ئازادی)ی لێ دەنێن. سەرسامیی (کانت)ی فیلەسۆفیش بە هەمان شۆڕش لە هیی ئەوان کەمتر نەبوو. ڕاپەڕینی ئایاری قوتابییانی فرەنسا فیلەسۆفانی وەک (سیمۆن دی بۆڤار)، (ژان پۆل سارتەر)، (جیل دەلۆز) و کۆمەڵێکی دیکەی هێنانە سەر شەقام. ئەو جووڵانەوەیە دەریخست، کە نەک هەر مارکسیزمی ئۆرسەدۆکسی، بەڵکوو تەوژمە فەلسەفییە باوەکانی دیکەی وەک ئەکزیستەنشالیزم و سترەکچەرالیزمیش لەو ئاستەدا نین و

دەبێت بە خۆیاندا بچنەوە، کە کاریگەرییەکەی بە ڕوونی لە ڕوانینی (سارتەر)، (مێشێل فۆکۆ)، (ژان بۆدریار)، (جاک دێریدا) و زۆری دیکەدا دەرکەوت، بگرە ئەو گۆڕانکارییانی□ چووە ناو هەموو بوارێکی ژیانەوە، لەوانە ئەدەب و هونەر، کە هەر بۆ نموونە مێژوویی□کی نوێ لە سینەمای فرەنسایدا دەستی پێ کرد، تا لە ئاستی تێگەیشتنی مرۆڤی ئەو سەردەمەدا بێت. ئایا ڕاپەڕینی بەهاری هەشتاودووی قوتابییان بە گشتی و هیی (ڕزگاری) بە تایبەتی گۆڕانکاریی هێنا؟ ناکرێت ئەو گۆڕانکارییان□ ت□نیا لەوەدا کورت بکەینەوە، کە خوێندن لە عەرەبییەوە کرایە کوردی، بەڵکوو پێویستە لایەنە گەورەکەی بخەینە بەر چاو، کە بەدەستهێنانی ئازادی و گەیشتنە بە هۆشیارییەکی دیکە. ئەو ئازادی و هۆشیاریییە بە ڕوونی هەستیان پێ دەکرا، بە ڕادەیەک یەکێتیی قوتابییانی بەعسی نەک هەر هەڵگیرا، بەڵکوو قوتابی بە ئازادییەکی زیاتر و بوێرییەکی گەورەترەوە بۆچوونی خۆی د□ربڕ□ب□ی، بێ ئەوەی بتوانن کەسێک دەمکوت بکەن. کاتێ دوو مامۆستای بەشدار لەو ڕاپەڕینەیان لە (ڕزگاری)یەوە بۆ شوێنی تر گواستەوە، کە (محەمەد ئیسماعیل) و (جەلال عەلی شا) بوون، ناڕەزایی گەورەی لێ کەوتەوە و بە چەپڵەڕێزان هێنایان□وە، بگرە کار گەیشتە ئەوەی بەڕێوەبەرێکی بەعسی هەر بە هووها دەربکەن و یەکێکی تر بە ئارەزووی خۆیان داب□ن□ن. ئەوە لە مێژووی خوێندنی کوردستان و عێراقدا یەکەمجار بوو ڕوو بدات. لە پشووی نێوان وانەکاندا میوزیک لە ژووری (مامۆستا ئەسغەر)ی بەڕێوەبەرەوە پەخش دەکرا و لەو گۆڕەپانەدا هەڵپەڕکێ بە جلی ڕەنگاوڕەنگەوە دەستی پێ دەکرد، کە یەکێک لە داخوازییەکانی قوتابیییە ڕاپەڕیوەکانی فرەنسا تێکەڵکردنی هونەر بوو بە ژیانی ڕۆژانە. بایەخی من هەر لە ناوەڕاستی هەشتاکانەوە تا ئەمڕۆ بەو قوتابخانەیە و بە ڕاپەڕینەکەی بۆ ئەو تێگەیشتنەم دەگەڕێتەوە، کە بۆ چەمکی مێژوو هەمە. یەکەم چیرۆکم بە ناونیشانی (خولەکانی فێرکردن) هەر لە ناوەڕاستی هەشتاکاندا نووسیوە، کە یەکێکە لە ک□م□□□□ی (سەدەی یەکەمی خەیاڵ). دواتریش بە شێوەی تر بۆی گەڕاومەتەوە، بەڵام لە ڕۆمانی (ئەو هاوڕێیەی منداڵیم ببینمەوە؟)دا ڕووبەرێکی زیاترم بۆ تەرخان کردووە.

د. شوان: بەڵێ، لەو سەردەمەدا قوتابخانەی ڕزگاری وەک بنکەی یاخیبوون و قوتابیی ڕزگاری وەک سیمبۆڵی ئەو یاخیبوونە سەیر دەکرا، بەڵام ئایا ئەو وەسفە لە شوێنی خۆیدا بوو. ئەگەر ئەو گیانی یاخیبوونە هەر بە ڕاستی دروست بووبوو، جگە لە فاکتەری دەرەکی، فاکتەری دیکەی ناوەوەیشی هەبوون؟

کاروان: ناکرێت باس لە لاوانی ڕاپەڕیوی هەشتاکان بە گشتی و (قوتابییانی ڕزگاری) بە تایبەتی بکەین، ئەگەر پێشتر لەبارەی مرۆڤی یاخییەوە نەدوێین، کە بەشێکی پرسیارەکەت ئەوە دەخوازێت سەرەتا لە چەمکی مرۆڤی یاخی بگەین و ڕووناکی بخەینە سەر ڕەهەندەکانی. بەبێ گەڕانەوەیش بۆ فەلسەفە کارێکی وا مەحاڵە. لەو گەڕانەوەیەیشدا هەر دەبێت لای (نیتشە) بوەستین، کە ئەو ناوی (مرۆڤی باڵا: Superman)ی لێ دەنێت و هەر ئەویشە لەسەر زمانی (زەردەشت)دا دەڵێت: (ئەوا من هەواڵی مرۆڤی باڵام بۆ هێناون. دەسا مرۆڤی ئاسایی شتێک نییە، جگە لە بوونەوەرێک، کە دەبێت تێی بپەڕێنین). وەک خۆی پێی لەسەر دادەگرێت پێشبینیی هەورەتریشقە دەکات. هەورەتریشقەیەیش خودی مرۆڤی باڵایە. مرۆڤی باڵا شەیدای ژیانە، بۆیە لەگەڵ خەڵکی ئاسایی هەڵناکات. پێی وایە هەتا ژیان بەهێزتر بێت، بە هەمان ئەندازەیش ئەو جیهانەی هەیە، بەپیتتر دەبێت. مرۆڤی باڵا خاوەنی (ویستی هێز: The Will to Power)ـە، کە ئەو چەمکە لای (نیتشە) چەشنی زۆر چەمکی دیکەی وەک (گەڕانەوەی ئەبەدی)، (مەرگی خواوەند)، (نیهل: عەدەم) و ئەوانەی تر مانایەکی قووڵی هەیە و بەشێکی زۆری فیلۆسۆفانی دوای خۆی، لەوانە (دۆلۆز) و (فۆکۆ)، خەریکی لێکدانەوەی بوون. لەسەر زمانی (زەردەشت)دا ئەوە ڕادەگەیەنێت، کە مرۆڤی باڵا ڕێک مانای (زەوی)یە. مەبەستیەتی پێوەندیی بەتین لەنێوان مرۆڤی باڵا و ژیاندا دروست بکات، بەوەی ژیان شتێکی واقیعییە. واتە لەسەر زەوییە و دوورە لەوەی وەهم بێت. مرۆڤی باڵا پێچەوانەی مرۆڤی ئاسایی، نرخی بەرز بۆ ژیان دادەنێت، بگرە جوانی لەو ژیانە دەبینێت و بە ئەبەدیی دەزانێت، بۆیە ڕق، ئێرەیی و تۆڵەسەندنەوە، کە بەشێکی گەورەی ڕەوشتی مێگەل پێک دەهێنن، لای مرۆڤی باڵا نرخیان نییە. ئەو بەهایانە تێک دەشکێنێت، کە مێگەل دەستی پێوە گرتوون، بێ ئەوەی بەهای دیکە دابهێنێت، چونکە هەموو شتێک لە ئاست گەورەیی مرۆڤی باڵادا بێنرخە. ماسکەکان دادەماڵێت، مادام لە پشت ماسکدا هیچ شتێک نییە، بەڵکوو ماسک ڕووبەرێکە و جگە لە خودی خۆی، هیچی دیکە ناشارێتەوە. (نیتشە) کاتێ جاڕی مەرگی خواوەند دەدات، ڕێک دەیەوێت ئەو مرۆڤە باڵایە لە دایک ببێت، کە هەتا ئێستا ئایدیالیزم بە تایبەتی کریستیانەتی لەژێر ناوی گوناە و تۆبەدا ویستی لێ داگیر کردبوو. مرۆڤی یاخی، یان مرۆڤی باڵا بەوەدا شەیدای ژیانە، لە دژی تاریکی و کزی دەوەستێتەوە، کە میراتی فەلسەفەی پلاتۆنی و کریستیانەتی سەپاندوویانە و لووتکەی نیهلن. (زەردەشت) دوای دە ساڵ دابڕانی لە خەڵک، بۆ لایان دەگەڕێتەوە و لە جیاتیی خۆڵەمێش، ئاگریان بۆ دەهێنێت. بەڵێ، ژیان، نەوەک وەهمی ژیان. مرۆڤی باڵا ڕووناکی،

شادی و چێژی کردووەتە بەشێکی گەورەی ژیانی، بۆیە بە ئاسوودەیی بچووک ڕازی نییە و تینووی ئاسوودەیی مەزنە. لە پێناوی ژیاندا پەنا بۆ سەرچڵی (Adventure) دەبات، بگرە ئەوە سەرچڵییە ئەوی پێ لە مرۆڤی ئاسایی جودا دەکرێتەوە. لێرەدا نموونەیەک دەهێنێتەوە، تا بیرۆکەکەی پێ ڕوون بکاتەوە: خەڵک گوێیان لە (زەردەشت) نەدەگرت و لەو ئەکرۆباتییەیان دەڕوانی، کاتێ بەسەر پەتێکدا دەڕۆیشت، بەڵام هەر هەندە ئەکرۆبات لەو بەرزایییەوە کەوتە خوارێ، (زەردەشت) هەڵیگرتەوە و لەسەر دەستەکانی خۆیی دانا. ئینجا پێی ڕاگەیاند دەیخاتە سەروو هەموو ئەو خەڵکەوە، بەوەی ئازایانە ژیا و ژیانی خستە مەترسییەوە. (نیتشە) دەیەوێت بڵێت (ویستی هێز) پێویستە پێکەنین، سەما و شادیی لێ بچۆڕێتەوە. لەم ڕووەوە کریستیانەتی دەداتە بەر ڕەخنەی توند، بەوەی داوا لە مرۆڤ دەکات لەپێناوی بەدەستهێنانی مەلەکۆتدا، واز لە ئێستا و واقیعی ئەمڕۆی بهێنێت. مرۆڤی باڵا گوێ بەو مژدانە نادات، کە باوەڕە ئایدیالیستەکان پێی دەدەن، بەڵکوو پێی وایە چۆن منداڵ خۆی لە شیری دایک دەبڕێتەوە، ئاوا پێویستە ئەویش خۆی لە شیری ئەو مژدەدەرانە ببڕێتەوە و متمانە بە هیچ هێزێکی دەرەوەی خۆی نەکات. ئەوانە لە ئاستی مرۆڤی باڵادا چەند (ئەسپێ)یەکن و دەخشێن، کە ئەگەر قێزکردنەوە ڕێی لێ نەگرتایە، دەیفلیقاندنەوە. ئەوەی پێویستە لای مرۆڤی باڵا شکۆی هەبێت، هەر خودی خۆیەتی، چونکە ئەگەر ئەو خودەی خۆی نەبێت، دەتوانێت چی ببینێت؟ مژدەدەران مەبەستیانە (خود) لە مرۆڤ بستێننەوە و وای لێ بکەن وەک شتێکی بێبەها لێی بڕوانێت. لێرەدا ماوەتەوە ئاماژە بە دوو خاڵی گرنگ بکەم، کە پێوەندیان بە مرۆڤی باڵاوە هەیە و (نیتشە) لە هەر فیلەسەفێکی پێش خۆی جودا دەکەنەوە: یەکەم، پێدانی مانایەکی دیکەی تەواو جیاوازە بە چەمکی (نیهل)، کە بۆ نموونە لای (ماکس شتیرنەر) مانایەکی نەگەتیفی دەگەیاند، بەوەی (نیتشە) پێی وایە حەقیقەت وەستاو نییە، بەڵکوو بەردەوام پێویستمان بە حەقیقەتی تر هەیە. بەم شێوەیە حەقیقەت دەخاتە باری دینامیکییەوە. دووەم، ڕزگارکردنی فەلسەفەکەی لە ڕەشبینیی (شۆپێنهاوەر). (نیتشە) بە تایبەتی لە کتێبی (جینالۆجیای مۆراڵ)دا ئەو ئاستەی تێپەڕاند، کە (شۆپێنهاوەر) لە چەمکی (ئازار)دا پێی گەیشتبوو، بەڵکوو لە ڕێگەی پرسیاری (ئازار چییە؟)وە مانایەکی دیکەی بەو چەمکە دا و لەو ئازارەی جودا کردەوە، کە مرۆڤی باوەڕدار لە ڕێگەی ئەشکەنجەدانی جەستەیەوە دەریدەبڕێت، بەوەی ئەو جەستەیەی لا بێنرخە. هەر لێرەدا تراجیدیا لە خەفەت جودا دەکاتەوە. پێی وایە ڕەشبینیی (شۆپێنهاوەر) دەستهەڵگرتنە لە ژیان و عەدەمیەتێکی نەگەتیفە، لە کاتێکدا خۆی، واتا (نیتشە) لە

تراجیدیاکانی یۆنانەدا خودی ژیان دەبینێت. پێشتر لە بارەی تراجیدیاوە نووسیومە، کە ئەو فیلەسۆفە چەند شەیدایەتی. بە پێویستی نازانم ئێستا بۆی بگەڕێمەوە. ئەو تێڕوانینەی (نیتشە) لە سەرەتای سەدەی بیستەمەوە تا ئەمڕۆ بەردەوام لە مێژووی فەلسەفەدا بووەتە مایەی مشتومڕ، کە ئەمە لێرەدا نە بواری ئەوەمان هەیە باسیان بکەین و نە بە پێویستیشی دەزانین، بەڵام ناکرێت ئاماژە بە فیلەسۆفێکی دیکە نەکەین، کە ئەویش (ئەلبێرت کامیۆ)یە و ژیانی بە ئەوە تەرخان کردووە، پێناسەی مرۆڤی یاخی بکات، بە تایبەتی لە کتێبی (مرۆڤی یاخی: The Rebel)دا. مرۆڤی یاخی دژی ڕۆتینی ڕۆژانە و ژیانی ساردوسڕ لە جەنگدایە. بە هیچ لێکدانەوەیەکی ئەم گەردوونە ڕازی نییە، چونکە ئەو لێکدانەوانە خێرا بە وەهم دەگێڕێن و بەرگە ناگرن، بۆیە وەک کەسێکی نامۆ خۆی دەبینێتەوە و هاوکات پرسیاری (ئایا ئەم ژیانە شایانی ئەوەیە تێیدا بمێنمەوە؟) لە بەردەمیدا قوت دەبێتەوە، کە هەر لێرەدا هەستی بێهوودەیی (Absurdity)ی لا سەر هەڵدەدات. کەواتە بێهوودەیی لەو بێشایی و ماندووێتییەدا دەرفەت دەهێنێت و خۆی دەخزێنێتە ناو هۆشیاریی مرۆڤەوە. ئەوەی پەیوەندیی نێوان مرۆق و گەردوون دادەمەزرێنێت، بێهوودەییە. هەر کاتێ هۆشیاریی مرۆق کەوتە گەڕ، خێرا بێهوودەیی ئەم گەردوونەی بە دەردەکەوێت و چارەنووسی خۆی بە تاریکی دەبینێت، بەڵام هەر ئەویش یاخیبوون بەرهەم دەهێنێت و ئارەزووی گۆڕانکاری لای ئەو مرۆڤە دەنێتە دی، لە کاتێکدا (کامیۆ) پێی وایە تەنیا مرۆڤە لەم گەردوونەدا ئەو دەخۆی ناوەت، کە تێیدایە و (بوون: وجوود)ی خۆی لە یاخیبووندا دەدۆزێتەوە. (من یاخیم، کەواتە هەم). ئایا (بوون) لە پێش (یاخیبوون)ـەوەیە، یان بە پێچەوانەوە؟ وەڵامەکەی: هەردووکیان پێکەوەن. ئاماژە بە چەند جۆرێکی یاخیبوون دەکات: یەکەمیان، یاخیبوونی میتافیزیکی، کە یاخیبوونێتی لە چارەنووسی خۆی و تێکڕای گەردوون. کۆیلە (نا) بەو سەردارە دەڵێت، دەیچەوسێنێتەوە و مافی زەوت کردووە، بەڵام دووەمیان، یاخیبوونی مێژووییە، کە بە ئازادی و دادپەروەری ئاڕاستەیە. یاخیبوونی سێیەم، یاخیبوونی هونەرییە، کە هونەرمەند لە ڕێگەی هونەرەوە هەست بە ناتەواوییەکانی گەردوون دەکات، ئەو گەردوونەی هەمیشە ناتەواوە و بە هیچ شتێک پڕ نابێتەوە. یاخیبوون لە شۆڕش گەورەتر و فراوانترە، کە (کامیۆ) هەوڵی داوە بە وردی ئەوە لە بەرژەوەندیی مرۆڤی یاخیدا یەکلا بکاتەوە. مرۆڤی یاخی زۆر لە شۆڕشگێڕ هۆشیارترە، بگرە خودی شۆڕشگێڕ تێدەپەڕێنێت. ئەگەر شۆڕش لە ناو بیرۆکەیەکدا چەکەرە دەکات، ئەوە یاخیبوون جووڵەیە و لە ئەزموونی کەسێتییەوە سەر هەڵدەدات، تا لەوێوە بە بیرۆکە بگۆڕێت. شۆڕش مرۆق دەکاتە

ماتەریەڵێک بە مێژوو، لە کاتێکدا یاخیبوون جەخت لەسەر مرۆڤایەتی دەکاتەوە و ناهێڵێت سروشتی مرۆڤ ملکەچی هیچ هێزێک ببێت. بەم شێوەیە یاخیبوون کارێکی داهێنەرانەیە و بە دامەزراندنی خودی مرۆڤ، بەڵام شۆڕش بە (نیهل) ئاڕاستەیە و پەنا بە تیرۆر دەبات، بگرە دەگاتە ئەوەی مرۆڤ بکاتە کۆیلە. هەر لە کتێبی (مرۆڤی یاخی)دا ڕەخنە لە چەمکی شۆڕش دەگرێت، کە تێیدا ماناکان ئاوەژوو دەکرێنەوە، بەوەی لە جیاتیی ئەوەی ئازادیی مرۆڤ فرەوان بکات، سنووری بۆ دادەنێت. بەم شێوەیە ڕەخنەی توند لە ئایدیۆلۆجیای کۆمۆنیزم و فاشیزم دەگرێت. وەک دەبینین مرۆڤی یاخیی (کامیۆ) ڕوویەکی دیکەی (مرۆڤی باڵا)ی (نیتشە)یە و هەردووکیان لەوەدا یەک دەگرنەوە، کە دژی ئەو هێزانەن، دەکەونە دەرەوەی خۆیانەوە و دەیانەوێت ویستیان لێ بستێننەوە. لێرەوە دەڕوانینە (قوتابیی ڕزگاری)، کە بە یەکەمجار وەک بوونەوەرێکی یاخی لە مێژووماندا دەردەکەوێت. بێگومان بە شێوەی گشتی مەبەستم سەرجەم لاوی یاخیی هەشتاکانە لە هەموو شارەکاندا، بەڵام لێرەدا (قوتابیی ڕزگاری) تایبەت کراوە. ئەوانە ئاستی (مرۆڤی شۆڕشگێڕ)ی چەکداری شاخەکان تێدەپەڕێنن و دەگەنە ئاستی (مرۆڤی یاخی)ی سەر شەقامەکان. واتە یاخیبوونی ئەوان تەنیا لە ئاستی فۆرمی سیاسیدا نییە، بەڵکوو یاخیبوونە لە کەلتوورێکی داڕزاو بە هەموو فۆرم و ئاڕاستەکانیەوە. ئەوە خۆشەویستیی ژیانە، نەوەک ڕق لە ژیان، پاڵ بە (قوتابیی ڕزگاری)یەوە دەنێت ڕووبەڕووی هێزێکی دڕندەی وەک بەعس ببێتەوە. ئەو هێزەی (قوتابیی ڕزگاری) بە دەستی هێناوە، سەرچاوەکەی هەر ئەو خۆشەویستییەیە بۆ ژیان، بەڵام ئەو خۆشەویستییە ئەگەر لە لایەک بەرهەمی هۆشیارییەکەی بێت، ئەوە هاوکات خۆیشی هۆکارە بۆ بەرهەمهێنانەوەی هۆشیاریی زیاتر. ئەو هۆشیاری و خۆشەویستییە دوو فاکتەرن، کە وایان کردووە (قوتابیی ڕزگاری) خودی خۆی دوور لە وەهمی مژدەدەرەکان دابمەزرێنێت. (قوتابیی ڕزگاری) کاتێ ڕاپەڕی، ئاگرەکەی (زەردەشت)ی بە دەستەوە گرتبوو، نەوەک خەڵەمەش، پێچەوانەی داعش و سەرجەم ڕەوتە هاوشێوەکانی، کە خەڵەمەشیان هێنا، تا ئاگری پێ بکوژێننەوە و جوانیی ژیان بە چادری مەرگ داپۆشن. (ئەمڕۆ)یان بێنرخ کرد و مژدەی (سبەی)یەکی نادیاریان پێ داین. ڕاپەڕینی لاوانی بەهاری هەشتاودوو ئاماژەیەکی زەقە، کە ئەمە هۆشیارییەکی نوێمان هەیە و دەبێت مێژوویەکی جیاوازی پێ دروست بکەین. ئەوانە بەوە دەناسرێنەوە، کە لە کەلتووری پەرستن و پیرۆزی دوور کەوتوونەتەوە. هەموو ئەو سیمبۆڵانەی پێشتر تا ئاستی خواوەندەکان بەرز دەکرانەوە، لای ئەوانە نەک هەر بەر ڕەخنەی توند دەکەون، بەڵکوو دەبنە بابەت بۆ گاڵتەجارییش. (قوتابیی ڕزگاری)

کارەکتەرێکی دڵخۆشی ڕووگەشی ژیاندۆستە و هەر بە ڕاستی لەسەر زەویدا سەما دەکات. (کامیۆ) پێی وایە ئەو یاخیبوونە لە ئاستی تاکەوە بۆ ئاستی کۆمەڵیش دەگوزارێتەوە، بێ ئەوەی تاکەکان خودی خۆیان لە دەست بدەن، بۆیە (من یاخیم، کەواتە هەم) دەچێتە ئاستی (من یاخیم، کەواتا ئێمە هەین). ئەو خەسڵەتە لە (ڕزگاری)دا بە دی دەکرا و ئەو ئەتمۆسفێرە ئازادەی دروست بووبوو، بەرهەمی (ویستی هێز)ی (قوتابیی ڕزگاری) بوو.

د. شوان: با لەو ئەتمۆسفێرە دوور نەکەوینەوە و ڕێم بدە لێت بپرسم تۆ وەک ئەوەی ڕۆمانووسیت، چۆن دەتوانیت وێنەیەکی ئەودەمی قوتابخانەی ڕزگاری و قوتابیی ڕزگاریمان بخەیتەوە بەر چاو؟

کاروان: ئێمە کاتێ دەڵێین ئەو ئەتمۆسفێرە بەرهەمی یاخیبوونە، هاوکاتیش دەبینین، کە لەناو ئەو ئەتمۆسفێرەدا دیسان گیانی یاخیبوون دروست دەبێت و پتر گەشە دەکات. هەموو جووڵەیەک جیاوازی بەرهەم دەهێنێت، بۆیە دوای هەر جووڵەیەک ئێمە پێ دەخەینە قۆناغێکی نوێوە. بە مانایەکی دیکە، تەنیا لە ڕێی جووڵەوە دەتوانین بە ڕووبەری دیکەی نەزانراو بگەین. هەتا جووڵەکان گەورەتر بن، بەرهەمیشیان گەورەتر دەبێت. لاوی هەشتاکان لە ڕێگەی ڕاپەڕینەوە ڕووبەرێکی تەواو نەزانراویان دەرخست. ئەو بەعسەی لانی کەم لە بەهاری حەفتاوپێنجەوە وای پیشان دەدا کێوێکە و هێز نییە جارێکی تر لە دەنکێ چەوی نزیک ببێتەوە، لەسەر شەقامەکاندا کرایە گاڵتەجاڕ. گرنگە لێرەدا بڵێین ڕاپەڕین تێکڕای باشووری کوردستانی گرتەوە و قوتابیی ئەو شارانە لە زانکۆی سەڵاحەدیندا ڕۆڵی گەورەیان تێدا بینی. سلێمانی، کە مێژوو□ی□کی نەپساوەی لە ڕووبەڕووبوونەوەی ستەمدا هەبووە، هاوکاتی هەولێر ڕاپەڕی. (شاری من جوانە و شاری تۆ ناشیرینە)، لەو سەردەمەدا نەک هەر نەبوو، بگرە پێچەوانەکەی دەبینرا. بیرکردنەوەیەکی وا لە مر□قی یاخیی ئەو ڕۆژگارە زۆر دوور بوو، کە ئەمڕۆ جەماوەری دەستەمۆکراوی پارتییە سیاسییەکان پێوەی خەریکن. نووسەر و ڕۆژنامەنووسە مووچەخۆرەکانیش لێرە و لەوێ ئەو جەماوەرە لە دژی یەک هان دەدەن. لاوانی ڕاپەڕیو بۆ یەکەمجار لەو ڕۆژگارەدا بە ڕاستی زانییان تامی ئازادی چییە، چونکوو ڕاپەڕین تەعبیری لەو تینوو□تییە دەکرد، کە بۆ ئازادییان هەبوو. وەک پێشتر گوترا ڕاپەڕینی بەهاری هەشتاودوو قوتابخانەی ڕزگاریی کردە ناوچەیەکی ئازادکراو و یەکێتیی قوتابییانی بەعسی هەڵگرت. کاتێ دەڵێین ڕاپەڕین جیاوازیی هێنا، مەبەستمان هەموو ئاستەکانی جیاوازییە. بەر لە هەرچی ئەو سنووربەندییەی نێوان

قوتابی و مامۆستا نەما. واتە پێوەندییەکە لە فۆرماڵەوە بۆ
هاوڕێیەتی گۆڕا. نەدەکرا مامۆستا بەهایەکی بەرز بۆ قوتابییەک
دانەنێت، کە بە دەستی ڕووت ڕووبەڕووی یەکێک لە دڕندەترین
ڕێژیمەکانی دنیا بووبێتەوە و تێکی شکاندبێت. هاوکات قوتابی زیاتر
متمانەی بە مامۆستایەک دەکرد، کە نەک هەر لە دژی نەوەستاوەتەوە،
بەڵکوو پشتگیرییشی کردووە. بەشداریی هەندێک مامۆستا لە سنووری
قسە دەرچوو و گەیشتە ئەوەی بە کردەوە ناڕەزاییی خۆیان دەرب□ن.
ئاستی خوێندن زۆر هەڵکشا، چونکە هۆشیارییەکی نوێ لای قوتابی و
مامۆستا هاتە کایەوە. ئەو ئازادییە وای کرد لە سنوورێکی
فرەوانتردا گفتوگۆ بکەین، بگرە خۆمان تەنیا بەو کتێبانەوە
نەبەستینەوە، کە وەزارەتی پەروەردە سەپاندوونی، بەڵکوو زیاتر پشت
بە کتێبی تر ببەستین. لە هەندێک قوتابخانەدا قوتابی تەنیا ئەو
کاتە بەڕێوەبەری دەبینی، کە یاسای خوێندنی دەشکاند و مامۆستا بە
مەبەستی سزادانی دەیناردە ژوورەکەی، بەڵام بەڕێوەبەری ئێمە وەک
گوترا بە دەستی خۆی کاسێتی گۆرانیی دەخستە سەر ڕیکۆردەر، تا
قوتابییان بە بۆنەی ڕاپەڕینەوە هەڵبپەڕن. من و هاوڕێکانم لە
گۆڕەپانی قوتابخانەدا نوکتەمان بۆ بەڕێوەبەر گێڕاوەتەوە. ل□ بارەی
ئەدەب و سیاسەتەوە گفتوگۆمان لەگەڵدا کردووە. هەمان شت لە پۆل
لەگەڵ مامۆستاکانیشدا. بۆ نموونە جارێکیان ل□ بارەی شیعرێکی
(جەمیل ڕەنجبەر)ەوە گفتوگۆمان دەکرد، کە (یووسف دەرگەڵەیی) لە
گ□قارێکدا سەرنجی خۆی ل□ بارەیەوە نووسیبوو. ئەمیان لە شاخ گیانی
بەخت کردبوو، ئەویان لە سێدارە درابوو، کە هیچ کەس بۆی نەبوو
ناویان بهێنێت. (مامۆستا قاسم کۆیی فیزیا)، (مامۆستا ئیسماعیل
شوکری مێژوو)، (مامۆستا موحسینی ئینگلیزی)، (مامۆستا نوورەدەینی
عەرەبی)، (مامۆستا محەمەد ئیسماعیلی مێژوو)، (مامۆستا پەترۆس
فرەنسیسی ماتماتیک)، (مامۆستا مۆفەقی ئینگلیزی)، (مامۆستا ڕۆستەم
باجەلانی کوردی)، (مامۆستا عەلی بەگ بایزی فیزیا)، (مامۆستا
بەندەر عەلی ئەکبەری عەرەبی)، (مامۆستا سەڵاحی وەرزش)، (مامۆستا
ئەفرامی مێژوو)، (مامۆستا وریا بەهائەدینی ماتماتیک)، (مامۆستا
عەبدولسەلامی کیمیا) و کۆمەڵێکی تر بە ئاشکرا دژی بەعس و هەموو
سیمایەکی کەلتووری داڕزاوی کۆمەڵگە بوون. (مامۆستا فریاد بیلال)
بە شێوەیەک باسی دڕندەیی ڕێژیمی دەکرد، وات دەزانی لەو شاخانەیە
و لە ڕادیۆوە دەنگی دەبیستیت. شتێکی سەیر نییە، کە لە ڕاپەڕینی
(1991)دا یەکێ لەو مامۆستایانەی سنگیان دەدەنە بەر گول□□ی بەعس
و گیانیان بەخت دەکەن، (مامۆستا بەهرام جەمیل)ی (ڕزگاری) بێت.
وەک گوتمان هەر جووڵەیەک دەبێتە هۆی دروستبوونی هۆشیاری، بەڵام
هەر ئەو هۆشیارییی□ ب□رهه□مهاتووە جارێکی تر بۆ هۆکار دەگۆڕێت و

جووڵەی تر بە دوای خۆیدا دەهێنێت. ململانێی فیکری وای کردبوو بەچوونەکانمان بەر یەکتر بکەون، کە ئەو بەریەککەوتنە دەبووە هۆی ئەوەی خودی خۆمان ڕوونتر ببینین، چونکوو وەک (هیگڵ) پێی وایە هۆشیاری لە ئەنجامی ئەو ململانێیەوە گەشە دەکات، مادام بەر هۆشیارییەکی تر دەکەوێت، کە لەوەی جیاوازە. لێرەدا دەکەوینە بەردەم پەیوەندیی تاک بە دەوروبەرەوە. هەتا ئەو دەوروبەرە زیاتر هەڵگری ڕەگەزەکانی ململانێ بێت، ئەو تاکە زیاتر دەجووڵێت و پتر لەگەڵ هۆشیاریی خۆی و هیی (ئەوانەی تر)دا ڕووبەڕووی گرفت دەبێتەوە. من خۆم هەر کاتێ لەو گفتوگۆیانەدا هەستم دەکرد ئاگاییی ترم پێویستە، دەچووم بیرم دەکردەوە و بە دوای سەرچاوەدا دەگەڕام. ناوی کەمێک کتێبی گرنگم زانین و باسی دەیانیشم لە زمانی هاوڕێکانمەوە بیستن. بۆ نموونە جارێکیان لە بارەی (ئێکزیستێنشالیزم مرۆڤایەتییە)ی (سارتەر)ـەوە گفتوگۆ دەکرا. چووم ئەو کتێبەم بە عەرەبی پەیدا کرد و چەند ڕۆژ خەریکی خوێندنەوەی بووم، کە دەتوانم بڵێم شتێکی وای لێ تێنەگەیشتم، بەڵام سەرەتایەکی گرنگ بوو، تا زیاتر لە فەلسەفە نزیک ببمەوە و بە چاوێکی جیاوازتر بخوێنمەوە، بگرە جیاوازتر لە خۆم و لە دەوروبەرم بڕوانم، کە ئەمە لە نووسیندا بەم بووە پاڵپشتێکی گەورە. قوتابیی ئەو سەردەمە زۆر لە هەندێک نووسەری ئەمڕۆی زیاتر دەخوێندەوە و قووڵتر بیری دەکردەوە. لەگەڵ ئەوەیشدا جیاوازیی فیکریمان هەبوو، کە هەندێجار دەگەیشتە ئاستی تووڕەییش، بەڵام وەک لە پێشەکیی کتێبی (ڕاگەردان)دا نووسیومە ئەو جیاوازییە بە ئاڕاستەی دروستدا دەچووە پێش. ئەمە ئەوەی دەگەیاند لاوی ئەو سەردەمە هۆشیاریی بەرز و خەونی گەورەی هەبوو. هەر یەکەی دەیزانی دژەکەی خەریکی چییە و ماڵەکەی، بگرە گیرفانەکانی پڕن لەو نووسینانەی قەدەغە کراون، بەڵام ڕێژیم لە هاوکێشەکەدا هەر تەواو کرابووە دەرە. ئەو دۆخە لانی کەم تا ناوەڕاستی هەشتاکان درێژەی کێشا.

د. شوان: وەک ئەودەمیش سەرنج دەدرا قوتابیی ڕزگاری زۆر پابەندی خوێندنی فەرمی نەبوو، بەڵکوو پتر بە لای ڕابواردن و گاڵتەوگەپدا دەچوو. خۆیشت ئاماژەت پێ کرد زیاتر خەریکی هەڵپەڕین و گۆرانی بوو لەوەی مشووری خوێندن بخوات. بە لاکەی تریشدا خوێندنەوە و گفتوگۆ چ لەناو قوتابخانە و چ لە دەرەوەیشدا دوو خەسڵەت بوون، قوتابیی ڕزگارییان پێ دەناسرانەوە. ئەمانە چۆن لێک دەدەیتەوە؟

کاروان: بەگشتی لاوانی ئەو سەردەمە بەو خەسڵەتانە دەناسرانەوە، بەڵام ڕزگاری تایبەتمەندێتیی خۆی هەبوو. چەند ساڵێ لەمەوبەر

(دڵشاد خدر)ی هاوڕێی منداڵیم لە دانیشتنێکدا پرسیارێکی نزیک لەمەی لێ کردم، کە ڕەنگە ئێستا وەڵامەکەم گۆڕانێکی وای بەسەردا نەهاتبێت. ڕاستییەکەی من بەشێکی هۆکارەکەی بۆ لایەنی سۆسیۆلۆجی دەگەڕێنمەوە، کە زۆرینەی (قوتابیی ڕزگاری) سەر بە چینی ناوەڕاستی کۆمەڵگە بوون. ئەو چینە لانی کەم لە سەدەی نۆزدەمەوە تا ئەمڕۆ بووەتە جێگەی سەرنجی فیلۆسۆف و کۆمەڵناسان. بەوەدا ئەندامانی ئەو چینە پێگەی جێگیریان نییە، کە هەمیشە لەنێوان چینی هەرەژێرەوەی کۆمەڵ و چینی هەرە باڵادەستیدا لە جووڵەدان، ئاگایی و هۆشیاریی فرەوان بە دەست دەهێنن. خۆیان لە زۆر بواری وەک ئەدەب، هونەر، سیاسەت، وەرزش، ئابووری و هیی تر دەدەن. گیانی سەرچڵییان گەورەیە. ژنانی ئەو چینە بوون لە کوردستاندا هاتنە دەرێ و پەنایان بۆ خوێندن برد. بوونە مامۆستا و فەرمانبەر. خۆیان خزاندە ناو بواری وەرزش و هونەرەوە. ئەو جووڵەیە هەمیشە وای کردووە ئەوان ترس و نیگەرانییان هەبێت، کە ئەو دوو ڕەگەزە پاڵنەری گۆڕانکارین، چ لە ئاستی تاک و چ لە ئاستی کۆمەڵدا. ئەندامانی چینی ناوەڕاست بە ترسەوە لە ڕابردوو دەڕوانن، بەڵام هاوکات گەشبینانەیش چاو دەبڕنە ئاییندە، بۆیە بە جارێ هەرسێ ڕەهەندی کاتیان لەبەر چاوە. لەگەڵ هەر ڕووداوێکدا دۆخی ئەوان دەگۆڕێت. وەک بینیمان لە سەرەتای ڕاپەڕین و لە گەرمەی ئابلۆقەی ئابووریدا بەشی زۆری مامۆستا، فەرمانبەر، پزیشک و ئەندازیار لە بازاڕەکاندا بوونە دەستگێڕ، بەڵام بەشێکیشیان لە حزبەکاندا پلەیان پێ درا و خێرا بۆ سەرەوە هەڵکشان. مێدیای حزبەکان ئەوان بە دەستیانەوە گرت. واتە تیقی، ڕۆژنامە و گۆقارەکانیان هەر بەوان سپێردران، چونکە شارەزان و لە فریودان (دەمەگۆگی) دەزانن. پێشتر لە کاتی شەڕی عێراق و ئیراندا گورزی گەورەیان بەر کەوت، بەوەی بە بەرەکانی شەڕیان بردن، کە ئەنجام بەشێکیان گیانیان لە دەست دا، بەشێکیان لە کار دەرکران و خۆیان شاردەوە، بەڵام هەندێکیشیان لە دامودەستگەکانی دەوڵەت و حزبدا پێگەیان بەرز بووەوە. بەشێکی زۆری ئەندامانی ئەو چینە یاخی دەبن و شۆڕش هەڵدەگیرسێنن، بەوەی ئارەزووی گۆڕانکاریان هەیە، بەڵام هەر ئەندامانی ئەو چینەیشن دەبنە پاڵپشتی گەورەی دەسەڵاتی دیکتاتۆرەکان، بەوەی خاوەنی شارەزایین و دامودەستگەکان پێویستیان پێیانە. وەک سەرنج دەدەین ئەو چینە بەردەوام لە هەڵکشان و داکشاندایە، کە ئەوە بزوێنەری ئەندامەکانییەتی، بەوەی دۆخی جیاوازی سایکۆلۆجی دەبینن و لە هەر جووڵەیەکدا ئاگایی و هۆشیارییان گەورەتر دەبێت. ئەندامانی چینی ناوەڕاست خۆیان دەخزێننە ناو بواری پەروەردە و خوێندنەوە، چونکە لەوێدا دەتوانن کار بۆ بەدەستهێنانی خەونەکانیان بکەن. (پییر

بۆردیۆ)ی کۆمەڵناس پێی وایە بەشێکی زۆرکەم لە ئەندامانی چینی ژێرەوە دەتوانن لە خوێندن بەردەوام ببن و بگەنە زانکۆ، بەڵام ئەندامانی چینی ناوەڕاست و هیی چینی باڵادەست دەست بەسەر ئەو بوارەدا دەگرن و ئەوەی دەیشخوێنرێت، هەر کەلتووری ئەوانە، کە بە (دەستەڵاتی سیمبۆڵی: Symbolic power) ناوی دەبات. ئەوانە هەر وەک (بۆردیۆ) پێی لەسەر دادەگرێت باری داراییان باشە و وەک ئەندامی چینەکانی ژێرەوە گرفتی خوێندنیان نییە. بەم شێوەیە دامودەستگەی خوێندن شێوازی زمان و کەلتووری چینە نەدارەکان پشتگوێ دەخات، کە ئەمە (توندوتیژیی سیمبۆڵی: Symbolic violence)یە، بەوەی نەک هەر شێوازی زمان و کەلتووری چینە باڵادەستەکانیان بەسەردا دەسەپێنێت، بەڵکوو ڕەوایەتییشیان پێ دەدات. ئەگەر لێرەوە بە (قوتابییانی ڕزگاری) بڕوانین، دەبینین زۆرینەیان ڕۆڵەی چینی ناوەڕاستی کۆمەڵن، کە تا ڕادەیەک لە ڕووی ئابوورییەوە بێگرفتن و دەتوانن بخوێنن. وەک گوترا ئەندامانی ئەو چینە دەکرێت یەکێ لەو دوو ئاڕاستەیە بگرن، یاخیبوون لە دامودەستگەکانی دەوڵەت، یان بەدەستەوەگرتنیان، کە لە هەردووکیان شارەزان. (قوتابییانی ڕزگاری) بە گشتی ئاڕاستەی یەکەمیان هەڵبژاردبوو. یاخیبوونی ئەوان تەنیا لە سنووری سیاسەتدا نەبوو. بە مانەیەکی تر، ئەوان تەنیا لە فۆرمێکی دیاریکراوی کەلتووری کۆمەڵ یاخی نەبوون، بەڵکوو فۆرمی کۆمەڵایەتی، فەرهەنگی، ئابووری، مێژوویی و ئەوانەی تریشیان بە کۆن دەزانی و دەیاندایە دواوە. وەک پێشتر گوترا تینوێتیی ئەوان بۆ ئازادی، هەڵسوڕێنەری ئەو یاخیبوونە بوو. لێرەدا پێم خۆشە نموونەیەک بهێنمەوە. لە ئاهەنگێکی قوتابخانەدا هاوپۆلێکمان بە (شیعر!)ێکی پێکەنیناوی هێرشی کردە سەر ئەو لاوانەی لە دابونەریتی باپیران لایان داوە. دەیگوت ستایڵی جلوبەرگ، هیی قژ و هیی قسەکردنیان مایەی شەرمەزارییە. (شیعر!)ەکە هەر بە ڕاستی پێکەنیناوی بوو، بەڵام نەک هەر نەیخستنە پێکەنین، بەڵکوو ناڕەزایی زۆری لێ کەوتەوە. (شوان چاوشین)، کە یەکێک بوو لە قوتابییە یاخییەکان و لە ڕاپەڕینی بەهاری هەشتاودوودا ڕۆڵی گەورەی هەبوو، گوتی: (تەنیا ئەوانە دەتوانن ڕێز لە ئازادیی تاک بگرن، کە نرخی ئازادییان زانیوە، دەنا مرۆڤی کۆیلە مادام ئازادی ناناسێت، ئاسانە بەر لەوەی شەق لە ئازادیی ئەوانەی تر هەڵبدات، هیی خۆی بەنرخ بکات). من ئەگەر لە ژیانمدا چەند گوتەیەک ڕایانگرتبێتم و وایان لێ کردبم قووڵ بیر بکەمەوە، ئەوە یەکێکیانە. دواتر زانیم (شوان چاوشین) بەر پەلاماری بەعس کەوتووە و شاری جێ هێشتووە. مەبەستم لە هێنانەوەی نموونەکە، ئەوەیە، کە (قوتابیی ڕزگاری) هۆشیار بوو و هۆشیارییەکەیشی بەرهەمی خوێندنی

فەرمی نەبوو، بەڵکوو هیی خوێندنەوەی خۆی بوو.
پێشتریش گوتم گفتوگۆکان کاریگەریی گەورەیان لەسەر من و هاوڕێکانمدا هەبوو. (ئەنوەر عومەر سلێمان)، (وەلی مەحموود)، (ئەحمەد جەواد)، (بەختیار ئەحمەد شەخە)، (هەژار ئەحمەد شەخە)، (سەرهەنگ ئەحمەد)، (یووسف کەریم)، (عیسا تاهیر سوڵتان)، (ئومێد گەمەشینی)، (نەجات فاتیح)، (حسێن ڕەشید)، (ئاسۆ مەلیک)، (پشتیوان بەکر)، (ئەحمەد محەمەد هەرتەلی)، (هەمزە ڕەشید)، (خەلیل ساڵح)، (ئاسۆ حامیدی)، (دڵشاد سدیق)، (خەسرەو کاوەس) و کۆمەڵێکی تر جگە لەوەی هۆشیاریی بەرزیان هەبوو، لە خۆپیشاندانەکانیشدا بوێریی گەورەیان دەنواند. بۆچی (قوتابیی ڕزگاری) هێندە شەیدای پێکەنین، هەڵپەڕکێ و گاڵتەوگەپ بوو؟ چونکە ئەوانە وەک لای (نیتشە)ی فیلەسەف بینیمان خەسڵەتی مرۆڤی یاخین. جارێکیان (مامۆستا نەبیل)، کە یەکێک بوو لە مرۆڤە ڕۆشنبیر و یاخییەکانی ئەو سەردەمە، لە (کازینۆی دەزار)دا بە (فرسەت زوبێر ڕۆژبەیانی)، (ئازاد ئەحمەد) و منی گوت (قوتابیی ڕزگاری) بەو پێکەنین و قسەخۆشییە دەناسێتەوە. ڕاستییەکەی ئەو دوو خەسڵەتە وایان کردبوو بەشێک لە قوتابیی قوتابخانەکانی تریش خۆیان بە هیی ڕزگاری بزانن، کە هەندێکیان کچ بوون. (گولیزار سەلیم) و دەستەخوشکەکانی ڕۆڵی کاریگەریان لە خۆپیشاندانەکانی ڕزگاریدا بینی. (سەڵاح جەوهەر)، کە یەکێک بوو لە ڕۆشنبیرە دیارەکانی ئەو سەردەمە و لە خۆپیشانداندا گیانی بەخت کرد، خۆیی بە (قوتابیی ڕزگاری) دەزانی. (دلێر ڕەسووڵ)ی یاریکەری ناسراوی باسکیتبۆل یەکێک بوو لەوانەی بە کردەوە پشتیوانییان لە ڕاپەڕینی (قوتابییانی ڕزگاری)دا دەکرد. (ئاسۆ حەیدەری)یش بە هەمان شێوە. دایکی (بەختیار ڕەحمان)ی هاوڕێی منداڵیم هاوکاتی خۆپیشاندان ئاڵایەکی هەڵکردبوو و بە هەرسێ زمانی کوردی، عەرەبی و تورکی هوتافی دەکێشا. هەندێک لەو قوتابییانە تەمەنیان نەدەگەیشتە شانزدە و ڕووبەڕووی چەکدارانی بەعس دەبوونەوە. (نەوزاد حەمەشەریف: نەوزاد زانکۆ)، (دلێڤان محەمەد سەرسپی)، (زیاد سەعید خدر)، (بەدران عەزیز فەرحان)، (مەریوان نووری دزەیی) و زۆری تر هەشتا سیمای منداڵانەیان پێوە دیار بوو، کەچی سینگیان دەدایە بەر گوللە. ژنانی گەڕەکمان دەیانگێڕایەوە، چۆن حەوت هەشت ئەمن ڕووبەڕووی (یاسین عەزیز عەزیز) بوونەتەوە، کە ئەودەم لە پۆلی چوارەمی ئامادەییدا بوو. (قوتابیی ڕزگاری) لە گەرمەی ڕووبەڕووبوونەوەکاندا لە گاڵتەوگەپی خۆی نەدەکەوت، کە هەر یەکەمان کۆمەڵێک نوکتەی ئەو سەردەمەمان لە بیر ماون. بەڵێ، تۆ چاک سەرنجت داوە، کە (قوتابیی ڕزگاری) پێبەندی خوێندنی فەرمی نەبوو، چونکە ئەو خوێندنە تەنیا ژیانی ساردوسڕی دەگەیاند، کە

ئەوە لەگەڵ ئارەزووی مرۆڤی یاخیدا نایەتەوە، بەڵام وەک پێشتریش گوتم لە ئەتمۆسفێری ڕاپەڕینی هەشتاودوودا دەیان کتێبم ناسین و لە گفتوگۆکاندا بەر زۆر چەمکی نوێ کەوتم. لەو قوتابییە هۆشیارانەی ئەودەم هەم لە قوتابخانە و هەم لە دەرەوەدا دەمبینین و گفتوگۆم لەگەڵدا دەکردن، (هەور ئەبوبەکر سدیق)، (ڕۆستەم حەمەد)، (خدر عەبدولڵا)، (موئەیەد عەبدولڵای هونەرمەند)، (خەلیل محەمەد ڕەزا)، (محەمەد کرمانج)، (وریا ساڵەیی)، (ئازاد کەریم چاوشینی شەوەکار)، (فەرهاد هەیواز)، (ڕەبین شەمامکی)، (هاوار قادر)، (ئیدریس عەباس)، (گەیلان حەسەن)، (ئازاد محەمەد حەسەن)، (پشتیوان حسێن)، (دڵشاد مەجید)، (نەوشاد محەمەد)، (حەمید ساڵح)، (ڕۆستەم یاسین)، (ئەحمەد عەزیز)، (مەغدید قومبەلە)، (مەجید عەبدولڵا)، (سەرکەوت عەوڵا)، (سەرکەوت عەزیز)، (حسێن واحەد)، (فەریق ئەبوبەکر)، (بەحری حەسەن)، (فەلاح حەسەن)، (ڕەمەزان محەمەد)، (جەبار عەوڵا)، (سەلام عەوڵا)، (فارس هەمزە)، (فەتحی کەریم)، (فەیسەڵ حەسەن)، (عومەر عەبدولڵا)، (زەیتە شەمسەدین)، (محەمەد جەواد)، (شوان محەمەد)، (موسلیح ئیسماعیل)، (نەجات محەدین)، (شەمێش دەرگەڵەیی)، (ئیبراهیم حەسەن)، (سوداد کەمال)، (عیماد کەمال)، (وشیار مەولوود)، (ڕەشاد جەلال)، (فەتحولڵا شەخانی)، (شێرکۆ حەمید)، (ئومێد مستەفا)، (فەرهاد مەولوود)، (کەمال عوسمان خدر)، (سەمەد محەمەد عەلی)، (تەنیا عەبدولکەریم)، (ئەنوەر ئیبراهیم)، (ماجید سەعید)، (فوئاد ئەبوبەکر)، (ئەحمەد قەندیل)، (قەرەنی ئەحمەد)، (قاسم جەعفەر)، (فەرهاد دیبەگەیی)، (فەتحی مودەریس)، (کامەران تاهیر)، (کامەران خالید)، (دلێر فەرحان) و زۆری تر بوون. بەگومان لەگەڵ بەشێک لەوانەی پێشتریش ناویان هات. هەندێکیان لە ڕێکخستنەکانی ناو شاردا لەگەڵم بوون. چیرۆکی (خولەکانی فێرکردن)م، کە وەک گوترا لە ناوەڕاستی هەشتاکاندا نووسیوە، پێشکەشی زۆر لەو قوتابییانەم کردووە. ئەوەی من لەبارەیانەوە دەیڵێم، پێوەندیی بەو کاتەوە هەیە، کە دواتر هەر یەکەی چ گۆڕانکی بەسەردا هاتووە، ئەوە باسێکی دیکەیە. وەک سەرنجیش دراوە بەشێکی قوتابییە یاخییەکانی (ڕزگاری) تا ئەمڕۆیش بەو جوانییەیان دەناسرێنەوە. دەزانم زۆریشیانم لەم کاتەدا نایەنەوە یاد.

د. شوان: لە چیرۆک و ڕۆمانەکانتدا بایەخی زۆرت بە ناوی کارەکتەر داوە، تەنانەت لە گفتوگۆ و گوتارەکانیشتدا لەبارەی گرنگیی ناو لە ئەدەبی گێڕانەوەدا دواویت. جگە لەو ناوانەی ئاماژەت پێ کردن، چەندی ترت هەر لە ئامادەییی ڕزگاریدا لە بیر ماون؟

کاروان: وەک گوتم (ڕزگاری) ڕووبەرێکی گەورەی یادەوەریی منی داگیر کردووە. لەو چوار ساڵەدا زۆر کەسم ناسین. هەندێکیان لە نزیکەوە و هەندێکیان لە دوورەوە. بۆ من (ڕزگاری) بریتییە لە منداڵی و گەورەییم. هەندێک لەو قوتابییانە هاوڕێی منداڵیم بوون، لەوانە (ڕزگار عەبدولڵا)، (وشیار عەبدولڵا)، (کەمال عوسمان تەها)، (ئەکرەم حسێن)، (سەرکەوت حەوێز کۆیی)، (سامان سلێمان)، (کەمال ڕێناس)، (بارام کەریم)، (ئەبوبەکر کەریم)، (سەمەد کەریم)، (بژار ئەنوەر)، (حەمەدەمین هیرانی)، (شوان سابیر)، (فازیل عەباس)، (موحسین محەمەد)، (کەریم حسێن)، (ڕزگار ئەنوەر)، (س□رh□نگ ئەنوەر)، (مەجید عەبدولڵا)، (زیاد کاکۆ) لە گەڕەکی سەیداوە و (برووسک حەیدەر) لە گەڕەکی جمهوری، کە ماڵی نەنکمی لێ بوو. هەندێکیان لە (قوتابخانەی زێوەری سەرەتایی) لەگەڵم بوون، لەوانە (تاریق ئەحمەد سەراج)، (سەردار ئەحمەد سۆفی)، (زۆسگ حەمەساڵح)، (عەبدولستار محەمەد وەیسی)، (نەوزاد عوسمان)، (ئازاد حەمید سەبری)، (کەریم کاکە)، (هەژار عەزیز)، (کامیل عەبدولڵا) و (کامەران سلێمان). هەندێکیانم لە ڕێگەی هونەرەوە دەناسین، لەوانە (نەجمەدین بابەکر) و (غازی عوسمان). هەندێکیانم لە دوورەوە دەناسین، لەوانە (قەیس حسێن ڕەسووڵ)، (وریا سەعدی)، (نزار کەمال)، (ڕزگار قادر)، (حەیدەر مەولوود)، (سالم سەلمان)، (وەلی ڕەشید)، (عەباس کەریم) و زۆری دیکە.

نیگاری کاریکاتێری له رۆژنامەگەری منداڵاندا بەشی -1- … هەندرێن خۆشناو

سەرەتا پێمان باشە کە پەیوەندی نیگارە کاریکاتێرییە‌کان لە گۆڤاری منداڵاندا بە هونەری کاریکاتێرە‌وە دیاری بکەین، ئایا دەتوانرێت بە کاریکاتێر دابنرێت یان نا؟ بۆ وەڵامدانەوەی ئەم پرسیارە دەبێت بەراوردێك لە نێوان پێکهاتەی ئەم نیگارانە و پێکهاتەی کاریکاتێردا بکەین، کاریکاتێر پێکدێت لە شێوەکاری و کۆمیدیاوە، زێدە□□یش بەکاردێنێت لە وێناکردنی ئەو بابەتانەی کە

باسیان لێوەدەکات، زۆرجاریش ئەو زێدەڕۆییە، زێدەڕۆییەکی تۆکاریانەیە، لە وێناکردنی بەشەکانی لەشی مرۆڤەوە، نیگارە کاریکاتۆریەکانیش لە ڕۆژنامەگەری منداڵاندا پێکدێت لە شێوەکاری و زۆرجار زێدەڕۆییش بەکاردێنێت، بەڵام کۆمیدیا تێیدا مەرجی پێویست نیە، بۆیە پێمانوایە کە ناتوانرێت بە کاریکاتۆر دابنرێت، پەیوەندیشی بە کاریکاتۆرەوە لە بەکارهێنانی شێوازی زێدەڕۆییکردن دەبینێتەوە و زیاتر نا، ئەگەر ناوەڕۆکێکی کۆمیدیانەشی هەبێت، ئەم کۆمیدیایە واباوە کە پەیوەست بێت بەناوەڕۆکێکی بابەتە ئەدەبیەکە کە نیگارەکان هاوشانی بڵادەبنەوە، بەڵام هەندێك چیرۆك لە گۆڤاری منداڵاندا پشت بە دەقی ئەدەبی نابەستێت و نیگارە کاریکاتۆریەکان بەسیەتی، ناوەڕۆکێکی کۆمیدیانەشی هەیە، ئەدی ئەم جۆرە چیرۆکانە دەچنە خانەی چ هونەرێکەوە؟ بەبێ گومان دەچنە خانەی کاریکاتۆرەوە، دەتوانرێت بخرێتە خانەی کاریکاتۆری کۆمیکس یان کاریکاتۆری زنجیرەیی، بەمجۆرە سەرەڕای ئەوەی کە زۆربەی ئەو چیرۆکانەی کە نیگارە کاریکاتۆرییەکان بەکاردێنن لە ڕۆژنامەگەری منداڵاندا بە شێوەیەکی روون ناچنە خانەی کاریکاتۆرەوە، بەڵام زۆرێکی تر لەم چیرۆکانە بە شێوەیەکی روون بەشێکن لە هونەری کاریکاتۆرەوە، سەرەڕای ئەمە و ئەوەشەوە ئەو چیرۆکانەی کە بە شێوەیەکی روون ئینتیمابوونیان دیارنیە، کەچی پەیوەندییەکی بەتین بە هونەری کاریکاتۆرەوەی دەبەستێتەوە، کە تەنیا زێدەڕۆییکردن خۆی لە خۆیدا بریتیە لە بەلادانێك بەرەو کۆمیدیاوە.

پرسیاری یەکەمیش کە خۆی دەخاتە بەردەممانەوە، ئەوەیە کە بۆ ڕۆژنامەگەری منداڵان شێوازی کاریکاتۆری بەکاردەهێنێت، تەنانەت ئەگەر ناوەڕۆکی بابەتەکانیشی کۆمیدیایی نەبن؟ بەبیروڕای ئێمەشەوە وەڵامەکە روونە، ئەویش شێوازی کاریکاتۆریی نزیکترە لە هزر و خەیاڵی منداڵەوە، لە شێوازی نیگارکێشانی واقیعیەوە، لە وێناکردنی پاڵەوانەکاندا، لەمەش زیاتر بەکارهێنانی شێوازی زێدەڕۆییکردن ڕێ بە زیادکردنی دەربڕینی زیاتر دەدات بۆ روخساری پاڵەوانەکان، چ ئەرێنی بێت یان نەرێنی، پیرێژنە جادوکارەکە دەتوانرێت وێنابکرێت بە شێوەیەکی ناشیرین، و خراپەکارێکیش لە ڕێی زێدەڕۆییەوە دەتوانرێت کۆپ و چڕنوك و کلك و قۆچ و چەند شتێکی تریشی بۆ زیادبکرێت، کە خزمەتی دەقەکە دەکەن، هەروەها سەبارەت بە پاڵەوانی ئەرێنیشەوە، دەتوانرێت خەسڵەتەکانی دڵنەرمی و چاکی و بەهێزی و پیاوەتی، بە چەند هێڵێکی شێوەکاریانەی کاریکاتۆریانە بخرێتە بەرچاو، کە شێوەکاری واقیعی لە توانایدا نەبێت. سەرەڕای ئەمانەش زێدەڕۆییکردن زیاتر سەرنجڕاکێشترە و تێنویتی خەیاڵی منداڵان دەشکێنێت، ئەندێشە و خەیاڵکردنەوەی منداڵ گەشەپێدەدات، کە هێشتا

شتەکان بە شێوەیەکی کامڵ پێکنەهاتوون تێیدا، ئامانج و ئەو ئەرکانەی کە کاریکاتێریش جێبەجێیان دەکات لە ڕۆژنامەگەری منداڵاندا، لە شوێنێکی دیکە باسیان لێوەدەکەین، پێویستە لێرەدا بە شێوەیەکی بنەڕەتی باس لە تایبەتمەندی کارکردن بکەین لە گۆڤارەکانی منداڵاندا، منداڵ بوونەوەرێکە لە رووی عەقڵەوە پێکهاتەکەی ناتەواوە، توانایی هەڵهێنجان و دەرخستنی تا رادەیەکی زۆر لاوازە، هەروا قبوڵکردنی شتەکان لەلایەوە بە راستگۆیی و متمانەوە دەناسرێتەوە، بۆیە چەندین شت هەیە کە دەبێت هونەرمەندی کاریکاتێریست لە ڕۆژنامەگەری منداڵاندا رەچاویان بکات لەوانەش:
1- وێناکردنی شتەکان. 2- جێبەجێکردنی نیگارەکان.

هەندرێن خۆشناو

یەکێک لە بیریارە مەزنەکانی مۆدێرنە (سیگمۆند فرۆید) … ڕاستی بۆهادین

فرۆید لە مایسی (١٨٥٦) لە خێزانێکی جولەکەی دەستکورتدا لە دایک بووە، پاشان خێزانەکەی لە دەستی هەڵمەتی هۆلۆکۆست (دژەسامیەت) هەڵهاتوون چوون بۆ شاری (لەیپزینگ)، پاشان دوای ماوەیەکی کەم لە ڤییەننا جێگیربوون و فرۆیدی تەمەن چوار ساڵە بەشی زۆری تەمەنی خۆی لەو شارەدا بەسەر دەبات، ساڵی (١٩٣٨)، نازییەکان نەمسا داگیر دەکەن و لەسەر ئەوەی جولەکەیە، زۆری بۆ دەهێنن، ئەویش بە خۆی و خێزانەکەیەوە ڕوودەکاتە لەندەن و هەر لەوێش دەمرێت.

ئەوەی فرۆید کردی لە کاتی خۆیدا وەك شۆڕشێك وابوو، تەنانەت ئێستەیش بەشێوەیەکی بەرفراوان قابیلی قبووڵکردنە لەلایەن زۆربەی قوتابخانە دەروونییەکانەوە. ساڵی (١٨٩٦) فرۆید زاراوەی (سایکۆلۆژیای شیکاری) داهێنا، لە ماوەی ٤٠ ساڵی دواییشدا, هەموو هەوڵی خۆی خستەگەڕ بۆ گەشەپێدانی (بنەماکانی، ئامانجەکانی، تەکنیکەکانی، ڕێگەکانی چارەسەری سایکۆلۆژیای شیکاری). زۆربەی نووسینەکانی فرۆید و بیرکردنەوەکانی تایبەتە بە ژیانی عەقڵ و

ڕاڤەکردنی خەون و تەکنیکی سایکۆلۆژیای شیکارکردن لەگەڵ هەندێ بابەتی تردا.

سایکۆلۆژیای شیکاری بەردەوام بووە لە گەشەکردن و لە ساڵی ١٩٢٥ گەیشتە لووتکە و ترووپکی گەشەکردن و بووە بەربڵاوترین بزووتنەوەی جیهانی و فرۆیدیش بووە کەسێکی ڕادیکاڵی بەهۆی کارەکانیەوە بە ماوەیەکی زۆر کەم بووە ناودارتین ڕابەری سایکۆلۆژیای شیکاری. پاش مەرگیشی فرۆید کەلەپوورێکی بێ هاوتای بۆ بەجێ هێشتووین تا ئێستەش کاریگەری بەردەوامی خۆی هەیە. بۆیە فرۆید پێی وایە سایکۆلۆژیای شیکاری کاریگەرترین میتۆدە بۆ بەدەستهێنانی زانیاری لەبارەی عەقڵی مرۆڤەوە. لە ڕێگەی سایکۆلۆژیای شیکارکردنەوەیە، کە نەخۆش ئەتوانێت خۆی ئازاد بکات لە ئاڵۆزییە عەقڵییەکان و ڕێگەی تریش بگرێتە بەر بۆ تێگەیشتن لە خۆی و ئەوانی تر.

بیرۆکەی فرۆید!

خاڵی دەستپێکردنی فرۆید وەک پزیشکێکی دەرونی لەوەوە دەستی پێ کرد، کە بۆی دەرکەوت ئەو کێشەو پەژارەو ناتەبایانەی لە ناخی نەخۆشەکاندا گینگڵ ئەدەن، کاریگەری سەرەکین لەسەرتێکچوونی ژیانی ئاساییان ،فەرید وای دانا هەر جۆرە نەخۆشیەکی دەرونی و نیشانەکانی بۆ پێ کرنەوەی ئارەزوی چەپێنراوی سەردەمی منداڵی ئەگەڕێتەوە، هەروەها پێی وابوو گرفتە دەرونیەکانی ئێستای مرۆڤە کامەڕەکان ڕازیکردنی ئارەزوە لێ لەگیراوەکانی سەردەمی منداڵییە.

لە کۆتایدا دەبینین کەلتورێک کە هێشتا فرۆیدی بە وردی نەناسیوە و پەرتووکەکانی وەرنەگێڕاوەو سەر قاڵی وتووێژی تێزەکانی نەبووە، ئەوا لەم فەرهەنگ و کەلتورێکی لەم چەشنەدا فرۆید دەتوانێت هەمیشە پرسیاری گرنگ و ئاسۆیەکی فراوانی وتووێژبێت لەسەر مرۆڤ، خێزان، پەروەردە.

ئەم تێزە قسەیەش هەوڵدانێکە بۆ نزیکبونەوە لە ناسینی بیریارێک کە کەمترین شت لە بارەیەوە بڵێین ئەوەیە، کە یەکێکە لە بیریارە مەزنەکانی مۆدێرنە.

هەندێک لە وتەکانی سیگمۆند فرۆید دەربارەی دەروونی مرۆڤ :

١-خەمێکی نیشانەی لاوازی نییە بەڵکو ئاماژەیەکە ئەو کەسە دەیەوێت لە داهاتوو بەهێزتر بێت.

-٢ بەر لەوەی بەخۆت بڵێت کە خەمۆکیت هەیە و کەسێکی لاوازیت، سەیرێکی دەوروبەرت بکە لەوانەیە بەخەڵکانی گەمژە دەوردرابیت.

-٣خەڵک زۆر لەوە باشترن کەخۆیان پێی دەزانن و، ئەوەندە خراپیش نین کە باوە.

-٤ئەو قسانەی لەدەم دەردەچن راستیەکانن.

-٥ واباشە زوو زوو سەیری گوڵ بکەیت چونکە ئەوان خاوەنی هیچ کێشە ململانێیەکی دەروونی نین.

-٦خۆشبەختی شتێکە پەیوەندی بە سەردەمانی بەر لە مێژووەوە هەیە، هەر بۆیەش پارە و دەوڵەمەندی کەس خۆش بەخت ناکات چونکە پارە خەمی مر□ق ن□بووە لەسەرەتاکانی مێژوو.

ناوی هەندێک لەکتێبەکانی کە وەرگێڕدراون بۆ کوردی :

١ – ئایندە و وەهم

٢ – ژیان و دەروونشیکاریم

٣ – لێکدانەوەی خەونەکان

٤ – ڕامان لە سەروەختەکانی جەنگ و مەرگ

٥ – موسا و یەکتاپەرستی

٦ – پێنج وانە لە دەروونشیکاریدا

٧ – تەوتەم و تابۆ

٨ – دەروونناسی گرووپ و شیکاری ئیگۆ

…

⋆ wikipedia

⋆ ئاشنابوون بە فرۆید

⋆ دەروونشیکاری

سیمبول، زمان و تەکنیک لە ڕۆمانی "ڕۆژێک لەو ساڵانە هەڵدەگرم"... د. گۆران سەباح

بە بیست و دوو هەزار وشە، ڕۆمانوس ئارام محەمەد، ئازارەکانی چل ساڵی "سەفین سەلیم’مان بۆ دەگێڕێتەوە. ئازارەکانی سەفین مێژووی ئەزموونی کوردمان بیر دێنێتەوە؛ مێژووێک نەوەی نوێ نایزانێ و هی کۆنیش لە بیری چووە. وەک چۆن سەفین بە منداڵی قسە دەکات و لە بیری دەچێ، گەلی کوردیش خێرا دەربەدەری و نەهامەتی و دڕدۆنگی پێش ڕاپەڕین و دوای ڕەپەڕینی بیر چووەتەوە.
ئازارەکانی سەفین فێری دیوە زانستی و ئەفسانەییەکانی پێکەنین و گریانمان دەکەن، ئاشنامان دەکەنەوە بە پرسیاری بوون و مردن، وەڵامی سەتان پرسیار دەدەنەوە لەمەڕ شۆڕش و خەباتی کورد، گرنگترینیان، "کێ کردی و کێ خواردی؟"
سەفین و سەدای خوشکی دەبنە قوربانی خەبات و شۆڕش. سەلیمی باوکیان دەست لە خێزانی، بەتایبەتیش سەدا، هەڵدەگرێ تا خزمەتی شۆڕش بکات. سەدا دەست و قاچی نییە و بەس پێدەکەنێ. هەست و سۆز و بیرکردنەوەی سەدا بێ سەروبەر و کاڵفامن. ئەم کارەکتەرە سیمبولێکە لە پشتییەوە نوسەر پێمان دەڵێت زۆرینەی نەوەی دوای ڕاپەڕین، لە ڕووی بیرکردنەوە و هەستەوە، وەک "سەدا"ن.
سەلیم لە ئەرکێکی شۆڕشگێڕانەی ناو شاردا شەهید دەکرێت، ماڵی چەند جار تاڵان دەکرێت و دەسووتێنرێت. سەفین کەمێک هیوای بە ڕاپەڕین دەبێ، بەڵام هێندەی نابا خۆزگە بۆ سەردەمی پێش ڕاپەڕین دەخوازێت. کاربەدەستانی وڵات هەموو شتێک ئاودیو دەکەن، بەڵگەنامە و یادگارییەکانی خەباتیش دەسووتێنن.
سەفین دڵی خۆشە بەوەی بەرپرسێک "مۆزەخانەی شۆڕش" دەکاتەوە بۆ پاراستنی کەلوپەل و بەڵگەنامەکانی شۆڕش. بە خۆشباوەڕی خۆی شتەکانی باوکی پێشکێشی مۆزەخانەکە دەکات، بە پرینتەرەکەشەوە، ئەو پرینتەرەی سێ کەسی لەسەر دێتە کوشتن تا بگەیەنرێتە شاخ. بەرپرسەکە ئەوەی پارەی بکات ئاودیوی دەکات، ئەوەشی نایکات دەیسووتێنێ، دەستیش بەسەر باڵەخانەی مۆزەخانەکەدا دەگرێت.

بەری خەباتی باوکی، ئازارەکانی سەفین لە بەندیخانە و گەڕانەوەی لە پەتی سێدارە و مردنی دایکی و خوشکی جگەرەفرۆشتنە. بۆ بژێوی ڕۆژانە، کوڕی شەهید دەبێتە زێراب پاکەرەوە، کرێکار و کاسب، دایکیشی نانکەر. ئەوانەی ماڵیان سووتاند و باوکیان بە کوشتدا بەری شۆڕش دەخۆن.

نوسەر بە چڕی ڕووداوەکانی ژیانی سەفین لە ١٩٨٩-١٩٩٢ تۆمار دەکات. گەنجانی کورد، بە تایبەتی ئەوانەی لەو ساڵانە و بە دواوە لە دایەک بوونە، دەبێ بەلانی کەم سێ جار ئەم ڕۆمانە بخوێننەوە.

یەکەم جارە گەنجە-نوسەرێکی کورد بە زمانێکی سادە و دەوڵەمەند کاریگەری و دەرهاویشتەکانی ڕاپەڕین لە ڕۆمانێکدا تۆمار بکات. هەرچەندە جارجار دەمی ڕابردوو و ڕانەبردوو تێکەڵن، بەڵام بە گشتی بە کوردیێکی پوخت و سەلیقەیەکی ئەدەبی، نوسەر ڕۆشنبیرمان دەکات بە ئازارەکانی پێش و پاش ڕاپەڕین. سەفین بەهۆی ئازارەکانی شۆڕش و دوای شۆڕش داهاتووی دەفەوتێ، کۆڵ دەدات و هەموو تاقەتی لە جگەرەفرۆشتن بەبا دەدات.

زمانی ڕۆمانەکە سادەیە. خوێنەر دەتوانێ بەیەک دانیشتن هەمووی بخوێنێتەوە. فەلسەفەی زمان لە ساد□ی□کەی دایە، کەم ڕۆمانوس هەیە بتوانێ بەو زمانە بنووسێ. ئەوەی بە زمانێکی پڕ لە ئاڵۆز و گرێ دەنووسێ، بێ متمانەیی و خەوشی زمانەکەی پێ دەشارێتەوە. داخ ئەوەیە لە فەزای ڕۆمانی کوردیدا چەند ئاڵۆز بنوسی ئەوەندە گرنگی. لای بژاردە و خوێنەری کورد گرنگی و باشی ڕۆمان لەوەیە کەس تێی نەگات. ڕۆمانوس، ئارام محمەد، گرێی ڕۆمانەکە هێدی هێدی دەکاتەوە بێ ئەوەی زمانی وتار و پڕوپاگەندە بەکار بێنێت، ئەمەش جیای دەکاتەوە لە ڕۆمانەکانی تر.

“ڕۆژێک لەو ساڵان□ ه□□□د□گرم” سیمبولێکە بە شانازینەکردن بەو هەموو خەباتە. کوڕە شەهیدێک لەو هەموو ساڵە ڕۆژێک نییە شانازی پێوە بکات. لەوانەیە ژیانی سەفین و سەدا لەوپەڕی سادەیی و خۆشیدا بووایە، گەر باوکی هەر کوشنچی بووایە و تەداخولی سیاسەتی نەکردبا و بۆ کورد تێنەکۆشابا. سەلیم لە نامەکانیدا زۆر شانازی بە کارەکانییەوە دەکات، لێ مخابن سەردەمی دوای شۆڕشی نەبینی، چۆن ماباتەکەی دەکەونە دەستی چەتە و مافیاکان. بێ لەوەش، شەهیدبوونی باوکی دەبێتە گرفت، ل□ بەر شانازیکردن بە خەباتی باوکی، ژیانی دەکەوێتە مەترسی و چەتەکان دەیانەوێ بیکوژن.

نوسەر لە ڕێگەی دیالۆگی درێژ، نامە و لەبەرخۆدووان ڕووداوەکان دەگێڕێتەوە. خۆ باشتر دەبوو گەر دەرەقەتی دیالۆگ هاتبا و کورتی بکردایەتەوە. هەروەها، نوسەر تەکنیکی ئەڵماسی بەکار هێناوە، واتە کۆتایی ڕۆمانەکە دەگەڕێتەوە سەرەتا. تەکنیکێکی باشە و لە بواری

نوسینی فیچەری ڕۆژنامەوانیدا بەکار دێ. هەروەها تەکنیکی چیرۆک لە ناو چیرۆکی بەکار هێناوە، ئەمەش کارەکە جوانتر دەکا. سەرەتای ڕۆمانەکە بە حیکایەتخوان دەست پێدەکا، دەیەوێ لە ڕێگەی چیرۆکەوە ژیانی سەفین بگێڕێت، هەرنا، ئومێد و خۆشویستیی ژیانی بە بگەڕێنێتەوە. لە هەمان کاتدا، فیلمسازێکی بیانی دەیەوێ ڕووداوەکانی کوڕە شەهیدەکە لە دۆکیومێنتەریێک پێشانی دنیا بدات، بەڵام دەسەڵات ڕێگە نادات و بیانییەکە دەستگیر دەکەن، نەبادا شتیان لەسەر ئاشکرا بکات لە ڕێگەی چیرۆکی ژیانی سەفین و سەلیمی باوکی.

لە کۆتایی ڕۆمانەکەدا، حیکایەتخوان بە چیرۆک ژیانی سەفین ئاوەژوو دەکاتەوە و دەخەشی دەکات. دەیەوێ لە ڕێگەی خەیاڵەوە تاکی سەقەتی کوردی، کە بەرهەمی ڕاپەڕینە، چاک بکاتەوە. چیرۆکەکەی شەهرزاد باس لەوە دەکات سەفینی کوڕە شەهید خوێندن تەواو دەکات، سەدای خوشکی چاک دەبێتەوە و قاچی بە دروست دەکەن، ئەو ژیانە دەژین سەفین خەونی پێوە دەبینی. بەڵام کاربەدەستانی وڵات خەیاڵیشی پێ ڕەوا نابینن، وێڕای لەباربردنی خەونەکانی، خەیاڵیشی گەوج دەکەن.

”ڕۆژێک لەو ساڵانە هەڵدەگرم،” لە لایەن خانەی نوسیار لە سەرەتای ئەمساڵ (٢٠٢٠)دا چاپ و بڵاو کراوەتەوە. چوارەم ئەزموونی ئارام محەمەدە. تا ڕۆمانەکانی تری نوسەر نەخوێنییەوە (سەمای سەبوون، خەوتوو، مەرگی مێژوونووس)، نازانی نوسەر چەندە پەرەی بە بوار و تەکنیکی نوسیندا داوە.

گۆران سەباح دکتۆرای لە بواری ڕۆژنامەوانی و نوسیندا هەیە لە زانکۆی کانزەس لە ئەمریکا. سێ ڕۆمانی *(شاخوێنبەری سەرکردە، ترس و ڕق، دووی سوور) بە ئینگلیزی و کوردی چاپ کراوە. سکۆلەری فوڵبرایتەرە، هەڵگری خەڵاتی باب سیگمان و کاڵدەر پیکێتی ئەمریکییە لە بواری ڕۆژنامەوانی و نوسیندا.

چاکسازییەکانی بیبی ئیسرائیل ... وەرگێڕان و ئامادەکردن: عیسا بۆتانی

بەهۆی چاکسازییەوە وڵاتی پێشخست؛ پێنج جار سەرۆکایەتی حکوومەتی پێ سپێردرا

لە ساڵی 2003 کە شارۆن سەرۆکایەتی حکوومەتی ئیسرائیلی دەکرد, پۆستی وەزارەتی دارایی لەلایەن بنیامین ناتانیاهۆ بەڕێوە دەبرا، ئەو پۆستەکەی بۆ چاکسازیی ئابووری بەکارهێنا تاکو دۆخی ئابووری ئەو وڵاتە گەیشتە ئاستێکی هەرە پێشکەوتوو.
ناتانیاهۆ بڕیاری لە گرتنەبەری ڕێکاری سەخت دا، کە بریتی بوون لە کەمکردنەوەی تێکڕای باج و خەرجییەکان و کرێی فەرمانبەرانی حکوومەت تاکو ئاستی هەڵوەشاندنەوەی گرێبەستی چوار هەزار لە فەرمانبەرانی ئەو وڵاتە، سەرەڕای فراوانکردنی بەشی دەسەڵاتی حکوومەت لە بواری ئابووری و کۆمپانیا گشتییەکانی فڕۆکەوانی نیشتمانی (ئی ئێڵ ئەی ئێڵ) و کۆمپانیای پەیوەندییە نیشتمانییەکانی (بیزيك)، ئەو بە ڕێژەی 64% تا 44% باجی لەسەر هاووڵاتیان و لەبەرامبەریشدا بە ڕێژەی 36% تا 18% باجی لەسەر کۆمپانیاکان کەمکردەوە و چاکسازی گرینگی لەبواری ئابووریدا سەپاند.
رون دیرمیر کە وەکو راوێژکار لەگەڵ چوار لە وەزیری دارایی ئەو وڵاتە کاری کردووە بە ناتانیاهۆشەوە؛ سەبارەت بە چاکسازییەکانی بیبی (کە مەبەستی ناتانیاهۆ)یە, دەڵێت: (رۆڵی هەناسەبڕاویی حکوومەتی لە ئابووری چارەسەر کرد، بیبی ریفۆرمەر نەبوو بەڵکو شۆڕشگێڕ بوو؛ چاکسازی ئەوکاتە دەکرێ کە سیاسەتی حکوومەت بگۆڕی و شۆڕشیش ئەوکاتە بەرپا دەبێ کە کار لەسەر گۆڕینی ئەقڵییەتی وڵات بکەی، من لەو بڕوایەدام کە بیبی توانی گۆڕانکاری لە ئەقڵییەتدا بکا).
لەهەما کاتدا بنیامین ناتانیاهۆ خودی خۆی چەندین چاکسازی لە کەرتی بانکیدا کرد ئەویش بە نەهێشتنی سەنەدە حکوومییەکان, بەهۆی ئەو سەنەدانەوە دامەزراوەکانی ئیسرائیل هیچ پاڵدەرێکیان نەبوو وەبەرهێنان لە سندووقەکانی وەبەرهێناندا بکەن، بەڵام دوای چاکسازییکردن لەو کەرتەدا دامەزراوەکان دستیان کرد بە کۆکردنەوەی نزیکەی (300) ملیۆن دۆلار بۆ وەبەرهێنان لەهەر مانگێدا. دەرەنجامی

ئەو چاکسازییانە بە ئەرینی بەسەر ئابووری ئیسرائیلدا شکایەوە و هەر بەهۆی ئەمەشەوە ناتانیاهۆ لەنێو گەلی ئیسرائیلدا پێگەی جەماوەری فراوانتر بوو.
ناتانیاهۆ بیرۆکەی بازاڕی ئازادی پەیڕەو کرد و لەبارەی پرسی چاکسازیشەوە خۆی بەمشێوە باسی لێوە دەکا و دەڵێت: (بۆ گەلی ئیسرائیلم شیکردەوە کە ئابووری کەرتی تایبەت پێشتر لەشێوەی پیاوێکی لەڕ و لاواز کە پیاوێکی قەڵەوی لە کۆڵ کردبوو، لە کاتێکدا ئەو چاکسازییانەی کردم پشێوی گەورەی لەنێو کرێکاراندا دروست کرد، لەگەڵ ئەوەشدا تێڕوانینی من بۆ ئابووری ژێیەکی هەستیاری پێکا. هەر کەسێك لە ئیسرائێل هەوڵی ئەوەی دابێت کارێکی وەها بکات ئەوا ئەویشی گرتەوە و ئەگەر ئیسرائیل بیەوێت سەرکەوێت ئەوا ناچارە رۆڵەکان پێچەوانە بکاتەوە، بۆ کەرتی تایبەت پێویستە ببێتە ئەو پیاوە قەڵەوە؛ ئەوە تەنها بە کەمکردنەوەی باج و سنووردارکردنی خەرجییە گشتییەکان دەکرێ).
بە درێژایی پەنجا ساڵ کۆمپانیا حکوومییەکان بێهودە بەدوای غازی دەریادا گەڕان، تەنها بە راسپاردنی کۆمپانیا تایبەتەکان و لە سەردەمی حکوومەتی ناتانیاهۆدا کانگایەکی غازییان دۆزییەوە کە بە بەهای میارەها دۆلار دەبوو، ئەوەش هاوکار بوو لەوەی حکوومەت سەرچاوەی داهاتێکی گرنگی دەسکەوێت بۆ پشتیوانیکردنی پێداویستییەکانی لەبواری پەروەردە و چاودێری و ژێرخانی ئیسرائیل.
بیبی توانی موعجیزەیەکی ئابووری دروست بکا و ئیسرائیلی گەیاندە ئاستی وڵاتانی هەرە پێشکەوتوو، تەنها لەو کاتەی کە وەزیری دارایی بوو وەبەرهێنانی راستەوخۆ ساڵانە لە ئابووری ئیسرائیلدا گەیشتە ڕێژەی 380%.
ئەو لەمیانی ئەو سیاسەتەی ناوی نا (پیاوی قەڵەو/ پیاوی لاواز) ئەوەی سەلماند کە تەکنۆلۆژیا بەبێ بازاڕی ئازاد وڵاتان ناخاتە سەر ڕێچکەی پێشکەوتن، هەموو ئابوورییە نیشتمانییەکان لەو پێشبڕکێیەدان کە کەرتی گشتی لەسەر ئەستۆی کەرتی تایبەتدا بێت، ئەوسا کەرتی گشتی دووچاری هەڵئاوسانێکی زۆر بووەوە, بیبی سیستەمی پارێزیی قورسی بۆ خۆراکەکانی داڕشت و هەموو بەربەستەکانی لەبەردەم کێبڕکێیەدا لابرد کە ببوونە ئاستەنگ لەبەردەم کەرتی تایبەتدا… بەوە بەرەو پێشەوە پێشکەوت.
ئیسرائیل ئابووری بازاڕی ئازاد و تەکنۆلۆژیای هەڵبژارد و ئەوە هۆکاری پێشکەوتن و بەهێزبوونی ئابووری ئەو وڵاتە.
ئیسرائیل یەك لە وڵاتە هەرە پێشکەوتووەکانی بواری تەکنۆلۆژیایە لەسەر ئاستی جیهان؛ بەشێوەیەك کە نزیکەی (4000) کۆمپانیای تەکنۆلۆژی لەو وڵاتەدا تۆمار کراون, لە کۆی (500) گەورە

کۆمپانیاکانی ئەو بوارە ئیسرائیل خاوەنی (80)یانە کە توێژینەوە و داهێنانەکانی لەرێگەی لقەکانی لەناوەخۆی وڵاتدا ئەنجام دەدات و بڵاویان دەکاتەوە.

کۆمپانیاکانی فەیسبووك و ئاپڵ و مایکرۆسۆفت و ئینتڵ و بایباڵ و ئەمازۆن و ئی بی ئێم و سیسکۆ و چەندین کۆمپانیای دیکە کە بە گرینگترین کۆمپانیا لە جیهاندا هەژمار دەکرێن و رۆژانە بەرهەمەکانیان بەکار دێ، پشت بە توێژینەوە و پێشختن دەبەستن و هەمووی لە رێگەی لقەکانیان لە ئیسرائیل ئەنجام دەدرێن،

o وەکو گەورەترین ناوەندی تەکنۆلۆژی لە جیهان؛ تەلئەڤیڤ لەدوای سیلیکۆن فالی ئەمریکا بە پلەی دووەم دێت.

o لەبواری ژمارەی کۆمپانیا تۆمارکراوەکانی بۆرسەی ناسداك کە لە جیهاندا بە گەورەترین بۆرسەی تەکنۆلۆژیا هەژمار دەکرێ, ئیسرائیل لە پلەی سێیەمدایە لە دوای ئەمریکا و چین.

o ژمارەی کۆمپانیا تۆمارکراوەکانی ئیسرائیل لەو بۆرسەیەدا گەورەترە لەوەی وڵاتانی ئەڵمانیا و ئیسپانیا و ئیتاڵیا و فەڕەنسا و هۆڵەندا.

o کەرتی توێژینەوە و پێشختن رێژەی 12.5% لە کۆی بەرهەمهێنانی ناوەخۆ لە ئیسرائیل پێکدەهێنێ، و لەمڕووەشەوە ئیسرائیل لە جیهاندا بە یەکەمین وڵاتە دێت کە ئەو رێژە سەدییەی ئابووری لە چالاکییەکانی توێژینەوە و گەشەداندا خەرج بکا.

ئیسرائیل دەستی هەبووە لە پێشختنی چەندین داهێنانی نوێی کۆمپانیا جیهانیەکان، وەکو ئۆتۆمبیلی کارەبایی و ئۆتۆمبیلی بێ شوفێری گوگڵ و کۆمپیوتەری لاپتۆپ و پێشکەوتنە تەکنۆلۆژییەکانی کۆمپانیای ئەنتڵ. خەڵکی لەهەر شوێنێکی دنیا لە داهێنانەکانی مۆبایل سوودەمەندن کە ئیسرائیل خاوەنەکەیەتی لە سیستەمی دەریاوانی و رێوبان و داودەرمانە رزگارەکانی ژیان و ئامێرە پزیشکییەکان و چەندین داهێنانی دیکە کە رۆژانە بەکار دێن.

پاشەڕۆژ مولکی داهێنەرانە، بۆیە ئیسرائیل پێگەیەکی گرینگی لە پاشەڕۆژدا دەبێت و لە ئێستادا لەڕووی گەشەی هەرە خێراوە؛ پلەی سێیەمی لە ریزبەندی یانەی ئابووری جیهانیدا گرتووە.

کۆمپانیا نوێیەکانی ئیسرائیلی بە بڕی نزیکەی 20% لەبواری ئەلیکترۆنیدا چانسی وەبەرهێنانی تایبەتی جیهانییان هەیە، لەلایەکی دیکەشەوە لە ئیسرائیل رێژەی 87%ی ئاوی بەکارهاتوو دەپالێوێت و پێنج جار بەکار دەهێنرێتەوە، تەنانەت بە بەراورد لەگەڵ هەر وڵاتێکی دیکە؛ مانگای ئیسرائیلی بڕە شیرێکی زۆرتر دەدات.

پرسیار ئەوەیە, لە کاتێکدا ئیسرائێلدا خاوەنی زەوییەکی وشك و بەدەم کێشە و قەیرانی یەك لەدوای یەکدا دەیناڵاند… چۆن گەیشتە

ئەو ئاستەی پێشکەوتنە؟

لەمێژووی ئیسرائیلدا دوو هەنگاوی زۆر گەورە نران، سیاسەتی حکوومەتەکانی ئەو وڵاتە رۆڵی هەبوو لە خێرایی گەشەسەندن و هۆکاری هەرە سەرەکی بۆ ئەم گۆڕانکارییە رێگەخۆشکردن بوو لەبەردەم کەرتی تایبەت دا.

هەنگاوی یەکەم لە ساڵانی 1948 بۆ 1970 نرا، لەو ماوەیەدا پشکی تاك لە تێکڕای داهاتی ناوخۆدا بۆ چوار هێندە بەرز بووەوە و چڕی دانیشتووانیش سێ هێندە زیادی کرد. ئەوە سەرەڕای هەڵگیرسانی سێ جەنگی گەورە لەو کاتانەدا. هەنگاوی دووەمیش لە ساڵی 1990 بوو کە تاکو ئێستا بەردەوامە کە ئیسرائیلی لە دۆخی چەقبەستوویی و متبوونەوە گۆڕییەوە بە ناوەندێکی سەرکێشیکردنی داهێنانی جیهانی، لەو سەردەمەدا بە بەراورد بە قۆناغەکانی پێشوو جیاوزای گەورە کەوتە پەیڕەوی کارکردن و نیشانەی هەر بەرچاو رۆڵی کەرتی تایبەت بوو لە پێشخستنی وڵات دا.

لە ساڵی 1965 ئەندازیاری ئیسرائیلی (سمیحا بلاس) پێشنیاری بیرۆکەی ئاودێری بە شێوازی دڵۆپاندن کرد، و ئەوە بووە سەرەتایەك بۆ ئەوەی کە ئەمڕۆ بە کۆمپانیای جیهانی Netafim)) بۆ ئاودێری و دڵۆپاندن ناودەبرێ. لەمبارەیەوە بەڕێوەبەری گەشەدانی نێودەوڵەتی لە زانکۆی هارفارد کە پێشتر وەزیری گەشەدان بووە لە حکوومەتی ڤەنزویللا، دەڵێت: (ئەوەی لە ئیسرائیلدا رووی دا ئەوە بوو کە پرسی کەمیی ئاو گۆڕدرا بۆ سەرکردایەتیکردن لەبواری کشتوکاڵی بیابان ئەویش لەڕێگەی سیستەمی دڵۆپاندن و داماڵینی لە خوێ).

رێژەی 95%ی زەوی ئەو وڵاتە وشك و بیابان بوو کە وەکو کێشە سەیر دەکرا, ئەو کێشەیە وەکو سامان و سەرمایە بۆ وڵاتەکە گەڕایەوە و چارەسەر کرا، لەو کاتەی کە ئیسرائیل دامەزرا بیابانی نەقەب خەریکبوو رێگاکانی قودس و تەلئەڤیڤیشی دادەپۆشی تاکو دواجار ئەو پەڵهاویشتنەی بیابان پێچەوانە کرایەوە و گۆڕدرا بە کێڵگە کشتوکاڵی و دارستان، تاکو ئەمڕۆشی لەگەڵدا بێت ئیسرائیل پێشەنگە لەو بوارە و سێ هێندەی ئیسپانیا کرداری پاڵاوتن و پاککردنەوەی ئاوی تێدا ئەنجام دەدرێ.

هەروەها رێگایەکی نوێ بۆ بەکارهێنانی ئاوی نەشیاو بۆ خواردنەوە بیندرایەوە، بەمەودای پێنج یاریگای تۆپی پێ کرداری هەڵکۆڵین کرا بۆ دۆزینەوەی ئاوی گەرم و سوێر، لە دەسپێکدا ئەوە مایەی دڵخۆشی و بە دۆزینەوەی گەورە سەیر نەکرا تاکو گەیشتنە ئەوەی کە ئەو جۆرە ئاوە بۆ بەخێوکردنی ماسی ئاوە شلەتێنەکان زۆر گونجاو و سەرکەوتوو دەبێت؛ ئەوە بوو بۆ وەکو بەرهەمێکی بازرگانی ئەو ئاوە خرایە نێو حەوزەکانی بەخێوکردنی ماسی و ئەوی دیکەش ئاودانی درەختی زەیتوون

و دار خورما و هەورەها رێگا و شێوازی دیکە بۆ کشتوکاڵی میوە و سەوزە داهێندرا. لەئەمڕۆدا ئەو زەوییەی کە (مارك توین) بە زەوی وشك ناوی هێنا نزیکەی (240) ملیۆن درەختی لە ئامێز گرتووە و دارستانەکان هەموو وڵات دادەپۆشێت و ئیسرائیل بە تاکە وڵات هەژمار دەکرێ کە رووبەری بیابانی لە کەمبووندایە.
بۆ پێشخستن و بەهێزکردنی ئابووری ئیسرائیل (10) سندووقی سەرمایەی وەبەرهێنان بۆ هاندانی وبەرهێنە جیهانییەکان لە رێگەی پرۆگرامێك بە ناوی (Yusma) پێکهێنرا, ئەوە بووە هۆی دەرکەوتنی ملیارەها دۆلار لە وەبەرهێنە جیهانییەکان بۆ پشتیوانیکردنی پرۆژە و کۆمپانیا نوێیەکان بەمەبەستی پشتگیری کردن لە بیرێکە داهێنەرەکانیان, ئەمە نەك تەنها بووە هۆی قازانجی دارایی بەڵکو بووە هۆی پتەوبوونی شارەزایی و ئەزموون و تەکنەلۆژیای نوێ, بۆیە لەمیانی هەشت ساڵ لە 1992 تاکو 2000 ژمارەی ئەو سندووقانەی سەرمایەی وەبەرهێنان لە بیستەوە بەرز بووەوە تاکو گەیشتە (513) و لە ئەنجامیشدا ئیسرائیل وەکو یەك لە باشترین ژینگەی بۆ سەرکێشیکردنی کار ناسرا.

تەور کلکی لە دار نەبێت.. ناتوانێت دار ببڕێتەوە … رەزا شوان

پارتی دیموکراتی گەلان و پارتی کرێکارانی کوردستان، یەک لایەنانە دروشمی برایەتی تورک و کوردیان بەرزکردوونەتەوە، دەیانەوێت ئەوە بخەنە هزری نەتەوەی کوردمان، کە (کورد بەبێ تورک ناتوانێت بژیت) لە کاتێکدا کە نەتەوەی تورک هەرگیز خۆیان بە برای کورد نەزانیوە و نازان، دانیان بە بوونی پێنجا ملیۆن کورد دا نەناوە و ئامادەش نین کە دانمان پێدابنێن.. تا ئەمڕۆش، نکووڵی لە هەبوونی نەتەوەی کوردمان دەکەن و بە دوژمنی سەرسەختی خۆیانمان دەزانن، تا سەر ئێسقان رقیان لێمانە، نەوە لە دوای نەوەشیان،، بە بیر و ئایدۆلۆژیای رەگەزپەرستی و بەگەنیان، گەش و پەروەردەیان کردوون و دەکەن.. لە دەستووری تورکیادا، وشەیەک نییە بە ناوی کوردەوە بێ

تورکی شاخاوی ناویان بردووین.. دەستووری تورکیا، جەخت لەسەر ئەوەش دەکات، کە لە تورکیادا یەک نەتەوە و یەک زمان و یەک ئاڵا هەیە، ئەوەی لە تورکیاشدا بژی تورکە. تا ئەمڕۆش ئەم دەستوورە ڕەگەزپەرستییە پەیڕەوی دەکەن و هێڵی راست و چەپیان بەسەر هەموو نەتەوەکانی تردا هەناوە.. تا ئەمڕۆش منداڵانی کوردمان، بە بە تەبزی بەیانیان دەبێ ئەم دروشمە ڕەگەزپەرستییە، بە زمانی تورکی بڵێنەوە، گەر نەیڵێنەوە دایکان و باوکانیان دەگرن بەجوداخوز تومەتباریان دەکەن.. ئەمە دەقی تورکییەکەی ئەو دروشمەیە، ئەمە لێرەدا بە کرمانجی نووسیومانە:(ئەز تورکم… دایکم تورکە… باوکم تورکە… داپیرەم تورکە… باپیرەم تورکە… بنیادەم تورکە… زۆر بژی کەماری.. بژی.. بژی… بژی… زۆر بژی کەماری) ڕێژانەش دەبێ ئەم رستەیەش دووبارە بکەنەوە:

(شاد ئەو کەسەیە کە بڵێ من تورکم) هەر لە پۆلی یەکەمی سەرەتاییەوە، منداڵانی کوردمان فێری ئەوە دەکەن کە شانازی بە ئەوەوە بکەن کە تورکن. بە بیری کەمالیزم و شۆفێنیزم و تۆرانیەت، هزر و بیریان زاخاو دەدەن، تا وایان لێبکەن، کە لە نەتەوەی کوردمان هەڵیان بگەڕێنەوە و سۆز و هاوبەستبوونیان بە کورد و کوردستان نەبێت و زمانی کوردییان لەبیربەنەوە، داب و نەریتەکانی کوردیان لەبەرچاو بخەن.. لە هەموو دایرەکانی سەرژمێریشدا، ناوی کوردی تۆمار ناکەن، دەبێ ناوەکی تورکی لە منداڵانی کورد بنرێت.. تورکیا چەندین لاو و مێردمنداڵی کوردیان لە سێدارە دا، لەسەر ئەوەی، لە قوتابخانەکاندا ئامادە نەبوون، کە ئەو دروشمە ڕەگەزپەرستە تورکییە بڵێنەوە.

زیاتر لە سەد ساڵە، تورک نامەردانە ڕەشەکوژی و کۆمەڵکوژی کورد دەکات، دیهات و شارۆچکە و شاری کورد تاڵان دەکات و وێرانیان دەکەن.. ئەو تاوانان و کارەساتانەی کە تورکی ڕەگەزپەرست، بەسەر کوردیان هێنان و دەهێنن.. زۆر زیاترن لەو تاوانانەی کە بەسەر ئەرمەنییەکان و یۆنانییەکانیان و ئاسوورییەکانیان دا هێنایان.

زیاتر لە سەد ساڵە، تورک بە زەبر و زۆرداری، سیاسەتی ئەنتەگراسیەن لە گەڵ کورد بەکاردەهێنن، واتە سیاسەتی بە تورکردنی کورد، یا توانەوەی نەتەوەی کوردمان لە بۆتەی نەتەوەی تورک دا، ئەم نیازە گڵاوەشیان بە پیلانێکی تۆکمە و بە بەرنامەڕێژی جێبەجی دەکەن.. ئارمانج و نیازی گڵاویان ئەوەیە، کە ناسنامەی نەتەوەیی کوردیمان بسڕنەوە.. ئەم سیاسەت و نامەردیانەی تورکیای فاشستی، لە دەوڵەتی ئیمپریالیزمی عوسمانییەوە تا ئەمڕۆ درێژەی هەیە و تادێت تەختری دەکەنەوە.

سەیرە و جێی سەرسوڕمانە، کە پارتی دیموکراتی گەلان و پارتی

کرێکارانی کوردستان، بانگەشەی برایەتی تورک و کورد دەکەن و دەڵێن:(کورد بەبێ تورک ناتوانێت بژیت.!) بە داخەوە کە کورد، هەمیشە خۆی بەکەم و بە بچووک دەزانێت، نەیتوانیوە سنووری ترسی وەهمی لە داگیرکەرانی کوردستان لە هزر و لە دەروونی خۆیدا دەربکات.

لە دوای جەنگی جیهانی یەکەم و رووخانی دەوڵەتی عوسمانی، هەموو ئەو گەلانەی کە ژێردەستەی عوسمانییەکان بوون رزگاریان بوو، بوون بە خاوەنی دەوڵەتی سەربەخۆی خۆیان.. تەنیا نەتەوەی کوردمان نەبێت.. کە نەمان توانی بە زیرەکی و بە یەکگرتوویی و بە یەکدەنگی و بە راپەڕین و بە سیاسەت هەوڵبدەین و هاوپەیمانن رازی بکەین و ئەو هەلە زێڕینە بقۆزینەوە و ئەمەی کوردیش (دەوڵەتی کوردستان) دابمەزرێنین. لەوە دواش چەندین هەلی ترمان لە دەست دا.. چونکە ئەمەی کورد تا ئەمڕۆش هیچ وانە و پەندەکمان لە هەیەکانی شکستییەکانی گەلەکەمان وەرنەگرین، جار لە دوای جار خراپتر و قووڵتر تێکەوتووین و دۆڕاوین.. ئەمە خاڵێکی لاوازی سەرکردەکانی کوردە.

لە شۆڕشەکی (شێخ سەعیدی پیران: ١٩٢٥) ەوە تا ئەمڕۆ زیاتر لە دوانگزە شۆڕش و راپەڕینمان پەرپاکردووە، بە هەزاران لاوی جوان و دلێرمان بوون بە سووتەمەنی ئەم شۆڕشانە، بە هەزاران گوند و شار و شارۆچکەمان تالان و وێران کران، چەندین جار رەشەکوژی و کۆمەڵکوژیان لێکردین، بە هەزاران کوردیان لە زێدی باوباپیرانیان بە زۆر دەرکردن، دیمۆگرافیای بەشێکی زۆری ناوچەکانی کوردستانیان گۆڕیین. بە داخەوە هیچمان بە هیچ نەکرد و مایە پوچ بووین و هاتینەوە سەر ساجی عەلی.. زیادەڕۆییش ناکەم کە دەڵێم، تا ئەمڕۆ سەرکردە و تێکۆشەر و شۆڕشگێڕێکی دڵسۆز و بلیمەت و قاڵەوەبووی سیاسەتی ئەوتۆمان لە هەڵنەکەوتووە. کە بە دانایی و زانایی و بە زیرەکی بتوانێت هەموو کورد لەژێر چەتری کوردایەتی و کوردستان پەروەریدا کۆبکاتەوە و بتوانێت خەبات و تێکۆشان و راپەڕینی گەلەکەمان یەکبخات و بتوانێت هێزێکی بەهێزی یەکگرتووی کوردستانی دابمەزرێنێت.. سەرکردەیەکی نەتەوەیی و سیاسی کە بتوانێت پارتێکی سیاسی یەکگرتووی نەتەوەیی رزگاریخواز و ئازادیخواز و دیموکراتیخوازی بە راستی دابمەزرێنێت، تا بتوانێت ناوماڵی کوردیمان رێکبخات و متمانەی گەلەکەمان بە دەستبهێنێت.. سەرکردەیەکی دڵسۆز کە بتوانێت ستراتیژییەتێکی نەتەوەی کوردی بەهێز و تۆکمە دابڕێژێت، بە ئەوەی سەنگ و قورسایی و هەژموونێکی ناوچەی و جیهانیمان هەبێت و لە کێشە و لە هاوکێشەکانی ناوچەیی و جیهانیدا بە هەندمان بزانن.

لەگەڵ ئەوەشدا، ئەمەی کورد گەلێکی پەرتەوازەی یەکدەنگ و یەکگرتوو و یەکڕیز نین و خاوەنی وتارێکی نەتەوەیی و سیاسی یەکگرتوو نین.. میللەتێکی فرە کوێخاین و هەر کاکەمان ئاوازێک دەچڕێ و خۆی کردووە بە دەم راستی گەلی کوردمان.. بە هاندان و فیتی داگیرکەرانی کوردستان و نەیارانی گەلەکەمان پاشەقولی یەکتری دەدەن، دەستیان چەتە خوێنی یەکتری و ملی یەکتری دەشکێنین. ئەم خەخەرییەش دیاردەیەکی تازە نییە.

زۆریش بەداخەوە، کە ناپاکی و خۆفرۆشی و جاشایەتی و نۆکەری بێگانە، لە کۆنەوە بووە بە دیاردەیەکی زەق لە نێو گەلی کورداماندا.. هۆیەکی سەرەکی سەرنەکەوتن و شکستهێنانی راپەڕین و شۆڕشەکانی کوردستانن.. بە هۆی جاشایەتی و خۆفرۆشی و نۆکەری و سیخوڕی کوردەوە بووە.. کە بە پارە و پۆست، بوونە بە چاوساغ و بە کەوا سووری پێش لەشکری داگیرکەرانی کوردستان.. لە رابردوو و لە ئێستاشدا، زۆرن ئەو جاش و خۆفرۆش و نۆکەر و ناپاکە کوردانەی، کە بوونە نۆکەر و سیخوڕی تورکیا و ئێران و عێراقی داگیرکەرانی کوردستان و ناپاکیان لە کورد و کوردستان کردووە.
(سوڵتان عەبدولحەمید)ی عوسمانی، چەند تیپێکی سوارەی بەهێزی لە کورد پێکهێنا (جاشە کوردی حەمیدی) پێشی سوپای عوسمانی خستن و شەڕی دوژمنانی خۆیانیان پێکردن و زۆربەیان بەکۆشت دان.. گەر بوایە ئەو هێزە کوردیانەمان لە جیاتی ئەوەی کە شەڕە بە داگیرکەری کوردستان بکەن.. شەڕیان بە رزگاری کوردستان بکردایە، دەیانتوانی کوردستان رزگاربکەن.. دەبووین بە دەوڵەتی کوردستانی سەربەخۆ.
مستەفا کەماڵ (ئەتاتورک)ی گەڵە بەگەڵەیش، کەمەڵێک بەڵێن و درۆی بە کورد دا، بەو بەڵێنانەی کوردی هەڵخەڵەتاند، کە کورد و تورک بران و هاومافن لە تورکیادا، گەر کورد پشتگیری لەبکەن و یارمەتی بدەن، لە دوای سەرکەوتن، هەموو خواست و مافەکانی کورد جێبەجێ دەکات.. کوردی خۆش باوەڕیش زوو بڕوایان بە بەڵێنەکانی ئەتاتورک کرد و هەموو هێز و توانایەکیان خستە بەردەستی.. بەشی زۆری هێزەکانی ئەتاتورک لە کورد پێکهاتبوون. گەر بە پشتگیری و یارمەتی هێزەکانی کورد (جاشە کەمالییەکان) نەبوایە، ئەتاتورک نەیدەتوانی کۆماری تورکیا دابمەزرێنێت.. دەسەزان و هۆشیارانی گەلەکەمان باش مستەفا کەمالییان دەناسی کە چەند نامەرد و دڕندە و درۆزن و فێڵبازە و چ نیازێکی گڵاو و رقێکی رەش لە دڵی گەلی کوردمان لە ناخی بەگەنی دا هەیە.. کورد لە رێگای ئەرزەڕوومدا کەمینێکیان بە ئەتاتورک دانا کە بیکوژن، بە داخەوە کە ئەو پلانە، هەر لە لایەن جاش و نۆکەرانی کوردەوە سەری نەگرت و شکستی هێنا.

ئەتاتورکی ڕەگەزپەرست، لە دوای سەرکەوتنی و دامەزراندنی کۆماری تورکیا و بوونی بە سەرۆک کۆمار، نەک هەر بەڵێنەکانی کە دابوونی بە کورد جێبەجێ نەکردن، بەڵکو بە ئەوپەڕی نامەردی و دڕندەی و دڵڕەقی ڕقڕەشییەوە، بەبێ دەست پاراستن لە منداڵی کوردی ناو لانکیش، کەوتە ڕەشەکوژی و کۆمەڵکوژی کورد و تاڵانکردن و وێرانکردنی سەدان گوند و شاری باکووری کوردستان، بە دەربەدەرکردن و ڕاگواستنەوە و گۆڕینی دیمەگرافیای کوردستان، سەرکوتکردن وەڵامی ماف و داواکانی کوردی دایەوە.

هەر لەسەر داوا و فیتدان و هاوکاریکردنی (ئەتاتورک) ی ڕەگەزپەرست بوو، کە ستالینی ستەمکار (کۆماری کوردستانی سووری: لە ١٩٣٢) دا، هەڵوەشاندەوە و بە هەزاران لاو و ژن و منداڵی کوردی کوشت و ماڵی کوردیان تاڵان کرد و بەهازارانیش کوردی ماڵوێران و سەرگەردان و دەربەدەر کردن و بە زۆر بە بیابانی سیبیریا و شوێنە سارد و سەختەکانی ڕوسیا گواستیانەوە.. کۆماری کوردستانی سوور برایانی کوردمان لە دەڤەری قەفقاس لە (١٩٢٩ ــــ ١٩٣٢) لە ناوچەی (قەرەباغ)ی ئێستا دایان مەزراند، پایتەختەکەشی شاری (لاچین) بوو.
لە ساڵی (١٩١٩) دا، کە شاندی تورکیا بە کۆنگرەی (سیڤەر) چووبوون، مستەفا کەماڵ نامەیەکی بە ئەندامی ئەو شاندە (ئەلیاس بەگ) دەنێرێ، تێیدا داوای لێدەکات کە "نابێت باسی هیچ چارەسەرێک بۆ کێشەی کورد بکرێت، ناشبێت هیچ بوارێک بە ئەم هەلانە بدرێت.." ئەو کاتە هێشتا نەببوو بە سەرۆک کۆمار.. کە ئەوە قسانەی کرد.
ئەتاتورک بە پارە و بە پۆست و پایە، توانی چەند کەسانێکی کوردی ناپاک بکڕێت و لە کاتی پێویست دا، بۆ نیاز و مەرامە گڵاوەکانی خۆی، لە دژی خواست و مافەکانی کورد بەکاریان بهێنێت.. ئەو کوردە کەمالیزم و تۆرانیلیزم و ناپاک و جاشە کوردانەی، کە بوون بە نۆکەر و بە سیخوڕی ئەتاتورکی کوردکوژ، ڕۆڵێکی ناپاکی گەورەیان هەبوو لە لەباربردنی هەلی دامەزراندنی دەوڵەتی کوردی دا.. ئەم ناپاک و نۆکەرە بەکرێگیراوانە، گەیشتنە ئەو ڕادەیەی، کە نکووڵیان لە کوردبوونی خۆیان کرد و خۆیان بە تورک دەزانی..
لەوانەش: خۆفرۆش و جاشی ڕەشمەلەسەر (دیاب ئاغای دەرسیمی) یە، کە ڕۆڵێکی ناپاک و گەورەی بینی لە دژایەتیکرنی گەلەکەی لە باکووری کوردستان دا.
(دیاب ئاغای دەرسیمی) سیخوڕ و نۆکەرێکی نزیکی ئەتاتورک بوو، ئەندامی پەرلەمانی تورکیا بوو، نوێنەری شاری دەرسیم بوو.. بە دەنگی کورد و بە سەر شانی کورد، بوو بە ئەندام پەرلەمان، بە داخەوە، وەکو شاعیری گەورەمان (پیرەمێرد) ی نەمر دەڵێت:

هەشتا پیاوی چاک لێک ناکەینەوە
گەرەو لە پیاوی بەد نابەینەوە

دیاب ئاغای ناپاک و ناپەسەن و نۆکەر، لەناو پەرلەمانی تورکیادا، وتی:"ئێمە کورد نین.. ئێمە تورکین" زۆریش بە شانازییەوە ناوی ئەتاتورکی دەبرد و بە "حەزرەتی غازی مستەفا کەمال پاشا" ناوی دەبرد.. کەچی لە سەرانسەری باکووری کوردستاندا، کورد بە "مستە کافر" ناویان دەبرد.. گەرچی دیاب ئاغا نوکووڵی لە کوردبوونی خۆی کرد. بەڵام گەر تورک دیاب ئاغایان بە تورک بزانیبایە، ئەو ڕەشەکوژی و کەمەڵکوژی و کارەساتەیان بەسەر شارەکەی (دەرسیم) و بەسەر نەوەکانی و کەسوکاریدا نەدەهێنا.

لە شەڕ و ڕاپەڕینەکەی دەرسیم دا، لە ساڵەی (١٩٣٧ــ ١٩٣٩)، بە سەرۆکایەتی (سەید ڕەزا) ی دەرسیمی.. تورکیا بە دڕندانەترین و نامەردترین شێوە (٥٠) هەزار ژن و منداڵ و لاوی کوردیان شەهید کرد، زیاتر لە (٧٥) هەزار کوردیان، لە زێدی خۆیان دەربەدەر کرد و ڕایان گواستنەوە بۆ شوێنانی تر، بە سەدان گوند و شارۆچکەی ئەو دەڤەرەیان تالان کردن و دواتر وێرانیان کردن.. تەنانەت کچە زڕەی خودێداوەکەی ئەتاتورکی دەستی دیاب ئاغا (کچی ڕاستی خۆی نەبوو بەخێوی کردبوو) کە ناوی (سەبیحە گوکچەن)ە کە یەکەمین ژنە فڕۆکەوانی جەنگ بوو لە تورکیادا، چەند جارێک بە فڕۆکەکەی جەنگی، زۆر دڕندانە، شاری دەرسیمی بۆردوومان کرد.. بە دەیان ژن و منداڵی کوردی شەهید کرد. (فڕۆکەخانەی سەبیحە) لە ئەستەنبوڵ، بە ناوی ئەم ژنە تاوانبارەوە نراوە.. کە (سەید ڕەزا دەرسیمی) دەستگیرکرا، بە فەرمانی ئەتاتورک دادگای تورکیا بڕیاری لە سێدارەدانی بە سەید ڕەزا دەرسیمی و بە چەند سەرکردەیەکی تری کورد دەرکرد.. سەید ڕەزا و کوڕە بچووکەکەی کە (١٦) ساڵان بوو، لەگەڵ (١٢) لە سەرکردەکانی تری کوردمان، لە (١٩٣٧) دا لە سێدارە دران.. دواتریش ناوی شاری (دەرسیم) یشیان گۆڕی بۆ (تونجەلی).. لە ڕۆژی لە سێدارەدانیان دا.. خودی ئەتاتورک لەو ڕۆژەدا ئامادەی لە سێدارەدانیان بوو. ئەتاتورک بە سەید ڕەزای وت:"ئەگەر دان بە هەڵەکاندا بنێیت و پەشیمانی خۆت دەرببڕی، لەت دەبوورم" سەید ڕەزا پێی وت:"من کارێکم نەکردووە تۆ لێم ببووری.. پەشیمانیش نیم" سەید ڕەزا لە بەردەم سێدارەشدا، ڕووی لە تورانییەکان کرد و وتی:" تەمەنم حەفتا و پێنج ساڵە ئێستا لە سێدارە دەدرێم، گیانم دەچێتە پاڵ گیانی قوربانیانی خەبات لە پێناوی کوردستان دا دەرسیم سەرنەکەوت، بەڵام کورد و کوردستان هەر دەمێنن، لاوانی کورد تۆڵەم دەکەنەوە، شەرمەزاری بۆ ستەمکاران"

لە نەوە شەهیدانی شاری دەرسیم دا، ژمارەیەکی زۆر لە نەوەکان و لە

کەسوکار و لە هێزەکەی تێیاندا بوون.. ئەمە پاداشت و پیاوەتی ئەتاتورک بوو، بە (دیاب ئاغا)ی دەستە نزیکەکەی و بە نۆکەر و سیخوڕ و جاشە گەورەکەی.
گەورە ناپاکێکی تری کورد، جاش و خۆفرۆش و نۆکەرێکی قێزەوەنی تری ئەتاتورک، ناوی (حەسەن خەیری) یە، کە ئەندامی پەرلەمانی تورکیا بوو، نوێنەری شاری دەرسیم بوو، بە دەنگی کورد بوو بە ئەندام پەرلەمان.. کەچی ئەم نۆکەر و ناپاک و نامەردە، گەورەترین ناپاکی بەرانبەر بە گەلی کوردمان کرد.. گەورەترین خزمەتی تورکیای داگیرکەری کوردستانی کرد.. گەورەترین نیازی گڵاوی ئەتاتورکی خوێنمژی هێنایەدی.
لە کۆنگرەی پەیمانی (سیڤەر) دا، کورد لەوە نزیک ببۆوە، کە دەوڵەتی کوردی بە دابمەزرێنن، ئەوە بوو سیڤەر گەڕا بە پەیمانی (لۆزان) هاوپەیمان واژۆیان لەسەر بڕیارەکان نەکرد، بەبێ مافی کورد و سەربەخۆیی کوردستان.. چونکە هیچ بڕوایەکیان بە قسەکانی شاندی تورکیا نەبوو.. ئەتاتورک داوای لە (حەسەن خەیری) نۆکەری کرد، کە بە جلی کوردییەوە، لە پەرلەماندا، بانگەشەی برایەتی تورک و کورد بکات، ئەوە بڵێت، تورک و کورد بران و پێکەوە دەژین و هیچ کێشەیەکیان نییە، کورد نایەوێت لە تورکیا جیاببێتەوە، تورکیا نیشتمانی تورک و کوردە.. کەمێک لە رۆژنامەنووسان و میدیا بە گەواهیدانی ئەم سیناریۆیە داڕێژراوە ئامادەکرابوون، کە رۆژانە قسە تەڵقینکراوەکانی جاشی بەکرێگیراو خۆفرۆش و ناپاک (حەسەن خەیری) یان بڵاودەکردەوە.
ژنەکەی حەسەن خەیری، بە پێچەوانەی مێردەکەیەوە، کوردێکی دڵسۆز و پاک بوو. دژی ئەم کارە قێزەوەنەی مێردەکەی بوو، زۆر لێی پاڕایەوە و داوای لێکرد.. کە ئەو کارە نەکات و ناپاکی لە گەلی کورد نەکات.. بەڵام حەسەن خەیری گوێی پێی نەدا.
حەسەن خەیری داوا و نیازە گڵاوەکەی ئەتاتورکی جێبەجێ کرد، چەند جارێک بە جلی کوردییەوە چووە ناو پەرلەمانی تورکیا و ئەو قسانەی کە ئەتاتورک بۆی نووسیبوون، تووتی ئاسایی دووبارەی دەکردنەوە.. وێنەکەی و قسەکانی بوون مانشێتی رۆژنامەکانی تورکیا.. هەر لەسەر داوای ئەتاتورک، حەسەن خەیری، نامەیەکی تەلگرافی، بە کۆنگرەی لۆزان نارد، ئەوەی تێدا نووسیبوو، کە کورد و تورک براین، کێشەیەکمان نییە و دەمانەوێت پێکەوە بژین و بمێنینەوە، جیابوونەوە و دەوڵەتی کوردیمان ناوێت.
هاوپەیمانان کە ئەو نامە تەلگرافەیان پێگەیشت. بڕوایان کرد و بڕیارەکانیان واژۆکرد.
(حەسەن خەیری) ناپاک و خۆفرۆش، گەورەترین ناپاکی بەرانبەر بە

گەلەکەمان کرد، هەکارێکی گەورە بوو، بۆ لەباربردنی خەونی کورد، لە دامەزراندنی دەوڵەتی کوردی.
هەر بە فەرمانی ئەتاتورک حەسەن خەیری دەستگیر کرا، دادگای تورکیا بە تاوانی لەبەرکردنی جلی کوردی و جوداخوازی، بڕیاری لە سێدارەدانیان بۆ دەرکرد، حەسەن خەیری ناپاک بەرگری لەخۆی کرد و وتی:"من بە ئەوە ئەو کارەم کرد، تا ڕێگری لە دروستبوونی دەوڵەتی کوردی بکەم" بێ سوود بوو، پێیان وت تۆ پێشێلی دەستووری تورکیات کرد و بەجلی کوردییەوە چوویتە ناو پەرلەمان.. پێیان وت بەر لە سێدارەدانت، چیت هەیە کە بیڵێیت..؟ دوایین ڕاسپاردەی حەسەن خەیری ناپاک و نەکەر ئەمە بوو:
“با گۆڕەکەم لەسەر ڕێگای کوردان بێت.. بۆ ئەوەی هەر کوردێک بیبینێت تف بارانی بکات..” دەیگێڕنەوە و دەڵێن: لە دوای ناشتنی تەرمەکەی.. هێندە تفیان کردبووە سەر گۆڕەکەی بە دوو شەو و بە دوو ڕۆژ ئەو تفانە وشک نەبوون.

مستەفا کەمال ئەتاتورک، تووشی نەخۆشی جگەرهات، وێنەیان گرتووە و دەڵێن: ئەتاتورک جۆرە مەروویەکی سووری وردی بە چاو نەبینراو تێیدا، ئەو جۆرە مەرووەش تەنها لە وڵاتی چین دا هەبوو، تا ئەو کاتەش دەرمانی دژە ئەو مەرووە نەدۆزرابۆوە، ئەتاتورک گ و گول بوو، هەر خۆی هەڵدەکڕاند، تا سەری نایەوە و گ بەگ بوو.
لە کۆنگرەی چوارەمینی پارتی دیموکراتی گەلان (هەدەپە) کە لە (٢٣/ ٢/٢٠٢٠) لە (ئەنقەرە) دا بەسترا، بە زۆرینەی دەنگ، دوو هاوسەرۆکی تازەیان بۆ پارتەکەیان هەڵبژارد، کە خاتوو (پەروین بوڵدان) و دکتۆر (مەدحەت سنجار) بوون، لە تورکیدا بە (میتهات سنجار) ناودەبرێت.. بەڕێوەبەری کۆنگرە و ئەندامی سەرکردایەتی ئەم پارتە (ئەلیجان ئونکی) وتی:"من لە باتی هەمووتان دەڵێم ئەمە پارتێکی کوردین نین.. ئەمە ڕێکخراوێکی تورکین”
دکتۆر مەدحەت سنجار کێیە؟ بە کورتی دکتۆر مەدحەت، نووسەر و ئاکادیمی و شارەزایەکی پسپۆڕە لە بواری کاروباری سیاسی و یاسایی دا، لە ساڵی (١٩٦٣) لە باکووری کوردستان، لە شاری (نسیبین)ی سەر بە پارێزگای (ماردین) لە خێزانێکی عەرەب لەدایک بووە. لە ساڵی (١٩٩٥) دا، دکتۆرای لە یاسادا وەرگرتووە. لە ساڵی (٢٠٠٧) مامۆستا بووە لە (کۆلێژی یاسا) لە زانکۆی ئەنقەرە.. لە ساڵی (٢٠١٥) دا، بە دەنگی کورد، بوو بە ئەندام لە پەرلەمانی تورکیا بۆ ماوەی چوار ساڵ.. ئێستاش هاوسەرۆکی پارتی دیموکراتی گەلانە.
(لە سەردەمی حیزبی بەعسی شۆڤێنیدا، لە باشووری کوردستاندا، ئەو کوردەی ببوایە بە بەعسی، خەڵکی کورد لە نێو خۆیاندا، دەیان وت:

فڵانە کەس، حەبە سەوزەکەی قووت داوە، واتە بووە بە بەعسی و قسەی لا نەدرکێنن) وا دیارە (مەدحەت سنجاریش حەپە سوورەکەی قووت داوە و بووە بە تۆرانی و چۆتە ژێر چەتری کەماڵیزم و تۆرانیلیزم ەوە) لە دانیشتنەکەی پەرلەمانی تورکیا، لە رۆژی (٢٣/٤/٢٠٢٠) دا، کە بە بۆنەی ساڵڕۆژی یادی سەد ساڵەی دامەزراندنی پەرلەمانی تورکیاوە سازکرا، مەدحەت سنجار، وەکو هاوسەرۆک و وەکو نوێنەری پارتی دیموکراتی گەلان، بەشداری لەو دانیشتنەکەی پەرلەماندا کرد، وتەیەکییشی پێشکەش کرد، لە وتەکەیدا کەوتە ماستاو سارکردنەوە و تەشی رستن، ستایشی ئەتاتورکی کرد و بە شان و باڵیدا هەڵیدا، مستەفا کەماڵ ئەتاتورکی کوردکوژی، بە داکۆکیکەر لە کورد ناوبرد، وا باسی کرد کە ئەتاتورک چاکە و پیاوەتی بە سەر کوردەوە هەیە.. مەدحەت سنجار وتی:" مستەفا کەماڵ پاشا، بە هەموو هۆیەکەوە هەوڵیدا چارەسەری گونجاوی کێشەی کورد بدۆزێتەوە، هەوڵیدا لەژێر چەتری دەوڵەت و شکۆداریدا و بە بیرێکی دیموکراتییانەی یەکگرتووی هاوبەش چارەسەری کێشەی کورد بکات، کەچی هەوڵ و کۆششە زۆرەکانی لادراون و لە یادکراون"
تۆ بڵێی (مەدحەت سنجار) کە دکتۆرای لە یاسادا هەیە، هێندە گێل و گەمژە و نەزان بێت و ئاگای لە دەستوورەکەی ئەتاتورک نەبێت، کە بە هیچ شێوەیەک ناوی کوردیان نەبردووە، بە تورکی شاخاوی ناویان بردووە؟ ئەی تۆ بڵێ مەدحەت هێندە حەپۆلە بێت و مێژووی نەخوێندبێتەوە، کە ئەتاتۆرک، ئەو هەموو رەشەکوژی و کۆمەڵکوژییەی لە کورد کرد و زمانی کوردی قەدەغەکرد و هیچ مافێکی بە کورد رەوا نەبینی و بە ئاگر و ئاسن رەفتاری لەگەڵ کورد دا کرد..؟! ئەتاتورکێک کە هەموو دەسەڵاتێکی هەبوو.. کێ دەیتوانی رێی لێبگرێت، گەر بیویستایە چارەسەری کێشەی کورد بکات؟ چما مستەفا کەماڵی رەگەزپەرست، دانی بە هەبوونی کورد دا دەنا؟ لەسەر ئەو هەموو تاوانەی کە ئەتاتورکی نامەرد لە کوردی کردن، دکتۆر مەدحەت ستایشی دەکات و بە شان و باڵیدا هەڵدەدات! بە داکۆکیکەر لە کوردی ناو دەبات.. رەنگە مەدحەت سنجاری کەماڵیزم، وا تێبگات کە نەوەی تازەی کوردمان ساویلکەن و هیچ لە مێژووی خۆیان نازانن.

شایەنی باسیشە، پارتی دیموکراتی گەلان هیچ ناڕەزایی و هەڵوێستێکی ئەرێنیان نەبوو، لەمەڕ ئەو لەشکرکێشییەی کە تورکیا بۆ سەر رۆژئاوای کوردستانی کرد، کە بە سەدان کوردیان کوشت و بە هەزارانیشیان ئاوارە و دەربەدەرکردن.. چەکی فسفۆری سپیی قەدەغەکراوی نێودەوڵەتیان لە دژی کورد بەکارهێنا. تورکیا تا ئێستاش درێژە بە تاوانە قێزەوەنەکانی دەدات. ئەی نابوایە هەدەپە

پ□تستۆی ئەم تاوانەی تورکیان بکردایە..؟
بێ دەنگی و بێ هەڵوێستیان، واتای رازیبوونیان دەگەیەنێت و هاوبەشن لەم تاوانەدا.

هەرگیز لە عەرەبێکی کەماڵیزم و تۆرانیلیزمی وەک مەدحەت سنجار، چاوەڕێی ئەوەی لێ ناکرێت، کە داکۆکی لە کورد و لە کێشەی کورد بکات.. یا باس لە ستەملێکراوی کورد و لە تاوانەکانی تورکیا بکات.. گەر مەدحەت قسەکانی بە پێچەوانەوە بکردایە راستی دەوت.. چونکە هێندەی ئەتاتورک سوودی لە کورد وەرگرت، ئەوەندە سوودی لە تورک وەرنەگرتووە.. بە هەزاران کوردی کڕی و کردنی بە نۆکەر و بە جاشی رەشمەلەسەری خۆی. ئەتاتورک لە هەموو شەڕەکانی لە دژی نەیارەکانیدا، جاشە کوردەکانی دەخستنە پێش لەشکری تورکیاوە.. بە کوشتی دەدان، یا هەر خۆیان لە دواوە دەیان کوشتن.. لایەکی کەشەوە ئەتاتورک ر□گ□ری لەوەش دەکرد کە کورد بتوانن لەگەڵ گەلان و و□لاتاندا پەیوەندیان هەبێت، نەباکا داوای دامەزراندنی دەوڵەتێک بۆ کورد بکەن.. گەر مەدەحەت سنجاری غیرەتی هەیە با باسی ئەم راستییانە بکات نەک پاکانە بۆ ئەتاتورکی خوێنڕێژ و ستەمکاری گۆڕبەگۆر بکات. بە داخەوە، کە کێ چۆتە شوێنی کێ.. وەکو کورد دەڵێت:

نەماوە د□ن□گی دل□□ران

چ□ق□□ راو□کا ل□ ج□گ□ی ش□□ران

تا تێکۆشەر و سیاسەتمەداری گەلەکەمان، سەڵاحەدین دەمیرتاش هاوسەرۆکی پارتی دیموکراتی گەلان بوو، زۆر دلێرا□ و بوێرانە قسەی دەکرد، ببوو بە چقڵی ناو چاوی ئەردۆگان.. ئێستاش لە بەندیخانەدا نەگۆڕاوە و هەر هەمان هەڵویستی هەیە، هەر بۆیە ئازادی ناکەن، گەرچی ماوەی بەندکردنەکەی تەواو بووە و بەسەرچووە.

لە ساڵی (١٩٩٢) سەرۆک کۆماری پێشووی تورکیا (سلێمان دەمیرێل) ی گۆڕبەگۆڕ، وتی:"لە تورکیادا هیچ شتێک بوونی نییە بە ناوی کێشەی کوردەوە، ئێمە راستیی هەبوونی کورد لە تورکیادا قبووڵ ناکەین"

دیکتاتۆرە خوێنڕێژەکەی ئێستای تورکیا زیندانیستان، سوڵتان ئەردۆگان، کە تووشی کوردفۆبیا بووە، ئەویش ئەو ئایدۆلۆژییە بۆگەنە رەگەزپەرستییەی دووبارە کردەوە وتی:"لە تورکیادا یەک ئاڵا و یەک زمان هەیە.. ئەوەی نایەوێت بێتە ژێر ئەم ئاڵایەوە با لێرە بڕوات" مەبەستی ئەردۆگان کوردە.. سێبەرەکەی خۆشی لێبووە بە کورد.

زەڕافە ملدرێژەکەی سوریاش (بەشار ئەسەد)ی دیکتاتۆر هەر هەمان شەکری شکاند و وتی:"شتێک نییە لە سوریادا، کە ناوی کێشەی کورد بێت. بە هۆیەکی ساکارەوە، کورد هەیە لەگەڵ مێژوودا لە سوریادا دەژین.. بەڵام ئەو کۆمەڵانەی کە بۆ باکوور هاتوون، تەنیا لە

سەدەی رابردوودا هاتوون. بە هۆی سەرکوتکردنیان لە لایەن تورکیاوە. وەکو میوان وەریانمان گرت". ئەمە لە نووسینەکماندا، لەژێر ناوی (کەڵەواریی بەشار ئەسەد و قەوچەقەوچەکانی) کە لە رۆژی (١١/ئادار/٢٠٢٠) دا، بڵاومان کردەوە، بە کورتی وەڵامی ناماقوڵییەکانی (بەشار ئەسەد) مان داوەتەوە.
پارتی کرێکارانی کوردستانیش، نزیکەی (٤٢) ساڵە لە شۆڕشدان، نزیکەی (٤٢) هەزار جوانترین و ئازاترین کوڕان و کچانی کوردیان بە شەهیدکردن دا، تا ئێستا نەیانتووانیوە (٤٢) مەتر لە خاکی باکووری کوردستان، لە تورکیای داگیرکەر رزگار بکەن.. تا ئێستا نەیانتوانیوە، لۆبییەکی سیاسی و دیپلۆماتی بەهێزی کورد، لە وڵاتانی ئەوروپادا پێکبهێنن، کە بتوانن کاریگەریان لەسەر پەرلەمان و حکومەتەکانی ئەوروپا هەبێت، تا پشتگیری لە شۆڕش و خەبات و لە رزگاریکردنی کوردستانی داگیرکراو و لە مافە زەوتکراوەکانی گەلی کوردمان بکەن.
(پەکەکە) لە پێشا دروشمیان رزگارکردنی کوردستانی گەورە بوو، بەڵام لە ئێستادا لەو دروشمە پەشیمان بوونەتەوە و باسی دەوڵەتی کوردستانیش ناکەن. داواکانیان لە چەند مافێکی سادە و لە ئازادکردنی (هاپۆ) دا چڕکردوونەتەوە.. باس لە برایەتی تورک و کورد دەکەن و جیابوونەوە لە تورکیا رەتدەکەنەوە.. ئەمەش سازش کردن و خۆبەدەستەوەدان و بە تورکیا بوونە.. جۆرێکیش لە کویلایەتی ئارەزوومەندانە.
لەگەڵ ئەوەشدا، پێویستە ئەو راستییەش بڵێین، کە گەریلاکانی پەکەکە، هەڵویستی نەتەوەییان هەبووە و هەیە.. ئامادەی بەرگریکردن بوونە، لە هەموو بەشەکانی تری کوردستان. لە کەرکووک و مەخموور و شەنگاردا، قارەمانانە بەرگرییان لە خوشک و برایانی کوردیان کرد.
گەر کوردی کەماڵیزم و تەرانیلیزم و ئیخوانلیزم، لە هەڵبژاردنەکانی تورکیادا، دەنگیان بە پارتی ناداد و ناگەشکردن نەدایە، نەیان دەتوانی ببن بە کیتلەی زۆرینەی پەرلەمانی تورکیا و نەیان دەتوانی کە حکومەتێکی قورخکردوو پێکبهێنن، لە ئێستادا بە زۆرینەی دەنگەکانی ئەندامەکانی پارتەکەی ئەردۆگان، هەموو ئەو بڕیار و یاسایانە لە پەرلمانی تورکیادا تێدەپەڕێنن، کە لە بەرژەوەندی پارتەکەیان و لە بەرژەوەندی ئەردۆگان دان.
پێویستە ئێمەی کورد بە خۆماندا بچێتەوە و دۆست و دوژمنانی خۆمان لێک بکەینەوە. پێویستە ئەو راستییەش بزانین، کە هەرگیز دوژمنانمان، داگیرکەرانی کوردستانمان، نابن بە دۆستمان.. نابێت بە زمانی لووس و بە زەردەخەنەی ژەهراویان بڕوا بکەین. پێویستە لە لایەن دەسەزانی گەلەکەمانەوە، شتراتیژییەتێکی یەکگرتووی نەتەوەیی

کورد دابڕێژن.. پێویستە دەسەزانی گەلەکەمان، لە نۆکەرانی بێگانە جیا بکەینەوە.

پێویستە نەترسین، نەفرەت لە جاشەکان و لە ناپاکان و لە کوردستان فرۆشان و لە نۆکەرانی تورکیا و ئێران و عێراق و سوریا بکەین کە داگیرکەرانی کوردستانن. رۆژانەش بە هەزاران تف و نەفرەت لە (دیاب ئاغاکان) و لە (حەسەن خەیرییەکان)ی باشووری کوردستان بکەین.

رەزا شوان
نەرویج: ٢٢/ مای/ ٢٠٢٠

(*) تا رادەیەک سوود لەم سەرچاوانە وەرگرتوون:
١ـ دیاب ئاغای دەرسیمی، نموونەی کوردی دەربار و رەنج بە باچوو.
ئامادەکردن وەرگێڕانی: بەکر شوانی.
٢ـ إعادة بناء التأريخ وصياغته وفق مفاهيم جديدة "الكماليزمية وكورد تركيا نموذجا"
سایتی: دارکا مازی.
٣ـ حەسەن خەیری لە باشوورە..! نووسینی: محەمەد بەرزی.
٤ـ من هو دكتور مدحت سنجار؟ سایتی: خبر. ٢٤.
٥ـ سەرکەوتنی کۆنگرەی هەدەپە و گاڵا تاسرای، شکستی کوردان.
سایتی: دارکا مازی.
٦ـ حەسەن خەیری خائن. تقي الدين ئاکرەیی.

لە بانەوە بۆ سەردەشت و لەوێشەوە بۆ تووژەڵە* … ئەحمەد رەجەب

وانەکانی ژیان

بەیانی زوو لە گەڵ کاک سەلاح بەرپرسی پێشمەرگەکانی یەکێتی نیشتمانی و لە پاش قاوەڵتی بە پێشمەرگەیەکی وت لە گەڵ هاوری تا

لای ئۆتۆمبێلەکانی سەردەشت برۆو لە پاش چەند خولەکێك گەیشتینە نەقلیات (ترانسپۆرت) و، وەك چۆن لای خۆمان باوە کاکەی شوفێر دریغی نەکردو ئۆتۆمبێلەکەی پرکردو کەوتینەرێ و لە پاش ماوەیەك رۆیشتن یەکێك لە تایەکانی پێشەوە تەقی و لە مردن رزگارمان بوو دیسانەوە ئۆتۆمبێل کەوتەکارو گەیشتینە سەردەشت.

سەردەشت شارێکی بچوك و دڵگیرەو بە دەستی برایانی حزبی دیموکراتی کوردستان بوو، پیاسەیەکم کردوکۆمەڵێك تانك وتۆپم بینی و لە یەکێکم پرسی کاکە کێ خاوەنی ئەم تانکانەیە ؟ لە وەڵامدا کاکە بەڵ لووتبەرزی و فیزەوە وتی لێرە مەمێنەوەو برۆ، لێی دوورکەوتمەوەو چەکدارێکم دی وتم کاکە ئەو تانکانە هی کێن؟ وتی لە کاتی کەوتنی شا حزبی دیموکراتی کوردستان دەستی بەسەردا گرتووەو، زۆر خۆشحاڵبووم وتم ئەمە یەکەمین کەرەتە ببین بە خاوەنی تانك و روومکردە کەبابخانەیەك و وتم کاکە دوو شیش کەباب و گۆشتێك و چووم دانیشتم و نانی گەرم و ماستاوی ساردیان هێناو لە پاش ماوەیەك وەستا بە دەستی خۆی خواردنەکەی هێناو وتی ناوم عەلی یە ئەی تۆ ناوت چییەو بۆچی هاتووی بۆ سەردەشت، پێشمەرگەیت؟ منیش وتم ناوم سیروانەو برایەکم پێشمەرگەیە هاتووم سەری لێبدەم و وەستا چوو لە داهاتوو بوو بە برادەرم و برادەری هاورێیان و هەرکاتی سەردانی سەردەشتمان بکردایە سەردانی عەلی و کەبابخانەکەی مسۆگەر بوو.

لە پاش پشوویەکی باش ئۆتۆمبیلێکم دۆزییەو و بێوران بێورانی بوو، لە گەڵی سەرکەوتم لە 15 ـــ 20 خولەك گەیشتینە بێوران و، لەوی زانیم دوو بێوران هەیە، سەروو خواروو پرسیارم لە یەکێك کردو وتم کاکە کام رێگا ئەچێت بۆ تووژەڵەو، وتی ئەم رێگایە ئەچیت بۆ بەردەپان و کێلێ و قەڵادزێ و، ئاماژەی بە رێیەکی تری کردو وتی ئەمەش ئەچێت بۆ بنوخەڵەف و تووژەڵەو، منیش ملی رێگام گرتەبەرو هەر لەناو دێ دەرنەچووبووم هاورێیان : مەحمودی فەقی خدری کێچکردوو سەلیم سوورو دوو سێ کەسی ترم دی و، لە پاش چۆنی و چاکی و ماچکردن وتیان ئەم رێگایە بگرەو ئەملاو ئەولا مەکەو ئەتباتە تووژەڵە.

لە بێوران دەرچوم و گەرمای تەموز (جولی) بێتاقەتی کردم تا گەیشتمە ناو رێگایەك هەردوولا چەپ و راست پربوو لە بۆن و بەرامی گوڵەشەوبۆ بەدەم رێگاوە بۆ ئاو ئەگەرام تا دوو کچی پەریم بینی لە سەر جێگەلەیەك قەیسیان ئەشۆردو سڵاوم لێکردن و بە گەرمی وەڵامیان دایەوەو وتم ئەم ئاوە پاکە لێیبخۆمەوە وتیان بەڵێ لای سەرەوە لێیبخۆرەوە و، لە پاش دەموچاو شۆردن و ئاوخواردنەوە وتم ئەتوانم لەو قەیسییە بکرم . یەکێکیان وتی بەڵێ و پر جامێکی کردو وتی شۆراوەو پاکە بخۆ ، منیش نیوەی زیاترم لێیخواردو لە گیرفانم

پارەم (تومەن) دەرهێناو وتم چەند ئەکات؟ وتیان هیچ ناکات و بۆ فرۆشتن نییەو تازە پێئەگات بۆ خۆمانەو دەڵقمان پێ نییەو هەرچەند ئەتوانیت هەڵگرەو تا تووژەڵە لێیبخۆو خواحافیزیم کردو وتیان بەخێرچی و، لە ڕێگا ئەوەم هاتەوەیاد کچەکان وتیان دەڵقمان پێنییەو ئەبێ دەڵق چی بێت؟ پاشان زانیم دەڵق کیسەیە (عەلاگە) و، لە پاش ماوەیەك ڕێکردن گەیشتمە پیاوێکی جوتیارو سەلامم لێکردو وتم زۆری ماوە بۆ تووژەڵە؟ وتی ئێرە باسکە ڕۆیەو تووژەڵە زۆر نزیکەو ئەو ڕێگایە بۆ ئەوێ ئەروات و، منیش بەردەوام بووم تا گەیشتمە تووژەڵە.

لە یەکێکم پرسی کاکە بارەگای حزبی شیوعی عێراق لە کوێیە؟ بە دەستی ئاماژەی بۆ خۆوەتێك کردو وتی شیوعییەکان لەوێن و، چووم هاورێی سەرکردەو خۆشەویستم **بابی سەرباز بەرەورووم هات و، باوەشمان بە یەکتر کردو بە ماچی ئەملاو ئەولا گەیشتینە کۆتایی و بردمییە ناو خۆوەتەکەو تێکرای هاورییان هاتنە پێشوازی و هەندیکیان هاوری و ناسیاوم بوون و لە بارەگای حزب لە سلێمانی پێکەوە لە کۆمیتەی ریکخستن و کۆمیتە تایبەتمەندییەکان کارمان ئەکرد.

لە گەڵ بابی سەرباز دانیشتین و باسی بارودۆخی عێراق و سلێمانی و خزمانی دەربەندیخان و بانێخێڵان و ژاڵەناوو ناوچەی ***وارماواو هێرین شیخان وشوێنی ترمان کردو، بە برادەرانی وت جێگای نووستنی بۆ ئامادە بکەن و، هەواڵی هاورێیانی سلێمانیم پرسی وتم زۆریان نابینم، بابی سەرباز وتی پەلە مەکە دوای دو وسێ ڕۆژ ئەتنێرین بۆ لایان و، ئەو شەوە لە بەر ماندووبوون و هیلاکی زوو نوستم و، بەرەبەیان لە خۆوەتەکە هاتمە دەرەوەو بۆ یەکەمین جار کۆمەڵێك سمورەم دی و لە سەر دارگوێزەکان بان و خوارو بازبازێن و یارییان ئەکردو، نان وچای بیانیمان خواردو لەگەڵ چوار هاورێ بەبی ****چەك چووین بۆ *#*ناوزەنگ لەوێ سێ چوار دوکانی بچوکی لێبوو، پاشان گەراینەوە بۆ بارەگاو لە کاتی نێوەرۆ بانگکراین بۆ نانخواردن و، بابی سەرباز وتی ئەمە یەکەمین ڕۆژی پێشمەرگایەتییەو، لەوێ هاورێیەك بە عەرەبی وتی خزمی ئەبو سەربازیت؟ وتم نا بەڵام لە یەك ناوچە پێکەوە بووین و زوربەی براو خزمەکانی هاورێ و ناسیاومن و، هاورێکە وتی ببوورە پرسیارم لێکردی و زۆر بە دیقەت و بە وردی بینیتانم باوەشتان بە یەکتر کردو، وتم ئەو ئەندامی سەرکردایەتی حزبەو ئێمەش دەرویش و قوتابی و، وتی من لێرە ناوم ئەبو *#ئەحمەدەو، بە بابی سەربازی وتبوو عەربییەکەی زۆر باشەو بابی سەرباز پێی وتبوو لە بەغدابووەو لەوێ خوێندنی تەواو کردووەو کاری حزبی بەرێوەبردووە.

لە 12 ی تەموز بابی سەرباز وتی بەیانی زوو ئامادە بە بەرەو هەورامان ئەتنێرین و هاوڕێیانی سلێمانی لە بنکەی بەلە بزانن و ئەبێ لە مەریوان پرسیاری ئەو شوێنە بکەێت و هەندێ ڕۆژنامەو بەیان و ڕاگەیاندنەکانی حزبم پێچاوەتەوەو بیانبە لە دزێی ئۆتۆمبێلەکە راگرە برایانی پارتی دیموکراتی کوردستان ــ عیراق لەوی بارەگایان هەیە و پێچراوەکە بدە بەوان.

22/5/2020

پەراوێزەکان :

*تـووژەڵە : دۆڵێکـی سـاردە لـە کوێسـتانی مامەنـدە بـەرەو خواربووەتەوەو کۆمەڵێك لە حزبە ئۆپۆزسیۆنەکانی عێراق و ئێران لە دۆڵەکە بوون و، هەر لە بەر ئەوەش بوو ناویانە دۆڵی حزبەکان.

**بابی سەرباز : هاوری ئەحمەد ملا قادر بانێخێڵانی ـــ ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی حزبی شیوعی عێراق پێش چەند ساڵێك لە سوید کۆچی دوایی کرد ، سەربازی کوری پێشمەرگەیەکی ئازابوو بەشداری داستانی شەری قزلەری کردو، لە شەری بەکربایەف بە دەستی جاشی خۆفرۆش شەهید کرا و، خێزانەکەی هاورێ ئەحمەد بانیخێڵانی هاورێ نەجمە لە دؤڵی نۆکان بە لافاو خنکاو شەهید بوو.

***وارماوە : ناحیەی گەرمێك ولە چەمرگە بووەو لە دەشتی دزیایش، واتە باوەخۆشین/ دێوانە و چەمەرگە، فەقیە جنە و کانی ساردو دەربەندیخان و بانیخیڵان و، پاشان چووەتە قلیجەو و لە ئێستادا لە هەڵەبجەی تازەیەو لە قەزای شارەزوورە.

****چەك : کاتێك شاڵاوی رژێمی دیکتاتۆری سەدام حسیەین و حزبی بەعسی عەرەبی لە سەرانسەری عێراق دەستیپێکردو، کاری نەگەتیڤی دروستکردو، بووە هۆی پەرتەوازەی ڕێکخراوەکانی حزب و، هەر یەك لە هاورێیان بە جۆرێك هاتەدەرەو، تاق و تەرا چەکیان هێنابوو، ئێمە بۆ چـەك بـووین واتـە زۆر بـووین و چەکمـان نەبـوو، ئێبـاڵی ئـەو کەموکورتییە ئەکەوێتە سەر حزب بە گشتی و سەرکردایەتی بە تایبەتی وحۆی رەخنەن.

*#ناوزەنگ : دۆڵێکی بچوك ئەیکات بە دوو بەش و ئەوەش سنوری عێراە وئێرانەو ناوزەنگ بارەگای سەرەکی یەکێتی نیشتمانی لێبوو، ئێمەش وەك حزبی شیوعی عێراق لە سەرووی دۆڵەکە بنکەیەکمان هەبوو.

*#ئەبو ئەحمەد : ناوی عەبدولرەحمان قەسابە خەڵکی موسڵ، یەکێك بـووە لـە کـورە ئازاکـانی موسـڵ دژ بـە پیلان و کودەتـاکەی عقیـد عەبدولوەهاب شەواف دژ بە حکومەتی نیشتمانی عەبدولکەریم قاسم و، پاشان لەلایەن حکومەتە دیکتاتۆرییەکان سزای لە سێدارەدانی بۆ

دەرچوو بەرپرسی ئیدارەبوو.

پێناسە … کەنعان مدحەت

هەرێم : لە چەند پارتێک پێکدێ
هەریەک لە پارت :
لە چەند باڵێ
باڵ :
لە شێر و
دەڵە شێر و
گورگ و چەقەڵ.. پێکدێ
چاوی هەریەک لەم ئاژەڵە برسیانە
بە داهاتی بیرە نەوت و
دووتوێی ناو گەڵ..
هەڵدێ
دانوستانی نیوان یەکیش
بە مەرجی بەرژەوەندی تاکەکەسی و
ڕێژەی پشک گرێ دەدرێ
هەرێم.. هەرێم..
هەرێمی ماف قوتدەر
ئاڵوگۆڕی ;
لە دەرزیەوە تا لۆری
لە دایبییەوە بۆ ڕەنگی پرچ و
سیمۆڵی سەرداری
کەر ،
بە باری
بار ، بە نەوت و
پێکهاتنی ژێراوژێری گڵاویش
بە شکۆی دەرپێی ئاڵاوی لە سەر.. پێکدێ
بەڵێ .. بەڵێ..
بێ پرس
بێ ئاوردان ، لە هەژار و برسی
لەوانەی بەدیار کۆکراوەکانیانا

▪ لە بێ خەوی –
باوێشک ئەدەن
یا ئەوانەی ، لە ترسی هەرەسی نەوسیی
بە سنگیان دیواری ئاسایشیان
بۆ هەڵدەستن
هەندە بێ منەتن
تەنانەت بیر لەوەش ناکەنەوە
کە ڕۆژێ بێ
هەر ئەم حەسحەس و پاسەوانانە
بە پێ لەقە بە سەروسەکوت و
تاج و
کورسیانا بەربن
سەیرە سەڕەڕای لووت بە لووت بوونی
هەر یەک لەم باڵ و
پەل و
لق و
قەدانە
هێشتاش دەمولەوس و چاو و گوێیان
هەر لە جێی خۆیانە!
سەیرە ،
ویژدان پەروەرێ نەکۆڵاوە و بپرسێ
کامە لەم هەنگاوانەی نراون
ڕێ مەشخەڵان گر و
رووە و دەرگا واڵاکە بوون
سەیرە ، سەیر ،
ئینکاری ، لەشی ڕزاو و
روومەتی ئاوڵاوی ناو ئاوێنەت بکەی
ئارەقەی سەر توێڵی ،
لە ڕەنجی پێشمەرگانەوە پێ دیار
بسڕێتەوە و
تف لە هاوار و ناڕەزایی دەوروبەر کەی
هەرێم بەڵێ
بەڵێ هەرێم ،
جگە لە ئێوە و پەلوپۆ
هەرێم ، لە ملیۆنەها چەق بەستووی
چاو زەقی ، کۆڵنەدەر
پێکدێ ،

هەرێم.
جا کە هەڵسان
کێ بەریان دەگرێ ؟ کێ ؟؟؟

خۆرەگەلێک، جڤاکی کوردستان بنکۆڵ دەکەن-5- … ئەمجەد شاکەلی

پێنجەم

-مووچ□-

ب□وا ناکەم لە هیچ وڵاتێکی جیهاندا، هێندەی کوردستان، ئەو لەتەی باشووری کوردستان، کە ئێستا لە هەرێمۆکەیەکدا بچووککراوەتەوە و تا دێت دەچێتە ئاو، باس لە مووچە و پارەوپووڵ بکرێت. لە وەزیر و گزیرەوە تا دەگاتە پیوازفرۆشەکەی بەر دەرکە، باس لە مووچە دەکەن و هەریەکەو لە دیدی خۆیەوە شتێکی لەبارەوە دەڵێ.
لە جڤاکی سوێدیدا، هیچ کەسێک ڕێگە بەخۆی نادات پرسیاری مووچە و داهاتی ڕۆژانە و مانگانە و ساڵانە و پارە و پاشەکەوتی پارە و حیسابی بانکی، لە کەسێکی دیکە بکات، تەنانەت ئەگەر نێزیکترین کەسیشی بێت و لەیەک ماڵ و خێزانیشدا پێکەوە بژین. وەها کارێک کارێکی نەکردەنی، تابوو و لایەجووز(لایجوز) و شەرمهێنە و بە خۆهەڵقورتاندن و دەستوەردان لە ژیان و تایبەتمەندیی مرۆڤێکی دیکە دەژمێردرێت.
لە کوردستان، لەنێو چینەباڵاکاندا، لەنێو ئەوانەی مووچەی مفت وەردەگرن و تایبەمەندیی و شتی دیکەیان بۆ دەستەبەر کراوە یا خۆیان لە ڕێگەی پێگەی حیزبی و د□س□اتەوە، بۆ خۆیان دەستەبەریان کردووە، وەها باسێک ناکرێت، چون ئەوان بۆ خۆیان ئافرێنەری ئەو ڕەوشەن و هەمــوو لە فیکەی یەکــدی تێــدەگەن، لێ جاروبــار بۆ خۆڵ لەچاوکردنی خەڵک و فریودانی ڕەشەخەڵک و چینەکانی خوارێ، ئەوانیش ل□ بەردەم میدیاکاندا باس لە ئاریشەیەک، قەیرانێک، شتگەلێک دەکەن،

کە تەنێ لە خەڵکەکەیان ژنەفتووە و هەرگیز بۆ خۆیان پێیدا تێنەپەڕیون. هەرچی مووچەخۆرانی ڕاستینەشن، خەڵکە شەکەت و کارمەندە کاراکان، م□ر□ق ل□ بێمووچەیی و گیرفان بەتاڵی و دەردەسەرییەکانیان تێ دەگات و مافی خۆیانە، هەر گلەییەکیش بکەن.

مووچە و مووچوخۆریی و مووچەوەرگرتن، لە کوردستان بووە بە سیما و شێوازی ژیان و لە دەرێی مووچە، کەم کەس دەتوانێت، وێنای جۆرێکی دیکەی ژیان بکات. لە 1991 بەدواوە، کە ئیدی ئەو هەرێمەی کوردستان دامەزرا، حیزبانی دەسەڵاتدار، بۆ گرێدان و بە پاشکۆکردنی خەڵک بە خۆیانەوە، دەستیان دایە کارێکی دزێو و قێزەون، ئەویش، دامەزراندنی خەڵک، تەنێ بە ناو و لەسەر کاغەز نەک بە کردەوە، بە خانەنشینکردنی تەواوی کادر و ئەندامانی خۆیان، بە پلەی باڵای وەزیر، جێگری وەزیر، بەڕێوەبەری گشتی، جێگری بەڕێوەبەری گشتی، ڕاوێژکار، ئەفسەری پلە باڵای مانەندی عەمید و لیوا و عەقید و سەدان جۆری دیکە، کە لە ژیانیاندا نە ئەو کارانەیان کردووە و نە وەها پلەو پایەیەکیانیش بووگە، مووچەی خەیاڵیی، کە لە هیچ دەورانێکدا نەبووە، بۆ بڕینەوە. سەرەڕای دەرماڵەیەک، کە ئەگەر هێندەی مووچەکەیان نەبێت، فرە کەمتر نەبووە و نییە لێی. ئەوانە و ئەوجا دابەشکردنی زەوی و خانوو و ماشێن بەسەریاندا و دابینکردنی پاسەوان بۆیان و مسۆگەرکردنی گەشت و ڕابواردن و دەیان جۆرە خزمەتی تر، ک□ تەواوی ئەوانەش، هەر بەشێکی جیانەکراوەی مووچە و مووچەبازیین. هەر ئەو جۆرە مر□قانە، ئەگەر ڕۆژێک لەسەردەمی بەعسدا زیندان کرابێتن، ئەوا پارەی زیندانی سیاسییش وەردەگرن، پارەی ژنی شاخ و شەهیدانە و چەندین جۆری دیکەش وەردەگرن. نەک تەنێ هی خۆیان یا هی ژن و باوک و برا و خوشکیان، وەردەگرن، بەڵکە هی ئامۆزا و لالۆزا و میمکەزا و برازا و خوشکەزا و دەیان زای دیکە و مام و خاڵ و مامۆژن و لالۆژن و…چەندین جۆری دیکەی قەوم و قیلە وەردەگرن. تەواوی ئەو پارەیەی دەچێتە بەرکی ئەو جەنابانەوە، لە دوای 2003 و ڕووخانی بەعسەوە، ئەگەر زیادی نەکردبێت و دەیان فڕوفێڵ و گزیی دیکەی تێدا نەکرابێت، ئەوا هەرگیز بەلای کەمیدا نەچووە. ئەمانە یەک لەشکری تەواوی حیزبن، کە بێجگە لە مفتەخۆری و مشەخۆری، چ کارێکیان نییە. ئەمانە ئەوانەن، ک□ پ□□یان دەگوترێ”بندیوار”. بندیوارانیش، چەند چینێکن، هەیانە لەسەر چڵەپۆپەی دارەکە و ترۆپکی کەژەکە و هەیانە نزمتر و خوارترە و وەک ئەوانەی بانێ، ئەو هەموو کەشوفش و ناز و خۆشگوزەرانییەیان نییە.

لە 1992 ەوە تا هەنووکە، پێنج خولی پەرلەمان لە کوردستان هەبوون و هەڵبژێردراون. چوار لەو خولانە تەواو بوون و ئەندامانی خانەنشین کراون. دیارە خانەنشینکردنی ئەندامی پەرلەمان، بە هەموو پێوەرێک،

ناڕەوا و هەڵەیە و دزیوترین کارێکە، کە دەکرێ. پەرلەمانتار دوای تەواوبوونی کارەکەی وەک پەرلەمانتار، دەتوانێت بچێتەوە سەر ئەو کارەی پێشووی، کە هەیبووە. ژمارەی ئەندامانی هەر یەک خولی پەرلەمانی کوردستان 111 ئەندامە و کەی ئەندامانی خانەنشینکراوی ئەو چوار خولە دەکاتە 444 کەس. ئێستاش کە خولی پێنجەم لە 2018 ەوە لە پەرلەمانن و ماوەیەکی دی ئەوانیش خانەنشین دەکرێن و ژمارەی پەرلەمانتاری خانەنشینکراو ئەودەم، دەبنە 555 کەس. هەموو ئەندام پەرلەمانێک، کە لە کاردا بێت، وەک دەڵێن، هەشت میلیۆن و دووسەدهەزار(8.200.000) دیناری عیراقی ، کە دەکاتە نزیکەی 7000 دۆلاری ئەمەریکی، وەردەگرێت، بێجگە لە دەرمالە و پشتمالە و بنمالە و ژێرمالە و بانمالە و زۆری دیکەش. بێجگە لە پاسەوان و خانوو و ماشێن و بەزمی دیکەش، کە ئیدی ڕەنگە گەلێک لە 7000 دۆلار زیاتر بێت. کە پەرلەمانتار خانەنشینیش دەکرێت، پارەی مفتی خۆی هەر وەردەگرێت، بە کەمەکەیەک گۆڕینەوە، کە ڕەنگە بە ڕێژەیەکی کەمتر مووچەکەی وەرگرێت، لە هەشتا پاسەوانی هەر هەیە.
وەزیر، جێگری وەزیر، بەڕێوەبەری گشتی، جێگری بەڕێوەبەری گشتی، جەنەراڵە، ڕاوێژکار، پەرلەمانتاری خانەنشینکراوی کوردستانی لە ئەوروپاژیاو، سەرباری مووچەی خانەنشینی کوردستان، مووچەی خانەنشینی وڵاتانی ئەوروپایش وەردەگرن و تەنانەت دەستبەرداری وەرگرتنی مووچەی پاسەوانەکانیشیان نابن، کە لە ئەوروپا، نەک پەرلەمانتار و وەزیر و گزیر، تەنانەت سەرەکی حوکوومەتیش پاسەوانی نییە.
کەسی هەرێمی کوردستان، 24 قلیان کارمەند و مووچەخۆرن. ڕەنگە بەشێک لەو مووچەخۆرانە زگورد بن، لە زۆرێکیان، مێرد و ژن و زارۆکیان هەن، واتە: چەند میلیۆنێکیش لەو پێنج میلیۆن و هەندەی کوردستان، لەسەر مووچە دەژین. ئەمە لە کاتێکدا لە وڵاتێکی وەک چین، کە یەک میلیارد و سێسەدوشەست میلیۆن(1.360.000.000) مرۆڤن، تەنێ 0.5% دانیشتووانی فەرمانبەرن. ژمارەی دانیشتووانی وڵاتی چین 257 ئەوەندە و بەشێک زیاتری دانیشتووانی هەرێمی کوردستانن، لە چین 8 ئەوەندەی کارمەندانی هەرێمی کوردستان، کارمەند و مووچەخۆری هەیە!
ئەم خشتەیەی خوارەوە، ئەو بەراوردکارییەی ژمارەی دانیشتووان و کارمەندان و ڕێژەکانیانە لە کوردستان و لەو وڵاتانە، کە بزووتنەوەی گۆڕان کاری لەسەر کردووە:

بە گوێرەی زانیاریگەلێک، کە لە بەردەستدان و ڕێباز حەملان، وەزیری دارایی لە حوکوومەتی پێشووی هەرێمی کوردستان ئاشکرای کردووە، لە داهاتی هەرێمی کوردستان، کە لە پارەی نەوخۆ و نەوت و ئەو پارانەی

لە بەغدادەوە دەدرێنە هەرێمی کوردستان وەدەست دێن، 83%ی بە مووچە تەرخان دەکرێ و 5%ی بە سولفە (السلفة/وام/Soft Loan)ی کارگێڕی و دامەزراوەکان و8%ی بە خزمەتگوزاری دەرمان، پارەی کارەبا، پارەی تەرخانکراو بە خۆراک و پاراستن و ئاگاداریی ئامێر و بینایەی کارگێڕییەکان، ناردنی کارمەندان بۆ ئەملاو و ئەولا، پێوەندکردن و پاکژکردنەوە و تەنیا 4%یشی بۆ سەرمایەگوزاری تەرخان دەکرێت .

دەسەڵات(حیزب)، کاغەزەکانی بەجۆرێک تێکەڵکردووە، کە خەڵکە ئاساییەکە ناتوانێت جودای بکاتەوە. دەسەڵات، باس لە وەزیر و جێگر و بەڕێوەبەر و جەنەراڵی مفتەخۆری ملقەوی بندیوار ناکات، کە باس لە مووچەیش دەکات تێکەڵ بە مووچەخۆرانی دیکەیان دەکات. مووچەی فەرمانبەر و کارمەندی گچکەی ماندووی خوارەی پلیکانەکەیە دە بەدرێ، ئەوە ماڵی وێران دەبێ، ئەوە قەرزدار دەبێ، ئەوە بە هیچدا ڕاناگات. کابرای بندیواری مفتەخۆری گەندەڵ، باکی نییە، ئەگەر مووچە دەهەزار حەفت هەزار یا چوارهەزار دۆلارییەکەی، یەک دوو هەزارەکیشی لێ ببەدرێ، کە هەرگیز ئەوە ڕوونادات، چون ئەوان دەسەڵات، وەک کریگرتە و پاسەوان بەکاریان دەهێنێت، یا بە دەربڕینێکی تر چون دەسەڵات(حیزب) بە خۆی لەوان پێکهاتووە، هەرگیز نە کاری تێدەکات و نە هەستی پێ دەکات.

گەلێک، یەک میلیۆن و دووسەد و چلونۆ هەزار (1.249.000) کارمەند و مووچەخۆری هەبێت، کە لە هیچ جێیەکی جیهاندا، تەنانەت لە هەژارترین وڵاتانی جیهانیشدا نموونەیەکی لەو جۆرەی کوردستان نییە، بە دووسەد و چلونۆ هەزارەکەی، هەموو کاری وڵات بەڕێوە دەچێت و یەک میلیۆنەکەی زیادە.

گەلێک، 83%ی پارەی داهاتی بە مووچە بڕوات و لە هەر چوار کەسی وڵاتەکەی دانەیەکیان کارمەند و مووچەخۆر بێت و بەشێکی زۆریش لەو مووچەخۆرانەی، مووچەی مفت و مشەخۆری و ئەفسانەیی وەربگرن، تەواوی ئاوی دیجلە و فرات و زێ و سیروان و ئەڵوەن و باسەڕەی، بە بکە بە پارە، هەرگیز بەشی مووچەی ناکات!

بە پێدانی مانگێک مووچە و چەند مانگ ڕاگرتنی، بە پاشەکەوتکردن و بە چاوەڕوانی خێر و سەدەقەی بەغداد، بەو هەموو پینەوپەڕۆیە، هەرگیز ئەو کێشەیە چارەسەر ناکرێت و هەرگیز دەمی ئەو مووچەخۆرانەیشی، کە زیانمەندی یەکەمن داناخرێت، ئەگەر کارمەندە ڕاستینەکان لە بندیواران جودا نەکرێنەوە و مووچە و تایبەتمەندیی ئەو بندیوارە ملئەستوور و مفتەخۆر و گەمار و پیسخۆرانە نەبەدرێ و ئابوورییەکی خۆماڵیی پشتبەستوو بە خاک و کشتوکاڵ و کانزا و هێزی کاری کوردستان و گۆڕینێکی ڕادیکاڵ لە شێوازی بەڕێوەبردن و کارگێڕییدا نەیەتە گۆڕێ.

2020-05-19

---

[1] HYPERLINK “https://xelk.org/169237/?__cf_chl_jschl_tk_” __https://xelk.org/169237/?__cf_chl_jschl_tk

[1] HYPERLINK “https://www.alsumaria.tv/news/237786” https://www.alsumaria.tv/news/237786

ئەی ئەگەر مووچەیـــــان دا؟ … نەبەز خالید

“واقیع بین بن، داوای مەحاڵ بکەن”

ئەم یاداشتە دەکرا بە پێشەکی و راپۆرتێکەوە لە سەر چۆنیەتی درووستبوونی قەیرانی مووچە، دەوری حیزبەکانی دەسەڵات تێیدا، کاریگەریی دەوڵەت وەک مەکینەی بەرھەمھێنانی مووچەخۆر و کردنی مووچەخۆری بە فۆرمی باو و باڵای ژیانەوە دەست پێبکات، دواتریش بگات بەوەی بڵێ ئەمڕۆ قەیرانێک ھەیە و ئەمانە ھۆکانین، پاشان لە ئاستی نێۆخ□یدا بڕێک ناو و ئەدرێسی کۆمپانیا ڕیز بکات کە خولقێنەری قەیرانن و لە ئاستی جیھانیشدا بڵێ “نەوت ھەرزان بووە” ڕیک وەک ھەر یاداشتێکی باو و خۆپارێز کە ھەمیشە پاساویکی لە گیرفاندایە. ئەگەرچی شیکاریی ئەم نێوک□ی□ پێویستە، بەڵام با ئەمە بمێنێتەوە بۆ پسپۆڕەکان لە زانکۆ و دەزگاکانی توێژینەوەی ستراتیژی و راوێژکارانی موعەززەم و موکەڕڕەمی ھەموو سەرۆک ڕەنگەکان و دەزگا میدیاییەکانیان، بە ناسراو و نەناسراویانەوە. گرنگتر لەمانە ئەوەیە بەشێک لە مووچەخۆران بڕیاربدەن و بێنە سەر جادە. ئەمە مافی خۆیانە و ھەموو لایەکیش لە سەری کۆکن. تەنانەت ئەوانەش کە خۆیان دەستیان ناوەتە قوڕگی خۆپیشاندەران کۆکن لە سەر ئەوەی مافی خەڵکە خۆپیشاندان بکەن.

بەڵام پرسیارێک لێرەدا بتوانین بیپرسین ئەوەیە : “ئەی ئەگەر ھات و حکوومەت تەسلیم ببێت چی؟ چی دەبێت ئەگەر بە دزیەوە دوو بیری

نەوت بفرۆشن و تەرخانی بکەن بۆ مووچەی ئەم ناڕازیانە؟ ئایا بەختەوەریی دروست دەبێت؟ هەموو برسیەکان تێر دەبن؟ کەرامەتی لەدەست چوو دەگەڕێتەوە؟ ژنان و نایەکسانی چی؟ هەستی لەدەست چووی خاوەندارێتی نیشتیمان چی؟ بە راست بە سەرکەوتنی ئەوان چی دەگۆڕێت؟"

ڕوانینی ڕووکەش کە شتێک لە راستیشی تێدایە پێمان دەڵێت:" لەو کاتەدا نان دەگەڕێتەوە سەر سفرەی خەڵک و لە برسێتی رزگاریان دەبیت". بەڵام رێک بەرامبەر ئەمە دەتوانین بپرسین ئایا ئەمانە تاقە برسیەکانن؟ تەنیا ئەمانن کە ستەمیان لێدەکرێت و کراوە؟ ئەگەر مووچەیان بدەنێ ئیتر ستەم پاک دەبێتەوە؟ کێشەکەش لێرەوە دەست پێدەکات کە ئەمان بە ڕاستی داوایان هەیە و قابیلی جێبەجێکردنە و خۆشیان دەزانن قابیلی جێبەجێکردنە.

مەرجەکی خێر یان چاکە ئەوەیە هەمووان بگرێتەوە، واتە فەیز و ڕەحمەت کوێرە و دەبێ هەمەگیر بێت، ئەگینا ئەو چاکەیەی تەنیا بە کەسانێکی تایبەتی نەو دۆخێکی دیاریکراو بێت خۆی دەبێتەوە بە جۆرێک ستەم، بۆیە لە تیۆلۆژیادا فریشتەی دادپەروەری، کوێرە. لە پێچەوانەی ئەمەدا، بە بوونی ئایدیای خێری گشتی، ئەوەی خۆپیشاندەران هەوڵی بۆ دەدەن تەنیا ئەوەیە ئەو دۆخەی هەیە وەک پێشووی لێ بکەنەوە، واتە ئەگەر ئەوان، مووچەکەیان وەربگرن، کوردستان لە قەیران رزگار بووە؟ چونکە لەو وێنەیەدا کە ئەوان لە گەڕان دەیکێشن، سەردەمێکی پێش قەیران هەیە کە تێیدا مووچەخۆران بەختەوەربوون و ئەگەر دۆخەکە بگەڕێتەوە بۆ ئەو کات، کەواتە بەختەوەریی گەڕاوەتەوە.

بەڵام ئەم پەیامە هێشتا شتی دیکەی لە هەناودایە: ئەم پەیامە پێشووپەرستە، مادام لە سەر گەڕانەوەی مووچە/ بەختەوەری بۆ سەردەمی پێش قەیرانی دەستکرد (مەگەر نا کە هەموو قەیرانێک دەستکردە؟ سەرۆکەکان باش دەزانن ئەمە مانای چی) پێدادەگرێت، لە ئەگەری بەدیهاتنیشیدا تەنیا دەمانباتەوە بۆ ئەو سەردەمە، ئەو سەردەمەی کە تۆوی ئێستەی هەمیشە لە هەناودا هەبووە. ئەم داواکارییە تەنیا دەتوانێت بمانباتەوە بۆ پێشتر، پێشترێک کە بە ئێستە گەیشتووە و تەنانەت ئەو “پێشوو”ە شمان وەک بەختەوەریی پێ بفرۆشتەوە. ئەی پێشووپەرستی مانای چی ؟

مامۆستایان و دوای ئەوانیش مووچەخۆران خۆپیشاندان دەکەن و داوای مافی خۆیان دەکەن، بەڵام بە بەدیهاتنی داواکانی ئەوان هێشتا هیچ ناگۆڕێت، ئەوان دەکرێ بە ماوەی کاتیی تێر ببن و نان بچێتەوە سەر سفرەکانیان، قیستی خانوو و سەیارەکانیان بدەن، بتوانن بچنەوە بۆ تورکیا و وڵاتەکانی ئەوروپای ڕۆژهەڵات و یان حەج وعەمرە، بەڵام

ئەوەی دەستی ل□ن□ادرێت ئەسڵی سیست□م□کە کە لەسەر نایەکسانیی دامەزراوە و بە رێکەوت ئەوانیش پشکیان لەو نایەکسانییەدا هەیە، ئەوان نوێنەرایەتیی دابەشکارییەکی گەورە دەکەن لە نێو ئینسانی ئێمەدا، دابەشکاریی بۆ مرۆڤی ئایدیال کە هەمان "پیاوی حکوومەت"ە و تاکە هیوایەک کە مرۆڤی "رەش و رووت" هەیبێت ئەوەیە بە جۆرێک ببێتە " پیاوی حکوومەت".

بەڵام ئەمە لە سرووشتی خراپەوە نییە کە پەیامەکەی ئەوان هەڵگری ئەم تەفسیرانەیە، بەڵکوو لە ئەوەوە دەێت کە ئەوان "داوا"یان هەیە. لە راستیدا ئەوەی ئەوان داوایان هەیە بەو مانایە نییە نابێ داوای هیچ بکەن، بەڵکوو بەو مانایەیە کە ئەم "داوا" یە ئەوان دەکاتە خاوەن شوناس و کارەکەیان دەکات بە کاری خاوەن پیشەیەکی تایبەت، شوناسێکیان پێ دەبەخشێت و بەم جۆرەش شوناس و پیشەکانی دیکە لێیان کەم دەبێتەوە، ئیتر کرێکارانی نێوخۆیی وبیانی و کەرتی بیناسازی ناتوانن بچنە پاڵیان و ئەگەر بچن بە ئاژاوەچی لە قەڵەم دەدرێن، ئەوان داوا و شوناسیان هەیە و هەر ئەمە وا دەکات بەشێکی تر لە ستەملێکراوان کە هێزی پیشمەرگە بن مەجبوور بکرێن بڵێن لە مووچەی ئێمەیان بدەنێ و بەم شێوەیە هێزی پێشمەرگەشیان لەدەست دەچێ، ئەم ڕەوتەش بەردەوامە تا هەر کوێ بمانەوێت. بەڵێ لەم داواتەوەریە پیشەییەدا، کێ لەدەرەوەی پیشەکەوە بێتە ڕیزی خۆپیشاندان، دەکرێت وەک ئاژاوەگێڕ و تێکدەر و بیانی ببینرێت.

بەڵام ماویەتی بپرسین: سەرکەوتنی ئەم داوایەی فەرمانبەران سوودی بۆکرێکاران و ئاوارەکان چییە؟ ئەی بۆ بنەماڵەی شەهید و ئەنفال؟ ئەی بۆ پەککەوتە و خانەنشین و کەمئەندامان؟ بۆ کۆی مانای ئایدیای ڕزگاری؟ هیچ. وەڵامەکە ڕوونە، ئەمان داوایان هەیە و بۆ داواکەی خۆیان هاتوونەتە دەرێ و با خەڵکی دیکەش هەر کەسە و بۆ خۆی هەوڵبدات. ئەمەیە کێشەی داواتەوەریی و پیشەییکردنەوە، تۆ داوایەکت هەیە و بە ئاسانی پێشوەخت شکستت خواردووە، چونکە بە شتێک هەر ڕازیت دەکەن، یان لە شێوە کۆمیکەکەیدا، ئەوەی کە رێگەت پێ بدەن باسی مافەکانت بکەیت بە دیموکراتبوونی دەسەڵات پێت دەفرۆشرێتەوە.

لە ئەگەری سەرکەوتنی ئەم داوایانەدا، دەچینەوە خاڵی سفر و سیمای کەسی ڕازی وەک ئەو کەسەی □وو لە باوکی تووڕە بکات و بڵێت:" ئەی سەرۆکی میهرەبان، من دەمەوێت موچەخۆر بمێنمەوە، ئەمەم لێ زەووت مەکە". لە ئێرەوە تا پاڕانەوە لە خودا چەندە رێگەیە؟

بەرەنجامی ئەم یاداشتە شتێکی سادە و سەیرە؛ ئەوش ئەوەی کە ناکرێت داوای هیچ بکەیت، کە وتیان داوات چییە، بڵێ ئەوەی تۆ نەبینم. داواکاریی و داواتەوەریی جگە ئەوەی ریزەکان لەت دەکات، جگە ئەوەی

دەمنا با تەوە بۆ خاڵی سفر و پێش دەسپێک، جگە ئەوەی تەنیا چارەی کاتیی و بە پێی پیشە و شوناسی قەیرانە و قەیرانە سەرەکیەکان دەشارێتەوە، جگە ئەوەی سەنگەرەکان لەت لەت دەکات، لە خۆیشیدا شەرعیەتدانە بە ئەوانەی ئەم دۆخەیان بە دەستی خۆیان درووست کردووە، ڕووکردنەوەی دووبارەیە لە ئەوان و کردنەوەی دووبارەیانە بە مەرجەع. بێ داوایی دەکرێ بەم مانایە بێت کە جارێکیان ئەزموون کرا و لەبار چوو: “واقیع بین بن، داوای مەحاڵ بکەن”، ئەوەی لە ئێستەدا ماناکەی ئەوەیە کە : من هیچم لە ئێوە ناوێت، بەرچاوم بەردەن.

نەبەز خالید

رۆشنبیرانی کورد و کێڵگەی پارتی سیاسیی.. نووسینی: ستیڤان شەمزینی

زیاتر لە بیست ساڵە باس و خواسی پەیوەندیی رۆشنبیر و پارتی سیاسیی ئەگەر مشتومڕێکی ئەکتیڤ و قووڵیشی بە دوای خۆیدا نەهێنا بێت، بەبێ دوو دڵی جێگەی لەسەر وەستان و دوان بووە و لەو بارەوە بە ئەندازی□□کی باش بیروڕا و بۆچوون ئاڵوگۆڕ پێکراون وەک دەسپێک بۆ خوڵقاندنی جەدەلێکی فراوان و مشتومڕی ئەکادیمی و زانستیی. زۆرێک لە بۆچوونەکان لایەنگریی لەو تێفکرینە دەکەن رۆشنبیر کائینێکە بە سەرمەدیی دژی پارت و ژیانی پارتایەتییە و لەهەمان کاتدا رۆڵی وی رۆڵی گۆڕینی دنیا و سەرلەنوێ بنیادنانەوەیەتی بە گوێرەی ویستی گشتیی و بەرژەوەندیی زۆرینە.
لایەنی دووەم پێیوایە ئەو تێزەی رۆشنبیر بە دژ و ئەنتی دەستەڵات و پارت لەقەڵەم دەدات نەیتوانیوە واقیعی پێشوو ئەو پێشووەی دەستەڵاتێکی داگیرکاری وەک عێراق و پارتێکی شۆڤێنی وەک بەعس فەرمانڕەوای کوردستان بوو تێپەرێنێت، چوونکە لەم ماوەیەدا بەرەنگاریی و یاخیبوون نەک کاری رۆشنبیر و باقی مرۆڤی کورد بوو بەڵکو هەڵوێست وەرگرتن سەنگی مەحەک بوو بۆ هەر نووسەر و

ڕۆشنبیرێک، واقیع دوو بەرەی دژ بە یەکی هێنابووە ئاراوە. بەرەی یەکەم: بەرەی دەستەڵات بوو وەک بەرەی سەرکوت و ئازار و ترساندن و ڕاوەدونان و تیرۆر و سوتماککردنی وڵاتێک، بە پێچەوانەوە بەرەی دووەم بە سەنگەری بەرگریی و ئازادیخوازیی و هەڵوێست و (نیشتمانپەروەریی) لێکدرایەوە.
بەبڕوای تایبەتی من ڕۆشنبیر نە کائینێکە سەد دەر سەد ئەنتی دەستەڵات نە ئەو بوونەوەرەیە لەیەک سەنگەردا دەست لەملانی پارت و دەستەڵات بێت، کاری ڕۆشنبیر نە پارتایەتییە نە ئەکشنی گۆڕینی دنیا، کارکردنی ئەو لە بواری مەعریفە و کەشفکردنی دیوە شاراوەکان و خستنەڕووی تێز و بیرۆکەی نوێی فیکریی و فەلسەفیدایە. کارە مانهایم لەکتێبی (ئایدۆلۆژیا و تەباوییەت)دا دەڵێت (ڕۆشنبیر ئەرکێکی تایبەتی هەیە، ئەویش ئەوەیە تەفسیرێکی تایبەتی و نوێ بە دنیا بکات، واتا بە کۆمەڵگە و بزافی مێژوو). ئەم پێناسەیە پێمان دەڵێت، ئەرکی ڕۆشنبیر بەر لەهەر شت تەفسیر و خوێندنەوەی دنیایە نەک گۆڕینی، بەیەکا گۆڕینی دنیا نە کاری ڕۆشنبیرە و نە لە ئەستۆی ڕۆشنبیردا دانراوە، ئەوەی دنیا دەگۆڕێت ئەو کەس و لایانەن لەبواری ناڕەمزیدا کار دەکەن چوون ڕۆشنبیر کائینێکە لە بواری بەرهەمهێنانی ڕەمزیدا کار دەکات.
د.عەلی حەرب لەمبارەوە دەڵێت (ڕۆشنبیر بەسیفەتی ئەوەی دەستەڵاتی قسەکردن یان نووسین بەکاردێنێ لە کایەی بەرهەمهێنانی ڕەمزیدا کار دەکات، واتا ئەو کەرەستە ڕەمزییانە بەرهەمدێنێ یان بەکاردێنێ کە لە بیروباوەڕ و ئەپستیم و دەق و گووتارەکان و بەرهەمە کولتوورییەکانی تردا دەردەکەون). ئەم جەوهەرە خاڵێکی ناکۆکیی نێوان ڕۆشنبیر و پارتە چوون ئەرکی ڕۆشنبیر گۆڕین و تێکوپێکدانی دنیا نییە کەچی پارتی سیاسیی لە بەرزترین ئاستدا و لە دوا ئامانجیدا هەوڵی گۆڕین و سەرلەنوێ وێنەکردنەوەی دنیای خۆی دەدات.
ڕۆشنبیر کە (گۆڵدز) سیۆسیۆلۆگی ئەمەریکی بە چینێکی نوێ وەسفی دەکات لە کێڵگەیەکی جیا لە کێڵگەی پارتی سیاسیی کار دەکات و درێژە بە بوونی خۆی دەدات، ئەمە بەو مانایە نایەت ڕۆشنبیر ناتوانێ حزبیی بێت، بەڵام ڕۆشنبیری حزبیی ناتوانێت ئازاد بێت چوون لە بازنەی سیاسەت و روانگەکانی پارتدا قەتیسکراوە و ناتوانێت هەنگاوێک بنێت هێڵی سوور ببەزێنێت، هەر کات بەم کارە هەستا بێگومان لەودیو پەرژینەکانی پارتەوە خۆی دەبینێتەوە.
ڕەهەندێکی تری ناکۆکیی ڕۆشنبیر لەگەڵ پارت لەوەدا دەردەکەوێت ڕۆشنبیر بەردەوام لەنادڵنیایدا دەژی یان بە واتایەکی تر ڕۆشنبیر وێڵە بەدوای دۆزینەوەی زانستیی ء مەعریفیدا بۆیە سروشتێکی تایبەتی هەیە و بەهەموو جۆرێک لەسەر یەک قاڵب و یەک جۆرە روانین

شێوە ناگرێت، بەڵام پارتی سیاسی خاوەنی بەرنامەیەکی کۆنکرێت و دۆگم و راوەستاوە کە وەها لە رۆشنبیر دەکات هەست بە ئازادیی نەکات ء رێگریی لێدەکات لە دۆزینەوە و ئاشکراکردنی بیرۆکەی نوێ، چوون رەنگبێ بیرۆکە نوێیەکە سەد دەر سەد دژی بەرژەوەندیی و ئایدۆلۆژیای پارتە سیاسییەکەی بێت. (رامین جەهانبەگلو) لەو روانگەیەوە نوسیویەتی (رۆشنبیر کەسێکە خۆی بە دوور دەگرێت لە بیروباوەڕە دۆگماکان). هەرچی پەیڕەو و پرۆگرامی پارتەکانە بەرنامەیەکی دۆگما (راوەستاو)ن بە ئاستەم هەناسەیەکی تێدا دەبینرێتەوە بۆ رۆشنبیر.
ئەمە ناڵێین پارتی سیاسی دەزگایەکی چەپێنەرە، بەڵام لەباشترین فۆرمیدا دەخوازی رۆشنبیر نییە و فەزایەکی تێدا نییە تێیدا رۆشنبیر درێژە بە کارەکانی بدات بەو جۆرەی پێویستە و گرنگە سەبارەت بەهەر رۆشنبیرێک. کەوابوو مەسەلەی سەرەکی ئەوە نییە رۆشنبیر بە سەهوو چووە و هەردوو دەستەڵاتی بەعس و کورد بەیەک دەچووێنێت، کێشەکە ئەوەیە دەستەڵات هەر دەستەڵاتێک بێت یان پارت جا هەر پارتێک بێت لەمسەری راست بۆ ئەوسەری چەپ خاوەنی بەرنامە و پرۆگرامی چەسپیوو و کۆنکرێتی تایبەت بەخۆیەتی کە رۆشنبیر نەدەتوانێت هەزمیان بکات و لەگەڵیاندا هەڵبکات نە دەتوانێت لە سایەیاندا درێژە بە چالاکییە رۆشنبیرییەکانی بدات.
بەشێکی تری ئەو کێشەیە وابەستەیە بە سروشت و نەرمی پارتی سیاسیی لە کوردستان کە هێشتا لە دەریای تۆتالیتاریزم و سکتاریزمدا مەلە دەکات و بێ توانایە لەخۆ دەربازکردن لەو گێژاوە خنکێنەرەی هەناسەی ژیانی پارتایەتی لەم مەملەکەتە سوار کردووە و رەنگێکی وەهای پێ بەخشیوە ناکۆک لەگەڵ سروشت و شەقڵی تاکە تاکی مرۆڤی کورد بەدەربکەوێت، تا پارتی کوردیی لەرێی پرۆسەی دۆنادۆنەوە نەچێتە جەستەی پارتێکی نوێ و هاوچەرخی وەک پارتەکانی ئەوروپاوە بێگومان ناتوانێت ئەو گرێ دەروونییە بڕەوەنێتەوە بە تایبەت کە لەلای گەنجەکان هەستی پێدەکرێت سەبارەت بە سیاسەت و ژیانی پارتایەتی. دواجار ئەوەی گرنگە لەبارەی بدوێین ئەوەیە: پارتی سیاسیی شەقڵ و ئەدگارێکی تایبەتی هەیە کە لەهەموو روویەکەوە ناکۆک لەگەڵ ئەدگار و تایبەتمەندییەکانی رۆشنبیر دەردەکەوێت، لە هەمان کاتدا کێڵگەی پارتی سیاسی کێڵگەیەکی زڕە بە رۆشنبیر و هیچ ئومێدێک نییە تۆوی روانینی رۆشنبیر لەسەر ئەو زەوییە وشکەڵانە شتێکی لێوە شین بێت. ئەو رۆشنبیرانەشی لە پەنا پارتەکان بێگومان تەنیا دەتوانن ئاژیتاتۆرێک یان بانگەشەکارێکی بەرنامەکانی پارت بن نەک شتێکی لەمە زیاتر، چوونکە ئەزموونی مێژوویی ئەو راستییەی بۆ سەلماندووین.

حزبی سیاسیی و حزبی کوردیی

هەوڵنادەین پێناسەیەکی دیاریکراو بۆ حزب بکەین، بەڵام بەشێوەیەکی گشتیی حزبی سیاسیی بەم شێوەیەی ئێستا بەرهەمی مۆدێرنەیە، یان کۆی هەڵبژاردنە. حزبی سیاسیی توخمێکی هەرە بەهێزی بەڕێوەبردنی کۆمەڵگە و دەوڵەتە نوێیەکانە، لای بیرمەندی فەڕەنسی ناسراو جۆرج بیردۆ حزبی سیاسیی ئامرازێکە کە لە پیادەکردنی هاووڵاتیبوون و کاریگەرییەکانی لەسەر کاروباری گشتیی دەوڵەت و کۆمەڵگاکان مایەی فەرامۆشکردن نییە، بەو پێیەی ڕەوڕەوەی دەوڵەت بە پێشەوە دەچەرخێنێت و دەسەڵاتێکی فراوانی هەیە لەسەر فۆرمی حکومداریی کە دواجار لەوێشەوە کاریگەرییەکانی دەگاتە تەواوی کۆمەڵگە.

“لاپالامبارا” و “وانەر” چوار خەسڵەتی سەرەکیی بۆ حزبە نوێیەکان لەبەرچاو دەگرن، کە هەموو لایەک پەسەندی دەکەن، ئەوانیش بریتین:

یەکەم: هەبوونی ڕێکخراوێکی هەمیشەیی کە مانەوەیان نەبەسترابێتەوە بە ژیانی ڕێبەرانی ئێستایانەوە “تاقم و دەستەی پاوانخواز نەبن”.

دووەم: ڕێکخراوێک کە لە وڵاتدا تێکۆشانی ببێت “گرووپێکی پەرلەمانی نەبێت”.

سێهەم: مەبەستی ڕاشکاوانەی ڕێبەران لە ئاستی وڵات و هەرێمیدا دەبێ بەدەستەوەگرتنی دەسەڵات بێ نەک ئەوەی خۆی بخزێنێتە ناو دەسەڵاتەوە “گروپێکی دەستڕۆیشتوو و بە نفوز بێت”.

چوارەم: بەشوێن ڕاکێشانی پشتیوانی کۆمەڵانی خەڵکدا بێت لە ڕێگای هەڵبژاردنەوە یان بە بەهەر شێوەیەکی دیکە بێت ” واتە یانەیەکی سیاسیی نەبێت political club”.

لەلایەکی ترەوە بە بۆچوونی “د.حسەن بەشیریە” حزبی سیاسیی گرنگترین سیما و ڕێکخراوی دیموکراسیی هاوچەرخە، بەڵکو زێدەتر لەوە دەڕوات و پێیوایە لە کۆتاییدا جەوهەری دیموکراسی لە کێبڕکێ و ململانێی سیاسیی حزبەکان شتێکی زیاتر نییە، بەو پێیەی هەڵبژاردن بە بوونی ژمارەگەلێک لە حزبی سیاسیی ڕووداوێکی مایەپووچە و سروشتی حزبیش سرووشتێکی کێبڕکێکار و ململانێخوازە. لە هەموو ئەو پێناسەکردنانەی ئێمە تێگەیشتووین دەتوانین شتێک هەڵهێنجین ئەویش ئەوەیە، حزبی مۆدێرن بریتییە لە ڕێکخراوێکی کێبڕکێکار بۆ پرۆسەی هەڵبژاردنەکان و دەستاودەستکردنی دەسەڵاتی سیاسیی و گۆڕینی ئەجیندای فەرمانڕەوایی، ئەمەش گەوهەری ئەو سیستمە دیموکراسییە لیبراڵییە هەنووکە سایەی کردووە بەسەر دەوڵەتە پێشکەوتوو و بەهرەمەندەکاندا لە ڕووی مافی مرۆڤ و دەستەبەری ئازادییەکانەوە.

ئەگەر بگەڕێینەوە سەر حزبی کوردیی، گروپ یان کۆمەڵێک دەستە و تاقمی خێڵەکین کە لەسەر بنیادە خێڵەکی و ئاینییەکان دامەزراون و زۆرینەیان بەرهەمی قۆناغی چەوساندنەوەی نەتەوەیی کوردن لەلایەن

نەتەوە و دەوڵەتە سەردەستەکانی کوردستانەوە. ئەگەرنا هیچ حزبێکی سیاسیی کوردیی نییە، بە ئەجیندایەکی رۆشنەوە و وەک رێکخراوێک بۆ ململانێ و بەدەستەوەگرتنی دەسەڵات لە رێی هەڵبژاردنەوە چاوی بەژین هەڵهێنابێت، خۆی هەر لە بناغەوە کردەی هەڵبژاردن لە کوردستان "باشوور" پێیەتی لە سکەنداڵ و بە هیچ پێوەرێک ناتوانێ دەرخەری پرۆسەیەکی دیموکراسی بێت. بە پێچەوانەوە دەسەڵاتێکی مۆنۆپۆڵخوازی دوو بنەماڵەیی هەیە و هێزەکانی تریش لە نێو سەحرای سیاسیی ئەواندا بە هەمان ریتم و ئاوازی ئەوان سەوە لە وشکانیدا لە دەدەن.

حزبی کوردیی، هیچ ئایدۆلۆگییەکی نییە تەنیا کۆمەڵەی رەنجدەران و پەکەکە نەبێ بە بیرێکی چەپڕەوانە لەسەر سترۆکتەری مارکسیزم-لینینیزم دامەزرابوون، ئێستا پەکەکە هیچ ئایدۆلۆگییەکی نەماوە و نووسراوەکانی ئاپۆ بنەمای سەرەکیی سیاسەتی ئەو حزبە پێکدەهێنێت، کە ئەو نووسراوانە نەک ناتوانن ئایدۆلۆگیایەک بن، بەڵکو پڕن لە پارادۆکس، هەرچی کۆمەڵەشە میراتگرەکانی یەکەتی و گۆڕانن، ئەو دوو هێزەش لە قەیرانێکی بێ ناسنامەیی کوشندەدا دەژین. ئەوەی دەمێنێتەوە رێکخراوگەلی ترن کە هیچ بنەمایەکی فیکریی و ئایدۆلۆگییان نییە و زیاتر لەسەر کولتووری خێڵ و کاریگەرییەکانی ئاین دروستبوون. بۆ نموونە پارتی هیچ ئایدۆلۆگیایەک لە پشتییەوە نەوەستاوە، تەنانەت نەیتوانیوە ناسیۆنالیزم وەک ئایدۆلۆگیایەک بکاتە بنەمای ژیانی حزبیی خۆی، بە پێچەوانەوە لەسەر نەریتی تەریقەتی نەقشبەندی دروستبووە و تا ئێستاش وەک بەرگریکارێکی میللی خۆی نمایش دەکات.

پێکهاتە و ئۆرگانیزەی تەواوی حزبە کوردییەکان لەمسەری راست تا ئەو سەری چەپ، فۆرمێکی کلاسیکی و سواوی هەیە، کە زیاتر هەیکەلی حزبی و شێوەی دنیابینیان لەژێر کاریگەریی ستالینیزم نەهاتۆتە دەر. بەم هەیکەل و جیهانبینییە تەسک و کۆنسەرڤاتیڤانەوە ناتوانن نەک گەمەی دیموکراسی بکەن بەڵکو هەر ناتوانن لە رۆحی دیموکراسی تێبگەن و لەگەڵیدا هەڵبکەن. حزبی کوردیی تاکو ئەم چرکەساتەش دابڕاوە لە جیهانی مودێرن و فینۆمینەکانی دنیای پێشکەوتووی ئەمڕۆ، لە بازنەیەکی لەکاییدا گیری خواردووە ناتوانێت پێ بنێتە ئەو جیهانە شارستانییەی ئەمڕۆ. ئەمەش تەنیا کێشەی حزبی کوردیی نییە بە تەنها، بەڵکو درمەک هەموو دنیای رۆژهەڵات و جیهانی ئیسلامی پێوەی دەناڵێنێت، چوونکە کاریگەرییەکانی ئاین و ترادیسیۆنە کۆنەکان بە ئەندازەیەک هەژموونی لەسەر سیاسەت و رۆشنبیریی داناوە، بە ئاستەم و تاک و تەرا، خەڵکانێک دەبینین بتوانن خۆیان بخەنە دەرەوەی ئەو دیسپۆتیزم و کەلەپوورە سیاسیی و رۆشنبیرییە

باڵادەستەی زاڵە بەسەر عەقڵی تاک بە تاکی مرۆڤی ڕۆژهەڵاتی یان جیهانی ئیسلامییەوە.

ڕۆشنبیرانی کورد و هەژموونی حزبە سیاسییەکان

کێشەکە ئەوەیە ڕۆشنبیرانی ئەمە لەهەموو ئاستەکاندا پەڕاوێز بە ئەو پێشهات و ڕووداوانە دەنووسن سیاسییەکان دەیخولقێنن، خۆیان نەک ڕووداو دروست ناکەن، بەڵکو لە هەژارییەکی مەعریفیی و فیکریی وەها دەژین بە بوونی ئەو ڕووداوە گەرمانە خۆیان شتێکی تریان پێ نییە بۆ وتن، خویان هیچ ناخوڵقێنن و هیچ بەرهەم ناهێنن جگە لەوەی لە هامشی پێشهاتەکانەوە نیهلیزم و ڕەشبینی بەرهەم بهێنن، هەر لەم سۆنگەوە ڕۆشنبیری کورد چاوەڕوانی ڕووداوە سیاسییەکان دەکات تاکو بتوانن لە پەڕاوێزیدا بنووسن، یان بابەتێکیان دەستبکەوێ بۆ قسەکردن لەسەری، من ئەم جۆرە ڕۆشنبیرە ناو دەنێم ڕۆشنبیری پەڕاوێزنووس. خۆی بابەتەکە ئەمە نییە، ڕۆشنبیرانێک بوونەتە کادری حزبەکان، نەخێر، هەموو ئەوانەشی لە دەرەوەی پارتە سیاسییەکانن کەوتوونەتە ژێر ئەو ڕووداوانەی حزبەکان دروستی دەکەن و ئەمانیش بەشێوەی خۆیان شرۆڤەی بۆ دەکەن، بەڵام پرسیاری سەرەکیی ئەوەیە لە دەرەوەی ئەو ڕووداوانە ڕۆشنبیری کورد سەرقاڵی چییە؟؟.

ڕۆشنبیری ئەمە ناتوانێت دەسەڵاتێک لە دەرەوەی دەسەڵاتی حزبەکان بۆ خۆی پەیدا بکات "مەبەستم دەسەڵاتی نابەرجەستەیە" لە بناغەوە خۆیان دابەشبوون بەسەر ئەجیندای حزبەکاندا، مەسەلەکە ئەوە نییە تێکڕای ڕۆشنبیران بوونەتە کادری حزبی، ئەوە تەنیا بەشە ئاشکراکەی حزبیبوونی ڕۆشنبیرانە، بەڵام دیوە شاراوەکەی بریتییە لەو تەرەفداریی و سۆزدارییانە لە تێکست و نووسینی ڕۆشنبیرانی ئەمە بەڕوونی دەبینین. بانگەواز بۆ ئەوە ناکەم ڕۆشنبیر ناتوانێت حزبی بێت، بەڵام ڕۆشنبیرە حزبییەکان یان ئەوانەی لەژێر هەژموونی حزبیدا فۆرمەڵەی تێزەکانیان دەکەن، ناتوانن مەعریفەیەکی زانستی لە دەرەوەی بازنە تەسک و دۆگمەکانی حزب بەرهەم بهێنن، ڕۆشنبیر دەتوانێت بەرنامەڕێژیی بۆ حزبێکی دیاریکراو بکات، بەڵام ناکرێت ئەم بەرنامەڕێژییە بکرێتە بنەمایەکی کۆنکرێتی بۆ تەواوی هاووڵاتیان. یان وەک ئەنجامێکی زانستی بەلایەن وەربگیرێت.

لێرەدا دەمەوێ تیشک بخەمە سەر بابەتێکی پڕ ئیشکالییەتی مێژووکرد لە پەیوەندیی نێوان حزب و ڕۆشنبیرانی کورددا. ئەویش قۆناغی خەباتی ڕزگاریخوازی نیشتمانییە کە لە ئەدەبیاتی سیاسییدا بە قۆناغی شاخ ناوزەد دەکرێت. لەم ماوە زەمەنییەدا ڕۆشنبیران بەشێوەیەکی گشتیی تێزەکانیان دەخستە خزمەتی شۆڕشی شاخەوە کە حزبەکان ڕابەرایەتی ئەو جوڵانەوەیان دەکرد، لێ لەو ماوەیەشدا دەنگی ڕەخنەگرانە هەبووە کە دکتۆر ئەحمەدی مەلا نموونەی "سەگوەڕە"ی

محەمەد موکری وەک فاکتەک دەهێنێتەوە. هەر ئەو دابەشبوونەی رۆشنبیران بەسەر سەنگەری حزبەکاندا درێژ بووەتەوە تا هەنووکە کە قۆناغی حکومداریی کوردستانە. ئەو رۆشنبیرانەشی بەناوی سەربەخۆییەوە کار دەکەن، زۆرجار خۆپارێزیی دەکەن لە رەخنەگرتن لە هێزەکانی ئۆپۆزیسیۆن، ئەمەش خۆی لە خۆیدا هەم تەرەفدارییە و هەم جۆرێکیش لە سەپێرتە بە ئەو پارادایمە سیاسییە پڕ کەموکوڕییەی ئۆپۆزیسیۆن.

ئەگەر سەمپڵێک وەربگرین بۆ پاڵپشتی و زیاتر روونکردنەوەی ئەو بەچوونەی سەرەوەمان، باشترین نموونەی مەلمووس، گرووپی "رەهەند"ە کە ئەم گرووپە تا هەنووکەش خۆیان بە جیددیترین قەڵەمەکانی ناو کایەی رۆشنبیریی کوردیی دەزانن. کێشەی گرووپی رەهەند لەوە نییە، رەخنە لە حزبە دەسەڵاتدارەکان دەگرن، چوونکە ئەوە ئەرکی هەموو رۆشنبیرێکە و وەک چەند جارێکیش وتوومە کاری رۆشنبیر بە تەنها رەخنەیە، بەڵام بەدەر لە گرێ دەروونییەکان کە لە خۆیدا کفرێکە بابەتە زاتییەکان بکەوێتە ناو رەخنەی رۆشنبیرانەوە، لە هەمان کاتدا لە سەنگەری ئۆپۆزیسیۆنەوە تیربارانی دەسەڵات دەکرێت. بۆ وێنە مەریوان قانیع و ئاراس فەتاح دوو نموونەی بەرجەستەی ئەو دیاردەیەن، ئەوان هەروەک دوو هەڵسووڕاوی گۆڕان رەخنە لە دەسەڵات دەگرن کە پارتی بە سیمبولی دەسەڵاتەکە دەبینن، لەم کاتەدا جیاوازییەکی ئەوتۆ لەنێوان رۆشنبیرە حزبییەکانی پارتی و گرووپی رەهەند نامێنێت کە بەهەمان موفرەدات و نەزعەی تۆتالیتاریی جەدەل لەگەڵ یەکتر دەکەن "ئەگەر بتوانین ئەو گوڵەبارانکردنە بە وشە ناو بنێین جەدەل".

قسەی من لەسەر ئەو نوخبەیە نییە لەسەر حزبە سیاسییەکان ماوەن و خۆیان بە سەرخستنی ئەجێندای حزبەکانیان تەرخان و ساغ کردۆتەوە، چوونکە ئەوان هەمیشە بەدوای ئارگۆمێنتدا دەگەڕێن بۆ رەوایدان بەهەر هەنگاوێکی چاک و خراپی حزبەکانیان، کێشەی سەرەکیی من لەگەڵ ئەو تایپە رۆشنبیرە کە بە ئاگایی بێت یان نائاگایی کەوتوونەتە نێو سەنگەرەکانی حزبەوە، ئەمەش تایبەت نییە بەو رۆشنبیرانەی بەناوی بێلایەنییەوە بوون بە بەشێک لە حزبە بەرهەڵستکارەکان، بەڵکو هەموو ئەوانەش دەگرێتەوە کە بەناوی سەربەخۆییەوە وەک دەستی دووەمی دەسەڵاتی سیاسیی کوردستان، ئاگربارانی حزبەکانی دەرەوەی دەسەڵات دەکەن، یان دەبنە بازووی بەهێزی کەمپینی شەڕئەنگێزانەی راگەیاندنەکان. کارەساتەکەش لەو کاتەدا گەورەتر خۆی دەنوێنێت کە نۆرە بێتە سەر هەبوونی ئیمیتازات و بەرژەوەندیی خودیی و تاکەکەسی رۆشنبیران خۆیان.

دەبێت لەم رووبەرەدا بەخێرایش بێت ئاماژە بە ئەوە بکەم، نامەوێ

هەمان تێزی ژولین بیندا بهێنمەوە یاد و بەڵام رۆشنبیرانی ئێمە ناپاکیی گەورە دەکەن لە ئەرکەکانیان، بەڵام هێمای زۆر ترسناک دەبینم کە هیوایەک بۆ مرۆڤ ناهێڵنەوە، هەر ئەوەی مەیدانی توێژینەوە و رەخنەی زانستی چۆڵ بووە و نازناوی رۆشنبیر بە کەسێک دەدرێت کە زۆرترین مهاتەرات و شەڕەدەندوک بکات، یان ئەوانە ببنە سەرمەشقی کاروانی رۆشنبیریی کوردیی کە تەنیا دەتوانن لە سۆسیال میدیاوە چەند دێڕێکی بێ پێز بەدوای یەکتردا ریز بکەن، ئەو رۆشنبیرانەشی خۆیان بە دەنگی جیددی دەزانن بە زمانێکی پاراوتر دەدوێن، بەکەڵک وەرگرتن لەوەی لە ئەکادیمیاکان فێری بوون یان لە خوێندنەوەی فیکر و فەلسەفی خۆرئاوایی وەریانگرتووە بیخەنە هەمان بازنەی ململانێ، دیسان هیچ جیاوازییەک نامێنێ لە نێوان نیمچە خوێندەوار و ئینشانووس و رۆشنبیرانی “جیددی” چوونکە هەریەک بەگوێرەی خۆی ئاو دەخاتە یەک ئاشەوە.

قەیرانەکە بە تەنها تووشی سیاسەت و ژێدەرە ئابوورییەکانی کۆمەڵگە نەبووە، بەڵکو تەنگژەکە لەوە فراوانتر بووە و لاشەی کایەی رووناکبیریشی تەنیوە، هەروەک چۆن مرۆڤی لەهەموو بەها و مۆراڵە بەنرخەکان داڕنیوە، ئەم دۆخە ناودەنێم دۆخی کوژانەوە و تیاچوونی چراکان، یان دۆخی هەڵوەشاندنەوەی کۆمەڵگە، لەم نێوەندەدا رۆشنبیر نەک بەشێک نییە لە روئیایەکی نوێ بۆ سەرلەنوێ بیناکردنەوەی ژیان و مانادانەوە بەو بەها هەرەس هاتووانە، بەڵکو بەهەموو هێزییەوە بەشدارە لەو پرۆسە وێرانکارییەی لە دەروونی تاکەوە دەستپێدەکات تا دەگاتە لوتکەی هەموو شتەکان.

رۆشنبیری کورد دەبێت چی بکات؟

ئەو پرسیارەی لای سەرەوە، یەکێکە لە پرسیارە هەرە گرنگەکانی هەنووکە کە دەبوو زۆر زووتر بکرابایە، بەڵام رەنگە بەهۆی قورسیی وەڵامەکەیەوە کەس بوێریی وروژاندنی ئەو پرسیارەی نەکرد بێت. لانیکەم دەبوو ببووایە بە مشتومڕی نێو ناوەندی رووناکبیریی کوردیی، من لە ساڵی 2007 تەوەرێکم بۆ ئەم پرسیارە کردەوە و دیمانەم لەگەڵ چەندان رۆشنبیری ناسراو سازدا، بەڵام ئەوەش نەیتوانی ئەو پرسیارە بکاتە پرسیارێکی جیددی کە خودی رۆشنبیران لە بری سەرقاڵبوون بە کاری لاوەکی، ئاوڕ لەم پرسینە گرنگە بدەنەوە و مشتومڕی گەرمی لەسەر بکەن، ئەوەش وەک کۆی پرسەکانی تری کۆمەڵی کوردیی کەوتە ژێر غوباری بیرچوونەوە و فەرامۆشکردنەوە، لەگەڵ ئەوەدا ئەمڕۆش نەبێت، سبەی هەر دەبێت بگەڕێتەوە سەر ئەو پرسیارە جەوهەرییەی رۆشنبیری کورد چی بکات؟ بەڵام جارێ چاوەڕێین “لینین”ێک پەیدا بێت پرسیاری “چی بکرێت” بکاتە رۆژەڤی پرسیاری کایەی رۆشنبیریی کوردیی.

بە بڕوای من دەبێت یەکەمین هەنگاوی ڕۆشنبیران، گەڕان و هەوڵدان بۆ دیاریکردنی ناسنامەیەکی سەربەخۆی ڕۆشنبیریی لە دەرەوەی ئایدۆلۆگی و روانگە تەسکەکانی حزبی کوردیی، ناسنامەیەک دیاری بکات بەرچاوی ڕۆشن بکات چ کارەیە و پێویستە چی بکات؟. ئەمە ئەولەویترین کارە سەبارەت بە ڕۆشنبیرانی هەنووکەی کورد، چوونکە شوناسی ڕۆشنبیری کورد لەنێو ناسنامە سیاسیی و حزبییەکاندا ون بووە. ناکرێت بڵێین شوناسێکی ڕۆشنبیریی دیاریکراومان لە دەرەوەی شوناسە ئایدۆلۆگی و حزبییەکە هەیە. هەوڵدان بۆ بەخشینی ناسنامەیەکی ڕۆشنی ناحزبی و نائایدۆلۆگی بە بزاوتی ڕۆشنبیریی کوردیی، خۆی لە خۆیدا رزگارکردنی ڕۆشنبیرانە لە تونێلە تاریکەکانەی حزبە سیاسییەکان، هەروەها هەنگاوێکی راستیشە بەرەو گەڕانەوە بۆ وەزیفەی راستەقینەی کە لە دیدی ئەمەدا بریتییە لە تیۆریزە و خوێندنەوەی دنیا و ناساندنی ئەوەی هەیە لە کەمێنگەدا وەک خۆی.

د.عەلی حەرب، رووناکبیری ناسراوی عەرەب لە کتێبەکەیدا "الاوهام النخبة او النقد المثقف" باس لەوە دەکات رووناکبیر کاریگەریی خۆی لە دەستداوە بەو هۆیەی تایبەتمەندیی خۆی پیادە ناکات. دواتر تایبەتمەندییەکانی رووناکبیر روون دەکاتەوە و دەنووسێت "مەبەستم لە تایبەتمەندیی لێرەدا، ڕێگەکانی خوڵقێنەرانەی رووناکبیرە لە بەرهەمهێنانی هزر و مەعریفەدا، ئەمەش گرەوەکەیەتی، بەدیهێنانی واقعێکی هزریی نوێ، لە ڕێگەی بەرهەمهێنانی چەند بیرۆکەیەکی نوێوە، یان گۆڕینی بیرکردنەوە، یان داهێنانی پیادەکردنی بیری نوێ، یاخود سەرلەنوێ داهێنانەوەی نوێ لە زەمینەی پیادەکردن و بەتەی ئەزموونەدا". د.حەرب پێیوایە رووناکبیر ئەم ڕۆڵەی بایەخدارەی لە بیر کردووە و هەموو وزەی خۆی بەخشیوە بە بەزۆر سەپاندنی گووتەکانی بەسەر واقیعدا بەشێوەیەکی ساکارانە و پاشتر دەنووسێت "لێرەوە دەرکەوت رووناکبیر لەوە دەستەپاچەترە ئەوە بگۆڕێت کە مەبەستی بوو بگۆڕێت".

لەم سەنگەوە رووناکبیری کورد دەبێت بگەڕێتەوە مەیدانی راستەقینەی خۆی کە مەعریفەی ناسینی دنیا و بەرهەمهێنانی زانستی گۆڕینی واقیعەکانە، لێرەدا ئەمەوە سەرنج رابکێشم بۆ ئەوەی لە خەیاڵدانی تەکێای کورددا بە خودی ڕۆشنبیرانیشەوە گۆڕینی واقیع بە گۆڕینی واقیعی سیاسیی لێکدەدرێتەوە، بۆیە فۆکەسی هەموو لەسەر گۆڕانکارییە سیاسییەکانە، لە کاتێکدا گۆڕین پرۆسەیەکی هەمەلایەنە و لە پێشدا گۆڕینی زەینییە، پاشتر لەوەوە پرۆسەکە بەردەوام دەبێت تاکوو دەگاتە گۆڕینی سیاسیی. ڕۆشنبیرانی ئەمە کەرەستەکانی گۆڕینی زەینیان پێشکەش نەکردووە، پێشمەرجەکانی گۆڕینیان

نەناساندووە، بەڵکو وەک کۆمەڵە سەربازێک سەرقاڵن بە خەونی گۆڕینی سیاسییەوە بەشێوەیەکی کودەتا ئامێز، خۆ ئەوە هاوکێشەیەکی ئاسانە بۆ تێگەیشتن کە بێ گۆڕانکاریی لەخەیاڵدان و سیستمی پەروەردە و کولتووری کۆمەڵایەتی، هەموو پرۆسەیەکی گۆڕانکاریی سیاسیی تەنها دەبێتە گۆڕانکارییەکی فۆرمالیستانە و لاوەکی.

رۆشنبیر دەبێت پارێزگاریی لە تایبەتمەندیی خۆی بکات و خۆی نەخاتە نێو بازنەی تەسکی ململانێی حزبە سیاسییەکانەوە، کاری راستەقینەی رۆشنبیر داهێنان و زانستی ناسینی دنیایە، هەرچی کاری سیاسیشە گۆڕینی واقیع و دامەزراوەکانی دەوڵەتە، ئەوەی رۆشنبیر ببێتە بەشێک لە ئەجیندای حزبیی ناپاکییە، چوونکە کاری رۆشنبیرانە لە کاری سیاسییەکان گەورەتر و جیاوازتریشە، وەک لە سەرەتاشەوە وتم ئەگەر سیاسەت هونەری ئیدارەدان و گۆڕینی واقع بێت، ئەوە رۆشنبیریی زانستی ئەو گۆڕینەیە، لێرەدا پەیوەندییەک لە نێوان کاری رۆشنبیریی و سیاسیی هەیە یان رایەڵێک هەیە بۆ پێکگەیشتن، بەڵام دەکرێت هەر یەک بە جیا ببینین، ئەو پەیوەندییە ناکرێت ببێتە مایەی تێکەڵاوکردنی هەردوو ئیشەکە، یان رۆشنبیریی ببێتە پاشکۆی سیاسەت و تەسکتریش لەو بازنەیە ببێت بە بەشێک لە پلاتفۆرمی حزبایەتی. ئەرکی رۆشنبیرانە کاری تیۆریی خۆیان نەخەنە ناو گەمە حزبییەکانەوە هەروەک وتم ئەو کارانە دەکرێت کولتووری سیاسیی و پەروەردەیی و کۆمەڵایەتی لەسەر رێ بنرێت. هەر پاشکۆیەتییەکی سیاسیی رۆشنبیران بە حزبەکان لەسەر بێلایەنیان تەواو دەبێ و لەهەمان کاتدا بابەتیبوونی تێزەکانیان دەخاتە ژێر گوومانەوە.

بیریاری مەغریبی “عەبدولسەلام بنعەبدعالی” لە دیاریکردنی وەزیفەی رۆشنبیردا ئەوە دەخاتە روو: ئەرکی رۆشنبیر نییە خەڵک بهێنێتە سەر باوەڕهێنان بەچەند هەقیقەتێکی دیاریکراو، هەروەها بڵاوکردنەوەی هۆشیاریی لە نێوانیاندا، راستەڕێیان پێ نیشان بدات. بەڵکو ئەرکی ئەوەیە سیستمی بەرهەمهێنانی ئەو هەقیقەتەی تێیدا دەژین بگۆڕێ، ئەمەش واتای ئەوەیە کە ئەرکەکە پەیوەست نییە، بە رۆڵی لۆژیکانە کە پێوەرەکانی راستگۆیی و گونجاویی دیاری دەکەن، هەروەها نەک بەرۆڵێکی ئەپستمۆلۆژی “رێساکانی میتۆد” دیاری دەکەن. نەک بەرۆڵەی ئایدۆلۆژیانەش “کە باوەڕی ئەویتر بەدرۆ دەخاتەوە” نەک بەرۆڵەی رەوشتیانەش کە رێنمایی خەڵک دەکات، نەک بە رۆڵی وەعزدەریش کە رێ پیشانی خەڵک دەدات، بەڵکو رۆڵی رۆشنبیر لەوەدایە چاودێریی “سیاسەتی هەقیقەت” بکات و کار لەپێناو بڕیاردانی ئەو رێسایانە بکات کە لەنێو کۆمەڵدا کاروباری هەقیقەتیان پێ هەڵدەسووڕێ.

قسەی کۆتایی

لە دواماهیدا دەمانەوێ ئەوە بڵێین واقعی تاڵی کوردستان ئەوەیە

رۆشنبیران دابـەشبوون بـەسـەر مەیلی حزبی و سیاسییدا، لێ ئەمە شوورەیی نییە، بەڵام رێگـرە لە لەدایکبوونی رەخنە و مەعـریفەی زانستی بێلایەن، بەتایبەت بۆ ک□م□گ□یەکی وەک ئێمە ئەو جۆرە مەعریفەیە زۆر پێویستە، تاکو بتوانین خۆمان جودا بکەینەوە لەو دنیا ئیسلامیی و نامۆیەی نەتەوە سەردەستەکان بۆیان دروستکردووین، بە گریانەوە ئەم دێڕانەی کۆتایی دەنووسم چوونکە ئەو کولتوورە سیاسیی و حزبییەی رۆشنبیران بیری پێ دەکەنەوە، باکی لەوە نییە کوردستان بکەوێتە ژێر دەسەڵاتی داگیرکەرانی عەرەبی و فارسی و تورکی، رۆشنبیرانی ئێمە بەهۆی بوونی گەند□ییەوە لەلایەن دەسەڵاتی سیاسییەوە، تیۆریزەی عێراقچێتی دەکەن، هانی نەوەی نوێ دەدەن بۆ کونکردنی ئەو کەشتییەی چارەنووسی هەمووماني پێوە بەستراوە. ئاسۆکە تاریکە و من لە هەنووکەوە لە ئەنجامەکەی تۆقیووم.

نووسینی: ستیڤان شەمزینی..
ستۆکهۆڵم..

تێبینی: ئەم ت□و□ژینەوەیە چاپتەری چوارەمی کتێبی "گووتاری پۆپۆلیستی و خەونی بچووکی رۆشنبیرانی کورد"ه کە لە سەرەتای ساڵی 2018 بە شێوەی کتێبی کاغەز لە نـاوەوە و دەرەوەی وڵات ب□□وکرایەوە.

كاك " نازم " بۆ پەیدا بوو ؟ … ڕزگار عومەر

کاتێ کاك نازم لە ڤیدیۆکانی قسە دەکات؛ بە زمانێکی ڕەوان و بێ پێچ و پەناو ڕاستەوخۆ پەنجە دەخاتە زۆر برین و چارەسەر. ئەو کاتێ قسە دەکات بەسەر بابەتی جیاواز دێت و دەچێ ، قسەکانی ئەو پاکیەکی خاکیانەی تیایە، لە گەڵ ئەوەشدا هەندێ ڕەگەزی تێکەڵاو کردنی تیایە، ئەی بۆ سەرنج ڕاکێشن ؟

بۆچی ئەم مرۆڤە شیرین دەبێت ئەگەرچی لە گەڵ قسەکانی هاوڕاش نەبین ، نهێنیەکە لەو گوتارە خۆڕسکە چیە؟ ئایا بەرائەتە، یان جۆری ئاخاوتنە؟ بەشێکی زۆر لە پێکهاتەی بۆچوونەکانی رەخنە لە شێوازی

بەڕێوەبردنی حوکمڕانی، ئیلهامی گوتارە کۆن وتازەکانی ئەنتی ئیستیعمار، ئیلهامی ئاینی، زۆر شتی تری تیایە، سەرەڕای ئەم هەموو پێکهاتەو تەنە جیاوازانە ، بەلام لە کاتێکی خێرادا کاك نازم گەیشتە شوێنێك کە ڕێژەیەکی زۆر لە خەڵك موتابەعەی دەکەن .
بەجگە لەو پرسیارانە لەسەرەوە ئاماژەمان پێدا . پرسیارێکی تری جەوهەری ئەوەیە؛ هۆکاری چیە کە هەم دەسەڵات گرنگی پێدەدات وهەم بەشێکی زۆر لە خەڵکی ئۆپۆزسیۆن و ڕەخنەگر بە ئەمانەتەوە گرنگی پێدەدەن؟
دیاردەی کاك نازم و قسە کردنی و قبوڵی ڕەخنەکانی ئایا خەڵسکانەیە، بەو مانایەی کە کۆمەڵگەی ئێمە و دەسەڵاتی سیاسی کراوەن بە ڕەخنەی کاك نازم و هاوشێوەکانی، یان لە پشتەوەی دەرکەوتنی کاك نازم " زەمینەیەکی " تر هەیە کە ئەوە دەبینی لە دەرکەوتن و مەشهور بوونی " کەسانێك" لە ماوەیەکی کورت و دواتر سارد بوونی دەرکەوتنیان بە هەمان خێرایی؟
ئایا ئێمە بە ئەوەی هەستی پێبکەین لە دەرکەوتنی خێراو سست بوونی خێرای کەسایەتیەکاندا بەشدارین لە پڕۆسەی بەرهەمهێنانی پیشەسازی “مەشهور بوونێك” کە ڕێڕەوێکی سیاسی و کۆمەڵایەتی لە ئەستۆ گرتووە، بە ئەوەی نەخشەی بە کێشرابێت و ڕێککەوتنی پێشوەختەی لەسەر کرابێت!

ئەو سیستەمە سیاسیەی لە کوردستان زاڵە لە ٢٧ ساڵی ڕابردوو، لە گەڵ ئەو پێشکەوتنەی لە تەکنەلۆژیای سۆشیال میدیا ڕوویداوە، لە گەڵ زاڵ بوونی کلتوری بەرخۆری " ئیستیهلاکی" لە کۆمەڵگەدا، سێ دیاردەن سەرەڕای بوعدی مێژوویی جیاوازیان بەڵام وەکو سەکوچکەیەك لە ئێستادا بە یەکەوە بەستراوان.

ئەم سەکوچکەیە؛ دەشێ لابەلا بە پێکهاتەیتریشەوە پەیوەندی هەبێت، بەڵام ئەم سەکۆچکەیە پایەی ئەو سەرخانە پێك دەهێنن کە لە ئێستادا دونیای سیاسی و موماڕەسەی ژیانی ڕۆژانەمانی تێدا دەخولێتەوە.
ئەم سێ پایەی ئاماژەمان پێدا؛ ژیانێکی سیاسی و کۆمەڵایەتی دروست کردووە، کە چێ بەتەوە لە " کورت" بوون و ئیکسپایەر بوونی هەموو شتێك بە خێرایی، ڕێڕەوی ژیان داماڕاوە لە بەها ڕەسەنەکانی کە دەرفەتی جێگیر بوونی درێژخایەن بدا بە هیچ دیاردەو " پەیدابوونێك"، بە تایبەتی جۆرێك لە پەیدابوونی ئامانجدار.
ئێمە لە دونیایەک دەژین تەنانەت " قارەمانی" سیاسی و کۆمەڵایەتیش ئەگەر لە دەرەوەی ئەم دەخە سەر دەربکا، وەکو " نەشیاو" ێکی نامەی دژە باو دەکرێتە ئامانجێکی ئاسانی لە بەین بردن.

ئم ک دکوین داوی موعجیب بوونمان ب وستا خیری ، کاتك بشکمان جوn ب سایی کریم ددات و بشکمان کون ب کون سراغی ڤیدیکانی دکین ل ئینترنت، کاتك ب بنو بب بن قسی دی خمان ب ناوی خدر بگلاسی دکین، کات ب دیار ڤیدیکانی کاك نازم دادنیشین، یان کاتك ونکی کاك نازم دکین تابلیکی هونری و دواتر پاری فرشتنی تابلکی پ دبخشینو، همـوو ئو ئاکتـانـ، همـوو ئو هــس و کوت دژ بیکـانـ، لـ تـوژی جیـاوازی کمگ برامبر ب کسـ "خـرا مشهور" بوونکان دکرت، هرچی نیازکی خسك و پاك و عفوی ل پشت بت، هیچ لو استی ناگت ک ئم خریکین " بشایکی " واقیعی ل پیدابوونی کسایتی میژوویی ، یان چینی مژوویی ، پ دکینو ب برهمهنانی لیستك ل کسایتی اگوزر ک نگ ب دنیایی مرڤی باش و پاك بن، بام بوون نبوونیان هیچ زیادو کمیك ناخات ئا و گ کمایتی و سیاسی.

کاتــك ئم سـیری ڤیــدیکانی کــاك نــازم دکیــن، ل ووی دروونیو، ل دوو ئاستدا سـرگرم دبیـن، ئاسـتکیان بـریتی لوی ل گ قسکردنی ئودا، یان کسانی هاوشیوی ئودا، هستی پبکین یان نا، ئم " درفت ل دست چوونکانی " قسکردنی تونـدتری خـمـان ب شل و شـواوی و ب شـویکی " مقبـول" و " رگپدراو" هروها باکراو ل نو قسکانی ئودا دبینینیو ! ئاســتی دوووم بــریتی لـوی ترســ لـوی بگینـ ژگارـك ئو درفت باکراوش نمن ل دواژکی نزیکدا.

کاتك ئپزسینی فرمی، یان خکی تاك و ترای پرش و باوی نازی کاك نازم دکا ب ئایکن و مز، ب ئو دیکن؛ چونک ل ووی مژوویو ل دخکـی نیمچ وستاودا ئاس و درفـتـی سیاسی بنبست بوو ل برهمهنانی کسانك ک بتوانن برامبر دیوارکانی سانسرو ئاقیبتی "قسکردن" مانوی خیان مسگر بکن!
کاتکیش دساتیش ب همان ادی ئپزسین گرنگی ب کاك نازم ددات، ب ئوی دووپاتی بکاتو ک تـاق جر ل ئـایکنـی گپدراو ئم جر ئایکنانن ک اگوزرن، ئم جر کسانن ک ئگر نازیش بن ل لوتکی توووبونکانیان هشتا ناتوانن دـست ب هیـچ " بڤو حرامکـی" سیاسـی ببن، یـان ل بنتـدا پکهاتی کـسایتی و ژینگـیی ئو جر ئایکنـانـ هگـری ئو خست نی ک بتوان کارك و ئامانجکی لو بابت ل ئست

بگرێت.

دمدمیی … سۆران محەمەدە سوورە

ئـ

جێی هێشتین.
ڕێگەکانیش، بەرەو ئەشکەوت هەڵدەڕووشران.
لە ڕێگەکان دابڕان و
لە دابڕانیش ڕۆیشتن جێدەمێنێ.
تەوژمیش، کە هەموو گیانێك زگپڕ دەکا
بەیتووتە دەبێ.
شەو درەنگ،
کشانێك بە ڕێگەکانی تاریکیی دادێت.
لە هەرکوێیەك، بەلاوەتر لە مانگ
دڵۆپێك خوێن دەپڕژێتە دەموچاوی.
گوست بۆ ئاگرێك درێژ دەکا
ئاگر نێوانی خۆی و
تارمایی دمدمییەکانیش لە پشتەوەڕایان* سەیر دەکا.
نیگا لە چارەنووس هەڵدەنووتێ،
کە بردوونیەتییە نێو تاریکاییی “دۆڵی شەهیدان*”ـەوە.

ن

ئەوها کایەکان دەسپێدەکەن و
پرسیاری هاوڕێ سەرمابردووەکەش:
ئاخۆ دەبێ بزانین دەبین بە چیی، تا ببین؟

ك

ورد ورد پەنجەکان دەکەونەڕێوە مەلەی تاریکیی.
گمەی گالەپێك، ڕێگەی دەیبات.
پێیەکان؛ پشووی ڕووحێکی نەحەجمیو ئەنگاوتە دەکەن و
خەونیش؛ نێوان تاریکیی و هەناوی وێرانبوون دەڕنجنێ.
سێبەری مەودای نەخۆشییەکی بەرترس
دەکەوێتە ڕاچڵەکین، کەمێك دواتر،

ئاسمان هەناسە‌ی ڕاز*ی ئەم بەر هەڵدەمیسێ.
لەنێو هەرەسهێنان و دوا نووزە،
بە ئەستەم دەبیسترێت، هەوا؛ ڕێگەدەسپێکردنەوەیە.

ی

لەو سەر خاڵی ڕێگەیەکی ونبوو،
دەنگی گازێك دەبیستم.
ئەمەش تۆیەکە ئەنکیدۆی بچووك
هەمیشە لە خەونەکانمدا هەر بە بچووکیی
بە هەمان ئازار،
نەخۆشییەکی هاوماڵ و سەفەر دەژیێت.
دەبینم مۆڕە لە مردن دەکات و
لە دەمی زیندووان دەڕوانێت،
باسی نوێماڵێکی تازە دەگێڕنەوە.

د

شەوگەڕین و
هەنگاوەکان تێکهەڵەنگێوی قەدەر دەبن
شەیتان بنلێوە و شپرزەیە،
ناحەجمێ نا□.
ئافاتیش لەبەرخۆیەوە:
ڕێگەوشەکان، خەیاڵی لاڕێییەکانت نەبوون؟
مەیلی خۆخزاندنە بوونی با،
دڵەڕاوکێی بینین و نووزەی قوربانییەکانت،
لەسەر چ ڕێگەیەك، بە کام ئاڕاستەدا ڕاهێشت؟

ۆ

شتانێك مێروو نین
مێروولە ئاسا بە لەشمدا هەڵدەگەڕێن.
دەنگێگ بەنێو سێبەری زنارەکانەوە وەردەبێت و
پێیەکانم ڕێگەیەکی کۆن دەدۆزنەوە.
چیلکوپاڵی کۆن لەژێر پێیەکانم دەبن بە زیندە خشۆك.
داهۆڵی ڕۆخ هەوێزە کۆنەکانی شەوین و
مەنگیی لە مانگڕاماوی هەرکوویەك، بە خێراییەك لە خەنیان دەبڕم.
ئاوەدانیی لە پشتڕا دوورتر و تارمایی بەرباربووێك وەك ملی دابێت،
تادێت نێزیکتر دەبێتەوە.

ن

پێ ئەنگواو و نەفرەتی ڕێگەکان،
کرم ئاسا کەوتوونەتە نێو سەرم.
تەرا تێن دەکەن.
قەدەری بێدۆستییش لەپشتمەوەیە.
تەمەن ڕێکۆچی وشە مێرووڵە دەکا و
مانەوە لەگەڵ پێداڕۆیشتنیش،
خستوومیەتییە‌ دڵەخورپەی شەیتانیی.

خ
ئێستا نازانم چییە ختووکەی ڕاڕاییەکانم دەدات؛
بڵێی دەنگی ڕابردووی ڕێگەکان بێت،
گازم بکات، ئەهۆی غەریب؛ پێکدەگەینەوە؟

و
شار لە‌سەرقاڵیی نوێژەمێگەل ئاوادەبێ و
دەنگێك ئاڕاستەی ڕووانینم دەپێکێ.
مووی لەشم ڕیز دەبەستن و
دەکەومە سەرپشتی نهێنییەکی زوو؛
بەرەو کوێیە؟
ڕێگەکان؛ نووسراوەی وێرانبووەکانن.
ڕێگەکان؛ ڕەگی ئاژاوەیەکی نەناسن.

ش
دەنگ؛ لە خاڵێکی ڕێگەوە و
هەنگاوەکان لەگەڵ ئاوەژووبووی قەدەری شار ڕێ دەکەن.
لە غەریبیی، ڕێوەساڵکەوتووەکان کەمۆ* دەبن و□
بەهەزار زمان، بوونم پەرتەوازەی توولەڕێیەکانیان دەکەن.
بوون دەئاڵۆزکێتە ڕووخساریی ژنێکی دمدمیی* بەناوکەوتوو
سەهەندەییش لەگەڵ تاریکیی هاوئاهەنگ سەما دەکات.
هاوڕێ قەقنەس ئاساکەشم
“نامە ناتەمامە‌کان”؛ تەواو دەبن و تەواویش نابن،
دەگەنە جێ و ناشگەنە جێ؛ وڕێنە دەکات.

س
خەیاڵانی سەرم، لە هیلاکییم ناڕەونەوە و
بە دەم شەڕی ڕێگەوە، یەکدەنگ هاوارم لێدەکەن:
ئەهۆ شەیتان:
لەبەردەم تەنگەژەکان
بەبەرچاوی خودا پەرکەمگرتووەکان

ڕووح بەچ بێگوناهییەك دادەكێشیت؟
دەبا قەدەری شار، كوفر ئاوەژووی بكاتەوە.

خ

با قەدەر كۆكردنەوەی لێكترازانەكان بێت.
بۆ ئەم قەدەرەت گوناهــ ئاژۆبە،
ئەی خودا پەرێشانەكەم، گوناهاژۆبە،
بێ لە نەسەكنین؛
چ شتێك ختووكەی پێیەكان دەدات!

ت

دەنگ لەلاڕێ، نێزیك،
دەمخرۆشێنێ. فێ-دەبمەوە.
شەیتانیش؛ بەرەو پێكرانی پێنەكران فیتوو لێدەدات.
دەنگەكە هاتووە، لێ نێزیك بە لێكناكۆكبوون
بە خۆشەویستییەكی ڕقلێبوون، دەمتاسێنێ.
دەنگەكە، من و شەیتان؛ “نەخۆشسەخت”ـــاسا،
لە وێنای “هەشت”ێكدا، لەتر دەدەین، ڕوو بۆیەك دەڕنین.
دەنگەكە، دەچێتە باوەشی بووكە بەفرینەكە و
لە لاسایی ئەویندارە مەستبووەكانەوە ستران دەچڕێ:
بە بۆنەی تۆوە كە مردین،
چەپكە پێكەنینێكمان لەگەڵ بنێژە.
ئەی تاڵووكەیی ئیر□سیم لە ناتەبایی،
وەچەی گومڕاخوازێك بڕاسێ.

پەراوێزەكان:

پشتەوەڕایان: لە پشتەوەیان ڕا، ئاخاوتنی ناوچەییە.
دۆڵی شەهیدان: دۆڵێكە دەكەوێتە چیای “هەندرێن”.
ڕاز: 1- نهێنیی. 2- ئەو لێوارە بەردینەی لە شاخ، كە چەند مەترێك زیاتر یان كەمتر هاتووەتە دەرەوە و لە دەمی باراندا، پەنای بۆ دەبردرێت، جیاوازە لە بەڕاك (نوانوو)؛ كە بەڕاك وادەكات باران تەڕت نەكات.
*هەركوو: 1-هەرچۆن 2- یەكڕاست، دەستبەجێ. 3-هەركەو، هەقێو، حەقێو: ئەو ئاوەیە؛‌ دوای باران لە شاخ دەمێنێتەوە، شوان و ڕێبوار تێنوویەتییان پێدەشكێنن.

- بەربار: 1- ئارام. 2- ئەو كەسەی لەلای “دێوانە”كان جزیە نەدات، پێیدەگوترێت بەربار. فڵانەكەس بەرباربووە، لێرە وەك

هەڵگەڕاوە لە وشەكە ڕوانراوە.
*كەمۆ: وريا و فێڵزان. گورگێك كە فێڵ لە شوان بكات و لە پشتەوەڕا پەرێز بۆ مێگەل بەرێت، يان ئەو بزنانەى، بەهۆى تەنبەڵييەوە يان نەخۆشييەوە بێت، لەدواوەى مێگەلەوە بڕۆن.

▪ دمدميى: پێوەست بە مێژوو، داستانە ئەفسانامێزبووەكەى قەڵاى “دمدم” بەكارھێنراوە‌.

ئەم دەقە، لە ژمارە 6ى گ□قارى “شى” ساڵى 2018، بڵاوكراوەتەوە.

ژيـــانى دوێنـێ و ئـەمـڕۆمـــان … محـەمـەد بـەرزى

ئاشكرايە بە درێژايى ئەو مێژووە پڕ لە كارەساتانەى نەتەوەكەمان ، كورد سەدان شۆڕش و ڕاپەڕينى دژى داگيركەرانى تورك و فارس و عەرەب كردووە ، بەڵام هەتا ئێستا نەيتوانيوە پارچەيەك لە پارچەكانى وڵاتەكەى ئازاد بكات . بێگومان بۆ نزيكەى ٤٠٠ ساڵيش دەچێت ، هۆكارەكانى شكستە يەك لە دواى يەكەكانمان ، هەمان هۆكارەكانى ئەمڕۆمانن . هەموو جارێك داگيركەران توانيويانە بە زيرەكيى خۆيان ، كـورد فريـو بـدەن و شۆڕش و قوربـانى و نەهامەتييەكانمـان بۆ بەرژەوەنـدى خۆيـان بەكـار بهـێنـن ، بەڵـام بە داخەوە كـورد چ لە ئاشتيـدا و چ لە شەڕدا ، نە پلانــى هەبـووە و نە بيركـردنەوەش . ئەوەتا شوكرى فەزلى شاعير بە شيخ مەحمودى حەفيد دەڵێ : (ئيش كە ڕووى ئێستا لە هەورازه ، سەرەولێژى نەكەى … فكرى ورديشى ئەوێ ، هەر بە دوعا و نوێژى نەكەى) . بێگومان هەر بزوتنەوەيەك ، چ لە شاخ بێ ، يان لە شار ، ئاوێتەى عەقڵ و قەڵەم و بيركردنەوە نەبێ ، مەحاڵە ڕووناكى ببينێت . ئەوەى شايانى باسە بارودۆخى كوردى باشور لە چـاو پارچەكـانى تـردا ، تـا ڕادەيەك بـاشتر بـووە ، چ لە هاوبەشيكردنى لە پۆستە باڵاكانى دەوڵەتى عيراقدا ، چ لە بارودۆخى كۆمەڵايەتييدا ، كەچى ژمارە و تەمەنى بزوتنەوە چەكدارييەكانى باشور ، زياتر و درێژتر بوون . جا جگە لە بزوتنەوەكانى شێخ مەحمود و بارزانى ، كە تەمەنييان كورت بووە ، ئەوا شۆڕشى ئەيلولى ساڵى ١٩٦١ ، كە بە يارمەتى ئێرانى داگيركەر نزيكەى سيازدە ساڵ و

نیوی خایاندووە ، ئەنجامەکەشی بە بەرژەوەندی ئێران و زیانی گەورەی خەمان و دووبەرەکییەک هەرەسی هێناوە ، کە ٥٦ ساڵە ئەسقانی کورد دەهاڕێت . پاشان شەڕەشی نوێی یەکێتی و گۆڕانی پارتیش ، میللەتەکەمانی ڕووبەڕووی پاکتاوی ڕەگەزی و ڕاگوێزان و کاولکردنی گوند و باژێر و دەریایەک خوێن کردووە . خۆ کاتێکیش ئەمەریکا گورزی گەورەی لە سەددام دەسرەوێنێت ، شۆڕشگێڕەکان لە شاخەوە دەنگە خوارەوە و حکومەتێکی کوردیی دادەمەزرێنن ، جا ئەگەر چەمکی شۆڕش بریتی بێ لە : (ڕاپەڕین بە ڕووی زوڵم و زۆرداریدا ، بە ئامانجی گۆڕینی هەموو دامودەزگا و دەسەڵاتەکانی ڕژێمی ڕابوردوو ، بە هێنانە کایەی ڕژێمێکی سیاسی پاکوبێگەردی عادیلانە و لە سایەیدا ماف و ئازادی و دادپەروەری و یەکسانی بە هاوڵاتییان و پێشکەوتنی کۆمەڵگا دەستەبەر بکات) . ئێستا جێگای خۆیەتی بەراوردێک لە نێوان بارودۆخی پێش و پاش هەڵگیرساندنی ئەو شۆڕشانەدا بکەین و با بزانیین تا چ ئەندازەیەک سەرکردەکانی کورد ، هەڵگری بیری شۆڕشگیریی و دروستکردنی دەوڵەت بوون و تا چەندیش توانیویانە گۆڕانکاریی لە ژیانماندا بکەن .

ئاشکرایە هەموو حکومەتەکانی عیراق ، بە پێی پلانی ستراتیجی هەنگاویان ناوە ، لەبەر ڕۆشنایی ئەو پلانەدا توانیویانە بە سامانی نەوت وڵات ئاوەدان بکەنەوە ، بەڵام پشتییان تەنها بەو سەرچاوەیە نەبەستووە . چونکە سامانی نەوت دوو مەترسی لە خۆگرتووە ، یەکەمیان وەک کشتوکاڵ سامانێکی هەمیشەیی نییە و ئەگەری تەواو بوونی هەیە . دووەمیشیان هەر کاتێک نرخی لە بازاڕەکاندا دابەزێ ، یان لە کاتی جەنگدا وێران بکرێت ، وڵات تووشی نابووتی و کیشەی گەورە و گران دەکاتەوە ، هەر وەک حاڵی ئەمڕۆی حکومەتەکەی هەرێم . هەر بۆیە شان بە شانی نەوت ، گرنگیان بە کشتوکاڵ و پیشەسازیش داوە و توانیویانە تا ڕادەیەکی ئێجگار زۆر ، بە کشتوکاڵ ئاسایشی خۆراک دابین بکەن ، ڕێگری لە چوونەدەرەوەی دراوی قورس بگرن ، وڵات لە فشاری دەرەکی بپارێزن ، بە بەروبەمەکانیشی کەرەسەی خاو بۆ پیشەسازی ئامادە بکەن و ژێرخانی ئابوری وڵاتەکەی پێ پتەو بکەن ، لە کۆتاییشدا هەلی کار و ژیانی شایستە بە هاوڵاتییەکانیان مسۆگەر بکەن .. هەر بۆ نموونە پێش هەڵگیرساندنی ئاگری شۆڕشەکانی کورد ، جوتیارانی نزیکەی (١٧٥١) گوندی ئاوەدانی کوردستانی باشور ، بە ئارامی سەرقاڵی چاندنی تووتن و چەندین بەروبەمی کشتوکاڵی و ئاژەڵداری بوون . خۆ ئەگەر هەر گوندێک ٤٠ ماڵبووبێت و هەر ماڵەی چوار سەر خێزانیش بووبێ ، ئەوا تەنها تووتن ، توانیویەتی بژێوی (٢٨٠١٦٠) کەس دابینبکات ، ئەمە سەرباری بژێوی هەزاران کرێکار و فەرمانبەرانی کارگەکانی جگەرە و پوختەکردنی

تــووتن و کاسبکاران و ئەو شۆفێرانەی تووتنییان گوێزاوەتەوە .
پاشــان لە نێــوان ساڵەکــانی (١٩٦٥ و ١٩٧٤) دا هەشــت هەزار تەن
تووتنی ئەو گوندانە فرۆشراوە بە چەندین وڵاتی وەك : (ئەمەریکا ،
بەریتانیا ، بەلجیکا ، یەکێتی سۆڤییەت و هەنگاریا) و داهاتێکی
ئێجگار زۆریشی بە دوای خۆیدا هێناوە ، کەچی تا ئەمڕۆ زوربەی هەرە
زۆری ئەو گوندانە چۆڵن و داریان بەسەر بەردییانەوە نەماوە ،
جوتیارەکانیش ، یان ئەنفال کراون ، یان کۆچییانکردووە . خۆ ئەگەر
تاکە تاکەیەکیشیان خەریکی تووتن بن ، دیارە لەبەر جگەرەی هاوردە
ناتوانن بژێوی ڕۆژانەی خۆیان دابین بکەن . پاشان هەر تەنها لە
شارێکی وەک سلێمانیدا و لە نێوان ساڵەکانی (١٩٥٤ و ١٩٨٢) دا ،
حکومەتاکانی عیراق توانیویانە بەنداوی دەربەندیخان و دوکان ،
کارگەکــانی : جگەرە و پــوختەکردنی تــووتن ، چیمەنتەی ســەرچنار و
تاسڵوجە ، شەکر ، جلوبەرگ ، بیبسی و ئاوی بانیخێڵان و بەردی
مەڕمەڕ دابمەزرێنن و هەلی کار بۆ هەزاران کەس دابین بکەن ، بە
پێچەوانەی ئەمڕۆوە ، کە کــار چەتە قــاتی . ئەوەی جێگــای داخە لە
جیاتی ئەوەی شۆڕشگێڕەکان بە سامانی نەوت و پارەی زۆری ناوخۆ و
حکومەتی عیراق ، گوندەکان ئاوەدان بکەنەوە و گرنگی بە کشتوکاڵ و
پیشەسازی بدەن و پڕۆژە و کارگەی نوێ بخەنە پاڵ کارگە کۆنەکان و
ژێرخــانێکی ئــابوری پتەو دروســتبکەن ، کەچــی ئامێرەکــانی کارگەی
ستراتیجی شەکر ، کە ساڵانە پێویستی بە ١٢٠ هەزار تەن چەوەندەر
بووە ، لەگەڵ کارگەی جگەرە بە کیلۆ هەراج دەکەن ، یەکێکیان دەکەن
بە مەزەخانەوە و ئەوەی تریان بە باڵەخانە و کارگەیەکیش نامینی بە
نــاوی جلــوبەرگەوە ، بەمەش دەرگــا بە ڕووی دامەزرانــدنی هەزاران
کەسدا دادەخەن . ئاخر ئەگەر شۆڕشگێڕەکان بیریان لە دواڕۆژی کورد
بکردایەتەوە ، نە دەبوو ئامێرەکانی بەنداوی بەخمە تاڵان بکەن ،
کە بیــرەکەی دروســتکردنی دەگەڕێتەوە بە ســاڵی ١٩٣٧ و ئامــانجیشی
بوژاندنەوەی ناوچەیەکی فراوانی کوردستان بووە . خۆ ئەگەر تەواو
بکرایە دەبوو بە گەورەترین بەنداوی عیراق و توانای بەرهەمهێنانی
(١٥٠٠) مێگاوات کارەبا

و گلدانەوەی ١٧ کیلۆمەترە سێجا ئاوی دەبوو . ڕێگەی لە لافاو و
وشکەساڵی دەگرت و خاڵێکی فشاریش دەبوو بۆ سەر عیراق . ئاشکرایە
پێش شۆڕشەکانمان ، ساڵانە بە پێی ژمارەی خوێندکاران ، خوێندنگای
نوێ کراوەتەوە ، مناڵی پاشا و وەزیر و کەسانی هەژار ، لە سەر یەک
مێز دادەنیشتن . پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانمان سەدان جار لە
پەیوەندییە قرچەکەکانی ئەمڕۆمان باشتر بوون . حکومەتەکانی عیراق
لە جیاتی ئەوەی بە شەڕخۆری و پارە و زەوی تاڵانی ، کەشک و تەلار و

باڵەخانە ببێن بە ئاسماندا ، هەزاران خانوویان بە کرێکار و فەرمانبەرانی بە دەرامەت دروستکردووە . وڵات بە عەقڵ و بیرکردنەوە و دڵسۆزی گەشەدەکات ، هەر عەقڵیشە بتوانێ گۆڕانکاری مەزن بکات ، نەک فرۆکەی تایبەت و ئوتێل و مۆڵ و کردنەوەی خوێندنگا و زانکۆی بەش و بەتاڵی تایبەتی . ئەگەر مێژووی خوێناوی شەشەکانمان ، داروپەردووی ٤٥٠٠ گوند و ١٨٠ هەزار ئەنفال و ٥ هەزار سورەگۆی هەڵەبجە و ٨ هەزار بارزانی بە گوناح و چەند هەزار پیشمەرگەی شەهیدی سێدارە و سەنگەر و شەڕی ناوخۆی لە خۆی گرتبێ ، ئاخر کەی ڕەوایە بەرهەمەکەی ئەم حکومەتە پاوانخوازە بێ ، کە میللەتێکی ڕووسور و قارەمانی خستۆتە سواڵ . ئەرێ بە ڕاست لە کتێبی گینس و دنیادا ، شۆڕشگێڕ هەیە بەمجۆرە شۆڕشی کردبێت ؟ . بێگومان هەر ئەمجۆرە حوکمرانییانەش بووە ، یەک بە یەکی ئەمارەتە کوردییەکانی داوەشاندووە و ڕاپەرین و شۆڕشەکانی بە ئاشبەتاڵ و گۆڕی بە کۆمەڵ و لە دەستدانی خاکی شیرین و پیرۆزی نیشتمان ، کۆتاییان هاتووە . لە جیاتی ئەوەی بەهەشتێکیمان بۆ بنیات بنێن لە جاران جوانتر بێ ، کەچی نیشتمانێکی ئاوەدانیان بۆ کردووین بە دۆزەخێک ، لە هیچ نیشتمانێکی دنیا ناچێ .

تێبینی : بۆ زانیاری بەنداوی بەخمە سود لە سایتی ویکیپیدیا وەرگیراوە .

فیستیڤاڵی نێودەوڵەتی کورتە فیلمی مۆبایل بە ناوی “یەک خولەک قەرەنتینە” بەڕێوەدەچێت

مەنسوور جیهانی – فیستیڤاڵی نێودەوڵەتی کورتە فیلمی مۆبایل بە ناونیشانی “یەک خولەک قەرەنتینە” بە یارمەتی بریکاریی کاروباری کۆمەڵایەتی و فەرهەنگی شارەوانی تاران و بە هاوڕێیەتی کۆمەڵێک لە هونەرمەندان و سینەماکاران ئێرانی و بیانی بەڕێوەدەچێت.

ئەم فیستیڤاڵە بە مەبەستی هاوبەشی کردنی ئەزموونەکانی خەڵکی جیهان بە درێژایی سەردەمی قەرەنتینە بە خۆڕاگریی لە تووشبوون بە

ڤایرۆسی کۆرۆنا دامەزراوە، تاکوو لە چوارچێوەی کامێراکانی خۆیانەوە، ئەزموونە شیرینەکان، تاڵ ، دڵەڕاوکەی، بێکاریی، خۆشی و هەوا و تەنانەت مردنیش تۆماربکەن.

لە دەقی بانگەوازیی ئەم فیستیڤاڵەدا هاتووە: "لە مێژووی سەردەمدا، هیچ کاتێک مرۆڤ بەم شێوەیە ئەزموونێکی بەربڵاوی هەست پێنەکردووە کە ترسە هاوبەشەکانیان، لە ماڵەوە ئەزموونی بکەن. بێ گومان، ئەم ئەزموونە خاڵە سەرەتاییەکی دیکەیە بۆ هەموو مرۆڤەکان بۆ درێژەپێدان بە ژیان. هەر بەم پێیە هەوڵماندا فیستیڤاڵی نێودەوڵەتی کورتە فیلمی مۆبایل بە ناونیشانی "یەک خولەک قەرەنتینە" بخەینەڕێی، تاکوو بتوانین خوڵقاندنی گشتیی لە کەمبوونی کەرەستە و نەبوونی پێداویستی پێویست و جیهازە پیشەییەکان، تاقیبکەینەوە و لە کەمترین، زۆرترین سازبکەین."

ئەم فیستیڤاڵە بە بابەتی جۆراوجۆر پێناسەکراوە کە بریتین لە:
- قەرەنتینە / ژیان / ئەوین / دین
- قەرەنتینە / بنەماڵە / منداڵان / یارمەتی هەژاران / یارمەتی کەسانی دیکە
- قەرەنتینە / دەروون / تندووتیژی بنەماڵەیی / ئەزموونی تەنیایی / خۆدەزینەوە
- قەرەنتینە / نەخۆشە تایبەتەکان / بەساڵاچووان
- بەشی تایبەت / بۆ پاوانەکان

هەگران دەتوانن بەرهەمەکانی خۆیان لە دوو بەشی پیشەیی و ئاماتۆر و لە دوو بەشی ناوخۆیی و بیانی بۆ نووسینگەی فیستیڤاڵ، بە ناونیشانی http://miladtower.tehran.ir و یا پەیجی ئینستاگرامی تایبەت بە فیستیڤاڵ، بە ناونیشانی @One_minute_Quarantine و کەناڵی تێلێگرامی بە ناونیشانی https://t.me/One_minute_Qurantine ڕەوانە بکەن.

ئەم بەرهەمانەی کە دەگەنە فیستیڤاڵ، لە لایەن "حوسێن شوێندی"، خاتوو "سورەیا تەیموری" و خاتوو "مریەم ئەدیبی" چاولێدەکرێن و باشترین بەرهەمەکان دەستنیشان دەکرێن و پاشان لە لایەن ئەندامانی لێژنەی دادوەرانەوە کە بریتین لە: "رەزا بەنەفشەخواە"، "سەعید سوڵتانی"، "وەحید مووسائیان"، "غوڵامحوسێن شاعەلی"، "سیرووس کەهووری نیژاد"، خاتوو "ئازیتا مەوگوویی" و خاتوو "ساغەر خواجەئەمیری" هەڵسەنگاندنی کۆتاییان بۆ دەکرێت.

هەگران دەتوانن بەرهەمەکانی خۆیان لە ڕۆژانی 9ی مەی تا 9ی جوونی 2020 بۆ نووسینگەی فیستیڤاڵ لە تاوەری میلاد لە شاری تاران پێتەختی وڵاتی ئێران ڕەوانە بکەن.

خەڵاتەکان:
بەشی ئاماتۆر: سێ نەفەری یەکەم هەر کام هەشت میلیۆن ڕیاڵ، سێ نەفەری دووهەم هەر کام شەش میلیۆن ڕیاڵ و هەروەها سێ نەفەری سێهەم هەر کام پێنج میلیۆن ڕیاڵ.
بەشی پیشەیی: سێ نەفەری هەر کام بیست میلیۆن ڕیاڵ، سێ نەفەری دووهەم هەر کام دە میلیۆن ڕیاڵ و هەروەها سێ نەفەری سێهەم هەر کام حەوت میلیۆن ڕیاڵ.
بەشی نێودەوڵەتی: دوو نەفەری یەکەم هەر کام 400 دۆلار، دوو نەفەری دووهەم هەر کام 300 دۆلار و هەروەها دوو نەفەری سێهەم هەر کام 250 دۆلار.

فیستیڤاڵی نێودەوڵەتی کورتە فیلمی مۆبایل بە ناونیشانی “یەک خولەک قەرەنتینە” بە هاوکاریی دامەزراوەی فەرهەنگی ـ هونەری “خۆش نێگار” بەڕێوەدەچێت.

کێ لە پشت ژاوەژاوەکانی پارێزگاری دهۆکە؟… ئەحمەد رەجەب

لە دەستپێکردنی قەیرانە دروستکراوەکەی سەردەمی نوری مالکی و بڕینی مووچەی کوردستان بە هۆی سەرکێشی وبیری شۆڤەنیستی شیعەکانی دەسەڵاتی عێراق و پێداگریی سەرکردایەتی هەرێم و حکومەتی کوردستان لە نەدانی بڕێك لە نەوتی کوردستان بە حکومەتی ناوەند بارودۆخی فەرمانبەران و مامۆستایان بە تایبەتی و خەڵك بە گشتی رۆژ لە دوای رۆژ رووی لە خراپ بۆ خراپتر کردو خەڵك برسی وبێ نان بوو رژانە سەرشەقامەکان و چەندین گردبوونەوەیان ئەنجامداو دووچاری راونان و تێهەڵدان و گرتن و سوکایەتیپێکردن بوونەوەو داوایان لە حکومەت کرد چارەسەری بدۆزێتەوەو ئەوەش نەکراو تا ئەمرۆ درێژەی

هەیە.
ماوەی شەش ساڵ زیاترە بە هۆی نەدانی نەوت و شکستی حکومەتی هەرێمی کوردستان قەیرانەکان کەڵەکەیان کردووەو خەڵکی کوردستانی خستووەتە دڵەراوکێ بۆیە ناو بەناو میتنگ و گردبوونە ئەنجام ئەدەن وبە شێوەیەکی مەدەنی و ئاشتیانە داوا لە حکومەت ئەکەن مووچەکانیان وەك مافێکی رەوا پێبدرێت بەڵام حکومەت تا ئێستا نەیتوانیوە بەسەر ئەو قەیرانانە زاڵ بێت و، بووەتە جێی پێکەنین وگاڵتە پێکردن و لە هەموو جیهان خەڵك تا 30 یان 31 مانگ مووچە وەرئەگرێت بەڵام لە کوردستان ئەڵێن مووچە دواکەوتووە بۆ 50 ی مانگ (دیارە مانگ لای حکومەتی کوردستان 60 رۆژە ؟ !.) و، هەر بۆ داواکردنی مووچە فەرمانبەرو مامۆستایان و ئەندامی حزبەکان و خەڵك لە پارێزگاری دهۆك لە 16/5/2020 گردبوونەوەیەکیان رێکخست کە پێشتر راگەیاندرابوو، هێزەکانی پۆلیس و پاراستنی پارتی بە فەرمانی پارێزگاری دهۆك فەرهاد ئەتروشی بە گوێرەی دیموکراسییەکەی کوردستان کەوتنە راونان و کرتن و لێدان و سوکایەتیپێکردن و زیندانیکردنیان و گەرانەوە بۆ قەوانە سوواوەکەی سەردەمی ساڵانی چل و پەنجاکانی سەدەی رابردوو لە دامەزراندنی کۆماری چینی میللی و سەرکەوتنی یەکێتی سۆڤێت بە سەر فاشیزمداو ""فەرمایشتەکانی سەلەفییە دەمپیسە کان"" و کردەوە قیزەونەکانی ئیمپریالیزم گوایە شیوعییەت کوفرە.
لە پاش گرتنی خۆپیشاندەران پۆلیس و پاراستن کۆنفرانسێکیان بۆ فەرهاد ئەتروشی ریکخست و زۆر مەلول و کەساس و شپرزەو تەنگاو بوو بۆ نموونە سەیری راپۆرتەکانی بەردەستی ئەکردو ئەیوت لای من ریزبەندی زۆر گرنگەو بایەخی ئەدەمی بەڵام ئێستا گرنگ نییەو لە میانی وراوەو ژاوەژاوەکانی قسەی نەشیاوی کردو شیوعی بەبێ دین ناوبردو، لە بیری چوو کە وشەی شیوعی و شیوعییەت زۆر پیرۆزو پاکەو ، شیوعییەت دەریایەکە بە دەم کابرایەکی دەم بەتاڵ گڵاو نابێت و، لێردا پێویستە هەڵوێستەیەك بکەین لە سەر ئەم جۆرە کەسانە کە بوونەتە مایەی نەگبەتی بۆ گەل و نیشتمان و، لە درێژەی وراوەکەیدا ئەتروشی مناڵ ئاسا وتی دهۆك, دهۆکی خۆمانەو پارتی خاوەنیەتی ، ئەی ئیتر بێ ترس داتانیگرتووەو بە چەپ و راست بوختان دابەش ئەکەن و ئەڵێن یەکێتی و گۆران و یەکگرتوو شیوعییەکان لە پشت گردبوونەو خۆپیشاندانی مامۆستاو فەرمانبەران و خەڵکەویەو، ئەوەش جێی شانازییە هەر حزبێك لە حزبەکانی کوردستان پشتگیری لە مافی رەوای چین و توێژەکانی کۆمەڵگا بکات.
خۆپیشاندکەی دهۆك نە سەرپێچییەو نە تاوانەو بە گوێرەی رێنمایەکانی حکومەت بووەو داوای مۆڵەتیان کردبوو بەڵام مۆڵەتیان

پێنەدراو دیسانەوە داواکەیان تازەکردەوەو ئەمجارەش بە بیانووی کۆرۆنا رەتگرایەوەو لایەنی پۆلیس و ئەمنی رەفتاری نەشیاویان بەرامبەریان ئەنجامدا بە سەرکوتکردن و دەستگیرکردنی چالاکەوانان و خۆپیشاندەران و، بەپێی “” چاکوازییەکەی”” حکومەت رێپێوان و میتنگ و و گردبوونەو مانگرتنی ئاشتیانە مافێکی سەرتایی و رەوایە.

بە هۆی قەیران لە دوای قەیران شیرازەی کۆمەڵگای کوردستان پچراوەوە بە تێکچوونی باری ئابووری و نەبوونی پلان لەلایەن حکومەت ودابەزینی نرخی نەوت و کەمبوونی داهاتی بوارەکانی ترو، ئەمانەش هەر هەموو بە شێوەیەکی نەگەتیڤ کارئەکەنە سەر چین و توێژە ناوەراست و زەحمتکێش و هەژارەکان و رەنگ ئەداتەوەو ئەبێتە هۆی بڵاوبوونەوەی هەژاری و، لە ئێستادا بەشێکی زۆر بێکارو بێ نانن و، هەڵچوونی توورەیی گەل وفراوان بوونی جولانەوەی جەماوەری لێرەوە دەستپێئەکات و، ئەمەش زەنگی ترسناکە ب□ فەرهاد ئەتروشی کە بە گوێرەی ئیتك و موراڵەوە ئەبێت وەك پارێزگارێك پارێزگاری لە موسڵمان وکافر و کوردو نەتەوەکانی تر بکات و، واز لە رەفتاری مناڵانە بێنێت و، ئەڵقە لە گوێی بێگانە نەبێت و بتوانێت دەستدرێژی و هێرشەکانی تورکیا ریسوا بکات و وشەی زبرو هەرەشە بەکارنەهێنێت و، لەوەش تێبگات کە گەلی کوردستان خاوەنی{ دهۆك} ە وەك هەموو پارچەکانی تری کوردستان نەتەنها حزبێك!.

شیوعییەت ناوێکی پیرۆزەو شیوعییەکان پاکترین و دڵسۆزترین و ب□□وشترین کەسانی ناو کۆمەڵگان و پارێزەری خاکن و دژی دوژمنانی گەل و خاکی کوردستانن و کەس ناتوانێت بە کافر ناویان ببات وبەکارهێنانی ئەو پێناسەیە قێزەونە لە لایەن پارێزگاری ئیماندار ریسواو و شەرمەزار ئەکەێن چیتر بازرگانی بە ئاین و مێژوو و تەواوی پیرۆزیەکانی گەل و وڵات نەکات و، شیوعییەکان لە ریزی پێشەوەی تێکۆشان داکۆکی لە مافی رەوای خەڵك ئەکەن و، قەت سڵ لە ریسواکردنی دزو جەردەو تاڵانکەرانی سەروەت و سامانی وڵات و دەم پیس ناکەن و، لە پێناو وەدەستهێنانی مافە رەواکانی گەل وپاراستنی نیشتمان شیوعییەکان پێشەنگ بوون و لە پیناویشیدا قوربانی و خوێنێکی زۆریان بەخشیوە بۆیە تەکفیرکردنی شیوعی جێی رەزامەندی نییەو ئەب□ فەرهاد ئەتروشی داوای لێبوردن بکات و چیتر هەڵەو کاری نابەجێ ئەنجام نەدات و، هەق وایە سەرکردایەتی حزبی شیوعی کوردستان سکاڵا لە سەری تۆمار بکات و بدرێت بە دادگا بۆ ئەوەی بەلایەنی کەمەوە تەمێ بکرێت.

20/5/2020

دووبارەبوونەوەی نازیزمی دژەژن ... نووسـەر: س. ئـــــاگرین – وەرگێڕان: هەژیر هاشمی

کە باس لە مافی ژن دەکرێت، دیکتاتۆرەکان زۆر وێکچوون.
رژێمە دیکتاتۆر و تۆتالیتێرەکان لە زۆر لایەنەکەوە هەڵسوکەوتی لێکچوویان هەیە. سەرکوتی ژنان و سنووردار کردنی پێگەیان لە کۆمەڵگا یەکێک لەو لایەنانەیە.
لەم بەردەوامی ئەم نووسراوەدا شرۆقەیەک لە چۆنێتی رەوشی ژنان لە حکومەتی ئەڵمانیای نازی دەخوێنین کە بە تێڕامانێکی هەندک لێکچوویی لەگەڵ رەوشی ژیانی ژنان لە حکومەتی کۆماری ئیسلامی ئێران دەبینین.

لە سەردەمی کۆماری وایمار (1919-1993) رەوشی ژنان لە ئەڵمانیا یەکێک لە پێشکەوتووترین سیستەمەکانی ئەورووپای ئەو سەردەمە بوو. بەسەر ئەوەشەوە کە مافی دەنگدانی ژنان لە 1919 دەستەبەر کرابوو، یەکسانی رەگەزی لە کاروباری مەدەنی، مافی دایک و یەکسانی مافەکانی ژن و پیاو لە پەیمانی هاوسەرگیری، لەو یاساگەلە بوون کە لەو سەردەمە لە بەرژەوەندی ژنان هەموار کران. لە کاتێکدا کە زۆرینەی پارتەکان لە کۆماری وایمار لە هەڵبژاردنەکان ناوزەدی ژنیان هەبوو، حیزبی نازی پێچەوانە بوو. لە ساڵی 1933، جۆزێف گۆبلز (وەزیری پڕوپاگەندەی سیاسی لە رژێمی نازی) لەبارەی بەشدار نەبوونی ژنان لە حیزبی نازی بەم جۆرە پاساوی هێنایەوە: (پێویستە کە کارە پیاوانەکان بەدەستی پیاوان جێبەجێ بکرێت).
پێش لە رژێمی نازی، ژنان 57 کورسی لە 577 کورسی پارلەمانیان بە دەستەوە بوو؛ پاش بە دەسەڵات گەیشتنی نازییەکان (تشرینی دووەم 1933) ئەم رێژەیە بە سفر گەیشت.
لە سەردەمی نازییەکان، پێگەی ژن تەنیا لە چوارچێوەی دایک و هاوسەر راقە دەکرا و ژنان لە هەموو بەرپرسیارێتییەک بە تایبەت لە مەیدانی سیاسی و ئاکادەمیک بێبەش بوون. لە روانینی هیتلەر، دەبوایە خێزان وەکوو دامەزراوەیەکی کلاسیک بەردەوام بێت. واتە پیاوان دەبێت بەرپرسیارێتی دابین کردنی بژێوی و دەسەڵاتی

ب□□و□بردنی خێزانیان هەبێت و ژنان دەبێت خزمەتی ناو ماڵ و بەرپرسیارێتی پەروەردەی منداڵان لە ئەستۆ بگرن. ئەو باوەڕی وابوو کە ژیانی ژنان دەبێ لە سێ کوچکەی: منداڵ ، مەتبەخ، کەنێسە بمێنێتەوە. (Kinder, Küche und Kirche)

هیتلەر دەیویست رێژەی هاوسەرگیری و زاوزێی ئاریەکان زیاد بکات. لە مانگی حوزەیرانی 1933 یاسای پاداش پەسەند کرا کە لە بەرامبەر هەر منداڵێک دا بەرماڵەی هەزار مارک(دراوی ئەڵمانیای نازی) بە خێزان دەدرا.

بە ژنانێک کە منداڵانی زیاتریان هەبوایە، (خاچی دایکی) پێشکەش دەکرا ، خاچی بڕۆنز بۆ چوار منداڵ ، خاچی زیوی بۆ شەش و خاچی ئاڵتوونی بۆ هەشت منداڵ یان زیاتر دەبەخشرا. پیاوانی بێ هاوسەر و خێزانی بێ منداڵ ناچار کران باجی زیاتر و قورستر ببژێرن. تەڵاق بۆ پیاوان ئاسانتر کرا، پیاوێک کە لە یەک ژن چوار منداڵی هەبا، مافی تەڵاقی تاکلایەنەی هەبوو کە دیسان هاوسەرگیری بکاتەوە و بتوانێت منداڵی زیاتری ببێت. دەست پێ راگەیشتن بە رێگاکانی رێگری لە منداڵبوون زۆر ئەستەم و دژوار کرا. لەباربەردنی ئاوڵمە (کۆرپەلە) نایاسایی و نەزۆک کردن و خەساندنی کەمئەندامان بە یاسایی کرا. چاوەڕوانی لە ژنان ئەوەبوو کە لە جل و بەرگی جووتیاران و وەرزێرانی ئەڵمانیا سەرمەشق وەربگرن. پێیان رادەگەیاندن کە جلی سادە و پێڵاوی تەخت لە پێ بکەن، کەرەستەی جوانکاری بەکار نەهێنن ، قژیان بۆیاخ نەکەن و خۆیان نەڕازێننەوە و لە شوێنە گشتیەکان جگەرە نەکێشن.

س□نووردار کردنی ژن لە چوارچێوەی دایکایەتی و رێگەنەدان بە کارکردن لە دەرەوەی ماڵ دوو هۆکاری سەرەکی هەبوو: زیاد کردنی منداڵبوون و بەرهەم هێنانی هەلی کاری زیاتر بۆ پیاوان. هەر بەم هۆیەش ئەم رێوشوێنانە بۆ ریگری کردن و سنووردار کردنی کاری ژنان گیرایە بەر:

-هاندانی کچان بە کابانی و ماڵداری و دڵسارد کردنیان لە بەردەوامی خوێندن.

-ب□رب□ست دانان ب□ ب□ داو□ر بوونی ژنان، ب□شداری کردنیان ل□ د□ست□ی دادو□ری و ب□ پار□□مانتار بوونیان؛ هیتل□ر باو□□ی وابوو ژنان ناتوانن عەقلانی بیر بکەن.

-سڕینەوەی ژنان لە کارە خزمەتگوزاری و کۆمەڵایەتیەکان؛ نۆزدە هەزار فەرمانبەری ژن لە کارە حکومەتیەکان لەسەر کار لابران.

بەم جۆرەی باس کرا، بە چاوخشاندنێک بە بارۆدۆخ و پێشێل کردنی مافەکانی ژن لە ژێر سێبەری کۆماری ئیسلامی ئێران، روون و ئاشکرایە کە ژنان لە جوارچێوەی دەسەڵاتی حکومەتی کۆماری

ئیسلامی ئێراندا لە ژێر دووچاوێکی و چەوساندنەوەی هاوشێوەی سەردەمی ئەڵمانیای نازی دان: بۆ پەراوێزخستنی ژنان لە بەرپرسایەتیە گرنگەکانی دنیای سیاسەت، چەکداری، دادوەری، ئایینی، کۆمەڵایەتی بۆ پاساوی وشەگەلی ناڕوونی (رجل-رجولة)، لەسەندنەوەی ئازادی هەڵبژاردنی پۆشاک و جلوبەرگ و خۆخەملاندن، نەبوونی مافی تەڵاق، ڕێگری کردن لە چوونە ژوورەوەی ژنان بۆ یاریگەکان، دووچەوەکی ڕەگەزی لە وەرگرتنی خوێندکارانی زانکۆ و هتد.
بەوشێوەی کە ژنانێک وەکوو لیبێرتاس شولتسێ و زۆفی شۆل لە دژی دیکتاتۆری نازیزم خۆراگریان کرد و بە گیانی خۆیان لە پێناو گەشتن بە مافەکانیان بەخت کرد لە ئێران و کوردستانیش ژنان هەردەم لە بەرخۆدانن و ئازادی و یەکسانی بە خۆیان دەستەبەر دەکەن.

نووسەر: س. ئاگرین
وەرگێڕان: هەژیر هاشمی

پەراوێزخستن و پەراوێزخراو ئەدەب و رۆشنبیری بە نموونە … سمکۆ محەمەد

لەرووی زمانەوانییەوە، پەراوێز واتە پشتگوێ خستن و گرینگی پێنەدان وەکو ماتریالێکی لاوەکی و دەرکراو لەبازنەیەکی دیاریکراو، یان دوورخستنەوە و کوژاندنەوەی رۆشنایی لەسەر ئەو شتە، یان ئەو کەسە لەو چوارچێوەیەی کە مافی هەیە خۆی نمایش بکات، لە ئاستی دەوڵەت و نەتەوە و شار و کولتوور و ئایین و رۆشنبیریشەوە، کردەیەکە لەژێر کۆنترۆڵی گرووپێك لە دژی گرووپێکی دیکە، یان لەدژی کەسێك دەکرێت، یان کردەیەکە بۆ سنووردار کردنی چالاکی کەسێك لە سنوورێکی فراوانتر، ئەم زاراوەیە لەهەموو دونیادا موناقەشەی فکری لەسەر دەکرێ، هەندێکجار گەیشتۆتە ئاستەی کە ئامانجی پشت پەراوێزخستنەکەش ئاشکرا دەکرێت.
کەسی پەراوێزخراو کێیە؟، کێ و چۆن کارێکتەری چالاك لەهەموو کایە و سێکتەرەکان پەراوێزدەخرێت؟، یان چۆن دەوڵەت یان شار یان کولتوور

پەراوێز دەخرێت لەلایەن دەوڵەت و شار و کولتوورە ناسراوە بەهێزەکانەوە؟، کارێکتەری پەراوێزخراو ئەو کەسەیە کە بەهۆی تواناکانی یەوە یان بە هۆکاری ئەوەی گوتارە ئەدەبی و ڕۆشنبیرییەکەی و توانا پیشەییەکانییەوە ڕۆشنایی لەسەر لادەبرێت و کارێك دەکرێت کە خوێنەر و موتابەعە کارەکانیشیان بۆوایا نبە تواناکانیان لاوازبێت میشیل مارسێن یەکێك لە توێژەرانی ئەم بوارەیە و توێژینەوەیەکی هەیە لەسەر هەموو ئەو کارێکتەرە چالاکانەی ئیتالیا و ئامریکا و هتد، ئادیتا ئەدڵبکومار .
سەبارەت بەقەوارەی دەوڵەت و شار و کولتوور و ئایین و هتد، دیسان هەمان پێچەوانە کردنەوەی هاوکێشەیەکە، لەڕێگەی گشتەوە یەکێك لەوانە پەراوێز دەخەن، تا ئەو جێگەیەی کە نزیك دەخرێتەوە لە سڕینەوەی لەسەر نەخشەی دونیا، ئەم بابەتە هێندە دیاردەیەکی بەربڵاوی کۆمەڵایەتی و سیاسی یە کە بۆتە دیاردەیەکی هەستپێکراو لە دونیادا مشتومڕی جددی لەسەر دەکرێت، ئادیتا ئەبکومار توێژەری ئەم بابەتانەیە و پێیوایە (مەسەلەی پەراوێزخستنی وڵاتانی دەست و پێ سپی و نا بەرهەمهێن لەلایەن ولاتانی پیشەسازییەوە، گەیشتۆتە ئاستێك کە فەرهەنگی کۆمەڵایەتی و کولتوورەکەشیان پەراوێز بخرێت، لەوەش واوەتر ئەوەیە کە قەناعەتیان بە خەڵك بەگشتی و هاونیشتیمانی وڵاتەکانیش بەتایبەتی درووست کردووە کە لەنێو خۆشیان بابەتێکی چینایەتی بخوڵقێنن و یەکتری پەراوێزبخەن، تاکو گروپێك ئینتیما بۆ ئەو کردەیە بکات و ئەوانی تر پەراوێز بخەن و ببنە قوربانی بۆ ئەوانەی دێنە پێشەوە و دەبن بە چینی سەردەست).
داریوشی شایگان بیرمەندێکی فارسە و لە فەرانسە دەژیا. ساڵی 2018 کۆچی کردووە. کۆمەڵێك کتێبی هەیە لە بارەی شارستانییەتەکان و شوناس و ڕۆشنبیر و هتد. لە کتێبی ئاسیا لەبەرامبەر خۆرئاوادا، باس لە ئێران وەکو دەوڵەت و کۆمەڵگەی ئێرانی دەکات کە لەسایەی دۆخی نە ئەمیان نە ئەویاندا بۆ هەموو کایەکان لەپەراوێزدا دەژین، مەبەست لە (نەئەمیان و نە ئەویان)، ئەوەیە کۆمەڵگەیەکی نە دیموکراسی و نە دژە دیموکراسییە و نە لایەنگیری کۆمۆنیستە و نە سەرماسەداری وەکو مالیزیاو تایلاند و تایوان و سەنگافور و هتد، چونکە بەهۆکاری سیاسەتی خۆ بەدوورخستن لە مەحفەلی نێودەوڵەتی، هەموو کارەکانی ناناسرێن، بەردەوام بوونی ئەم حاڵەتە وەکو پرنسیپێکی کولتووری و ئایینی و زمان، هیچ ئیمتیازێکی نەداوە بە کارێکتەری ڕۆشنبیری فارسی زمان لەتەواوی دونیادا، لەمەش خراپتر ئەوەیە کە خۆیان بوون بە کەرەستەیەك بۆ بە کەنارخستنی بەشێك لە ئایین و کەلتوور و شارە دورە دەستەکانیان، لەوانەش بە ئیدیۆم کردنی زاراوەی لادێی و نەزان و هتد، پەراوێزبوونی کۆریای باکور

یان وڵاتانی ئامریکای لاتینی و هتد.
ئەم بابەتە لەکوردستان بەهۆی تاکڕەهەندی بیرکردنەوەوە بۆ شارەکان و کارێکتەرە چالاکەکان، مەسەلەکە بچوك کراوەتەوە و لەزەینی خۆیان و خەڵکدا، لەجوغزی زۆنێکدا رەهەندی زیاتری پێدراوە، بۆیە بەئاشکرا شار و شارۆچکەکانی تر، کراون بە قوربانی شارێك تاکو پێشڕەوایەتی فەرهەنگێکی شارستانی پێبدرێت و ببێت بە خاوەنی ئەو شوناسە، بۆ ئەوەی خۆشیان بەو وەهمەوە بیکەن بە واقیع و بڵێن شارەکەمان بونیادنەری رۆشنبیرییە و لەسەرووی شارەکانی دیکەوەیە، لەکاتێکی شارستانشینی و کارێکتەری رۆشنبیری هیچ پەیوەندییەکی بە دۆخی کۆمەڵایەتی و جوگرافیاوە نییە، یان ئەوەی هیچ پەیوەندیی بە پەروەردەی شارێکەوە نییە کە وەکو کارگەیەك چاوی لێبکرێت و ئەو بەرهەم و مارکەیە بەرهەمبهێنێت، ئۆکتافیپاز لە کوێرە گوندێك گەورە بووە، کەچی کارێکتەرێکی ناسراوی ئەدەبیاتە لەدونیادا،
نموونەی پەراوێزخستنی چەند کارێکتەری ناسراوی ناو ئەدەب، سەلمێنەری ئەو راستییەن، کە ئەلبێر کامۆ نۆبڵی ئەدەبی وەرگرت و لەراستیدا مافی نیکۆز کازانتزاکی بوو وەریبگرێ، بە ئەرنجامی ئەوەبوو کە کامۆ لەگەڵ شەپۆلە سیاسییەکە دەڕۆیشت و دەیزانی لەنێو ئەو مەحفەلە گەمە بکات و بە رۆمانی (مرۆقی یاخی)، نۆبڵی وەرگرت کە دژایەتی کردنی بزووتنەوەی چەپ بوو، لەکاتێکدا دۆخەکە لەخزمەتی ئەدەبی واقیعی و سۆسیالیستی بوو لەدونیادا،
ئەمەش بۆ مەحفەلی سیاسی و ئەدەبی جیهانی کەرەستەیەکی بە نرخ بوو، بۆیە ئەو خەڵاتەکە بە ئەلبێر کامۆ دراوە، لە رۆژهەڵاتیش نەجیب مەحفوز لەجیاتی محمود دەرویش خەڵاتەکەی وەرگرت، هەروەها لەجیاتی (یەشار کەمال) کە لاگیری بزووتنەوەی چەپ بوو، (ئۆرهان پامۆك) خەڵاتەکەی وەرگرت، چونکە لاگیری مەسەلەی نەتەوە پەرستی تورکی و سەرمایەداری بوو، مارکیز لە وتارێکدا باس لەوە دەکات کە بۆرخیس لەبەرامبەر سەردانی لاوگۆستۆپینۆشیت کردووە و لەوێ وتارێکی نا سەرکەتووانەی پێشکەش کردووە، گوتوویەتی (من ئەوە نیم سەرێکی ئەجەنتین ئەو شەرەفەم پێببەخشێت، لەکاتێکدا لە چیلی و لە ئەرجەنتین و ئۆرۆگوای، هەوڵ بۆ رزگارکردنی ئازادی دەدرێت)، لەکاتێکدا دوو نووسەری ئینگلیز هەبوون بۆ کێبەرکێ لەگەڵ بۆرخیس بۆ وەرگرتنی جائزە، ئەوانیش ئاژاوەیان درووست کردوو و وەریان نەگرت، مارکیز دەڵێ، نهێنی کارەکە ئەوەبوو کە شوێنی وەبەرهێنانەکە بۆ پۆل لەبار نەبوو، نهێنییەکی تر ئەوەبوو کە زۆربەی پیسەکان دەیانگوت سەرمایەداری وەزیفەیەتی بۆ بەدەستهێنانی زێر و زیو لە ئەفەریقا، بۆیە جائزە مژینی خوێنی خوێنی کۆیلەکان بوو، نهێنی سێهەم ئەوەبە کە جەنگی جیهانی هاتە پێشەوە، بۆیە

ئەوانەی کە لایەنگری هیتلەر بوون، تاکو جەنگ مابوو وەریان نەگرت، دوای ئەوە چرچل وەریگرت، ئەویش بەو هۆیە بوو کە کۆنتاکتی هەبوو لەگەڵ زانکۆکان و یەکێتی سۆڤیەت، ساڵی 1958 بۆریس باسترناك وەکو شاعیرێك دەبوو نۆبڵ وەربگرێت، بەڵام بەهۆکاری ئەوەی نۆبڵ ئیعتیبارێکی سۆڤیاتییە، بۆیە رەتی کردووە و بە ئیستفزازی زانی، دواتر درا بە میخاییل شۆلۆخۆف). لە وڵاتی میسر رەجا نەقاش کە پێشنیار کردنی بۆ خەڵاتی باشترین نووسری عەرەبی رەتکردووە و بۆ بەها تاهیری بەلایەق زانی، کەچی دواتر درا بە نەبیل سەعد ئەردەش، بۆیە بەگشتی رۆشنبیر و نووسەرەکانی ئەو سەردەمە دوایان کرد دەوڵەت دەستوەربداتە ئەو کارە، کەچی رۆمانووسێك بەناوی ئیدریس عەلی بە ئاشکرا گوتبووی (من زیاتر لە سی ساڵە زۆر پێویستیم بە خەلاتی هاندان هەبوو، چونکە بردنەوەم هەموو ژیانمی دەگۆڕی) ئەمە باشترین دانپێدانانە لەلایەن نووسەرێکەوە کە موستەهەق بووە و وەرینەگرتووە، لەکاتێکدا قسەیەك هەیە دەڵێت (نووسەرە نا شایستەکان زۆرتر بوون لەو نووسەرانەی کە شاستە بوون بۆ خەڵات)
کەشارێك دەکرێت بە پایتەختی رۆشنبیری و هەموو شوناس و توانای کارێکتەرەکان بەگشتی دەدرێت بە خەڵکی شارەکە، ئەمە بەخاتری ئەوە نییە بۆردێك لە شارەزایانی فەرهەنگی ئەو هەرێمە بیری لێبکەنەوە و هەڵەنەکەن، تاکو ئەو کارتە ببەخشن، بەپێچەوانەوە بۆ ئەوەیە کە شەرعییەت بدرێت بە هەولێر وەکو شارێك خاوەنی شوناسی سێنتەری بڕیاری سیاسی و ئابوری و دیبلۆماسی بێت، مانا شارەوەکەشی ئەوەیە کە بڕیار لەسەر ئەوە دراوە هەولێر سیمایەکی سیاسی و ئابوری هەیە، سلێمانیش سیماکەی رۆشنبیری یە و هیچی تر، لەهەردوو بارەکەدا غەدر لە توانای خەڵکی هەولێر و کەرکوك و ئەوانی تر کراوە وەکو فەرهەنگ، بۆ سیاسەتیش غەدر لە توانا و بەشداریکردنی خەڵك کراوە لە سیاسەت و ئابوری و سێکتەرەکانی تر، لەحاڵێکدا ئەمە بڕیارێکی رەهای ناجۆرە، شار و سەنتەر و کەنار خاوەنی ئەو جۆرە شوناسە رۆشنبیرییە نیین، چونکە ئۆکتافیوپاز لە کوێرە گوندێك بوو، رەسوڵ هەمزەتۆف خاوەنی کتێبی داغستانی منە کە لە دوو بەرگ پێکهاتووە و فەلسەفە و کولتووری وڵاتێکی بەخوێنەری فرە زبان ئاشنا کردووە، لە کەنار شارێکی داغستان دەژیا، عەرەبی شەممۆ خاوەمی چەندین رۆمانە لە ئەرمینیا لەکەنارێك دەژیا، نالی خۆ خەڵکی سلێمانی نەبوو، بەڵکو خەڵکی شارەزوور بوو، شێخ رەزای تاڵەبانی خەڵکی گەرمیان بوو، سافی هیرانی خەڵکی هیران بوو حاجی قادری کۆیی و مەلای گەورە خەڵکی کۆیە بوون، پرسیارەکە ئەوەیە ئەگەر بەو پێوەرە بێت، هەموو ئەو شارۆچکانە سەنتەرن؟، کەواتە کێ و چ شوێنێك کەنارە.
ئەم جەنگی شار و خۆ بەسەرنتەرکردن و بەکەنار خستنەی لە

نەوەدەکانەوە بووە بە باوی فەرهەنگی و شانازیشی پێوەدەکرا، دوو رەهەندی وەرگرتووە، یەکەم کوشتنی توانای ئەوانی تر و بەخشینی بە توانای کەسانی تری ناشایستە، دووهەم خوڵقاندنی دۆخێکی چینایەتی و دەسەنەخوارکردنی پێگەی هونەری و کولتووری و رۆشنبیری کۆمەڵێك خەڵك لەپێناو جەنگێکی نادیار، یان جەنگێکی نموونەیی، ئەمەش بە پاڵپشتی سیاسەتێکی دیاریکراو کرا بەواقیع لە زەینی خەڵکدا، لەکاتێکدا ئەم سیاسەتە هێندەی زیان بوو بە نەتەنەوە و خەڵکێك، هێندە قازانج نەبوو بە نەتەوەیەك و شارێك.
لەم سوچەوە دەمەوێ ئەو دیاردەیە وەکو دووجار پەراوێزخراو بخوێنمەوە، ئەمە تێڕوانینێکی ئەخلاقییە بەرامبەر بەئەویتری وێنەی خۆت، پرسیارەکە ئەوەیە خاوەنی ئەم بیرۆکەیە خاوەنی چ شارستانییەتێکی مێژووییە لە ناوچەکە؟، ئایا ئەم پەراوێزخستنە چ نەفعێکی فەرهەنگی هەیە بۆ نەوەیەکی دیکە تاکو شانازی پێوە بکات؟، جگە لەوەی لەمدواییەدا نەوەیەك بەنمیچە پەروەردەیەکی نوکتەبازییەوە کە لەکارەکانی عەلادین سەجادی وەرگیرابوو، بەبێ هیچ بەهایەکی رۆشنبیری و کۆمەڵایەتی، بەناوی کرانەوەی کۆمەڵایەتی و بەناوی خاوەندارێتی کۆمەڵێك کارێکتەری رۆشنبیری یەوە، هەروەها بەچاوی سووك تەماشای شارگەلی دیکەی کوردستانیان و دانیشتوانەکانیان دەکرد، تەنها بەهۆی ئەوەی کارێکتەری دیاری فەرهەنگی لە شارێك هەیە، یان تەنها بەهۆی ئەوەی سیاسەتی شارەکەی دژایەتی ئەو سیاسەتە دەکات کە لەشارێکی ترە و یان لەشارێکە چارەنووسی دیار نییە، ئەم دیاردیە جەنگێکی دەروونی بوو نەك توانا لە سێکتەرەکانی دیکە، هەروەها پەرچەکرداریش بوو دژی جوگرافیایەکی دیکە بەبێ ئەوەی بیر لەوە بکرێتەوە ئەو جوگرافیایەش بریتییە لەپارچەیەکی گرینگ لە جوگرافیا گەورەکەی خۆی کە هەڵگری ئەو شوناسەیە، لەبیربردن و رێگەنەدان بەلەدایکبوونی پرسیارێکی وەها، بابەتێکی سەتحی و ئاسایی نەبوو بەسەر زارەکی پەخش کرابێت، بەڵکو تێوەگلانی هەموو تواناکان و هەموو کارێکتەرە رۆشنبیر و نا رۆشنبیرەکانیش بوو، تاکو بەگشتی ببنە شاهید بەسەر دۆخێکەوە لەزەمەنێکی دیاریکراو، ئامانجەکەش بۆ خزمەتی ئەدەب و مەعریفە نەبوو، بەڵکو بۆ خزمەتکردنی سیاسەتێکی دیاریکراو بوو، بۆیە خوێندنەوە و موتابەعەکردنی تەشکیلی و شانۆ و فیلم و دراما و هتد، گۆڕا بۆ پەیداکردنی پوڵ بەهەر نرخێك بێت.

بەشێکی زۆری دەرهێنەر و کارێکتەرە سەرەکییەکانی فیلم و درامای کوردی، خەڵکی شاری کەرکوك بوون، ئەوان خاوەنی سێ زمانی زیندوو بوون، تەنها لەبەر ئەوەی خاوەنی شوناسی جوگرافیای خۆیان نەبوون،

هەمو توانا و پاداشتەکانیان بۆ شارێکی تر گەڕایەوە، ئەم پەراوێزخستنە

1: سعاد العنزی. المهمشون فی الادب. مجله العرب الکویتیه. 2013
2: دارویش شایگان. ئاسیا لەبەرامبەر خۆرئاوادا. وەرگێڕان بۆ کوردی. شێرش جوانرۆیی. مامەند رۆژە. وەزارەتی رۆشنبیری. خانەی وەرگێڕان. 2004
3: ئادیتا ئەبکومار. مفهوم الاقصاو. ترجمه بپینه ابراهیم.
4: هیپم حسین. کاتب سوری. ادب الهوامش. مجله العرب 2018 \
5: احمد ندا. أدب المهمشین بین النخبه والصعالیك. مجله مقالید 2011 مغرب
6: مجله افاق عربیه. العدد 6 1983
7: مجله اخر ساعه. 2009

ئاتەئیزم و بزوتنەوەی دژی ئاینی-3- دیمانە لەگەڵ محسین ئیبراهیمی

وەرگێڕانی:کاوە عومەر

بەشی سێهەم

سیامەک بەهاری:لە بەشی پێشوی ئەم دیمانەیەدا سەبارەت بە پێکهاتنی ئاتەئیسم لە ڕۆژئاوا وسەردەمی ڕۆشنگەری گفتوگۆمان کرد.لێرەدا سەرنج دەخەینە سەر ئاتەیسمی مارکس ورەخنەکانی لە ئاین کە نزیکەی نیوسەدە پاش شۆڕشی فەرەنسیە. ئەگەر ڕێگە بدەیت لە جیاکردنەوەی ڕەخنەی مارکس لە ئاین لەگەڵ ڕۆشنگەرەکاندا دەستپێبکەین.

موحسین ئیبراهیمی:مارکس بێزاری قوڵی خۆی لە خودا لە تەمەنی ٢٣سالیداو لە تێزی دوکتۆراکەی خۆیدا لەبارەی جیاوازی لەنێوان فەلسەفەی سروشتی دیموکراسی و ئیپیگۆریدا ئاگایاندوە. لە پێشەکی کورتی ئەم نامەیەدا بەستایشەوە ناوی دیمار دەهێنێت کە لە ئەفسانە یۆنانیەکاندا ئاگری لەبارەگای زئوسەی خودای خوداکان دزیوەو بۆ

مرۆڤی بەخشیوە.دەخەشە بەو دروشمەی پرۆمیسۆس کە وتبوی:"من لە وگازندەی خوداکان بێزارم"وە ئەوی وەک بەرجەستەترین خوداناس وگیانبەختکردوی ڕۆژمێری فەلسەفی"ناودەهێنێت.مارکس ئەم نەفرەتەی لە "خوداکان"دواتر لە زەویدا،لەمەیدانی خەباتی چینایەتیدا،لەو جێگایەدا بەشوێن گازندەی خوداکان دەگەڕێت کە دەچێتە بەرژەوەندی گازندەی ئاغا وسوڵتان ودەسەڵات و خاوەن سەرمایەکان و دەیکەنە ئەرک و ئەنجام.شێوەی فکری و ڕەخنەگرانەی مارکس لەگەڵ خوداکان لە ڕەخنە ڕادیکاڵەکانی لە ئاین،سەرچاوە مێژویی و چینایەتیەکەی،هۆکارەکانی بەرهەمهێنان ودوباوە بەرهەمهێنانەوەی،وە سەرئەنجام لەبارودۆخی ڕزگاری یەکجاری ئینسان لە ئاین دەرئەکەوێت.
مارکس وەک بیرمەندێکی بزوتنەوەی چینایەتی کرێکاران لە دژی بارودۆخی کۆیلایەتی خۆی و کۆمەڵگە،دەچێتە دژایەتی دواین شێوازی دەسەڵاتی چینێک لە دژی چینەکانی تر.هەر ئەم،ڕەخنەی مارکس لە ئاین وئاتەئیسم ئەوی جیاکردوە لە ئاتەئیسمی ماتریالیستی پێش خۆی،ئاتەئیسم سەدەی هەژدە.
لە ئاستێکی شرۆڤەیی بنەڕەتی تردا ئاتەئیسمی سەدەی هەژدەیەم یاخی بونی فکری و فەلسەفی نوێنەرانی فکری چینی بەرژوازیە لە دژی بیروبۆچون وئەخلاقیاتی گونجاو لەگەڵ پەیوەندیە کۆنەکانی فیئودالیزمدا.هەر بەوشێوەی کەلە مانیفێستدا ڕونکراوەتەوە لەگەڵ لەناوچونی دونیایی کۆندا ئاینە کۆنەکانیش لەناوچون وە بەسەر مەسیحیەتدا سەرکەوتن و دواتر لە سەدەی هەژدەدا شێوەی بیروباوەڕی پێشکەوتوخوازانە لەگەڵ باوەڕی مەسیحیەت هاوکات لە ناو خەباتی مەرگباری بەرژوازی شۆڕشگێڕ لەگەڵ کۆمەڵگەی فیئودالیدا دەچوە پێش.لە سەدەی هەژدەهەمدا باوەڕی پەیوەندیدار بە ئازادی ئەندێشە وئاین،ڕەنگدانەوەی دەسەڵاتی ئازادی و ململانێکان بوو لەمەیدانی باوەڕەکاندا لە کاتێکدا ئاتەئیسمی مارکس دەرخستنی خەباتی هەمەلایەنەی چینی کرێکار بوو کە نەک تەنها لە دژی هەموو پاشماوە و بنکەوتوە فکری وکلتوری و ئاکاریە بەسەرچوەکان بەڵکو لەدژی بەرژوازی پێی نایە مەیدان.
هەر ئەم پایە کۆمەڵایەتی-چینایەتیە جیاوازە کۆمەڵە فاکتەرێکی هێنایە ناو ئاتەئیسمی کۆمۆنیستی مارکس لە سەدەی نۆزدەدا کە نەیدەتوانی لە ئاتەئیسمی بەرژوازی سەدەی هەژدەدا پەیداببێت.بە نمونە،هەرچەند مارکس وئەنجلس ودواتریش لینین ڕۆڵێکی زۆریان دادەنا بە دەورونەخشی ڕۆشنگەری سەدەی هەژدەهەم لەدژی ئاین کە بەهێزەوە پێشنیاری وەرگێڕان و بڵاوکردنەوەی فراوانی نوسراوەکانی ئەوانیان لەناو چینی کرێکاردا دەکرد،بەڵام بە ڕزگاری تەواو لە ئاین هەرگیز پێیان وانەبوو کە ئەوانە بەس بن لە ڕوانگەی ئەوانەوە

بۆڕزگاری یەکجاری لە ئاین ئەبێت ئەو بارودۆخە لەناوبەریت کەپێوستی بە ئاینە.

مارکس لە لە سەردەم و بارودۆخێکدا ڕەخنە لە ئاین دەگرێت کە چینی کرێکار هەموو بۆرژوازی لە ئەوروپادا خستبوە مەترسیەوەو"ئازادی بیرکردنەوە"و بەرگری لە"ئازادی ویژدان"ئیتر ترسناک بوو بۆ بۆرژوازی."بڕیار بوو ئازادی وێژدان" ڕێگا بۆ تێکشکاندنی ڕێگریە هزریەکانی بەردەم سەرمایەداری بکاتەوە لە دژی کۆمەڵگەی فیئودالی بڕیاربوو ئاتەئیسمی ڕۆشنگەرەکانی بۆرژوازی دەست وبال□ی خودا ونوێنەرەکانی سەرزەویشی ببڕن لە دەستێوەردانیان لە کاروباری سەرمایەی لەکاتی گەشەکردندا.لەو جێگەیەدا کە چینی کرێکار بوبو ب□ه□□ش□ی سیاسی،پەیوەندی نیوان بۆرژوازی ئەوروپا ونوێنەرە فکریەکانی بونە هاوتیرە لەگەڵ ماتریالیسم وئاتەئیسمیشدا. بەوتەی ئەنگلس بۆرژوازی فەرەنسەو ئەڵمانیا ڕێگایەکی تریان لەبەردەمدا نەبوو جگەلەوەی “بێ هەراوهوریا ئازادی بیرکردنەوە ئازادبکات،هەر وەکو ئەوەی کە لاوێک جگەرەیەکی لەسەر لێوی داناوەو دەچێتە سەر تەختەبانی ناوکەشتی ولەگەڵ یەکەم ڕۆجوندا بۆناو دەریا کۆنترۆڵی لەدەست ئەدات، ب□ب□□د□نگی جگەرەکەی بەداگرساوی ف□□□د□داتە سەرزەوی."بزوتنەوەی چینی کرێکار ئەو تۆفانەبوو کە بۆرژوازی لوتبەرزی ئەوروپای توشی سەرەگێژەکرد و ناچارکرد بوو بە دەربڕینی پەشیمان بونەوە لەو گال□ت□کردنەی بەخودا.ئەنگلس بەوشێوەیە وێنەی بارودۆخی ئاتەئیست وڕۆشنگەرەکان لەو قوناغەدا دەکێشێت."تەنانەت لەو جێگای□ن□ش کە چارەیەکیان نەبوو خۆشیان ئەو کارەیان دەکرد.بۆرژوازی فەرەنسا □□زانی هەینی گۆشتیان نەدەخوارد وە بۆرژوازی ئەڵمانی ڕێوڕەسمەکانی یەکشەمانی پرۆتستانەکاندا لەسەر کورسیەتایبەتەکانیان دادەنیشتن.ئەوانە نێوانیان لەگەڵ ماتریالیسمدا تێکچوە".

دەتوانی بڵێیت لەهەر لە سەردەمی مارکسیشدا خەبات لە دژی ئاین کەوتبویە سەرشانی ئاتەئیسمی کۆمۆنیستی چینی کرێکار.شتێک کەلە سەردەمی لێنینیشدا بەڕادەیەکی بەرجەستەتر ئەبویەوە ئەڵبتە ئەمڕۆ بەتەواوەتی لە ئەستۆی کۆمۆنیزمدایە.ئەگەر مارکس وئەنگلس ئەمڕۆ زیندو بونایە بەچاوی خۆیان ئەیان بینی کە چۆن ئاین بەدەست بۆرژوازی ونوێنەرە فکریەکانیەوە چۆن بوتە خوێناویترین وتیکدەرترین و وێرانکەر وەسیلەی سیاسی لەبەرامبەر مر□قایەتی و چینی کڕێکاردا و زەربەی زۆری گەورە دەدات لەخەباتی بزوتنەوە پیشکەوتوخوازەکان و ڕەوەندی خەباتی چینی کرێکار.بوەتە جانەوەرێک کە جگە لە بزوتنەوەی چینی کرێکاری بەتوندی ڕێکخراو هێچ

بزوتنەوەیەک دەرەقەتی نا یەت.
بەپێچەوانەی ڕۆشنگەرانی سەدەی هەژدەیەم،مارکس کاتێک باسی پایەکانی ئاین و بەتایبەتی بارودۆخی بەرهەمهێنانەوەی دەکات لە کۆمەڵگەی چینایەتیدا سەبارەت بە نەزانی ئینسان لە بەرامبەر سروشت و ترسان لیی،دەوری تەڵەکەبازە پیشەییەکان لە دارشتنی ئاین زیاتر دەڕوات.ئیتر بەرهەمهێنانەوە و بەردەوامی ئاین لە زهنیەتی کۆمەڵایەتی جەماوەری خەڵکدا لەبنەڕەتدا کۆمەڵایەتی وسیاسی و چینایەتیە. پەیوەست بە بارودۆخێکە کە ئینسان لە خۆیی و تواناکانی نامۆدەکات و لەژێر دەسەڵاتی هێزە بێگانن□ بەهێزەکاندا ئەسیرن.ئاین بینینێکی بەتەواوەتی سەرەوخوارە لە دونیاو کۆمەڵگە،لە پەیوەندیەکانی بەرهەمهێنان و کۆمەڵایەتی وسیاسیە.یان دەتوانێن بڵێین کە ئاین ئاو□ز□ی دەرونی دونیایەکە کە هەموو شتێک تێیدا سەرەوخوارە.ئاین هەموو شتێک لەسەر سەر ڕادەگرێت هەوەک چۆن لە دونیای واقیعیشدا هەموو شتێکی سەرەو خوارە. وە لەگەڵ ئەم بینینەدایە کە تێڕوانینی مارکس بۆ ڕێگای ڕزگاری لە ئاینیش بە شێوەی ڕیشەیی جیاوازە لەگەڵ ڕێگا چارەی ماتریالیستە ڕۆسنگەرەکانی سەدەی هەژدەیەمدا.بۆ ڕزگار بون لە ئاین تەنها وشیارکردنەوە لە دژی خورافەت و لەناویاندا خورافەتی خودا بەسنیە.ئەبێت زەمینە کۆمەڵایەتی و ئابوری و چینایەتی ئاین لەناو بەریت.ئەبێت دونیا لەسەر شوێنی خۆی دانێت.

سیامەک بەهاری: فاکتەرە ئەسڵی وبناغەییەکانی ڕەخنەی مارکس لە ریشەکانی ئاین و زەمینەکانی بەرهەمهێنانەوەی کامانەن؟

محسین ئیبراهیمی:ڕەخنەو هەڵویستی مارکس بەرامبەر ئاین لەئاستێکی شیکاری جیاوازدا لەبابەتە بەناوبانگەکانی سەردەمی لاوێتی وەکو” پیشەکی ڕەخنە لەمافی هێگڵ”،”سەبارەت بە مەسەلەی یەهود””،’دەستنوسە ئابوری-فەلسەفیەکان”،”خێزانی پیرۆز” و “ئایدۆلۆژی ئەڵمانی”ڕەنگیاندا تەوە.لە ئاسارە پەیوەنیدارەکانی بەڕەخنە لە ئابوری سیاسی وەکو گرۆندرێسە و کاپیتاڵیش دەتوانیت پەیبەریت بەو ڕیشە ئابوریانە بۆ بەرهەمهێنانەوەی خۆشباوەڕی ئاینی لە شێوازو چوارچێوەی نوێدا بەردەوامی ژیانی ئاین دەڕخسن□ت.

مارکس لە لاپەڕەی یەکەمی مەمان”پیشەکیەک لەسەر طرحن□ لە فەلسەفەی هێگڵ”دا سەبارەت ڕیشەی پێکهاتنی ئاین و پەیوەندی بەرامبەر یەکی ئینسان وئاین ڕایدەگەیەنێت کە” ئینسان ئاین دروست دەکات،ئاین ئینسان دروست ناکات”.”لێرەدا ئەگەرچی ئینسان سەربەخۆ لە پێگەی لە بەرهەمهێنان و ئابوری،ئینسان سەربەخۆ لە پێگەی چینایەتیەکەی

جێگای مەبەستە بەڵام هەر لەڕەداو لەو ئاستە گشتییەشدا پرسیار ئەوەیە کە کام ئینسان و بۆچی ئینسان ئاین دروست دەکات.؟ئاین بەشێکی جیانەکراوە نیە لە ویژدان و هەست و وشیاری ئینسان لە هەموو شوێنەکان وهەموو کاتەکاندا.ئاین لایەنیکی ئەزەلی وئەبەدی نیە لە ژیانی ئینساندا.ئاین،خۆ وشیاری وبەئاگاتنەوەی ئینسانە لەخۆی کە یان هێشتا خۆی ناناسێوە وەیان خۆی ونکردوەتەوە".

" ئینسان ئاین دروست دەکات،ئاین ئینسان دروست ناکات".هەرچەندە ئەمە وەک حوکمێکی دابڕاو دێتە بەرچاو بەڵام مارکس هەر لەو ئاستە دابڕاوەی باسەکەش بۆ ڕاوەستان لە تێگەشتنی گشتی ئینسان زیاتر دەڕوات وسەرنجی دەڕوات بۆ ئینسان لە دونیای واقیعیدا،ئینسان لە پەیوەندیە کۆمەڵایەتیەکاندا،ئینسان لە سیاسەت و دەوڵەتدا."ئینسان"،جیهانی ئینسان،دەوڵەت وکۆمەڵگەیە.ئەم دەوڵەت وئەم کۆمەڵگەیە ئاینیان دوورست کردوە،ئاینێک کە ئاگایی سەرەوبنە لە دونیا،بۆچی ئەودونیایانە هەڵەوگەڕاون.چۆن وبۆچ مانایەک دەوڵەت وکۆمەڵگە جیهانیکی هەڵەوگەڕاوەن؟دواتر لە ڕەخنەی مارکس لە ئابوری سیاسی،ئەم،"ونکردنکردنەوە"کەلە ڕواڵەتدا دەستەواژەیەکی گشتی ودابڕاوە لە لێکدانەوەکەی وردا بۆ پێگەی چینی کرێکار لە نیزامی سەرمایەداریدا باس دەکرێت.

لە"دەستنوسە ئابوری وفەلسەفیە"کاندا لەباسی کاری نامۆدا کاتێک قسە لەبارەی پەیوەندی کرێکارو بەرهەمی کارەکەی دەکات یەکسەر بەراوردی دەکات بە پەیوەندی نێوان ئینسان و خودا.ئەم بەراوردکردن دوو ڕوی هەیە.هەردوکی-کاڵا و خودا-ئینسان خۆی دروستی کردون بەڵام ئینسان لەهەردوکیاندا ئینسان لەژێر کۆنترۆڵی دروستکراوەکانی خۆی کاڵاو-خودا-دایە. کرێکار وەکو شتێکی نامۆ پەیوەندی هەیە لەگەڵ بەرهەمی کارەکەیدا.شتێک کە بەهەر ئەندازەیەک فراوانترو بەهێزتر دەبێت هەر بەوئەندازەیەش کرێکار لاوازترو خاڵی تر دەبێتەوە.لە قەڵەمڕەوی ئاینیشدا هەرهەمان شت ڕودەدات.بەر هەر ڕادەیەک خودا بەهێزتر ئینسان لاوازتر؛بەهەر ڕادەیەک خودا پڕ تر ئینسان خاڵی تر؛هەرچەندەک خودا داناتر،ئینسان نەزانترە و سەرئەنجام وەک مارکس دەڵێت"ئینسان هەرچەند زیاتر کاتی خۆی بە خودا تەرخان بکات کەمتر بایەخ بەخۆی ئەدات".

لە کاپیتاڵدا،مارکس بەم شێوەیە ئینسانی کرێکار لە پەیوەندیە کاڵایەکانی سەرمایەداریدا بەراورد دەکات لەگەڵ پەیوەندیە ئایندا.لە پەیوەندیەکانی کاڵادا پەیوەندی نرخی نێوان کاڵاکان واتە بەرهەمی کار"شتێک نیە جگەلە پەیوەندیەکی دیاریکراوی نێوان ئینسانەکان".لەسەر ئەو بەوایەی کە کاڵاکان" بەرجەستەکەرەوەی کاری ئینسانەکانن ئەتوانن وەکو نرخەکان لەگەڵ یەک ئاڵوگۆڕیان پێ

بکرێن.بەڵام لە ڕوانگەی ئینسانەکانەوە پەیوەندی کاڵاکان "شێوازی خەیاڵی و گومانی پەیوەندی نێوان شتومەک لەخۆی دەگرێت".لە قەڵەمڕەوی ئایندا چ ڕوئەدات؟خوداکان کە خۆیان دەستکراوی زەینی ئینسانن بە شێوەی "ڕوخساری جانەوەرێکی خۆبەڕێوەبەر "دەرئەکەوێت.ڕوخسارێکی باوەڕ بەخۆ،سەربەخۆ و پشت بەخۆ بەستو"کە هەم لە نێوان خۆی وهەم لەنێوان خۆی و جۆری ئینساندا پەیوەندی دروست دەکات.

لەژێر سایەی پەیوەندیەکانی سەرمایەداریدا،زۆرینەی هەرەزۆری کۆمەڵگە بەردەوام ژیان لە مەترسی ونائارامی لە داهاتو و بژیویان بەسەردەبەن.چاوگێڕانێکی کورت بە کارنامەی هەر ئەڕۆی دونیایی سەرمایەداریدا بەڕاستی مەترسیدارە.مەودای نائەمنی ئابوری و ترس لە تارمایی بێ کاری وبێ سەرپانایی وبرسێتی ومردن بەهۆی بێ دەرمانی وبێ خۆراکی و تێکدانی خێرای ژینگە وشەڕو تیرۆر زۆرینەی زۆر کۆمەڵگەی لە مەترسی بەردەوامدا ڕاگرتوە.ترسان لەوەی کە چینی دەسەڵاتدار سود لە بەکارهێنانی نمونەی زەوی ک□□□راو بۆ بڵاوکردنەوەی مەیلی زیان بەخش بۆ مر□قایەتی وەکو ناسیۆنالیسم و ئەلبەتە وەشاندنی تۆوی ئاین وچینینەوەی.

ئاین کە خۆی بەرهەمی ئەم دونیا پیچەوانەیە دەوری چیە؟چ کارێک ئەنجام ئەدات؟ل□ بنەڕەتدا کاری پاساو دانی ئەو سەرەوخواریەیەو وشیاوکردنی بەرگەگرتنیەتی.مارکس دەڵێت"لۆژیکی باوە" مۆڵەتی ئەخلاقی'یە کەیەتی"ئارامکردنەوە و پاساودانیەتی.

ئەم دەستەواژەی مارکس زۆر بەناوبانگە"ئاین تلیاکی گەلانە" بەڵام ئەبێت ئەو خەڵکە پێویستان بە تلیاک بێت هەتا ئاین دەوری تلیاکیان بۆ بگێڕێت،ئەو خەڵکەئ□ بێت لەدەستی شتێک هەڵبێت وە پەنا بۆ تلیاک ببات.ئ□ بێت بە دەردێک ئازار بچەژێت هەتا پەنا بۆ ئارام بونەوەی ببات نۆ تلیاک .مارکس لە دەربڕینەکانی پێش ئەو ڕستەیەدا بە چەند ڕستەیەکی زۆر بەهێز ئاماژە بەو"پێویستیە"دەکات"… ئاهی بونەوەرێکی ستەم لێکراوە،هەستی جیهانی بێ هەستە،و گیانی هەلومەرجێکی بێ گیانە." ئاین تلیاکی گەلانە

هەر ئەمڕۆ ژمارەیەکی زۆر کەناڵی ئاسمانی چ لە جیهانی ئیسلام لێدراودا و چ لە ڕۆژئاوادا خەریکی فرۆشتنی تلیاکی ئاینن بەشێوەیەکی ڕێکخراو.تەنانەت لە دونایی بەناو سیکۆلاردا بەتایبەت لە ئەمریکا ئ□□وانجەلیە خەڵەتێنەرەکان"بونەوەرە ستەم دیدەکان"بەپشت بەستن و پەنابردن بۆ خوداو مەسیح و معجیزەو

خورافات ئارام دەكەنەوە هەتا هەم لە تاڵانیەكانی ئەم دونیا بێ ئاگایان بكەن و ە خەبات و تێكۆشانیان لەم دونیایەدا لە بەرنامەیاندا نەهێڵن. وە ئەڵبەت ماوەتە ئەوەی چەند دراوێكی داهاتەكەشیان بكەنە باخەڵئان.

هەر لی□ر□دا ئەوەش ڕونبكەمەوە كە كۆمەڵەگە ل□ بەرامبەر هێرشی ئایندا هەرگیز پاسیف نەبوە وە لە دونیای هاوچەرخدا بە شێوەیەكی باشترە نیە.لەیەنێكی گرنگی هەوڵی ئینسان بۆ گەیشتن بەئازادی وخۆشگوزەرانی و كەرامەتی ئینسانی وەستانەوەی كاریگەرە ل□ بەرامبەر هێرشی ئایندا.لەم ساڵانەی دوایدا كاریگەریە بەهێزەكانیمان بینی لە هەموو جیهاندا.

سیامەك بەهاری: ب□ن□ماكەنی ڕەخنەی ماركس سەبارەت بەڕزگاری لە ئاین چین؟ڕەخنەی هزری؟ڕەخنەی كۆمەڵایەتی؟هەر دوكی؟ پێداگریەكانی كامركس كامانەن؟

موحسین ئیبراهیمی:ئەگەر چی ماركس وەستانەوە لە خوداكان وخورافاتی ئاینی و هەروەها ئاینی رێكخراو بە گرنگ دازانیت وە بەم مانایە هەم بەرگری لە هێرشی هزری ڕۆشنگەرەكانی سەدەی هەژدە بۆ سەر ئاینی ڕێكخراوو،مەسیحیەت وخودا و هەم هەنگاوەكانی كۆمۆنەی پاریس لە دەست كۆتاكردنی كڵێسا بەڵام هیشتا بۆ گەیشتن بە ئازادی تەواو لە ئاین بە كافی نازانێت.وەڵامی ماركس بەم پرسیارە بشت بەستوە بە ڕوانینی ماتریالیستی وچینایەتیەكەی نەك تەنها سەبارەت بە ڕیشەی ئاین بەڵكو بەتایبەت ئەو بارودۆخە واقیعی مادیەی كە ئاینی لە شێوازی جوارەوجۆردا بەرھەم دێنێتەوەو بەری ئەداتە گیان و ڕۆح ئەیسەپینێت بەسەر كۆمەڵگەدا.

ماركس لە " پێشەكی ڕەخنە لە فەلسەفەی مافی هێگڵ دا"ئ□□□□ت؛خەبات لەگەڵ ئاین خەباتی تاڕاستەو خۆیە لەگەڵ جیهانێكدا كە ئاین بۆن وبەرامە مەعنەویەكەیەتی."بەڵام بۆ بەتەواوەتی سڕینەوەی ئەم"بۆن و بەرامە"مەعنەویە لە زەینی ئینساندا ماركس پێشنیاری خەناتی ڕاستەوخۆ لەدژی ئەو جیهانەخۆیدا دەكات. لە ڕواندەی ماركسەوە ئەگەر ئینسانەكان "خۆش نەتی واقیعیان"هەبێت" خۆش بەختی خەیاڵی"لە زەینی ئینساندا جێگایەكی نابێت؛ئەگەر"بارودۆخێك كە پێویستی بە خۆشباوەڕی هەیە "لەناو ببرێت "خۆشباوەڕیش" ب□ بارودۆخەكە ل□ نێو دەچێت.وەلەكۆتایدا ئەگەر"دونیای پڕ ئازار بگۆڕدرێت ئاین كە" خەمانەی پیرۆز"یەكەیەتی و بڕیارە ئەو ئازارە بكاتە شتێكی قابیلی بەرگەگرتن. لەناو بچێت .ئەبینین چۆن لە ڕوانگەی ماركسیشەوە خەبات لە دژی ئاین كە

ڕۆشنبیرانی سەدەی هەژدەهەم زۆر بەهێز بەرەو پێشیان دەبرد پێویستە وە هەم خەباتی ڕاستی□و خۆ لەگەڵ زەمینە مادیەکانی بەردەوامی ئایندا ناتوانیت وەک ئاتەئیستێک خەبات لە دژی ئاین و خورافات بەریتە پێشەوە و پێت وایب□ت ئیتر کاری ئاین تەواو بوە وە لەلایەکی تریشەوە ناتوانیت بە خەبات لەگەڵ خورافاتدا بەهەند و□رب□گریت و دەست لەسەر دەست داتێت و چاوەڕوانی ڕزگار بون بیت لە ک□م□گ□ی چینایەتی بکەیت بەم پاساوەی کە ڕزگاری لە ئاین بەسراوەتەوە بەڕزگاری زەمینەکانی دوبارە بەرھەم هێنانەوەی ئاین.

مارکس بەم شێوەیە درێژە بە باسەکەی ئەدات "...رەخنەگرتن لە ئاین، تەوەهوم لە ئینساندا دەسریتەوە ئەشێ ئەو وەک ئینسانی پاک بوەوە لە تەوەهوم لەگەڵ وشیاریە بۆ گەواوەکەیدا بیربکاتەوە، مام□□ بکات، وە ڕاستیەکانی لە شوێنی خۆی دانیت؛ هەتا بەڵکو وەکو خۆری ڕاستی□قینە بەدەوری خۆیدا بسوڕێتەوە."لێرەدا ئێمەش لەگەڵ پێگەی گرنگی تەبلیغ و لە قاودان لەدژی ئاین و ڕاماڵینی ئاین لە ڕەخنەی مارکسدا بەرەوڕوین. بەڵام ئەم ئەم دەستەواژانە لە وەک دەرئەکەوێت ئەو مانایە ئەدەن کە گۆڕانکاری لە فکرەکاندا، گۆڕانکاری لە دەرونی ئینسان، گۆڕانکاری لە تێڕوانینی ئینسان لابردنی تەوەهوم لە ئینساندا لە ڕێگای ئاینەوە دەتوانێت گۆڕانکاری لە ڕاستیەکاندا دیاری بکات وە ئەوەی کە سڕینەوەی ئاین لە ڕێگەی خەباتی هزریەوە دەتوانرێت پێگەی ناوەندیتی ئینسان مسۆگەر بکات وە مرۆڤایەتی بکاتە خاوەنی کەرامەت و ئازادی و ئیرادە. بەڵام مارکس دەمودەست ئەوەش زیاد دەکات کە"ئاین تەنها خۆرێکی خەیاڵێیە کە ئینسان هەتا ئەو کاتەی بەدەوری خۆیدا نەسوڕێتەوە، بەدەوری ئەودا ئەسوڕێتەوە"ئەوجا پرسیارەکە ئەوەیە کە چی بکرێت بۆ ئەوەی ئینسان خۆی ببێتە تەوەرەی خۆی. ئینسان بەدەوری بیرکردنەوەو وەهمێک کە دروست کراوی خۆیەتی دورنەخاتەوە. دیل و شکستخواردوی ئەم وەهمە نەبێت. ڕۆشنگەریە لە دژی ئاینە کە ئینسان پێش دەخات بۆ ئاستیکی ئاوەها یان بارودۆخیکیتر پێویستە بۆ ئەوەی کە ئینسان بۆ ئاستێکی ئاوەها گەشە پێبدات؟ چۆن بارودۆخ و چۆن گۆڕانکاری و کام مەیدانانە پێویستن؟

باسەکەی مارکس ئەوەیە کە ئینسان ئەبێت لە بارودۆخێکدا بێت پێویستی بە "خۆرێکی خەیاڵی" نەبێت. مارکس لە کتێبێکدا "سەبارەت کێشەی جولەکە"لەدوو ئاستدا ب□ش□و□ن وەڵام ئەو پرسیارەدا دەڕوات. هەم ڕوبەڕو بو□ن□وە لەگەڵ ئاین، سنوردارکردنی ئاین و پاشەکشە پێکردن ولەکۆتاییدا ئازادکردنی دەوڵەت لە ئاین ویان جیاکردنەوەی ئاین لە دەوڵەت(هەمان سیکۆلاریزەکردنی پەیوەندیە

سیاسیەکانی ک□م□گ□)جێگا مەبەستیەتی وە هەم ئەوەی کە ئەو ئاستە
لە ئازادی لە ئاین هێشتا ناتوانێت جێگای “خۆری خەیاڵیی”خودا بدات
بە خۆری ئینسان خۆی. ئەبێت هەلومەرجی واقیعی ئینسان بگۆڕیت بۆ
ئەوەی کە بتوانێت دەسەڵات وئازادی وئیرادەی ژیانی خۆی ڕێکبخان.
لە یاداشتێکدا لەژێر ناوی خاوەنداری□تی تایبەت
وکۆمۆنیزم”(دەستنوسەکان…) قسە لەوە دەکات کە نامۆبونی ئاینی” لە
قەڵەمڕەوی ئاگایی وژیانی دەرونی ئینسانیدا ڕوئەدات لەکاتێکدا کە
نامۆبونی ئابوری مەیدانی ڕاستەقین□ی”ب□و ئاکامە دەگات کە”
دەرچون لە نامۆبون هەردوو لایەنەکە دەگرێتەبەر”. بەڵام قوڵی
باسەکەی مارکس ئەمەیە کە دەڵێت ئاین لە پەنای خێزان
،دەوڵەت، یاسا، ئاکار، زانست و هونەر پەیڕەوی لەیاسا گشتی و ئابوری
دەکات. ئەوانە هەموو شێوازو چوارچێوەی دەرونی، کلتوری و سیاسی
نامۆبونی ئینسانن لە خۆی. ئەمانە هەموی ان بە خاوەنداری□تی
تایبەتەوە گرێدراون کە خۆی نیشانەی مادی و بەرچاوی ژیانی ئینسانی
نامۆ بوە. مارکس بەو نەتیجەیە دەگات کە بۆ ڕزگاری لە هەموو ئەم
شێوازەی لە خۆ نامۆبون لە ناویاندا ئاین ئەبێت لە بنچینەی ئەم
لەخۆنامۆبونە ڕزگار بیت. ئەبێت لە خاوەن داری□تی تایبەت واتە”واتە
هێنانە دەرەوەی ژیانی ئینسان لەژێر خاوەنداری□تیدا”ڕزگار
بێت. دەرچون لە خاوەنداری□تی تایبەت مەرج وزەمینەی مادی”دەرچەنە
لەهەر جۆرە لەخۆنامۆبونێک”. مەرج وزەمینەی”گەڕانەوەی ئینسان لە
ئاین، خێزان، دەوڵەت وهیتر بۆ بونی ئینسانی واتە بۆ بونی
کۆمەڵایەتی خۆی”یەتی. ئاشکرایە کە لەسەرمایەداریدا ئەم”گەڕانەوەی
ئینسانە بۆ بونی ئینسانیەکەی”لە ڕێگەی دەرچون لە
پەیوەندیەبنیاتنراوەکان لەسەر بنەمای کاری بەکرێ ،دەرچون لە
خاوەنداری□تی بەهای زیادە لەلایەن خاو□نانی وەسائیلەکانی
بەرهەمهێنان و لە یەک وتەدا هەڵوەشانەوەی کاری بەکرێ مەیسەرە.
مارکس لەدرێژەی ئەو خ□□انەی باسکران، بە چەند ڕستەیەکی کورت
لەسەبارەت بە جیاکردنەوە پەیوەندی ئاتەئیسم و کۆمۆنیسم قسەدەکات
کە شوێنی خۆیەتی کە بەگرنگ وەریانگرین:”کۆمۆنیزم هەر لەسەرەتای
کارەوە(ڕۆبەرت ئ□ون)لەگەڵ ئاتەئیسمدا دەست پێدەکات ب□□□ام
لەسەرەتاوە بەهیچ شێوەیەک کۆمۆنیسم نیە و لە ڕاستیدا هێشتا
بەگشتی دابراوە.”دواین ڕستەکانی ئەم پەڕەگرافە و لەهەمان باسدا
جیاوازی ئاتەئیسم و کۆمۆنیسم لەگەڵ گەڕانەوی بۆ”ئینسان دۆستی”
ڕون دەکرێتەوە:…ئینسان دۆستی ئاتەئیسم لە سەرەتاوە ئینسان دۆستی
فەلسەفی و دابراوە لە کاتیکدا ئینسان دۆستی کۆمۆنیسم هەم
واقیعیەوە هەم ڕاستوخۆ پشت بەستوە بەکردوە”.
مارکس وەک بیرمەندو رابەری کۆمۆنیسم، تیئۆری داڕێژەری بزوتنەوەی

واقیععی چینی کرێکار بۆ گۆڕینی واقێعی بارودۆخ،دەڕات بۆ شەڕی ئەو هێێزانەی پارێزەری بارودۆخی ئێستان.لەناویاندا خورافات وئاین و کڵێسا.پێشتر لە تێزەکانی فیئورباخدا وتویەتی کە فەیسلەسوفەکانی جیهان تەفسیری دونیایان کردوو□ لەکاتێکدا کیشەکە لەسەر گۆڕینیەتی.هەر ئەم تێزە پایەییە لە هەڵوێست لەبەرامبەر ئایندا خۆی نیشان ئەدات.ماکس ئاتیستی قەڵمڕەوی فەلسەفە نیە. تەنها بێ خودایەک نیە.بۆ مارکس خودا ڕوخسارو بەرجەستەیی و ڕەنگدانەوەی نامۆبونی واقیعی ئینسانە لە قەڵەمڕەوی دونیای واقیعی و دەرونیە کە خۆی ڕەنگدانەوەی لە خۆنامۆبونی ئینسانە لەمەیدانی ئابوری،سیاسی، و بە شێوەی گشتی لە ژیانی مادی و واقیعیە.بناغەی ئاتەئیسمی مارکس ئینسان دۆستیە.خۆشبەختی ئینسانە.ڕێزی ئینسانە.لە ناوبردنی نامۆبونی ئینسان لە دونیایی دەرونیشدایە.بەڵام کاتێک لە خۆنامۆبونی دەرونی ئینسان بەرهەمی لەخۆنامۆبونیەتی لە قەڵەمڕەوی ئابوریدایە ئەو کاتە ئەم ڕەوتی گێڕانەوەی هەڵبژاردن وئیرادە و ئازادی بۆ ئینسانیش لە قەڵەمڕەوی مادی وئابوری تێدەپەڕێت ئەگەرچی وشیاری لە مەیدانی دەرونیش لایەنێکە لە خابات بۆ ڕزگاری لە نامۆبون لە ئابوری وسیاسەتدایە.

بیست و سێ ساڵ پاش دەست نوسەکاندا لە بەرزاییەکدا لە جەڵدی یەکەمی کاپیتاڵدا جارێکی ترجەخت لەسەر هەمان خاڵ دەکاتەوە..”کاردانەوەی ئاینی جیهانی واقیع لە زەینی ئینسانەکان تەنها کاتێک دەتوانێت لە ناو بچێت کە پەیوەندی عەمەلی ژیانی ڕۆژانەی(نێوا ئیناسن و ئینسان ،ئینسان و سروشت)بەشێوەکی ڕون و لۆژێکی لەسەریاندا دەرکەوێت.”ئاین ڕوپۆشێکە کە دراوە بە سەر ڕاستی پەوەندیە سەرەوخوارەکانی نێوان ئینسانەکاندا.ڕوپۆشێک کە ڕوخساری ڕاستەقینەی نەک تەنها دەشارێتەوە بەڵکو پاساوی ئەدات.ئەبێت ئەم ڕوپۆشە بخەینە لاوە وە ئەو ڕوخسارە واقیعیە نیشان بدەیت.ئەم ڕوداوە ڕونادا تئەم”ڕوپۆشە لە ڕوی پروسەی ژیانی کۆمەڵایەتی ،بەمانای،ڕەوتی بەرهەمهێنانە مادیەکەی ،داناتر□پ□ت مەگەر کاتێک کە بەرهەم هێنان بەدەست کۆمەڵی ئینسانە ئازادەکان ئەنجام بدرێت وە لە ژێر کۆنترۆڵی ئازادانەو بەرنامە ڕێژی ئەواندا بێت”.

هەموو باسەکەی مارکس ئەوەیە کە ئینسان لە دونیای واقیعی و ئابوریدا بێ ئیرادەیە وئاین لە خۆنامۆبونی ئینسان و بێ ئیرادەیی لە ژیانی دەرونیدا کە خۆی ڕەنگدانەوەی لە خۆنامۆبون و بێ ئیرادەی ئینسانە لە ژیانی واقیعی و ئابوریدا.ناتوانیت لەم نامۆبونە لە جیهانی عەقڵی و دەرونی ڕزگاری بیت مەگەر لەگەڵ ڕزگاربون لە دونیای ڕاستەقینە و ئابوریدا.تەنها لە ڕێگەی ڕزگاربون لەم دونیا

نامۆیە واقیعیە “هەموو ئازادی” کە لە ڕوانگەی مارکسەوە” بریتیە لە گێڕانەوەی جیهانی ئینسان و پەیوەندی ئینسان بە ئینسان خۆیەوە”یە وەدی دێت و هاو□ ل□گەڵ ئەو ئینسانەدا لە زنجیری تەوەهموماتی ئاینی ڕزگاری دەبێت.لە دەستی سومبوڵی بێ ئیرادەی واتــە خودا ڕزگاری دەبێت.لە دیلی مخلوقی خۆی ڕزگار دەبێت .هەر بەو ئەندازە کە ئینسان ئیرادەی دونیای خۆی بەدەستەوە دەگرێت و ئیرادە لە خودا دەسەنێتەوە. بەڵام پەیوەندێکی دوو لایەنەی نیوان خەبات لەگەڵ خوداو بارودۆخێک کە خودای بەدیهێناوە هەیە.خەبات لەگەڵ خورافەتی خودا لایەنێکی گرنگە لەخەبات بۆ لەناوبردنی بارودۆخێکە کە خودای خولقاندوە.لەگەڵ ئەوەشدا ڕزگاری تەواو لە تەوەهمی خودا پێویستی بە ڕزگاری تەواوە لە بارودۆخێک کە پێویستی بە وەهمی خودایە.
ئەبینین کە ئاتەئیسمی مارکس لایەنێک و ڕوخسارێکە لە بزوتنەوەیەک وجەنگێکی هەمەلایەنەی هزری،سیاسی وچینایەتی لەگەڵ ئەو پەیوەندیانەی کە ئاین ژێرخانی هزری وئایدۆلۆژی و بنەما جیانەکراوەکەیەتی.

سیامەک بەهاری:لە دواین پرسیاری ئەم بەشەدا ئەمەوێت قسە لەبارەی بۆچونی مارکس سەبارەت بە جیایی ئاین لە د□و□ت وکۆمەڵگەی سیکۆلاروە بکەین. بۆچونی مارکس چیە سەبارەت بە سنوردار کردن ئاین لە چوار چێوەی هەر ئەم نیزامەی کە پێوستی بە ئاینە؟

موحسین ئیبراهیمی: ئەزانین کە مارکس بەتنها کێشەی ڕەخنەی فکری لەدونیای ئێستادا نیە.مارکس شرۆڤەکارێکی بێلایەنی جیهان نیە.بیرمەندی بزوتنەوەیەکە کە دەیەوێت دونیا بە شێوەیەکی وشیارانەو چالاکانە بگۆڕێت و ژێرەو ژوری بکات .ئەیەوێت چینی کرێکار کە بەرجەستەیی نامۆبونی ئینسانە لەتواناییەکانی خۆی لە کۆمەڵگەی سەرمایەداریدا بکاتە خاوەنی ئیختیار لە ژیانی خۆی و لەو ڕێگەیەشەوە هەموو ئەندامانی کۆمەڵگە بکاتە هاوڵاتیانی خاوەن هەڵبژاردن وژیانیان بگۆڕێت.ئەیەوێت ئازادی وئیختیار بۆ ئینسانیەت بگەڕێنێتەو□ .ل□□□دا بوار نیە کە بەدریژی سەبارەت بە دەوری ئاین واقیعی ئاین لەسەردەمی مارکسدا قس□ بکەین. بەڵام هەر بەوشێوەی کەلە لەوەڵامی پرسیارەکانی پێشودا وتم لەسەر دەمی ژیانی مارکسدا ئیتر هەواڵێک نیە لەو ڕۆشنگەرایانەی کە خەباتیان بۆ بەرگری لە “ئازادی ویژدان” دەکرد لە سەدەی هەژدەیەمدا. ئەوان”□□زانی هەینی گۆشتیان نەدەخوارد وە لە مەراسیمی یەکشەمەکاندا لەسەر ش□و□نە تایبەتیەکانیان دادەنیشتن”وە بەگشتی “نێوانیان لەگەڵ

ماتریالیزمدا تێکچوو".خەبات لەدژی خودا و خورافەتی ئاین کەوتوەتە ئەستۆی چینی کرێکارو کۆمۆنیسم.مارکسی سەدەی نۆزدە،سەدەیەک کە چینی کرێکار لە ڕووی سیاسیەوە لە پێگەیەکدایە کە مارکس بەیاننامەی خەباتکارانەکەی لە مانیفێستی کۆمۆنیستدا ڕاگەیاندوە،هەم ئەشیەوێت ژەهری ئاین لە هەموو گۆشەکانی ژیانی ئینساندا بسڕێتەوەو ئەوەش زانراوە کە گەیشتن بەم ئامانجە لە چوارچێوەی ڕژێمێکدا کە بیناکەی لەسەر لەخۆنامۆکردنی کرێکارو بەشوێنیدا هەموو ئینسانیەت ڕاوەستاوە مەیسەر نابێت.بەم مانایە مارکس لەهەمان چوارچێوەی نیزامی ئێستادا هەوڵی پاشەکشە پێکردنی ئاین و کۆتایی هێنان بەدەستی خوێناوی لە ژیانی ئینساندادەدات.

لە کتێبی"شەڕی ناوخۆی فەرەنسادا"،مارکس لە ئاماژەیەکی کورتدا وەک پشتیوانی لە هەنگاوەکانی کۆمۆنەی پاریس لە دژی ئاینی ڕێکخراو ئەم خاڵانە بەرجەستە دەکات.کۆمۆنە پاش هەڵوەشاندنەوەی سوپاو پۆلیس وەک دوو دامەزراوەی سەرکوتگەری فیزیکی، دەڕوات بەشوێن وەسیلەی مەعنەوی سەرکوت واتەکلێساو قەشەکان. بە فەرمانی کۆمۆن جیایی کەنیسە لەدەوڵەت بەکردەیی کرا.دەستبەسەر موڵکەکانی کڵێساداگیرا وقەشەکان ڕەوانەی جیهانی ئارامی تایبەتی خۆیان دەکران هەتا بە خێرو سەدەقەی باوەڕداران بژین.دەستی کەنیسە لە دستوەردان لە کاری پەروەردە کۆتا ئەکرێت،وە ،وە هەموو دامەزراوە پەروەردەیەکان بەخۆڕایی دەخرێنە خزمەت هەموو هاوڵاتیانەوە.

لە دیدی مارکسەوە،هەنگاوی لەم شێوەیە لە ڕاستای سیکۆلاریزەکردنی کۆمەڵگەو کردنە دەرەوەی ئاین لە فەرمانڕەوایی دەوڵەت ودامەزراوە گشتیەکان لە چوارچێوەی نیزامی ئێستادا هەرچەندە گرنگ و شیاوی ئەنجامدانە بەڵام بەس نیە.ئاین دەتوانرێت وەک کاری تایبەتی ئینسان ڕاگەیەنرێت بەڵام ئەم کەسانە هێشتا لە کۆیلایەتی ودیلی هزری ودەرونیدا دەمێننەوە."دەوڵەت دەتوانێت خۆی لە سنورداریەک ئازاد بکات،بێ ئەوەی کە بەڕاستی ئینسانەکانی لەو سنورداریە ئازادکرد بێت".دەوڵەت دەتوانێت لە سنورداریەکانی ئاین ڕزگار ببێت.لە وتەیەکدا"ئازادی دەوڵەت لە ئاین،ئازادی ڕاستەقینەی ئینسان نیە لەئاین".لە بارودۆخێکی وادا ئینسان ڕزگاری نابێت لە ئاین بەڵکو ئازادی-بەدەربڕینێکی وردتر ئازادی ئاین وبێ ئاینی-بەدەست ئەهێنێت.

ئەوسا ئەگەر سنوردارکردنی ئاین،دورخستنەوەی و کردنی بە کاری تایبەتی بێت هێشتا ئازادی ڕاستەقینەی ئینسان خۆی نیە لەئاین، بەچ شێوەیەک دەتوانێت بەیەکجاری ڕزگاری بێت لە ئاین؟ ئایا نابێت لە هەمان قەڵەمڕەوی تایبەتیدا بە شوێن ئایندا بڕۆیت و لەو قەڵەمڕەوەشدا ژەهرەکەی پاککەیتەوە؟

لایەنێکی تری کۆمەڵگەی سیکۆلار ئەوەیە کە گرنگە لە هەمان کۆمەڵگەدا درێژە بدرێت بە خەباتی هزری و ڕەخنەگرانە لە دژی ئاین شێلگیرانە. بەدیدی مارکس نەک تەنها ئەبێت ئەدەبیاتی ئاتەئیستی ڕۆشنگەرانی سەدەی هەژدەیەم بەفراوانی بڵاوبکرێتەوە بەڵکو ئەو تەئکید لەسەر گرنگی خەباتی وشیارانەی حزبی کۆمۆنیست لە دژی ئاین دەکاتەوە.لە ڕەخنە لەبەرنامەی گۆتادا لە بەشی "ئازادی ویژداندا" بەرزاییەکی کورت هەیە کە بەیانی هەڵوێستی ڕاستەوخۆی حزبە بەرامبەر بەئاین نیشان ئەدات:
ئەگەر لەو سەردەمەدەمەی خەباتی کلتوری بوینایە Kulturkampf (ئاماژەیە بە هەنگاوەکانی بیسمارک لە دژی ئەو حزبە کاتۆلیکانەی کە پاریزەری خاوەن زەویەکانی باشوری ڕۆژئاوای ئەلمانیا بون)خەریکی ئەوە بوین کە جارێکی تر دروشمەکانی لیبرالیسم بهێنینەوە یاد،لەبنەڕەتدا شتیک بەو ناوەرۆکەوە دروست دەبوو:هەرکەس ئەبێت بتوانێت بەبێ دەستوەردانی پۆلیس پێویستییە ئاینیەکانی بە ئەنجام بگەیەنێت بەڵام لەم بارەیەوە،حزبی کرێکاران ئەبێت لانی کەم،تێگەشتنی بە ئەم خاڵە وەبیر بهێنایەتەوە کە کۆتایی ڕاستەقینەی واتای بۆرژوازی"ئازادی ویژدان" شتێک نیەجگە لە ڕوقایمی لەبەرامبەر هەموو جۆرە بەشەکانی ئازادی ویژدانی ئاینی وە ئەم حزبە بە بەشی خۆی هەوڵ ئەدات هەتا ویژدان لە تارمایی ئاین ڕزگار بکات.
پێویستە لێرەدا خاڵێکی تریش ڕونکەینەوە کە بۆ مارکسی ئازادیخواز تەنانەت لە قەڵەمڕەوی ڕزگاری لە کۆنترین زنجیری گەردنی مرۆڤایەتی واتە ئاینیش شوێنێک نیە بۆ سەرکوتی فیزیکی.
تەئیدکردنی هەنگاوەکانی کۆمۆن و پیداکردنی لەسەر هەڵسوڕانی ئاتەئیستی حزب(ئاشکرایە کە قسەی لەسەر حزبێکە کە ڕەنگدانەوەی بزوتنەوەی ڕاستەقینەیە بۆ ڕزگاری لە کاری بەکرێ،واتە کۆمۆنیزمە)هیچ پەیوەنیەکی بە گۆڕینی ئاتەئیسمەوە نیە بەئایدەلۆژی دەوڵەت.دەوڵەت ئەرکێتی کە هەش وەرحی هەموو کۆمەڵگە بەتایبەت منداڵان لە کۆمەڵگەدا لە هێرشی ئاین بپارێزێت؛دەوڵەت ئەرکێتی پێداویستیەکانی کۆمەڵگە بۆ بڵاوکردنەوەی زانست وڕزگاری کۆمەڵگە لە خورافات لە ئەستۆ بگرێت؛دەوڵەت بەرپرسە لەوەی تەنانەت لەگەڵ هێزی سەرکوتدا بچێت بەدوای هەر ڕێکخراوێکی ئاینی کە بەکردوە هێرش ودەستدرێژی دەکەنە سەر ژیان وگیانی خەڵکی بەڵام دەوڵەت نابێت و ناتوانێت بە سەرکوت بەواتە سەراغی ئاین وەک باوەڕ.
ئەنجلس لە ساڵی ١٨٧٤ کە هێشتا مارکسیش لە ژیاندا بوو لە ڕەخنە لە کۆمۆنارە بلانکیستەکاندا کە بەڕواڵەت"لەپێوەند بەنکوڵی کردن لە بونی خوداوە توندڕەوتر لەوانیتر مامەڵە دەکەن"ئەوانەن بلانکیستەکان

لەم بارودۆخەدا ئەیانەوێت کە خوداوەند وەکو ١٧٩٣، بەهۆی حوکم وبەیارەکەوە لەناوبەرن:"لە کۆمەڵدا جێگایەک نیە بۆ قەشەکان وئەبێت هەر جۆرە کۆبونەوەکی ئاینی وهەرجۆرە ڕێکخستنێکی ئاینی قەدەغە بکرێت."ئەنجلس ئەمە وەک" فەرمانی مفتی"تێدەگات وە ناڕازیانە دەڵێت کە"تەنها خزمەتێک دەتوانرێ لە بەرامبەر خودا ئەنجام بدرێت، ئەوەیە خوانەناسی وەکو مەسەلەیەکی باوەڕی بکەیتە ئیجباری". ئەنجلس لە"دژی دەهرەنگ"یشدا زۆر لەبەراوانە ئەو بۆ چونەی دەریگ کە لە کۆمەڵگەی سۆسیالیستیدا ئاین قەدەغە بکرێت ڕەد دەکاتەوە.

لە کۆتایی ئەم دیمانەیەدا بەکورتی ئەوە زیاد بکەم کە هەموو ئەم باسانە بۆ بەبێت تەئکیدکردنەوە لە خاڵێکی گرنگ نوقسانە.دەوری تلیاکی ئاین تەنها یەکێک لە کارکردەکانی ئاینە. بەڵام ئاین کاریگەری تریشی هەیە.دەتوانێت دەست بخاتە سەر دواکەوتوترین بەشەکانی کۆمەڵگەو وهانیان بدات تا دەست بەرن بۆ کاروکردەوەی سەر سوهەنەرو ترسناک.لەو جێگەیەدا ئەم ئەفیونەی ئاین کارساز نیە و جەماوەری ستەمدیدە لە شوێنی ئاهی ئاین لە دژی خودی ستەم سەرکەشی دەکەن شمشێری ئاین دەگۆڕێت.هەموو ئەو گروپە ئاینیانەی کە هەتا ددانیان چەکدارن وخۆرهەڵاتی ناوەڕاستیان غەرقی ئاگرو خوێن کردوە بەکردوە ئەیانەوێت هەر ئەو کارە ئەنجام ئەدەن کە ئەفیونی ئاین دەرەقەتی نەدەهات وە.تێکشکاندنی هەوڵ و ناڕەزایەتی وجوڵانەوەی جەماوەری خەڵکێک کە بڕیاریانداوە لە جیاتی چاوەڕوانی هەنگوین وشیر لەو دونیا ژیانیان لەم دونیا باشتر بکەن.دەوری ئیسلام لە دونیای هاوچەرخ وگەشەی ئاتەئیسمی دژی ئیسلامی لە دونیای ئیسلام لەدراودا خۆی بابەتێکی درێژە کە ئەبێت لە دەرفەتێکی تردا دەستی بۆ بەرین.

ماویەتی …..
٢٠٢٠\٥\١٨

گەندەڵستان و ناسینەوەی

گەندەڵکاران ... ئاری زێندینی

پێشکەوتنی شارستانیەت و گەشەوپەرەسەندنی عەقڵی مرۆڤە ئەو هەموو داهێنان و زانستەی بەدوایی خۆی هێنا , مرۆڤی ئەم سەردەمە زۆر جیاوازتروزانستیانەومەعریفانە پەی بە رووداووگۆڕانکاریەکان وڕەش و سپی و چاك و خراپ جیادەکاتەوە , هاوڵاتی و مرۆڤەکان لە هەرشوێن و جوگرافیایەك بن لەم سەردەمەی ئێستا بەشێوەیەکی گشتی رۆشەنبیرن بە بیرکردنەوەیەکی کەم دەتوانن و دەزانن سیاسەت و سیستەمی حوکمڕانی و ئابووری و خۆشگوزەرانی و گەندەڵی چیە و چۆنە بەتایبەت گەر کۆمەڵگەیەك وحوکمڕانی گەندەڵ هەبێت یان گەشت بکەی! بۆ هەر وڵات و شوێنێك ساخلەمی مرۆڤەکان و کاربەدەستانی بۆت روون دەبێتەوە تا چەند دڵسۆزانەولێزانانە لە خەمی تاك بە تاکی هاوڵاتیانی خۆیانن,یەك لە شتە هەرە ترسناکەکان و نەخۆشیەکانی حوکمڕانی بابەتی (گەندەڵی) کە تاك بە تاکی هاوڵاتیان تووشی کارەسات و ماڵوێرانی دەکات ئەوەی بەو کارەش هەڵدەستێت و ئەنجامی دەدات کەس و گروپ و حیزب و هەندێك جار بنەماڵەیە لە پەنایی دیموکراسی خۆیان دەسەپێنن و زاڵدەکەن تا چەند ساڵانێك ئامانجەکەشیان تەنها دەستکەوتی شەخسی و بازرگانیە ئەگەر نا حوکمڕانی تەندروست تا هاوڵاتیان خۆشگوزەران بژین و دوور لە گەندەڵی و دزی پرۆسەیکی ئاسانە بەڵام گەندەڵکاران سەختی دەکەن دەیکەن بە گەندەڵستان هاوڵاتیانیش نا ئاسوودەوماڵوێران .

لەم سەردەمی (تەکنۆلۆجیاو گڵۆبالیزم) کارئاسانی باشە بۆ ئەوەی مرۆڤەکان بە خۆشگوزەران بژین بەڵام گەندەڵکاران ودزەکان رێگرن لەم خۆشگوزەرانیەی هاوڵاتیان لە هەروڵاتێك و دەوڵەتێك . گەندەڵی ڕێژەی (نزم و بەرزی) هەیە لە هەندێ دەوڵەت رێژەکەی نزمە تا رادەیەك ئاسایە بەڵام رێژەی بەرزوزەق دەگاتە ئاستی دزی واتە دزی حوکمڕان هاوڵاتیش داماوشڵەژاوسەگەردان و داهاتووی نادیار ئەمانە هەمووی بەرهەمی گەندەڵین کە زۆر بە ئاسانی دەتوانرێت تێبینی بکرێت. دەستێوەردانی حیزب و کەس وگرووپ وبنەماڵە هۆکاری سەرەکی گەندەڵین ! سەرتاپایی بواروسێکتەرەکانی (ئابوری وسیاسی و کۆمەڵایەتی وسەربازی وپەروەردەیی وداهێنان وزانست) سست دەکات تەنانەت لە ناویان دەبات هەروەك دەبینین هەندێ وڵات پێشکەوتوون لە زانست و پیشەسازی هەنێکیتر چەقی بەستووە بەڵکو هاوڵاتیان ناخۆشگوزەران و داهاتێکی کەم چاوەڕێیانە . پێشکەوتن وگەشانەوەی هەر وڵاتێك بەندە بە ئاستی گەندەڵی و گەندەڵکاران سوپایەکن بۆ

ناوبردنی مرۆڤەکان و وڵات ! ناسینەوەی گەندەڵی و گەندەڵکاران
روون و ئاشکرایە گەرلە وڵاتی خۆت یان گوزەربکەی بۆ هەر وڵاتێکیتر
لە ژیانی رۆژانەی هاوڵاتیان و باڵاخانەوشەقام و سیستەمی
تەندروستی وپەروەردەومافی مرۆڤ رەنگدەداتەوەودەبینرێت , تاکێك
یان هاوڵاتیەك بۆ پاڵپشتی و بیمەی تەندروستی و بۆ خانوو بۆ مووچە
نەتونێت خۆی و ماڵ و منداڵی بەخێوکات تا مردن بە کولەمەرگی بژی
ئەی باشە ئەم دەسەڵاتدارە حکومەتە کاری چیە ؟ بۆ کێ کاردەکات ؟
گەر گەندەڵ نەبێت , گەر نموونەیەك وەرگرین: زۆربەی وڵاتانی
ئەوروپی پێشکەوتوو هاوڵاتیان بەخۆشگوزەران و ئاسودەیی دەژین
رێژەی گەندەڵی نزمە و گەندەڵکاری کەمە لە ئەنجامدا جیاوازی ئێمە
وئەوان و وڵاتانی تر روون و ئاشکرایە. من وەك هاوڵاتیەك لە
شاروولاتی خۆم گەندەڵکاران و گەندەڵی بە روونی و ئاسانی
دەناسمەوە هەرکە سەیری کۆڵان و گەڕەك
وبازاڕوقوتابخانەوفەرمانگەحکومیەکان و بازرگانی دەکەم لوتکەی
گەندەڵیەجادەوشەقامی خراپ نەبوونی ئاوەڕوو خانووباڵخانە زێدەڕۆ
بێسەروبەر نیشانەی گەندەڵیە , سیستەمێکی خراپ و بێویژدانانەی
تەندروستی و زۆری نەخۆش و داوودەرمانی کولیتی خراپ نیشانەی
گەندەڵیە , بەدیارکەوتنی چینی هەژار بەشێوەیەکی زەق
دەوڵەمەندبوونی کەسانێك بە هەفتە و مانگ نیشانەی گەندەڵیە ,
ئۆتۆمبیلی ئاخر مۆدیلی بەر پرسان و ژیانێکی شاهانەوکۆشك و تەلارو
گرتنە دەسەڵات بۆ چەند ساڵێك نیشانەی گەندەڵیە, شکست لە پرۆسەی
هەڵبژاردن بەزۆر بەشداری لە کابینەی حکومەت بۆ بەرنامە نەبوونی
پرۆژەی نوێ بۆ خزمەتی هاوڵاتیان و کورسی دەسەڵات بەرنەدەی ئەمە
سیماوئەدگارەکانی گەندەڵیە ! گەر نێرومێ نەتوانن هاوسەرگیری و
خۆشەویستی بکەن ژیانێکی شایستە بژین لە وڵاتی خۆیان خۆشگوزەران و
ئاسودە نەژین هۆکارەکەی گەندەڵی سیستەمی حوکمڕانی نەبێت چیە ؟ !
دەسەڵاتداروحکومەت بەرپرسە لە ژیانی تاك بە تاکی هاوڵاتیانی خۆی
لە رووی (مادی و مەعنەوی) لە رابردوو ئێستا و داهاتوو ! دەوڵەت
و وڵات هەیە لە رووی سیستەمی سیاسی گەندەڵە بەڵام سیستەمی
ئابووری گەندەڵ نیە و مافی مرۆڤ بوونی هەیە گەندەڵی سیاسی
کارناکاتە ژیان و گوزەرانی هاوڵاتی ئەمە رێژەی نزمی گەندەڵیە
گەندەڵکاران بە پەنجەی دەست دەژمێردرێن هەروەك لە وڵاتانی
رۆژهەڵاتی ناوین و وڵاتانی عەرەبی و وڵاتانی کیشوەری ئەمەریکایی
باشور دەبینرێت هەر چەند هاوڵاتیان لە سیستەمی سیاسی ناڕازیبن
کەسانێك چەند ساڵ دەسەڵاتداربن بەڵام سیستەمی ئابووری و مافی
مرۆڤ و سیستەمی تەندروستی و سیستەمی پەروەردە نۆرماڵە هەموو
هاوڵاتیەك بەشی خۆی و مافی خۆی بۆ دیاریکراوە بەڕێژەیەك نەوەك

هەر دیارنەبێت و نەبێت ئەگەر بە ڕۆژەیەکی کەمیش بێت واتە یاسا سەروەرەوبوونی هەیە نەك لەسەرووی یاساوە کەسانێك هەبن , بۆ نموونە گەر وڵاتێکی وەکو (میسر , ئیمارات , سعودیە) وەرگرین کەسانێك چەند ساڵ لە حوکمڕانین بەڵام دەبینین لە شەقام دوو کەس بـــووە شەڕیـــان یـــان دوو ئۆتۆمبێـــل پێکیـــان دادا یاســـا سەروەرەویەکلایدەکرێتەو نەوەك بە عەشایری و عەزەڵات و یاسا شکێنی ! پۆلیس تەوەری سەرەکیە نەوك کوڕی فلان و سەرۆك عەشیرەت و خاوەن چەکدار !

هاوڵاتی بیمەی تەندروستی ودڵنیایی کۆمەڵایەتی و مافی هەیە بە ڕۆژەیەك بۆیە لەم وڵاتانە هەرچەند ئەگەر سەرۆکی وڵات وبەرپرسان گەندەڵ وتۆزێك دزیش بن بەڵام خۆ هەڵناقوورتێن و چاویان لە سەر هەموو کێشەکان نییە بۆ ئاگان یان لە وڵاتێکی وەکو (میسر) وەزیرێك دەستبەکاردەبێت دوو پۆلیس پاسەوانی وەزیرن کە چەندین ساڵە دامەزراون نەوەك پێنج کەس لە حزم وکەسوکاری بۆ خۆی دابمەزرێنێ یان بەڕێوەبەرێکی پۆلیس لە وڵاتێکی وەك (رۆمانیا یان هەنگاریا) ئۆتۆمبیلەکەی هەر ئەو ئۆتۆمبیلەیە کە چەند ساڵە دابینکـراوە بۆ بەڕێـوەبەری پۆلیـس لـە شـوقەیەکی مـام ناوەنـدی نیشتەجێیە خاوەنی سەد دەفتەر دۆلاروڤیلاومەزرەعە نییە! بەڵام ماڵوێران بۆ ئەو هەرێم و وڵاتەی سەرۆك وبەرپرسان لە (ئەلفەوە تا ێ) خۆتێهەڵدقوورتێنن ئاگاداری هەموو شتێکن, دروستکردنی شەقامێك بە دڵی ئەوان و زەوتکردنی باشترین پارچە زەوی لە سەنتەری شار و مووچەیەکی خەیاڵی بۆ خۆیان و بازرگانی بەئاشکرا دەست وەردان لە سامانی سروشتی ژێرزەوی و سەرزەوی ,دامەزراندنی هاوڵاتیان بەکەیف و زەوقی مەرامی تـایبەتی بەرسـان بێبـەش بـوونی هاوڵاتیـان لـە سـەرەتایترین و پێویسـترین مافەکـان وەك (ئاووکارەبـا) کەلـەزۆر هەرێـم و وڵاتـان دەبینرێـت ئەمەگەنـدەڵی ڕاستەقینەوئاسـت بـەرزە هاوڵاتیان بوونەتە (ڕۆبێت)ژیان و مردن بەدەست گەندەڵکاران و بەرپرسانە ,گەندەڵکاران و بەرپرسان لە حکومەتدا دوایی ساڵانێکی زۆر سەروەت وسامانی ئەم میللەتە بۆ خۆیان گل داوەتەوە و حەپەلوش کردووەوخەڵکیش بە کولە مەرگی بژین , ئەمەش(دزی)یە نەوەکو گەنـدەڵی ئەنجـامی (گەنـدەڵی و دزی) مـاڵوێرانیە لـە داهـاتوو, کۆمەڵگەیەك ومیللەتێك دوور لە داهێنان و زانست و پەروەردەی چروك و سەقەت , هاوڵاتی بێ مەعریفە و نائومێد و دارووخاو بەر هەم دەهێنێت ئەمەش پێی دەگوترێت (گەندەڵی وگەندەڵستان) , نووسەری بەناوبانگ (برتراند راسڵ) دەڵێ (لە هیچ کات و سەردەمێکدا نەبووە خەڵك لە تۆری دزی بکات تەنها بەرپرس و سیاسیەکان نەبێت) .

خۆپێشاندان وەک ما فێک ... پارێزەر: لوقمان مصطفى صالح

بەشی هەرە زۆری هاوڵاتیانی هەرێمی کوردستان بە تایبەتیش توێژی مامۆستایان و فەرمانبەران بێزاربوون لە بەڕیوەبردنی ئەم جۆرە سیستەمە لە دەسەڵات، بێزاربوون لەم هەموو قەیران و سیاسەتی چەوت وململانێی بێ مانای لایەنە سیاسیەکان،کە بەردەوام دووچاری ماڵوێرانیی کردوون. هەر بۆیە ئەم چین و توێژانە بۆ چاککردنی بارودۆخی ژیان و گوزەرانی خۆیان، هیچ بژاردەیەکیان ل□ بەردەستدا نییە، ئەوە نەبێت بێنە سەر شەقامەکان و بە دەنگی بەرز گوزارشت لە داواکارییەکانیان بکەن. شەقامەکان بکەن بەو شوێنەی لێیەوە هاوارو ناڵەیان بگەیەنن بە گوێی دەسەڵاتداران و داوای مافە رەواکانیان بکەن.داوای کرێی ماندووبوونی خۆیان بکەن،داوای مووچەی بەناو پاشەکەوتکراویان بکەن.

لە راستیدا هۆکارگەلێکی زۆر هەیە بۆ ئەوەی هاوڵاتیان خۆپیشاندانی لە پێناودا بکەن، بەڵام هیچ هۆکارێک ناگاتە ئەوەی کە قووتی ماڵو منداڵت بگرن و خۆیان تێرو تۆ برسیکەن! بی دەنگ بوون لە ئاست ئەم زوڵمە هەرچی دەسکەوتی راپەرینی خەڵکی کوردستان هەیە دەخاتە بەر مەترسیەکی راستەقینەوە، بەردەوام بوون لە سەر ئەم ڕیتمەی بەڕێوەبردنی دەسەڵات لە حوکمڕانی کارەساتی گەورەی بە دوادادێت.

بەڵام لەگەڵ هەموو ئەمانەشدا شارەزایان پێیانوایە دەسەڵات یان حکومەت، زۆرجار هۆکارە بۆ گۆڕینی خۆپیشاندانی ئاشتیانە بۆ خۆپیشاندانێک کە توندوتیژی و پەشێوی لێ بکەوێتەوە، بەوەی داواکاری خۆپیشاندان پشتگوێدەخەن و جێبەجێی ناکەن و بەدەم هیچ داواکارییەکەوە نایەن. ئەم پشتگوێخستن و جێبەجێ نەکردنە بۆ داخوازی خۆپیشاندەران، وا لە خۆپیشاندەران دەکات بیر لە شێوازی دیکە و میکانیزمی تر بکەنەوە بۆ گەیاندنی داواکارییەکانیان. بیر لەوە دەکەنەوە بە جۆرێکی تر خۆپیشاندان بکەن کە کاریگەری زیاتری هەبێت و حکومەت ناچار بە گوێگرتن و جێبەجێکردنی داواکارییەکانیان بک□ات، هەروەک ئەوەی کە ئێستا لە هەرێمی کوردستاندا

د□گوز□ر□،خ□□ک□ک□ ب□ ئاشتیان□ د□ن□ س□ر س□قام خ□پ□شاندان د□ک□ن و داوای مافی خ□یان د□ک□ن،ک□چی ز□بروز□نگ و ب□بکر□گیراوانی لای□ن□کی سیاسیش ل□ ق□□□میاند□ن و د□□□ن د□ستی د□ر□کی ل□ پشت□و□ی□!
د□ب□ت حکوم□ت ئ□و□ بزان□ت ه□ر خ□ پ□شاندان□ک ت□ز□ک□ ب□ پرس□کانی ئازادی □اد□برین و گردبون□وه ومانگرتن و خ□پیشاندانی ئاشتیانه ب□ توندووتیژیس□و□، ر□وایی□دان□ ب□ بوونی چ□مکی دیموکراسی ل□ ه□ر□مدا،ل□ر□دا د□س□□ات ب□ □وسپیکردن□و□ی خ□ی و ج□گیرکردنی بن□ما س□ر□تایی□کانی ئ□م چ□مک□ د□ب□ پ□شاندانی ئ□دای□کی باش ب□□ووی د□ر□و□دابدات ئ□ویش ت□نها ب□ی ه□ی□ پار□زگاریان ل□بکات وئام□ژگاری بات و د□ق□ یاسایی□کان بدات□و□ ب□ گو□ی خ□□ک□ ن□ازی□ک□دا،ب□ئ□و□ی خ□پ□شاندان□کان س□رن□ک□ش□ت ب□ کار□کی ن□ خوازراوو مافی گشتی پ□ش□ل ن□کات،چونک□ ئ□م چ□مکان□ ب□ ک□□□گه و □□گ□زی ب□ه□زی ه□ر د□س□□ات□کی دیموکراتی داد□نر□ن.ل□ب□رئ□و□ی ئ□م □□گ□زان□ یان ئ□و ماف و چ□مکان□ پر□نسیپی س□ر□تایین ب□ باو□ربون ب□ ب□شداری تاک□کانی ک□م□□گ□ ل□ داواکردنی ماف و ئازادی□کانیان.
ئ□م□ش ب□ روونی ل□ □□ک□وتنام□و ب□□گ□نام□ ن□ود□و□□تی□کان دا ج□ختی ل□کراو□ت□و□. ت□نان□ت ئ□و و□اتان□ی ک□ واژوویان ل□س□ر ئ□و ب□□گ□نام□و □□ک□وتنام□ ن□ود□و□□تیان□ کردو□، گو□□ای□□ و ملک□چن ب□ ج□ ب□ج□ کردنی ئ□م ماف و چ□مکان□ ب□ ش□و□ی□ك د□ب□ت ل□ د□ستوری بن□□□تی و یاساکانیان ب□ ت□واوی و دوور ل□ ه□ر پ□ش□لکاری و سنوورداركردن□ك □□نگ بدات□و□. س□ر□تا پ□ویست□ ئ□و□ ب□□ین خ□پیشاندان مافێ، ل□ جا□نام□ی ن□ود□و□□تی ب□ مافێکانی مر□ڤ، و□ك مافێکی سیاسی دانی پ□دانراو□و ب□ش□ک□ ل□ مافی (ئازادی را د□رب□ین)، ه□رو□ها ب□ش□ک□ ل□ مافی (ب□شداری سیاسی). مافی □اد□رب□ینی ئاشتیان□ ب□ ی□ک□ك ل□ مافێ سروشتی□کانی مر□ڤ داد□نر□ت ک□ جاری گ□ردونی مافێکانی مر□ڤ ل□ سا□ی (1948) ج□ختی ل□کرد□ت□و□.
ه□رو□ك ل□ ه□ردوو پ□یمانی ن□ود□و□□تی تایب□تن ب□ مافێ م□د□نی و سیاسی و ک□م□□ای□تی□کانی ب□ روونی ئاماژ□یان داو□ ب□ د□س□ب□رکردنی ماف و ئازادی □اد□ب□ین ب□ ش□و□ی□ك ک□ ب□ یاسا □□ك بخر□ت و دژ ن□ب□ت ل□گ□□ سیست□م و ئادابی گشتی، ل□ ماد د□ی (21)ی پ□یمانی ن□ود□و□□تی تایب□ت ب□ مافێ م□د□نی و سیاسی□کاندا هاتو□ ((مافی گردبون□و□ی ئاشتیان□ دان پیانراو□، نا ب□ت هیچ ل□مپ□ر□ك ل□ ب□رد□م ئ□و مافان□ ه□ب□ت و□ د□ب□ت ئ□م مافێ ب□ پ□ی یاسا □□ك بخر□ت)). ل□ کوم□□گ□ دیموکراتی□کان □□وشو□نی پ□ویست داد□نر□ن ب□ پاراستنی ئاسایشی ن□ت□و□یی و ئاداب و ت□ندروستی و س□لام□تی گشتی، ه□رو□ها □□وشو□نی تایب□تیش داد□نر□ن ب□ پاراستنی ئازادیی□ گشتی□کان و گوزارشت□ تایب□تی□کان.

بڕیاری ژمارە (59) (د ـــ 1) لە ڕێکەوتی 14 دیسمبر 1946 کە لە کۆمەڵەی گشتی نەتەوە یەکگرتوەکان (خولی یەکەم) دەرچووە هاتوە ((مافی ئازادی ڕادەبڕین بە شێوەیەکی بنەڕەتی بەرجەستە کراوە، ئازادی ڕادەبڕین و پەیڕەوکردنی بیروباوەڕ مومارەسە دەکرێن بەبێ هەر کەت و بەندێك، چونکە ئەمانە مافی بنەڕەتی و سروشتی هەر مرۆڤێکن)) هەروەك لەسەرەوە ئاماژەمان پێدا ئەم مافانە بەزەقی لە ڕێکەوتنامەو بەڵگەنامە نێودەوڵەتییەکاندا هاتون، بۆ نموونە لە مادەی (19)ی جاری گەردونی مافی مرۆڤدا هاتوە: ((ئازادی ڕادەبڕین و گوزارشت کردن کە مافی ڕادەربڕین و گوزارشت کردن دەگرێتەوە دوور لە هەر ڕێگری و لەمپەرێك و دوور لە پەراوێزخستن و وەلانانی بیروبۆچونەکان، دەبڕینیان و پەخش کردنیان بە هەر ئامرازێك بێت بەبێ سنوردانان(.)

لە پەیمانی نێودەوڵەتی تایبەت بە مافە مەدەنی و سیاسیەکاندا هاتوە:-

1 ـــ مافی هەر مرۆڤێکە گوزارشت لە ڕاوبۆچونەکانی بکات بەبێ ڕێگری.

2 ـــ هەموو مرۆڤێك مافی ڕادەربڕینی هەیە ئەم مافە هەریەکە لە وەرگرتن و پێدانی زانیاری و دەربڕینی بیروڕا و وەرگرتن و گواستنەوەی بۆ ئەوانی تر دەگریتەوە بەبێ دانانی سنوربەندی، ئینجا بە وتن یان بەنوسراو یان بە چاپکراو یان هەر ئامرازێکی تر بێت.

3 ـــ ئەو تەکستانەی لە بڕگەی (2)ی ئەو مادەیە هاتون ئەرك و بەپرسیارێتی تایبەتن.

4 ـــ دەشێت هەندێك کەت و بەند هەبن بەڵام دەبێت بەدەقی یاسا دیاریبکرێن، لەبەر یەکێك لەم هۆکارانە( ):

أ ـــ ڕێزگرتنی ماف و سومعەی ئەوانی تر.

ب ـــ پاراستنی ئاسایشی گشتی(نەتەوەیی) یان سیستمی گشتی یا سەلامەتی و ئادابی گشتی. لە هەرێمی کوردستان خۆپێشاندان و گردبوونەوەی هاووڵاتیان بە یاسا ڕێکخراوە، بەپێی بڕیاری ژمارە (١٧)ی ساڵی 2010، سەرۆکایەتیی هەرێمی کوردستان لە ڕۆژی 8ی کانوونی یەکەمی 2010دا یاسای ژمارە (11)ی ساڵی ٢٠١٠ی پەسەند کردووە، کە بە (یاسای ڕێکخستنی خۆپێشاندان لە هەرێمی کوردستان-عێراق) ناسراوە. بە پێی ئەم یاسایە خۆپێشاندان مافێکی دەستوریە و بە پێی یاسا پیادە دەکرێ بە هەر تاکێکی کۆمەڵگا و بە پشتیوانیی ئەو یاسایە جەماوەر گوزارشت لە ڕای خۆی دەکات بە پێشاندانی خواستە ڕەواکانی خۆی بە شێوەیەکی ئاشتیانە و مەدەنیانە و پاراستنی بەرژەوەندییە گشتی و تایبەتییەکان بەهەند وەرگرتن و ڕەچاوکردنی پرەنسیپ و ڕێساکانی تایبەت بە ماف و ئازادییەکان دوور

لە ئاژاوەگێڕی و تێکدان
لە ماددەی سێیەم/ بڕگەی دووەمدا هاتوە ((ناکرێت خۆپیشاندان بکرێت بەبێ پێشکەشکردنی داواکاری بۆ وەزیر یان سەرۆکی یەکەی کارگێڕی و وەرگرتنی ڕەزامەندی نوسراو))، وەك لە دەقەکەدا دیارە جەخت لە وەرگرتنی مۆڵەت کراوەتەوە نەك ئاگادار گردنەوە، بەڵکو ئەمە مۆڵەتی پێش وەختەیە، ئەمەش پێچەوانەی دەستورو یاسا نێودەوڵەتییەکانە، لەبەرئەوەی مافی خۆپیشاندان و ئازادی بیرورا مافێکی سروشتی هەرتاکێکی نێو کۆمەڵگایە، بێ جیاوازی ڕەگەز و نەتەوە و ئاین، یاهەر بیروباوەڕو ئایدیایەکی تر.

شاری بێ دەنگی – شیعری شەهید زانا مەحموود حەمزە

کاتێ شەوت بە سەردا دێ
تەنیا نابی .. وردە خەمی لاوژەی مەرگت
لە دەم دەر دێ
لە پشت پەردەی یادگاریدا، شاری بێ دەنگ
دانی زەردیت … پیشان دەدا
گۆمی ئاسمانی تووڕەی مەنگ
دەشڵەژێنێ .
دەستی قڵیشاوی ڕۆڵەت
بە دامێندا دادەهێنێ .
داوەڵی سرکی برسێتی
لە نێو ترسا ڕاتدەژێنێ .
سبەی .. لە گەڵ کپبوونەوەی شەقژنی مەل
دنیا پڕ کە لە ئاوازی سەرکێشی ژین
نەوای دڵدارانی گوڵ و خۆر و زەمین
بگەیەنە بە دوورترین دوندی چیا.

ڕۆژانی زیندانی سلێمانی ... ئەحمەد ڕەجەب

وانەكانی ژیان

لە بەرخودانی پاراستنی ئامانجە ڕەواكانی گەل و نیشتمان و تێكۆشان بۆ دوارۆژێكی پر لە كامەرانی وخۆشی و پرشنگدار بۆ هەموو چین و توێژەكانی كۆمەڵگاو وهەموو گەلانی ژێردەستەو مرۆڤایەتی پێشكەوتوخواز كۆمەڵێك خەڵك پەیوەست بوون بە بیروباوەری چەپگەراو شیوعییەت و درێژەیان بە خەبات و تێكۆشاندا لە پێناو نیشتمانێكی ئازادو وگەلێكی بەختیارو خۆیان بەخت كرد.

لە 1965 /7/8 لە لایەن دەزگای هەواڵگیری (ئیستخبارات) كۆتیبەی (٣٢) ی سوپای عێراق بۆ هاوكاری بەڕێوبەرایەتی ئاسایشی دەربەندیخان و ئامادەبوونی موختار، لە ماڵی كەسایەتی نیشتمانی ناسراوو شیوعی بەناوبانگ تێكۆشەر { حسێن حاجی كەریمی زۆراب} [illegible]* بوو هاوڕێی كۆچكردو تێكۆشەر عەبدوڵلای مەلا فەرەج قەرەداغی { مەلا عەلی} كە بەرپرسی ڕێكخراوی جوتیاران بوو ناردبووی و، مەڵا عەلی لە دێهاتی گوڵان و دێوانەو دێی قەرەداغ بە نهێنی ڕۆژانی تێكۆشانی بەرێوە ئەبرد.

لە دەربەندیخان گیرام و لە پاش تێهەڵدان و هەڵواسین وئازاردانێكی زۆر بە لەشی خوێناوی وجلی دراو لە كەتیبە ڕەوانەی پۆلیسخانە كرام و بە گەیشتنم بە هاوڕێ { عەول* } م وت كاغەزو قەڵەمێكم بۆ بێنەو وتی تۆ خۆت بینیوە چۆنی؟ منیش وتم تو ئەوانەم بۆ بێنە و، لە پاش ماوەیەك هاتەوە لەتە كاغەزێكی خوێناوی و كۆلكە قەڵەمێكی هێناو نامەم نووسی و كردمە پسوڵەیەك و وتم : ئەم پسوڵەیە بدە بە حسەینی حەمەرەش* و بینێرێت بۆ مەلا عەلی و كەس نەترسێت ، لە پاش ماوەیەك ناردمیان بۆ جەلەولا (السكنه الججریه) و ، پاشان بۆ باقوبە (سەربازگەی سەعەد) و بۆ بەغداو كەركوك و سلێمانی (تەوقیفخانە) و، هەر كە چوومە ژوورەوە یەكسەر كۆمەڵێك زیندانی هاتنەلام و پرسیاریانكرد لە سەر چی گیراویت و، منیش كەسیان ناناسم بۆیە بێدەنگ بووم و تەنها وتم ئێمە سێ كەسین بەم شێوەیە لێكۆڵینەوەیان (تحقیق) لە گەلماندا كراوە و بەم شێوەیە تاوانیانداوەتە پاڵمان: من ئەحمەدرەجەبم ـــ شیوعی و، ئەم مامەیە حسەینی وسەینی حسەین ـــ جەلالیيە و ئەمەش حاجی محەمەدی كەریمی زۆراب ـ پارتیە و، یەكێك وتی هاوڕێ بەخیر بێت ومنی بردە ژوورەكەی خۆی و بووین بە 8 كەس لەو ژووره بچوكەداو لە پاش زانیم ناوی كەمال ئەمینەو قوتابییە

وله پاشان بوو به مامۆستا وڵه كاتی (موعامه‌لاتی سجنی سیاسی) هاوری كه‌مال له پاش 51 ساڵ یه‌كێك له شاهیده‌كانم بوو.
له رۆژی دووه‌مدا بردمیان بۆ ئاسایش(ئه‌منی) سلێمانی و یه‌كسه‌ر بۆ ژووری ئازاردان و له پاش دوو رۆژ گێرامیانه‌وه بۆ ته‌وقیفخانه‌كه‌و، بۆ ماوه‌ی سێ چوار مانگ هاتووچۆیان پێئه‌كردین له نێوان ئه‌منی سلێمانی و ئیستخباراتی عه‌سكه‌ری (سه‌ربازی) له كه‌ركوك و له كۆتاییدا له سلێمانی حجز كراین و، له‌و ماوه‌یه‌دا هاوری كه‌مال ئازادكرابوو، هاورێیه‌ك خوی ناساندو وتی من ئه‌حمه‌د غه‌فورم وه‌ره ژووره‌كه‌مان و روێشتم وله‌وی هاورێیه‌كی تر قوتابی ئاماده‌یی پیشه‌سازی سلیمانی به ناوی فاتح فه‌ره‌ج ـ هاوریيه‌كی هه‌ورامی بوو و سێ قۆڵی دامان كوتا و له دووایيدا زانیم هاوری ئه‌حمه‌د غه‌فور به‌رپرسی حزبه له سلێمانی و، رۆژانه هاوری ئه‌حمه‌د ئامۆژگاری ئه‌كردین و له میانی قسه‌كردندا ئه‌یوت پێویسته شیوعی ئاماده بێت بۆ خۆ به‌ختكردن له پێناو ئامانجه پیرۆزه‌كانی گه‌ل و نیشتمان و هه‌موو كاتێك وره‌ی به‌رز بێت و بوێرانه له گه‌ڵ رژێمه سه‌ركوتكه‌ركان و دوژمنان ره‌فتار بكات و، زۆر حه‌زی له نوكته‌و قسه‌ی خۆش بوو له گه‌ڵ فاتح گاڵته‌و گه‌پیان گه‌رم ئه‌كردو منیش سه‌رفرازانه له گه‌لیاندا كاتمان به‌سه‌ر ئه‌بردو، شایانی ئاماژه‌یه فاتح فه‌رج له پاش 51 ساڵ له هه‌ورامانه‌و هاتیه سلێمانی و یه‌كێكی تر بوو له شاهیده‌كانم.
له پاش سێ مانگ هاوری ئه‌حمه‌د غه‌فور ئازاد كراو من و فاتح ماینه‌وه. به‌ندیخانه‌ی سلێمانی پێنج شه‌ش شێتی لێبوو، كاك نوری وه‌شتی له گه‌لیاندا گونجاو بوو، رۆژێكیان وتی من به‌رپرسی شێته‌كانم و ناهێڵم گاڵته‌یان پێبكرێت و، تاقمێكی هه‌رچی وپه‌رچی رۆژ تا ئێواره گاڵته‌یان به‌و داماوانه ئه‌كرد بۆ نموونه یه‌كێكیان ناوی فارس بوو ئه‌یانهێناو له سه‌ر لێواری دیوارێك دایان ئه‌ناو وبه شه‌ق لێیان ئه‌دا ئه‌گه‌ر كه‌وته خواره‌وه هیچی ناوێت به‌ڵام ئه‌گه‌ر نه‌كه‌وت عانه‌یه‌كی بده‌نێ (عانه چوار فلس بوو) و، فارس گه‌نجێكی جوان و مه‌رد بوو له گه‌ڵ له‌قه‌یان لێیئه‌دا كتوپر ئاواری ئه‌دایه‌وه‌و ئه‌یوت بێنه عانه و، به پێچه‌وانه‌ی فارس كۆمه‌ڵێك سه‌رسه‌ری له‌وی بوون له‌قه‌یان له گازه‌ره‌ی پشتی فارس ئه‌داو فارس وه‌ك پایه وابوو له شوێن خۆی جوڵه‌ی نه‌ئه‌كرد به‌ڵام به گه‌له كۆمه‌ك ئه‌یانخسته خواره‌وه، ئه‌و تاقمه شه‌وو رۆژ یاری كێنكه‌نیان ئه‌كرد یان گاڵته به زیندانییه‌كانی تر.
رۆژێكیان یه‌كێك له سه‌رسه‌ریيه‌كان رووی له من كردو جنێوێكی پیسی به حزبی شیوعیداومنیش یه‌كسه‌ر به‌بی وه‌ستان بۆكسێكم كێشا به‌ناو ده‌میداو ویستم زیاتری لێبده‌م و، ئه‌وه‌نده‌م زانی له هه‌موو لایه‌كه‌وه شه‌ق وبۆكسم بۆ یێت و، له‌و كاته‌دا كۆمه‌ڵێك جوتیاری دێی چه‌رمه‌گا له

گەڵ فایەق ئاغا لەوی بوون و، گوێم لە کاك فایەقی حاجی شەریف بوو وتی کورینە هەستن و، ئەوەندم زانی ئێمە سەرکەوتین و لەو کاتەدا عەریف عەلی و عەریف کازم لە گەڵ کۆمەڵێك پۆلیس هاتنە حەوشەی بەندیخانەکە ولەمنیان پرسی چییە و منیش وتم ئەمانە بە کۆمەڵ لە منیانداوەو هەردوو عەریفەکە منیان خۆش ئەویست بەدار بەربوونە گیانی سەرسەرییەکان و، منیان برد بۆ لای مفەوزی پۆلیس حەعفەرو کە چوومە ژوورەوە رەفێق چالاك لەوی دانشتبوو جەعفەر وتی دانیشەو روویکردە رەفیق چالاك و بە عەرەبی وتی کمل حدیثك واتە (قسەکەت تەواوکە) و، چالاك وتی هیچم نییەو، رووی لە من کردوتی چۆن ئەو شەرە روویداو منیش وتم : من لە حەوشەی سجن پیاسەم ئەکردو وعمر بەهاو هاتە نەنیشتم و جنێوی بە حزبی شیوعیداو منیش یەکسەر بۆکسێکم بوێ هاویشت و بەر دەمووچاوی کەوت و خوێناوی بوو ویستم زیاتری لێبدەم ئەوندەم زانی لە هەموو لایەکەوە شەق و بۆکسم بۆ یێت و ئەوە نەخشەی بۆ دانرابوو، رەفیق چالاك بە مفەوەزی وت گوێت لێبوو، منیش بە جەعفەرم وت تۆ ئەزانی من لە سەر شیوعییەت گیراوم و دراوم بە المحکمە العسکریە الخاصە (دادگای سەربازی تایبەتی) و ئەڵێن ئەوەی فیشەکێکی پێگیرا بێت لە سێدارەی ئەدەن و، من کۆمەڵێك تاوان دراوتەپاڵم: رومانەو دوربین وپێداویستی سەربازی و کۆمەڵێك رۆژنامەو شتی ترو لە سێدارەکەم مسۆگەر کردووەو ئیتر بۆ لەم بێدەڵانە بترسم ئەگەر کاك فایەق حاجی شەریف و جوتیارەکان ناوژیان نەکردایە منیان ئەکوشت و جەعفەر وتی بعد (ئیتر) منیش وتم ئەوە ئیفادە (قسەی منە) بۆیە داواکارم بەرێوەبەرایەتی پۆلیس ئاگادار بکەن و رەفیق چالاك وتی نا، با سوڵح بکەین و(ئاشتبینەوە) وتم بەرێز جەعفەر من سوڵحم ناوێت و ئەوانەی دەستیان هەبوو لەو نەخشە گێراوە بە پلەی سەرەکی ئەمانەن : رەفیق چالاك (دانەری نەخشە)، عمر بەهاو، غەریبی ئەمینی بووك جەمالی داروغاو کۆمەڵێکی تر ناوەکانیان نازانم و، رەفیق چالاك زۆر هەوڵیدا بەڵام بێسوود بوو جەعفەر ئێمەی نارد بۆ بەرێوەبەرایەتی پۆلیس ولەوی منیان بانگکردو هەرچیم لای جەعفەر وت راشکاوانەو لەوەش زیاترم باسکردو ئەوانیش یەك بە یەك بانگکران و دیارە هەندێکیان لەلایەن پۆلیسەوە ناسراو بوون و ئەفسەرەکەی پۆلیس بە زلەو قامچی و دارحەیزەران بەربووە گیانیان و تفی کردە ناوچاوانیان و، ئەم لێکۆڵینەوەو ئیفادانە (ئاخافتنی هەردولا) ئەنێرین بۆ دادوەرو گەراینەوە بۆ بەندیخانە و جەعفەر روویکردە سەرسەرییەکان و وتی: هەر جولەیەك بکەن بەشەق و دار سەرتان خوێناوی ئەکەم. تامردن پیاوەتی و مەردایەتی و جوامێریی فایەقی حاجی شەریف و جوتیارەکان لە بیرناکەم.

جارێکیان شەقاوەیەکی (سەرسەری) ئێسك قورسیان بەناوی عەلی مامە

له بەغداوە نارد بۆ سلێمانی و هاوکات چوار مێرمنداڵی جوان لە بەندیخانە بوون و عەلی مامە ئەیویست لێیان نزیك بێتەوەو کاری خراپە ئەنجام بدات و، من و فاتح بووین بە ئێشکگر بە نۆرە چاودێریمان ئەکردو، عەلی مامە لە تەوقیفخانەی (تەویلەکەی) کەرکوك یەکمان گرتەوەو لەوی بە شیوعی و پارتی و جەلالی لێمانداو نووسینێکی تایبەتی ئەوێت.

19/5/2020

پەراوێزەکان :

*خێزانێکی ناسراوی دەربەندیخان و، لەم خێزاندا لاوێکی خوێن گەرم و ئازا وقارەمان بە ناوی { رەفیق حاجی حسەێنکەریمی زێرات} شەهیدی حزبی شیوعییە.

**هاوری مەلا عەلی نامەیێکی بۆ ناردم لە گەڵ پسووڵەی گواستنەوەی محەمەد ناوێک (رەئیس عورەفا) لە کەتیبەی (۳۲) لە دەربەندیخان و، هەوڵ بدە لە گەڵ هاورێیانی سەرباز رێکیانبخەیت، رەیس عورەفا دەرکەوت چێکاوخێری رژێمە و هەڵەکە لەلایەن هاوری مەلا بوو.

***هاوری عەول کرێکاری { فەراشی } پۆلیسخان و بەرێوەبەری ناحیە بوو، لە خێزانێکی هەژارو زەحمەتکیش وکاك حسەینی بریپیچ لە شیوعییە دێرینەکانە.

****خەڵکێکی زۆر پیاوو مەردی رۆژانی سەخت بوون و کەس باسیان ناکات و کاك خسەینی حەمەرەش یەکێك لەومەردانەیەو ماڵیان لە سلیم پیرك چەپ و نزیکی جادەی تونیلەکەی سەرەوەو دەربەندیخان بوو، بەریدو رۆژنامەو بەیانی ئەهاتە ماڵیان و لەوێیان وەڵئەگیراو چی بۆ دەرەوە بوایە لە لایەن ئەو بەرێ ئەکرا.

*****تەوقیفخانە (سجن الموقف) لە سەروی خەستەخانەی سلیمانی بوو، ئێستا باغی دایکە، دیوارێکی بەرزی هەبوو و برێتی بوو 7 ژوورو هۆڵ و حەوشەیەك لە چاو بەندیخانەکانی جەلەولاو بەغداو تەویلەخانەکەی کەرکوك تەلاری شاهانە بوو.

.

دانانی کازمی بۆ سەرۆک وەزیزران و □□□وی ڕاپەڕین لە عێراقدا

دوای چەند مانگ دەستکێشانەوەی عادل عەبدولمەهدی لە سەرۆک وەزیزی، هێزە ئیسلامی و قەومیەکانی ئەم ڕژێمەی ئێستای عیراق گەیشتن بە دەستنیشانکردنی مستەفا کازمی، کەسێکی ناوجەرگەی ڕژێم و بەڕێوەبەری دەزگای سیخوڕی موخابەرات لە ٢٠١٦ەوە، تا ببێت بە سەرۆک وەزیرانی عێڕاق.

ڕاپەڕینی ئۆکتۆبەر لە ڕێڕەوی کاروانە شۆڕشگێرانەکەیدا ڕووەو ڕوخاندنی تەواوی ئەم ڕژێمە حکومەتەکەی عادل عەبدولمەهدی ڕوخاند، بەڵام ئامانجەکەی ئەوە نەبوو بیگ□□□□ت بە حکومەتێک کە بەڕێوەبەری دەزگا سیخوڕیە موخابەراتیەکەی هەر ئەم ڕژێمە سەرۆکایەتی بکات، کە خۆی داواکراوە لە لایەن جەماوەرەوە بۆ لێکۆڵینەوە لەو تاوانانەی کە دەرحەق بە جەماوەری ڕاپەڕیوو ئەنجامدراوە.

کازمی بە کۆکبونی زوربەی هێزە ئیسلامی و قەومیەکانی ئەم ڕژێمەی ئێستا و حکومەتەکەیان و ڕێککەوتنی ئەمریکا و ئێران دانرا، وەک کەسێک کە حکومەتەکەی بەشێوەیەکی کاتی ڕزگارکەری ڕژێمەکەیانە و بەرژەوەندی و نفوزی هەریەک لە ئەمریکا و ئێرانیش ل□ بەرچاودەگرێت لەگەڵ "مافی" دەستێوەردانیشیان لە ڕێڕەوە سیاسیەکانی عێڕاق. ئەوەی کە تۆزێک تای تەرازوەکە لە قازانجی ئەمریکایە هیچ شتێک لەو هاوکێشە و کێشمەکێشانە ناگ□□□□ت.

ئەرکی سیاسی بەپەلە و دەستبەجێی حکومەتەکەی کازمی ئەوەی□ ک□ □□□□ی خ□ی بگ□□□□ت وەک حکومەتێکی دژە شۆڕش بۆ خنکاندنی ڕاپەڕینی ئۆکتۆبەر و کردنەدەرەوەی ئەم توخمە شۆڕشگێریە لە هاوکێشەی هێزەکانی ئێستا لە عێڕاقدا. ل□ بەرئەوە گرینگی و بایەخی ئەم حکومەتە و هەروەها سودمەندیەکەی بۆ بورژوازی ناوخۆی عێڕاق و ناوچەکە و جیهانیش لە ئێستادا لەوەدایە کە بتوانێت ئەو ڕۆڵە بگێڕێ لە دژایەتی شۆڕش و لە هێنانەدی بارودۆخێکی سیاسی ئارام بۆ کەڵەکەی سەرمایە و هەرچی قایمترکردنی چەپۆکی سەرمایە و سەرمایەداری بەسەر ژیان و چارەنوسی جەماوەری کرێکار و زەحمەتکێش و بێبەشاندا، وێڕای ڕۆڵگێڕانیشی لە پارێزگاری لە ڕژێمی ئیسلامی و قەومی پشکپشکێنە و ڕاگرتنی ئەو هاوسەنگیە جیۆ-سیاسیەی کە لەئارادایە لە ناوچەکەدا. باقی پرۆژەی بەرنامە حکومیەکەی

پاشکۆیەکی ئەم ئەرکانە و ئامڕازێکی تەواوکەرە لە خزمەتیاندا و لە باشترین حاڵەتدا بەڵێنی درۆینەی ڕیفۆرمی بێ ناوەڕۆکە وەک حکومەتەکانی پێشووتر.
هەروەک هەموو بۆنەیەکی تر سازشکاران و ڕیفۆڕمخوازانی سەر بە ڕژێم و هەتا ئەوانەشیان کە لەناو مەیدانەکانی ڕاپەڕیندان، ئەو هەلە دەقۆزنەوە کە ڕاگەیاندنی حکومەتەکەی کازمی بۆی هێناونەتە ئاراوە تا دەستبکەن بە تەپڵ لێدان بۆ لەگۆڕنانی دروشمی ڕاپەڕینەکە، کە ڕوخانی ڕژێمەکەیە و لەگەڵیشیا ئامانجەکانی ڕاپەڕین و خواستە سیاسی و ئابوری و کۆمەڵایەتیەکانیش پوچەڵ بکەنەوە. ئەمە و سەدری□کان و ئیسلامیەکانی هاوشێوەشیان، ئەم هەلەیان قۆزتەوە تا لێدوان بدەن کە “مۆڵەت” دەدەن بە کازمی بەناوی ڕاپەڕین و ماسکی ڕاپەڕینەوە، ئەوەش لە بنەڕەتدا بۆ ل□ باربردنی ڕاپەڕینەکە و مسۆگەرکردنی دڵنیایی بۆ خۆیان و حکومەتەکەی کازمی.
ئەو ئەرکە بنەرەتیەی کە ڕاپەرینی ئۆکتۆبەر هەنگاوی بۆ هەڵێنایەوە بە دروشمە سەرەکیەکەیەوە، کە ئێستاش هەر ئەو دروشمەیە، بریتی بوو لە هەڵپێچانی سەرتاپای ئەم ڕژێمە سیاسیە. چونکە ملیۆنان لە کرێکار و زەحمەتکێش، لە لاوان و ژنان و خوێندکاران، بە ئەزموونی کردەیی و خەباتی جەماوەری چەندین ساڵەی دوورودرێژی خۆیان گەیشتنە ئەو بڕوایەی کە ئەم ڕژێمە چاکسازی هەڵناگرێ، بۆیە ئەو جەماوەرە بە بەرزکردنەوەی دروشمی ڕوخانی ڕژێمەوە لە ئۆکتۆبەری ٢٠١٩دا ڕاپەڕین، کە لە ماوەی حەوت مانگیش لە ڕووبەڕووبونەوەدا سەدان کەس لە کچان و کوڕانی ڕاپەڕیوو گیانیان بەخشی و دەیان هەزاریشیان برینداركران و گیران و ژمارەیەکی زۆریشیان فڕێنران.
پەتای کوڕۆنا و لێکەوتەکانی کەرەنتینە و وەستاندنی چالاکیە ئابوریەکان، قورساییەکی کەمەرشکێنیان خستەسەر ژیان و گوزەرانی ملیۆنان کرێکار و زەحمەتکێش و لاوانێکی کچ و کوڕ کە پێشوەخت بەدەست هەژاری و بێکاریەوە دەیانن□اند و ڕووبەڕووی ئایندەیەکی نادیاربوون. هەرچەندە بڵاوبونەوەی ئەم پەتای کوڕۆنایە یارمەتی ڕژێمیدا کە هەناسەیەکی بەبەردا بێتەوە، بەڵام ئاڵۆزکاوبونی قەیرانی سیاسی ڕژێم و توندوتیژبونەوەی کێشمەکێشی بەردەوامی ئێران و ئەمریکا و بەردەوامبوونی ڕاپەڕین و پەرەداربوونی توڕەیی جەماوەر، هەموو ئەمانە داوێنی قەیرانی سیاسی و کۆمەڵایەتیان لە عێڕاقدا بەربڵاوکردوە و پێگە کۆمەڵایەتیەکەیشی بەرینکردوە.
هێزی چینایەتی و کۆمەڵایەتی کرێکار و زەحمەتکێش کە بزوێنەری هێنانەدی ئاڵوگۆڕی شۆڕشگێڕانەی کۆمەڵگەیە، ل□ ناوجەرگەی ئەم بارودۆخەدا تا دێ پەرەدەستێنێ، گەشە دەکات و دەبێتە بەهێزبوونی سەرلەنوێی ڕاپەڕینەکە و سایە دەخات□ سەری.

ڕاپەڕینی ئۆکتۆبەر سیمای ژیانی سیاسی لە عێراقدا گۆڕی. کەس ناتوانێ بە ئاسانی بیگەڕێنێتەوە دۆخی پێشووتری. ئەم ڕاپەڕینە تەختوتاراجی ئیسلامی سیاسی و پایەکانی نفوزی ئایدیۆلۆژی بەسەر جەماوەرەوە وەلەرزە هێنا. ژنان ڕۆڵێکی بەرچاو و تایبەتیان هەبوو، قوتابیانیش بەهەمان شێوە ڕۆلێکی چالاک و کاریگەریان هەبوو. هەروەها ڕاپەڕین گورزێکی گورچوبڕیشی لە تائیفەگەری سرەواند و جەماوەری ڕاپەڕیووی کردە هێزێکی سیاسی لە مەیداندا. بەڵام هەموو ئەم دەسکەوتانە ناتوانن پایەدار و بەردەوام بن بەبێ زاڵبوون بەسەر خاڵە سەرەکییە لاوازەکانی ڕاپەڕیندا. ئەمەش پێش هەموو شتێک واتا پشتبەستنێکی بەهێز بە خەباتی چینایەتی کرێکاران و زەحمەتکێشان و لاوانی بێکار لەسەر ئاستی کۆمەڵگە و لەناو خودی ڕاپەڕین و بەگرتنەبەری ئاسۆی فکری و سیاسی سۆشیالیستیشەوە بۆ ئەو خەباتە.

ئەرکی بنەڕەتی سۆشیالیستەکان و شۆڕشگێڕەکان لە پەیوەند بە ڕاپەڕینەوە، بەهێزکردنی و زاڵبونە بەسەر خاڵە لاوازە سیاسی و ڕێکخراوەیی و فکریەکانیدا، ئەویش لە جێگەوڕێگەی کرێکاران و زەحمەتکێشان و هەژارکراوەکان و خەباتی ڕزگاریخوازانەیانەوە.

پاش ئەزمونێکی حەوت مانگە لە بەردەوامی ڕاپەڕینەکە و ئەو ئاستەنگیانەش کە ئێستا ڕووبەڕووی دەبێتەوە لەلایەن هێزەکانی دژە شۆڕش و حکومەتە نوێکەیەوە، ئەرکی ڕێکخراوکردنی هێزەکانی ڕاپەڕین و پێکهێنانی شۆرا شۆڕشگێڕییە جەماوەرییەکانی لەهەر کات زیاتر پێویست کردوە. ئەمەش پەیوەندیەکی توندوتۆڵی بەوەوە هەیە کە ڕەوتی سۆشیالیستی تا چەند سەرکەوتوو دەبێ لە یەکخستنی هێزەکانی خەباتی سەربەخۆی کرێکاران و زەحمەتکێشان و هەژارکراوان و چالاکردنی ڕۆڵی سیاسیان لە کۆمەڵگە و لە ڕاپەڕیندا.

ڕێکخراوی بەدیلی کۆمۆنیستی لە عێراقدا

١٣ی ئایاری ٢٠٢٠

دوو سەرنجی خێرا … نەوزاد

بەندی

★ یەکەم :

بە ئەوانەی کە بە بێ کارەبایی و تاریکی و ..بێ ئاوی ..و شەقامی داڕوخاو .. و موچەی دواخراو و ..پاشەکەوتکراو ، ڕازی و بێ دەنگ بوون و ..بێ دەنگن و ..بێ دەنگ دەبن ..
بە ئەوانەی بەرامبەر دزین و شوێنبزرکردنی ملیارەها دۆلار ، هیچ هەڵوێستیان نییە و ..وا خۆیان نیشان ئەدەن کە دوور و نزیک پەیوەندی بە ئەوانەوە نییە …ئەوانەی لە بەرامبەر فرۆشتنی نیشتمان و داهاتی نیشتمان و براکوژی و کاسەلێسیی بۆ دوژمنانی کوردستان ، بێ کاردانەوە و بێ دەنگ بوون ..
ئانتۆنی ڕابینز ، فەیلەسوفی هاوچەرخی ئەمەریکا ، ئەڵێت : هەموو شتێک لە زیاد بووندایە ، پێشکەوتن و دواکەوتنیش ..دادپەروەریی و دیکتاتۆریش ..باش بوون و خراپ بوونیش ..واتا کاتێ دەسەڵات خراپەیەکت لەگەڵتا دەکات و تۆ ڕازیت ، وا نەزانیت ئیتر واز دێنێ ، نەخێر ..سبەینێ خراپەیەکی گەورەترت لەگەڵدا دەکات ..چونکە لە ژیاندا شتێک نییە بە ناوی وەستان ، یان سەرکەوتن هەیە و یان ژێر کەوتن ..کاتێ بە سەرشۆڕی و نوشوستی ڕازی بوویت، ئەبێت ئیتر ببیت بە عەلاگەیەک بۆ هەڵگرتنی هەموو نوشوستی و سەرشۆڕییەکان ..
ئەگەر بە بێکارەبایی ڕازی نەبوویتایە ، شەڕی براکوژییان پێ نەدەکردیت .دەستت بە خوێنی براکەت سوور نەبووایە ، نەوتەکەتیان نەدەدزی ..کە نەوتەکەتیان دزی وبێ دەنگ بوویت ، ئەمجارەیان مانگیان لێ کردیت بە ٤٥ ڕۆژ و موچەی چەندین مانگیان بە ڕۆژی نیوەڕۆ خواردیت .. کە ئەوەیشت بە خۆت شەرعاند و لە بێدەنگیی بەردەوام بوویت، موچەکەتیان پاشەکەوت کرد و کردیان بە نیوە و چارەکە موچە ..کە ئەوەیشت قبوڵ کرد و ڕانەپەڕیت ، ئەستا ئیتر موچەکەتیان بە تەواوەتی بڕی و ..ئەڵێن ئەگەر خەریکە لە برسا بمریت،وەرە دەست بدە بە قورئانا کە خەریکە لە برسا ئەمریت ، ئەوسا سەبەتەیەک خواردنی سواڵت دەدەینێ ..کە بەمەیش ڕازی بوویت ، نازانم چی تریان بۆ ئامادەکردوویت ،بەس دڵنیام قورستر و ناشیرنترە …کەرامەت و کەسایەتیت ، زیاتر و زیاتر ئەکەوێتە ژێر پێڵاوەکانیانەوە .

★ دووەم :

خۆتان بڕیار بدەن ئەمەی لێرە ئەگوزەرێت ، خۆپاراستنە لە پەتای کۆرۆنا یان بڵاوکردنەوەی جەهل و نەخوێندەواری و گەمژەییە ..

لە ووڵاتێکی وەک ئەڵمانیا کە سەدەها کەس بە ڤایرۆسی کۆرۆنا مردن ، لەگەڵ ئەوەی کە دەسەڵاتدارانی ئەوێندەر ڕێزێکی زۆری هاووڵاتیان لەلایە و ..هەموو مافێکیان پارێزراوە و ..لە ماوەی کارەنتینی شارەکاندا زۆرترین چاودێری و کۆمەکی دەوونی و دارایی کراون ، بەڵام بڕیاریان دا قوتابخانەکان لەسەر هەموو ئاستەکان بە ڕووی خوێندکاراندا بکرێنەوە ..

بەڵام لە لای خۆمان ، کە مرۆڤ هیچ مافێکی نیە و.. ڕۆژ بە ڕۆژیش لە مافە سەرەتاییەکانی وەک موچە و کار بێبەری و بێبەش دەکرێت..بە ملیارەها دۆلاری نەوت و گازی سروشتی ئەدزرێت و لە بانکەکانی ئەوروپا ئەپەستێنرێ .. لە ماوەی کارەنتینی شارەکاندا ، نەک یارمەتی دارایی و دەروونیی هاووڵاتیان نەدرا ، تەنانەت موچەکانیشیان بڕین و..کار گەشتە ئەوەی چەندەها پیاو و ژن لە ڕاگەیاندنەکاندا گریان و ..چەندین لاویش خۆیان کوشت .. دەسەڵات مێش میوانی نەبوو ، بێ شەرمانەیش جار لە وای جار ئەیووت موچەمان پێ نادرێ و ..کورسی دەسەڵاتیش چۆڵ ناکەین ..

سەرباری هەموو ئەو هەڵوێستە ناشیرین و بەربەریانەی دەسەڵاتێکی جاهیل و مافیا و بێ مۆراڵ بەرامبەر هاووڵاتیەکانی ، خواوڕاسان ڤایرۆسی کۆڤید ١٩ هیچ کاریگەریەکی ئەوتۆی لە کوردستان نەبوو ، کەسیشی نەکوشت …کەچی دەسەڵاتی ناشیرین و مرۆڤکوژ و ژیانکوژ ، دەرگای قوتابخانەکانی بە داخراویی هێشتۆتەوە..

ئایا تۆ بڵێی دەسەڵاتێکی کورد سووککەر و ..کورد قڕکەر و ..کورد بێهیواکەری وەک ئەم دەسەڵاتە ، لە دەسەڵاتی تێکنۆکراتی ئەڵمانیا دڵسۆزتر بێ ، لە کاتێکدا لەوێندەر کۆڤید کوشندە بوو ، لێرە هیچ کاریگەرییەکی نەبوو ؟

وەڵامەکەی بۆ خۆتان بەجێ دەهێڵم ..

بەردەوامبـــوونی پەراوێزخســـتن قەیرانی بەها. کێشەی بنچینەیی

ئینسان … سمکۆ محەمەد

لەمانای زاراوەکەوە دەست پێدەکەم کە بۆچی پەیوەندیی بە پەراوێزخستنەوە هەیە، بەها بەواتای قیم دێت بەعەرەبی، وشەیەکی لاتینییە بە بنەما فەلسەفیەکەی، لەریشەوە لەوشەی بنەما رەفتارییەکانەوە هاتووە کە کۆمەڵگە وەکو پێوەر کاری پێدەکات، واتە بەپێی ئەو تەرازووەی بۆ دیاردە و شتەکانی داناوە و بەوەش ئینسان هەڵدەسەنگێنێ، هەڵبەت پێوەرەکەش بەپێی ئەو بنەمایانەی کە بەهەند وەرگیراون، یان بە لاگیری و یان بە عەقڵی کۆمەڵ نوێنەرایەتی کراون، بەپێچەوانەوە یان ئەوی تر پەراوێزدەخات و یان خۆی پەراوێزدەخات.

لەنێوان بەهای ئینسانی و بەهای باڵا کە چەند پێناسەیەکی هەیە، شتێك نەماوە ناوی بەهای ئینسانی بێت، بەڵام کە دەردەشە لەسەر نموونەی باڵای ئیدیۆلۆژییەکان دەکرێ، هێڵێکی سوور دیاری دەکرێت و وەکو موقەدەس تەماشا دەکرێ، ئەمە سەرەتای نەمانی بەهای ئینسانی یە، لەبەرامبەردا سەرهەڵدانی بەهایەکی دیکەی پیرۆز، چونکە ئەم ئینسانە درووستکراوەی ئێستا بەبێ خوداوەندی خۆی و بەبێ نموونەی باڵای خۆی ناتوانێ قسە بکات و ناتوانێ وەڵامی پرسیارەکانی خودا و هەقیقەت و چاکەکاری بداتەوە و لەپەنایدا بژی، ئەم دۆخە درووستکراوە کە سەنتەرێکی بۆ بەها داناوە، تاکو هەموو شتەکانی تر ە ئینسانیشەوە لەکەنار ئەودا بووەستن، هێزێکی باڵایە کە تەکنۆلۆژیایە و بۆ نەهێشتنی ئیرادە و بەهاری ئیرادەگەرێتییە، بۆیە ناتوانێ رەخنەی لێبگرێ، لەباشترین حاڵەتیشدا کە رەخنە دەگرێت لە کواڵیتی دەیگرێ، نەك لەو هێزە باڵایەی کە ئاراستەی دەکات.

هەڵبەت وەکو باسم کرد لەدەرەوەی بەهای باڵا، شتێکی دیکەی هاوچەرخ هەیە، ئەویش تەکنۆلۆژیایە کە مەودایەکی خستە نێوان کێشە و پێویستییە دیارەکان، ئەمەش دوای ئەوەهات کە عەقلانییەت گرینگی بەم ستایڵە بەهایەدا، هەروەها گرینگی ئەم گۆڕانەش بە پلەیەك کە نەیهێشت و دژی هەموو ئاڵوگۆڕێکی ریشەیی بووەوە کە دواجار ئاراستەشی گۆڕی، ئەم دۆخە کارێکی کرد کە ئەم چەرخەی ئێستا داوا بکات بگەڕێتەوە بۆ تواناکانی ئینسان بە سرووشتی خۆی، بەڵام بە کەرەستەگەلێك کە دیسان بەرهەمی تەکنۆلۆژیا و عەقلانیەت بوو، رێگەی نەداو نموونەیەکی دیکەی باڵای تەکنۆلۆژی خوڵقاند، بۆیە سەرەنجام ئەو بەهایانەی نەهێشت کە ئینسان وەکو مەرجی ژیانی شایستە تەماشای دەکرد، سەرەنجام پەراوێزخستنی هەر نەتەوە و کولتوور و

رۆشنبیرییەك لەئەنجامی نەهێشتنی ئەو بەهایانەوە سەریهەڵدا. تاكو ئەوكاتەی ئینسان نەبووبوو بە سەنتەری دەسەڵات لەسەر زەوی و خۆی لێنەگۆڕابوو، بەشێك لەو بەهایانە مابوون كە دڵنەوایان دەدایەوە، یان وەڵامێك بوون بۆ قەیرانە سرووشتی و ناسرووشتیەكان، دواتر كەوتە ئەو شوێنەوە كە گوایە هۆشیاری ئامانجە سەرەكییەكەیە بۆ بەسەنتەر بوونی، بەڵام دەركەوت كە جوانكردنی هۆشیاری لەگەڵ خودی هۆشیاری موزەیەف جیاوازی هەیە، بەو مانایەی كە ویژدانێك بخوڵقێنێ بەختەوەر بوو بەو یەكسانیەی كۆمەڵگەكان كە تائێستاش بەخۆیەوە نەیبینیوە، ئەمەش لە پێناو بزركردنی خودی هۆشیاری بوو كە بەمانا فراوانەكەی نەمانی بەهابوو، لەبەرامبەریشدا ناوهێنانی بۆ سەرهەڵدانی بەدیارخستنی فكر و وجوود و هەلپەرستی خودی بوو، ئەمەش وای كرد كە نێوانگیرییەكان لەنێوان شعور و بێ شعووری بەردەوام نەمێنێ". هربرت ماركوز. الانسان ژو البعد الواحد. ترجمە. جورج گرابیشی. دار الاداب ل112. ئەمەش ویژدانی لە ماندووبوون و مەترسییەكان دوورخستەوە، هەروەها رۆشنبیری گەلانیشی هەڵمژی كە بووە هۆی هەژاری و گەڕانەوە بۆ كۆمەڵگەی پیشەسازی بێ پیشەیی سرووشتی كە ئەمە بە لوغزی هەوڵەكە دادەنرێ، ئەمە پەراوێزێكە لەو پەراوێخستنەی كە ستراتیژ بوو نەك تەكتیك.

نیچە لە كتێبی ئاوابوونی بتەكاندا ئەو ئیرادەیە دابەشی سەر رەوشت و توانای هۆشیاری كرد، هەروەها پێیوایە نەخۆش و لێدراوەكان، "وەهنی بەهایی بۆ نوێخوازی لە رەوشت و هونەر و دین و زانست و مەعریفەدا هەیە، یان لە لەنێوان تێكچوونی جەستەیی و ئەخلاقیدا هەیە، ئەمە هیچ جیاوازییەكی نییە لەنێوان كەسێك رەوشتی نییە و كەسێكی تر لەرووی فیسیۆلۆژییەوە كەمئەندامە، ئەوەش بەسەر چینەكاندا دابەشدەكات، لەكاتێكدا ئینسان هەوڵی ئەوە دەدات كە لەهەموو رووداوێك مانایەك یان ئەزموونێك بدۆزێتەوە، كەچی ئەو مانایە بەهۆی نەبوونی ئیرادەوە نائامادەیە و هیچ ئامانجێكی نییە، بۆیە ئینسان بەتەنها دەمێنێتەوە لەو ژیانەی كە هیچ بەهایەكی تیانییە، بەردەوام بوونی جیهانیش بەبێ بەها و بێ مانا و بێ ئامانج، خراپترین حاڵەتە لە نەبوونی بەها". جمال مفرج. ازمە القیم من المازق اخاقلاقیات الی جمالیات الوجود. دار العربیە للعلوم الناشرون. منشورات الاختلاف ص44.

كەچی جیل دۆلۆز سەبارەت بەنیچە پێی وایە ئیرادەی هێز لەباڵاهاتن و بەدوایەكداهاتنە لە رەگەزی بەرهەمهێنانی جیاوازی چەندێتی و رەگەزی بەرهەمهێنانی جیاوازی چۆنیەتی، لەنێوان هەردوكیاندا یەكێكیان باڵادەست دەبێت و ئەویتر ژێردەست، بەوپێیەی كە چالاكی هەركامیان لەنێوان ئەرێنی و نەرێنیدایە، هەر لەوێشدا دۆلۆز ئەوە

شیدەکاتەوە کە بۆچی ئەو پرسیارانە بەردەوام دەبن و یەکێکیان دەکات بەچالاك و ئەویتر ناچالاك. لێرەوە مانای بەهای نوێ رەخنەی لێدەگیرێ، چونکە زاراوەگەلی دادپەروەوەی و ئیستاتیکا و چاکەکاری لەبارەی بکەری نوێیەوە دەستپێدەکات، لەکاتێکدا هیچ کام لەو زاراوانە بەمانا بەهایەکەی کاری پێنەکراوە، بگرە قۆپ کراونەتەوە و کۆتاییان بە هەقیقەتی بەرەهەندە ئیرادەییەکەی هێناوە، ئەویش ئەوکاتە دەردەکەوێت کە ئیرادە پوچ بێتەوە و لەبری ئیرادە قۆستنەوەی هەلومەرجەکانە.

بەها شتێکی نەبینراوە چ لەلای کەسی خوێنەوار و چ لەلای کەسی نەخوێنەوار، بەڵکو شتێکە پەیوەندیی بە ئیدراکی هەستەکییەوە هەیە، ئەگەر کەسێك لەهەر پلەو پایەیەکی کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئایینی و هتد بێ، هەست نەکات شتەکان بەهایان لەدەستچووە، هەست ناکات ژیان چ ئاراستەیەکی وەرگرتووە و چارەنووسی ئینسان بەرەو کوێ مل دەنێ، بۆیە کە نەخۆش دەکەوێ یان دەکەوێتە پلەیەکی خوارتر لە ئابوری و ژیانی کۆمەڵایەتی و هەست دەکات مافی خوراوە، ئەوکات هەست دەکات ئینسان دووچاری نەخۆشی بووە بەلەدەستدانی بەها بۆ شتەکان و نەریتی ئینسانی. ئەمە لە قۆناغەکانی رابردووی مێژووش دووبارە بۆتەوە و ئەزموون کراوە، بەڵام ئەزموونەکە جیاوازیی هەیە "فەلسەفە لەسەردەمی رۆشنگەریدا لە رۆژئاوا، رقێکی هێنایە کایەوە کە بانگەوازی بۆ دەکرد لەرێگەی دژە سیستمی کەنیساوە، ئەو جەنگەی لەنێوان بانگەشەی ئازادی و تاکگەرایی و مەزهەب و شوناس، تائێستا کە 200 ساڵە بەردەوامی هەیە، ئەم فەلسەفەیە پێیوایە هەموو ئینسانێك لەتەواوی دونیا ئایین پەروەرە، بۆیە ئینسان دەتوانێ سەربەخۆیی خۆی رابگەێنێت لە ئایین، هەروەها بەتەنها بژی، بەڵام پێچەوانەکەی راست بوو، چونکە ئەوەی ئینسانی ترساند (ئایین و نەریتی ئایینی) بوو لەناو سەنتەری ئایینەکاندا هەم لە پەرستگاکان و هەم لەنێو کۆمەڵگە خۆی کە گوتاری ئایین بەسەریدا زاڵ بوو،، هەروەها لەهەموو کردەوەکانی رۆژانە رەنگیدابۆوە، جیاوازی بچینەیی نێوان تیۆری رۆشنگەری و تیۆری ئوسوڵی لە دونیادا، ئەوەیە کە یەکەمیان جەخت لە هاوبەشی دەکات لەنێوان هەموو بەشەرییەتدا، هەروەها تاکو بەرقەرار بوونی یاسا و دەستوور تاکو ئەرك و ماف دیاری دەکات، ئینسانیش بەگشتی بەبێ لەبەرچاوگرتنی رەگەز و نەژاد و زمان و رەنگ و چین و هتد بێ منەت دەبێ بەرامبەر ئەو سەنتەرە ئایینیانە، هەروەها ئەویتر جەختی لەسەر تایبەتمەندێتی رەسەنایەتی و ئایینی و زمانەوانی و هتد دەکات، بۆ ئەوەی کێشە مەزهەبی و ئایینی و نەتەوەییەکان بەردەوام بن" حسن العودات. النهچه و الحداپه، بین الارتباك و الاخفاق. دار

الساقى. بيروت لندن. سنە 2011. ص51. ئەمەش بەپێی قسەی داريوش شايگان بۆ (بەهای ڕۆشنگەری بۆخۆی بەهايەكی كەونييە، ناتوانێ لە نێو مافە ئيسلامييەكان و مافەكانی هيندۆسييەكان و مافە كۆنفۆشيەكان هەبێ، بەڵكو لە نێو مافە كەونييەكاندا هەيە، مافيش بەسەر هەمو ئينسانێكدا پراكتيك دەبێ لەهەر شوێنێك بێ، بۆيە ئەمە نەيتوانێ تايبەتمەندێتی ڕۆشنبيری و هۆشياری ئەوانی تر، بۆ نموونە گواستنەوەی ئاسی بوون، بۆ بە ئوسوڵی بوون و توندڕەوی، كەواتە با ڕۆشنگەری هەر لەو بڕوايەدا بووبێت كە ئينسان جەوهەری دونيايە و سەنتەری درووستكەری چارەنووسە، بەڵام دەركەوت كە هەڵچوونەكانی هێزێكی ترسناكترە لە تۆفان و توڕەبوونی سرووشت، بۆيە لێرەدا ئينسان نازانێ چارەنووسی خۆی بپارێزێ، كاتێك كە لەژێر كاريگەری ئايين و كولتوور توڕە دەبێ، ئەوەی كە ئێستا دەبينرێت و هەستی پێدەكرێ لە ئاستی سياسی و ئابوری و تەندروستيدا لەهەموو جيهان، ئەو جياوازيەيە كە نەيتوانێ ئينسان بەيەك ئاراستەدا ببات، ئەمە ترۆپكی بابەتی پشتگوێ خستنی بەهايە لەلای ئينسان، هەر ئەم پشتگوێ خستنەش بوو ڕێگەی لەوەگرت خۆی خۆی پەراوێز بخات.

چيرۆكی "هەوڵەكانی" ئەمەريكا، ڕوسيا و فەرەنسا بۆ يەكخستنی كورد … فەردا چۆتين

لە توركيەوە: نەجيبە قەرەداغی

هەفتەی ڕابردوو بەشی توركی ڕۆژنامەی ئينديپێندنت هەواڵێكی بەناونيشانی " هەوڵی سێ دەوڵەت بۆ يەكخستنی كوردەكانی سوريا ئەنجامی لێكەوتەوە، پەيەدە و ئەنەكەسە ڕێككەوتن" بڵاو كردەوە. هەواڵی " هەوڵی يەكخستنی كورد "ی ئەمەريكا، فەرەنسا و ڕوسيا لە خودی هەواڵەكە گرنگتر بوو.
ئەگەر ڕوسيا لەناو مەسەلەيەكەيدا ئەوەيە ئێمە نازانين ‘هەوڵ’ەكانی چيە لە كۆكردنەوەی پەيەدە و ئەنەكەسە. هەرچی

ئەمەریکایە، لە کۆبونەوەکانی جنێف دا لە ٣٠ حوزەیرانی ٢٠١٢ ەوە تا دوایین کۆبونەوە کە هەشتەمین بوو، یەک سیاسەتی پەیڕەو کرد، ئەویش بانگ نەکردنی پەیەدە بۆ کۆبونەوەکان.
بەپێی لێدوانی کاربەدەستانی پەیەدە گوایە؛ " تورکیا ئالۆزی دروستدەکات، ئەگەر ئێمە لە ئەنکەرە بکەنەوە ئەوە رێی پەیەدە لەسەر کۆبونەوەکان دەکرێتەوە". بانگی پەیەدە ناکەن بۆ کۆبونە فەرمیەکان بەڵام بژاریان لەبی ناو ئوتێلەکان و دیداری ' نزیک' و ' سەمیمی ' ی کونجی ژوورەکانە.
لەسەردانی نوێنەرانی ئەمەریکا بۆ ڕۆژاڤا هەوڵی ڕازیکردنی کاربەدەستانی پەیەدە دەدەن بۆ شەراکەتی ئەنکەرە، بۆ هەمان مەبەست نوێنەرانی ڕۆژئاڤا لە فەرەنسا بانگی کۆشکی ئەلیزە دەکرێن و لەسەر یەک هەوڵ دەدەن.
لە نیسانی ٢٠١١ ەوە کاتی شەڕی ناوخۆیی لە سوریا کەوتەوە، کوردەکان لە ڕۆژئاڤا هەوڵی بونیادنانی هێزێکی خۆپاراستن و بەڕێوەبەرێکی خۆسەر دەدەن. لە سەرەتای ٢٠١٤ ەوە خۆسەری کانتۆنەکانی عەفرین، کۆبانێ و جەزیرەیان ڕاگەیاند. داعش لە ساڵی ٢٠١٤ دا داعش دوای داگیرکردنی بەشێکی زۆر لە خاکی سوریا و عێراق، ئەمجارەیان پەلاماری کۆبانێ دا و کوردەکان لەوە کەوتنە شەڕێکی گەورەی پاراستنەوە. لە سەرەکانی داعش یەکەمین زەبری لە کۆبانەوە بەرکەوت و بەزێنرا.
لە 'هێزەکانی کوالیسیۆن'ی ٤٠ وڵاتی جیهان نێودەوڵەتی بە ئەمەریکا ، ڕوسیا و فەرەنساوە بە شەڕی داعش کوردەکانی ڕۆژئاڤا بەشێک بوون لەو کوالیسیۆنەی کە لەناو جەرگەی شەڕی دژ بە داعش دا بوو لە ڕۆژئاڤا و باکوری سوریا. ئەمەریکا، ڕوسیا و فەرەنسا (یەکێتی ئەوروپا) ستایشی پەیەدە، یەپەگە و یەپەژەیان کرد بۆ ئەو سیستەمەی کە ڕۆژئاڤا دایانمەزراندووە. هەمان کوالیسیۆن خۆشحاڵی خۆیان دەردەبڕی و ئاماژەیان بە ماف وئازادیەکان دەکرد بۆ کورد.
لەو قۆناغەدا دەوڵەتی تورکیا پشتگیری لە چەتەکانی سەر بە گروپەکانی وەک داعش، ئەلنوسرا، تەحریر ئەلشام و هێزەکانی سوریای ئازاد دەکرد لە سوریا کە تەنیا جلەکانیان دەگۆڕان و هەموو سەر بە ئەلقاعیدەن. لەوەدا هیچ جێی گومان نیە کە شەڕی دەوڵەتی تورک لە لایەن ئەو گروپانەی ئەلقاعیدەوە بەوەکالەت لەبەرامبەر ڕۆژئاڤا دەکرا.
لە کۆبونەوەی ١٦ حوزەیرانی ٢٠١٤ ی ئەنجومەنی وەزیرانی تورکیا ئەلنوسرای لە لیستی ڕێکخراوە تیرۆریستەکان دەرهێنا. بڕیارەکە لە ١٨ ی حوزەیرانی ٢٠١٤ لە ڕۆژنامەی فەرمی ئەو ولاتەدا بلاوکرایەوە. بەڵام لە کۆبونەوەیەکی ڕۆژنامەوانی ٢ ی کانونی یەکەمی ٢٠١٥

وەزارەتی بەرگری ڕوسیا ، پەیوەندی نێوان داعش و تورکیا بە نیشاندانی دیمەنی تۆمارکراو بەڕێی ڕەسەدی سەتەلایت، نیشاندا. لە لێدوانەکەدا هاتبوو کە ئەردۆغان و بنەماڵەکەی بەڕێی چەتەکانی داعش بەڕێی قاچاخ نەوت لە عێراق و سوریا دەبەن.
ئەوەش دیمەنەکانە
(https://www.youtube.com/watch?v=H3nbDsYNTwM)

وەرای کراوەیی دۆخەکە لەو ئاستەشدا، دەوڵەتی تورک بەشێوەیەکی سیستەماتیک و یەک لە دوای ڕایدەگەیاند کە عەفرین داگیر دەکات و دواتر بەرەو ڕۆژهەڵاتی فرات دەچێت. کوردەکان لە ڕۆژئاوای فرات لەگەڵ ڕوسیا و لە ڕۆژهەڵاتی فراتیش لەگەڵ ئەمریکییەکاندا لە شەراکەت و پەیوەندییەکی ‘ باش’ دا بوون.

‘ یەکێتی نەتەوەیی’ بۆ کورد دەوێت؟

بەدرێژایی ئەو قۆناغە، ئەو پێکهاتەیەی کە ناوی ئەنەکەسەیە، لە ئەستەمبول و ئورفا بە بەردەوامی لەگەڵ ئەرکدارانی دەزگای موخابەراتی تورک- میت کۆدەبوونەوە و بەکراوەییش لێدوانی چاپەمەنیان دەدا. لە بەرلین و ستۆکهۆڵمیش خۆپیشاندانیان ئەنجام دەدا و داوای ئەوەیان دەکرد کە پەیەدە بخرێتە لیستی تیرۆرەوە و بەوەش پشتگیریان لە دەوڵەتی تورکیا وەردەگرت.

ئەمەریکا و فەڕەنسا و ڕوسیا کە بەردەوام بە پەیەدەیان دەڵێن ” لەگەڵ ئەنەکەسە ڕێکەون” هۆکارەکەی هەرچییەک بێت، بێزار نین لەو سیاسەتەی ئەنەکەسە بەڕێوەی دەبات، بانگەوازیان لێدەکەن کە ” پەیوەندییەکانتان لەگەڵ تورکیا ببڕن، کار لەدژی پەیەدە مەکەن”.

بەڵام، لەکاتێکدا کە ئەو پەرەسەندنانە لە ئارادابوون، ١٨ ی کانوونی دووەمی ٢٠١٨ ڕوسیا هێزەکانی لە سنوری تورکیا-عەفرین کێشایەوە. دواتر ئاسمانی سوریای بۆ فڕۆکەکانی تورکیا کردەوە. تورکیا-چەتەکانی داعش عەفرینیان داگیر کرد. هەرچی ئەمەریکایە ڕایگەیاند کە ” لەبەرئەوەی عەفرین لە ڕۆژهەڵاتی فراتە توانین هیچ بکەین”.

ئەمەریکا هەمان گەمەی لە ڕۆژهەڵاتی فراتیش کرد

لە تەموز و ئابی ٢٠١٩ دا نوێنەری ئەمریکا لە کاروباری سوریا جیمس جیفری دەستی بە جموجوڵێکی چڕوپڕ کرد لەگەڵ ئیدارەی ڕۆژئاڤا. لە ژێر ناوی بەربەستکردنی فشارەکانی تورکیا ئەو هێزانەی یەپەگە ، یەپەژە و قسد – یان ناچار کرد کە لە سەر هێڵی سنور بوون بەچەکی قورسەوە بە ١٥ کم بۆ ناوخۆی ڕۆژئاڤا بکێشنەوە و هەموو سەنگەر، خەندەقەکانیان پڕ تێکدان، دواتر بەڕێی ڕاگەیاندن نیشانیان دەدا کە هێزی ئەمەریکی و کوردی پێکەوە دەوریە لە ناوچانە دابین

دەکەن. ئەو لێدوانانە لە سەرەتای تشرینی ۲۰۱۹ دا بوو.
ئیدارەی ئەمەریکا لە لێدوانێکی نوێی دا لە ۷ ی هەمان مانگدا ڕایگەیاند کە هێزە سەربازییەکانیان لە سوریا و رۆژئاڤا دەکشێنەوە. دواتر، سەرۆکی ئەمەریکا ترمپیش ڕایگەیاند ” تورکیا سنورەکانی ناپارێزێت ، ئەوە دوو سەد ساڵە کورد و تورک شەڕ دەکەن، ئەو شەڕە پەیوەندی بەوانەوە نیە”.
لە ۹ ی تشرینی یەکەمی ۲۰۱۹ یشەوە ئاسمان و زەمینی ڕۆژهەلاتی فرات بۆ دەوڵەتی تورک کرایەوە. چەتەکانی داعش و سوپای تورک سەرێکانی و گرێ سپیان داگیرکرد، جەمیس جیفری نوێنەری ئەمەریکا بێئابڕوانە گووتی کە گوایە ئاگایی لەو شتانە نیە کە ڕوودەدات، شتێک نیە کە لە بەرامبەر دەوڵەتی تورک و چەتەکانی داعش بیکەن.
مایەی تێگەیشتنە کە مەسەلەی کشانەوەی هێزەکانی ئەمەریکا لە ڕۆژئاڤا و سوریا فێلێکی ڕووت و سادت بوو و دوای داگیرکردنی ئەو دوو ناوچەیە لەلایەن تورکیا و چەتەکانەوە ڕوونتر بوویەوە.
ئەمەریکا لەکاتێکدا کە بەبەرچاوی کامێراکانەوە لە عێراق هێزەکانی دەکێشایەوە، هەمان ئەو ڕۆژانە بەتاریکی شەو ، بەش -بەش هێزەکانیان بەکێشی لای بیرە پەترۆلەکانی دێرەزور دەکرد. دەکرێت بە چەند پرسێک لەوانەیە باشتر لە مەسەلەکە بگەین:
ئێستا، چی □ویدا، چۆن بوو لەکاتێکدا کە باس لە یەکخستنی کانتۆنەکانی عەفرین، کۆبانێ و جزیرە دەکرا، ئەمەریکا، روسیا و فەرەنسایەیەکی کە بژاریان داگیرکاری تورکیا-داعش بوو لەبەرامبەر ر□ژئاڤا هەر وا لە پڕ دەستیان بە ‘ هەوڵ ‘ ی یەکێتی نەتەوەیی کورد کرد؟
ئەو زهنیەتە چیە کە ئەو هەموو هەرێمانەی پێشکەش بە دەولەی تورک کرد کە گەلی کورد و پێکهاتەکانی تر بە بەهایەکی گەورەی ڕەنج و خوێن رزگاریان کردبوو ئێستا ویژدانیان جوڵاوە لە پێناوی ‘ یەکێتی نەتەوەیی’ کورد ؟

بۆچی لەگەڵ شاندی کۆنگرەی نەتەوەیی کوردستان دانانیشن؟

لە باکوری کوردستان لە سەرەتای کانوونی یەکەمی ۲۰۱۹ دا ۱۰ ڕێکخستن و پارتی کوردی کۆبونەوە لە پێناوی سازکردنی یەکێتی نەتەوەیی دا. شاندێک لەو پێکهاتەیە چوونە باشور و چاویان بە نوێنەرانی پارتی دیموکراتی کوردستان، یەکێتی نیشتمانی کوردستان و بزوتنەوە گۆران و پارتەکانی تر کەوت.
ئەو هەوڵەی(!) کە ئەمەریکا، فەرەنسا و ڕوسیا دەیدەن بۆ یەکخستنی کورد لەڕۆژئاڤا بۆچی کەمترین پەرۆشیان بۆ باکوری کوردستانیش نیە، بۆ پشتگیری لەو دەستپێشخەرییەی ئەوان ناکرێت؟ یەکخستنی پارتە

کوردەکان لە باکوری کوردستان ناکەوتە چوارچێوەی یەکێتی نەتەوەییەوە؟ مەگەر ئەوەی لە باکوری کوردستان دەکرێت بە یەکێتی نەتەوەیی نیە؟

شاندی ئەمەریکا کە دەچنە ڕۆژئاڤا و پەیەدە و ئەنەکەسە کۆدەکەنەوە، بە هەمان هەوڵ لە نێوان پەکەکە، پدک، ینک و گۆڕان نادەن؟ فەرەنسا و ڕوسیا کە خۆشحاڵیان دەردەبڕن بە کۆکردنەوەی پەیەدە و ئەنەکەسە، بۆچی بۆ هەموو کوردستان دەرینا بڕن؟

داخۆ لەژێر کۆنترۆڵێکی ڕەهای ئەمەریکا و ڕوسیا بەسەر سوریا و عێراقەوە و کردنەوەی ئاسمانەکەی بۆ تورکیا ، دەکرێت داوا لە یەکێتی نەتەوەیی بۆ کورد لە ڕۆژئاڤا بکرێت؟

لە هەموو کات و لە هەر جێیەکی دونیا، یەکێتی نەتەوەیی لەسەر خاکێکی ئازادکراو لە زەبری داگیرکەران و لە پێناوی دامەزراندنی ئیدارەیەکی ئازاد بووە. کە لەڕاستیدا یەکێتی نەتەوەیی لە دژی داگیرکەرانی ناوخۆیی و دەرەکی بووە. بەڵام ئەو یەکێتی نەتەوەییەیە کە ڕوسیا ، ئەمەریکا و فەرەنسا پەیەدە-ئەنەکەسە دەیانەوێ، داخۆ بۆ ئەوەیە کە کورد ببنە خاوەن پێگە و بە ئازادکردنە لە داگیرکەرییەی تورکیا؟

شاندێک بە سەرۆکایەتی، هاوسەرۆکی کۆنگرەی نەتەوەیی کوردستان ک.ن.ک ئەحمەد قەرەموس بە ئامانجی پێکهاتنی یەکێتی نەتەوەیی لە ٨ ی کانوونی یەکەمی ٢٠١٩ دا چووە باشوری کوردستان بە نوسراو و زارەکی داوای دیداری لە پارتی دیموکراتی کوردستان و مسعود بارزانی کردبوو بەڵام وەڵامیان نەدرایەوە. کۆنگرەی نەتەوەیی کوردستان بە ئامانجی پەرەدان بە یەکێتی نەتەوەیی دامەزرا و ٣٨ پارت، ڕێکخستن و دەزگا سیاسی و مەدەنی لە ژێر چەتریدا کۆکردۆتەوە. جگە لە پارتی لەگەڵ هەموو پارت و ڕێکخراوەکانی تر لە باشوری کوردستان لەسەر یەکێتی نەتەوەیی دیداریان ئەنجام دا.

لەکاتێکدا پارتی دیموکراتی کوردستان پشتگیری ” یەکێتی نەتەوەیی” نێوان پەیەدە و ئەنەکەسە دەکات بەلام بۆچی لەگەڵ شاندی کۆنگرەی نەتەوەیی کوردستان کۆنابێتەوە؟ بۆچی پارتی دیموکراتی کوردستان یەکێتی نەتەوەیی لەگەڵ پارتەکانی تری ڕۆژئاڤای کوردستان ناوێت؟

ئامانج دا بەشکردنی خۆسەری دیموکراتی ڕۆژئاڤایە

ئەو سێ دەوڵەتە، لە کاتێکدا کە پێشنیازی پەیوەندی و شەراکەت لە نێوان پارتی یەکێتی دیموکراتی پەیەدە و ئەنەکەسە دەکەن، داوای ئەوەی ناکەن کە ئەنەکەسە پەیوەندی لەگەڵ تورکیا ببڕێت یان نوسینگەکانی لە ڕوحا-ئورفا و ئەستەمبول داخات و بگەڕێنەوە ڕۆژئاڤا، ئامانجی ئەمەریکا دوورخستنەوەی پەیوەندی نێوان ئەنەکەسە

و تورکیا نیە، بەڵکو لەوەی ئەنکەسەوە، بەکەشکردنی پەیوەندییە بە دەخەک کە مایەی ڕەزامەندی پارتی دیموکراتی کوردستان و و تورکیا بێت. پەرەشی نوێنەری ئەمەریکا بۆ کاروباری سوریا جیمس جیفری بە گەیشتن بەو ئامانجەیە. بە ئەوەش ئامانجی ئەمەریکا و فەرەنسا نزیککردنەوەی پەیوەندە و ئەنکەسە نیە، کۆتایی هێنان بەدۆخی دابەشبون و لەسەر بنەمای یەکێتی نەتەوەیی نیە، بەڵکو ئامانجی دابەشکردنی خەسەری دیموکراتیە و ئەوەش لەسەر داوای تورکیا دەکەن.
ئەو شاندە تایبەتەی کە لە لایەن ئەمەریکا ، ڕوسیا و فەرەنسا دیدار ئەنجام دەدەن لەپەناو ‘ یەکێتی نەتەوەیی ‘ لەڕۆژئاڤادا بۆ لەپەناوی ئاساییکردنەوەی پەیوەندی نەوان پەکەکە- پارتی دیموکراتی کوردستان هەمان کار ناکەن؟ لەکاتێکدا کە گوێ بە کاروبارەکانی ‘ یەکێتی نەتەوەیی’ دراوە لە ڕۆژئاڤا ، هەلایسانی قەیرانی زینە و وەرتە بە گەمارەدانی قەندیل لە لایەن دەوڵەتی تورکیا و پارتی دیموکراتی کوردستانەوە، مەگەر دەکرێت ئەمەریکا و روسیا و فەرەنسا لە پەرەسەندنە بێ ئاگا بن؟
بە پاکتاوکردنی پەکەکە دەوڵەتی تورک هەنگاو بە هەنگاو سەرقاڵی داگیرکردنی باشوری کوردستانە؛ لەسەر چیا و گردەلەکەکان بنکەی نوێی سەربازی دروست دەکەن، بنکەی رادار بۆ گوێگرتن و چاودێری دادەمەزرێنن، بەپێام کاربەستەکی پارتی دیموکراتی کوردستان کاتە دەوڵەت ” پەکەکە بالە خاکی عێراق دەرچێت” و ” تورکیا هەر لەسەرەتاوە کێشەی لەگەڵ کوردی سوریا نەبووە کێشەی لەگەڵ پەکەکەیە” ، مەگەر دەکرێت بیر لە دروستییان بە مەسەلەی یەکێتی نەتەوەیی لە ڕۆژئاوای کوردستان بکرێتەوە؟
ئەمەریکا، ڕوسیا و فەرەنسایەکی کە عەفرین،سەرەکانی و گرێ سپیان ڕادەست بە تورکیا کرد، ڕێیان بۆ داگیرکاری باشوری کوردستان کردەوە، بوونە سەیرکەری بەردومانکردنی کامپی مەخمور و شەنگال، داوایان بۆ نزیکردنەوەی پەیوەندە و ئەنکەسە نە لەگەڵ واقیع، ئەقڵ و لۆژیک نایەتەوە.
ئەو پیلانە نەونەتەوەییەی کە ئەمەریکا و روسیا سەرکێشی دەکەن لە ژێر ناوی ‘ یەکێتی نەتەوەیی’ لە ڕۆژئاڤا، پاکتاوکردنی پەکەکە لە باشوری کوردستان، ئەو پیلانەیە کە دەولەتی تورکیا و پارتی دیموکراتی کوردستان دەیانەوێ ئەنجامی بدەن.
بە ڕاستیش ئەمەریکا، روسیا و فەرەنسا یەکێتی نەتەوەیی نەوان کوردانی ڕۆژئاڤایان ناوێت، بەڵکو دەیانەوێ هەنگاو بە هەنگاو ئەو سیستەمی خەسەرییە دیموکراتیەی کە نزیکەی ١٠ ساڵە دامەزراوە هەڵوەشێنن و مۆدێلێکی ئیدارەی دیکە بەهاوبەشی ئەنکەسە دامەزرێنن. هەرگیز نەیاندەتوانی ئەو مۆدێلە بۆ کورد یان بە

دژایەتی کورد ئەنجام بدەن. بەڵکو ئێستا هەوڵ دەدەن کە ئەو پیلانە قێزەونە بە بەشێک لە کورد ئەنجام بدەن. بەهۆی ئەو هەڵوێستانەیان لە ماوەی ئەم دە سالەی دواییەدا هیچ هۆکارێکی لۆژیکی و ئەقلانی نیە وا لە کورد بکات کە باوەڕ بە ڕوسیا و ئەمەریکا بێنن، ئەوەی دیکەی وەهم و درۆیەکی گەورەیە بە بەرچاوی هەموو کەسێکەوە ئەنجام دەدرێت!

فەردا چەتین

لە تورکیەوە: نەجیبە قەرەداغی

-____________________________

سەرچاوە: ئۆزگویر پۆلیتیکا

لەدوا شەودا .. یەك دوو قسە … حەیدەر عەبدولڕەحمان

لە دەستپێکی نمایشکردنی ئەلقە سەرەتاییەکانی زنجیرە درامای (دوا شەو) ی دەرھێنەر (کارۆخ ئیبراھیم) بەرھەمەکە زۆر بەتوندی کەوتەبەر شالاوی رەخنەیەکی زۆری جەماوەریی، بەڵام زۆرینەی ئەو رەخنانە، فۆرمێکی زانستیانەو لۆژیکیانەیان وەرنەگرتبوو، کە تێیدا بەرھەمەکە شەن وکەو بکرێ و دەست نیشانی کەمو کوڕییەکانی بکەین و لایەنە نەگەتیف و پۆزەتیلفەکانیشی لەبەرچاو بگرین.

لەھەموو حاڵەتێکا پێویستە ئەو بەرھەمە وەك ئەزموونێك بخەینە ژێر توێژینەوە، ئەوە لەبەرچاو بگرین کە ئەو بەرھەمەو زنجیرە درامای (بەختەبارانە) ی نیاز لەتیفیش لەدایك بووی قۆناغێکی ترن لەقۆناغەکانی درامای کوردی، دوای چەندین ساڵ لەغیابی درامای کوردی و ئەو چەقینە درێژ خایەنە لە دایك بوون، کە بینەر تێیدا دووچاری بێ ھیوایی ببوو.

بۆیە پرسی سەرھەڵدانەوەی درامای کوردی بوو بەزەرورە، دەزگا میدیا کارەکانی خستە بەردەم بەرپرسیاریەتێکی ئەخلاقی و نیشتمانی، کە لەبری کڕینی زنجیرەی بیانی و خەرجیەکانی دۆبلاژ کردن، ھەوڵی بەرھەم ھێنانی زنجیرە درامای کوردی بە باشتر زانرا، بەو ھیوایەی

بتوانن ئەلتەرناتیف بۆ زنجیرە درامای بیانی دابین بکەن، لەهەمان کاتیشدا بۆشایی غیابی درامای کوردیش پڕ کەنەوەو تینوویەتی بینەری کوردیش بشکێنن.

ئەو دوو دەرهێنەرە (کارۆخ ئیبراهیم) و (نیاز لەتیف) چانسی وەرگرتنی ئەو دەرفەتەیان بەرکەوت و کەوتنە بەردەم تاقیکردنەوەیەکی سەخت، کە چۆن بتوانن لەو دەرفەتەدا دڵی جەماوەر لەخۆیان رازی بکەن و لەئاست ئەو متمانەیە دابن کە هەردوو دەزگای کورد ماکس و ئاڤا بەو دوو دەرهێنەرەیان بەخشی .

بەگوێرەی کارۆخ ئیبراهیم – ئەو دەرهێنەرێکی شانۆیی بووە و لەو بوارەشدا جێگەی متمانەی هەوادارە شانۆییەکانی خۆی بووە، بەڵام بەهۆی ئەو هەلومەرجە ساردو سڕو چەق بەستووەی شانۆی کوردی، بڕیاری دەست هەڵگرتنی لەشانۆی کوردی دا، بۆ ئەوەی کاری دەرهێنانی تەلەفزیۆنی بکا.

بێگومان ئەو بڕیارەش بڕیارێکی سەخت بوو ، چونکە شانۆو تەلەفزیۆن دوو دنیای لێك جودان، هەر یەك لەوان تەمەنێك ئەزموونی دەوێ تابتوانیت ئەرکێکی قورسی وەك دەرهێنانی زنجیرەیەکی 20 ئەلقەیی بگریتە ئەستۆی خۆت، بۆیە ئەو بڕیارە بۆ ئەو سەرکێشیەکی سەخت بوو.

ئەو لەدەستپێکدا پشتی بەچەند بنەمایەك بەست بۆ ئەوەی لەو سەرکێشیەدا سەرکەوتن بەدەست بێنێت

1. هێنانی کاستێکی پرۆفیشنال لەوێنەگرو هونەرکارە تورکییەکان بۆئەوەی زامنی وێنەگرتنی دراماکەی بۆ بکەن، بەوناوەی وێنەگرتن رەگەزی بنەڕەتی درامایەو زامنی بەشێکی زۆری سەرکەوتنی دراماکەی بۆ دە کەن .
2. ئەنجام دانی گرێ بەست لەگەڵ زۆرێك لەهونەرمەندە دیارەکانی کوردستان لەسلێمانی و لە هەولێر، بۆ ئەوەی ئەو ناوە ناسراوو دیارانەی بواری نواندن لەکوردستاندا، هەم ببنە فاکتەرێکی رەونەقداری میدیایی بۆ بەرهەمەکە، هەمیش لەلایەنی نواندن لەبەرهەمەکەدا زامن کەن .
3. هێنانە پێشەوەی نوخبەیەك لەگەنجە کوڕو کچەکان، لەوانەی توانای باشی نواندنیان هەیە و هەندێکی تریان روخساری سەرنج راکێشیان هەبوو، بۆ رەونەق دارکردنی شاشە .
4. دەستەیەك لەمیدیا کارو نەخشەسازو گەنجی لەدەوری خۆیدا کۆ کردەوە، بۆ کاری راگەیاندن وپەیوەندی و راگەیاندن.

هەموو ئەو رەگەزانە بنەمایەك بوون بۆ ئەو پلان و نەخشەیەی دەرهێنەر دایڕشتبوو بۆ ئەنجام دانی کارەکەی.

بەڵام ئەو پرسیارەی دێتە پێشەوە ئەوەیە ئاخۆ بەو هەموو خۆ

ئامادە کردنەوە لەئەنجامدا بەرهەمەکە سەرکەوتنی بەدەست هێنا؟ یا تووشی شکستێکی گران بەها بوو؟

من دەڵێم: ئەگەر بەرهەمەکە وەك ئەزموونێکی هونەری وەربگرین دەڵێم: رەنگە بەرهەمەکە وەك شێوە لەگەڵ ئەزموونە رابووردووەکانی درامای کوردی جیاوازی هەبێ، بەڵام ئێمەی کورد خاوەنی نین، کاتێك بۆمان هەبوو دڵمان پێیان خۆش بێت کە ئەو ئەزموونە ئەزموونی دەستی وێنەگرانی خۆمان بوایە، یا کۆمپانیایێکی کوردستان ئەو کوالیتەی دابین کردایە، بۆ نموونە ئێمە لەبەرهەمەکەدا شانازی بەمۆنتاژ دەکەین کە تێیدا گەنجێکی کورد (کاروان زامدار) کاری مۆنتاژی بۆ کردووە.

بۆیە پرسی بەکارهێنانی خیبرەی بیانی لەهەر پرۆژەیەکی هونەری دا، ئەگەرچی کارێکی نا ئاسایی نیە، هەندێ لەدەرهێنەران بۆ کاری سینەمایی و درامی پیادەی دەکەن، بەڵام ئەم هونەرە ناگەڕێتەوە بۆ سەر لێهاتوویی دەرهێنەر، بەڵکو ئەو پرۆسەیە پرۆسەیەکی بازرگانیە، بۆ هەر کەسێك دەکرێت پارەی بۆ خەرج کات، بەڵام لەهەندێ حاڵەتیشا زیان بەخشە، چونکە ئەو ستاافە مۆرکی تایبەتی خۆیانیان هەڵگرتووە، ستایلی ئەوان لەهەر بەرهەمێکدا بەکار بێت دەناسرێتەوەو دەزاندرێ کە ئەو ستایلە ستایلێکی تورکیە، بۆیە بایەخێك بۆ مۆرکی نیشتمانی و نەتەوەیی تێ بەجێ ناهێڵێ و هونەری خۆیشت بە سەردا فەرز دەکات.

بەڵام خۆ تۆش نەتەوەیەکی پێت خۆشە بەدراما، بە سینەما، بە شانۆ، بە موزیك، خزمەت بە کولتووری نەتەوەکەی خۆتەوە بکەیت، ئەو کولتوورە لەو کەناڵە هونەرییانەوە بەجیهان بگەینیت، ئەگەر سبەینێ ئەو زنجیرەیە بەزمانێکی غەیرە کوردی تەرجەمە یا دۆبلاژ کرا، ئەو غەیرە کوردە لەرێگەی دراماکە ئاشنا بەزۆر لەسیما نەتەوەییەکانی تۆ بێت، نەك وا بزانێ بەرامبەر بەدرامایێکی تورکی دانیشتووە، ئەی کەواتە ئێمە چیمان کرد؟ بەپارەو خەرجی خۆمان بچین خزمەتی تورك بکەین ؟

کارۆخ لەنەخشە پلانەکەی خۆیدا بیری بۆلای گەلێك بابەت چووە ببنە فاکتەر بۆ سەرکەوتنی بەرهەمەکەی، تەنیا شتێك نەبێت کە بۆتە فاکتەری هەموو ئەو ئاسەوارە نەگەتیفانەی رووبەڕووی دراماکە بۆتەوە، ئەویش کاری نووسین و سیناریۆی زنجیرە دراماکەیە!

کارۆخ نووسەر نیە،کەچی لەهەستیارترین کاتدا بۆتە کەسێکی خۆ پەرست و بەرژەوند پەرست بۆ ئەوەی هیچ ئەزموونێکی هەبێت

لەبواری نووسین و سیناریۆ و تێکستی درامی ، ئەو ئەرکەی خستۆتە سەر شانی خۆی، ئەو ئامادە بوو بۆ هەموو کارە هونەرییەکانی تر دەست کراوە بێت، ئەو کاستە هونەرییە لەتورکیا بێنێ و هونەرمەندانی هەولێرو سلێمانی لەیەك بەرهەمدا کۆ کاتەوە، بەڵام ئامادە نەبوو نووسەرو سیناریستێك بۆ بەرهەمەکەی دابین بکات، بەو هۆیەوە رووبەڕووی هەموو ئەوکێشانە بۆتەوە کە لە دراماکەدا هەیە، چونکە سەرچاوەی گشتی هەموو گرفتەکانی ئەو زنجیرەیە، کەم و کوڕیەکانی دەقە کەهەموو ماندوو بوون و خەرجی و ئاواتەکانی بینەری بەهەدەر دا.

ئەو پرسی دەقی بەپرسێکی زۆر لاوەکی وەرگرتووە و هیچ بایەخێکی پێ نەداوە، کەچی کۆمپانیا بیانیەکان کاتێ دەیانەوێت دەق ئامادە کەن، گرنگترین شت بەلای ئەوانەوە دەقە، بۆ نووسینی زنجیرەکان چەندین نووسەرو چەندین سیناریۆ نووس کاری بۆ دەکەن، هەندێکیان ڕۆژانە لەگەڵ ستاف دا دەمێننەوە بۆ هەندێ چارەسەری درامی لەکاتی وێنە گرتندا، هەر هەمووشیان کەسانی شارەزاو پسپۆرن لەبواری خۆیاندا.

ئەوانن دیمەن و گرێ ی درامی وروژێنەر دروست دەکەن و چارەسەری بۆ دادەنێن، ئەگەرنا بە تەنیا کەسێك چۆن 300 ئەلقە ئامادە دەکرێت .چ زنجیرە درامایەکی 20 ئەلقەیی هەیە ئەرکی نووسین و دەرهێنان و بەرهەم هێنان بگرێتە ئەستۆی تەنیا کەسێکی بێ ئەزموون لە نووسین ، بێ ئەزموون لە دەرهێنانی تەلەفزیۆنی، بێ ئەزموون لەبەرهەم هێنان ؟

هەتك کردنی زمان :

سەرکێشیەکانی کارێخ هەر تەنها بەسەر ئاستی دراماکە نەشکاوەتەوە، بەڵکو زمانی کوردیشی هەتك کردووە، کە بینەر نازانێ بەو پەرش و بڵاویەو سەرلێ شێوانەی دیالیکت، ئەو ئەکتەرانە خەڵکی کوێن؟ بۆ هەندێکیان نیوەی رستەی دایەلۆگەکانیان سلێمانیەو نیوەکەی تری رستەکەی هەولێرییە؟

بۆ جیاوازی دیالیکت لە نێوان باوك و کچ ، خوشکو برادا هەیە؟

بۆ ئەوەندە بە سووکی و بێ بایەخی تەماشای زمان بکرێت کە ناسنامەی نەتەوەییتە؟

لەجێگەی تر بۆ پاراستنی تێکست لەهەڵەی زمان بەلانی کەمەوە سێ سەرپەرشتیاری زمانەوانی بۆ دادەندرێت بۆ پێداچوونەوە بەتێکست لەچەندین لایەندا ..

ئامانج و فەلسەفەی دراماکە:

ئەو بۆ ئەزموونیە وای لە نووسەر کردووە لەکاتی نووسین دا ئامانج و فەلسەفەی بەرهەمەکەی دیاری نەکات، نەتوانێ لوکێشن و دیمەن و رووداوەکان، بەئاراستەیەکی دیاری کراودا بۆ خزمەتکردنی ئامانجی زنجیرەکە بەرجەستە بکات.

ئەو لەتاوەرێکی باڵاوە دەڕوانێتە خوارەوەو و دەچێتە ناو ژیانی بورژواو سەرمایەدارو بزنس مانەکان و ئەو ژیانە باق و بریقەدارانەی ئەوان لەکۆشك و تەلارو کۆمپانیا بازرگانیەکانیان دەخاتە روو، ئەوەندەی بەلایەوە گرنگە کامێرا بۆ خزمەتی نمایشکردنی باڵەخانە بڵندەکانی ئەوان و لوکێشنەکانی سپۆنسەر تەرخان بکرێت، ئەوەندە هەوڵەکانی بۆ تێر کردن و گەیاندنی ئامانجی دراماکە تەرخان نەکرا، بۆیە پرسی بازرگانی کردن بە بەرهەمەکە زۆر بە زەقی لە رێکلامەکانی زنجیرەکە بۆ ئەو کۆمپانیایانە دەردەکەوێت.

واقعێکی مزەییەف

لە پەنای ئەوەدا، دەرهێنەر پەردەپۆشی لەواقعێکی تاڵی کۆمەڵایەتی دەکات، واقعێکی مزەیەفی ئەمڕۆی کوردستان نیشان دەدات، وەك ئەوەی کوردستان تەنیا کۆشەی خاوەن کۆمپانیا زەبەللاح و مافیا بازرگانەکانی هەبێت، بەشێوەیەك لە واقیعە راستەقینەکە دوور دەکەوێتەوە، بینەر وا هەست بکات، ئەوەی دەیبینی کوردستان نیەو هیچ پەیوەندیشی نەبە کوردستان و نە بەخەڵکەکەشیەوە هەیە!

پرسیارەکە ئەوەیە ئایا ئەو دیمەنانە چی پێشکەش بەکۆمەڵگای کوردی دەکەن؟ دەیەوێ چیان پێ بڵێ ؟

ئیدی (شێوە) کە رووی دەرەوەی زنجیرەکەیە لەسەر ئەو بناغە داڕماوە لەبیرو ئامانج و دامەزراوە.

جاران لەسەردەمی کلاسیك و رە شو سپی دا (شێوە) بوونی نەبوو، بەڵام چونکە تاوەرێك هەبوو، لە چوارچیوەی ئاماجێکی سیاسی و کۆمەڵایەتی و کۆمێدی دا بەرجەستە دەکرا، وەرگری خۆیان هەبوو، کە تا ئێستاکەش دوای تێپەڕ بوونی دەیان ساڵ، خەڵکی تامەزرۆی بینینی دراماکانی ئەو دەمەی وەك جەنابی موفەتیش، تاپۆ هەقی چیە، لانەوازان، پیسکەی تەڵ پیرن.

کەواتە تاوەرێك لەشێوە گرنگترە، بەڵام هەردوکیان بە یەکەوە هاوکێشەکە تەواو دەکەن، ئەوەی تاوەرێکە بەرکەوتەی لەسەر بیرو خەیاڵ و عەقل هەیە، بەڵام شێوە تەکنیکێکە تەنیا بۆ جوانکاریی و هەڵخەڵەتاندنی چاوە، شێوە بەهەموو تەکنیك و کوالیتە رەنگاو رەنگەکانیەوە هیچ ناهێنێ، ئەگەر لە خزمەتی تاوەرێکدا نەبێت.

هەر ئەو کێشەیەی نێوان ناوەڕۆك و شێوەیە زنجیرە دراما تورکیەکانی سووك و بێ بەها کردووە، کە ئێستا ئێمە دەمانەوێت لەدوا شەودا لاسایان بکەینەوە، کۆمەڵگاکەمان وەك کۆمەڵگای تورکی نیشان بدەین، چەندین دیمەن لەسەرجێیی گەنجەکانمان لەگەڵ سۆزانیەکان بەرووتی نیشان بدەین، ئافرەت هان بدەین بۆ بەڕەڵایی و جگەرە کێشان، ئافرەت لەخێزان دابڕێنین و هەر یەکەو بەتەنیا لەباڵەخانەیەکی جیا بژین بۆ رابواردن، هەندێکی دیکەیان بکەین بەسەرۆك مافیاو پیاوەکان بفڕێنن ،ئەمانە ئەگەر تەقلیدی کۆمەڵگای تورکی نەبن چین؟
چونکە ئامانج لە سیناریۆکەدا ونە، ئاراستەی بەڕێوەچوونی رووداوەکانیش شێواوە، ئەگەر دوای بیست ئەلقە لەهەزار بینەر بپرسی ئەو درامایە باسی چیت بۆ دەکات ؟ رەنگە 10 بینەری ئاسایی شتێ لە هێڵی درامی و ئایدۆلۆژی دراماکە تێ نەگەیشبێ، ئەوەندە نەبێت کۆمەڵگایەکی توندو تیژ دەبینێت، کە هەمووی هەر بازرگانە و هەر یەکەیان لە رەئیس عەسابەیەك دەچێ، کۆمەڵێ پیاو لەشێوەی مافیا دەوری ئەو بازرگانانەی داوە، کاری کوشتن و بڕین و فڕاندنیان پێ دەکەن، خەڵکی وەك تەحسینی کاسب کار لە شوێنی تایبەتی وەك ئەمنی عامە تەعزیب دەدەن و لەخوێنی سوور دەکەن، بەگوناهی ئەوەی کچێك خانووەکی لێ کڕیوە و ناونیشانەکەی لەو پیاوە بێ ئاگایە داوا دەکەن ! بەدەیان دیمەنی تر لە کوشتن و فڕاندن و تەعزیب دان و چاو بەستنەوەی کچان، بۆ ئەوەی ئەو هەموو ئیرهابە هیچ پاساوێکیان هەبێت .
ئەوەندەش رووداوەکانی فڕاندنی کچان و هێنان و بردنیان بۆ نەخۆشخانەو دەرهێنانیان دووبارەو سێ بارە دەبێتەوە، وایان لێ دێت رووداوەکان کاڵ ببنەوەو هیچ تام و چێژێك نەبەخشن .
کێشە لەو نێوەندە ئەوەیە کە دەرهێنەر توانای دروست کردنی گرێ ی درامی و چارەسەرکردنیانی پێ نیە، بەدەوری چەند رووداوێکی روو کەش دا لە بازنەیەکی داخراودا دەسوڕێتەوە، بۆ ئەوەی هەست بە پێشەوەچوونی ریتمی دراماکە بکەیت.
ئەکتەر:
بێگومان ئاسەوارە نەگەتیفەکانی دەرهێنان هەر تەنها بەسەر رووداوەکاندا بە جێ نامێنێ، بەڵکو کار دەکاتە سەر ئەکتەریش، کە نەتوانێت کاراکتەرەکەی خۆی وەك پێویست بناسێ و شوێنی خۆی لە جوگرافیای دراماکەدا پێ بزانێ، ئەگەرنا ئەو ئەکتەرانەی لەو درامایەدا بەشدارن کۆمەڵێ ئەکتەری بە ئەزموونن، لەچەشنی شەماڵی عەبە رەش، ئیبراهیم حەکیم، سەلام

کۆیی، خەرمان هیرانی، پێشڕەو حسین، یونس حەمە کاکە، فرمێسك مستەفا، ناسر حەسەن، شادان فوئاد.کە هەر یەك لەوان لە رابووردووا، داهێنانی خۆیانیان هەبووە، بەڵام لەو بەرهەمەدا ئەوانە نەبوون کە ئێمە پێشتر ناسیومانن و دەرهێنەر نەیتوانی قۆرخی دەسەڵاتی هونەریی ئەوان بكا وەك پێویست، ئەوانیش گیرودەی دەقێكی سەقەت بوون، کە نەتوانن لە چوارچیوەی ئەو دەقەدا دەرچن، دەقێك کە پێبێ لەگرژی، ئەکتەر ناچار دەکات نواندنێکی گرژ بکات، نەتوانێ فۆرمی نواندنی خۆی بگۆڕێت.

هەروا لەدوا شەودا کۆمەڵێ ئەکتەری گەنجی وەك (رۆژە فایەق، ژیا فەرهاد، ئاکام تاهیر، محەمەد تاهیر، سۆران ئیبراهیم، ترێ فاتیح ، ژاڵە، کەنار سەرچڵ، بژار سەعدی، شادی ئارام ،رزگار زاهیر، هاوکار سەعدی، هێشەنگ خۆشناو،بەشدارن، توانای باشی خۆیان نیشان دەدا لەنواندندا،ئەگەر دەرهێنەر ئاراستەیەکی دروستی ئەکتەرەکانی خۆی کردایە بۆ تێگە یشتن لە کاراکتەرەکانیان.

ئەو ئەکتەرانە زۆرینەیان نواندنێکی پۆلیسیان دەکرد، وەك ئەوەی پیاوی ئەمن و هەواڵگری و پۆلیس بن، نەك پیاوی بازرگان، زۆرینەیان ببوون بەئەمن و لێکۆڵەرەوەی تاوان، بەتایبەت ئاکام تاهیر کە وەك پیاوی پۆلیس و لێکۆڵەرەوە نواندنی دەکرد، نەك وەك کوڕە بازرگانێك .

دەبوا دەرهێنەر لەو ئەکتەرە لاوانە بگەینێ کە ئەوان لە درامایێکی پۆلیسی دا کار ناکەن، ئەوان شتێکی ترن، بۆیە پێویست بەو نواندنە موستەنەعە ناکات کە دەیکەن و فۆرمێکی ناسروشتی و نا واقیعی دەبەخشن..بۆیە من هەستم کرد دەرهێنەر بایەخێکی ئەوتۆی بەپرسی نواندن نەداوە، جگە لە پرۆڤەیەکی رووکەش نەبێت .

لە دیمەنەکانی کۆتایی دا چەند گۆرانیەك بە دەنگی عەبدولقەهار زاخۆیی بۆ راکێشانی سۆزی بینەر خرابوونە ناو رووداوەکان، بەدەنگێکی خۆش و لوکێشنێکی سەرنج راکێش، بەڵام لەکلیپ دەچوون، جگە لەوەی هەموو گۆرانیەکان کەوتبوونە دوا ئەلقەکان، وا باشتر بوو لەنێوان ئەلقەکاندا پارچە پارچە بکرابونایە، نەك هەموو گۆرانیەکان لە کۆتایی دا پەخش بکرێن .

ئەنجام: ئەم ئەزموونەی کارۆخ ئیبراهیم – وێڕای هەموو سەرنج و تێبینیەکان تەکانێك بوو بۆ زیندوو کردنەوەی درامای کوردی، دەکرێ لە ئایندەدا سوود لەکەم و کوڕیەکانی وەرگرین

و درامای کوردی بە ئاراستە راست و دروستەکەی خۆیەوە بخەینە سەرپێ .

چاوەڕوانی و کێشەی بێدەنگی … عەلی شێخ عومەر

لە شیعری: (دوایین شەوەکانی سیمرخ)ی سەڵاح شوان دا

“دوایین شەوەکانی سیمرخ”1 هۆنراوەیەکی درێژی (سەڵاح شوان)ی شاعیرە، دەکرێ ئەم شیعرە بە تەواوکەری شیعری “شەوێك لە ژیانی سیمرخ”2 هەژماربکرێ، هەرچەندە مەودایەکی زەمەنی درێژ لە نێوان دەقی یەکەم و دەقی دووهەمدا هەیە، نێوانێك لە بێدەنگی، لە ئازار و لە سالارگەراییدا ناتوانێ چیتر گوێ لە ترپەکانی نەگرێت، نەخرێتە ژێر ڕەهەندەکانی دەنگ و پرسیارکردن، هەر ئاوێك، یەقدانەوەی خۆتەی ئەو کێژانانەیە، سەردەمانێك، تەمەنێکی لێسەندووە، وێنەیەکی لەبەردا گرتووەتەوە، وەك بنەمایەك ڕیزپەڕ کردنی ئەو وێنانە دژوارە، زبری ئەزموونێکە، کەژاوەی ڕێوڕەسمێکە، پاژێکە لە ژیان و لە بوونی شاعیر، ڕەنگە لە نووسینی شیعردا، وێنە کاڵبێتەوە، بەڵام سەراسیمە تەواو نابێت، هەمیشە بە شێوازو جۆرێکی تر، لێرە نا، لە شوێنێکی تردا، لە هەندەراندا، لە تەنیاییدا خۆی دووبارە دەکاتەوە، شیعر بەجۆرێك لە جۆرەکان ناهێڵێت وێنە کۆتایی پێبێت، کردەی شیعر ترجاندن و ڕێکخستنی ئەو وێنانەیە، تێڕوانین و دۆزینەوەی جیاوازییەکانە، سەرنجدانی هاوڕێك و هاوتاو هاودژەکانە، ئەمەش نکۆڵی لەوە ناکات پتر لەیەك خوێندنەوە هەڵگرێ، شاعیرو ڕەخنەگری ئایرلەندی سێسیل دەی لویس لە کتێبی وێنەی شیعریدا دەنووسێت “وێنەی شیعری ئەفسانەی تاکە”3 وابەستبوونی (سەڵاح شوان) بە هونراوەی “شەوێك لە شەوانی سیمرخ” لە ساڵی 1977 دا بەیەك نەفەس، بێ ناوبڕ، بێ وەستان، شەسەت و هەشتاو پێنج دیڕە شیعری نووسیووە، چۆن ئێستا و ڕابردوو و ئایندەی لەیەك کاتدا لە شەوێکدا چڕکردووەتەوە، چۆن زیرەکانە لەتەك شوێندا کاتی بەکارهێناوە، ئاوێتەی کردوە، لە بێدەنگی ئەفسانەیەکی کراوەی خوێقاندووە، لە ئەزیندای بێدەنگیەکەیدا، پێگەیەکی تری هێشتووەتەوە، لە دوای چل

ساڵ لە ئەزموونی شیعری، لە کات و شوێنی جیاوازدا، لە تاراوگەدا، واتا لە ساڵی 2017 دا جارێکی تر لە بێدەنگییەکی ترەوە، لە تەنیاییدا، دەرگایەکی دیکە واڵادەکات، گەر لە سەرەتادا، کۆدی سیمرخ ئاماژەیەکی ئاراستەکراو بێت، هەر جاری بە شێوازێك، دیوێك لە سووتان و لە ئازار، زیندوو بوونەوەی گیانی شاعیری نیشان بدات، بە دامرکاندنەوە ئازار لە ژیلەمۆی نووسیندا، ئەزموونێ زیندوو، لە ژیانی خۆی لە شەوێکدا چڕکاتەوە، ڕادەستی نێو دەقە شیعرییەکەی بکات، کافکا ئاسا بە ئازار ژیان بدۆزێتەوە، شۆبنهاوەر دەڵێت "هونەر ڕێگایە بۆ دەربازبوون لە ئازار"4، گەر شاعیر لە شەوێکدا ڕەهەندەکانی کۆدی سیمرخ، سووتان و ئازار، لە چەند گرتەیەکدا ڕابردوویەك بشکێنێ، دوای چل ساڵ، لە تەنگەژەی ئازاری سووتان و زیندوو بوونەوەدا، جارێکی دیکە دێتەوە، ئێستا دەشکێنێ، جارێکی تر لە ئازارێکی دیکەدا، لە چڕکردنەوەیەکی نوێدا، دەقی شیعری (دوایین شەوەکانی سیمرخ) دەنووسێتەوە، میکانیزمی سووتان و زیندوبوونەوەی سیمرخ وەك کۆدێك، کردەیەکی کرۆنۆلۆژیی بازنەییە، هەر لە دووبارە بوونەوەی سووتان و زیندووبوونەوەدا، بێکۆتایە، بێ دوایە، بەهۆی ئەوەی نەبەستراوە بە کاتێکی دیاریکراو، گەر شەو وەك تاك ئاماژە بێت بەجێگیرکردن و گەمارۆکردنی کات، ئەوا وشەی شەوەکان وەك کۆ ئاماژەیە بە تێکشکانی جێگیربوونی کات و تەواونەبوون، واڵاکردن و رەتکردنەوەی دوایینە، ئەمەش لەگەڵ سروشتی سیمرخدا یەکدێتەوە، گرێدانی وشەی شەوەکان بە دوایین، دەکرێ گەمەیەکی زمانەوانیی بێت، ڕۆیشتن و درێژەپێدان بگرێتەوە، ئێستا بەگوێرەی دوێنێ دوایینەیە، بەیانی بە بەراوورد بە ئێستا دوایینەیە..هتد بە تازە کردنەودا دەروات، ئازار دەمێنێ و دەق زیندوو دەبێتەوە، ڕەنگە هەندێ لە وێنەکان بە ئاسانی نەیەنە بەردەست، بەڵام لەناو ناچن، بەشێوەی جیاواز، بە تێزێکی ترەوە، سەرلەنوێ دەردەچنەوە، دێنەوە یادگا، دەبنە بەشێك لە ئەزموون و لە خەونی شاعیر، گوزارشتکردن لە خەون و ئەندێشە، فاکتەرێکە تەنیایی شاعیر دەبووژێنێتەوە، بوونەیەکێکی بێدەنگیە، هاوپێچێکە خۆی لە نێو چەمکی مەنەلۆژدا کۆپی دەکات، لە شوێن و کاتی جیاوازدا، بە تێکشکانی شوێنکات، هەر جارەو پاژێکی لێدەردەخات، بۆشاییەکی پڕ پڕدەکاتەوە، لە پرۆسەی داگەڕاندا، هەمیشە هەر بۆشاییەك، یادەوەرییەك بۆ خەیاڵ و هونەر ماوەتەوە، بۆرخیس دەڵێت "خەیاڵ واقیع ئامادە دەکات بۆ ئەوەی ببێتە هونەر"5، شاعیر ناتوانێت خەیاڵێك باربکات کە هەڵگری واقیعی هونەری شیعر نەبێت، لەم دەقە شیعرە درێژەی (سەڵاح شوان)ی شاعیردا، بەچەند سامپڵێك دەتوانین ئاوێزانی بڕێکی ئەو دەقانە بین.

تا ئەمرۆکەش..

هەموو ڕۆژێك كاتێ كە ئێوارە دادێ
بە یادی عەشقە جوانەمەرگەكەی تۆ
پەردەكانی دڵم دادەدەمەوە و
مۆمە شیعرێكی گەش وەك چاوەكانت
دادەگیرسێنم و بێدەنگ
پشت لە سەردەمی گورگانە دەكەم و
ڕووەو ڕۆژئاوا دادەنیشم
زۆر چاوەڕێم كرد تا وەكو كوێراییم داهات
ئێستاش خۆری خوداكەی تۆ
لێم هەڵنەهات
تازە بەم درەنگان شەوە
بەم درەنگە زەمانە
بە دەم مەستیی و نەستییەوە
نە خۆر هەڵدێ و نە من چاوەڕوانی خۆرم
بە مۆمە كوژاوەكانی خەونەكانمدا دەچمەوە
لاپەڕ بە لاپەڕە هەڵیان دەدەمەوە بەڵكو
لەم شەوە سارد و تاریكەی دوادواییدا
ترووسكاییك ببینم
هیچ دیار نییە
وتی لێرە دانیشە
لە گەڵ یەكەمین گزنگی خۆرهەڵاتندا دێمەوە
ئێستا و ئەوسا نەمدییەوە
هەندێك لە كۆپلەی 1 ی شیعرەكە …. لاپەڕە 1

گەر خودی شیعر پێگرێك بێت بۆ زیزبوون لەگەڵ خەونەكانیدا، بە كۆمەكی چەند وێنەیەك كۆتای بە دنیایەكی تێكشكاو بێنێ، تراژیدیایی ڕابردوو لە ئێستادا تۆماربكات، ئایندەش بەنادیاری لە چاوەڕوانییەكی دڵڕەق و بێهوودەدا بهێڵێتەوە، ئەوا دەسپێكی ئەم شیعرە لە شوێنكاتی "ئەمڕۆكەش" خستنەسەری باكڕاوندی شوێنكاتێكە، ڕەهەندەكانی ڕابردوویەكە، هەڵگری هەمان خەم و ئازارە، لە جۆرایەتی دووبارە بوونەوەی هەمان پرینسیپە، مامڵەكردنە لەگەڵ هەمان ئەو مەراسیمانە كە شاعیر دەقی پێوەگرتووە، لە نائامادەی گوێنەگرتنی ئەوی بەرامبەردا، شاعیر ناچارە لە تەنیایی و بێدەنگیدا، ڕێگای مۆنۆلۆگ و دواندن لە تەك خۆیدا بكات، باس لە یادكرنەوەی پەیوەندییەك بكات كە لەسەر هێڵێكی دیاریكراودا دەڕوات، لەگەڵ هاتنی هەموو ڕۆژێكدا دەیەوێت حەقیقەتێك كۆبكاتەوە، پێداگری لەسەر ڕەتكردنەوەی بەدگومانییەكدا بكات، لە ناوەخندا لەگەڵیدا دەسووتێ، چیتر ناتوانێ بگات بە یەقینێك دۆنیایی

پێببەخشێت، دەیان مۆم داگیرسێنێ کۆپە لە دەیان شیعر دەدات، ناخی پێ دادەگیرسێنێ، تەسکێنی نادات، قەرەبووی عەشقێك ناكات، لەگەڵ یەکەم چاوترووکانیدا نەما، یان جوانەمەرگ بوو، پرسیار جێدەهێڵێت، بۆ نەما؟ پێمان ناڵێت، بە لادانێك پەردەپۆشی لەسەر نهێنییەکان دەكات، بە لارێكدا هەنگاو دەنێت كە ڕووداو تێیدا تیرۆر دەكرێت، نەخۆی دەجوڵێت، نە هەوڵی چارەسەرکردنی دەدات، لە ڕاستیدا بەجۆرێك لە جۆرەکان، گەر چاوبەستی لەمەڕ هەمووشیان نەکات، بە دۆنیایەوە بۆ یەکوودوو خۆی هاوتای عەشقە جوانەمەرگەکەی دەکات، لایەکی ئەرێنی دەمرێنێت “مردنی ڕاستەقینە ئەوەیە کە هیچ ڕوونەدات”6 غرووری شاعیرانە، ڕۆنانی وشە، هەستیاری وادەکات یەخانگیری داکەوتەکانی بێت، وەك شاعیر پتر مژۆڵی خەیاڵی دەكات، لە ڕێگای خەیاڵ و فانتازیاوە، ڕادەستی داکەوتەکان نابێت، بەرەنگاریان دەبێت، هەمیشە ڕۆحی شاعیر یاخیە، نێچیر نییە بە دەم گورگەکانی واقیعەوە ڕاوبکرێ، دژوارە بتوانێ لەگەڵ دڵڕەقی و نا ئەقڵیانیەتی واقیعدا، هاوكێشەیەك بدۆزێتەوە، بنەماكەی لەسەر زۆردارو زۆرلێكراو دامەزرابێت، (سەڵاح شوان) پێش ئەوی مرۆڤ بێت شاعیرە، گەر بە دیوێکدا بە نەرێنی لە دۆزەخی واقیعدا دەستبەرداری ئەوی بەرامبەر بێت، بە دیوێکی تر لە بەهشتدا جێی ناهێڵێت، لە دەقی شیعرییدا، لە زاکیرەدا، بە نەمری دەیهێڵێتەوە، گەر لە دەنگ و دیدەنیدا وونی بکات، لە بێدەنگی و تەنیاییدا دەیدۆزێتەوە، دوای بێدەنگییەکی چل ساڵی، جارێکی تر دێتەوە، بە سووتانی خۆی، سیمرخ ئاسا خۆی دەسووتێنێ، مۆمی دەقە شیعرییەکەی زیندوو دەکاتەوە، لە هەندران، لە ڕۆژئاوا، جارێکی تر دێت، پرسیار لە دانیشتنی خۆی دەکات، هەرچەندە ئەو پەیوەندییە وەك پراكتیك تەواو بووە، بەڵام تەنیا هیوایەك لە نێوان دوا لیزمەی مردن و ژیاندا مابێتەوە، ئەوەیە ئەوی بەرامبەر هێشتا لە چاوەڕوانیدا ماوەتەوە، فاکتەرەکانی مانەوە، فۆگەرێکی بەهێز دەبەخشنە چەمکی چاوەڕوانی، ڕەهەندەکانی چاوەڕوانی لە دیمانەو دایلۆگ و دەنگدا دەشکێت، لە بێدەنگیشدا چاوەڕوانی وزە پێڕکێنە، نەیارێکە یان نایەت بەرامبەرت بگرێ، یان که دێت، تۆ نایبینی، یەقین لە گومان جیاکاتەوە، تەلیسمی سیحرێکی کەمەندکێشە بەگێڕانەوەی خۆت، باجی کاریگەری ئەوی بەرامبەر زامن دەکەیت، چاکەو ئەمگی خۆت بە دەرخستنی نەنگی و بێ وادەی ئەو نەبێت، محاڵە لە دادگای ویژداندا دەرچیت، بە هۆ بێت، یان بەبێ هۆ، بە وەخت بێ، بە ناوەخت بێ، بە درەنگانێ شەو بێ، یان زەمانە، سکاڵا بێت، یان ئاشتەوایی، ئەوی بەرامبەر نییە و نایەتەوە، ئایا توورە بووە یان تۆڕە لە تۆ و دونیا دەکاتەوە، یان ناوکێ ڕقە لە قاوغی خۆشەویستیدا خۆی حەشارداوە، هەرکامیان بێت جیاوازی

دروستناکات، ئەویش خۆی بەشە تەواوکەرەکەی (سەڵاح شوان)ە، بە تەنیا گوناه وسزاکه هەڵناگرێ تا بخرێتە لیستی ڕەشەوە، ڕەشبردنەوەی ڕایەڵەکانی ئەویندارى، هەروا ئاسان نییە لە حیرس و سووتانی خۆتدا، لە ژێر فشاری تەنیایدا ئومێدی چاوەڕوانی گەر سەری گشت خەونەکانت نەخوات، سەرجەم لاپەڕەکانی نەنووسێت، ئەستەمە لە نێو دونیایی چاوەڕوانیدا، بەرانبەر بە نادیارەکانی پەیوەندی خۆشەویستی و کەنارکەوتندا، بە زیندووی بمێنێتەوە، لە دووتۆی ڕایەڵەکانی دەقەوە ئاوێزانی تروسکایەکی ڕاستەقینە بێت، ئەفسووس کە ڕوونادات، گوزارشت لە ونبوون و لە بێهوودەی مرۆڤ دەکەیت، دوالیزمەی بکەر و بەرکار، دڵدارو دڵخواز، بە ئاراستەکردنی دەق بەرەو شیعر نووسین، بە لەتکردنی شوێن و جێگیرکردنی کات، دەکرێ درك بە یەکەمین جیاوازی بکەین، جیاوازی دوو دونیا، لە لووتکەیەکدا بە دوو ئاراستەی هاودژ دەگەن بە یەکتر، ئەوەی بەیەکەوە گرێیان دەدات، چەمکی چاوەڕوانییە، هاوتابوونی بێدەنگییە، نەگەیشتنی دەنگە بەیەکتر، حاڵی نەبوونی دوو شارستانییەتە، دوو بیرۆکەیە، دوو تێڕوانیینە، لە کایەی چاوەڕوانیدا هەناسەدەدن، دەمرن و دەژین، بەڵام ڕووداو دروست ناکەن، گەر (سەڵاح شوان) ڕوو لە ڕۆژئاوا، لە هەندران پرسیار لە دانیشتنی خۆی بکات، هەنگاوێك نەیەتە پێشەوە، پێشوەخت بڕیاری کوشتنی دەڵەمەی ئەو پەیوەندیەی دابێت، لەڕێگای سووتانەوە، بە بێدەنگی بەهرە بە داهێنانی شیعری خۆی بدات، لای دولبەریش شاراوە نییە وەك ژیلەمۆیەك تەماشا بکرێت، دەقی شیعری و داهێنانی پێ گەرم بکرێت، یارییەکە دیارە وەك چاوشارکێ وایە، چاو پێشینی یەکێکیان لە چاوەڕوانیدا، ڕاکردنی ئەوی ترە، خۆشاردنەوەی یەکێکیان گەڕانی ئەوی تریانە، هەردووکیان بە جووتە کۆکن لە پیادەکردنی ئەم یارییە، لە ڕازیکردنی نەرسیسیەتی هەردوو لا، ئەم وەك شاعیر، ئەوی نائامادەش وەك ڕەگەزی مێینە، ئەوی نائامادە لە لووتکەی بێدەنگیدا بە مەنۆلۆگ و خۆ دواندن، بە پێڵێنانی (سەلاح شوان)خۆی کەسێکی تر ناجارێکی تر، داوایەکی محاڵ لە (سەڵاح شوان) دەکات پێی دەڵێت: "وەر لیرە دانیشە" شوێن لەت دەکات کات لە چاوەڕوانیدا جێگیردەکات گەمەی ڕۆژئاواو ڕۆژهەڵات، ئێرەو هەندەرانی پێدەکات، نایەتەوە، دەنگێ، دیالۆگێ فەراهەمکات، گوزارشت لە سادەیی بکات، لە کاتێکدا بێدەنگی خۆی لە خۆیدا وەك ئەوین وەك دەقی شیعری پڕ لە ئالۆزییە، بە دیوێکی تر، گەر گریمانەی ئەوە بکەین، ئەوی دڵخواز یاخی نەبوایە و گوێڕایەڵی بانگەشەکەی ئەمی دڵدار بوایە، بێدەنگی بشکانایە، ڕاستەوخۆ بە دیدەنی و دیالۆگ و ڕازی دڵی خۆیان بکردایە، ئەوسا لە بێدەنگیدا، چ کێشەیەك دەمایەوە تا ببێتە

فێگەری دەقی شیعرێکی زیندوو، کارەساتی شاعیربۆ ئەو شتەیە کەنییەتی، لە نێو بۆشایيەکدا بۆی دەگەرێت، پێیناگات، بەردەوام هەڵگری ڕوحێکی یاخی و ناسەقامگیرە، بەمەش دەبێت بە خاوەن ناسنامەی شیعری ڕاستەقینە. نارەحەتی دەق سەردەخاتە سەر سەقامگیری ژیانی تایبەتی خۆی، گەر لەسەر حسێبی نیوەکەی تری ژیانیشی بێت.

ئێستا لە دوایین هەنگاودا
ئاوڕ دەدەمەوە ڕێگام خۆڵەمێشە
نازانم کێ پێشتر گری تێبەرداوە
نازانم کێ
کێ بوو؟ بۆچی؟
گوڵزارەکەی ئەوسای جێگا دڵداریمانی کردووە
بە وشکە خاکێکی وەکو
وەکو دڵم ڕەق و چۆڵ و شەقار شەقار؟
ئەو وتی ئێستاش هەر ماوە
تۆ نایبینیت
کوێرە چاوێك خەو بە خۆری سبەینێوە نەبینێ
وێرانە دڵێك نەبێتە چوارچێوەی خۆرێکی عاشق
من هەردوو خۆرەکەم دۆراند
کۆپلەی 3 ی شیعرەکە …. لاپەڕە 3

یەکێك لە خەسڵەتەکانی فانتازیا، ڕیزکردن و دیاریکردنی ڕەگەزەکانی خەیاڵە، خورپەیەکی تەبا و هاودەنگە، لە ئەفسانەو فۆلکلۆرەوە سەرچاوەی وەرگرتووە، لە چوارچێوەی خوددا چاو هەڵدەهێنێ، گەر خودگەرای ڕۆحی (سەڵاح شوان) پەیوەست بکەین بە ڕۆحی دەزگیرانەکەیەوە، گەر بە کرداریش نەبێت، لە ڕێگای یادوەرییەکانیەوە لەگەڵیدا دەمرێت و دەژی، وون دەبێت، دەدۆزرێتەوە، لەنێو چێژی ڕەهاو ونبووندا تراژیدیای گەشتێك دەنووسێتەوە، ڕاساندن و کۆگیری پەیوەندییەك لە نێوان دوو ئەفسانە یان دووچیرۆك یان زیاتردا دەکات، نووسەر ئەمجارەیان زیرەکانە، گەشتی چیرۆکی سووتان و زیندووبوونەوەی سیمرخ دەکاتە دەروویەك، لە گۆشەنیگایەکەوە پەیوەندی وبەراوردێك فەراهەمدەکات، لە دەرگای تراژیدیاوە بەرکەوتنێك لەتەك "چیرۆکی ئۆرفیۆس"7 دا دەکات، ئامـاژەکردنی ئۆرفیۆس، ئاماژەکردنە بە ماڵبەندی ڕاستەقینەی هونەرمەندان و شاعیران، (سەڵاح شوان) لە ڕووی ستراکتۆر و لێکچواندنەوە بە شێوەیەك لە شێوەکان وەچەیەکی دڵسۆزی ئۆرفیۆسە، وەك پاشگرێکیش بێ نکۆڵی ڕێرەوەکەی دەگرێتەبەر، هاوپێچ لەگەڵ دەمکرانەوەی تێکست، تێهەڵتێشکردنی دوو بابەتدا، ئاراوی چەواشەیەك دەگرێتەوە، کەسەرو خەم و ئازاری ڕایەڵەکانی ئەویندارى، تەنگەژەی

بوون تێدا دەرباز نابێت، لە نێو هاوکێشەیەکدا پاك نابنەوە، پەلکێشی گەورەترین کارەساتمان دەکات، ئۆرفیۆس ئاسا لە دوایین هەنگاودا، لە ئاوڕدانەوەیەکەوە دەستپێدەکات، گەر مردنی ئۆردیگا سەرچاوەی داهێنانی ئۆرفیۆس بێت، بۆ نەوەکانی دوایی خۆی، فێگەری میراتییەك بێت، خەم لەگەڵ یەکتردا بەشکەن، ئایا خەم وەك دەرئەنجامێکی کۆتایی هەڵناسێت بە گۆڕینی ئاراستەکانی ئەو پەیوەندییە، لە ماتەمینی و بێدەنگیدا چێژی سەراتاکانی خۆی لەبار نابات، بۆیە سەیر نییە دەنگی خۆمان بخینە پاڵ بێدەنگی (سەڵاح شوان) لە دوایین هەنگاوە، ئاوڕ لە خۆشەویستەکەی دەداتەوە، سووتانی ئێستای لە زیندوو بوونەوەی ڕابردوودا بە دەستدەهێنێ، ئەفسانەی خۆشەویستیی و ڕق، جیابوونەوە و ئاشتەوای، خەندە و فرمێسك، بێگەردی و تاوان، لە ئاوڕێکدا کۆدەکاتەوە، چ ئاوڕێکە، کە ڕێگا خۆڕەمێش بێت، ئاساوەری هادەس (دۆزەخ)ێکی هەڵگرتبێ، ئایا ئاوڕدانەوەکەی فاکتەری پاکبوونەوەی گوناهێکە کە هەستی تاوانی تێدا چاندووە، یان بە ئەنقەست خۆی نەبان دەکات، دەچێتە دەرەوەی هاوکێشەی کەنارکەوتنی ئەو پەیوەندیە، بە مانایەکی دیکە، وەك نەرسیسێك کەنارکەوتنی ئەو پەیوەندییە دەخاتە ئەستۆی ئەوی بەرامبەر پاکانە بۆ خۆیدەکات، لە بێدەنگیدا شتێك دەشارێتەوە، بە نهێنی قەربووی ئاشکرابوونی دەکات، ئایا دڵخوازەکەی ئەمی شاعیریش وەك ئۆردیگا کەسی دیکە لەگەڵیدا ڕابردووی هەیە، ئایا ئەو کەسە بە دوو ئاراستە غەریزە هارناکات، یەکەم ئەوی دڵخواز ملکەچی ئارەزووکانی دەکات، ڕاستەوخۆ لەبەرچاو ئەوی شاعیری دەخات، دووەم بە زوڵم زۆرداری ئەوی دڵخواز دەمرێنێت و بە ژیانی دۆزەخی ڕادەستدەکات، هەڵهاتنی ئەمی دڵخواز تێوەگلانی بەم چارەنووسە، ئیرەی ئەمی شاعیر زیندوو ناکاتەوە، وای لێناکات هەمیشە لە گوماندا بمێنێتەوە، ناخۆشترین دۆزەخ ئەوە نییە لە گومانێکدا بژیت، کەسێکی تر بە زورەملێ بۆ ڕەزامەندی ئەوی دڵخواز ئاگری خۆشکردبێ، مەردایەتی لەوەدا نییە ڕزگاری بکەیت، بەڵام بەو مەرجەی نابێت ئاوڕ لە ڕابردوو بدەیتەوە، سەیری دواوە بکەیت، دۆزەخ لەوێیە، سێکووچکەی ڕابردوویەکی هەڵگرتووە، هیچ شتێ لەکەی گومان وبێست لە ئیرەی ناسێنێ وەك کەسی دەخیل و ئەوی دڵخواز، ئاوڕنەدیتەوە ناحەوێتەوە، نکۆڵی تێ تەنگەژەی بوونە، ئایا مێژوو لە ئەفسانەکاندا خۆی دووبارە ناکاتەوە، بەدەر لە ئاوڕەکەی ئۆرفیۆس دڵخوازەکەی تێش، دایکە حەوا ئاسا، لە ڕێگای غەریزەوە کە بە مار ئاماژەی بۆ کراوە، بۆ تام و چێژو لەزەتی خۆشەویستی سێوێك هەڵیگرتووە، لە دوای چاوەڕوانی چل ساڵ لە بەهەشتەوە تێو باوکە ئادەمی دەرنەکردە سەر دۆزەخی زەوی، ئایا لە ئەزەلەوە ئاوڕدانەوە

بۆ کردەی ئەوین، گوناهی یەکەم نییە، هەڵکڕانی بەدگومانییەك نییە، تاوان لە نێو بێگەردیدا ناسووتێنێ، دەنگ حیلکەی خۆشی و ئاسوودەی لە نێو فرمێسکی بێدەنگیدا نغرۆ ناکات، لە کۆتاییدا دۆزەخ ناخاتە سەرپشت، ئایا بەهەشتی خۆشەویستی تۆی تاوان هەڵدەگرێ، بەری لێبووردەی دەگرێت، یان دارێکی زڕه گەردن ئازایی سزای دەدات، ڕادەستی دۆزەخی دەکات، میلان کۆندێرا دەنووسێت " دۆزەخ ئەو شوێنەیە کە لێبوردنی تیا نییە" گەر وابێت کەواتە لەگەڵ دەقی بەردەستدا، بەیك دەگەینەوە، بەهەشتی خۆشەویستی ئەو شوێنەیە کە لێبوردنی لێیە، نە ئەبوایە وەك ئۆرفیۆس ئەو ئاوڕە نەگریسە بدەیتەوە، گومانت بکردایە تا بزانیت ئاخۆ ناپاکی لە گەڵتدا نەکردووە، گوڵزارەکەی ئەوسای دڵداری کردووە بە وشکە خاك، چاوپۆشیت بکردایە لە سەلماندنی ئەو عەشقە، کە لە لەسەقامگیریدا بەگومانە، لە پارچەکردن و پێلینکردنی دڵدا باڵادەست و لێوانلێوژە، لە سالارگەراییدا بۆ دەبێ ئاوڕ بدەیتەوە، دەزانیت ڕێگا خۆڵەمێشە بە ئاوڕدانەوەت دڵخوازەکەت دەگێریتەوە بۆ دۆزەخ و دەیکەیتە خەڵوزێك، لە داهێناندا دەقی شیعری پێ گەرم دەکەیت، دەیکەیتە قوربان، کلاوس تێڤلایت دەڵێت " هونەرمەندان ژنان و دڵدارانی خۆیان وەك کەرەستەیەك بۆ خروشاندنی داهێنانی خۆیان بەکار هێناوە بلیمەتی خۆیان لە کوشتنی مەعشوق بەدەست هێناوە "8، ئاوڕدانەوەت بۆ هونەر، بۆ خەیاڵ و شیعر بوو، نەك بۆ ئەوی دڵخواز، بۆ دۆزەخی واقیع، لای تۆی شاعیر بەهەشتی دنیا ئەو نییە بە واقعی لە تەك ئەوی دڵخوازدا بژیت، دۆزەخ ئەوەیە نەتوانیت جارێکی تر بێیتەوە ناو دنیایی خەیاڵ و شیعر، لەم ساتەوەختەدا، لەم بگرەو کێشمەکێشەدا، بە زمانی نائامادەی دڵخواز (سەڵاح شوان) ڕاچیتەی بێگوناهی بۆ خۆی دەبڕێت، بەو مەرجەی ئەو واتا دڵخواز نرخی دڵنیاییەکەی بدات و ڕزگاریکات لەو بەدگومانییە، خەیاڵ و بێدەنگی دەق بکات بە کردەوە بە واقیع پێی دەڵێت "ئێستاش هەر ماوە" واتا تا ئێستاش خەیاڵ و بەدگومانیت بەرامبەر بە من هەر ماوە، نەگەڕاویت، ژیان لە بەهشتی دەقەو بکەیتە واقیعی دۆزەخ، بە مانایەکی دیکە دڵخوازەکەی ناراستەوخۆ داوای لێدەکات ئاوڕەکەی بداتەوە، خۆشەویستییەکەی ببینێت، ئەم هاندانەی ئەمی دڵخواز بۆ ئاوڕدانەوە، یەکەم خۆی لە ناو دەدات ئەویش دەکوژێت، دووەم لە دوای خۆی کەلاکی نەفرەتییەك بەجێدەهێڵێت، نەتوانێ لە دوای خۆی کچێکی تری خۆشبوێت، ئەو چاوە کوێردەکات کچێکی تری پێ ببینێت، یان هەستی وا بێزارکەری پێدەبەخشێت، وەك ئەوەی فەرزەندەیەکی ناخۆشەویستی نەرێنی بێت، چیتر نەچێتە هیچ دڵێکەوە، نەك ئەوە، ئەوی دڵخواز بەوەندەوە ناوەستێ، ئۆقرە ناگرێ، دوورتر دەروات، لە ئێستادا تەنیا بەری خێری ئایندەی لێناگرێ،

شەوی بەسەرا بێنێ، بەڵکو لە ڕەهەندەکانی ڕابردوودا دەیکوژێت، لە دووڕیانی قەیرانێکدا دەیچەقێنێ تا بۆ هەمیشە بێ ئەوی پێوە دیاربێ، لەگەڵ خۆیدا نامۆبێت، گێچەڵی گومانێکی نەناسراوی دەکات، گومانێك نە لە ئاست ئێستا، نە لە ئایندەش، نەتوانێ ببێت بە سیمبولی هێزێ، جاریکی تر ڕۆحی شاعیرانەی تێدا زیندووبکاتەوە، کێشەی شاعیر لە ئاشقبوونە، ئاشقێك کە بەلای فریشتەدا دەچێت ئەهریمەنی لێ زیندوو دەکاتەوە، دەیخاتە دڵەڕاوکێ، بە پێچەوانەوەش کە بەلای ئەهریمەندا دەچێت فریشتەی لێ زەقدەکاتەوە، دیسانەوە دەیخاتە دڵەڕاوکێ، لە کۆتایی ئەم دژەوابوونەدا، هەم بەهەشتی خەیاڵ، هەم دۆزەخی واقیع دەدۆرێنێ، دەرئەنجام لە نام□یدا دەبێت بە مرۆڤێ یاخی، دەبێت بە شاعیر، بەدەرلە بێدەنگی دەق و نووسین، داگیرسانی مۆم و یادکردنەوە، ناتوانێ بە کردار بجوڵێت، بە دیالۆگ بنەماکانی لەیەك تێگەیشتن ئەنجامدات، چیتر بەهەشتی خەیاڵ قەرەبووی دۆزەخی واقیع ناکات، ڕووبەڕوو لە بنەرەتەوە هاوکێشەی پەیوەندییەکە بگۆڕێت، نووسینی ئێستای دەق بشکێنێ، نەك تواناو بەهرە، لە نێو یادەوەریەکانیدا بسووتێنی، دەقی پێ ڕۆشنکاتەوە، ژیانی تایبەتی خۆی تاریکبکات، بەم پێوەر و ڕێسایەش بێت، (سەڵاح شوان) لێکچواندنی لەگەڵ تۆفیق حەکیم* دا دەکات، زۆر بەسادەیی ناوبراو گشت بەهرەو تواناو لێهاتووی خۆی خستووەتە نێو نووسین و کتێبەوە، کەمی بەکارهێناوە بۆ ژیانی تایبەتی خۆی، ئەمەش پێچەوانەی تێڕوانینی ئۆسکار وایڵدە کە دەڵێت "سەرجەم تواناو لێهاتووی خۆم کردە خزمەت ژیانم شتێ کەم نەبێ لە لێهاتووی خۆم نەخستە نێو نووسین کتێبەکانمەوە"8

کوانێ ئەوەی دەڵین گۆی لە خشتەی مار و مێرووە کوا ؟
بۆچی ئێستا کەڕ بووە ؟
درۆیە درۆیە درۆ
کەس نییە گوێ لە کەس بگرێ
هەر دووکەڵە و هەر تەپو تۆزە
وتی بەر بە دواوە مەکە
ئەگینا دەتکەم بە بەرد
ئەم هەموو بەردانە کێ بوون؟
چییان دەوت؟ چییان دەکرد
کێ دەزانێ؟
لە کێ پرسم
کۆپلەی 14 ی شیعرەکە ..… لاپەڕە 8

ئایا بڕواهێنان و بەدواچوونی چەمکی هیوا، دەبێتە پاڵنەرێ بۆ ڕێکخستنی ژیانی تایبەتی، ئایا دەتوانێ لێکەوتەی ئەو بۆشاییانە

پكاتەوە كە تزو ساكانی پەیوەندی ئەویندارى دەخاتە ژر یاساكانی كخستنەوە، یان دژەوابوونك لە تەك بەربەستكانی یادا فەراهەمدەكات، دوالیزمەی داواكانی خەیا و ئەگەرەكانی یا لە ئاكامدا نابنە كاریتەیەك، پووچگەرایی لەسەر بنیاد نانر، بەری هیوای لناگرت، خود لە كوی چاوەوانیدا پرسی مانەوە یەكا دەكاتەوە، وو لە كو دەكات، پرسیار لە ك دەكات، بازنەیەكی داخراوە، وەام كمەكی ناكات، پشتیلدەكات، پرسیاركردنی ئاوەز بەرابەر بە د و سز هاوتەریبە، شكمەندی وەام ناشكنی، هەرگیز ناگاتە ویستگەی مەبەست، لە دزەخی ب وەامدا ب پرسیاری بگوناه دەگت، گەر س كووچكەی ئەم و شەیتان و دخوازەكەی ئاگری دوزەخیان قانداب، ئەدی خوداوەند لە كی بوو! كات ئردیگا وەك دخوازەكەی ت ویستی وەامەكانی د بداتەوە، لە دەستی واقیع هەبت، ب ئاگای لنەبوو، گوی لە ازو خوازی نەبوو، ب زگاری نەكرد لە دەست واقیع كە مردن، یان جیابوونەوە خی تدا مەاس دابوو، كات خشەویستی لە بەهەشتی بەیەكگیشتندا دەمرت، ب دەبت لە دزەخدا بە نەمری بمنتەوە، كە دەنگی د هەب ب دەب گوی ئاوەز كەب، ب دەب لە تەنگژەی بشاییەكانی ئاوەزو د ت وەك نەرسیسیك خت واخەیت، پكردنەوەی پرسیارەكان و ئاكامەكانی دەخیتە ئەستی خودا، ب تەنیا لە كاتی چەقینی نووشستی و پوچگەراییدا، لەتاریكستانا شنای خودا بەدی دەكەیت، لە دردا استی دەدزیتەوە، لە بەدگومانیدا وەامەكان چەواشە دەكەیت، سەرت لدەشوت، نازانیت لە كووە سەری داوەكان بگریت، هەبیت، بەقەدبرییەك دامنی در بگری، دەكر بەپی فەلسەفەی بووناگەرای، بەپچەوانەی دروە پرسیار بكەین، بەجرك لە جرەكان، ئایا تی شاعیر لە داشتن و لە دیاریكردنی جری پەیوەندییەكاندا، بەرپرسی یەكەم نیت، كەچی ئستا گازندەی ئەوە دەكەیت و دەت كەس گوی لە كەس نییە، ئەدی هەر مرۋك بەرپرسیاری خاچی كارەكانی خی هەناگر، ئەم بەرپرسیارییە بە تەنیا وەك تاك بە تەنیا خت ناگرتەوە، بەكو ب سەرجەم كەسانی تریش درژ دەبتەوە، ئەوە بیاری ختە، لە نو كەسانی دیكەشدا یەقدەداتەوە، هەبژاردەی ختە، دەمامكە ِاستی تدا ناشارتەوە، بوون وماهییەتی ت ئاشكرا دەكات، بەوەی " بوون پش ماهییەت دەكەوت و دیاری دەكات"10 بەم پیەش ب نە ئردیگا نە دخوازەكەت گوییان نە لە ئرفیس، نە لە ت نەگرتووە، بە پچەوانەوەش دروستە، پودانگكش نییە سازشی لەسەربكەن، بەوەی مرڤ فەرزەندەكە لە نوان ئاسمان و زەویدا، لە نوان د و ئاوەزدا، هەپەسراوە، لەنو بدەنگی و چاوەوانیدا ئازاركی اگوزەرە، لە نو توبوونی سروشت و

یاخیبوونی مرۆڤدا، سەرەتاتکێیانە، هەر دەمی بە جۆرێك، هاوشان و تەبا لە ئاوێنەی تەڵخی شوێنکاتدا درزێك، پرسیارێك دەووروژ□نن، بە هاوبەشی لەگەڵ یەکتریدا تەواوی دەکەن، سروشت بە تەپوتۆز مرۆڤیش بە دووکەڵ، تەقڵڕێژکردنی مرۆڤ بە سروشتەوە، پانۆرامای کەتنی ئەژیندایەکە، ئیرادە تێدا پەکدەخرێت، پاشەکەوت ڕادەستی چارەنووس دەکرێت، نە ڕووداو، نە کارو کردەوەی تێدا ئەنجامنادرێت، لە ئازاری کات سووتاندنی چاوەڕوانیدا، ئەوەی دەمێنێتەوە، تەنیا ڕۆشنایی ڕایەڵەکانی خۆشەویستییە، دیسانەوە لە دەروازیەکی دیکەوە دێتەوە سەر هەمان برین، هەمان بارودۆخی پێشوو، جارێکی تر ئوردیگا ئاسا بە ئاگاتدەهێنێتەوە پێت دەڵێت: ڕێرەو بگۆڕە، سەیری دواوە مەکە، گەر تۆ وەك شاعیرێ یاخیبوونی خۆت لەسەرجەستەی سروشتی تورەبوونی مندا تەقڵڕێژدەکەیت، لەنێوان دووکەڵی تۆ و تەپوتۆزی مندا، دەتەوێت جارێکی تر جڵەوی ئاوڕەکە بخەیتە ئەستۆی من، خۆت وەك قوربانییەك نیشانبدەی، پیلانگێری و دڵڕەقی و بێباکی من بە مەرجی ئاوڕەکەتەوە شتەك بدەیت، سزای پەکخستنی ئیرادە، پاشەکەوتکردنی چارەنووس ، بێکرداری بە بەرد بوونی خۆت وەك هەرشەیەك بە کردەی خستنەسەر(projection) بە منی دەفڕِۆشیت، بە مانایەکی تر، پێش ئەوەی منی ئافرەت، سزای بە بەرد بوون بەسەپێنم، بەسەر تۆی قوربانیدا، تۆ وێنەی بە بەرد بوونت لە سروشتی منداکێشاوە، من تەنیا خۆم گونجاندوە، (ئەو پیاوە کە وێنەی ژن بۆ خۆی دروستدەکات و ژن تەنها خۆی لە گەڵ ئەو وێنەیەدا دەگونجێنێ) 11 هاوپێچ شاعیر بۆ دڵنەوای ڕازیکردنی خود وەك داكۆکییەك، وێنەکە گشتگیر دەکات، هەموو دونیایی دەرەوە لە وێنەی خۆیدا دەشواتەوە، بەوەی ئەم یەکەم کەس نەبووە و نابێت لە مێژووی مرۆڤایەتیدا سزا درا بێت، تووشی نامۆبوون و بەدگۆڕان بووبێت، هەستبکات بووەتە بەردێك، سەرجەم بەردەکانی دنیا لە خۆیدا ببینێت، بەکەس بوونی بەرد، پارادۆکسێکی دڵپڕوکێنە بە ناوچەوانی مێژووی مرۆڤایەتیەوە لکاوە، پرسیاری جدی و زیندوو لەسەر مردنی وەڵامدا بەجێدەهێڵێت، نەه□نی کارەساتێکە، لە چاوەڕوانیدا ماوەتەوە، لە بێدەنگیدا خنکاوە، لە دەقی بەردەستدا وەك پرسیار ماوەتەوە، چییان دەوت، چییان دەکرد، بێ وەڵامە، بێ وەڵام.. بەردە، بەرد، لە بەرد پرسیاردەکرێ، تا پەیکەری وەڵام لە نێو دەقداو هەڵکۆڵێ بیهینێتە دەنگ.گەر چەمکی بە بەردبوون لە گۆشەنیگایەکی گشتیی و فراوانترەوە داگەرانی بۆ بکەین، نابێ ڕەنگدانەوەی تاوانەکانی دەسەڵاتی سیاسەتی بە بەردبوون فەرامۆشبکەین، گەمەی بە بەردبوون لەگەل چەمکە بەر تەسکەکەی ئایدیالۆژیادا پەکدێتەوە، ڕەهەندێکی ئەستوونی گشتگیر لە خۆدەگرێت، هەرچی لە دەرەوەی مێگەلی بە بەردبوون بێت،

رەتکراوەتەوە، بە نەیار سەیردەکرێت، لەگەڵ چەمکی ئەویندارییدا هاودژە، یەکناگرێتەوە، بەوەی چەمکی ئەویندارى تایبەتمەندی ڕەهەندێکی ئاسۆیی فەراهەمدەکات، ڕوودانی هەر درزێك لە نێو دوو دڵداردا، سەلماندنی تێوەگلانی دەسەڵاتە، لێڵکردنی دیدەی ڕوونی ئاسمانی دیاری دڵدارانە، کەس لە بەرامبەر دەسەڵاتدا وەك ئاشق چاوکراوەو ووریا نییە، لە ئاشکراکردنی سەندنەوەی مرۆڤ لە مرۆڤبوون، کردنی بە مێگەل و بە بەردبوون.

هەر لە هەمان کۆپلەدا لە شوێنێکی دیکەدا دەڵێت

ئەمرێکە خاکی کوردستان
کە گوڵی یاخی ناگرێ
وێرانە خاکە ئەو خاکەی
جێگای گوڵی
شاعیرێکی گێلی تێدا نابێتەوە
جێگای دڵی عاشقێکی
خەمان گەستەی وەك منی تیا نابێتەوە
نالی، حاجی، شێخی سەنعان
ئەوانی تری گۆڕ غەریبان
وێرانە خاکە ئەو خاکەی
کرا بە جێی گۆڕپەرستان کرایە جێی برا گەورە
هەمان کۆپلەی پێشوو ـ لاپەرە 9

سیمرخ لە پاش ئازارەکانی سووتان و زیندووبوونەوەدا، لە دوایین شەوەکانیدا، دەتوانێ هەرەتی گەنجێنی خۆی زیندووبکاتەوە، لە دوای تەمەنێك، توانای ئەوەی ماوە چێژ و لەزەتی سەرجێی لەتەك دڵخوازەکەیدا ئەنجامبدات، هەستکردن بە بوون بە بەرد، بەرامبەر بە پێداویستیە سێکسیەکانی سروشتی مێینە، تا کۆڵك و ژیانی تایبەتیش پەل دەهاوێژێت شێردەبێتەوە، چاوپێشین و بێدەنگبوون نییە، ،شاردنەوەی ئەرکێك نییە، کە کرداری بە دواوە نایەت، نسکۆ تەنیا نسکۆی دەسەڵات نییە، لە بەرهەمهێنانی ژیانێکی ئاسوودە و سەقامگیر، بەڵکو لە ئاست حەزی مێینەشدا، یەقدانەوەی نسکۆی تاکی نێرینەشی بە دواوە دێت، تەنگەژە و جیابوونەوەی بەزێرەملێی لێدەکەوێتەوە، دەکرێ شاعیر لە زیندووبوونەوەی خەیاڵدا، بە نمایش قەرەبووی ئەوی نائامادە بکات، یادەوەری و سووتان و نەمانی هێزو ووزەی بەیەکگەیشتن، دەسەڵات و دووری نیشتیمان، نیشتەمنی تەمەنێکە، ئاساوری ساڵانێکە، لەسەر ڕوویەکە ناتوانێ حەزو ویستی مێینە دابینبکات، تاسەی ئەفسانەی ئەو حەزە دێڕینەیە، باوکە ئادەمی خستە نێو دۆزەخی زەمینەوە، ئێرفیێسی گۆڕایەوە بۆ هادس، سەرچاوەی کێشەکە ئاوێڵکە، لەگەڵ جیاوازییەکی بنەڕەتیدا

یەکدێتەوە، دەبێ ئاماژەی بۆ بکەین، ئاوڕو سەیرکردنەکەی ئادەم، بۆ دایکە حەوا، بە کردەوەو بەڕاستی بێشاردنەوە، دوور لە دەسەڵاتی سیاسی مژۆڵی یەکتربوون، جەستە لە نێو جەستەدا، لە نێو لەزەتی سەرجێیدا توایەوە، بە جووتە سزادران، گومانیان نەهێشت، بەردەکانی حەزیان شکاند، لە بەردبوون دەرچوون، بە یەقینەوە بوونە خاوەن نەفس و دەروونێکی دروست، لە بەرانبەردا ئاوڕەکەی ئۆرفیۆس، نەیتوانی ئەو مەبەستە بهێنێتە دی کە جەستەی مێینە، چاوەڕێی دەکرد، ئاوڕەکەی زیاتر بۆ هونەرو، بێ گومان بوو، نەك بۆ زیندوو کردنەوەی حەزە خەوتووەکانی ئەوی مێینە بێت، ئەو ساردوسڕییە، نەخوێندنەوەی جوانییەکانی جەستە، بە بەردکردنی خەیاڵ یەکێکە لە گەمە گەندەڵکانی دەسەڵات، لە ژێرفشارە هەمە جۆرەکانیدا، بە کردەی نامۆبوون، دڵ مراندن و نەبزواندنی هەستی نێڕایەتی لێدەکەوێتەوە، لێکەوتەی ئەم نامۆبوونە، دۆگمابوونێك زەقدەکاتەوە، چیتر شوێنی ئەشق، جێگای زیندووی تێدا نابێتەوە، وێرانەیەکە، دەسەڵات، یان برا گەورە مانەوی خۆی بە بەردبوون و لە سڕینەوەی گشتدا، سەرکەوتنی خۆی پیرۆز دەکات، کردەی گۆڕینی خاك بۆ جێگای گۆڕپەرستیی، نەریتی کۆمەڵگا سەرەتاییەکانە، برا گەورە یان دەسەڵات دەیبەخشێتە مرێدەکانی، گرێدراوە بە مان و نەمانی دەسەڵات، هەر درزێك بەر ئاوێنەی دەسەڵات بکەوێت، هارەو شکاندن ئەوانی لێدەکەوێتەوە، ئەمەش لەتەك یاخی بوون یەخانگیربوونی شاعیران لەگەل مردندا یەکنایەتەوە، سەر هەڵگرتنی شاعیران ستاتیکای دابڕانە نەك توانەوە، بەرگرییە نەك ڕادەستبوون، ئەو گۆڕستانە وێرانەیەکە، بە ڕادەی ئەوەی کەمکردنەوەی بەهاو نرخی پیاوە، لە تێڕوانینی ئافرەتدا، بە هەمان ڕادەش گەر زیاتر نەبێ، کەمتر نییە، لە ئافرەتیشدا کەمکردنەوەی نرخ و بەهای پیاوە، شکاندنی ئافرەتە ، هەڵلگرتنی ڕقە، هەر ئەو ڕق و کینیەش بوو، ژنانی سەر بە دینیۆسیسی هاندا، ئۆرفیۆس پارچەپارچە بکەن، یەکێکیان لە دوورەوە دەیبینێت، هاواردەکات " بیبینن، بیبینن، ئەوەتا ئەوەی سووکایەتی بە ژنان کردوە"12 هەر مێمێی ئەو ڕقەشە، لە ئێستادا دەنەی دڵخوازەکەی (سەڵاح شوان) دەدات، ناهێڵێت بگەڕێتەوە، لە چاوەڕوانیدا کەسەرەکانی بێدەنگی بشکێنێ، بە سزادان بەرگری لەخۆی دەکات، بە دیوێکی تر، گەر ئەمیش سزای نەدات، ئەو پێشوەختە لەو کارەی کە دەبوو کاتی گەنجێنی چارەسەریبکات، هیچی بۆ نەکرا، لە چێژی جەستەو لە نیشتیمانێك کە ئازاری داوە، لە نامۆبوون زیاتر هیچی هەڵنەکڕاند، بە خەونێکی لە دەستچووەو، تەنیا سزای خۆی داوە، ئێستاش پەشیمانە، ئەوی دڵخواز بە گومانە لەوەی ئەمی دڵدار دوای چل ساڵ و هەندەران، جارێکی تر بتوانێ بگەڕێتەوە

بۆ نیشتیمانێ چاوەڕوانی هیچی باشی لێناکرێت، نیشتمانێ پەیڕەوی ئەو ئامرازانە ناکات، خەونی چل ساڵەی شاعیرێکی دەربەدەر، خۆی لەمی نائامادەدا بشکێنێ، حەزیش ناکات پێی بڵێت هیچی پێناکرێت، نیشتمان هەرخۆیەتی تێ گوڕاویت، ئەو هەرخۆیەتی نەگۆڕاوە، شەرمەزارییە، پێدەچێ ستایلی ئەم ئەویندارییە، هەر لە سەرەتاوە خۆشەویستییەکی سۆفییانەی سەخت بێ، توانەوەیەکە ناتوانێ لە نێوان خۆی مەعشوقدا، لە نێوان ئەوەی مێتیقی شیعر نووسینیەتی، لەگەڵ سیحری ئەو سروشتە زگماکەی لە ئافرتدا هەیە، جیاوازی دروستبکات، یان ناتوانێ لە دەرووەی خەیاڵ ئاوڕ لە واقیع بداتەوە، مامڵەی لەتەکدا بکات، گەیشتن بە دوا خاڵەکانی ئەم پەیوەندییە لە ڕێگای گەیشتن بەوی دڵخوازەوە، سیحری پێشبڕکێی داهێنانی نووسین و خەیاڵی بردنەوە، کۆتایی پێدێنێ و دەدۆڕێت، کوشتنی حەز، کوشتنی بەهرەی شیعرییە، دۆڕاندن و لێسەندنەوەی تواناکانی شیعر نووسینە، ئەمەش ئەو ڕاستییە بەدەستەوە دەدات کە ئەمی شاعیر ئەزموونی لەگەڵ شوێنێکی دڕەقدا کردووە، شوێنێك دەتوانێ پارادۆکسێ لەگەڵ نەرمی و تەڕی خەیاڵدا لەگەڵ دولبەردا دروستبکات، لەگەڵ ڕوونبوونەوەی خەیاڵ، جوانکردنی خۆشەویستی، دڵڕەقی دەسەڵات لەشوێندا زیاتر تێخ دەبێتەوە، ناشرینتر دەبێ لەوەی شوێنی جوانی تیابێتەوە، هەڵبەت شوێنی گۆڕی شاعیرێ جوان پەرستیشی تیا نابێتەوە، ڕێزگرتنی جوانی گوڵی نییە، ئەوە بەرپەچدانەوەی ئەوانە، لە شاعیردا یەقدەداتەوە، سەرسامبوونی شاعیر بە شکۆمەندی و بەهاو جوانی ئەوی ئافرەت، بێدەنگی خەیاڵ، دابڕانێك لەگەڵ واقیعی سیاسیدا فەراهەمدەکات، وێناکردنی شاعیر لەو ئافرەتە کە خۆشیدەوێت، گەورە دەبێتەوە بۆ نیشتیمانی یەکەم، بۆ خاکی کوردستان، ویرانەیە لە تێکچوونی پەیوەندی کۆمەڵایەتی، لە پیادەکردنی جیاوازییەکانی نیوان نێرو مێ، پابەندبوونی دڵخوازەکەی بە داب و نەریتیەکانی باوکسالاری، چپاندنی نیگایەکی ڕوون، ئاڵۆزییەك فۆرمۆڵەدەکات، لە چاوەڕوانیدا بڕیاری گونجاو بە ئاسانی ناهێنیتە دەنگ هەر لە بێدەنگیدا پیاو لە جووڵە دەخات و لە خەیاڵ و لە یادەوەریدا دەهێڵێتەوە، خەمساردی گوێپێنەدان مرۆڤ تا ئاستی ڕادەستبوون وا دەکات توانای نەمێنێ دنیایەکی تر ببینێت، بیر لە ئافرەت و لە نیشتمانێ تر بکاتەوە، خەساندنی پیاو لە نێو هاوکێشەیەکی ئاوهانەدا، یاخیبوونێك بەرهەم دەهێنێت، وێڕای دادپەروەرییەکە، نە لە دڵخوازەکەیدا، نە لە نیشتیماندا بەدی ناکات، مافێکە لە تاك و کۆدا پێشێلکراوە، ئافرەتێ بۆ نەفسکرابێ، نیشتیمانێکی نەزۆك، بە چ ڕێسایەك دەتوانێ گوێی یاخی بگرێ، ڕێز لە داهێنان بگیرێت، ئاوێزانی شیعرو نیشتیمان بێت، نیشتیمانێ وەك دڵخوازەکەی ناتوانێ دەستلەملانی بێت، لە

نامۆبوون و نەبوونی ئامرازەکانی بەیەك گەیشتنیدا، وەچەی خۆشەویستی دروست بدۆزێتەوە، یان دەبێت بە بەردبوون قایل بێت، خۆی بسڕێتەوە، یان دەبی یاخیبێت و هەڵبێت بۆ هەندران، ئافرەتێ لە نیشتمانێکدا بچووککراوەتەوە، لە هەندرانیش دا گەورەکراوە، هەمیشە یادی دەکات وازی لێناهێنێت، نە بەمردنی ڕازییە و وازی لێدەهێنێت، نە قایلە بەوەی دڵی ڕاگرێ، لە جەستەیەکی وێرانەدا، جێگای بکاتەوە، عەشق لە نیشتیمانێکدا ناژێت، مەیلی ئەم و کویلەبوونی ئەوانی تر گەورە بکات، دروشمی تەنیابایی و فەرامۆشکردن بەرزکاتەوە، بێئومێدی بڵاوبکاتەوە، بێهەستی و بی ڕێزی، بووەتە کەلتور و مەرجی مانەوە، لە کەلتور و مێژووی نیشتیماندا، لە کوردوستانی پیرۆزدا، لە وەچەکانی ئۆرفیۆس دا، (سەڵاح شوان) یەکەم کەس نییە، نابێتە دوا کەسیش، لە دوایین شەویشدا شاعیر، لە دەروازەی ئەزموونی شیعرییەوە، لە خوێندنەوەی سەرچاوە شیعرییەکانەوە، بە سێ تێڕوانینی جیاواز، لە سێ شاعیردا، بۆشاییەکانی بێدەنگی پڕدەکاتەوە، سەرجەم توخبی تەگەرەکانی پەیوەندیی ئەوینداری پێلیندەکات، لە سێ ئەزموونی جیاوازدا، لەگەڵ خاڵی هاوبەشی نامۆبووندا، کۆیاندەکاتەوە، یەکەم دۆزینەوەی خود و نامۆ بوونی شیعر، کاتێ نالی شاعیر مەستورەی دڵخوازی بە نیشتیمان دەچوێنی، ناتوانێ خۆی لەڕاستییەکدا ونبکات، ئایا شیعر ئەو هێزەی هەیە، لە ژێر زوڵم و ستەمدا ژیانێ ئاسوودە بە شاعیر ببەخشێت، خۆی لە مێگەل بوون و لە بەردبوون بپارێزێ، گەر کات خود لە شوێندا کەرتبکات، درزێکی کەمەرشکێن لە نێوان دوێنێی ئازاد و ئیمڕۆی بندەستیدا، فەراهەمبکات، ئیتر شاعیرخۆی لە کۆی شیعردا دەبینێ، خود خۆی لە کۆی دڵێکدا دەبینێ، کە داگیرکرابێ وەك مرۆڤ تواناکانی لێسەنرابێ، بە چارەنووسی نادیارەوە شەتەك درابێ، چارەنووس دابەش ناکرێ بە گرتنی گشت و بە ئازادکردنی بەشێك، هێزی شیعر لێکەوتەی ئەو دابەش بوونە قەبووڵ ناکات، کەی ڕەوایە خودی شاعیر بەدەستی دولبەرەوە دیل بێ، بانگەشەی ڕزگاری بکات، ئەوی دولبەریش بەدەستی داگیرکەرەوە دیل بێ، (هێمن)ی شاعیر بە جوانی گوزارشت لەو باردۆخە دەکات، لە شیعری (دیلی دیل) دا دەڵێت "ئەسیری بسکی ئاڵۆزی کچە کوردێکی نەشمیلم، تەماشاکەن، چ سەیرێکە بە دەستی دیلەوە دیلم" 13 هێزی شیعر و هێزی داگیرکەر، دوو دونیایی جیاوازن، بە یەکەوە هەڵناکەن لە نێو ئەو تەنگەبەرو بەیەکداهاتوونەدا، ناژێ و ئەغزە لەوێشدا بمرێت، لە مردنیشدا بێت، بەهای شیعر ڕێگا نادات شانوشکێی شاعیر خود بدۆڕێنێ لە دونیایەکی ناجۆر نەویستراودا داکوترێت، وەك بەرپەرچدانەوەیەك، سەرهەڵدەگرێت، مەرگێکی شاعیرانەی شایستە هەڵدەبژێرێت، گەر لە هەندرانیش بێت خود دەدۆزێتەوە، درێژە بە

نامۆبوونەکەی دەدات، لێرەدا ئەمی شاعیر بەپێی دەقی باسکراو، یان هاوشێوەبوونێك لەگەڵ نالیدا، فەراهەمدەکات، یان بووەتە ئەلتەرناتیڤی نالی شاعیر. دووەم نەبوونی نیشتیمانی نەتەوایەتی دەرئەنجامێکە، ئاودیوکردنی پەڕێکە، گرێدراوە بە نەسەقامگیری دڵخوازەیەکەیەوە کە بە دوو زمانی جیاواز دیالۆگ ئەنجامدەدەن، ئەم بە خەون و خەیاڵی ئازادەوە، ئەوی بەرامبەریش بە ڕادەستبوونی واقیعی تاڵ، پەی بە زمانی شیرینی خەیاڵ نابات، دوالیزمەی خەیاڵ و واقیع، پارادۆکسێ فەراهەمدەکەن لە نێوان ئازادی ڕادەستبوون بە ژیانی ملکەچی، بەلای کۆمەڵگایەکی ملکەچی کەنارکەوتوو، وێرانە بە نەزانین، مەحاڵە سێبەری خۆشەویستی تێدا بدۆزرێتەوە، ئەمیش وەك حاجی قادری کۆیی شاعیر ڕزگارکردنی پەیوەندییەکەی گرێدەدات بە هاتنەکایەی پڕۆژەی نەتەوەیەکی سیاسی، لە دەوڵەتێکی سەربەخۆدا، داوای خۆشەویستییەکی ئازاد دەکات، بە مەرجێ، لە کۆیی جیاوازییەکانی زمان و بیرکردنەوەدا دەکرێ خۆی کۆبکاتەوە، سێیەم بەناوهێنانی (شێخی سەنعان)ی شاعیر تێڕوانینی ڕەهەندەکانی ئاین و یەقدانەوەی ئەگەرەکانی لەسەر داڕشتنی جۆری پەیوەندییەکان ئاشکرادەکات، کە پاشخانی ژێروژووربوونێکی تێدا ڕەچاودەکات، ئەگەرەکانی فۆرمۆڵەبوون ئاستەنگ دەکات، دەزانێت تەنیا پەیوەندی خۆشەویستییە، دەتوانێ جیاوازیە ئاینییەکان ڕیزپەڕ بکات، ئاستەنگەکان ڕەشکاتەوە ڕووی ئەوین سپیکاتەوە، دێنەوایی نێرو مێیەك، دەتوانێ لە بەیەکگەیشتنی چاوەڕوانیدا، بۆشاییەکانی پووچگەرایی پڕکەنەوە، ڕووبەڕووی دابونەرێتە ڕزیوەکانی کۆمەڵگا بنەوە، کە لە جیاوازی ئاینەکاندا خۆی حەشارداوە، ئەوەندەی پێداگرن لەسەر ڕەهەندەکانی کەرتبوون، ئەوەندە کۆك نین لەسەر یەکبوون، بەرجەستە بوونی (سەڵاح شوان) لە پەیوەندی ئەویندارى لەگەڵ هەبوونی چەمکی ئاینیدا، خۆیلەخۆیدا پێلێنانێکی ڕاستەوخۆیە، خۆی لە ئاوێنەی (شێخ سەنعان)دا بەدی دەکات، ئامادەیە لە پێناوی سەرخستنی پەیوەندییەکەی، گەر بە مردنیش بی، ئاوڕ لە دڵخوازەکەی بداتەوە، بڕێتە سەر ئاینی دڵخوازەکەی، لەگەڵ مەئلووفدا جیاوازی دروستبکات، وەك شێخ سەنعان بۆ کچێ گاور لە ئیسلام وەرگەڕا، گەر دەق ڕۆحی دووەمی نووسەر بێت، ئەوا شاعیر، لە گەشتەکەیدا بۆ هەندران، راکردنی لە دەست زوڵم و ستەم، زیرەکانە خود و دونیایی شیعری، لە دونیای ئەم سێ کەڵە شاعیرەدا دۆزییەوە، بە فرە دەنگی لە دەنگی منی سادەوە، توانی لە دەرووی سووتان و زیندووبوونەوەی سیمرخدا، بچێتە ناو بێدەنگی سەرجەم ئەو دەنگانەی ئاوێتەیان بووە، ئەوەندە پێویستی بە خەیاڵ هەبوو، ئەوەند بەلای زەیندا نەچوو، سووتانی سیمرخ، تراژیدیای ئەو سەفەرەیە کە ڕابردوو لە نێو ئەو

کاتەدا زیندوو دەکاتەوە، کە نووسەر لە سەرەتاوە تا کۆتایی تێیدا دەژێ، هەر کاتێ غەریبی و نامۆبوون لە ناخیدا مرد، ئەوسا شیعریش تێیدا دەمرێت، لە کۆتاییدا ئەم شیعرە، شیعری گێڕانەوەیە، ئاشکراکردنی پارادۆکسێکە کە شاعیر بە مەنەلۆگ دەدوێت، دڵخوازەکەی نهێنییەکان بە دیالۆگ دەخاتە ڕوو، بۆیە بەو دەستەواژنەوە تەنراوە کە نیشانەی نائامادەیی بە دەستەوە دەدەن، کرداری تێیدا نییە وەك ” خۆی پێیووتم، من دەبینم، ئەو ووتی، تۆ نابینیت، من ووتم، کاتێ ووتم، کۆبوو ووتی “...هتد هەروەها سەرهەڵگرتنی هەر یەك لەم سێ شاعیرە، بە خودی سەڵاح شوان خۆشیەوە بۆ دەرەوی نیشتیمان، بۆ تاراوگە بە ئارەزوو نەبووە، ناچاری بووە، ڕزگارکردنی ڕۆحی شیعر و دۆزینەوەی خەیاڵ بوو، مانەوەی دەقە لە ڕەتکردنەوەی واقیعێ نەخوازراو. .

عەلی شێخ عومەر
زەمەنی کۆرۆنا 2020

ژیدەرەکان

1 ـ سەڵاح شوان ـ دوایین شەوەکانی سیمرخ ـ ماڵپەڕی ئەنتەرنیت ـ سایتی دەنگەکان.
2 ـ سەڵاح شوان ـ شەوێك لە شەوەکانی سیمرخ ـ چاپخانەی لەریا ـ چاپی یەکەم ـــ بەڕیوەبەرایەتیی گشتی ڕاگەیاندن و چاپ و بڵاوکردنەوەی سلیمانی ـ ساڵی 2013
3 ـ کاروان عومەر کاکەسوور ـ نامەیەك بۆ (ئیدریس)ی هاوڕێی دەنووسێت ـ ماڵپەڕی پی ، دی، ئێف
4 ـ کاروان عومەر کاکەسوور ـ دیمانەیەك لەگەڵ کاروان عومەر کاکەسوورـ سازدانی بێند باجەلان ـ لاپەرە 8 ـ ماڵپەڕی پی، دی، ئێف
5 ـ توانا ئەمین ـ چەند گفتوگۆیەکی ئەدەبی ـ لە بڵاوکراوەکانی پاشکۆی چاودێرـ ژمارە 15 ـ ساڵی 2008 ـ لاپەرە 123
6 ـ بەختیار عەلی ـ ئاوڕەکەی ئۆرفیۆس ـ چاپخانەی رجایی / تاران ـ چاپی یەکەم ـ ناوەندی ڕۆشنبیری و هونەری ئەندێشە ـ سالی 2014 ـ لاپەرە 124
7 ـ هەمان سەرچاوەی پێشووـ چیرۆکی ئۆرفیۆس ـ بۆ زیاتر زانین دەربارەی چیرۆکی ئۆرفیۆس سەیری لاپەری 123 بکە
8 ـ ـ هەمان سەرچاوەی پێشووـ لاپەرەی 197
9 ـ جورج گرابیش ـ عقدە اودیب فی الروایە العربیە ـ دار الگلیعە للگباعە والنشر ـ الگبعە الاولی ـ 1982 ـ ص 82

*ـ توفيق الحكيم : رومانووسيكى گەورەى عەرەبە ميسرييە لە بوارى نووسينى شانۆشدا بڵ□ادەستە خاوەنى چەندەها شاكارى شانۆييە وەك مصير صرصار، سرمنتحره، سليمان الحكيم، .. هتد گرنگترين رۆمانى عصفور من الشرق، عوده الروح وە چەندين رۆمانى تر

10 ـ الدكتور عبدالحمن بدوى ـ دراسات فى فلسفه الوجوديه ـ المۆسسه العربيه للدراسات والنشر ـ الگبعه الاولى ـ 1980 ـ ص 263

11 ـ كۆمەڵێك نووسەر ـ گۆڤارى ئايديا ـ ژمارە 12 ـ ئاشنا بوون بە نيچە ـ چاپخانەى كاڕۆ ـ سلێمانى ـ ل 29

12 ـ هەمان سەرچاوەى ژمارەى 7 ـ لاپەڕەى 196

13 ـ سەرجەمى شيعرى هێمن ـ بارگەى ياران ـ چاپخانەى وەزارەتى پەروەردەى هەولێرـ چاپى يەكەم ـ ساڵى 2003 ـ لاپەڕ 186

كۆمەڵناسى كۆڕۆنا … *حيكمەت ناميق

مرۆڤ كاتێ مەرگى ئەوانى تر دەبينێ ويژدانى تەواو ئازار دەكێشێ ئەوە ئەو حەقيقەتەيە، كە ئێستا هەموو مرۆڤايەتى پێيدا تێدەپەڕێت كەلەو پەڕى ترۆپكى نائومێيەوە ژيان گوزەردەكات مرۆڤ وەختێ دەگاتە نائومێدى ئيدى هيچ دەرچەيەك نابينێ تەواو پەرێشان و خەمناك دەبێ لەژيان نە خوێندنەوەى كتاب دادى دەدات نە گوێگرتن لە مۆسيقا .نە هيچ شتێك چونكە هەميشە لە خەم و ئازارى ئەوانى تر دەژيت ….مرۆڤ لە ئێستادا ڕوبەڕوى دۆخێك بۆتەوە چەندە پێشوتر بێزار بوە لە حكومڕانى بەرپرسەكانى ئەوا كو□□□نا بەيەكجارى شەكەت و ماندوى كردوە ،سايكۆلۆژيەتى بەجۆريك شێواندوە هەست دەكات تەنهاترين كەسە لەنێو ئەو جيهانەدا .

ئەو تارمايەى ،كەڕووى لە هەموو دونيا كردوە سەيرە مرۆڤ لە ئاستى دەستەوەستانە ئەقل ناتوانێت پەى پى ببات وچارەى دۆخەكە بكات ئەگەر ئەوروپا بەو هەموو بيريارو زانسخوازو گەشەسەندنە ئەقلى و مەعريفەى خۆيەوە نەتوانێ ڤاكسينى ئەو نەخۆشيە بدۆزێتەوە ئەوالەبەرامبەردا ئەقڵى شەرقى و جيهانى ئيسلامى دەبێ چاوەڕێى ڕەحمەتى ئەوروپا بكات لەوبارەيەوە …زۆرێك لەو گووتارە فيكرو زانستيانەى كە ڕۆژانە بڵاو دەبنەوە لە توێژينەوە زانستيەكانى

دونیا ئاماژە بەوە دەکەن کە ئەو نەخۆشیە لە ئاژەڵەوە گواستراوەتەوە بۆ مرۆڤ بە دیاریکراوی لە شەمشەمەکوێرە bat هەروەك هەندێکی تریان پێیان وایە دەستی کۆمپانیا زەبەلاحەکانی سەرمایەداریە هەندێکی تر پێیان وایە ، کە ئەوە دەرفەتێکە بۆزیاتر چەسپین وزیاتر کۆنترۆڵکردن ودووبارە هەیمەنەی دەسەڵات بەسەر خەڵکەوە .

ئەگەرچی کۆمەڵناسی فێری ئەوەی کردووین ،کە دۆخی سەرمایەداری هۆکارێکە بۆسەرهەڵدانی دیاردە ترسناکەکان لەوبارەیەوە ئەو جۆرە لە نەخۆشیە کوشندانە هەمیشە پێشبینی کراو بووە لەلای زایانی کۆمەڵناسی بەڵام هەموو ئەو پاساوانە لۆژیکی بن یا نا لۆژیکی هیچ بایەخێکی نیە چونکە دواجار مرۆڤ لەهەموو شتێکی تر بە بایەختر و بەنرخترە …دەبێ زانست هەمیشە لەخزمەت مرۆڤایەتی بێت لەئایندە دەکرێ وەڵامی کۆمەڵێك پرسیاری تایبەت بە بڵاوبونەوەی ئەو نەخۆشیە بدرێتەوە …وەك بۆچی تا ئێستا زانست بەوهەموو ئامرازە پێشکەوتنەوە نەیتوانی کۆنترۆڵی ئەو نەخۆشیە بکات؟بۆچی هەرلەسەرەتاوە نەتوانرا بەری پێبگیرێ ؟بەهەرحاڵ کۆمەڵناسی وەك بوارێك بۆشیکردنەوەی دیاردەو ڕووداوەگەورەکان قسەو لێکدانەوەی خۆی هەیە .کۆمەڵناسی هەمیشە لەنێو هەناوی کێشەو ڕوداوە مێژوویەکان گەشەی کردوە سۆسیۆلۆژیای پزیشکی وەك بەشێك لە کۆمەڵناسی تایبەتە بەو کێشانە بەوردی دەڕوانێتە پەیوندی نەخۆ َشیەکان بە کۆمەڵگاوبڵاوبونەوەیان .

زاناکان هەر لەدێرینەوە باسی ئەو ڕٍوداوانەیان کردوە بۆنمونە دۆرکایم باسی خۆکوشتنی و هاریکاری کۆمەڵایەتی کردوە کاتێك کۆمەڵ ڕوبەروی کێشەو بەڵاو پەتا دەبێتەوە هەروەك ئۆلریش بێك لە کتێبی risk society بەوردی باسی کارەساتی کۆمپانیاکانی سەرمایەداری کردوە لە بڵاوبونەوەی نەخۆشی و چەکی کۆمەڵکوژی و پیس بونی ژینگەو شتی تر ،باومان یەکێکی ترە لەو زانایانەی کە بە چڕی لە کتێبی مۆدێرنەی شل و پۆست مۆدێرنەو جیهانگیری باسی کارەساتەکانی سەرمایەداری و کۆمەڵگای دوای پیشەسازی و کێشەکان کردوەکە لەداهاتودا بەڕۆکی مرۆڤ دەگرێ .

بەڕای من کۆڕۆنا گەورەترین ڕٍووداو بوو تا ئێستا مرۆڤایەتی بەخۆی نەبینیەوە بەجۆرێك مرۆڤ نەك تەنها لە بێ متمانەیی تەواو لە ترسی تەواو دەژی بەڵکو ڕق و کینەی کۆمەڵایەتی بەرامبەر یەکتر بڵاو کردۆتەوە وای کردوە ،کە تۆ ڕقت لەویتر بێت ئەو ڕووداوە بوە هۆی ئەوەی ،کە پەیوەندی کۆمەڵایەتی بەتەوای لێك هەڵوەشێتەوە شتێك نەما بەناوی خۆشەویستی ئەویتر . لەوبارەیەوە خۆشەویستی تەواو غائیبە ،ئەوڕوداوە مرۆڤی تووشی هیستیریا کردوە بەشێوەیەك

حەزدەکات کەس نەیبینێت دورکەوێتەوە، ڕەنگە خاڵی ئەرێنی ئەو ڕوداوە بریتیبێت لەوەی دووبارە ژیانی خێزانی و لۆکاڵی پەیوەندیەکانی جارانی گەڕاندەوە سەردەمی زوو. کۆڕۆنا بیرکردنەوەی مرۆڤی بەرامبەر بە کۆی پەیوەندیەکۆمەڵایەتیەکان و شتەکان گۆڕی هەموو جیهان و سروشت و مرۆڤایەتی خستە ژێرپرسیاری جدیەوە هەرلە خێزانەوە تا دەزگاو کایەکانی تری نێو کۆمەڵ، بیرکردنەوەی گۆڕا بەرامبەر سەرمایەداری new لیبڕاڵ، مۆدێرنە، زاست، تێور، ئازادی. شار، مرۆڤ، سروشت بەگشتی دووبارە پێناسەی شتەکان دەکاتەوە.

قوتابی دواساڵی دکتۆرا لە زانکۆی باشوری فیدراڵی لە ڕوسیا*

ئەدەبی تازەی منداڵان لە فەرەنسا سەریهەڵدا ... ڕۆزا شوان

لە سەدەکانی (سیانزەمین و چواردەمین) دا، لە هەموو جیهاندا، ناوەڕۆکی ئەو بابەتە ئەدەبییانەی، کە پێشکەش بە منداڵان دەکران، بریتیبوون لە: فێرکردن، لە ئامۆژگاری وشک، لە خوو و ڕەوشتی باش، لە ڕەفتاری پەسەند، لە چاکە کردن، لە تەمێ کردن، لە پێبەندبوون بە داب و نەریت و بەها کۆمەڵایەتییەکان، لە ڕێنمایی ئاینی، لە گوێدەری، لە شاسواری و ئازایەتی و لە پاڵەوانێتی.
ئەدەبی منداڵان لە سەردەمی تازەدا، وەکو ئەدەبێکی سەربەخۆی تایبەت بە منداڵان، لە (سەدەی حەڤدەمین) دا، بۆ یەکەمین جار، بەر لە هەموو وڵاتانی جیهان، بە شێوەیەکی فەرمی، لە وڵاتی فەرەنسادا سەریهەڵدا و گەشەی کرد و بەرەو پێشەوە هەنگاوی نا.
ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ دەستپێشکەری چەند نووسەرێکی ناسراوی فەرەنسی، کە خۆیان لە بواری نووسین بۆ منداڵان تاقیکردەوە. لەو سەردەمەدا، نووسین بۆ منداڵان شوورەیی و شەرمەزاری بوو، بۆیە نووسەرە ناسراو و بە تواناکان، ڕوویان لە بواری نووسین بۆ منداڵان نەکرد، لە ترسی ئەوەی کە ناوبانگیان نەزڕێ و پایەی ئەدەبییان نەیاتە خوارەوە و ڕەخنەیان لێنەگرن و خەڵکیش توانج و پلاری ناشیرینیان لێنەگرن.

یەکەمین نووسەری ریچکەشکێنی فەرەنسی، شاعیر و چیرۆکنووسی بە توانا و بە ناوبانگ (چارلز پیرۆ: ١٦٢٨– ١٧٠٣) بوو.. کە لە ساڵی (١٦٩٧) دا، یەکەمین کۆمەڵە چیرۆکی بۆ منداڵان نووسی، لە پەرتووکێکدا، لەژێر ناوی (چیرۆکەکانی دایکە قازم) دا، چاپیکرد و بڵاوی کردەوە.. بەڵام (چارلز پیرۆ) هێشتا ترسی لە ناوزڕاندن و لە هاتنە خوارەوەی پایەی ئەدەبی و لە رەخنە و لە لۆمەی خەڵکی مابوو.. بۆیە ناوی خۆی لەسەر پەرتووکەکەی نەنووسی، وەکو نووسەر ناوی کوڕە بچکۆلەکەی (پیرۆ دار مانکور) ی لەسەر پەرتووکەکەی نووسی.. بەڵام لە دوای مردنی، دەقی پاکنووسە ئۆرجیناڵییەکەی پەرتووکی (چیرۆکەکانی دایکە قازم) یان دۆزییەوە، کە بەدەستخەتی خودی چارلز پیرۆ نووسراوە و ناو و نازناوی خۆشی لەسەر نووسیوە.
لە چیرۆکە خۆش و بڵاوەکانی ئەم کۆمەڵە چیرۆکە (جوانە نووستووەکە، ساندرێلا یا (پێڵاوە شووشەییەکەی ساندرێلا)، ریش شینەکە، کڵاوسوور (ئەم چیرۆکە لە کوردی دا بووە بە کڵۆوانە سوور)، پشیلەی چەکمە لەپێ، پەنجە باڵا، … چەندین چیرۆکی تر.
زۆربەی پاڵەوانەکانی ئەم کۆمەڵە چیرۆکە، خەیاڵی و ئەفسانەیین، پێشتریش بەشێکی زۆری ئەم چیرۆک و هەقایەتانە، لەسەر زاری خەڵکیدا بوون.. بەڵام چارلز پیرۆ بە خۆرسکی، بە زمانێکی شیرین و پاراو، بە شێوازێکی هونەری و ئەدەبی ناسک و سووک و ئاسان بۆ منداڵان دایڕشتوون.. منداڵان و گەورەکانیش چێژ و خۆشییەکی زۆریان لە خوێندنەوەی ئەم چیرۆکانەی چارلز وەردەگرتن.. تا ئەو کاتە لە دەرەوەی پەرتووکەکانی خوێندنەوەی قوتابخانەدا، هیچ پەرتووکێکی تر نەبوون، کە منداڵان بیانخوێننەوە.. بۆیە پەرتووکی (چیرۆکەکانی دایکە قازم) بە یەکەمین پەرتووکی چاپکراوی ئەدەبی بۆ منداڵان دادەنرێت.. لە ماوەیەکی زۆر کورتدا، ئەم پەرتووکەیان، وەرگێڕا بۆ سەر زۆربەی زمانەکانی گەلانی ئەوروپا و بە هەزاران دانەیان لێ چاپکرد و بڵاویان کردەوە.. ناوبانگێکی زۆری دەرکرد.
لەم چیرۆکانەی چارلز پیرۆدا، خەیاڵ زاڵە و پانتاییەکی فراوانی گرتەوە، چیرۆکەکانی ململانێن، لە نێوان چاکە و خراپەدا، لە نێوان شەڕ و ئاشتی دا.. چارلز پیرۆ بە گشتی بۆ منداڵانی نووسیون، واتە رەچاوی قۆناغەکانی منداڵی و جیاوازییەکانی تاکی منداڵانی نەکردوون، ئامانجی چارلز ئەوە بووە، کە خۆشی و شادی بخاتە دڵی منداڵانەوە.
ناوبانگ دەرکردنی پەرتووکی (چیرۆکەکانی دایکە قازم) بوو بە هاندەر بۆ چارلز پیرۆ، بۆ ئەوەی کە کۆمەڵەی دووەمی چیرۆکەکانی بنووسێت، کە لەژێر ناوی (چیرۆک و هەقایەتەکانی رابردوو) دا، هەر لە ساڵی (١٦٩٧) دا، چاپیکرد و بڵاوی کردەوە. بەڵام لەسەر ئەم

پەرتووکەیدا، وەکو نووسەر، ناو و نازناوی تەواوی خۆی دانا.. لە چیرۆکە خۆشەکانی ئەم پەرتووکەی: ئەڵماس و بەق، کەوەی گوێدرێژ یا (شازادە هەڵهاتووەکە)، جنۆکە، گورگ، ریکی کاکۆڵدار، ویدەی دەم بە پێکەنین،.. چەندین چیرۆکی تر.

بەجگە لە چیرۆک، شارلز پیرۆ، کۆمەڵێک هۆنراوەی شیرینیشی بۆ منداڵان نووسی.

لە دوای مردنی چارلز، تا ماوەیەکی درێژ، هیچ نووسەرێکی تری فەرەنسی، چیرۆکی خەیاڵئامێزیان بۆ منداڵان نەنووسین.. بەجگە لەو هەوڵانەی کە هەندێ لە ژنان دایان.

چیرۆکنووس، خاتوو (لیبرتس) کۆمەڵێک چیرۆکی بۆ منداڵان نووسی، گرنگترینیان (گەنجینەی منداڵان)ە. کۆمەڵێک ژنانی نووسەریش پێکەوە و بە هاوکاری، کۆمەڵێکی زۆری چیرۆک و نەزیلە و هەقایەتی فۆلکلۆری و ئەفسانەیی و میللییان کۆکردنەوە، لەژێر ناوی (کۆمەڵەی جنۆکەکان) دا، لە (٤١) بەرگدا بڵاویان کردەوە.

بڵاوبوونەوەی ئەو دوو پەرتووکەی چارلز پیرۆ مژدە و راگەیاندنی لەدایکبوونی ئەدەبی منداڵان بوو، چونکە تا ئەو کاتە لە جیهاندا ئەدەبێک نەبوو بە ناوی ئەدەبی منداڵانەوە. ئەم دوو پەرتووکەی چارلز پیرۆ، کارتێکردنێکی زۆریان لەسەر نووسین بۆ منداڵان لە ئەوروپادا هەبوو.. گەلێ لە نووسەرانی وڵاتانی ئەوروپا، چاویان لە چارلز پیرۆ کرد و ئەوانیش کەوتنە گەڕان و کۆکردنەوەی چیرۆک و هەقایەتە میللی و ئەفسانەییەکانی گەلەکانیان. لەوانەش (برایانی گریم) لە ئەڵمانیا، (پێتەر ئاسبیورسن و یەرگن مۆ) لە نەرویج.. چەندین نووسەری تریش.

شایانی باسیشە داهێنانی (ئامێری چاپکردن) گرنگترین و سەرەکیترین رۆڵی هەبووە لە چاپکردن و لە بلاوبوونەوەی پەرتووک دا.. بە هۆی ئامێری چاپکردنەوە، نووسەران نووسینەکانیان چاپکرد و بڵاویان کردەوە. دەتوانین بڵێین، بە داهێنانی ئامێری چاپکردن شۆڕشێکی رۆشنبیری و ئەدەبی لە ئەورۆپا و لە جیهاندا سەری هەڵدا.

نووسین بۆ منداڵان لە فەرەنسادا، تا سەدەی (هەژدەمین) هێشتا بە تەواوی رەگ و ریشەی دانەکوتابوو.. تا فەیلەسوف و مامۆستای بەناوبانگی پەروەردەی فەرەنسی (جان جاک رۆسۆ: ١٧١٢ـ ١٧٧٨)، رۆسۆی خاوەنی تیۆری (پەروەردەی سروشتی) لە رێی بیر و بۆچوون و زانیارییەکانی دەربارەی فێرکردن و پەروەردەکردنی منداڵان، کە لە ساڵی (١٧٦٢) دا، لە پەرتووکە بە ناوبانگەکەیدا (ئیمیل) بڵاوی کردووەتەوە، رۆسۆ دەڵێت:" پێویستە منداڵان لە باوەشی سروشتدا پەروەردە بکرێن، هەموو جۆرە سەربەستییەکیان بۆ دابین بکرێن.." جان جاک رۆسۆ، شۆڕشێکی گەورەی

لە بواری پەروەردەکردنی منداڵان دا پەرپاکرد.. سەرەڕای ئەوەی کە رەخنەیەکی زۆریان لە تێۆر و لە بیر و بۆچوونەکانی جان جاک رۆسۆ گرت.. بەڵام تیۆر و بۆچوونەکانی بوون بە بیرۆکەیەکی باش و بە رێبازێکی سەرکەوتوو، بۆ پەروەردەکاران و مامۆستایان و بۆ نووسەرانی بواری ئەدەبی منداڵان.

گەورەترین و بە ناوبانگترین نووسەری فەرەنسی و جیهانی، لە بواری نووسین بۆ منداڵان دا، کەڵە شاعیری گەورە (جان دی لافۆنتین: ١٦٢١ـ ١٦٩٥) ە. کە لە جیهاندا بە (میری چیرۆکەشیعر و مەتەڵ و ئەفسانە بۆ منداڵان) ناسراوە.. لافۆنتین سەرجەم (٢٤٣) چیرۆکەشیعری بۆ منداڵان نووسیوە.. لە (١٢) پەرتووکدا چاپی کردوون و بڵاوکراونەتەوە.. لافۆنتین نایشارێتەوە کە سوودی لە (ئەفسانەکانی ئێسوپ) ی یۆنانی و لە چیرۆکەکانی (کلیلە و دیمنە)ی نووسەری هیندی (بەیدەبا) وەرگرتوون.

میری شاعیرانی ئەدەبی عەرەبیش (ئەحمەد شەوقی) کە (بە رەچەڵەک کوردە و باوکی خەڵکی سلێمانییە) لە باشووری کوردستان. زۆر سەرسام و هۆگری چیرۆکەشیعرەکانی لافۆنتین بۆ منداڵان ببوو، کارتێکردنیان لەسەر چیرۆکەشیعرەکانی دا هەیە.. شەوقی کۆمەڵێک لە چیرۆکە شیعرەکانی لە چیرۆکەکە شیعرەکانی (لافۆنتین) ەوە وەرگرتوون. بە زمانی عەرەبی هەر بە چیرۆکەشیعرەوە، بۆ منداڵانی عەرەبی داڕشتوون. نووسەری روسیش (ئیڤان کرایلۆڤ) و نووسەری پۆڵەندیش (ئیگناسی کراسیسکی) سەرسامی چیرۆکەشیعرەکانی لاڤۆنتین بوون و سوودیان لە چیرۆکە ئەفسانەییەکانی وەرگرتوون.

لە شاعیرانی کوردیشمان، پیرەمێردی نەمر و فایق بێکەس و هەژار موکریانی، چەند چیرۆکەشیعرێکی (لافۆنتین) یان وەرگرتوون، دەشێش لە ئەحمەد شەوقی یەوە وەریان گرتووبن.. بەڵام ئەو سێ شاعیرەمان ئەو چیرۆکەشیعرانەیان، بۆ منداڵانی کوردمان بە زمان و بە شێوازێکی هێندە شیرینی کوردی، بە چێژێکی کوردی ئەوتۆ دایان رشتوون، کە زۆر لە دەقەکانی لافۆنتین و لەوانەی ئەحمەد شەوقیش زۆر خۆشتر و بە چێژترن. لەوانەش (رێوی و کەڵەشێر، قەلەباچکە و باخەوان: پیرەمێرد)، (دوو پشیلە و سەلکە پەنیرێک، جووتێ مراوی کیسەڵێک: فایق بێکەس)، (کۆبوونەوەی مشکان: هەژار).

زۆر لە خوێنەران چیرۆکەشیعرەکەی پیرەمێرد (رێوی و کەڵەشێر) یان لەبیرچۆتەوە، یا نایزانن، بۆیە بە پێویستم زانی کە لێرەدا بینووسمەوە، تا بۆ منداڵەکانیان بیخوێننەوە:

رۆژێ مام رێوی دەهات
دەم بە وێرد و سەڵەوات

دوایی دەیوت بە ئاواز
لەعنەتی خوا لە فێڵباز
دنیا هێندەی پێ ناوە
هەژارێ بخەیتە داوێ
عومرێکە دێت و دەڕوا
وا چاکە روو بکەینە خوا
ئاخ رۆژێ بەیانی زوو
گوێم لە دەنگی بانگ دەبوو
خەزگە بە کەڵەشێرە
بەیانیان بانگ بدەرە
ناردی بۆ لای کەڵەشێر
دانی بە دەرژێنم تێر
ئەو بە بانگم بێ بدا
من دەبمە پیاوی خودا
کەڵەشێر بە راسپێری
وتی بەم فێڵە فەری
بەڵام باب و باپیرمان
ئەوی خستەتە بیرمان
رێوی بە فێڵ ناوەستێ
مەگەر تەڵەی پێی بەستێ

بە یەکەمین جاریش لە فەرەنسا و لە هەموو جیهاندا، لە لایەن نووسەرێکی گەورەی تری فەرەنسییەوە، کە بە نازناوی (هاوڕێی منداڵان) خۆی ناساندووە، لەساڵی (١٧٤٦ ـ ١٧٩١) یەکەمین رۆژنامەی لەژێر ناوی (هاوڕێی منداڵان) دا بۆ منداڵان دەرکرد. واتە هەر بە نازناوەکەی خۆیەوە دەری کرد.. سەرنووسەری ئەم رۆژنامەیە (هاوڕێی منداڵان)، بە زمانێکی شیرین و ناسک و ئاسان، بابەتەکانی نووسینەکانی دەنووسین. ئەم رۆژنامەیە سوود و خۆشی و چێژێکی زۆری بە منداڵان دەبەخشین.. لە هەمان کاتیشدا، تەوژمێکی باشیشی بە گەشەکردن و بە پێشکەوتنی (ئەدەبی منداڵان) لە فەرەنسادا بەخشی.

نووسەر و رۆژهەڵاتناسی فەرەنسی بەناوبانگیش (ئەنتوان گالان)، لە نێوان ساڵانی (١٧٠٤ـ ١٧١٦) دا، چیرۆکەکانی (هەزار و یەک شەو) بە عەرەبی (الف لیلە ولیلە) ئەنتوان لە زمانی عەربییەوە وەرگێڕان بۆ سەر زمانی فەرەنسی و لە (١٢) بەرگدا چاپیکرد و بڵاوی کردنەوە.. وەرگێڕانی (هەزار و یەک شەو) بووە هۆی ناوبانگ دەرکردنی ئەنتوان گالان و دەستخۆشیش لە فەرەنسا کرا.. هەر لەم دەقە وەرگێڕانە فەرەنسییەوە، (هەزار و یەک شەو) یان، بۆ سەر چەندین زمانی تری گەلان وەرگێڕان.

ئەنتوان گالان بەجگە لە (هەزار و یەک شەو) کەمەڵێکیش لە هەقایەت و ئەفسانەکانی هیندی، لە نووسینی نووسەری بە ناوبانگ (بەیدەبا) وەرگێڕایە سەر زمانی فەرەنسی.
(ئەنتوان دو سانت ئەکسۆپیری: ۱۹۰۰ـ ۱۹٤٤) نووسەر و فڕۆکەوانێکی جەنگی بوو لە هێزی ئاسمانی فەرەنسادا، چەند چیرۆکێکی خۆشی و بە ناوبانگی بۆ منداڵان نووسی لەوانەش چیرۆکی (شازادە بچکۆلەکە) کە بە شاکارێک و بە یەکێک لە چیرۆکە هەرە بەناوبانگەکانی جیهانی بۆ منداڵان دادەنرێت.. ئەم چیرۆکە وەریان گێڕاوە بە سەر (۲۷۰) زمانی جیاوازی گەلان و (۷٥) ملیۆن دانە لەم پەرتووکە لە جیهاندا، لێی فرۆشراوە.. بەجگە لەم چیرۆکە، ئەنتوان ئیکسۆپیری، چەند چیرۆکێکی تریشی بۆ منداڵان نووسی، لەوانەش (زەویی پیاوان) و (فڕۆکەوانی جەنگ).
ئەنتوان ئیکسۆپیری، لە کارێکی فڕۆکەوانیدا، بە فڕۆکەکەیەوە کەوتە ناو دەریا، لە دوای چل و چوار ساڵ، لە (۱۹۸۸) دا، لە ڕۆخی مارسیلیا، تەرمەکەی دۆزرایەوە.
(جۆن ڤێرنا: ۱۸۲۸ـ ۱۹۰۹) نووسەرێکی ناسراوی تری فەرەنسییە، کەمەڵێک چیرۆکی خەیاڵی زانستی بۆ منداڵان نووسیون، لەوانەش: (لە زەوییەوە بۆ ئاسمان)، (گەڕان بە دوای جیهان لە هەشت ڕۆژدا)، (بیست هەزار فەرسەخ لەژێر زەوییەوە).

ڕەزا شوان
نەرویج: ۱۷/مای/ ۲۰۲۰

سۆراخ ... شوان سەعید

ئێوارانێک بە ڕێکەوت
نزیکی یەکێک لە دارسنەوبەرەکانی ئەو شەقامەی
جاران ماڵی ئێوەی لێ بوو
کچۆک پێی دەخاتە سەر سێبەرەکەم،
کچۆک...
ڕەنگی چاوەکانی لە ڕەنگی چاوی تۆ دەچێت،
منیش ڕووی لێ وەردەگێڕم و وەک ئێوەی
سێبەرەکەم ئازاری هەبێت،

لەناخی دەمەوە دەگریم
پێی ناڵێم پێشتر کچێکم خۆشدەویست چاوەکانی
لە چاوەکانی تۆ دەچوون،
بەڵام ئەو بانگم دەکات و داوای لێبوردن دەکات و
پێیەکانی لەسەر سێبەرەکەم لادەدا و لە سووچێکی
شەقامەکە لە چاوم ون دەبێت…!!

ڕۆژێک کچێک بە تەنیشتی کوپە قاوەکەیەوە
دەستی لەسەر تەنیاییم بوو
ڕۆژێک کچێک لەناو دەنگی هەناسەمدا
بە برینەکانی ڕابردووم دەگەڕا،
ڕۆژێک کچێک جانتای کەلوپەلەکانی
ڕابردووی لێ دزیم و
لەناو دەفتەری ئازارەکانم،
لەناو ئەلبوومی ساڵانی زانکۆم
بە ڕەنگی چاوی تۆ دەگەڕا،
چاوی تۆ، کە ببوون بە برین”
“بەسەر دڵی منەوە
هەر ئەوەندەی زانی ڕەنگی چاوی خۆی،
لە ڕەنگی چاوی تۆ دەچێت،
بە هەزار قاچ لە ژیانی من هەڵهات و جێیهێشتم،
ئەو دەیوت:
خۆشەویستنی تۆ ترسناکە،
مرۆق، لەناو ئەو هەموو خۆش ویستن و
گرینگی پێدانەی تۆدا هەناسەی تەنگ
دەبێت و دەخنکێت ..!!

بەیانییەک .. بوونی تۆ کەمێک ڕژابووە
ناو لەچکی سووری کچێکەوە،
بەیانییەک .. هەستێک پێی دەوتم: ڕەنگە
تۆ لەم نزیکانە بیت،
بەیانییەک چاوم لەسەر دەرگەی داخراوی
تەکسییەکان بوو،
بەیانییەک دوای ئەو هەموو ساڵ و مانگ و
ڕۆژە،
من هێشتا تۆم لەبیر نەکردبوو…
بەیانییەک ئەو کچە لەچک سوورەی

لە تەرمینالی باکوور، پشتی لە من بوو
ئەوکچەی پێی لەسەر سەبەری
یەکێک لە موسافیرەکان دانابوو،
حەزمدەکرد کاتێک ئاوڕ بۆ لای من دەداتەوە،
بۆ تەنها تۆ بیت،
تۆ بیت و کەسی تر نا ..!!

شوان سەعید

کچ و کوڕانی ڕێبەندان … نەژاد عزیز سورمێ

نیگەرانی گۆرانییەکی مۆرهەڵگەڕاوە
چرۆی گرتووە
نیگەرانی ، لە کەفی شیر
لە خوێنی درەوشاوە دەچێ ..

شەو ئیمپراتۆریەتێکی بێ نوێنەرە
کپ .. ڕاکشاو .. سامناك
بە کڵاوڕۆژنە هەتیوکەوتووەکاندا هێرش دێنێ ..
بەڵام ئومێد
لە ناو قەوزەی
گەمە بەدنیهادەکانی ژیانهەڵلووشاندا
ون نییە .

ئەی خۆری کوژاوە
کە پێ بە سووتانی خۆت
تیشکمان بەسەر دەبارێنی
خەیاڵم بە لای تۆدا دەشکێتەوە
تاسەیەکی ڕۆژهەڵاتییانە
لە ناخی ڕوانینە بەهارییەکانماندا
ڕوو لە سەرابستان
ڕوو لە بەندەری دژواری ..

زامێکی دی
بە تەوێڵی پرسیارە دوایی نەهاتووەکان
لە شەفەقدا ئێقرە دەگرێ و
خەون دەبینێ : دەگری …

- نەهاتبووین تەنیا بین
  نەهاتبووین گەسکی مێژوو
  بەو شاڵاوە بۆ ڕابردوو
  بۆ یەکەم هەنگاومان بباتەوە ..

خەیاڵت دەکەم
لە هەواری چڵپەرست و سەرکێشان دەتبینم ..
بە تەنیشت تارمایی
شارە کراوە داخراوەکاندا
بە تەنیشت ئاهەنگە تەنیاکان
گوڵێکی حەپەساو
لە تێکستێکی بژوێندا ..
نیگەرانییەك
بەچکەی زۆڵی کۆمپانیاکان
لە کونی دەرزییەوە
بەسەر شارستانیەتی دادەدەن
ئەفسوونێکیان پێیە
ژنە باڵا بەرزەکانی ئیتاڵیا و
سیما خەمبارە برۆنزییەکانی ئیسپانیا
بەژێر بەیداخی کوورەکانی دۆزەخ دەبەن
لە پەلکەزێڕینە ،
لە ڕۆشنایی ئاسۆیان دوور بخەنەوە ..
پیاوان
گۆشەگیریان لە کۆڵ ناوە
لە سپێدەیەکی ناکاوی مردوودا
کچ و کوڕانی ڕێبەندانی پێ
ئاشنا بکەنەوە ..
ئەوە هەڵپەی ئادەمزادە
لە بۆشاییەوە بەرەو بۆشایی
ڕێ دەگرێ
وڕێنە دەکا :
بەختیاری لە باڵۆنێکی تەنك و

زاراوەیەکی بۆ بەڵگە زیاتر نەبوو .

ڕێگا چۆڵە
خەون چۆڵ
ئەوەندەی نەماوە خواوەند
هەڵوەستە لە چۆلایەتی بکا ، کەی بەرپای کردووە ؟
کۆڕسی بەرەبەیان
وەڵامی جریوەی چۆلەکان ناداتەوە ..
ئێوارە
گوللە نایبڕێ
ژنان
هاونشین ، لێکدابڕاو
خۆیان لە سەمایەکی تێزاوی جێهێشتووە
هەڵدراونەتە ناو قایەخێکی چارۆگە دڕاو
جێوەڕێ لە ناوەڕاستی دەریادا
وردە شەپۆل
دەیبەن و دەیهێننەوە ..
بەڵام ڕۆحە ئاماڵ فریشتەکان
بووکەبەفرینەی بەرائەتی منداڵین
ئاوازێکی غەریب
کۆمپانیا زێڕکفتە زەرووتەبعەکان
لە دیمەنێکی دیارو نادیاری
کەناری ڕۆخانەیەکی کۆنێشبەردا
بانگێکی ناوەخت
بێدەنگیی پڕ پڕشیون
بە تاریکاییەکی ڕووتی سپاردون
تەنیا بە عاشقان پەرت دەبێ ..

ئای نیشتمان
وڵاتی شاراوە
هەڵکەوتەی دیواری لەرزۆك و
بڵێسەی کوژاوە ..
ئای نیشتمان
نەغمەی گۆشەگیری
ڕووباری لە هاژە کەوتوو
باڵات سێبەری پێوە نەماوە
لێم گەڕێ لە حەرەمی نهێنیەکانت

سەرخەوێ بشکێنم ..

ئای نیشتمان
سۆز پڕمەوە دەدا
هەستەوە کەمانچەکەت هەڵواسراوە ..

باسکی کوێرم
لە چاوەڕوانی دوا سەمفۆنیادا
لەو دیوی
ئەو پەنجەرە خەمبارانەدا دەکوتم
بەسەر بەهارە ڕۆژگاربردووەکان دەڕوانن .
ورشەی زەردەپەڕ
لە تەمێکی چڕ چەقیوە ناگات
گوێی هیوای داری سێبووری
بەسەر جەستەی کچ و کوڕانی ڕێبەندان
وێنەی دێرینی زایەڵە لەبیرچووەکان دەداتەوە ..
خاك بەتەنێ ماوەتەوە
کەس ڕووی تێ ناکا
کەس سڵاوی لێ ناکا
یادگارییەکان لە شۆستەکان پیاسە دەکەن
ماچی دوور بە دوور
بە فرمێسکی ساتە لەدەست چووەکان
بە ڕوومەتی شەوی دەیجوور دێتە خوارێ ..
عەشق
لە نواڵەیەکی لاسار و بنبەست
بە ڕەنگی زەرد و لێوی بە بارەوە
سروودی (کوا من) و بەیدەستی دەچڕێ ..

ئەوە ئەو وەرزە
ئێش و لەزەتی
لە دونیادا سڕ کرد
ئەوە ئەو ڕۆژەیە میرم
بازن لە زەند و مەچەکی شارستانییەت دادەماڵێ ..
بێدەنگی بەردەوامە
گریان لە چاوی
کچ و کوڕانی ڕێبەندان دواخراوە
بە تێکشکاوی خۆی دەنوێنێ
بانگ ناگاتە قاوەخانە تۆزاویەکان

ئارامی دونیا
بە مەرگ و
کاروانی جەنازان داپۆشراوە
سۆز و شەیدایی
بە خۆیان و شەپۆلی خنکاویان
لە تافی هەرزەیی زەنوێران ڕاکشاون ..

لێ شەوی ژیان جوانترە لەو ئاسۆیەی
خۆری ژەهراوی تیا هەڵدێ
مۆتەکەی
بە خەرقەیەکی دڕاوەوە لێ
پۆشتەترە ،
لەو گەنجینانەی
خۆپەرستییان
تێ دا دەکرێ .

ئارەزوویەك
لە چاوی هەزاران هەزار
قەتیس بووە
بۆنی بەفر
سەدای قومریان دەداتەوە
سیحری خاك بە برووسکە و چەخماخەیەکی وێڵیش بێ
بارانی هیوای لێ نا بڕێ ..

خۆشم ویست
سرووشتم خۆشویست
وەك عاشقێك نازانێ بۆ عاشق دەبێ
خۆشەویستی
کە لە ئەزەلدا بەر مرۆڤ کەوتووە ،
لاوانەوەی گۆڕستانان نییە
سەفەری ڕەهێڵەیە
خەڵوەتی بەدبینی
ئایکۆنی سەردەمە سەختەکان ..

خەمی ئەبەدی ئەوەیە
سیحری خاك نەبینی ..
نەزانی
گۆرانییە سەرسامە تیژەکانی با

بێ بێ بیانوو لە دەرگامان دەدەن
نەزانی
مرۆڤ بۆچی ؟
بۆ کوێ ؟
تا کەی ؟

من ڕۆحت دەبینم
ڕۆحی تۆم دی
تاوکەوتنان کە دەڕۆیی …
هەر ئەو ڕۆیشتن بوو هاتنەوەی نەبوو
خوێنی مەسیحەکانی ئەوسا و ئێستا
پێشنگی ناوازەن
لە ناخی ڕوانینەکانماندا ..
ڕوونایی
وێنەی ئاوپژێن
گڵ گڵ
بە مەمکی ژنان دێتە خوارێ ..
ئێمە لە شاییەکی ڕەنگین داین
بیرلە باڵ ، لە فڕین
لە (کوا من) دەکەینەوە
کە هێدمەگرتوو پاڵی
بە پەرستگەکانەوە داوە ..

ڕەنگە دیمەنەکە بگۆڕێ
دیمەنەکە دەگۆڕێ ..
لەوانەیە ئارەزووەکانم
لە ساتە نەرمە مەحاڵەکان
لێ بچنەوە
ڕەنگە ساماڵێکی بێگەرد
نیشانە بێ بۆ مەرگ
بەڵام تا ئەو وەختەی
ڕووبار و چۆم
چیا و درەخت
سێاوی خواحافیزیم لێ وەردەگرنەوە
هەر بە جوانی دەتانبینم
کچ و کوڕانی ڕۆبەندان .

سەرەتای نیسانی 2020

مانیفێستی عەشق.. بەشی پێنجەم... تێکست: ستیڤان شەمزینی

فرمێسکی گەشی چاوەکانت
زامی چەند ساڵەی من دەشواتەوە

ئەو کاتەی غەریبی تۆ دەکەم
هەمان ئەو کاتەیە بیر لە خۆم دەکەمەوە

کۆترەکەم هیچ هێلانەیەکت نییە
جگە لە قووڵایی دڵی من

ئەگەر دەتەوێ بزانی چەند خۆشم دەوێی؟
تەنها گوێ لە دڵی خۆت بگرە

یەک شت بخەرە پێش چاوی خۆت
ژیانم بۆ تۆیە و مەرگیشم بۆ خۆم

زەردەخەنەکەت زەخرەفەیەکە
هیچ نیگارکێشێک توانای نەخشاندنی نییە

ژیانی من لەو ساتەوە دەستپێدەکات
بۆ یەکەمجار تۆ وتت خۆشم ئەوێی

کاتێک باسی عەشق ئەکەیت
دڵ و جەستەم دێتە لەرزین

عەشقی تۆ دوو شتی پێ بەخشیم
تەنها و تەنها شیعر و شەراب

ئەو دەمەی تۆ لێم ون ئەبیت
رەحم دەبێتە چۆڵەوانییەکی ترسناک

تۆ هەر لەو گوڵە گەشاوەیە ئەچیت
لە بیابانی دڵی مندا خەرمانەت داوە

ئەڵێن شیعری جوان ئەنووسیت
کەچی تۆ جوانترین شیعری منی کە نەمنوسیووی

هەر لەو خۆرە پرشنگدارە ئەچیت
شەوە تاریکەکانم رووناک ئەکەیتەوە

ئەزانی پیاوێکی نوستالیژیم؟
هەمیشە لەو لەحزانە ئەژیم ئاشنات بووم

هیچم لەدەست نایەت بۆ تۆ
جگە لەوەی هەمیشە بتخەمە ناو شیعرەکانمەوە

سێپتەمبەری 2015
دیسامبەری 2016
ئەڵمانیا - سوێد

تێبینی: ئەم پۆستەرانە بەشێکن لە کۆ پۆستەری “مانیفێستی عەشق” کە لە دیوانە شیعری “بەتیشکی عیشقت ئەدرەوشێمەوە” لە ساڵی 2017 بەشێوەی کتێبی کاغەز لە کوردستان چاپ کراوە

ل□ پارەزانەوە بۆ بانە …

ئەحمەد رەجەب

وانەکانی ژیان

پارەزان ئەکەوێتە بنار شاخێکی سەخت و چەند ماڵێکی کادیرو پێشمەرگەی یەکێتی نیشتمانی لێبوو کاتێك لەوێ بووم بیستم ماڵی کاکە حەمەی حاجی مەحمودیش لە پارەزانەو ئەو کات کاکە حەمە یەکێتی بوو بەرپرسی پێشمەرگەی ئەو ناوچەیە بوو خەڵکی دێکە وتیان بۆ ئەنجامدانی کارێك چووەو، لە شەوی دووەم لە پاش نانخواردنی ئێوارە کاکە حەمەی قاینەجێی وتی ئامادە بە ئەمشەو بەرەو بانە لە گەڵ پێشمەرگەیەکی خۆمان ئەچێت و، دەوروبەری کاتژمێری هەشتی شەو کەوتینە رێ و پێشمەرگەکە بێ چەك بوو خۆی ناساندو وتی ناوم کامەرانە کوری خەلیلی چایچیم و منیش یەکسەر وتم چاخانەکەی لە نێوان مزگەوتی گەورەو قاڵدرمەکانە وتی چۆن ئەزانیت وتم نزیکە لە بەرێوەبەرایەتی پەروەردەی سلێمانی جێی کارەکەم و نزیکەی کیلۆمەترێك لە دێی پارەزان دوورکەوتبووینەوەو لە پر کامەران وتی بابگەرێنەوەو ئاسك بە راکردن گەرایەوە بۆ ناو دێ و منیش هێواش هێواش گەرامەوەو لە نزیك دێکە گوێم لە هاوارێك بوو کێیت زەلام و منیش وتم میوانەکەی ماڵی کاکە حەمەم و کە گەیشتمە ناودێ قیامەت هەڵسابوو خەڵکەکە پەرتەوازەو کامەران وتبووی سوپاو جاشم بینیوەو لە منیان پرسی ئایا سەربازم دیوە وتم هیچم نەدی و برادەری بەرپرس وتی مەشڵەژێن و هەموو گەرانەوە ناو دێ و برادەرە

بەرپرسەکە وتی خۆم زانیم هیچ نییەو ئەمەش یەکەمجار نییە کامەران وامان لێئەکات.
لە پاش مانەوەی سێ ڕۆژ لە پارەزان لە بەرەبەیانی ڕۆژی چوارەم من و کامەران کەوتینە ڕێ و کامەران باسی ئازایەتی و پاڵەوانێتی خۆی ئەگێڕایەوەو گەیشتینە دێی چنارەو لەوێ بە پەلەپەل نانمان خواردو خەڵکی دێکە لە ترسی سوپاو جاش ترسیان لێنیشتبوو، بە دەم قسەکردن گەیشتینە دێی چاڵە خەزێنەو لەچەم بەرێنەوەو نێرەی شاخی سورەبان هات و کەمێك سەرکەوتین لەسەر کانیاوێك جوگەلەیەکی ئاو ئەهاتە خوارەوە سەدان کەسی لێبوو لە گەڵ ژمارەیەکی زۆر هێسترو ئەسپ و لەوێ زانیم ئەمانەشتومەکی ئێران و عێراق ئالوگۆر ئەکەن و پییان ئەوترێت قاچاغچی ولەوێ چامان خواردەوە کامەران وتی چۆنە بە سواری هێستر بڕۆین وتم زۆر باشەو ، کامەران دوو هێستری هێناو خاوەنی هێسترەکە کە خۆی سواری هیستری سییەم بوو هاواریکردو ئاماژەی بۆ یەکێك لە هێسترەکان کردو وتی زۆر چەمووشە وریا بن ، منیش هێسترە چەمووشەکەم بەرکەوت و خاوەنەکەی پەیتا پەیتا دووبارەی ئەکردەوە وریابە وریابەو بەسەلامەتی لە بنکە سەربازییەکانی بەعس (رەبایا) گەیشتینە دێی چەمپاراوو شۆفیرێك لای لاندرەڤەرێك وەستابوو ئەیوت بانە دوو نەفەرو ئێمەش، من وکامەران سوار بووین و لە پاش 35 خولەك گەیشتینە شاری بانە، شارێکی خنجیلانە و رازاوەو جوانە و وەك سلێمانیە بەڵام بچوکتر.
لە بانە بەریز کاك سەلاح حاجی رەفیق (سەلاحی موهەندیس) بەرپرسی پێشمەرگەکانی یەکێتی بوو ، بۆ یەکەم جار یەکترمان بینی و کە زانی شیوعیم بە گەرمەوە پێشوازی لێکردم و ئاو چام خواردەوەو وتی داوای لێبوردن ئەکەم هاورێ و ئەمرۆ کارم هەیەو لە شار نامێنم و ئێستا ئەبێ برۆم و، بە یانی میوانی منی و شاری بانەتان پیشان ئەدەم و، منی لە ئوتێلەکە بەجێهێشت و، لە ئوتێل دابەزیم چوومە کەبابخانەیەك و خاوەنەکەی وتی چی ئەخۆن و، وتم کەباب وتی چلوکەباب و منیش وتم بەڵێ و نەمزانی چلوکەباب چییە کە هات قاپێك برنج و دوو کەبابی سی چل سانتیمەتری لە سەرەو پەرداخی پچوك دۆو وقاپێکی بچوك شلە (خۆرشت) و، منیش زۆرم برسی بوو وتم برا گیان ئەم پەرداخە بکە بە چەند پەرداخێك بیکەرە ناو چامێك و ئەم شلەیەش بکە ناو قاپێکی گەورەو کەبابێکی ترم بۆ بێنە و، کاکە برا چۆنم وت کردی و، دوای نانخواردنەکە کەمێك دانیشتم و پەرداخی چام خواردەوەو، هەڵسام و پارەم دەرکردو خاوەن چیشتخانەکە وتی پارە وەرناگرم وتم بۆ کاکە کەس پارەکەی داوە وتی نەخێر میوانی منیت و لە سلێمانییەو هاتوویت و هەرچیم کرد پارەکەی وەرنەگرت و، دەرچووم لە بازار کراسێکی قاوەیی رەنگ و جووتێ پێڵاو خاولییەکی مامناوندی

و سابون وتاقمی ریشتاشینم کریی و لە ئوتێلەکە گەرماوێکی بچوك هەبوو خۆم شوردو ریشم تاشی و، لێی خەوتم تا بەرەبەیان خەبەرم بووەوە.
دەوروبەری کاتژمێر هەشتی بەیانی کاك سەلاح هاتە ژورەکەم و کەمێك دانیشت و وتی بابڕۆین و، لە ئوتێلەکە دابەزین و ئۆتۆمبێل وەستابوو سێ قۆڵی چووین بۆ کەبابخانەیەك کتومت وەك ئەحەی گوڵەی جکەرفرۆش لە سلێمانی : گۆشت، جگەر، دڵ، کورچیلەو شتی ترو نانمانخواردو رووماکردە چیایی ئاربابا زۆر بڵند نەبوو بەڵام قەشەنگ و دڵگیر بوو، ئیتر نیوەڕۆ لە ماڵی خاوەن ئۆتۆمبێلەکە میوان بووین و، لە قسەکردن وتم کاك سەلاح ناوتم بیستووەو ئەتناسم و، وتی چۆن ؟ وتم خزمایەتێت هەیە لە گەل خێزانی عەباسی برام وتی راستەو زۆری پێخۆش بوو، لە پاش نانخواردن زۆر شوێن گەراین و ناوەکانم لە بیرچووە و، بانە ئاوێنەی مێژووی کوردانە شارێکی رەنگین و رازاوەیە، گلێنەی چاوی کوردانە و هەموومان گوێمان لە دەنگە خۆشەکەی هونەرمەندی گەورەی کورد عەباس کەمەندی بووە کە ئەڵێت : گوڵی زەردو سووری سڵیمان بەگی بانە و، لەدووایدا لە شارباژێر بە زۆری لە دێهاتی چنگیان و باراوو وندەرێنەو حاجی مامەند لە گەڵ کاك سەلاح یەکمان بینی وجاروبار بە رێکەوت مەفرەزەکانمان : حزبی شیوعی و یەکێتی نیشتمانی یەکمان ئەگرت و جێی داخە سەلاحی حاجی رەفیق (سەلاحی موهەندیس) شەهید بوو.(ماویەتی).

16/5/2020

کتێبی جەنگستان وەك بەرهەمێکی شانۆیی لە کتێبێکی زانکۆی ئۆکسفۆرد دا

شانۆیی جەنگستان / خاکی سەرباز کە لە نوسین و دەرهێنانی ڕزگار حەمە ڕەشیدە، یەکێکە لە شانۆگەریە هاوبەشەکان لە کتێبێکی دەزگای چاپەمەنی زانکۆی ئۆکسفۆرد دا. ئەم کتێبە بۆ هاوکاری و نوسین

لەلایەن هەریەك لە د. نیشا ساجنانی / زانکۆی نیویۆرک/ ئەمریکا، پرۆفیسۆر. ڤیکی کارکۆ/ زانکۆی ئێج هێڵ/ بەریتانیا، د. جۆرج بەلیڤو/ زانکۆی بریتیش کۆڵۆمبیا/ کەنەدا وە کاری تێدا دەکرێت. چاپەمەنی زانکۆی ئۆکسفۆرد ماوەی ساڵێك زیاترە سەرقاڵی ئامادەکردنی کتێبێکی شانۆیین بەناوی دراما، شانۆ، ئیمپرۆڤایزەیشن و ژیانێکی باش. ئەم کتێبە هەوڵ دەدات تیشك بخاتە سەر ئیرتیجالی درامی و گەمەکانی دراما و شانۆنوسی و دراماتۆرگی و نەخشەکێشان و دەرهێنان و کاریگەری لەسەر بینەران و پێکهێنەرە شانۆییەکانی تر. مەبەستیش لەم کارە قووڵکردنەوەی تێگەیشتنە لە کاریگەرییەکانی ئەو بوارانە بۆ بەدەستهێنانی ژیانێکی باشتر. ئەم کتێبە لە دوانزە بەش پێکهاتووە وبەشێکی کتێبەکە تایبەتە بە قسەکردنی نوسەر و دەرهێنەری کارەکە ئەزگار حەمە ڕەشید و د. جۆرج و د. مارڤین و کریستۆفەر کووك دەربارەی شانۆگەری جەنگستان کە لە ئینگلیزیەکەیدا بە SOLDIERLAND وەرگێڕدراوە. بڕیارە ئەم کتێبە لە مانگی یەکی ٢٠٢١ دا تەواو ببێت و بە زۆربەی جیهاندا و بەتایبەتیش لە زانکۆکانی جیهان و ناوەندە ئەکادیمیەکاندا بڵاو بکرێتەوە.

لەچاوەڕوانی دا…مەحمود

دەروێش. و: ئاراس سەعید

لەچـــاوەڕوانی دا کەڵەکەکەی کۆمەڵێ ئەگەرلەســـەرم ئەدات، ڕەنگە لەقیتارەکەجانتـــاکەی دەســـتی بیرچووبێـــو ناونیشـــانەکەی مـــن و موبایلەکەی لێ وون بوبێ، ئیدی ئارەزووی نەمابێ و ووتبێتی بەختی لەگەڵ نەرمە باراندا نیە، ڕەنگە بەشتێکی کتوپڕەوە سەرقاڵ بووبێ، یان بەگەشتێکەوە بۆ باکور تاکو سەردانی خۆربکات.

لای بەیانی تەلەفونی کردوەو من لەماڵ نەبووم، چوومە دەرەوە تا دووشوشە شەراب و گـوڵی گاردینـا بکڕم، ڕەنگە لەگەڵ هاوسـەرەکەی پێشـووی تێـک چـووبێت، لەسـەر یادەوەریکانیـان و پاشـان سوێنـدی خواردبێ، چیتر پیاوێک نەبینی بەخولقاندی یادەوەری هەڕەشەی لێ بکا، یان ڕەنگە لەڕێدا بۆلای من خۆی بەتەکسیەکدا کێشابێ و چەند هەسارەیەکی کاکێشانەکەی کوژابنەوە، ئێستا لەژێر چارەسەری ئارام بەخـــش و وەنەوزدابێ، ڕەنگە بەرلەهـــاتنە دەرەوەی لەخـــودی خۆی، تەماشـای ئـاوێنەی کـردبێ و دەسـتی لەو دوو هەرمێ گەورەیە دابێ، کەشەپۆل بەکراسـە ئـاوریشمەکەی ئەدەن و بەحەسـرەتەوە ووتبێتـی؛ ” ئاخۆ کەس ه□ بێ جگە لەخۆم شایەنی میێینایەتیم بێ”!؟

یان ڕەنگە بەڕێکەووت بەخۆشەویستیەکەی پێشویدا تێپەڕیبێ، کە هێشتا لێـی ڕزگـار نەبـووبێ و لەگەڵیـا بۆشـێوی ئەم ئێـوارە ڕۆیشتبێ، لەوانەشە مردبێ، چونکە مەرگیش وەک من لەپڕا عاشق دەبێ، مەرگیش وەک من حەزی لەچاوەڕوانی نیە.

مەحمود دەروێش
و/ ئاراس سەعید

شیعری مناڵـان/ زمـانی دایـک … عەلی حەمەڕەشید بەرزنجی

زمانەکـــەم کـــوردییە و
شانازیی پێوە دەکـــــەم
ئەو باشترین بەڵگـــەیە

دەیسەلمێنم کە من هەم
......
بۆ پێشخستنی وزمان
هەمیشە لە هەوڵدام
وەک چاوم خۆشمدەوێت
هەندە شیرینە لەلام
....
پارێزگاری کردنی
ئەرکی درشت و وردە
چونکە زمانی دایک
ناسنامەی ئەمەی کوردە
…
٢٣/٢/٢٠١٩

قەیرانی ڤایرۆسی کۆرۆنا…
نووسینی: دانا حمید

ڕەنگە لە سەرەتایی پەیدابوونی ژیان لەسەر زەوی و بوونی مرۆڤایەتی لەسەر ڕووی زەمین ڕووبەڕووی چەندین هەوراز و نشێو، خۆشی و بەختەوەری، درم و پەتای درێژخایەن بووەتەوە کە کاریگەری منفی لەسەر ئابوری و بژێوی دانشتوان دروستکردوە… بەڵام ئەوەی ئەوەی ئەمە مەبەستەمانە، لەمڕۆدا بەتایبەت ئەم پەتایە واتە ڤایرۆسی کۆرۆنایە. وە ئەم نەخۆشییە کۆرۆنا و کاریگەرییەکانی لەسەر دەوڵەتانی جیهان چییە؟ وە لێکەوتەکانی لەسەر مرۆڤ و ئینسانیەت چییە؟ وە چۆن بتوانین ڕووبەڕووی ئەم دەردە ببینەوە و خۆمانی لێبپارێزین تا ئەوەی لانی کەم ئینسانیەت بە کەمترین زیان و ناخۆشی لە دەست ئەم ڤایرۆسە نەجاتی ببێت.
جا ئەوەی مەبەستی ئەمەیە لەم نووسینەدا ڤایرۆسی کۆرۆنایە و چۆن بتوانین پێش بگرین بەم ڤایرۆسە و بە کەمترین زیان لە دەستی دەربچین. ئەم نەخۆشیە سەرەتا لە شاری وهانی چین بڵاوبوویەوە، کە نزیکەی (١٢) ملیۆن ئینسانی تیادا دەژێت، وە یەکێکە لە شارە ئابورییەکانی وڵاتی چین و ڕێژەی (٦٠%) ئابوری چین، وە بەرهەمنان و

سەرمایەگوزاری لەم شارەوە بۆ چین و دەرەوەی چین هەناردە دەکرێت. چەندین هۆکار هەبوو لەسەر پەیدابوونی ئەم ڤایرۆس لە چین، ئەمە زۆر ناچینە ناوەڕۆکی ئەم هۆکارانەوە و وردودرشتی بۆ دوایی ڕووداوەکە بەجێئەهێڵین و دواتر ڕوون ئەبێتەوە کە چەندین هۆکاری دیار و پەنهان هەن کە دەرخەری ڕووداوی نەخۆشییەکەن. چونکە ئەوەی کە گرنگە بزانین لێکەوتە ئابوری و سیاسی، کۆمەڵایەتی، تەندروستی و دەروونییەکانی ئەم پەتایە لەسەر مرۆڤ و چۆنیەتی ڕووبەڕووبوونەوەی، وە بەرپێگرتنی بەئەوەی لەوە زیاتر مرۆڤایەتی نەبێتە قوربانی ئەم دەردە ترسناکە کە بەشێوەیەک جیهانی تووشی شۆک کردوە جۆرێک لە "وەستان و مەنگبوون"ی دروستکردوە کە زیانێکی گەورەی ئابوری و سیاسی و تەندروستی و دەروونی لە سەرجەم مرۆڤایەتی داوە.

ئەم نەخۆشییە سەرەتا لە شاری وهانی چینەوە سەریهەڵدا و وە بە چەندین شێوەی تر باسی ئەکەن، هەندێ ئەڵێن لە گیانەوەرەوە گوزراوەتەوە بۆ ئینسان. وە هەندێ تر ئەڵێن لە زانکۆی وهانی چین تاقیکردنەوەی لەسەر ئەم ڤایرۆسە کراوە و پاشان لەدەست دەرچووە، هەندێکی تر ئەڵێن ئەمە جەنگی ئابورییە کە ئەمریکا لە بەرامبەر چین پەیڕەوەی ئەکات بەئەوەی ئابوری چینی پێ لاواز بکات، چونکە ئێستا ئابوری چین زۆر بە شێوەیەکی بەهێز و ناوازە بازاڕی ئابوریی و بازرگانی و پیشەسازی جیهانی داگیرکردوە. ئەمەش جۆرێک لە دڵدەنگی لای بەرپرسانی ئەمریکی دروستکردوە کە ئەبێت بەهەر شێوازێک بە بەر بەم شاڵاوە ئابورییە بەهێزەی چین بگرن و نەهێڵن لەوە زیاتر پەلبهاوێت.
ئەوەی کە گرنگە لەسەر وڵاتانی جیهان بە هۆشیارییەوە مامەڵە لەگەڵ ئەم نەخۆشیەدا بکەن، واتە نەبێتە هۆکاری ئەوەی ترس و تۆقین بڵاوبکرێتەوە و خەڵک زیاتر بترسن لێی… هەموو دەوڵەتانی جیهان ڕێگری ئەوە ئەکەن کە ئەم نەخۆشیە پێیان نەگات کە پێشیان گەشت سەرەتا ئەرکی دەوڵەتە لە ڕێگەی وەزارەتی تەندروستی بە هەماهەنگی وەزارەتەکانی تر لینکێک دروست بکەن کە بەربەستێک لەسەر ئەو خاڵانەی کە پێویستە بەئەوەی کە ڕێنمایی و ڕەهنمایی هاونیشتیمانیان بکەن لەڕێگەی یەک کەناڵی فەرمییەوە ڕۆژانە ئامارەکان بڵاوبکاتەوە و ئامۆژگاری خەڵک بکەن کە کەمترین بەریەککەوتنیان هەبێت تائەوەی هیچ نەبێ دەگەین بە پلەکانی گەرما و مەترسی بڵاوبوونەوەی ڤایرۆسەکە کەمتر ئەبێتەوە.
ئێستا نەخۆشییەکە گەشتووەتە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و بەتایبەت ئێران ناوەندی سەرەکییە بۆ بڵاوبوونەوەی نەخۆشییەکە، ئومێدەوارین ئەم

نەخۆشییە لە ئێرانی دراوسێمان لەوە زیاتر تەشەنە نەکات و لەڕێگەی دەوڵەت و ڕێنمایییە تەندروستییەکانەوە لەناوببرێت، وە کەمترین ڕێژەی مەرگ تۆمار بکرێ و وە ئەو هاوڵاتیانەی تووشی پەتاکە بوون بە زووترین کات چاکببنەوە و ئومێدی ژیانێکی باشتر و شایستەتریان بۆ بخوازین. چونکە ئەم نەخۆشییە لەوە زیاتر تەشەنە بکات زۆر زووتر دەگاتە لای ئێمەش چونکە کوردستانی باشور زۆرترین سنوری جوگرافی لەگەڵ وڵاتی ئێراندا هەیە و چوار مەرزی دەولی هەیە لەگەڵ ئێراندا کە مامەڵەی ئابوری و بازرگانی تێدا دەکرێ، سەرەڕای چەندین مەرزی لاوەکی تر.

ئەم نەخۆشییە کاریگەری زۆری لەسەر دەوڵەتان و ئینسان هەیە، بەداخەوە کاریگەرییەکەی هەمووی سلبییە لە ڕووی ئابوری، سیاسی، تەندروستی، دەرونی و کۆمەڵایەتییشەوە… ئەوەی بۆ ئێمە گرنگە لە ڕووی ئابوری و سیاسی، تەندروستی و دەرونییەوە خوێندنەوە بۆ ئەم پەتایە بکەین، ئەویش لەڕێگەی پسپۆڕی هەریەک لەم بوارانەوە. بەڵام ئەوەی کە من ئەینووسم لەسەر ئەم پەتایە شتێکی سەرەتاییە دەکرێ زۆر باشیش نەبێ بەڵام هیچ نەبێ سەرەتاییەکە بۆ ئاوڕدانەوەی لایەکی نەخۆشییەکە، وە پسپۆڕانی هەریەک لەو بوارانەوە، نووسین و قسەی خۆیان بکەن. گومان لەوەدانییە کە ئەم پەتایە دەبێتە بابەتی ڕۆژەڤ و لە ئایندەدا چەندین کتێب و وتار و فیلم و مستند و ڕۆمان و بابەتی پزیشکی بە قوەی لەسەر دەنووسرێت. ئەوەی گرنگە کە هەموو هەوڵەکان بەو ئاڕاستەیەدایە کە تەنها ڕێگەی چارەسەرکردن لەم ڤایرۆسە تەنها خۆپاراستنی تەندروستی و گرتنەبەری ڕێوشوێنە سەلامەتییەکانە. بەدەر لە ڕێنمایی تەندروستی چاوێکی ترمان بخەینە سەر لایەنەکانی تری نەخۆشیەکە، لە ماوەی پێشوودا (یورگن هابرماسی) فەیلەسوفی ئەڵمانی پێشنیاری دروستکردنی (صندونی هاوبەشی ئەوروپا) بۆ وڵاتانی ئەوروپا خستەڕوو، بۆ ئەوەی بتوانن بەهەموویانەوە کە کۆمەک و یارمەتی بە دەوڵەتانی تری یەکێتییەکە لەکاتی ڕووبەڕووبوونەوەی قەیرانەکەدا هاوکاری ئەو دەوڵەتانەی پێبکەن. وە لە لایەکی ترەوە (یوڤال نوح هاراری) لە وتارێکی گرنگدا بەناوی (جیهانی دوایی کۆرۆنا) باوەڕی وایە قەیرانی نەخۆشی کۆرۆنا کۆتایی دێ، ئەوەی کارەساتبارترە لە ئێستادا جیهان بێ سەرکردەیە، واتە جیهانی ئێستا سەرکردەیەکی نییە بتوانێ لە پێناو قەیرانێکی جیهانی وەک بیماری کۆرۆنا دەستەیەکی گشتی دروست بکەن بۆ بەهاناوەچوونی جیهان و دەربازکردنی جیهان لەم نەخۆشیە. وە هاراری باوەڕی وایە ئەم ڤایرۆسە کۆتایی دێ بەڵام ئەوەی کێشەی بنەڕەتیتر و سەرەکیترە کە لەوانەیە زەرەری گەورەتری بەدوادابێ قەیرانی ژینگە و چەکی ئەتۆمییە، کە هەڕەشەی سەرەکین لەسەر لەناوچوونی ژیان لەسەر زەوی.

ئەوەی گرنگە لە دەرئەنجامدا کە لە هەموو رووەکانەوە خوێندنەوە بە ئەم پەتای کۆرۆنامەیە بکرێ. بەتایبەت لایەنی (سیاسی، ئابوری، مێژووی، فەلسەفی، تەندروستی، کۆمەڵایەتی، دەرونی، فەرهەنگی، کۆمەڵناسی پزیشکی، دەروونناسی پزیشکی و چەندین بابەتی تری رەخنەیی) لایەنە شاراوە و نادیارەکانی ڤایرۆسەکە روون دەبێتەوە و خەڵک باشتر دەیناسین و خۆیانی لێدەپارێزن.

کاریگەری و لێکەوتەکانی ڤایرۆسی کۆرۆنا:

لەڕووی ئابوورییەوە:

لەو کاتەوەی ئەم نەخۆشییە لە شاری وهانی چین سەریهەڵدا و پاشان بە زۆربەی وڵاتانی جیهاندا بڵاوبوویەوە، ئەم ڤایرۆسە بە شێوەیەک بەرپرسانی وڵاتانی توشی شۆک کردوە نازانن چی بکەن؟ وە ئابوری جیهانی بە جۆرێک لاواز کردوە کە هاتن و رۆشتنی لە نێوان وڵاتاندا پەکخستووە… ئەم نەخۆشییە هەندێ سەرچاوە ئەڵێن: بە بڕی (٣ بۆ ٥) ملیار دۆلار زیان و زەرەری لە ئابوری جیهان داوە، وە وڵاتی چین پلەی یەکەمی بەردەکەوێ لەم زەرەرەدا. ئەمەش سەرەڕای ئەوەی هاتوچۆ و گەشەی ئابوری وەستاندوە و جۆرێ: لە "شۆکی ئابوری" دروست کردوە. ئایا دەکرێ ئەم نەخۆشییە کۆتایی بێ یان لە کاتی تر و ئایندەی تردا خۆی دەربخاتەوە بەناوی تر و بە شێوازی تر.
شۆکی ئابوری ئەم ڤایرۆسە تائەندازیەک گەردونییە چونکە زۆربەی وڵاتانی جیهانی گرتەتەوە و پەتاکە تیایدا بوونی هەیە، ئەو وڵاتانەشی کە ئەم دەردەی تیادا نییە لایەنی تەندروستی و هەموو ڕێکارە زەرورییەکانی تریان خستووەتە حاڵەتی ئامادەباشییەوە، بەئەوەی گەر ڕووی لە وڵاتەکەیان کرد بە کەمترین ئازار و زیان لەژێرباری ئەم نەخۆشییەدا دەربچن.
ئەم پەتایە لێدان و گورزە لە هەموو کەرتە ئابوری و تەندروسییەکانی تری دەوڵەت، کە سەرتاسەری جیهانی گرتەتەوە. کە تاڕادەیەک ئەمەش وادەکات گەشەی ئابوری بوەستێ و جۆرێ لە تەمبەڵی و بەرخەری دروست بکات. ئەمەش نابێ ناحەقی ئینسان بگرین چونکە گیان لە هەموو شتێ خۆشەویسترە و ئینسان هەموو شتێک ئەکات لە پێناو مانەوەی خۆیدا بەئەوەی زیاتر بژێت، ئەمەش مافێکی سەرەتایی خۆی و ژیانەتی کە کەس ناتوانێ لێمەی بکا و بەبێ تۆ بێت نییە بژیت.
ئەم دەردە جگە لەوەی کە گەشەی ئابوری توشی وەستان و رکود ئەکات زەرەریش لە کەرتەکانی تریش دەدات، هەندێ سەرچاوە ئەڵێن کە بە ڕێژەی (٥%) گەشەی ئابوری جیهانی کەمکردۆتەوە و بگرە گەر نەخۆشییەکە زیاتر و درێژخایەنتربێ ئابوری پاشەکشەی زیاتر ئەکات.

ئەم نەخشەیە بە پلەی یەکەم زیانی لە کەرتی "ئابوری تەندروستی" جیهان داوە، چونکە پەیوەندیەکی ڕاستەوانە لە نێوان گەشەی تەندروستی گشتی و گەشەی ئابوریدا هەیە، کە پەیوەندی بە وجودی گشتی ئینسانەوە هەیە… لە بەرئەوەی پەتاکە زیاتر تەشەنە بکات زیانی زۆر لە ئابوری دەدات، لەم کاتەدا تەندروستی زەرەرمەندی یەکەم ئەبێ و تووشی وەستان ئەبێ کەرتی تەندروستی. بۆیە کۆنترۆڵکردن و هەیمەنەکردن بەسەر نەخشەیەکەدا، ئەو وەستانە ئابوری و تەندروستییە تێکدەشکێنێ و تاڕادەیەک ژیان ئەگەڕێتەوە باری ئاسایی خۆی. لە ئەنجامدا دەگەین بە قۆناغێک کە (شۆکی ئابوری/ تەندروستی) ئەتوانرێت چارەسەر بکرێت.

لەڕووی سیاسییەوە:

ئەم نەخشەیە لە ڕووی سیاسییەوە سەرتاپای جیهانی گرتەوە و بە شێوازێک سیاسەتی دەوڵەتانی جیهانی تووشی شۆک کردوە، کە نازانن ئەم پەتایە سروشتییە و بە خۆی دروستبووە یان جەنگی دەوڵەتانی زلهێز و ئابوری بەهێزە کە لە هێزی ڕەقەوە کە جاران دەکرا لە نێوان دەوڵەتان ژمارەیەکی زۆر ئینسان تێیدا دەکوژرا، ئێستا جەنگەکە شێوەی خۆی گۆڕیوە و لەڕێگەی هێزی نەرمەوە دەوڵەتان بەرامبەری یەکتر ئەنجامی ئەدەن. ئەمەش ڕایەکە ناتوانین بڵێین: بەتەواوی دروستە چونکە دەکرێ ڤایرۆسەکە سروشتی و گوزراوەبێ یان لە شاری وهانی چین لە ئەنجامی ئەو هەواڵانەی کە باس دەکرێ بڵاوبووبێتەوە. یان ڤایرۆسەکە جەنگێکی ئابوری زۆر بەهێز و درێژمەودابێ لە نێوان بلۆکی سەرمایەداری بە ڕابەرایەتی ئەمریکا و بلۆکی کۆمۆنیزم بە ڕابەرایەتی چین، ئێستا بەڕادەیەک ئابوری چین بازاڕەکانی جیهانی داگیر کردوە کە بووەتە مەترسی بە سەر ئابوری ئەمریکا پێشبینی دەکرێ چین بەو سیاسەتەی پەیڕەوی دەکات لە بواری ئابوریدا پێش ئابوری ئەمریکا بکەوێ و ببێتە یەکەم زلهێزی ئابوری/ سیاسی جیهان. کە ئەمەش گورزێکی کوشندەی فرەپەلوپێیە بە سەر جەمسەری سەرمایەداری کە ئەمریکا رابەرایەتی ئەکات. تا ئێستا ڤایرۆسەکە تەشەنەی بە زۆر وڵاتدا کردوە و جوڵەی تاڕادەیەک لە سەرجەم ئەو وڵاتانەی کە دۆخی ریزپەڕ و نائاساییان ڕاگەیاندوە، بڵاوبوەتەوە و و سیاسەتی وڵاتانی ناچار کردوە کە پیاچونەوە بە هەموو سێکتەرەکانی وڵاتدا بکەنەوە بە تایبەت و سیستەمی تەندروستی و چاکسازی تێدا بکەن. کە ئێستا جۆرێک لە سیاسەتی دەولی لە جیهاندا بەسەر دەوڵەتانی هەژاردا پەیڕەو دەکرێ و کە لەڕووی سیاسیی و ئابورییەوە لاوازن. وڵاتانی بەهێز ، هێزی خۆیان بەسەر وڵاتانی

هەژار و لاوازدا جێبەجێ ئەکەن کە ئەبێ جۆرێک لە پاشکۆیەتی بە لەڕووی سیاسیی و ئابورییەوە بۆ وڵاتانی بەهێز بکەن.

موعەما و مەغزای ئەم ڤایرۆسە ماجەراکەی نادیار و تولکەشە، وە لەم ڕۆژانەی دواییدا، وتەبێژی چین، ئەمریکای بە دروستکەری ڤایرۆسەکە تاوانبار کرد و ڕاگەیاند: ئەم کۆرۆنایە بۆئەوەنە (ئابوری سیاسیی) چین پڕ لاواز و هەژار بکات. یان بەپێی زانیاری ئەو هەواڵانەی کە لە ئێران بڵاوئەکرێتەوە ئەڵێن: ڤایرۆسی کۆرۆنا کە لە ئێران تووشی هاووڵاتیان ئەبێ دوو جۆرە بە تایبەت ئەوەی لە شاری قوم بڵاوبووەتەوە و خەڵک موبتەلای بووە بەڕای پزیشکانی ئێرانی ئەڵێن سەرچاوەی ئەم ڤیرۆسە هەمان ڤایرۆسی وهانی چینە. بەڵام پزیشکانی ئێرانی باوەڕیان وایە: جۆری ئەو ڤایرۆسەی تر کە لە شاری ڕەشت و گیلان خەڵکی توشکردوە جیاوازترە لە ڤایرۆسی قوم، چونکە پێیان وایە ئەمەی ڕەشت و گیلان زۆر بەهێزترە و ئینسان بەرگەی ناگرێ، وەک ئەڵێن ئەم ڤایرۆسە جۆرێکە لە چەکی ڤیرۆسی (بیۆژنیتیک) کە وەک چەکێکی کوشندە کە ئەمریکای پێتاوانبار ئەکرێ لە لایەن ئێرانەوە دژ بە ئێران بەکاردەهێنرێت. وەک ڕێکخراوی تەندروستی جیهانی ئاشکرای کرد، ئێستا نەخۆشییەکە جیهانییە و پێویستی بەڕووبەڕووبوونەوەی هەموو وڵاتان هەیە بۆ بەرگرتن بە نەخۆشییە کە ئەبێ بە خۆپاراستن و کۆرەنتینە کردنی هاووڵاتیان خۆیان لە ماڵەکانیان وەک ئەوەی لە وهان کرا و سەرکەوتن بە ڤایرۆسکەدا ڕاگەیەنرا، ورە و ئیرادەی هەموو میللەتی پێویستە ئەویش بەوەدەکرێ کە دەوڵەت لەڕوویی سیاسییەوە پاڵپشت و یارمەتیدەری هاووڵاتیان بێت. چونکە وەک تەندروستی جیهانی ئەڵێ: ئێستا درمەکە بە (گڵۆباڵ پاندمیک) ناوزەد کراوە لە بەرئەوەی زۆربەی شوێنەکانی جیهانی گرتەتەوە و پێوستی بە هەماهەنگی هەموو جیهان هەیە کە تا کۆتاچرکە کە بنبڕدەکرێت.

لەڕووی تەندروستییەوە:

پەتای کۆرۆنا بە ماوەیەکی کەم گەشتە زۆربەی وڵاتانی جیهان، چی هۆکارێکە وادەکات کە ئەم نەخۆشییە ئەوەندە ترسناک باس بکرێ و زۆربەی دەوڵەتان بکەونە خۆئامادەکردن و ڕووبەڕووبوونەوە لە بەرامبەر ئەم پەتا کوشندە و تائەندازیەک چارەسەر نەکراوەدا، جگە لە خۆپاراستنی تەندروستی و پاکوخاوێنی و سەلامەتی گشتی هیچ ڤاکسینێکی چارەسەرکراو بۆ ڤایرۆسەکە نەدۆزراوەتەوە. ئەم نەخۆشییە ڕووی کردەتە هەر وڵاتێک جوڵەی ئینسانی و ئەوانەی تری پێخستووە، واتە جۆرێک لە “وەستانی مردوو”ی هەیە کە ئینسان بێوەڵام دەهێڵێتەوە لە بەرامبەر ئەم نەخۆشییەدا کە بواری هەناسەدانت

لەدەبێتە بە بیرکردنەوە بە دۆزینەوەی چارەسەرێکی کاتی و تا دەگەیت بە ئەنجامێک بتوانرێ ڕێگرییەکانی بەردەمی نەخۆشییەکە دەسنیشانبکرێ و هەوڵی بنبڕکردنی بدرێت.

لەم پێناوەدا کەرتی تەندروستی زۆرترین و قورسترین ئەرکی مرۆیی و ئینسانی مێژوویی لەکۆڵ گرتووە، دەوڵەتان لەڕێگەی کەرتی تەندروستی، دکتۆر و پەرستاران و کارمەندانی تری ئەم کەرتەوە وەک سەربازێکی بە ئەخلاق و خاوەن ویژدان بەماندووبوون شەو و ڕۆژ دەخەنەسەر یەک بۆ ئەوەی گیانی مرۆڤەکان لەو نەخۆشییە رزگار بکەن و بیخەنەوە سەر ڕێچکەی ژیانکردن.

ئێستا کەرتی تەندروستی تەنها ئەوەی لەبەردەستدایە بەڕێنماییکردن و خۆپاراستن لەو نەخۆشییە، سەرجەم ئینسانەکان ئامۆژگاری بکات کە تەنیا ڕێگای چارەسەر تاوەکو ئێستا ئەوەیە بە پاکژی و خۆپاراستن لەو نەخۆشییە خۆمان بپارێزین، واتە هەمووشتێک لە دەرچوون و تێکەڵاوبوون لەگەڵ کەسانی تردا کەمبکەینەوە تاوەکو بە دەرئەنجامێک دەگەیین کە نەخۆشیکە لەناودەچێت. دەبێ هەموو مرۆڤایەتی بە ئاواتی ئەوەبن کە دەرمانێ یان ڤاکسینێک دروست بکرێ کە بتوانرێ ڤایرۆسەکە لەناوببات… بەڵام لە کاتێیدا هەر کەرتی تەندروستییە کە بەر بەم نەخۆشییە بگرێ و ئومێدکی دەستەجەمعی بەسەرجەم مرۆڤایەتی ببەخشێت کە ڤاکسینی چارەسەرکردنی ڤایرۆسەکە دۆزراوەتەوە. واتە لە کاتێیدا تەندروستی ببێتە ترۆسکایی ئەو ئومێدە بە سەرجەم ئینسانییەت و بەتایبەت ئینسانە نەخۆشەکانی ژێردەستی ئەم پەتا کوشندە و تارمایئاساییە.

لەڕووی کۆمەڵایەتی/ دەروونییەوە:

ئەم ڤایرۆسە گومانی تێدانییە وە دەرد و بەڵایەکی گەردوونی سەرتاسەری جیهانی گرتوەتەوە، لەم سەنگەیەوە شۆکی کۆمەڵایەتی و دەروونی بەپەلەی یەکەم لەسەر ئینسانەکان دروست ئەکات. ئەوەی ئەم بەڵایە دروستی ئەکات شۆکی دەروونییە خۆی دەبینێتەوە لە کۆمەڵێک حاڵەت لەوانە: (قەلەقی، دڵەڕاوکێ، بێهێزی، نائومێدی، بێخەوی، وەسواسی، بێخواردنی، سەرئێشە، لاوازی تەواوەتی لەسەر جەستەی ئینسان…هتد) ئەم پەتایە لەڕووی دەروونییەوە بە پلەی یەکەم کاریگەری گەورەی لەسەر ئینسان ئەبێ، هەندێ کەس بێئەوەی نەخۆشییەکەی هەبێ لەڕووی دەروونییەوە رووخاوە، هەست ئەکات کە نەخۆشییەکەی تووشبووە ئەمەش وائەکات ئەو ئینسانە خەفەت و دڵتەنگییەکی زۆر دایبگرێ و ئارەزووی هیچی نەمێنێت. ئەمەش وادەکات بەرگری جەستەی لاواز بێ و موعەرەز بێ بە توشبوون بە پەتاکە. لەو

کاتەدا پێویست دەکات کە کەرتی تەندروستی لەڕێگەی هێنانی دکتۆری دەرونی و بەرنامەی تایبەتی دەرونییەوە کۆمەڵگا و تاکەکان هۆشیار بکرێتەوە لەوەی کە نەهێڵرێت هەرکەس لەخۆیەوە قسە و وتار بدات. بەئاستەکردنی کۆمەڵگا لەڕێگەی هۆشیاری و ئاگایی تەندروستی و سەلامەتییەوە، دەکرێ رێگری لەو پەتایە بکرێ، وە چارەسەری کاتی لە ئاییندەدا چارەسەری درێژخایەنی بۆ بدۆزرێتەوە. ئەم نەخۆشییە کێشەیەکی زۆر ئاڵۆزی هەیە کە "ترسێکی دەستەجەمعی" دروستکردوە کە پێویستی بە هۆشیارییەکی دەستەجەمعییە لە بەرامبەر ئەو ترسەدا بتوانین بە چەندین کەنال و بەرنامە و ئامۆژگاری و چەندین چارەسەری تر… خەڵک بگەڕێنینەوە باری ئاسایی ژیانی خۆی و ڕۆژانە کاتی ئاسایی خۆی بەڕێبکات.

کۆرۆنا و سینەما و دیواری سەر باڵەخانەی کەلاوەکەی گاوران … نووسینی: بەکر ئەحمەد

ئەم وێنەیەی ژێرەوە، ئەگەرچی بەشی سەرەوەی ئەم وتارەی داگیرکردووە، دەکرێ لە کۆتایی وتارەکەدا، جارێکی دیکە بگەڕێیتەوە سەری. لە راستیشدا هیچ شتێکیش روونادات ئەگەر بەر لەخوێندنەوەی وتارەکەیش سەرنجێکی وردی بدەیتێ. دیمەنی پیرۆزەیی و خۆڵەمێشی تێکەڵ بە زەردەپەڕو بەجوولەیی ناو وێنەکە، شتێکی تیایە کە نیگا بەخۆیەوە ڕادەکێشێ.

بە کرۆکی بابەتەکە.

ڕۆژگارێک لە سویددا کەتەلۆگێک هەبووکە پییاندەووت: لاپەرەزەردەکان. دەکرێ لە وڵاتە جۆراوجۆرەکانی دیکەی ئەوروپادا ناوێکی دیکەی هەبووبێت.

کوردواتەنی، شاخی مار و شیری چۆلەکە لە دوو توویی ئەو کەتالۆگەدا جێیدەبوەوە. لە ئاستی سەراسەری و شار و شارۆچکەکانی دیکەی ولاتدا، تۆ دەتتوانی بە فلان کارخانە بگەرێیت وناوی هەر “قادر قادر”ێکی

کورد کە لە سویددا دەژی و تۆ نازانی لە چ شارێکدا نیشتەجێیە، بە چاوخشاندنێکی خێرا بە لاپەڕەکانیدا ، ئاسان بەدۆزیتەوە. ئەگەر زانیارییەکان دەربارەی کاک "قادر"، بە خواستی خۆ نەخرابێتە خانەی شاردنەوەوە بە مەبەستی پاراستنی کەسایەتییەوە.
گەشەی نەت و دیجیتالیزەکردنی زانیاری و پیشکەوتنی ئەپلیکەیشنەکانی ناو مۆبایلە زیرەکەکان، کارێکی کرد کە لەمڕۆدا ، لە هیچ کونج و کەلەبەرێکی ئەم ولاتەدا، دانەیەک لەو کەتەلۆگانە نەدۆزیتەوە.
ڕۆژێک لەگەڵ برا بچکۆلەکەمدا، تەمەنی 50 ساڵە لە ئیستادا و ئەم دوو ژمارەییەی تەمەنەکەی هەشتاش ئەو ڕزگارناکات لەوەی هەر برا بچووکی من بێت، پرسیاری کاریگەری گەشەسەندنی دیجیتالیزەکردنی دنیامان دەکرد و کەوتین بەسەر باسی ئەو خزمەتگووزارییانەی کە لاپەڕەزەردەکانی جاران و ئەپلیکەیشنە نوێکانی دنیای ناو مۆبایلەکان هەناویانەتە ئاراوە. بە کورتی: سەفەری بەدەستهێنانی زانیاری لە پەڕەی کاغەزەوە بۆ ناو شاشەی مۆبایلەکان.
لە شوێنێکدا برا بچکۆلەکەم دەڵێ: دەزانی کە کورد و خەلکی سلێمانی لە پێش سویدییەکانەوە بوون بە داهێنانی لە چەشنی بە دەستهێنانی زانیاری کە لاپەڕە زەردەکانی جاران دەیدایە خەلک، بەڵام نەگبەتی کوردەکان لەوەدایە کە ئەو داهێنانەیان بەو شێوازە ناونووسنەکردووە وەک ئەوەی لە سوید و ولاتەکانی دیکەی خۆرئاوادا کردوویانە. بۆ نموونە تۆمارکردنی ئەو زانیارییانە لە کوردستان لە شکڵی کەتەلۆگێکدا نەبووە و ئینسان ناشکرێ بەوەی ئەم داهێنانە لە کەتەلۆگ نەنراوە، ئینکاری ئەم دەستپیشخەرییەی خەلکی شارە حەیاتەکە بکات.
من سەیرێکی دەکەم و سوپاسگوزارم کە دەمێکە لە سوید دەژیم و لە بەرانبەر ئەم شەکرشکاندنەی براکەمدا، هیچ شتێکی تەناگرم و ئەویش دەمبەخەندە و بە حەماستێکی تووندەوە، خەریکی بەلگەهێنانەوەیەکی زیاترە. ناچار لە شوێنێکدا، دەیوەستێنم و پێیدەڵێم: دەکرێ نموونەیەک لەو لاپەڕە زەردانەی سلێمانیم بۆ بهێنیتەوە کە من پێمنەزانیوە، یاخود نەمبینیوە و دەکرێ لای جەنابتان دەستکەوە.

برا بچکۆلە پێنجا ساڵانەکەم ئاوا وەڵامدەداتەوە: ڕۆژگارێک لە حەفتاکانی سلێمانیدا، خەلکی تەلەفۆنیان بۆ ریستۆرانێک دەکرد و ئەو خواردنانەیان داوا دەکرد کە دەیانویست بۆیان بێتە ماڵ، یان دەیانپرسی فلانە خواردنیان ماوە و دەیانەوە کەسێک بنێرن تا دوو قابلەمەی بچووکییان بۆ پرکات.
ئەو کاتە مەتعەمی عەلی سوور، لە گەڕە مەتعەم سلێمانییدا کە

خاوەنەکەی حاجی فەتاح بوو، بە دوو لەریستۆرانە گەورەکانی سلێمانی دەژمێردران. مەتعەمەکەی عەلی سوور بەرانبەر سینەمای ڕەشید بوو، ئەوەی حاجی فەتاحیش لە ئەسحابەسپی بوو. یادی بەخێر (عەلی سوور) لەسەر کورسییەکەی خەیەوە کە لە سووچێکی نزیک هاتنەژوورەوەی ریستۆرانەکەدا دانرابوو و پارەی وەردەگرت، هەموو ئەو پانتاییە گەورەیەی دەبینی کە بە سەر دەرگا گەورەکەی سینەماوە بوو و پۆستکارت و ریکلامە گەورەکانی فیلمەکانی پیا هەڵدەواسرا. گەر هاموشۆ و قەڵەبالغی سەرشۆستەکەی بەردەم ریستۆرانەکەش نەبوایە، گۆشەیەکی باشی ریکلامی فیلمەکانی سینەما "سیروانیش"ی دەبینی کە کەوتبووە کۆلانی خوارەوەی لەقەنتەخانەکەی خەیەوە.

جار ناجارێک مشەتەری قەشمە و ساختەچی تەلەفۆنەکییان دەکرد و دەیانپرسی ئاخۆ فلانە خواردنییان ماوە یاخود نا، بەلام بەر لە کۆتاییپێهێنانی ئاخاوتنەکە بە عەلی سووریان دەوت: زەحمەت نەبێت سەیرێکی ئەو بەریش ناکەیت تا پێمان بلییت چ فلیمیك ئیشدەکا. ئەگەر ریکلامی سەر سووچەکەی لای سەعاتەکەیشت لی دیارە بەشکم پێمان بڵێی، ریکلامی فیلمە یۆنانییەکەی پێوەیە بە هەفتەی ئایندە؟

برا بچکەلەکەم درێژەی دەداتە و دەڵێ: من دڵنیام کە کەمێک جنیو لە کۆتایی ئەم جۆرە ئاخاوتنانەدا دەکرێ ببیسترێ کە من نامەوێت تۆماری بکەم. وەک دەزانن ئەو جنیوانە ئەوەندە تەڕن کە ئەگەر وشکیش ببنەوە، نووسینەوەیان ئاسان نییە. من لە بەرزی ئاداب و ئەخلاقی زمانەوانی برا بچکەلەکەم سەرم سووڕدەمێنێ، ئەو درێژەی دەداتە و دەڵێ: بێگوومان ئەگەر داخوازیکردنەکانی کریاران بە خواردن جدیی بوایە و کەلەک و کووڕەکی هەرزەکارانەی لە پشتەوە نەبوایە، ئەوا عەلی سوور ناوی فیلم و پاڵەوانی فیلمەکانیشی بە مشتەرییەکانی دەگێڕاوە.

بەڵام خاڵی سەرەکی گێڕانەوەی ئەم چیرۆکەی کاکم ئەوەیە کە ئەو زانیارییانەی لاپەڕە زەردەکانی جاران و ئەپلیکەیشنە تازەکانی ئەمڕۆ بە هاوڵاتیانی دەدا، 40 تا 50 سالیک لەمەوبەر لایەن "عەلی سوور"ەوە پیشکەشکراوە. وەڵامدانەوە بەوەی کە چ خواردنێک دەستدەکەوێت و دەکرێ بگەیەنرێتە ماڵ یاخود نا، پێدانی زانیاری بەو کڕیارانەی کە دەیانەوێ بزانن چ فیلمێک لە سینەماکاندا نمایشدەکرێت و تەنانەت ئاگاداربوون لەوەی کە پڕۆگرامی هەفتەی ئایندەی سینەمایش چییە. بەدەستهێنانی کەمێک زانیاری گرنگ لە ئاخاوتنێکی تەلەفۆنی کورتدا.

هەستدەکەم بە ناهەق لە سەرەتای دامەزراندنی باسەکەدا، خەریکبوو ڕەفتارێکی براگەورانەی کوردی لە بەرانبەر برا بچکەلەکەمدا ئەنجامبدەم و گوێ لە ئەرگومێنتەکانی نەگرم. بەڵام قسەکانی

جۆریکیش راستی تێدایە و من ناچارم سوپاسی بکەم کە لە تۆمارکردنی مێژووی بەدەستهێنانی زانیاریدا، لە ڕیی ئەو نموونانەوە کە هینایەوە، شارەکەم رۆلێکی گرنگی ونبووی هەبووە و ئەم گیرانەوەیەی منیش لەم وتارەدا، دەبێتە تۆمارکرنی مێژووی ئەم جۆرە لە خزمەتگووزاری کە بەشێک لە بناغە سەرەتاییەکانی کۆمەلگایەکی بەکاربەرە.

بەلام بەوەی هێشتا لە نزیک مەتعەمەکەی “عەلی سوور”ەوەین و چاومان هێشتا لەسەر ریکلامی حەوت بەتەڵەکە و ترنتی و فیلمە یۆنانییەکەی دوێنییە، با کەمێک بچینە کۆلانەکانی دوور لە سەرای سلیمانییەوە و لەوێوە سەیری پرۆسەی کڕیاردیتنەوەیەک بکەین ل□ بەرانبەر نیشاندانی فیلمی نوێدا. ئەوەی کە بەشێکی کەم لە مشتەرییەکانی لۆقەنتەخانەکەی عەلی سوور دەیانویست لە رێگای خزمەتگووزارییەکی زیاتری رێستورانەکەوە بەدەستی بێنن.

یەکەم : شاگردێکی سینەما تەختەیەکی 1 بە 30لە رێگەی دەسکێکی گەورەوە بە سەر شانەوەیە و ریکلامی ئەو فیلمەی لەسەرە کە ئەمڕۆ نیشاندەدرێت. ئەو کۆڵان و گەرەکی جۆراوجۆری شار دەگەڕا و ئەم پەیامەی بە خەڵکی دەگەیاند. سەیر ئەوەیە لە زمانی ئەو زەمەنەی مندا، نیشاندانی فیلمییان وەک ئیشکردنی فیلم باسدەکرد. نەیاندەووت چ فیلمێک نمایشدەکرێت، دەیانووت چ فیلمێک ئیشدەکات. لە هەمووی جوانتر، ئەو کات بە فیلمیان دەوت، فلیم. کورداندنی وشەیەک بەهەلە بەڵام لە رووی کۆمەلایەتییەوە، جوان و جێکەوتوو. خۆش ئەوە بوو، ئەو برادەرەی کە تەختەکەی بەسەر شانەوە بوو و پۆستکارتی گەورەی فیلمەکەی پیادا هەڵواسرا بوو، کۆمەڵێک ریکلامی دیکەی فیلمەکەی بە رەنگاورەنگی پێبوو کە لەسەر کاغەزێکی A3 چاپکرابوو.

ئاواتی گەورەی مندالانی گەرەک ، بەدەستهێنانی دانەیەک یان ژمارەیەکی زۆرتر لەو ریکلامانە بوو کە بە هەموو کەسێک نەدەدرا. بۆ ئەم مەبەستەش، باشترین شتێک بتکردایە، یارمەتیدانی کابرای دارهەڵگربوو کاتێک دەگەیشتە هەورازەکەی لای مزگەوتی “تەکیە رووتەوە” و لە بەر گەرانی زۆری بە زۆربەی گەرەکەکانی شاردا و ماندووبوونی، زمانی لە عەرزدەخشا. ئەوکات بۆ ساتێک دارەکەیت لێوەردەگرت و لە هەورازەکەوە سەرت دەخست و دوو سێ دانە ریکلامت حاسڵدەکرد.

هەندێ جار، لای دووکانەکەی “مەلا عوسمان” یان نزیک ئاشەکەی گاورانەوە راماندەگرت و پیماندەوت: دەکرێ کەمێکی “فلیمە”کەمان بۆ بگێڕیتەوە، ئەو کوڕی باشە دەیزانی کە ئەم کارە چ کاریگەرییەکەی بۆ ریکلامکردنەکەی ئەو تیا دەبێت، یەکسەر دەیووت: یان دوو لەفە

قاورمەم بۆ دەکەن، گەندەڵی جاران، یان ئەوەتا خۆتان دەچن بۆ بینینی.

دووەم. سینەماکانی جاران لە پرۆسەی کۆیاردیتنەوەی خۆیاندا و لە وەرزی هاویندا، لە جیاتی ئەوەی تۆ بچیت بۆ سینەما، ئەوان سینەمایان بۆ دەهێنایتە گەڕەک. سەیارەیەکی گەورە لە چێشنی لۆریدا دەهاتە کۆلاوەکەی گاوران کە ئێستا گەراجی “عوسەی تەمین”ی پێدەڵێن. لە بەشی خوارەوەی کۆلاوەکەدا کە دیواری دەرەوەی باڵەخانەیەکی گەورە بوو، بە دیووی لای باشووری کۆلاوەکەدا ئەگەر پشتت لە ئاشەکەی گاورانی ئەوسا بێت، پەردەیەکیان هەڵدەواسی و بە ئارەزووی خۆیان، ئەو فیلمەیان نیشاندەدا کە لە بەرنامەی خۆیاندا بوو. خەڵکی گەڕەک لە سەرکارێز و سەرقەبران و قاوەخانەی سەرچیمەنەوە ، بە خۆیان و ماڵ و منداڵ و شووتی و قاپ و قاجاغی دیکەوە، لەسەر گۆڕەکە و لەبەرانبەر دیوارەکەدا، بە درێژی و پانی هەموو کۆلاوەکە کە بە راستی گەورە بوو، دادەنیشتن و نقەیان لە خۆیان دەبڕی.
سینەما لە شاری سلێمانی جاراندا لە ڕێگای کابرای دارەریکلام بەشانەکەوە و لەرییە گەڕۆکە گەورەکەی گەڕەکەکانی سلێمانیدا، بوو بووە بەشێک لە ژیانی کولتووری 50 ساڵەی پێش ئەمڕۆمان. عەلی سوریش ، لە پاڵ نەبوونی ئەپلیکەیشنی مۆبایلەکانی ئەمڕۆ و کەتەلۆگە زەردەکانی دوێنی سویددا، جۆرێک لە کاری گەیاندنی زانیاری سینەمایی کەوتبووە سەرشان.
بەلام دەمەوێ لە کۆلاوەکەی گاورانەوە بتانهێنمەوە بۆ سەرەتای ئەم وتارە و وێنەکەی سەرەوە. لە ڕاستیدا، ئەم وێنەیەی سەرەوە نزیکایەتییەکی گەورەی لەگەڵ هەمان ئەو وێنەیەدا هەیە کە سەر دیواری باڵەخانە گەورەکەی کۆلاوەی گاورانی 50 ساڵ پێش ئیستادا هەبوو. ئەگەر کەسێک دیمەنی ئێوارەیەکی فیلمنیشاندانی کۆلاوەکەی گاورانی بچرکاندایە و لەپاڵ وێنەکەی سەرەوە لە تەنیشت یەکەوە دایبنایە، ئەوسا ئاسانتر تێدەگەیشتن ئەم هەموو شەڕ و ڤیویەم بۆچی بوو.

وێنەکەی سەرەوە، بەشێکە لەو کاردانەوە و پرۆسەی کۆیاردیتنەوە تازەیەی کە سینەما لە سویددا لە ژێر فشارەکانی کۆرۆناو قەید و بەندی تێکەڵنەبوون و مەسافەگرتنی نەوان ئینسانەکاندا کردویەتی بە راستییەکی تازە، بەڵام کەن بە قسەی کاکم: ئاخر بە قسەی ئەو، سلیمانییەکان لەرێیشدا، لە پێش سویدییەکانەوە بوون. لەم پرسیارەیشدا کە کۆرۆنا لە زەمەنی دیجیتالدا لە بەرانبەر نەهاتنی تەماشاچیانی فیلمەکاندا ، کاتێک کەس ناتوانی بچێت بۆ سینەما،

ئەوا سینەما دەکرێ بچێت بۆ لای بینەرانی .

وێنەکەی سەرەوە، دیمەنی ئێوارە نمایشێکی سینەمای یۆتۆبۆریە لە گۆرەپانی "بەنان پیرین" و لە رێگای شەپۆلی رادیۆیی FMو سیستەمی رادیۆیی ناو سەیارەکەوە، تەقە و زرمەی سەر شاشە دیجیتالەکە رێک دیتە ناو ماشین یاخود هێدفۆنەکەی گوێچکەتەوە. جۆرێک لە کاری بازارفرۆشی تازە بۆ دۆزینەوەی کڕیار و بینەری تازە کاتێک ڕێگرییەکانی کە کۆرۆنا دروستیکردوون، سینەما لە هۆلەکان دەردەهێنێت و دەیباتە پارکێکی گەورەی سەیارەراگرتن.

بەڵام کۆرۆنا و دنیایەکی دیجیتاڵی تازە کە کۆرۆنا بە گووروژمی گەورە بەرەوپیشتری دەبات، ئەو دەرفەتەیشمان بۆ دەرەخسێنێ کە لە زەمەنی مەرگ و ترس و دڵەراوکێی ئینسانەکاندا، لە رووخسارە هەناسەسواربووەکەی تووشبوانیدا، رابردوو و یادەوەرییەکانی دوێنێشمان بخاتەوە بەرچاو. یان رووت و قووت، بەشێکی گەورەی رابردوو، لە زەمەنێکی دیکەدا، لە مرۆدا، دووبارە زیندووبکاتەوە.

ناوهێنانی بەرێز "عەلی سوور" لەم وتارەدا، لە گێرانەوەی بەشێک لەو سەرگوزشتانەوەیە کە بەریزیان تیایدا بەشداربوون و لە رێزلێگرتن و بەرزنەخشاندنی ڕۆلی ئەم پیاوە زیاتر، هیچ مەبەستێکی دیکە نییە.

نووسینی: بەکر ئەحمەد
13-05-2020

قسە کردن لە گەڵ تەرم … ڕزگار عومەر

فلیمی Concussion فلیمێکە نەبەردیەکانی زانستی، مرۆڤایەتی، حەقیقەت ناسی، ناکۆك

بوونی لەگەڵ بەرژەوەندە گەورە سەرمایەداریەکانی پشتی وەزرش دەداتە بەر رەخنە. لەم فلیمە؛ کە لەچیڕۆکی ڕاستەقینەی دکتۆرێکی نایجیری وەرگیراوە، کە کۆچی کردووە بۆ ئەمریکا، هەموو ئەم پەیوەندیانە ؛ زانست، حەقیقەت، مرۆڤایەتی دەکەونە بەردەم

تاقیکردنەوەیەکی سەختی پڕ لە قوربانی .

ئەم دکتۆرە نایجیریە کە کارەکەی تایبەتە بە شیکردنەوەی هۆکارەکانی مردنی ئەو تەرمانەی کە دەگەنە بەردەستی، لە ڕێگای ماندووبونێکی زۆرو پڕ لە هەڕەشە بۆ ژیانی خۆی و هاوسەرەکەی (کە لە ڕێگەی ترساندنی منداڵەی یەکەمی لەبار دەچێ) دەگاتە چەند حەقیقەتێکی زانستی پزیشکی.

دەگاتە ئەو ئەنجامەی کە یاریزانەکانی تۆپی پێ ی ئەمریکی کە پڕە لە توندوتیژی بەریککەوتنی بە هێزی یاریزانەکان بە تایبەتی " سەریان" لە گەڵ تێپەربوونی کات و تەمەن، ئەم هەموو بەرکەوتنانە کاریگەری لەسەر مێشك و دەماغیان دادەنێ توشی "لەرزینی میشك" و خەمۆکی و زەهایمەری توندو هەلوەسەیان دەکات لە تەمەنی زۆر زوودا.

ئەم دکتۆرە کاتێ لێکۆلینەوەکانی دەست پی دەکات بۆی دەردەکەوێت کە تەنیا لەو شارەی ئەو لی ی نیشتەجێیە ١٢ یاریزان بە هۆی ئەم دەردە خۆیان کوشتووە یان ژیانیان لە دەست داوە.

یەکێتی تۆپی پێ ی ئەم شارە، لەگەڵ دادگاکان تەنانەت پۆلیسیش هەمووی لە دژایەتی کردنەوەو سەلماندنی ئەم لێکۆلینەوە زانستیانەن ، بە یاسا دەمکوتی دکتۆرو هەموو ئەوانە دەکەن کە یارمەتی دەدەن، تەنانەت دەگاتە ئاستێك کە هەڕەشەی دیپۆرت کردنەوەی " سنورداش"ی لێبکەن لە ئەمریکاوە بۆ نایجیریا! تەنانەت بەرەوبەرەکەی چەندی تۆمەتی زۆر ساویلکانەی دەدرێتە پاڵ وەکو بەکارهێنانی قەلەم کاغەزو ئامێری فاکس و پێویستیەکانی تاقیگە ، هەموو ئەو فشارانە تەنیا بۆ ئەوە بوو ڕێگە بگرن لە بڵاوکردنەوەی لێکۆڵینەوەیەکی زانستی کە دەریدەخا پەیوەندیەك هەیە لە نێوان وەرزشێك و نەخۆشیەکی میشك/ دەروونی وەرزشکارەکان.

پرسیارێك کە دێتە پێشەوە بۆ دەبێ دژایەتی لێکۆڵینەوەیەکی زانستیی پزیشکی بکرێت! لە چیرۆکی ڕاستەقینەی پشتی ڕووداوە نیشان دراوەکانی ئەم فلیمە ڕوون دەبێتەوە ؛ کە ئەگەر تەنیا لە ئەنجامی قەناعەت هاتنی لە سەدا ١٠٪ دایك و باوكان و تێگەیشتنیان لەم لێکۆڵینەوەو دان پیانانی فەرمی یەکێتی تۆپی پێ لە بوونی پەیوەندیەك لە نێوان ئەم وەرزشەو ئەم نەخۆشیانەی ئەم لێکۆڵینەوەو لە ئەنجامی بەڵگەیی تاقیگەیی بە دەستی هێناوە، ئەوا بەرژەوەندیەکانی پشتی ئەم وەرزشە سەدان ملیۆن دۆلار زیان بەر بزنسەکەی دەکەوێت.

لە یەکێ لە دیالۆگەکانی ئەم فلیمە ڕستەیەکی زۆر مەترسیدار هەیە، کاتێ بە دکتۆر دەڵێن " پێشووتر ئەمریکا لە هەفتەیەکدا یەك ڕۆژی هەبوو بۆ کەنیسە، ئێستا ئەم ڕۆژە تۆپی پێ بردوویەتی، تۆ دەتەوێ

ئەم ڕێژەش ببەیت؟ “
چەند ساڵیك دوای ئەوەی دکتۆر دەردەکرێت لەم شارە بە زۆرە ملێ و بە هەڕەشەی یاسایی و هتد، یاریزانێکیتر لەهەمان شار خۆی دەکوژێت کە هەمان حاڵەتی یاریزانەکانی پێشووی هەیە!
لە ژێڕ فشاری رای گشتی و خێزانەکانی یاریزانەکان پێداچوونەوە بە لێکۆڵینەوە زانستییەکانی دکتۆر دەکرێت و ئیعتیباری ئەکادیمی و پزیشکی پێ دەدرێتەوە، ئەم تۆمەتە ساویلکانەی ئارستەی بەڕێوەبەرەکەی کرابوو هەر هەمووی بەتاڵ دەکرێتەوە، دواتر لە هؤڵێکی گەورەدا دکتۆر قسە بە کەس وکارو خێزانی یاریزانەکان/ قوربانییەکان دەکات، ئەم قسە کردنە کە دەکرێ ناوی لەبندرێ ” گوتاری سەرکەوتن” ئەو زۆر بە سادەیی بە ئامادەبووان دەڵێت من لە “جیاتی قوربانییەکان قسە دەکەم “.

ڕستە بە ڕستەی دیالۆگەکانی ئەم فلیمە گوشراوێکی خستی حەقیقەتن، دکتۆر لەسەرەتای دەست پێکردن بە کارەکەی ڕەخنەی زۆری لیدگرن و گاڵتەی پیدەکەن ، چونکە ئەو لە گەڵ تەرمەکان قسەی دەکرد!
کە تەرمێک دەهاتە پێشی بۆ ئەوەی هۆکاری مردنی بزانێت ، دەستی بەسەر قژو سەری تەرمەکە دادەهێنا و دەیووت ” ئازیزم ، هیچ نیە، ئێستا هۆکاری مردنەکەت” دەدۆزینەوە ، کاتێ بەرەو ڕووی بوونەوە پێیان ووت تۆ چۆن دەبێ قسە لە گەڵ تەرم بکەیت ؟ ئەو ووتی ” من دکتۆرم دەبێ ڕێز لە نەخۆشی خۆم بگرم ” وەك بڵێ ی لەلای ئەو تەرم فۆرمێکیتری بەردەوامی ژیان بێت!

ڕۆشنبیری کورد لە نێوان گۆڕینی دنیا و خەونی دەسەڵاتدارێتیدا … نووسینی: ستیڤان شەمزینی

ڕۆڵی ڕۆشنبیر گۆڕینی دنیا نییە بەڵکو بەوەفا مانەوەیەتی بە ئامانجێک کە پاراستنی بۆ ئەخلاقیاتی مرۆق پێویستە ..
ئارێت

قسەکردن لەسەر خودی رۆشنبیریی و رۆڵی رۆشنبیر تا دوا ئەندازە پڕ گرێ و گۆڵ و ئیشکالییەتە، چوون یەک بۆچوون و دیتنی کۆنکرێتی نییە بۆ پێناسەکردنی رۆشنبیر و رۆڵی رۆشنبیر لە کۆمەڵدا. پرسیاری رۆشنبیر کێیە و رۆڵی چییە؟ پرسیارێکی نوێ نییە، وەک نوێش نییە، بە ئەم پرسیارە سەدان وەڵامی جیاجیا لەروانگەی جۆراوجۆرەوە هەن، لەوانەشە هەروا بە ئاسانیی نەگەینە بەوایەکی کۆنکرێت، بەڵکو ئەوەی هەیە تەنە روانگەی جۆربەجۆری نووسەران و بیرمەندان خۆیانە کە لەکام سووچ و گۆشەوە دەڕواننە خودی رۆشنبیر و رۆڵی ئەو لە هەناوی واقیعی سیاسیی و کۆمەڵایەتیدا.

لەدۆخی کوردییدا لەبەرئەوەی هەشتا تازە بەتازە پێنجەرەکانی بیری نوێ بە رووماندا دەکرێتەوە و تازەکی تەوژمە فەلسەفییەکانی دنیامان پێدەگات، تا ئەندازەیەک پرسیارکردن لەمەڕ رۆشنبیر و ئەرکەکانی پرسیارێکی کۆن نییە، رەنگبێ پرسیارێکی تازە و گرنگ بێت کە نووکە رۆشنبیرانی کورد لەخۆیانی بکەن، ئایا ئەمە رزگارکەر و رێنوێنیکاری جەماوەرین یان بە پێچەوانەوە ئەمەش تاکێکی ئاسایی وەک هەموو ئەوانی ترین؟، تازە رۆشنبیری کورد عەوداڵە بەدوای ئەوەی رۆڵی ئەو رۆڵی پێغەمبەرێکە یاخۆ تەنیا رۆڵێکی ئاسایی هەیە و وەک هەموو پیشەوەرێکی تر بەنۆرەی خۆی رۆڵێک دەگێڕێت؟.

بەرسقی ئەم پرسیارانە ئەگەرچی نەبووەتە بابەتی مشتومڕی جیددی و گەرم لەنێو ناوەندی رۆشنبیریی کوردییدا، بەڵام ئەمڕۆ یان سبەی بێت، پێویست دەکات رۆشنبیری کورد لەژێر کاوەژنەی تەرز و بیر و فەلسەفەی نوێی جیهانی خۆی پێناسە بکات و سنووری کار و چالاکییەکانی بە کۆنکرێتی دیاریی بکات، چوون هەتا ئێستا رۆشنبیری کورد رۆڵێکی پێغەمبەرانە و پێشڕەوانە ئەدا دەکات نەک بە ئەرکی راستەقینەی هەستابێت کە بەبڕوای من دۆزینەوەی تێز و بیرۆکەی نوێیە لە بواری کاری خۆیدا. رۆشنبیری کورد هەندەی رەوایی لە "هەق گوتن" و بەرامبەر وەستانەوەی دەسەڵاتەوە وەرگرتووە، بەچارەگی ئەوە خاوەنی رەوایی زانستیی و گووتاری زانستیی و داهێنانی نوێ و خستنەرووی تێزی نوێ نییە.

کەوابوو ئەم تەرزە رۆشنبیرە جیا لەوەی رۆشنبیرێکی تەقلیدییە، دەبێت پێشکات بەخۆیدا بچێتەوە، ئەویش لە رێی پرسیاری من وەک رۆشنبیر کێم؟ کار و ئەرکم لە کۆمەڵگەدا چییە؟ من دەتوانم نوێنەرایەتی بکەم یان نا؟، کە بەداخەوە تا بە ئێستا دەگات رۆشنبیری کورد خاوەنی ئەم پرسیارانە نییە، بەڵکو ئەفسوس بەردەوامە لەسەر نەریتی سواو و قەوانەکەی خۆی کە بریتییە لەدوان بە ناوی گشت و سەرجەم مرۆڤەکانی کۆمەڵگاوە، بەبێ ئەوەی پرسیاری لەخۆی کردبێت ئاخۆ ئەوانەی بە ناویانەوە دەدوێت قایلن بەوەی

کەسەک بە قەڵەمەکەوە ببێتە دەمڕاست و نوێنەریان؟ ئاخۆ جەماوەر ڕەوایی بەو دەدەن بە ناویانەوە خواست و داواکاریی بخاتە ڕوو؟.

ڕۆشنبیر کێیە؟

ئاسان نییە بڵێین ڕۆشنبیر ئەو کەسەیە فڵان کار دەکات یان فیسار وەزیفەی هەیە، چوون بمانەوێت یان نا ڕوانگەی دژ بەیەک وەڵامی ئەو پرسیارەی سەرەوەیان داوەتەوە، لە دیدی مۆدیلی مارکسیزمی ڕووسییەوە ڕۆشنبیر ڕێنوێنیکاری چینی پڕۆلیتاریا و ئەوا هەڵگری شۆڕشی سووری سۆسیالیستییە و بە دوایدا چینەکانی خوارەوەی کۆمەڵ لە پشتییەوە هەنگاو بە بەدیهێنانی ئەو خەونە دەنێن. بەبڕوای “ئەنتۆنیۆ گرامشی” فەیلەسووف و مارکسیستی ئیتاڵی ڕۆشنبیر دەستەیەکی بچووک نین لە کۆمەڵگەدا، بەڵکو هەموو مرۆڤەکان ڕۆشنبیرن، بەڵام هەموویان وەزیفەی ڕۆشنبیر نابینن. “ئیدوارد سەعید” لەبارەی ئەم هزرینەی “گرامشی”یەوە دەڵێت “گرامشی تێدەکۆشێت، تا ئەوە بسەلمێنێت کە دەتوانین ئەوانەی وا لەناو کۆمەڵگادا ڕۆڵی ڕۆشنبیر دەگێڕن، بکەین بەدوو بەشەوە: گروپی یەکەم ڕۆشنبیرانی نەریتپارێزی وەک مامۆستا و مەلا و کاربەدەستانی دەوڵەتی، ئەمانە ئەرکێک بەجێدێنن نەوە لەدوای نەوە لەسەر شانیان بووە. گروپی دووەم وەک ناویان لێدەنێت، ڕۆشنبیرانی ڕێکخراو. ئەم گروپە لەڕوانگەی گرامشییەوە بەتەواوی وابەستەی ئەو چین یان دەزگایانەن کە لە پێناو دابینکردنی بەرژەوەندیی و بەدەستهێنانی هێز و دەسەڵاتی زیاتر کەڵک لە ڕۆشنبیران وەردەگرن”.
بڕوای پێچەوانەی گرامشی و بیرەکە سۆسیالیستیەکەشی لە ئارادایە، کە ئیدوارد سەعید نموونەی “ژولین بیندا”ی بیرمەندی فەڕەنسی دەهێنێتەوە، چوونکە بیندا بە پێچەوانەی “گرامشی” بیر دەکاتەوە و پێیوانییە ڕۆشنبیران گروپێکی بەربڵاوی خەڵک پێکبهێنن و هەموو کەس ڕۆشنبیر بن، بیندا وا بیر دەکاتەوە ڕۆشنبیران ئەڵقەیەکی بچووکی خەڵک پێکدەهێنن و وەزیفە و پلە و جێگایەکی باڵاتریان هەیە لەمرۆڤە ئاساییەکان. بیندا ئەم ڕوانگەیەی لە کتێبی “ناپاکیی ڕۆشنبیران” کە ساڵی 1927 بڵاوبۆتەوە زۆرتر ڕووندەکاتەوە و دەنووسێت “ڕۆشنبیرانی ڕاستەقینە ئەو کەسانەن ئامانجی چالاکییەکانیان بە جێبەجێکردنی مەبەستێکی زانستیی نییە، ئەمانە پتر بەختەوەریی لە پرۆسەکردنی هونەر یان تێڕوانینێکی میتافیزیکیدا دەبینن، بە کورتی چەند خەسڵەتێکی ناماددیان هەیە، لێرەوە ئەوان بەشێوەیەکی تر دەڵێن مەملەکەتی ئەمە لەم جیهانەدا نییە”. دیتنی بیندا، دیتنەکە بازنەی ڕۆشنبیر تەسک دەکاتەوە بە

دەستە و گروپێکی کەم لەکۆمەڵدا، هەم دابڕاو و گۆشەگیرن، هەم وا دەهزرێن جێگەی ئەوان لەم دنیایەدا نییە، بەڵام وەزیفەیان لە روانگەی ئەوەوە داکۆکیکردنە لە راستی و مافی هەموو ئەوانیتری ستەملێکراو و بێدەنگکراو.
تەنیا ئەم دوو پێناسەیەمان نییە بۆ ڕۆشنبیر، نەخێر سەدان پێناسەی تر لەسەروەختی جیاجیادا بۆ ئەم کائینە کراون. “ماکس ڤیبەر” بڕوای وایە “ڕۆشنبیر ئەو کەسانەن توانا و حەزی تایبەتیان هەیە و دەتوانن بەرهەمی ڕۆشنبیریی بەهادار پێشکەش بە مرۆڤ بکەن”، لای شەمسی تەبریزی “ئەهلی ئەندێشە ئەو دانایانەن بە بەرژەوەندیی خەڵک بیر دەکەنەوە”، ئەم پێناسەیە هەمان پێناسەی “محەمەد حەسەنین هەیکەل”ی ڕۆژنامەوانی ناوداری میسریمان بۆ ڕۆشنبیر بیر دەخاتەوە، ئەو ئاوها پێناسەی ڕۆشنبیر دەکات “ئەو کەسەیە خەمی لە کەسانی ئاسایی زیاترە، ئەو شتانەشی بەلایەوە گرنگن سنووری بەرژەوەندییە خودییەکان دەبەزێنن، بەمەش هەست بە خەمی کەسانی تر دەکات و لەو ماف و حەقانەیان ئاگاداریان دەکاتەوە کە خۆیان کوێربوون لە ئاستیدا”.
سەرەڕای بوونی چەندان پێناسەی جیا بۆ ڕۆشنبیر، دەتوانین کۆی پێناسەکان دابەشبکەین بە سەر دوو ئاڕاستەی سەرەکیی. ئاڕاستەی یەکەم: ڕۆشنبیر بە مرۆڤێک دەداتە قەڵەم سەرباری کارکردنی لە بواری فیکر و مەعریفە، لایەنگریی لە ماف و ئازادییەکانی هاووڵاتیان دەکات و هۆشیاریان دەکاتەوە سەبارەت بەمافەکانیان. ئاڕاستەکەی تر پێیوایە ڕۆشنبیر بەتەنێ مرۆڤێکە زانست و مەعریفە بەرهەمدەهێنێت نەک ڕۆڵی پێشەوا و پێغەمبەر ئەدا بکات.

ڕۆڵی ڕۆشنبیر

میشێل فۆکۆ، گەورە هزرمەندی هاوچەرخی فەڕەنسیی، دەڵێت “ڕۆشنبیر و چەپ بە ماوەیەکی دوور و درێژ، ئەم مافەیان بە خۆیان بە ڕەوا دەبینی وەک هەڵگری راستیی و دادپەروەریی قسە بکەن، ڕۆشنبیر هەست یان ویژدانی هەمووان بوو”. ماوەیەکی دوور و درێژ ڕۆشنبیر مافی بەخۆی دابوو بەناوی جەماوەرەوە قسە بکات و بە ناوی داکۆکیکردن لە خواستەکانی جەماوەری بەشخوراوەوە شەڕ لەگەڵ دەسەڵاتدارەکان و فەرمانڕەوایان بکات، کاتێکی زۆری خایاند تا ڕۆڵی راستەقینە گەڕێنرایەوە بۆ ڕۆشنبیر، چوونکە پێشان جیا لەبەرهەمهێنانی مەعریفە، سەرکردایەتیکردن و هەڵوەست وەرگرتن و داکۆکیکردن لە هەقی هەموو ئەوانیتر لەئەستۆی دانرابوو. پێشتر وا بیریان لە ڕۆشنبیر دەکردەوە دەبێت بە زانستەکەی یان بەو چەکە مەعریفییەی

دەستی دنیا بگۆڕێت، هەر خۆیشی ئەو ئەکتەرە بێت بەو ئەرکە هەڵسێت. بەبڕوای من رۆشنبیر دنیا ناگۆڕێت و رۆڵی راستەقینەی ئەو گۆڕینی دنیا نییە، رۆشنبیر زانست و مەعریفەیەک بەرهەمدەهێنێت پێماندەڵێ چۆن دنیا بگۆڕین و بەچی دەبێت دنیا بگۆڕین؟. ئەگەرنا خۆی هەمان ئەو کارەکتەرە نییە بە ئەرکی گۆڕینەکەش هەستێت، بە دەربڕینێکی تر رۆشنبیر دنیابینی ئێمە بۆ ئەو ژیانەی تێیداین دەگۆڕێت نەک خودی ژیانەکە بگۆڕێت، پێماندەڵێت چۆن بیگۆڕین نەک خۆی ببێتە شۆڕشگێڕ و جەماوەر لە دەوری خۆی بۆ گۆڕینی واقیع کۆ بکاتەوە، هەرکات ئەم کارەی کرد لە رۆشنبیرەوە بووە بە سیاسەتمەدار و شۆڕشگێڕ. رۆشنبیر تیۆری ناسینی ژیان و سیستمەکان بە هەموو داد و بێدادییەکانییەوە گەڵاڵە دەکات.

“فەیسەڵ دەڕاج”ی نووسەری ناوداری عەرەب جەخت لەسەر هەمان ئەم روانگەیە دەکاتەوە و دەربارەی ئەدەب دەڵێت “ئەدەب واقیع ناگۆڕێت، لەو باوەڕەدام خراپترین تەرزی ریالیزمی سۆسیالیست ئەم وتەیەتی: ئەدەب واقیع دەگۆڕێت. واقیع تێکۆشانی سیاسیی دەیگۆڕێت، بەڵام ئەوەی ئەدەب دەیکات گۆڕینی دید و بۆچوونە بۆ واقیع، بەڵام واقیع ناگۆڕێت”. ئەگەر رۆڵی رۆشنبیر کورت بکەینەوە لەدێڕێکدا بریتییە: لەکارکردن لە کێڵگەی زانستیی و مەعریفییدا، بە ئامانجی بەرهەمهێنان و هێنانە ئارای دید و بۆچوونی نوێ سەبارەت بە ژیان و چەمکەکانی، لەوە بەولاوە لەسەر رۆشنبیر نەکراوە بەمەرج هەر دەبێت رۆڵی هەبێت لەجووڵەی سیاسیی یان لە کاراکردنی بزووتنەوەی ناڕەزایەتی کۆمەڵایەتی، چوون وەک پێشتریش لەکورتە نووسینێکی تردا هێمام بۆ کردووە، رۆشنبیر تەنێ مومارەسەی تاکە ئیشێک دەکات هەروەک چۆن ئاسنگەر یان شۆفێرێک مومارەسەی پیشەکەی خۆی دەکات، چۆن لەسەر شۆفێرێکی تاکسی پێویست نەکراوە لەپێنا کارەکەیدا دنیا بگۆڕێت و رۆڵی پێشەنگ ببینێت لە داکۆکیکردن لەوانی تر، هەمان شت بۆ رۆشنبیر هەر راستە. کەوابوو ئەگەر بڵێین رۆڵی رۆشنبیر چییە؟ وەڵامێک زیاد لەهەموویان لەپیشەی رۆشنبیرەوە نزیک بێت و لەگەڵی بگونجێت ئەوەیە: رۆشنبیر مەعریفە و رۆشنبیرییەک دروستدەکات کە مەعریفەی ناسینی دنیا و سیستمە کۆمەڵایەتی و سیاسییەکانە.

رۆشنبیری کورد و خەونی دەسەڵاتدارێتی

گۆشەنووسی رۆژنامەی “شەرق ئەلئەوسەت”، “خالد ئەلقشتینی” لە یەکێک لەگۆشەکانیدا نووسیبووی “ئەوەی پیتەکت فێر بکات دەتکاتە کۆیلەی خۆی”. ئەم وتەزایە پێش هەموو کەس بەسەر رۆشنبیری کورددا دەچەسپێ، چوون ئێمە خاوەنی کۆمەڵە رۆشنبیرێکین دەخوازن ژمارەیەکی بە

ئەندازە مرۆڤی کورد بکەنە کۆیلەی وشە و چەمکەکانیان. ئەم ڕۆشنبیرە بەزمانی باو و بە عەقڵی خەڵکی عەوام و بەشێوەی کلاسیک و بە رووحی کولتووری میللیانە دەپەیڤێت و بیر دەکاتەوە، ئەو ناتوانێت وا لە خوێنەر بکات بیر بکاتەوە، بەڵکو جەماوەر وەهای لەو کردووە بەوشێوەیە بنووسێت و بپەیڤێت کە ئەو دەیەوێت، لەبری ئەوەی ئەو بەزانستەکەی جەماوەر ئاڕاستە بکات و ڕێوشوێنیان بە دیاری بکات، هاوکێشەکە پێچەوانە بێتەوە، چوونکە ئەو ڕۆشنبیرە نایەوێت مرۆڤی کورد وا لێبکات بیر بکاتەوە، ئەو دەیەوێت ئەو جەماوەرە دوای بکەون، بۆیە هەوڵی خۆ گونجاندن دەدات لەگەڵ گووتار و روحی سادە و میللیانەی خەڵک.

ئەم ڕۆشنبیرە کوردە بەناوی جەماوەرەوە قسە دەکات و بەناوی ئەوانەوە ڕەوایی دەدات بە خەونی کۆکردنەوەی ژمارەیەکی بێ ئەندازە لە دەروێش لە دەوری چەمکەکانی، لە کاتێکدا ژمارەیەکیان باش دەزانن ئەم ڕەواییدانە کلاسیکییە سەردەمی زێڕینی بەسەرچووە و دەمێکە دەور و دوکانی پێچراوەتەوە. ڕۆشنبیری کورد خوازیاری کۆکردنەوەی زۆرترین ڕێژەی شوێنکەوتوو و لایەنگر و هەوادارە، بۆیە هەمیشە دەیەوێت لە پێشی پێشەوەی زۆرینەی خۆپیشاندان و ناڕەزاییەکاندا بێت، تەنانەت داکۆکیی لە هەندێ جووڵە دەکات هیچ شەرعیەتێکی نییە، بەڵام چوونکە هەم دژی دەسەڵاتە و هەم خولیای کۆکردنەوەی جەماوەرە لە دەوری خۆی، ڕێ بەخۆی دەدات نەک بەشدار بێت بەڵکو ڕۆڵی پێشەنگ ببینێت.

ڕۆشنبیری کورد لەبری ئەوەی زانست و مەعریفە بەرهەمبهێنێت، سەرقاڵی پرۆسەی بەکاریزماکردنی خۆیەتی، هەمان ئەو کارانە دەکات سیاسییەکان دەیکەن، کارەساتەکە لەوەشدا گەورەتر دەبێتەوە ڕۆشنبیری ئێمە بە هەمان مەبەست، هەمان ڕێگا و میکانیزمە سواوەکانی سیاسییەکان بەکار دەباتەوە. ڕۆشنبیری ئێمە نایەوێت واقیع بە زانستیی شیبکاتەوە و کەموکوڕییەکانی بخاتە روو، ڕۆشنبیری ئێمە نایەوێت جیهانبینی تاک بە واقیع بگۆڕێت، بەڵکو خوازیارە واقیع بگۆڕێت و تاک بخاتە پشتی خۆی، چوونکە دەیەوێت دەسەڵات بە دەستەوە بگرێت لە ڕێی جەماوەرەوە نەک بە جەماوەری بسەلمێنێت دەبێت دەسەڵات چۆن بێت؟ دەسەڵاتی گەندەڵ کامەیە؟ دەسەڵاتی دیکتاتۆر کامەیە و چۆن دەبێتە دیکتاتۆر؟. چۆنیش دەتوانین دیموکراسی چێ بکەین؟.

بە گشتیی ئێمە شاهیدی جۆرێک لە ڕۆشنبیری کوردین، خۆی بە ئەڵتەرناتیڤی سیاسییەکان دەزانێت و کێڵگەی ڕۆشنبیریی بە مەرامی سیاسیی بەکاردەهێنێت، ئەمەش یەکێکە لەو کێشانەی وایکردووە کێڵگەی زانستیی و مەعریفیمان نەبێت، کە دواجار ئەمە دەبێتە هۆی داڕمانی

کۆمەڵگە، وەک چۆن ئێستا لەحاڵەتی کوردستانی ئێمەدا بە روونیی هەستی پێدەکەین. بە بڕوای من رۆشنبیری کورد کار لەسەر فیکر ناکات، هێندەی ئالودەی سیاسەت بووە، ئەگەرچی مافی رۆشنبیرە سیاسیی تەنانەت حزبیش بێت، بەڵام وەرگێڕاندنی ئەرکی رۆشنبیر لە کۆڵەگەی فیکر و رۆشنبیرییەوە بۆ کۆڵەگەی سیاسیی خیانەتێکە لە خودی رۆشنبیر و ئەرک و مەهامەکانی. رۆشنبیری کورد لەبری بنیاتنانی کۆمەڵگە لەرێی تیۆر و بیردۆزەوە، خەریکی داڕووخاندن و داگیرکردنی قەڵاکانی سیاسەتە.

رۆشنبیر و ئەرکی گۆڕینی دنیا

دەشێ لەو پرسیارە زۆر گوتراوەوە دەستپێبکەین، ئایا رۆڵی رۆشنبیر گۆڕینی دنیایە لەرێگەی جووڵەی سیاسییەوە یان بەپێچەوانە یاخۆ چی؟ بێگومان دنیابینییە جیاوازەکان هەر یەکەیان لە روانگەی خۆیانەوە وەڵامەکیان پێیە، بەربڵاوترین و تەقلیدیترین بۆچوون خۆی لەم روانگەیەدا دەبینێتەوە: رۆشنبیر مرۆیەکی پێشڕەو و پێشەنگە، رابەرایەتی داخوازییەکانی جەماوەری بە زمان دەکات لەبەرامبەر بە فەرمانڕەوایان و هێزە باڵادەست و سەردارەکان. ئێمیل زۆلا لەساڵی 1900 لە وتاری (من تاوانبار دەکەم)دا بەروونی جەخت لەسەر ئەم بۆچوونە دەکاتەوە و وەهای دەبینێت رۆشنبیر ئەرکێکی ئیتیکی لەسەرشانە لە داکۆکیکردن لەمافی مافخوراوان، زۆلا ئەم روانگەیەی لەژێر کاریگەریی دۆسیەیەکی دیاریکراو (دۆسیەی ئەفسەری جوو، درایفۆس) گەڵاڵە و فۆرمۆڵە کرد و تێبینی ئەوەیکرد ئەرکی مۆراڵیی رۆشنبیرە دژی هەر بێدادییەک دەنگ هەڵبڕێت.
بە واتایەکی تر ئەوەی زۆلای هاندا لە فۆرمۆڵەی ئەو بیرۆکەیەدا، لە کەوتنە ژێر کاریگەریی سۆزەوە بوو نەک لە روانگەیەکی عەقڵانییەوە. بەڵام بە یارمەتی رێبازی سۆسیالیستی و لەژێر کاریگەریی دەوڵەتی شورەوی ئەم روانگەیە زیاتر تەشەنەی کرد، چوون لە دیدگای سەرکردە سیاسییەکانی بۆلشەفیکەوە رۆڵی رۆشنبیر هەمان رۆڵی سەربازێکە یان هەمان رۆڵی کرێکارێکی چەپڕەوە لە داکۆکیکردن لە سیستمی سیاسیی سۆفێتی و بڵاوکردنەوەی بیرۆکەی سۆسیالیستیدا، ستالینییەت وا بیری دەکردەوە، چۆن سەربازێک بەهۆی تفەنگەکەیەوە سیستمی سۆسیالیستی دەپارێزێت و داکۆکی لە خەونەکانی چینی کرێکار دەکات، ئاوەهاش رۆشنبیر بەهۆی قەڵەمەکەیەوە هەمان کار رادەپەڕێنێت. ئەمەش پرۆسەی بە رۆبۆتکردنی رۆشنبیر بوو، بەو پێیەی وەزیفەی رۆشنبیریی و سەربازیی خرانە یەک ئاستەوە، کە هەموو فەرمان جێبەجێ دەکەن نەک بیربکەنەوە لە خودی فەرمانەکە و پرسیاری ئەوە بکەن بۆچی دەبێت

ئەو ئەرکە جێبەجێ بکەن؟!.
ئەم مۆدێلە سۆڤێتییە نە تەنیا لەسنووری قەڵەمڕەوی بەلشەفیکدا برەوی هەبوو، بەڵکو بەهەر چوار قوژنەی دنیادا بڵاوبووەوە و کاریگەریی دانا، بەڵام لەم ناوچانەی کە کەمتر کەوتبوونە ژێر کارتێکردنی قوتابخانەی خۆرئاواییەکانەوە ئەم ڕەوانگەیە زیاتر برەوی هەبوو، بە بەراورد لەکۆمەڵگەکانی تری جیهان. (ماوتسی تۆنگ) لەو باوەڕەدا بوو نووسەر لە جەنگی ئازادیخوازییدا بەهۆی قەڵەمەکەیەوە دەجەنگێت، ئیدی قەڵەم ڕۆڵی تفەنگ دەبینێت، هێزەکە بۆ لەناوبردن یان بۆ بنیاتنانەوە، فاکتەرەکە بۆ وێرانکردن یان بۆ گەشەکردن، لەوە بەولاوە قەڵەم هیچ کارێکی دیکەی لەدەست نایەت یان ناشێت لە دەستی بێت. هەروەک نووسەری گواتیمالایی (ئانخل ئاستۆریاس) دەیووت (داوا لە من دەکەن تاکوو لە سەنگەری ئەدەبییەوە، دەست بدەمە ڕەشاش و بەوشە گوللەباران بکەم).
ئەو دیدگایەی ئەرکی گۆڕینی دنیا دەخاتە ئەستۆی ڕۆشنبیر یان بە کاری ڕۆشنبیرییەوە دەیبەستێتەوە هیچی تری ناوێت جگە لەوەی ئاستۆریاس باسی دەکات، هیچ مەهامێک بۆ کاری ڕۆشنبیر و زانستەکەی ناهێڵێتەوە جگە لەوەی دەبێت ببێتە ئەکتەرێکی سیاسی و ڕۆڵی هەبێت لەو ئاڵوگۆڕانکارییانەی لەچوار دەوری ڕوودەدەن. ئەمە لەلایەک داماڵینی خودی ڕۆشنبیرە لە ئەرکی ڕاستەقینەی، لەلاکەی تریش بەتاڵکردنەوەی ئەو مەعریفە بێلایەن و سەربەخۆیەیە کە ڕۆشنبیر لەئەنجامی خوێندنەوەی بۆ دیاردەکان پێی گەیشتووە و ئاشکرای کردووە. سیاسییەکان دەیانەوێت ڕۆشنبیر تەوەبگلێت و بابداتەوە بۆ لای سیاسەتەکی رووتدا، چوونکە بەم کارە هەم ڕۆشنبیر دەخەنە ریز و سەنگەری نەیارە سیاسییەکانەوە، هەمیش زانستە سەربەخۆکەی دەخەنە قاڵبی ئینحیاز و لایەنگریی بۆ دید و مەیلێکی سیاسی دیاریکراوەوە بەمەش هیچ بەهایەک بۆ زانستەکەی نامێنێتەوە.
ڕۆشنبیر مرۆڤێکی ئاساییە وەک هەر مرۆڤێکی تر، دەتوانێت وەک مرۆڤ، سیاسی بێت، بازرگان بێت، یان هەڵگری هەر سیفەتێکی تری کۆمەڵایەتی و سیاسی بێت، هەروەک دەتوانێت سیاسی نەبێت یان بەشداریی هیچ جووڵەیەکی سیاسی و کۆمەڵایەتی نەکات و زیاتر خۆی تەرخان بکات بۆ شرۆڤەکردن و خوێندنەوەی چەمکەکان، ڕەنگبێ ڕۆشنبیرێک کە لە بواری سۆسیۆلۆژیادا کار دەکات، هیچ گرنگییەک نەدات بە کاروباری سیاسەت، ئەمەش بەمانای ئەوە نییە ئەو ڕۆشنبیرە ناتەواوییەک لە کارەکەیدا هەیە. وەک لەسەرەتاوە وتم ئەو دیدە نەریتییەی بەشداریی سیاسی و هەڵوەست وەرگرتنی ڕووت دەبەستێتەوە بە کاری ڕۆشنبیرەوە دیدەکی هەرسهێناو و بەسەرچووە، چوونکە چیدی کاتی ئەوە نەماوە (ڤیتاڵی کۆرۆتیچ)ی سۆسیالیست بێت لەبری دادگا

بڵێت (ئەو نووسەرە فەڕەنسییەی نوسیوویەتی: فلوبێر بەشێوەیەکی نائاستەوخۆ بەرپرسە لە سەرپانکردنەوەی شۆڕشگێڕەکانی کۆمۆنەی 1871ی پاریس، چوونکە تاقە دەنگێکی لە دژی ئەم سەرپانکردنەوەیە نەنووسی، ئەو نووسەرە مەبەستی ئەوەبوو فلوبێر بەو بێدەنگییەی یارمەتی کۆنەپەرستەکانی دوژمنی کۆمۆنەی داوە).

کەرەتیچ بەبیانووی ئەوەی بێدەنگ بووە (فلۆبێر) وەک هەموو ئەو جەلادانە سەیر دەکات، دوای شکستی کۆمۆنەی پاریس قەسابخانەیان بە کۆمۆنیستەکان و رابەرانی ئەو بزووتنەوەیە لە دارخستبوو، ئەو داواکارییە لە ڕۆشنبیر کە پەیوەستە هەمیشە هەڵوێستی هەبێت و گیانفیدا بێت و خۆبەخت بکات لە پێناوی داکۆکیکردن لە مرۆڤەکانی دی، ئەو داوایە لە ڕۆشنبیر، تاکو بمرێت لە پێناوی ژیانی ئەوانی دیکەدا، داوایەکە زیاتر وێنای ڕۆشنبیر لە سوپەرمان و ڕۆبن هود نزیک دەخاتەوە نەک وێنایەکی مرۆیی و ئاسایی وەک هەموو ئەو مرۆڤانەی دیکە بخاتەوە. ئەو گۆشەنیگایە دەخوازێت ڕۆشنبیر سپارتاکۆس بێت، دەخوازێت ڕۆشنبیر گیڤارا بێت، دەخوازێت ڕۆشنبیر ڕێنوێنیکاری خەباتی چەوساوە و بەشخوراوان بێت لە هەر کۆمەڵێکدا.

ئیشکالییەتی ئەم جیهانبینییە بەدەر لە هەر شتێک ئەو سیفەتە لە ڕۆشنبیر دەسەنێتەوە مرۆڤ بێت، چوونکە وا تێدەگات ڕۆشنبیر ئەو گیان پێڕاییە پەیوەستە بەشداریی هەموو نەبەرد و داستانەکانی داکۆکی لەوانی تری بێدەسەڵات بکات، کەرەتیچ تێناگات (فلوبێر) وەک هەموو ئەو ملیۆن فەڕەنسییەی تر تاکە مرۆڤێکە، ئیدی چ حیکمەتێک لەمەدایە فلوبێر تاوانبار و هاوشانی جەلادان بێت و ئەو هەموو هاوڵاتییە فەڕەنسییەی تر بێتاوان؟ ئایا سیفەتی ڕۆشنبیربوون هاوتابوونە لەگەڵ سەربازبوون؟ ئەگەر وانییە بۆچی کەرەتیچ و ئەو نووسەرەی فەڕەنسییەی ئەو ناوینەهێناوە لەناو ملیۆنان هاوڵاتی فەڕەنسی فلوبێر جیا دەکەنەوە و دەڵێن بەو بێدەنگییەی تاوانبار بووە؟ ئایا فلوبێر وەک هەر مرۆڤێکی ئاسایی بۆی نییە بێدەنگ بێت و ژیانی خۆی لە مەترسیی رزگار بکات؟ بێگومان وەڵامەکە (بەڵێ)یە.

کەواتە با پرسیارە زەحمەتەکە بکەین و بڵێین ئەگەر ڕۆشنبیر دنیا ناگۆڕێت کەواتە کاری وی چییە؟ بێگومان ڕۆشنبیر دنیا ناگۆڕێت (هەرچەندە دەتوانێت هەڵوێستی هەبێت و هەنگاو بنێت بە گۆڕانکاریی)، ڕۆشنبیر ئەو میکانیزم و ڕێگایانە ئاشکرا دەکات سەرەنجام دەبنە کەرەستەی گۆڕینی دنیا و هەلومەرجە لێک جیاوازەکان، وەزیفەی ئەو بوونەوەرە ئەوەیە دنیا و ئەو بوارانەی هەڵیبژاردووە بۆ کارکردن وەک ئەوەی هەیە بخوێنێتەوە و شرۆڤە بکات و ڕێگاکانی گۆڕانیش نیشان بدات بە هەنگاونان بۆ ئەو دنیایەی دەکرێت ببێت وەک ئەوەی دەمانەوێت. ئیدی لێرە بەولاوە ئەرکی

سەرەکیی ڕۆشنبیر هیچی تر نییە، چوونکە دەبێت هەموو باوەڕ بەوە بهێنین ڕۆشنبیر تەنیا هەر تاکەکەسێکی زۆر ئاسایی و هاووڵاتییەکی زۆر ئاسایی کۆمەڵگەیە، وەک هەموو مرۆڤەکانی تر پێدەکەنێت، دەگریێ، نەخۆش دەکەوێت، بێزار و شاد دەبێت، هەزێکی سروشتی و ئاسایی وەک هەموو مرۆیەکی تری هەیە، عەسایەکی جادوویی لەوەی موسای بەدەستەوە نییە پەرچوو بخوڵقێنێت، ئازایەتی ئەو وەک ئازایەتی هەر مرۆڤێکی ترە.
(ئەلبێر کامۆ) وەک ڕۆشنبیر و بیرمەندێکی گەورەی خۆرئاوا جوانتر لە هەمووان وەسفی ئەو حاڵەتەی کردووە، وەختێک سەبارەت بەخودی خۆی دەڵێت (ڕۆڵی من ئەوە نییە جیهان یان مرۆڤایەتی بگۆڕم چوونکە نە هێندە چاکم و نە ئەو داناییەشم هەیە شیاوی ئەو کارەم بکات).
ڕاستە وەک وتمان ئەرکی ڕۆشنبیر گۆڕینی دنیا نییە، بەڵام ئەم ڕستەیە بەو واتایە نایەت ڕۆشنبیر ناتوانێت سیاسی بێت، یانژی ڕۆشنبیر ناتوانێت بەشداریی جووڵەی گۆڕینی دنیا بکات، ڕۆشنبیر دەتوانێت سیاسەت بکات، دەتوانێت ئەندامی پارتێکی ڕاست یان چەپ بێت، دەتوانێت پەرلەمانتار بێت، دەتوانێت لە دەرەوەی بواری زانستیی و ئەکادیمی خۆی بەشداریی زۆر کاری دیکەی جیاواز لە کایە ڕۆشنبیرییەکە بکات، وەک مرۆڤێک مافی پێدراوە مومارەسەی هەر حەز و هەبی و ئارەزوویەک بکات کە خۆی دەیەوێت ممارەسەیان بکات، بەڵام لە ئاوەها حاڵەتێکدا ڕۆشنبیر وێنایەکی دیکە و شوناسێکی تری هەیە.
وەختێک ڕۆشنبیر لەڕیزی یەکەم و پێشەوەی خۆپیشاندانێکدا هوتاف دەکێشێت و داخوازییەکی سیاسیی بەرز دەکاتەوە، لەو کاتەوەی ڕۆشنبیر لەگەڵ گەنجان، ژنان، کرێکاران، چین و توێژە جیاوازەکان بەشدارە لە مانگرتن و هەر بزووتنەوەیەکی ناڕەزایەتیدا، هێندەی وەک چالاکوانێکی سیاسیی و کارایەکی کۆمەڵگەی مەدەنی یان کارەکتەرێکی سیاسیی و سەندیکالیست دەردەکەوێت و خۆی دەنوێنێت، نیو هێندە وەک کەسێتی ڕۆشنبیر خۆی بەرجەستە ناکاتەوە، چوونکە بواری ئەو وەک ڕۆشنبیر داتا و خوێندنەوە و بەرهەمهێنانی مەعریفە و زانستە، ئیدی ئەو زانست و مەعریفەیە دەخرێتە بوار پراکتیکەوە یان نا، ئەوەیان کێشەی ڕۆشنبیر نییە، وەختێک ڕۆشنبیر دەیەوێت خۆی بە کرداریی هەڵبستێت بە پراکتیکی بیردۆز و ئاکامە زانستییەکانی، وەک ڕۆشنبیر خۆی نمایش ناکات، ئەو دەگۆڕێت بە سیاسیی، تا ئەو جێگەیەی سیاسەت بکات سیاسییە و بە پێچەوانەشەوە هەر ڕاستە.
لەوانەیە پرسیار بکرێت، ئەدی جیاوازیی چییە لەنێوان سیاسیی و ڕۆشنبیر کە یەکەمیان دەیەوێت دنیا بگۆڕێت و دووەمیان مەعریفەی گۆڕینی دنیا دەخاتە بەردەست؟ بە وەڵامی ئەم پرسیارە، لەوانەیە پەنابردنە بەر ڕوانینێکی ڕۆشنبیر و ڕۆمانووسی سودانی (تەیب

ساڵح) کارێکی خراپ نەبێت، چوونکە ئەو رۆشنبیرە لەو بڕوایەدایە (رۆشنبیر بوونەوەرێکە سیاسییەکان وەڕس دەکات، چوونکە سیاسییەکان بەپێی روئیای خۆیان دنیا رێکدەخەن، هەر بۆیە پێیان ناخۆشە رۆشنبیر بێت پێیانبڵێت: بەمشێوەیە دنیا رێکناخرێت). رۆشنبیر پێشنیار دەکات و روئیایەکی جیاواز پێشکەش دەکات و بەرهەمدەهێنێت، بەڵام سیاسییەکان دەیانەوێت ئەو روئیایەی هەیانە بخەنە بواری جێبەجێکردنەوە، لەم پێناوەشدا دەستدەبەن بۆ کاری کۆمەڵایەتی و جووڵەی دەستجەمعی و سیاسیی.

ئێستا کاتی ئەوە هاتووە دوور لەهەر لوغزێک و بێچە و کورتکراوەتر وەڵامی ئەو پرسیارە بدەینەوە لەسەرەتاوە لە بارەی ئەرکی رۆشنبیرەوە کردبوومان. بەبڕوای تایبەتی ئەز ئەو رۆشنبیرەی دەیەوێت رێبەرایەتی کۆمەڵگە بکات و سەرکردایەتی جووڵەیەکی کۆمەڵایەتی بە ئامانجێکی سیاسی بکات، سیفەتی خۆی لەرۆشنبیرەوە دەگۆڕێت بۆ خاوەنکارێکی تر، چوون لەوە بەدواوە ئەرکی ئەو لە خوێندنەوەی دنیاوە دەگۆڕێت بۆ گۆڕینی. ئەمە ئەو کارەیە مارکس لەسەدەی نۆزدەدا تێبینی کردبوو، چوونکە ئەو لەو باوەڕەدا بوو دوای ئەو خوێندنەوە قووڵەی دنیا ئیدی سەرەی گۆڕینی هاتۆتە پێشەوە و بووە بەپێویستی. “بەڵام مارکس باسی گۆڕینی ئەو دنیا رۆژئاواییە دەکاتە زیاتر لە بیست سەدە بوو لە خۆ خوێندنەوەی بەردەوامدا بوو، هەر لە فەلسەفەی کلاسیکی یۆنانییەوە تاکوو فەلسەفی ئەڵمانی هاوچەرخی زەمەنی کارە مارکس”.

زۆر بەکورتی رۆشنبیر دەتوانێت بەشداریی پرۆسەی گۆڕینی دنیا بکات بەبێ ئەوەی ئەم کارە بکاتە مەرجێکی بنەڕەتی کەسێتی رۆشنبیر، بەهەمان شێوە دەتوانێت بەشداریی هیچ پرۆسەیەکی گۆڕان نەکات بەڵکو ئەو کارە بە خەڵکانی تر بەجێبێڵێت، لەهەردوو بارەکەدا رۆشنبیر ماف پێدراوە و رێگریی لێناکرێت کام رێگا دەگرێتە بەر. ئەم روانینەش کۆمەکمان دەکات لەراستکردنەوەی ئەو خەیاڵدانەی رۆشنبیر بە بوونەوەرێکی یۆتۆپی و سەرسوڕهێنەر چاو لێدەکات، تا ئەو رادەیەی خەیاڵدانمان دەگات بەوەی هیچ جیاوازییەک لەنێوان پیشەی رۆشنبیر و دارتاش و مامۆستا و ئاسنگەر نەبینێت، چوون هەر یەکەیان بەنۆرەی خۆیان رۆڵێکی جیاواز دەبینین لە ژیاندا، بەبێ ئەوەی کاری ئەمیان لەئەوی تریان بەبایەختر و ئەفزەڵتر بێت، بەڵکو هەموو هەر هاووڵاتییەکی سادەی کۆمەڵگەن و وەک یەک بەشداریی دەکەن لە بەردەوامیدان و پێشختستنی پرۆسەی ژیان.

وتەی کۆتایی

کارل پۆپەر دەڵێت (هەموو جارێک ئەمەی رۆشنبیر بووین بەهۆی ترسناکی و پێش داوەریی یان خۆبەزلزانینەوە، ترسناکترین کارەساتەکانمان بەرهەمهێناوە، ئەمە کە بەرپرسیارێتییەکی تایبەتمان سەبارەت بە نەخوێندەواران هەیە، هەروەک چۆن گەورە هزرمەندی فەرەنسیی ژولین بیندا وتوویەتی: خیانەت لە ئەندێشەکان دەکەین). ئەم وتەزایەی پۆپەر لە هەموو کەس پتر بە رۆشنبیری کورد راستە، چوونکە رۆشنبیری ئەمە ناپاکییان لە پیشەکەیان و فیکر کردووە و سەرقاڵی کۆمەڵێک کار و کردارن کەمترین پەیوەندییان بە کێڵگەی رۆشنبیرییەوە هەیە، رۆشنبیری ئەمە لەباتی پێکردنەوەی ئەو بەشاییە گەورەیەی لە رۆشنبیریی ئەمەدا هەیە، لە بەرامبەر سیاسییەکان وەستاون، وەک ئەوەی بە تەمابن حکوومەتێک لە فەیلەسووف و رۆشنبیر و شاعیر پێکبهێنن "کۆمارە ئەفڵاتۆنییەکە"، ئەم خەیاڵە نەزۆک و پووچەی رۆشنبیری کورد تاکە ئەنجامێک کە هەیبووە ئەو بارودۆخە شڵەژاو و نەخوازراوەیە لە ناوەندی کولتووریی و رۆشنبیریی کوردییدا سەریهەڵداوە.
رۆشنبیر دەتوانێت ململانێ لەگەڵ سیاسەتمەدار و حکوومەت بکات بەڵام بەچۆڵکردنی سەنگەرەکەی نا، چوون سەنگەری ئەو باشترین سەنگەرە بۆ ئەوەی زانستێکی تێدا بەرهەمبهێنرێت تاوەکو خەڵکانی تر لە بواری سیاسەتدا تاقی بکەنەوە و هەلومەرجی سیاسی و کۆمەڵایەتی پێ بگۆڕن بە هەلومەرجێکی نوێ. هەروەک چۆن شۆڕشی فەرەنسی ساڵی 1789 بەرئەنجامی تێزە فەلسەفییەکانی چەند فەیلەسووفێکی وەک جان جاک رۆسۆ و ڤۆڵتێر بوو، یان شۆڕشی ئۆکتۆبەر لەسەر سترۆکتەری ئایدۆلۆگی مارکسیزم و رۆشنبیرە چەپە رووسەکان بوو. کورتییەکەی تێکەڵاوییەکی سەیر لە ژیانی رۆشنبیری کورددا دەبینین بەهۆی تێکەڵکردنی ژیانی سیاسیی و رۆشنبیریی لەگەڵ یەکتر، یان راستتر بەڵێین بەهۆی وەرچەرخانی رۆشنبیر بۆ سیاسەتمەدار، یان هەندێکجار بۆ خێرخواز و هەندێکجاری دیکە بۆ شۆڕشگێڕ.

تێبینی: ئەم توێژینەوەیە چاپتەری سێهەمی کتێبی "گووتاری پۆپۆلیستی و خەونی بچووکی رۆشنبیرانی کورد"ە کە لە سەرەتای ساڵی 2018 بە شێوەی کتێبی کاغەز لە ناوەوە و دەرەوەی وڵات بڵاوکرایەوە.

ناوی کتێب : وەهمی دیموکراسی …
نووسەر : سمکۆ محەمەد

با بەت : توێژینەوە لـە چەمکی دیموکراسی و رەهەندەکانی
نووسەر : سمکۆ محەمەد
پیتچنین و هەڵەچن : نووسەر
نەخشەسازی ناوەرۆك و بەرگ : شاخەوان جەعفەر
تیراژ : 1000 دانە
چاپ : چاپی یەکەم،

بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێر□ بکەن …..

کاولە مەفتەن … عەبدولـڕەحمان فەرهادی

نزیکەی بیست ساڵ دەبوو لە هان□قەر بووم، چەند مانگێک بوو هاتبوومە کۆڵن. ڕۆژێکیان سەمیر هەمەوەندیی برادەری گەڕەک، هەر لە کۆڵنەوە تێلی بۆ کردم، گوتی: برام، ئەوە موعتەسەم دامرچیی هاوڕێمان دوو ساڵ دەبێ لە کەمپەکانی ئێرەکانەیە و هەر چاوەڕێ بوو حکوومەتی ئەڵەمان شتێکی بۆ بکەن، کەچی بەداخەوە دوای ئەم هەموو هەوڵە، پارێزەرەکەیشی هیچی بۆ نەکرا و دوێنێ ئێوارە خەبەریان داوەتێ کە ڕەفزی بۆ هاتووەتەوە، داماوە ئەویش تێلی بۆ کردم، گوتی: دوا بڕیارم ئەوەیە بگەڕێمەوە وڵات و چیتر حەوسەڵەی ئەو دەردەسەرییەم نەماوە. بۆ ئەو کێشەیەی کوڕە جوانەکەی هاوڕێی سەرەتایی و ناوەندیم موعتەسەم دامرچی، غەمێکی توند دایگرتم، بیرم لە شەوە خۆشەکانی بەیەکەوە بوونمان کردەوە لەگەڵ موعتەسەم، کە گەنج بووین، هێشتا ژنمان نەهێنابوو، ئەغڵەب ئێوارەی بەهاران، دوای مەغریب، من و ئەو و سەمیر و زەینەل قاسم کوورەچی و خدر

خەمخۆر ئازیکەندی و بیلال بێدێ گەرمیانی، بەرەو مەحەتە شۆڕ دەبووینەوە، تا درەنگانی شەو لە نزیك ویستگەکەی شەمەندەفەر کە دواتر کرا بە بەندیخانەی مەحەتە، بە دزییەوە بەدەم خواردنەوەوە دەماینەوە، لەوێ گوێمان لە قۆریاتە خۆشەکانی موعتەسەم و حەیرانە پڕ لە غوربەتەکانی خدر خەمخۆر و ئای ئای و ئەڵڵا وەیسییەکانی بیلال دەگرت، خۆ گەر ڕۆژێك خدر نەهاتبووایە، ئەوا من بە دەنگە کەرخەکەمەوە دەستم بە حەیران گوتن دەکرد.

ئۆۆۆف، دەردی غوربەت و دووری ڕۆژ لە دوای ڕۆژ هەناوم بنکۆڵ دەکات، مێشکم دەکاتە خمخانە، وەیش چەندە بیری کۆترە سابوونییەکانی جەلیل جامچی و نۆکاوە خۆشەکەی کەریم ئیبێ و دۆندرمەکەی مام جەردیس و کۆشکەی کۆڕاو و عەسەلیاتەکەی شەریف و شەربەتەکەی کاوە کەمتەرخەم دەکەم. سەمیر گوتی: برام، بە یادی جاران هەر بەم بۆنەیەوە، سبەینێ دەمەو عەسر سەعات چوار، لە دەو ئاوەکە هەردووکتان دەعوەتی منن و ئێوە هەر خۆتان وەرن و من خواردن و بیرە و ڤۆدگا و لیمۆ و چەرەزات دێنم و لەوێ لێی دادەمەزرێین. عەسر لە ماڵەوە بەپێ کەوتمە ڕێ، دوای نیو سەعات گەیشتمە دەو ئاوەکە، لەوێ لە شوێنێکی لاچەپ، هەردوو هاوڕێی دێرینم دۆزینەوە، دوای هەژدە ساڵ چاوم بە بینینی موعتەسەم ڕۆن بووەوە، دوای چاکوچۆنی و ئەحواڵ پرسین و قسە و گفتولفتی خۆش و گێڕانەوەی هەندێ یادگاریی ساڵانێ لەوەبەر، کەوتینە خواردنەوە، گەلێك نوکتە و قسەی خۆشمان کرد، کەشوهەواکە زۆر فێنك بوو، ئەملا و ئەولای زێیەکە پڕی خەڵك بوو، تیایاندا بوو خۆی و سەگەکەی، هەبوون دوو دوو و سێ سێ بە سەگە جۆراوجۆرەکانیانەوە دانیشتبوون، هەریەکە خەریکی خواردن یان خواردنەوەش بوون، سەیرانێکی خۆش بوو و کەس ئاگای لە کەس نەبوو، تا ڕاددەیەك کشوماتییەك ئەو ناوەی گرتبووەوە. دەمێك بوو گوێم لە قۆریات و مەقامات و دەنگە خۆشەکەی موعتەسەم نەبووبوو، بیرم لە حەیرانە پڕ لە سۆزەکانی خدر و ئائیئایەکەی بیلال گەرمیانی دەکردەوە، سۆزێکی توند بۆ ساڵانی بەسەرچوو دایگرتم. سەمیر ڕووی کردە موعتەسەم و گوتی: دامرچی گیان، لەمێژە گوێمان لە قۆریات نەبووە، توخوا بۆ تۆی ناچریکێنی؟ موعتەسەم سەرەتا ملی نەدەدا، پاشان منیش داوام لێی کرد بیڵێت، ئیتر وردە وردە نەرمی کرد و لەناکاو دەستی لەبن گوێی نا:

ئەغااااام ئەغااااام
ایچم ایچم
قۆی مانی ایچم ایچم
باخما اوزوم گولورو
وۆراندی ایچم ایچم.

ئەوەی سەیر و عاجباتی بوو لای ئێمە و خەڵکانی دانیشتووی ئەو ناوە، لەگەڵ هەر تێهەڵکردنێکی موعتەسەم بە قۆریات و ئەغاالم ئەغاالم و هەڵسانەکەی، سەگەکانی ئەو دەوروبەرە، سەگەکانی ئەو خەڵکەی ئەوێ تێکڕا دەستیان بە حەپە حەپ کرد. هەر واقمان وڕما. لەناکاو موعتەسەم بێدەنگ دەبوو دەیگوتە من: ئەرێ ئەوە چی بووە؟ چ قەوماوە ئەم سەگوەڕە چییە؟ کاتی خۆیشی سوعبەت و قسە و جنێوی جۆراوجۆر لە نێوان من و موعتەسەم هەبوو، ئیتر بە هەلم زانی لەگەڵە بکەومەوە سوعبەت، گوتم: کاکی دامرچی، سەگی ئەم خەڵکە بۆیە دەستیان بە حەپین کردووە، دەڵێن: ئەوە سەگێکی غەریب و تازە هاتووەتە ئەو مەنتیقەیە، ئەم ئاواز و نەوای ئەم ئەغاالم ئەغاالمەیان بەلاوە تازەیە، لایان حەپەیەکی نامۆیە، هەر بۆیەشە لە حەپە ناکەون. هەموو دەستمان بە پێکەنین کرد، خۆیشی بە ڕووێکی تێکەڵ بە غەم کردییە قاقا. دەستمان کردەوە بە خواردنەوە. موعتەسەم ڕووی لێنام: ئەرێ تۆش جاران ناوە ناوە حەیرانت بۆ دەگوتین، ئەوە خێرە خۆت کڕ کردووە؟ بۆ دڵدانەوە و خۆشیی بینین و بەڵێکردنی موعتەسەم، نەمویست بێدڵیی بکەم، بۆیە دەستم بە حەیران گوتن کرد:

حەیرااااااااان

گەوارەکی دامەزراند لە دەشتی قەراجێ

تەڕ دەکا ئاقارێ مەخمووری

تەڕ دەکا گومبەتی برایماغای

کەڵکی حوسێنی غازی

سەرێ بێژینگ بەسەری

دەپەڕییەوە لە کەڵکی کاولە تێماری

ڕەت دەبوو لە زوورگەزراوی

تەڕ دەکا بناری ئەنگرۆزی… ئاااااااای ئایاااااااای لەبێت نەمایممممم.

لەگەڵ هەڵسان و ئاااای و حەیرانێکدا، تێکڕای سەگ دەکەوتنەوێ حەپین، لەبەر سەگوەڕ ئەو ناوە دەبووە حەپەحەپ و هەرا و خەڵکەکە یەکەمجاریان بوو ئەم بەزمە لە دەو ئاوەکە ببینن، سەگی وایان تێدا بوو لێوانێبوو دۆ ساڵێش دێبوو حۆپێی نێبیسترابێ، ئێوجاش لێ حێپین نێدێکێوت، دیسانێوە لە هەموو تەماشایان دەکردین و نەیاندەزانی مەسەلە چییە!

موعتەسەم بە پێکەنینێکی تاڵەوە ڕووی تێکردم:

خۆ بینیت! سەگەکان ئەمجارەیان حەپەکەی تۆیان بەلاوە غەریب بوو و دیسانەوە هەر وایانزانی سەگی تازە هاتووەتە مەنتیقە. موعتەسەم بە غەمبارییەکی شاراوەوە گوتی: کاکە گیان من لای خۆمەوە قەبووڵمە، خۆزگە سەگێکی زنجیر لەملی دەست پیرەژنێکی داڵزاوی ئێرە بووام،

بەڵام ئەو ڕۆژەم نەدیبا بگەڕێمەوە کاولە مەفتەن.

چاکسازی لە بەرگی پیلان سازیدا ...شاخەوان سەنگاوی

هەموومان بۆ بە جیاوازی لە مەترسی ئەم دۆخە ئابوورییە تێدەگەین، کە دامەزراوەی حکومەتی هەرێمی تێکەوتووە، هەر بۆیە دەبینین چەندان نوسەر و شارەزا لە بوارەکانی ئیداری و ئابووریدا بەم ڕۆژگارە پێشنیار و بابەت بۆ چارەسەری ئەم دۆخە و ڕزگار بوون لە دەوەزمەکانی داتەپینی ئابوور دەخەنە سەر سەرمێزی ئیدارەکانتان، ئەی ئێوە چی لە ماوەی بیست ونە ساڵە لە حکومڕانیتان نەک گویتان نەگرتووە لە کەسە دڵسۆزەکانی ئەم نیشتمانە بگرە لە هەندێ باردا ئەگەر باجەکەی گیانی نوسەرەکە نەبووبێت ئەوا بێگومان شاربەدەر کراوە، چونکە خۆتان باشتر دەزانن شاباشەکانی ئێوە تەنها بۆ ئەو بابەتانە بووە کە بۆ شان و باڵی خۆتان و پارتەکانتانا هەڵدراوە کەواتە هەرگیز لەو بە ناو نوسەرانە نابیستی پێتان بڵێ بەری چاوتان کلیی پێوەیە چونکە عاقیبەتی بڕینی شاباشەکانتانە.....
کەواتە ئەم قیرانە کێشەیەکە بووی ئێستا هی تەمەنی حکومڕانیتانە.....
بەڵام ئەوەی دەریخست بەڕینی ئەو لاشاوە پارەیە بوو کە لە بغدادی موفلیسەوە لە دوای ساڵی ٢٠٠٣ بەرەو هەرێم ڕێچکەی دەبەست، کە ئێوەش نەتوانتانی ژێرخانی ئابووری ئەم هەرێمەی پێ بنیات بنێن چونکە ژێرخان بریتی نیە لە باڵەخانە و مەدەلست و دەیان کەنالەی بێ بەرهەم....
کەواتە ئەوەی لە سەر ئەم حکومەتەیە بە تایبەتی تر سەرۆکی حکومەت و جێگرەکەی کە لە سەر کورسی بەڕێوبردنی ئەم هەرێمە دانیشتوون تەنها دوو ڕێگاتان لە بەردەمدایە کە دەتوانن خاڵی کۆتای دابنێت لە پرۆسەی حکومڕانیتانە.
خاڵی یەکەم: ئەوەیە بە بڕوای من وەکو تاکێکی ئەم هەرێمە خاڵی کۆتایی لە سەر پرۆسەی حکومڕانی خۆتان بە ماوەی ئەم ساڵە دابنێن کورسی دەسەڵاتان بە کەسانی دیکە چۆڵ بکەن تا کەسانی دیکەی تەکنەکرات بتوانەت ئەم هەرێمەمان لە گێژاوی نغرۆ بوون ڕزگار بکات. کە ئەم خاڵەیان بە بڕوای من بە لایی جێنابتانەوە ئەستەمە

چونکە ئەم کەلتورە لە ناو کەلتوری کوردەواری تا ئێستا جێگای خۆی نەکردۆتەوە … کەواتە
خاڵی دووەم: بەڕێزان سەرۆک و جێگرەکەی ئەگەر ئەوە دەتانەوێت چاکسازی بکەن، ئەوا بە پیلانگەڵی چاکسازی ناکرێت چونکە قوتی فەرمانبەران نابێت دەستکاری بکرێت ئەگەر هاتوو بندیواریش بێت، بە مەرجە کە خاوەنی یەک مووچە بێت دەتوانین ناویی بنرێت بیمەی کۆمەلایەتی، ئەی ئەوە نەتاندەگووت دەیکەین بە دوو بەی. کەواتە باشترە چاکسازیەکەی جەنابتان لەم بەشانەدا بێت.
خەرجیە ناپێویستەکان: بەنموونەی ئیفادی دەرەوەی کاربەدەستەکان، پێشینەی مانگانەی دامەزراوە سیادیەکان، هاوکاریەکانی جاش و مستەشارەکان کە بە ناوی میوانخانەوە ئەمە جگە لە مووچەکانیان، بەشە بودجەی پارتە سیاسیەکانتان…هتد. ئەم نموونەشی کە دەیڵێم مشتێکە لە نموونەی خەرجیە ناپێویستیەکانتانە کەواتە لە خۆتان بەپرسن خەرجی قفڵە ئۆتۆمبیلەکانی خۆتان و جێگر و وەزیر و پەرلەمانتار و ڕاوێژکارەکانتان ساڵانە چەندە؟ وە بەش پرسن بارتەقای ئەو خەرجیە سود دەگەێنن بە کۆمەڵگا! کە خۆشتان باشتر دەزانن بەکوالێتی و قافڵە دوور درێژەکانی ئۆتۆمبیلەکانتان هەرگیز نەپارێزراو دەبن و نە خۆشەویستی نێو دڵی تاکی کوردیش دەبن.
داهاتەکان: نە بە پەڕە گرافێک و نە بە دوان و سیان ناتوانین سەرچاوەی داهاتە زۆر زەوەندەکانی ئەم نیشتمانەتان بۆ ڕێز بکەین یەک بە دوای یەک هەر لە بیرە نەوتەکانەوە تا دەگاتە داهاتەکانی بەڕێوبەرایەتی هاتووچۆکان. کەواتە داهات هەیە بەڵام ئامڕازی گەیاندنی ئەم داهاتە بە قاسەکانی حکومەت نیە چونکە نەک پارتەکانتان بگرە کەسایەتی پارتەکانیشتان هەر لە ڕێگا کورد وەتەنی حەپەلوشی دەکەن.، خێر و مەندانە ئەگەر بنکۆڵەکەی بهێڵنەوە.
کەواتە ئەوە دەتوانن بێنە سەر شاشەی تیڤەکان وبەرامبەر بەو دەستانە کە بە ماوەی بیست و نۆ ساڵە پارەی ئەم هەرێمە لە گیرفانی ئەواندا پاشەکەوت دەکرێت نەک بانکەکانی حکومەت هیچ نا بەس بڵێن STOP ئیدی نەبەی میلەتە لە خێروبەری ئەم نیشتمانە گەروی وشکیان تەڕ بەبێ، چونکە دەبێت چاکسازیەکەتان لە هەرەمی دەسڵاتەکانتانەوە شۆڕ ببێتەو بۆ ئەمەی هاولاتی کەواتە خۆتان خاڵی یەکەمی چاکسازیەکە بن…

تێبینی: ڕێکخستنی خاڵەکان گرنگ نیە بەڵکو ئەدای جێبەجێکردنی گرنگە.

شاخەوان سەنگاوی
shaxewan.saed@gmail.com

میللەتی یەکەتی و پارتی … ئالان شەماڵ

هەندەکجار غرورێکی هەڵخەڵەتێن وامان لێدەکات چاومان راستی نەبینێت و تەنانەت دانیشی پیا نەنێین گەر کەسێك باسی بکات، ئەمەش بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە وابزانین گەر کەسێك رەخنەمان لێبگرێت ئەوا جنێومان پێدەدات، کە لە راستیدا وانییەو بەڵکو تەواو پێچەوانەیە، هەموو گەلانی دنیا بە رەخنەکردن پێشدەکەون ئەو کاتەی خاڵە لاوازەکان دەستنیشان دەکەن و ڕێگاچارەی بۆ دادەنێن، پەرەش بە خاڵە باشەکان دەدەن.

ئەمەی میللەتی کورد بەداخەوە لەم چەند ساڵانەی دواییدا بە داخەوە بە شێوەیەکی هەڕەمەکی ژیانمان کرد و سوودمان لە دیاردەی جهانگێرایی نەبینی ، ئەمەش وای لێکردین شتەکان وەکو خۆیان نەبینین و حەقیقەتمان لێ بزر ببێت، هۆکەشی چی بوو؟ هۆی سەرەکی دەسەڵاتدارانی سیاسی بوون چونکە هیچ بەرنامەیەکی خزمەتکردنیان لە هزردا نەبوو جگە لە بەرژەوەندی حیزبی خۆیان، تا کار گەیشتە ئەوەی هەموو هۆکارێکی نا یاسایی و نا مرۆقانە لەم پێناوەدا پەیڕەو بکەن تاکو کۆنترۆڵی خەڵك بکەن، ئینجا بە خۆشی بێت یان ناخۆشی، یەکێك لەو ڕێگایانەش بەکاریان هێنا کڕینی وەلائی هەندێك خەڵك بوو بە پارەو بەرژەوەندی تاکەکەسی، بە بڕینەوەی موچەی بندیوار بە کۆمەڵێك خەڵك، لەولاشەوە یاسایان پێشێل کردو خوێندن و پەروەردەو تەندروستییان وێران کرد، چونکە خۆیان گەندەڵ بوون ئیتر چاویان لە هەموو فێڵ و قەڵبڕین و هەڵخەڵەتاندنەکان داخست کە خەڵك پێی هەڵدەستا، بەشیکی باشی میللەت کە بە ماڵی فەرهودکراو گەشەی بە ژیانی خۆی دا وردە وردە لەسەر ئەو بنەما چەوتە بەڕێوەچوو تا کار گەیشتە ئەوەی بواری گەڕانەوە و پەشیمانبوونەوەی لە بەردەمدا نەمێنێت، لەولاشەوە دەسەڵات دەرگای یارمەتی و موچەو تەماع و واستەو موعامەلەی ژێربەژێری بۆ هەندێك کەس واڵا کردو ئەو خەڵکەی تریش بە حوکمی چاولێکەری و هەڵغەڵانی هەندێك کەس لە ماوەیەکی کورتدا وای لێمان کرد ئەمانیش بەوەی لە ژێردەستیاندایەو تا هێزیان تیایە هەوڵ بدەن بە هەر ڕێگایەك بێت خۆ دەوڵەمند بکەن، ئیتر کۆمەڵگا بووە جەنگەڵستان و هەر کەس بۆ خۆی، کە لەمەشدا

هەمووان ئێستا بەری ئەو هەڵانە دەچننەوە، هەمووان پێکڕا بایی بوون و گاڵتەیان بە دەفتەرە دۆلار دەکرد کەچی ئێستا ئاواتیانە یەکەم موچەی ساڵی ٢٠٢٠ وەربگرن و بێدەنگ ببنەوە بەو موچەیە، وەك ئەوەی هیچ خەمێکی گەورەو کێشەی چارەنوس سازو مەسەلەی بنەڕەتی ژیان نەمابێت کە هەوڵی چاکردنی بدەن، وەك ئەوەی هیچ خەمێکی تر لە کۆمەڵگاو یاساو ئیدارەو ئابووری و سیاسەتدا نەبێت جگە لە گەرمکردنەوەی گیرفانی موچەخۆران، کە نیوەی زیاتر وەك کۆینەوەی وەلاء دامەزرێنەراوە بێ ئەوەی هیچ رۆڵێکیان لە پەرەی ئابووری بەڕێوەبردندا هەبێت، کەواتە لێرەوە دەردەکەوێت کە هەمووان تاوانبارن لە خولقاندنی ئەم دۆخە، هەمووان خەمسارد بوون لە قبوڵکردنی ئەو جوت حیزبەی بە قەد ڕژێمی سەدام حوکیان کردووەو هیچ قەوارەیەکی یاسایی و دەوڵەتیشیان نییە ، لێرەوە تەڕو وشك پێکەوە دەسوتێت، دەبێت دان بەو راستییەدا بنێین هەر یەك بە جۆرێك بەشێکی لەو گۆڕانکاریە بەردەکەوێت کە نەیکرد، هیچ میللەتێك بە موعجیزە ناگاتە ئاواتەکانی گەر ئەندامانی کۆمەڵگاکە بە هەست بە بەرپرسیارێتییەوە هەوڵی چاکسازی نەدەن، نەك هەر یەك چاوەڕوان بکات ئەوی تر غافڵ بێت و پشتی بشکێنێت، لەمەدا کۆمەڵگا دەبێت بە جەنگەڵستان، لەو حاڵەتەشدا زۆر زەحمەتە راستکردنەوەی باری ئەو کەسانەی کە خراپەو قەڵبڕین و زوڵم و ناحەقی دەبێتە خوویان و هەرگیز ناتوانن دەستبەرداری ببن، من کاتێك ئەم نووسینە دەنووسم یەکەمجار لە خۆم و کەسانی دەوروبەرو خزم و براو خوشکی خۆمەوە باسیان دەکەم، هەرچەندە ئینتیماشیان بۆ هیچ حیزبێك بنەبێت بەڵام هەر تاوانبارن بە ڕازی بوونیان بەو دۆخەی ڕۆژ بە ڕۆژ بەرەو خراپتر دەچێت، ئەمە راستییەکەو بەس مرۆقی عاقڵ دانی پیا دەنێت و سوودی لێ وەردەگرێت، ئیتر بڕیاریش دەگەڕێتەوە بۆ خودی کەسەکان، هەیە حەز دەکات هەر لە گەڕەلاوژەدا ژیان بکات و هەشە لە تاریکیدا نەخشەکانی جێبەچی دەبێت، ئەگینا دەبێت هەمووان وەك یەك بە یەکسانی ئەرك و مافیان هەبێت، هەر لە وەزیرەوە تا گزیر، دەزانم ئەم راتیانە هەمووان دەیزانن بەڵام وەك بابەتێك و ناونیشانێك حەزم کرد یادی هەمووان بخەمەوە.

کوێرەرێی خەیاڵ … شوان عەباس بەدری

1
خۆزگە بمتوانیبا
سەدای پێکەنینەکانی نەنکم
لە پاڵ وێنەی زەردەخەنەکەی باپیرما
لە ناو ئالبومی یادەوەریەکانما
هەڵبگرتایە !
2
خۆزگە بمتوانیبا
لە ناو باخە مین ڕێژەکەی خاک و
خاکە هەنێسک ئامێزەکەی نیشتمانم
داری پەلکە زێرینەم بچاندایە و
لەبەر قاپی هەر ماڵێکا
سەبەتەیەک خەندەم دابنایە !
3
خۆزگە بمتوانیبا
سلێمانی
هەر وەک سەرپۆشەکەی دایکم
لەناو جانتای سەفەرەکەم هەڵگرتایە و
لەم غوربەتە
بە بۆنی ئێوارانی پارکی نالی
و
بە دیار تەنیاییەکانمەوە
ساڵە بێهودەکانی زەمینم تەی کردایە و
بڕۆشتمایە !

بیرکردنەوەی بەهەڵە و نادروستی مرۆڤەکان لە یەکتری !...ئاری زۆندینی

مرۆڤ ئەو کائینە عەجیب و غەریبەی سەر ئەم زەویە ! کەلەلایەن خوداوە خولقێنراوەویانیش دەڵێن بە سروشتی خۆی خوڵقاوە ! دواتر هەست و عەقڵی پەیداکردووە ئێستاش سەرباری ئەوەی هەست و عەقڵی هەیە بەڵام لە هەموو زیندەوەروگیانداروپەلەوەرئاژەڵەکانی سەرزەوی کەوتووەتە ناڕەحەتی وگێژاوی ئەم دونیایە بە دەست مرۆڤ خۆی نەوەك زیندەوەروگیانداروئاژەڵەکان ! ناڕەحەترین گێژاووئالنگاری و سەختی ئەوەیە کە (بە هەڵە بیردەکەنەوەلەیەکتری) ئەمەش لەئەنجامی یەکترنەناسین ونەبوونی پەیوەندی لەگەڵ یەکتری بڕیاروحوکم بە سەر یەکتر دادەبارێنن ! مرۆڤ و ئاژەڵ و زیندەوەران و گیاندارەکان بەگشتی سیستەمی پێکهاتەی لەش و فسیۆلۆجی یەکە بەڵام کۆنتڕۆڵ کردن ئەمانە زیاتر لای مرۆڤە ئەو کۆنتڕۆڵ و سیستەمە پێی دەڵێن (عەقڵ) مرۆڤ بە عەقڵ لە وانیتر جیا دەبێتەوە .

لەسەردەمی رابردوو هەر وەهابووەو ئێستاش پاش پێشکەوتنی مرۆڤەکان لە ژیانی شارستانی و تەکنۆلۆجیا عەقڵ کەمتر دەتوانێت کۆنتڕۆڵی ناسینی مرۆڤەکان بکات هۆکارەکەش مرۆڤەکان خۆیانن ! لە ئەنجامی نەبوونی پەیوەندی و دووری لە یەکتری بەلکو پەیوەندیەکی سەرپێیانەوناسینێکی سەرپێیانەیان هەیە لە گەڵ یەکتر هەر چەند ئەگەر ئەندامی یەك خێزان وهاوڕێ و خزمی یەکتربن ئەساس ئەوەیە باش یەکترناناسن و دوورن لە یەکتری ! پەیوەندی و هەلسوکەوتی ئەندامانی یەك خێزان جیاوازی هەیە لەگەڵ دەرەوەی خێزان پەیوەندی و هەلسوکەوتی نێوان خزم وکەس جیاوازی هەیە لەگەڵ دەرەوەی خزم و ناسیار پەیوەندی و هەلسوکەوت لە فەرمانگەوقوتابخانەش جۆریکیترە ناچێتە چوارچێوەی لێکدانەوەبیرکردنەوەی زانستیانەومەنتیقیانە, بۆچی؟ لەبەر نەناسین و لەیەکتردووری مرۆڤەکان با ئەندامی یەك خێزان و دۆست و خزمی یەکتربن ! هەروەکو چاو شتێك چەند دووربێت باش ناسینی زەحمەتە عەقلیش بەوشێوەیە مرۆڤەکان چەند لەیەکتر دووربن کەم کاردەکات یان هەڵە کاردەکات لە ئەنجامدا مرۆڤەکان هەندێکیان بێ عەقڵن هەندێکیان نەزانن هەندێکیان کەرن هەندێکیان قەشمەرن هەندێکیان هیچ وپوچن هەندێکیان نامەردن هەندیکیان گەوادن و قەپەوبێ ناموس و حەسودن و شێت و تەواونین ! بەلێ ئەمانە هەمووی

له ئەنجامی بەهەڵە بیرکردنەوە لەیەکتری و نەناسینی یەکتری لە یەکتردووری مرۆڤەکانن,لەیەکتردووری مرۆڤەکانیش هۆکاری هەیە هەروەك کۆمەلگەی ئەوروپاوئەمەریکا لەبەر سەقالبوون بە ئیشوکاری ڕۆژانە خەریکی کارکردنن بەڵام لەکۆمەلگەیەکی هاوشێوەی ئێمە بەئەنقەست و بەبەرنامەیە حەز بەدوورکەتنەوەدەکەن هەر کاتێك دوو دۆلاری زیاترەودەوڵەمەنترە یان کاربەدەستە لە حیزب یان حکومەت خۆی لە مرۆڤەکانیتر باڵاتر دەبینێت , بەڵام حەقیقەتی مرۆڤ لێك نزیکبوونەوەوتێکەڵاویە نەوەك دوورکەوتنەوەوخۆبەلاوەنان ! باشترین مرۆڤ هەیە بووەتە خراپترین مرۆڤ ,زیرەکترین مرۆڤ هەیە بووەتە بێ عەقڵترین مرۆڤ یان بووەتە قەشمەر یان گەواد یان شێت یان دوورە لە خەڵك کەچی ئەمانە هەمووی بیرکردنەوەی هەڵەوسەرپێیانەیە ! مرۆڤ گەر لە نزیکەوە نەیناسی و نان وئاولەگەڵ نەخۆی وگەشتی لەگەڵ نەکەی و هەموو ڕۆژیك ببیبینی وەك جیران و هاوسێ زۆر زەحمەتە بۆیاڵی لەسەربدەی هەرچەندە تاڕادەیەك لە زانستی کۆمەڵایەتی و دەروونناسی دەتوانرێت مرۆڤەکان بناسرێتەوە هەرچەند ئەگەر درۆوسیناریۆ پێشکەشی بەرامبەری یەکتربکەن ! ئەمانەش هەمووی لەکۆمەڵگەیەکی ناسەقامگیر دێتە ئاراوە هەروەك ئەو کۆمەڵگەی کوردی لە هەرێمی کوردستان لەبەر ئەوەی زۆربەی تاکەکان و خێزانەکان بەگشتی کۆمەڵگەکە بەئەرکی مرۆڤبوون هەڵناستن و وەکو مرۆڤ هەڵسوکەوت ناکەن لەبەر کێشە ئابووری وسیاسی و کۆمەڵایەتیەکان بووەتە هۆکاری سەرەکی کە مرۆڤەکان دووربن لە یەکتری ! هەرکەس یەکتری تۆمەتبارونازوەددەکات بەوەی فلان (شێتە, گەوادە, بێ عەقڵە, تەواونیە , کێشەی هەیە , حەسوودە , حەزی لە پەیوەندی نیە ,لەگەڵ خەڵك ناگونجێ , خۆپەرستە , دزە,قوندەرە,مۆبازە , حیزە,بێ دینە,قەرزارە,بێ پارەیە ,بێ تەبیعاتە, ئیتر….) کەچی زۆر دوورە لەو سیفەت و بیرکردنەوانە ! مرۆڤ هەیە لای خێزان و حزم وهاوڕێکانی جۆرێکە لای هەندێکیتر جۆرێکە لەفەرمانگەکەی باشترینە لای خزمانی خراپترینە لای خێزانەکەی جۆرێکیتر لای هەندێکیان قسەخۆشە بە گاڵتەوگەپە لای هەندێکیان کەم دوو و قسە نازانێت ! ناخۆشترین و گرنگترین شت ئەو مرۆڤانن کە ستانداروکۆنکریتین و ڕاستگۆودرووستن لە پەیوەندی و خۆڕەوشت وعەقڵ کەچی ئەو سیفەت و بیرکردەوانەیان بەسەر دادەسەپێندرێت (هەرچەندە مرۆڤی دووڕووهەزارڕووش هەیە سیناریۆتەمسیل دەکات ئەوەیان ناڵێم) ! ئەمەش هەمووی لەبەر نەبوونی پەیوەندی و دووری لە یەکترە بیرکردنەوەوتێفکرینەکان لەیەکتری هەڵەیە ! لەئەنجامدا دەبێتە سووككردن وناشرینکردنی مرۆڤەکان بە هەست و بەدەست وعەقڵی مرۆڤەکان خۆیان . لێرەدا جیاوازی ئاژەڵ و مرۆڤ دەردەکەوێت مرۆڤ عەقڵ زۆر بەکاردێنێت

سیستەمی مێشك ماندوو دەبێت کەواتە هەموو بیرکردنەوەوحوکم وبڕیاڕیك دوور لە مرۆڤەکان لەیەکتری (سەدلەسەد 100%) دروست نییە و پێوەر نییە لای هەرکەسەو ڕێژەییە یانیش میزاج و بەرژەوەندی و ناشیرینکردنی مرۆڤەکانە بە ئەنقەست ! زانایەکی کۆمەڵناسی ئینگلیز دەڵێ : (ئەوە کێشە نییەوئاساییە مرۆڤەکان لێك تێناگەن بەڵکو ئەوە کێشەونائاساییە مرۆڤەکان بە غەڵەت لەیەکتر تێدەگەن) .

وردە باس … پشکۆ ناکام

- هیچ شتێک ئەوەنە نامهێنێتە پێکەنین بەقەد ئەوەی کە باس لە یەک ریزی کورد ئەکرێ بە تایبەتی لەلایەن بنەماڵە و پارتی پاشکۆیەوە کە بەردەوام دوای هەر خروقات و فەزیحەیەکی سیاسی و نیشتمانیی دەست ئەکەن بە لێیانی دەهۆڵی یەک ڕیزی بۆ لەبیربردنەوی فەزیحەکەیان ، ئاخر تۆیەک کە هەرچی داەاتی ووڵاتە بەتاڵانت بردوە و بۆت بکرێ چەم و جۆگە و دارستانەکانیش ئەفرۆشی و پارەکەی ئەخەیتە تەنکەی باخەڵتەوە داوای یەک ڕیزی لەخەڵک ئەکەیت ؟!!یەک ریزی تاک لایەنی؟ یەکریزی بەتاڵان بردن و دزینی قووتی خەڵک ؟ یەک ریزی بەگژا چوونی پارچەکانی تری کوردستان ، ؟ یەک ریزی وێران کردنی ئابووری کوردستان؟ تۆ بە کام رووی سیاسی و کۆمەڵایەتیشەوە داوای یەک ریزی ئەکەی لە کاتێکا لە بەغا جگە لەسەنگەری پەرژەوەنی بنەماڵەیی و حیزبی هیچ سەنگەرێکی ترت نیە ، تۆیەک کە ئامادەی لەسەر دانەنانی وەزیرێکی کۆیلەی بنەماڵەکەت دونیا وێران بکەیت" دیارە هەر بە قسە" و ئامادە نەبیت نەوت رادەستی ناوەند بکەیت ومیللەت و مووچەو بژێوی خەڵک بخەیتە ژێر پێتەوە ، چۆن داوای یەک ریزیم لێ ئەکەیت ؟ رەنگە هەندێ بۆچوونت هەبێ زەمانی رایات و گەڵاڵە بیخواردایە بەڵام ئێستا ناخوات وئەو چکلێتە با هەر لە گیرفانتا بێ و دەریمەهێنە و ووریابە تێکەڵی دۆلارەکان و نەوتاویی نەبێ .پێوەری یەک ریزی نیشتمان پەروەری و ئینسان دۆستیە ، سەیرێکی خۆت لە ئاوێنەی مێژوو بکە بزانە ئەو پێوەرانە تۆ ئەگرێتەوە؟!ئەوەی داوای یەک ریزی ئەکا ئەبێ

جیاوازی نێوان ئاشبەتاڵ و هەرەس ، داگیرکەر و دەستی بنەماڵە ، دزی و خێر ، خەسپێنەر و هەڵبژێراو ، تەزویر و سەرکەوتوو بزانە تا جەی متمانەی خەڵک بە لەو یەک ریزییە ، یەک ریزی زەرورەتەکە بە دانانی میللەت لە پلەی یەکەما ، کە بنەماڵە چووە پلەی یەکەم یەک ریزییەکە خزمەت بە بنماڵە ئەکات نەک میللەت ، ئەو جۆرە یەک ریزییەش لای میللەت مەرفوزە و سەرچاوەیەکیشە بە خەو بینین بە یەک ریزییوە..منەک خەڵکی شارێک کە زیاتر لەدووسەد ساڵە خوێنی لەئەتکە ..فرمێسک ئەرژێ ، ویران و کاوول ئەکرێ ،، ئابڵۆقەی لەسەر دائەنرێ ، بە لەگەڵ بنەماڵەیەک یەک ریزبم کە بەتەنگ مێژووی پڕ شکۆی شارەکەمەوە نەیەت ، بۆ؟

- کۆرس لە گۆرانیا ئەو کەسانەن لە پشت گۆرانی بێژەوە کەپلەی گۆرانییەکە وەک خۆی ئەڵێنەوە و هونەرێکی باوە ، بەڵام کە لە سیاسەتا کۆرس هەبوو مەسەلەکە ئەگۆڕێ وەک ئەوەی لە گاڵتەجاڕی پارلەمانە کارتۆنییەکەی هەولێر دیمان کە چۆن کۆرسێک بەناوی " کۆتا کورسییەکانی پێکهاتەکان" ڕێک ئەوەی بنەماڵە و پارتی ویستیان ئەوانیش بە کەم و زیا هەمان کۆپلەیان ووتەوە ،!! ئاخر کەسێک بە سەسەد دەنگی تەزویر بکرێتە کۆرس لە پارلەمانا چ مەترسییەکی گەورەیە بۆ سەر دیموکراسی و سەربەخۆیی بیرکردنەوە و بریاریان ، جا بنەماڵە کە خۆیان بە تەزویر لە پارلەمان زۆرینەن ئەم کۆرسەش بەتەزویری ئەوان چوونەتە پارلەمان بەڵام وەک کۆرس لە ریزی پشتەوە ئەبێ چ مەهزەلەیەک لەو پارلەمانە ڕووبدات ؟ گەر دیموکراسی بە غەڵەت خۆی پیا کرد شکم نیە خۆی ئەکوژێ.. خۆ سبەی بنەماڵە بریاری ئەوەی هەرێم بخرێتە سەر تورکیا بخاتە پارلەمانەوە بە هەمان دەنگی گروپی کۆرس تێئەپەڕێنرێت..یان سیستەمی پاشایەتی/ بنەماڵەیی بخرێتە دەنگ یانەوە بە هۆی گروپی کۆرسەوە جارێکی تریش ڕووی مێژوو و دیموکراسی ڕەش ئەکەنەوە ، پارلەمانێک خۆی کارتۆنی بێ ، ئەو گروپی کۆرسەش جگە لە "کاغەز" چی تر نیە لەناو ئەو کارتۆنەیا..
- جوزەلەژەن و شایەرەکانی دەسەڵاتی هەرێم ئەوەنە بە هاتنەکایەی مەسەلەی لامەرکەزی بە سلێمانی سەغڵەت بوون کە جار و بار قسەی زۆر عەنتیکە ئەکەن وەک: پاراستنی یەک پارچەیی خاکی هەرێم وەک ئەوەی تاپۆی ئەم خاکە وا لە قاسەکانی بنەماڵە و لەگەڵ داهاتی نەوتا هەڵگیراوە !! تێناگەم ئەی هەر هەمان خاک نیە کە پڕ کراوە لە سوپای تورکی؟ هەر هەمان خاک نیە کە سی و یەکی ئاب کرا بە

میوانخانەی سوپای بەعس ؟ هەر هەمان خاک نیە لە ریفراندۆمی جوانەمەرگا تا پردێ رایان کرد دۆست و ئاشنا نەبونایە هەولێر ئەخرایە سەر مادەی سەد و چل..
کە دوو برا لەیەک ماڵا ئیدارەیان نەکرد پێکەوە ئەبێ هەر یەکەیان ماڵی خۆی هەبێ ، جا ئێمە کە" برا"ش نین بۆ ئەبێ هەر لە یەک ژوورا بین کە بە درێژایی مێژوو هەوڵ دراوە و هەموو ئەگەرەکان تاقی کراونەتەوە و سەرئەنجام هەر بە ڕێک (نە) کەوتن تەواو بوە ، ئێمە لەسەر قسەکەی سەرۆکی بنەماڵە کە ووتبوی : ئێمە لە ماڵی خۆمان و ئەوانیش لە ماڵی خۆیان ئەڵێین : زۆر سوپاس ئەزبەنی بۆ ئەو ئامۆژگاریە و بۆ یەک جار بەقسەت ئەکەین و ئێمە ئیتر لەماڵی خۆمانا دائەنیشین و بە لامەرکەزییت ئەسپێرین….

تاڵەمووەکانی ژیان … شیعری / نەوزاد بەندی

- **بۆیاخکردنەوەی ژەنگەکان –**

خەم وا ی□ئ□کا هێواشی کەمەوە
ڕاوەستم و
دانیشم لای ..
چای لەگەڵا بخۆمەوە ..
یئاخر ی□ئ□مە سەر بە مەملەکەتی خەمین
سەر بە مەملەکەتی خەم ..
خەم ڕامانی□ئ□کێشێ
خەم شتمان فێر ی□ئ□کا
خەم بەسەرمان ی□ئ□کا تەوە
خەم ژیرمان ی□ئ□کا تەوە
خەم بۆنەمان بۆ ڕێک ی□ئ□خا
خەم فرمێسکەکانمان ی□ئ□سڕێ و
لە نزیکترین کافیتریا ،
دەعوەتی چایەکمان ی□ئ□کا ..

ت□نان□ت خ□م گ□ل□ جار
د□خ□شمان ي□ئ□كا ..!

* * *

- **پيـــاو□ك ، ل□ د□ر□و□ى بازن□كـــان – ي□ئـــا ي□ئ□ســـتا مـــن ل□و پياوان□م**

  ي□ئ□□□ن□ د□ر ،
  م□بايل□كانيان بير ي□ئ□چ□ ..!
  ت□ر خ□و ي□ئ□بن ،
  جا ي□ئ□زانن ،
  نو□ژ ى عيشايان □□يشتوو□ …
  ل□ دواى ح□وت □□ژ
  جا ي□ئ□زانن ،
  ه□فت□ي□ك□
  ي□ئاه□نگى ل□ دايكبوونيان ،
  ب□س□رچوو□ ..!

ي□ئ□و پياوان□ى
ب□ د□ست كردن□و□ى برغوي□ك
د□ش داي□ئ□م□نن ..گير ي□ئ□خ□ن ..
ك□ خ□يان جوان ي□ئ□گ□□ن و
□يش ي□ئ□تاشن ..
ع□تر ل□ خ□يان ي□ئ□د□ن و
نايشزانن ب□ر□و كو□ ب□□ن ..!

من ي□ئا ي□ئ□ستا ل□و پياوان□م ،
ل□ د□يانا ،
ژوور□كى تاز□ شك نا ب□ن،
ل□گ□□ ي□ئ□ودا
چاي□كى تيا بخ□ن□و□ ..
ه□مووى ژوورى ش□دار و
گسك ن□دراو و
دا□وخاو□ ..
كاش□كانى د□ب□ بوون و ..
ب□ياخى ديوار□كانى
ه□□يانداو□ ..

من یئا یئ□ستا لەو پیاوانەم ،
لە پڕا عاشق یئ□بن و
خەونی ڕەنگا و ڕەنگ یئ□یانبا ..
لە دوای ساتێ ،
بە ماندوێتی یئەگەڕێنەوە
زۆنگاوی
ڕۆژەکان و ..
لە ژێر لێوەوە هەزار جار
بە خۆیان یئ□□□ن : هەی دەعبا !
تۆ وعاشق ، کوجا مەرحەبا !!

من یئا یئ□ستا لەو پیاوانەم ،
سەوزە فرۆش و غاز فرۆش
یئ□یخەڵ□ تێنن ..
کتێب یئ□کڕن و نایشزانن ،
کەی دەنکە تووی
ووشەکانی
بتەکێنن ..

من یئا یئ□ستا لەو پیاوانەم

* * *

▪ تەواو –

تەواو ..یەکلایی بۆوە ، عێراق ١٥پارێزگا و ٣ کەمپە ، کەمپی هەولێر و کەمپی دهۆک وکەمپی سلێمانی

* * *

▪ دایک –

قەڵایەکی بێ دەرگا و پەنجەره..
پڕ دەرگا و پەنجەرە ..
بەبێ تەنانەت یەک پاسەوان ..
سیخناخ لە سەرباز و تیر هاوێژ ..

بێ دەرگا و بێ پەنجەرە : بۆ پاراستنی تۆ ..
پڕ دەرگا و پەنجەره : بۆ گەڕانەوەی تۆ ..
بێ پاسەوان : ب□ یئارامیی تۆ ..

پێ سەرباز و تیر هاوێژ : بۆ بەرگریی لێ تێ ..

* * *

• پۆرترێت –

هەموو
دەستی لە دەستی
مولازم موحسینێکدایە و ..
مێشکیشی
پێی لە ساندرێلا ..!

جەنگی نادیار خوێندن پەراوێزێك بۆ بڕوانامە … سمکۆ محەمەد

جۆرج لۆکاچ لە وتارێکدا بەناونیشانی فەلسەفە چییە؟. دەڵێ “بابزانین فەلسەفە چییە کە قۆناغەکانی جودا کردۆتەوە، ئەو نهێنییە چییە کە فەلسەفەی ئیمپریالیزم لەگەڵ فەلسەفەی چاخەکانی پێشوو جودا دەکاتەوە؟، بۆچی لەیەکەم روانیندا هەست بە کرانەوەیەوەك دەکەین کە لەرابردوودا ئەو ئاراستەیەی نەگۆڕیوە، بۆچی جارێکی دیکە فەلسەفە دەبێت بەمایەی نەفعی کۆمەڵایەتی؟. هەروەکو مارکس گوتی “ئیدی فەلسەفە کاری وێناکردنی واقیع نییە، بەڵکو گۆڕینی واقیعی کۆمەڵایەتییە”، لەکاتێکدا مەعریفەی نێو زانکۆکان نەفعەکانی بۆ خودێکە کەوای کردووە چاو ببڕێتە سامانی ماتریاڵی، نەك سامانی مەعریفی، بەپێچەوانەی مەعریفەی دەرەوەی زانکۆ، واتە رۆشنبیری خاوەن دەروەستی مەعریفی کە نەفعی گشتی بەگرینگترین تەماشا دەکات.
لەم بەراواردکارییەدا لەنێوان هەردوو ناوەندەکەی خوێندنی کاتی و خوێندنی بەردەوام، تێدەگەین کەبۆچی دوو ئاراستەیە هەیە بۆ کەڵەکە کردنی سەرمایە هەیە، تێزێك هەیە ئامانجی بیرکردنەوەیە و ئەویتر ئامانجی کەڵەکەکردنی سەرمایەیەکە کە هەموو کەسێك دەتوانێ پێی بگات، بۆ نموونە بازرگانەکان و خاوەن موڵکەکانی پێشوو کە تائێستاش بەشێکیان نموونەن، بەشی زۆریان نەخوێندەوار بوون،

رۆژنامەنووسەکان بەشێکی زۆریان نەخوێنەوار بوون و قۆناغیان گۆڕی، سیاسییەکان زۆربەیان نەخوێندەوار بوون و بەهەموو بێ ئەزموونیی و هەڵەیەکەوە، شۆڕشیان کرد و ئاراستەی کۆمەڵگەیان گۆڕی، پیاوانی کشتوکاڵی بەهەموو دوورییەکەوە لە شارستانییەت، خۆرسکانە مامەڵەیان لەتەك سرووشتدا کرد و بەرهەمیان کردە ئامانج، سەنعەتکارەکان هەموویان ئەوانە بوون کە بازاڕیان ئاراستە دەکرد و ستایلی ژیانیان گۆڕی و کاریگەرییان هەبوو لەگواستنەوەی لادێکان بۆ شار و هتد.
ئێستا دێینە سەر ئەو ناوەندەی کە دەبوو لەدوای ئەو هەموو قۆناغ و ئەزموونە کرچ و کاڵانەی کە رەخنەی لێگیراوە، هەڵبەت ناوەندی خوێندنی زانکۆکان بەبێ ئامانج نیین بۆ بەدەستهێنانی مەعریفە، بەڵام بەبێ گوێپێدان و بەبێ پەروایی بەرامبەر بەمەعریفەیەك کە ئامانجی گۆڕان بێت لە هەموو کایەکاندا، چونکە دەستەبژێرێك جڵەویان وەرگرتووە و نەوەکان گەورە دەکەن نەك سیستمی پەروەردە، تاکو بیر لە شتێك نەکەنەوە کە خودی مەعریفەیە لەپێناو خۆناسین بەکاربهێنن.
با لەو نموونەیەوە دەست پێبکەین کە بۆچی هەموو خوێندکارێك کە لەزانکۆ دەردەچێت، دەڵێ (خوێندنم تەواو کردووە دەمەوێ ببم بە شتێك)، هەڵبەت هەموو کەسێك مافی ئەوەی هەیە چاوی لەو هەوڵە بێت کە پێشتر، لەدڵنیاییەوە ئەم قسەیەی کە بۆتە ئیدیۆم، خۆڕسك نییە، بەڵکو پاڵنەرێکی دیکەی لەپشتە، ئەویش لەوێوە ئاشکرا دەبێت کە وەختێك دەبینین توێژینەوە لەهەموو بابەتەکانی زانکۆ لە بازاڕ و لە نوسینگەکان، لەدەرەوەی ماندووبوونی خوێندکار، وەکو هەر کاڵایەك و پێداویستییەك بە پارە دەفرۆشرێت، لەوەش واوەتر بۆ سەلماندن ئەوەیە کە هیچ خوێندکارێك لێپرسینەوە لە توێژینەوەکەی نەکراوە بەمانای ئەکادیمی، هیچ خوێندکارێك دوای تەواوبوون لە زانکۆ، مەعریفەی وەکو چەکێك بەکارنەهێناوە بۆ رێگرییکانی بەردەم ژیان، بەدەگمەن خوێندکارێك دەبینین دەرکەوێت و بەردەوامی بەو کایەیە بدات کە خوێندوویەتی، هۆکاری ئەمانی ئەوەن کە واگەورە کراون بەو ئیدیۆمەی کە دەبێ خوێندن تەواو بکات، ئەمە جگە لەبێ مەعریفەیی و خۆدەربازکردن لە بەرپرسیارێتی مەعریفی، شتێکی تر نییە، لەکاتێکدا مەعریفە و خوێندن پرۆسەیەکی بەردەوامە و کۆتایی نایات، ئینسان لەهەر قۆناغێکی ژیان بێت، پێویستی بە بەردەوامی خوێندن و بەدەستهێنانی مەعریفەیە.
ئەوەی لەسەرەوە ئاماژەم پێدا ئەوە فۆڕمێکە لە پرۆسەی بەرهەمهێنانی کارێکتەری سێبوو لەکۆمەڵگەدا، بەڵام فۆرمێکی دیکەمان هەیە لەدژی ئەوانەی بڕوایان بەوە نییە وەکو داینەمۆیەك

کاربکەن بۆ گۆڕانی کۆمەڵگە. ئەویش مەعریفەی دەرەوەی زانکۆ و ناوەندە ڕۆشنبیرییە فەرمییەکانە بە حکومی و ناحکومییەوە، ئەم نەریتی بۆ پەروایە بەرامبەر بە بەرهەمهێنانی مەعریفە، ململانێیەکی بەردەوامە لەگەڵ دژە پەراوێزخەرەکان، ئەم حاڵەتە لە کوردستان نوێیە، بەڵام لەسەدەی هەژدە لە ڕۆژئاوا نەخۆشییەك بوو، وەکو مالاریا و تاعون یەخەی ڕۆژئاوای بەرنادا، هەتا ساڵی 1848 بەردەوام بوو کە دابڕانی فەلسەفی هاتە کایەوە، بەڵام لەدوای ئەو قۆناغەوە دابڕانێکی مەعریفی هاتە کایەوە، مەبەستم لە هاتنی مارکس و نیچە و فرۆیدە کە بەرپەرچی فەلسەفەی کلاسیکیان دایەوە و ئەلتەرناتیڤیان پێشکەش بە زانکۆ و دەرەوەی زانکۆ کرد.

لەپەنا هەموو ئەو ململانێ و کێشمەکێشی مەعریفییەوە لەنێوان ناوەندەکانی خوێندن و بیرمەندەکانی دەرەوەی زانکۆ، پێشەوییەك لەپێناو بەکارهێنانی فەلسەفە و مەعریفە بەگشتی، وەکو تەوژمێکی تر بنەمای خۆی دانا، ئەویش بیرێکە و خەمی گۆڕینی کۆمەڵگە و ململانێی چینەکان بوو، ململانێی نێوان پەراوێزخراوەکان و سەنتەریزمەکان سەلمێنەری ڕاستییەکانە، لە حاڵێکدا ئەم تێڕوانینە کە بۆ فەلسەفە خوڵقاو ئیدیۆلۆژیا خراپ کەڵکی لێوەرگرت، هەوڵێك بوو بۆ ناشیرین کردنی، بەڵام نەتوانرا بۆ بەها بکرێ، هەم لانیکەم توانی فەلسەفە لە کورسییە باڵاکان و بڕوانامە وەکو ئامانج، بگوازێتەوە بۆ زمانی سەر شەقامەکان و قاوەخانەکان، ئێستا پرسیارەکە لەوێیە ئایان بۆچی زانکۆ بە هەموو توانایەکی خۆیانەوە، مەعریفەیان نەکردووە بەچەکێك بۆ گۆڕانکاری لە کایە جیاوازەکان، بۆچی نەبووە بەخەمی مەعریفە، بۆچی ناتوانێ کارێکتەری بیرکەرەوە دروستبکات، جگە لەکارێکتەری پەراوێزخراو. ئەو کارێکتەرەی کە بەبڕوانامەیەك ئیکتیفای زاتی دەکات، چونکە لەپرۆسەی خوێندنی ئەو چوار ساڵەیدا، یەك ئامانج لە خەیاڵدانی جێکەوتە بووە، ئەویش بۆ بەدەستهێنانی موڵکیەتی سەرمایەیە، نەك بە مەبەستی خوێندنی بەردەوام، هەڵخرانی هێزێکی گەورە بۆ بەردەم ناوەندەکانی حکومەت و دەسەڵات بەمەبەستی بەدەستهێنانی کاری یەخە سپییەکانی وەکو خۆیان، مەبەستم لە فەرمانبەری مشەخۆر و بەرسێبەر و ماندوو نەناس، بەو مانایەی کە مادام بڕوانامەیان هەیە ئیدی دەبێ کاریان پێبدرێ، لەکاتێکدا بڕوانامە تەنها بڕوانامەی کارە ئەگەر لەدەرەوەی دەزگاکانی حکومەتیش بێ، نەك بڕوانامەی مەعریفە، بۆیە ئەم بیرکردنەوەیە کاریگەری خراپیشی دروستکردووە، بەوەی کە هەر گەنجێك بە کچ و بەکوڕەوە بدوێنی سەبارەت بە خوێندنەوە و مەعریفە، جگە لەوەی خۆیان بە ڕۆشنبیر لەقەڵەم دەدەن، هەروەهاش دەڵێن (ناخوێنین چونك خوێندن هیچ سوودێکی نییە، ئەوەتا شەقامەکان پڕن لە خاوەن بڕوانامە)،

لێرەوەیە دەرکەوتەکانی ململانێی نێوان هەردوو ناوەندەی ئەکادیمی زانکۆیی و ناوەندی رۆشنبیری دەروەست دەردەکەوێت، ئەو پرسیارەی بەردەوام دەبێ بکرێت، کوا ئەو هێزە گەورەیەی کە لەئەنجامی بەدەستهێنانی بڕوانامەی زانکۆیی تواناکانیان لەوێدایە، بۆچی ساڵانە سەدان کادری خوێندەواری زانکۆیی لەکایەکانی سۆسیۆلۆژی و ئابوری و کشتوکاڵی و بیناسازی و سیاسی و هتد، تەنها کادرە پزیشکیەکان یاساییەکان دەردەکەون و کاریان دەستدەکەوێ و مومارەسەی کارەکەیان دەکەن، بۆچی حاڵی کۆمەڵگەیەك رۆژبەرۆژ بەرەو خراپتر دەڕوات لەرووی مەعریفی و خودناسی و پێشکەوتنی کۆمەڵایەتییەوە؟. بۆچی ئەو ناواندانە ناتوانن ئەدیبێك یان سۆسیۆلۆژیستێك یان سیاسییەك یان کاردێکی کشتوکاڵی پێشوو بەتوانا بەرهەمبهێنن، کەچی هەر ئەو کارێکتەرانە دەوڵەت و کۆمەڵگە بەڕێوە دەبەن کە لەدەرەوەی ناوەندی ئەکادیمیا خۆیان پەروەردە کردووە، ئەمە پرسیارێکە رۆژانە دووبارە زیندوو دەبنەوە.

تەکنەلۆجیاو بەڕۆبۆتکردنی مرۆڤ
... ئاراس سەعید

زۆر لەچەمک و ئایدۆلۆژییەکان بەهای خۆیان لەدەستدا، کڵێشە نەریتییەکانی وەکو؛ زانست و چەپ و کۆمۆنیزم و ئاین و سەرمایەداری، مانایەکی ئەوتۆیان نەماوە، ئەمڕۆ خەڵکی بەدوای ئا□□استەیەکی تر و فەلسەفەیەکی تردا دەگەڕێ کە بەرەو بایەخ دان بەپێداویستیە ماددی و ڕوحییەکان نەک بەرەو مردن.

لەشۆڕشی هیوای ئێریک فرۆمەوە بۆ
بەئامێر کردنی مرۆڤ

کۆمەڵگایەکمان هەیە، خاوەنی هەموو توانایەکەو ملکەچی بەرهەمهێنان و بەرخۆرییە لەبەرزترین پلەی دا و بەڕێخەری تەکنەلۆجیاش ئا□□استە دەکرێت، مرۆق لەم چوارچێوەکۆمەڵایەتیەدا، دەگۆڕێت بۆ دۆڵا بێک لەناو ئامێرێکی گەورەدا، ئەم مرۆڤە تێر دەکرێت و بەڵام لەگەڵ ئەمەشداهەر نێگەتیڤە، لەڕوی هەڵچونەوە هیچ زیندویەتێکی تێدا نیە

بەسەرکەوتنی ئەم کۆمەڵگا نوێیە، تاکگەرایی و ژیانی تایبەتی لەناو دەچن، بوارە گشتیەکان قاڵبگیر دەکرێن و بەرامبەر شتی تر و بەپێی گونجاندی سایکۆلۆجی دەزگاکانی تر بەپینەو پەڕۆ و جۆرێکی تری ئەزمونی خودی مەیسەر دەکرێت.

لەکۆمەڵگایی تەکنەلۆجیدا، مر□ق ل□گەڵ ملیۆنان کەسی بێگانە بەئاسانی لەژێر کاریگەری کەسایەتی بەهێز و سەرەنج ڕاکێش دایە کەزیرەکانە دەستکەوتەکانی تەکنەلۆجیای پەیوەندی کردن بەکاردەهێنێ، لەپێناو دەستکاری کردنی عەقڵی خەڵک و دەستکاری هەڵچونە دەرونیەکان.

" ئەوەی لەهەموو شت زیاتر تووشی دڵە راوکێمان دەکات، لەدەستدانی چاودێریە بۆ سیست□م□ تایبەتەکان، ئێمە بڕیاری ڕێخەرە تەکنەلۆجیەکانمان جێ بەجێ دەکەین، وەکو بونەوەرێکی مرۆیی هیچ ئامانجێکی ترمان نەماوەجگە لەبەرهەم هێنانی زیاتر، توانای خواستەکانمان بۆشتەکان لاوازترە، لەتوانای ڕەتکرنەوەمان بۆی، ئێمە لەبەردەم هەڕەشەیەکی چەکی کۆکوژیداین، یان ئەو ئیفلیجی و گۆجیەمان، کە بەهۆی دوریمان لەبڕیارە بەرپرسیارەکانەوە نێگەتیقی کردوین".

مر□ق ل□لوتکەی سروشتەوە دەبێتە دیلی داهێنانەکانی خۆی و خۆشی توشی وێران بون دەکاتەوە

ئەریک فرۆم دەڵێت؛ " مر□ق ل□گەڕانی بەدوای حەقیقەتی زانستیدا، ئەوەندە مەعریفەی بەرهه□م هێناوە، کەبتوانێت بۆ زاڵبون بەسەر سروشت بەکاری بهه□نێ، لەم ڕوەوە گەلێک سەرکەوتنی مەزنی بەدەست هێناوە، بەڵام بەپێداگریری لەسەر تەکنەلۆجیاو بەرخۆری ماددی، هەمووشتێکی لەدەست دا، نەک بڕواو ئاینی وبەهامرۆیەکان، بەڵکو توانای هەستکردن و هەڵچونەقوڵەکانیشی لەدەست دا، [دڵشادی و خەمناکی]، ئەوئامێرەی کەمر□ق خ□ی دروستی کردووە، پڕۆگرامی تایبەتی وای بۆ بەرهه□م هێناوە کە ئەو ئێستا ڕۆشنبیری مر□ق دیاری دەکات".

دیارترین ئەو مەترسیانەی لەم سیست□م□دا هەیە ئابوری گرێ دراوە بەبەرهه□م هێنانی چەکەوە، بێ ڕەچاوکردنی ئەو بڕەی بۆبەرگری پێویستە، ئابوری ئەمڕۆ لەسەر بناغەی ئەومادانە دەڕوات بەڕێوە کە هەڕەشەی کاولکردنی جیهان دەکات، توشی تەگانەیەکی ترسانک بوین، چونکەسەرمایەداری نایەوێ داهێنان وسیست□م□ تەکنەلۆژیەکان بۆ

مەبەستی خزمەتی مرۆق بەکاربێنی، بە پێچەوانەوە سەرمایەداری لەڕێگەی تەکنەلۆجیاوە نەخۆشییەک بەرهەم دەهێنی تا ئابورییەکی تەندروستی هەبێ.

-________________________

سەرچاوەکان؛

ئێریک فرۆم شۆڕشی هیوا

جۆرج ئۆروێڵ ڕۆمان 1984

ڕۆڵی باشووری کوردستان لە ڕاپەڕینی شێخ عوبەیدوڵڵای نەهریدا -12-...ڕەسوڵ بێسکەنی

بەشی دوانزهەم و کۆتایی

گەلەکۆمەکێی دەوڵەتە بێگانەکان دژی ڕاپەڕینەکە

بەهۆی ڕاپەڕینی شێخ عوبەیدوڵڵای نەهری دا، لە کوردستانی ئێران شۆڕشی خەڵك و ڕاماڵینی خێرای دەسەڵاتی عەجەم لە بەشێکی خاکی کوردستان و پێشڕەوی بۆ ناوچەکانی تر و دروست کردنی دەوڵەتی کوردستان لەلایەن شێخێکی تەریقەتەوە، هەڕەشەکردن لە تەورێز کە لەدوای تاران دووەم گەورەشاری گرنگی ئێران بوو، هاندانی عەباس میرزای برای شا بۆ هەڵگەڕانەوە و بەشداری لە شۆڕشدا، ئەمانە مەترسی گەورەیان دروست کرد، بۆ سەر تەختی سەڵتەنەتی ناسرەدین شا، کە خۆی لەخۆیدا لە تەنگوچەڵەمەیەکی قوڵ دابوو.

بزووتنەوەکەی شێخ عوبەیدوڵڵا لە کۆڕ و نووسینە ڕەسمیەکانی دەرباری قاجاردا، بە فیتنە، غائیلە، شۆڕش، طغیان..، ناودەبرا شا بەهەڕەشەیەکی ڕاستەقینەی دانا، کە دەبێ چارەیەکی خێرا و بنەڕەتی بکرێ، (لۆرد کیرزن) دەڵێت: شا داوای یارمەتی لە ڕووسیا کرد، پرس و ڕاوێژی بە ئینگلستان کرد، داوای قەرەبووی لە تورکیا کرد، (شورای دەوڵەت)ی کۆکردەوە بۆ دانانی ڕێو شوێنی دامرکاندنەوەی.

ئیتر لەهەموو ناوچەکانی ئێرانەوە هێز و لەشکر هێنرا بەسەرکردابەتی حیشمەت الدولە بۆ لە ناوبردنی بزووتنەوەی کورد، بەڵام شا تەنیا بە لەشکرکێشی بۆ سەرکوت کردنی چەکداری دانەکەوت، بەڵکو لەهەمان کاتدا بزووتنێکی دیبلۆماسی چالاکی دەست پێکرد، بۆ گەمارۆدانی سیاسی و دیبلۆماسی و جەنگی جوڵانەوەکە، لەگەڵ سەفیرەکانی ڕووسیا و بەریتانیا، هەروەها فەرمانی دا بە محسن خانی سەفیری خۆی لەلای بابی عالی ئەویش بکەوێتەگەڕ.

لە سەرەتای کانوونی یەکەمی 1881دا، موحسن خانی سەفیری ئێران لە ئەستەمبوڵ، نامەی ئاراستەی هەموو هێزە ناوبژیکەرەکان کردبوو، داوای بەگەرخستنی دەسەڵاتیانی کردبوو، تا کاریگەریان لەسەر بابی عالی هەبێت، هەنگاو بنێت بۆ ڕێگاگرتن لە شێخ عوبەیدوڵڵا، کە ئێستا لەناو خاکی تورکیا دایە، سنووری ئێران نەبەزێنێت، سەفیری ڕووسیش سەبارەت بە پەلاماری کوردەکان پشتگیری داواکای موحسن خانی سەفیری ئێرانی کردبوو.

ناسرەدین شا لە وتەکانی لەگەڵ (زینوفیفی) سەفیری ڕووسیا تێی گەیاند، ئێران وازی لە هەموو جموجۆڵێك هێناوە لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست دا، ئەویش تکای وایە لەم گیروگرفتە دژی تورکیا پشتی بگرێ، هەروەها داوای لێ کرد ڕووسیا هێز بنێرێتە سەر سنووری ئازەربایجان، بۆ ڕێگرتن لە شۆڕشگێڕانی کورد و یارمەتیدانی سوپای ئێران لەکاتی پێویست دا، زۆر لە دەوڵەتی عوسمانی بکا ئاژاوەی کوردەکان بکوژێنێتەوە، سەرکردەکانیان تەمێ بکات، زەرەر و زیانەکانی لەم شەڕەدا لەئێران کەوتوە تورکیا بۆی ببژێرێ.

(زینوفیف) بەپێڕەوەی لە سیاسەتی ڕووسیای قەیسەری، لای وابوو بەبێ هێزبوونی ئێران زەرەری بۆ ڕووسیا هەیە، بەڵێنی بەشادا خواستەکانی بە پیتربۆرگ بگەیەنێ، ئومێدی یارمەتیشی پێ دا.

ناسرەدین شا داوای لە (تومسونی) سەفیری بەریتانیاش کرد، زۆر لە تورکیا بکا بکەوێتە شەڕ دژی کوردەکان و هاوکاری ئێران بکا، بۆ کوژاندنەوەی شۆڕشەکەیان. لەئەستەمبوڵ میرزا محسن خانی سەفیری دەرباری قاجار لەلای بابی عالی کەوتە تەقەللای دیپلۆماسی، لەلایەك لەگەڵ کاربەدەستانی بابی عالی، کە هاوکاری لەگەڵ ئێران بکا، بۆ سەرکوت کردنی جوڵانەوەکە و هێز بنێرێتە سەر سنووری ئێران – عوسمانی بۆ ئەوەی پشت لە جوڵانەوەکە بگرێ، لەلایەکی تر لەگەڵ سەفیرەکانی ڕووسیا و بەریتانیا تین ببەن بۆ بابی عالی، کە دەست لە پشتگیری جوڵانەوەکە هەڵگرێ، ئاژاوەی کوردەکان بکوژێنێتەوە و سەرکردەکانیان تەمێ بکا. ئێران هۆکاری بزووتنەوەکەی بۆ بارودۆخی ناوخۆی ئێران و خەمڵینی هۆشی ڕزگاری – نەتەوەیی گەلی کورد نەدەگێڕایەوە، بەڵکو ئیمپڕاتۆریەتی عوسمانیان تاوانبار دەکرد،

لەسەر هاندانی پەلاماردانی کوردەکان و شێخ عوبەیدوڵڵا بۆ سەر خاکی ئێران.
دیپلۆماتەکانی ڕووس لە دوای گەڕانەوەی شێخ بۆ نەهری چاودێری جموجۆڵەکانی ئەویان دەکرد، هەر زوو کاربەدەستانی وەزارەتی دەرەوەی خۆیان ئاگادار کرد، شێخ کەوتۆتە پێوەندی لەگەڵ دەست ڕۆیشتووەکانی کورد و سەرۆکەکانی ئەرمەن و ئاسووری و شەریفی مەککە و خدێوی میسر.
ئینگلیزەکان زانیاری زۆریان لە ڕاپەڕینەکە کۆکردەوە، دژی جوڵانەوەکە بوون، ئامۆژگاری شێخیان کرد دەست هەڵگرێ لە ڕاپەڕین، ئامۆژگاری مەسیحیەکانیان کرد بەشداری نەکەن، دەنگوباسی ڕاپەڕینەکەیان دەگەیاندە کاربەدەستانی عوسمانی و ئێرانی، هانیان دەدان بۆ نەخشەی لەناوبردنی.

(مێجەر تروتێر) کونسوڵی بەریتانیا لە ئەرزروم لە نامەیەکیدا بۆ سەفیری خۆیان لە ئەستەمبوڵ دان بەوەدا دەنێ ئەو هەواڵ و دەنگ و باسە گرنگانەی دەربارەی نهێنیەکانی بزووتنەوەکە پێی گەیشتوون، داویەتیە کاربەدەستانی تورك، خۆیشی ماوەیەکی درێژ لە ئەرزروم مایەوە، بۆ بەشداری لە ئامادەکردنی ڕێوشوێنی لەناوبردنی بزووتنەوەکە.
خواستەکانی شێخ سیاسی بوون و هەردوو دەوڵەتی دەگرتەوە، لەئەنجامی تێشکانی جوڵانەوەکە و دەست تێوەردانی ڕاستەوخۆی بەریتانیا و ڕووسیا سەری نەگرت. عوسمانی کردی بەبەهانە بۆ داواکاری مادی و دواخستنی جێبەجێ کردنی مادەی 60ی پەیمانی بەرلین، گێڕانەوەی قوتور و ناوچەکانی دەوروبەری بۆ ئێران.
ڕووسیاو بەریتانیا دوو هێزی سەرەکی بوون، لەسەر بەهێزکردنی دەسەڵاتی خۆیان لەناوچەکەدا لەگەڵ یەکتری لە ململانێ دابوون، بەڵام کە مەترسی هێزێکی سێیەم وەکو مڵۆزمی ئەم دووانە، پەیدابووبێ، ئەوسا ململانێی نێوان هەردووکیانی خاوکردۆتەوە، تا ئەویان دەردەکرد، هەروەکو لەسەرەتای 19 بەرامبەر مەترسی (ناپلیۆن) ئەمەیان کرد، سەرزەمینی ئێران و عوسمانی ببوو بەمەیدانی ململانێیەکی سەخت لە نێوان وڵاتانی ئەوروپی، بەڵام ڕووسیا و بەریتانیا لە هێزە دەسەڵاتدارەکانی ناوچەکە بوون، هەوڵیان دەدا ڕێگا بگرن لە هاتنی هێزەکانی تر.
بەریتانیەکان هەمیشە دەیانویست ئێران و عوسمانی لەیەك نزیك بکەنەوە و بە گفتوگۆ کێشەکانیان چارەسەر بکەن، بۆ لێدانی بزووتنەوەکەی شێخ عوبەیدوڵڵا، مستەر (تۆمسن) دەڵێت: من هەل نیە نەمقۆستبێتەوە لەسەر قسەکردن لەگەڵ وەزیرەکاندا، لەسەر مەسەلەی

ئاشوبی کوردەکان، جار لە دوای جار دڵنیام کردونەتەوە باوەڕم وابووە کوردەکان ئەوانیان بەهیچ زانیوە، هەوڵم داوە ئەوە بۆ قەدری پاشا و عابدین پاشا بسەلمێنم تا زووە وتووێژەکانی نێوان تورکیا و ئێران تەواو بکرێت. شا پێزانینی خۆی ڕاگەیاند سەبارەت بەو ڕۆڵە چاکەی دیویانە لە هاندانی سوڵتان بۆ هاوکاری کردن لەگەڵیدا بۆ دامرکاندنی یاخی بوونی کوردەکان

هەوڵیان دەدا کۆمسیۆنێك پێك بهێنرێت بۆ باسکردنی کاروبارەکان و دادگایی کردنی شێخ و کوڕەکەی و شۆڕشگێڕەکانی تر، بەردەوام جەختیان دەکرد لە سزادانی ئەو شۆڕشگێڕانەی جەنگیان لەسەر زلهێزێکی دەست بەرپاکردووە. هانی هەردوو حکومەتی ئێران و تورکیان دەدا ڕێکەوتنامەیەکی ڕەسمی بکەن و هیچ خێڵێکی کورد پەنا نەدەن، کەلەوبەر سنورەوە داوای پەناهیندەیی دەکات، کە بەهۆی خراپەکاری و تاوانەوە لەلایەن کاربەدەستانی خۆیانەوە ڕاودەنرێن، حکومەتی ئێران ئامادەیی نیشاندا بۆ بەئەنجام گەیاندنی ڕێکەوتنێکی ئاوها لەگەڵ بابی عالیدا، بەڵام هەندێ کێشە هەبوو کە سەفیری تورکیا بۆ ماوەیەك نەچووە بەلای ئەوەدا وتووێژ بکات. بەڵام ئەوان لەم کارە بەردەوام بوون، هەوڵیان دەدا بۆ لەناوبردنی ڕاپەڕینەکەی کورد.

سەردانی شێخ عوبەیدوڵڵا بۆ ئەستەمبوڵ

هەموو نەیارانی شێخ عوبەیدوڵڵا دەیانویست بەهەر شێوەیەك بێت شێخ دەداو بخەن، لەلایەك گوشاری بۆ پسانەوەی ئێران و ڕووسیا و بەریتانیا بۆ سەر دەوڵەتی عوسمانی بۆ گرتن و دوورخستنەوەی شێخ عوبەیدوڵڵا و کوڕەکانی، لەلایەکی تر هاندانی شێخ عوبەیدوڵڵا لەلایەن ڕووسیا و بەریتانیا بۆ گفتوگۆ، دوای کێشێکی زۆر دەوڵەتی ڕووسیای تزار و ئینگلیز شێخ عوبەیدوڵڵایان گەیاندە ئەو بڕوایەی پێویستە لە ڕێگای وتووێژەوە چارەسەرێك بۆ مەسەلەی کورد بدۆزرێتەوە، بۆ ئەم مەبەستە شێخ بڕیاریدا سەردانی ئەستەمبوڵ بکات، لەو بارەیەوە حەسەن عەلی خان لە مێژووی: (11ی ڕەجەبی 1298ی کۆچی بەرامبەر 9/6/1881ز) لەنامەیەکدا بۆ: عێلائولدۆلە (ئێمیرنیزام) لە تەورێز دەنووسێت: ڕۆژی شەممە (6)ی مانگ، موسا پاشا بۆ(3) تابوور سوپاوە چوونەتە بارەگاکەی "شێخ" و گرتوویانە و دەست بەجێ بەرەو "وان" یان بردووە، تا لەوێشەوە بۆ ئەستەمبوڵی ببەن، بەو جۆرەش کە ڕوون بێتەوە کوڕەکانی شێخ هەڵاتوون و نێردراوانی دەوڵەتی عوسمانیش بە دوایاندا دەگەڕێن، تا بیانگرن و لەگەڵ شێخدا بیانبەن. ئیتر شێخ بەڕێزێکی زۆرەوە بە گیراوی برایە ئەستەمبوڵ، ئەگەرچی لەوێ پێشوازی شاهانەی لێ کرا، بەڵام خواستە

سیاسیەکانی پشت گوێ خرا و خۆشی بەدەست بەسەری لەوێ لەجێگایەك دانرا.

کوژرانی هەمزاغای مەنگوڕ و هاوڕێکانی

دوای دوورخستنەوەی شێخ عوبەیدوڵڵا و گوشار و تەنگ پێ هەڵچنینی هەمزاغای مەنگوڕ لەلایەن دەوڵەتی عوسمانیەوە، لەسەر سنوورەکانی عوسمانی – ئێرانی بەتایبەتیش لە (4- 6- 1881ز) بەدواوە واتە: لە دوای گرتن و بردنی شێخ عوبەیدوڵڵا لەلایەن دەوڵەتی عوسمانیەوە، لەبارەگاکەی خۆیەوە بۆ (وان) و دواتریش بۆ ئەستەمبوڵ، ئیتر هەمزاغا تروسکایی هیوای هەڵسانەوەی شۆڕشی بڕاو کزبوون و کوژانەوە دەچێ و تێ دەگات دەرەتانی پێچینەوە و داڵدەدانی ئێویش لە قەڵەمڕەوی عوسمانیدا تەسك دەبێتەوە، ئێوسا لەوێ ناچار دەبێ خەمی گێڕانەوەی خۆی بۆ ناوچەکە و نیشتیمانەکەی خۆی بخوات و بۆ ناچاری وەڵامی ئەو دەستە خائین و خۆ فرۆشانە بداتەوە کە بە ناوی متمانە و دەستایەتی دێرینەوە دەکەونە زەمینە خۆشکردن بۆ دەنیاکردنەوە و تەفرەدان و هێنانەوەی بە سوێند و درۆ و دەلەسە بۆ ناو تەڵە و داوی بێسەرێکی دەندانەوە. ئەگینا بەرلە گرتن و بردنی شێخ عوبەیدوڵڵا بۆ ئەستەمبوڵ، بەو پەڕی ژیانەوە و هەڵسانەوەی شۆڕشەوە ژیاوە، وەك لە نامەی ژمارە (103)ی حەسەن عەلی خاندا دەردەکەوێ، بایەخی بەنامەی خودی سوپاسالاری ئێرانیش نەداوە، کە داوای گەڕانەوەی لێ دەکات، بەفیز و شکۆیەکی شۆڕشگێڕانەوە، مەرجی لەتوانا بەدەر، بۆ ئەو داوایەی سوپاسالار دادەنێ.
حەسەن عەلی خان لەماوەی ئەو 8 مانگەی لە ساببڵاخ فەرماندەی ناوچەکە بووە، تەقەلاکانی بۆ دارشتنی نەخشە و پیلان و فریودان و خستنەداوی هەمزاغا زۆر شێلگیرانە لەکاردابووە، لە ڕێگای هاوڕێ دێرینەکانیەوە وەك میرزا قاسمی قازی و قادرئاغای دێبۆکری، بەبەڵێنی ئەوەی ئەگەر بگەڕێتەوە جگەلە لێخۆش بوونی گوێ لە داخوازیەکانیشی دەگیرێ، ئیتر بەفێڵ و درۆ هەمزاغایان خستە داوەوە و کەوتە بۆسەیەکی نامەردانەوە، هەمزاغا ڕۆژی هەینی (3ی ڕەمەزان- 31- 7- 1881ز) سەعاتێك پێش خۆرئاوا بوون کوژرا، هەروەها دوانزەکەس لە برازا و خوشکەزاکانی لەگەڵیدا کوژران و کۆتایی بەچالاکیەکانیان هێنرا.

هەڵاتن و گەڕانەوەی شێخ بۆ کوردستان

شێخ عوبەیدوڵڵا کە زانی زیندانی کراوە لە بابی عالی نائومێد بوو، دوای ساڵێك مانەوەی لەوێ سەرلەنوێ بەنهێنی کەوتەوە هەوڵدانی

ڕێکخستنەوەی هێزەکانی، پێوەندی لەگەڵ لایەنگرەکانی و لەگەڵ نوێنەرانی دەوڵەتانی بێگانە نوێ کردەوە، تا هەلێکی بۆ هەڵکەوت، لە ئابی 1882 بەپاسپۆرتێکی دروست کراو بەناوی بازرگان قیزای ڕووسیای وەرگرت، لەبەرگی بازرگانێکدا لەڕێگای کافکاسەوە ڕووی کردەوە کوردستان، گەڕایەوە بارەگاکەی خۆی بۆ درێژەپێدانی خەبات. هەڵاتنی شێخ عوبەیدوڵڵا پەژارەی زۆری لای دەرباری قاجاری دروست کرد، ئێران داوای لە بابی عالی کرد کە بیگرێ و دووری بخاتەوە، هەروەها داوای لە ڕووسیا و بەریتانیاش کرد پشتی بگرن، ئێران و ڕووسیا و بەریتانیا بابی عالیان ناچار کرد چارەی سوپایی مەسەلە بکات. هەردوو دەوڵەتی تورکیا و ئێران دەرفەتێکی وایان بەشێخ نەدا بتوانێ بە ڕێك و پێکی پەیوەندی بە لایەنگرانیەوە بکا و سەرلەنوێ ڕێکیان بخاتەوە. هێزە چەکدارەکانی تورك لە هەکاری چوونە سەر شێخ عوبەیدوڵڵا لە کۆتایی تشرینی یەکەمی 1882 بەدیل گیرا، بەهێزێکی گەورەوە لەگەڵ 100 خێزانی لایەنگری ڕەوانەی موسڵ کرا. ئینجا لە موسڵەوە ڕەوانەی ئەسکەندەروونە، و بێروت و پاشان دوورخرایەوە بۆ حیجاز، لەوێ گلیان دایەوە تا ساڵی 1883 هەر لە حیجاز کۆچی دوایی کرد. ئیتر بەدوورخستنەوەی شێخ عوبەیدوڵڵا و هاوڕێکانی پەردەی ڕاپەڕینی کورد لە ساڵی 1880 دادرایەوە و بەیەکجاری خامۆش بوو.

ئەنجامی شکستی ڕاپەڕینەکە

ڕێوشوێنەکانی جێبەجێ کردنی بەرنامەی دەرباری ئێرانی بۆ کوژاندنەوەی ڕاپەڕینەکە لەمەیدانی جەنگی، سیاسی، دیپلۆماسیدا سەری گرت، لەبواری جەنگی شا توانی هێزێکی ڕێك و پێکی مەشق پێکراوی بەدیسپلین بەفەرماندەیەکی سیاسی- سوپایی لێوەشاوە و بەهاوکاری ئەفسەری شارەزای نەمسایی ڕەوانەی کوردستان بکات، لە کوردستانی بن دەستی ئێران هێزە چەکدارەکانی ئێران میلیشیا و نیزامی بەتوند و تیژییەکی لە ڕادەبەدەر کەوتنە سەرکوت کردنی خەڵك و سزادانی بە کۆمەڵ بۆ ئەوەی چاوترسێن ببن و جارێکی تر زاتی هەڵگەڕانەوە و ڕاپەڕین نەکەن، کە توانای مرۆیی و ئابووی خەڵکی لە ناوچەکە بڕی، بەقسەی سەرچاوەیەکی ئاگاداری وەکو مسعود میرزا زل ئەلسوڵتانی کوڕی ناسرەدین شا لەو چەند هەفتەیەدا سەد هەزار کەس کوژران و سەد هەزار کەس دەربەدەر بوون و دوو هەزار گوندی گەورە و بچوك وێران کران، ئەمەش زەرەرێکی ئەوەندە قورس بوو لە کورد کەوت، تا نزیکەی 30 ساڵ وزەی جوڵانی لە بزووتنەوەی نەتەوەی کوردی ئێرانی نەهێشت.

لە کوردستانی بن دەستی عوسمانیدا سوڵتان بەپێچەوانەی ئێرانەوە،

هەوڵی دا کورد بەلای خۆیدا ڕابکێشێ و بیکاتە هێزێکی گەورەی ڕێکخراو، بۆ پاراستنی سەڵتەنەتی خۆیی و بەکارهێنانی لە سەرکوت کردنی ئەرمەنیەکان و بەکارهێنانی لە شەڕدا دژی ئێران و ڕووس.
سوڵتان عەبدولحەمید لەگەڵ شێخ و مەلاکانی کورد پێوەندی پتەوی دروست کرد، موچەی بۆ زۆربەیان بڕیەوە، کوڕ و نەوەی ئەمیرە کوردە لێخراوەکان لە ئەستەمبوڵ لە خۆی نزیك کردەوە، هەندێ قوتابخانەی لە هەندێ جێگای کوردستان دامەزراند، لە ساڵی 1885 یشەوە دەستی کرد بە نزیك خستنەوەی ئاغا و شێخ و مەلاکانی کورد لە خۆی بۆ پێکهێنانی تیپە حەمیدیەکان (حەمیدیە سواری الایلری) لەخێڵ و هێزەکانی کورد.
لەگەڵ ئەوانەشدا بزووتنەوەی نەتەوەیی کورد بە تێپەڕینی زەمان ناوەڕۆکە سیاسیەکەی چاکتر خەمڵی، کە دواتر لە شێوەی هۆشی نیشتمانی پەیدابوونی گۆڤار و بڵاو کراوە، دامەزراندنی یانەی ڕۆشنبیری و ڕێکخراوی سیاسی زیاد بوونی دەوری کورد لە بابی عالیدا خۆی نواند.
بزووتنەوەی نەتەوەیی 1880 لە جاران زیاتر سەرنجی دەوڵەتە ئەوروپیە گەورەکانی بەلای خۆیدا ڕاکێشا، گرنگی ئەم گەلی کورد لەناوچەکەدا، بەتایبەتی گرنگی جیۆپۆلەتیکی نیشتمانەکەی بۆ ئەوان دەرکەوت، هەوڵیاندا لە جاران زیاتر دەسەڵاتی خۆیان لە کوردستان بەهێز بکەن. گەریدە و ئەفسەر و ئارکیۆلۆگ و جاسوس… سەردانی کوردستانیان دەکرد، لێکۆڵینەوە لە زمان و فەرهەنگ و مێژوو، لایەنی سیاسی، کۆمەڵایەتی ژیانی خەڵکی کوردستان و جوگرافیای وڵاتەکەیان لەلایەن دەزگا زانستیەکانی ڕووسیا و بەریتانیا و ئەڵمانیاوە پەرەی سەندو زۆرتر بوو، ئەمەش بایەخدانی ئەو دەوڵەتانەیە بە کورد و شوێنی ژیانی.

ڕەسوڵ بێسکێنی

-______________________

سەرچاوەکان:

1- حەسەن عەلی خانی گەڕووسی، شۆڕشی شێخ عوبەیدوڵڵای نەهری لە بەڵگەنامەکانی قاجاری دا..، و: لە فارسیەوە: محەمەد حەمە باقی، چاپخانەی دەزگای ئاراس – هەولێر- ساڵی 2007.
2- جەلیلی جەلیل، ڕاپەڕینی کوردەکان ساڵی 1880، وەرگێڕ: دوکتۆر کاوس قەفتان، چاپخانەی (الزمان)، بەغدا- 1987.
3- دکتۆر عەزیز شەمزینی، جوڵانەوەی ڕزگاریی نیشتمانی ی کوردستان، وەرگێڕانی: فەرید سەسەرد، چاپی دووەم، سلێمانی- 2006.

4- د. وەلید حمدی، کورد و کوردستان لە بەڵگەنامەکانی بەریتانیادا، و:محەمەد نوری تۆفیق، چاپخانەی ئۆفیسی تیشك، سلێمانی 1999، ل 247. نەوشیروان مستەفا، کورد و عەجەم.
5- عەلی خان گۆنەخان ئەفشار، شۆڕشی شێخ عوبەیدوڵڵای نەهری لە بەڵگەنامەکانی قاجاری دا…، وەرگێڕانی: محەمەد حەمە باقی، چاپخانەی ئاراس- هەولێر – 2007.
6- محەمەد حەمە باقی، ڕاپەڕینی هەمزاغای مەنگوڕ لەبەڵگەنامەکانی قاجاریدا(1854-1881)، چاپی یەکەم، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە” 2002.
7- م. س. لازاریف، مێژووی کوردستان، وەرگێڕانی: هوشیار عبداللە سەنگاوی، چاپخانەی ڕۆژهەڵات – هەولێر، 2008.
8- نەجاتی عەبدوڵڵا، شۆڕشی شێخ عوبەیدوڵڵای نەهری لە بەڵگەنامەکانی فرەنسیدا (1879- 1882)، سلێمانی 2004.
9- نەوشیروان مستەفا، لەتاریکیەوە بەرەو ڕووناکی، چاپخانەی دەزگای چاپ و بەخشی سەردەم، سلێمانی – 1999.
10- نەوشیروان مستەفا ئەمین، کوردو عەجەم مێژووی سیاسی ڕووداوەکانی ئێران، چاپی سێیەم، چاپخانەی ڕوون، سلێمانی – 2007.
11- هەستیار کەمال کوردی، سیاسەتی ڕووسیای قەیسەری بەرامبەر بە کورد (1850- 1914)، چاپی یەوکەم، چاپخانەی حەمدی، سلێمانی 2011.

بیری موسافرەکانم دەکەم : چیرۆکە تەکسی ... جەلال قادر

بیری ئەو ڕێبوارانە دەکەم کە بە یەک ڕستەی سەرنجڕاکێش، هەست و سۆزمیان سڕ دەکرد. بۆ نموونە :

جارێکیان خانمێکی نازدار موسافرم بوو، بەم شێوەیە وەڵامی موبایلەکەی دایەوە :

جا بۆ من چی، مرد؟ ئەگەر منی خۆشبویستایە هەرگیز نەدەمرد.

(موبایلەکەی داخست)

ویستم لێی بپرسم کێ مردووە؟ بەلام لەبەرئەوەی وتەکەی وەک دێڕە شیعرێک وابوو. بۆ ماوەیەک

بێدەنگ بووم.
لەپاش چەند خولەكێك بينيم چەند دڵۆپە فرمێسكيك لە چاوەكانى دێتە
خوار.

-

موسافرێكيترم : خانمێكى ڕەشپۆش بوو، هەركە دانيشت، ئاوڕێكم
لێدايەوە تا لێى بپرسم بۆكوێ
دەچێت؟
بە قوڕگى پڕ لە گريانەوە وتى : ئەرێ كاكى شوفێر، لە ڕەش ڕەشتر
هەيە بيپۆشم؟
سەرەتا نەمزانى مەبەستى چييە، بەلام هەستمكرد لەژێر ئەم ڕەشپۆشيا
خەمێكى قورس خۆى حەشارداوە.
پێمگووت : گوێى مەدەرێ…شەو تا تاريكتربێت ئەستێرەى درەوشاوەتر
دەبێت.
(بزەخەندەيەك كەوتە سەر لێوى…دڵى خۆشكردم)
پێشئەوەى دابەزێت، بە نووكى پەنجەى دەستى، پەرچەمى ڕەشى لەسەر
رووخسارى لابرد وتى : وا
ئەستێرەك لە ئاسمانەوە بەربوە خوارەوە!

يادگارييەكترم لەگەل خانمێكى بەتەمەن بوو، لە كورسيەكەى پشتەوە
بە بێدەنگى دانيشتبوو. لە ئاوێنەكەوە
تەماشايەكيم كرد، چرچ وڵۆچى گەردن و ناوچەوانى بە ئاشكرا
دياربوو. بۆيەى ڕەشى لە پرچى دابوو.
زەنگى موبايلەكەى لێيدا. بە تووڕەييەوە وەلامى دايەوە :
تۆ مووى سەرمت سپى كرد.
(يەكسەرموبايەلەكەى داخست)
ئينجا تەماشايەكى منى كرد و بە زەردەخەنەيەكەوە وتى :
لەداخى ئەو پرچم بۆيە كردوە تا لەبيرى خۆمى بەرمەوە.

بەم شێوەيە بيرى موسافرەكانم دەكەم

مانیفێستی عەشق.. بەشی چوارەم... تێکست: ستیڤان شەمزینی

خەم زۆر بە دەوڵەمەند دەزانم
چوون لە بری پارە، تۆم هەیە

وەکوو ماسییەکی بێ چارە
کەوتوومەتە تۆڕی عەشقی تۆوە

دەنکە مروارییەکم
ئێستا لە بری دەریا
دڵی تۆ نیشتمانی ئەبەدیی منە

لە ناو قەرەباڵغییەکی بێوێنەدا ئاشقت بووم
بەڵام بە تەنیاییەکی کوشندەت سپاردم

ئامانجی من لە درێژەدان بە ژیان
مانەوەیە لە دڵی پڕ سۆزی تۆدا

خەریکی نووسینەوەی رۆمانێکم
تیایدا ئەشقی تۆ، من ئەکوژێت

راستییەک لەسەر خەم ئەزانم
مەرگم ئەو رۆژەیە لە تۆ دائەبڕێم

گەر پێتوایە پێویستە بێدەنگ بم
رێم بدە لە خەیاڵدا هاوار بکەم
خۆشم ئەوێی

یەک خەیاڵ و یەک خەونم هەیە
ئەویش تەنها ئامێزی میهرەبانی تۆیە

هەروەک بەیەک گەیشتنی دوو رووبار
بە بێدەنگی ئەڕژێینە خەونەکانی یەکترەوە

نیگای سیحراویت چەند کاریگەرە
هەوێنی هەزار قەسیدەی بێ کۆتاییە

هەمیشە لە قووڵایی رۆحی پەروانەیتا
ئاوازی ئەشقێکی سەرمەدیی دەژەنم

من دەریام و تۆش باران
بەهێمنی ئەبارێیتە سەر دڵی نەرمم

هەست بە ترپەی دڵت دەکەم
ئەو ساتانەی دەڵێی خۆشم ئەوێی

تێبینی: ئەم پۆستەرانە بەشێکن لە کۆ پۆستەری "مانیفێستی عەشق" لە دیوانە شیعری "بەتیشکی عیشقت ئەدرەوشێمەوە" لە ساڵی 2017 لە کوردستان چاپ و بڵاو کراوەتەوە.

داعشی تیرۆریست هێشتا جێی مەترسییە ... ئەحمەد رەجەب

لە عێراق هێشتا مەترسی سەرهەڵدانەوەی داعش هەیە و کۆتایی پێنەهاتووەو شانە نوستوەکانیان چالاکییان هەیەو سەرباری ئەو گورزە بەهێزانەی بەریکەوتن تا ئێستا بایەخ بە برەودان بە چالاکییەکانی ئەدات و، ئەیەوێت بگەڕێتەوە سەرکردەوە تیرۆرستییەکانی وەك جاران.
حەیدەر عەبادی سەرۆك وەزیرانی پێشووی عێراق لە پاش شەرو ئازادکردنی شاری موسڵ و، پێش ئەوەی کورسییەکەی بەجێبهێڵێت لە 9 ی کانونی یەکەم (دیسەمبەر) ی 2017 رایکەیاند داعش کۆتاییهات و، دوا بەدوای عەبادی بە چەند رۆژێك رۆناڵد ترامپ سەرۆکی ئەمریکا بۆ فەرمی ڕایگەیاند کە خیلافەتی داعش لە عێراق و سوریادا کۆتایی پێهاتووەو، هەردووکیان درۆیانکردو، وا نزیکەی دوو ساڵ نیو تێئەپەڕێت و هێشتا داعش لە ناوچە سنوورییەکانی عێراق و سوریاو پارێزگاکانی کەرکوك و سەڵاحەدین و ئەم ناوچانە داقوق و مەخمورو خانەقین و نەفتخانەو شیخ باوەو دوبزو شوێنی تر ماوەو، دەسەڵاتی فراوانی هەیەو لە هەندی ناوچەش هێرش ئەکات و هێزەکانی حکومەت دۆش داماون و هیچیان پێناکرێت.
خەلافەتی دەوڵەتی ئیسلامی (داعش) رفتاری نامرۆڤانەی زۆری ئەنجامداوەو ، خەڵکێکی سڤیلی بێتاوانیان کوشت و سەدان و هەزاران کەسیان گرت وزیاتر لە حەوت هەزار کچ و ئافرەتی ئێزدی و کریستانیان گواستەوە بۆ شوێنی نادیار زوربەیان وەك کۆیلەو کەنیز فرۆشران و، ئێستا لاوازو بێهێزن و، توانای شەری رووبەرووبونەی راستەوخۆیان وەك جاران نەماوەو بەتایبەت لەو شوێنانە پێشمەرگەی کوردستان بە هۆی رووداوەکانی 16 ی ئوکتۆبەری 2017 چۆڵکردووە ئەکبیڤ و چالاکن و ئیسلامییەکان بە زۆریی تاقمی سەرلێشێواوی ئیخوان الموسلمین کە جاشی رژێمی تورکیان، شانازی بە داعشەوە ئەکەن و، پروپاگەندەو ریکلامیان بۆ ئەکەن و ئەڵێن داعش رێکخراوێکی توکمەیە و بەهێزە و، توانا سەربازییەکانی هێشتا تێکنەشکێنراون و، توانای هێرشکردنی هەیەو، سوپای عێراق و حەشدی شەعبی توانای کۆنترۆڵ کردنیان نەماوە.
چالاکییە تاوانکارییەکانی داعش لەم دووایییەدا چەندین پاریزگای

گرتەوەو نزیك ناوچەكانی بەغدای پایتەخت بووەوەو، ئەم تاوانە مەترسیدارانەی رێكخراوی تیرۆریستی داعش دڵەراوكێی لە ناو خەڵك دروستكردووەو هەندێ سەرچاوە باس لە هاتنەوەی سەرلە نوێی ئەكەن و لە موسڵ باج و سەرانە وەرئەگرن و ئەوەش كەموكوری وسیستی نواندنی هێزە سەربازی وئەمنی و هەواڵگیرییەكانی عێراق دەرئەخات وئاماژەیە بۆ هەوڵدانی رێكخراوە تیرۆریستییەكە بۆ كۆكردنەوەی ئەو تاقمە سەرلێشێوانانە كە پرشوبڵاو بوونەتەوە.
سەرهەڵدانی داعش و پەرەسەندنی چالاكییەكانی كەم تەرخەمی وسیستی نواندنە بەرانبەر بە كردەوەی روژانە و نەخشەكانی داعشە و، نەبوونی رێكخستن و هاوكارییە لە نێوان دامەزراوەكانی هێزی چەكدارو ئاسایش و حەشدی شەعبی و پێشمەرگەیە و هەموو دەرهاویشتەكان كە دەستكەوتووە رێكخراوی تیرۆریستی هەوڵئەدات هیزو شانە نووستوەكانی لە ناوچە ئازادكراوەكان كاراو چالاك بكاتەوەو خەڵكی ئەو ناوچانەش تا ئێستا لەلایەن حكومەتەوە هیچیان بۆنەكراوەو باریان قورسەو ئەوەی داعش داگیری كردو تێكیدا وەك خۆی ماوەتەوەو نۆژن و بینا نەكراوەو كۆچبەركان نەگەراونەتەوە بۆ شارو دێهات و ئاوییەكانیان و هەلی كاریان بۆ نەرەخساوەو فایەل و دوسییەی هەزاران بێسەروشوێن و زیندانیانی خەڵكی ناوچەكان كەڵەكەكراوەو دەستكاری نەكراون.
بەرامبەر بە مەترسییەكانی داعش پێویستە بە سیستەمێكی بتەوو یەكگرتوو لە رووی سیاسی وئەمنی وئابورییەو، سنورێك بۆ زۆرانبازی بەرتەسكی حزب حزبێنە دابنرێت و بایەخ بە هاوڵاتیانی ناوچە ئازادكراوەكان لە داعش بدرێت و چارەسەری بۆ دوسییە تایبەتییەكانیان بدۆزرێتەوەو لە رووی ئەمنییەوە پێویست بە وریایی ئەكات بۆ بەرنگاربوونە وەهێرشكردن بۆ سەر شانە نووستووەكانی و تێكدانیان.
پێویستە حكومەتی ناوەندو حكومەتی هەرێمی كوردستان هەماهەنگی باش بۆ هاوكاری سەربازی و ئەمنی دروست بكەن و رێگا بە داعش نەدرێت سوود لە خاڵە لاوازەكانی نێوانیان وەربگرێت.
راونانی یەكجارەكی رێكخراوی داعشی تیرۆریستی و لەناوبردنی بە تەواوەتی شەری هەمووانە لە ئاستی عێراق وگشت وڵاتان و، پێویستە هەرچی توانا هەیە لە دژی بەكار بهێنرێت و پەردە لە سەر نەخشە گڵاوەكانی لاببرێت و بواری پێنەدرێت پرۆژە چەپەڵەكانی تێبپەرێنن.
گەندەڵی هەڕەشەیەكی گەورەیە لەسەر عێراق و گروپە چەكدارەكان لەدەرەوەی یاسا كارەكانیان دەكەن و پێویستە حكومەتی عێراق چەكی میلیشیاكان داماڵێت كۆنتروڵیان بكات.
لە 5 ی كانونی دووەمی 2020 (جەنیوەری) بەرلەمانی عێراق بەبێ

کوردو سوننەکان بە فیتی ئێران دەنگیاندا بۆ دەرکردنی هێزی سەربازی ئەمریکاو هاوپەیمانان لە عێراق و، لەمرۆدا حزبە شیعەکان گڵۆڵەیان کەوتوەتە لێژی و ترسی داعشیان لێنێشتووە پەشیمان بوونەتەوەو بە دەنگی بەرزو راشکاوانە ئەڵێن ئێمە زۆر پێویستیمان بە ئەمریکایە لە سەر ئاستی ئابووری و تەندروستی و ئەمنی بۆ ئەوەی بتوانین داعشی تیرۆریستی لەناوبەرین.

13/5/2020

دەرگا بە دەرگا، دار دار …شیعری / نەوزاد بەندی

کە
دیکتاتۆر
هەموو دەرگا و
پەنجەرەکانی
لە خەڵک داخست ..
دەرگا و
پەنجەرەکانی
دۆزەخی لێئەخرێتە
سەرپشت …

ئەوەیش بە کات کەوتووە ..
خەڵک هەیە هوشیارە ،
بە خێرایی
ڕائەپەڕێ ..
خەڵکیش هەیە گەمژەیە ،
هەتا
کەشتیەکە وەرنەگەڕێ ،
دەنگ هەڵنا بڕێ ..

بۆ کانتۆنکردنی سلێمانیی: دیسەنترەڵایزی دەسەڵاتێکی نانیشتمانیی ... کامیار سابیر

پارێزگای هەڵەبجە، وەکو پارادایمێکی خەتەر!
ئەم وتارە، دووبەشە. هەردوو بەشەکە بەسەریەکەوە دانراون. (ئەم وتارە لە ٢٠١٤ نووسراوە، لەبەر پەیوەندیی بە پرسە سیاسییەکانی ڕۆژەوە، جارێکی تر، بڵاوی دەکەمەوە)
کامیار سابیر

بەشی یەکەم:

{ پێشەکیی، ئەم باسە، لەم کاتەدا بڵاو دەکەمەوە، بە پێچەوانەی ئیشتیهای سیاسیی و ئایدیۆلۆژیی ئەم حیزب و ئەو ڕێکخراو ، لەناو فەوضایەکی سیاسیی و کولتوورییدا، کە پێدەچێ، کورد، هیچ کاتێک، ئەوەندەی ئێستا، لە مێژووی کۆن و نوێدا، دروشمی کۆنترادیکت(تەناقوض و موفارەقە)، بەتاڵ و خاڵیی لە فیکر، سیاسەت و جیهانبینیی، بەرزنەکردبێتەوە. }

کانتۆن، بە سادەیی و خاکیی، بە واتای دابەشکردنی کارگێڕیی وڵاتێک(country)، هەرێمێک، ناوچەیەک یان دەوڵەتێک (State) دێت. نموونەی زۆر لە دونیادا هەن، باشترینیان، وڵاتی سویسرا و ئوسترالیان، بەکردەوە، هەرێمەکانیان، یان حکومەتە لۆکاڵییەکانیان، نیمچە سەربەخۆییەکیان هەیە. کانتۆن، یان حکومەتی لۆکاڵیی، یەکێکە لەو چارەسەرە سیاسیی و دیپلۆماسیانەی لە ئاستی نێونەتەوەییدا، گرنگییەکی زۆری هەیە.
بەنرخترین بەهای بەکانتۆنکردن(Cantonisation)، یان ئەوەی لە زمانی سیاسییدا دیسەنترەڵایز(لامەرکەزییەت)ی لاسەنگیی asymmetrical decentralisation، یاخود تەخشانکردنی diffusion دەسەڵاتی پێدەگوترێ، دامرکاندنەوەی توڕەیی و بەردانەوەی ئەو پەنگخواردنەوەیەیە لە لایەن زۆرینەی تاک و گرووپەکانی ئەو جڤاک و دەڤەرەوە لە دژی ناعەدالەتیی (کۆمەڵایەتیی، سیاسیی، ئابووریی.تاد)، بوونی هەیە. بەئەوەی ئازادانەتر، لەڕووی سیاسیی

و تا ڕادەیەکیش لەڕووی ئابوورییەوە مامەڵە لەگەڵ خۆیان و حکومەتە لۆکاڵییەکانی تر و حکومەتی سەنتەر(ناوەند) و ناوچەکەشدا بکەن. بەم هۆکـارانە، لەهەوڵــی بەکـانتۆنکردنی ناوچەکەیـان، یـان شارەکەیاندا دەبن.
باسی بەکانتۆنکردنی شارەکانی هەرێمی کوردستان، تەنانەت شاری کەرکوک کە هێشتا لە گێژەنی ماددەی ١٤٠ دا ماخۆلانییەتی، لای هەندێ ناسیۆنالیستی بەسەوادی کورد و حیزبی خۆبەنەتەوەییزان، باسێکی "تابوو"ە. باسکردنی ئەوەی کەرکوک بکرێ بە کانتۆنێکی سەربەخۆ و حکومەتێکی لۆکاڵیی، جودا لە هەژموونی ئیداریی و تا ڕادەیەکیش سیاسـیی، حکـومەتی فیـدراڵی عێـراق و هەرێـم، یـان ئەوەی پێیدەگوترێ، هەرێمێکی سەربەخۆ، دابمەزرێنی، لەناو هەندێ نەتەوەیی کورددا، لەناو هەندێ حیزبدا، بەتایبەتیی پارتیی دیموکراتیی کوردستـان(بەدەر لە شیعـاری پـووچی ناسیۆنالیسـتیی و دزیینـی نەوتەکەی بەشەریکیی لەگەڵ یەکێتییدا، هیچی بۆ کەرکوک نەکردووە) وەکو خیانەتی نەتەوەیی، خاکفرۆشتن، پارچەپارچەکردنی کوردستان و لاوازبـوونی دەنگـی کورد....دەیـان ریتۆریکـی ڕۆمانسـیی تـر، دەخوێنرێتەوە.

وەڵای ئەوەی پـارتیی، خۆی چەنـد بەشـدارییەکی نەگەتیڤییـانەی لەدابەشبـوونی جیۆگرافیـای هەرێـمی کوردسـتان و دابڕانـی دهۆک لە شارەکانی تری هەرێم هەیە؟ هاوکات چەندیش فاکتەرێکی زۆر نەگەتیڤە لەسەر سەرجەم بزوتنەوەی ناسیۆنالیستیی کورد و دابەشبوونی هەرێمی کوردستانی عێراق کە تا ئەم ساتەش، دوو ئیدارەیی، دیفاکتۆیەکی سیاسـیی و جیۆگرافیـی و تەنـانەت ئـابوورییشە. وەڵای ڕۆڵـی نەگەتیڤانەی پارتیی، لەسەر خەباتی رزگارییخوازانەی کورد، لە پارچەکانی تری کوردستاندا کە ژانی ئەم دەردە، لەپشتی کوردەکانی کوردستانی تورکیە و سوریەدا، زۆر کاریگەرە، کەچیی هێشتا، ئەمجۆرە بازرگانییە بە ناسیۆنالیزمێکی بەتاڵ و کەسیفەوە، هەر درێژەی هەیە و بایی خۆیشی گوێگر و بلوێرژەنیشی هەیە!

لە نێوان هەرێمی کوردستانی عێراق و دەوڵەتی عێراقدا، یەک دەوڵەتی سیادیی هەیە کە ناوی عێراقە. سیستەمی سیاسیی و کارگێڕیی تا ڕادەیەک لە Dual-State دەوڵەتـی دووانیـی دەچـێت. جیـاوازییەکە ئەوەیە، هەرێـمی کوردسـتان سـەر بە دەوڵەتـی عێـراقە، بەڵـام لە چوارچێوەی سیستەمێکی فیدراڵییدا. ئەو نیمچە سەربەخۆییەی هەرێمیش، دەکرێ بە territorial autonomy واتە بە ئۆتۆنۆمیی ناوچەیی یان هەرێمیـی نـاو ببـرێت. لە ڕوانگەی مـاکس وێبەر- یـان ڤێبەر(Max

(Weber)ەوە، "دەوڵەت، مۆنۆپۆلی ئەو شەرعیەتە دەکات، کە هێزی فیزیکیی لە چوارچێوەی سنوورەکانیدا بەکاربهێنێت."

وەکو دیفاکتۆ، هێزەکانی دەوڵەتی عێراق، توانای جێبەجێکردنی ئەم مۆنۆپۆلییەیان لە هەرێمی کوردستانی عێراقدا، لە ئێستادا نییە، ئەگەر بە پرس و راوێژ بە حکومەتی هەرێم(پارتیی و یەکێتیی) نەبێت، توانای جوڵاندنی سەربازەکیان بۆ هەرێم نییە. دووبارە ، وەکو دیفاکتۆ، نە پارتیی و نە یەکێتیی، توانای قەڵەمڕەویی و شەرعییەتی هێزیان لە ناوچەکانی لایەنی بەرامبەردا نییە. کەواتە بەکردەوە، دوو هەرێمی(ئەگەر سیان نەبێت) سیاسیی و جیۆگرافیی لە عێراقدا هەن، دوو هەرێمەکەش لە کوردستاندا هەن، ئەوە وێڕای ئەوەی حکومەتی دهۆک، بە زمانی سەربەخۆی خۆیەوە، زمانێکی جیاوازتری هەیە لە ئەو زمانی نووسیین، پەروەردە و کارگێڕییەی لە هەولێر و سلێمانیی هەیە. هەروەکو جیاوازیش، لە ئەو زمانە کوردییە رەسمییەی لە دامودەسگاکانی دەوڵەتی عێراقدا هەیە. بەکردەوە، لە ئێستادا سێ کارگێڕیی، سێ حکومەتی ترشەندراو بەسەریەکدا، لە هەرێمی کوردستاندا هەن.

بەکانتۆنکردنی شارێک، یان دەڤەرێک، یاخود ئەوەی لە کوردییدا باوە و بە هەرێم ناوی رۆیشتووە، کۆمەڵە گرفتی سیاسیی، قانونیی، ئابووریی، کولتووریی وکۆمەڵایەتیی، بەربیینی دەگرن و رێگریی hindered لێدەکەن. بەشێکی زۆر لەشیکەرەوە سیاسییەکان، چەند رارەوێکی سیاسیی و قانونیی، بە بناغە داڕشتنی هەرێمێکی سیاسیی و ئیداریی دادەنێن، گرنگترییینیان ئەمانەن:-

1. ستاندەردبوون و جێکەوتبوونی لە ئاستی نێوخۆیی، هەرێمیی و نێودەوڵەتییدا.
2. بنیاتنانی دەوڵەت state-building، یان حکومەتێکی خۆجێیی.
3. بە دەمۆکراسییکردن یان گواستنەوە لە قۆناغی ئیستیبدادەوە بۆ شەرعییەتی دەمۆکراسیی.
4. دیکۆڵۆنایزی decolonisation هەلومەرجە سیاسیی، ئیداریی و ئابوورییەکە.

لێرەدا قسە لەسەر هەرێمی سیاسیی نییە، ئەوەندەی قسە لەسەر هەرێمێکی ئیدارییە، بە بودجەیێکی سەربەخۆ و کارگێڕییێکی سەربەخۆوە. واتە هەرێمێکی سیاسیی، خاوەن سەروەریی تەواو دروست ناکەین، تا باس لە بنیاتنانی دەوڵەت بکەین، بەڵکو باسی دیکۆڵۆنایزی سیستەمی سیاسیی، ئیداریی و ئابووریی هەرێم دەکەین. ئەم هەرێمە کە تا هەنووکە شێخ، عەشیرەت،

حیزب، بنەماڵە، مام، برازا، باوک و کوڕ، هەروەها کۆمەڵە لۆردی سیاسیی نەوت، کە ناسیۆنالیزمی نەوتیان وەکو بەیداخی نەتەوەییبوون هەڵگرتووە، بەرەوەی دەبەن و زۆرینەی خەڵکی کوردستانیش، وەکو ڕەعیەت، لەلایەن ئەم ئەربابە سیاسیانەوە، سەیر دەکرێن.

دەستوری عێراق، لەسەر دەسەڵاتی هەرێمەکان و پارێزگاکان، لەسەر دروستبوونی هەرێم و پارێزگای تر، تورت نییە و زۆر لاستیکییە. بەکەڵکوەرگرتن لەم لاستیکییبوونە، دەکرێ پرۆژەی دیسەنترەڵایزی هەرێمی کوردستان، بە ئەجێندایەکی نیشتمانیی، عەدالەتی سیاسیی و کۆمەڵایەتیی بەکاربهێنرێت. دیسەنترەڵایزی حکومەتی هەرێم(حکومەتی پارتییە زیاتر)، هەڵوەشاندنەوەی عەقڵیەتی خێڵ، ناوچەگەرایی و کوێخازادەیی، چەند بنەماڵەیەکی سیاسییە کە پەیوەستە، ڕێگە بە نەوەی نوێ، بە خوێنی نوێ، چۆڵ بکەن و مل بە دەمۆکراسیی و هەڵبژاردنی بێ ساختە، هەروەها بە بڕیاری نیشتمانیی و کۆلێکتیڤ (دەستەجەمعیی) بدەن.

لە باسە سیاسیی و کولتوورییەکاندا، هەمیشە نموونەی دیفاکتۆ، ڕۆڵی بەرچاویان لە بڕاندنەوەی ئارگیومێنتەکاندا هەیە. ریتۆریک، موجامەلات و فانتەسییە(فەنتازیا) سیاسییەکان، بە پارادیم و نموونەی سەر ئەرضی واقیع نیشان دەدرێن. بە ئەم مەبەستە، ئەم باسە، چەند کەیسێکی جیهانیی، بە نموونە دەهێنێتەوە.

کەیسی دیسەنترەڵایزی حکومەت لە ئوسترالیا

حکومەتی فەدراڵی ئوسترالیا، لەشەش دەوڵەتی لۆکاڵیی و دە(۱۰) دەڤەر territories پێك دێت. دووان لەم دەڤەرانە دەکەونە ناو خاکی سەرەکیی(گەورەترین دوورگەی وشکانیی ئوسترالیا، واتە لە وشکانییدان) ەوە، هەشت دەڤەریشیان دەکەونە دوورگە بچووکەکانی دەوروبەری ئوسترالیاوە(لەناو ئاودان). پارلەمان و حکومەتی فیدراڵ، دەکەونە یەکێک لە دەڤەرەکانی ناو خاکی ئوسترالیاوە و بە پایتەختی سیاسیی(کانبێرا) دەناسرێ. هەر قانونێکی دەوڵەتە لۆکاڵییەکان، لەگەڵ قانونی فیدراڵییدا بەریەکبکەون، قانونی فیدراڵیی، باڵادەست دەبێ.

سیستەمی سیاسیی، قانونیی و کۆمەڵایەتیی ئوسترالیا، لەسایەی حکومەتە خۆجێیەکان و حکومەتی فیدراڵدا، زۆر بە جوانیی و گونجاویی بەڕێوە دەڕوات. حکومەتە لۆکاڵییەکان، زۆرینەی ڕەهای ئابووریی و تەواوی کاروباری ئیداریی بەڕێوە دەبەن. پەیوەندیی ئابووریی و پرۆتۆکۆلیی تەنانەت سیاسییش لەگەڵ وڵاتانی خاوەن سەروەرییدا

دەبەستن، بەئەوەی نیمچەسەربەخۆیی هەر حکومەتێکی لۆکاڵیی، کار لە ئەجێندای نیشتمانیی تاکی ئوسترالیی و وەلائی خەڵکی شوێنە جیاوازەکانی ئوسترالیا بکات.

پێشبڕکێی شارەکان، خۆشگوزەرانیی، هەلی کار پەیداکردن و گەرموگوڕیی بازاڕی لێ دەکەوێتەوە. بۆ نموونە بەردەوام، دوو گەورە شاری، سیدنی و مێلبۆرن (Melbourne مێلبۆرن)، شەڕەقەڕچی ئەوەیانە کامیان لە پێشتر بن، ئێستا شارەکانی بریزبن و پێرثیش(Brisbane and Perth) وەکو دوو شاری گەورەی تر، هەمان ڕێچکەی پێشبڕکێیان گرتووە. حکومەتەکانیش (لۆکاڵیی و فیدراڵ) بەردەوام بەدەست دوو حیزبەوەن(کرێکاران و لیبراڵ)، بەڵام مونافەسەکەیان لەسەر خزمەتگوزاریی و ئیدارەدانی ئابوورییە نەک ئەجێندای حیزبیی، ئایدیۆلۆژیی و ناوچەیی و...تاد.

کەیسی حکومەتی سویسرا

حکومەتی سویسرا، وڵاتێکە، چوار زمانی ئەڵمانیی، فەڕانسیی، ئیتاڵیی و ڕۆمانشیی(لە ڕۆمانیی جودایە) تێدایە، لەیەککاتدا، هەرچواریان زمانی ڕەسمیین و زمانی نیشتمانیین(دیارە وەکو هەولێر و دهۆک، دوو دایەلێکتی یەک زمان نیین، تا حیزبێکی ناوچەیی و طائیفیی، بەرەو دوو زمانی سەربەخۆیان بڕێتەنە، بەڵکو هەموویان، زمانی ئێتنیکی جیاوازن). سویسرا، لە ٢٦ کانتۆن پێکهاتووە، پێشتر بە تەواویی سەربەخۆ بوونە (fully sovereign) تا پێکهێنانی سویسرای فیدراڵ لە ١٨٤٨ دا. بەمدوایانە لەساڵی ١٩٧٩ دا کانتۆنی ژورا(جورا Jura)، لە کانتۆنی بێرن جودابووەوە. ئەم کانتۆنە سەربەخۆیانەی (لەڕووی سەروەریی سیاسییەوە، نا) وڵاتی سویسرا، بوونە بەهۆی خۆشگوزەرانیی، ئاشتەوایی کۆمەڵایەتیی، سەقامگیریی سیاسیی و ئابووریی. بەهۆی ئیدارەی سەرکەوتووی ئەم کانتۆنانەوەیە، سویسرا بووە بە یەکێک لە باشترین و خۆشترین وڵاتەکانی دونیا کە داهاتی تاک تێیدا بەراورد بە زۆرینەی وڵاتانی پێشکەوتوو، زۆر بەرزترە.

کەیسی دیسەنتترەڵایزی چاینە(چین)

گەورەترین وڵاتی جیهان، لە زۆریی دانیشتواندا، وەڕای ئەوەی سیستەمە سیاسییەکەی یەک حیزبییە و ئایدیۆلۆژیای کۆمۆنیزمی ماویی ئیدارەی سیاسیی دەدات، وڵاتێکە کە سەری هاروماری تێدایە، بەسەر ٢٢ هەرێمی جودادا دابەشکراوە. جیا لە پێنج ناوچەی ئۆتۆنۆمیی و چوار شارەوانیی گەورەی وەکو بەیجین(پەکین)، شەنگهای، تیانجین و

چۆنگکینگ کە راستەوخۆ لە ناوەندەوە کۆنترۆڵکراون. لەهەمووی گونجاوتر بە بەراوردکردن بە بارودۆخی سیاسیی هەنووکەی هەرێمی کوردستان، بوونی دوو حکومەتی نیمچە سەربەخۆیە لە وڵاتی چین، ئەوانیش ماکاو Macau و هۆنگ کۆنگن. تەنانەت، دۆخێکی ناوازەی تری هەیە کە تایوانە و چاینە بە بەشێک لە خۆی دەزانێ و قانونی نێودەوڵەتیی، یوئێن و وڵاتانی رۆژئاواش، کەوانەکەیان بەکراوەیی هێشتووەتەوە.

ئەو گەشە ئابوورییەی وڵاتی چینی(چاینە) گرتووەتەوە، بەتایبەتیی لە دوو دەیەی رابردوودا، بەرهەمی عەقڵییەتی دەسەنترۆڵایز و دابەشکردنی دەسەڵاتەکانە، بە ئەوەی برەو بە چالاکیی ژیاریی، ئابووریی، خزمەتگوزارییەکان، گەشەکردن و هەناردەی زیاتر بدەن. ئەو پێشبڕکێ گەورەیەی لەنێوان بەیجین و شەنگهایدایە، خزمەتی نەک هەر بە وڵاتی چاینە کردووە، بەڵکو قازانجی بە سەرجەم وڵاتانی ناوچەکە(ئاسیا) و تەنانەت جیهانیش هەیە. ئەمڕۆ بەشێکی زۆر لە وڵاتانی جیهان، تەنانەت ئابووریی ئەمەریکاش، راستەوخۆ، پەیوەندیی بەگەشەی ئابووریی چاینەوە هەیە. سەرەڕای ئەم نموونانە، ویلایەتە جیاوازەکانی دەوڵەتی ئەمەریکاشمان هەیە، کە حکومەتی لۆکاڵیی، “نیمچە سەربەخۆ”یان هەیە و هەموویان پێکەوە دەوڵەتێکی بەهێزی وەکو ئەمەریکا پێکدەهێنن.

ناسەریی هەولێر و هەولێرییەکان

شاری هەولێر، وێڕای مێژوویەکی درێژی کولتووریی و سیاسیی، قورساییەکی جەماوەریی و جیۆگرافیشی، بە هەرێمی کوردستان-عێراق هەیە. زۆرینەی خەڵکی ئەم شارە، لە دوایین هەڵبژاردندا، وێڕای دونیایەک ساختەکاریی، دەسەڵاتیان بە گشتیی و پارتییان بەتایبەتیی رەتکردەوە. زۆر بۆچوون هەیە، پێیانوایە، لەئەگەری بەهەرێمبوونی سلێمانییدا، شاری هەولێر دەکەوێتە گەرووی پارتییەوە و بە ئاسانیی قووتی دەدات. راستە لە ٣١ی ئابی ١٩٩٦ەوە، کاتێک پارتیی و بەعث(بەعس) پێکەوە ئەمشارەیان داگیرکرد، لەوساوە ئازادیی، بە کوردەوە بوونی نییە. دەسەڵاتێکی تۆتالیتاریانی سیاسیی، ئیستیبدادێکی حیزبیی، هەژموون و حوکمی بنەماڵەیەک و کۆمپانیاکانیان، بەتەواویی هەموو کون قوژبنێکی ئەم شارەی تەنیوەتەوە. هەولێر، پێشکەوتووە لە رووی ئاپارتمانی نوێ، بیناسازیی و هاوردەکردنی کاڵاکانی بازاڕی جیهانییەوە، بەڵام هەولێر لەلایەن دەسەڵاتەوە بە بەردەوامیی تەخدیر دەکرێ، ناعەدالەتیی کۆمەڵایەتییش لەم شارەدا، لە لووتکەدایە.

ئەوەی بەعث لەگەڵ بەغدادا دەیکرد، پارتییش هەمان شت، لەگەڵ هەولێردا، دەکات. بەعث، سوننە مەزهەبەکان، لایەنگرانی خۆی لە بەعثییەکان، لەشارە سوننەنشینەکانەوە هاندەدا بۆ ئەوەی لە بەغداد نیشتەجێبن. یەک لەسەر سێی تکریت و ناوچە دەشتاوییەکانی عەجەی بۆ بەغداد برد، بۆ ئەوەی باڵانسی طائیفیی، سیاسیی و جەماوەریی بەغداد رابگرن. لەبەرامبەریشدا شیعەی دەنارد بۆ ناوچە سوننییەکان بۆ ئەوەی تێکەڵ ببن ، یان دەیناردن بۆ جێبەجێکردنی سیاسەتی تەعریب لە ناوچە کوردستانییەکاندا، لە شەنگارەوە بۆ خانەقین و بەتایبەتییش بۆ کەرکوکی دەناردن.
پارتییش، بەشێکی زۆری لە پارتییەکانی گەرمیان، سلێمانیی، ناوچەکانی کەرکوک و بادینانی هێناوە بۆ هەولێر و ئیستیطانیان دەکات و دەمەگرافیای شاری هەولێر بەڕادەیەک گۆڕاوە کە رێژەی هەولێرییەکان لەشاری هەولێردا زۆر کەمبوونەتەوە، بەراورد بە هێنراوەکان لە شوێنە جیاوازەکانی هەرێمەوە. وێڕای ئەوەی زۆرینەی ئەو کوردانەی کە بۆ لایەنگرانی پارتیی ناسراون، لە مەعاشخۆرەکان و رانتخۆرەکانی پارچەکانی تر، زۆربەیانی لە هەولێر نیشتەجێکردووە و وەکو حیزب، نەک وەکو حکومەت و کاری قانونیی، ناسنامەی عێراقیی بۆ دەرکردوون و لە هەڵبژاردندا وەکو "پرۆکسی"ی بەکاریان دەهێنێت. راستە لەسەردەمی گڵۆباڵیزەیشندا، زۆرینەی ئایین، نەتەوە، ئەتنیک و پێست جیاوازەکان لەشارەکاندا تێکەڵ دەبن، بەڵام ئەم تێکەڵبوونەی خەڵک لە هەولێر ناساییەو بە ئەجێندای ئایدیەلۆژیی، حیزبیی و بنەماڵەییەوە دەکرێ.

ساڵی ١٩٩٧ رۆدریک ڵۆنگ(Roderick T. Long)، هاوکار لە(Free Nation Foundation) هەندێ نووسینی لەسەر ئازادیی و بێنەتەوەبوونی گەلان بڵاوکردەوە. لە فەضیڵەتێکی عەدالەتییدا، پێیوایە، مرۆڤ بەیێ بییر لە دروستکردن، بەڕێوەبردنی کانتۆن، هەرێم و ناوچەیەک دەکاتەوە، چونکە بییر لە رێچەتەی مافەکان دەکاتەوە. رێچەتەی مافەکانی خەڵکی سلێمانیی لە هەمبەر مافەکانی خەڵکە حیزبییەکانی هەولێر و بادیناندا، بەتایبەتیی لەرووی گرینگییپێدانی ئابوورییەوە، زۆر جیاوازە و ناعەدالەتییەکی زۆری تێدایە. ئەمە بەوە ناکرێ، بگوترێ دەسەڵاتی یەکێتیی و ئەوانەی شاریان بەڕێوە بردووە، سلێمانییان لەم ئاستەدا راگرتووە، بەڵکو بەوە دەکرێ، ئەم جیاوازییە سیاسیی، طائیفیی، ئایدیەلۆژیی و ناوچەییە بەچی بەمشوێنە گەیشتووە؟ ئەوە دەزانین کە یەکێتیی جگە لە مەئمورێکی پارتیی، هەیبەتی حیزبیشی بۆ خۆیەوە نەهێشتووە، هەروەها ئەوەش دەزانین، پارێزگاری سلێمانیی جاران، نزیکی بزوتنەوەی گۆڕان بوو، بەڵام ئەمە لە قەبارە و هێز و

توانای پارێزگاردا نییە. جیاوازییەکان و ناعەدالەتییەکان ئەوەندە زۆرن، گەندەڵییەکانی پارێزگار و کاربەدەستانی لۆکاڵیی دەشارێتەوە.

هەرێمی سلێمانیی و پارێزگای هەڵەبجە: ئایندەی کوردستان
بەشی دووەم و کۆتایی
!

گەشەی درێژخایەن sustainable development

دیسەنترەڵایزەیشن(لامەرکەزییەت) بە چەندین فۆرمی جیاواز دێت، گرینگترینیان جەختنەکردنەوە لە تەرتەووەرتەکردنی چەق(مەرکەز) یان برەودان بە لامەرکەزییەتە. لێرەدا، مەبەست لە چەق، دابەشکردنی دەسەڵات، ئیدارە و ئابووریی و خزمەتگوزارییە…تاد دەگرێتەوە. گەورەترین مانیفێستی بەهێزکردنی حکومەتێکی ئۆتۆنۆمیی یان لۆکاڵیی، ئەوەیە کە سیستەمێکی ژیاریی vibrant بە دانیشتووانی ئەو شار و ناوچەیە، دەستەبەر بکات. گرینگترین کارنامەیش، دیسەنترەڵایزی داراییە (Fiscal). مۆنۆپۆلی داهات، پارە و دارایی، لەدەست یەک دوو حیزبدا، بە ماوەی ٢٣ ساڵ، جگە لە گەندەڵیی، هیچیتری بەرهەم نەهێناوە. ئەوەی پێشەوابێت، چاکسازیی دەکرێ، لە دنیایەکی زۆر وەهمدا ماخۆلان دەکات. ڕێژەک زووتر مەرکەزییەتی دارایی لەهەرێمی کوردستاندا، هەڵبەتەکەنرەت، قازانجی زۆرتری بە سەرجەم هاووڵاتییانی کوردستانی عێراق(بەکەرکوکیشەوە) دەبێت.

لایەنە نەگەتیڤەکانی بەرزبوونەوەی نرخی زەویی، لە ناوچەیەکەوە بۆ ناوچەیەکی تر، جیاوازیی ڕێژەی هەژاریی و دەوڵەمەندیی، لە شوێنێکەوە بۆ شوێنێکی تر، دابەشکردنی داهات و بودجە بە شێوەیەکی زۆر ناعادیلانە، لەلایەن پارتیی و یەکێتییەوە، بەسەر ناوچەکاندا، فەضەدانی مەلکەتی پارتیی بەسەر مەلکەتی سەوز و مەردا، ئینتیمای پیاوە سیاسییەکان بە شارەکەی خۆیان و ناوچەکەی خۆیان، لەسەر حیسابی وەلائی نیشتمانیی، کۆنترۆڵکردنی زۆرینەی ڕەهای ئابووریی هەرێمی کوردستان، لەلایەن چەند نەفەرێکی باڵادەستی حیزبیی، ناوچەیی و طائیفییەوە…تاد. هەموو ئەوانە و زۆری تر، ئەگەر چاودێریی توندیان بەسەرەوە نەبێ، ئەگەر پارلەمانێکی نیشتمانیی(نەک حیزبیی) لێیان نەپرسێتەوە، گرووپێکی بچووک، طائیفەیەکی بچووک، لەسەر حیسابی گشتیی، لەسەر حیسابی گەلی کورد، دەوڵەمەند و دەوڵەمەندتر دەبن. ئاکامی ئەمەش، ئەوەیە کە حیزبێک یان دوو حیزب، لەسەر حیسابی نەتەوەیەک، دەیان بیلیۆن دۆلار پێکەوە

دەنەن و ئەم سامانەش، هەر لە بەرزبوونەوەدایە.

هەموو ئەمانە، ئەوەمان پێدەڵێن، ئارگیومێنتی گەڕانەوە بۆ مەرکەزییەت دەبێتە سەرئێشەیەکی بەردەوام، ئەمەش دەردەکی کارییە بۆ عەدالەتی کۆمەڵایەتیی و هەمیشەش ناعەدالەتیی و هەژاریی خەڵک، تەشەنە دەکات. ئەم مەرکەزییەتەی دەبێ بە یارەکان هەمووی بگەڕێنەوە بۆ پایتەخت، دیارە پایتەخت بریتییە لە یەک حیزب و یەک بنەماڵەی سیاسیی، مێتیقی نیشتمانیی نییە، ئەوەندەی مێتیقی خێڵ، عەقڵییەتی حیزبیی، سیاسیی و تەنانەت ئایدیۆلۆژیی لە پشتەوەیە. زۆر گرنگە لە حکومەتەکی ناو زلەوە بۆ جڤاکەکی مەزن، بۆ بەدەستهێنانی لای کەمی عەدالەتی کۆمەڵایەتیی و ئیدارەدانی هەرێمی کوردستان، بییر لە لابردنی "بیرۆکراسیی ئیداریی و حکومەتی مەرکەزیی" بکرێتەوە. ئەم سەنترەڵایزەی دەسەڵاتی هەرێم و بەتایبەتیی لە دەستی بنەماڵەیەکدا، قۆرغکردنی "ویستی ئازاد"ی زۆینەی تاکەکانی کۆمەڵگە بەگشتیی و گەنجان و لاوان بە تایبەتیی، هەروەها، گەندەڵیی، دزیی، هەژاریی و بێکاریی لێدەکەوێتەوە. لەم روانگەیەوەیە، دیسەنترەڵایزی هەرێم و بەهەرێمبوونی شارەکان، بە یەکێک لە کۆڵەکە سەرەکییەکانی نیشتمانییبوون، عەدالەتی کۆمەڵایەتیی و دابەشکردنی داهاتەکان، بەسەر خەڵکی هەرێمدا، بە یەکسانیی، دەخوێنرێتەوە.

دیلیپ موخەرجیی (Dilip Mookherjee) و پراناپ قومار باردهان (Pranab Bardhan)، لە زانکۆکانی رۆژئاوا، دوو ئیکۆنۆمیست و شارەزای قاڵەی بواری گەشەپێدانن(بە باکگراوند هیندیین). خاوەنی دەیان کتێب، وتاری ژۆرناڵ، تۆژینەوە و سەمینارن، لەسەر گەشەی ئابووریی، دیسەنترەڵایزی دەوڵەت، ئۆرگان و دەسەڵاتەکان، شارەزایی فرە مەودا و فرە رەهەندیان هەیە. ئەوان، پێیانوایە، لە چەند دەیەی رابردوودا، چەندیین شەپۆلی دیسەنترەڵایز، کون و قوژبنەکانی جیهانی بە گشتیی و وڵاتانی تازە گەشەسەندووی، بە تایبەت گرتووەتەوە. بەپێی ئەوان ئەم دیسەنترەڵایزانە، لە ئەنجامی پووکانەوەی ئەو پارادایمانە(نموذج)دا هاتنە ئاراوە کە دەسەڵاتە مەرکەزییەکان، رەنگە سەرەکییان، لە فیاسکۆکانیاندا (فەشەلە گشتییەکان) هەبووە. ئایا پاش ئەو هەموو فەشەلە سیاسیی و ئابوورییەی حکومەتی هەرێم و حیزبە سیاسییەکان، پاش ئەو هەموو فیاسکۆ سیاسیی و ئابوورییەی لە ئیدارەدانی سێ پارێزگادا، بەدەستیانهێنا، باشتر نییە بییر لە دیسەنترەڵایزی شارەکان بکرێتەوە؟

بەسلەی و کۆتی Besley, T. and Coate، ساڵی ٢٠٠٣، لە ژۆرناڵی

، Journal of Public Economics, vol. 87(12), pp. 2611–37
پێیانوایە، بڕیاردانی مەرکەزیی لەسەر خەرجکردن، بەگەڕخستنی بودجە، وەبەرهێنان و گەشەی ئابووریی، گرفتی زۆری هەیە، هەمیشەش دزیی زۆر گەورەی تێدا دەکرێ و کۆمەڵێ سیاسیی گەندەڵ، سوودمەندی سەرەکیین و زەرەرمەندی سەرەکییش لەم نێوەندەدا، تەنیا هاووڵاتییە. ئەگەر ئەم تێڕوانیینەی بەسلەی و کەتی، بەسەر هەرێمی کوردستاندا جێکەوت بکەین، ئەوسا لەقەبارەی ئەو هەموو دزیی و گەندەڵیی و ناعەدالەتیی و جیاوازییە چینایەتییە بێسنوورە، وردتر تێدەگەین کە هاووڵاتیی ئاسایی، لەگەڵ سیاسییەکان و خاوەن کەمپانیای سیاسییەکاندا هەیانە. قەبارەی دزییەکانی کوڕانی بنەماڵە سیاسییەکان، ئەوەندە زۆرە، ئەگەر نیوەی ئەو پارە و سامانە لە ژێرخانی هەرێمی کوردستاندا خەرجبکرایە، هەنووکە، ئاستی بژێویی و خۆشگوزەرانیی زۆرینەی خەڵکی هەرێمی کوردستان، لە ئاستی باشترین وڵاتانی ناوچەکەدا دەبوو.

لە هەرێمی کوردستاندا، دەسەڵات بە ئاسۆیی و بە شاقووڵیی، گەندەڵیی دایڕزاندووە. کاتێ دەسەڵات بەم رادەیە گەندەڵ دەبێ، بیرۆکراسیی گەندەڵیی زیاتر چاوی زەق دەکاتەوە. هەڵپەی زیاتر دەکات و حەز بە هەژموونی سەنترەڵایزی دەسەڵاتەکەی زیاتر دەکات. ئەم هەژموونی بێرۆکراسییە گەندەڵییە، لە حکومەتەکەی بارزانیی(باوک و برازا) و مالیکییدا هەیە. مالیکییش وەکو ناسیۆنالیستێکی عێراقیی، زۆر دژی بەهەرێمبوونی بەصرە و شوێنەکانی ترە، هەروەکو چۆن بارزانییش، دژی بەهەرێمبوونی سلێمانیی و کەرکوکە { چونکە پارتیی، دڵنیایە، لە کەرکوکدا، قەبارەی زۆر بچووکە و بە پێی ستاندەردی دێمۆکراسیی(نەک ساختەکاریی)، ئەستەمە کورسییەکیش بباتەوە}.
خەتە سوورەکەی بارزانیی، بە بەهەرێمبوونی سلێمانیی، لەلایەکەوە کۆوزانەوەیەکی ناسیۆنالیستییانە بوو، بە وەنەکردنی ئەوەی سلێمانیی لەهەرێم دادەبڕێت، لەلایەکی تریشەوە، هەڵپەی هەژموونی دەسەڵاتە بیرۆکراسییە گەندەڵەکەی هەرێمی کوردستانە. هاوکات کۆوزانەوەی بارزانیی بە کەرکوک وکەرکوکییەکان لە هەمبەر مالیکیی و دەسەڵاتی مەرکەزییدا(بەغداد)، جگە لە گوتاری بەتاڵی ناسیۆنالیستیی و بازرگانییکردن بەم کارتەوە، شتێکی تر نییە. لە کاتێکدا، بارزانیی و حیزبەکەی، بەکردەوە و لەسەر ئەرضی واقیع، کارێکی ئەوتۆیان بۆ گەڕاندنەوەی کەرکوک بۆ سەر هەرێمی کوردستان نەکردووە و تەنانەت، دژایەتیی بە هەرێمبوونی کەرکوک دەکەن و حەزدەکەن، ئەوەندەی تر دابەدرێت، تەنیا بۆ ئەوەی رەقیبە

سیاسییەکانی، بەراوەرد نەبن. هۆکاری سەرەکیش ئەوەیە، لە هەردوو ئەگەری جێبەجێکردنی ماددەی ١٤٠ دا، یان بەهەرێمبوونی کەرکوکدا، لەڕووی قەبارەی جەماوەرییەوە، پارتیی لاوازترین ژمارەی سیاسیی ئەو شارە دەبێت.

گۆڕان و هەرێمی سلێمانیی

پاش ئەوەی ئیشتیهای گۆڕان بۆ چوونە ناو حکومەتەکەی پارتیی، کرایەوە، ئیتر میزاجی زۆربەی ئەو رایەڵە و کەس و ناوەندانەی ناو بزوتنەوەی گۆڕان، باسی نیشتمانییبوونی دامودەسگاکان و ئیدارەیەکی نیشتمانییان دەکرد، بەدەنگییان لە پرسە سەرەکییەکانی هاووڵاتییان و غەمی هاووڵاتییان کردووە و تەنیا و تەنیا، غەمی بەشداربوونیانە لە خواردنی کێکی شیرینییەکانی نەوت و هەڵپەی وەرگرتنی چەند وەزیرەکیانە. گۆڕان، لە هەموو حیزب و کەسێک باشتر دەزانن، بەشدارییکردنیان لەم حکومەتەدا، فەشەلێکی سیاسیی گەورەی بەدواوەیە، بەڵام حەزیای بەشدارییکردنەکەیان، بەرچاوی گرتوون و ئەو هەموو فیلمە رەنگاورەنگەی، جاران پیشانی خەڵکیان دەدا، هەنووکە زۆر لەخۆیان دەکەن، بەڵێشوسپییش نایبیینن.

وروژاندنی پرسی بەهەرێمبوونی سلێمانیی، لەڕێ و لەوە، لە زمانی هەندە سەرچاوەی نزیک لە گۆڕانەوە کە دواتر خۆیشیان ناکەن بە خاوەنی، تەنیا وەکو کارتێکی گوشار، بەتایبەت لەو کاتانەی تەنگژە دەکەوێتە ناو ئیدارەی سلێمانییەوە، دژ بە پارتییش نا، بەڵکو دژ بە یەکێتیی، دەیخەنە ناو ژاوەژاوی میدیاوە، ئەمەش تەنیا گەمەیەکی سیاسیی پێغەمە. پاش دەنگەکان، سەرەنجام، خۆیشیانی لێ نەبان دەکەن، ئەم جۆرە رەدفیعلە سیاسییانە، ئەوەندەی نیفاقێکی سیاسیی، ئەجێندایەکی حیزبیی و بەلەسەبوونی ئایدیۆلۆژییە بە بەکارهێنانی خەڵک و ئیرادەی هاووڵاتییان، ئەوەندە پرۆژەیەکی نیشتمانیی و روئییەیەکی(ڤیژن) سیاسیی و روئیایەکی(خەون) دوورمەودا نییە. ناڕۆشنیی گۆڕان و خۆشاردنەوەی لە دیدێکی رۆشن، سەبارەت بە پارێزگابوونی هەڵەبجە، ئەوەندەی تر، ئەم گومانانەی بە یەقین کرد. هاوکات، نەبوونی تەنانەت درافتێکی سیاسییش بۆ کێشەی ئاڵۆزی کەرکوک، لەلایەن گۆڕانەوە، جگە لە پاشکۆبوونی سیاسەتە شکستخواردووەکانی کوردایەتییەکەی پارتیی و یەکێتیی، شتێکی نوێیان پێ نییە.

پرۆژەی بەهەرێمبوونی سلێمانیی، نابێ بکرێ بە قوربانی میزاجی سیاسیی حیزب و چەند سیاسییەکی سلێمانیی و بنەماڵەی بارزانیی.

دروستبوونی هەرێمی سلێمانیی، چەند قازانجی ئیداریی، کۆمەڵایەتیی و ئابووریی بە خەڵکی سلێمانیی و دەوروبەرەکەی هەیە، ئەوەندەش لە ئاستی نیشتمانییدا، قازانجی بۆ شارەکانی تر و سەرجەم دەسەڵاتی سیاسیی هەرێم هەیە. ئەگەر هەرێمی سلێمانیی جێکەوت ببێ، هەرێمی هەولێریشی بەدوادا دێت. بە هەرێمکردنی شارەکانی کوردستان، ئەوەندەی کورتکردنەوەی دەستی حیزبەکە بەسەر هەموو کوردستاندا، ئەوەندەی دابەشکردنەوەی داهات و سامانی نیشتمانییە بەسەر خەڵکی کوردستاندا، بەلای کەمی یەکسانییەوە، ئەوەندەش بەهێزکردنی وەلائی نیشتمانییە لە ئاستی سیاسییدا، بە پوختیی و بە کورتیی، هەرێمی شارەکان،دەبنە هەوێنی پێکەوەگرێدانی ناسنامەیەکی نیشتمانیی کۆلەکتیق، لەئاستی هەرێمی کوردستاندا، بە کەرکوک و ناوچە جێناکۆکەکانی تریشەوە.

ڕەوایەتیی و عەدالەتیی ئەوە لە کوێدایە، شارۆچکەیەکی وەکو چەمچەماڵ، بەپێی پشکنینە نەوتییەکانی ئەمەریکا، بەئەندازەی شاری کەرکوک، ئەگەر نەوت و غازی تێدا نەبێت، کەمتری تێدا نییە، تەواوی سەروەت، سامان و دارایی خەڵکی ناوچەی چەمچەماڵ، بەئەندازەی یەک لەسەر صەدی ١% ی سامان و دارایی، کوڕە گەورەکانی خێلە سیاسییەکانی کوردستان نابێت. ئایا ئەم هەموو دزیی و ناعەدالەتییە، تاکەی درێژەی دەبێت و بە ناوی فشەی ناسیۆنالیزمی کوردیی، ناسیۆنالیزمی نەوت و ئاڵتوریزمەکەی(پێچەوانەی خۆپەرستیی، دیارە بە گاڵتەجاڕییەوە- Alturism) پارتییەوە درێژەی دەبێ. هاوکات بەخاتری ئەوەی گەلان دەچێتە سەر سفرەی حکومەت و خەڵک چاوەڕێ بکات، ئیتر دووبارە، گەلی کوردستان، لەڕێی کادیرە سیاسیی و ڕۆشنبیرە ئایدیۆلۆژییەکانی گەلان و پارتیی و یەکێتییەوە، بەرەو کەناری دەوڵەتی نەتەوەیی، حەماسی نەتەوەیی و بنیاتنانی دەوڵەتی کوردیی(جار جاریش دەڵێن، کوردستانیی) دەڕۆ تێنن؟

لە هەر ئەگەرێکی دروستبوونی هەرێمی سلێمانییدا، ناوچەکانی چەمچەماڵ و گەرمیان، بەشێوەیەکی کاتیی بەشێک دەبن لە هەرێمی سلێمانیی، چونکە چەمچەماڵ، بەشێکی سەرەکیی شاری کەرکوکە و بە چەمچەماڵ و گەرمیان، کەرکوک ئاوەڕووت دەکرێ و لە هەموو حیساباتێکی سیاسییدا، کورد دۆڕاوی سەرەکیی دەبێت. لە ئەگەری جێبەجێبوونی ماددەی ١٤٠ دابێت، یان بەهەرێمبوونی کەرکوک، چەمچەماڵ وەکو جیۆگرافیا، دانیشتوان و خاڵێکی ستراتیژیی، بڕبڕەی پشتی شاری کەرکوک دەبێت. هەرچەندە، هەموو ئاماژەکان، بەو ئاراستەیەدا دەڕۆن، دەسەڵاتی بنەماڵەیی لە کوردستاندا، لەپێناوی بەدەستخستنی دەیان بیلیۆن دۆلاری نەوت و غازی هەڕاجکراوی کوردستان

بە تورکیا، ئامادەیی نیشانداوە بە ئەبەد، دەستبەرداری کەرکوک ببێ و ماددەی ١٤٠یش جگە لە دەعەجانکردن و گەوجاندنی گەلی کورد بە گشتیی و کوردەکانی کەرکوک بەتایبەتیی، شتێکی تر نییە.

بەهەرێمبوونی سلێمانیی، خاڵێکی بەهێز دەبێ بۆ ئەوەی هەرێمی هەولێریشی بەدوادا بێت. هەر ئێستا وەکو گریمانەیەک دابنرێ، ئەم شیرازە خاووخلیچکەی نێوان ماڵباتی بارزانیی(کوڕەی ئیدریس بارزانیی و کوڕەی مەسعود بارزانیی)، تاسەر بەناکات و سەرەنجام هەر دەبێ لێکبترازێ. کێشمەکێشی سیاسیی و طموح و طەماعی ئابووریی و تەنانەت میلیشیاییەکانیشیان، یەخەی شاری هەولێر دەگرێ. سەرەنجام هەولێر ئەوەندەی تر دەبێتە چەقی ململانێی باڵە سیاسیی، عەشایەریی و بەرەبابەکانی حیزبێکی سیاسیی و باجدەری سەرەکییش خەڵکی هەولێر دەبێت. ڕێگەخۆشکردن بۆ بەهەرێمبوونی سلێمانیی، لەکەدانەوەی عێراقانیی، دووربینییی و جورئەتی سیاسیی دەوێ. بێگومان، ئەگەر، بەهەرێمبوون، ببێ بە کولتوورێکی سیاسیی زاڵ، کەرکوک و هەولێر و تەنانەت پارێزگای تازەی هەڵەبجەش دەگرێتەوە. هەروەکو بەکردوە، هەرێمی دهۆک، حکومەتی شار و دەڤەرێکە، لەناو حکومەتی هەرێمدا.

دروستبوونی پارێزگای هەڵەبجە

هەڵەبجە، دەمێکە لە هەوڵی ئەوەدایە ببێ بە پارێزگا، ئەم هەوڵانە، بە ناوەڕاستی چەرخی ڕابردوو، دەگەڕێنەوە. حکومەتی عێراق، ویستی هەڵەبجە و نەجەف، هەردووکیان بە پارێزگا ببن. بەهۆی هەلومەرجی سیاسییەوە، بە پارێزگابوونی هەڵەبجە دواکەوتووە. دوای جینۆسایدکردنی کورد لەوشارەدا، دوای بەکارهێنانی چەکی کیمیاویی لەلایەن بەعثەوە، تەواوی حیزبە کوردییەکان، بە عەلمانیی، موحافیظکار، عەشایەریی و ئیسلامییەوە، بە پارێزگابوونی هەڵەبجەیان وەکو منەت، شۆڕشگێڕیی، خەهەڵنانی نەتەوەیی وئیسلامیی فرۆشتووەتەوە و بازرگانیی ئایدیۆلۆژیی و سیاسییان پێوە کردووە.

لە دوو دەیەی ڕابردوودا، ئیسلامیی سیاسیی بە گشتیی و باڵە عەسکەرییەکەی بەتایبەتیی، لە لایەک، بەیارمەتیی ڕاستەوخۆی ئێران و لە لایەکیتریشەوە بە پاشکۆبوونی هەندێ هێزی ئیسلامیی تر بە سعودییەوە، بەئەندازەی حیزبی بەعث زیانیان لە کولتوور، بونیاد و شارستانییەتی ئەو شارۆچکەیە داوە. بەعث لەڕووی فیزیکییەوە ،ویستی هەڵەبجە بسڕێتەوە، بەڵام ئەم تیرۆرە فیکرییە وئەم طاعونە کولتوورییە، بەشێنەیی دروێنەی مەغزی گەنجانی کردووە، فاکتەری سەرەکییش، نەبوونیی، هەژاریی، بێکاریی و بێخزمەتیی هەڵەبجە بووە.

هەڵەبجە، مافی خۆیەتی ببێ بە پارێزگا، وەکو سیمبۆڵی جینۆساید و بەکارهێنانی چەکی کیمیاویی، ببێ بە شارێکی ئازاد و سەربەخۆ، لە هەژموونی ئیداریی، سیاسیی و ئابووریی، شارەکانی تری هەرێمی کوردستان، بەدوور بێت. ئەم کارە، بارزانیی و پارتیی، بە ئەجێندای شەخصیی، حیزبیی، ناوچەیی و تێخشانکردنی جیۆگرافیای سلێمانیی هەوڵیان بۆ دابێت، یان مالیکیی بە نمایشی نیشتمانییبوون و وەکو پیاوی دەوڵەت لە ئاستی عێراقدا، کاری بۆ کردبێت، یان یەکێتیی، گۆڕان و ئیسلامییەکان، لە بەرنامەیاندا بووبێت، یاخود هەر کەسایەتیی و رێکخراوێکی مەدەنیی، هەوڵی بۆ دابێت، جێگەی دەستخۆشییە و کارێکی پۆزەتیقی سیاسییە و رووداوێکی زۆر گرنگە لە مێژووی نوێی ناوچەکە و کوردستاندا.

دروستبوونی پارێزگای هەڵەبجە، ئەو برینە ساڕێژنەبووەی نێوان شار، شارۆچکە و ناوچە جیاوازەکانی کولاندەوە کە ئەمەی کورد، چەند گیرۆدەی ناوچەگەرایی، شارچییەتیی و لۆکاڵیزمەکی تۆقێنەرین؟ چەند قسەکانمان و کردەوەکانمان، لە دروشمی نەتەوەیی گەورە گەورەوە، بە کەشکی نیشتمانیی بەتاڵ و حەتاڵ ، فشەڵ و لەرزۆک و لاوازە؟ راستە گرفتی سەییدصادقییەکان، وەکو زۆربەی شوێنەکانی تری کوردستان، نەبوونی خزمەتگوزاریی، گەندەڵیی و بێکارییە، بەڵام کاتێ چەند حیزبێک، بە ئەجێندای سیاسیی و ئایدیۆلۆژیی خۆیان، ئەم ناڕەزایەتییانە دەقۆزنەوە و بەلارێیدا دەبەن، هەندێ لە گەنجانی خوێنگەرم، بە ترومپای ئایدیۆلۆژیی و حیزبیی پەمپ دەدەن و دژایەتیی بەپارێزگابوونی هەڵەبجە دەکەن، تەنانەت گەنجێک دەبێتە قوربانیی لەم نێوەندەدا، ئیتر پێویستە بە شەفافیی، پێیان بگوترێ، کوا ئەجێندا نیشتمانیی و بالەرە سیاسییە نەتەوەییەکانتان کە ئەو هەموو وەطەنییاتەتان بە خەڵکی کورد، دەفرۆشتەوە؟ جێی خۆیەتیی، پەنجە بەچاویاندا بکرێ و داوای ئەو هەموو ریچواڵە نیشتمانییەیان لێ بکەن، کە چەندین ساڵە دەیڕێسن؟

ئەگەر واز لە دەدانەوەی هەندێ گەنجی سەییدصادقیی بهێنین، بەتوندییش ئیدانەی کوشتنی گەنجێک بکەین، پێویستە بڵێین، گەلی کورد، بەگشتیی و لە دۆخێکی خراپی ئەثنەگرافییدایە(قەومناسیی، قەوم وەکو چەمکە فارسییەکە). زۆر لە ئەنثرۆپۆلۆجیستەکان، ئەم دابەشبوون و هەلاهەلابوونەی جقاک و نەتەوە و گەلانی دنیا، لە تێڕوانینی ئایدیۆلۆژیای نیۆ-ناسیۆنالیزمەوە بە ئینتێگراڵیزم integralism (دەکرێ بە کوردیی پێی بگوترێ، تەواوکاریی-زم) دەچوێنن. هەنووکە ئەم ناسیۆنالیزمە کوردییە خاڵییە لە فیکر و

روئییە و روئیای سیاسیی، بەڵام پڕاوپڕ لە شیعر، فەنتازیای فەلسەفیی و ریتۆریکی بەش، لەکاتێکدا، بانگەشەی سەربەخۆیی کوردستانی باشووری دەمەکە داوە، بانگی یەکگرتنەوەی پارچە جیاوازەکانی کوردستانی، لە میدیاکاندا، داوە ، بە ملەکی رەپەوە، فوو بە بوقی دەوڵەتی نەتەوەیی و دەوڵەتی کوردیی و جارجاریش کوردستانییدا دەکات، کەچیی وەکو دیفاکتۆ، شارەکان، رقیان لەیەکترییە، شارۆچکە دراوسێکان، خۆشیان بەچارەی یەکتردا نایەت، تەنانەت، ئەگەر دوو بەشی دەڤەرێک، دەربەندێک، یان رووبارێک جیای کردبێتنەوە، مۆڕە لەیەکتری دەکەن!

دوو حیزب نییە، لەسەر پرۆژەیەکی دەستەجەمعیی، نەتەوەیی، یان نیشتمانیی..تاد هاوڕاییەکی تۆکمەیان هەبێ. چوار رۆشنبیرت نەبێ، لەسەر پرسەکی گرنگ و چارەنووسساز بۆ نەتەوەی کورد، بۆ نیشتمانی کوردستان(کوردستانی باشوور) ، تەنانەت بە خزمەتی شارێکیش، لەسەر پرسە سیاسییە چارەنووسسازەکان، هاودەنگ و هاوفیکر بن؟ ئیتر، بەڕاستیی مرۆڤ دەوێ بە کوێی کوردبوون خۆش بێت؟ ئەم کوردە، کەی دەبێ بەوێ، بیر لەمەودای گشتیی نەتەوە، خاک و نیشتمان بکاتەوە و تێجاوزی کۆڵان، گەڕەک، شار و ناوچەکەی خۆی بکات و بپەڕێتەوە بۆ ئەجێندانی نیشتمانیی و بەرژەوەندیی گشتیی و بنیاتنانی کەلاوەیەکی نیشتمانیی؟ لەم رۆژانەدا، لە شارۆچکەی کەڵەک، نزیک لە پایتەختیی هەرێم(هەولێر) ، دەسەڵاتی حیزبیی، دەچێ زمانی پەروەردە و خوێندن ، دەکات بە دایەلێکتی شارە حیزبییەکەی خۆی(دهۆک)، شەڕی نێوان زمان و دایەلێکت بەرپا دەکات، ئیتر هاژووژی نیشتمانییبوون و نەتەوەییبوون، بەعەقڵی کێدا دەچێت؟

ئەنجامگیریی:

بە هەرەمبوونی سلێمانیی، بۆ تێخشانکردنی دەسەڵاتی سیاسیی و ئیداریی و داهاتەکانی هەرێمە، نەک بە ئەوەی شارەکان لێک دووربکەونەوە، بەڵکو بە ئەوەی ئینتیمای نیشتمانیی بەشێوەیەکی عادیلانە و خۆڕسکانە دروست ببێت. شاری سلێمانیی، لە ماوەی دەسەڵاتی کوردییدا، بەڕاستیی غەدری زۆری لێکراوە، بەبەراورد بە ناوچەکانی ژێر دەست پارتیی، هاوکات، یەکێتییش بەپێی پێویست، بەهۆی کوتلەکاریی حیزبییەوە، ئەو گرنگییەی پێنەداوە. گەڕانیش، بە ئەجێندای حیزبیی خۆی، لایەنی عاطیفیی ئەم مەسەلەیە دەورووژێنن، لەهەرکوێیەکدا، پێویست بکات، باسی دەکات و لەهەر شوێنێکیشدا لەگەڵ داوا حیزبییەکانیدا، ناکۆک بێت، چاوی لێ دەنوقێنێ. ئەمانە لە کاتێکدایە، کە ناوچەکانی سلێمانیی، گەرمیان، کەرکوک ،

باڵەکایەتیی و دەشتی هەولێر، زۆرترین بەشیان لە قەبارەی قوربانییدان، لە ئەنفال، کیمیایی و وێرانکردن بەرکەوتووە، کەمترین بەشیشیان لە داهاتی نیشتمانیی بەردەکەوێت.

ئەو هەموو جەختکردنەوەیە لەسەر هەولێر و دهۆک، لە بواری سیاسیی و ئابووریدا، لەسەر حیسابی سلێمانیی، گەرمیان و کەرکوک، هەرێمی کوردستان بەرەو تەواوکاریی(ئەنتەگریتیی) ، نابات، بەڵکو بەرەو لۆکاڵیزم، ناوچەگەرایی، طائیفییبوون، جیاکاریی و دابەشبوون، دەبات. سامانی سروشتیی هەرێم، موڵکی یەک شار، یەک بنەماڵە و یەک ناوچە نییە، بەڵکو موڵکی هەموو هاووڵاتییانی هەرێمە و پێویستە شارەکان و ناوچەکان وەکو یەک سەیربکرێن و لە دابەشکردنی داهاتەکانیشدا، لەیەکەوە نزیک بن. نیشتمان، بە حیزبی طائیفیی، ناوچەیی و بەرەبابیی، دروست نابێت، بە شیعاری نەتەوەیی بەتاڵ، جوڵاندنی عاطیفییانەی شەقام و نەڕەن□□ی ڕاگەیاندن دروست نابێ، بەڵکو بە لای کۆمەڵایەتیی، بە دروستکردنی ئینتیمای نیشتمانیی و وەلائی نیشتمانیی دروست دەبێت، بە مرۆقی نیشتمانیی و دوور لە خێڵ، ناوچە و شارچییەتی دروست دەبێت.
لۆکاڵیزم، شارچییەتیی و ناوچەگەرایی، هەر لە ئاستی حیزبە سیاسییەکاندا نییە، بەڵکو لە ئاستی نوخبەی ڕۆشنبیر، کەسانی ئەکادیمیست و ئەوانەی ئەهلی فیکریشن، بوونی هەیە. دەیان پرۆفەسۆر، دۆکتۆر، ڕۆشنبیر، نووسەر و خاوەن فیکرمان هەن، ناوی شارەکەی، ناوی قەضا، ناحیە و گوندەکەی، ناوی دەڤەری لەدایکبوونی، وەکو نازناوی خۆی بەکار دەهێنێت و شانازییشی پێوە دەکات. ئەمە مافێکی سروشتیی هەموو هاووڵاتییەکە، ناوچە و شار و شوێنەکەی خۆی خۆشبوێت، بەڵام کاتێک لەسەر حیسابی ڕەهەندە نیشتمانییەکان و جێۆگرافیای نیشتمان بێت، یان لەسەر حیسابی بە پارێزگابوونی هەڵەبجە و بە هەرێمبوونی سلێمانیی بێت، جگە لە لۆکاڵیزمێکی خۆخۆر، شتێکی تر بەیان ناکات.
کەیسی بە پارێزگابوونی هەڵەبجە و بەهەرێمبوونی شارەکان، ناساغیی و نانیشتمانییبوونی ئێمەی کوردی ئەوەندەی تر عەمەلیی کردەوە. ئەوانەی دژایەتیی بە پارێزگابوونی هەڵەبجەیان، بەئاشکرا دەکرد، کۆمەڵەی گەنجی خوێنگەرم بوون و هەندێ حیزب، هانی دەدان. ئەوەی جێگەی تێڕامانە، زۆربەی ئەوانەی دەیانویست ڕەخنە لەو میثۆدی ناڕەزایەتییانە بگرن، نەدەهاتن بە جورئەتەوە، ڕەخنە لە لۆکاڵیزم، ناوچەگەرایی و حیزبگەرایی لایەنە سیاسییەکان بگرن، بەڵکو بە زمانێکی گشتگیر، بەزمانێکی شیعریی و ڕۆمانسیی، گلەییان دەبەخشییەوە بەسەر هەموو لایەکدا، بێئەوەی هیچ حیزب و سیاسیی و

لایەن و تەنانەت ، بەچوونێکی تایبەتیش بەر ڕەخنە بدەن، بەدڵنیاییشەوە، ئەمجۆرە خوێندنەوانە، تەز لە گەردنی کەس نادات. کەسێکی نەتەوەیی کورد، ئەگەر ناسیۆنالیستبوون و سێکیولاربوونەکەی بیکوڵێنن، کەسێکی چەپ، ئەگەر مارکسیزمبوونەکەی، سووری کرد بێتەوە، نابێ ڕێگە بەخۆی بدات، دژایەتیی بەپارێزگابوونی هەڵەبجە بکات، بە بیانووی ئەوەی ئیسلامییەکان لەوشارەدا، ڕێژەیان بەرزە. ئەمە نەک هەر لێکدانەوەیەکی نانیشتمانییە، بەڵکو فۆبیایەکی سیاسیی و ئایدیۆلۆژییە بەرامبەر بە ئیسلام، بەپێچەوانەوە، خزمەتکردنی شاری هەڵەبجە، دابینکردنی هەلی کار و ڕێنانی ژێرخانێکی تۆکمە دەبێت کە گەنجانی ئەو شارە لە فەندەمەنتالیزمی دینیی و لە رادیکاڵیزمی ئیسلامیی دوور دەخاتەوە . هاوکات، هیچ حیزبێکی سیاسیی نابێ لەبەرئەوە قەڵس بێت کە ڕەقیبە سیاسییەکانیان، لە ئێستادا بە پارێزگابوونی هەڵەبجە، سوودمەند دەبن، ئەگەر ڕەهەندی نیشتمانیی لە مەغزی کورددا هەبێت، پێویستە، بە دوور، بییر لە بوعدی سیاسیی، ئابووریی، کولتووریی و جیۆگرافیی، بە پارێزگابوونی هەڵەبجە بکاتەوە. نابێ هەڵەبجە، وەکو پارادیمێکی خۆخۆریی سەیر بکرێت، بەڵکو دەبێ وەکو شەرعیەتێکی سیاسیی، جیۆگرافیی و ئیداریی، ئەو مافەیان پێڕەوا ببینرێ کە خۆیان ئیدارەی شارەکەی خۆیان لەناو جیۆگرافیای عێراق و هەرێمی کوردستاندا بکەن.

بە پارێزگابوونی هەڵەبجە، تەنانەت ئەگەر ببێ بەهەرێمی هەڵەبجەش لە داهاتووی نزیک و دووردا، بەستاندەردی ڕەهەندی نیشتمانیی، هیچ زیانێک بەشاری سلێمانیی ناگەیەنێت. بگرە پێشبڕکەی خزمەتگوزاریی، ئاوەدانیی و ڕێنانی ژێرخانی ئابووریی دەبێتە هۆی مونافەسەیەکی شەریفانە و ئازادانە بۆ برەوپێدانی هەرێمی کوردستان. هاوکات، بەپارێزگابوونی هەڵەبجە، سەرەتایەکە بۆ ئەوەی دیسەنترەڵایزی ناوچەکانی تری هەرێم بکرێ، بە تایبەت شاری هەولێر و قەضاکانی، دوور لەو ئینتەگرەیشنە ناساغڵەم و ساختەیەی لەنێوان هەولێر و بادیناندا هەیە.

بە هەرێمبوونی سلێمانیی و دواتریش هەڵەبجە و هەولێر، باڵانسی حیزبیی، طائیفیی و لۆکاڵیزمی هەندە حیزب، ئیحتیوا دەکرێ و ئینتیمای هاوڵاتییان بە شارەکەی خۆیان، ڕەهەندی نیشتمانیی وەردەگرێ. بەهەرێمبوونی سلێمانیی، بە سەر ئایندەی هەرێمی کوردستان، ئەگەرێکی ئیجابییەوە نابێ بەڕیتۆریکی نەتەوەیی، سلبیاتەکانی بە ترساندن و تەقاندنی خەڵک، زەقبکرێتەوە. سوودەکانی دیسەنترەڵایزی دەسەڵاتی سیاسیی، ئیداریی و ئابووریی هەرێم، بە

قازانجی گەلی کورد و نیشتمانی کوردستان و هاووڵاتیانی هەرێم دەبەت و بە زیانی حیزبە طائیفیی، پرۆکسیی، لەکاڵییەکان، بازرگانە سیاسیی و مافیاکانی بازاڕی نەوت و سامانی سروشتیی، دەبەت.

لەعنەتی سامانی سروشتی (نەوت و گاز)… دانا حمید

دەکرێ حکومەتی هەرێمی کوردستان بەو ژێرخانە بەهێز و بەپیتە ئابورییەی هەیەتی دەتوانێ ئابورییەکی بەهێز و سەقامگیر دەستەبەر بکات، لە ئەنجامی کارکردن و فەراهەمکردنی دەستی کاری شارەزاوە. ژیانێکی باشتر و ئاسودەتر بە نەوەکانی دوایی خۆمان خەزن بکەین. بەئەوەی لەکاتی رووبەرووبوونەوەی قەیرانە سیاسی و ئابوری و… هۆکارەکانی تردا، کە بەرۆکی میللەتەکەمان دەگرێ حکومەت بتوانێ لەڕێگەی پلانی درێژخایەنەوە بەر بەو قەیرانانە بگرێ و بتوانێ بەرگەیان بگرێت تاوەکو دۆخەکە ئاسایی دەبێتەوە.
ئەو سامانە سروشتییەی لە چەشنی نەوت و گاز و باقی پێکهاتە سروشتییەکانی تر لەژێر زەویدا هەن و، گەنجینەیەکی خەزنکراوە حکومەتی هەرێم ئەتوانێ لەکاتی قەیراندا کەڵکیان لێوەرگرێ بۆ میللەتەکەی. ئەویش لە لایەن دەستێکی شارەزاوە دەربهێنرێ و وەبەرهێنانی تێدا بکرێت و پاشان پاشەکەوت بکرێ، بەئەوەی لە دۆخی شپرزەی و شەڕ و قەیرانی درێژمەوددا بەکاریانبهێنێت.
وەک دەزانین لە دوایی ئەنفالکردن و کیمیابارانکردنی کوردانی باشور، لە هەر سێ پارچەکەی تر کوردستان روبەرووی نەهامەتی و خراپی گوزەرانی ئابوری بوویەوە، جاری واهەبووە پارچە نانێک نەبووە کە سکی خۆمانی پێ تێربکەین. بەڵام لە دوای راپەڕین و بەتایبەت لە ساڵی (١٩٩٢) کە حکومەتی بەعس دەسەڵاتی لە ناوچە کوردییەکان نەما و دوای ئەوە حکومەتی هەرێمی کوردستان دروستکرا، حیزبە کوردستانییەکان بەتایبەت پارتی و یەکێتی، وە باقی حیزبەکانی تر ئەیانتوانی بەهاوبەشی لەگەڵ چەندین کەسایەتی دەوڵەمەندی تر کوردستانی باشور بکەنە نمونەیەکی سەرکەوتووی ئابوری و ئیداری بەڕێوەبردن بۆ ناوچەکە، بەڵام ئەوەیان نەکرد لە پێناو پارە و هێزی زیاتر بوو بە شەڕیان و ژمارەیەکی زۆر لە هەردوولا شەهیدکرا. ئەمەش

جگە لە ماڵوێرانی گەڕانەوە بۆ دواوە هیچی تری سەوز نەکرد.
پارتی و یەکێتی ئەیانتوانی حکومەتێک دروست بکەن دووربێ لە دەستی حیزب و خەڵکی تەکنۆکرات بهێنن و بەیان بەڕێوەببات بەڵام ئەوەیان نەکرد. شێوازێک لە کارکردن لەناو حکومەتدا پەیدابوو، کە دەکرێ پێی بڵێین: دروستکردنی حکومەت لەناو حکومەتدا، کە شاراوە ئیشەکانی دەکرد و سەرتاپا پەلوپۆی حکومەتی گرتبووەوە. ئەم حکومەتە شاراوەیە (مەحسوبیەت و مەنسوبیەت) یەکێک بوو لە کۆڵەکە سەرەکییەکانی کە لە کۆتاییدا زەرەر و زیانێکی ئێجگار قوڵ و فراوانی لە کەرتی حکومەت و دا و تا ئێستاش بە شێوازێکی ناڕاستەوخۆ بەردەوامە و حیزب پەنای بۆ ئەبات، ئەمەش وادەکات حکومەت بەردەوام بێ قەرزاین و ناتوانین کێشە بنەڕەتییەکانی خەڵک چارەسەر بکەین. وەک دەزانین ئەمە ژێر و بانمان سامانی سروشتییە بەنرخ و بەبەهایە بەڵام جاری واهەیە دڵۆیەک نەوت نییە بیکەیتە چراوە بۆئەوەی هیچ نەبێ کەمێک دەوروبەرت رووناک بکاتەوە.
ئەوەی مەبەستی ئێمەیە کە حکومەتی هەرێمی کوردستان لەو ماوە زۆرەدا دەیتوانی زۆر کار بکات بەڵام نەیکرد و حیزب هەموو شتێکی تێکدا، بەتایبەت لە دوای ساڵی(١٩٩٢)ەوە بە پرسکردن بە دەوڵەتانی دراوسێ و دەرەوە وە ناردنی کەسانی ناوخۆ بۆ خول و راهێنان و… دواتر هێنانەوەیان بۆئەوەی لەو بوارانەدا کە پەیوەستن بە کەرتەکانی حکومەت بەکاربهێنرن وەک پسپۆر. بەڵام دروستکردنی شەڕی ناوخۆ لە نێوان هەردوو حیزبدا، ئەوەندەی تر دۆخەکەی ئاڵۆز کرد و قەیرانەکەی قوڵتر کردەوە، کە ئەو کاتە ئاگایی ئەوەشیان نەبوو کە نەوت و سامانی سروشتی و گاز و چەندین سەرچاوەی بەنرخی تر لەژێر زەویدا هەیە دەکرێ سودیان لێوەربگیرێ و بە بواری گشتی بەکاربهێنێت. بەڵام ئەمان واتە هەردوو حیزب بەرژەوەندی حیزبییان خستبووە پێش بەرژەوەندی میللەتەوە، هەموو شتێکیان دەکرد لە پێناو مانەوەی خۆیان بە هەرزانکردنی سامانی سروشتی کوردستان بە جیهانی دەرەوە، بێئەوەی بیر لەوە بکەنەوە کە گەرەنتی نییە ئەم سامانە سروشتییە تا سەر بمێنێ، بێئەوەی فیکر لە نەوەی ئایندە بکەنەوە کە ئەوانیش [illegible]ی ئێمەن و مافی ژیانیان هەیە.
هەردوو حیزب دوای چەندین شەڕی نەگریس لە نێوان یەکتردا و شەهیدبوونی چەندین ئینسانی باش لە نێوان هەردولادا، لە ئەنجامدا ڕێکەوتنی واشنتۆن چۆکی بە هەردوولایان دادا و ئاشتبوونەوەی گشتییان ڕاگەیاند. بەڵام دواتر دوو حکومەت هەبوو ئەوەش کێشەی ئیداری و بەڕێوەبردنی ئیشوکاری هاوڵاتیانی زیاتر قورستر کرد، واتە هەریەک لای خۆیەوە خۆی خۆجێی خۆی راگەیاند و بوونە خاوەنی ئابوری و سیادەی ئیداریی خۆیان. پاشان ئەم حکومەتە دەیتوانی بەو

ناھەمواریەشەوە کە ھەبوو لەو سەردەمەدا، ژیانی ئابوری خەڵک باشتر بکات و بژێوی ژیانیان بەو سامانە سروشتییەی کە لەژێر زەویدا ھەیە بەکاریبھێنێت لە خۆشگوزەرانی خەڵکەکەیدا.
حکومەتی ھەرێمی کوردستان دەیتوانی بەڕێکەوتن لەگەڵ بەغدادا کێشەکانی نێوانیان تاڕادەیەک چارەسەر بکەن و نەگەنە بنبەست، بەتایبەت لە مەسەلەی ئابوری و سامانی سروشتی ژێر زەویدا کە بریتییە لە نەوت و گاز و پێکھاتەکانی تر… بەڵام کێشەی پارە و سامان لەنێوان ھەردولادا دۆخەکەی بەرەو سەختتر برد و دوای ئەوەی ھەرێم ئامادە نەبوو نەوتەکەی رادەستی بەغداد بکات، بەغدادیش بەشە بوجەی ھەرێمی لە ساڵی (٢٠١٤) بڕی ئیتر ژیانی خەڵک لە باشور کەوتە ناخۆشیەکەوە کە نیوەمووچە دەدراو لەو نیوەیەش چواریان دەبڕی لە کەی دوازدە مانگەکە. پاشان ھاتنی شەڕی داعش ئەوەندەی تر دۆخەکەی ئاڵۆزتر کرد و خەڵک تەنھا بیر لە سەلامەتی و خۆپارێزی ژیانی خۆی دەکردەوە. کە ئەو قەیرانە ئابوریە دروستبوو حکومەت مووچەی دوازدە مانگەکەی پێنەئەدرا ڕێگەی (پاشەکەوت) ی گرتەبەر لە بەرامبەر فەرمانبەراندا، ئەوەش غەدرێکی گەورە بوو لە کارمەندانی ھەرێمی کوردستان کرا لە لایەن حکومەتەکەی خۆیەوە. کە لە سەرەتادا بەئەوەی بیربکاتەوە لەوەی کە سامانی سروشتی ژێر زەوی تەنھا موڵکی ئەم نەوەیەی ئەستا نییە بەڵکو نەوەکانی داھاتووترە، ئەبێ بیرلەوە بکەینەوە تەنھا پشت بە سامانی ژێر زەوی نەبەستین بەڵکو ڕێگەچارەی تری ئابوری بدۆزینەوە بەئەوەی بتوانین ئابورییەکی بەھێز بونیاد بنێین، ئەمەش بەوە دەبێ کە سیاسەت لە خزمەت ئابوریدا بێ نەک بە پێچەوانەوە. واتە حکومەت بیرلەوە بکاتەوە کەرتی تایبەت فراوانتر بکات و دەستی کار بۆ خەڵکی فەراھەم بکات نەک ئەوەی ھەمووی بکات بە فەرمانبەر و شوێنێک یان فەرمانگەیەک پێویستی بە دە فەرمانبەر حکومەت بیست فەرمانبەری بۆ دامەزرێنێت ئەمەش دەبێتە ھۆکاری گەندەڵی و پاشاگەردانی لە ئیدارەدانی حکومەتدا و بیرۆکراسیەت دەبێتە فەرمانڕەوا.
ئەمانە بۆ ئەڵێم: بەئەوەی بزانین ئەمانە شتی زۆر سەرەتایین جا بگات بەوەی کە حکومەتی ھەرێمی کوردستان بتوانێ سامانی سروشتی ژێر زەوی دەربھێنێ لە پێناو میللەتەکەیدا بەکاریبھێنێت و سودی ھەبێت بۆ خەڵکی. ئەوەش کارێکی فرەمەحاڵە و ئەستەمە لە ساڵێکدا بەرمیلێک نەوتی پێ دابین ناکرێ بۆ میللەتەکەی جا بگات بەوەی کە بتوانێ نەوت و سامانی سروشتی گاز و پێکھاتەکانی تری ژێرزەوی کە زۆرە و ئەکرێ سودی گشتییەکەی لە پێناو بەرژەوەندی گشتی ھاوڵاتیاندا بەکاربھێنرێت. بەڵام بەداخەوە لە دوایی (٣٠) ساڵ ھەشتا تروسکاییەک بەدیناکەین کە کرابێت لە بواری سامانی سروشتی

ژێرزەوییدا.
یەکێکی تر لەو کێشانەی کە حکومەتی عێراق رووبەرووی حکومەتی هەرێمی کوردستانی کردەوە، گرێبەستکردنی ئابوری بوو لەگەڵ تورکیادا بۆ ماوەی (٥٠) ساڵ ئەمەش گومانی تێدانییە کە حکومەتی عێراق لەم دۆسیە ئابوریەدا لەسەر حەق بوو، چۆن دەبێ هەرێم بەگەڕانەوە بۆ ناوەند بڕیاری گرێبەستکردن بدات لەگەڵ حکومەتی تورکیادا لە ئابورییدا، لە کاتێکدا کەس ناوەڕۆکی ئەو گرێبەستە ئابوریە نازانێت جگە لە چەند کەسێکی کەم، ئەمەش گومانی لای بەرپرسانی عێراق دروستکردوە نازانن ئەو هەموو سامانە سروشتییە لە نەوت و گاز پارەکەی بۆ کوێ ئەڕوات؟ کە بە نرخێک دەفروشرێ بە تورکیا کە زۆر زۆر کەمترە لە نرخی بازاڕی جیهانی.
بۆئەوەی ئاوڕی زیاتر بدەینەوە لە سامانی سروشتی وەک نەوت و گاز و ئەوانی تر… بە نمونە وەرئەگرین و شتێکی سەرەتایی کە لە توانایی ئێمەدا بێت باسی ئەکەین:
مەبەست لە سامانی سروشتی هەموو ئەو کانزا شل و رەقانەیە کە لە ژێر زەوی ناوچەکانی کوردستاندایە و بەتایبەت ناوچەی ئیدارەی سلێمانی زۆرترین سامانی سروشتی ژێرزەوی ئەکەوێتە ئەم ناوچەی ئیدارەی سلێمانەوە کە نزیکە بە وڵاتی ئێرانەوە.
مەبەست لە سامانی سروشتی بەتایبەتی نەوت و گاز وەهەریەک لەم دوو سەرچاوەیە ماهیەت و گرنگیەکی کاریگەری هەیە لەسەر جوڵەی ئابوری و بازرگانی و پیشەسازی نێوان وڵاتان. کە جوڵە و بەرهەمهێنان گەشە ئەکات، وەبەرهەمهێنان و سەرمایەگوزاری لە کەرتەکانی تردا ڕۆڵی پێشەنگ ئەبینن و دەتوانرێ پاشەکەوتیش بکرێ بەهۆی ئەوەی سامانی سروشتی بەتایبەت نەوت و گاز بەباشی لە لایەن دەوڵەتەوە کەڵکی لێوەریگراوە. بۆ نمونە ئێران هەموو گازەکەی زۆربەباشی بەکارهێناوە و کەڵکی لێوەرگرتوە بەڵام حکومەتی عێراق و هەرێم خۆشیان نازانن چی ئەکەن بەم سەروەتە نیشتیمانیە یە وزە و گرنگە بە بەلاش بە وڵاتانی دەرەوەی هەرزانفرۆش و هەراج ئەکەن.
بەم پێیە سامانی سروشتی لەڕووی سەقامگیری جیهانییەوە لەڕووی ململانێی هێزەکانەوە وە مسۆگەرگردنی گەشەی ئابوریەوە، ڕۆڵی خۆی هەیە لە سەقامگیری ئاسایشی ئابوری هەر دەوڵەتێکدا، لەڕووی جیۆپۆلەتیک و جیۆئیکۆنۆمیکیشەوە پێگەی بەرچاو و دیاری خۆی هەیە.
هەر دەوڵەتێک وزەی هەبێ، توانایی هەیە لە کۆتاییدا دەبێتە خاوەنی هێزی ئابوری و سەربازی لەگەڵ ئەو هێزانەی تر کە سەقامگیری وڵات پێکدەهێنن. سامانی سروشتی وەک هێزی نەرم دەتوانرێ لە بەرامبەر داگیرگاری وڵاتانی تردا بەکاربهێنرێ و ببێتە مایەی ئەمن و ئاسایش بۆ وڵات.

دەبێ پرسیارێک بکەین کاریگەرییەکانی سامانی سروشتی (نەوت و گاز و...) لەسەر داهاتووی حکومەتی هەرێمی کوردستان لەڕووی سیاسی و ئابورییەوە چییە؟ ئەم سامانە بۆ حکومەت ئەمەنە یان نا ئەو هەیمەنە و دەسەڵاتەی نامێنێت. گومان لەوەدانییە وەڵامەکەی ئەوەیە دەکرێ لە سەردەمێکدا ئەم سامانە سروشتییە کەمببێتەوە یان کۆتایی بێ، وە حکومەت دەبێ پلانی (ستراتیژی قوڵ)ی هەبێ لە بەرامبەر سامانی سروشتی لەکاتی بحران و قەیرانی ئابوری کە رووبەرووی ئەبێتەوە. وە بتوانێ چۆن پێش بەو قەیرانە ئابورییە بگرێ لەسەر پێی خۆی بوەستێ وە بەرهەمی ناوخۆی لە کەرتەکاندا پەرە و گەشە پێبدات و پشت بە بەرهەمی دەرەوە کەمتر ببەستێ، ئەمەش وادەکات خەڵک بتوانن لە ئاییندا بەو بەردەستە کەمەی هەیانە لە ڕووی ئابورییەوە خۆیان بژێنن و سامانی سروشتیش لە کاتی تەنگانە و قەیرانی درێژخایەندا کەڵکی لێوەرگرن.

حکومەتی هەرێمی کوردستان خاوەنی سامانی سروشتی زۆرە وە ڕێژەی ئەوەی ئێستا لەو سامانە هەیە بەڕێژەی (٧٥%) دەکەوێتە ناوچەی سلێمانییەوە، بەڵام چەندە ئەم ڕێژە سامانە سروشتییە زۆرە لەم ناوچەیەدا هەیە، بەگوێرەی خۆی خزمەتگوزاری لە لایەن حکومەتەوە پێشکەش ناکرێ، واتە جۆرێک لە سزا لە بەرامبەر ئەم ناوچەیە جێبەجێ دەکرێت. سزای ناعەدالەتی لە بەرامبەردا پەیڕەو دەکرێ کە دەکرێ بە سزای (ناعەدالەتی ئابوریی/ جوگرافی) ناوی ببەین.

چەند ساڵێک لەمەوپێش لە پارێزگای سلێمانی- شارۆچکەی چەمچەماڵ کانیاوێک لە وەرزی بەهاردا تەقی و ئاوێکی زۆری لەوەهەڵئەقوڵا، خەڵک وایانزانی ئەم ئاوە و لەم گەرمەسێرەدا هەڵقوڵاوە بە کاری کستوکاڵ و ئاودێری باشە، بەڵام دواتر ئاوەکە ئەوەندە زۆربوو کە لەگەڵ ئاوەکەدا گڕی ئاگریشی لەوە ئەهاتەدەر، دواتر لیژنەی پسپۆڕی دەرەوە هاتن سەیریان وتیان ئەمە گازە و زۆریش بەناوبانگە گازەکەی، بەڵام بەداخەوە چونکە حکومەت پلانی ستراتیژی نییە تاوەکو ئێستا ئەو گازە هەروا لەو ناوچەیە وەک گۆماوی لێهاتوە و هیچی تر سودی لێنابینرێت.

شتێکی تر هەیە لە لایەن حکومەتەوە دەرهەق بە سنوری سلێمانی و ئیدارەی گەرمیان پەیڕەو دەکرێ کە زۆربەی سامانی سروشتی هەرێم دەکەوێتە ئەم ناوچەیەوە، بەڵام ئەوەی حکومەت پەیڕەوی ئەکات بەرامبەر ئەم ناوچەیە بریتییە لە (ناعەدالەتی ئابوری/ جوگرافی) کە لە خوارەوە ئاماژەی پێئەدەین:

ناعەدالەتی ئابوری/ جوگرافی

وەک دەزانین هەرێمی کوردستان خاوەنی سامانێکی سروشتی دەوڵەمەند و بەپیتە هەوڵێک هەیە بەئەوەی ناوچەیەک زیاتر ئاوەدان بکرێتەوە و

ناوچەیەکی تر کەمتر و ئاوان بکرێتەوە و خزمەتگوزاری کەمتری پێبگات ئەمەش شکستی سیاسەتی ئابورییە پێش هەر شتێک بەچاوی حیزبی سەیری هاونیشتیمانیانی وڵاتەکەی خۆی ئەکات.

١- ناعەدالەتی ئابوری: ئەوەیە کە حکومەت گرنگی و بایەخ بە ناوچەیەک بدات و ناوچەیەکی تر فەرامۆش بکات لەسەر حسابی ناوچەکەی تر، لە ڕووی خزمەتگوزاری و ئاوەدانکردنەوە. یان گرنگیدان بە ناوچەیەک لەسەر حسابی ناوچەیەکی تر، سەرەڕای ئەوەی ئەو شارەی کە پشتگوێ دەخرێ خاوەنی زۆرترین سامانی سروشتی و وزەیە، بەڵام وەک ئەو شارانەی تر خزمەت ناکرێ لەڕووی ئابورییەوە. ئەمەش شێوازێک لە ناعەدالەتی ئابورییە کە حکومەت پەنای بۆ ئەبات کە دەکرێ بە "ناعەدالەتی ئابوری" ناوزەدی بکەین.

٢- ناعەدالەتی جوگرافی: ئەمەش ئەکرێ کە تەواوکەری ناعەدالەتی ئابوری بێت کە حکومەتی هەرێم لە هەولێر لە بەرامبەر خەڵکی سلێمانی و ئیدارەی گەرمیاندا پەیڕەوی دەکات. ئەو دەزگایانەی کە بریتیین لە دەزگای ئامار و سەرمایەگوزاری و وەبەرهێنان، لە هەولێر لەڕێگەی ئەو ئامارانەوە ئاماری ورد و دەقیق ناخاتە بەردەست بەئەوەی بە شەفافی ئامارەکان بزانرێت و کاری لەسەر بکرێت. ئەمەش وادەکات ناوچەکانی سلێمانی و گەرمیان لەڕووی خزمەتگوزاری و کۆی جومگەکانی گشتی ژیانی هاونیشتیمانیانەوە لەژێر ئاستی هەولێر و دهۆک لەدواوە بێ و وەک ئەوان خزمەت نەکرابێ، ئەمەش ناعەدالەتییەکی سەرتاپا ناحەق و جوگرافییە کە دەرهەق بە خەڵکی ئەم دەڤەرە دەکرێت.

بەتایبەت ناعەدالەتی ئابوری و جوگرافی جیاوازییەکی دروستکردوە لەنێو خەڵکی سادە و دەوڵەمەندا، واتە جیاوازییە چینایەتییەکە زۆر ناحەق و لەبەرچاوە کە چینی ناوەند نەماوە ئەوەی هەیە دەوڵەمەندێکی لەڕادەبەدەرە و بژێوی لە ئاستی زۆر راقیدا ژیان بەسەر دەبات و ئەوی تر لە خەڵکی هەژارە کە ژیانێکی مەرگەسات و پڕوکێنەر بەسەر دەبات.

حکومەتی هەرێم ئەتوانێ ئەم ناعەدالەتیە ئابوری و جوگرافییە کەمتر بکاتەوە ئەویش لەڕێگەی شۆڕکردنەوەی دەسەڵاتەکانی لە مەرکەزەوە بۆ لامەرکەزیەت، واتە هەر شارێک خۆی بەڕێوەبەرە و لامەرکەزیەتی ئیداری خۆی جێبەجێ بکات. ئەمەش کار ئاسانیەکە بۆ حکومەت، و حکومەتی ئیداری ئەو ناوچەیە بەو بودجەیەی هەیەتی ناوچەی خۆی خۆیەتی دەتوانێ بەڕێوەببات. باشتر و خەمخۆرانەتر ، بارێکی خۆشگوزەرانتر بۆ خەڵکەکەی دابینبکات. و قورسی و ئەرکەکی زەحمەتیش لەسەرشانی حکومەت کەمتر بکاتەوە.

دەرئەنجام:

بۆئەوەی حکومەتی هەرێمی کوردستان بتوانێ لانی کەم خەڵک ئاشتبکاتەوە لەو ئەو بوجە زەبەلاح و ناپێویستەی کە لە شتی بێکەڵکدا سەرفی ئەکەن، راگرتنی بوجە واتە خەرجییەکان کەمبکرێتەوە و داهات زیاد بکرێت. وە ئەو لەشکرە لە مووچەخۆر کە زۆربەی بندیوارە و حساب و کتابی لەگەڵدا بکرێ و خەڵکی شیاو لە شوێنیان دابنرێ کە هەندێکیان وەهمین و بوونیان نییە. وە کەرتی تایبەت بەهێز بکرێ و هانای خەڵک بدرێ کاری تێدا بکات بەهاوکاری حکومەت. وە کەرتی پیشەسازی لە شارەکان و کشتوکاڵ لە لادێیەکاندا زیندوو بکرێتەوە، بەوەی وا لەخەڵک بکەن کە کۆچ نەکەن بۆ شارەکان و لادێکان چۆڵ بکرێت، بەڵێ داینەمەی حکومەتی هەرێم ئەوەیە کە پاڵپشتی گوندەکان بکات و کەرتی کشتوکاڵ و ئەو بوارانەی تر کە ئابوری حکومەتی هەرێم رادەگرن و بەهێزی دەکەنەوە پاڵپشتیان بێت. کە پێوست لە لادێکاندا زیندوو بکرێتەوە حکومەت بۆ پێدانی کەرەستەی پێویست ژیانەوە لە لادێکانەوە بۆ شارەکان دەستپێبکاتەوە.

نووسینی: دانا حمید

سەرچاوە:

١- حکومەت و سامانی سروشتی لە هەرێمی کوردستان، نووسینی: د: سەردار عزیز، لبنان، ٢٠١٣.

٢- ناعەدالەتی جوگرافی، نووسینی: بەیار عومەر عبداللە، سلێمانی، ٢٠١٦.

گفتوگۆ لەگەڵ نووسەر مەریوان سەڵاح حیلمی

مەریوان سەلاح حیلمی:

ئەدەبیاتی منداڵان بریتیە لە بابەتی فرە جۆر و فرە ڕەهەند

بۆ زیاتر بایەخ و گرنگیدان بەبواری پەروەردە و ئەدەبیاتی منداڵان، وە ئاوڕدانەوە لە کەسایەتییەکانی ئەو بوارە، بە پێویستمان زانی ئەم دیمانەیە لەگەڵ بەڕێز”م. مەریوان سەلاح حیلمی” ی نووسەری بواری پەروەردە ساز بدەین.

سازدانی: ڕۆستەم خامۆش

پرسیار: ئەدەبیاتی منداڵان چیەو وە بەڕێزت چۆن پێناسەی دەکەیت؟

وەڵام: ئەدەبیاتی منداڵان بریتیە لە بابەتی فرە جۆر و فرە ڕەهەند، وەجۆرێکە لە چالاکیی ئەدەبیی و هونەریی و هزری، کە بۆ منداڵ دەنووسرێ. ئەدەبیاتی منداڵان بریتیە لەو ئەدەبەی، کە تایبەت بۆ منداڵ دەنووسرێ بۆ ئەوەی جیهان بدۆزنەوەو لە منداڵیدا هۆشیارتربن و لە گەورەییدا هەوڵی گۆڕینی بدەن.

پرسیار: کێن ئەوانەی دەبێ بۆ منداڵان بنووسن، یان هەموو شاعیر و نووسەرێک دەتوانێ بۆ منداڵان بنووسێ؟

وەڵام: ئەوانەی بۆ منداڵ دەنووسن:
1ـ ئەگەر لەبواری پەروەردەدا کاربکەن.
2ـ ئەگەر خۆیان منداڵیان هەبێت.
ئەوا زۆر باشترە، بەڵام ئەو دوو خاڵە مەرج نین بۆ ئەوەی شاعیر، یان چیرۆکنووس، یان… هتد سەرکەوتن لەبوارەکەدا بەدەستبهێنن، ئێمە نمونەمان هەیە لەم بارەیەوە، وەك: "لەتیف هەڵمەت" نە لەبواری پەروەردەدا کاری کردووەو نە منداڵیشی هەیە، کەچی یەکێکە لە شاعیرە سەرکەوتووەکانی بواری منداڵان و پەروەردە، هەروەها "کاکەی فەلاح"مان هەیە، کە لەبواری پەروەردەدا کاری نەکردووە، بەڵام شاعیرێکی سەرکەوتووی بواری پەروەردەی منداڵانە.
بەکورتی دەبێت شاعیری بواری منداڵان ڕۆشنبیرییەکی گەورەی هەبێت لەوبوارەدا، هەمیشە چاودێر و خوێنەرێکی وردی بواری پەروەردەی منداڵان بێت، بەتایبەتی و ئەدەبیات بەگشتی، واتە تەنیا بەهرەی شاعیریی بەس نییە، بەڵکو دەبێت ئاگای لە هەستیاریی قۆناغەکانی منداڵیی هەبێت.
ئەڵبەتە هەموو شاعیرێك و نووسەرێکیش ناتوانێ شیعر، یان هەر بەرهەمێکی ئەدەبی بۆ منداڵان بنووسێت، چونکە بابەتی پەروەردەی منداڵان هەتا بڵێی قورس و بەرپرسیارێتیە، ئەگەر شاعیرێکی ئاسایی بابەتێکی خودی بۆ نمونە: (تەنیایی) خۆی بکات بە شیعر و ئاسایی بێت ئەوا بۆ شاعیرانی بواری پەروەردەی منداڵان ئاسان نییە، کە پەلاماری هەموو جۆرە بابەتێکی بدات و بەرهەمێکی لێ دروستبکات، شیعری بواری پەروەردە بریتییە لە ئامانج، ئامانجێك پێشتر لەرووی فیکرییەوە لەدایك دەبێت و دواتر شاعیر دەیخاتە قاڵبی شیعر، یان چیرۆك، یان هەر بەرهەمێکی تری ئەدەبییەوە بێت، بۆیە بەرهەمی بواری منداڵان بەرپرسیارێتی قورستر و بەئەرکترە، چونکە بۆ نمونە

تێ، کە شیعرێك بۆ مناڵی 6 ساڵان دەنووسیت کاتێ بۆ یەکەمینجار دەچێتە قوتابخانە، با ئەو مناڵە شەش ساڵەیە لە ساڵی ئایندەدا بچێتە قۆناغێکی تر، یان تەمەنی ببێت بە حەوت ساڵیی، بەڵام شیعرەکە هەر دەمێنێتەوە، چونکە ساڵی داهاتوو مناڵی شەش ساڵیی شوێنی ئەو دەگرنەوە.

ئەگەر زۆر درێژەی نەدەینێ مەرج نییە ئەوەی شاعیر و نووسەرێکی باش بێت ئەوە مانای ئەوە نییە بتوانێ شیعر و بابەتی مناڵان بنووسێت، بۆیە لەشاعیر و نووسەراندا تەنیا چەند کەسێك نەبێت زۆرینەیان گرنگیان بەم بوارە نەداوە، بۆیە ئەوەی لەبواری پەروەردەی مناڵاندا دەنووسێت دەبێت خولیایەکی گەورەی هەبێت بۆ ئەم ئیشە، واتە بە کارێکی ئاسان و کاتیی نەزانێت، بەڵکو بەکار و ئەرکێکی مەزنی بزانێت.

پرسیار: چۆن بوو ئاوڕت لە ئەدەبیاتی منداڵان دایەوە، ئایا جگە لە لێکۆڵینەوە لەسەر شیعری منداڵان، لە بارەی چیرۆکی منداڵان و ڕۆمانی مێرمنداڵانیش نووسین و لێکۆڵینەوەت کردووە؟

وەڵام: بەڕێزم من ئاوڕێکی ئەوتۆم لە بواری پەروەردەدا بۆ مناڵان نەداوەتەوە، بەڵکو من ئاوڕی جدیم لە گرنگیی پەروەردەو کەمتەرخەمیی دەسەڵات و نووسین و لێکۆڵینەوە دژی دەسەڵاتی کوردی داوەتەوە، واتە من چاك ئەوەم زانیوە، کە تەمەنی مناڵ تەمەنێکی و گرنگ و لە زێڕ بەنرخترە، وە شتێك لەگرنگی پەروەردە شارەزام، وە بەوردی چاودێری کارەکانی حکومەت ئەکەم، کە لەدوای ساڵی 1991وە تاوەکو ئێستا چۆن پەروەردەی نابووت کردووە، بۆیە من وەك تاکێك ئەوەی، کە پێم کرابێت بۆ هۆشیارکردنەوەی مامۆستایان و خێزان و کۆمەڵگە و هەروەها پێشخستنی پەروەردە لەکوردستاندا ئیشم کردووەو سێ کتێبی لێکۆڵینەوەو رەخنەم لەبواری پەروەردەدا چاپکردووەو دەیان چاوپێکەوتنی تەلەفیزیۆنی و رادیۆیی و رۆژنامەیی و…هتد لەم بارەیەوە ئەنجامداوە، بەکورتی من کە بابەت ئەنووسم بۆ دوو مەبەستی سەرەکییە یەکەمیان هۆشیارکردنەوە دژی دەسەڵاتی کوردی، کە نوقمە لە گەندەڵی و دزی و دژی پەروەردەو شتی جوانە، دووەمیان بۆ تەمەنی گەورە ئەنووسم، واتە بۆ مامۆستایان و خێزان و کۆمەڵگە بە شێوەیەکی گشتی بۆ ئەوەی ئەو شتانە بخەمە روو، کە رەنگە لای کەسێکی سادە نەبیستراو بێت، یان دەرکی پێ نەکردبێت، چونکە ئێمە لەناو چەقی ئیشەکەدا دەژین وردتر لە هاوڵاتییەکی ئاسایی هەست بەشتەکان دەکەین، ئەمە جگە لەوەی کە گرنگی زیاتر بە خوێندنەوەو چاودێری کردن دەدەین، واتە زۆر ناچار نەبین، نەقسە دەکەین، نە دەنوسین،

تەنیا بە شێنەیی دەخوێنینەوە.
لەبارەی نوسین و لێکۆڵینەوە لەبواری پەروەردەی منداڵان، لە راستیدا رەخنەگر و نووسەرمان کەمە، کە ئاوێ لەم گەنجینەیە بداتەوە و بتوانێ شیکارییەکی گرنگ بۆ بابەتەکان بکات، بۆیە من زۆرجار لەناچاریی، یان زۆر جار لە گرنگیدان بەدەقێك ئەو کارە ئەکەم، ئەوەی من کردوومە لەم بوارەدا بۆ چەند مەبەستێکە
یەکەمیان: وەك چۆن "ئەحمەدی خانی" لە مەم و زینەکەیدا دەڵێ مەم و زینم کردووە بە بەهانە بۆ ئەوەی، ئەوەی لەدڵمدایە بینوسم، منیش هەروەها زۆرجار دەقێکی شیعری دەکەم بە بەهانە بۆ ئەوەی، ئەوەی پێویستە بینوسم و خەڵکی لێ ئاگاداربکەمەوە.
دووەمیان: گرنگیدان بە شاعیرەکەیە، بۆ ئەوەی بەردەوام بێت لە پێشکەشکردنی دەقی جوان بۆ مناڵان، چونکە کەمتەرخەمیی هەیە لەلایەن دەسەڵاتەوە، بۆیە ناچارین پشتی شاعیران بگرین بۆ ئەوەی بابەتی گرنگ پێشکەشی منداڵانی کورد بکەن.
سێیەم: ئەگەر کەم و کوڕییەك لە شیعرەکەدا هەبێت بیخەمە روو، بەڵام بە ئەنقەست زۆر لەسەر ئەمە نەڕۆیشتووم، چونکە لێکۆڵینەوەکانی من لەم بوارەدا تایبەتە بە رەخنەی راڤەیی، چونکە دەمەوێت لەڕێی راڤەوە سەرنجی خوێنەر ڕابکێشم و زیاتر مەبەست بپێکم، هەروەها رەخنە هەر دەرخستنی کەموکورتی نییە، بەڵکو خستنە رووی ئەو جوانیانەیە، کە خوێنەرێکی سادە هەستی پێناکات، بەکورتی رەخنەی راڤەیی مامەڵە لەگەڵ سەرتاپای ناوەڕۆکی دەقەکە دەکات، نەك یەك دێڕ و دوو دێڕ.
لەبارەی رەخنەو لێکۆڵینەوە لە بواری چیرۆك و رۆمان، کورد نەك بۆ مناڵان بەڵکو بۆ گەورانیش رۆمانی کەمە بە بەراورد بە رۆمانی دراوسێ و جیهانییەکان، بەڵام من پێشتر بابەتی رەخنەییم لەسەر شانۆ و تەمسیل و حەلقە نووسیوە، بەڵام هی مناڵان نا، بەڵکو هی گەوران، بەڵام بۆیە گرنگیم بە شیعر داوە, چونکە شیعر زیاتر دەتوانێ بچێتە ناو خەڵکەوەو کێش و مۆسیقای هەیە، بەڵام گرفتەکانی ژیان بە بەربڵاوی دەرفەتی ئەوەی نەداومەتێ، کە کار لە سەر چیرۆك و رۆمانی مناڵان بکەم، ئەمە مانای ئەوە نییە کە بڕوام نایکەم.

پرسیار: لە هەندێ لە لێکۆڵینەوەکانتدا، گرنگیت بە شیعری پەروەردەیی منداڵان داوە، ئەمەیان بۆچی؟

وەڵام: ئەوەی کە زیاتر گرنگیم پێداوە لێکۆڵینەوەو رەخنەیە لەبواری پەروەردەدا، واتە نوسینەکانی من بەپلەی یەکەم رەخنەو لێکۆڵینەوەیە لەبواری پەروەردەدا، نەك لەڕێی دەقێکی شیعرییەوە،

هەروەها لە 30 ساڵی رابردوودا گرنگیم بە گەلێ بابەت داوە وەکو: مافەکانی ژن، کە رەنگە زیاتر لە 100 گۆشەم لەسەر نووسیبێت، هەروەها بابەتە کۆمەڵایەتییەکان و سیاسییەکان، هەروەها بابەتی زمانەوانیی و فۆلکلۆریش، رەنگە ئەمە کەمێك مایەی پێکەنین بێت، بەڵام راستیت بوێ ناچاریی وەهای لێکردووم، کە دەست بۆ ئەو هەموو جۆرە بابەتانە بەرم، بۆنمونە چەند ساڵێك لەگەڵ هاوڕێیەك یان دووان و سیان خەریکی دەرکردنی رۆژنامە بووین، ناچاربووین فێر بین چۆن بابەت دابەش دەکەیت بەسەر لاپەڕەکاندا، یان لەدەرکردنی رۆژنامەدا هەر ئەوە نییە، کە خەڵك بابەتت بۆ بنوسێت و تۆ بڵاوی بکەیتەوە، بەڵکو دەبێت بۆ هەر لاپەڕەیەك، کە تایبەتە بە شتێك بۆ نمونە لەم ژمارەیەدا هیچ بابەتێکت بۆ نەهاتووە لەسەر لاپەڕەی پەروەردە دەبێت خۆت حازری بکەیت، ئیتر ئایا چاوپێکەوتن بێت، یان ریپۆرتاژ، یان وتار، یان تەکلیف لەکەسێك بکەیت بۆت بنوسێت.

بەڕێزم سەیرکە ئێستاکە خوێندنی ئۆنلاین دەستی پێکردووە، ئیشی رۆژنامەو گۆڤار ئەوەیە بێت مەلەف لەسەر ئەمە دروستبکات، یەکەم چاوپێکەوتن بکات، دووەم وتار لەم و لەو وەربگرێت و بیخاتە مەلەفەکەوە، سێیەم راوبۆچوونی هاوڵاتیان و خێزان وەربگرێت، جا کەواتە ئەوەی رۆژنامە، یان گۆڤارەکە دەردەکات دەبێت بەدوای ئەمانەدا بچێت، چونکە دەرکردنی گۆڤار و ڕۆژنامە وەك نەشرەی مەکتەب نییە هەر کەسێ هەڵسێ و شتێ هەڵواسێت.

بەڵام ئەگەر لەمن دەپرسیت ئایا نووسەر لە هەموو بوارێکدا بنووسێت باشترە، یان تەنیا لەبوارێکدا، ئەڵبەتە تەنیا لەیەك بواردا بنووسێت، واتە خۆی تەرخان بکات بۆ یەك شت بۆ ئەوەی بتوانێت کۆنترۆڵی بکات.

پرسیار: تۆ، وەک شارەزایەکی بواری پەروەردە، پێت وایە ئەو شیعرانەی لە کتێبی خوێندنەوەی کوردی جێیان کراوەتەوە لەسەرجەم پۆلەکان، هەموویان شیعری پەروەردەیی بن؟

وەڵام: بۆ ئەم پرسیارە دەبێت پیاچوونەوەیەکی ورد بە کتێبی خوێندنەوەدا بکەین، وە دەبێت پەنجە بخەینە سەر کتێبی کام قۆناغ؟ بەڵام ئەوەی من سەرنجم دابێت ئەو شیعرانەی بڵاوکراونەتەوە لە کتێبی خوێندندا بەشێوەیەکی گشتی باشن، بەڵام شیعریشی تیایە کە وەك پێویست نییە و پێویستە بە شیعری باشتر جێگەی پڕبکرێتەوە.

پرسیار: بەڕێزت وەک نووسەر و لێکۆڵەرێک لە بواری پەروەردەو ئەدەبیاتی منداڵان، چۆن دەڕوانیتە ئەدەبیاتی منداڵانی کورد و لە چ ئاستێکیدا دەبینی؟

وەڵام: ئەدەبیاتی بواری منداڵان تاوەکو ئێستا شوێنی خۆی نەکردۆتەوە لە ناو ئەدەبیاتی کوردیدا بەگشتی، لای من تاوەکو ئێستا لە ئاستێکی باشدا نییە، بەڵام ئەوە ناگەیەنێ کە بڵێین شاعیران و نووسەران هیچیان نەکردووە، بە پێچەوانەوە هەوڵی جوان و بابەتی باش هەیە، بەس ئێمە ئەمانەوێ باشتر بێت، بەچی باش دەبێت؟ بەوە باش دەبێت کە سەرجەم کۆمەڵگا بە حوکمڕان و هاوڵاتییەوە کە پەروەردە ببێت بە خەمی گشتی هەمووان.

پرسیار: بۆ دید و بۆچوونی بەڕێزت، بۆچی تا ئێستا وەک پێویست لێکۆڵینەوە لە بارەی ئەدەبیاتی منداڵان نەکراوە و ئەوەی دەبینرێش زۆر کەمە؟

وەڵام: بەڕێزم لێکۆڵینەوە بابەتێکی قورسە، کورد بە شێوەیەکی گشتی کەمتر دەستی بردووە بۆ شتە قورسەکان، بۆ نمونە رۆمان، لەبەر ئەوە دەبێت لە زانکۆکانی کوردستان ماستەر و دکتۆرا پێبگەیەنرێت بۆ ئەوەی ورد ورد لێکۆڵینەوە لەبواری مناڵان گەشەبکات، واتە ئەو هەوڵانەی کەدراون هەوڵی تاکە کەسیین، بۆ ئەوەی ئەمە گشتگیر بکرێ، دەبێت لە زانکۆ و پەیمانگاکان گەشەی پێ بدرێ بۆ ئەوەی ئیشەکە بەربڵاو بێت.

پرسیار: هەندێ لە شارەزایانی بواری ئەدەبیاتی منداڵان دەڵێن: وەک پێویست ڕەخنەگرمان لەو بوارەدا نییە و هەر وەکو نەبوو وایە، بەڕای تۆ هۆکارەکەی چییە؟

وەڵام: بەڵێ راستە، وەك چۆن شیعر و نووسینی بواری منداڵان لەم بوارەدا جێی خۆی نەکردۆتەوە و بە شتێکی ئاسان و لاوەکیی سەیر دەکرێ، بۆیە بۆ رەخنەکەش هەمان بۆچوون هەیە، کە من لام وایە پێچەوانەکەی راستە, چونکە لەکۆمەڵگەدا دەبێت هەموو شتێك واتە خاڵی یەکەم, کە پێویستە گرنگی پێبدرێ منداڵان و نوسین و دنیای منداڵانە، ئینجا شتەکانی تر دێن، بەڵام لە کوردستاندا ڕێك پێچەوانەی ئەمە دەبینین.

پرسیار: وەکو دەزانین کتێب لە بارەی ئەدەبیاتی منداڵان کەم نووسراوە بۆ زمانی کوردی، چ لە ڕووی: مێژوویی، لێکۆڵینەوە، ڕەخنە، یان چۆن نووسین بۆ منداڵان، یاخود هەر بابەتێکی پەیوەست بەو بوارە، کەواتە کەسێک بیەوێ خۆی شارەزا بکات، وەک پێویست سەرچاوەی دەستناکەوێ، بۆ ڕای بەڕێزت چارەسەر چییەو چی بکرێ باشە؟

وەڵام: نەك بۆ ئەوەی باست کردووە بۆ زۆر شتی تر کتێبخانەی کوردی

لاوازە، بۆ نمونە بواری زمانەوانیی، تۆ بچۆ سەرێك لە كتێبخانەكانی ناوبازاڕ بدە لە سلێمانی و هەولێر بزانە دوو كتێبی زمانەوانییت دەستدەكەوێت؟

بەڕێزم چارەسەر لەم قۆناغەدا نییە، چونكە هەوڵەكان تاكە كەسیین، هیچ هاندانێك نییە، چارەسەری ئەم ئیشە بە بەرنامە دەكرێ، بۆ نمونە لە زانكۆ قوتابی بۆ ئامادەبكەیت، لە ماستەر و دكتۆرا توێژەری بۆ دروستبكەیت، هەروەها لە وەزارەتی ڕۆشنبیریی دەستی ئەو كەسانە بگرێت، كە دەیانەوێ لەو بوارانەدا بنووسن كە كتێبخانەی كوردی پێویستی پێیەتی، واتە كورد پێویستی بە چییە ئەوا هەوڵی بۆ بدرێ، بۆ نمونە ئەو كەسەی كتێبێك لەبواری منداڵاندا ئامادەدەكات ئەوا شوێنێك هەبێت بۆی چاپ بكات، هاوكاریی مادی و مەعنەوی بكات، ئەمانە لەكوردستاندا نین، بۆیە نووسەرانی كورد بە شێوەیەكی گشتی دەبێت خۆی بابەت بنوسێ، خۆی چاپی بكات، خۆی دابەشی بكات، باشە ئەم هەموو هیلاكیی مادیی و مەعنەوییە بەكێ ئەكرێ و سەرەنجامیش خوێنەری نەبێت.

پرسیار: لە بەردەوامیی و درێژەدان بە لێكۆڵینەوە لەسەر شیعری منداڵان، پڕۆژە و پلانت چییە بۆ داهاتوو؟

وەڵام: پڕۆژە و پلانم ئەوەیە كە بەردەوام بم لە نووسین و لێكۆڵینەوە، من هەرگیز ناتوانم دەست لە پڕۆژە پەروەردەییەكان هەڵگرم، هەر جارەی لە دەرگایەكەوە دێمە ژورەوە بۆ خزمەتی منداڵان و پەرورەدە بەگشتی لە كوردستاندا، چونكە لە گرنگیی ئەم بابەتە تێگەیشتووم، بەڵام جیاوازیی من لەگەڵ شاعیرێكی بواری منداڵاندا ئەوەیە نووسینەكانی من ئاڕاستەی دەسەڵات و خێزانەكان دەكرێن، بەڵام شاعیری بواری منداڵان و پەروەردە ئاڕاستەی منداڵی دەكەن، هەردووكیان وەك یەك گرنگە، دیارە ئەوەی شاعیرەكە راستەوخۆ بو سوودی منداڵانە، رەخنەو لێكۆڵینەوەی منیش بۆ شكاندنی قفڵی ژەنگاویی ئەو كەسانەیە كە لەگرنگیی پەروەردە تێنەگەیشتوون، یان تێگەیشتوون و وەك هەولێریەكان قسەیەكی جوانیان هەیە، كە دەڵێن خۆیان لە گێلی دەدەن.

پرۆفایل:

مەریوان سەلاح حیلمی

1ـ لە ساڵی 1969 لەخێزانێكی خوێندەوار و ڕۆشنبیر لە شاری هەڵەبجە لەدایكبووە.

2ـــ لـە ساڵـانی 1986 -1990 لەکۆلێـژی ئـادابی زانکۆی سـەلاحەدینی هەولێر بەشی زمان و ئەدەبی کوردی خوێندوویەتی و بە پلەی (زۆر باش) تەواوی کردووە.

3ـــ لـەدوای راپەڕـین بۆتـە مامۆـستای کـوردی لـە دواناوەنـدی و ئامادەییەکانی شاری سلێمانی.

4ـ بۆیەکەمینجار لە مێژووی سنووری بەکرەجۆی پارێزگای سلێمانی، قۆناغی ئامادەیی کوڕانی کردۆتەوە بەناوی هەزارمێرد و دواتر ناوەکەی گۆڕا بۆ روشدی عەلی شەریف.

5ـــ تـاوەکو ئێـستا سـێ کتێـبی لەبـواری پـەروەردە چـاپکردووە بەناوەکانی:

1ـــ لەبـارەی پـەروەردەوە، 2ـــ پـەروەردەو گۆڕـین، 3ـــ وتـارە پەروەردەییەکان.

6ـ خاوەنی دەیان لێکۆڵینەوەی پەروەردەیی و ئەدەبیی و سیاسیی و کۆمەڵایەتییە.‌

7ـ چەندین بەرهەم و کتێبی پەروەردەیی و لێکۆڵینەوەی ئەدەبیی ئامادەیە بۆ چاپکردن.

8ـــ بەدرێژایـی ساڵـانی دوای راپەڕـین نزیکـەی 20 سـاڵ کـاری رۆژنامەگەریی کاغەزی کردووەو لەزۆربەی رۆژنامەو گۆڤارەکاندا بابەت و نوسین و رەخنەی بڵاوکردۆتەوە، بەتایبەتی رۆژنامەکانی: (هاوڵـاتی، ئـاوێنە، هـاوبیر، رۆژی گـەل، ئامـانج ، 21، تیـرۆژ ، راسان، زەمەن ، کەلەپوری کورد، سبەی… هتد).

9ـ چەندین چاوپێکەوتنی تەلەفزیۆنیی و رادیۆیی لەگەڵ سازدراوە.

10ـ نزیکەی 100 ئەڵقەی بەناوی (لەدادگای ویژدانەوە) نووسیوە بۆ بەرگریی لە مافەکانی ژن و حەفتانە لە رۆژنامەی (رۆژی گەل)دا بڵاوی کردۆتەوە.

11ـ زیاتر لە 50 ئەڵقەی لە گۆشەی (کێشەو گفتوگۆ) لە رۆژنامەی ئامانج بڵاوکردۆتەوە، کە تایبەت بووە بە پەروەردە.

لـــە مۆریاســەوە بۆ پــارەزان …

ئەحمەد رەجەب

وانەکانی ژیان

بەیانی زوو لە گەڵ کاك کەریم مێریایسی گەیشتینە مێریاس و چووینە ماڵی خاڵی کەریم و لە پاش نانخواردنی نێوەرۆ من و کەریم و کاك جەلالی خاڵۆزای پیکەوە رۆیشتین بۆ ناو رەزو باخەکەیان لە نزیکی دێکەو لە پاش کاتژمێریك 10 ـــ 15 سەرباز هاتن و یەکسەر بە عەرەبی وتیان یەڵلا بۆ ناو دێ و، بە کەریم و جەلالم وت مەشڵەژێن و ئێمە (من و کەریم) میوانین و هەردوکمان ناسنامەی بەرێوەبەرایەتی سلێمانیمان پێیەو، گەیشتینە دێکەو لە هەموو لایەکەوە خەڵکیان کۆ کردەوەو موختار چووە پێشەوەو لێیان پرسی ئایا موخەرەبین (تێکدەران) مەبەستیان پێشمەرگە بوو هەیەو، ئەفسەرەکە مرۆڤێکی هێمن و لە سەرخۆ بوو تەماشایەکی کردو وتی بابڕۆن و دێکەیان بەجێهێشت و ئێمەش بەبێ پرسیار رزگارمان بوو.

شەو بە جەلالمان وت بەیانی زوو بۆ کوێ بڕۆین ؟ جەلال لە رۆژی دووەم بەیانی زوو لە پێش نوێژی بەیانیان ئێمەی بردە ناو رەزێك لە خۆرهەڵاتی دیکەو وتی: لێرە بن ئەگەر پێشمەرگە هات یێم ئاگادارتان ئەکەمەوەو چوو، گەرما کەمە کەمە هەڵکشاو لە نیوەرۆدا بۆ بە ئاگرو ئاوی خواردنەوەمان نەماو منیش بەبێ ئاو هەڵناکەم و دەوروبەری کاتژمێر سێ جەڵال هات و وتی با بڕۆینەوەو هیچ پێشمەرگەیەك نەهاتووەو، شەو بریارماندا بەیانی زوو لە دێ دەرئەچین ، هەر وامانکردو، لە پێش بانگی بەیانیان بەرەو دێی قەویلە کەوتینەرێ و، گەشتینە ناودی و، کەریم خەڵکی ئەناسی و پرسیاریکرد ئایا پێشمەرگە یێتە ناودێ ، لە وەڵامدا وتیان جاش و سوپا زوو زوو سەردانی دێکەمان ئەکەن و، دوو پێشمەرگەی یەکێتی بە سەر ئەو یاڵەوەیە پیاوچاکبن زوو برۆن و، ئێمەش بەرەو یاڵ کەوتینەرێ و، یاڵەکە شاخێکی بەرز بوو هەرچۆنێك بێت خۆمان گەیاندە سەری یاڵ و، کەریم کەوتە گەران ولە دوورەوە بە ئاسپایی بەدەستراوەشان بانگی کردم و گەیشتمە لای کەریم و، بینیمان دوو کەس چەکەکانیان بە دووری دوو سێ مەتر لە پەنابەردیکدا داناوەو خەوەکەیان خوش بوو، کەریم زۆر بە هێمنی وتی : برادەرینەو لەپر دوو برادەرەکە هەستان و بە شپرزەیی دەستییان گەیشت بە چەکەکانیان و، بە دڵەراوکێ وتیان ئێوە کێن و بۆ هاتوون بۆ ئێرە؟ و، کەریم وتی من خەڵکی مێریاسم و، لە دێی قەویلە وتیان برۆن لە سەر ئەو یاڵە پێشمەرگەی لێیەو، ئێمەش هاتووین ببین بە پێشمەرگە و رێمان پیشانبدەن و، ئەوانیش وتیان ئا لەم دۆڵەوە بچن بۆ پارەزان و، لەوی پێشمەرگە وەرئەگرن.

ئێمەش دووقۆڵی بە دڵی گەڵاڵ کەوتینەڕێ و، لە سەرەوە تیشکی بەهێزی هەتاوو قژی ئەسوتاندو لە خوارەوەش لە گەرمی دۆڵەکە بردەکان گریانگرتبوو ئاوی خواردنەوەش نەبوو هەرئەڕۆیشتین دۆڵ کۆتایی نەهات و ، پێڵاوێکی تورکیم لە پێکردبوو گازی لە پەنجەکان و پاژنم ئەگرت و، لە پاش ڕێکردنێکی زۆر گەیشتینە کوێرەکانێك ئاوەکەی دڵۆپ دڵۆپ ئەکەوتە خوارەوەو پربوو لە مێشوولەو مێش و زالـــوو منـیـش یەکسـەر لەنــاو قــورو لیـتــاوەکەی راکشــام و کەوتمــە هەڵمژینی ئاوەکەو کەریم هەرچی بانگی کرد ئاوەکە پیسەو زالوو ئەتکوژێت و هەوڵیدا نەیخۆمەوە بەڵام بێسوود بوو، لە پاش دۆڵی گەڵاڵ نۆرەی بەرزایی و شاخ هات و لە یەکەمین شاخ سەرکەوتین و دیاربوو شوێنەواری دێیەکی چۆڵگراوبوو حەوزێکی ئاوی لێبوو بە جل و پێڵاو وپارەو هەرچیم پێبوو خۆم هاویشتە ناو حەوزەکە کەریم لای سەیر بوو وتی کەمێکیتر هەتاو نامێنێت و سەرمای ئەم شاخانە ئەتکوژێت وتم : تازە کار لە کار ترازاوەو، پاشان سەرکەوتین تا گەیشتینە کەپرێکی بچوك کچێك و خاڵۆو تالیبیی باوکی لێبوو لە گەڵ رأنیکی مەرو بزن و سلاومانکردو ئاگرێکی کەمگریان کردەوەو خاڵۆ تالیب وتی لە ترسی سپا ناوێرین ئاگری گەورە بکەینەوەو ئێوارە نانمانخواردو بەبێ پێخەف خەوتین و من لە تاوی سەرما تا ڕۆژ بووەو چەقەی دانم هەراسانیکردم و، نان وچامان خواردو شاخ بە شاخ تا سەرکەوتین و لە دواییدا شۆڕ بوینەوە بۆ ناو دێی رەزێە و، لای حەوزە ئاوەکەی پێنج شەش پێشمەرگەی لێبوو، یەکێکیان بانگیکردم و منیش لێی نزیك بوومەوەو پرسی ناوت چییە ؟ بۆچی هاتوویت ؟ نیازت چییە؟و منیش بۆم هات وتم ئێمە نامەمان پێیە بۆ برادەرانی پارەزان و ئەبین بە پێشمەرگەو ئەوان بۆیان هەیە ئەم پرسیارانە بکەن و، کابرا زیتبووەوەو بە تووڕەییەوە ویستی درێژەی پێبدات و کەریم وتی ئەو پیاوە لە حزبێکی ترەو هاتووەتە دەرەوەو کابرا هاواریکردو وتی تۆ کێیت ولە کام حزبێت، یەکێك لە تەنیشتی دانشتبوو وتی وازیان لێبینە با برۆن و، ئەمە یەکەمین جارە دوای بەعسییەکان بەم شێوەیە رەفتارم لە گەڵدا بکات و کارا هێمن بووەوەو ئیمەش بەردەوامبووین لە ڕێکردن تا گەیشتینە پارەزان دێیەکی جوان و قەشەنگ و رازاوەو خەڵکەکەی دەم بە پێکەنین بوو پێشوازییان لێکردین و فەرمو فەرمو چووینە ماڵ کاکە حەمە جەزای قاینەجەیی و من مامەوەو چەکیاندا بە کەریم و خواحافیزی لێکردم و چوو، لە بەر چاش و سوپا بەیانیان زوو چەکدارەکان و خەڵکی هەڵاتوو لە سوپای عێراق لە دێ ئەچوونە دەرەوە تا دەوروبەری نێوەروو ئەگەرانەوە و منیش لە گەلیاندا ئەڕۆیشتم و سێ ڕۆژ لەوی مامەوە. { ماویەتی}.

10/5/2020

تێبینی : بە داوای لێبوردن لە نووسینەکەی پێشتر بەناونیشانی : لە کارگەی چنینی کورانی هەولێر بۆ پەروەردەی سلێمانی وتوومە لە ناوەراستی مانگە تەموز گەرامەوە سلێمانی و راستییەکەی سەرەتای مانگی تەموز گەرامەوە.

وەڵامێك بۆ ئەیاد عەلاوی … عەلی مەحمود محەمەد

بەڕێز ئەیاد عەلاوی سەرۆکی هاوپەیمانی نیشتمانی عێراقی رایگەیاند , بەهۆی رفاندنی شێخ عەلی لامی و چالاکوان ئەزهەر شەمەری سکاڵامان لە دادگای تاوانی نێودەوڵەتی لە لاهای تۆمار کردووە .
ئەمە لە کاتێکدایە عێراق بۆ ماوەی هەفتەیەك لە بەرواری 2005-2-15 بووە ئەندامی دادگا ی تاوانی نێو دەوڵەتی, وەلێ دوایی بێ هیچ پاساوێك کشایەوە, لەوکاتەدا رێزدار ئەیاد عەلاوی سەرۆك وەزیرانی وڵات و کەسی یەکەمی بڕیار بەدەست و دەست رۆیشتووی عێراق بوو, وەزیری دەرەوە هۆشیار زێباری سەرۆك کۆمار یش عجیل یاوەر بوون. بەڕێزت کە خۆت بڕیاری کشانەوەت لەو دادگایە دابێت پێش 15 ساڵ , کە لەو کاتەوە تا ئەم دوو تاوانە بەهۆیەوە سکاڵات تۆمار کردووە, هەزاران تاوانی زۆر بە قەبارە گەورەترو ترسناکتر وەك رفاندنی لامی هەوڵی تیرۆر کردنی شەمەری لەم وڵاتە ئەنجام درا بێت, پێت وا نییە تاوانباریت لە بەرامبەریان بەهۆی ئەو بڕیارە نا بەرپرسیەی 15 ساڵ لەمەوپێش داتان , ئێستا کە عێراق ئەندام نەبێت لەو دادگایە, وە خۆت ئەندامەتیەکەیت کشاندبێتەوە , وە دادگا ئیختیساسی ئەو تاوانە نەبێت لەو سنورە جوگرافیایانەی لە دەرەوەی ئەندامەتی دادگا ئەنجام دەدرێن , ئیتر سکاڵای تۆ چ ماناو گرنگییەکی هەیە , پێت وا نییە ئێوەی کە ناوتان هات گەورەترین تاوانتان بەرامبەر بە هاونیشتمانیانی عێراق ئەنجامدا بە کشانەوەتان لە دادگاکە , بەرامبەر بە مێژوو تاوانبارن چ ئەو تاوانانەی لە ماوەی 15 ساڵی رابردوو لەو سنوری جوگرافیایەی ناوی عێراقە ئەنجامدراون وە ئەوانەشی لە داهاتوودا ئەنجام دەددرێن, بە پەلە تۆو هوشیار زێباری و عجیل یاوەر داوای لێبوردن بکەن

لەوکارەتان . بەم هەکارەشەوەی سکاڵاکەی ئەمەڕەت هیچ گرنگییەکی یاسایی نییە تەنها بۆ ئیستهلاکی ڕاگەیاندن بۆ کەڵکە, هەڵەشەیە بۆ دەمانچەی ئاو.

پێشنیارێک بۆ هەموو هاوڕێی و دۆستان و ئەزیزانی مستەفای حەسەن گەورە

بەرز ڕاگرتنی یادو چلەی هاوری مستەفای حەسەن گەورە!

دوێنێ هەوالێکم خوێندەوە سەبارەت بە پرسەی ماتەمینی (مستەفای حەسەنی گەورە) بە شێوەی ئۆنلاین…، لیتان نەشارمەوە بە ئەندازەی مال ئاوای کردنەکەی نیگەران ودل تەنگی کردم! دل تەنگی کردم نەک لەبەر ئەوەی کە ئەو بەڕیزانەی بانگەوازیان کردبوو بۆ ئەنجامدانی ئەم مراسیمە کاریکی خراپ بووبیت، نا دروست بە پێچەوانەوە لەگەل دەستخۆشی بۆ هەلویستی ئەو هاوری یانە بەوەیان یەکجار نیگەران بووم کە ئینسانێک هەموو تەمەنی لە شەقام و لە شاخ و لە شارو لە هەندەران و لە بەردەم سەفارەتەکان و لە کی بەرکی و ڕاوەستانەوەی جەسوورانەی بێئەماندا بوو، کەچی ئەم ڕۆژگارە بی باک و دل ڕەقە گەرکیەتی کە ئێمە لەپشتی کۆمپیوتەرەکانمانەوە یادی ئیسنسانێک بکەینەوە کە کەمترین دەرفەتی هەبوو هەر جۆرە گردبوونەوەو باسێکی پشت کۆمپیوتەرەکان ئەنجام بدات!
مستە ئەوە ئینسانە بوو کە تەواوی تەمەنی بە پێوە وەستاو لە سەنگەری بەرگری و ئازادی و عەدالەتی اجتماعیدا دەنگی هەڵبڕی، بۆیە دەکری ئێمەش لە بیری دەرفەتێکی تردا بین بۆ بەرز ڕاگرتنی یادی ئەم هاوری و هاوخەباتە جەسوورەمان. لەوە حالی دەبین یەکیک لە تایبەتمەندیە کارەساتبارەکانی دەورانی قەیرانینە ئەوەیە کە نزیکترین و ئەزیزترین هاوری و دۆستانی دەوروبەرمان مالئاوای دەکەن لە ژیان، بەلام بەداخەوە تەنانەت دەرفەتی ئەوەمان نابێت کە هەندێکمان پینج خولەک لەسەر گلکۆکەیان کۆبینەوەو یادیان بەرز

ڕاگرین!

ئەم تایبەتمەندییە گشتییە لەکاتی مال ئاوای کردنی هەر ئەزیزێکماندا ئەگەر بە زەبری هەر دۆخیک ناچار بووبین بەوەی کە مل بەم واقعە تالە بدەین، بەلام سەنگینی ئەم دەستەپاچەیەی کە داسەپاوە هیشتا زەڕەیەک لە نیگەرانیەکانمان کەم ناکاتەوەو ناتوانین خۆمان قانع بکەین بەوەی کە ژیان بەوشێوە بێ ڕەحمانە ئەزیزمان لێدەسینیتەوە بەلام ئیمە بەدانانی وینەکانیان لە فەیس بووکەکەی خۆماندا کەمیک دل نەوای خۆمان دەدەینەوە. پرسیارەکە ئەوەیە کە ئایا بەراستی ڕێگارەکانی قەرەنتینە دەتوانێت بەرز ڕاگرتنی یادی ئەو ئەزیزانەمان لە بیرباتەوە؟!

ئەم پرسیارە لەوشوێنەدا زیاتر بەرۆکمان پێدەگرێ، کە ئایا هەر بەراستی ناکرێ وناتوانین هیچ کارو کردەیەک ئەنجام بدەین، ئایا دەکرێ ئەم دۆخە داسەپاوەی ئەم ڕۆژانە بە ماڵ ئاوای کردنی هەرنەبێت ئەزیزانێک کە هەموو تەمەنیان بەخشی بە ئازادی و ئاسوودەی خەلکی ستەمدیدەی کوردستان، هەموو ئێمە بەم شێوەیە تەسلیم بکات بەو واقعە تال وداسەپاوە، یان نا هێشتا دەرفەتێک ماوە کە لە دەستی نەدەین؟!

من لێرەدا نامەویت هیچ بلێم لەسەر جەسارەت وکەسایەتی و هەلویستی جوامیرانەی مستە لە پەیوەند بە زۆریک لە ڕووداو کارەسات و کێشە سیاسی و کۆمەلایەتیەکانی کوردستان، دلنیام زۆرێک لە ئێوە لەمن باشتر ئاگاداری هەڵوێست و کارنامەی جوامێرانەی ئەم ئینسانە خەبات کارەن. بەلام ئەوەی کە دەمەوێت بیڵێم ئەوەیە کە ئێمە هەموو ئەو کەسانەی بە هەر رادەیەک ڕاوەستانەوەو هەلویستی ئەم ئینسانە بۆی جێگەی ڕێزو ستایشە، دەبێ بەدەر لەهەر رادەیەکی دورونزیکی بیروراو تیروانینی سیاسیمیان لەو شوێنەدا لە تەنیشت یەکدابین و بەم دەسەلاتە ملهورو ستەمگەرە بڵێن مستەفا حەسەن گەورە لەنیوماندا نەما، ئەو مالئاوای لە ژیان کرد، بەلام تا دواین جرکەساتەکانی زیانی دژ بەم دەسەلاتە وەستایەوە، بۆیە دەبیت ئێمەش کارێک بکەین کە شایستەی کارنامەی جوانی ئەم ئینسانە خەبات کارو تیکۆشەرە بێت!

دۆستان و هاوری یان و ئەزیزانی مستە دەکرێ ئیمە هەموومان لەهەر شوێنێکی ئەم دنیایەدا لە کوردستانەوە تا ئەوروپا، کەنەدا، استرلیا، ئەمریکا لەتەنیشت خیزان بنەماڵەی ئەم ئەزیزەماندا ڕاوەستین چلەی مستەفای حەسەن گەورە، بەرپا بکەین وکەرنەڤالی بەرز ڕاگرتنی یادو بیرەوەریەکانی ئەم ئینسانە هەرلەئیستەوە دەست بەکاری ئەوە بین کە چۆن بتوانین پێکەوە هەر کۆمەڵێکمان لەولاتێکدا لە هەولی ئامادە سازی رێزلینانی چلەی هاوری مستەفادا

بین!
ڕەنگە پرسیاری َک ئەوە بی َت کە ئاخۆ قۆناغی کەرەنتینە بەردەوام دەبی َت یان پاش چل رۆژیتر ئ□م قایرۆسە چۆنە و چەند پاشەکشەی کردوە یا نا، چەند ئیمکانی ئەوەمان دەبی َت کە گردبوونەوەیەکی لەو شیوە لە شیوینیکی گورنجاودا بکەین.
لەمبارەوە حەزدەکەم ئەوە بلی َم بەجیا لەوەی کە هەر لەئیستەدا دۆخەکە بە ئاڕاستەی ئەوەدا دەچی َت کە تا کۆتای ئەم مانگە قوتبخانەو ئیدارەو زۆریک لە شوینە گشتیەکان ئاسای دەبیتەوە، بەلام ئەگەر زۆریش ئاسای نەبیتەوە ڕەنگە شانسی ئەوەمان هەبی َت لە شوی َنی ئازادا مراسی َم چلەی هاوری مستۆ بەرز رابگرین!
بۆیە هیوادارم کە ئەم پیشنیارەی ئیمە تا کاتی خۆیندنەوەی ئەم بابەتەو هەنگاونان بۆ دەست بەکاربوون بە مولکی خاوەنەکەی بزانن، دواتر ئەم پیشنیارە بکریتە خالی هاوبەشی ریزلینان لەم هاوری ئەزیزەمان و هەمووومان خۆمان بەخاوەنی ئەم پیشنیارە بزانین بۆ بەرز راگرتنی یادو چەلەی هاوری مستەفای حەسەن گەورە!

بەهادین حاجی بەکری دراتاش ، ناسراو بە (ڕیبوارعارف)

مامەڵەکردن لەگەڵ پارتی عەقڵێکی دەوێت … عیماد عەلی

وەکو دەلێن: هەر بەردێك گەوجێك بیخاتە ئاوێکەوە بەهەزار زانا دەرناکرێت. دیارە سیاسەت، ویرانکردنی خۆم و دوژمنەکەم نیە، بەڵکو هونەری ململانێی بەرامبەرە چی نەیار بێت یان دۆستیش و بە عەقڵێك کە هەمیشە بەدەر لە خود، سود و زیانی گەورە و بچوکی هەر هەنگاوێك لێکبدرێتەوە و لێکەوتە ورد و دڕشتەکانی هەر هاوکێشەیەك بخوێنرێتەوە، بۆ ئەوەی بە هەڵسەنگاندنی هەمەلایەنە کونوقوشبنی روون بکرێتەوە و بەماتماتیکانە ئەو رێگەیە بگیرێتە بەر لە هەر جوڵەیەك بەکەمترین زیان لێی دەربچیت.
هەمووان و بەتایبەتی پارتی، لە هۆکاری هەموو نەهامەتیەکانی سەر ئەم میلەتەدا بەشی شێڕی بەردەکەوێت، بەم ڕەفتار و گوفتار و مامەڵەیەی لەگەڵ پرسە ستراتیجیەکەی کودردستان و ململانێ

ئاراستەکراو و کۆنەپارێزەکانی تا دێت زیاتر کوردستان دەخەنە قەیرانی هەمەجۆری سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتی و تەنانەت رۆشنبیریشەوە.
دیارە، هەموو شتیك هەر بۆ خۆم و باقی چش، شیعاری ئەمڕۆی پارتی نیە و، لە سەرەتاوە ئەگەر بە رێژەیەکی کەمتریش بوبێت هەروابووە، بەڵام کە بۆی چووە سەر و وردە وردە بەو رەفتارە بێ پەرپرسانەی و ئیتسغلال کردنی زەمینەی کۆمەڵایەتی و رۆشنبیری و هەڵەی کەس و حزبەکانی دیکە زۆرینەی کوردستانی خستۆتە ژێر رکێفی خۆیەوە و بەو پێیە دەجوڵێتەوە و باکی بەهیچ نیە، بێ منەتی لە هەموو شتێك و نەخوێندنەوەی هیچ بەرژەوەندیەك و حساب نەکردن بۆ هیچ کەسێك و مێهوڵی لە ڕادەبەدەر لەسەرحسابی ژیان و گوزەرانی خەڵك، ئەوەندە بواری بۆ هیچ کەس و لایەنێکی نەهێشتۆتەوە بیر لە چۆنێتی دۆزینەوەی رێگەیەك بکاتەوە بۆ مامەڵەکردن لەگەڵ ئەم پارتیە، بۆ ئەوەی دەردان و دەرهاویشتەی زۆر خراپ و روخان و ئاشبەتالیکی دیکەی لەدوای خۆی نەهێنێت.
هەمووان ئاگادارن ئەم ئەزمونە تاقانەیەی مێژووی گەلی کوردستان چۆن هاتووە و کێ خوێنی بۆ ڕشتووە و کێ سوودی لێ بینوە و لەسەر حسابی رەشورووتی ئەم میلەتە کێ ژیان و ئایندەی دەیان نەوەی دوای خۆی دەستەبەر کردووە. ئا لەم بێباکی وبێ منەتی و بەردەومبوون لە گرتەنبەری رێڕەوێك کەوەکو بنەمألە و حزب بە سەرکەوتووی بزانێت و زیانی گەورەش بە گەلەکە و دوارۆژەکەی تا ئەمڕؤ بگەیەنێت و تەنانەت سودی لە پەرشوبڵاوی ئەوانیتر وەرگرتبێت، بیرێکی قوولی دەوڵەت بۆ سیاسەت کردن لەگەڵ ئەم بنەماڵە و حزبەدا. پاش ئاشبەتاڵی 75 هەر میلەت زەرەری کرد و پارتی وەکو بنەماڵە و حزب بەردەوام بوون لە ژیانی رەفاهیەت و خۆشحاڵی لە هەر کوێیەك دەژیان و ئەوەی لەبەردەستیان بوو لەو داهاتانەی لە دوای شۆرش بۆ ئەوان مایەوە بەکاریان هێناو لە خۆشترین شوێن دەژیان و لەهیچیان کەم نەبوو. ئەمڕؤش کە ژیانی دەیان نەوەی دوای خۆیان دابین کردبێت و پارە و ماڵ و موڵکی دونیایان لە سەرجەم کون و قوشبنیێك جیهاندا هەبێت، تێکچونی ئەم ئەزمونە بە هچ شێوەیەك لە زیانی ئەوان نابێت و باسی بەرژەوەندی کورد و کوردستان تەنها شیعارە لای ئەوان و بە هیچ شوێنێك ناگات . بۆیە وەکو شەقاوەیەکی سەر جادە و وەکو عەرەب دەڵێت هاوشێوەی (بایع مخلص) دەجوڵێتەوە.
ئا بەوشێوەیە بێت، لایەنەکانی دیکە چۆن مامەڵەی لەگەڵدا بکەن؟ بۆ وەڵامدانەوەی ئەمە عەقڵێکی دەوڵەت کە باری کۆمەڵایەتی و رۆشنبیری خەڵك و زەرەر و سودی هەر رەفتاریك لەگەڵ پارتیدا بخوێنێتەوە و لە رووی ستراتیجی و تەکتیك و مانۆرێش شیبکرێتەوە و هاوکێشە

نێوخۆییەکە شرۆقە بکرێت بۆ ئەوەی وەکو جارەکانی پێشوو زیانەکە گشتی نەبێت و بۆ خود و میلەتیش نەگەڕێتەوە.
ۆۆ ئەم پرسیارە، بەڕاستی من وەڵامی یەکلاکەرەوەم لا نیە، ئایا سنوری بۆ دابنرێت و نەهێڵرێت چی دیکە بەردەوام بێت لە دەست درێژیەکانی و ڕێگە گرتن لەو رەفتارانە و ، بە چ شێوەیەك ئەوە دەکرێت؟ ئایا بە مامەڵەی سیاسی و دوور لە گرژی و ناکۆکی قوول و لەسەرخۆ و دەرەئەجامی دەبێت؟ هەر بریارێکی دابڕان لەگەڵیدا هیچ دەرەئەنجامێکی ئیجابی لێدەکەوێتەوە؟ بێگومان بۆ وەڵامی ئەم پرسیارانە هەزار و یەك ڕاوبۆچون هەڵدەگرێت.
بەڵام گرنگترین شت ئەوەیە، دەبێت بیر لەوە بکرێتەوە کە هەر بڕیارێکی ستراتیجی لەبەرامبەر پارتی پێویستە لەو روناگەیەوە بێت کە زیانی بەگشتی بۆ خەڵکی کوردستان نەبێت. تاقیکردنەوەیەکی مێژوویی نزیکمان لەبەردەستایە بۆ پەند وەرگرت؛ لەو دووبەرەکییە میژوویەی پێشوو کە باری رۆشنبیری زۆرینەی خەڵکی کوردستان نەخوێنرایە و بە بۆیاردانی بی دراسەت و پشت بەستن بە بۆچونی کۆمەڵێکی دیاریکراوی رۆشنبیر و نوخبە وایکرد کە لێکەوتە زیانبەخشەکانی تا ئێستا بەردەوما بێت وتا ئێستاش پارتی درێژەی هەبێت و بەرەو لاوازی سروشتی نەڕوات و، لەکۆتاییدا ئەو هەڵوێشتە بە قازانجی پارتی و بە زیان بۆ سەرجەم گەلی کوردستان کەوتەوە، ئەوەی دەرکەوت، کە ئەگەر ئەو جیابونەوە و دووبەرەکیە نەبوایە ئێستا پارتی بەوشیوەیە نەبوو و ئێستا لاوازترین حزب دەبوو و تەنانەت بۆچونی واهەیە دەڵێت کەلە گیانەڵای ئاسایی دواتەمەنیدا دەبوو، بەڵام ئەو ناکۆکیەی ئیستغلال کرد و سۆزی خەڵکی بۆ لای خۆی راکێشاو عەیب و عارەکانی شاردەوە و دواتریش لە سەرئەنجام لەسەرساحەی سیاسی کوردستان بە حزبی سەرکردە مایەوە و تەنها خەڵکەکە زەرەری کرد.

گۆرانییەکانی دایکانی کورد بۆ هەڵپەڕاندنی منداڵەکانیان …

رەزا شوان

گۆرانییە خۆشەکانی دایکانی کوردمان، لەگەڵ هەڵپەڕاندنی جگەرگۆشەکانیاندا، کە لە کوردەواریدا بە "ئیش ئیش"یش ناودەبرێت. ئەو گۆرانییانەن کە دایکان یا داپیرەکان یا خوشکان یا ژنانی تر، لەگەڵ هەڵپەڕاندنی منداڵەکانیاندا، یا کچەزاکان و کوڕەزاکانیاندا، لەگەڵ یاری و ختووکەدانیاندا، بە زۆریش منداڵانی تەمەن یەک ساڵان بۆ دوو ساڵان، بە دەنگێکی ناسکی پڕ لە سۆز، بە ئاوازێکی شیرین، بە رتمێکی خێرا، بە روویەکی خۆش و بە زەردەخەنەوە، بۆ منداڵە چاوگەشەکانیان دەیانڵێن.. بۆ ئەوەی بیان خافڵێنن و خۆشی و شادیش بخەنە دڵە قنجەکانیانەوە، یا کە دەگرین، بەو گۆرانییانە ژیریان دەکەنەوە.. لە هەمان کاتیشدا، هانیان دەدەن بۆ جووڵەکردن و چالاکی نواندن.

گۆرانییە کوردییەکانی هەڵپەڕاندنی منداڵان، کە تایبەتن بە منداڵان، بەشێکە لە "لای لایە"ی دایکان، بەشێکە لە فۆلکلۆری کوردی، بەشێکی رەسەنیشە لە کەلەپوور و لە کولتووری نەتەوەیی کوردیمان.

مێژووی گۆرانییەکانی هەڵپەڕاندنی منداڵان لە کوردستان دا، بۆ سەردەمێکی زۆر کۆن، بۆ چەندین هەزار ساڵ پێش زاینی دەگەڕێنەوە. گەلی کوردمان لە دێر زەمانەوە خاوەنی بە سەدان گۆرانی هەڵپەڕاندنی منداڵان بووە. بەڵام بە هۆی داگیرکردنی کوردستان و دەربەدەرکردن و راگواستنەوە و وێرانکردنی کوردستان و نەهامەتییەکانی گەلەکەمان، کە داگیرکەرانی رەگەزپەرست و دڕندە بە سەریان هێنااین.. بەشی هەرە زۆری ئەو گۆرانییانەمان لەبیرچوونەوە و لەناوچوون.. لەگەڵ ئەوەشدا، تا ئەمڕۆش، لە هەموو ناوچەکانی کوردستان دا، بە دیالێکتەکانی زمانی شیرینی کوردیمان، بە دەیان گۆرانی رەسەنی هەڵپەڕاندنی منداڵانمان هەیە، بە تایبەتیش لە رۆژهەڵاتی کوردستان دا.. زۆر پێویستە کە لەسەر زاری دایکانی کوردمانەوە، لە ناوچە جیاوازە کوردستان دا، وەریان بگرین و بیان نووسینەوە.. هەر بە دەنگی دایکانیشمان، بە ڤیدیۆ و لەسەر سیدی و میمۆری تۆماریان بکەین و بە ئەرشیفیان بکەین، هەروه□ا لە پەرتووکێک یا زیاتردا، چاپیان بکەین و ب□□اویان بکەینەوە، تا بکەونە بەردەستی خوێنەران و دایکانی نەوەی نوێمان.. بۆ ئەوەی لەبیرچوونەوە و لەناوچوونیش رزگاریان بکەین.. چونکە ئەم گۆرانییانەمان سامانێکی فۆلکلۆری نەتەوەییمانە.

ئەم کارەش بە کەسێک و بە دوو کەس ناکرێت. من پێم وایە، ئەنیستیتەی کەلەپووری کوردیمان لە شاری سلێمانی، بە هاوکاری لقەکانی تریان، لە شارەکانی کوردستان دا، دەتوانن بە شێوازێکی ئەکادیمی، بە پلان و بەرنامەداڕێژراوی ئەم کارە ئەنجام بدەن. لە میانەی گەڕانی مەیدانی، بە زۆربەی ناوچەکانی کوردستان، گۆرانییە کوردییەکانمان بە هەڵپەڕاندنی منداڵان، بە هەموو دیالێکتەکانی زمانی کوردیمان کۆبکەینەوە. خۆزگەی ئەوەش دەخوازم، کە چەند قوتابییەکی خوێندنی باڵای زمان و ئەدەبیاتی کوردیمان، لە زانکۆکانی کوردستان دا، ماستەرنامە و دکتۆرانامە، توێژینەوە و لێکۆڵینەوە، لەسەر ئەم گۆرانییە فۆلکلۆرییانەمان بۆ منداڵان بنووسن و بڕوانامەی باڵای لێوەربگرن.
گۆرانی یەکەمین هونەرە کە مرۆڤ لە کۆنەوە تا ئەمڕۆ هەڵگری بووە. لە ڕێی گۆرانیی ئاوازدارەوە، گوزارشتی لە دڵخۆشی و لە هیواکانی و لە خۆشەویستی و خۆشییەکانی، یا لە دڵتەنگی و لە کەسەر و بێزاری و ناخۆشییەکانی ژیانی خۆی کردوون و دەکات.

هەر لە کۆنیشەوە، لە ئاهەنگ و شایی (حەوت شەو و حەوت ڕۆژە) ی کوردەواریدا، گۆرانی و هەڵپەڕکێ هاوشانی یەکتریبوونە، تا ئەمڕۆش شایەر و گۆرانیبێژانی میللی کوردمان، بە گۆرانی و بە چەپڵەلێدان، لە شاییدا هەڵپەڕکێکەران هەڵدەپەڕێنن.
گۆرانی یەکەمین شێوەی هونەرییە کە منداڵان لە باوەشی دایکانیاندا، گوێیان لێی دەبێت و ڕووبەڕوویان دەبێتەوە. چێژ و خۆشی و شادی و ئاسوودەییان پێ دەبەخشێت.

گۆرانییەکانی هەڵپەڕاندنی منداڵان، لە ڕووخساردا، بریتین لە کۆپلەیەک هۆنراوە، یا زیاتر لە کۆپلەیەک، یا لە کورتە هۆنراوەیەکی کێش و سەرواداری سادە و سووک و ئاسان، کە بە ئاسانی بە دەنگ و ئاوازەوە دەوترێت. هەر لە کۆنیشەوە گۆرانی و ئاواز پێکەوە گرێ دراون. گۆرانی و ئاوازی گۆرانییەکانی منداڵان، نموونەی ئەم ڕاستییەن.
لە ناوەڕۆکیشدا، وشەکانی هۆنراوەکانی گۆرانییەکانی هەڵپەڕاندن، گوزارشتن لە سۆز و لە خۆشەویستی دایکانی دلۆڤان بە منداڵەکانیان. وشەکانی هۆنراوەکانی گۆرانییەکانی هەڵپەڕاندنی منداڵان، سادەن و هیچ مەبەستێکی شاراوەیان لەخۆنەگرتوون، بە خۆشی و دڵخۆشی و ئاسوودەیی منداڵان دانراون. هەندێ لە هۆنراوەکانی ئەم گۆرانییانە، لە شێوازێکی چەڤەنگی و گاڵتەوگەپ دان. تەنیا بۆ خۆشی و بۆ زەردەخەنە و بۆ پێکەنین دانراون. هەندێکی تر لە

هەنراوەکانی گۆرانییەکانی هەڵپەڕاندنی منداڵان، ناوەڕۆکی هەنراوکان، هیچ پەیوەندییەکیان بە خودی منداڵانەوە نییە.. دایکان بە مەبەستەوە ئەو گۆرانیانەیان داناون و وتوویانن، تەوانج و پلاریان لە کەسانێک گرتووبن، یا دەیگرن. دەشێش تەنیا بە بزە و پێکەنین وتوویانن، مەبەستیان هەست بریندارکردن نەبووە.
بەڵام دایکان بە زۆری لەم گۆرانیانەیاندا، ستایشی منداڵەکانیان دەکەن و بە شان و باڵیاندا هەڵدەدەن.. هیوای داهاتوویەکی بەرز و گەشیان بۆ دەخوازن.. هیوای ئەوەش دەخوازن، کە مرازیان بێتەدی و منداڵەکانیان گەورەبن.. بە خەیاڵی خۆیان، گەر بژین و بمێنن، ژن بۆکوڕەکانیان دەخوازن و کچەکانیشیان بە شوو دەدەن.. بووکی ناوازە و جوان بۆ کوڕەکانیان و زاوای باشیش بۆ کچەکانیان هەڵدەبژێرن.
دایکان بزانن یا نەزانن، ئەو گۆرانییە کوردییە تایبەتییانەی، کە لەگەڵ هەڵپەڕاندنی منداڵەکانیاندا دەیانڵێن.. گەرچی هەنراوەکانیان، وەکو دەپاکی منداڵان، سادە و ساکار و وشە ئاسانن، بەڵام واتای جوان و سوود و ئامانج و بەهای ڕۆشنبیری و کۆمەڵایەتییان لەخۆگرتووە.. دەروونناسانی منداڵان و پەروەردەکاران، چەختیان لەسەر سوودی پەروەردەیی و ڕۆشنبیری و زمانی و دەروونی و هەشی و جەستەیی، ئەم گۆرانییە فۆلکلۆرییانە، بە دەنگی دایکان بۆ منداڵان کردوون.

گەرچی منداڵان، لە واتای وشەکانی گۆرانییەکان تێناگەن، بەڵام بە دووبارە کردنەوەیان، ئەو وشانە و دەنگ و ئاوازەکانی دایکانیان، لە هۆشیاندا جێگیردەبن و پێیان ئاشنادەبن.
فێری وشە و قسەش دەبن. جووڵە و چالاکیشیان زیاتر دەبن.. ئەم گۆرانییانە، پەیوەندی نێوان دایکان و منداڵان، خۆشتر و شیرینتر و بەهێزتر دەکەن.. منداڵان هەست بەوە دەکەن، کە دایکانیان خۆشیان دەوێن و لەبیریان نەکردوون و بایەخیان پێ دەدەن.

کچان هەر لە منداڵییەوە، کە گوێیان لەم گۆرانیانەی دایکانیان یا داپیرەکانیان دەبێت. لێیانەوە وەریان دەگرن و فێریان دەبن.. زۆر جار کە بووکەڵەکانیان هەڵدەپەڕێنن.. ئەم گۆرانیانەیان بۆ دەڵێن.. کە گەورەشبن و بوون بە دایکان، ئەوانیش ئەو گۆرانیانە بۆ منداڵەکانیان دەڵێن.. بەم شێوەیە گۆرانییەکانی هەڵپەڕاندنی منداڵان، لە نەوەیەکەوە بۆ نەوەیەکی دواترمان دەگوازرێنەوە.
گۆرانییەکانی هەڵپەڕاندنی منداڵان سێ جۆرن.. هەیان بە تایبەت بۆ هەڵپەڕاندنی کچان دەوترێن.. هەیانە بە تایبەتی بۆ هەڵپەڕاندنی کوڕان دەوترێن.. هەشیانە بۆ کچان و بۆ کوڕانیش دەوترێن.. بۆ

داخەوە کە تا ئەمڕۆش، نەک تەنیا لە ناو کۆمەڵگای کوردی دا، بەڵکو لە ناو هەرە زۆری کۆمەڵگاکانی تری جیهانیشدا، ئەو ئەقڵیەتە کۆنەپەرستی و پیاوسالارییە کاڵ نەبۆتەوە و هەر ماوە، کە کوڕان لە کچان لە پێشترن و بە زیاتریان دەزانن. ئەمە ستەم و نایەکسانی و نادادپەروەری و ناڕەوایە.
بەهای راستی و چێژ و خۆشی و شیرینی گۆرانییەکانی هەڵپەڕاندنی منداڵان، لە دەنگ و ئاوازی سروشتی ناسک و پڕ لە سۆز و لە خۆشەویسی قووڵی دایکانی دڵسۆز و بەسۆزدا دەردەکەون. راستییەکی هاشا هەڵنەگرە، کە هیچ دەنگ و ئاوازێکی تر، بە رادەی دەنگی دایکان، کارتێکرنیان لەسەر هەست و هۆش و دەروونی منداڵاندا نییە. ئەو چێژ و خۆشییەشی لێ وەرناگرن، وەک ئەوەی کە لە دەنگ و ئاوازی دایکانیان وریان دەگرن. هەر لە بنەڕەتیشەوە، ئەم گۆرانییانە لە کانیاوی پڕ لە خۆشەویستی و سۆز و دڵسۆزی و دلۆڤانی، ناخی دەروونی دایکانەوە هەڵقوڵاون.

ئەمانەی خوارەوە، چەند نموونەیەکن، لە دەیان لە گۆرانییەکانی دایکانی کوردمان بۆ هەڵپەڕاندنی جگەرگۆشەکانیان، بە چەند دیاڵێکتی زمانی شیرینی کوردیمان دانراون:
دایکێکی کوردمان لە (کرماشان) کۆڵکەی هەڵدەپەڕێنێت و ئەم گۆرانییەی بۆ دەڵێت:

هەڵپەڕە، هەڵپەڕە وە خنجە
وە بار کەڵەی برینجە
هەڵپەڕە، هەڵپەڕە هەراتی
وە کورە چیتو دیر هاتی
هەڵپەڕە، هەڵپەڕە وە نازە
وە بار پونە و پیازە
دوو دایکی ترمان لە (دیواندەرە) و لە (سنە)، شاری سنەی پایتەختی هونەری رەسەنی کوردیمان لە کوردستان دا. لەگەڵ ئەم گۆرانییەدا، کچە کۆرپەکانیان هەڵدەپەڕێنن:
خش خش خشپیلانە
کچمان خەڵکی گەیلانە
وەی وەی وەی بەڕێزە
کچمان خەڵکی تەورێزە
لاو لاوە و ئەسکسووکە
کچمان خەڵکی کەرکووکە
بەه بەه بەه بەه چ جوانە

کچمان خەڵکی تارانە
چ جوان و ورد و مردە
کچمان جوانە و کوردە
نموونەیەکی تر لە گۆرانییەکانی خۆشەکانی دایکانی کوردمان، کە لەگەڵ هەڵپەڕاندنی خوبچەگۆڵەکانیان دا، ئەم گۆرانییە فۆلکلۆرییەمان دەڵێنەوە:

ئۆخەی ئۆخەیلێ
مەجنوونە دۆستی لەیلێ
رێحانەی رووی دەر ئاوێ
دنیام بەبێ تۆ ناوێ
رێحانەی دەستە چنێ
میوانی شۆڕە ژنێ
نینی نینی نینەڵە
هەنگوین و رۆن تێکەڵە
نینای نیناوێ
دەینێم لەناو کەژاوێ
بۆ کوو□ی حاکمی رۆژئاوێ

دایکانی کوردمان لە (ناوچەی گەرمیان) لە باشووری کوردستان دا، لە لەگەڵ ئەم گۆرانییەدا منداڵەکانیان هەڵدەپەڕێنن:

کۆرپەکەم هەستا لە خەوێ
گۆشتی کەڵەبابی دەوێ
قەزات لە من و لەوانە
شەوان دەچنە کولانە
بە رۆژ دێنە دەرگانە
قەزات لە ماڵ و مەڕێ
مەڕەکە لە دەورت گەڕێ
قەزات لە ماڵی گۆرێ
کوڕەکەم هەرگیز نەتۆرێ
قەزات لە من لە خەنە
لە جووتێ گای بەر بنە
لە پیاوەکەی دوو ژنە
لەوەی جاشی دووژمنە

دایکانێکی تری کوردمان هەر لە (دیواندەرە) و لە (سنە) لەرۆژهەڵاتی کوردستان، بەم گۆرانییە فۆلکلۆرییەمان، کوڕە منداڵە خەپانەکانیان دەلاوێننەوە و هەڵیان دەپەڕێنن:

خەپە نان و خەپە دۆ
خەپە پڵاوي ع□ن□ب□رب□

کـش کـش وە بـاڵای تـۆ
تـ□ پـێ سووری کـەوای تـۆ
نـیـنـی نـیـنـی نـیـگـەڵـە
هـەنـگـویـن و رۆن تـێکـەڵـە
کـوڕەکـەم فـێری بـاخـەڵـە
قـەزات لـە گـیـانـم کـەفـتـۆ
شـەو لـە بـاخـەڵا خـەفـتـۆ
ئـا وەرە بـزانـم
کـوڕە نـاوت نـازانـم
ئـازیـز قـەزات لـە گـیـانـم

دایکێکی تر، بە شێوازێکی چەفەنگی و گاڵتەگەب، بۆ خۆشی و پێکەنین، بەم گۆرانییە کۆمیدییە، کوڕە منداڵەکەی هەڵدەپەڕێنێت.. ئەوەش لەناو کوردەواریدا باوە، گەر منداڵ جوانبێت، دایکی جوانییەکەی دەباتەوە سەر براکانی، واتە (خاڵۆکانی منداڵەکەی) گەر ناشیرینیش بێت دەیباتەوە سەر شووبراکانی واتە (مامەکانی منداڵەکەی).. بەڵام لە راستیدا هیچ منداڵێک لە لای دایکان و باوکانیان ناشیرین نین. هەموو دایکان، هەموو منداڵەکانیان، لایان جوانن و بە دنیایان ناگۆڕنەوە:

لە کـێ دەکـا چـاوەکـەی
لە خـاڵـۆ لاولاوەکـەی
لە کـێ دەکـا رەوشـتـی
لە خـاڵـۆی شـیـر لە پـشـتـی
لە کـێ دەکـا دوو شـانـی
لە خـاڵـۆی لاو و جـوانـی
لە کـێ دەکـا لـووتـەکـەی
لە مـامە نـابـووتـەکـەی
لە کـێ دەکـا تـەوێـڵـی
لە مـامەی گـێـل و ێـڵـی
لە کـێ دەکـا بـرۆکـەی
لە مـامە جـل دوورەکـەی

دایکان هیواخوازن کە بژین و بمێنن، نیاز و مرازەکایان بێنەدی.. کوڕەکانیان گەورە ببن و ژنیان بۆ بخوازن.. دەبینین دایکان کوڕە کۆرپەکانیان هەڵدەپەڕێنن و بۆ سەرنج راکێشانی کۆرپەکانیان بە لای خۆیاندا، بە ئاوازەوە ئەم گۆرانییە فۆلکلۆرییە کوردییە باوەیان بۆ دەڵێن.. ئەم گۆرانییەش، بەپێی دیالێکتە جیوازەکانی ناوچەکانی کوردستان، کەمێک جیاوازی هەیە. بەڵام بۆ لە هەموو دەقەکاندا دایکان بەڵێنی ئەوە بە کوڕەکانیان دەن و دەڵێن (حەوت ژنت بۆ

دەخوازم) یا (حەوت ژنت بۆ دێنم)، گەرچی ئەمە بەڵێنێکی خەیاڵییە و دوورە لە راستییەوە.. دایکان خۆشیان ئەوە دەزانن کە (حەوت ژن) شتێکی مەحاڵه.. بە بۆچوونی من، لەبەر ئەوە دەڵێن (حەوت ژنت بۆ دێنم)، چونکە هەفتەیەک حەوت رۆژە، دەشێ وشەی (هەفتەش) هەر لە (حەوت) ەوە وەرگیرا بێت.. دایک بە خەیاڵی خۆی، وایان داناوە، کە کوڕەکەی هەر رۆژێک لە رۆژەکانی هەفتەدا، لەگەڵ ژنێک لەو حەوت ژنە بژیت، یا هەر ژنەی سەرقاڵی کارێک بێت.. بەڵێنێکە هەر بۆ خۆشی دەیڵێن.. منداڵانی کۆرپە، نە دەزانن ژن چییە و نە دەزانن (حەوت ژن) چییە.. ئەم بەڵێنانەی دایکانیش، تەنها لە گۆرانییە فۆلکلۆرییە هەڵپەڕاندنەکانی منداڵانی کورد دا هەیە، مەگەر بە دەگمەن لە گۆرانییە فۆلکلۆرییەکانی نەتەوەکانی تردا ه□ بێت.

ئ□م□انەی خوارەوە، سێ نموونەن، لە گۆرانییە فۆلکلۆرییە کوردییەکانمان، کە دایکانی کوردمان لەگەڵ هەڵپەڕاندنی کۆرپەکانیان دا، بە ئاوازێکی سادە و شیرینەوە دەیانڵێن:

دەردت کەفت□□□ ل□ هازم
هەفت ژن ئەڕات بخوازم
یەکێ ب□گ□ل□ر بەگی بوو
یەکێ هووم□ای پەری بوو
یەکێ دڕێ لە گووشێ
یەکێ مانگا بدووشێ
یەکێ نازار باوان
یەکێ کوورپە لە داوان
یەکێ چەرمی دەس ئەولس
یەکێ کوور پەتک رس

هۆنراوەی هەمان گۆرانی، بە کەمێک جیاوازەوە، لە دیالێکتی (کرمانجی باشوور) دا، بەم شێوەیەیە وتراوە:

خودا بدات نیازم
حەوت ژنت بۆ دەخوازم
یەکێ شۆخ و خان و مان
یەکێ خەندەی لە لێوان
یەکێ بۆ ماچ و مووچێ
یەکێ بۆ رێگەی کووچێ
یەکێ بۆ سەر سەماوەر
یەکێ میوان بە رێکەر
یەکێ جوانتر لە گەوهەر

هەمان گۆرانی، بەڵام بە جیاوازییەکی زیاتر لەگەڵ دەقەکانی پێشتردا:

ر بژی بمنم
حوت ژنانت ب دنم
یکیان کوردی تماشا
یکیان کچکی پاشا
یکیان نرمی نونن
یکیان نان بتپن
یک ئاوت ب بن
یک چشتت ب لن
یک مشک بژن
هر همان گرانی فلکلری، س دقی کمک جیاوازی تریشم لا هی، چونک هند ل دایکان، دستکاری دق فلکلریکانی گرانییکانی هپاندنیانی منداانیان کردوون.. وشو دیان ل گیون یا لیان لاداون، وش و دی تازیان خستووت جیان.. ب ئوی ئم باسمان درژتر نکین، تنها ئو س دقی سروومان نووسی.
دایکانی کوردمان ل (مهاباد) یش، ب دم هپاندنی خونچگوکانیانو، مرج ب خوازبنی کردنی کچکانیان دادنن و ئامادن نین ب هر کسکیان بدن، ناشیانوت کچکانیان بدن ب کسانک بیانبن و لیان دووربخنو.
ب کسانی نادم
ب ناکسانی نادم
ل کسانم کس
ل ناو پارچان ئتس
ب پیاوی پیری نادم
ب پیواز و سیری نادم
ب رگای دووری نادم
ب زی سووری نادم
نایدم ب کوخیات
دیبا دوور واات
نایدم ب خانی ببا
مای زر و زووی دبا
دیدم ب حم خو
بیکا ب دسک گو
بینتبانی د
رزا شوان
نرویج: ۱۱/ مای/۲۰۲۰

ژان- لوك نانسی: فەلسەفەکردن لەکاتی کۆرۆناڤایرۆسدا … ئازاد حەمە – بەشی حەوتەم

دەروازە: نانسی و هەڵوەشانەوەی پەتای کۆرۆنا

لەم بەشەی نووسینەکەمان تایبەت بە"فەلسەفە و کۆرۆنا"فەلسەفەکردنی ژان – لوك نانسی (Jean-Luc Nancy) بەڕووی پەتای کۆرۆناڤایرۆسدا دەکەینەوە، کە پرسیاری قوولەی فەلسەفی دەوروژێنێت و بەجۆرێك لە جۆرەکانیش سێبەری هەنووکەی هاوبەش(Common)مان لە وتنە فەلسەفییەکانیدا دەدۆزینەوە. لە لێدوانێکیش لەگەڵ Marianne نێت بەناوی""پاندێمیکە(پەتاکە)دووبارەبەرهەم هێنانەوەی کۆمەڵەن و دابەشکردنە کۆمەڵایەتییەکانە""هێما بۆ ئەوە دەکات، کە کۆرۆناڤایرۆس سەرلەنوێ بەرهەمهێنانەوەی نایەکسانی و گۆڕانەوەی مەرگێکی لەبیرەوەچووە و نەخۆشیش دووبارە دابەشکردنەوەی نایەکسانییە کۆمەڵایەتییەکانە و خودی حەپس(confinement)یش جیاوازییە کۆمەڵایەتییەکان بەرچاویتردەکات. بەپێی ئەوەی نانسی لەبارەی جەستە ،ئەڵبەتە جقات و هەڵوەشانەوەی مێتافیزیك لێکدانەوەی فەلسەفی ووردی ئەنجامداوە لەوە حاڵییە تەوقێنەکردن و دابڕان، دورکەوتنەوە و مەحرومبوون لەیەکتر گۆشەگیریی و بێ سۆزی دروستدەکەن. دەستلێدان و دیستانسیش دوو وشەی کارلێکن لای نانسی و هیچیشیان پاشکۆی ئەویتر نییە. بەپێی بینینی فەلسەفیی نانسی دەستلێدان کەمترین ئاستی دیستانسە. هەر لەو دیدەشەوە پەرچەکردارییەکانمان بەرامبەر بە حەپس وەك شتێکی سروشتی دەبینێت. حەپس هەمان ئەو مانایەی بۆ ئەو کەسانە نییە کە لەنێوان چوار دیوار یان لە ماڵێکدا دەژین. نانسی لە وەڵامی ئەو پرسیارەی کە فەلسەفە دەخوازێت فێری ئێوەمان بکات چۆن بمرین و گومانی ئەوەش ئایا ڕۆژئاوا ئامادەیە ئەم جۆرە فێربوونە بەدەستبهێنێت؟ بەم جۆرە دەتێگە: بەڕێ پاندێمی دەبێتە هۆکاری لەبیرکردنی مەرگ. مەرگ کە لە هەموو شوێنێك دەخولێتەوە ڕووبەڕووی هەموو پاراستنێك دەبێتەوە. ئێمە لە دەزی جەنگ یان شەڕی گریلای بەردەوام، دەزی برسێتی یاخود موسیبەتی نەوەویەوە دوورین((کە هەموو ئەمانە ڕۆژێك لە ژیان

بەرەکی شارستانی ڕۆژئاوایان گرتووە)) بەڵام لە تارمای مەرگەکەوە نزیکین کە دەمەکە پێیئاشنا نیین. مەرگ، نانسی وتەنی، هەمیشە کۆمەڵایەتی بووە، داوای یارمەتی لە ئەوانی تریش بە خۆ بەکۆمەڵایەتیبوونەکەی کردووە. لێرەوە دێینە ناو فەلسەفەی ژان- لوك نانسی و ئەو ئەرکە فەلسەفییەی لەم ڕووەوە گرتوویەتە ئەستۆ.

سروشتی فەلسەفەی ژان- لوك نانسی

ژان- لوك نانسی فەیلەسوفێکی هاوچەرخی فەرەنسییە، کە تێزی دکتۆرانامەکەی (Phd) لە ساڵی 1973 لەژێر سەرپەرشتی پۆل ڕیکۆر((Ricoeur) لەسەر “کانت Kant”نووسیووە و لەژێر کاریگەری هایدیگەر و گەلێك بیرمەندی هاوچەرخی فەرەنسی(لاکانLacan، بلانشۆBlanchot، باتای Bataille، دێریدا Derridaو ..هتد)دا بووە. هەرچی دووەم تێزیەتی، کە لە فەرنسا بە docteur détat و لە وڵاتانی تر بە Habilitation دەناسرێت و بە بەدەستهێنانی پلەی پرۆفیسۆریە، لە ساڵی 1987 لەژێر سەرپەرشتی لیژنەیەك(کە لە لیوتارLyotard، دێریدا Derridaو ژێرار گرانێل Granel پێکهاتبوو)لەسەر”ئەزموونی ئازادی”نووسیویەتی. لە “ئەزموونی ئازادی” فەلسەفە وەك دایکی ئازادی خۆی دردەخات و بیرکردنەوەش بە ئازادییەوە گرێدەدرێتەوە. ئەمەش وادەکات بیرکردنەوە بیر لە ئازادی بکاتەوە. نانسی لەم کارە فەلسەفییەی لەژێر کاریگەری هایدیگەر ئەوە شرۆڤەدەکات، فەلسەفە بە هەماهەنگی لەگەڵ بیر بەوە دەگەن کە پێویستە. لەم هەماهەنگیەدا بیر گوێڕایەڵی فەلسەفەیە. لەم جۆرە شرۆڤەکردنانەوە ئەوە فەردە بین کە ئازادی لەناو فەلسەفەدا پەنهانە. فەلسەفە پێویستی بە ئازادیە تا پەرەی بە بوونی خۆی بدات. ئازادیش بە بیر پێویستە تا لەڕێگای ئەوەوە فەلسەفە دەرکەوێت و وتنی خۆشی هەبێت. فەلسەفە کە دایکی ڕاستەقینەی ئازادیە، بەپێی تێگەیشتنی فەلسەفی نانسی، دەکارێت ئاقاری ئازادی دەستنیشانبکات. لەسەر ئەم بنەمایە فەلسەفە بە بەها و بە مانا دەمێنێتەوە گەر بریتی نەبێت لە چالاکیەك سەبارەت بە ئازادی.

نانسی لە نووسینەکانیدا، کە بەشێکی لەگەڵ هاوڕێیەکی فەیلەسوفی بەناوی فیلیپ لاکو – لابارت(Philippe Lacoue-Labarthe) نووسیوە، بایەخێکی زۆر بە واتای جڤات –کۆمەڵ- (Community / Communauté) و دەزی بوون لە کۆمەڵگەی هاوچەرخ دەدات. گرینگیپێدانیش بە بوون، بوون لە جیهان، بەپێی نانسی گرنگیپێدانە بە شتێك کە هیچکات خۆی بە فەلسەفە تازە نیشان نەداوە، بەتایبەت ئەوکاتانەی بابەتی بوون پرسیاری ئۆنتۆلۆژی(بووناوی) دەوروژێنێت. کێشەکە لێرە بە نانسی

لەو بینینە فەلسەفییەدا خۆی پووختەدەکاتەوە کە بوون لە جیهانا بوونە لەناو جڤات و بوونیش لەئێستادا لە جیهانا بوونە لە جیهانێکی تازە. ئەم جیهانە تازەیەش هەروەك جیهانە کۆنەکە جیهانی هەمووانە، بەس گرفتەکە لەوەدایە کە جیهانی ئێستا نایەوێت خۆی بە مانەوە گرێدات. لەوە گرنگتر ئەوەیە، کە نانسی لەسەر شێوازی فەلسەفی هایدیگەر پرسیار لەسەر بوونمان دەکات و ئەو لایەنەش دەوروژێنێتەوە کە پێشتر هایدیگەر تایبەت بە جیهان وروژاندویەتی. لێرە مەبەست ئەوەیە کە"هیچ کات جیهان پێش ئێمە ناکەوێت". ئەم جیهانەش کە نانسی باسیلێوەدەکات ئەو جیهانەیە کە خۆی هەیە و هەریەکە دەکارێت شوێنێکی تیا هەبێت.

ڤایرۆسێکی فرە مرۆیی

” ڤایرۆسێکی فرە مرۆیی” Un trop humain virus ” گوزارەیەکی ژان-لوك نانسی یە کە بەهۆیەوە شرۆڤەی پەتای کۆرۆناڤایرۆس دەکات. لەمیانەی وەها دەربڕینێکەوە نانسی بە پەرۆشەوە دەخوازێت بزانێت کۆرۆناڤایرۆس لەناو قارەی ئەوروپا خەریکی چییە و چۆنیش دەجولێتەوە؟ ئەم پرسیارە بەگرنگییەوە لەلایەن نانسییەوە وەڵامدەدرێتەوە. بەهۆی ئەم گوزارەیەوە نانسی بەرەو ئەو خەیاڵەشمان دەبات کە بە ڤایرۆسەکەوە ئێمە دوانین. لەهەرکوێ بین لەوێ لەگەڵماندایە. هەر ئەم گوزارەیە، ئەڵبەتە ڤایرۆسەکەش، کە هەڵاوگێڕانی گەورەی کۆمەڵایەتی خستەوە، پێیماندەڵێت هۆشدارییەك لە ماهیەتی کۆرۆناڤایرۆس دا ئامادەیە کە مرۆڤ ئیدی سوپەرمان نییە، سەرووی خۆی نییە، کەسێکی ئاسای و سروشتییە. نانسی بۆئەوەی وێنەی کۆرۆنا لەناو قارە کۆنەکە وەك خۆی بنەخشێنێت هەما بۆ ئەوە دەکات کە پێشتریش وتراوە، ئەوروپا لە ساڵی 1945 وە جەنگەکانی هەناردەی دەرەوەی خۆی دەکات. ئەوروپا پاش داکەوتنی ئەڵبەتە توانای ئەوەی نەما هیچ بکات جگەلەوەی کە کەوتە بانگەشەکردن بۆ جیابوونەوە لە کۆلۆنیە کۆنەکانی. دواتر بە پاراستنی بەرژەوەندییەکانیشی کەوتە ناو جەمسەرە نوێکانی هێز لە جیهانا (لێرە مەبەست دوو جەمسەرە ئەیدیۆلۆژییەکەی پاش جەنگە: بلۆکی سۆسیالیزم و بلۆکی سەرمایەداری کە دواتر پەیمانی وارشۆ و ناتۆی لێدروستبوو). ئەوروپا لەنێوان دوو جەمسەرەکە، تەنیا یادەوەرییەك بوو، لەکاتێکدا ئێستاش هەر خۆی وانیشاندەدات کە ئایندەی هەیە. لێرە نانسی بەڕاشکاوی ئەوە بۆ بیرلێکردنەوە دەخاتەڕوو کە ئەوروپا هەمیشە بانگەشەی ئایندەبوونی خۆی کردووە. هەرچی ئێستایە ئەوروپا لە دۆزێکی تردایە: ئەوروپا هاوردەیە نەك هەناردە. هاوردەیە، لە

تەنیا شمێك نامێنێت، کە پێشتر کردویەتی، پێش ھەموو شتێك
دانیشتوان ھاوردەدەکات(ئیستیراد)-ئەمەش بە نانسی شتێکی نوێ نییە،
بەڵام خێرایە-. ئەوروپا کە ھەناردەی(تەسدیر) ململانێ و کێشەی
ژینگەیی دەکردە دەرەوەی سنورەکانی خۆی، ھەنووکە ئەم ئەوروپایە
ئەپیدەمیەکی(دەردەکی) ڤایرۆسانە (viral epidemic) ھاوردە دەکات.
لەمبارەیەوە نانسی پرسیار دەکات کە ئەمە مانای چییە؟ ئەم لایەنە
تەنیا پرسیار نییە لەسەر بڵاوبوونەوە. ئەوروپا نێوەندی جیهان
نییە، بەڵام بەردەوامە لە گێڕانی ڕۆڵی درێژخایەنی خۆی، ڕۆڵی
مۆدێل یان نموونە. جگەلە ئەوروپا شوێنی تریش ھەیە کە سەرنجڕاکێش
بێت، لە ئەوروپا پێیوایە بەجۆرێك لە جۆرەکان پەسەندکراوە، ھیچ
نەبێت وەك پێناگە(دادە) یەك. لەڕێ دەشێت تەوژمی ڕووکردنە
ئەوروپا لە ئەسیا و ئەفریقا و ئەمریکای لاتینەوە بەنموونە
بهێنرێتەوە. ئەوروپای سەرنجڕاکێش و بنکەی ماف و یەکسانی و
ئازادی، ڕووبەڕووی پرسیاری قەیرانی پزیشکی بوەتەوە. نانسی لەسەر
ھەقە کە پێیوایە، وێنەیەکی ئایدیالیستی لەسەر ئەوروپا ھەیە کە
شوێنی داد، زانست، دیمۆکراسیەت، جوانی و خۆشگوزەرانییە. ئەمانە
وادەکەن ئارەزووەکانی ئەوانیتر بەلای ئەوروپا ڕابکێشرێت. دەرگای
ئەوروپا لەسەر پشتە، بەڵام ئەمە ئەوانە ناگرێتەوە کە توانای
کڕینی ئارەزووەکانیان نییە. شتێکی سەرسامکەر نییە کە ڤایرۆس بێتە
بەینەوە. ئەوەش ھەر سەرسامکەر نییە کە ئەم ڤایرۆسە لە ئەوروپا
لەچاو شوێنی ڕاستەقینەی خۆی پەریشانیەکی گەورە دروستکردووە.
ئەوەتا دەبینین کە چین توانیویەتی سەستەمێك سەبارەت بە بازاڕ و
نەخۆشی دابمەزرێنێت. بەس ئەمە کوا لە ئەوروپا بوونی ھەیە؟
ئەوروپا کە لەژێرسایەی ستەمی کەرۆنا لە دۆخێکی پێشەوی ڕێژەییدایە
دژواری لە خۆگونجاندن دروستکردووە. ھەرچی ئەمریکایە نە چینە و
نەش ئەوروپا. ئەمریکا بەپێچەوانەوە، نانسی وتەنی، لە
گێشەگیرییدابوو کە دواتر لەمە و لە توانا ناجێگیریەکەی لە
بەیاردان پاشگەزبوەوە. لەڕێ نانسی وێنەیەکی تر لەسەر ئەوروپا
دروستدەکات: ئەوروپا ھەمیشە ھەوڵیداوە خۆی بدۆزێتەوە. لە گێڕانی
بەردەوامیشدایە کەچی جارێ شوێنەکەی دیارینەکردووە.
کاتێك چەقی پاندەمیەکە(پەتاکە) دەستنیشانکرا ئەوروپا بووە ئەو
چەقە و وڵاتانی تریش، کە ھێشتا لە پاندەمیەکە بەدووربوون،
دەرگایان بەڕووی ئەوروپا و چین داخست. بەیە سەفەرکردن بۆ چین و
ئەوروپا بووە سەفەر بۆ شوێنە ترسناکەکان. لەم حاڵەتانەدا لە
ئەوروپا"بەدوای ژیانی خۆت ڕابکە"باوە، ھەرچی لە شوێنی
ترە"پیشانمبدە چیت لە ڤایرۆسەکە دروستکرد!" باوە. ئەمە، بەقسەی
نانسی، جیاوازی نێوان میراتی ئەمەی ئەوروپایی و ئەوانیترە.

بەواتایەکیتر، نانسی جەختلەوەدەکات کە لە ئەوروپا چاوچنۆکی، گومانخوازی و سەرسەختی زۆرتر باوە تا لە شوێنەکانی تری دونیا. ئەمەش میراتی عەقڵگەرایی و بەدبینی ڕەوشتی و ئازادی ئەوروپاییەکانە کە نانسی دەیبینێت. بە نانسی ئەمە ئەوە دەگەیەنێت کە ئەمە، ئەوروپاییە کۆنەکان، ژیانی عەقڵیمان بەهەند وەرگرتووە. هەر ئەمەشە هۆکاری زۆر دووبارەکردنەوەی گوزارەی”پێڕەوییە ئاوارتەییەکان”، کە بەکاربردنی تارمای “کارل شمیت” ی(Carl Schmitt) تیادەبینرێتەوە-تیۆریزەکەرێکی دیارە لە بواری تێزی ڕەوشی ئاوارتە.

نانسی بەچوونی شاعیرێکی فەرەنسی میشێل دەگی(Michel Deguy)بەنموونە دەنێتەوە کە لەم دوایە شیعرێکی بەناوی Coronation بڵاوکردەتەوە، کە لەرێ چەند کۆپلەیەکی ئەو شیعرە، نەك تێگەیشتنە کورتەکەی نانسی، دادەڕێژینەوە: کەرۆناڤایرەس جارێ نیوەیە، پیسی لە پیسییەوە دێت، سنوری تۆ سنوری منە و یەکتر سنورداردەکەن، گۆملەیە ئابووری لە بەرسەکانا گرژدەبێتەوە، ترامپ قەڵەو دەڵێت لە وڵاتەیەکگرتووەکان ڤایرەس نییە، پوتین خوا دەگۆڕێنێتەوە ناو دەستور، مارین لە پان (Marine Le Pen) (سەرۆکی پارتێکی ڕاستڕەوی توندڕەوی فەرەنسییە) بە کلیلە ژەنگاوییەکانی سنورەکان دادەخات، پارتی سەوز پێش هەڵبژاردنەکان قایلبوون، فیلمەکە جیهانگیری سەربەرەوخواردەکاتەوە، ئاسمانی شین لە پێکین شیندەکاتەوە، وشەی ناسین مانا باشەکەی خۆی لەدەستداوە، جیهانگیری و پەتا یەکدەگرنەوە و ناشیانەوێت یەکتر بەردەن، قاچاخچیە لیبیەکان خەریکی موزایەدەن، بەڵام نازانینەکەم دوودە مەبە، هەمووی وەك خۆی لەدەتەوە، شی Xí قەیسەریش پێچە لە ڕەوتی چینیبوونی خۆی لادەدات....

پەتای کەرۆناڤایرەس، لەسەر هەموو ئاستەکان، کاڵایەکی جیهانگیرییە. ئەم پەتایە چاودێرە بەسەر تایبەتمەندی و ئاقارەکانی ئەم جیهانگیرییەوە و دەشیکات بە شتێك کەمتر بێت لە کولتوور و بەهێزتر بێت لە ئابووری و تەکنیك. شیاوە، لەم ئەوروپایە، کار بە گۆڕینی ئەلگۆریتم (Algorithm پرۆسەیەکی هەنگاو بە هەنگاوی ماتماتیکیانەی خواریزمیە بۆ گەیشتن بە دەرئەنجام) بکرێت، بەڵام ئەمە مانای ئەوە نییە دەچینە سەردەمێکی نوێوە. واتە ئەوروپا بە گۆڕینی ئەلگۆریتمی خۆی ناشێت پێیوابێت دەچێتە قۆناغێکی تازەوە. ئەمە لەسەرێکی تریشەوە بەو مانایە دێت کە زاڵبوون بەسەر ڤایرەس بەس نییە. گەر توانا سیاسی و تەکنیکییەکان زاڵبوونەکەیان سەلماند، جیهان دەبێت بە گۆڕەپانی پێکداانەکان. شارستانی ئەوروپا کە چوبووە قۆناغی جێبەجێکردنی ڕەگەزەکانی شارستانیبوونەوە، وائێستا لەژێر زەبری ڤایرەسەکە خەریکە لە

شارستانیبوون دەکەوێت. وەحشەتناکی تەشەنەی ڤایرۆسەکە وەك وەحشەتناکی کارگێڕی بەلاودەبێتەوە. ئەمەی ڕوودەدات گێچەڵێکی نابەڕێوەد نییە کە کەسێکی نەناسراو هەڵیگیرساندبێت. هەروەها بەرهەمی دەستدرێژی هەندێك نەتەوەش نییە. لەکۆتایدا هێزە ئابوورییە تەکنییەکان مەبەستن. لێرەوە پرسیار لەسەر داهاتووی زانست و ئابووری ئەوروپا لەدایکدەبێت.

هەر تایبەت بەو لایەنەی سەرەوە، ئەم هزرەڤانە فەرەنسییە، ئەوەشمان وەبیردێنێتەوە کە پێشتر، پەتاکان (پاندەمییەکان) وەك سزایەکی یەزدانی دەبینران، هەروەك ئەوەی کە نەخۆشیش، جاران، بەگشتی ماوەیەك وەك شتێك لە دەرەوەی جەستەی کۆمەڵایەتی سەیردەکرا. هەرچی ئێستایە زۆربەی نەخۆشییەکان ناوەکین و بەرهەمی هەلومەرجی ژیان، کوالیتی خواردن و ژەهراویبوونی ژینگەکەمانن. کەوابێت هەروەك نیچە دەڵێت ئەوەی یەزدانی بوو بووە مرۆی، زۆر مرۆیی، تا ئەوپەڕی مرۆیی (Allzumenschliches/ All Too Human). بۆ ئەو مەبەستە نانسی بە بیرکاری فەرەنسی پاسکال Pascal دەگەڕێتەوە، کە ناوبراو تازەگەری بە گوزارەی"مرۆڤ بێ کۆتا مرۆڤ تێدەپەڕێنێت (L'homme dépasse infiniment l'homme)" پێناسەدەکرد، بەڵام ئەگەر مرۆڤ خودی خۆی زیادلەپێویست تێپەڕێنێت، بێ ئەوەی بگاتە ئاستی ئەو تێگەیشتنە یەزدانییەی پاسکال بە مرۆڤ هەیبوو، ئەوا مرۆڤ هەرگیز سەرووی خۆی نابێت. لەبری ئەوە، نووقمی مرۆیبوونێك دەبێت کە پڕە لەو روودا و دەزانەی خۆی بەرهەمی هێناوە. بەمە نانسی دەخوازێت چیمان پێبڵێت؟ نایەوێت بڵێت مرۆڤ زۆرتری شایانە وەك لەوەی دەستیکەوتووە؟ لێرە لای پاسکال مرۆڤ دەگاتە چەقی تەوەرەی تێپەڕاندن و بەسەرزاڵبوون. بەپێی نانسی، هەر لەوکاتەوەی بە سروشتی بایەلۆجی ڤایرۆسەکە ئاشنابووین پێداگری لە ئامادەنەبوونی یەزدان هاتەگۆڕێ. نانسی وتەنی، ئێستا ئەوەمان بۆدەرکەوت کە چەند سەختە پێناسەکردنی بوونەوەرە زیندووەکان لەچاو ئەوەی پێشتر کردوومانە. ئەوەشمان بۆدەرکەوت کە پێناسەکردنی دەسەڵاتی سیاسی لەچاو ئەوەی پێشترکردوومانە چەند دژوارە. هەنووکە تێدەگەین، بە قسەی نانسی، وشەی سیاسەتیژیان (biopolitics) لەم جۆرە دەزانەدا (کۆرۆناڤایرۆسە مەبەستە) نەگونجاوە بەکاربردنی. نانسی لەگەڵ تێهەڵکێشردنی ئەم وشەیە نییە بەو هەل و مەرجانەی کۆرۆنا هێناویەتی. هەرگیزیش گومانناکات کە ژیان و سیاسەت بەرەنگارماندەبنەوە. زانینی زانستیشمان پێماندەڵێت کە تەنیا پشت بە هێزی تەکنیکی خۆمان دەبەستین، بەڵام تەکنیکی پووخت بونی نییە و خودی زانینیش نادۆنیایی لەخۆدەگرێت. ئەم نادۆنیاییەی نانسی دەیداتەپاڵ زانست لە تایبەتمەندییەکانی خودی زانستە. کۆرۆنا نادۆنیاییەکەی زانستی

دووبارە بیرخستینەوە. ئەوەشی بیرخستینەوەی مەرگ هاوڕێی ڤایرۆسەکەیە. مەرگ، کە ئەوروپا پێشتر بە جەنگ و برسیەتی و وێرانکاری کاری بۆ هەناردەکردنی دەکرد، ئەمئێستا بەهۆی ئەم پەتایەوە لەگشت جێگایەك چاوەڕێمانە. لەم ساتەوەختەدا مەرگ لە بەرگی کۆرۆنا خۆیمان نیشاندەدات و دونیایەك ئاماژە لەخۆیەا پەنهاندەکات. وەکیتریش مەرگ، لەناو خۆشگوزارەنی و ئازادی ئەوروپایی بیرچووبۆوەوە، بەهۆی ترسەکەوە کە لەخۆدووبارەکردنەوەدایە ئاوەڵناوی تری بەخۆی دەزیەوە: مەرگی پیر و مەرگی گەنج، مەرگی لەش تەندروست و مەرگی لەشی بیمار، لە کۆرۆنا کەلەبەری نێوان ئاوەڵناوەکانی پأکردەوە. بەم چەشنە، هەڵەی جیاکارەی نێوان ئاوەڵناوەکان لەژێرناونیشانی کۆرۆنادا بووە مەرگ، مەرگێکی هاوبەش کە نازناوی کۆرۆناڤایرۆسی هەیە.

ڤایرۆسی هاوبەش

پەتای کۆرۆنا مشتومڕی زۆری لێکەوتەوە و ژان- لوك نانسیش یەکێك بوو لەو هزرڤانانەی ڕۆڵێکی کارای لە فەلسەفەکردن بەسەر پەتاکەوە بینی و ئاقاری مشتومڕەکانیشی بەرەو ئەو جێگەیە برد کە فەلسەفە دەکارێت لەوێندەرێ داڵدە بە پرسیارسازی بدەزێتەوە. وەکیتر هەر ئەوەشە کە فەلسەفە دەیکات، لەناگەڕێت دیاردە و رووداوەکان لە شوێنێکی وەستا و نەگۆڕدا باروبارگە دابنێن. نانسی لەڕێگای ئەم پەتایەوە، بەپشت بەستن بە تێزە فەلسەفییەکانی پێشتری تایبەت بە جیهانگیری، هەڵوەشانەوەی باوەڕ و جڤات (کۆمەڵ) دادگایی مێژووی سیاسی ئەوروپا دەکات و واتا و گوزارەکانی ئەم مێژووەش شیتەڵدەکات. لەسەرەتای ئەو نووسینەی ماوەیەك لەمەوبەر بەناوی “” communovirus”” نووسی باس لە هاوڕێیەکی هیندی خۆی دەکات کە پێیوتوە ئێوان لە ماڵەوە قسە لە” کۆمەنەڤایرۆس” دەکەن. نانسیش لەخۆی دەپرسێت کە بۆ پێشتر “ئەمە” بیرمان لەوە نەکردبووەوە؟ پێناچێت مەبەستی نانسی لە “ئەمە”تەنیا فەرەنسییەکان بێت بگرە گشت ئەوروپاییەکانیشی مەبەستە. بۆ نانسی شتێکی سەرسامکەر و سەرلەبەر ناکۆکئامێزە: ڤایرۆسەکە لە کۆمۆنیزمcommunismەوە دێت. تەنانەت کۆرۆنای ئێستا لەو کۆرۆنا پاتەڵەی هەقایەتە کۆنەکانی پاشایەتیش بەپیتر دەزانێت. ئەم کۆرۆناڤایرۆسە ،بەپێی بۆچوونی نانسی، هەر لەیەکەم مانایەوە دیارە دەیەوێت چی بکات مادام لە وڵاتێکی گەورەوە دێت کە بە فەرمی ڕژێمەکەی کۆمەنیستە. شتێکی تەنیا فەرمی نەبوو کاتێك سەرۆك شی جینپینگ Xi Jinping وتی”کارگێڕیکردنی ئەپیدیمیەکی ڤایرۆسانە”

نیشانەیە لەسەر باڵایی سیستەمی سۆسیالیستی بە تایبەتمەندی چینییەوە". نانسی بە ئەوەش دەچێت، ئەگەر کۆمۆنیزم، بریتییە لە هەڵوەشانەوەی خاوەنداری تایبەت ئەوا کۆمۆنیزمی چینی، چەند ساڵێکە، بریتییە لە تێکەڵکردنی خاوەنداری کۆلێکتیڤی دەوڵەتی بە خاوەنداری تاکی (بەدەر لە موڵکایەتی زەوی). ئەم تێکەڵکردنەش ڕێگاخۆشکەربووە بە نەشونمای توانای ئابووری و تەکنیکی چین و دەرکەوتنی ڕۆڵە جیهانییەکەشی. نانسی وایدەبینێت کە، هێشتا زووە ئەو کۆمەڵگەیەی ئەم تێکەڵکردنەی دروستکردووە دەستنیشانبکرێت: واتە بە چ مانایەك کۆمۆنیستە و بە چ مانایەکیش ڤایرۆسی خستەناو ڕکابەری تاکییەوە؟ کۆرۆناڤایرۆس توانیویەتی توانستی کۆلێکتیڤ و دەوڵەتی چین بسەپێنێت بە ڕادەیەك کە ئێستا چین یارمەتی ئیتالیا و فەرەنسا دەدات. بە بۆچوونی نانسی، ڤایرۆسەکە کاریگەری نەکردۆتەسەر دەسەڵاتی ئیستیبدادی چین. شتەکان بەجۆرێك دەردەکەون وەك بڵێی ئەم ڤایرۆسە لەکاتێکدا هاتووە کە بەهێزکردنی ئەو کۆمۆنیزمە فەرمییەی مەبەستبووە لە چین هەیە. شتە ناخۆشەکە لێرە ئەوەیە کە ئەمە وادەکات وشەی "کۆمۆنیزم" تەماوی بێت. مارکس ، نانسی وتەنی، زۆر بە ووردی ئەوەی نووسیوە کە خاوەنداری تایبەت بە واتای ونبوونی خاوەنداری کۆلێکتیڤ دێت، لەگەڵ کات خاوەنداری تاکی (ئیندڤیدوال) جێگای هەردووکیان دەگرێتەوە. ئەمە بەو مانایە نایەت کە مارکس مەبەستی ئەوە بووە شمەکەکان بەجۆرێکی تاکانە خاوەنداری دەکرێت(واتە بوونی خاوەنداری تایبەت)، بەڵکو شیاوی ئەوەی تاکەکان خودیخۆیان بن. ناسی جەخت لەوەدەکات کە، مارکس لەم ڕووەوە کات و ئامرازی لەبەردەست نەبووە تا کاری زۆرتر لەم بارەیەوە بکات. هاوکات، نانسی ئەوەش دەڵێت کە مارکس جیهانبینییەکی پەسەندکراوی سەبارەت بە"پرۆپۆزەڵەی کۆمۆنیستی" خستەتەڕوو. وەکیتریش نانسی لە توێژینەوەکانی تریدا مارکس بە فەیلەسوف نازانێت و بە ئەو مەبەستەش ئارگومێنتی خۆی هەیە کە لێرە دەرفەتی گفتوگۆکردنیمان نییە.

دووەم مانای کۆمۆنەڤایرۆس (communovirus) ئەوەیە کە ڤایرۆسەکە کۆمۆنیزماندەکات(communize). دەمانخاتە سەر بناغەی یەکسانی (equality) و بە وەرگرتنی هەڵوەستی هاوبەشیش کۆماندەکاتەوە. ئەمە ئەزموونکردنی گۆشەگیریمانە. گەر گۆشەگیریمان بە مانای کەمبوونەوەی پیسبوونی ئەتمۆسفێرەش بێت هەیەکەی کەمبوونەوەی هاتووچۆ و پیشەسازییە. پێشئەوەی قفڵیشبین هەستدەکەین بەهێز قفڵکراین، تەنانەت ئەگەر ئەوە لەبەر خۆشگوزەرانیشمانبووبێت لە هەر قفڵکراین. هەندێك پێیانوایە سەرمایەداری تەکنەلۆژی لە داڕمان نزیکبووەتەوە، نانسی بە ئەوەی ئەمە ڕەتکاتەوە دەڵێت: هێشتا

ماومانە لە سروشتی جقاتەکەمان(کۆمەڵگەکەمان) تێبگەین. نانسی وایدەبینێت کە ئەمە ئاژەڵ نیین، هەربۆیە پێویستمان بەیەکبینین و خواردنەوە و سەردانە. دابڕانیشمان لەیەکتر وایکرد ڕێژەی پەیوەندییە تەلەفۆنی و نامە ئەلکترۆنییەکانمان بەرزببنەوە. ئەمەش تەنیا لە بەر ترسی لەدەستدانی پەیوەندییەکان بوو. بۆیە نانسی لێرە دەپرسێت ئایا ئێستا لە بارێکی باشترین بۆ بیرکردنەوە لەم کۆمەڵگەیە؟ کێشەکە لەوەدایە ڤایرۆسەکە نوێنەرایەتی سەرەکی ئەو کۆمەڵگەیە دەکات. لەنێوان مۆدێلی چاودێری و مۆدێلی خۆشگوزەرانیدا ڤایرۆسەکە خاوەنداری هاوبەش commonە. شتێکی باشە، بەپێی نانسی، کۆرۆناڤایرۆس پاڵمان پێوەبنێت بکەوینە پرسیارکردن. هەر بەم مەرجەش دەتوانین بەسەریا زاڵبین ئەگەرنا شیاوە گەڕانەوەمان بۆ خاڵی دەستپێك. ئەوەمان بیرنەچێت دەبێت ئامادەی ڕووبەڕووبونەوەی پەتای تریش بین.

تێگەیشتنی فەلسەفییانە بۆ ئاوارتە لەنێوان ئاگامبێن و نانسی دا

مایەوە لەم کورتە نووسینە لە ڕووبەرێکی تەسکدا ئەو مشتومڕە فەلسەفییەش بجولێنینەوە کە دوو فەیلەسوفی ئەوروپایی (ئاگامبێن و نانسی) کە-جیا دەکاتەوە. تێگەیشتنی فەلسەفییانەی ئەم دوو فەیلەسوفە بۆ ڕەوشی ئاوارتە (State of exception) تێگەیشتنە بۆ چۆنیەتی کارکردنی هێز و شێوازەکانی ئەم هێزە لە بندەستکردن و گەمارۆدانی ئازادی و مافی تاکەکانی کۆمەڵگا. ئاوارتە دۆخێك (بارێك، ڕەوشێك) دەنێتە پێشەوە کە مرۆڤەکان لە مرۆیبوونیان دەخات. ئەوەی ئاگامبێن لەیەکەم نووسینی تایبەت بە کۆرۆناڤایرۆس وتی بەرهەمی تێهزرینی فەلسەفی چەندین ساڵەیەتی لەبارەی ڕەوشی ئاوارتەوە کە ڕۆژئاوا ئاشنایە بە بەکاربردنی. پاش بڵاوبوونەوەی یەکەم نووسینی ئاگامبێن بە ناوی “”داهێنانی ئەپیدەمیەك”” لە 26/02/2020 وەڵامەکی گازندە ئامێزی زۆر ئاراستەی نووسینەکە کرا و یەك لەوانەش روونکردنەوەکەیەکی نانسی بوو لە 27/02/2020 بەناوی”” ئاوارتەی ڤایرۆسانە(Viral Exception).

نانسی لەم ڕووکردنەوەیە وایبەدەچێت کە ئاگامبێن هیچ جیاوازیەك لەنێوان کۆرۆناڤایرۆس و ئەنفلاوەنزایەکی ئاساییدا نابینێتەوە. بەپێی نانسی ئەم هاورێ کۆنەی بیریچوەتەوە کە ئەنفلاوەنزەی ئاسای ڤاکسینی هەیە کە کاریگەری خۆی سەلماندووە. لەگەڵ ئەوەشدا پێویستی بەوەیە ساڵ لەدوای ساڵ لەگەڵ هەڵاوگۆڕانی ڤایرۆسەکە خۆی بگونجێنێت. بەپێی ئەوە، ئەنفلاوەنزەی ئاسای حەڵکێکی زۆر دەکوژێت لەکاتێکدا کۆرۆناڤایرۆس، کە ڤاکسینی بۆ دروستنەکراوە، لەتوانایدایە ژمارەیەکی زۆر لەوە زۆرتر بکوژێت! ئاگامبێن

وایدەبینەت کە حکومەتەکان کەمێک لە هەموو جۆرە بەهانەیەک دەبیننەوە تا ڕەوشی ئاوارتە پیادەبکەن، بەڵام ئاگامبێن، بەبۆچوونی نانسی، سەرنجی ئەوە نادات کە ئاوارتە بووەتە ڕێسا لە جیهانێک کە پەیوەندییە تەکنیکییەکان بە هەموو چەشنەکانییەوە (جوانەوە، هەموو جۆرەکانی گوازتنەوە، پیتاندن و بڵاوبوونەوەی مادەکان و شتیتریش) چڕییەکی نادیارە و بەهەمان نەشونمای دانیشتوانیش لە زیادبووندایە. تەنانەت لە وڵاتە دەوڵەمەندەکانیشا ئەم زیادییە لە ژمارەی دانیشتوان تەمەن درێژی لەخۆدەگرێت کە ئەوەش بە مانای زۆربوونی بەساڵاچووان دێت و بەگشتی ئەمەش بەمانای ئەوە دێت کە زۆرێک لە بەردەم مەترسیدان.
نانسی بە ئاگامبێن دەڵێت کە پێویستە وریابین ئامانجی هەڵە نەپێکین: گومانی ناوەت گەر بڵێین گشت شارستانیەکەمان ئەمڕۆ لەژێرپرسیارە و جۆرەکیش لە ئاوارتەی ڤایرۆسانە- بایۆلۆژیی، زانستی کۆمپیوتەرانە، کولتووریی- دروستکەری پاندێمییە. لەم بەینەدا حکومەتەکان هیچ نیین جگەلەوەی کە بکوژێکی نەفرەتئامێزن و لۆمەخستنە سەریشیان مانۆڕێکی لادانە تا پەرچەکردارێکی سیاسی.
وتمان کە جۆرجیۆ هاوڕێیەکی دێرینە. هەروەها ئەوەش دەڵێت کە داوای بەخشیندەکات کە لەبەر یادەوەرییەکی شەخسی دەخاتەڕوو: پێش سی ساڵێک لەمەوبەر پزیشکەکان پێیانوتم پێویستم بەوەیە دڵ دانێم. جۆرجیۆ ئاگامبێن یەکێک بوو لەو چەند کەسەی کەمەی پێیوتم کە گوێ لە دکتۆرەکان نەگرم. گەر گوێم لە ئاگامبێن بگرتایە ئێستا مردبووم. شیاوی هەڵەکردن. ئەوەش دەڵێم کە جۆرجیۆ لەگەڵ ئەوەشدا ڕۆحێکی پاک و میهرەبانە و مرۆڤ دەکارێت وەک ئاوارتەیەک –وەک ئیزپەرێک as exceptional – پێناسەیبکات

ژێدەر: ژان- لوك نانسی سەبارەت بە کۆرۆناڤایرۆس زۆرێك گفتوگۆی فەلسەفی هێناوەتەپێش کە شایانی تێڕامان و ئاوەدانەوەن کە لەم نووسینە بە مشتومڕکردن کۆکیان لەوەرگیراوە: لەژێرناونیشانی""فەلسەفکردن لە کاتی ئەپیدێمی "“Philosopher en) temps d’épidémie) ، کە دوو بابەتی سەرەکی لەخۆدەگرێت یەکەکیان""ڤایرۆسێکی فرە مرۆیی"" (Un trop humain virus) لە 17/03/2020 بڵاوکراوەتەوە و ئەویتر""خراپە و هێز" (Le mal, la puissance) لە07/04/2020 بڵاوکراوەتەوە. وەڵامێک بەناوی""ئاوارتەی ڤایرۆسانە" (Viral Exception) لە 28/02/2020 ئاڕاستەی نووسینەکی ئاگامبێن کراوە کە بەناوی""داهێنانی ئەپیدێمیێک- درمێک-“"لە 27/ 02/2020 بڵاوکراوەتەوە. لە

لیبراسیۆنی فەرەنسیش (liberation.fr) لە 24/03/2020 بابەتێکی لەژێرناوی ""کۆمۆنۆقایرۆس" (Communovirus) نووسیوە. هەروەها ئەو لەــــــدوانەش کە لە 28/03/2020 لە (marianne.net) بەناوی ""پاندەمیەکە دووبارە بەرهەمهێنانەوەی کۆمۆن و دابەشکردنە کۆمەڵایەتییەکانە"" بڵاوکراوەتەوە. بەشێك لە تێکستەکان بە وەرگێڕانی ئینگلیزی لە "گۆڤاری شیکردنەوەی دەروونی ئەوروپایی"یش بڵاوکراونەتەوە.

ماوێتی…

[بۆ خوێندنەوەی بەشەکانی تری ئەم باسە کلیکی ئێرە بکەن ….](#)

سەردەشت عوسمان … کاوە جەلال

سەردەشت عوسمان لە بنەڕەتدا زۆرترە لە کەسێتییەکی یاخی کە بە فەرمانی دەسپێتییانە لەناوبرا. ئەو هەروەها کرۆکێکی شەڕشکێنانەی هەبوو.

سەردەشت عوسمان بۆ گۆتاری "یەکەمین زەنگی کوشتنم لێیدا" ڕووی دەمی دەکاتە هاوڕێیانی: "تا ئەو شوێنەی کە ماوین دەبێت قسە بکەین، لەو شوێنەش کە تەمەنمان کۆتایی هات، با هاوڕێکەم خاڵێکم بۆ دابنێت و بێتە سەر دێڕێکی نوێ و سەرلەنوێ دەست پێبکاتەوە".

ژیان لای سەردەشت عوسمان بەواتای هەڵوەستوەرگرتن، بەرەنگاربوونەوەی جەلادەکان و پێشاندانی هەقیقەتیان. ئەو نایەوێت چیدی لەسەر بێدادی و وەلاوەنانی چینایەتی بێدەنگ بێت، بۆیە بە دەسەڵاتدارانی وڵاتەکەی دەبێژێت، زۆر ئاساییە کوڕێکی هەژاری ئەو وڵاتە ئەڤینداری هەر کەسێک ببێت کە دڵی گرتوویەتی، جا با کچی بەرپرس یان تەنانەت سەرۆکی ئەو وڵاتە بێت. ئەوجا گەر بەو هۆیەوە ژیانی کەوتە مەترسییەوە، ئەوا نابێت مەیدانی بەرەنگاری چۆڵ بکات. نەخێر، ئەو دەیەوێت بەدرێژایی تەمەن، یان تا ئەو کاتە کە جەلادەکان لە شارەکەی خۆیدا کۆتایی بە هەناسەدانی دەهێنن، لەسەر خەبات بەردەوام بێت، لە ئەوە نەک تەنیا بۆ گەنجانی وڵاتەکەی کە "مردن سادەترین هەڵبژاردنیانە"، بەڵکو هەروەها بۆ ئەوەی گەنجەکان ئیدی "تێبگەن" کە شکۆفە پرشنگدارەکەی ڕۆژگاری ئەمڕۆ تەنیا

رواڵەتە، لە کرۆکدا بە بێدادی و گەمژەیەتیی خێڵەکیانە تەنراوە و هیچی دیکە نییە جگە لە جەلادسەروەری، کەواتە گەورەترین مەترسییە “بۆ نەوەی داهاتوو”. بۆیە سەردەشتی خەباتگێڕ پێشتری بە مردن دەدات تا برا بچوکەکەی، کەواتە زارۆکان، لەم ڕۆژگارە پڕستەم و بێدادە ڕزگار بکرێن.
سەردەشت عوسمان خۆی وەک کردارنوێنی نێو کاروانێکی خەبات دەبینێت، لێرەشدا ئێمە بە کرۆکێکی شۆڕشگێڕیانەی ئەو دەگەین: گەر جەلادەکان لەناویان برد، ئەوا پاشان ئەرکی هاوڕێی خەباتگێڕ ئەوەیە کە “نوقتە”یەک بۆ ئەوی ژیان لێسەنراو دابنێت، لێ پاشان بچێتە سەری دێڕ، تاکو لەنوێوە “دەستپێبکاتەوە”، کە گومانی تێدا نییە لەبەر ئەوەی “هاوڕێیە”، ئەوا لکێکی کاروانەکەیە و ئەمەش بەواتای، کە ئەوی هاوڕێ بە شێوازێکی خۆیی درێژە بە خەبات دەدات. ئێمە لێرە کاروانی خەباتی پارتایەتیمان نییە، گەنجانی “هەڵوەستاو”مان هەن ڕوو بەڕووی جەلادەکان.

ئەم هەڵوێستە شۆڕشگێڕییەی سەردەشت عوسمان تەواو دژبەری شێوە خەباتی سوننەگەرایانەی کوردییە، واتا ئەو جیهانبینییە کە هەر خەباتگێڕێکی سوننەگەرا بەبێ ئاگایی ئەو نوقتەیە و هیچ نوقتەیەک بە سکاڵا و سرودی شەهیدان بەردەوام دەبێت، کەواتە کرداری پچڕاندن ناناسێت. لێ سەردەشت عوسمان بە پێچەوانەوە داوای سەری دێڕێکی نوێ ی خۆیی لە هاوڕێیان دەکات کە گەرەکە لێوەی “دەستپێبکرێتەوە”. ئاخر چۆن لە ڕێزماندا ڕستە هەمیشە بە نوقتە کۆتایی پێدەێت، بە هەمان شێوە لەم خەباتەی نێو کرد□ کێتییەکی بێداد و جەلادسەروەریدا پچڕاندنی پەیوەندی و دەستپێکردنەوەمان هەیە.

گومانی تێدا نییە کە لە دەستپێکردنەوەدا هاوکات لەبیرنەبردنەوەی خەباتگێڕانی کوژراو هەڵوێستێکە کە ناخی هاوخەباتانی ئەوانی تەنیوە. ئاخر خەباتگێڕانی زیندوو دوای هەر کارەساتێک هەڵوێستە دەکەن، ئەوەش بە دانانی نوقتەیەک و ڕۆیشتنی بوێرانە بەرەو سەری دێڕ: سەرەتایەکی نوێ، ئەوە بێگومان لەنێو کاروانەکەدا، چونکە ئەو لاپەڕەی□ ه□ن□دراوەتەوە، لەبیرنەبراوەتەوە، نەسڕراوەتەوە، یان هیچ نەبێت بە فرمێسکی شین و شەپۆڕ کاڵنەکراوەتەوە، بەڵکو هاوخەباتگێڕ بە دانانی نوقتەی ئاگامەندانە هێشتا لەوێیە، هێندە نەبێت کە ئاگامەندانە لە سەری دێڕەوە دەستی پێکردۆ”تەوە”، کە ئاشکرایە لەبەر ئەوەی نوقتەدانەرێکی ئاگامەندە، ئەوا لە یادوەریی خۆیدا هەر هاوڕێیەکی بەناهەقکوژراوی بەرز ڕاگرتووە.

لێ بێدادی و ک□ل□پووچی تەنیا ڕوویەکی ڕیالێتییە تاڵەکەی وڵاتی

سردشت عوسمانن. هموو یالتییتاکان همیش زبرکی جددین، لرشدا هقیقتیان بووونی پشانی گل دراو و بو یو داوا ل خودی گل کراو ئو هقیقت قبوو بکات. ل وات‌کی سردشت عوسمان ب پچوانو مهزلییه، هروک ببژین، بوو ب واتی ترات‌نی چیت و چکلکان، چونک بروات دستاتداریی‌کی هی ک گیا ب دنگی گل دامزراو، ل ل کرکدا باندگلی مافیایی ب ترس و تقاندن حوکمی دکن، تنانت ل نویانو دستاتدارانی بکوژ و کلپووچ زیتبوونتو ک شانازییکانیان ب سیمبلی “جامدانی”یو هندی دی کلپووچ و فریودر- فریودراوی کردوون.

بی خباتگانی کاروانکی سردشت عوسمان ئرکی گرانتریان کوت ئست، چونک ئوان دبت هاوکات ل هر برنگاربوونوی‌کدا سرلنو بیری جلادکانی بخنو ک ئوان فیگوری زگاریخوازی نین، بکو ئو “باوک و براکانی” ئوانی خباتگ بوون یان بگشتی واتخوازان بوون ک خیان ل پناوی زگاریدا بکوشت دا، پاشان جلادکان ب ف و تکبازی هاتن سر سفرهی حازر و دستیان کرد ب خواردنی بری نجی ئوان، ب تنانت ل نویانو سرک جاش زیت بو و داوای سرکایتیی ب وای خی دانا – چونک گیا پشمرگ بوو! بی وخساری جددیی سردشت عوسمان هاوکات نرم زردخنیکی تدا نیشتوو. تنانت پش کوشتنی ب فرمانی باا پدچت زر تا پکنیبت. سرای ئو هل لدستنادات ک ب وستک ووی زاری بکات “هاویان”ی و پیان ببژت: هاویان “من کاتم هات بم، بام … نووسینکانم لیاد نکن، میللتکم لبیر نکن، پیان بن نرتان دیت، چن من دوای سران نرم هات، پیان بن لباتی گو تریست و دیکتاتر لم واتدا گش ئکات (…). من ب ئو خم ئکم ب قوربانی، سریش دانانوم، استییکان هر ئدرکنم، من سووتمنی میللتکمم، مرق ئوات، بام خاك زیندوو، من یك سردشتم، رژیك یت هموو میللت ئبت سردشت و سران، من بادینیم، من سرانیم، من هورامیم، من موسلمانم، من مسیحیم، من ئیزیدیم، من کاکیم، من نووسرکی خاون قلهمی کوردم …”.

سرچاوکان

سردشت عوسمان:

- وا من یشتم

- یەکەمین زەنگی کوشتنم لێیدا
- نە سەرۆك خوایە نە کچەکەی
- من عاشقی کچەکەی بارزانیم

پێکڕا لە "کوردستانپۆست" داگیراون.

ئەدەبی کلاسیك/ ئەدەبی نەفرەتلێکراو … عەبدولموتەڵیب عەبدوڵڵا

1/1

(رێباز، المنهج، میتۆد) کۆمەڵێك پرنسیب و بیروڕای هارمۆنی پێکەوە هەڵکردووی بیریارێك، یان فەیلەسوفێك، یان قوتابخانەیەکە لە بوارە جیاوازەکاندا، بۆ گەیشتن بە ئەنجامی خوازراو.. بەڵام ئەوەی رێبازی ئەدەبی لە ئەوانیدیکە جیا دەکاتەوە، ئەوەیە کە ناشێ داهێنەرانی ئەدەبی لە چوارچێوەیەکی دیاریکراودا قەتیس بکەین، چونکە ئەدەب (وەك داهێنان) هەمیشە خۆی بە سەر رێبازە ئەدەبییە باوەکاندا دەسەپێنێت و پانتاییەکانیان بەرفرەوان دەکات و دەرگاکانیان بەرەو زیندەگی دەکاتەوە، بەو مانایەش رێبازی ئەدەبی ئەو کاتە دەبێتە جێگای گفتوگۆ و دانووستاندنی فرە رەهەند و بە سوود، کە بشێ لە بەرژەوەندی پێکهاتە هونەرییەکاندا خۆی بنوێنێ، بە دیوەکەی دیکەش دەمەوێ بڵێم هەموو رێبازێکی داهێنەرانە توانای ئیزافەکردن و نوێکردنەوەی هەیە، هەر تەنها لە سنوری دووبارەکردنەوە و لاسایکردنەوەدا گیر ناخوات.

رێبازی کلاسیك classicisme [illegible] *(□1610-□1515)* لە ئەوروپا برەوی سەندووە.* هەندێ لە رەخنەگران بنچینە هونەرییەکانی ئەو ئەدەبە لە دراما و تراجیدیادا دەبیننەوە، بۆیە یاسا و رێسا و خەسڵەتەکانی بە (ئەرستۆ 384-322) یۆنانی و قەسیدەکەی شاعیری رۆمانی (هۆراس) دەبەستنەوە. بێگومان کلاسیك بە زۆر مانا بە کار

هاتووە، وەکو ئەدەبی کۆن، ئەدەبی خوێندەواری بەرز، ئەدەبێك داهێنانی تێدا بێت، ئەدەبێك بێتە هۆی لاسایی کردنەوە، ئەدەبێك بێتە قوتابخانە.. بەو مانایەش زاراوەی کلاسیك زاراوەیەکی کراوەیە، نووسەری لاتینی (ئۆلۆس گیلیۆس)* یەکەم کەس بوو، کە لە سەدەی دووەمی زایینی ئەو زاراوەیەی بە دژی ئەدەبی (شەعبی/ ئەدەبی زارەکی) بە کار هێناوە.*

ڕەنگە بتوانین بڵێین ئەدەبی کلاسیك سەرەڕای بڵاوبوونەوەی وەك ئەدەبێکی بە (ساڵاچوو) کەچی ناشێ لە کات و شوێنی دیاریکراو و کۆمەڵێك تایبەتمەندی دیاریکراو بەندی بکەین، چونکە بەشێکی زۆری ئەدەبی کلاسیك هەموو ئەو بەرهەمە ئیبداعی و جوانانە دەگرێتەوە، کە وێڕای ئەوەی ساڵانێکی درێژیان بەسەردا تێپەڕیووە، کەچی ئێستایشی لەگەڵدا بێت خوێنەرانێکی زۆریان لە دەوری خۆیان کۆ کردۆتەوە. بەڵام لەبەر ئەوەی ئەدەبی کلاسیك دژ بە ئەدەبی شەعبی هاتۆتە ناوەوە، یان لەبەر ئەوەی دژ بە سیستم و ئاکار و نۆرم و پێوانە باوەکان کاری کردووە، بۆیە جوانی ئەو ئەدەبە بە چینی باڵا و ئەرستۆکراتەوە لکێنراوە!

ئەرستۆ عەقڵ وەك بنەما و پێوانەی فەلسەفەی جوانیی ئەدەب بەرجەستە دەکات، لەسەر ئەو بنەمایە ئەوە عەقڵ و ڕۆشنبیرییە، پەیامی کۆمەڵایەتی ئەدیب و شاعیر دیاری دەکات و خۆشی و سوود یەك دەخات، هەر بەو مانایەش ئەرستۆ پێیوایە ئەدەب بۆ هەمووان نییە، بەڵکو بۆ دەستەیەکی دیاریکراوی ڕۆشنبیرە، تەنها ئەو دەستەیەیە لە هونەر و جوانی شیعر دەگەن، لەو خاڵەوە ڕەخنەگران ئەدەبی کلاسیك بە دژی ئەدەبی شەعبی ناو دەبەن. بایەخی ئەو خاڵەش ڕاستەوخۆ پەیوەستە بە گرنگیدانی ئەرستۆ بە فۆرم و شێواز لە لایەك و روونی و جوانی و گوزارشتکردن لەلایەکی دیکەوە… جگە لەوەش هەمیشە ئەرستۆ جەختی لە سوودی ئەدەب و هونەر کردۆتەوە، سوودی ئەدەب و هونەریش لای ئەرستۆ ئەوەیە، کە چێژ و خۆشیمان پێببەخشێت! بە بڕوای ئەرستۆ هەموو ئەوانەش لە ڕێگای فێربوون و پیشەکارییەوە دێتە دی، فێربوون و پیشەکاریش پشت بە ئیلهام و بەهرە دەبەستێت.

بە کورتی دەتوانین بڵێین ئەدەبی کلاسیك، لە دید و تێڕوانینی ئەدەبی گریکییەوە هەڵقوڵاوە، بە دژی ئەدەبی شەعبی و کۆی وێناکردن و دابونەریت و ئاکارە باوەکان دەوەستێ و بە دەستەیەکی دیاریکراوەوە دەلکێت.. وەك دەزانین ئەدەبی یۆنانی بە هەموو ژانرەکانییەوە هەر لە ڕەخنەی ئەدەبی و ئەفسانەوە تا دەگاتە شیعر و شانۆوە بە (پەیگانیزم) بتپەرستییەوە بەندە، کەواتە ئەدەبی کلاسیك سەر بە پەیگانیزمی یونانییە، دواتر ڕۆمانییەکان دێن و هەموو ئەو بەها ئەدەبییانە لە یۆنانییەکانەوە وەردەگرن. دەمەوێ

لە کۆی ئەو قسانەوە بڵێم ئەرستۆ وەك چۆن بە دامەزرێنەری بنەماکانی تیۆری ژانرە ئەدەبیەکان ناسراوە، بە هەمان شێوە بە دامەزرێنەری ئەدەبی کلاسیکیش دەژمێردرێت، بە دیوەکەی دیکەش ئەدەبی کلاسیك لەبەر ئەوەی بە ئەدەبی چین و دەستەیەك دادەنرێت، کە دژی کۆ و دابونەریت و نۆرمە باوەکان وەستاوە، بۆیە دەشێ وەك ئەدەبێکی نەفرەتلێکراو تەماشای بکەین.

1/2

(پاشایەتی) کە بە دەوڵەتی حوکمی رەها ناوبانگی دەرکردبوو، جگە لەوەی بۆ مانەوەی گیانی خۆی پارێزگاری لە کۆنەخوازی دەکرد، بە دیوەکەی دیکەش بەردەوام هەوڵی ئەوەی دەدا، دەسەڵاتەکەی لە سامانی دنیایی بێ بەش نەکات! بەو مانایە دەشێ بڵێین هەر لە سەدەی سێزدەوە حکومی پاشایەتی خۆی لە دوو عەقڵی جیاوازەوە دەبینێتەوە، یەکێکیان دەسەڵاتی دەرەبەگایەتی، کە خۆی بە ئایینەوە هەڵدەواسی، ئەویدیکەیان بورژوازیی، کە بە دنیاوە لکاوە. لە پشت عەقڵی دەرەبەگایەتی پەیوەست بە ئایینەوە، ئەدەبی شەعبی وەستا بوو، بەڵام لە دووتوێی عەقڵی بورژوازی دنیایی، ئەدەبی کلاسیکی نەفرەتلێکراو.

کەواتە ئەدەبی نەفرەتلێکراو لەلایەن ئایینەوە ئەدەبێکە، کە بانگەشەی عەقڵ و ئازادی و تاکگەرایی دەکات و هەژموونی ئایینی و دەسەڵاتی نۆرمە ئایینیەکان بە سەر کۆمەڵگادا رەتدەکاتەوە، هەر بەو مانایەش پشت بەستنی ئەدەبی کلاسیك بە نموونە باڵاکانی ئەدەبی یۆنانی و ڕۆمانی (داستانی ئەلیادە و ئۆدیسە، هۆمیرۆس و شانۆگەرییەکانی سۆفۆکلیس و یۆربیدیس..) و لاسایی کردنەوە و دراسەکردنی بنەما هونەرییەکانیان و دواتر خۆ دادەمەزراند لە سەر بنەما تیۆرییەکانی گەورە فەیلەسوفانی یۆنان و ڕۆمان (ئەفلاتوون و ئەرستۆ و هۆراس) و بە تایبەتی کتێبی (هونەری گوتار) و (هونەری شیعر)ی ئەرستۆ، هەر تەنها لە هەنگاونان لە ئەدەب و هونەری شەعبییەوە بۆ کلاسیك، کورت ناکرێتەوە! بەڵکو لە پشت ئەو گەشە هونەری و ئەدەبییە، گۆڕانکارییەکی گەورە، لە بیرکردنەوە و تێڕوانینی کۆمەڵگای ئەوروپی لە ئارادا بوو، ئەویش تەجاوزکردنی دەرەبەگایەتی و هەنگاونان بوو بەرەو بورژوازیی و سەرمایەداری و سەرمایەداری بازرگانی…

وەك گوتمان لە سەدەی دووەمی زایینییەوە (ئۆلۆس گیلیۆس)* زاراوەی کلاسیکی بە دژی ئەدەبی (زارەکی) بە کار هێنا، بەڵام هەمیشە مەسیحییەکان هەوڵی ئەوەیان دەدا، ئەدەبی کلاسیك ئەو بەها بتپەرستییە لەخۆی دابماڵێت و مۆرکی (ئینجیل) و بنەماکانی ئایینی کریستیانی لەخۆ بگرێت، بەڵام نەیانتوانی لەو بارەوە سەرکەوتنی

تەواو بە دەست بهێنین، چونكە ئەدەبی كلاسیك خۆی لە گەڕانەوە بۆ ئەدەبی گریكی و ڕۆمانی كۆندا هەڵدەگرتەوە، بنەما سەرەكیەكانی ئەو ئەدەبەش وزەكانی خۆی لە تێڕوانینی بتپەرستییەوە وەرگرتبوو! هەر لەوێشەوە ئەدیب و ڕەخنەگرانی ئیتاڵیا لە سەدەی سێزدەی زایینییەوە دوای پەیبردن بەو تێڕوانینە و كارەكانی ئەرستۆ، برەوێكی زۆریان بە ئەدەبی كۆنی یۆنانی دا.

بە دیوەكەی دیكەش نووسەری ئیتاڵی (جیۆڤانی پۆكاچیۆ 1313-1375ز) كە هەموو هەوڵەكانی لە (دیكامیرۆن)دا خۆی دەبینێتەوە: دیكامیرۆن پێكهاتووە لە سەد كورتە چیرۆكی كورت و لە ماوەی (10) ڕۆژدا و (10) كەس (حەفت كچ و سێ كوڕی گەنج) كە لە ترسی بڵاوبوونەوەی نەخۆشی كۆلێرا، لە باڵەخانەیەكدا خۆیان حەشار دابوو، ئەو چیرۆكانە دەگێڕنەوە، جیاوازی ئەو كۆمەڵە چیرۆكە لەوەدایە، كە پاڵەوانەكانیان هەر تەنها لە چینی باڵا و ئەریستۆكرات نین، بەڵكو خزمەتكارەكانیش ڕۆڵی پاڵەوانی تێدا دەگێڕن. وەك چۆن سروشتی چیرۆكەكان شێوەی گاڵتەجاڕی لەخۆ دەگرن، هەر بەو شێوەیەش پۆكاچیۆ كارە ناشیرینەكانی پیاوانی ئایینی ریسوا دەكات. لێرەدا پۆكاشیۆ وەكو (دانتی 1265-1321) بۆ پاڵەوانەكان پەنای نەبردۆتە بەر (رابردوو)، بەڵكو پاڵەوانەكانی لە نموونەی واقیعی (سەردەم)ەكەی خۆی هەڵێنجاوە.. (ئەو كۆمەڵە چیرۆكە لە لایەن "صالح علمانی" تەرجەمەی زمانی عەرەبی كراوە، ساڵی 2006 لە دەزگای "مەدا" چاپ و بڵاو كراوەتەوە) دواتر پۆكاشیۆ هەموو تەمەنی خۆی بۆ راڤەكردنی كۆمیدیای دانتی تەرخان دەكات، بۆ ئەوەی لەو ڕێگایەوە لەگەڵ سەردەم بیگونجێنێت.

ئەگەرچی نووسەر و ڕەخنەگرانی ئەدەبی، ڕێبازی كلاسیك بە كۆنترین ڕێبازی ئەدەبی دەستنیشان دەكەن، بەڵام بێگومان ئەدەب و هونەر هەمیشە لە پێش ئەو ناونان و ڕێبازانەوە بوونی خۆی هەیە، هەمیشە ناونان پشت بە بنەما و سیما دیارەكانی ئەو بوونە دەبەستێت، كە لە پیش ناونانەوە كۆمەڵێك پانتایی جیاواز بۆ خۆی فەراهەم دەكات.

1/3

وەك چۆن لە نێوان ڕێبازی ئەدەبی و ڕێبازی ڕەخنەی ئەدەبی جیاوازی هەیە، بە هەمان شێوەش (شەپۆل- تیار) و (ڕێباز- منهج)یش جیاوازییان لە نێواندا هەیە، ئەگەر بۆ قسەكردن لە ڕێبازی ئەدەبی قسە لە ڕێبازی كلاسیكی و ڕۆمانسی و واقیعی و ڕەمزی و بەرناسی و وجودی و عەبەسی… بكەین، ئەوە ڕێبازەكانی ڕەخنەی ئەدەبی خۆیان لە ڕێبازی مێژوویی، كۆمەڵایەتی، دەروونی، ئیستاتیكی… هەڵدەگرنەوە.

بە دیوەكەی دیكەش دەتوانین دوو شێوە لە ڕێباز دیاری بكەین، ڕێبازی (ناوەكی) كە خۆی لە وەسفكردن و شیكردنەوەی خودی دەقدا

دەدۆزێتەوە، رێبازی (دەرەکی) کە بە مێژووی بەراوردکردنی دەقەکانەوە بەندە. کەچی (شەپۆلی ئەدەبی) خۆی لەو ئاڕاستەیە، یان دیدە، یان فیکرە تیۆرییە رووتەدا دەبینێتەوە، کە رەنگە لە میانی کۆمەڵێك نەخشە و هێڵکاریدا بەجێ بهێنرێت، دواجار دەشێ هەموو ئەوانەش بەرەو (رێباز)مان بەرن.

وەك دەزانین سەرەتاکانی ئەدەبی کلاسیك لە ئیتاڵیا چەکەرەی کردووە، سەدەی دوانزە و سێزدە (دانتی) یەکێك بووە، لە رابەرانی رێنیسانس و بە ناوبانگترین شاعیری ئیتاڵیا، کە داوای کرد، لە بری زمانی (لاتینی) زمانی (نەتەوە)یی بۆ نووسین بە کار بهێنرێت.* وەك چۆن شاعیر و نووسەری ئیتاڵی (پیتراك 1304-1374) بە یەکەم کەس دەژمێردرێت، کە هەوڵی داوە (زانستی مرۆڤایەتی) رووبەڕووی (لاهوت theology) بکاتەوە و یەکێکیش بوو، لەوانەی کە لەگەڵ دانتی بە هۆی هەڵوێستی سیاسییان لە شارەکەی خۆیان وەدەرنراون. یەکێکی دیکە لەو شاعیرانەی کە دەورێکی باڵای لە بڵاو کردنەوەی هەستی نەتەوەییدا بینی (پۆکاشیۆ) بوو..

بەڵام لەگەڵ هەموو ئەوانەشدا ئەدەبی کلاسیك لە فڕەنسا پێگەیشت. شاعیری کۆشکی مەلیك (هینری چوارەم)ی فڕەنسا (فرانسوا دو مالێرب 1555-1628ز) بە رابەری ئەو رێبازە لە قەڵەم دەدرێت، وەك چۆن هەر یەك لە (کۆرنی 1601-1648) شاعیر و دراما نووس و (راسین 1639-1699) شاعیر و شانۆنامە نووس، دوو (قۆناغی جیاواز)ی ئەدەبی کلاسیك، لە فڕەنسا پێکدەهێنن… لێرەدا دەمەوێ لە نێوان شوێنی سەرهەڵدان و شوێنی گەشەکردنی ئەدەبی کلاسیك بڵێم ئەگەر ئیتاڵیا وەك شوێنی سەرهەڵدان، راستەوخۆ لە سەر لاساییکردنەوەی ئەدەبی گریکی وەستا بێت، ئەوە دەشێ وێڕای ئەو پرنسیپە بڕوامان بە جۆرێك لە جیاوازی و هەڵبژاردن هەبێت، ئەویش تێکەڵکردنی پرنسیپی عەقڵە بە پرنسیپی لاساییکردنەوە. بەو مانایەش ئەگەر چەمکی لاساییکردنەوەی ئەرستۆیی بنەما فەلسەفییەکانی رێبازی کلاسیك بەرهەم بهێنێت و بە شێوەیەکی گشتی خەسڵەتە هونەرییەکانی پەیوەندی بە (روونی دەربڕین) و (تۆکمەیی پێکهاتەی رستە) و (رەوانبێژی شێواز)ەوە هەبێت، ئەوە لە کۆی ئەو خەسڵەتانە، دەتوانین بایەخی (بابەت) و پشتگوێخستنی (خود) هەڵبگرینەوە؟! بەڵام فڕەنسییەکان لە رێگای تێکەڵکردنی پرنسیپەکانی عەقڵ، هەوڵیان داوە سنورەکانی هەست و سۆز و خەیاڵ دەستنیشان بکەن، هەر لەوێشەوە (راسین) دەڵێت: با بە (دڵ بیر بکەینەوە) و (بە عەقڵ هەست بکەین) و (بە خەیاڵ دەرك بکەین).

بە کورتی ئەگەر ئیتاڵیەکان لە سەر رێبازی یۆنانییەکان جەختیان لە رێبازی کلاسیك کردبێتەوە، ئەوە فڕەنسییەکان بە لای ئەدەبی (لاتینی)دا شکاونەتەوە، هەر لە سەر ئەو بنەمایەش دەشێ پەنجە بۆ

خەسڵەتە هونەرییەکانی ئەدەبی کلاسیك لای فەڕەنسییەکان درێژ بکەین، کە خۆی لە زاڵبوونی (فۆرم) بەسەر (ناوەڕۆك)دا دەبینێتەوە، هەموو ئەوەش جیاوازی نێوان تیۆری لاسایکردنەوەی ئەرستۆ و پرنسیبەکانی عەقڵمان نیشان دەدا!! لێرەوەیە (راسین) هەوڵدەدا شانۆی لاتینی بنووسێتەوە، نەك (سۆفۆکلیس)ی گریکی.. بەڵام دەبێ لە بیرمان نەچێت، ئەو کاتە ڕێبازی کلاسیك لە ئەوروپا گەشەی کرد، کە لە هەوڵی گەڵاڵەکردنی بەها مرۆییەکاندا بوو، بەو مانایەش بەشێکی زۆری ناونانی ئەو ئەدەبە راستەوخۆ پەیوەندی بە بەها مرۆییەکان و نەمرییەوە هەیە، دواجار هەر لەوێوە دەتوانین بڵێین ئەدەبی کلاسیك نە شوێن دەناسێ و نە کات و چینێکی دیاریکراوی کۆمەڵایەتی، بە دیوەکەی دیکەش ڕێبازی کلاسیك سەر بە گۆڕانکارییە گەورەکانی شارستانی و دنیای بیرکردنەوە و بوارەکانی ئابوری و کۆمەڵایەتی و سیاسییە.

1/4

ڕێبازی کلاسیك هەر لە سەدەی دووەمی زایینی لەلایەك وەك ڕێبازی قوتابخانەیی، یان بنەڕەتی و باڵایی.. و لە لایەکی دیکە وەك ئەدەبێکی ئاڕاستەکراوی دەستە و تاقمێکی ئەرستۆکراتی و پایە بەرز.. خۆی لە رەوانبێژی زمان و هێزی تەعبیرکردن و روون و ئاشکرایی دەدۆزێتەوە، بەڵام لە سەردەمی ڕێنیسانسی ئەوروپی ئەدەبی کلاسیك بە هەموو ئەو ئەدەبە دەگوترا، کە خۆی لە بەها مرۆییەکان (خێر) و (راستی) و (جوانی)دا دەبینییەوە! هەمیشە بەها بەرزەکانی مرۆڤایەتیش دەکەونە دەرەوەی شوێن و کات و چینێکی دیاریکراوی کۆمەڵایەتییەوە. بەها مرۆییەکان لە خەسڵەتە سەرەکییەکانی ئەدەبی سەردەمی ڕێنیسانس دەژمێردرێن، لەگەڵ ئەوەشدا ئەدەبی کلاسیك لە سەردەمی ڕێنیسانسدا بە هەمان شێوەی سەردەمی پێشوو، پارێزگاری لە شێواز و رەوانبێژی و هێزی تەعبیرکردن و بەرجەستەکردنی سۆز و پەیوەستبوون بە پرنسیبەکانی ئەخلاق و ڕێزگرتن لە نۆرمە کۆمەڵایەتییە باوەکان و بەکارهێنانی بۆ ئامانجی فێربوون.. دەکرد. دەمەوێ بڵێم ئەوەی ئەدەبی کلاسیك لە سەدەی دووەمی زایینی و سەردەمی ڕێنیسانس، جیا دەکاتەوە، جگە لە بەها مرۆییەکان، خۆی لە کەشفکردن و شیکردنەوەی دەروونی مرۆڤ و جەختکردنی شێواز و بابەتگەراییدا دەبینێتەوە، هەموو ئەوانەش پشت بە (ڕۆشنبیریی) و (پیشەیی بوون) دەبەستێت، ئامانجەکەشی لە چێژی هونەرییدا دەردەکەوێت. هەڵبەتە لە دووبارەکردنەوەی هەموو ئەوانەدا، پرسیاری من ئەوە نییە (ئەدەبی کلاسیزمی کوردی) دەکەوێتە کوێی ئەدەبی کلاسیکەوە؟ بەڵکو دەمەوێ بڵێم ئەگەر بە شێوەیەکی گشتی ریشەی ئەدەبی کلاسیك بە هەموو ژانرەکانییەوە بە دید و بۆچوون و

تێڕوانینی بتپەرستی گریکییەوە بەند بێت و ڕۆمانییەکان کۆی ئەو بیروڕا و بەها ئەدەبیانەیان لەوانەوە وەرگرتبێت، ئایا دەتوانین دیدی بتپەرستی لە نێو (ئەدەبی کلاسیزمی کوردی) بەدی بکەین؟

کریستانییەکان لە سەردەمی خۆیان دژی بەهای بتپەرستی بوونە و هەوڵیانداوە ئەدەبی کلاسیك مۆرێکی ئایینی مەسیحی وەربگرێت، بەڵام هۆی سەرنەکەوتنیان راستەوخۆ پەیوەندی بە هێزی سەرچاوە یۆنانیەکەوە هەبووە!! بەڵام لە بیرمان نەچێ لە سەدەکانی ناوەڕاست (پێش رینیسانس) دەسەڵاتی کلیسا، پیاوانی ئایینی توانیان ئەدەب و هونەر بە گشتی بخەنە ژێر بیروڕایەك کە لەگەڵ کلیسەدا بگونجێ، ئەدەب و هونەریان ئاڕاستە دەکرد و دەیانویست لە خزمەتی ئایین و پیاوانی ئایینیدا بێت، هەر بۆیە فەیلەسوفانی ئیستێتیکا رایانوایە کە ڕێنیسانس قەڵەمبازێکە بە سەر سەدەکانی ناوەڕاست و بیروڕای کلیسە. رینیسانس هەوڵدانێکی مەزن بوو بۆ رزگار بوون لەو کۆت و پێوەندانەی دەرەبەگایەتی بە سەر نووسەر و هونەرمەندانیدا سەپاند بووی..*

شاعیر و رەخنەگری ئینگلیزی (جۆن میلتۆن 1608-1674) یەکێك بوو لەوانەی کە ئایین و کتێبی پیرۆز (ئینجیل)ی بە سەرچاوەی سروش دادەنا و وەك ناوەڕۆکی کارەکانی سوودی زۆری لێوەردەگرتن. بە دیوەکەی دیکەش میلتۆن یەکێك بوو لەو رەخنەگرانەی، کە پێیوابوو ئەدەب بە هەموو ژانرەکانییەوە ئامرازێکە بۆ دنەدان و دنەدانی فیکرەیەکی دیاریکراو، وەك چۆن جەختی لەسەر وەزیفەی سیاسی شیعر دەکردەوە، گیروگرفتە کۆمەڵایەتییەکانیشی بە هەند هەڵدەگرت، بەڵام هەمیشە مەسەلەی چێژی بە نیازێکی ئەخلاقی و جوانیی دەبەستەوە، نەك بە تاقم و چینێکی دیاریکراوەوە.. من دەپرسم ئایا ئەوە هێزی (ئایینی ئیسلام)ە وا دەکات ئەدەبی کلاسیزمی کوردی لە (حوجرە و مزگەوت)ەکانەوە سەر هەڵبدات، یان پەیوەندی بە بێهێزی (ئەدەبی زارەکی کوردیی) و بە بێ ئاگایی و دەرك نەکردنی (چەمکی لاساییکردنەوەی ئەرستۆیی و عەقڵ وەك بنەمایەك بۆ فەلسەفەی جوانی ئەدەب)ەوە هەیە، کە بە بنەما سەرەکییەکانی ئەدەبی کلاسیك دەژمێردرێن؟

بێگومان سەرەتای بەرەوپێشچوونی ئەدەبی کلاسیك لە ئیتاڵیا، لە سەدەی سێزدەمی زایینی دوای پەیبردن بە ئەرستۆ و بنەما گریکییەکان، بە تایبەتی لەسەر دەستی شاعیرانی سەردەمی ڕێنیسانس و دواتر لە فڕەنسا و ئەڵمانیا و لەسەر دەستی پێشەنگی قوتابخانەی ئینگلیزی (شکسپیر 1564-616ز) گەیشتە ترۆپك. بەڵام لە سەدەی شانزە و حەڤدەی زایینی ئەوە رەخنەگران و رەخنەگرانی فڕەنسی بوون، توانیان لە ڕێگای کۆمەڵێك تیۆر و پرەنسیبەوە، هێزێکی نوێ بە

ئەدەبی كلاسیك ببەخشن! ئەگەرچی وازیان لە چەمكی (لاساییكردنەوە)ی ئەرستۆیی نەهێنا، بەڵام بایەخێكی زۆریان بە عەقڵگەرایی و فیكرەی تاكگەرایی دەدا و توانیان جۆرێك لە هاوگونجان لە نێوان بابەتگەرایی بنبەستی كلاسیكی كۆن و خودگەرایی پەڕگیری ڕۆمانسیی دروست بكەن. یەكێك لەو رەخنەگرانە، رەخنەگری فڕەنسی (نیكۆلا بوالۆ 1636-1711)* بوو، كە توانی جەخت لە یەكێتی (بابەت) و (شوێن) و (كات) بكاتەوە و بنەغەكانی ئەدەبی كلاسیك نوێ بكاتەوە. هەر لەوێشەوە قوتابخانەیەكی جیاواز لە زۆر رووەوە بە ناوی نیوكلاسیك (Neo classical) هاتە ئاراوە.

سەرچاوە و پەراوێز:

*- مێژوونووسان مێژووی گەلانی ئەوروپا بەسەر سێ چاخ دابەش دەكەن، یەكەم، چاخی كلاسیكی دێرین (سەردەمی دەسەڵاتداریەتی گریك و ڕۆمان، كە پێش لە دایكبوونی مەسیح دەگرێتەوە). هەندێ وای دەبینین كە ئەدەبیاتی ئەو سەردەمە (سەردەمی یۆنان و ڕۆمانی دێرین) كلاسیزمی كۆنە، ئەو كلاسیكەی دواتری ئەوروپا بە كلاسیزمی نوێ دادەنێن. دووەم، چاخەكانی ناوەڕاست، كە بە سەردەمێكی زۆر تاریك دەژمێردرێت لە ئەوروپادا، لەگەڵ بڵاوبوونەوەی مەسیحییەت بە ئەوروپادا دەست پێدەكات تا كۆتایی سەدەی 16م. بە سەر دوو قۆناغ دابەش دەكرێت: یەكەم چاخەكانی ناوەڕاستی بەرایی، واتە پێش ڕێنیسانس، كە دەسەڵات و بۆچوونی كەنیسە تێیدا باڵا دەست بوو، لەگەڵ هەرچی بینینێكی میتافیزیكیانە و ئاخیرەتپەرستانە و فەرامۆشكردنی دنیا. دووەم، چاخەكانی ناوەڕاستی دواتر (سەردەمی ڕێنیسانس، واتە ماوەی سەدەی 15 و 16ز) كە بیركردنەوەی زانستی و میتۆدباوەڕی و دنیاباوەڕی سەر هەڵدەدەن. سێیەم، چاخی نوێ، بە بۆچوونی ئارنۆڵد هاوزەر، خاڵی گۆڕانی راستەقینەیە، واتە "چاخی نوێ" تەنیا لەگەڵ هاتنی سەدەی هەژدەمەوە (لەگەڵ هاتنی سەردەمی ڕۆشنگەرییەوە) دەست پێدەكات. سەردەمی ڕێبازی كلاسیزم (چاخەكانی ناوەڕاست تا ڕێنیسانس، لە دوای بڵاوبوونەوەی مەسیحییەتەوە تا كۆتایی سەدەی 16ز) لە بواری سیستمی سیاسییەوە بە قۆناغی هیراشی (بتپەرستی) دەناسرێتەوە، لە بواری فەرمانرەوایەتیدا بە پاشایەتی لە باوكەوە بۆ كوڕ دادەنرێت… حكومەت زۆر توندڕەوانە فەرمانڕەوا بوو. پاشا، كە خودا مافی دەسەڵاتی پێدابوو فەرمانڕەوای موتڵەق بوو. خۆشەویستی وڵات دەبووایە تێكەڵ بێت بە خۆشەویستی بۆ پاشا، دروشمی هەموو كەسێك ئەوە بوو یەك قانوون، یەك ئایین، یەك پاشا… كلاسیزم ئەو دەستورانەی بە موتڵەق دادەنا و نەدەبووایە لێی لابدرێت.

*- بزوتنەوەی ڕێنیسانس لە ماوەی سەدەی 15 و 16 ڕۆڵێكی مەزنی بینی

لە بەرەوپێشبردنی ڕێبازی کلاسیزم، وەك چۆن بزوتنەوەی هیومانیستەکان لە سەدەی 15 ڕوویەکی گەشی بزوتنەوەی ڕێنیسانس بوو.

- – لە ناوەڕاستی سەدەی شانزە کۆمەڵێك ئەدیب و نووسەری ڕۆشنبیر لە فەڕەنسا دەرکەوتن و داوای لاساییکردنەوە و فێربوونی بنەماکانی ئەدەبی کۆنییان دەکرد و پێیان دەگوتن (پلێیاد- لەپلەیاد: ناوی حەوت کچی ئەتڵەس بوو، ئەو حەوت کچە لە نائومێدی خۆیان دەکوژن و دەبنە ئەستێرە).

*- نووسەری ڕۆمانی لە کتێبی (شەوانی ئەتیکا) ئەو زاراوەیەی بە کار هێناوە. بڕوانە ڕێبازە ئەدەبییەکان، ئامادەکردن و وەرگێڕانی لە فەڕەنسییەوە د. فەرهاد پیرباڵ، لە بڵاوکراوەکانی دەزگای ئاراس، هەولێر 2004، ل15-16.

*- المژاهب الأدبیه من الکلاسیکیه إلى العبپیه، د. نبیل راغب – مکتبه مصر – القاهره.

*- گیلێس ئەو توێژەرە ڕۆمییە نووسەرانی بەسەر دوو گروپ دابەش کردووە، نووسەرانی کلاسیك و نووسەرانی عەوام، بەو نووسەرانەی دەگوت کلاسیك کە بەرهەمەکانیان شایستەی خوێندنەوەی چینە باڵاکانی کۆمەڵ بوایە، بەرە بەرە ئەو سیفەتە مانایەکی فرەوانتری پەیدا کرد و بە بەرهەمێك دەگوترا کە شایستەی وتنەوە بوایە لە پۆلەکاندا و بۆ پەروەردەی جەوانان بشیایە. قوتابخانە ئەدەبییەکان، نووسینی (رەزا سەید حسەینی) وەرگێڕانی لە فارسییەوە: حەمە کەریم عارف، دەزگای توێژینەوە و بڵاوکردنەوەی موکریانی، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، 2006، ل18.

*- یەکێك لە دەستکەوتەکانی سەردەمی رینیسانس دروستبوونی دەوڵەت-نەتەوە بوو، واتە دروستبوونی دەوڵەت لە سەر بنچینەی نەتەوە. ئەوە وای کرد زمانی لاتینی کە زمانی نووسینی زۆربەی نەتەوەکانی ئەوروپا بوو، وردە وردە بداتە پاش و زمانی نەتەوەکان برەو بسێنێت و هەر نەتەوەیەك زمان و ڕۆشنبیریی نەتەوەیی خۆی ببوژێنێتەوە.

*- بڕوانە ڕێبازە ئەدەبییەکان، ئامادەکردن و وەرگێڕانی لە فەرەنسییەوە د. فەرهاد پیرباڵ.. ل21-22.

*- خاوەنی کتێبی (هونەری شیعر)ە لەو کتێبەدا قسە لە کەلەپوری کلاسیك و بە تایبەتی بیروڕاکانی ئەرستۆ، وەك چۆن مەسەلەی (حسی سەلیم Common Sense) دەوروژێنێ و ئەو زاراوەیە یەکێك بووە لە نموونە باڵاکانی داهێنەرانی ئەو

کات، لەلایەکی دیکە بوالۆ پێیوابوو دەبێ شاعیر فێری ئەوە بێت، کە بە پێی ڕێساکانی عەقڵ بنووسێت، بۆ ئەوەی بتوانێ دەرك بە حسی سەلیم بکات، ئەوەش دەبێ لە ڕێگای دوورکەوتنەوە لە درێژدادری و دووبارەکردنەوە مەیسەر بکات، وەك چۆن دەیگوت پێویستە لە سەر شاعیر عەقڵی خۆی لە بارەی سروشتەوە بەکار بهێنێت، ئەوەش یەکێك بوو لەو پرنسیبانەی کە بە شێوەیەکی گشتی کلاسیزمی نوێ بانگەشەی بۆ دەکرد، بە دیوەکەی دیکەش جەخت لە سروشتی ناوەکی و هەستە ناوەکییەکانی مرۆڤ بکاتەوە، هەموو ئەوانەش لە ڕێگای حسی سەلیمەوە بەجێ دەهێنرێت، وەك ئەوەی بوالۆ قسەی لێ کردبوو. بۆ زۆتر شارەزایی بروانە ئینتەرنێت: أ.د أحمد صقر – کلیە الآداب – جامعە الإسکندریە.

یوڤال نوح هەراری لە بارەی کوڤید-19: گەورەترین مەترسی خودی ڤایرۆسەکە خۆی نییە

دەکرێ قەیرانێکی ببێتە خاڵی وەرچەرخان بۆ کۆمەڵگا. ئێمە ئێستا کامە ڕێگا دەگرینەبەر؟ پرۆفیسۆر یوڤال نوح هەراری، کە کۆمپانیایەکەی یەك ملیۆن دۆلاری بەخشیوەتە ڕێکخراوی تەندروستی جیهانی، ئەوە رووندەکاتەوە کە چۆن ئەو بڕیارانەی ئێمە لە ئەمڕۆدا دروستی دەکەین لە بارەی کوڤید-19 داهاتوومان دەگۆڕێت.

وەرگێڕانی لە ئینگلیزییەوە: دیار عەزیز شەریف

دی دەبلیو: پرۆفیسۆر هەراری، ئێمە لە ناوەڕاستی ئەو پەتا جیهانییە داین. چ شتێك زۆرترین لایەنی مەشکی تۆی بەخۆیەوە سەرقاڵ کردووە لە بارەی ئەوەی وا دەبینین جیهان چ گۆڕانکارییەکی بەسەردادێت؟

یوڤال نوح هەراری: من پێموایە گەورەترین مەترسی خودی ڤایرۆسەکە خۆی نییە. مرۆڤایەتی تەواوی مەعریفەی زانستی و ئەو ئامرازە تەکنەلۆژیانەی لە بەردەست دایە بۆ ئەوەی بەسەر ڤایرۆسەکەدا زاڵ

ببێت. کێشە ڕاستەقینە گەورەکە شێتانەکانی ناوەوەمان، رق و کینەمان و، چاوچنۆکی و دواکەوتوویەکەمانە. من دەترسم کە خەڵك کاردانەوەی لەبەرامبەر ئەم قەیرانە بەشێوەی هاریکاریی جیهانی نەبێت، بەڵکو بە رقلێبوونەوە، سەرکۆنەکردنی وڵاتانی تر، سەرزەنشتکردنی کەمایەتییە ئیتنیکی و ئایینییەکان بێت.
بەڵام بەو ئومێدەم کە ئێمە بتوانین هاوسۆزیمان پێشبخەین، نەوەك رق و کینەمان، بەشێوەی هاوکاریی جیهانی کاردانەوەمان لەبەرامبەری هەبێت، کە سەخاوەت و بەخشینمان پێشدەخات بە یارمەتیدانی ئەو خەڵکانەی کە پێویستیان بە یارمەتی هەیە. هەروەها توانای خۆمان پێشبخەین تاوەکو حەقیقەت جیابکەینەوە و باوەڕ بەم هەموو تیۆریگەلەی پیلانگێڕیی نەکەین. ئەگەر ئەمەمان کرد، من گومانم لەوەدا نییە کە ئێمە دەتوانین بەئاسانی بەسەر ئەم قەیرانەدا سەربکەوین.
دی دەبلیو : ئێمە رووبەڕووی، هەروەك تۆ وتوتە، هەڵبژاردنی نێوان چاودێریی تۆتالیتاری و هاووڵاتیی بەتوانا و بەهێز دەبینەوە. ئەگەر ئێمە وریا نەبین، پەتایەکە لەوانەیە خاڵێکی وەرچەرخان لە مێژووی چاودێریکردن دەنێتەکایەوە. بەڵام چۆن دەتوانم ئاگاداری خۆم لەگەڵ شتێك کە لە دەرەوەی کۆنتڕۆڵ و دەست بەسەرداشکاندنی من دایە؟
یوڤال نوح هەراری: ئێمە بەتەواوی لە دەرەوەی کۆنتڕۆڵی تۆدا نییە، بەلایەنی کەمەوە لە دیموکراسی دا. تۆ دەنگ بە سیاسەتمەدار و حیزبە تایبەتانە دەدەیت کە سیاسەت دادەڕێژن. بەمەش تۆ هەندێك دەستت بەسەر سیستەمە سیاسییەکەدا دەشکێت. تەنانەت ئەگەر ئێستاکە هەڵبژاردن لە ئارادا نییە، بەڵام هێشتا سیاسییەکان هەر لەبەرامبەر فشاری جەماوەریی وەڵامیان دەبێت.
ئەگەر جەماوەر بەو پەتایە تووشی تەقین ببێت و داوای سەرکردەیەکی بەهێز بکات تاوەکو دەست بەسەر هەموو بارودۆخەکەدا بگرێت، ئەوکات ئەمە ڕێگایەکە زۆر ئاسانتر دەکات بۆ دیکتاتۆرێك کە بەڕاستی ئەمە بکات، دەستبەسەرداگرتن و دەسەڵاتی ڕەها. ئەگەر، لەلایەکی تر، تۆ هێزی ڕەتکردنەوەت هەبوو لەلایەن جەماوەرەکە لەو کاتەی کە بینیان سیاسەتمەدارەکە زۆر ڕۆیشتووە، ئەوکات ئەوە دەتوانێت ڕێگە لە ڕوودانی مەترسیدارترین بڕیارو پێشچوونەکان بگرێت.
دی دەبلیو : من چۆن بزانم باوەڕ بە کێ یان چی بکەم؟
یوڤال نوح هەراری: یەکەمجار، تۆ ئەزموونی رابردووت هەیە. ئەگەر تۆ خاوەنی سیاسەتمەدارانێکی کە لە دوو ساڵی رابردوو درۆیان لەگەڵ تۆ کردووە، کەواتە هۆیەکی کەمترت لەبەردەست دایە تاوەکو لەم بارودۆخە نائاسییە باوەڕیان پێ بکەیت. دووەمین، تۆ دەتوانیت

پرسیار لەبارەی ئەو تیۆرییانە بکەیت کە خەڵك بە تۆی دەڵێن. ئەگەر کەسێك بە چەند تیۆرییەکی پیلانگێڕییەوە هات لەبارەی رەگ و ریشە و بڵاوبوونەوەی ڤایرۆسی کۆرۆنا، پرسیار لەو کەسە بکە بۆ ئەوەی بۆ تۆی روون بکاتەوە ڤایرۆسەکە چییە و چۆن دەبێتە هۆکاری نەخۆشی.

ئەگەر کەسەکە هیچ بیرۆکە و بەڵگەیەکی نەبوو، کە ئەمەش بەمانای ئەوە دێت ئەوان مەعریفەیەکی بنەڕەتیی زانستییان نییە، بەمەش باوەڕ بە هیچ شتێکی تری ئەو کەسە مەکە کە لەبارەی پەتای ڤایرۆسی کۆرۆنا بە تۆ دەڵێت. تۆ پێویستت بە بڕوانامەی دکتۆرا لە بایۆلۆژی نییە. بەڵام تۆ پێویستت بە هەندێك تێگەیشتنی بنەڕەتی لە هەموو ئەم شتانە هەیە. لەم ساڵانەی دواییدا، ئەمە سیاسەتمەداری جەماوەریی (پۆپۆلیستی) جۆراوجۆرمان بینیوە چۆن هێرشیان دەکردە سەر زانست، دەیانگوت ئەو زانایانە چەند دەستەبژێرێکی دوورەدەست و دابڕاون لە خەڵك، دەیانگوت ئەو شتانەی وەکو گۆڕانی کەش و هەوا تەنها فریودان و هەڵخەڵەتاندنن، تۆ پێویستە باوەڕیان پێ نەکەیت. بەڵام لە ساتەوەختی ئێستای قەیرانەکە لەسەرتاسەری جیهان، دەبینین خەڵك لە هەموو شتێك زیاتر زۆر باش باوەڕ بە زانست دەکەن.

ئومێد دەخوازم ئەمە هەر تەنها لەم ماوەی ئەم قەیرانە لەبیرنەبێت، بەڵکو هەروەها ئەو کاتەیش لەبیرمان بێت کە قەیرانەکە تێدەپەڕێت.

بۆیە کە ئەمە سوور بین لەسەر ئەوەی وانەی زانستیی باش لەبارەی ئەوەی ڤایرۆسەکان چین پێشکەشی خوێندکاران بکەین لە قوتابخانە، هەروەها لەبارەی ئەوەی کە تیۆریی بەرەوپێشچوون و گەشەکردن چین. هەروەها کاتێك زانایان لە پاڵ هۆشداری پێدانمان لە شتەکانی تر لە پاڵ پەتاکان، وەکو ئاگادارکردنەوەکان لەبارەی گۆڕانی کەش و هەوا و داڕمانی ئیکۆلۆژیی، ئەوا ئەمە هۆشدارییەکانیان بەهەمان شێوەی جددی وەربگرین کە ئێستاکە وەریدەگرین لە پەیوەست بەوەی ئەوان چی دەڵێن لەبارەی پەتای ڤایرۆسی کۆرۆنا.

دی دەبلیو : ژمارەیەکی زۆر لە وڵاتان میکانیزمەکانی چاودێریی دیجیتاڵی جێبەجێ دەکەن بەمەبەستی ئەوەی رێگە لە بڵاوبوونەوەی ڤایرۆسەکە بگرن. چۆن دەکرێ ئەم میکانیزمانە کۆنترۆڵ بکرێن؟

یوڤال نوح هەراری: هەر کاتێك تۆ چاودێری بەسەر هاووڵاتیانەوە زیاد بکەیت، ئەوا شان بەشانی ئەمە چاودێریکردن بەسەر حکومەتیشەوە لە زیادبووندا دەبێت. لەم قەیرانەدا، حکومەتەکان پارە وەك ئاو سەرف دەکەن. لە ئەمریکا، 2 ترلیۆن دۆلار. لە ئەڵمانیا، سەدن بلیۆن یۆرۆ، ئا بەو شێوەیە. وەك هاووڵاتییەك، من دەمەوێ بزانم کە بڕیارەکان دروست دەکات و ئەو پارەیەش بۆ کوێ دەڕوات.

ئایا پارەکە بۆ رزگارکردنی کۆمپانیا گەورەکان بەکاردەهێنرێت کە

تەنانەت پێش پەتایەکە بەهۆی ه□□ی بڕیارەکانی ب□□و□بەرەکانیان لە بارودۆخێکی دژواردا بوون؟ یان پارەکە بۆ یارمەتیدانی بزنس و ئیش و کاری بازرگانی بچووك، چێشتخانەکان و دوکانەکان و ئیش و کارەکانی لەم جۆرانە بەکاردەهێنرێت؟

ئەگەر حکومەت زۆر پەرۆشە بۆئەوەی چاودێریی زیاتر هەبێت، ئەوا چاودێرییەکە پێویستە بەهەردوو ئاراستەکەدا رێ بکات. ئەگەر حکومەتیش بڵێت، هێی، ئەمە زۆر ئاڵۆز و قورسە، ئێمە ناتوانین دروست هەموو پاکێج و ئیش و کارە بازرگانییەکان بکەینەوە، ئەوکاتە تۆ دەڵێیت: “نا، ئەمە ئاڵۆز و قورس نییە. بەهەمان ئەو رێگایەی کە تۆ لێیەوە دەتوانیت سیستمێکی چاودێریی زەبەلاح دروست بکەیت بۆ ئەوەی ببینیت کە من رۆژانە دەچمە کوێ، دەبێ دروستکردنی سیستمێکیش ئاسان بێت کە ئەوە پیشان بدات کە تۆ چی لەو پارەیە دەکەیت کە لە باج پێدانەکەی من دەستت دەکەوێت”

دی دەبلیو : ئایا ئەمە ئیش لەسەر دابەشکردنی هێز و دەسەڵات و رێگەنەدان لە کۆبوونەوەی لای یەك کەس یان دەسەڵات دەکات؟

یوقا□ نوح هەراری: رێك ئاوایە. یەك بیرۆکە کە خەڵك وا ئەزموونی دەکەن ئەوەیە کە ئەگەرب□ت□و تۆ بخوازیت ئەو کەسانە ئاگاداربکەیتەوە کە نزیك بوونەتەوە لە کەسێك کە نەخۆش کەوتوو□ ب□ قایرۆسی کۆڕۆنا. لیرەدا دوو رێگە هەیە بۆ ئەنجامدانی ئەو کارە: رێگەیەکیان هەبوونی دەسەڵاتێکی سێنترالی (مەرکەزییە) کە زانیاری لەبارەی هەموو کەسێك کۆدەکاتەوە و، پاشان دەریدەخات تۆ نزیکی کەسێك کەوتوویتەوە کە نەخۆشی ک□قید 19 هەیە و ئاگادارت دەکاتەوە. رێگایەکەی تر بۆ تەلەفۆنەکانە بۆ پەیوەندیکردنی راستەوخۆ، یەك لەگەڵ ئەوی تریان، بەبێ بوونی هیچ دەسەڵاتێکی ناوەندی کە هەموو زانیارییەکان کۆبکاتەوە. ئەگەر ئەمن بە نزیك کەسێکدا تێبپەڕم کە نەخۆشی کۆڕۆنای هەیە، ئەوا هەردوو تەلەفۆنەکە، تەلەفۆنەکەی ئەو و هی منیش، رێك قسە لەگەڵ یەکتری دەکەن و ئەو کاتە من ئاگادار دەکرێمەوە. کەچی دەسەڵاتێکی سێنترالی لە ئارادا نییە گشت زانیارییەکان کۆبکاتەوە و بەدوای هەر کەس بکەوێت.

دی دەبلیو : ئەو سیستمە چاودێرییە کارپێکراوانە بۆ ئەم قەیرانە هەنوکەییە لەوە زیاتریش دەڕۆن، بەڕادەیەك دەکرێ تۆ بە چاودێریی-ژێرپێست ناوی بنێیت. کەواتە پێست، وەك شوێنێکی دەستلێنەدراوی جەستەمان، هەڵدەقڵیشێت. ئێمە چۆن دەتوانین کۆنترۆڵی ئەوە بکەین؟

یوقال نوح هەراری: ئێمە دەبێ زۆر، زۆر ئاگاداری ئەمە بین. چاودێریی-سەر رووی پێست چاودێرییکردنی ئەوەیە ك تۆ لە جیهانی دەرەوە چی دەکەیت، بۆ کوێ دەڕۆیت، چاوت بە کێ دەکەوێت، لە سەیری چی دەکەیت لە تەلەڤزیۆن یان لە ئینتەرنێت سەردانی چ وێبسایتێك

دەکەیت. ئەم چاودێریکردنە ناچێتە نێو جەستەت. چاودێریی-ژێر پیست چاودێریکردنی ئەوەیە کە لەناوەوەی جەستەی تۆ چی روودەدات. ئەوە بەو شتانە دەست پێدەکات وەکو پلەی گەرمی لەشت، بەڵام دواتر دەتوانێت بە زانینی فشاری خوێنیشت بچێت، بە ژمارەی لێدانی ترپەی دڵت، بە رادەی چالاکیی مێشکت. کاتێگ تۆ ئەمە دەکەیت، تۆ دەتوانیت زۆر، زۆر زیاتر بچیت لە دەستپێڕاگەیشتن بە زانیاری لەبارەی خەڵك بە بەراورد لە هەموو زەمەنەکانی پێشووتر.
تۆ دەتوانیت رژێمێکی تۆتالیتاری دروست بکەیت کە هەرگیز پێشتر بوونی نەبووە. ئەگەر تۆ بزانیت کە من لە ئێستادا چی دەخوێنمەوە یان تەماشای چی دەکەم لە تەلەڤزیۆن، ئەوا ئەمە چەند بیرۆکەیەك لەبارەی زەوقی ئەدەبی و هونەریم، گۆشەنیگای سیاسیم، کەسایەتیم بە تۆ دەدات. بەڵام ئەمە هێشتا هەر بە سنووردارییی دەمێنێتەوە. ئێستا بیر لەوە بکەوە کە تۆ بەڕاستی دەتوانیت چاودێریی پلەی گەرمی لەشم یان فشاری خوێنم و کەی لێدانی ترپەی دڵم بکەیت لەو کاتەی کە وتارێك دەخوێنمەوە یان لەو کاتەی کە تەماشای پرۆگرامێك بە ئۆنلاین یان تەلەڤزیۆن دەکەم. ئەوکات تۆ دەتوانی بزانیت من هەر ساتەوەختێك هەست بە چی دەکەم. ئەمە بەئاسانی بەرەو هێنانەکایەوەی رژێمگەلێکی تۆتالیتاریی ئەوپەڕی دزێو دەچێت کە هیچی لەگەڵ ناکرێت.
ئەمەش شتێك نییە کە هەر دەبێ بێتەکایەوە. ئەمە دەتوانین رێگە لێ ڕوودانی بگرین. بەڵام بۆ رێگرتن لە روودانی، ئیمە بەر لە هەر شتێك پێویستە درك بە مەترسییەکە بکەین، دووەمنیش، ئەمە ئاگاداری ئەوە بین کە لە بارودۆخێکی نائاسایی ئاوا رێگە بە چی دەدەین روو بدات.
دی دەبلیو : ئایا ئەم قەیرانە وای لە تۆ کردووە کە دەسکاری وێنەکەت بۆ مرۆڤ لە سەدەی بیست و یەك بکەیت؟
یوڤال نوح هەراری: ئەمە نازانین، چونکە لەسەر ئەو بڕیارانە دەوەستێت کە ئەمە ئێستا پێی دەگەین و دەیدەین. مەترسی چینێکی بێ سوود بەڕاستی بەشێوەیەکی ئەجگار گەورە لە هەڵکشان دایە بەهۆی ئەو قەیرانە ئابوورییە هەنووکەییەوە. ئەمە ئێستا زیادبوونی ئۆتەماتیکیبوون دەبینین، ئەو رۆبۆت و کۆمپیوتەرانە هەروا دێت زیاتر و زیاتر لە ئیش و کارەکان شوێنی مرۆڤەکان دەگرنەوە، چونکە خەڵك لە ماڵەکانی خۆیان بەندکراون، هەروەها مرۆڤەکان دەکرێ تووشی ڤایرۆس ببن، بەڵام رۆبۆتەکان نا.
ئەمە رەنگە ببینین کە هەندێك لە وڵاتان لەوانەیە بڕیاری گەڕانەوەی هەندێك پیشەسازی بە وڵات بدەن لەبری ئەوەی پشت بە کارگەکانی شوێنەکانی تر ببەستن. بۆیە لەوەدەچێت هەردووکیان

بیکو بت بهی بئتماتیکیکردن و رتکردنوی جیهانگرایی، بتایبتی وات پشکوتووکان ک پشت ب دستی کاری هرزان دبستن، لناکاو ژمارکی ئجگار زر ل چینی ب سوود ل خکیان هبت ک ئیش و کارکانیان لدست داو چونک ئو ئیشان یان بئتماتیکیکراون یانیش چوونت شونکی تر.
ئم هروها لنیو وات دومندکانیش روودات. ئم قیران دبت هی گانی ئجگار گور ل بازای کار. خك ل مالو ئیش دکن. خك لرگی ئنلاینو کار دکن. ئگربتو ئم وریا نبین، ئو دکر ئنجامکی دامانی کاری رکخراوی لبکوتو، بلاینی کمو ل چند بوارکی پیشسازی. بام ئم شتك نیی ک هر دبت روو بدات. ئم بیارکی سیاسی.
ئم دتوانین لم بارودخ بیارک ب پاراستنی مافکانی کرکاران ل واتکمان دروست بکین، یان ب سرتاسری جیهان.
حکومتکان پشتیوانی دارایی پیشسازی و کمپانیاکان دکن بئوی ل دامان و مایپووچی دربازیان بکن. ئوان دتوانن بمرجی پاراستنی مافی کرکارکانیان ئو هاوکارییماددییان بکن. بی هموی لسر ئو بریاران دوستت ک ئم دروستی دکین و دیدین.
دی دبلیو : ئایا مژوونووسکی داهاتوو لسر ئو چرکساتچی دت؟
یوڤال نوح هراری: پموای مژوونووسانی ئایند ئم وك خای ورچرخان ل مژووی سدی بیست و یك دبینن. بام ئم چ رگییك دگرینبر ئو لسر بیارکانمان دوست. ئم شتك نیی ک پشوخت بیار لسر روودانی درا بت.

پرفیسر یوڤال نوح هراری نووسری کتبی مرقی عاق: پوختیك ل مژووی مریی، هم دیوس و بیست و یك وان ب سدی بیست و یکك. کمپانیا کمایتیی کاریگرکی بناوی ساپینس یك ملین دلاری بخشیی رکخراوی تندروستی جیهانی دوای ئوی سرکی ئمریکا بیاری راگرتنی هاوکاری دارایی ب رکخراوی تندروستی جیهانی دا.

https://www.dw.com/en/virus-itself-is-not-the-biggest-danger-says-yuval-noah-harari/a-53195552?fbclid=IwAR1FzLnPK3m7pzQZL9U0fRB5djkSuLA9_-l8ddY4ZBJZCATW0jMHTYMU3mU

گووتاری پۆپۆلیستی و ڕۆشنبیرانی کورد… نووسینی: ستیڤان شەمزینی

پێشەکی

قسەکردن لەسەر ڕووناکبیر و ڕۆڵی ڕۆشنبیران لە کۆمەڵگەدا و دەور و کاریگەرییان لەسەر شێوەی تەفکرینی کۆمەڵگە و دروستکردنی ڕای گشتیی، تەمایەکی پڕ گرێ و گۆڵ و ئاڵۆزە، بەو پێیەی ڕۆشنبیر لە یەک کاتدا خۆی بەرهەمهێنەری بیری ڕەخنەییە و خودی خۆیشی جێگەی ڕەخنەیە. ئەم هاوکێشەیە وایکردووە کاری ئێمە لە خوێندنەوە و ڕەخنەگرتن لە ڕۆشنبیری کورد کەمێک دژوار و زەحمەت بێت. هەوڵمداوە پێش ئەوەی وەزیفەی ڕۆشنبیران دەستنیشان بکەم، باز بدەم بۆ قسەکردن لەسەر ئەو بوونەوەرەی لە دنیای ئێمەدا ناوی ڕووناکبیرە، لە دەزانم ڕۆشنبیر وەک چەمک و ناولێنان سەر بە کولتووری بۆرژوازییە، بەڵام ئەمە بەرچاوی لێڵ نەکردووین لە هەستکردن بە گەورەیی پێگە و ئەو ئەرکەی دەکەوێتە سەر ڕۆشنبیران. ڕۆشنبیر تاکێکی بەرهەمهێنە و بەهەموو شێوەیەک دژی ئەوەیە ببێتە ئەکتەرێکی ئیستهلاکیی پاسیڤی بێ ڕۆڵ و نەخش، بەڵام بەرهەمی دەستی ڕۆشنبیر جیاوازە لە بەرهەمی کۆی چین و توێژە کۆمەڵایەتییەکانی تر، بەوەی ڕۆشنبیر بیر و زانین بەرهەم دەهێنێت، هەر ئەمەشە ڕۆڵێکی فراوانتری بە ڕووناکبیر بەخشیوە، چوونکە بەرهەمی کاری ڕۆشنبیر سترەکتەرە بە بەرهەمهێنان لە هەموو بوار و ڕەهەندە جۆراوجۆرەکانی تری ژیاندا.

ئەو بوونەوەرە کۆمەڵایەتییەی لە دنیای کوردیدا بە ڕۆشنبیر دەناسرێ، کێیە؟ چی بەرهەمهێناوە لەڕووی تیۆریی و فیکرییەوە؟ ئایا لە ڕیشەوە تاکێکی وەبەرهێن بووە یان کاری لەسەر ئەو پاشەڵۆکە سیاسیی و کولتوورییانە کردووە هەژموونیان بەسەر کۆمەڵگەدا هەیە؟ ئایا ڕۆشنبیری کورد توانیوویەتی کۆمەڵی کوردەواریی لەهەموو ڕەهەندە جوداکانەوە بە سوودوەرگرتن لە ئەزموونی ڕۆشنبیریی خۆرئاوایی و گەلانی تر بخوێنێتەوە؟ ئەگەر خوێندوویەتییەوە چی لێ بەرهەم هێناوە؟ ئەگەریش نەیخوێندۆتەوە هۆکار چییە و سەرقاڵی چ

کارێکی تر بووە؟ وەڵامدانەوە بەم پرسیارانە کاری سەرەکیی ئێمە بووە بە درێژایی ئەم کتێبە. هەرچەند و پێدەچێت رووبەڕووی رەخنە و تۆمەتبارکردنیش ببمەوە، چوون شکاندنی بێدەنگی و ژەنینی ئاوازێکی جودا لەدەرەوەی ئەو میلۆدییە باوەی نێو کایەی رۆشنبیریی کوردیی ئیشێکی ئاسان تێپەڕ نییە. خۆمان ئامادە کردووە بۆ هەر چەشنە بەرامبەرکێ و بەگژاچوونەوەیەک لەلایەن خودی دەستەبژێرەوە، لەگەڵ ئەوەشدا پێموایە ئەگەر تا ئێستا رۆشنبیر ئەو کائینە بووبێت رەخنەی لە دەرەوەی خۆی گرتووە، پێویستە لە هەنووکەدا رەخنەکانی ئاڕاستەی ناوەوە بکات و ئاوێنەیەکی رەخنەگرانە بەرامبەر بەخۆی دابنێت و وێنای راستەقینەی خۆی ببینێت.
هەرچەند کەسانی وەک "ماریۆ یوسا" پێشبینی ئاوابوونی ئەستێرەی بەختی رۆشنبیران دەکەن و پێیانوایە چیدی رووناکبیر ئەو بوونەوەرە بە دەسەڵاتەی پێشوو نییە کە هەژموونی خۆی لەسەر هەموو ئاستەکان دابنێت، بەڵکو یوسا لە نوێترین کتێبیدا بەناوی "Gap Civilizatiom" باس لە ئاوابوونی رۆشنبیریی دەکات و پێیوایە لەم چەرخە تازەیەی ژیاری مرۆڤایەتیدا بیرمەندان و رۆشنبیران چیدی ناتوانن بەو ئامادەگییەی پێشوو لە نێو ناوەندەکانی گفتوگۆدا بن و دەنووسێت "لەسەروەختی ئەو رۆشنبیرییە گاڵتەجاڕییەی ئەم چاخەی گرتەوە، رۆڵی ئەستێرەکانی تەلەفزیۆن و یاریزانەکان هەمان ئەو کاریگەرییەی دەبێت پێشتر لاهوتییە گەورەکان و رووناکبیران هەیانبووە". لە ئەم بۆچوونانەی یوسا بەشێکن لە فاکتێکی حاشاهەڵنەگر، بەڵام هێشتا رۆشنبیران نەخشێکی کاریگەر دەبینن، چوون بایەخی ناوەندە ئەکادیمییەکان و رۆشنبیران لە داهێنانی وزەی فیکریی نوێ هەمان بایەخی پێشووتری هەیە و پێموانییە وا بە زووی لە دەستیش بچێت. دەمەوێ ئەمە ببەستمەوە بە بارودۆخی رۆشنبیریی کوردییەوە و بەڵام بە راستی لە دنیای کوردییدا ئەستێرەکانی تیڤی و دراما، لەگەڵ توێژێکی دەم قەرەباڵغی رۆژنامەوانان و جنێوفرۆشی نێو سۆسیال میدیا، جێ پێیان بە خودی رۆشنبیر لێژکردووە. جیاواز لەمە هەر کارەکتەرە رۆشنبیرییەکانی دنیای ئەمڕۆ خۆیان هەمان ئەو ئەکتەرانەن بەم رۆڵەش هەڵدەستن.
ئەم فەزا شێواوە بۆ من جێگەی رەزامەندیی نییە و رەخنەی ریشەیی و قووڵم لەمەڕ ئەو جۆرە کارەی رۆشنبیرانی کورد هەیە، تەنانەت قسەم لەسەر چۆنێتی مامەڵەکردنی زمان و موفرەداتیان هەیە، کێشەم لەگەڵ زۆرینەی کۆنسێپتەکانیان هەیە، ناکۆکیم لەگەڵ فۆرمی جیهانبینی بچووکیان هەیە کە ناویدەنێم دنیابینی خێلگەرایی و مەگەلیی. رۆشنبیرانی کورد توێژێکی تەوەزلن لە رووی بیرکردنەوە و دەستەپاچەن لە پێشکەشکردنی بیرۆکەی تازە، هەموو رەوایی خۆیان لەو

نەریتە پەپەلیستییەوە وەرگرتووە کە بکوژی عەقڵی نوخبەوییە. تەنانەت ڕۆشنبیری ئەمڕۆ بەو نەریتە پەپەلیستیشەوە نەیتوانیوە ببێتە بەشێک لە ژانی چینەکانی خوارەوە. هەروەک "د.ئەمیری حەسەن پور" باسی دەکات و دەڵێت: ماوتسی تۆنگ لە شۆڕشە کولتوورییەکەی خۆیدا، ڕۆشنبیر و مامۆستا و دکتۆر و توێژەکانی تریشی ناچارکرد، بڕۆنە لادێکان و مەودای نێوان ئیشی زێهنی و ئیشی دەست و بازوو کەم بکەنەوە. واتە نە خەڵکی لادێ خاڵی بێت لە ئاڵوگۆڕی ڕۆشنبیریی و نە ڕۆشنبیریش خاڵی بێت لە بەرکەوتنی کۆنکرێتی و مەلمووس. بە فۆرمێکی کاڵتر ئەمە لە دەستکەوتەکانی شۆڕشی ئۆکتۆبەری رووسیاشدا هەبوو: کتێبخانەی بچووک لە مەزراکاندا دادەنرا تاکوو ژنان لە کاتی پشوودا بەر خوێندنەوە و خوێندەواریی و فەزای ڕۆشنبیریی بکەون.
ڕۆشنبیری کورد، نە توانیوویەتی تیۆر بەرهەم بهێنێت، نە توانیوویەتی مەودای ئیشی ئەندێشەیی و ئیشی میکانیکی کەم بکاتەوە. بۆیەکا ڕووناکبیرانی کورد پێش سیاسەتمەداران شایانی ڕەخنەلێگرتن و هەڵوەستە لەسەر کردنن، من لێرەدا بە نۆرەی خۆم ئەم ئەرکەم بە ئەستۆ گرت. بۆ ئەوەشی خوێنەر لە کاتی خوێندنەوەی کتێبەکەدا بەرچاووی ڕوونتر بێت، دەخوازم چەند خاڵێک لەم پێشەکییەدا بخەمەڕوو. یەکەم: من وەک ڕۆژنامەوان قسە لەسەر خودی ڕۆشنبیر دەکەم و ڕەنگە زیاتر زمانی ڕۆژنامەوانی بەسەر توێژینەوەکەدا زاڵبێت، لەم سۆنگەوە خۆم بە بەشێک لە کێشەکە نەزانیوە، لەبەرئەوەی ئەمە لێرەدا بەمانا گرامیشییەکەی قسە لەسەر ڕۆشنبیر ناکەین. دووەم: وەک کەسێک کە باکگراوەندی ڕۆشنبیریی و جیهانبینم چەپە، بە دیدێکی کلاسیکی چەپ و ئەو نەریتە بەڵشەفیکییەی دنیابینی مەبەستی خۆمم تەوزیف نەکردووە، بەڵکو هەوڵمداوە دوور لە ژەنگاوی ئایدیۆلۆگی و بە زمانێکی بێلایەنانە تەرحەکانم بگەیەنم. سێهەم: مێژووی نووسینی هەر پێنج بەشەکانی ئەم توێژینەوەیە دەگەڕێتەوە بۆ ماوەی نێوان ساڵانی 2007-2017 ئەوەی هەیە لێرەدا جارێکی تر پاکنووس کراونەتەوە و بڕێکی زۆریش ئیزافەکاریی کراوەتە سەر چاپتەرەکان بە تایبەت کە تا چاپتەر. چوارەم: ئەم توێژینەوەیە وەک بابەتێک بۆ خوڵقاندنی جەدەلی ڕۆشنبیریی بە چاپ گەیاندووە، ئامانجی ئەمە تانە و تەشەر نییە، بەڵکو کردنەوەی دەرگای گفتوگۆیە لەسەر کێشەیەکی گەورە کە بە زۆر کەس تەنانەت لەنێو دەستەبژێرەکەشدا کێشە نییە یان تەمایەکی گەورە نییە.

گووتاری پەپەلیستی

دیمەنی زاڵی بەسەر تابلۆی ڕۆشنبیرانی کوردەوە، زیاتر لە هەر شتێکی

تـر نەریتـی پۆپۆلیستییە. رۆشنـبیرانی ئەمە کۆکتێلێکی سەیرن و تێگەیشتن لێیان و شرۆڤەی دنیابینیان کارێکی ئاڵۆز و فرە زەحمەتە، بەو هۆیەی شوناسێکی دیاریکراویان نییە، بە دیوێکی تردا ئەو ئیلێتییەی بە رۆشنبیرانی کورد دەناسرێنەوە خاوەنی گووتارێکی رۆشنبیریی و مەعریفیی نین، بەقەدەر ئەوەی کاراکتەری سیاسیین لە سیاسەتیشدا لە بازنەی تەسکی حزبایەتیدا بیر دەکەنەوە و تێزەکانیان دەخەنەڕوو. ئەم دیمەنە تەژی ئیشکالییەتەی رۆشنبیرانی کورد پێویستی بە شرۆڤەکردن و شیتاڵکردنی زۆر وردە، بەو پێیەی ئەمەی کورد خاوەنی نوخبەیەکین تەمبەڵن لە بەرهەمهێنانی تێڕوانینی نوێ و تێزی تازە، بەپێچەوانەوە زۆر چالاکن لە جووینەوە و بەشداریی سیاسیی و حزبیدا.
دەتوانین ئەو نەریتە لەشێوەی کارکردنی ئەو رۆشنبیرەدا بناسینەوە کە پێی دەوترێت دیسکۆرسی پۆپۆلیستی، بۆیەکا لێرە بەدواوە وردتر خاڵ دەخەینە سەر پیتەکان و پێناسە و شێوازی دنیابینی پۆپۆلیستی دەخەینە پێش چاو، لە هەمان کاتدا ئەو خاڵە ناوکۆییانە دەدۆزینەوە لەنێوان گووتاری رۆشنبیرانی کورد و جیهانبینی پۆپۆلیستیدا هەیە.
هەرچەند رۆشنبیری کورد تەنیا بە پەتای پۆپۆلیزم گرفتار نەبووە، بەڵام ئەوەی لەم ماوە زەمەنییەدا لە هەموو شتێکی تر بە زەقیی بە گووتاری دەستەبژێری کوردەوە دیارە بریتییە لە عەوامگەریی، پاشتریش دەبینین تووشی چەندان نەخۆشیی فیکریی تر بووە، کە دەستکورتیان کردووە لە دەوڵەمەندکردن و بەرەو پێشبردنی فەرهەنگی رۆشنبیریی کوردیی. نەوەی رۆشنبیرانی ئێستای کورد، نەوەیەکن نەک هیچ ئیزافەیەکیان پێ نەبووە بیخەینە سەر رۆشنبیریی کلاسیکیی کورد، بەڵکو ئەوەشی هەبووە دایانڕوخاندووە و تەلارەکانی رۆشنبیریی دوێنێیان بە تێزە سواو و ئێکسپایەرەکانی ئەمڕۆ کردەتە کەلاوە.

پۆپۆلیزم چییە؟

پێش هەر پێناساندنێک پۆپۆلیزم ئایدۆلۆگیایەکی دیاریکراو نییە، بەڵکو پارادیمێکی سیاسییە کە دەشێ بەپێی ژینگەی سیاسیی و کۆمەڵایەتی جیاواز سوود لە ئایدۆلۆگییە جیاوازەکان تەنانەت ئاینیش وەربگرێت، یان بە مانایەکی تر پۆپۆلیزم ستایلێکە رەوایی خۆی لە ئایدۆلۆگیاوە وەرناگرێت هێندەی ئەوەی لەو تەرزە روانینەوە وەریدەگرێت کە خۆی بەنوێنەری تەواوی گەل یان خەڵک دەزانێت.
پۆپۆلیستەکان دەتوانن مەلا یان پیاوی ئاین بن، دەکرێ سیاسیی یان رۆشنبیر بن، خاڵی هاوبەش لەنێوان هەموو پۆپۆلیستەکاندا ئەوەیە عەوامگەرن و ماف بە خۆیان دەدەن بەناوی تێکڕای جەماوەری خەڵکەوە

بدوێن و وەک نوێنەریشیان نمایشی سیاسیی بکەن، لە دیتنی پۆپۆلیستەکاندا گەل یان خەڵک یەکەیەکی کۆنکرێتی یەکگرتووە، نە قابیلی دابەشکردنە نە درز خستنە ناوی.
سترەکتەری زاراوەی پۆپۆلیزمPOPULISM لەوشەی POPULUSی لاتینەوە هاتووە، کە بەمانای "خەڵک" دێت، هەمیشە چەمکی "خەڵک"یش لە بنەچە لاتینەکەشدا مانای چینەکانی خوارەوەی کۆمەڵگەی گرتەتەوە یان زۆرینەی بەدەسەڵاتی کۆمەڵ پێیوتراوە خەڵک، کە ئەم زۆرینەیە بەدرێژایی مێژوو کاریگەرییان بەسەر کۆی رووداوە گرنگەکانەوە نەبووە، بەڵام شۆڕشی فەڕەنسی ساڵی 1789 ئەو هاوکێشەیەی بە تەواوەتی گۆڕی، "خەڵک" یان "گەل"ی لە هێزێکی پاسیڤەوە گۆڕی بە توخمێکی ئەکتیڤی ئاڵوگۆڕی سیاسیی و کۆمەڵایەتی، یەکێک لە کاریگەرییە هەرە گرنگەکانی ئەو شۆڕشە رۆڵدان بە "گەل" وەک بەشێکی لە ئیرادە لەناو رووداوەکاندا نەک لە پەڕاوێزی رووداودا تەنها سەیرکەرێک بێت و بەس.
یەکەمین دەرکەوتنی پۆپۆلیزم وەک جوڵانەوەیەکی ڕێکخراو یان با بڵێین وەک بزووتنەوەیەکی سیاسیی، بۆ کۆتاییەکانی سەدەی نۆزدە لە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا دەگەڕێتەوە، ئەویش پاش جەور و ستەمکێشیی سەر جووتیارانی ئەمەریکا بوو کە خرابوونە ژێر باجێکی بێویژدانانە و دڵڕەقی خاوەن موڵکەکانەوە. هەر لەو سەروبەندەدا پارتی پۆپۆلیستی ئەمەریکا لە ساڵی 1892دا لەسەر پاشخانی فیکریی ئەو بزووتنەوەیە دامەزرا.
لە بواری فەلسەفیدا پۆپۆلیزم، پشت بە تێزەکانی "هێربرت شایلەر" دەبەستێت کە لە دیتنی ئەودا زۆرینەی گەل تاکی بێ کاریگەریی و پاسیڤن و هیچ رۆڵێکیان نییە لە دروستکردنی رووداوە گەورەکاندا.
لەلایەکی تریش لەگەڵ سەرهەڵدانی تەوژمی "نارۆدنیکەکان" لە رووسیای قەیسەرییدا پۆپۆلیزم پێی نایە قۆناغی هەنگاوی پراکتیکییەوە، بەو پێیەی لە دەیەی هەفتاکانی سەدەی نۆزدەدا خوێندکارە نارۆدنیکەکان هەوڵیاندا لە ڕێگەی خەڵکی گوندەکانەوە بیروبۆچوونی سیاسیی خۆیان روون بکەنەوە و خەڵکی لادێکان بکەنە هێزی بازووی بزووتنەوە پۆپۆلیستییەکەیان کە لەو بڕوایەدا بوون رووسیا بەبێ تێپەڕین بە قۆناغی کاپیتالیزمدا دەتوانێت سیستمی سۆسیالیستی خۆی دابمەزرێنێت، دەتوانم بڵێم خودی "لینین"یش هەمان کاری کرد، لەبەرئەوە دەبینین ئەمە یەکێکە لە سیما هاوبەشەکانی بەڵشەفیک و پۆپۆلیزم، جیا لەوەش زۆرێک لەو بڕوایەدان ئەوەی پێی دەوترێ "چەپی نوێ" تەنیا رووخسارێکی تازەیە بۆ ناوەڕۆکە کۆنەکەی پۆپۆلیزم.
گووتاری پۆپۆلیزم بەشێوەیەکی گشتیی خاوەنی دیسکۆرسێکی ناشەفاف و بێ ئارگۆمێنتە، زیاتر یاریکردنە لەگەڵ سۆزی گشتیی خەڵک، یان

وروژاندنیان لە ڕێگەی گووتاری حەماسیی، نەک پڕۆژەیەکی بێت بە مەودایەکی درێژ، پۆپۆلیستەکان بەرچاویان روون نییە، تەنیا دەیانەوێ کار لەسەر عاتیفەی گشتیی بکەن بێ هیچ ئەڵتەرناتیڤێکی ڕۆشن، یان زۆر جار بە ئەڵتەرناتیڤێکی تەمومژاویی و ناروونەوە. هەر لەبەر ئەم فاکتەرە فەرهەنگی “DUDEN”ی ئەڵمانی بە “بیرێکی سیاسیی هەڵپەرست” ناوزەدی دەکات. لە باری واقیعیشەوە گووتاری پۆپۆلیزم تەکنیکێکە لە دیماگۆگییەت و ئۆپۆرتۆنیزمی سیاسیی. کۆی ستراتیژەکەشی لەدوو سیمای سەرەکیدا خۆی دەنوێنێت، یەکێکیان گووتاری حەماسیی و گاڵتەجاڕانەیە، ئەویتریشیان فۆرمەڵەبەندیی توندڕەویی و شێوازی کاری رادیکاڵیی کوێرانە وەک ئەجیندایەکی سیاسیی.

دەکرێ ئامانجی سەرەکیی بزاوتە پۆپۆلیستییەکان لە چەند خاڵێکدا کورت بکرێتەوە. وەکوو: یەکەم: پۆپۆلیستەکان کۆی دامودەزگا سیاسییە دەسەڵاتدارەکان بە هەموو فۆرمەکانییەوە ڕەت دەکەنەوە. دووەم: لە دیدی پۆپۆلیستیدا خەڵک سەرچاوەی هەموو بڕیار و دەسەڵاتێکە و جەماوەر شەرعیترین ژێدەری دەسەڵاتە. سێیەم: ئەکتەرێکی کاریزمایی پێویستە بە سەرکردایەتیکردنی ئەو بزاوتەی دەیەوێ گەل بکاتە سەرچاوەی هەموو شتێک. چوارەم: گەورەکردنی بەهای خەڵک بە راکێشانی سەرنجی گەل لە ڕێی بەڵێنی وەهمی و ناروون.

لەگەڵ ئەوەشدا پۆپۆلیزم جوڵانەوەیەکە زێدەتر دەداریی لەگەڵ خەڵک دەکات تاکو بەرگرییان لێ بکات. بەهای خەڵک گەورەتر لە خۆی نیشاندەدات نەک ئاوێنەیەکی روونی واقعی حاڵ بێت. هەروەک بیرمەندی ئێرانی “رامین جەهانبەگلو” باسی دەکات “دەتوانین بڵێین پۆپۆلیزم هەمیشە ستایشکاری جەماوەرە، بەڵام داکۆکیان لێناکات، چوونکە بەپێچەوانەی دیموکراسیی لە هەلومەرجی پۆپۆلیستیدا ژینگەی ئایدۆلۆگیکی خەڵک لەگەڵ ژینگەی سیاسیی هاووڵاتیاندا یەکسان نابن، لەبەرئەوە بڕیاری پۆپۆلیزم بە جەماوەر بە ناڕۆشنی و ناڕاستەوخۆ لەسەر ئەو بڕوایە دەبێت کە مامەڵە لەگەڵ گشتێکی چوونیەک دەکات و بەشوێن هێنانەدی و پیادەکردنی کاری توندوتیژەوە بنەمای ئەخلاقی لەئاستی کۆمەڵدا ئەتک دەکات”.

پۆپۆلیزم و دیموکراسی

وەک لەسەرەتاوە ئاماژەم بە کرد، بزاوتە پۆپۆلیستەکان لەرووی ئایدۆلۆگییەوە یەک ئاڕاستە و تەوژم نین، چوون لە سترۆکتۆرە پۆپۆلیزم پارادیمێکە کەڵەک لە هەر چەشنە بیر و ئایدیایەک وەردەگرێت، بەڵام لەگەڵ ئەمەشدا هیچ ئاڕاستەیەکی پۆپۆلیستی

ناتوانێت مەوداکانی دیموکراسیی بەرینتر بکاتەوە، بەڵکو کێشەی ریشەییان لەگەڵ گەوهەری دیموکراسیی لیبرالی هەیە، بەو پێیەی لە زەمینەیەکدا ئەو بزاوتە دەڕسکێ کە فەزای بەسەروبەری و پاشاگەردانییە کە تێیدا هەموو بەها و پرنسیپە دیموکراسییەکان پاشەکشەیان کردبێ یان لەسەرەو لەژییدا بن. د.عەبدولحەمید ئەلئەنساری پێیوایە: پۆپۆلیزم لە سییەکانی سەدەی رابردوودا سەریهەڵدا و فاشیزم و نازیزمی لە ئەوروپا بەرهەمهێنا لە ئەمەریکای باشووریش فەرمانڕەوای دیکتاتۆری بەرهەمهێنا، دواتر پۆلی کێشا و تەشەنەی کرد بۆ وڵاتانی عەرەبی و لەوێش سەرکردەی پۆپۆلیست و دەسەڵاتخوازی بەرهەمهێنا.

پۆپۆلیستەکان زۆرجار بەدکەڵکی لە دیاردەکانی دیموکراسیی وەردەگرن و بە میکانیزمی هەڵبژاردن هەوڵی دەسەڵاتگرتنە دەست دەدەن، بەمانایەکی تر چەکی دیموکراسی دەکەنە ئامڕازێکی کاریگەر بۆ هێنانەدی خەونەکانیان، بەڵام ناتوانن یان نایەنەوێ پارێزگاریی لە پەیکەری دیموکراسیی نوێنەرایەتی بکەن، ئەم جۆرە نموونانە لە کیشوەری ئەمەریکای لاتین لە چەندین وڵاتدا بەرجەستە بوون، بۆ وێنا دیموکراسیی شافێزییەکەی فەنزوێلا، یان پارادیمی نیستەر کیرچنەر لەوڵاتی ئەرژەنتین و ئیڤۆ مۆراڵس لەوڵاتی پۆلیڤیا. هەر سێ نموونەکە پێماندەڵێت پۆپۆلیزم دەرکەوتەی ئەو کۆمەڵگایەیە دامەزراوە و بنیادەکانی دیموکراسی تێیدا بێهێز و چەسپیو نین، بۆ واتایەکی تر پۆپۆلیزمی نوێ "نیو پۆپۆلیزم" ڕەنگدانەوەی لاوازیی دیموکراسییە لەهەر جێگەیەکدا.

ڤیلادیمێر تێرۆس، پێیوایە لەرووی مێژووییەوە پۆپۆلیزم کوڕە منداڵدانی قەیرانە سیاسییەکانە، بەتایبەت لەو چرکەساتانەی دامەزراوە ڕەوایی پێدراوەکان دەکەونە ژێر پرسیاری جیددی و گومانگەلی زۆرەوە. بۆیە ئەو دەڵێت "پۆپۆلیزم خۆی لە خۆیدا کێشەیەکی سیاسییە، لەسەروەختی قەیرانەکانی پەیوەست بە نوێنەرایەتی سیاسیی گەشە دەکات و تا سەر ئێسقان دژ بە دیموکراسییە.”. ئەو پێیوایە سەرکردە پۆپۆلیستەکان ئەوانە لە دەرەوەی دامەزراوە شەرعیی و دیموکراسییەکان دروست دەبن، یان ئەگەر لە ڕێگەی ئەو دامەزراوانەشەوە بگەنە قووچەکی دەسەڵات، لەماوەیەکی کەمدا سەرلەبەری ئەو دامەزراوانە هەڵدەوەشێننەوە یان تووشی قەیرانی کوشندەی دەکەن، چوونکە ئەوانە ڕەوایی خۆیان بەناوی خەڵکەوە وەرگرتووە و پێیانوایە ئەو جۆرە دامەزراوانە دەسەڵات و خەونەکانیان سنووردار دەکات، لەم حاڵەتەشدا دەکەونە ناکۆکیی و پارادۆکسەوە لەگەڵ ئەو دامەزراوانە، هەنگاوی خێرا و پراکتیکی دەنێن بۆ ڕەنگڕێژکردنەوەی دەسەڵات لەدەرەوەی هەژموونی دامەزراوە

دیموکراسییەکان و رێکخراوەکانی کۆمەڵەی مەدەنی، لە زۆر حاڵەتیشدا لە دەرەوەی پارتە سیاسییەکان و لەژێر هەژموونی سەرکردەیەکی کاریزمیدا.

بەشێوەیەکی بەرجەستە و گشتیی پارادۆکسێک هەیە لە نێوان نەریتی پۆپۆلیستی و سیستمی دیموکراسیدا، ئەمە وەک لەپێشەوە وتمان مانای ئەوە نییە پۆپۆلیستەکان رەگەکانی دیموکراسی بە وەرگرتنی دەسەڵات رەت دەکەنەوە، بەپێچەوانەوە کێشەی ئەوان لە دوای هاتنە سەر دەسەڵاتە لەگەڵ دامەزراوە دیموکراسییەکاندا. چوونکە لەجیهانبینی سیاسیی ئەواندا، هەمیشە جەماوەر لەسەرووی دامەزراوە شەرعییەکانەوەیە، ئەمەش هەمان ئەو ناوەڕۆکەیە لە شۆڕشی فەڕەنسییەوە درێژ بۆتەوە تاکوو هەنووکە، بەوەی گەل یان خەڵک پیرۆزن بۆیە بە دەربڕینی تۆرێس "هەر کاتێک خەڵک ویستی، ئەوا نابێت دەستوور و دامەزراوەکان لە ڕێیاندا بوەستن".

لە دیدی پرۆفیسۆر دیسپاسەتەدا، پۆپۆلیزم هەڕەشەیەکە لەسەر سیستمی دیموکراسیی و جەخت لەسەر ئەوە دەکاتەوە ئەم تەوژمە تەحەدایەکیشە بۆ دیموکراسیی لیبرالی کە لە خۆرئاوا پیادە دەکرێت. ئەو بەڕوونی دان بەوەدا دەنێت "دەکرێت پۆپۆلیزم ببێتە هەڕەشە بۆ سەر زۆرێک لە گرنگترین رواڵەتەکانی دیموکراسییەتێکی سەقامگیر. بۆ نموونە دەبێت هەموو کەس پابەند بێت بە دیموکراسی و بە هەڵبژاردنەوە و رێز لە هەڵبژاردنەکان بگرێت کە گوزارشت لە ئیرادەی خەڵک دەکات. هەندێ جار پۆپۆلیستەکان ئەوەندە متمانەیان بەراست و دروستی خۆیان هەیە رێز لە ئەنجامەکانی هەڵبژاردن ناگرن". لەهەمان کاتدا رێکخراوی "فریدەم هاوس" کە بارەگای سەرەکی لە واشنتۆنە لە راپۆرتی ساڵی 2016 دوو تەوژم و جۆرە دەوڵەت بە هەڕەشەی پلە یەک بۆ سەر دیموکراسی ناودێر دەکەن ئەوانیش ئۆتۆکراسی و پۆپۆلیزمن.

پۆپۆلیزمی سیاسیی لە کوردستان

جیهان ئێستاکە بەدەست پەتای پۆپۆلیزمەوە دەناڵێنێت، چوونکە هەروەک گۆندەڵی کە دیاردەیەکی گەردوونی سەرمایەدارییە، پۆپۆلیزمیش بۆتە دیاردەیەکی یونیفرساڵ. کارەساتەکە لەوەیە دەوڵەت و حزبە سیاسییەکان بە دەسەڵاتدار و بەرهەڵستکاوە دەردەداربوون بەو نەخۆشییە سیاسییە. ئەگەر سەدەی بیستەم بەدەربڕینی "هۆبسباوم" سەدەی توندڕەویی سیاسیی و دەسەڵاتی مەیلە تۆتالیتارەکان بووبێت، ئەوا ئەم سەدەیە سەدەی پۆپۆلیزمە. ئەوەش دەربڕینی پرۆفیسۆری هۆڵەندیی "کاس مودە". ناوبراو لە لێکۆڵینەوەیەکدا بەناوی "پۆپۆلیزم بووەتە بیرکردنەوەی سەردەم" ئاماژە بەوە دەدات "لەگەڵ

ئەوەی زۆربەی بیریاران رەخنە لەم دیاردەیە دەگرن، بەڵام وا دەردەکەوێت پۆپۆلیزم هەر بەهێزتر دەبێت”.

کوردستان وەک بەشێک لەو گوندە جیهانییەی بەهۆی شۆڕشی پەیوەندییەکانەوە دروستبووە، بەخێرایی بەهۆی نەبوونی سیستمێکی بەهێزی دیموکراسی و غیابی دامەزراوەکان، نەریتی پۆپۆلیزم ئەندێشەی سیاسەتی باوی گرتەوە، بڵاوبوونەوەی تەفکرینی پۆپۆلیستی لەم بەشەی باشووری کوردستان وەک خێرایی هەڵمەتی ئاگرە لە پوش و پەڵاشی وشکبوو. وەنەبێ ئەمە دیاردەیەکی تایبەت بێت بەخودی دەسەڵات، بەڵکو کارەساتەکە لەوەدا گەورەتر خۆی دەنوێنێت ئەم نەریتە بەتەنە بەشێکی سەرەکی لە دنیابینی ئەو هێزە بەرهەڵستکارانەی خۆیان وەک ئەڵتەرناتیڤی دەسەڵاتی سیاسی دەبینن، ئەوان ناتوانن میکانیزمێکی تر بۆ رەوایی سیاسی خۆیان بدۆزنەوە جگە لەو گووتارە پۆپۆلیستییەی هەیمەنی پێدەدەن، لەو سەنگەرەی هەمیشە بەناوی جەماوەر و گەلەوە فۆرمۆڵەبەندیی دیسکۆرسی رەخنەیی خۆیان دەکەن.

لە راستیدا ئەو مەیلە پۆپۆلیستییە وەرانخوازەی لای ئۆپۆزیسیۆنی کوردیی هەیە، چەند قات لەو گەندەڵی و بەهەدەردان و خۆسەپێنییەی دەسەڵاتی سیاسیی کوشندەترە، چوونکە روانگەی ئەو ئۆپۆزیسیۆنە وەرانکردنی هەموو شتەکە لە پێشدا، پاشان بیناکردنەوەیەتی بەو فۆرمەی خۆیان ئارەزووی دەکەن، ئارەزووەکانیشیان نەیتوانیوە ئەو خواستانەی دەسەڵاتی هەنووکە تێپەڕێنێت کە ئێستا پیادەی دەکەن. لە دیتنی “ڤیلادیمێر تێرۆس”دا، پۆپۆلیزم نەک هەر هەڕەشەیە بۆ سەر دامەزراوەکان و خودی دیموکراسی “کە ئەو دووانە هێشتا دروشمن لە کوردستان نەک واقیع”، لە هەمان کاتدا هەڕەشەیەکە لەسەر ئاسایشی کۆمەڵایەتی، وەک ئەو دەریدەبڕێت “پۆپۆلیزم هەڕەشەیەکی جیددییە لەسەر دیموکراسی، چوونکە دەبێتە مایەی دابەشبوون و جەمسەرگیریی و نالێبوردەیی و دژایەتیکردنی فرەیی، هەروەها لەسەر کەڵکوەرگرتن لە درز و کەلێنە چینایەتی و رەگەزیی و ئیتنی و دابەشبوونی شار و گوندەکان گەشە و نەشونما دەکات”.

لە کوردستان ئەمە بەروونی ئەوە لە گووتاری دەسەڵات و ئۆپۆزیسیۆندا دەخوێنینەوە، چۆن هەریەکێکیان بۆ نۆرەی خۆی کار لەسەر تەخکردنەوەی ئەو نەزعە پۆپۆلیستییە دەکات و دەیەوێ بیکاتە گووتار و جیهانبینی سیاسی باڵادەست، لەوانەیە رەنگە بەخەم بدەم و بڵێم لە کوردستان هاووڵاتی بوونی نییە، “چەمکی هاووڵاتیبوون بابەتێکی ئیشکالییە و لێرەدا ناگەڕێمەوە سەری”، ئەوەی هەیە جەماوەرە یان گەلەکە کە کەوتۆتە ژێر هەژموونی ئایدیای تەوژمە راست و چەپ و ئیسلامییەکانی پۆپۆلیزمەوە، بەڵام روونتر لە

کارنامەی ئەو هەزانەی خۆیان لە ژێر ناونیشانی ئۆپۆزیسیۆندا مانیفێست کردووە، بەر ئەم پۆپۆلیزمە دەکەوین و هەستی پێ دەکەین.
ئەگەر وردبینەوە لەو گووتارە میدیاییەی ئەو لایەنانە لە نزیکەوە بەو فاکتە ئاشنا دەبین، چۆن ئۆپۆزیسیۆنی سیاسی لە کوردستان کەوتۆتە نێو گێژاوی کورتبینی رامیاریی و ناروونی ستراتیژ و بێبەهاکردنی دامەزراوەکان "ئەگەرچی وەک پێویستیش نین" کە هەموو ئەمانە خەسڵەتی سەرەکیی رەوتە پۆپۆلیستییەکانن. پرۆفیسۆر دیسپاسەتە پێیوایە: پۆپۆلیستەکان جیهانبینییەکی سادەیان هەیە، واقیعەکە بەو جۆرە دەبینن سەرکردەیەکی بەهێز دەتوانێت سەرکردایەتی نەتەوە بکات و بە باشترین شێوە بەرژەوەندییەکانیان بهێنێتەدی کە سیاسەت مەسەلەیەکی سادەیە و تەنیا کردەوەی پێویستە. پۆپۆلیستەکان رکابەرەکانیان بە گەندەڵ و بەشێک لە کێشە گەورەکە دەزانن، لەبەرئەوە لە زۆرێک لە حاڵەتەکاندا پێیانوایە هەڵبژاردن کۆسپە لەبەردەم چارەسەرییدا.
ئەگەر بەوردی سەیری پراکتیکی سیاسی ئۆپۆزیسیۆن بکەین "رۆشنبیری کورد بەشێکە لە ئۆپۆزیسیۆن"، دەیانەوێ بە چەند ئەکشنێکی کودێتا ئامێز و بەناوی گەلەوە هەوڵی گۆڕینی قوچەکی دەسەڵاتی سیاسی بدەن، ئەم نموونەیە لە رووداوەکانی 17ی شوبات و رۆژانی دواییدا بە زەقی دەبینرا، کە چۆن چەند سەد کەسێک بەناوی تێکڕای گەلەوە وتاریان دەدا و شەرعیەتی یاسایی حکوومەت و پەرلەمانیان دەخستە ژێر پرسیار. لە دوای پێنج ساڵ سەرۆکایەتی هەرێم و پاشتریش لە ئەمساڵدا پەرلەمان شەرعیەتی یاسایان نەما، بەڵام لەگەڵ ئەوەدا گووتاری پۆپۆلیستی ئۆپۆزیسیۆن یارمەتیدەرێکی باش بوو بۆ ئەو بارودۆخەی هاتەتە پێشەوە، چوونکە ململانێکە بەهەمان کەرەستە و میکانیزمی دەسەڵاتە پۆپۆلیستییەکەیە. رێگای تر لەدەرەوەی رێگاکانی پۆپۆلیزم و زیهنیەتی دەسەڵاتی ئێستا، شک نابەن. بەکورت و کرمانجیی هەردوولا، واتا لایەنی ئۆپۆزیسیۆن "بەگوومان بە رۆشنبیرانیشەوە" لەگەڵ لایەنی دەسەڵات، دوو مۆدیلی سیاسی جیاواز نین، بەڵکو هەردووکیان لەسەر ئەو کەلەپوورە کلاسیکییەکەی بزووتنەوەی شۆڕشگێڕیی دەژین کە لە بناغەوە یەکێک لە هۆکارەکانی دروستبوونی ئەم دۆخە.

رۆشنبیرانی پۆپۆلیست لە کوردستان

رۆشنبیرانی کورد ئەو مۆدێلەیان سەپاندووە بەسەر خودی خۆیان و کایەی رۆشنبیریی کوردییدا، یەکێک لە مەرجەکان یان یەکێک لە کارە هەرە سەرەکییەکانی رۆشنبیر بەرهەڵستکاریی دەسەڵاتە، ئەمە خۆ

حەپسکردنە لە بازنەیەکی داخراو و بچووکدا، چوونکە کاری رۆشنبیریی تەجرید دەکات لە هەر وەزیفەیەکی تر یان لە ئەرکی سەرەکیی خۆی کە بریتییە لە بەرهەمهێنانی مەعریفە لەهەموو بوارە جیاوازەکانی ژیاندا. نامەوێ ئەوە بڵێم کاری رۆشنبیریی بریتی نییە لە رەخنە، بەپێچەوانەوە کاری رۆشنبیر لە هزرینی مندا بریتییە لە هەڵسەنگاندنی دنیا و پێدراوەکان بە دیدێکی رەخنەگرانە، بەڵام رەخنەیەکی فراوان و هەمەلایەنە و دوور لە تەرەفداریی. کاری رۆشنبیر بریتیی نییە لە بوون بە بەشێک لە ئەجیندای هێزە بەرهەڵستکارەکان. ئەگەر بەروونتر قسە بکەین لە رۆشنبیر لە حاڵەتی کوردیدا ئەو کەسانەن دەسەڵات سووک دەکەن و دەداریی لەگەڵ جەماوەر دەکەن، بەمانایەکی تر هەر کارێکی تر بکەیت چەندێک ئەکتیف بیت لە کایەی رۆشنبیریشدا بەجۆرێک لە جۆرەکان “کۆیلە”یت!!.

تراژیدیاکە لەوەدایە رۆشنبیرانی کورد زیاد لە پیاوانی سیاسەت بەشدارن لە بەرهەمهێنان و رەواجدان بە گووتاری پۆپۆلیستی، لەو سەنگەیەی رۆشنبیری کورد خۆی بە نوێنەری ویژدانی خەڵک و گەرووی گەل شوناس دەکات، لە کاتێکدا دووانەی گەل و دەسەڵات جمکێکی پێکەوە بەستراون، کولتووری دیموکراسی بریتییە لە پڕکردنەوەی ئەو کەلێنانەی لەنێوان دەسەڵات و توێژە کۆمەڵایەتییەکاندا دروست دەبێت، هەرچی پۆپۆلیزمە دەیەوێ قڵشت بخاتە نێوان ئەو دووانەیە. بە ئەوەی بەدکەڵکی لە دنیابینی ئێمە وەرنەگیرێت ناڵێم رۆشنبیر بۆی نییە داکۆکی لە چین و توێژە کۆمەڵایەتییەکان بکات، یان هەڵوەستی نەبێت لەمەڕ رووداوە گرنگەکان، بەڵام لێرەدا دەبێت بە دیقەت بین و بە ئاگاییەوە خاڵ بخەینە سەر پیتەکان کاری رۆشنبیر قسەکردن نییە بەناوی گشتەوە بەڵکو قسەکردنە لەسەر کۆی شتەکان.

رۆشنبیرانی کورد لە کەشوهەوایەکدا نەشونمایان کردووە، کەوتوونەتە دوای جەماوەر، بەشێوەیەکی گشتیش جەماوەر سروشتێکی مەگەلی هەیە و هەندێک پێیانوایە خەسڵەتێکی سەزانیانەی هەیە. ئەرکی رۆشنبیر رۆڵگێڕانە لە رۆشنکردنەوەی جەماوەر لە رێی بیرۆکە و تەرحی نوێباوەوە، نەک دوای عاتیفەی هەڵچووی جەماوەر بکەوێت یان بەشێوەیەک لە شێوەکان هەوڵی خۆگونجاندن بدات لەگەڵ خەسڵەتە مەگەلییەکەی خەڵک، بەڵکو ئیشی ئەسڵی رۆشنبیر گۆڕینی سروشتی دەستەمۆیی و مەگەلی جەماوەرە، ئەم کردەیەش بە دروشم و گووتارە پۆپۆلیستییەکان ناکرێت، بەڵکو بە شیتاڵکردن و شرۆڤەکردنی دنیا و رووداوەکان و سەرلەنوێ پێناسەکردنەوەی چەمکەکان و گۆڕینی خەیاڵدانی خێڵەکیی و ئاینیی بە خەیاڵدانێکی مەدەنی و شارستانی دەبێت. لەم نێوەندەدا دەتوانین حاڵەتی کوردیی بە مەرگەساتێک بچووێنین، چوونکە لە دیتنی دەسەڵات و ئۆپۆزیسیۆن و رۆشنبیرانیشدا

جەماوەر بە توێژەکی داماو و پاسیف پێناسە دەکرێت کە دەبێت یەکێکی تر بەناوی ئەوەوە بدوێت، یان زۆرجار وەک گای ئیسپانی بە پەڕۆیەکی سوورباو شێتی دەکەن و هەر کات ویستیان پەڕۆکە لا دەبەن و هەوری دەکەنەوە.
د.عەبدولحەمید ئەلئەنساری، پێیوایە ئەوانەی بە گووتاری پۆپۆلیستی پەمپ و جۆشی جەماوەر دەدەن، نەک دڵسۆزی جەماوەر نین، بەڵکو لە بناغەوە یاریی بە عاتیفەی گشتیی دەکەن و خاوەنی روئیایەکی دیماگۆگین. لە وتارێکیشدا دەنووسێ "وتاری پۆپۆلیستی وتارێکە دوورە لە ئاوەز و پڕە لە دنەدان و هاندان و وروژاندن و دروستکردنی رک و کینە، ئامانجی وروژاندنی هەستی خەڵک و پڕکردنەتی لە دوژمنایەتی بە ئەویتر.. سەرکردەی پۆپۆلیست رێبەریی خەڵک ناکات، بەڵکو جەماوەر رێبەریی ئەو دەکات، سواری کەڵەی شەپۆلی جەماوەر دەبێت، جەماوەر راست بێت یان هەڵە ئەو هەر کلکەسوتەی بە دەکات". رۆشنبیرانی کوردیش بەهەمان شێوە، بگرە لەوە نەگەتیڤتر ئەوەیە کە رۆشنبیرانی ئێمە نەک سەرقاڵن بە بەرهەمهێنانەوەی گووتاری پۆپۆلیستی لە فۆرم و ژێر ناوی جیاجیادا، بەڵکو لە زۆرترین حاڵەتدا هەر خودی خۆیان ئەو کارەکتەرەشن رۆڵی رابەرە پۆپۆلیستەکان دەگێڕن و سەرکردایەتی جوڵەی شەقام دەکەن، بە ئەوەی بپرسن ئایا ئەو جووڵە رەوایی هەیە یان نا؟ بە ئەوەی بیر لە ئاقیبەتی ئەو ئەکشنە بکەنەوە کە ئەمان بە وتاری گەدار جەماوەری سادە بەشێوەیەکی دیماگۆگی پێ دەکەن لە کینەی وەهمی و تابلۆی یۆتۆپی "شەیتانی گەورە".
ئەگەر ئێمە لە نێوەندی رووناکبیریی کوردییدا ئاڕاستەیەک لەو رۆشنبیرە پۆپۆلیستانە دیاری بکەین، باشترین نموونە گروپی "رەهەند"ە، بەڵام بۆچی ئێمە گروپی رەهەندمان کردە سەمپڵ؟ لەبەرئەوەی خاوەنی سەرەکیی ئەو گووتارە پۆپۆلیستییە ئەو گرووپەن و هەژموونیشیان هەیە بەسەر کۆی سیمای رۆشنبیریی کوردییدا لانیکەم لە باشووری کوردستان، لە هەمانکاتدا زۆرترین کاریگەریان لەسەر نەوەیەک دروستکردووە کە هەموو جوڵەیەکی شەقام لەدەستیاندایە. دەکرێ بڵێن هەر ئەو گووتارە رەهەندییە پۆپۆلیستییە سەرکردایەتی هەموو ئەو جوڵانەوانە دەکات بەناوی جەماوەرەوە دەپەیڤن.
ئیشکالیەتی گروپی رەهەند بەتایبەت "مەریوان وریا قانع، ئاراس فەتاح" بەپلەی یەکەم "رێبین هەردی و فاروق رەفیق" بە پلەیەکی تر ئەوەیە پێیانوایە هەرچی چەمک و دیاردەی کۆمەڵگەی کوردیی هەیە، بەشێوەیەکی هەڵە پێناسەکراون، ئەمان جارێکی تر پێناسەیەک بەپێی ویست و دڵخوازی خۆیان بە باڵایدا دەبڕن، پاشتریش هەموو شتێک لە دامەزراوەکان دەسێننەوە و دەیدەنە دەستی شەقام و جەماوەر "وەک

ئەوەی لە 17ی شوباتدا بەروونی بینرا".
سیمای زاڵ بەسەر ئەدگاری رۆشنبیریی کوردییدا ئەو فۆرمە پۆپۆلیستییەیە گروپی "رەهەند" بەهاوکاریی لایەنەکانی ئۆپۆزیسیۆن بەسەریاندا سەپاندووە، دەکرێت بڵێین ئەو گەنجانەی بوونەتە نەواتی ئۆپۆزیسیۆنی سیاسیی لە باشووری کوردستاندا، بە تیۆر و روانگەکانی ئەوان پەروەردە و ئامادەکراون، یان لەژێر هەژموونی تێزە پۆپۆلیستییەکانی رەهەنددان. جیاواز لەمەش دەنگی تر هەیە لە کایەی رووناکبیریی کوردییدا بەڵام لەناو غەڵبەغەڵبی ئەو فەزا پۆپۆلیستییەدا سەدایان خنکێنراوە و ناگاتە هیچ کوێ، بەشێوەیەکی سروشتیش جەماوەر مغازەلەکردنی پێ خۆشە و زیاتر دەکەوێتە ژێر رکێفی ئەو تێزە ستایشگەرانەی بە مەغدووریەتیدا تەرح دەکرێ، یان ئەو لاواندنەوە رۆشنبیرییەی تەنیا لە دنیای کوردیدا بوونی هەیە بە راکێشانی عاتیفەی جەماوەر. لەم روانگەوە رۆشنبیرانی ئەمە پاژنەی ئەخیلی خەڵک یان جەماوەریان دۆزیوەتەوە و کار لەسەر رۆشنکردنەوەی ناوچەکانی بیرکردنەوەی تاک ناکەن، بەڵکو هەموو هەوڵێکیان بۆ ورووژاندنی جوگرافیاکانی هەست و سۆزە.
لە کورتترین دەربڕیندا دەمەوێ ئەوە بڵێم، رۆشنبیریی سائیدی ئەمڕۆی باشووری کوردستان ئەو رۆشنبیرییە پۆپۆلیستییە کە ناتوانێت لەگەڵ دنیای مۆدێرن و رۆحی دیموکراسییدا هەڵبکات، لە بۆ من دیموکراسیی نموونەییترین سیستم نییە، بەڵام لەحاڵی حازردا تاکە سیستمی باڵادەستە کە زۆرترین دەستکەوتی بۆ مرۆڤ و ژیانێکی شایستە دەستەبەر کردووە. نهێ مەیدانەکە بەدەست ئەو رۆشنبیرانەوەیە تاکی کوردیی و زیهینییەتی کوردیی بە رق و کینە دەئاخنن، هەر بۆیە سێکتەرەکانی تری ژیان بەرەو وێرانبوون دەچن، چوونکە رۆشنبیر مەیدانی خۆی گواستەتەوە بۆ چالاکی سیاسیی و بەرهەمهێنانی دیسکۆرسی پۆپۆلیستی، نەک هەر بووەتە پاشکۆی ئۆپۆزیسیۆنی سیاسیی، ئەو روانگە پۆپۆلیستییە کردوویەتی بە پاشکۆی جەماوەریش. کارەساتەکە لێرەدا چەند قات گەورەتر دەبێتەوە.

ئەنجامگیریی

شتێک کە دەبوو پێشتر روونی بکەمەوە، ئەوەیە: من جیاوازیی دەبینم لەنێوان رۆشنبیر لەگەڵ رۆژنامەوان و ئەکتیڤیستە مەدەنییەکان، چوونکە ئەو تێکەڵکارییە هەیە لە تێڕوانینی گشتییدا، پێشتر لەسەر درمەکانی نێو رۆژنامەوانان قسەم هەبووە، کە لەبری ورووژاندنی پرسیار، کاریان بووە بە وەڵامدانەوەی ئەو پرسیارانەی دەشێ خۆیان لە جێگەیەکی تر و لە کەسانی تر وەریبگرن، هەروەها رۆڵی رۆشنبیریش

لە بری تیۆریزەکردنی پرسیارە جیددییەکانی ناو کۆمەڵگە لە بۆتەی تێز و تەرحی نوێدا، کاریان بووە بە جوینەوە و بەرھەمھێنانی دیدگایەکی پۆپۆلیستی ترسناک، کە لە ھەگبەکەیدا تەنھا شکاندنی شکۆ و بەھای ھەموو شتێکی ھەڵگرتووە، تەنانەت خاڵییە لە ئەڵتەرناتیڤ و جێگرەوە.

رۆشنبیری کورد زیاتر کەسێتییەکی باکۆنینی ھەیە و ئەنتی دەسەڵاتی□ ب□مانای "بۆردیۆ"یەکەی، بەڵام ئەم ئەنتی دەسەڵات بوونە، لە خۆیدا پڕۆژەیەکی فیکریی نییە، بەڵکو ھەموو وەزیفەی رۆشنبیریی لە دژایەتیکردن و دێواندنی دەسەڵات و دڵداریکردن لەگەڵ جەماوەردا کورت کردۆتەوە. ھەرچەند لە روانگەی "پییەر ئەندرێ" گووتاری پۆپۆلیستی گووتارێکە سەد دەر سەد دژی نوخبە، لەگەڵیدا ئەو گووتارە سیاسەت بەکارێکی ئاسان و لە توانای ھەر کەسێکدا دەبینێت، بەڵام ھێشتاکە نوخبەی رۆشنبیریی کورد ھەروەک دۆنکیشۆت بەسواری گوێدرێژەکەیەوە خەون دەبینێت و سەرقاڵە بە موغازەلەکردنی شەقام و جەماوەر. کارەساتەکە لەوێدا تاڵتر خۆی دەنوێنێت ئەو تەرزە رۆشنبیرە خۆیان بە نوێنەری دیموکراسی لەقەڵەم دەدەن، بەڵام بێئاگان لەوەی کەوتوونەتە گۆماوی لیخنی پۆپۆلیزمەوە.

تێبینی: ئەم توێژینەوەیە بەشی دووەمی کتێبی "گووتاری پۆپۆلیستی و خەونی بچووکی رۆشنبیرانی کورد"ە کە لە سەرەتای ساڵی 2018 بەشێوەی کتێبی کاغەز لە ناوەوە و دەرەوەی وڵات ب□□اوکراوەتەوە.

جیھانی پاش تەنگژەی کرۆنا .. حەمید تەقوایی

ئەم دەقە لەسەر بنەمای قسەوباسێک لە سیمینارێکی ئینەتەرنێتیدا ئامادەکراوە ک□ لە ٢٥\٤ئەنجامدراوە نوسراوەتەوە
حەمید تەقوایی

ھەمووتان بەخێر بێن.ئەمەوێت لە کۆبونەوەی ئینەتەرنێتی ئەمڕۆماندا سەبارەت بە بارودۆخی پاش کرۆنا قسەبکەین.سەرەتا من ماوەی ١٥

خولەک قسەدەکەم و دواتر خۆشەویستان دەتوانن ڕاو بۆچونی خۆیان وە ئەگەر پرسیارێکیان هەبێت بیکەن وەیان ئەگەر باسێکیان هەبێت بیخەنەڕو.

سەرەتا بە چونە ناو باسەکەوە پێویستە بەشێوەیەکی کورتیش بێت وەک بوە بڵێین لەبنەڕەتدا چی ڕویداوە کە دونیای گەیاندوەتە ئەم جێگا یە. ئەبێت سەرەتا سەیرێکی ڕابردو ئێستا بکەین. ئەبێت بزانین لە کوێدا وەستاوین هەتا تێبگەین کە بە کوێ دەڕۆین.

سەبارەت بەوەی کە دونیا چۆن گەشتوەتە ئێرە. من هەمیشە وتومە کە کرۆنا وەکو نەخۆشی سەرچاوەکەی ڤایرۆسە بەڵام وەک تەنگژەیەکی کۆمەڵایەتی، سەرچاوەکەی ڤایرۆس نیە ئیتر ، بەڵکو زادەی ئەزمەی سەرمایەداریە. ئەم بارودۆخەی کەلە دونیادا هەیە بە چارە سەرنەبوو نەک هەر بە چارەسەر نەبوو بەڵکو دەتوانرا بەتەواوی کۆنترۆڵ بکرێت وە تەنگژەکەش هیچ نەبوو، تەنانەت بە نەخۆشیەکی جدیش هەژمار نەدەکرا. زۆر لەوەوبەر دەیانزانی وە بەتەواوەتی پێشبینی کراوبوو. دەتوانرا بەتەواوەتی ڕێگری لێبکرێت. لەگەڵ ئەوەشدا دەوڵەتەکان دەست لەسەردەست دانیشتن وکارێکیان ئەنجام نەدا هەتا بارودۆخەکە گەیشتە ئێرە.

ئەوە دەزانن کە زۆرێک نزیکەی شەش حەوت ساڵ لەمەوبەر پێش بینی ئەمەیان کردبوو، ئەو کاتەی کە ئیبۆلا وسارس وهیتر دەرکەوتن هۆشداری ئەوەیاندا کە زنجیرەیەک لە نەخۆشیە پەتاییەکان هەڕەشە لە دونیا دەکەن. دەگۆڕێتەوە کوشتار دەکات وە ئەبێت بیر لە ئامادەکاریەکانی بکرێتەوە . بەم پێیە هەموان دەیانزانی. مەسەلەکە ئەوەیە کە هیچکەس غافگیر نەبوە، ئەگەر کارێکیان نەکردوە زۆر بەسادەی لەبەر ئەوەی کە سیستەمی سەرمایەداری کارو سەرمایەگوزاری لەمەیدانی پزیشکی وبەتایبەتی توێژینەوەی پزیشکی و پێشگرتن بەنەخۆشیەکان، لەبەر چاوچنۆکی نیە، کەسەرمایەگوزاری ناکەن. خواستی ئەو کارەیان نیە. تەنانەت ئەو سەرمایانەش کەلە بەشی بیمە کۆمەڵاتی وتەندروستی ودەرمانی وهیترەکاندان بەرژەوەندی ئەوان لەوەدایە کە نەخۆشیەکان پەیدابن، نەخۆشیەکان بڵاوببنەوە هەتا ئەوان بتوانن دەرمانەکانیان بفرۆشن. سەرئەنجام ڤاکسین ئەو بازاڕەی نیە کە دەرمانی نەخۆشیەک کە هەموو ساڵێک توشی دەبن و بەردەوام ئەبێت دەرمانەکانی بکڕن. مەبەستم ئەوەیە کە ئەم مەسەلەیە پەیوەندی بە نیازو وخواست و سیاسەتی کەسێکەوە نیە بەڵکو میکانیزم وکارکردەکانی نیزامی سەرمایەداری ئەوە ی پێویست نیەکە یەکێک بڕوات ولە بەشی توێژنەوەی پزیشکی و پیشگرتن بەناخۆشیەکان سەرمایەگوزاری بکات.

هەموو دەستەوەستان دانیشتن هەتا سەرئەنجام ئەمە ڕویدا. لایەنێکی تری کیشەکە ئەوەیە هەروەک دەزانن بەتایبەت لەم چەند دەیەی

دوایيدا لەگەڵ سیاسەتی سک هەڵگوشینی ئابوری وکۆنسەرڤەتیڤی نوێ ونیولیبرالیزم وهیتر بەردەوام هێرشیان کردوەتە سەر خزمەتگوزرایە تەندروستی ودەرمانیەکانیان،لەزۆر بەی وڵاتاندا لەگەڵ کەمی کادری پزیشکیدا ڕوبەڕوبون،تەنانەت لە وڵاتە پیشەسازیەکانی ڕۆژئاوادا.بودجەی خزمەتگوزاری دەرمانی وکۆمەڵایەتی وهیترەکان کەمترو کەمتر بون ولەبەرامبەردا بە بەشەکانی تری وەک سوپاو کاروباری چەک وچەل وکۆمەک بە سەرمایانەی کەلە حاڵەتی شکستهێنانیدا بون پاش تەنگژەی٢٠٠٨ وهیتر کرا. بەوپێیە لایەنێکی تری کێشەکە ئەوەیە کە نەک تەنها پێشگیری نەکرا بەڵکو تەنانەت سیستەمی پزیشکی بەرداوام لە هەموو جێگایەکی دونیا لاواز بوو.لەو شوێنانەی کە کەرتی تایبەت ئەوانەی بەدەستەوە گرت ولەو جێگایانەش کە بەشەک بون لە سیاسەتی دەوڵەتی و بیمە کۆمەڵایەتیەکان ئەوانەش وردە وردە دەستیان کرد بە تایبەتی کردن.ئەنجامەکەی ئەوە دەرچوو کە دەیبینین.

پارێزگاری نیۆرک ماوەیەک لەمەوبەر چەند خاڵێکی وروژاند کە بەئاشکرا نیشانی ئەدات بارودۆخەکە چۆنە..ئەو وتی ئەستا نەخۆشخانەکان بە ئامادەکردنی ماسک وئامیرەکانی هەناسەدان وشتیتر کەبەکەی یەکتر دەکەن وە بەزیادکردن وداشکاندن دەچنە جەنگی یەکترەوە.سەبارەت بە نەخۆشخانەی وڵایەتەکانی ئەمریکا ئەیوت.لەکاتێکدا کە بە ڕێگری لە نەخۆشیەکی لەو شێوەیە ئەبێت یەک سیاسەتمان هەبێت،ئەبێت هەوڵ بدەیت،ئەبێت لەپەنای یەکدا بوەستین،ئەمەوێت بڵێم کاتێک ئەوە سەلامەتی خەڵک دەسپیرن بەچاودێری و کەبەکەی وکەموزیادکردنی بازاڕ ئەو بارووداخە ڕوئەدات کە ئەستا لە ئەمریکا دروست بوو.لە نێو دوو کەوانەدا بڵێم کە دەزانیت لە ئەمریکا ژمارەی کوژراوان لە پێنجا هەزار تێپەڕیوە نزیکەی نۆسەدهەزار توشبوی هەیە.پێم وایە لە دوو سێ ڕۆژی داهاتودا سنوری یەک ملیۆن کەسیش تێپەڕێنێت. واتە دانیشتوانی ئەمریکا لەسەدا چواری دانیشتوانی دونیایە بەڵام ژمارەی ئەوانەی بەکرۆنا گیانیان لەدەستداوەو ژمارەی توشبوەکان بەکرۆنا نزیکەی لە سەدا چلی هەموو ئەم حاڵەتانەیە لە دونیادا.ئەمە دۆخەکەیە ئیستا ئەمە دۆخی گەورەترین ئابوری جیهانە.ئەمەوێت بڵێم کە هەموو سیستەم،چ لەڕوی توێژینەوەو کارو ئامادەکاری وکۆلوپەل بە پێشگیری لە نەخۆشی هەموو سیستەمی دەرمانی لەم وڵاتانەدا،لە لاوازترین دۆخی خۆیدایە وەلە ئەنجامدا ڤایرۆسێک توانی بەم شێوەیە هەموو دونیا ئیفلیج بکات.ئەستا کاتێک سەیری بارودۆخی ئەمڕۆ دەکەین دەبینین کە هەموو دەوڵەتەکان قسەیان ئەوەیە کە باشە،چی لە ئابوری بکەین؟ئابوری نوستوە وە وردەوردە زەمزەمەی ئەوە هەیە کە چەرخەکانی ئابوری

بخەنەوەگەڕ،لە ئەمریکا ولایەتەکان یەک لەدوای یەک سەرقاڵی
وەگەڕخستنەوەی بەرھەمھێنان و کارو پیشەن.ھەندێک لە د□و□ت□کان
د□□ن زیاتر ئارام دەگرین وە پێوەرێکیان بۆ گەڕانەوە سەرکار
دیاریکردوە.و ھیتر.بەڵام سەربەخۆ لەوەی کە چ سیاسەتێکیان ھەیەو
بە قەولی خۆیان کەی بیانەوێت ئابوری بخەنەوەڕێ.کیشەکە ئەوەیە کە
ک□م□گ□□ ئیفلیج بوە.نزیکەی سێ مانگە ک□م□گ□□ ل□ دۆخی
ڕاوەستاندایە.بەشی زۆری خەڵک لەماڵەکانیاندان.نەک تەنھا کارو
بەرھەمھێنان بەڵکو ھاتوچۆو جەژن و ھونەر ووەرزش و لەدەوری یەک
کۆبونەوە قوتابخانەو زانکۆو ھەموو شتێک نوستوە. خەڵک تەنانەت
جورئەتی ئەوەیان نیە بڕۆن بۆ بازاڕ کردن.ناتوانن بڕۆ پیاسەیەکی
ناو شەقامەکان بکەن.واتە ئەزمەیەک ھاتوە ک□م□گ□□ی ئیفلیج کردوە.
ئەو ک□م□گ□□ی کە ئیفلیج بوە ک□م□گ□یەکە کەلەژێر کۆنترۆڵی
سەرمایەداریدایەوە بەتایبەتی سەرمایەداری ئەتو□ن□ت بارودۆخی
بەرھەمھێنانەکەی دیاری بکات،سیاسەتەکەی دیاری بکات.ھاتوچۆی
مر□ۋ□کان ھەتا کۆبونەوەکانیان،فەرمانگەکان،کارگەکان ،
ناوەندەکانی کار،ھەموو ئەمانە لەسەر بنەمای ھەمان بناغەی
دەستکەوت وقازانج وکۆنترۆڵ لە بازاڕی ئازاد و ھیتردا ڕێکخراوە
ئەوە ڕژێمی سەرمایەداریە کە لەکار کەوتوە،ئێستا کە
گەشتوینتەئیرە،ئیستا کە سەرمایەداری کارەکەی بە ئیرە
گەیاندوە.جگەلەوە ڕیگایەکی ترمان نیە،ناچارین کە لەماڵەکانمان
دانیشین.ھ□□ک□یان لەوەدا نیە کە دەڵێن لەماڵەوە
دانیشن،ھ□□ک□یان ئەوەیە کە بارودۆخێکیان دروست کردوە کەناچار
بون ک□م□گ□□ خانەنیشین بکەن.ئاکامی دەرونی وکۆمۆمەڵایەتی ئەم
بارودۆخە خۆی ئەبێتە سەرچاوەی کێشەو مەشاکیلێکی زۆر بۆ خەڵکی
دونیا.ھەر ئەمڕۆ بەشی زۆری ک□م□گ□□ ک□ کاردەکەن،چینی
کرێکار،بێکاران،کاسبکاران، بەش□ ھ□زاران وبێبەشان ئەوانەن
کەناتوانن لەماڵ دانیشن وژیانیان بەڕێوەبەرن.ئەم ناکۆکیە بۆتە
ھۆکاری ئەوەی کە ھەندێک لە دەوڵەتان کۆمەکێک ئەدەن.سیاسەتێکیان
بۆ ئەم کۆمەکانە دیاریکردوە.سەرئەنجام ئەم کۆمەکانەش وەڵام
نادەنەوە،چونکە بەش ناکەن ولە باشترین حاڵەتدا کاتیە.کەس نازانێت
کەئەم تەنگژە بەچ سەختیەک وھەتاکەی بەردەوام ئەبێت.
من دواتر باسی ئەوە دەکەمەوە کە ئەبێت چی بکرێت.ھەرچۆن بێت ئێستا
ناکۆکیەکان ئاشکران لە ک□م□گ□کاندا وئەویش وەک دەڵین دوڕیانی
ژیان یان نان دەخاتەبەردەم.واتە خەڵک دەبێت یان لەبرسێتیدا بمرن
یان بەکرۆنا،ڕێگای سێھەم لە ئارادانیە،ئەمە ئەو بارودۆخەیە کە
ئەوان بۆ دونیایان دروست کردوە وە ئەمە تێدەپەڕێت،ھەم وەک
سیستەمێک کە ئەم تەنگژەی دروست کردوە و ھەم وەکو سیستەمێک کاتێک

تەنگژەکە دروست بوو نەیتوانی وەڵامی گونجاوی پێبداتەوە ئەمەش بویە هۆی گیان لەدەستدانی ژمارەیەکی زۆر.
ئەو ناکۆکیانەیە کە بۆ خەڵکیان هێناوەتەکایەوە. ناکۆکیەکی وەها لەبنەڕەتدا دەتوانرا دروست نەبێت، ئەمڕۆ، بەڵێ بارودۆخی سەرمایەداری بەم شێوەیەیە، بەڵام سەرمایەداری خۆی بەرپرسیارەلێی نەک ڤایرۆسێک. ئەمەش باردۆخی ئیستای دونیایە کە بەردەوام ئەبینین ژمارەی مردوەکان لە زیادبوندایە،ژمارەی توشبوان بەرز دەبێتەوە،خەریکە لەسنوری دوو ملیۆن کەس نزیک دەبێتەوە،لە ئەمریکا دەگات بە ملیۆنێک و کوژراوەکانیش دەگاتە چەند سەد هەزار کەس ئەم بارودۆخەیە کە بۆ خەڵکی دونیایان هیناوەتەکایەوە.
باشە، بەرەوکوێ دەڕۆین؟ئەمە چ داهاتویەک چاوەڕوانمانە؟ ئاشکرایەلە کۆتاییدا ئەم ئەزمەی کرۆنایەش دەگاتە سەرەئەنجام و کۆتایی دێت.ئێستا ئەبێت هیواخوازبین وە هەوڵ بدەین کە ئەم ڕوداوە بەکەمترین کوشتار کۆتایی بێت. بەڵام هەرچۆن بێت،سەربەخۆ لەوەی کە چ کارەساتێکەو ئەبێت خەڵک چەندی لێ بکوژرێت هەتا ئەم ئەزمەیە تێپەڕێنێت، ئەمەش چەند هۆکاری هەیە.
یەکەم ئەوەی تا ئەو جیگایە کە پەیوەستە بە ئەزمەی ئابوریەوە هەموان پێشبینی ئەوە دەکەن کە سەخترین تەنگژەی ئابوری لە بەردەماندایە تەنانەت لە دەیەی ١٩٣٠کان خراپترە واتە ئەم بارودۆخە لە ڕوی مەوداوە.لەڕوی ژمارەی بێکارانەوە،لەڕوی ئیفلاسی،لە کار کەوتنی زۆرێک لە سەرمایەو تەنانەت زۆرێک لە بەشەکان بێ وێنەیە.ئەزمەیەکی واقوڕ وفراوان کەلەم سەدساڵەیی دوایدا هاوشێوەی نەبوە.
خاڵی دوهەم ئەوەیە کە ئەم ئەزمەیە تەنها لەسنوری ئابوریدا نامێنێتەوە. تەواوی نیزامی سەرمایەداری دەخاتە ژێر پرسیارەوە. نەک تەنها لەلایەن چینی کرێکار یان چەپ وکۆمۆنیستەکان یان جەماوەری خەڵکەوە بەڵکو لەلایەن دەستەبژێرو شارەزایانی بۆرژوازی خۆیەوە،چونکە دەزانن ئەم بارودۆخە ناکرێت بەردەوام بێت.لەناویاندا ئاغای کیسنجەر،کە بە ستراتیژی داڕێژەری جێ باوەڕی کاپیتالیزم لە دونیادا هەژمار دەکرێت. پێشبینی ئەوەی کردوە کە توندترین پێکادان وئاڵۆزی لە ڕێدایە.ئەمانەوێت بڵێین کە باس بەتنها لەسەر ئابوری نیە.باس لەسەر ئەوەیە کە سەرمایەداری لەم ئەزمەیەدا بە توندی وفراوانی کەوتوەتە ژێر پرسیارەوە،هەم وەک سیستەمێک کە ئەم ئەزمەی خولقاندوە وە هەم وەک سیستەمێک کە ئەم ئەزمەیە ڕویدا نەیتوانی وەڵامی گونجاو بداتەوە و زیانی لە ژمارەیەکی زۆر سەندەوە.
ئەمە یەکەمین ئەزمەیە کە هۆکارەکەی میکانیزمەکانی ئابوری

سەرمایەداری نیە. هەروەک دەزانین لە ئەزمەکانی پیشویاندا قازانج کەم دەبوەیەوە، بەرهەم کەم دەبویەوە. داواکاری کەم دەبێتەوە، بەمانایەک زێدە بەرهەم دەتەکایەوە. ئەوکاتە لەگەڵ ئەزمەیەک ڕوبەڕوین کە درێژەدان بەم شێوە بەرهەمهێنانە ئیتر سودەکی بۆ سەرمایەداری نابێت ئەبێت لەگەڵ بەکار کردنەکان و لەگەڵ برسی کردنەکان وپشتوێن توندکردنەوەکان وهیتر خۆیان لەم ئەزمەیە دەربازبکەن. بەڵام ئەمجارە هۆکاری ئەزمە ئابوریەکە لە ئابوری خۆیدا نەبوە بەڵکو بەڕواڵەت قایرۆسێک بوە. نەخۆشیەک کە بوە هۆکاری خەواندنی کۆمەڵگە، وە عامیدانە ئابوری بخەوێنێت، ناچارن کە بیخەوێنن. واتە یان مردن یان لەماڵەوە دانیشتن. باشە، خەڵک ناڵێن مردن هەڵبژێرن. ئیستا گەشتونەتە دوڕیانەک کە لەو لاوە سەرمایەکەیان خەریکە زەرەردەکەن و ئیفلاس دەکەن، وە ناچارن کرێکاران بنێرنەوە سەرکار.

ئەم پێشهاتە هەرچەنەک کۆتای بێت کەسانەک کە دەڕۆنە سەرکار ئیتر بەو شێوەیە سەیری دونیا ناکەن کە پیش کرۆنا سەیریان دەکرد. ئیتر فەلسەفەی کۆمەڵایەتی و فەلسەفەی سیاسی سەرمایەداری وتواناکەی لە ئیدارەی کۆمەڵگەو هیتر هەمویان بە قوڵی کەوتەتە ژێر پرسیارەوە. وە تەنانەت ئەو دوربین وچاکەخوازەکانی چینی دەسەڵاتدار خۆشیان لەوە تێگەشتون کە ئیتر ناتوانن بەو شێوەیە بەردەوام بن وە ئەبێت کارێک بکەن. شتێک کە ڕوئەدات ئەمەیە کە ئەگەر دەوڵەتە سەرمایەدارەکان لەگەڵ پێاهەڵپژانێکدا ڕوبەڕو نەبنەوە پاش ئەزمەکە لەگەڵ توندترین سیاسەتی سک هەڵگوشین ڕوبەڕو دەبینەوە چونکە سەرمایەداری ناتوانێت لەم ئەزمەیە بچێتە دەرەوە و لە هەمان کاتدا بە نمونە ئاستێک لە خۆشگوزەرانی لە کۆمەڵگەدا بپارێزێت. ئەوانە تەنانەت ئەبێت ئەو ئاسەتەش کەلە ڕابردودا هەبوە بخەنە ژێر پێوە بە ئەوەی بتوانن ئەزمەی سەرمایەداری تیپەڕێنن. بەو پێیە ئەگەرتەنها یەکلایەنە سەیر بکەین ودەوڵەتەکان ونیزامی سەرمایەداری بینین سەردەمێک لە سک هەڵگوشین و کاری تاقەت پڕوکێنی کرێکاران لەسەر ڕێماندایە. هەموو ئەو بودجانەی بە کۆمەکی خەڵک سەرف دەکرێن هەموو حسابیان هەیە. بڕیارە سبەینی هەموی لە قوڕگی کرێکاران بهێننەدەرەوە. ئەگەر لەگەڵ پیاهەڵژانێکدا ڕوبەڕو نەبنەوە سەردەمی سک هەڵگوشینێکی توندی ئابوری لەسەر ڕێگا دەبێت.

هەتا سەر بەوشێوەیە نامێنێتەوە. هەر بەوشێوەی خۆشیان پێشبینی دەکەن کە ئاڵۆزیەکی پەرەسەندو لە ڕێدایە. (خۆیان ناڵێن بزوتنەوەی حەقخوازانە یان شۆڕشی خەڵکی برسی. ئەڵێن نا ئارامی، پشێوی، ناجێگیری، دونیا بەم وشانە شرۆڤە دەکەن). لەڕوانگەی چینی دەسەڵاتدارەوە دونیا بەرەو ناجێگیری، نائارامی وئاڵۆزی

دەڕوات،لەڕوانگەی خەڵکیشەوە بەرەو توند بونەوەی خەبات وناڕەزایەتیەکانیان بۆ هێنانەخوارەوەی ئەو مفتەخۆرانەی کە نیشانیاندا تەنانەت ناتوانن پارێزگاری لە ژیانی هاو□لاتیان بکەن.بێ توانایی ونەزۆکی وبێ دەسەڵاتی وبێ ئاسۆیی وئیفلیجی سیستەمی سەرمایەداری لەبەرامبەر ئەزمەی کرۆنادا خۆی نیشانداو خەڵکیش ئەمە ل□ بیرناکەن.

بەم پییە سەردەمی پاش کرۆنا لەلایەک لە ڕوانگەی سەرمایەداریەوە ئەبێتە سەردەمی تونتر بەستنەوەی پشتوێنەکان،ئەبێت کاری زۆرتر بکەیت،کەمتر داوابکەیت،هێرشی زیاتر بکەیتە سەر خزمەتگوزاری وبیمە کۆمەڵایەتیەکان،ئەبێت کاتژمێری کار زیاد بکەیت وتەمەنی خانەنیشینی بەریتە سەرەوە وهیتر وهیتر.هەر ئەو هەنگاوانەی کە مەکتەبی شیکاگ□یان پاریزگارە نوێیەکان(نیوکۆنسێرڤەتیق)د□یانەوێت.ئەبێت ئەمانە توند بکەنەوە.بەڵام لەلایەکی ترەوە ئیتر دونیا ئەمە قبوڵ ناکات،بۆنمونە هەروەک ئەوەی کەلە پاش هەرەس هێنانی بلۆکی ڕۆژهەڵات ڕویدا.

ئیتر ئەم سەردەمە ئەو سەردەمە نیە،ئیتر سەرمایەداری لەم سەردەمەدا بەتەواوەتی ڕیسوا بوە،خەڵکی بەچاوی خۆیان بینیان کە ئەم سیستەمە چۆن کاردەکات،لەسەر ئەم بنەمایە سەردەمی داهاتو سەردەمێکی پڕ ئاڵۆزی وبەوتەی خۆیان نائارامی یەکان وەیا سەردەمی دروست بونی بزوتنەوە حەقخوازانەکان و ناڕەزایەتیەکان لە دونیا ئەبێت وە هەموو ئەم سیستەمە دەکەوێتە ژێر پرسیارەوە.

ئەوەی کە بەرەو کوێ دەڕوات وچ چارەنوسێک چاوەڕوانی دونیا دەکات،بەدڵنیایی پەیوەستە بە چالاکی هێزە پێشڕەوەکان،چەپە ڕادیکاڵ وشۆڕشگێرەکانی وەک حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری؛بەتەواوەتی دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی کە ئەمانە چەندێک دەتوانن نەبزی بارودۆخی دونیایان هەبێت.،لێکدانەوەیەکی دروست بکەن.ڕێگا وسیاسەت ولایەنی دروست هەڵبژێرن و خەڵک ئامادەبکەن. لە مێژودا هیچ شتێک لە پیشەوە دیاری نەکراوە.سەرئەنجام ڕەوتی گۆڕانکاریەکان دەگەڕێتەوە بۆ ئیرادە،بەئیرادەی ئەحزاب وهێزەکان کە کاردانەوەی ئیرادەی چینایەتیە.بەتەنها هەر حزب وسیاسەت نیە.لە ڕوی فەرهەنگی،لەڕوی چالاکی N.G.O□کان،ڕێکخراوە جۆراوجۆرەکان،نوسەران،هونەرمەندا،بیرمەندان و فلیم دروستکەرەکان،ئەوەن لەدونیای پاش کرۆنادا چ بارودۆخێک ئەخولقێنن.بێگومان ئەمەی کە لەڕوی بارودۆخی کۆمەڵایەتی،بارودۆخی سیاسی،بارودۆخی ئابوری،هەموو شتێک ئامادەو گۆنجاوە بۆ ئەوەی کە نمونەیەکی چەپ وکۆمۆنیستی وسۆسیالیستی لە دونیا سەرپێ کەوێت.وە بەتایبەتی ئەبێت ئەوە ڕۆشن بێت کە ئەم سۆشیالیزمە لەو جۆرە نیە

کەلە ئۆردوگای س□قی□ت شکستی هێنا وەیان ئیستا بۆ نمونە کەچاینە خۆی دادەنێت. بەڵکو کۆمۆنیزمێک کە ئینسان بناغەکەیەتی، واتە ئازادی ویەکسانی وخۆشگوزەرانی بناغەکەیەتی. ئەوەش بڵێم وباس□□ک□م تەواوبکەم، ئەم سەردەمە لەناو حزبەکان و هێزەکان وناوەندە هزریەکانی بۆرژوازی و تەنانەت لە نیوان دەوڵەتەکان ئەو باسە هەیە کە بژیوی خەڵک ئەبێت دابین بکرێت، دابین کردنی بژیوی گشتی، بۆچی ئەمە دەخەنە ڕوو؟ چونکە توشی ئەزمە بون. هەروەک وتم بن بەستێکیان هەیە. ئابوریەکەیان نوستوە. ئەیانەوێت بەم ڕیزبەندیە سەرئەنجام ئەم ئەزمەیە تێپەڕێنن. بەڵام باسەکە لەم قسانە بناغەیی ترن. ب□ ب□و□ای من بژیوی گشتی ئا□□ایەکە کە چینی کرێکارو سۆسیالیستەکان بەرزیانکردوەتەوە. نەک تەنها بۆ سەردەمی کرۆنا بەڵکو وەک کارێکی هەمیشەیی□ان. تەنگژەی کرۆنا نیشانیدا کە دەوڵەتەکان ئەبێت ئەم بەرپرسیارێتیە لە ئەست□ بگرن، وە نەک هەر لەم بارودۆخەدا. ئەگەر بەردەوام ئەم کارە ئەنجام بدەن بارودۆخێکی لەم شێوەیە ڕونادات.

دابین کردنی بژیوی گشتی لە ڕوی دابەتی ومادیەوە بەتەواوەتی کاریکی مومکینە. بودجەکەشی، پیداویستیەکەشی وسامانەکەشی هەیە. بەرهەمهێنانی هێزی کار ئەوەندەیە کە سانێکی لەمەودای نجومیدا کەڵەکەکردوە. ئەگەر رێگریەک هەیە ئەوە پەیوەندیەکانی سەرمایەداریە.

قسە لەسەر لە پێشینەکانە. باسەکە لەسەر ئەوەیە کە ئەم سامانە بۆچی بەکار د□ه□ن□یت. قازانج کۆکردنەوە و ڕەونقی سەرمایە یان وەڵام بە پێداوستیەکانی خەڵک. ئەوەندە سامان وپێداویستی مادی هەیە کە خەڵکی دونیا بتوانن چەندین ساڵ کاریش نەکەن وبژین. ئەمە بەتەواوەتی لەتوانادایە. پیشتر وتم ئەگەر سەرمایەداری نەبوایە ئەم بارودۆخە تەنگژاویەش ڕوی نەئەدا. بەڵام کاتێک ئەم تەنگژە هەیە کە هەم ژیان وهەم نان . ئەمە دوڕێگا نین. لەڕوی دابەتی ومادیەوە هەر لەم نیزامی سەرمایەداریەدا لە هەموو جێگایەک دەتوانرێت هەم گیان وهەم ژیانیش دابین بکرێت و پاش سەردەمی کرۆناش بەتەواوی ڕێک هەروایە. ئەوەی کە دەستکەوتەکەی ئافات لێ یداوە وەیان تەنگژەمان هەیە وەیان ئەبێت زیاتر کار بکەیت وکەمترت بوێت، ئەمە ناکۆکی نیزامەکە خۆی وپەیوەندیە کاپیتالیستیەکەیەتی. وە ئەگینا نەک هەر ناکۆکیەک لەئارادا نی□ بەڵکو ئێوە هەرچەند زیاتر کاربکەن وبەرهەمی کار زۆرتر بێت ئێوە ئەبێت بتوانن کاری کەمتر بکەن وە خۆشگوزەرانی زیاترت هەبێت. ئەم لۆژیکە ئەبێت سۆسیالیستەکان بیگرن بەدەستەوە. ئەو دروشمەی کە ئێمە بەردەوام ئەمان وت هەرکەس بەپێی پیویستی لەسەردەمی کرۆنادا گرنگی خۆی خستە بەرچاوی هەموان. هەموان بینیان کە کۆمەڵگە ئەبێت بەو شێوەیە بەڕیوە ببرێت. وە ئەگەرنا

مردنی سەدان هەزار نەفەرمان ئەبێت،هەروەک ئەمڕۆ کارەساتی لەو شەوە لە حاڵی ڕوداندایەولەسەر ئەم بنەمایە بە بۆچونی من لەدوای کرۆنا سۆشیالیستەکان بە بەرزکردنەوەی ئاڵای ئاسۆ وداواکاری و ئامانجی ئینسانیەکانیان زەمینەیەکی پەرەگرتویان هەیە.
هەرچۆن بێت دونایی پاش کرۆنا دونیایەکی ئاڵۆزو ئەبێت.دونیایەک ئەبێت کە بزوتنەوە گەورەکان پێکدێن لە ئاستی جیهانیدا دژی سیستەمی ئەستا و مارکسیستەکان ئەبێت خۆمان ئامادەبکەین کە بڕۆین بە پێشوازی ئەم دونیایەوە،هێز کۆکەینەوە، نفوز بەدەست بهێنیت وئاڵای سۆسیالیز لە بەرامبەر ئەم دونیا وەحشیانەی سەرمایەداریدا بە شەکاوەی ڕاگرین.
زۆر سوپاستان دەکەم
وەرگێڕانی :کاوە عومەر
٢٠٢٠\٥\٧
لە ژمارە ٨٦٦ بڵاوکراوەی ئینتەرناسیۆناڵدا بڵاوکراوەتەوە لە یەکی ئایاردا بڵاوکراوەتەوە.

چەند کۆپلەیەکی هاکەزایی … نەوزاد بەندی

وەها ئافەرین ..هەرێمەکی نەوتیی و گازی سروشتی دوڵەمەند بەنیتە سواڵ و ..تەیان بگەیەنیت کە نەوت و گاز نەبوونیان لە بوونیان قازانجترە ..میللەتەکی دەوڵەمەند فێری هەژاریی بکەی ..وەها ئافەرین ..

* *.

خەڵکی یەئمە بە حەوشە و ژوورەکانی خۆیان یابانی و مەردن
..بەلام بە شەقام و شوێنە گشتیەکان ، خەڵکی سەردەمی بەردن

* *.

جاران ڕوناکی لە دەرەوە زۆر کەم بوو ، ڕوناکیەکان زۆربەی
لە ناخی مرۆڤەکاندا بوو ..یەئستا ڕوناکی دەرەوەی پڕ کردووە
و ..ناخی مرۆڤەکانیش تاریک و نوتەک ..

* *.

قەت بە سەرت هاتووە ، ئێوارەیەک ..شەوێک بێزاریی داگیری کردبیت و ..متمانەیشت بە هیچ کەسێک نەبووبێ ، پەنای بۆ ببەیت ؟ بە ناچاریی بۆ دیار خۆتەوە ، ئەشکت گرتبێ !

* *

بەردەوامیــن لە سـفر کــردنەوەی یەکتــر ، بەوام وایــه ئەم دیکتاتۆرانەیش کاتی خۆی خەڵکی باش بوون ، بەڵام ئەوەنده سفر کراونەتەوە ، بوون بە دیکتاتۆر ..

* *

دەم بــه بنــدیوارەکان خۆشە ، شتێــک بکەن ..چــونکە ئەوان دەنگیـــان بەرامبەر مـــوچەی بەلاشە ..وەک ئەمە دەنگیـــان بە خۆڕایی نەداوە..ئێستایش کە موچە نەمێنێ ، قبوڵ ناکەن ..بژی بندیوار !

* *

دوو جۆر نەخۆشــی ، کۆمەڵگــا و مــرۆڤ پەکیئەخەن : جەردە و جەڵتە ..

★ ★ ★

لە شەریعەت و فیقهی ئیسلامدا یاسایەک هەیە لە شەش ووشەدا :

(ما بني على الباطل فهو باطل)

ئەوەی لەسەر بەتاڵ دروستبکرێ ، بەتاڵە ..

ئەگەر بڕوانیتە ئەم سیستەمەو،هەموو سیستەمەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست ووڵاتە شمولیەکانی وەک کۆریای باکوور و کوبا و فەنــزویلا ، تەماشــا ئەکەیــت نەک هەر ئەنــدام پەرلەمـان ، تەنانەت بەرپرسی دووسێ کارگوزاریش بنەچەیەکی حزبی قایئیدی تیـــایە ..هەر بۆیە گەنـــدەڵە و، ..مـــومکین نیە زیـــرەک بێ ..مومکین نیە میهەنیی بێ ..مومکین نیە پشتی پێ ببەسترێ ..مـومکین نیە کێشەت بە چارەســەر بکــا ، بەڵکــوخۆی دەبێتە مەعمەلــی کێشە و ..هەمــوو سایزەکــانی کێشەت بۆ بەرهەمــدەنێ ..بە جۆرێک ئەو سێکتەرە بۆگەن پێدەکا و ژەنگی پێهەڵدەنێ …ئایا هەست بە بۆگەن و ژەنگهەڵهێنانی هەموو سێکتەرەکانی ژیان ناکەیت ، بەئاینیشەوە ؟

★ ★ ★

منــاڵ زۆرتریــن دەنگەکــانی جــوانیی بۆ خۆی دەبــاتەوە ، لە هەڵبژاردنی تەمەندا … بۆیە مناڵیی تاکە کابینەی شەرعی و بێ فێڵ و غەشە لە ژیانی هەمووماندا .

★ ★ ★

ئەرێ هەرچەنـــد زۆر گرنگیـــش نییە ، بەس مەوزوع چیە ئەو هەموو ئەکاونتی فەیس بووکە بە ناوەکانی hama chawrash و

shusha gean ەوە هەیە ؟!!

★ ★ ★

کارەسات ئەوەیە لە میللەتێکی نەخوێندەوارا هاوار بکەیت
:(خەڵکینە زۆر بخوێننەوە)..لە کۆمەڵگایەکی سەرخۆشا ، بڵێی
:(وەرن با بچین بۆ نوێژی جەماعەت)

★ ★ ★

شۆڕشگێڕی وامان هەیە ، پێرێ ئەیووت بایکۆت ئەکەین ،
ئەمڕۆیش ئەڵێ ئەڕۆینەوە بۆ سەر کار ..(من پێرێ و
ئەمڕۆیش لەسەر کار بووم ، چونکە کار ب□ ه□زاران ئەکەم
نەک بۆ دەسەڵات)

★ ★ ★

کە نرخی نەوت دادەبەزێ ، ئەیکا بە هات و هاوار ..کە نرخی
نەوت بەرز ئەبێتەوە ، ئەبێ بە کەڕەی شەربەت ..
ح و ک م ە ت

★ ★ ★

حوکمەت پێویستە لەسەری موچەی بندیوارەکان پێش موچەخۆری
ئاسایی دابین بکات ، چونکە بە دەنگی بندیوار و کەس و کاری
بندیوار ، یەکەمی هەڵبژارنەکان بووە .

★ ★ ★

کە لە دەزگاکانی ڕاگەیاندن بە بەربڵاوی باسی خێر و سەدەقە
و زەکات کرا ، دڵنیابە ئەو نیشتمانە جەردە لێی داوە و
دزراوە ..چونکە خێر و زەکات ئەرک و کردەی کەسێتین نەک
دابەتی ڕاگەیاندن

★ ★ ★

لە ووڵاتە بێ بەرهەمەکاندا ، ه□م□ووان هەوڵ ئەدەن ببنە
موچەخۆر ..چونکە کە بەرهەم نەبوو ، موچە خۆر هیچ ماندوو
نابێ .. باشترین و ئاسانترین پیشەیە ، کە ئەتوانیت هەر
کاتی موچە بچیت بۆ فەرمانگاکەت .

★ ★ ★

کە نووسینێکت ئەدزن ،
کێشە نییە ئەگەر بەناوی خۆیانەو□ ب□ناوی بکەنەوە
بەڵکو کێشەکە لەوەدایە ، وەک ماناڵی سواڵکەرەکان ، لەسەر
شەقامی فیکر و ئەدەب و هونەردا ، سواڵی دەسکەوت و پۆست و
چەپڵەی پێ دەکەن .

★ ★ ★

زۆربەمان ئەچین گوێ لە ووتاربێژێک ئەگرین کە لە کاتی
ووتارداندا ئەگری ..حەزمان لەسەیر کردنی پیاوێکە بگری

..بۆیە تەنانەت سەدام حسێنیش کاتی خۆی لە ووتارێکیدا تۆزێ
گریا ..

★ ★ ★

هەموویان ژیان لە کۆڵ خۆیان یٔەکەنەوە ، بەڵام لەبیریان
چووە خۆیان بەسەر کۆڵی یٔەکترەوەن ..

★ ★ ★

١٠ ساڵە بەغا بە هەرێم یٔەڵێ بێنە نەوت ، گوێی نادەنێ ،
کەچی بەڕێوەبەری بانکی هەرێم یٔەڵێ پارەمان هەیە بۆ موچە
، بەڵام چاوەڕێی یٔەمری بەغا یٔەکەین..بانێکە و دوو هەوا ..

★ ★ ★

یەکەمجارە عەلمانیەکان خەمی سۆران عومەر ئەخۆن ..
یٔەویش پەیتا پەیتا ،
سوپاسیان ئەکا ..
یٔیتر نازانم بەرەکەتی مانگی ڕەمەزانە ،
یان جۆرێکە لە مامەڵە و سەودا ..

★ ★ ★

بێجگە لە نەوت و گازی سروشتی ،
بەڵێننامەی پەنجا ساڵە ،
هەرچی شاخ و گرد و دەشت و زەوی تیجاری وباخ هەیە ، هەمووی
تەلبەنکراون و فرۆشراون ..کوردستان وەک پ□□□ک□ی خوراوی
لێهاتووە .

★ ★ ★

کۆمێنتێکم بۆ یٔیدۆ :
قوربان خەڵک لە نێوان خۆیاندا هەمووی پینە و پەڕۆ یٔەکەن ،
پارەی عیادەی نیە ،یٔەچێ بۆ لای معاون توبی ، هی معاون توبی
پێ نیە ، یٔەچێ بۆ لای شێخ و مەرقەد ..کۆمپیوتەر و مۆبایلی
چاکی پێ ناکڕرێ ، یٔەچێ هی خراپ بە قیست دێنێ ..
سی ساڵە غەڵەت و جووتە وەشاندنەکانی دەسەڵات یٔەشارینەوە و
..لە نێوان خۆماندا پینە و پەڕۆی دەکەین ..یٔیتر نازانم
بەلەسە بوونی دەسەڵات و ..پینە و پەڕۆکردنی یٔێمە ، تاکو
کەی و ..تاکو کوێ درێژەی یٔەبێ ؟

★ ★ ★

تۆ وەرە حوکمەت ، دوو سەد هەزار دەرچووی کۆلێژ و
پەیمانگاکان پشتگوێبخەیت ، کەچی دوو سەد هەزار باخەوان بۆ
باخی بەرپرسان بندیوارانە دامەزرێنی ..خوا بتهێڵێ هەتا
یٔاخر زەمان ، وەک فیرعەون ، حوکمەت ..

★ ★ ★

Nawzad Bandy

بۆ ئیرنێست هەمەنگوای … عەبدولوەهاب ئەلبەیاتی… و: نەژاد عزیز سورمێ

(1)

لە ئیسپانیادا
مەرگ لە مەدريدە و
خوێن لە خوێنهێنەر ..
گوڵاڵەی زەرد و شەختە
لەژێر پێتدا .
جەژنەکانی ئیسپانیا
بێ کەژاو□ یە
خەمەکانی ئیسپانیا
بێ سنوور ..
ئەو زەنگانە بۆ کێ لێ دەدرێن ؟

لۆرکا بێدەنگە و
خوێن لە ئینجانەی گوڵاندا یە
شەوی غەرناتەیش
لەژێر شەپقەی
پاسەوانی شێر و ئاسندا ..
دەمرێ و
منداڵانیش لە بێشکەدا
دەگرین ..
لۆرکا بێدەنگە
تۆیش لە مەدریدی

چەکت
ئازار و وشە و

ئەو بورکانانەیە
ئاگراو هەڵدەڕێژن ..
زەنگەکان بۆ کێ لێ دەدرێن ؟

تۆ بێدەنگی و
خوێن
جێخەو و
دارستان و
لووتکە
بۆیە دەکا .

(2)
لێواری مەرگ
ئاگر لە دووکەڵدا و
مەی لە کووپە و
گوڵ لە بێستان و
وشە و
پاساری و
دەردی خۆشەویستی و ڕۆژگار ..
بێدەنگی دەریایان
کەشتییەوانی نیگەران کردن ..

هەبوو .. نەبوو
ململانێیەکی خوێناوی بەهێز
لە نێوان مر□ق و تاریکاییدا هەبوو

ئەمشەو
سەعات هەشت ،
لە باخچەی لە یادچووندا
پێکدەگەین و
شوێن
لە شەقامە نادیارەکانی شاردا
ون بووە و
کچێك فرمێسکی باراندن و
چاوی لێکنان و
ونم کرد ..

لە کتێبی

گ□□ك□كانی ئیسپانیادا
دۆزیمەوە ..
لەژێر ئاڵای گەلانی زەویدا
لەژێر ئاڵای مر□ق ..
گۆرانی دەچڕی ..

(3)

كۆتایی
مەرگ لەسەر جێدا
لۆركا پێی وتم
مانگیش پێی وتم
ونت كردم ..
ژێ ونی كردی
وەڕسیی تۆی مراند ..
ڕۆیشتی و
بەهار لە ڕێگاماندا بوو
قەرەجیش كۆچیان كرد و
ڕەشماڵەكانیان سووتاندن
گوڵیش سووتا
گۆرانییەك
خوێنی ل□ بەر دەڕوا ..

وا بوو
پەیامبەرایەتی قەدەر
وای پێ گوتم ..

تۆم
لە شێخ محییەددین(*) پرسی
وتی بەردێك لە دەمم دایە ..
پەیامی عەشق و خوداوەند
لەژێر پێی مانگ دان
كوشتارگەی دونیات لە دڵدایە و
شوێنەوار و
ستایشی خوا
شێخ محیەددینی برادەرم وتی
لە هەواڵەكە مەپرسە !
خەڵكی دەڕۆن و نایێنەوە
نهێنیش

بێسێر لێوماێێوێ
خۆی کوشت .

(*) محییەددین بن عەرەبی سۆفی بەناوبانگی ئەندەلووس کە بە شێخی گەورە ناسرابوو ، لە هەمان کاتدا شاعیر و فەیلەسووف.

- عەبدولوەهاب ئەلبەیاتی : (1926 – 1999) شاعیری عێراقی ناسراو یەکێك لە دامەزرێنەرانی شیعریی نوێی عەرەبی لە عێراق .
لە بەغدا لە دایك بووە و بکالۆریۆسی لە بەشی عەرەبی وەرگرتووە . لە نێوان 1980 تا 1989 لە ئیسپانیا ژیاوە ، لەو ماوەیەدا زۆر لە کۆشیعرەکانی کراونەتە ئیسپانی .
ساڵی 1991 چووەتە ئەردەن .. یەکێکە لەو شاعیرانەی لە شیعرەکانیدا بایەخی بە مێژوو و کەسایەتییەکانی مێژوو داوە و هەمیشە وەکو ماسك لە بەکاری هێناون .) بڕوانە : http://www.afdhl.com/poem/text-25311.html

---

ڕۆژی سەرکەوتن بە سەر بیری بێگەنی هێتلەردا … ئەحمەد رەجەب

روسیاو وڵاتانی یەکێتی سۆڤێتی جاران و حزبە شیوعییەکان و هێزە چەپەکان وهەموو پێشکەوتوخوازانی دونیا هەموو ساڵێك بەبۆنەی 9 ئایار { مای} ئاهەنگ ئەگێڕن وئەم ڕۆژە پیرۆزە ڕۆژی سەرکەوتنە بە سەر نازییەتی ئەڵمانیاو فاشیزمداو لەمڕۆژەدا لە ساڵی 1945 سوپای سوورو گەلانی یەکێتی شۆرەوی جاران و هەزاران تێکۆشەری وڵاتان توانیان شکست بە نازییەت بێنن لە پێناو ئازادکردنی گەلانی دونیا لە ژێر چنگی نازیزمە ئەڵمانییەکان و جێی ئاماژەیە بە هۆی ئەو شەرە چەپەڵەوە زیاتر لە ـــ 50 ـــ ملیۆن کەس لەناو چوون.

ئایدیۆلۆژیای فاشیزم بریتیە لە گشتگەرایی واتە سەرۆك یان پارتێكی سیاسی هەموو مافێكی هەبێت دەست بگرێت بە سەر هەموو جومگەكانی وڵات، بەسەر خەڵك و هەموو دامودەزگاكان و میدیاكان و ، خەڵك بە كۆیلە بزانێت و، بۆ خزمەتی بەرژەوەندی خودی خۆی بەكاریان بێنێت و، ماف و ئازادیيان لێ زەوت بكات و، نابێت كەس ئازادو خاوەن مولك بێت و، نازییەتیش بانگی توندوتیژی دژ بە باوو نەریتەكانی ئەڵمانیای بەرز كردووە و، فاشیزم و نازیزم سەرۆكیان بە (پەرستگارو موقەدەس) ناسیوە بە شێوەیەك دەسەڵاتی بە سەر هەموو لایەكدا هەبێت.

پارتی كرێكارانی نەتەوەیی سۆشیالیست '' پارتی نازییەكان'' بزوتنەوەیەكی توندرەوی سەرلێشێواوی سەركێش دژ بە دیموكراتییەت و شیوعییەت بوو، لە ئەڵمانیا لە پاش جەنگی جیهانی یەكەم دروست بوو، ئەم پارتە بە سەرۆكایەتی ئەدۆلەف هیتلەر لە ساڵی 1933 دەستی بە سەر دەسەڵاتی وڵاتی ئەڵمانیا گرت وەك رژێمێكی دیكتاتۆری سەركوتكەر رەفتاری كردو، هێتلەرو یاوەرەكانی پرۆسەی چەپەڵی جینۆساید (هۆلۆكۆست) یان دەرحەق 5 هەزار جولەكە بە سوتاندنیان بە ئاگری تەنور ئەنجامدا، بەوەش نەوەستان زیاتر لە 6 ملیۆن غەجەر (كاولی) و كورتە باڵاو كەمئەندامان و نەخۆش وكەسانی سادەیان لەناوبردو، تا ئەمرۆش ئەو بیروباوەرە قیزوەنە لەلای حزبە نەتەوەپەرستە راسترەوەكان و گروپەكانی دژ بە شیوعییەت و چەپگەرا ماوە.

جەنگی دووەمی جیهانی لە 1 ی ئەیلولی {سیبتەمبەر} ساڵی 1939 دەستیپێكرد كاتێك ئەڵمانیای نازی هێرشی كردە سەر پۆڵەنداو، هاوكات ئەم وڵاتانە فەرەنسا، پۆڵەندا، بریتانیای مەزن و وڵاتانی كۆمنویلس بریتانی هاوپەیمانییەكیان دامەزراندو جەنگیان دژ بە ئەڵمانیا راگەیاندو ، لە ساڵی 1941 ئەمریكا پەیوەندی بە وڵاتانی هاوپەیمان كردو، لەو كاتەدا هیتلەر وتی: هەموو كاروكردەوەمان ئاراستەی ڕوسیایە { یەكێتی سۆڤێت} ، ئەگەر وڵاتانی ڕۆژئاوا گێل و دەبەنگ بن و، هەست بە كارو پلانی ئێمە نەكەن، ئەوا لە گەڵ روسدا نەرم و نیان ئەنوێنم ڕۆژئاوا لە ناو ئەبەم و تەختی ئەكەم و، پاشان هەرچی هێزو توانا هەیە لە دژی یەكێتی شۆرەوی بەكار ئەهێنم و، ئەبێ خاكی نوێ لە ڕۆژهەڵاتی ئەورۆپاو روسیا بدۆزینەوەو، ئەوە پێویستییەكی گرنگە بۆ ئەڵمانیاو, ئەبێ رەگەزی ئەڵمانی و رەگەزی سپی زاڵ بێت بە سەر رەگەزەكانی ترو، ئەبێ دانیشتوانی روسیا بەرەو ناوچەكانی سیبیریا برێن و، ئەوانەیان باشن بمێننەوەو، بە توبزی كاریان پێ بكەن و، خودی هیتلەر وەسفی جەنگی نیوان ئەڵمانیا و شۆرەوی كردو وتی: جەنگی لەناوبردنە لە رووی نەژادی و

ئایدلۆجیاوەو، ئەبێ ئەڵمانیا خاوەن بریار بێت و، هیتلەر لەو باوەرەدا بوو یەکێتی شۆرەوی لە رووی سەربازییەوە هیچ نییەو بۆ بایەخەو، ناتوانێت بەرامبەر بە سوپای ئەڵمانیا بجەنگێت و، وتی ئەتوانین لە پاش زەنجیرەیەك پرۆسەی سەربازی بە ئاسانی خاکی شۆرەوی بە تایبەت خاکی روسیا داگیر بکەین و، هەر ئەو بیرۆکەیە بوو پاڵی بە هیتلەری نازییەوەنا لە رۆژی 3 ی تشرینی یەکەم {ئەکتۆبەر} ساڵی 1941 فەرمانی هەڵگیرسانی جەنگ لە دژی شۆرەوی داو، ئەوە بوو روسیا چووە ناو وڵاتانی هاوپەیمان.

بەڵام ، ئامانجی هتلەر لە جەنگە گڵاوەکەی داگیرکردنی یەکێتی سۆڤێت و جیهان بوو بۆ ئەوەی دەستبگرێت بە سەر سامانی گەلان و، ئەو توانی لە ماوەیەکی کورتدا ئەورروپا بەبێ بەرنگاربوونەوە داگیر بکات و، کاتێك هتلەری فاشیست هێرشیکردە سەر ئەوروپا سەرەتای دەستپێکردنی جەنگی جیهانی دووەم بوو .

شەر لە هەموولایەك سەریهەڵداو کوشتن و خوێنرشتن هەرەشەی لە ژیانی خەڵك ئەکردو نموونەی ئەو شەرانە زۆرن بەڵام گەورەترینیان پێش هەڵگیرسانی جەنگی جیهانی دووەم بە دوو ساڵ ئەوە بوو لە رۆژی 7 ی تەموز (جولی) 1937 بۆ جاری دووەم چاپۆن جەنگێکی نارەوای بە سەر چیندا سەپاندو چین داوای یارمەتیکرد لە وڵاتان دژ بە ئیمبراتۆرییەتی جاپۆن و ، وڵاتانی سەرمایەداری هیچیان نەکردو تەنها یەکێتی سۆڤێت یارمەتییەکی زۆری بەخشییە گەلی چین، یارمەتی ئابووری و سەربازی و ناردنی پسپۆری سەربازی و جەنگاوەر لە گەل سوپای چین پێکەوە دژی جاپۆن شەر بکەن و، لەو بارەیەوە سەرکردەی چین ماوتسی تۆنگ جەختی لە سەر ئەوەی کردەوە کە چین سەنگ وشوێنی تایبەتی هەیە وەك وڵاتێکی گەورە لە هاوپەیمانی دژ بە فاشیەت و نازییەت و ئیمپراتۆرییەت و یەکێکە لەو چوار وڵاتە سەرەکییە رۆڵی بەرچاوی هەبووە بۆ لەناوبردنی فاشیزم.

لە مانگی نیسانی (ئەپریل) ساڵی 1941 سوپای سور ئامادەیی بۆ جەنگ لەگەڵ هێتلەردا دەربری ولە مانگی ئایار (مایۆ) لە کۆبوونەوەی مەکتەبی سیاسی حزبی شیوعی سۆڤێت ستالین وتی بارودۆخەکە ترسناکەو لەوانەیە ئەڵمانیا هێرش بکاتە سەر یەکێتی سۆڤێت و، هێرشەکە لەلایەن ئەمریکاو بریتانیا پیشتگیری لێئەکرێت و، وا ئەزانن ئەڵمانیا هێزیکی سەرەکییە و ئەتوانیت یەکێتی سۆڤیت و بزوتنەوەی دیموکراسی لە جیهاندا تێکوپێك بدات

یەکێتی سۆڤێت پێشنیاریکرد هاوپەیمانییەك دژ بە ئەڵمانیا لە یەکێتی سۆڤێت و بریتانیاو فەوانسا پێکبێت و، پیشنیارەکە پشتگۆی خراو، یەکێتی سۆڤێتیان بە دوژمنی سەرەکی ناساندو و، وتیان ئەتوانرێت لە گەڵ هتلەر رێکبکەوین و ساڵی 1938 رێکەوتننامەیەك لە

نێوان ئەڵمانیاو بریتانیاو ئیتالیاو فەرانسا پێکهات و، سەرمایەی گەورەی ڕۆژئاوای ئیمپیریالیزم (لە ئەمریکا، بریتانیا و فەرانسا) یارمەتیدەرو هاوپەیمان بوون لە گەڵ نازییەتی ئەڵمانیا و هیتلەر لە پێناو لاوازکردن و تێکدانی یەکێتی سۆڤێت و هەروا هاندان و پاڵنان بە هیتلەر بۆ ڕاگەیاندنی جەنگ لە دژی یەکێتی سۆڤێت و لەناوبردنی و، فەرانساو و بریتانیاو ئەمریکا لەو باوەڕەدابوون سوپای ئەڵمانیا لە پێش ساڵی 1941 سیستەمی ئیشتراکییەت لە یەکێتی سۆڤێت هەڵئەتەکێنێت و لە ناوی ئەبات.

[illegible] *1944* [illegible] *20* [illegible] [illegible] *9* [illegible] *1945* [illegible] * لە ژێر ڕێنمایەکانی حزبی شیوعی

هێزەکانی ئەڵمانیای راماڵی و راوی نا تا گەیشتنە ناو پەرلەمانی ئەڵمانیا (رایچستاگ) لە بەرلینی پایتەختی ئەڵمانیاو، ئەو رۆژە بە رۆژی سەرکەوتن بە سەر نازییەتی هیتلەرو وفاشیيەتی مۆسۆلینی دا ئەنرێت و هەموو سالێك لە روسیا بە گشتی و، لە گۆرەپانی سوور لە مۆسکۆی پایتەخت بە تایبەتی و، وڵاتانی سۆڤێتی جاران ئاهەنگی شایستە بەو بۆنە پیرۆزەوە بەرێوە ئەچێت و، جاران گەورە بەرپرسانی یەکێتی سۆڤیت لە سەر سەکۆیی تایبەتی لە سەر ئارامگای لێنین لە گۆرەپانی سور وتاریان ئەخوێندەوەو باسی خۆراگری گەل و قارەمانێنی سوپاو لیواکانی بەرگری میللی ئەکرا

نمایشی سەربازی گەورە لە رۆژانی یەکێتی سۆڤێت تەنها پرۆپاگەندە نەبوو بۆ شیوعییەت و ئامانجی سەرەکی دەرخستنی سەرکەوتنی یەکێتی سۆڤێت و خواست و ئارەزووی سروشتی هاوڵاتیان بوو.

بە هۆی ژاکاندنی*** ئیتنی وکۆمەڵایەتی کۆمەڵگەی روسیاو ناخۆشییە ئازاربەخەشەکانی و لە دەستدانی دەسەڵاتەکانی سۆڤێت و مەترسی توندوتیژی، ئەمانە ئەوە ئەگەیێنن کە رۆژی سەرکەوتن ئامرازێکی سەرکەوتووەو ئەتوانرێت لە سیاسەتیشدا بەکار بێت.

8/5/2020

تێبینی :

*Национал-социалистическая немецкая рабочая партия پـــــــارتی سوشیالیستی نیشتمانی کرێکاران.

• *□□□□□□□ □□□□□□□□□□□□□□□ □□□□□ : *Константи́нович Жу́ков*
Гео́ргий 1 □ □□□□□□□ □□□□□ (□□□□□□□□□ □□□□ □□□□ 1896 □□ 18 □□□□□□□□
Этнический и социальный разрыв нынешнего 1974 (□□□□)
*российского** * ئیتنی وکومەڵایەتی کۆمەڵگەی ئێستای رۆسیا

ژوانی یاد گەشاو … محەمەد عەتا

ئەرێ لە کوێی
ئەی جوانترین خەمی دڵم
سەوزترین نیگای دوێنێ
ئەی گەرمترین ئامێز و یادەوەریم ….
ئەرێ لە کوێی
خۆ هێشتا خەندەی نێوانمان ، بۆنی چرۆی نەکرد بوو

خۆ هێشتا نەماندەزانی گوڵە پاتۆنی چ□ەنگە
خۆ هێشتا سپێدەمان پشووی نەدابوو
ئەرێ لە کوێی
لێرە هیچ وەک خۆی نەماوە
خەون و ئاواتمان سڕبووە
کە لێرە نیت
کۆڵا نەکە
لە شەقامی دۆزەخ دەچێ
هەموو شتێ هەر بۆنی دووکەڵی لێ دێ
وا لەشکری بێ تاقەتی
دیلی کردووم
کە لێرە نیت
پەمووە دڕکاویەکانی ژین
هێدی هێدی
دڵی پەشمەکینی خەمم دەکاتە بەرد
کە لێرە نیت
سەراپای ژینم سەرابە
سەرقافڵەی وەرزانم خەزان

سلێمانی

کتێب: کۆمۆنیزمی نوێ …. ئاسۆ کەمال

هاوڕێیان.. پێم گرنگ بوو کە لەم کاتی کەرەنتینەدا کە زەحمەتی گەیشتنی ئەم کتێبە بەشێوەی کاغەز بەو هاوڕێیانەی لە دەرەوەی ووڵاتن بۆ زۆرێک لەوانەیە سەخت بێ و کاتێکی زۆری بوێ، هەربۆیە ئێستا لەم لینکانەی خوارەوە کتێبی ” کۆمۆنیزمی نوێ” لە ڕێگەی ئۆنلاینەوە دەتوانن بە خۆڕایی وەربگرن بە PDF و ebook و issuu.
هەروەها هەفتەی داهاتووش کاتی بڵاوبونەوەی لە کوردستان و ناوی کتێبخانەکانی کوردستان بڵاو دەکەینەوە بۆ کڕینی کتێبەکە.
گرنگ بۆ من خوێندنەوە و ڕای ئێوەیە و هیوادارم گفتوگۆیەکی سوود

بەخش دروست بکا.

لەو باوەڕەوە کە کۆمۆنیزمی نوێ دیدگایەکی ڕەخنەگرانەیە بۆ مێژووی سۆشیالیزمی دەوڵەتی سەدەی بیست، و لە هەمان کاتیشدا گەشەپێدانی مێژووی بزوتنەوەی کرێکاری و کۆمۆنیستیە بۆ گۆڕینی سیستمی سەرمایەداری و هێنانە دی دنیایەکی باشتری سۆشیالیستی. هەربۆیە پێویستی بە هەوڵی هەرەوەزی هەموو کۆمۆنیست و کرێکارانە کە بە شداری لەم دایەلۆگ و پرسانەدا بکەین کە چارەنوسی هاوبەشی بزوتنەوەکەمان دیاری دەکا. بۆ PDFوebook **کلیکی ئەم سایتە بکە؛**
http://www.asokamal.com/index/?p=2058

کیلکی ئەم لینکە بکە؛
https://issuu.com/asokamal/docs/comon?fbclid=IwAR3d05SZogEL9YN7RuAf86DkBwo2O2LU6VhgmPXPo4eicUmkuA1aXpzzqrg

---

مامە ئاوا مستەفای حەسەنە گۆرە، مامەئاوا خاڵە مستە

پیاوێک پڕاو پڕ لە دژە دیکتاتۆری، پڕاو پڕ لە عیشق.

ئەمڕۆ ٧ی مانگی مەی ٢٠٢٠ لە وڵاتی دانیمارک مستەفای حەسەنە گۆرە بەهۆی نەخۆشی کرۆناوە بە یەکجاری مامەئاوای لە ژیان کرد، ژیانێک ئەو هەمیشە توووند دەستی پێوەگرتبوو، ژیانێک بەسەر سەدان هەورازو نشێودا پێچییەوە کەچی لە وڵاتێک دوور لە دەست و چاوی جەلادەکان غافڵگیرانە کرۆنا ژیانی لەسەندەوە.

خاڵە مستە، ئەو ئینسانەی لە ١٩٨٥ەوە لە نزیکەوە ناسیومە، هەمیشە و یەک خەت دژ بە دیکتاتۆر جەنگاوە. ئەو لەگەڵ تەواوکردنی قۆناغی ئامادەیی کە شانسی ئەوەی چوونە زانکۆی هەبوو، کەچی ڕوویکردە شاخ و بە باوەڕی ئەوکاتەیەوە چەکی پێشمەرگایەتی هەڵگرت و دەستەزانە لەوکاتەدا خەباتیکرد تا ئەو ڕۆژەی بزووتنەوەی نا ئومێد بەخشی کوردایەتی وەڕسی کرد و بە ناچاری گەڕایەوە شار و لەگەڵ لێبوردنە گشتێکەی ڕژێمی عێراقیدا لە ساڵی ١٩٨٥ دەستی بە خوێندن کردەوە لە پەیمانگای موسڵ. لەگەڵ یەکەمین هاوینی وەرزی خوێندن نەچووە جەیشی

شەعبی و بەو هۆکارە لە پەیمانگا فەسڵکرا و پاشتر وەک کەسێکی فیرار لە نێوان هەولێر و قەڵادزێ درێژەی بەکاری سیاسی خۆی داو هەر لەو سەردەمەدا وەک دۆستێکی ڕێکخراوەی ڕەوتی کۆمۆنیست بەشدار بوو لە کار و چالاکێکانی ئەو کاتەدا دژ بە ڕژێمی بەعس تا کاتی ڕا پەڕین.

خاڵە مستۆ لەڕا پەڕینی ۱۹۹۱ دا دەورێکی بەرچاوی گێرا بە تایبەت لە موجەمەعەکانی تۆبزاوەو کەڵەک.

پاش ڕاپەڕینیش لە گەڵ بزووتنەوەی جوتیاران دژ بە دەرەبەگەکان کاریکرد تاوەکوو ئەو ڕێکخراوەیە لە لایەن یەکێتییەوە خەڵتانی خوێنکرا.

لەساڵی ۱۹۹۵ەوە ڕوویکردە هەندەران و لە وڵاتی دانیمارک گیرسایەوە و دووبارە درێژەی بە کارو خەباتی خۆیدا لە ناوەندی چاک بۆ بەجینۆساید ناساندنی کەیسی هەڵەبجەو ئەنفال و بەدادگا گەیاندنی ئەنفالچییەکان، هەر ل□□ر□شەوە ڕووی خەباتی خۆیکردە مافیا و داڵدەدەرانی ئەنفال چییان و ئەنفال چێکان لەناو دەسەڵاتی کوردی لە هەرێمی کوردستان، هەر بۆیە بڕیاری گەڕانەوەی دا بۆ کوردستان تا لە نزیکەوە لەگەڵ دەنگ و ئازارەکانی خەڵکدا خەبات بکات دژ بە ناعەدالەتی دەسەڵاتی بزووتنەوەی کوردایەتی.

خاڵە مستۆ لە بنەماڵەیەکەوە هاتبوو کە گورزی کوشندەی خواردبوو لە لایەن بەعس و بە کرێگیراوەکانییەوە. سێ براو دوو خوشک بوون، دوو برای شەهید کرا، مامۆستا حەمەدئەمین لە ناو ماڵەکەی خۆیدا و لە نیوە شەودا لەلایەن بەکرێگیراوەکانی دەسەڵاتی بەعسەوە بەر دەستڕێژ دراو شەهیدکرا، شەهید مەحەمەدیش لە ڕێی بەکرێگیراوێکی بەعسەوە لە ڕیزی پێشمەرگایەتیدا غافڵگیرا نە شەهید دەکرێت. دەست بەخوێن سوربووەکانی ئەو شەهیدانە ئێستا دیوانچیین لە دیوانخانەکانی دەسەڵاتی کوردایەتیدا.

خاڵە مستۆ هەر بەتەنها ئینسانێکی دژە دیکتاتۆر نەبوو بەڵکو کەسێکی پڕاو پڕ لە ڕۆمانسییەت و عیشق بوو ئەو خاوەنی جوانترین سەرگوزشتەی عاشقانەیە، ئەو پیاوێک نەبوو تەنها حەزی بەچەک و هاوار بێت، ئەو ئینسانێک بوو لێوان لێوو بوو لە شیعری ناسک، ئەو دەنگێکی غەریبانەی هەبوو ئەوکاتانەی غەریبی دەیبردەوە بۆ ڕۆژە دوورەکان.

بنوو هاوڕێ خەونەکانت بە دوو دەستەوە لێوەردەگرم و بە ئەمانەتەوە ورد ورد دابەشی دەکەمە سەر هاوڕێکانتا و مستۆیەک دەبێتە هەزاران مستۆ، ئەمرۆش نەبێت ئەو سبەینێیە هەردێت مافەکان بۆ خاوەن ماف و لاسەنگی تەرازووەکان ڕاستبێتەوە.

بنوو هاوڕێ، ئارام بنوو مەرگ ناتوانيت جێگات خاڵى بكاتەوە لەدڵمان.

گۆران عەبدوڵڵا (نەوزاد مدحەت)
بەڕێو□ بەرى ماڵپەڕى دەنگەكان
7ى مەى 2020

بەرەو تەكنۆماڵ و زۆرينەى كۆنتڕۆڵكراو … ئارام قادر صابير

ماڵ وەك ئەوەى شوێنى سرەوتن و سەقامگيريى، نيشتەجێبوون و مانەوە بێت، كە مر□ق و□ك پرسێكى ئۆنتۆلۆجى سەيرى بكات و تێيدا ئۆقرە بگرێت، ئەوا لاى هايديگەر ڕووندەبێتەوە، چونكە ماڵ و بوون پەيوەنديەكى ئۆنتۆلۆجى لە نێوانياندا هەيە. بەڵام ماڵ و بوون پەيوەست بە دازاينەوە، (ئەو دازاينەى ئێستا باشتر وايە لە ناو جەبر و داوى سيستمدا بگۆڕێت بۆ سوبێكت و ڕەهايى پێشوەختەى بخەينە ژێر گومانەوە) چونكە ئەوە دازاينە هەست دەكات كە لە نێو پەيوەنديەكانى جيهان و ئەوانى ديكەيە، لە نێو زماندا و بە بێدەنگى و ديالۆگ خۆى بەياندەكات، نيگەرانە و دەزانێ دەمرێت، مشور دەخوات و دەزانێت بەربۆتەوە و فڕێدراوەتە جيهان و تەك ئەوانى ديكەوە. دەكرێ ئەمجۆرە ماڵە واقيعييە ناوبنێين (خاكەماڵ) كە پەيوەستە بە جيهان يان زەمين و ئاشنايە بۆ دازاين، لەپاڵيدا هەبووەكانى ديكەى نێو ماڵ و جەستەى دازاين.
پەيوەندى ئۆنتۆلۆجى نێوان ژيان و جيهان، لە پەيوەندى ميتافيزيكييەوە بەرەو پەيوەنديەكى فينۆمێنۆلۆژى و زانستى و ئێستاش تەكنۆلۆژى پەڕيوەتەوە. دازاين هەست دەكات ئەم جيهانە هى ئەوە و لە نێويشيدايە، (بەڵام وەك لەناودابوونى شتێك لە شتێكى تردا نا، كە ناتوانێت تێگەيشتن و تەفسيرى پەيوەنديەكە بكات). لە تەفسيرى ميتافيزيكيى ترادسيۆنيدا جيهان كاتييە و ماڵ نييە و هەموو شتێ تێيدا فانييە، چونكە جيهان هى خودايە و ئێمەش ميوان و

ڕێبوارین لە نێو ڕووداوانی ساتیدا. (کن فی الدنیا، کێنک غریب و ێو عابر السبیل). بەڵام مۆدێرنە لە کۆجیتۆی دیکارتەوە خاوەندارێتی جیهان دەگێڕێتەوە بۆ مر□ق و مر□ق ل□ سروشت جیادەکاتەوە و چیدی وەک یەک هەمەکی هەژماریان ناکات کە هاوچارەنوس بن، بەڵکو سروشت دەبێتە زێدێک کە ڕەوایە مر□ق ن□ک تەنها تێیدا بژیت بەڵکو لە سفرەیەکەوە بیکات بە کارگە و تاقیگە و هتد…
ماڵ بۆ مر□ق ج□رێک لە شعور و هەستکردن دێنێتە ئارا، کە پەیوەندی نێوانیان جیا دەکاتەوە لە پەیوەندی نێوان شتەکانی دیکە، کە دراونەتە پاڵ یەکتری. بۆ نمونە ماڵ و شتەکانی ناو ماڵ هەرگیز لە نزیکی و پەیوەندیدا نین، چونکە ئەم شعور و هەستە لە نێوانیاندا نییە، بەمەش پەیوەندی ئۆنتۆلۆجی نێوانیان دروست نابێت. دەبینین هەڵکەندنی مر□ق ل□ زێد و ماڵ چ کارێکی قورس بووە و چەند سەختی بەدوای خۆیدا هێناوە.
سیستم هەوڵدەدات بچێتە نێوانی ئەو پەیوەندیە، خۆی لە نێوان ماڵ و مرۆڤدا نیشتەجێ بێت، تا لەلایەکەوە خۆی وەک پارێزەر و ڕایەڵی ئەو پەیوەندیە بناسێنێ و لەلایەکی دیکەشەوە نامۆییەک لە نێوانیان بێنێتە ئارا و مر□ق و□ک سوبێکتێکی کۆچەر و گوێڕایەڵ دەستەمۆی خواستەکانی بکات. زۆر جاریش پەیوەندیەکە گشتی دەکاتەوە و ژمارەیەکی زۆر خەڵک دەخاتە ناو هەمان ماڵ، لە نمونەی دەوڵەت وەک ماڵ و کامپ و باڵەخانە و ئۆردوەکانی دیکەدا دەبینرێن.
بەڵام هێشتا بە تەواوی خواستی کۆنترۆڵی سیستم بەسەر سوبێکتدا نەهاتەدی، بەڵکو ئامرازێک بزرە یان پێویستە بۆ ئامانجەکە. بۆ ئەمە تەکنۆلۆژیا زیاتر دەردەست و هاوکارە.
ئەمڕۆ ئەکاونتەکان (هەژمارە ئەلیکتڕۆنیەکان) ب□زاردەی دەیان ماڵیان ل□ بەردەم سوبێکتدا کردۆتەوە و ئەویش خواستی نیشتەجێبوونی لە زۆربەیاندا هەیە، ئێمە دەشێ ئەو فەزا و ماڵە تازەیە لە تێگەیشتنەکان بۆدریارەوە باشتر تێبگەین و وەک سەرەتاکانی ئاوابوونی واقیعی بنچینەیی و ماڵی واقیعی بزانین و بەرەو واقیعی سەروو (مەجازی) بە تایبەت لە نێو تۆڕەکان و ئامێرە زیرەک و تەکنۆلۆژییەکان بڕۆین. دەشێ ماڵە نوێیەکەی ناو تۆڕ و تەکنۆلۆژیا ناوبنێین بە (تەکنۆماڵ). لە تەکنۆماڵدا ئەو نیگەرانییەی بۆ ماڵ یان ترس لە دوورکەوتنەوە و لەدەستدانی هەبوو، پەیوەندیەکی تازەی بۆ دروستکراوە، ئێمە مەرج نییە لە ماڵدا بین، دەشێ ماڵیش لە ئێمەدا بێت، دەشێ ماڵ لە ئامێرەکاندا و لە دەست و گیرفانەکانماندا بێت و بە ئاسانی ماڵ بجوڵێنین و بیگوازینەوە.
دەشێ ماڵە مەجازییەکە قوفڵ و کلیلی لە شێوەی کۆدی بەس بێت و لە هەموو شوێنێکی داپۆشراو بە تۆڕ (نێت) بە ئاسانی بکرێتەوە و بچینە

پەیوەندیەکانییەوە.

لەبەرئەوە دەوڵەت و حکومەت و دامەزراوەکان بە خێرایی ویستی دروستکردنی زۆرترین ماڵیان بۆ زۆرترینی ڕەهای سوبێکتەکان هەیە، چونکە لە تەکنۆماڵدا سوبێکت باشتر دەگیرێ و کۆنتڕۆڵدەکرێ، لێرەدا سیستم جێگەی خودا دەگرێتەوە، ئەگەر لە ڕابردوو دا جیهانی بنچینەیی هی خودا بوبێت، ئەوا لە جیهانی تەکنۆلۆژیادا خاوەندارێتی هی سیستمە، لە کاتێکدا ئەویش هەر ناونراوە سیستم، بەمەش مر□ق یان سوبێت لە نێوان هەردوو ماڵەکەدا (خاکەماڵ و تەکنۆماڵ) هەست بە گۆڕان و بەهێزبوونی چاودێرییەکان دەکات، لە ماڵی کلاسیکدا (خاکەماڵ) چاودێری تا نەخشە و هاوبەشیی خزمەتگوزاریەکان و ژمارەکردن و کامێرا و تۆمارە جیاوازەکان هاتبوو، بەڵام لە تەکنۆماڵدا سوبێکت خۆی لە ناو چاودێریەکەدایە، خۆی لەناو کامێراکەدایە و هەر جوڵە و ساتێکی تۆمار دەکرێ.

کۆڕۆنا، هەر لەسەرەتاوە بە فوتێکردنە میدیاییەکە و بەجیهانیکردنەکەی زانرا کە خواستی سیستم و سودلێوەرگرتنی لە دوایە، لە چلگیرکردنی خەڵک و کۆنتڕۆڵی هەموو جوڵە و شوێنێکەوە تا لەکارخستنی سوبێکت و دەزگا واقیعییەکان بەرەو ژیانە نوێیەکە و جیهانە تازەکەی ناو تۆڕ و تەکنۆلۆژیا. جیهانەی ئەو وێنەدراوە و ساختەوێنانەی ڕووداوەکە زۆر گەورەتر و تۆقێنەرتر و هەژێنەرتر دەدەنەوە، وەک یازدەی سێپتێمبەر و کۆڕۆنا بوونیان بە شاڕووداوێک لەسایەی لێکەوتەکانی دواتریانەوە و وێنە و نیشانەکانیان.

بۆ کۆڕۆنا نمونەی بەرجەستە لای ئێمە لە دوو حاڵەتدا دەرکەوت، یەکەم لە چلگیریی ناو خاکەماڵدا بە ڕێگەی تەکنۆماڵەوە پراوە و پراکتیزەی دەنگ و وێنەی پەیوەندیەکانمان لەگەڵ کەسانی دیکەدا کرد بە ڕێگەی پەیوەندی و دیدارە ئەلیکترۆنییەکانەوە، دووەم هەوڵی دەوام و خوێندنی سەرهێڵ و ناو تەکنۆماڵ. ئەمەش بۆ سیستم پڕبایەخ دەبێت، بە تایبەت ئەو سیستمە بەهێزانەی خواستی کۆنت□□□□ و چاودێریان زۆرە و ویستی دەست خستنە ناو هەموو جووڵەیەکی سوبێکتیان هەیە.

لە خوێندنی تەکنۆماڵدا مامۆستا و خوێندکاری حەقیقی لە فۆرمە کلاسیکییەکە ئاوا دەبن، وێنەدراوە و ساختەوێنەی مامۆستا و خوێندکار دەبینین. لێرەدا بۆچوونەکانی بۆدریار ڕاست دەردەچن. خوێندنی تەکنۆماڵ و ئەلیکترۆنی و سەرهێڵ گریمانەی خوێندن و لە واقیعی گریمان□یدا. زۆرێک بێ ئاگا و لە سەرهێڵ و شاشەو تەواجودی بەردەوامیان لە تەکنۆماڵدا ڕەخنەی ئەو خوێندنەیان دەکرد! بەڵام سیستم لە بنەمای تێچوونی کەم و قازانجی زۆرەوە تێچونی کەم و کۆنتڕۆڵی زۆریشی دەوێت. وەک ئەوەی بۆدریار لە کتێبی (لەسایەی

زۆرینەی بەدەنگدا) ئاماژەی بە دەکات، ئەوا زۆرینەیەکی خامۆش دروست دەبێت، نەک زۆرینەی کارا و ڕەخنەگر، هەرچەندە کتێبەکەی ئەو زیاتر ڕوو لە چەمکی تیرۆر و سیمولاکرا و سیاسەت وەک ئیرادە و نوێنەرایەتی و ئیمکانیەتی شۆڕش دەکات. کۆمەڵگە لەسایەی زۆرینەی خامۆشدا وزە دەمرێت و نایداتەوە، بەشداری کارا نییە و ئاگایی لۆژیک ڕاقەی ناکەن. ئەمەش بە جادووی سپی جیهانی نیشانە و وێنەکان و کۆنترۆڵکاری نەناسراو، هەر جوڵەیەکیش وەک جادووی ڕەش هەژمار دەکرێت بێ ویست و حوکم و سەرکێشی، کە سیستم دواتر وەک کردەی تیرۆریستی هەژماریان دەکات.
هەروەها نمونەی گەمەی دراوی بەرجەستە و دراوی دیجیتاڵی و ئەلیکترۆنی، گەمەی بۆرسە و نرخی کاڵاکان، گەمە وەرزشیەکان و سینەماییەکان، ئەوەیان دەرخست خواستی ژیانی حەقیقی بۆ ئەوەی کە باشترین و جوانترین و زۆرترین وێنەدراوەی پچڕاو لە حەقیقەتی بنچینەیی بدەنەوە، بە کورتی ژیانی بنچینەیی لە ساختەوێنەکەیدا ببێتە جۆرێک لەوەی لە فیلم و دیمەنەکانی پۆڕندا وێنەدەدرێنەوە، وێنەیەک کە بە قۆولی بەدریار هیچ پەیوەندیەکی بە حەقیقەتی بنچینەییەوە نییە، ژیان و ڕەفتارەکە لە بری ئەوەی لە واقیعدا هەیە. کەواتە سیستم لەمەڕدا سوبێکتی چیدی قبوڵ نییە، چونکە فوکۆ کەشفی توانستەکانی سوبێکتی کردبوو کە دەشێ بەرەنگار بێت خاوەن ئەخلاقی خۆی بێت، بەڵام سیستم لە سوبێکتەوە ڕوودەکاتە ئەکتەر، ئەکتەری ناو شانۆ و سینەما نا، بەڵکو هەر دەرکەوتن و ڕۆڵبینیەک لە تەکنەماڵدا بریتییە لە ئەکتەربوون، بریتیی نییە لە من و تۆ و ئەو، بەڵکو وێنە و وێنەی وێنەکانیان و وێنەی دابڕاون لێمان. زۆر بە ئاسانی دەکرێ بڵێین ئەوەی لە واقیعدا هەیە، ئەوە نییە کە لە شاشە و تەکنەژیادا هەیە، بەڵام بە جۆرێکیش هەیە.
ئارام قادر صابیر
ماستەر لە فەلسەفەی زمان و مامۆستای فەلسەفە لە زانکۆی ڕاپەڕین

زمانی دایکی و مەترسییەکانی

بەردەمی … شیوا میرەکی

زمان کۆڵەکە و بنەڕەتی مانەوەی هەر نەتەوەیەک بەئەژمار دێ. سەرەکیترین جیاوازی نێوان ئاژەڵ و مرۆڤ توانای قسەکردنە کە مرۆڤ گرینگترین و پێشکەوتووترین شێوە بۆ پەیوەندیگرتن لەگەڵ یەکتر واتا کەڵکوەرگرتن لە زمان بۆ ئاڵۆگۆڕی بیروڕای بە کار هێناوە. فێربوونی هەر زمانێ چەند قۆناغی بیستن، ئاخاوتن، خوێندن و نووسینی هەیە .

ئەگەرچی زمان وەکوو ئامرازێک بۆ گەیشتن بە ئامانجەکان بەکار دەهێنرێ، بەڵام هاوکات لە زۆربەی شوێنەکان وەکوو ئامرازێک بۆ تواندنەوەی شوناسی کەمینەکان لە لایەن دەسەڵاتە پاوانخوازەکان کەڵکی لێ وەردەگیردرێ. بە وتەی جان ئەستوارت میل کاتێ داگیرکەر بیهەوێ نەتەوەیەک بکاتە کۆیلە و بە دوای خۆیدا ڕایبکێشێ سەرەتا زمان و شوناسەکەی دەکاتە ئامانج. نەتەوەیەکیش کە زمان و کولتووری لە دەست دا دەتوێتەوە. کاتێ تەواوی کەڵک وەرگرتنی مرۆڤ لە زمانی دایکی تەنیا قسەکردن بێت و پاڵپشتی نووسینی لە گەڵدا نەبێ، وشەکان وردە وردە لە بەین دەچێ و ئەو زمانە لاواز دەکرێ. کاتێ زمانی نەتەوەیەک لاواز بکرێ سڕینەوەی مێژووی زۆر ئاسانە .

لە سەرانسەری جیهان نزیک بە 6800 زمان هەیە کە 3800 لەو زمانانە لە مەترسی لە ناوچوونن .

لە ڕوانگەی یۆنسکۆ هەموو زمانە دایکییەکان شایانی ئەوەن کە بناسرێن، شەرعیەتیان پێ بدرێت و لە هەموو بوارەکانی ژیان و بازنەی گشتیی، بایەخیان پێ ببەخشرێت؛ بەڵام ئەوە شتێک نییە کە بەکردەوە ڕووی دابێت!. زمانە دایکییەکان زۆربەیان بەپێی پێویست پێگەی زمانی نەتەوەییان نییە، نەبوونەتە زمانی فەرمی و تەنانەت پێگەی زمانی پەروەردەشیان نییە و ئەوەش دەتوانێ ببێتە هۆی کەم کردنەوەی بایەخی خۆرسکی زمانی دایکی و مەرگی یەکجارەیی ئەو زمانە لە درێژخایەن. لە ساڵوەگەڕی ڕۆژیی جیهانی زمانی دایکی، ئەمە دەبێ وەبیرمان بێتەوە کە “هەموو زمانە دایکییەکان جێگەی بایەخن و هەمووان بۆ سەقامگیری گشتی و گەشەی بەردەوام پێویستن” .

زمانی دایکی بۆ خوێندەواری پێویستی سەرەکییە لە بەر ئەوەی کە لە ساڵەکانی سەرەتایی خوێندن بەهرەکانی بنەڕەتی، خوێندن، نووسین و هەروەها پڕۆسەی فێربوون ئاسان دەکات. بەهرەیەک کە بنەما و بنەڕەتی گەشەی کەسایەتی مندالان درووست دەکات. زمانی دایکی هەروەها دەرخستنەکی تایبەتە لە شوناس و توانای داهێنەریی و سەرچاوەیەکە بۆ زانست و داهێنان . بەڵام بەوەشەوە زمانی پەروەردە

لە سالەکانی سەرەتای خۆێندن بەدەگمەن زمانی دایکی منداڵانی قۆتابییە. بەگۆتەی یۆنسکۆ، نزیکەی لە سەدا ۴۰ی دانیشتووانی جیهان دەستیان بە سیستەمی پەروەردە بە زمانی دایکی ڕاناگات. لە کاتێکدا زۆربەی لێکۆلینەوەکان دەریان خستووە کە زمانی دایک پرۆسەی فێربوونی گشتی و فێربوونی زمانەکانی‌تر ئاسانتر دەکات. بە گوێرەی ڕاگەیاندنی یۆنسکۆ هەر کەس بە زمانی خۆی نەخوێنێ و نەنووسێ نەخوێندەوار دێتە ژمار .

منداڵ پاش لە دایک‌بوونی و بۆ پێوەندی‌گرتن لە گەڵ دەوروبەری خۆی فێری زمان دەبێت و زمان دەبێتە کەرەستەیێک بۆ فێربوون و ناسین و ناساندنی شوناسی تاکەکەسی و بە ک□م□□□ی خۆی لە کۆمەڵگا . زمان کاتی دووگیان‌بوونی دایک لە سێ مانگان‌دا ئاشنای ڕۆح و مێشکی منداڵ دەبێ و دەبێتە هۆی ئەوەی بنەڕەتی کۆدی ژنتیکی بە شێوازی زمانی دایکی دابنرێت. بەڵام ئەگەر کاتی بەدنیاهاتنی منداڵ بە زمانی دایکی قسەی لەگەڵدا نەکرێ، ئەو کۆدە بە یەکجاری دەشێوێ.

فێرکاری بە زمانی دایکی هۆکاری دوورکەوتنەوە یان جیابوونەوەی نەتەوەکان نییە، بەڵکوو لێکۆڵینەوە کۆمەڵناسی□کان دەریان خستووە کە سیاسەتی چەند زمانی لە کاروباری پەروەردەییدا کاریگەری زۆری لەسەر ڕاگرتن و پەرەسەندن و گەشەکردنی فەرهەنگە نەتەوەییەکان هەیە .

دوکتور کانگاس تیۆریسیەن لە بواری زمان دایکی لەوبارەیەوە دەڵێت: “زمانی دایکی زمانێکە کە مر□ق ل□ □□گای ئەوە بیر دەکاتەوە و خەون دەبینێت. لە ڕاستیدا زمانی دایکی وەکوو پێستی لەشە و زمانەکانی تر ئاسەڕێ زیاتر نین”. هونەر سەرەکی‌ترین ئاستی بەرزی مرۆڤە کە لە ڕێگەی زانست و مەنتقەوە پێکنایە. زمانی دووهەم لە ڕێگەی ڕاهێنان و بە شێوەی خۆوشیارانە فێر دەبین، بەڵام ناوشیارانە فێری زمانی دایکی دەبین بۆیە لە نێوان زمانی دایکی و هونەر هاوئاهەنگی هەیە؛ لە نێوان دوو شت کە سەرچاوە لە دنیای ناوشیاری مرۆڤەکان دەگرن.

بە پەراوێزخستنی زمانی دایکی، توندوتیژی بەرانبەر بە مناڵانە و پێویستە بهزووترین کات چارەدۆزییەک بۆ ئەو شێوە توندوتیژیانە بکرێت. چونکە کاتێ لەگەڵ منداڵ بە زمانێ جگە لە زمانی دایکی قسە دەکرێ، دەبێتە هۆی ئەوەی منداڵ لە دایک و باوک و بنەماڵەکەی سووک بڕوانێ. منداڵ لەو کاتەدا بیردەکاتەوە بنەماڵەکەی باشترین شتیان بۆی دەوێ و ئەمە دەبێتە هۆی جۆرێک دژوازی لە دەروونیدا کە لە درێژەی زەمان تووشی هەستی پووچی دەکا و لە پرۆسەی فێربووندا تووشی کێشە دەبێ، متمانە بەخۆی لە کۆمەڵگا لە دەست دەدا و ناتوانێ بە باشی لە نیوان دەروونی خۆی و دنیای دەرەو پێوەندی ساز بکات.

دیارە گاڵتە و سووکایەتی کردن بە زمانی دایکی، دەبێتە هۆی هەستی خۆ بەکەم زانین و ئەو ڕەوتە تا ڕادەیەک ڕێخۆشکەر دەبێ بۆ هەژموونی دەسەڵاتی باڵادەس و دوور کەوتنەوە و تەنانەت نکۆڵی تاک لە ناسنامە و شوناسی سەرەکی خۆی کە ئەمیان ڕووی دووهەمی بە پەراوێزخرانی زمانی دایکی واتە ئاسمیلاسیون یان تواندنەوەی گرووپێک بە شوناسی جیاواز لە نێو گرووپێکی دیکە لە ڕێگەی باڵا دەستی و هەژموونیی فەرهەنگ و زمانی زاڵە. ئاسمیلاسیۆن دەبێتە هۆی لە ناوچوونی گرووپێک بە شێوەیەک نەرم و نادیار. بۆ وێنە کاتێک کە زمانی میللەتێک یاساغ بکرێت و بە کار نەبرێ، دیارە ئەو زمانە دەکەوێتە بەر مەترسی کاڵ بوونەوەوە و بگرە لەناوچوون. ڕوونە کاتێ زمانی نەتەوەیەک لە ناو بچێ، سڕینەوەی مێژووی و یادەوەری ئەو نەتەوەیە زۆر ئاسانتر دەبێتەوە.
کەواتە کاتێ مرۆڤی کورد لە گەڵ منداڵی بە زمانێ جگە لە زمانی زگماکی قسە دەکات و زمانێ کە بیری پێدەکاتەوە، جیا لە زمانی خۆیەتی تووشی ئاسمیلەبوون هاتووە و شوناسی خۆی لە بیر چۆتەوە، یان کاتێ کە تەواوی کەڵکوەرگرتنی مرۆڤی کورد لە زمانی دایکی تەنیا لە قسەکردنی ڕۆژانەدا بێ و پاڵپشتی نووسین و پەروەردە و بیرکردنی لە گۆڕ نەبێ، وشەکانی لە بیر دەچنەوە و ئەو زمانە وردە وردە بەرەو گۆڕانی نەرێنی و تەنانەت لەناوچوون دەچێت. بەو هیوایە کە ئەم ڕۆژە ببێتە هۆی ڕاچڵەکاندنی کەمینەکان بۆ ڕێزگرتن لە خۆیان و زمانی دایکییان، چونکە پشتکردن لە زمانی دایکی وەکوو پشتکردن لە دایکە.

قوروە
شیوا میرەکی

با تۆڕەکانی هاوکاری کردنی کۆمەلایەتی بە خەڵکی کوردستان

فراوان بکەینەوە!

ئەمڕۆ ڤایرۆسی کۆرۆنا سەراپای جیهانی تەنیوەتەوە و سەرەڕای گیان لەدەستدانی دەیان هەزار ئینسان هاوکات بۆ خۆپاراستن لەم ڤایرۆسە بەناچار ئەو خەڵکە لە (کەرەنتینە)دا ماوەنەتەوە. بەهەمان شێوە خەڵکی کوردستانیش بەمەبەستی خۆپاراستن لە ماڵەکانی خۆیاندا ماوەنەتەوە. بەڵام کێشەیەکی گەورە لەم ماوەدا ئەوەبووە کە بەهۆی نەبوونی موچەو هیچ جۆرە بیمەو هاوکاری کردنیکی مادییەوە لەلایەن حکومەتەوە، دەیان هەزار خێزان لەهەژاری وبرسیەتی ونەداریدا ژیان بەسەردەبەن و کەمنین ئەوانەی کەژەمە خۆراکێکی منداڵەکانیان بە دەستەبەر نەکراوە!

ئاشکرایە کە دەورو جێگەوڕێگەی ئەم دەسەڵاتە لەوەڵامدانەوە بەکێشەکانی ئەو خەڵکە بە دابینکردنی لایەنی کەمی پێداویستیەکانیان چیەو چۆنە، کە لە ڕاستیدا سەلماندنیان چەند بێباکن لەبەرامبەر بە ئاکامەکانی ئەم ڤایرۆسەو کاریگەرو ڕەنگدانەوەی لە ژیانی تاکەکانی ئەم کۆمەڵگایەدا، ئەگەر حکومەت بەهەر ئەندازەیەکیش خۆی بەشەریک بزانی لەڕێگرتن بە فراوان نەبوونەوەی ڕێژەی تووشبوان، ئەوا بەدیوێکی تردا نموونەی نابەرپرسیارترین دەسەڵات بوو لەبەرامبەر چارەنووسی ئەو بەشە لەخەڵکی کرێکارو زەحمەتکێشدا کە بەهۆی کەرەنتینەوە نزیک بە دوو مانگە لە سەخترین بارودۆخدا ژیانێگی پڕ لە کولەمەرگی بەسەردەبەن.

دروست لەم بارودۆخەدا کۆمەڵێک کەسانی خۆبەخش لە هەندەران وکوردستان بیرمان لە هەنگاوێکی ئەوتۆ کردەوە کە بتوانین هەر لەڕێگەی پشت بەستن بەو خەڵکە خۆیەوە، هاوپشتی و هاودڵیەکی کۆمەڵایەتی پێکبهێنن، تا لەڕێگەی کۆمەک کۆکردنەوە و بەشێک لە پیداویستیە سەرەتاییەکانی ئەو خیزانە هەژارو کەمدەرامەتانە پەیدا بکەین کە سەرچاوەیەکی تریان نەبوو بۆ ژیانیان، بۆیە دەستمان برد بۆ دروستکردنی تۆڕی هاوکاری کۆمەڵایەتی کە لەماوەیەکی کەمدا لە چەندین شارو ناوچەو وولاتانی ئەوروپا، کەندا، استرالیاو چەند شاری کوردستان لەوانە لە کەرکوک، سلێمانی، گەرمیان بەهەمان شێوە ئەم تۆڕانە لەلایەن کەسانێکی خۆبەخشەوە پێکهێنرا!

هاوکات مەبەستمانە بۆ ڕاوەستانەوە لەبەرامبەر مەترسیەکانی تری داهاتوودا کە بەهۆی کاریگەرییەکانی ڤایرۆسی کۆرۆناوە بەرۆکمان پێدەگرن لەهەوڵی بەهێزکردنی هاودڵی وهاوپشتیەکی زیاتردابین، نەک تەنیا لە بەرامبەر بە دەسەڵاتدارانی کوردستان بەڵکو هاوکات ئاگادارکردنەوەی نیهادە نەودەوڵەتییەکان و حیزب و ڕێکخراوە

کرێکاری وئینساندۆستەکانیش ، کاری ئێمەیە تا پێکەوە بتوانین گوشارێکی گەورە لەسەر ئەم دەسەلاتە بێباکە دروست بکەین و ناچاربکرێت بەوەی کە وەڵام بە ماف وداخوازییەکانی ئەو خەڵکە بداتەوە !

ئەگەرچی ئەمە لەسەرەتای دەست بەکاربوونمانەوە لە هەوڵی فراوانکردنەوەی ئەم تۆڕەدا بووین، بەلام لەئێستادا مەترسییەکانی تائەستەی ئەم ڤایرۆسەو کاریگەرییەکانی لە ئایندەیەکی نزیکدا چ لە کوردستان وناوچەکەدا، چ لەئاست نیودەوڵەتیدا بەداخەوە دەبێتە مایەی بێکاری و هەژاری و ناعەدالەتییەکی چەند بەرامبەر کە تائەستە زیاتر لە 200 ملیۆن خەڵکی بێکارکردووە لە جیهاندا. بۆیە دەبێت پێشوەخت لە ئەنجام و کاریگەرییەکانی ئەم بارەدۆخە مەترسیدارە حاڵی بین کە چۆن ئەم دەسەڵاتە تەواوی ئەو قەیرانە سیاسی وئیداری وئابووری یە، وەک پیشەی ڕابردویان دەشکێنێتەوە بەسەر خەلکی ستەمدیدەو کرێکارو زەحمەتکێشی ئەم وولاتەدا !

بۆیە لە دۆخێکی بەم شێوەدا نەک تەنیا بە تەنگ پێهەڵچنین بەم دەسەڵاتە، بەڵکو بە خۆئامادەکردن و دوورکەوتنەوە لە هەموو کارەساتەکانیتری بەردەممان، بۆ گەورەتر کردنەوەی بازنەی ناڕەزایەتییەکانی خەڵکی کوردستان و دەبارزبوون لە تونێلی پڕ ترازیدیای ئەو ئایندە ناڕوون و مەترسیدارەی کە هەڕەشە لە هەموو کۆمەڵگا دەکات. پێویستە لەهەوڵی فراوان کردنەوەی ئەم تۆڕانەدابین لە هەموو شارو شارۆچکەکانی کوردستان و هەندەران. بۆیە ڕوومان لەهەر ئینسانێکی ئازادیخوازە کەهەوڵی فراوانکردنەوەی لەم تۆڕی هاوکاریە کۆمەلایەتییەدا هاوکارو هاورسەنگەرمان بێت. هاوکات جێگەی خۆیەتی کە دەزگاکانی ڕاگەیاندن تا ئەوشوێنەی کە بلندگۆی بانگەشە کردنی ئەم حیزب و حکومەتە نین گرنگی بدەن بەکارو چالاکیەکانی ئەم تۆڕەو خەڵکی کوردستان لە هەنگاوەکانی دواتری ئاگاداربکەنەوە!

بۆ زانیاری زیاتر دەتوانن پەیوەندی بکەن بەم ژمارە تەلفون و ئیمەیلەوە 005358440464905 bahaomar94@yahoo.com

ووتەبیژی تۆڕی هاوکاری کۆمەلایەتی، بەهادین حاجی بەکرد دارتاش، ناسراو بە (ڕێبوار عارف)!

06.05.2020

یەحیا حەسەن: ئەو گەنجەی لەسەروکاری کوشتنی باوکەکاندا، باوکەکان کوشتییان... بەکر ئەحمەد

بیست لیتر تاریکی و منداڵیم بە دیوارەکەدا دەڕێژم

دەستێک هینی چاخی بەردین، قۆرئانێکی حەجمی گیرفان

دەکرا من تۆم خۆشویستبا

ئەگەر من باوکی تۆ بوایەم، نەوەک کوڕت.

٢٩ ی ئەپریل، شاعیری لاوی دانیمارک کە نەوەی ئەو کۆچبەرە فەلەستینیانە بوو کە وەک پەنابەرانی بێ دەوڵەت لە دەستگاکانی ئەوروپادا تۆمارکراون، لە ماڵەکەی خۆیدا بە مردووی دۆزرایەوە. تا ئێستاش وەک مەرگێکی ئاسایی ناوبراوە و هیچ هۆکارێکی دیکەی لە پشتەوە نەبووە. ئەو تەنها فریاکەوت ٢٤ ساڵ بژی و دوو بەرهەمی شیعری جوان لە دوایی خۆیەوە بەجێبێڵێ.

مەرگی یەحیا بۆ یەکێک هەواڵە گەورە کولتوریەکانی ئەوروپا لەقەلەم دەدرێت. لاوێک لە تەمەنی ١٨ ساڵیدا بە کۆمەلە شیعری" یەحیا حەسەن" وەک بەهێزترین دیاردەی شیعری لە دووهەزارەکانی دانیمارکدا ناودەردەکات و شیعرەکانی وەردەگێردرێتە سەر کەمەڵێک زمانی جیهانی.

لە پاش شەش ساڵ بەشی دووەمی شیعرەکانی بە ناونیشانی “یەحیا حەسەن ٢” چاپدەکات و چەند مانگێک لە دوای ئەوەوە دمرێت.

شیعرەکانی یەحیا هەتا بڵێی تووڕەن. ڕوون و بێ پەردەن. دژی ئیسلام و باوک و کۆمەلگای دانیمارکن. لە بەرپرسەکانی سوشیالەوە، بۆ دەستگاکانی پۆلیس و ئەنستیتیتەکانی کە سەروکاریان لەگەڵ ئەو منداڵانەدایە کە تووشی گرفتەکانی مەوادی بەهۆشکەر و تاوان بوون، باوک و خزم و مەلای مزگەوت، هەر هەموویان ئەم نیگا توورەیەی یەحیایان بەردەکەوە.

لە هەمووی سەرنجراکیشتر، نیشاندانی ژیانی کۆچبەرانی موسولمانە وئەو بەریەککەوتنە کولتوریانەی نەوەکانیان دووچاری دەبنەوە.

ڕەخنەگرانی ئەوروپا لە دابەشکردنی یەحیادا بەسەر بەرەی چەپ یاخود راستدا سەرە گیژەیەکی گەورە دەیانگرێت.

ئاخر یەحیا حەسەن بەشێک لەو چیرۆکانە دەگێڕێتەوە کە راست و راسیزمی ئەوروپا چەندین ساڵە لەبەرانبەر پەنابەراندا دەیڵێنەوە. چەپی ئەوروپا لە یەحیادا ئەو هاوارە دەبیستێ کە لە گیتۆکانەوە دێتە دەر. ئەو خۆی لە چاوپێکەوتنێکی تەلەفیزیۆنی سویدیدا، لە بەرانبەر ئەم ڕەخنانەدا دەڵێ: بۆ من هیچ گرنگ نییە کە ئەجێنداکە لە لایەن چەپ یاخود راست، شەیتان یاخود خواوە دادەڕێژرێت، بۆ من پرسیارەکە دەربارەی شیعرە، دەربارەی ئەدەبە. من وای دەبینم کە ئەدەب و شیعر دەبێ لە پەیمانە جۆراجۆرەکانی دیکە ئازاد بن.

ڕۆژنامەی ئافتونبلادیتی سویدی دەنووسێ: یەحیا حەسەن چۆن دەخوێنرێتەوە، بەجۆرێک لە جۆرەکان خوێندنەوەی یەکێك لە پرسیارە چارەنووسسازەکانی ئەوروپایە”

بۆ من یەحیا حەسەن دەنگێکی بەهێزە بۆ ئازادی، ئەگەرچی پێشێلکەری ئەم ئازادییە باوک بێ، یان دەنگی بەندەگەی مزگەوتێک یاخود کولتور و ستراکتەرێکی راسیستی بێت.

ئەو وەک گەنجێکی هەژدە ساڵە، شیعر دەباتەوە ئەو شوێنەی کە دەبێ لەوێ بێ. بۆ بە رتووش و زۆر لەخۆکرنی شاعیرانە و وێنەی شیعری. ئەو بۆ درکاندنی راستییەکان لە دەرئەنجامی ڕاستییەکانی یەک زۆررە سڵ ناکاتەوە.

ئاخر یەحیا حەسەن و شیعرەکانی یەک بوون. ئەو گەنجێک بووە کە چەندین جار لەسەر دزی و سەیارە فراندن و حەشیشە کێشین و فرۆشتن لە زینداندا دیلکرابوو. بەڵام لەپاڵ وەسفکردنی چەنەتی وەدووکەوتنی سەیارەکانی پۆلیس بەدوای ئەودا، بەموبالاتی خێزان و دەسەڵات و دامودەستگاکانی کۆمەڵگا لەبەرانبەر ژیانی گەنجێکدا، هەر هەموو ئەم هۆکارانە بۆ رووخساری بەدەمامکی خۆیانەوە، لە شیعرەکانی یەحیا حەسەندا، بە ڕووتی نیشاندەدرێن. ئەم چەند شیعرەی خوارەوە لە کتێبی یەکەمی یەحیا حەسەندا و لە وەرگێرانە سویدییەکەیەوە کراونەتە کوردی.

Yahya Hassan, Nordstedt, 2017

منداڵی

پێنج منداڵ لە ڕیزێکدا و باوکیش بە گۆپاڵێکەوە

هەمووان پێکەوە دەگرین و گۆمێک لە میز

دەستی چەپ یاخود راستمان بۆ پێش خۆمان درێژدەکەین

ئای لەو دەنگەی کاتێک زرمە لە یەکێک هەڵدەسێ

خوشکێك کاتێک لەسەر قاچی چەپی بازدەداتە سەر قاچی ڕاست

میز جۆگەیە و بە قاچیدا دەڕژێتەخوار

یەکەم جار دەستی ڕاستی، دوای کەمێ تر، دەستی چەپی

گەر دواش کەوێ، بەرجێیەکی دیکەی دەکەوێ

زرمەیەک و هاوارێک و ژمارەیەک، سی، چل، پەنجا

دوا لێدانیش، شەقێک لە قن کاتێک ژوورەکە جێدێلرێ

دەستدەنێتە سەر شانی گچکەکەمان، قیافەی رێکدەخاتەوە و

بەرجنێو و شەقی دەدا

من چاوشۆر وچاوەڕوانی نۆرەی خۆمم

لە حەسرەتتدا، دایکم قاپەکان دەشکێنێ

لەولاشەوە، ئەلجەزیرە هەواڵەکانی پەخشدەکا

بلدۆزەرێک بە گرمەگرم

دەست وقاچی ژیان تاڵکەر

کەرتی غەززە لەناو تیشکا

ئاڵاکانن دەسووتێنرێن

گەر تاکە زایۆنیستێک بوونی ئێمە قبووڵنەکا

گەر بەڕاستی ئێمە هەبین

کاتێک بە دوای کەمێک هەوا و مانایەکدا هەناسەبڕکێ گرتووینی

لە قوتابخانە بۆمان نییە بە عەرەبی قسان بکەین

لە ماڵیشەوە بۆمان نیی□ بە دانیمارکی بپ□یقین

بۆکسێک و هاوارێک و ژمارەیەک

گوورچیلەکە

گشت پێکەوە، بۆ خالێکم لە دوبەی، پارەی گوورجیلەیەکمان پاشەکەوتکرد

بۆ باپیرەییشم لە لوبنان، بۆ نەشتەرگەریەکەی دلی

بۆ دەردی ئەوانی دیکە، پارەمان خڕدەکردەوە

لەژێر فەرشدا پارەکانمان دەشاردەوە

دەمانگۆرییەوە بۆ دۆلار و پێکەوە دۆعاماندەکرد

خۆشەویستی

ئەوکاتەی من لە زیندان بووم، باوکم منداڵێکی دیکەی بوو

من نازانم ناوی چییە

بیرم نایە کوڕ بوو یان کچ

مەرەخەسییەک ، سەردانی مالی باوکم کرد

کە من هاتم، مندالەکان دلیان خۆش بوو، دەیانویست یاریم لەگەڵ کەن

باوەژنەکەم وتی: نا بێ پەنجەم بەر پەنجەی کەسیان بکەوێ

گەورەکەیان، بە سکەخشێ دەهات بۆ لام

زل□□ی□کی تووندی لێدا

منداڵەکە بە دەم گریانەوە وتی: ئاخر دایە تۆم خۆش دەوێ

زل□□ی□کی کەی پیاکیشا،

بەلام من نا، دایکی وتی.

دوانزە ساڵ

کاتێک برا بچکۆلەکەم سەرجەگاکەی خۆی تەڕدەکرد

بە بێکس خۆ بەردەکراوە.

شەوێک براکەم رایوەشاندم: کاکە هەستە، میزم بەخۆمدا کردووە

بەیە گرفتی وی بوو بە هی من.

بەدزییەوە خۆمگەیاندە توالێت و دەسری تەڕم پەیدا کرد و

لەشیم سڕی

دۆشەکە ئاوندزەکەم پاککردەوە و

جلەکانیم کردە کیسە و لە ژێر تەختەکەی شاردمەوە

لەفەکەیشم هەرشەو گۆڕی

بە بەیانی، لەفەکەیشم تووردایە ناو عەلاگەکە و

لە پەنجەرەی قاتی یەکی ماڵەمانەوە، هەڵمدایە خوار.

دانم شت و نانێکی عەرەبیم خوارد

عەلاگەکەم لەلای دایکم، لە شوقەی ژمارە ٣٦جیهێشت

گەرچی باوکم پییوتبووم

ئەم کەوتە ماڵەی دایکم، قەپەزم شین و مەردەکا.

لە دوای مەکتەب، عەلاگەکەم هێنایەوە

بۆنی میزی لێنەدەهات

باوکم هیشتا لەسەرکاربوو

لە ژووری میوان دانیشتم وجگەرەیەکم داگیرساند

لە دوورەوە، سەیری دیوارەکەم دەکرد.

ماڵبەین

لەسەر ٣٠٠ لێدەخوێین

لە سەیارەیەکی چەتالکراوی دزراوی بێ ئیستۆپدا

دەستکیش لە گیرفانەکانی دواوە دادگایکردنەکانی ئایندەن

من لەسەر جادەکەوە چاوچاوێنمە

پەنجەرەی سەر حەوشەکە دەشکێنی و

هەڵدەگەرێ و دەرگاکەی ماڵ دەکاتەوە

بۆنی عەترەکەت هێشتا دێت

پەنجەرەکان تاریکدەکەم

“ئای ماک”ەکە لە رارەوەکەدا دادەنێم

ئامۆزاکەم کەلوپەلەکان هەڵدەگرێ و دەیانبات بۆ ناو سەیارەکە

ئەو بە دراوسێکان دەلێ: یارمەتی هاورێیەک دەدەین

بە نیازی گواستنەوەی ماڵە.

دواتر ت□ق□ی و بڵندگۆکان، ئەمپریفایەر وقەوان و

لاپ تۆپ وئایپاد و گیتارەکان

باران بەلێزمە لە جامی بەردەمی سایەق دەدا

فلچەکان هیچیان ئیش ناکەن

من نازانم، لە کوێێ شاردراین

چەند رەقەمی سەیارەی دی دەدزین و رەقەمە کۆنەکە دەگۆڕین

لە بانزینخانە فولی دەکەین و دوو هۆڕنیان بۆ لێدەدەین

قاچ لە بانزینەکە توونددەکات

من پیی دەڵێم بە هێواشی بەلای چەپدا

ئامۆزاکەم وەک شێت سەیارە لێدەخورێ

وەک ئەوەی گەواهینامەی لێخوڕینی رەسمی پێ بێ.

وەک ئەوەی شتەکانی ناو سەیارە، کەل و پەلی گواستنەوەی ماڵ بێ

ئێستاش لە ناو خەتی لێخوڕینی پاسەکاندا گیرمانکردووە

من بە سەریا دەقیژێنم: گەمژە، پێم ناڵێی چی دەکەی؟

کورسی سایەق تا دەتوانم دەبەمە دوا، بەگ دادەنێم

هەر بە پێوە ، قاچ لەسەر بەنزین توونددەکەم

سەیارە باڵی لێدەردێ.

بەکر ئەحمەد

202020503

هەنگاوێک بۆ کرۆکی شانۆی سەکۆ زاهیر عەبەڕەش

ئۆگستۆبواڵ لە زانکۆی کۆڵۆمبیا لە نیۆرک، لەوێ بەستانسڵا ڤسکی و برێخت ئاشنا دەبێت. کاتێک لە ساڵی 1955 دەگڕێتەوە بۆ بەرازیل. پاشان گروپی شانۆی ئەرێنە دادەمەزرێنێت شانۆی گۆرەپان دادەمەزرێنێت، دوو شانۆیی نمایش دەکات یەکەمیان (ئەسپ و پیرۆز) دوومیان شانۆیی (ماڵی ئەوبەرشەقامەکە). دوای هەموو نمایشێکی لەگەڵ خەڵک کۆ دەبۆوە و گفتۆگۆی لەگەڵ خەڵکەکەدا دەکرد.
بەحوکمی ئەوەی بواڵ کەسێکی چالاکوان و ئەکتیف بووە لە بواری ڕامیاری و مافەکانی مرۆڤدا، هەمیشە پرسەکانی خەڵک لە پێشینەی کارەکانیدابووە و کارکردنەکانی ئاراستەبووە بۆ خەڵکە ئاساییەکەی بەرازیل. سەرەتای کارکردنی شانۆی ئەرێنە لە سەر شەقامەکاندا بووە، شانۆی سەر شەقامیان پێشکەش کردووە. چۆنێتی نمایشکردنی ئەم جۆرە میتۆدە لە سەرەتادا ئەوەبوو، کە شانۆی ئەرێنە لە بەرازیل لە گۆڕەپان و شەقامەکان دیمەنێکی شانۆیان لە کێشەکانی خەڵکی ناو گۆڕەپانەکە دروست دەکرد، بە ئاراستەی ئەوەی کە (کریسێک) تەنگەژەیەک بخولقێنێ.

سەرەتای کارکردنی بواڵ ئەوەبوو کە تەنها پێشنیاری لە بینەران وەردەگرت و بۆ ئەوەی بینەر بەشداربێت، بەڵام پێشنیارو بۆچونەکانی بەهەند وەردەگرت. یەکەمجار تەنها بینەران پێسنیاریان دەکرد کە نمایشەکە چۆن بڕوات ئەکتەرەکانیش بەشێوەی پێشنیازی خەڵکەکە نمایشەکەیان پێشکەش دەکرد.، بەڵام جارێکیان ژنێک پێشنیار دەدات. بەڵام ئەکتەرەکان لە پێشنیارەکەی ناگەن، چەندجارێک پێشنیازەکەی خۆی دوبارەدەکاتەوە، تا لەدواجاردا ژنەکە تووڕە دەبێت خۆی هەڵدەسیتە سەر تەختەی شانۆکە. بواڵیش بەوە خۆش حاڵ دەبێت ڕێ لە ژنەکە ناگرێت کە بێتەسەر شانۆکە، ئەوە یەکەم جاربوو کە بینەرێک بێتە سەر شانۆکەو ئاراستەی روداوەکە بگۆڕێت بەو شێوەیەی خۆی ئارەزووی دەکات. ئەم رووداوەش دەبێتە گۆڕانکاریێک لە کارکردن و دیدی ئۆگستۆ بواڵدا. نمایشەکە دەگۆڕێت و دەبێت بە شتێکی تر. ئەوە سەرەتایەکی باش بووە بۆ بەشداریکردنی بینەران لە نمایشەکەدا.
لەوکاتەوە لەساڵی 1960 بەتەواوی فۆرمی شانۆکەی گۆڕی کە بینەر خۆی بەشدار بێت.
شانۆی سەکۆ، میتۆدێکی تەفاعولیە کە بینەر ئەو هەلەیان بۆ دەڕەخسێت کە کاردانەوەیان هەبێت، لە ڕەوشەکەدا بژین و ڕوونکردنەوەیان هەبێت، پەیوەندی بگرن لەگەڵ ئەو کێشەیەدا کە پێشکەش دەکرێت.
شانۆی سەکۆ ،گەمەی میتۆدێکی پەداگۆگیانەیە بۆ ئازادی و گۆڕانکاری. تێکستی شانۆی سەکۆ تێکستێکی زۆر کورتە، ئەو تێکستەش ڕەنگدانەوەی کێشەیەکی ڕاستەقینەیە، کە هەمیشە تێکستەکە بە ڕەوشێکی ناخۆش کۆتایی دێت. ئەم جۆرە کۆتاییە وا لە بینەر دەکات کە ڕۆڵی خۆیان بگێڕن لەو دۆخەدا کە دەخرێتە ڕوو. نمایشەکە بووەستێنن و ئەو چارەسەرەی کە خۆی بە باشی دەزانێت بیخاتە ڕوو.
شانۆی سەکۆ سەرەڕای ئەوەی نمایشێکی شانۆییە و تێکستێکی خۆی هەیە ، بەڵام لەگەڵیشیدا پرۆسێسی دروستکردنی بەرهەمێکی شانۆی و نووسینی تێکستێکی شانۆییە، کە ئەکتەرەکان و بینەران لێکۆڵینەوە لە ماکە کۆمەڵایەتییەکانی کێشەکە دەکەن، ڕووداوەکان هەمیشە لە ڕاستییەوە سەرچاوە دەگرێت، نەک لە وەهمەوە، ئەو سەرجەم گۆڕانکاری و پرۆسێسی دروستکردنی شانۆییە هیچی کەمتر نییە لە خودی نمایشەکە، پرۆسێسی دروست بوون لە خودی بەرهەمەکە گەورەترە، ئەوەش ئەوەیە کە چۆن ئەکتەرەکان و بینەران گەشتێک لە ئەزموونەکانی ژیانەوە بەرەو تیۆرییەکان لەبارەی ژیانەوە دەکەن. ئەوەش ناودەنرێت گەشتێکی فکری و هۆشمەندانە، ئەم گەشتە فکرییە تەواو گاریگەر و داینامۆی گۆڕانکارییە ناوەکییەکانە.
شانۆی سەکۆ شانۆیەکی پڕ هێزە، لەگەڵ پرس و بابەتە ئاڵۆزەکاندا

مامەڵە دەکات، بۆ نموونە بابەتەکانی وەک چەوساندنەوەی ژنان ئەو گرفتانەی کە لە شوێنی کارکردن دروست دەبن، ئیزعاجکردن یان چەن پەیوەندی بگرین و ناکۆکییەکان چارەسەر بکەین.
ئەم دیمەنە کورتەی شانەی سەکۆ چەند خولەکیە بۆ هەموو جۆر لە خەڵکەکە بۆ هەموو چینەکانی کۆمەڵگا نمایش دەکرێت. لە نمایشەکەدا کاتێک ئەکتەرەکان دەگەنە خاڵ و ترۆپکی کێشەکە نمایشەکە تەواو دەبێت. پاشان بە هاوکاری جۆکەرێک، واتە ئەکتەرێکی تر کە میانگیری دەکات لە نێوان ئەکتەرەکان و بینەراندا. پاشان داوای هاوکاری لە بینەر دەکرێت، کە پێشنیاری خۆیان دەربڕن بۆ ئەوەی هاوکاری ئەکتەرەکان بکرێت، لە چارەسەرکردنی ئەو کێشەیەدا کە لە نمایشەکەدا روودەدات. ئەمەش هەروەک پاولۆ فریرێ و ئەگستۆ بوال جەختیان لەسەر دەکردەوە، ئەوەی لە نەوانماندا گفت و گۆی لەسەر دەکرێت دەخ و واقعی ئێستایە، ئەمە نامۆ نین بۆ واقیع و واقعیش نامۆ نیە بە بەشداران، ئەو داکەوت و واقیعە لە ئەمە جیا نابینەوە، و ئەمەش لە واقیع دانابرێین، ئەمە نەک هەر لە ناو جیهاندا نازین، بەڵکو لەگەڵ جیهاندا دەژین. ئەمە کە دانیشتووین تەنها تەماشاکەر نین بەڵکو دروستکەرو بونیادنەرین. لەو دیدگایەوە ەا، ئەو بینەرەی کە بەشدار دەبێت دەتوانێت بە چەند جۆرێک، بەچەند پێشنیازێک چارەسەری ئەو کێشەیە بکات. هەم بە دیالۆگ، هەم وەک رووداو یان بە زمانی جەستە، بەدیدگایەکی رەخنەگرانەوە، هاوکاری لە دۆزینەوەی چارەسەری کێشەکان دەکات.
بەجاری دووەم ئەو نمایشە کورتە چەند خولەکیە دووبارە دەکرێتەوە. ئەمجارەیان واتە دووەم جاری پێشکەشکردنی نمایشەکە بینەران دەتوانن دیمەنەکە رابگرن و بووەستێنن لەوکاتەی کە بینەرێک هەست بکات ناتەواییەک هەیە، یان دیالۆژی ئەکتەرەکە شێوەیەکی تر بێت، یان هەر جولەیەک و رووداوێک کە بینەر هەست بکات نابێت بەو شیوەیە بێت، ئەو واقیعە دەبێت بگۆڕدرێت.
ئەو شێوەی کارکردنەی شانەی سەکۆ کە وەک ئەوەی ئەمرۆ هەیە، هەر بۆ هۆی بەشداریکردن و هاوکاری بینەرانەوە بووە. واتە بینەران و خەڵک خاوەنی پرس و کێشەکانن، هەر ئەوانیش فۆرمەکی تایبەتیان بە شانەی سەکۆ بەخشیوە. کرێکاران، کاسپکاران، فەرمانباران، جووتیاران، خوێندکاران، ژنان و هەمەکان، لەسپیسکەکان و نەرەمووکەکان خۆیان باس لە ژیان و چەوساندنەوەی خۆیان دەکەن. ئەوە شتێکە ڕەنگە ئەکتەرەکان هەرگیز رۆژێک لە رۆژان دووچاری ئەو گرفتە نەبووبن وەک ئەوەی کرێکاران و کاسپکاران…هتد تووشی هاتبن.
بواڵ شتێکی نوێ کەشف دەکات ئەوانەی کە خۆیان تووشی دووجاری چەوساندنەوە هاتوون هەڵدەستنە سەر شانەکەو رووداو بابەتەکان

دەگێڕن. بە تێکشکانی سنورەکانی نمایش و واقیع لەو حاڵەتەدا بینەر دەبێتە پاڵەوانی نمایش. ئەوەش بە گوێرەی بواڵ ئەمە تێپەڕاندنی سنورەکانە کە زۆر بەڕوونی دەتەقێتەوە.

نامەی ئەدەبی – نامەی (د. ئازاد حەمە شەریف) بۆ (سەباح

ڕەنجدەر)

برا و هاوڕێی رۆژانی جوانی و خۆشی و ناخۆشیم کاك (سەباح رەنجدەر): بابگەڕێینەوە بۆ سەرەتاکان.

دەمەوێ لەم نامەیەدا کەمێك باسی سەرەتای برادەرایەتیمانت بیر بهێنمەوە تاوەکو تیشکێك بخەمە سەر ئەو رۆژانەی خۆشەویستی و پاکی و دڵسۆزی و خۆنەویستی و خۆنەپەرستی لێ دەتکا، ئەو رۆژانەی برادەر بەقەد برا دڵسۆز بوو، بە پێچەوانەی رۆژانی ئەمڕۆ کەوا زۆربەی ئەوانەی خۆیان بە برادەر دەناسێنن، هیچ یەکێك لەو ئاکارانەی سەرەوەیان تێدا نەماوە، بۆیە منیش خۆم لەو جۆرە خەڵکانە دوورەپەرێز گرتووە و لەناو دنیای تەنیایی خۆمدا دەخولێمەوە، هەرگیز نامەوێت بە ڕەنگی ئەو رۆژگارە نەفرەتییەی ئەمڕۆ خۆم پیس بکەم. من هەمیشە بە یاد و یادەوەری رۆژانی گوڵڕەنگی شەستەکان و حەفتاکان و هەشتاکان و نەوەدەکان دەژیم، نایەڵم چڵەدووکەڵی هەناسەی ئەم رۆژگارە چەپەڵەی ئەمڕۆ تێیدا دەژین منیش بخنکێنن.

وا لەو نامەیەدا باسی ئەو برادەرایەتییە لە برا زیاترە پاك و راست و بێ فێوفێڵ و بێ بەرژەوەندییەی نێوان هەردووکمان دەکەم کەوا سەرەتاکەی دەگەڕێتەوە بۆ ناوەڕاستی هەشتاکانی سەدەی رابردوو. چاکم لە بیرە سەرەداوی ناسیاوی و برادەرایەتیمان بۆ نزیکەی سی و شەش ساڵ لەمەوبەر دەگەڕێتەوە و بە بۆنەی ئەوەی ئەو هەموو ماوە دوورودرێژە نە ساردییەك، نە ناکۆکییەك و نە هیچ دڵ ئێشانێك لە نێوانمان رووی نەداوە، بۆیە برادەرایەتییەکی وا دانسقە و دەگمەن و نایاب پێویستی بەوەیە بنووسرێتەوە و رێزی لێ بگیرێت و بە جوانی باسی بکرێت.

وەکو گوتم نزیکەی سی و شەش ساڵ لەمەوبەر، مانگی ئاداری ساڵی (1984) بوو تازە "قەلەڕەش" – شیعرە ناودارەکەی (ئێدگار ئاڵان پۆ)م لە ژمارە (2)ی گۆڤاری (ئاسۆس)دا بڵاوکردبۆوە. ئەوسا (کۆلیژی ئاداب – زانکۆی سەڵاحەدین) لە سەر کەندەکەی گەڕەکی (گۆکەند)ی هەولێر بوو، من سەردانی برادەرانی دەستەی گۆڤاری (ئاسۆس)م کردبوو، لە پێش دەرگای کۆلیژ لەگەڵ خاتوو (پەرێز سابیر)، ئەوسا دکتۆر نەبوو – خوێندکاری بەشی کوردی بوو، خوشکی هاوڕێی دێرینم (شاکر سابیر) بوو – قسەمان لەبارەی ئەدەب و رۆشنبیری دەکرد.

گەنجێکی کۆك و تازە سمێڵ دەرکردوو، قسەنەرم و خۆش گوفتار هاتە پێش و لەگەڵا (پەرێز خان) لەبارەی گۆڤاری (ئاسۆس) و وەرگێڕانی شیعرەکەی (ئێدگار ئاڵان پۆ) قسەی کرد. (پەرێز خان)یش گوتی ئەوە (ئازاد حەمە شەریف)ی وەرگێڕی شیعرەکەیە و چیت هەیە بۆ خۆت یەکسەر

لەگەڵ ئەوی باس بکە. لە قسەکانی ئەوسا وادیاربوو زۆر بە شیعرەکە و وەرگێڕانەکەی دڵبەند بوو، داوای دەکرد شیعری بەرزی لەو بابەتە وەربگێڕم تاوەکو خوێندەوارانی دیکە کەوا بە ئاسانی دەستیان بە شیعری جیهانی راناگات، بتوانن سوود لە ئەزموونی شیعری دنیا وەربگرن. ئەگەرچی کاك (سەباح رەنجدەر) بە تەمەن حەوت ساڵێك لە من گەنجتر بوو، بەڵام چونکە برادەرایەتیمان لەسەر بناغەی رۆشنبیری و ئەدەبی، نەك بەرژەوەندی و خۆپەرستی دامەزرابوو، بۆیە ئەو برادەرایەتییە رۆژ بەرۆژ بەتینتر دەبوو، گەشەی دەکرد. ئیتر لەوساوە تا ئێستا بۆ پسانەوە برادەرایەتییەکی پاك و دڵسۆز و راستگۆیانە لە نێوانمان هەیە.

هاوڕێیەتیمان هێشتا بەهێزتر بوو، وابزانم دووەم، یان سێیەم دیدەنمان بوو لە کۆڕێکی ساڵی 1984ی کاك "عەبدوڵڵا عەباس" کەوا لەبارەی "رۆڵی رۆژنامەگەری لە پێشخستنی رۆشنبیریدا" یان بابەتێکی ئاوایی بوو لە هۆڵی "چاودێری زانستی" لە هەولێر یەکترمان بینییەوە. (سەباح رەنجدەریش وەك هەر کەسێکی دی) هاتبووە ئەو کۆڕە.

دوای کۆتایی هاتنی کۆڕەکە مامۆستا (محەمەد مەولوود مەم)ی چیرۆکنووسی گەورەی کوردم ناسی وەك لە نووسینێکم بەناوی "چۆن (مەم)م ناسی؟"دا بڵاوکردۆتەوە. هەر لەو دەمیشدا کاك (سەباح) لە پشت (مەم) راوەستا بوو، یەکسەر هەردووکیانم پێکتر ناساند. دوای ئەوە بە دەم رێگاوە بەرەو خوار بۆ لای (فلکەی زەعیم) بە پێ دەچووینە خوارەوە و لەوێ (مەم) گوتی: "دەباشە، ماڵی منیش لەم خوارەوەیە"

بەدەم رێگاوە باسی پرۆژە رۆشنبیرییەکانی خۆم و خوێندنەوەم و ئەو وەرگێڕانانەی کردبوومن وەك "مردنی دڵوەرەیەك"و "کافکا" و تاد....، کە هێشتا چاپ نەکرابوون، بۆ "مەم"م گێڕانەوە. ئەویش باسی رۆمانی (رێگا) و (پایزە خەون)ی، بۆمان کرد کەوا هێشتا دەستنووس بوون، دیاربوو ئەو حەزی دەکرد زیاتر ئاشنای یەك بین، بۆیە کاتێ گەیشتینە لای (فلکەی زەعیم) گوتی: "دەبا بچینە ماڵەوە و قاوەیەك بخۆینەوە". ئێمەش پێمان خۆش بوو پیاوێکی وا گەورە بانگێشتمان بکاتە ماڵی خۆی و ئیتر لەناو باخچەی ماڵەکەی دانیشتین و ئینجا لەجیاتی قاوە، ماستاوی مەڕی پێداین.

دواتر من ژنم هێنا و خەریکی ژیانی خێزانیی خۆم بووم، ماوەی نزیکەی شەش مانگێك ئاگام لە نووسین و نووسەران بڕا و تا رۆژێ لە رێکەوتی 28/10/1985 لە دیداری (یەکەم زنجیرە لێکۆڵینەوەی شانۆ و ئەدەبی شانۆیی) کەوا لە هۆڵی (نەقابەی کرێکاران)ی شاری هەولێر سازکرابوو، بە توێژینەوەیەك لەبارەی (مردنی دڵوەرەیەك) بەشدار

بووم. ئێوارەکەی ئەو ڕۆژە راستەوخۆ لەلایەن خودی (بەڕێوەبەری ئەمنی بەلدەی هەولێر)ەوە لەناو هۆڵی دیدارەکە دەستگیرکرام و لە ڕێکەوتی 16/4/1986 بە لێبووردنێکی مەرجدار ئازادکرام، بەڵام چ جۆرە لێبووردنێك؟ لێبووردنێك کەوا ڕێك مانای مەرگ بوو، بەو مەرجە ئازادکراین بچینە ناو کێڵگە بە مین داچێنراوەکانی (فاو) کەوا تازە لەلایەن ئێرانەوە گیرابوو، بچین جەنگ لەگەڵ مین و دێوەزمەی مەرگ بکەین. هەرچۆنێك بێت، بە هەزار قوڕبەسەری و دەردەسەری خۆم گەیاندەوە کوردستان.

دوای راکردنم بۆ جارێکی دیکە لە سەربازی و هاتنەوەم بۆ هەولێر، بە پەنادزە و لێرە و لەوێ پەیوەندیم لەگەڵ نووسەران دەستی پێ کردەوە. ئەوە بوو لە ڕێگای کاك (ئیسماعیل بەرزنجی)یەوە زانیم مامۆستا (مەم) نەخۆشە و (مەم)یش هەواڵی هاتنەوە (هەولێر)ی منی پێگەیشتبوو، بەڵام چونکە نەخۆش بوو لە ڕێگای کاك (ئیسماعیل بەرزنجی)یەوە هەواڵی ناردبوو کەوا پێی خۆشە سەردانی بکەم. دیسان چوومەوە ماڵی (مەم) و سەردانم کرد و ئەوسا باسی (کاروان و سەگوەڕ)ی خۆی کرد و پاشتریش زۆر باسی ئەدەب و چیرۆك و کورد و نووسەرانمان کرد. دواتر کاك (سەباح رەنجدەر)یش پەیوەندی پێوە کردمەوە و هەفتانە، یان من سەردانی ئەوم دەکرد، یان ئەو سەردانی منی دەکرد.

ڕاستییەکەی لەسەرەتای هەشتاکاندا ڕۆژانی زۆر ناخۆشمان بە ڕێ کرد. ئەوسا (سەباح رەنجدەر) لە کۆڵانەکەی خۆیان، دوکانێکی بچووکی هەبوو، بە ڕەنجی شانی نانی خۆی و دایك و برا و خوشکی پەیدا دەکرد، چونکە کاتێك ئەوم ناسی، بەداخەوە باوکی کۆچی دوایی کردبوو. هاتوچۆی نێوانمان لە ترسی گیران و راوەدوونانی چەتەکانی (بەعس) هەر بە پێیان بوو. زۆرجاران کۆڵانە و کۆڵان بەناو گەڕەکی (سەیداوە)دا دەهاتینە بن قەڵات، یان چایخانەی (مەچکۆ) و جاروبار لەوێ یەکترمان دەبینی و کاتی بینینی پاشترمان دادەنا.

زۆرجاران کاك (سەباح) پیاوەتی ئێوە و بنەماڵەی ئێوەم لە بیرە کەوا دوای بەربوونم لە زیندانی (بەعس) و راکردنەوەم لە کێڵگە مینەکانی (فاو) و بڕیاری نەکردنی سەربازیم بۆ (بەعس)، بە حوکمی ئەوەی کاك (عەباس)ی خوالێخۆشبووی برات پۆلیس بوو، لە (بەشی جموجۆڵی پۆلیسی هەولێر) بوو، هەواڵت پێداوم کەوا کام گەڕەك لە هەولێر دەکەوێتە بەر شاڵاوی پشکنین. منیش چیم پێکراوە بە برادەرانی خۆمم گوتووە، لە پشکنینی گەڕەکەکان ئاگادارم کردوونەتەوە و بەوەش زۆرجار گیانی من و گیانی دەیان برادەر لە کەوتنە چنگ چەتەکانی (بەعس)و نۆکەرانی (بەعس) پاراستووە. تەنانەت جارێکیش چاکم لە بیرە برادەرێکم گیرابوو کاك (عەباس)ی برات لەبەر

خاتری من وای کرد رزگاری ببێت.

رۆژ لەدوای رۆژ برادەرایەتیمان بەهێز دەبوو، ئەوە بوو لە یەکێك لەو یەکتر بینینانەدا پێت گوتم کەوا شیعر دەنووسیت و دیوانە شیعرێکی دەستنووسیشت هەیە بەناوی (زێوان). دواتر ئەگەر هەڵە نەبووبم ساڵی 1987 بوو پێت گوتم کەوا لە (دەزگای سانسۆری کتێب) لە (بەغدا) سێ جار لەسەر یەك رەفز کراوەتەوە. منیش لەوبارەیەوە لە چاپخانەی (مەچکۆ) قسەم لەگەڵ خوالێخۆشبوو (مەحموود زامدار) کرد، ئەویش دوای چەند مانگێك بۆی لە (دەزگای سانسۆری کتێب) دەرهێنایت. باشە ئەوە دیوان دەرچوو، خۆ پارەی چاپکردن لە توانای گەنجێکی تازە پێگەیشتووی بێ مووچەی (هەولێر)دا نەبوو.

لەو سەرودەرەدابوو منیش وەرگێڕانی (وێنەی هونەرمەند لە تافی لاویدا)ی (جێمس جۆیس)م لە (دەزگای سانسۆری کتێب) دەرچوو بوو، لە بیرتە پێکەوە چووینە (ئەمینداریەتی رۆشنبیری و لاوان – ناوچەی ئۆتۆنۆمی) و لەوێ لای کاك (سەعید یەحیا خەتات) کتێبەکەی تۆم لەگەڵ وەرگێڕانەکەی خۆم پێشکەش ئەوێ کرد بۆ وەرگرتنی (پشتگیری چاپ) و دواتر چاکم لە بیرە کەوا پسپۆری هەڵسەنگاندنی دیوانە شیعری (زێوان) مامۆستای شاعیر (حەسیب قەرەداخی)ی خوالێخۆشبوو بوو.

دوای نیوەڕۆ بوو، وابزانم دەوروبەری کاژێر 2:15 بوو، بە پەنادزە سەرێکم لە (چاپخانەی مەچکۆ) دا، دوای سڵاوکردن کاك (تەحسین مەچکۆ)ی خاوەن چاپخانەکە پێی گوتم ئەو پیاوەی ئەوێ ناناسیت، منیش دیاربوو بە خزمەت مامۆستا (حەسیب قەرەداخی) نەگەیشتبووم، چوومە خزمەتی و کاك (تەحسین مەچکۆ) پێکی ناساندین. مامۆستا (حەسیب قەرەداخی) پیاوێکی جوانی قسەخۆش بوو، وابزانم ئەوسا لە کۆتایی پەنجاکانی تەمەنیدا بوو. دوای یەکترناسین لێی پرسیم: "(ئازا)ی کوڕم ئەناسیت؟"

منیش گوتم: "بەڵێ. فەرموو چیت پێویستە، لە خزمەتتام؟"

گوتی: "ئەوە کاژێرێك زیاترە لێرە دانیشتووم و ماڵی (ئازا)ی کوڕم پێ نازانم. ئەگەر تۆ دەزانی لە کوێیە، زەحمەت نەبێت بمگەیەنیتە ماڵەکەی."

منیش گوتم: "بەڵێ پێی دەزانم و (ئازا) برادەرمە. بە چاوان. فەرموو ."

ئەوسا ماڵی (ئازا) لە شوقەیەکی لای (شەقامی پزیشکان)ی لای (فلکەی شێخ مەحموود) بوو. بۆیە بە پێیان کەوتینە رێ. مامۆستا جانتایەکی دەستی پێ بوو، هەستم کرد بۆ ئەو گرانە، چونکە پێی گوتم ئەگەر دوورە بە تاکسی بچین، منیش جانتاکەم لێی وەرگرت و کەوتینە رێ و پێم گوت ماڵی کاك (ئازا) ئەوەندە دوور نییە و پێویست بە تاکسی ناکات. بەڵام راستییەکەی من راکردووی سەربازی بووم، نەدەوێرام

سواری تاکسی بم، بۆیە هەموودەم بۆ من بە پێیان باشتر بوو.
لە رێگا مامۆستا لێی پرسیم: "(سەباح رەنجدەر) دەناسیت؟"
گوتم: "بەڵێ. برادەریشمە. بەڵام بۆ دەپرسیت؟"
گوتی: "شیعرەکانی زۆر ئاڵۆزن و ئەو برادەرە زۆر لە رێرەوی شیعری کوردی لایداوە."
منیش گوتم: "(سەباح رەنجدەر) گەنجێکی تازە هەڵچووە، خۆ ناکرێت نەوەی نوێ وەکو نەوەی کۆن بنووسێت. ئەگینا هەموو شتەکان بێتام دەبن و دەبنە دووبارە. با هەرکەسە و شێوازی خۆی هەبێت."
دیاربوو مامۆستا (حەسیب قەرەداخی) پسپۆری هەڵسەنگاندنی شیعرەکانی (سەباح رەنجدەر) بوو، دەیەویست لە نزیکەوە زانیاری لەبارەی خاوەنی ئەو دیوانە بزانێت، بۆیە دوای گەیاندنی مامۆستا بە ماڵی کاك (ئازا)ی کوڕی بە مامۆستام گوت: "حەز دەکەیت لە نزیکەوە خاوەنی دیوانی (زێوان) بناسیت؟"
مامۆستا (حەسیب قەرەداخی) گوتی: "بۆ نا؟"
گوتم: "دوای دوو کاژێری دیکە لەگەڵ کاك (سەباح رەنجدەر) دێینەوە خزمەتت."
وابزانم ئەو دەمەی خواحافیزیم لە مامۆستا کرد، کاتەکە نزیکەی ببووە (3:00)ی دوای نیوەڕۆ. هەڵکوت بە پێیان لە (شەقامی پزیشکان)ەوە بە کەمتر لە کاژێرێك، خۆم لەناو گەڕەکی (بەلاشاوە)، لە دوکانەکەی کاك (سەباح رەنجدەر) دیتەوە. لەوێشەوە هەڵتەك هەڵتەك لەگەڵ کاك (سەباح رەنجدەر) بە پێیان کەوتینە ڕێ تا گەیشتینەوە ماڵەکەی کاك (ئازا) و لای مامۆستا (حەسیب قەرەداخی) بەڕێز.
هەر دوای دەرگا کردنەوە گوتم: "مامۆستا، فەرموو ئەوەش کاك (سەباح رەنجدەر)؟"
دوای یەکترناسینی کاك (سەباح رەنجدەر) و شاعیری گەورەی کورد مامۆستا (حەسیب قەرەداخی)، من لە هاوکێشەی شیعربوون و شیعرنەبوون هاتمەدەرەوە، ئەوەم بۆ هەردوو برای شاعیر بەجێ هێشت و هەردووکیان بۆ ماوەی پتر لە کاژێرێك لە ماڵەکەی (ئازا) کەوتنە گفتوگۆ. قسەکان زۆر بوون و تەواو نەدەبوون، ئەوە بوو بڕیاریان دا بچنە (یانەی فەرمانبەران) و ئێوارەکەی ئەو رۆژە لەوێوە سەرلەنوێ باسی شیعر و ناشیعر، باسی چۆنیەتی بەکارهێنانی زمان لە شیعردا، باسی بابەتی ناوەرۆکی شیعر، باسی وێنەی شیعری سادە و ئاڵۆز و چەندان بابەتی دیکە بکەن.
من تا بەردەرگای (یانەی فەرمانبەران) لەگەڵیان چووم، بەڵام چونکە راکردووی سەربازی بووم و زۆریش نەبوو لە چنگ زیندان رزگار ببووم، بۆیە دەترسام نەوەك یەکێك لەوێ بمبینێ و وەکو جاری جاران زمانم

لێ بدرێت و بکەومە داوەوە، بۆیە داوای لێبووردنم لە هەردووکیان خواست و بە پێ بەرەو ماڵ چوومەوە. ئیتر ئەو ئێوارەیە چۆن کاك (سەباح رەنجدەر) و مامۆستا (حەسیب قەرەداخی) گەیشتبوونە لێك تێگەیشتن کەوا دیوانی (زێوان) شایەنی پەسەندکردن و چاپکردنە، ئەوا من نایزانم، بەڵام دڵنیام ئێوارەکەی زۆر قسەیان لەبارەی دنیای پاکی شیعر کردووە، چونکە مامۆستا (حەسیب قەرەداخی) پیاوێکی خوێندەوار و ڕۆشنبیر و شیعرناس بوو. قسەکانی بەڕێ و جێ و دیالیکتیکیانە و سەلمێنەر بوون. بەداخەوە، من هەر ئەو جارە بە خزمەتی ئەو زاتە گەیشتووم، لەو ماوە کورتەدا زانیم (حەسیب قەرەداخی) کەسێکە بە زەمینەیەکی گەورەی زانیارییەوە لەناو گۆڕەپانی ئەدەبی کوردییە.

دوای پەسندکردنی دیوانی (زێوان) بڕیاری لە چاپدانی دیوانەکە درا لەسەر بودجەی (ئەمیندارێتی ڕۆشنبیری و لاوان -ناوچەی ئۆتۆنۆمی)، دەبوایە کتێبەکە بۆ چاپکردن بۆ شاری (سلێمانی) یان بۆ (بەغدا)، بنێردرێت، چونکە ئەوسا توانای چاپکردنی کتێب لە شاری (هەولێر) زۆر کەم و سنووردار بوو. کاك (سەباح رەنجدەر) نەیدەزانی چی بکات، بەڵام چونکە من پێشتر لە (بەغدا) خوێندبووم و ژیابووم، خەڵکیشم زۆرتر دەناسی و کتێبی (مردنی دێوەرەیەك)یشم پێشتر چاپ کرد بوو، بۆیە پێم گوت: "ئەوەش ئاسانە و ئەگەر پێتخۆش بێت من (وێنەی هونەرمەند)م بە کاك (نازم دڵبەند) داوە تا سەرپەرشتی چاپکردنیم بۆ بکات، هی تۆش هەر بەودا دەنێرین چاپ بکرێت؟"

سەرەنجام، ئەوە بوو کتێبی (زێوان) درا کاك (نازم دڵبەند) و ئەویش سەرپەرشتی کتێبەکەی کرد و لە ساڵی (1988)دا بە چاپ گەیشت. لێرە بۆیە ئەو شتانەم باسکرد چونکە هەستم کرد لەو بابەتەی بە ناونیشانی "لە ئاهەنگی بیست ساڵەی زیڕاندا" کەوا وەکو پێشەکی بۆ بڵاوکردنەوە ئەلیکترۆنیە (PDF)ەکەدا لە حوزەیرانی (2008)دا لە سایتی (دەنگەکان)دا بڵاوکراوەتەوە، دواتر گوازراوەتەوە سەر سایتی (کوردپیدیا)، ئەو بەشە زانیارییانەی سەرەوە لەبیرکراون، ئەگینا دەزانم ئەوە چەند راستگۆ و دڵسۆز و بەئەمەکن، هەرگیز چاکەی کەس لە بیر ناکەن. ئەگەر بمەوێت چەندان بیرەوەری دیکەی رۆژانی خۆش و ناخۆش لە نێوانمان هەن دەکرێ باسیان بکەم، بەڵام چونکە ئەوانە پەیوەندیان بە هەندێك لایەنی رۆشنبیری و کەسایەتی رۆشنبیری میللەتەکەمانەوە هەبوو، ئەوانیش رۆڵی جوان و چاکیان بینیوە لە یارمەتیدانی گەنجێکی تازەهەڵچوودا، بۆیە زیاتر تیشکم خستەسەر ئەوانە. ئەوانی دیکە با بۆ کاتێکی دیکە و بۆنەی دیکە بمێنن. هەر بەرز و سەرفراز بێت برایەتی و برادەرایەتیمان، بە هیوام زۆر لەوە بەرەو پێشتر بچیت و هەر سەرکەوتوو بن.

د. ئازاد حەمە شەریف
1/1/2020 هەولێر

ترافیکەکانی ژیان دڵی ژنێک ڕاناگرن ... چنوور نامیق

تاقەتم چوو لەێم سروشتە بێئاگایە

ڕۆژێك ئەبم بەڕابوردوو

ئاوڕ لەکەس نادەمەوە

نە لە دوودڵیی نیشتیمان

نە لەنوێژی پەپولەیەکی تازەفام

نەلە درودی ئێوارەیەکی ڕەنگپەڕیو

نە لەهەواڵی سواوی تیڤییەکان

دەمەو کۆچە

نەشەقام بیری من ئەکا و

نەدڵی بەتاڵی پیاوێك داگیر ئەکە م

هەر ئەڕۆم و

ئاوڕ لە زامی نیشتیمان نادەمەوە

نە لە ئاگرە سەرشێتەکەی شاری دڵم

نە لە پارکەکانی شار و

نە لە منارەی شکاو و

نه له قهڵا تاقانه‌كه‌م

لێره په‌نایه‌ك شكنابه‌م

بیر له دوا دێری شیعرێكی قژ ئالۆزم بكه‌مه‌وه

هیچ چیرۆكێك بۆلای ئێوه‌م نا باته‌وه

ئیتر له‌كه‌س توڕه نابم

نه رۆشنبیری كۆیله‌ی حه‌ز

نه سه‌ماكه‌ری دڵپاك و

نه سۆزانییه راستگۆكانی ئه‌م سه‌رده‌مه رامناگرن

ئیتر ئه‌بم بهڕابوردوو

بیری شه‌قامی شار ناكه‌م

ئاوڕ له ئاده‌مه‌كانی وڵات ناده‌مه‌وه

نه له نوسه‌ره بێبابه‌ته‌كان

نه له هاوڕێ بێڕێگه‌كان

نه له درۆزنه دڵسۆزه‌كان

نه له به‌قاڵه گۆرانیبێژه‌كان

نه له هونه‌ره سواوه‌كان

نه له‌تۆ

نه له‌گوڕگوڕ

نه له‌و.....

كاتێ ئه‌بم بهڕابوردوو

ده‌بمه تارمایی ماڵه‌كه‌م

ده‌بمه خانمه پاڵه‌وانی

ئەو ڕۆمانانەی ژیانێك دڵدارم بوون و نەمتوانی شەوێك لە پاڵیان بخەوم

ئیتر ئەو داگیرکەرە نیم

دڵی پیاوێك بکەمە شار

ئیتر دەستە ساردەکانم

بە پەنجەرەی ژیانەوە جێناهێڵم

ئیتر فنجانی شکاوی کاتی زیزبوونی عاشقان

تامی لێوەکانم ناکات

ئیتر و ئیتر و ئیتر

نەشەقام بیری من ئەکا و

نەدڵی بەتاڵی پیاوێك داگیر ئەکەم

.1-4-2020

ڕۆڵی باشووری کوردستان لە ڕاپەڕینی شێخ عوبەیدوڵڵای نەهریدا -11- ..ڕەسوڵ بێسکێنی

بەشی یانزهەم

تێکچوون و ئاڵۆزبوونی بارودۆخ لە سەرانی ڕاپەڕینەکە

بەپێی ئەو زانیارییانەی لە نامەکانی حەسەن عەلی خاندا تۆمار کراون، دوای کۆبوونەوەی لەگەڵ سەرۆك هۆزەکان و گەڕانەوەی ئەحمەد بەگی یاوەر بۆ ئەستەمبوڵ، پەیمان و بەڵێنەکانی سوڵتان لە ڕێگای ئەحمەد بەگ هیچ کاریگەری بۆ سەرانی ڕاپەڕینەکە و شێخ عوبەیدوڵڵا

نەبووە و تەنیا بۆ هێورکردنەوەیان بووە، تاکو دەداویان بخەن و باشتر بتوانن لەڕاپەڕینەکە بدەن، چونکە هەر دوای کۆبوونەوەکەی ئەحمەد بەگ بارودۆخەکە گۆڕانی بەسەردا هاتووە، یا هیچ نەبێت لە باشووری کوردستان، کە ئەو کاتە هێمن ترین شوێنی ڕاپەڕینەکە بووە، دەوڵەتی عوسمانی کەوتۆتە هەڕەشە و ترساندنی سەرانی ڕاپەڕینەکە، ئیتر شێخ عەبدولقادر گەڕاوەتەوە نەهری و هەمزاغاش بە ئاگاییەوە مامەڵەی لەگەڵ بارودۆخەکە کردووە، هەموو ئەمانە لە نامەیەکدا حەسەن عەلی خانی گەڕووسی بۆ: عەلائولدەولە: ئەمیرنیزام (بۆ تەورێز)ی ناردووە، دەنووسێت:

“نامەی ژمارە: 95

لاپەڕە: 283

مێژوو: 11ی جەمادی یەکەمی 1298 کۆچی (11- 4- 1881ز)

بۆ: عەلائولدەولە: ئەمیرنیزام (بۆ تەورێز)

بەفیداتان بم

بەپێی بروسکە و تەلگرافنامە بەڕێکراوەکانی لەمەڕ بەڵێن و دڵنیاکردنەوەکانی دەوڵەتی عوسمانی، بۆ نەهێشتنی ئاژاوە و هێورکردنەوەی خراپەکاری “شێخ” و لایەنگرانی، ئەوەندەی ئاگاداری پێویست بووبێت، دەستم خستوون.

هەرچەندە بەگوێرەی بروسکەکان بێت، وا دەردەکەوێ ئەو بەڵێنانەی دەوڵەتی عوسمانی، زۆر پتەو نەبن و کردەوەکانی ئێستاشیان بەو جۆرەی لەبەر چاون، زۆر لاواز و لەرزۆکن، بەڵام بەکورتی و بەناچاری، دەبێ لەو بڕوایە دابین بەپێچەوانەی ئەوەی لەو ماوەیەدا شێخی مەلعون و لایەنگرانی کردویانەتە قاو و مەشکی خەڵکی ئەو ناوچەیەیان پڕ ئاخنیوە، دەوڵەتی عوسمانی لەڕواڵەت و بەئاشکرا پشتگیری تاوانباران نییە، هەرچەندە کارێکی واش بۆ هێورکردنەوەی ئەم ئاژاوەیە ناکات، بەڵام لە ڕواڵەتیشدا نایەوێت خەڵك بەوە بزانن، کە پشتیوان و پشتگیری شێخ و لایەنگرانی دەکات. بەکورتی ئێستا هەندێك نیشانە دەبینرێن و بڕێك هەواڵی وا دەگەن، ئەوە دەردەخەن بڕیار و بەڵێنی دەوڵەتی عوسمانی و هەڵسوکەوتی، بریتیە لە هەڕەشە و ترساندنی “شێخ” و دارودەستەکەی.

بۆ نموونە: هەر بەو جۆرەی لەو نامانەدا دەردەکەون، بەرودوا بۆ بەڕێزتانم بەڕێ کردوون، تا هەفتەیەکیش بەر لە ئێستا، هەموو ئەو هەواڵانەی بەنووسین و دەماودەمیش هەبوون، بریتی بوون لەوەی دەوڵەتی عوسمانی، پشتیوانی لە “شێخ” دەکات، ئەو هەواڵانەش بەجۆرێك بڵاوبوونەوە و مەشکی خەڵکیان پڕ کردبوو، ببوونە هۆی ئاڵۆزی خەیاڵی هەموو لایەك و ئەوەندەی نەمابوو ئاژاوەیەکی تازە لەم ناوچەیەدا هەڵایسێ و هەمووان چاوەنۆڕی دەرکەوتن و دووبارە

هاتنەوەی "شێخ" بوون، بەڵام ماوەی هەفتەیەکە، هەموو هەواڵەکان بە پێچەوانەوەن و لەماوەی ئەم هەفتەیەدا، هەواڵی تازە و بەردەوامان پێگەیشتوون، لەڕاستیەوە نزیکن و بریتییە لەوەی لەدوای ئەو کەبوونەوەیەی کوڕەکەی شێخ و سەرۆکە هۆزەکان و هەمزاغا لە شاری هەولێر کردبوویان و بەدخەشی و دڵنیایی تەواوەوە، بەمیوانی چووبوونە ماڵەی "مامەند ئاغای پیران" و چەند ڕۆژێکیش لەوێ خەریکی خۆ ئامادەکردنێکی تازە بوون، کەچی هەندێ هەڵسوکەوتیان لەلایەن سوارە و بەرپرسانی دەوڵەتی عوسمانیەوە دیوە، بریتی بووە لە دەستگیرکردنیان و هەندێك ئاگاداریشیان لەمەڕ هەڕەشە و تەقاندنەوە پێگەیشتووە و هەر ئەوانەش بوونەتە هۆی ترساندنیان و بە پەلە پروژە بەتاوەیان لە کردووە، بە وەنە عەبدولقادری کوڕی شێخ بە پەلە بە "نەهەری" گەڕاوەتەوە و هەمزاغاش لە خاکی عوسمانیدا نەماوە و دیسانەوە خۆی گەیاندەتەوە ئەو کوێستان و لەڕێوارە چیانەی، کەوتونەتە دوورترین خاڵی سنووری ناوچەی سەردەشتەوە، لەو ڕێژەشەوە گەڕاوەتەوە، وا خۆی شاردەتەوە، کەس نازانە لە کوێیە.

ئێستاش چەند نامەیەك سەبارەت بەدەنگوباسی تازەن و پێچەوانەی هەواڵ و نامەکانی پێشوون، هاوپێچ دەیان نێرمە خزمەتتان، بەکورتی دوای گەیشتنی نامەکانی بەڕێزتان و ئاگادار بوون لەناوەڕۆکی بروسکەکان، بە پێی کات و دەرفەت، نامەیەکی تەروتەسەلم لەبارەی هاودەنگی تەواوی دەوڵەتی عوسمانی، لەگەڵ دەوڵەتی خۆمان و بەڵێنە ئاشکراکانی ئەو دەوڵەتەوە، بە بنەبڕکردنی ئاژاوەی "شێخ" و سزادانی تاوانباران و دەرخستنەوەی هەواڵە درۆکانی "شێخ" و لایەنگرانی، بە هەموو شوێن و بە هەموو کەسێك ناردووە و بەهەی نووسینی نامەکانی من و لەبەر ڕۆشنایی گەیشتنی ئەو هەواڵانەدا، لەم دواییەدا پێمان گەیشتوون، دەیسەلمێنن و پشتیوانی لەوە دەکەن، ئالۆگۆڕێکی بەرچاو، لە بیروڕای خەڵك ڕوویدابێ و ئێستا خەیاڵی هەمووان ئارام بووبێتەوە.

لەگەڵ ئەمانەشدا بەگوێرەی ناوەڕۆکی تەلگرافەکان، بەڵام من هەر پێم وایە دەبێ زۆر وریا بین و خۆمان بپارێزین، ئەوەی ڕوونە، ئەوەیە دەوڵەتی عوسمانی، هەر لە "سلێمانی" یەوە هەتا "ڕەواندز" کە بەرامبەر بە"لاجان"ە و لەوێشەوە تا "وان" و "بایەزید" کە بەرامبەر "خۆی" و "سەلماس" ن، بە هەموو بنکەکانی سنووری خۆی، چەك و سەربازی ناردووە و هەموو سەرۆك هۆز و ئەو خێڵانەش لەمبەرەوە چوونەتە ناو خاکی عوسمانی، هاتوچۆیان "لەمبەر" بە "ئەوبەر"ی سنوور بەربەست کراوە و نایەڵن کەس هاتوچۆ بکات، تەنانەت بەریان بە "5 تا 10" بنەماڵەی پیاوی خۆشمان گرتووە، کە ویستبێتیان بگەڕێنەوە.

لەوە زیاتر سەرتان نایەشێنم
فەرمانی بەڕێزتان لەسەر سەرمە”
هەر لەو ڕوانگەیەشەوە دەوڵەتی عوسمانی هەوڵی داوە هێز لە باشووری کوردستا کۆبکاتەوە بۆ ئەوەی بتوانێ بارودۆخەکە بەرزەم (کۆنتڕۆڵ) بکات، لەم بارەیەوە حەسەن عەلی خان دوای هەوڵدان بۆ بەدەستهێنانی زانیاری لەسەر بارودۆخی سنوورەکە بەنامەی ژمارە (110) سەرووی خۆی ئاگادار کردووەتەوە لە (بەشی 6ی نامەکەدا) لەم باریەوە دەڵێت:
“نامەی ژمارە: 110
(بەشی 6ی نامە)
لاپەڕە: 367-357
مێژوو: 23ی جەمادی دووەمی 1298 (23- 5- 1881ز)
بۆ: محەمەد ڕەحیم خان (عەلائولدەولە- ئەمیرنیزام) لە تەورێز
ماوەیەك لەمەوبەر، لە نامەیەکدا فەرمووبووتان: بزانم ئەو سەربازانەی دەوڵەتی عوسمانی، بۆ سەر سنوور هێناونی، چەند کەسن و ئاخۆ ئەو سەربازانە، هەر بۆ بەشی پاراستنی سنوور بکەن، یان لەشکرێکی زۆریان ناردووە و ئەم لەشکرە لە سنووردا، دژ بە دەوڵەتی خۆمانە، یان لەگەڵ دەوڵەتی خۆمان!؟.
ئەگەرچی من لەو بارەیەوە بێ هەواڵ نەبووم و هەموو کاتێ لە زۆر سەرچاوەوە هەواڵم پێگەیشتووە، بەڵام بۆ ئەوەی زۆرتر دڵنیا بم و لەڕووی لێکۆڵینەوەوە دەنگوباسەکە، ڕابگەیەنم، بەڕێز: ئاغا سەیید محەمەد ئەمین کوڕی خوالێخۆشبوو حاجی سەیید بایز، کە (ئەمین شەرع)ی ئێرەیە، ڕام سپاردووە تا لای خۆیەوە پیاو بۆ (سلێمانی) و ئەو ناوچانە بنێرێ، بۆ ئەوەی بچێ و لێکۆڵینەوەی پێویست بکات.
بەڕێزی ناوبراویش پیاوێکی تایبەتی ناردووە و هەر لە (سلێمانی) یەوە هەتا (پشدەر) و (ڕەواندز) و (بانەك)، کە هەموویان هێڵی سنووری عوسمانین، بەجوانی و بەوردی سەرنجی داوە و نامەیەکی زۆریشی لە زانایانی ناودار و ناسراوی (سلێمانی)، و شوێنانی ترەوە هێناوە، کە هەموویان جێی متمانە و بڕوان و منیش ئەم نامانەم بۆ خزمەتتان ناردن و بۆ زیاتریش زانیاری ئەوە، پلە و پایەی ئەم پیاوانەتان بۆ دەنووسم:
کاك ئەحمەدی شێخ: کەسایەتیەکی بەناوبانگ و ناسراوی خەڵکی (سلێمانی)یە و خاوەنی پلە و پایەیەکی زۆر بەرزە و ڕاستگۆ و جێی بڕوا و متمانەیە و (80) ساڵ لە تەمەنی تێپەڕیوە.
سەیید شێخ مستەفا: موفتی (سلێمانی)یە و ئەویش پیاوێکی سەر ڕاست و دروست و باوەڕپێکراوە.
مەلا محەمەدەمین دەرسبێژی قوتابخانەی(ڕەواندز)ە، کە پیاوێکی چاك و جێی دڵنیاییە.

هەر بەو جۆرەی سەر دەدەن و بەلەبەرچاوگرتنی نامەی ئەو پیاوانە، کە هەمووی لەڕاستی نزیکە، ئەو هێزەی دەوڵەتی عوسمانی بۆ سنووری ناردووە، بریتییە لە:
یەکەم: هێزێکی زۆر نییە.
دووەم: بۆ ڕێگرتنە لە خێڵ و هۆز و سەرکوتی دز و پاراستنی سنوور، ئەو شوێنانەی بەپێویستی زانیون، وەك: سلێمانی، پشدەر، ڕەواندز و باڵەك، بەدرێژایی هێڵی سنوورە، لەهەر جێیەکیش، هێزێکی کەمی سەربازی بۆ ڕێگاگرتن لە خێڵ و هۆزی ناوچەکە داناوە و جگەلەوە لەڕواڵەتدا وادیارە نیاز و مەبەستێکی تریان نەبێ، ئەو کردەوانەی لەو ماوەیەدا لەلایەن دەوڵەتی عوسمانییەوە دەکرێن، نیشانەی نیازی ئەو دەوڵەتەن بۆ گرتنی (شێخ)ی مەلعون.”
ئەو نامانە هەواڵ پرسینی نێوان کەسایەتیەکان و ناردنی زانیاری و هەواڵی ناوچەکە بۆ یەکتر، بەڵام حەسەن عەلی خان سوودی لێ وەرگرتووە و سەرووی خۆی لێ ئاگادار کردووەتەوە.

ئاژاوە و دووبەرەکی نانەوە

هەمیشە ئەوە دووبارە دەکرێتەوە کورد لەگەڵ یەکدا ناکۆکن و سەرانی کورد هەمیشە لە ململانێ و کێشەی بەردەوام دان، بێگومان ئەمە سروشتێك نیە بەبەژنی کورد بڕابێ و هەر لە زگماکەوە کورد ئەمەی بۆ مابێتەوە، بەڵام کورد نەتەوەیەکی سادە و دڵپاك و دڵسۆزی بەرامبەرەکەیانن و خۆشباوەڕن، بەگفت و بەڵێن و سوێند و پاکانەی دەستەکانیان زوو باوەڕ دەکەن، لەلایەکی تریش دینداری چاك و ئایینپەروەری سەر ڕاستن، بەجۆرێك زۆر لە دژەکانیش دان بەوەدانێن زۆر بەچاکی ئایینی ئیسلامیان وەرگرتووە و ئامادەن لەپێناوی پاراستنی قوربانیشی بۆ بدەن، دوژمنەکانیش ئەو ڕاستیانە دەزانن و لە بەرژەوەندی خۆیان بەکاریان دێنن و بەگژ یەکتریان دادەکەن، هەموو ئەمانە بوونەتە خاڵی لاوازی کورد بۆ خەڵەتاندن و لەخشتەبردن و کێشەو ململانێیان لە نێواندا دروست بکەن، تا ڕادەی بەگژیەکتریان دا بکەن، تا یەکێتی ڕیزەکانی نەتەوەی کورد لەبەریەك هەڵتەکێنن، لەلایەکی تریشەوە تا سەرۆك خێڵ و خەڵکی ناوچەکان بەسەر یەکترەوە بکەن بە جاسوس و چاودێر بەسەر یەکترەوە، بەمەش گومان و دڵدۆنگی لەیەکتری پەیدا بکەن، ئەمە بابەتێکە بەدرێژایی مێژوو بەردەوامی هەبووە و دووبارە بۆتەوە، لە ڕاپەڕینی شێخ عوبەیدوڵڵای نەهریش دا سەرەڕای هەوڵە بەردەوامەکانی شێخ و چارەسەرە حەکیمانەکەی بۆ یەکخستنی هێزەکان، بەڵام ئەم خووە نەگریسەی ناکۆکی و ململانێیە، گەورەترین کاریگەری لەسەر شکستی ڕاپەڕینەکە دانا، تا کۆتایی ڕاپەڕینەکەش بەردەوام بوو، ئەوەتا حەسەن عەلی خانی گەڕووسی

فەرماندەی سابڵاخ خۆی بەئاشکرا دان بەوەدا دەنێت، فیتنە و کێشە و ململانێی لەنێوان سەرۆك هۆزەکان دروست کردووە، تا دووبەرەکیان تێبکەوێ و پەنا بۆ ئەوان بێنن و ئەوانیش لەو ڕێگایەوە بەسەریاندا زاڵ بن، ناوبراو لە مێژووی: 30 جەمادی یەکەمی 1298 کۆچی (30- 4- 1881ز) بەنامەیەك عەلائولدەولە: ئەمیرنیزام (لە تەورێز) ئاگادار کردۆتەوە، وای کردووە زەمینەی ئەوەی خۆش کردووە تا دوو بەرەکی لە نێوان سەران و گەورەپیاوانی سەردەشت دروست بکات، لە بەشی دووەمی نامەکەدا دەڵێت:

“وەك لە نامەی پێشوودا عەرزم کردووە، لەم ڕۆژانەدا بەرنامەیەکم داناوە، تا زەمینەی ئەوە خۆش بکەم گەورە پیاوان و سەرانی سەردەشت لەناوخۆیاندا دووبەرەکیان تێبکەوێ و هەر خۆشیان بێنە بەرباری ملکەچی، بۆ ئەمەش لە ئاغاکانی ئەرێ، وەك: قادرئاغا و ئەحمەد بەگ و برایم بەگی برای گوڵاوی ئاغام خواست، تا هەر یەکەیان بەجیا جیا لای خۆیەوە، نامە بۆ پیاوماقوڵانی سەردەشت بنوسن و خۆیان بکەنە ناوبژیکار و لەمپەری ئەوان، بەرنامەکەش سەری گرتووە، چونکە لەلایەکەوە خدرئاغا نامەی بۆ قادرئاغا نووسوە و دەست و دامەنی بووە، لەلایەکی دیکەشەوە پیرەت ئاغا دەرگای نامە گۆڕینەوەی لەگەڵ ئەحمەد بەگ و بایزئاغادا کردۆتەوە، بۆ وێنە: دوێنێ نامەیەکی پیرەت ئاغا، بۆئەحمەد بەگ و بایز بەگ و برایم ئاغا گەیشتووە و بەو جۆرەی نووسیوێتی، بەدڵنیایی ئەوانەدا لەم ڕۆژانەدا بەرەو ئەرێ دێت، خۆ ئەگەر ناوبراو بێ ئەرێ بێت، (کە لەنێو ئەواندا کەسایەتییەکی هەیە)، ئەوا گومانی پتەومان هەیە، خدرئاغا و ئەوانی تریش دوای دەکەون و چاو لەو دەکەن، ئاکامیش هەرچی بێت، بەرودوا بۆ پایەبەرزتانی دەگەیەنم”.

هەروەها حەسەن عەلی خان لەفێڵ و دەهۆکانی بەرامبەر هەمزاغا بەردەوام بووە و هەمیشە جاسوس و سیخوڕەکانی خۆی لێ نزیك کردۆتەوە تا دەداوی بخا و شکست بەم قۆڵەی ڕاپەڕینەکە بێنێ، لەهەمان نامەدا بۆ عەلائولدەولە: ئەمیرنیزام (لە تەورێز) لە بەشی سێیەمی نامەکەدا دەڵێت:

“لەبەرئەوەی دەمێك بوو شوێنی هەمزاغام بەڕاست و دروستی نەدەزانی، بۆیە چەند ڕۆژێك لەمەوبەر، سەیید محەمەدئەمینی کوڕی حاجی بایزم ڕاسپارد (کە ئێستا لەجێی باوکی ئەمینولشەرعە)، ئەویش نامەیەکی بەکەسێکدا بۆ هەمزاغا نارد.

دوێنێ، کە پێنج شەمە، 28ی مانگ بوو، کەسەکە گەڕاوەتەوە و دەرکەوتووە، ئەم ڕۆژانە هەمزاغا لە دوورترین جێگای سەر بە خاکی عوسمانییە، لە شوێنێك بەناوی “قەڵادزێ” سەر بە مەڵبەندی “پشدەر”ە و لە ڕابردوودا شارێکی بەناوبانگ بووە و ئێستا وێرانەیە، لەوێ

ڕەشماڵەی هەڵدراوە و بە دڵە خورپە و ترسێكی زۆرەوە نیشتەجێیە.
وەڵامێكی زۆر كەم و كورتی بۆ سەیید محەمەدئەمین نووسیبوو، دەقی نامەكەم بۆ خزمەت بەڕێزتان نارد.

ئەو شتەش بەدەمیی بە نامەبەرەكەی وتبوو، ئەوەیە، هەر كاتێك شوێنی بنەماڵە و هۆزەكەی خۆی، كە ناوچەی مەنگوڕە پێ بدرێتەوە، لەگەڵ فەرمانڕەوایی سەردەشت دا، ئیتر داوای ئەوەشی لێ نەكرێت بۆ لای فەرمانڕەوا بچێت، ئەوا خزمەت دەكات و باجی ساڵانەی سەردەشتیش ئاواو ئاوا دەدات.

وەك دەردەكەوێ پێش تریش سوپاسالاری ئێران " میرزا حسین خان" نامەی بۆ هەمزاغا ناردووە و تەقەللای تەفرەدان و هێنانەوەی بێهودەی لەگەڵ هەمزاغا داوە، ئەم قسە بێتامانەی هەمزاغا، هەر ئەو قسانەن، كاتی خۆی لە وەڵامی جێنابی سوپاسالاری گەورەدا كردبوونی، كە نامەی ناردبووە لای و دڵنەوایی كردبوو.

بەكورتی، دیارە ئەم قسانەی هەمزاغا بۆ ئەوە نابن گوێیان لێ بگیرێ، ئاشكراشە بەم ترس و لەرزەوەی لە خراپەكاریی ئاژاوەگێڕییەكانی خۆی هەیەتی، بەهیچ جۆرێ دڵنەواییەك دەنیانابێ و مەبەستیش لەم بەرنامە و پیاو ناردنە، هەر بەدەستهێنانی زانیاری ڕاستەقینە بوو، لە شوێنی نیشتەجێ بوون و ژیانی هەمزاغا، كە بەدەستم هێناو هەواڵەكەشم بۆ بەڕێزتان گەیاند و پوختەكەشی ئەوەیە، بە پیرەوەچوونی سەروەی كاری هەمزاغا، بۆ یەكلایی كردنەوەی كێشەی سەردەشتەوە گرێدراوە."

ئاكامەكانی شەڕ تاڵان كردن و كچ ڕفاندن

هەمیشە كورد لە شەڕی دوژمنەكانیدا ئەگەر شكستی هێنابێت لە ئاكامدا تووشی كوشتار و سوتاندن و تاڵانی و كچ ڕفاندن بۆتەوە، ئەم كارە قێزەونە تائێستاش دووبارە دەبێتەوە، بۆیە جاری وابووە وەك تۆڵە كردنەوە كاری وا لە كوردیش وەشابێتەوە، هەرچەندە هیچ بیركردنەوەیەكی ژیرانە پەسندی ئەو كارە ناكات، بەڵام وەك پەرچەكردار و كاردانەوەیەك بۆ دوژمنەكانی زۆرجار ئەم كارەیان لێ وەشاوەتەوە، وەك لێرە حەسەن عەلی خان دەڵێت چەند ژنێكیان بەدیل گرتووە، بەڵام لەبری ئەوە نەك سزای بەڵكو سوكایەتیشی پێ كردوون:

"نامەی ژمارە: 11

(بەشی سێیەم)

لاپەڕە: 368- 373

مێژوو: 30 جەمادی دووەمی 1298كۆچی (29- 5- 1881ز)

بۆ:/ محەمەد ڕەحیم خان (عەلائولدەولە- ئەمیرنیزام)

لە كاتی فیتنەكەی (شێخ)ی مەلعون، و تاڵان و كوشتاری (میاندواو)دا، چەند ژنێكیشیان بەدیلی گرتوون. بۆ نموونە:

کچی حاجی حسین عەلی، کە پیاوێکی زۆردار و ناسراوی میاندواوە و مارە کراوی ئامۆزاکەی خۆی بووە، برایم ئاغای ناپاك و دوو کوڕە ناپیاوەکەی ڕفاندوویانن و بۆ (سەردەشت)یان بردوون و لەوێ هەشتوویاننەوە، من لەو ماوەیەدا بەردەوام لەبیری ئەوەدابووم، چەند ڕۆژێك لەمەوبەر هەر دوو کوڕەکەی برایم ئاغایان گرتوون و هێنایانن. زۆر بەتوندی سزام دان و گوێچکەیانم بڕی و ئێستاش لە کۆت و زنجیر و گرتوخانەدان. لەلایەکی تریشەوە عوسمان ئاغای فەرمانڕەوای سەردەشتم ڕاسپاردووە و داوای ڕزگارکردنی ئەو کچەم لێکردووە.

عوسمان ئاغاش لەناکاوێکدا چووە و ئەو کچەی لە برایم ئاغای ناپاك سەندەتەوە و بۆ سابڵاخی ناردەتەوە و منیش ناردم مام و مێردی ئەو کچەیان هێنان و پێم دانەوە. دوێنێش برایم ئاغایان گرت و هێنایان و ئێستا لەزیندان و کۆت و بەنددایە. بیروڕای من ئەوەیە، یان ڕێگام بفەرموون ئەم ناپاکەی ئەم تاوانە گەورەیەی کردووە، لەڕووی شەرع و داب و نەریتەوە، هەر لەسەرە و لەبەرچاوی ئەم خەڵکە، بەردەباران بکرێ، یان ئەگەر بفەرموون بەزنجیرکراوی بۆ (دەرباری- تەورێز)ی بنێرم و لەبەرامبەر ئەو تاوانەیدا، سزا بدرێ. بیستوومە دوو سێ ژنی دیکەش، کە هۆزی (پیران) و (مەنگوڕ) دیلیان کردبوون، قائیمقامی (ڕانیە) لەوێ سەندوونەتەوە. دوای بیستنی ئەم هەواڵە نامەیەکم بۆ قائیمقامی (ڕانیە) نووسی و پیاوێکیشم بەتایبەت نارد. تا ئەوانیش بێنێتەوە و بەخاوەنەکانیانی بدەینەوە.

فەرمانی جێنابت لەسەرسەرمە."

هەروەها دەربارەی ئەو بابەتە هەواڵی سەرانی ڕاپەڕینەکە حەسەن عەلی خان لە نامەیەکی تردا بۆ (عەلائولدەولە- ئەمیرنیزام) لە تەورێزەوە دەنووسێ:

"نامەی ژمارە: 118

(بەشی: 3، 5ی نامەکە)

لاپەڕە: 409

مێژوو: 15ی ڕەجەبی 1298 کۆچی (13- 6- 1881ز)

بۆ: محەمەد ڕەحیم خان(عەلائولدەولە- ئەمیرنیزام) لە تەورێز

-3-

لەنامەکانی مێژووی کۆتایی مانگی جەمادی دووەمدا، بەتێر و تەسەلی باسی وەرگرتنەوەی کچی (حاجی حسین عەلی میاندواو)ی لە (برایم ئاغای تاڵاو)ی ناپاکم کردبوو. لەو ڕۆژانەی لەسەرەتای ئاژاوەکەی (شێخ)ی مەلعوندا، بەدیلی گرتبوویانن، کچی خوالێخۆشبوو (مەلا محەمەد جەعفەری موجتەهید) و کچی (ئاغا سەیید عەلی) مارەکراوی کابرایەك، بەناوی (مستەفا بەگی میاندواو)ی بوون، کە کچی مەلا

محەمەد جەعفەر، بایز ئاغای کوڕی مامەند ئاغای پیران، بەدیلی بردبوونی، کچی ئاغا سەید عەلی ژنی مستەفا بەگیش، لەلایەن برایم ئاغای مەنگوڕ، بەدیلی گیرابوو، منیش هەمیشە لەبیری ئەوەدابووم لەدیلی ڕزگاریان بکەم، لەدوای لەکۆڵینەوە و پشکنینی زۆر دەرکەوت هەر دووکیان لە شاری (ڕانیە)ن و لای ئەو ناپاکەن.

لەبەرئەوە نامەیەکم بۆ (عەبدوڵڵا بەگ)ی قائیمقامی ڕانیە نووسی و مستەفا بەگی زاوای ئاغا سەید عەلیم لەگەڵ پیاوێکی تایبەتدا بۆ ڕانیە نارد. بەڕێز عەبدوڵڵا بەگ بەوپەڕی ڕێز و پێشوازییەوە وەریگرتبوون و هەردوو کچەکەی لەگەڵ مستەفا بەگ و پیاوە تایبەتییەکەی مندا بۆ سابڵاخ بەڕێکردبوونەوە و نامەیەکیشی لە بارەی ئەو یارمەتییەوە نووسیبوو، کە پێی دابوون، لەبەرئەوەی ئەم دوو کەسە، بەتایبەتی کچی مەلا محەمەد جێی ڕێز و حورمەتن، لەگەڵ مستەفا بەگدا بەڕێزەوە بۆ (میاندواو)م بەڕێ کردنەوە.

فەرمانی جەنابتان لەسەر سەرمە

-5-

نووسیبوتان شێخ سدیق و شێخ قادری کوڕانی شێخ عوبەیدوڵڵای مەلعون هەڵاتوون و کەسیش نازانێ بۆ کوێ چوون و بەسەرانی عەشایەری ئەم ناوچەیە ڕابگەیەنم، تا ئاگاداربن و هەرکاتێ ڕوویان لەم ناوە کرد بیانگرن.

منیش لەسەر فەرمانی جەنابتان، پیاوم بۆ هەموو لایەك ناردووە و بەهەموو بەرپرسان و سنووروانانم ڕاگەیاندووە، تا ئەگەر سنووری عوسمانیان بەزاند، بە سێ و دوو لێکردن و ئەملاوئەولا، قۆڵبەست دەکرێن.

لەم بارەیەوە دڵنیا و ئەرخایەن بن.

فەرمانی جەنابتان لەسەر سەرمە”

ماویەتی ......

قەیرانی ڕۆشنبیر لە کۆمەڵگادا

مەترسیە !... ڕاستی بەهادین

بوونی هەرمرۆڤێک پەیوەستە بە بارودۆخی کۆمەڵایەتی و سۆسیۆلۆجی و سایکۆلۆژی و سیاسی ئەو کۆمەڵگای تێیدا ژیان دەکات لەم ڕوەشەوە هەرمرۆڤێک کە لەناو هەر کۆمەڵگەیەکدا دەژی ئەوا لەگەڵ مرۆڤەکانیتردا ئەرک و بەرپرسیارێتی دەکەوێتەسەرشان ، ئەمەش بۆ باشترکردنی ژیانە لە هەموو ڕویەکەوە .
ئەم ئەرکانەش لەبواری سیاسی ڕۆشنبیری و ئەخلاقیدا خۆیان دەبیننەوە ، ئەرکی ڕۆشنبیر هەڵوەست وەرگرتنە لە دژی ئەو بارودۆخە ناهەموارەی لە کۆمەڵگا ڕوو دەدەن ،
بۆ ئەمەش ڕۆشنبیر هەم لەڕووی سیاسی و هەم لەڕووی کۆمەڵایەتیەوە ئەم ئەرکە دەکەوێتە سەرشانی کە پەیوەستە بە گۆشەی سیاسی و کۆمەڵایەتی .

ڕۆشنبیر ویژدان و دەرکی کۆمەڵگەیە ، ئەو شتانە دەبینێت کە کۆمەڵگە نایانبینێت ، ئەو بەیانی باس دەکات و کۆمەڵگەی لێ ئاگادار دەکاتەوە ، ڕۆشنبیر لەگەڵ ڕەخنەگرتن دەبێت کار بکات لەسەر هەقیقەت و ڕاستیە شاراوەکان و نیشانی کۆمەڵگەی بدات و کاری جددی بکات لەسەر بڵاوکردنەوەی بەها باڵا و ئاکارە بەرزەکان ، و یارمەتیدەرێکی ڕاستەقینەی کۆمەڵگە بێت بۆ حاڵی بوونی باشتر لە دۆخی ژیانی کۆمەڵایەتی و فەرهەنگی و سیاسی و کلتوری ، کە ڕۆشنبیر بەدوای هەقیقەت و ڕاستی شتەکانەوە بوو و توانی مەعریفە بەرهەمبهێنێت ، ئەوکات خۆبەخۆ کارێکی ئەخلاقی دەکات ، نەك هەرکاتێك لە زیانی بوو دەست بەرداری هەقیقەت ببێت و قبوڵی نەکات .

ڕۆشنبیر دەبێت لە پەناو گەیاندنی ڕاستیدا نەسڵەمێتەوە لە وتن و جاڕادانی ئەوەی کە بەبەرژەوەندی باڵای نیشتیمانی دەشکێتەوەو دەبێتە هۆکاری بەرەوپێشچوونی تاك و کۆمەڵگە ، بۆ ئەمەش ڕوناکبیران هیچ کاتێك لەبەرەی دەسەڵاتداراندا نین و نابنە سوپەری واتاییان ، تاکی ڕووناکبیر هەمیشە دەبێت لە بەرەی ململانێکەرانی دەسەڵات و کلتورو نەریتە کۆنینەکانی کۆمەڵگەدا بێت بەبێ گوێدانە هیچ جۆرێکی سزاو هیچ گوشارێکی سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتی .

(هەڵباخ°) کە فەیلەسوفێکی ئەڵمانیە پێیوایە کە ڕۆشنبیر تاکە کەسێکە و لەگەڵ ئەوانیتردا ئەندامی کۆمەڵگایە وە پێویستە پابەند بە کۆمەڵگا بجوڵێتەوە و لەگەڵ ئەوەشدا دەستبەرداری کەمێک لە

ئازادییەکانی خۆیبەت تاوەکو سوودی زیاتر بگەیەنێت گەروا نەبێت ناتوانێت هیچ ئامانجێکی ئەرێنی بەدەست بهێنێت .
کەواتە پێویستە ڕۆشنبیر ئیرادەی خۆی ڕادەستی ئیرادەی کۆمەڵگا بکات لەمەشەوە ئەرکی ڕۆشنبیرەکان دەتوانرێت لە تەواوی بوارە سۆسیۆلۆجی سیاسییەکاندا ببینرێن . بە ئەمەش جەخت لە ئازادی دەکاتەوە و عەقڵ و زانین پایەداردەکات کە پەیوەستە بە بەرەوپێشچوونی کۆمەڵگەوە چونکە شکۆی هەر کۆمەڵگەو نەتەوەیەک پەیوەستە با ئاستی ڕۆشنبیریەوە کە بەد ئەخلاقی و زۆرداری دەپوکێنێتەوە ، بە ئەمەش ئەرکی ڕۆشنبیریەکان بەپێی یاساگەلێکی عەقلەمەندانە ڕۆڵ دەگێڕن و گشت ئامانجێکیشیان هەش ڕوونی هاوڕاتیانە گەیاندنی کۆمەڵگایە بە خۆشگوزەرانی

کەواتە ئەرکی ڕۆشنبیر ئافراندنی شۆڕشێکی گشتگیرە بۆزیاتر بەیەکەوەلکاندنی جڤاکی ئەخلاقی و سیاسی بە زانستەوە ، زانستێک کە لە هۆشی مرۆڤێکی ئازادو سەربەخۆوە سەریهەڵداوە و بەرهەمی ئاواڵابوونی هزرینێکی سەربەخۆیە لەمەشەوە ڕۆشنبیری دەگاتەوە بە ماناڕاستەقینەکەی خۆی و ڕۆشنبیریش لێرەدا کەسێکە کە هەست بە ڕاستەقینەبوونی خۆی دەکات .
ماوە بڵێین کە قەیرانی ڕۆشنبیر لە کۆمەڵگادا وەک قەیرانی دەروون وایە لەناو جەستە .

° تیۆری سیاسی لای ئۆجەلان

پارێزبەندی پەرلەمانی ... پارێزەر/ لوقمان مصطفى

هەرچەندە مەسەلەی هەڵگرتنی پارێزبەندی لەسەر پەرلەمانتاران لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکاندا لە ئێستادا بووەتە ڕۆژەڤ و هەندێک کەس بە پێشهاتێکی ترسناکی دادەنێن بۆ سەر مەسەلەی دیموکراسی و رای جیاواز لە هەرێمی کوردستان، بەڵام لە واقعدا ئەو کارە حاڵەتێکی ئاسایی و یاسایی کاری پەرلەمانییە ، بەو مەرجەی ڕەهەندی سیاسی لە پشتەوە نەبێت و یاسا لەسەر هەموان وەک یەک و بێ جیاوازی

جێبەجێبکرێ. هەڵبەتە هەڵگرتنی پارێزبەندی لەسەر ئەندامانی دەسەڵاتی یاسادانان کە ئەرکی چاودێریکردنیان لە ئەستۆدایە، بە بۆچوونی هەندێك لە چاودێران بەرەنجامێکی خراپی دەبێت، بەو پێیەی لە هەندێك کاتدا هەڵگرتنی پارێزبەندییەکە پەیوەندی بە کەیسەکانی گەندەڵی و کەیسەکانی تاوانەوە نییە و دەچێتە خانەی یەکلاکردنەوەی ناکۆکییە سیاسی و تایبەتییەکانەوە. نمونەی سکاڵاکەی سەرۆکی ئەنجومونی وەزیران لە دژی (سەران عومەر) پەرلەمانتار لەسەر لیستی کۆمەڵەی ئیسلامی.

بەپێی یاسا لابردنی پارێزبەندی لەسەر پەرلەمانتاران مانای کۆتاهاتنی ئەندامیەتیان نییە وەك لە خولی پێشوو لە بەرانبەر سەلیم جبووری هاتە ئەنجامدان و دوای دەرکەوتنی بێتاوانی گەڕایەوە ناو پەرلەمان، بەڵکو یەکەم هەنگاوە بۆ دادگاییکردنی کە بەهۆی ئەو پارێزبەندییەی ئەستۆیان لە پەرلەمان ناتوانرێت لە رووی یاساییەوە داگایی بکرێن. ئەوەش یەکەم بڕیاری لەو جۆرەیە لە خولی چوارەمی یاسادانانی عێراق.

تارق حەرب شارەزای یاسایی و دەستووری عێراق دان بە یاسایی لابردنی پارێزبەندی پەرلەمانتاران لەکاتی پشووی یاسادانان دەنێت ئەگەر لەسەر داوای دادگا بێت و داواکە لە کاتی پشوودا پێشکەش کرابێت، بەپێی مادەی 63 لە دەستووری عێراق رێگە بە سەرۆکی پەرلەمان دەدات بە لابردنی پارێزبەندی پەرلەمانتار بە گەڕانەوە بۆ دەنگدانی ناو پەرلەمان بەو مەرجەی داوای دادگا و لابردنەکە لە ماوەی پشووی یاسادانان بووبێت.

پارێزبەندی پەرلەمانی/ ((حەسانەی پەرلەمانی، بریتییە لە شێوازێک لە پاراستنی یاسایی کە دەستور دەیبەخشێت بە نوێنەرانی میللەت لە پەرلەمان، وەک جۆرێک لە حیمایەی سیاسی و یاسایی، تا ئەو نوێنەرانە بتوانن ئەرکە دەستورییەکانیان- وەک دەسەڵاتی یاسادانان و چاودێریکردنی دەسەڵاتی جێبەجێکردن- بە باشی بەرێوەبەرن)). هەر وەک چۆن حەصانە بە دەقی دەستوری و حوکمی یاسا ڕێکخراوە , وەك لە خاڵی دووەم لە ماددەی 63 لە دەستوری کۆماری عێڕاق ساڵی 2005 هاتوە , و لە ماددەی 20 لە پەیڕەوی ناوخۆی ئەنجومەنی نوێنەرانی عێراق ڕێکخراوە .هەروەها لە ماددەی 39و40 لە یاسای هەڵبژاردنی پەڕلەمانی کوردستان ژمارە 1ی ساڵی 1992ی هەموارکراو و ماددەی 24 بە هەر هەشت بڕگەکەیەوە لە پەیڕەوی ناوخۆی پەڕلەمانی کوردستان –عێراق ساڵی 2018 ڕێکخراوە .

کەواتە..لە سەندنەوەی پارێز بەندی پەرلەمانتار،لە هەرێمی کوردستان لەگەڵ ئەوەی مافێکی یاسایی و دەستوریە، بەڵام لە ئەستادا وورووژاندنی ئەو پرسە بۆ دوو مە بەستە: یەکلاکردنەوەی ململانێی

هێزە سیاسییەکانە، واتە ڕەهەندی سیاسی لە پشتەوەیە،هەر وەها بە چاوترساندنی خودی پەرلەمانتارە کە نەتوانێت جارێکیتر لە هێڵی سوور نزیک بێتەوە.

لە سەربەخۆیی کوردستانەوە.. بۆ سەربەخۆیی شارەکان!.. ڕێزا شوان

لە ئەمڕۆدا، لە هەموو کاتێک زیاتر، بە هۆی پەرتەوازەیی ناوماڵی کورد، بزووتنەوەی رزگاریخوازی کورد، لە هەموو بەشەکانی کوردستاندا، بە قۆناغێکی زۆر هەستیار و مەترسیدار و چارەنووسسازدا تێدەپەڕێت.. داگیرکەرانی کوردستان بە گەلەکۆمەیی، بە نیهێنی و بە ئاشکرا، چەندین پیلانی گڵاو و مەترسیداریان لە دژی هیوا و خواستەکان و ناسنامەی نەتەوەییمان داڕشتوون و جێبەجێ دەکەن، هەموویان هاوکارن و لە کەمین دان، بە رووبەڕووبوونەوەی گەلی کوردماندان، دەیانەوێت هیوا و ئاوات و مافەکانی گەلەکەمان لە گۆڕبنێن.. بە هێنانەدی ئەم مەبەستە گڵاوەشیان، سەرەڕای کێشە و ناکۆکییەکانیانی نێوانیان و ئەو کێشە ئابووریی و سیاسی و بێکارییانەش، کە لە ناوخۆی وڵاتەکانیاندا سەریان هەڵداون.. ئەوان هەموو ناکۆکییەکانی نێوانیان بەلاوە ناوان و لە دژایەتیکردنی کورد دا، رێکن و هاوپیلانن و یەک بڕیارن و یەک دەنگ و یەک هەڵوەستن و موو ناچی بە نێوانیانەوە.
داگیرکەرانی کوردستان پەیڕەوی تیۆری (پارتکە و زاڵبە) جێ بەجێ دەکەن، دەیانەوێت کورد بە دەستی کورد بکوژن و لاوازمان بکەن.. ئەمەش چەکێکی تازەی داگیرکەرانی کوردستان نییە، بەڵکو چەندین جاری تر سەرکردەکان و هێزەکانی کوردیان کوردیان لە خشتە بردوون، کەوتوونەتە تەڵەی و پیلانی داگیرکەرانی کوردستانەوە.. خەنجەریان لە ملی یەکتری ناوە.. دۆژمنانیش چەپڵەیان بۆ لێداوین و پێیان پێکەنیون.
زۆر بەداخەوە، کە سەرکردەکانی کورد، بە ئەوانەی ئەمڕۆشەوە کە ناوی خۆیان ناون سەرکردەی کورد، تەمی نەبوونە و زۆر نەزانن و هیچ وانە و پەندێکیان، لە هۆیەکانی شکستییەکانمان و لە نەهامەتییەکانی گەلە داماوەکەمان وەرنەگرتوون.. مێژوو دووبارە و

دەبارە بەتەوە.. هیچ وانەیەکیان لە کیمیاباران و ئەنفال و ڕەشەکوژی و کەمەکوژی گەلەکەمان و لە وێرانکردنی کوردستانمان وەرنەگرتوون، هەر وەکو ئەوەی نە بایان دیبەت نە باران. ئەمەش بە ئەوە دەگەڕێتەوە کە کەسی شیاو نین.. لە شوێنی شیاودا، ئەم سەرکردانەی کوردمان، لە سیاسەت و لە هونەری سیاسەتدا زۆر نابەڵەدن و فێیان بە سەر سیاسەتەوە نییە.. ئەو مافە سادە و کەمانەش، کە بە دەریایەکی فرمێسک و خوێن، بە قوربانیدانی هەزاران شەهیدمان هاتنە دی، سەرکردە قوماربازە نەزانەکانی کوردمان بە ئاسانی لەسەر مێزی گفتوگۆدا دەدۆڕاندیان، چونکە لە سیاسەتدا کەڵەوارن و گەمەکەرێکی لێزانی سیاسی نین.. پێشبینی و گریمانەکانیشیان لە بەرچاو نەگرتوون.. بەوایان بە زەردەخەنەی ژەهراوی دوژمنانی کورد کردووە و نەیان توانیوە بە وردی دەروون و نیازە گڵاوە شاراوەکانی داگیرکەرانی کوردستان بخوێننەوە.. هەردەم گڵەییان لێکردوون و کڵاویان لەسەر کردوون.. بە هیچ بە دەست بوونە.
بە داخەوە لەوەتی کورد هەیە، هەرگیز ڕێک و یەکگرتوو و تەبا و یەکڕیز و خاوەنی یەک وتاری سیاسی و خاوەنی پرۆژەیەکی تەکمەی ستراتیژی یەکگرتووی نەتەوەیی کورد نەبووینە.. بێجگە لە قازی محەمەد نەبێت، سەرکردەیەکی نەتەوەیی دڵسۆزی کورد و کوردستان پەروەری تا سەر ئێسقان، لەمان هەڵنەکەوتووە کە بە دانایی و بە زانایی و بە ڕۆحێکی نەتەوەییەوە کاربکات، هەوڵی ئەوە بدات، کە زۆربەی کورد لەژێر چەتری کوردایەتیدا کۆبکاتەوە.. بەشی زۆری سەرکردەکانی کوردمان لە هەوڵی دەسەڵات و بەرژەوەندي تایبەتی خۆیان بوونە، چاویان لە پۆست و دەسەڵات و سامان بووە.. گەر وا نەبوونایە، دەیان توانی دەوڵەتێکی سەربەخۆی کوردی دابمەزرێنن.
هەمیشە داگیرکەرانی کوردستان و نەیارانی گەلەکەمان، ئەم خاڵە نەرێنی و لاوازەی کوردیان قۆستوونەتەوە، بە پارە و بە پۆستی کاتی سەرکرە خۆفرۆشەکانیان کڕیون. کوردیان لە یەکتری دابڕیوە و فیت و هانی براکوژی کوردیان داوە.
کە لە ساڵی (١٩٩٢) دا، کە پەرلەمانی کوردستان و حکومەتی کوردستان لە باشووری کوردستاندا دامەزران، چاوەڕوانی ئەوەمان دەکرد کە سەرکردە و ئەندام پەرلەمانەکانی کوردمان. شەو و ڕۆژ وچان نەدەن و هەموو هێز و توانایەکیان بۆ خزمەتی گەلەکەمان تەرخان بکەن و برینە قووڵەکانی گەلەکەمان ساڕێژ بکەن.. نەفرەت لە شەڕی براکوژی بکەن و ببێتە هێڵەی سووریان و دووبارەی ناکەنەوە و چیتر ڕۆڵەکانی گەلەکەمان بە یەکتری بە کوشت نەدەن.. پێکەوە رووی چەکەکانیان لە داگیرکەرانی کوردستان بکەن. لە بەغدا شەڕی بەدەستهێنانی مافەکانمان لەگەڵ حکومەتی عێراقدا بکەن.. دەست لە

بەرژەوەندییەکانی حیزب و لە بنەماڵەیی هەڵدەگرن.. ئیتر چاویان لە پۆست و دەسەڵات پارە نابێت .. دەسەڵات و پۆستە باڵاکانی حکومەت و حیزبەکانیان، لە بنەماڵەدا پاوەن ناکەن و فیفتی بە فیفتی ناکەن.. لە هەڵبژاردنەکانی پەرلەماندا، گزی و فێوفێڵ ناکەن و کەسی دەسەزیش هەڵدەبژێرن.. کەسی شیاو دەخەنە شوێنی شیاوەوە.. ئیتر دەستی گەندەڵکاران و دز و بەرتیل خۆران دەبڕنەوە.. کەرکووک و ناوچە داگیرکراوەکانی تری باشووری کوردستان دەگەڕێننەوە بە باوەشی کوردستان.. باشووری کوردستان دەبێت بە چرایەکی رووناک و بە قەڵایەکی ئازادی و کوردایەتی بۆ هەموو کوردێکی بەشەکانی کوردستان.. لە دژی یەکتری نابن بە مەقاشی دەستی داگیرکەرانی کوردستان.. نابن بە جاش و بە نۆکەری داگیرکەرانی کوردستان.. لاپەڕەیەکی سپی هەڵدەدەنەوە و لەسەر مێزی گفتوگۆدا کۆتایی بە هەموو کێشە و گرفت و ناکۆکییەکانیان دەهێنن.. هێزەکانی پێشمەرگەی کوردستانیش دەکەن بە دامەزراوەیی، لەژێر ناوی (لەشکری کوردستان) دا یەکیان دەخەن.. میلیشیا و هێزی تایبەتی حیزبی نامێنێ.. یاسا سەروەر دەبێت و کەس لە سەرووی یاساوە نابێت.. هەموو کوردێک ئازاد دەبێت لە رادەربڕین و لە رەخنەگرتن و لە رای جیاوازدا.. دەمکوتی میدیا و رۆژنامەنووسانی ئازاد ناکەن، رێگی برسێتی و بێکاری و هەژاری و نەخوێندەواری و گەندەڵی و دزی لە بنەوە هەڵدەکێشن.

بەداخەوە کە هەمووی بە پێچەوانەی ئەو هیوا و بۆچوونانەمان دەرچوون.. لە سایەی دەسەڵاتێکی پاوەنکراوی دوو بنەماڵەی خۆسەپین و عەشیرەتی و کەسانی نەشیاویدا.. دەسەڵاتی کوردی ساڵ لە دوای ساڵ لاوازتر بوو.. درزی زۆر گەورەتر کەوتە ریزی گەلەکەمانەوە.. دوو ئیدارەیی و ناوچەگەری و شارگەری و هاوبەستەبوون بە حیزب و بە کەسایەتی و بە بنەماڵە و بە عەشیرەت قووڵتر بۆتەوە.. سۆز و هاوبەستەبوونیان بە کورد و کوردستان کاڵ کردوونەتەوە.. لە ئەمڕۆدا خەڵکی باشووری کوردستانیان، بەسەر زەنگی زەرد و زەنگی سەوزدا دابەش کردوون.. پارێزگای کەرکووک و ناوچە داگیرکراوەکانی تری باشووری کوردستانیان بە تەواوی خستە ژێر دەسەڵاتی داگیرکەرەوە، ئەو دە و مزایدەشیان نەما، کە بە کەرکووک بڵێن (دڵی کوردستانە) و (قودسی کوردستانە)، دەڵەکەیان تووشی لەدانی دەکردووە، دووبارە کورد دەربەدەر خانووی کورد لە کەرکووک دەڕووخێنن و بە عەرەبتر کردنی قودسیان تەختر بۆتەوە و درێژەی هەیە، هەردوو لایان ناپاکیان دەرهەق بە کەرکووک و ناوچەکانی تر کرد.

تا ئەمڕۆش لە دوای بە دەیان کۆبوونەوە و دانیشتن، ململانێ و مشتومڕ و ناکۆکی نێوان پارتی و یەکێتی کۆتایان نەهاتووە.. چونکە (لەسەر ئەوە رێکەوتوون کە رێک نەکەون) ناکۆکییەکانیشیان لەسەر بەرژەوەندییەکانی کورد و کوردستان نییە، بەڵکو لەسەر قورخکردنی پۆست و دەسەڵات و بەشی پارە و قایمکردنی بنەماڵەیی دایە. لە ئێستادا پارەی دزینی نەوت و ناردنی تەنکەرە نەوت بە قاچاغی، کڕیار و بازاڕی کزە و بەغداش بودجە مووچەی راگرتووە.. کە پێکەوە بەشی بکەن.. دەنگی رق و تووڕەیی و ناڕەزایی گەلەکەشمان تادێت زیاتر دەبێت.. بۆیە پارتی و یەکێتی خەریکە یەکتری تەڵاق دەدەن.. بە داخەوە کە باجی ئەم هەموو ناکۆکی و شەڕ و ئاژاوانەشیان، گەلە داماو و بێدەرەتان و برسی و بێکار و بەدبەختەکەمان دەیانداتەوە.. ئەوان خۆیان و ماڵ و منداڵیان تێرن و دەڕشێنەوە.. هیچ باکیان پێ نییە کە خەڵکی برسی و بێکاربن.

(کریس کۆچیرا) کە رۆژنامەنووسێکی فەرەنسییە و دۆستێکی نزیکی کوردە، ماوەیەک لە باشووری کوردستان بوو، لە نزیکەوە ئاشنای کورد بووە، لە پەرتووکەکەیدا کە بە ناوی (بزووتنەوەی نەتەوەیی کورد و ویستی سەربەخۆیی) ـە. کۆچیرا دەڵێت:
“مێژووی هیچ نەتەوەیەک بە ئەندازەی نەتەوەی کورد پڕ لە ناتەبایی نییە.”
لەم کاتە هەستیار و مەترسیدار و چارەنووسسازەدا کە رووبەڕووی گەلەکەمان بۆتەوە، یەکێتی نیشتمانی کوردستان بانگەشی لامەرکەزیەت بۆ سلێمانی دەکات و (ئەنجوومەنی شاری سلێمانی) دەیەوێت بڕیاری لەسەر بدات.. ئەمە هەڵەیەکی مێژووییە و لەسەر یەکێتی زۆر دەکەوێت.. بە پێچەوانەی ناوی حیزبەکەشیانەوەیە، ئەمەی ئەوان دەیکەن (یەکێتی نیشتمانی کوردستان) نییە، بەڵکو (دابەشکردنی نیشتمانی کوردستان) ە.. گەربێتو ئەم بڕیارە سەربگرێت.. کێشە و گۆبەن و ناڕەزایی و دابڕاندنێکی زۆری لێدەکەوێتەوە.. کەل□ بەرێکی گەورەتر دەخەنە ریزی گەلەکەمان.. درزێکی گەورەتری تازەش دەکەوێتە ریزی یەکێتییەوە.
ئەم بڕیارەش خواستی داگیرکەرانی کوردستان دێنێتەدی، گومانی تێدا نییە دەستیشیان لە پشتەوەی هەیە، کە دەیانەوێت پێگەی کوردستان لاوازتر بکەن و دواتریش فیدراڵی هەڵیبوەش□ن□وە.. هێڵی راست و چەپ بەسەر ناوی”هەرێمی کوردستان”دا بهێنن و ناوەکەی بگەڕێننەوە بۆ “شمال العراق”.
لامەرکەزی شاری سلێمانی، چی لە دۆزی کورد و لە داواکانی مافەکانی کورد دەگۆڕێت؟ ئایا کەرکووک و ناوچە داگیرکراوەکانی ترمان

دەگەڕێنەتەوە بۆ باوەشی کوردستان؟ ئایا ئەمە دوو ئیدارەیی نییە؟ ئەی ئەمە دابەش کردنی باشووری کوردستان نییە بۆ چەند بەشێک؟ چوون بۆ بەغدا بە دوو شاندی جیاوازی کوردییەوە.. پێگە و سەنگی کورد هەندەی تر لاوازتر ناکات؟ ئەمە گەڕانەوە نییە بۆ دواوە و بۆ خاڵی هیچ..؟ ئەمە هەندەی تر کێشەکانی کورد قووڵتر ناکەنەوە؟ ئەوە ناگەیەنێت کە خۆتان دەخەنە باوەشی عێراقی داگیرکەرەوە و دەبن بە پاشکۆی حکومەتی شیعە؟ کە بەبێ پرسی ئەوان نەتوانن پەنجە بە ئاودا بکەن؟ بە خۆتاندا بچنەوە و کورد و کوردستان مەکەن بە قوربانی ملهوڕی و و لووت بەرزی و ئارەزوو و بەرژەوەندییەکانتان.. تێر نەبوون، تاکەی هەر لە هەوڵی پێست و گیرفان پڕکردن دان؟ تاکەی ئەو هەموو ستەمە لە گەلەکەمان دەکەن.
لە کاتی (سەدام حوسێن) ی گۆڕبەگۆڕدا، لە بەغدا گاڵتەی بە شاندی کوردی کرد و توانجی لێ گرتن و وتی: کە دەتانەوێت کەرکووک بگەڕێتەوە بۆ سەر کوردستان، ئایا بگەڕێتەوە بۆ سەر هەولێر یا سلێمانی؟
لە کوردستانی گەورەوە، لە سەربەخۆیی کوردستانەوە، هاتنە سەر سەربەخۆیی شار. خەریکی شار شارێنەن! لامەرکەزی کاتێک بۆ شارەکانی باشووری کوردستان گونجاوە، کە بە راستی خاوەنی فیدراڵییەکی بەهێزی یا کۆنفیدراڵی بین. خاوەنی ژێرخانێکی ئابووری و دارایی خۆمان بین.. لە بەغدا دەست پان نەکەینەوە و نەپاڕێینەوە.. خاوەنی حکومەتێکی دڵسۆز و پەرلەمانێکی کارا و دەسەڵاتێکی راستەقینەی گەلەکەمان بین.
لە ئەمڕۆدا کەسانێکی نەزان و هەرزەگە و خۆپەرست و پێست پەرست و بنەماڵە پەرست، کە فێیان بەسەر سیاسەتەوە نییە و هیچ بەکگراوندێکی سیاسی و خەباتیان نییە و بە توانای خۆیان و بە پلە و پایەکانی رێکخستن و حیزبایەتیدا سەرنەکەوتوون، بەسەر شانی ئەم و ئەودا سەرکەوتوون و (لە پڕێکدا بوون بە کوڕێک) و هاتوونەتە سەر حازری، یاری بە چارەنووسی گەلەکەمانەوە دەکەن.. خاوەن پارەی زۆری دزیی میللەتن و هێزی سەرکوتکردنیان هەیە.. گەلەکەشمانیان هەندە برسی کردوون، هەندە سەرکوت و دەمکوتیان کردوون لە برسان و لە ترسان دوایان کەوتوون. ئەوەی دوایان نەکەوێت نان بڕاوی دەکەن.. خۆپێشاندانیش بکەن و داوای مووچە و مافەکانیان بکەن، بە شەق تێیان هەڵدەدەن و سوکایەتییان پێ دەکەن و بە فیشەکیش وەڵامی داواکانیان دەدەنەوە.. ئەوانەشی رەخنەیان لێبگرن، بە دەردی (سەرانی مامە حەمە و سەردەشت عوسمان و عەبدولستار تاهیر شەریف و کاوە گەرمیانی و ویداد حوسێن) یان دەبەن.
پەرلەمانی هەرێمی کوردستانیش، ناوێکی بێ ناوکە.. بووە بە پاشکۆی

حیزبەکان، بە دەنگی زۆرینەی پارتی، هەچ یاسا و بڕیارێکیان بوێت تێیدەپەڕێنن، یا رەتی دەکەنەوە، پەرلەمانتارەکانی پەرلەمانی کوردستان، بووکەڵەن حیزبەکانیان.. چۆنیان بوێت وایان دەبزێنن.. پەرلەمانێکی کارتۆنی ئیفلیج چی لە باردایە؟.. ئایا پەرلەمان دەتوانێت، بانگی بەرپرسان و دەسەڵاتدارانی دز و گەندەڵی باڵای حکومەت بکەن و لێیان بپێچنەوە و بۆ خەڵکی ئاشکرایان بکەن.. ئایا دادگاش دەوێرێت سزایان بدات؟ بێگومان ناتوانن.
داوا لە هەموو رۆڵەکانی گەلەکەمان دەکەین، کە بە سەربەخۆیی (لامەرکەزیەت)ی شارەکانی کوردستان، رازی نەبن و رەتی بکەنەوە.. پێویستیشە نووسەران و شاعیران و رۆشنبیران و رۆژنامەنووسان و هەموو توێژ و چینەکانی گەلەکەمان، بێ دەنگ نەبن و هەڵوێستیان هەبێت.. ئەگینا هەموومان باجی ئەم هەڵە گەورەیە دەدەینەوە.. چونکە جێبەجێکردنی بەکرداریی، دوو ئیدارەیی و دابەشکردنی باشووری کوردستانە.

بە دووریشی مەزانن، کە وامان لێبکەن، کە دەبێت لە سلێمانی یا لە هەولێر(فیزە) وەربگرین، بە پاسەپۆرت یان بە (پسوولەی پشتگیری) ئەم دوو حیزبە دەسەڵاتدارە نەبێت، نەتوانین بە ئازادی هاتووچۆی شارەکانی باشووری کوردستان بکەین.

رەزا شوان
/٥ مای/٢٠٢٠

ئەو سێ گەنجەی هیوایان پێ بەخشیم ... عەلی مەحمود محەمەد

پێش ساڵانی 2010, ئەو کاتەی سەرگەرمی چالاکییەکانی ناوەندی چاك بووم لە گەڵ سەدان کەسی هاوڕێم , لە کوردستان سێ گەنجی جیڤاراییم ناسی, سەرەتا شێخ سدیق ئێوارەیەك لە شاری کەرکووك گەنجێکی پێم ناساند کاسکێتێك بە وێنەی جیڤارای لەسەر بوو بەناوی سۆرانی مامە حەمە, سەیرم کرد هیواکانی سۆران, هیوای کازیوەی بەیانە, ئەوەندە رون دەڕوانێتە ژیان, ئیتر سۆران بووە هاوڕێی گیانی بە گیانیم,

دوا پەیامی ژینی نیوکاژێرێك پێش مەرگی بۆ منی نارد , فریا نەکەوتم دوا ئارەزووی وەرگرم , کاوەش هەروا تا بڵێی سور, سورتر لە چۆڕاوی خوێنی, گەشتر لە جیڤاراکەی سەردڵی, بەحەسرەتتر لە تامەزرۆی ژیانی هەژارانەی گەرمیانییەك , سەردەشتیشم لە کۆبونەەیەکی چاك ناسی, لە گەڵ کۆمەڵێك گەنج, هێندە گەش و جوان و بە ئیرادە بوون, نازانم کامیان لەوی تر پڕ ئومێدتر بوو بۆ ژیان, کامیان خێراتر بوو لە بڵێسەی نیگای باز, هۆ هۆ سەردەشت, ئەوەندە گەش و پڕ لە ئومێد بوو, زیاتر لە ئومێدی ئەوێ ساڵی جوتیارانی دەشتی هەولێر , تا خۆی لە باوەشی گردە عازەبانەکە بینییەوە.
ئەوێ رۆژێ چاك تاکە ئومێدی گەنجە یاخییەکان بوو, ئەوانەشی مان ئەوڕۆ بە رێکەوت دەژێن.

تاوان ئەم سێ گەنجەی ئومێدی منیان لێسەندمەوە, تاوانباریش تا هەنووکە لە سزا دەربازن, هەرسێکیان لەزۆر شتدا هاوبەش بوون, هەژار بەڵام لە مێشکدا دەوڵەمەند, یاخی لە زوڵم بەڵام میهرەبان و دەستەمۆ لە عەشق, ناڕازی لە ستەم بەڵام کۆیلەی نازی باوەشی دایکە سەربەرزەکان, هوشیار بە هوشیاری چینایەتی, جیڤارایست, ئازادی و عەدالەت لە نیگاکانیان دەباری, لە نینۆکەکانیان دەچۆڕی, هەناسەیان ئومێدی لێ دەتکا , کە ئەوانم ناسی وتم نا هێشتا ئاوات ماوە بۆ جیهانێکی عەدالەت.

خۆشەویستانم سەردەشت و کاوەو سۆران, یاداوەری ئێوە هەمیشە لە دڵمدایە, لە باوەڕو ویژدانمدایە, رێگای هیواکانتان چەندە سەخت و دوربێت, بە ز□□□ ل□□ی لانادەم , بنوون بە ئارامی لە پاڵ مامۆستاکەتان هاوڕێی سەر کڵاو دڵەکانتان, ئەگەر بە جەستە دنیایەك فرسەخ لێوەی دوورن, بەڵام لە ژێر باڵی ئەودا , لەم مەڵبەندی رەشایی و نا ئومێدییە هیوا دەچێنن .

کرێکاران لەسەردەمی کۆرۆنادا … ئەحمەد کامەران

سەرەتا پێش ئەوەی دەست بکەم بە بەنووسینی وتارەکەم دا, سڵاوێك بۆ

رووحی پاکی ئەو کرێکارە زەحمەتکێشانە دەنێرم کە لەپێناو جەنگ کردن لەگەڵ نان و ئازادی گیانی خۆیان سپاردوە , هەروەها سڵاوم بۆ سەرجەم ئەو کرێکارە زەحمەتکێشانانە هەیە کە ئەمڕۆ لە گۆڕەپانی خەبات کردن ئامادەن لەپێناو بەدەستهێنانی نان و ئازادی و یەکسانی دا, کە هیچ کاتێکیش کۆلیان نەداوەو بەردەوام بوونە لە خەباتی خۆیان لە دژی سیستەمی سەرمایەداری دا, کە لە خەبەتاکەیان دا ئاوات دەخوازن رۆژێك بێت چیتر جیاوازی چینایەتی نەمێنێت و سەرجەم چینەکان بەچینی کرێکارانەوە لەژێر چەتری یەکسانی دادپەروەری دا بژین و ئیتر کۆتایی بە ئەقلیەتی فاشیلی سەرمایەداری بهێنرێت…

وەکو هەموو بۆنەکانی تردا , ساڵانە لە یەکی ئایاردا , یادی چینێك دەکرێتەوە کە بەدرێژایی مێژوو بۆتە قوربانی دەستی سیستەمی سەرمایەداری و ئیمپریالیزمی دا, کە ئەو چینەش , چینی ماف خوراو چەوسێنراوی کرێکارانە,خۆی لە راستی دا ئەم رۆژە بۆ کرێکار هیچ جەژن و خۆشی نیە بۆیان , بەڵکو پیشاندانی ئازارەکانیانە بەرووی جیهان و سەرمایەدارانی کۆنەپەرست,بەڕای من ئەوکاتە دەبێتە جەژن بۆ کرێکار کە چیتر لەژێر سیستەمی سەرمایەداری دا نەچەوسێنرێنەوە و سەرجەم مافە خوراوەکانیان بەدی بێت, هەتاوەکو ئێستا کرێکاران بۆ پەیداکردنی پارووەیەکی نان دا چەندین رێگای سەخت و کاری قورس پێیان ئەنجام دەدرێت , کە زۆرجاریش لە ئەنجامی ئەو کارە قورسانەدا , کرێکار ژیانی خۆی لەدەست دەدات , لەپاشانیش هیچ جۆرە بیمەیەك بۆ خێزانەکەی دەستەبەر ناکرێت, جگە لەوەی کە خۆی هیچ جۆرە بیمەیەکی نیە لە کاتی کارکردنی دا, کەچی سەرمایەداران بۆ باکن و تەنانەت گاڵتەیان بە مردنی کرێکارێك دێت و زۆر بێباکانە هەڵسووکەوت دەکەن لەبەرامبەر کرێکارەکە و خێزانەکانیان دا , کە ئەمەش نابێت چیتر قەبول بکرێت , بەڵکو دەبێت کرێکارانیش هاوشێوەی هەموو چینەکانی دیکەی کۆمەڵگادا بەڵکو بەزیادەوەش , دەبێت سەرجەم خزمەتگوزاریە تەندووستیەکانیان بۆ دابین بکرێت, لەهەمان کاتیشدا نابێت ئیتر کرێکاران بچەوسێنرێنەوەو ژیانیان بکرێت بە دۆزەخ , چوونکە سەرەنجام چینی کرێکار بە داینەمۆو بەرهەم هێنەری وڵات دادەنرێن, بەڵام بەداخەوە خۆیان بێبەش بوونە لەو بەرهەم هێنانەی کە لە وڵات ئەنجامی دەدەن.

جیاوازتر لەهەموو ساڵانی دیکەدا, ئەم ساڵ یەکی ئایار هاوکات بوو لەگەڵ شەپۆلێکی کووشندەی دژ بە مرۆڤایەتی دا کە ئەویش بڵاوبوونەوەی ڤایرۆسی کۆرۆنا بوو لەبەشێکی زۆری وڵاتانی جیهان دا, کە بە بڵاو بوونەوەی ئەم ڤایرۆسە بووە هۆی داخستنی سەرجەم کارگە پیشەسازیەکان و بازارەکان بە ڕووی تاکەکانی کۆمەڵگادا, بەڵام ئەوەی کە لەم نێوەندەدا , گەورەترین زەبری ئابووری

بەرکەوت, ئەویش چینی کرێکاران بوون , کە بەشێکی زۆری کرێکاران لەجیهان لەکارەکانیان دابڕان و نێردرانەوە بۆ ماڵەوەو , کە هاوکاتیش ئەم ڤایرۆسەش وا تەماشا دەکرێت کە دووبارە کودەتایەکی تری سەرمایەداران بوبێت بەسەر چینی کرێکارانەوە, بەڵام لەلایەکی دیکەوە سەرمایەداران هیچ جۆرە زیانێکی مەترسیداریان بەرنەکەوتوە لە ئەنجامی ئەم ڤایرۆسە, ئەمەش بەهۆی ئەو سامانە زۆرەیان کە لە رێگای ماندبوون و بەرهەمی شەو و رۆژەی چەندین ساڵەی کرێکارانەوە بەدەستیان هێناوە, بۆیە دەبێت سەرجەم ئەو سامانانەی سەرمایەدارەکان بگەڕێنەوە بۆ گیرفانی کرێکارانی ماف خواراو دا, بۆئەوەی چیتر لەناخۆشی و چەوساندنەوەدا نەژین , لەهەمانکاتیشدا دەبێت ئیتر یەکسانی و دادپەروەری ئابووری و کۆمەڵایەتی بێتە ئاراوە لەنێوان هەموو تاکەکان دا.

دیمانە لەگەڵ مامۆستا رزگار خدر ... سازدانی: ڕۆستەم خامۆش

م. ڕزگار خدر:
دنیای منداڵ, دنیایەکی ڕازاوەو تایبەتە

بۆ گرنگیدان بە ئەدەبیاتی منداڵان و ئاوڕدانەوە لە کەسایەتییەکانی ئەو بوارە، بە پێویستمان زانی ئەم دیمانەیە لەگەڵ بەڕێز”م. ڕزگار خدر” ی شاعیر و نووسەری بواری ئەدەبیاتی منداڵان و سەرپەرشتیاری پەروەردەیی ساز بدەین.

- ڕزگار خدر مستەفا” لە 3/7/1964 لە گەڕەکی کانێسکان ی شاری سلێمانی لە دایك بووە.
- سەرپەرشتیاری پسپۆڕیی لە پەروەردەی ڕۆژئاوای سلێمانی.
- ئەندامی دەستەی نووسەرانی گۆڤاری ژیار و سەرنووسەری گۆڤاری ئاراستەی پەروەردەیی.
- خاوەنی سێ منداڵە بەناوەکانی: (فرێ ، دینێ ، باکێ).

ئەم بەرهەمانەی چاپکردووە:
١- ئاڤێستا کلتوری دینی و نەتەوەیی کورد، لێکۆڵینەوەی مێژوویی.

٢- غەمنامە، دیوانە شیعر.
٣- خەمە پەروەردەییەکان، کۆمەڵێک نووسینی پەروەردەیین.
٤- سەد پەند، کۆمەڵێک چوارینە شیعری پەروەردەیین.
٥- هەلوربلور، دیوانە شیعری منداڵان.
6- باپەروەردە خەمی هەمووان بێ، کۆمەڵێک بابەتی پەروەردەیی.

سازدانی: ڕۆستەم خامۆش

پرسیار: لە کەیەوە شیعر بۆ منداڵان دەنووسی؟

وەڵام: دنیای منداڵ دنیایەکی ڕازاوەو تایبەتە, تاکو بە تەواوەتی ئاوێتەی نەبیت ناتوانی دەربڕی خواست و ئارەزووەکانی منداڵان بی، سەرەتا دەمەوێت بڵێم وەک پەروەردەکارێ هەمیشە ئارەزووم بووە بەهەموو شێوەیەک خزمەت بەبواری پەروەردە بکەم, خۆم بە تەواوی تەرخان بکەم بۆ خزمەت لەو بوارەدا و کاتێکیش بووم بەسەرشتیاری پەروەردەیی لە پۆلدا و لە ڤیستیڤاڵ و چالاکیەکاندا ئامادە دەبووم, منداڵان بە خوێندنەوەی شیعر و بەچالاکیی جوان پێشوازیان لێ دەکردین، ئارەزوم بوو ڕۆژێک منیش هۆنراوەیان بۆ بنووسم و پاداشتی ئەو پێشوازیە جوانەیان بدەمەوە و لەو ڕێیەشەوە خزمەتێک بەبواری پەروەردە بکەم، دەتوانم بڵێم ئەوان بوونە ئیلهام بەخشی هۆنراوە نووسینم بۆ منداڵان و تێکەڵ بوون بەو دونیا پڕ لە تەلیسمی جوانییەی ئەدەبی منداڵان.

پرسیار: تا ئێستا چەند بەرهەمت بۆ منداڵان چاپکردووە، ئەگەر ئاماژە بە ناوەکانیان بکەی؟

وەڵام: لەزۆربەی گۆڤارەکانی منداڵاندا هۆنراوەم بڵاوکردۆتەوە و یەک دیوانە شیعرم چاپکردووە بۆ منداڵان بەناوی (هەلوربلور)، وە دیوانێکی ترم ئامادەیە بۆ چاپ.

پرسیار: تایبەتمەندیی شیعری منداڵان چییە؟

وەڵام: نووسین بۆ منداڵان ئاسان نییە, کە ڕەنگە هەندێ کەس وابیربکەنەوە, تۆ کە بۆ منداڵان دەنووسیت دەبێت تەواو ئاوێتەی دنیای منداڵان بی و بچیتە دنیای پڕ لە خەیاڵی جوان و ڕازاوەی ئەوانەوە، بەزمانێکی سادە بنووسی، دووربیت لە وشەی قەبەو ئاڵۆز، دەبێت وەڵامدەرەوەی پرسیارەکانی ئەوان بێ و دووربێ لە ئامۆژگاری ڕاستەوخۆ, کە منداڵ بێزار دەکات، بنەماکانی مرۆڤدۆستی و ژینگە پارێزیی و گیانی هاوکاریی و لێبووردەیی و بەڵێنپارێزیی و ئاژەڵدۆستیی و تەندروستی... لەخۆبگرێت بەپێی ئاست و قۆناغی تێگەیشتنی منداڵ بنووسرێت، دەبێت هەڵگری پەیامی تەواوکاری

پەروەردەی دروست بێت.

پرسیار: لە ئێستادا ئەدەبیاتی منداڵانی کورد، چۆن دەبینی؟

وەڵام: لە ئێستادا کۆمەڵێک نووسەر و شاعیری باشمان هەیە له بواری ئه‌ده‌بیاتی منداڵانی کورددا، گەر بەراوردی بکەی بەساڵانی پێشوو، بەڵام پێویستیان بەهاوکاریی هەیە, پێویستمان بە وەرگێڕانێ لەبواری ئەدەبی منداڵان, تا زیاتر نووسەرانی خۆشمان ئاشنا بن بە تەکنیکی نوێی نووسین و خەیاڵی فراوانیی دنیای منداڵان, پێویستە دەزگایەک هەبێ بۆ وەرگێڕان لەئەدەبی گەلانەوە بۆ کوردی و بەپێچەوانەشەوە وەرگێڕانی نووسینی نووسەرانی کورد و ناساندنیان بە دنیای دەرەوە.

پرسیار: وەکو دەزانین زۆربەی گۆڤارەکانی تایبەت بەمنداڵان لە ئێستادا دەرناچن و بڵاوناکرێنەوە، ئەوەش وادەکات، کە بواری ڕۆژنامەگەریی منداڵان پاشەکشە بکات و هەر خودی منداڵانیش لە سوودەکەی بێبەش بن، بەڕێزت پێشنیارت چییەو چی بە چارەسەر دەزانی؟

وەڵام: بەداخەوە زۆربەی ئەو گۆڤارانەی خزمەتێکی باشیان بە ئەدەبیاتی منداڵان دەکرد, لە ئێستادا لەبەرنەبوونی هاوکاریی ڕاگیراون, نەحکومەت هاوکارییان دەکات, وه بەراستی وەک گلەییەکیش نەخەڵک هاوکاره، ئه‌و خه‌ڵکه ئامادەیە بڕێ پارەیەکی زۆر بدات بە مۆبایل و ئایپاد و…. چی و چی, بەڵام بیر لە کڕینی گۆڤار و کتێب ناکه‌نه‌وه‌و لەگرنگیی و بایەخیان تێنەگەیشتوون. هیوادارم, کە هەمووان هاوکار بن, وەک حکومەت و وەزارەتی ڕۆشنبیریی و پەروەردە، وەک خەڵک و کۆمپانیاکان بە بایەخەوە بڕواننە ئەو گۆڤارانە و هاوکاریان بن.

پرسیار: هەر چەندە کتێب و نامیلکەی تایبەت بەمنداڵان کەمن، بەڵام ئەوەندەی کە هەیە لەوە باشترە کە هەر نەبێ، جا بۆ ئەوەی منداڵان ئاشنا بکرێن بەکتێب، بە ڕای تۆ هەنگاوەکانی بەکەلتوور کردنی خوێندنەوە چین و بەکام ڕێگە دەتوانرێ ئەم کارە گرنگە بکرێ؟

وەڵام: بۆ بەکه‌لتووریکردنی خوێندنەوە, ئەوە ئەرکێکە لەسەر شانی هەمووان, گەر بمانەوێ نەوەیەکی هۆشیار و پێگەیشتوومان هەبێ, دەبێت بزانین, کە کتێب باشترین هاوڕێ و مامۆستایە, کە دەتوانێت لە هەموو جێگەیەگ هاوکاربێ، بە خوێندنەوە توانای ژیریی زیاد دەکات و تێگەیشتنی منداڵ و ئاشنابوونی بە دەوروبەر فراوان دەبێ، توانای ئاخاوتنی زیاد دەکات و دووری دەخاتەوە لەشەرم و گۆشەگیریی، خەیاڵی فراوان دەکات, گەشە بەدەمارەکانی مێشک دەدات، ڕەفتاری ئەرێنی لەمنداڵەدا بەرجەستە دەکات…. لەبەر هەموو ئەم

هەکارانە دەبێت خەزان و قوتابخانەو دایک و باوک و مامۆستا هەمووان هاوکار بن لەهاندانی منداڵان بە خوێندنەوە لە باخچەی منداڵانەوە دەبێت دادەکان حەزی خوێندنەوە لای منداڵ بەرجەستە بکەن, حکایەت و چیرۆکی بەچێژیان بۆ بخوێننەوە، گرنگیی بە بوونی کتێبخانە لە ناو ماڵ و لە قوتابخانە بدەن و دایک و باب لەبەرچاوی منداڵ بخوێننەوە, چونکە منداڵ لاسایی گەورەکان دەکاتەوە و حەزدەکات وەک ئەوان ڕەفتاربکات و لە بۆنەکاندا کتێب بکەنە دیاریی بەیان، سەردانی کتێبخانەیان پێبکەن و بەپێی تێگەیشتن و قۆناغی تەمەنیان کتێبیان بخەنە بەردەست، لەپای پاداشت و کردەوەی جوان گۆڤار و کتێبیان بۆ بکەنە دیاری.

پرسیار: زۆربەی شاعیران و نووسەرانی بواری ئەدەبیاتی منداڵان بەرهەمی ئامادەیان هەیە بۆ چاپ، بەڵام بەداخەوە خۆیان وەک پێویست ناتوانن چاپی بکەن، پێشنیاری بەڕێزت چییە؟

وەڵام: وەک لە وەڵامی پرسیارێکی پێشووتر ئاماژەم پێکرد ئەوە ئەرکی وەزارەتی ڕۆشنبیرییە, ئەرکی کۆمپانیا و دەزگاو دامەزراوە ڕۆشنبیریی و پەروەردەییەکانە, کە هاوکاری نووسەران بن لەچاپکردنی بەرهەمەکانیان, لە وڵاتانی دنیا نووسەر لەسەر چاپکردنی بەرهەمەکانی دەژی, کەچی بەداخەوە لەلای ئێمە دەبێ نووسەر بەپارەی خۆی و لە قووتی خۆی و ماڵ و منداڵی بگرێتەوە بۆ چاپکردنی بەرهەمێکی, دواتریش هەمووی لەسەر ڕەفەی کتێبخانەکان بۆ خوێنەر و کڕیار دەمێنێتەوە و دەبێتە مایەی زەرەر.

پرسیار: بە هۆی پێشکەوتنی تەکنەلۆژیا و هەبوونی ئەو هەموو تۆڕە کۆمەڵایەتییە و بەکارهێنەرێکی زۆری ئینتەرنێت لەلایەن گەورەساڵانەوە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا زۆرێک لە منداڵانیش لە ڕێگەی مۆبایل و ئایپادەوە بەکاری دێنن، بەڵام بۆ ئەوەی زیانی نەبێ و بە شێوەیەکی تەندروست بەکاری بێنن و سوودی لێ وەربگرن، چی بەباش دەزانی و ڕێنماییت چییە بۆ دایکان و باوکان؟

وەڵام: بەداخەوە هەمووان ئیمڕۆ دەرهاویشتە خراپەکانی تەکنەلۆژیاو تۆڕەکۆمەڵایەتییەکان دەبینین و دەستەوستان و بێچارەین, کە بەدیوێکی تردا ڕەنگە بتوانین بە قازانج بیگەڕێینەوە گەر هانی منداڵان و نەوجەوانان بدەین بە دروست بەکارهێنان و سوودبینین لێی، واقعی ئێمە سەپاندویەتی بەسەرماندا و پێشکەوتنی کۆمەڵگە و داهێنانەکان دەتوانن هەموو سوود بەخشن بن و هەم زەرەرمەند, ئەوە خۆمانین, کە بڕیار دەدەین بەچ دیوێکدا بەکاری ببەین، دەبێت دایک و باب، مامۆستایان هاوکاربن بە چۆنێتی بەکارهێنان و سوودبینین لە

تەکنەلۆژیای سەردەم و نەبینە کەیلەو هەگری هەمیشەیی و دابڕان لەدونیای دەرەوە.

پرسیار: منداڵ، کاتێ شیعر، یان چیرۆک دەخوێنێتەوە، یاخود بۆی دەخوێنرێتەوە، پێی خۆشە وێنەی لەگەڵدا بێ و بیبینێ، بۆچی؟
وەڵام: بوونی وێنە و ڕەنگەکان سەرنجی منداڵ ڕادەکێشێ و چێژ و توانای هەستی بینین دەیان جار زیاترە لە بیستن, ئەمەش زیاتر وا دەکات گرنگیی زیاتر بە وێنە بدرێت لە گۆڤار و کتێبی منداڵان.

پرسیار: تا چەند گەشبینی بۆ ئایندەی ئەدەبیاتی منداڵانی کورد؟
وەڵام: گەشبینم بە بوونی کەسانی دڵسۆز و خەمخۆر لەو بوارەدا، نووسەرانی پڕ هیوا دەبینم, کە کۆڵنادەن و بەردەوامن لە نووسینی شیعر و چیرۆک و ئۆپەرێت و خەمخۆرانێک لە مامۆستایانی دڵسۆز, کە هاندەری بۆ کەلتووریکردنی خوێندنەوەن.

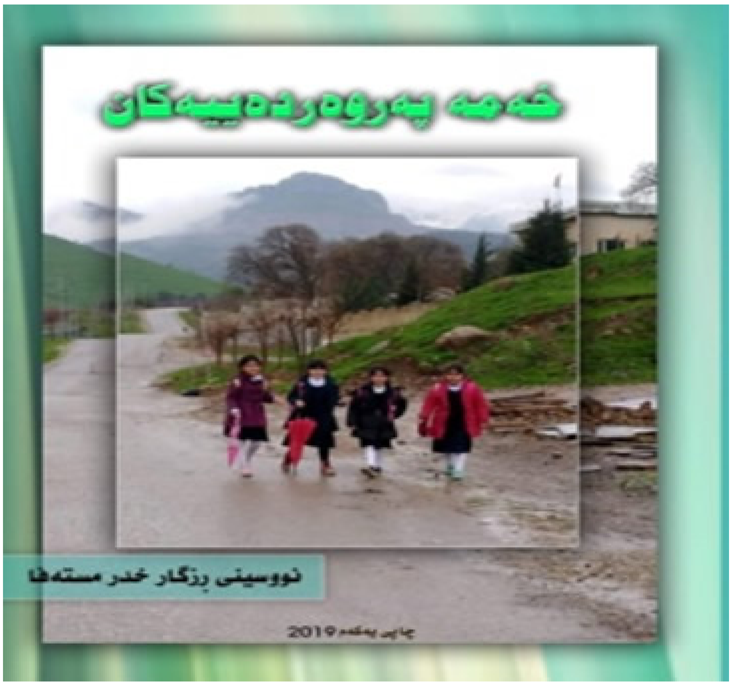

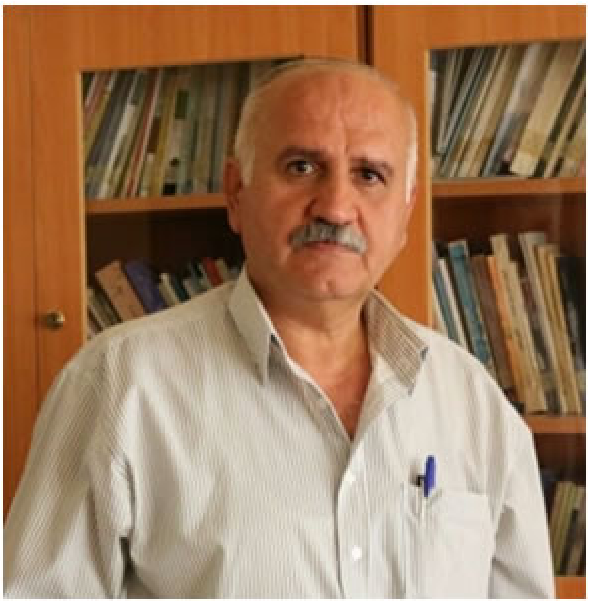

کتێبێک ب□ تامی ڕاستەقینەی شیعر

(لەم کتێبەمدا هەوڵدراوە پانتاییەك بۆ ئەو زەمەنە خێراو پچڕپچڕە بدۆزمەوە و تێدا گوزارشت لە هەندێ چرکەسات بکەم، کە تەنیا شیعر دەرەقەتی دێت. خودی پڕۆژەکە لە فۆڕمێکی ناجێگیردایە، دەربڕین و ڕزگاربوونە لە دۆخێك کە لە نێوان شاعیر و ئەوی دیکەیە، گەڕانە بە دوای دۆزینەوەی ئەو شوێنانەی تاریک کراون و مرۆڤ لەنێو ئەو شوێنە تاریکانەدا، خەریکە خۆی وەک مرۆڤ لە بیر دەکات. ئایە شیعر دەتوانێت ئەو خۆ لەبیرکردنەی مرۆڤ بکاتە خۆ بەبیرهێناوە؟ ئ□و

پرسیارێک و وەڵامێکی زۆری دەوێت.
خەمێك بەرێکی هەموو شیعرەکانی گرتووە، خەمی مرۆڤبوون، پرسیار لە مرۆڤبوون، قووڵبوونەوە لە دیوە نەبینراوەکەی مرۆڤبوون، ئیشکردن لەسەر ئەم خەمە، کە خەمێکی وجودییە، ڕەنگە ئەم خەمە خەمێک بێت بۆ ئاسانی نەبیندرێت و تەنیا شیعر بتوانێت بیبینێت. لەپاڵ ئەو خەمەدا وەستان لەسەر کۆمەڵە چەمکێك و تێڕامانیان لە ناو بازنەیەکی شیعریدا جەختی لێ کراوەتەوە. کۆی ئیشەکە ئەزموونێکی جیاوازی منە، کە دەکرێ بڵێین بەرهەمی ساڵانی 2011 بۆ 2016.)

پرۆفایل:
تەیب قادر، دانیشتووی هەولێرە، لە ساڵی ٢٠٠٦ یەکەم بەرهەمی شیعری خۆی بەناوی (کتێبێك لە گیای ئاوەدانی) لەلایەن سەنتەری هەتاو چاپ و بڵاوکراوەتەوە، ساڵی ٢٠١٧
کۆمەڵە شیعری (مرۆڤێك لە نزیکمانە) لە لایەن ماڵی وەفایی چاپ و بڵاو کراوەتەوە، نوێترین بەرهەمی شاعیر، (دەستێك لە دەرەوەی خۆی تەنیایە)، بڕیارە لە ئایندەیەکی نزیکدا لە لایەن ناوەندی کلتوور چاپ و بڵاو بکرێتەوە.

گرنگی و ئامانجەکانی ڕۆشنبیری منداڵان … ڕەزا شوان

منداڵان لە هەموو جیهاندا، گەورەترین و گرنگترین چینی پێکهاتەی کۆمەڵگاکانن. سروشتی و ئاساییە کە خاوەنی ڕۆشنبیری سەربەخۆ و تایبەتی خۆیان بن، چونکە جیهانی منداڵان لەگەڵ جیهانی گەورەکاندا جیاوازە.. مەبەستیش لە ڕۆشنبیری منداڵان، تەنها بە دەستهێنانی زانیاری و سەرکەوتن لە خوێندن و قوتابخانەدا نییە، یا لە ڕادەی بەکگراوندی زانیاری لە بوارێک لە بوارەکاندا نییە. منداڵانیش وەکو گەورەکان، یاسا و شێوازی گوزارشتکردن و دەربڕینی خۆیانن. خاوەنی زمانی ساکار و فەرهەنگی وشە و ئەدەب و هونەری خۆیانن. شێوازی بیرکردنەوە و تێڕوانین و بڕیاری خۆیان هەیە، بۆ بەدەستهێنانی خواست و پێداویستییەکانیان.. هەموو ئەم میتۆدانە، شێوەیەکی تەواو پێکدەهێنن کە بە ڕۆشنبیری منداڵان ناودەبرێت..

رۆشنبیری منداڵان هەر ئەوە نییە کە هۆیەکە بۆ رۆشنبیریکردنی منداڵان.. بەڵکو ئەم سنوورە تێدەپەڕێنێت و مەودایەکی فراوانتر و گشتیتر دەگرێتەوە.

باسکردن لە رۆشنبیری منداڵان و لە گرنگی و لە ئامانجەکانی، باسکردن نییە لە رووی هزرییەوە، بەڵکو باسکردنە لە پێویستییەک لە پێویستییە گرنگییەکانی ژیان.. چونکە مر□ق ب□بێ رۆشنبیری، دارێکی زڕی بێ بەر و بێ بەخشینە.

لەم سەردەمەدا، لە سایەی گۆڕانکاری و تازەگەری و پێشکەوتنی خێرای تەکنەلۆژیا و داهێناندا، گرنگیدان بە رۆشنبیری منداڵان، یەکێکە لە گرنگترین پایەکانی پەرەوەردە و گەشەکردنی منداڵێتی.. لە سایەی جیهانێکی کراوە و هۆیەکانی خێرای گەیاندن و بێ سنووری و کرانەوە و لە یەک نزیکبوونەوە و تێکەڵبوون و فرە رۆشنبیری و بە جیهانی بوونی رۆشنبیری، رۆشنبیری بە گشتی، پێشکەوتنێکی زیاتری بە خۆیەوە بینیوە، رۆشنبیرییە جیاوازەکانی گەلان، زۆر یا کەم کاریگەریان لەسەر یەکتری هەیە. هەندێ کۆمەڵگاکان، ئەم گۆڕانکاری و ئاشنابوونە بە فرە رۆشنبیری، وەکو هەڕەشەی دەزانن، کە رووبەڕووی ناسنامەی رەسەنی رۆشنبیری منداڵانیان بوونەتەوە.

بێگومان رۆشنبیری گرنگترین فاکتەرە، کە دەکرێت یارمەتییەکی زۆری منداڵان بدات، لە بەدەستهێنانی سەرکەوتن و پێشکەوتن دا، لەم سێ ئاستدا: ئاستی پیشەیی، ئاستی زانیاری، ئاستی کۆمەڵایەتی.

چۆن تا ئەمڕۆ لە جیهاندا، لەسەر دەقێکی پێناسەیەکی دیاریکراوی رۆشنبیری گشتی رێنەکەوتوون و چەندین پێناسەی جیاوازیان بۆ کردوون.. هەرەوها تا ئەمڕۆش لەسەر پێناسەیەکی دیاریکراوی رۆشنبیری منداڵانیش رێنەکەوتوون، لە رووی بەرهەمهێنان و شێوە و ناوەڕۆکی سەرچاوەکانی رۆشنبیری منداڵان، چەندین پێناسەی جیاوازیان بۆ کردوون.. بەڵام بەپێی بەرهەمهێنانی رۆشنبیری منداڵان، دەتوانین هەندێ لە جۆرەکان و لە شێوەکانی جیابکەینەوە، وەکو: چیرۆک، هۆنراوە، شانۆ و ئۆپەرێت، سروود و گۆرانی، وێنەکێشان، قسەی خۆش و سوعبەتی ج□ش□نگی، سەرەڕای داب و نەریت و بیروباوەڕ و رەفتارە کۆمەڵایەتییەکان. هەموو ئەم بابەت و سەرچاوانە، سەرچاوەی رۆشنبیری منداڵان پێکدەهێنن.. هەر بەرهەمێکی رۆشنبیری، نەکەوێتە ناو پانتایی توانای وەرگرتنی منداڵانەوە، ئەو بەرهەمە بە سەرچاوەیەکی رۆشنبیری منداڵان دانانرێت.. منداڵان توانای ئەقڵی و جەستەیی و کۆمەڵایەتی و زمانی تایبەتی و خەیاڵی خۆیان هەیە.. رۆشنبیری منداڵان، کۆپی رۆشنبیری گەورەکان نییە. ناشبێت وا تێبگەین و وا بڕوانین، کە رۆشنبیری منداڵان، شێوازێکی ئاسان کراوە و بچووک کراوەیە لە رۆشنبیری گشتی کۆمەڵ، بەڵکو

رۆشنبیری منداڵان رۆشنبیرییەکی سەربەخۆی تەواوە، لە ناسنامەی تایبەتی و لە شێوازی ژیان و کەرەستە و لە سیما جیاوازەکانی منداڵان پێکهاتووە.
بە کورتی باسی چەند چەمکێک و چەند پێناسەیەکی رۆشنبیری منداڵان دەکەین:
رۆشنبیری منداڵان، لە هەموو کۆمەڵگایەکدا، لقێکی بنەڕەتی و سەرەکی گرنگە، لە لقەکانی رۆشنبیری کۆمەڵ یا لە رۆشنبیری گشتی.. یا بڵێین، جۆگەلەیەکی ئاوخۆڕە، کە لە رۆشنبیری گشتییەوە هەڵگیراوە.
نووسەری بواری ئەدەبی منداڵان (عەبدولتەواب یوسف) لە پەرتووکێکیدا، بە ناوی (گەشەکردنی رۆشنبیری منداڵ) بەم جۆرە پێناسەی رۆشنبیری منداڵانی دەکات، دەڵێت: رۆشنبیری منداڵان، بریتییە لە تێکەڵەیەک کە منداڵ لە دایک و باوک و خێزانەوە وەری دەگرێت، لەو داب و نەریتانەی پێی دەگات، لەو زانست و زانیاییانەی وەریان دەگرێت، لەو هونەرانەی کاریان تێدەکات و دەیانکات، لەو بیروباوەڕانەی بڕوای پێیان هەیە، لەوانەی کە بەڕەوشت ناویان دەبەن، لە جیاوازی سیمای کەسایەتی، لە هەموو ئەو شتە باوانەش کە لە کۆمەڵگاکەیدا هەن، لە بیروڕا، لە یاساکان، لەو شتانەی کە لە رۆشنبیری گشتیدا بڵاودەبنەوە.
لە دەرەوەی پێناسەکەی عەبدولتەواب یوسف، رۆشنبیری منداڵان بریتییە، لەو شتانەی کە منداڵان لە باخچەی ساوایان و قوتابخانەدا وەریان دەگرن، لە سەرنج و تێڕوانینیان لە ئەنجامەکانی ئەزموون و تاقیکردنەوەکانی ژیانی خۆیان.. لەو بەرهەمە ئەدەبیانەی کە بۆیان دەخوێننەوە یا خۆیان دەیانخوێننەوە.. لەو چیرۆک و هەقایەت و نەزیلە و سەرگوزشتانەی کە بۆیان دەگێڕنەوە، لەو هۆنراوە و سروود و گۆرانییانەی کە گوێیان لێیان دەبن، لەو شانۆیانەی کە دەیان بینن یا خۆیان بەشدارییان تێیاندا دەکەن.. لە هەر بابەتێک، کە سوود و چێژی لێوەربگرن.. ئەمانە هەموویان لە هۆش و لە دەروونیاندا گەڵاڵە دەبن.. دەتوانن بە زمانی خۆیان و بەو شێوازەی کە خۆیان دەیانەوێت، بە قسەی زارەکی بێت یا بە نووسین بێت، گوزارشتیان لێبکەن و بە رەفتاری دەریان ببڕن.
دەکرێ لە ژێر چەمکێکی گشتیدا، چەمک و پێناسەکانی رۆشنبیری منداڵان کۆبکەینەوە، هەموویان جەخت لەسەر ئەوە دەکەنەوە، کە رۆشنبیری منداڵان، بریتییە لە: وەرگرتنی شێواز و رێبازەکانی ژیان، بیروباوەڕ، پێوەرەکانی رەوشت، ئەدەب و هونەر، زانست و زانیاری، بەهاکان، داب و نەریتەکان، یاسا و رێساکان، کارکردن بە گرێدانی ئەم میتۆدە بنەڕەتییانە، بە کەلەپوور و هزر و رۆحی کۆمەڵەوە،

هەموو دەبنە فاکتەری یارمەتیدەر بۆ سازان و هەڵکردن لەگەڵ کۆمەڵگاکەیاندا، دەکرێت ئەوانەی وەریان دەگرن و فێریان دەبن، لە هەموو قۆناغەکانی ژیانی داهاتووشیاندا هاودەمیان بن، بە تایبەتیش لە بواری پیشەیی و زانیاری و کۆمەڵایەتیدا.

ڕۆشنبیری ڕەمەکەک (غەریزەیەک) نییە، کە لەگەڵ لەدایکبوونی منداڵدا لەگەڵیدا بێت. بەڵکو لە چەندین سەرچاوەی جیاوازەوە، وەریان دەگرێت و لێیان هەڵدەهێنجێنێت.

ڕۆشنبیری منداڵان، بە ناوەڕۆک و پێکهاتە تایبەتمەندییەکانییەوە، مۆرک و ناسنامە و تایبەتمەندی و سیما جیاوازەکانی منداڵانی کۆمەڵگایەک لە کۆمەڵگاکان پێکدەهێنێت. کە لە کۆمەڵگاکانی تر جیای دەکاتەوە. بە واتا ڕۆشنبیری منداڵان، شێوازی ژیانێکی جیاوازی منداڵانی کۆمەڵگایەکی دیاریکراوە. کەواتە ڕۆشنبیری منداڵان لە کۆمەڵگایەکەوە بۆ کۆمەڵگایەکی تر جیاوازی هەیە. ئەم جیاوازییەش، بە جیاوازی ڕۆشنبیری گشتی کۆمەڵگا جیاوازەکانی مرۆڤایەتی دەگۆڕێتەوە. تەنانەت لە هەمان کۆمەڵگاشدا، ڕۆشنبیری منداڵان، یەک ڕەنگ و یەک شێواز نییە، کە هەموو منداڵانی ئەو کۆمەڵگایە لەژێر چەترێکی ڕۆشنبیری گشتیدا کۆیان بکاتەوە. ڕۆشنبیری منداڵان، بەپێی فاکتەرەکانی ژینگەی دەوروبەر و ڕەگەز و بەپێی قۆناغەکانی تەمەنی منداڵی و جیاوازی زانیاری و ڕۆشنبیری هەر خێزانێک و باری کۆمەڵایەتی و ئابووری و گوزەرانی ژیانی جیاوازی خێزانەکان، جیاوازی هەیە. لەمانەش گرنگتر بوونی ئەو سەرچاوانانەن لە بەردەستی منداڵاندا، کە مەستی ڕۆشنبیریان دەکەن و هەیەکن بە بەشداریکردنیان لە بنیادنانی ڕۆشنبیری منداڵان. بۆ نموونە: جیاوازی ڕۆشنبیری لە نێوان منداڵانی گوندنشین و شارنشیندا هەیە، کە لە دوو ژینگەی جیاوازدا دەژین و فاکتەرەکان و هۆیەکانی ڕۆشنبیری لێیان جیاوازن. جیاوازی ڕۆشنبیری لە نێوان منداڵانی خێزانە نەبوو و هەژارەکان و منداڵانی خێزانە دەوڵەمەندەکاندا هەیە. جیاوازی ڕۆشنبیری، لە نێوان منداڵانی خێزانە ڕۆشنبیرەکان و منداڵانی خێزانە ناڕۆشنبیرەکاندا هەیە. کەواتە لە ڕۆشنبیری منداڵاندا، ڕۆشنبیری گشتی و ڕۆشنبیری تایبەتی هەیە.

بە هەر قۆناغێک لە قۆناغەکانی منداڵی، تا رادەیەک، پێویستیمان بە ڕۆشنبیری جیاواز هەیە، کە لە ڕووی ناوەڕۆک و شێواز و زمانەوە، لەگەڵ ئاستی ئەو قۆناغەی تەمەنی منداڵاندا گونجاوبێت. تا سوود و خۆشی لێوەربگرن. بۆیە پێویستە هەموو بابەتەکانی هەموو جۆرەکان و شێوەکانی ڕۆشنبیری منداڵان، بەپێی مەرج و پێوەرە جیهانییە گشتییەکانی ڕۆشنبیری منداڵان، بە وردی و بە پیشەیی و بە

شارەزاییەکی تەواوەوە، ئامادە بکرێن.. ناوەڕۆکەکانی بابەتەکان و داڕشتنیان، لەگەڵ تایبەتمەندییەکانی جیهانی منداڵاندا بگونجێن.. گەر نەگونجێن، ناچنە ناو چوارچێوەی ڕۆشنبیری منداڵانەوە.

لە ئەمڕۆدا گرنگیدان بە ڕۆشنبیری منداڵان، بووە بە ئەرکێکی پێویست و لە پێشینە و بە ئامانجێکی ستراتیژی گەلان و دەوڵەتانی جیهان، هەموویان هاوڕان لەسەر ئەنجامە ئەرێنییەکانی گرنگیدان بە ڕۆشنبیری منداڵان.. کە دەبێتە بنەڕەتی ڕۆشنبیری داهاتوو.

ڕۆشنبیری منداڵان، لە ئەرکە بنەڕەتییەکانیەوە دەست پێدەکات، لە گۆڕینی لەدایکبوونی منداڵەوە، لە گیانلەبەرێکی بایۆلۆژییەوە بە گیانلەبەرێکی کۆمەڵایەتی.. ئەم کارەش لە ساتی لەدایکبوونەوە تا کۆچی دوایی درێژەی هەیە.. کە منداڵ لەدایک دەبێت، هەندێ بەماوەی لەگەڵدایە.. منداڵ کاتی لەدایکبوونی تەنها گیانلەبەرێکی بایۆلۆژییە، یا تەنها کەسێکە.. لە میانەی پەیوەندییە جیاوازییەکانی لەگەڵ خێزانەکەی و دەوروبەرەکەیدا، بە خێرایی میتۆدەکانی ڕۆشنبیری کۆمەڵگەکەی وەردەگرێت، وەکو: زمان، داب و نەریت، ڕەوشت و بەهاکان،…هتد. دەگۆڕێت بە کەسێکی کۆمەڵایەتی. ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە منداڵ دوو جار لەدایک دەبێت.. یەکەمیان لەدایکبوونێکی بایۆلۆژی، دووەمیشیان لەدایکبوونێکی ڕۆشنبیری.. منداڵ لە لەدایکبوونی دووەمیدا، لە گیانلەبەرێکی بایۆلۆژییەوە، دەگۆڕێت بە گیانلەبەرێکی ڕۆشنبیری.

هەر ڕۆشنبیریشە، کە مرۆق لە هەموو گیانلەبەرەکانی تر جیادەکاتەوە، مرۆق بە (گیانلەبەرێکی ڕۆشنبیرییە) ناودەبرێت.

گرنگترین ئامانجەکانی ڕۆشنبیری منداڵان:

ئامانجی ڕۆشنبیری منداڵان، گەشەکردنی کەسایەتی دروستی منداڵانە، لە بوارەی جەستەیی و ئەقڵی و سۆزدارییەوە.. زۆرن ئەو ئامانجانەی، کە ڕۆشنبیری منداڵان دەیانهێنێتە دی.. بە کورتی ئەمانەی خوارەوە، هەندێکن لەو ئامانج و لایەنانەی، کە لە سایەی ڕۆشنبیری منداڵاندا، گەشەدەکەن و دێنەدی:

١ـ لایەنی جەستەیی: ڕۆشنبیری منداڵان، لەو پێدانگەوە کە (ئەقڵی تەندروست.. لە جەستەی تەندروست دایە) گرنگی بە تەندروستی گشتی منداڵان دەدات، گرنگیش بە خۆراکی باشی تەندروست دەدات.. هانی منداڵان دەدات بە یاری کردن و وەرزش کردنی جۆراوجۆر.. فێریان دەکات کە پاک و خاوێن بن و خۆیان لە نەخۆشییەکان بپارێزن.

٢ـ لایەنی ئەقڵی: ڕۆشنبیری منداڵان، زاخاوی بیر و هۆش ئەندێشەی منداڵان دەدات، لە سایەی ڕۆشنبیری دا، ئەقڵی منداڵان زیاتر گەشە دەکات و زیرەکتر و زۆرزانتر دەبن، ئامادەیی و شارەزایی ئەقڵیان پێدەبەخشێت، لە بیرکردنەوە و خەیاڵکردن وەبیرهێنانەوە و

لێکدانەوە دا، توانای داهێنانیشیان گەشە دەکات، توانای زمان و گوزارشکردنیشیان زیاتر دەبێت. بیرتیژتر و خەیاڵ فراوانتر دەبن. هەوڵی داهێنان و تازەگەری دەدەن.

٣ـ لایەنی ڕەفتاری و هەڵچوون: ڕۆشنبیری یەکێکە لە گرنگترین ئەو فاکتەرانەی، کار لە گەشەکردنی ڕەفتاری منداڵان دەکات، ئامانجی ڕۆشنبیرییە، کە بە ئاراستەیەکی دروست و ئەرێنی پەروەردەی سۆزداری منداڵان بکات وەکو: خۆشەویستی کەسانی تر و کۆنترۆڵکردنی زیادەڕۆیی لە سۆزدارییان دا. کۆنترۆڵکردنی تووڕەیی و هەڵچوونیان. ڕۆشنبیری ترس و دڵەڕاوکە و ڕەشبینی لە دڵی منداڵاندا دەردەکات و هەردەم متمانانە و هیوا و گەشبینی و سەرکەوتنیان پێدەبەخشێت.

٤ـ لایەنی ڕەوشتی: ڕۆشنبیری ڕەوشت و ڕەفتار و ئاکاری جوان و نایاب، لە هۆش و لە دەروونی منداڵاندا دەڕوێنێت. کە لە ڕەفتار و کرداری ڕۆژانەی ژیانیان دا بەرجەستە دەبن و ڕەنگدانەوەیان دەبێت. گەشەکردنی ئەرێنی ڕەوشتیش، یەکێکە لە گرنگترین دیاردەکانی گەشەکردنی کۆمەڵایەتی لە لای تاک. گەشەکردنی ڕەوشت لە هەمان کاتدا گەشەکردنی ویژدانە و گوزارشتە لێی. ڕۆشنبیری کارتێکردنی لەسەر گەشەکردنی ویژدان هەیە. ڕۆشنبیری بەها ڕەوشتییەکان دیاری دەکات، کە پەیوەستە لە منداڵییەوە گەشەیان پێبدرێن و لە هۆش و دەروونی منداڵاندا بڕوێنرێن. تا پێیانەوە دەق بگرن.

٥ـ لایەنی کۆمەڵایەتی: ڕۆشنبیری، لە میانەی تێکەڵبوونی منداڵان، لەگەڵ ژینگەی دەوروبەریاندا، یارمەتی منداڵان دەدات کە ناسنامەی کۆمەڵایەتی بەدەستبهێنن. ئەوەش دەزانن کە سەر بە کۆمەڵگایەکی دیاریکراون. هاوبەستە بوونیان بەوە دەبێت، لەگەڵیدا دەژین. پابەندی بیروباوەڕ و بەهاکان و داب و نەریتەکان و یاساکان و کەلەپووری ڕەسەنی کۆمەڵگاکەیان دەبن. ڕێز و بوونی کۆمەڵایەتی خۆیان دەسەلمێنن.

٦ـ لایەنی پەروەردەیی: ڕۆشنبیری منداڵان، بە پلەی یەکەم پرسێکی پەروەردەییە، ڕۆڵێکی بنەڕەتی گرنگی هەیە لە پەروەردەکردنی دروستی منداڵان، گرنگترین ڕێگا و هۆی فێرکردن و پەروەردەکردنی راستەوخۆی منداڵانە. ئەو بابەتە پەروەردەییانە پێشکەش بە منداڵان دەکات، کە لەگەڵ تایبەتمەندییە سایکۆلۆژی و زمان و ژینگەی کۆمەڵایەتییان دا دەگونجێن، ڕەچاوی بەهرە و ئارەزوو و پێداویستییەکانیان دەکات.

٧ـ لایەنی نەتەوەیی و نیشتمانی: منداڵان لە میانەی ئەو هۆنراوە و سروود و گۆرانییە نیشتمانیانەی کە گوێیان لێیان دەبێت یان دەیانخوێننەوە، سۆز و پەرۆش و خۆشەویستی و سۆز و هاوبەستە بوون و دڵسۆزییەکی زیاتریان، بە نەتەوە بە نیشتمانەکانیان دەبێت،

زیاتریش لایان شیرینتر دەبن. هەر ئەم لایەنەشە، بوارێکی فراوانتردەخسێنێت بۆ تێگەیشتن لە جوگرافیا و مێژوو و سروشت و خەبات و بەسەرهاتەکانی گەلەکانیان.

٨- لایەنی جوانی: ڕۆشنبیری بەهاکانی جوانی لە هۆش و دەروونی منداڵاندا دەڕوێنێت. لە میانەی هەستکردن و چێژ وەرگرتنیان لە جوانی. توانای رێکخستن و رازانەوە و گونجاندنی شتەکانیان دەبێت.

٩- لایەنی زمان: رۆشنبیری گەشە بە زمانی منداڵان دەکات، و فەرهەنگی وشەکانیان دەوڵەمەنتر دەکات، توانای دەربڕین و گوزارشتکردنیان بە زاری و بە نووسین زیاتر دەبێت. ئازایەکی زیاتری ئەدەبییان پێدەبەخشێت. رۆشنبیری منداڵان بە زاری بێت یا بە نووسراو بێت، بە زمانێکی سادە و ئاسان و پەتی و تەڕ و پاراو و ناسک و شیرین، دەوترێن و دەنووسرین.

١٠- لایەنی کەسایەتی: رۆشنبیری، رۆڵێکی زۆر گرنگی هەیە لە بنیادنانی کەسایەتی دروست و هاوسەنگی منداڵان، لە هەموو روویەکەوە. لە ئامادەکردن و راهێنانیان بۆ داهاتوویەکی گەشتر و شیاوتر.

١١- لایەنی زانیاری گشتی: منداڵانی رۆشنبیر، دەبنە خاوەنی بەکگراوندێکی رۆشنبیری گشتی، زۆرزانتر و هۆشیارتر دەبن. دانامەنن و خیرا وەڵامدەر دەبن. جیاوازیان لە گەڵ منداڵانی هاوتەمەنیاندا هەیە، کە رۆشنبیر نین و هەگبەکانی رۆشنبیریان بە تاڵن.

هەموو بیرمەندەکان و دەروونناسان و پەروەردەکاران، جەخت لەسەر ئەوە دەکەنەوە، کە چاکسازی نەتەوە، لە منداڵییەوە دەست پێدەکات، کە بناغەی کەسایەتی مرۆڤە.

لە ئەمڕۆدا، گرنگیدان بە رۆشنبیری منداڵان و ئامادەکردنیان بۆ داهاتوویەکی باشتر، بووە بە ئەرکێکی پێویست و بە ئامانجێکی ستراتیژی و بە خەمی گەورەی گەلان و دەوڵەتان. گرنگی دان بە رۆشنبیری منداڵان، بووە بە پێوەر بۆ هەڵسەنگاندنی ئاستی جیاوازی پێشکەوتنی گەلانی جیهان. چونکە گرنگیدان بە رۆشنبیری منداڵان، دەبێتە بنەما بۆ رۆشنبیری گشتی داهاتووی گەشتر.

دایکان و باوکانی خۆشەویست و میهرەبان، مامۆستایانی دڵسۆز، پەروەردەکاران، نووسەران، شاعیران، هونەرمەندان، شانۆسان، میدیاکاران، هەموو ئەو کەسانەی خەمخۆر و دڵسۆزی منداڵانن و هیواخوازی داهاتوویەکی گەشتر و شیاوترن بۆ کورد و کوردستان. لەم روانگەیەوە و بە لەبەرچاوگرتنی گرنگییەکان و ئامانجەکانی رۆشنبیری منداڵان، بە ئەمڕۆمان و بە داهاتوومان. پێویستە هەموومان ئەوە بزانین، کە ئەرکێکی پیرۆز و پێویست،

بەرپرسیارێتییەکی زۆر هەستیار و چارەنووسازمان لە ئەستۆدایە.

ڕۆشنبیری منداڵەکانمان تەنها ئەرکی دایکان و باوکان و مامۆستاکان نین، بەڵکو ئەرکی هەموو لایەکمانە، پێویستە هەموومان، بە ئەوپەڕی توانا و دڵسۆزییەوە، هاوکاربین لە
ڕۆشنبیریکردنی منداڵە چاوگەشەکانی ئەمڕۆماندا.. تا دڵنیابین کە لە سایەی بە باشی و بە جوانی گەشکردن و پەروەردەکردن و ڕۆشنبیریکردن و ئاراستەکردنی دروستی جگەرگۆشەکانی ئەمڕۆماندا، هیوا و ئامانج و خواست و مافەکانی گەلەکەمان دێنەدی. پێویستە منداڵەکانی ئەمڕۆمان بە کوردستان پەروەری گەش و پەروەردەیان بکەین.. هەمیشە بڕوا و متمانەبەخۆبوون و هیوا و گەشبینی و پرەنسیپی بەرزیان لەبەوەنین.
کورد وتەنیش:" چی بچێنین.. ئەوەی دەدوورێنەوە"

ڕەزا شوان
نەرویج: ۳/ مای/۲۰۲۰

مانیفێستی عەشق.. بەشی سێهەم…تێکست: ستیڤان شەمزینی

لەوەتی تۆم ناسیوە
دەم هەر ڕۆژەی گوڵێکی گەش دەگرێ

پەیڤەکانت مۆسیقان
زۆر خێرا ڕۆحم ئەهێننە سەما

خۆشاوی لەشی نەرمت
منی مردووی سەرلەنوێ زیندوو کردەوە

ئایا بەوەت زانیوە
ئاگری عەشقت بەر بووەتە رەحم؟

دەمەوێ دان بەوەدا بنێم
دنیای منت پڕ کردووە لە خەت

هەست ئەکەم رۆحی “داڤینشی”
لە جەستەمدا ئەدرەوشێتەوە
تەش “مۆنالیزا”یەکی
بەرهەمی فڵچەی ئەشقەکەمی

بە پێکەنینە پرشنگدارەکەت
پەناگەی تاریکەکانی دڵم رووناک ئەکەیتەوە

هەست بە بێ ئۆقرەییم بکە
کە وەک دەریا هەمیشە شەپۆل دەدەم
بە ئامانجی گەیشتن بە کەناری دڵت

زۆر سەیرە!!
چەند عەوداڵی بەهاری ئەشق بووم
تەنها پایزی دابڕانم چنگ کەوت

وا بڕیار بوو
رۆحت پڕ بکەیت لە ئەشقی من
دڵت تژی بکەیت لە بۆنی رەحم

وەک سوقرات جامە ژەهری
ئەشقم خواردەوە
سەیر ئەوەیە لە بری مەرگ
سەرلەنوێ لەدایکبوومەوە!

هەرگیز بە فیشەکی گەرمی
هیچ سەربازێک نامرم
تەنیا بە نیگایەکی ساردی تۆ نە بێت

سەپتەمبەری 2015
دیسامبەری 2016
ئەڵمانیا - سوێد

تێبینی: ئەم پەستەرانە بەشێکن لە کۆ پەستەری “مانیفەستی عەشق” لە دیوانە شیعری “بەتیشکی عیشقت ئەدرەوشێمەوە” لە ساڵی 2017 لە کوردستان چاپ و بڵاو کراوەتەوە.

بۆ ساڵیادی تیرۆرکردنی سەردەشت عوسمان … نەوزاد بدندی

نەیشکوژرایە ،
ئێستا لە برسا مردبوو ..
بۆ هەندەران ڕایکردبوو ،
یان ئیجە ڕۆحی بردبوو. .
یەک هاوکێشەن ،
ژیان و مردن ..
دانیشتووی هەر هەمان بەشەن ،
ئەوانەی ڕاو نەکراون و

ئەوانەی کە ڕاویان کردن ..

چەند جێی داخە ،
لە مەملەکەتی قاچاخچی ..
پێویست بێ ببی بە نێچیر ،
بۆ ک□م□□ ک□لکە ڕاوچی !

جێی داخە ..جێی گینگڵدانە ،
شارەکەت پێ بفرۆشنەوە و ..
کە تەماشا کەی زیندانە ..
هەمووی قولاپ و
جەلاد و ..
کەرەستەی
ئەشکەنجەدانە…

نەیشکوژرایە ،
ئەبوو بە چی ؟
لەکاتێکدا لە ئەشکەوتا ،
بوون بە شت ،
بۆ کوڕی هەژار ،
خۆی تاوانە ..!

قەسیدەی هاتنەوەی سەردەشت … عەبدوڵا سڵیێمان(مەشخەڵ)

سەردەشت عوسمان هەموو ڕۆژێک دێ و لەدەرگای ماڵەکانمان دەدات
پرسیار دەکات ئاخۆ ئێستاش گوێمان لەئاست ئازادیدا خەواندووە
ئاخۆ ئێستاش بە چرپەوە دەدوێین و ناهێڵین کەس بزانێت چی دەڵێین و
چی باس دەکەین
دەپرسێ : ئاخۆ ئێستاش کزەبا بە نهێنییەوە سەردانی پێشانگای
کەڤاڵەکانی خوێن و بەگژاچوونەوە دەکات
دەڵێ تۆ بڵێی کەسێک هەبێت هەست بە تەنیایی برینە ساڕێژ
نەبووەکانی ئازادییەوە بکات

تۆ بڵێی دڵی پیرە دایکەکان چ بڵێن و
غەمی سەرگەردانی چیرۆکەکانی ژیان بگات بە کوێ؟
سەردەشت لە سەرزەمینێکدا یەخەی ڕەشەباکانی گرت کە ترس هەوری
سەرسەری ڕامووسانی قەڵەم و خوێنە
لە شەقامێکدا پێی لە زەوی گیر کرد کە عام خەریکی خلۆربوونەوە بوو
بۆ باوەشی ڕەشی فیرعەونەکان
لە سێبەرێکدا ژووانی بەست کە هەتاوی بیرە یاخییەکانی کۆمەڵگەیان
تیا زنجیربەست کردووە
سەردەشت لە کاپتنێکی بە ئەزموونی نێو ئۆقیانووسە مەترسیدارەکەی
ژیان ئەچوو
کە سەرکێشی گەیاندی□ ترۆپکی گەیشتن بە سەرمەدی□تی ڕەهایی
گەیاندی□ لێواری خەرەندە قوو□□ و گەورەکانی ڕەتکردنەوەی
ئایاتەکانی کۆیلایەتی
گەیاندی□ قەراغ گێڵگە بەپیت و فەڕەکەی خەبات ل□ پێناو ئینسانییەت
و دوا ڕۆژێکی خاڵی لە ترس و غەم و ستەم
گەیاندی□ بەردەم دەشتە کاکی بە کاکییەکەی تەحەدا نووک تیژەکەی
مردن
بۆیە کە وشە دێتە وتن و
کە شیعر دێتە نووسین و
کە چیرۆک دێتە گێرانەوە و
کە جوانی دێتە سەما و
کە نەغمە دەکەوێت دیلانێ وەک دڵی عەجمان لێبرانی دایکەکانمن،
ئا لەو ئاقارەوە سەردەشت وەک گەردەلوول هەڵدەکات و
باهۆز ئاسا خۆی بە شاردا دەکات و پرسیار لە شەقام و ک□لان و
گۆڕستانەکان دەکات
بەدوای عەبدولخالیقدا دەگەڕێت و نایبینێتەوە
بەدوای فیکەی خۆشبەختییەکانی گەنجێکی قوشتەپ□یدا وێلە و نازانێ
لە کوێیە
لە ئەنگوجکی کراسەکەی دایکیدا بەدوای ئاخرین نامەی خۆیدا دەگەڕێ
و نایدۆزێتەوە
لە کچە هاوپۆلێکی دەپرسێ بۆ ڕەشپۆشە و بۆچی غەمێکی ئەستوور
ئاڵاوەتە باڵای هەناسەکانی و
لە کتێبێک زویر دەبێت کە ناتوانێت پەی بە فرمێسکەکانی چاوی
چاوەڕوانی ئەم ببات
لە ئێوارەیەکی ئەنگۆر□یدا سەردەشت دەبینن دەست چەندی پرسیاری
گرتووە و جادە و جادە دەیان گێڕێ و وێڵیان ناکات.
هێدی هێدی ل□ بەردەم باڵەخانەی سیما سیاهی شارەکەی ڕەت دەبێت و

تا ئەتوانێ قاقایەکی بۆ دەکات و پێ دەکەنێ
لەو ئێوارەیە ئەنگۆرەیەدا سەردەشت سڵاو لە گوێی بەیبوونەکانی تەکەشان ئەکات
ڕووخساری لاسکە ماچەکان خاوێن دەکاتەوە و
لە گەکەند و ڕوو بە قەڵا شیعرێکی تەڕ وەک دەی بەهاریانەی کیژێ هەولێرییەک دەنووسێت و
سەیرێکی شوورا بەردینەکانی ترس دەکات کە چۆن شاریان ئابلۆوە داوە.
ئەو ئێوارەیە ئیتر ئەو مێوان نییە و خۆی خاوەنی بزەکان و هاوڕێی خەندە نوێیەکانە.
سەردەشت دێت و بێ جیاوازی سەر بە دەرگای ماڵە هەژارەکان دەکات و باسی نان و باسی ماف و باسی ڕزگاریان بۆ دەکات
ئێستا خەڵکی شاری منارە دەزانن هەر کات وەخت یان ناوەخت لەدەرگا بدرێ دەزانن ئەوە سەردەشتە و پەیامێکی تازەی پێیە
دەزانن ئەوە سەردەشتە بە گۆرانی ئازادییەوە هاتۆتەوە و دەیەوێ ماڵە تاریکەکانی قەراغ شار ڕووناک بکاتەوە
دەزانن ئەوە سەردەشتە بە شیعرێکی کورت و پڕ ماناوە هاتۆتەوە و بە نیازە هەتا هەتاو لەم مەبەندە یەخسیر کرا بێ نەڕواتەوە
دەزانن ئیتر سەردەشتەو بەخێرایی دەڕۆن دەرگا دەکەنەوە و فەرمووی ژوورەوەی لێ دەکەن .
دەڕۆن سەردەشت ئەو برینە ماندووەی شارە و لێناگەڕیین لەچرکەیەک زیاتر چاوەڕون بێت
دەڕۆن خۆیەتی و ئەوەتا نێوچەوانی خۆرەتاوە و
دەمی پڕە لە هەتاوی ئومێد بەخش و
چاوەکانی بە ژیان دەبریسکێنەوە
ئەوە سەردەشتە و لە شارە و هاتۆتەوە و لە دەرگای ماڵەکانمان دەدات
خۆش هاتییەوە سەردەشتەکەمان خۆش هاتییەوە
خۆ نە پێکەنین بە بێ تۆ تامی خۆی هەیە و
نە حیکایەت بە بێ تۆ جوانی تیا دەژێت
خۆش هاتییەوە کوڕی ڕێگا پڕ ترسەکانی ئومێدمان خۆش هاتییەوە
ئەوە خۆیەتی و هەموو ڕۆژێک لەدەرگای ماڵەکانمان دەدات
خۆش هاتییەوە سەردەشتەکە.. خۆش هاتییەوە.

٢٠٢٠-٥-٢

سیستەمی فیدڕاڵیی لە ئێراق بپارێزن! ... ڕەبوار ڕەشید

دەتوانرێت ڕەخنەی بێئەژمار لە دەستووری سیستەمی فیدڕاڵیی ئێراق بگیرێت و لە کاتی خۆیشیدا لەلایەن کورد و عەرەبەوە ڕەخنە لەو بارەوە زۆر هەبوون. لاوازترین خاڵی سەرەکیی لە دەستووری فیدڕاڵیی ئێراقدا ڕەنگە لایەنە ئیسلامییەکەی بێت کە هیچ ڕەنگدانەوەیەکی واقیعیی بە سوننە و شیعە و کورد نییە، بەڵکو زیاتر ڕووانگەیەکی عەرەبیی ئیسلامییەکە لەلایەن کەمینەیەکی شیعە و سوننەوە بە سەر دەستووردا سەپێندرا.
بە هەر حاڵ، ئەو ڕیفۆرمانەی لە ئێراق هەم لە بواری ناناوەندگیریی (لامەرکەزیی) و هەم لە بوارەکانی کشتوکاڵ، پیشەسازیی و سەندیکایی و کرێکاریی و زمان و هتد هەبوون و کراون لە بەراووردا لە هی هەموو ئەو وڵاتانە کە کوردستانیان داگیر کردووە نەک هەر باشتر بووە، بەڵکو بەراووردیش ناکرێت. دیارە سیستەمی فیدڕاڵیی گەورەترین لەو ریفۆرم و دەستکەوتانەن کە دەیتوانیی باشووری کوردستان بە سەربەخۆیی بگەیەنێت و هەروەها بشبێت بە هەوێنی چارەسەری دیموکراسیی لە تورکیا و ئێران و سووریا کە کوردستانیان داگیر کردووە.

لە ئێران و تورکیە کە لە یەکەمیاندا کورد هەر بە ناو هەیە و لە دووهەمیاندا هەر نییە، کوردانی ڕۆژهەڵات و باکوور تا رادەیەکی باش توانیوویانە سەرکەوتنی شایانباس وەدەستبهێنن. دیارە باسکرنی ئەم دەستکەوتانە جێگای ئێرە نیین، بەڵام هەر دەتوانرێت ئاماژەیان پێ بکردرێت، بۆ نموونە سەرەڕای هەموو دەندەیەکی دیکتاتۆریی و ئیسلام فاشیزمی کۆماری ئیسلامیی ئەوا خەڵکی ئاسایی ڕۆژهەڵاتی کوردستان توانیوویانە زمانی کوردیی نەک هەر بپارێزرن بەڵکو پێشی بخەن. لە شاری خوێ (خویێ) تا خوار ئیلام زاراوەکانی کوردیی لە گەشەدان، نەک پاشەکشە. فۆنەتیک و ڕێزمان و دەستووری زمانی کوردیی پارێزراوە، فەرهەنگی کوردیی، جلوبەرگ و موزیک و خۆراک بەرەو پێشەوە چووە. خەڵکی کوردستان لە ناو یەکدا تەبان، هاوکاریی یەکتر دەکەن و ئەو ناوچەگەریی و شارگەراییە نەماوە کە کاتی خۆی سیستەمی شا مایەی لە سەر دادەنا و لە ژێرەوەی دنەی

دەدا.
هاوکات هەستێکی نەتەوەیی پێشکەوتووخواز و نیشتیمانپەروەر بە ڕێزگرتن لە هەبوونی مافی نەتەوەکانی دیکەی ئێران لە برەودایە.
لە باکوور سەرەڕای هەبوونی دڕندەترین و ناشارستانیترین سیستەمی داگیرکەریی لە جیهاندا، سەرەڕای نکۆڵیکردن لە هەبوونی کورد و سڕینەوەی ناو و ناونیشان و هەموو جۆرە بوونێکی کورد، لە ماوەی چل ساڵدا درز خرایە نێو سیستەمی داگیرکەرییەوە و خەباتێکی یاسایی و پارلەمانیی پێشخرا، زمانی کوردیی لە نزیکەی نەبوونەوە ژیایەوە و بووەوە بە مانی گوند و شارەکان و دەیان ڕۆژنامە و گۆڤار و تەلەڤیزیۆنی پێ وەگەڕ خرا و بوو بە زمانێک کە لە رووی فەنەتیک و ڕێزمان و دەربڕینەوە شایانی باسە. بەرپرسانی سیاسیی باکوور لە ڕێکخستنی خەڵک و لە بڵاوکردنەوەی فەرهەنگی نەتەوەسازیی و نیشتیمانسازییدا خەڵکیان هۆشیار کردەوە بە شێوەیەک کە سەدان هەزار لە مەراسیمە نەتەوەییەکانی وەکوو نەورۆزدا بەشدار دەبن هتد و هتد.

ئەدی ئەی باشوور؟

باشوورێک کە خاوەنی بەئەژمارترین قوربانییە، کە بە ئەزموونی شەڕی نێوخۆیی سەختدا لە سەرەتای شەستەکانەوە ژیانی بەڕێ کردووە، و کە لانی کەم خاوەنی مافی دەستووری پاشایەتییە کە بە ڕەسمیی و بە پێی یاسا و دەستووریی سەلماندوویەتیی کە "کورد و عەرەب" لە نیشتیمانی "ئێراق" دا هاوبەشن، پاشان خاوەنی یاسای ناناوەندگیریی ساڵانی شەستەکان و حەفتا و یاسای بە ئۆتۆنۆمی ناساندنی هەرێمی کوردستان (دیارە بێ شەنگار و کەرکووک و خانەقین) و هەموو ئەو مافانەی دیکە بووە کە دەیگرتەوە. لە هەموو ئەوانەیش گرینگتر سیستەمی فیدێراڵیی 2005 و هەموو ئەو باڵادەستییە سیاسیی و ئابووریی و دیپلۆماسیانە بوو کە هەموو جیهان بۆیان فەراهەم کردبوو.
ئەسڵەن هەموو باشوور بە پاکەتێک کە دەستکەوتی دەوڵەتبوونیادبوونی تێدا بوو کرا بە سفرەیەکی حازر و لە سەر سینییەکی زێڕین خرایە بەر دەستی دەسەڵاتدارانی باشوور.
لە دوای ڕاپەڕینی 1991 هەتا ڕاگەیاندنی سیستەمی فیدێراڵیی دەست و باڵی سەددام حوسێین بەرامبەر بە باشوور بەسترابوو. باشوور دوورگەیەکی پارێزراو بوو کە بارانی ڕەحمەتی هەموو دونیای بە سەردا دەباری و هاوکات خەڵکی پارچەکانی دیکەی کوردستان بە دەم و بە کردەوە حەیرانی ئەم بەشە ئازاد کراوە بوون، بەڵام دەسەڵاتدارانی باشوور نەیانتوانی گۆمێکی مراوی لە باشوور دروست

بکەن. بە پێچەوانەوە باشوور کرا بە بەدەسەڵاترین حوکمڕانیی کە ئەوی بەرهەم و کار و خۆشەویستیی نیشتیمان بێت تیایدا لە ناو برا.
لە پاش سیستەمی فیدڕاڵییەوە حکومەتی ناوەندیی بەغداد کە لە ڕاستییدا هەر حکومەتی فیدڕاڵییە لە پراکتیکدا هەتا دوو ڕۆژ پاش کۆتاییهاتنی مۆڵەتیی هەڵوەشاندنەوەی بڕیاری ڕیفڕاندۆم، نەیتووانیوە قامکێک بە سەر هیچ جۆرە بەرژەوەندییەکی هەرێم ببات.
لە ماوەی هەموو ئەو ساڵانەدا سەرۆککۆمار، وەزیری دەرەوە، وەزیری ماڵیی، فەرماندەی باڵاکانی سپای ئێراقیی، بازرگانیی و هتد لە بازنەی دەسەڵاتدارانی کورد بوون. کورد خاوەنی دەیان وەزیر و پارلەمەنتار و بەڕێوەبەریی گشتیی و فەرماندەی جیاوازی سپا لە سەر ئاستی ئێراق بوون. لە ناو هەرێمدا دەسەڵاتدارانی کورد سەرۆک هەرێم و سەرۆک حکومەت و وەزیران و پارلەمەنتاران و هتد بوون.
لەگەڵ هەموو ئەم دەسەڵاتە گەورەوگرانەیشدا لە دوای ڕاپەڕینەکانی 1991 لە باشوور:

- زمانی کوردیی لە باشوور بووە بە زمانێکی سەرجادەیی گشتیی کە مرۆڤ شەرم دەکات باس لە ئاستەکەی بکات.
- ڕۆشنبیریی بیریی و هزریی لە باشوور تا دێت لاوازتر و توێژگیرتر دەبێت. جلەوبەرگی کوردیی خەریکە دەچێتە مۆزەخانەوە، موزیک و گۆرانیی و کولتوریی نەریتیی گشتیی تورکێنراو و فارسێنکراوە.
- کار و بەرهەم نامێنێت یان لە ئاستیی نەبوون دایە.
- خۆشەویستیی نیشتیمان و نیشتیمانپەروەریی، بەخۆباوەڕبوون و متمانەبەیەکتر و ڕێزگرتن لە بەها نەتەوەییەکان لاوازتر بووە و دەبێت.
- نەبوونی ئاسایش و خۆشگوزەرانیی و سەرگەرمیی ڕۆژانە، بێئومێدیی لە ئایندە و بێهیوایی لە پاشەڕۆژ، ئەگەر ڕێگایان هەبێت زۆرینەی خەڵک زێدی خۆیان چۆڵ دەکەن.
- بێڕەووشتیی و بێئەدەبیی لە دزینی سامانی گشتیی بووە بە کولتوری باو.

لە هەموو ئەم کێشانەدا حکومەتی ناوەندیی بە تاوانە یاخود بێ لە هەندێک هەڕەشەی بە ددان هیچ کاریگەرییەکی دیکەی نەبووە کە بچێتە قاڵبی تاوانەوە.

ڕۆڵی تورکیا و ئێران لە تێکشکاندنی سیستەمی فیدڕاڵیی ئێراقییدا

ئێران و تورکیە لە یەکەم ڕۆژەکانی پاش ڕاپەڕینەوە لە ڕێگای

دەسەڵاتدارانی باشوورەوە دەستیان لە باشوور وەر دا. کاتێک کە بانگەوازی سیستەمی فیدێراڵیی لە ئێراق کرا ئێران و تورکیا، بە داخەوە تازە لە ناو دەسەڵاتدارانی باشووردا خاوەنی دەنگی خۆیان بوون. بەڵگەکان بە سەدانن کە تورکیا لەم بارەوە چەند جیددیی، بە دیسپلین، سیستەماتیک و سەرانسەریی لە هەوڵی تێکدانی سیستەمی فیدێراڵیی ئێراقیدا بوو. باشوور بوو بوو بە سەمای مەرگی ئێران و تورکیا. تورکیا و ئێران دەیانزانی کە باشوورێکی سەرکەوتوو بە مانای ئەوە دێت کە هیچ دەرفەت و هەلێک بە شێوەی سپایی تاران و ئانکارا دژ بە خەڵکی کوردستان لە ناو خۆیاندا نامێنێتەوە. لەبەرئەوە هەموو گرەوەکیان لە سەر تێکشکاندنی ئەو سیستەمە فیدێراڵییەی ئێراق بوو.

جێی سەرنجە کە دەسەڵاتدارانی باشوور بەینی شەخسیی و پەیوەندیی شەخسیی و پەیوەندیی سیاسیی و دیپلۆماسیی و ئابووریان لەگەڵ تاران و ئانکارا خۆشتر لە پەیوەندیان لەگەڵ بەغداد بێت کە پێتەختی ئێراقی فیدێراڵییە. هەروەها جێی سەرنجە پاش هەموو ئەو قوربانیدان و ڕەنج و زەرەرە کە لە باشوور کەوت، دەسەڵاتداران تا ئەو رادەیەی ئێشتا دەیبینین پێوەوو و بەچاوەوو لەگەڵ باشووردا بەرخورد بکەن. تورکیە و ئێران دەیانزانیی کە بە سیاسەتێکی هاوڕێیانە و خوشکوبرایەتیی عەرەب و شیعە و سوننە دەتوانرێت ئەو سیستەمی فیدێراڵییەی هەیە لە ماوەی 10 ساڵێکدا بکرێت بە سیستەمێکی کۆنفیدێراڵیی و هەر لە ڕێگای دیالۆگ و پتەوکردنی ئەو هاوپەیمانییە کۆنفیدێراڵییەوە باشوور دەیتوانی بەرەو سەربەخۆییش هەنگاو بنێت. نزیکەی هەموو دونیا، ئێران و تورکیە و سووریەی بە پلەی یەکەم لە دەر بچێت، دەستی باشوور بوون.

هیچ زانستێکی ڕاکەت بە جێبەجێکردنی ئەم پرسە گرینگە کە پتەوکردن و ڕاستکردنەوە و بەرەوپێشەوەبردنی سیستەمی فیدێراڵیی بوو، پێویست نەبوو. هەر ئەوەندە پێویست بوو کە ڕێز لەو سفرە حازرە بگیردرێت کە جیهان خستبوویە بەردەمی دەسەڵاتدارانی باشوور، کە بەغداد بکرێت بە ماڵێکی سەقامگیریی کورد و کە دیارە زۆر بە ئاسانی دەکردرا .

ڕیفەراندۆم پیلانی ئاشبەتاڵ بوو

ئەردۆغان زۆر ئاسانتر لەوەی بە بیریدا دەهات توانی سیستەمی

فیدڕاڵیی لە باشوور تێک بشکێنێت. لە ڕێگای بردنی پارەی باشوور بۆ "خەڵک بانک" کە ئەردۆغان و هاوڕێیانی خاوەنین، و لە ڕێگای بردنی نەوتی باشوورەوە ئەردۆغان باشووری لە بەغداد دا براند.

جێی سەرنجە ئێراقێک بە دەیان ڕیفۆرمی ناناوەندگیریی و بە پێشینەی ئۆتۆنۆمیی و فیدڕاڵییەوە، بە سەرۆککۆماری کورد و وەزیری دەرەوەی کورد و هتد هتد بچێتە نێو سەنگەری ئانکارییەکی ڕەگەزپەرستی دەندەی بە شارستانییەوەکە جێی نەفرەتی هەموو نەتەوە دێرینەکانی ناوچەکە و بەشێکی دونیایە. ئەمە بەدبەختییەکی مێژووییە. ئەمە ئاشبەتاڵێکی سیاسیی ڕەووشتیی و ویژدانییە. ئەمە نانیشتیمانپەروەریی و خیانەتە بە خەڵکێکی ستەملێکراو.

ئیتلاعات و میت لە بڵاوکردنەوەی گومان و باوەڕبەخۆنەبوون و بێمتمانەیی لە ناو باشووردا شەونخونیان کێشا و مەخابن ئەنجامی هەبوو.

ئەو قسە بێ مانا و ناسیاسیی و بێ ئەدەبیی و بێ ناوەرۆکەی کە دەسەڵاتدارانی کورد لە کاتی ڕیفەراندۆمدا بە بەغداد و بە عەرەبیان دەگوت و ئەوەیان بە ناوی "کوردایەتیی" ـەوە دەکرد، نەک هەر قسەوباسی سیاسیی ناو سیستەمێکی فیدەراڵیی یان تەنانەت دانوستاندنیش نەبوون، بەڵکو قسەی سەر جادەی شەڕلاتیان بوون. ئەو قسانە، ئەو پڕ پێکەنین و گاڵتەجاڕییی و شکاندن و جووکدانانە دوا بزمار بوون کە لە تابووتی پەیوەندییە گرینگ و بە بایەخە سیاسیی و ئابووریی و دیپلۆماسییەکانی بەغداد و باشوور دەدرا.

ئایا بە چ شێوەیەک دەتوانین "بای بای ئێراق" بە عەرەبگەلی دۆستانی کورد ڕوون بکەینەوە؟

ئایا ئاماژە بە کامە دەستتێوەردانی کردارەیی بەغداد لە کاروباری باشوور و لە ڕێگرتن لە کاروباری باشووردا بکەین؟

بەڵام بینیمان، ئەوانەی دەم و زمان و ڕووخساری ئەو جوێندان و سووکایەتییە بوون چۆن لە ئاشبەتاڵێکی شەرمئاوەری تێکشکێنەردا بەرەو بەغداد گەڕانەوە. بەڵێ، چوونەوە بۆ بەغداد بۆ ئەوەی یەکێکیان ئەو گوللەیە بە سەری خۆیەوە بنێت کە بەڵێنیان دابوو، بە ئەوەی ڕەخنەیەک لە خۆیان بگرن، بە ئەوەی دەستبەرداری کورسییەکیان بن و تەنانەت بە ئەوەی بە بچووکترین شێوە ئاماژە بە کەموکورتییەک بکەن.

شەڕی بەغداد و باشوور

کوردستانیانی دەسەز و هەزاران عەرەبی ئێراقیی و غەیرە ئێراقیی و ملوێن لە هاووڵاتیانی سوننە و شیعەی عەرەب ئاگاداری مێژووی ئێراق و کێشەی کورد و زوڵم و زۆر و چەوساندنەوە لە سەر کورد و لە سەر خۆیان هەن. عەرەبی ئێراق بە شیعە و سوننەیەوە خاوەنی نە کەمتر لە 2 ملوین قوربانین. خانەوادە لە ناو عەرەبدا کەمن کە دووان و سیانیان لە شەڕە جیاوازەکانی کوردستان و ئێران و کوێت و ئەمریکادا لە نەکوژرا بێت. عەرەبی ئێراق نەتەوەیەکن لە نەزیفی خوێندان. ئەمەی کورد دەتوانین بە ئاماژە بە هەموو ئەو زەرەر و زیانانە و ڕێگریی لە دووبارەبوونەوەیان پێگەی کورد بەهێز بکەین.

سیاسەتمەدارانی نیشتیمانیی لە کوردستان دەتوانن، ئێستایش هەل و دەرفەت هەیە و ماوە، کە دووبارە سیستەمی فیدەڕاڵیی بەژیێتەوە و شینبێتەوە، کە برینەکان تیمار بکرێن،کە لە ڕێگای دیالۆگی دیموکراتیی و ئاخافتنی سەردەمیانە و فاکت و بەڵگەوە متمانە لە نێوان پێکهاتەکانی ئێراق دروست بکرێتەوە. ئەوانەی باس لە سەربەخۆیی کوردستان دەکەن دەبێت بە پێی ئەو داوایە بە پرینسیپ و جیددیی و چالاک و بە شکۆ و دەست بە کار بن، دەبێت خەڵکێک بن کە لە نرخی هەلکەیەک، لە دەی ناسکی هاووڵاتییەک، لە مافی مرۆق بە کەمئەندامەک و بە ژنان تێ بگەن و لە سەری بە شەڕ بێن. بەڵام پێش هەر شتێک ئەوانە دەبێت خەڵکێک بن کە هەموو قازانجەکی شەخسیی و خانەوادەیی و عەشیرەتییان لە بن پێی خۆیان نابێت و وەکوو نیشتیمانپەروەرەکی خۆبەخش بژین و بدوێن و لە کاردا بن. کەسێک دەتوانێت ئەو بەرپرسایەتییە هەڵبگرێت کە کەوشی پێی دڕابێت و هەمووان بزانن چی لە ماڵەکەیدا هەیە.

خەڵکی دەسەزی باشوور نابێت ئەم فۆرمولەیە لە بیر بکات!

ئەوانەی لە ناو دەسەڵاتدارانی کورددا لە یەکەڕۆژەی پاش تەواوبوونی مۆڵەتی ڕیفەراندۆمەکەی ئەردۆغاندا فیلمی شەڕی “پردە” ـیان ساز کرد و ڕاستیی ئیمزاکردنی ئاشبەتاڵیی 16ی ئەکتبەریان لە خەڵک شاردەوە کاتێک کە ئەمریکاییەکان لە دوکان بە ئامادەیی هەموویان ئیمزای پێ کردن، و ئەوانەی ئێستا دێن و هەڕەشەی ئاوگرتنەوە و تەڕەستاندنەوە لە عەرەب دەکەن و خۆدەهێنن و دەبەن، دەتوانن و لە ڕوویان دەت کە سەد جاری دیکەیش سفرەی حازری کورد، خوانی ئامادەی سەر سفرەی

زێڕینی کورد، لە قوڕێ بهاون.
خەڵکی دڵسۆزی باشوور نا بێت ئەم فۆرمولەیە لە بیر بکات!
ڕاستی، باشوور لە دۆزەخێکدا ژیان بە ڕێ دەکات، بەڵام خەڵکی باشوور، دڵسۆزانی کوردستانیی، نا بێت نرخی خۆڕێکخستن و بەرەنگاربوونەوە و داواکردنیان لە بیر بچێتەوە.
لە هەموو دونیادا، لە هەموو کۆمەڵگا یەکدا، خەڵکی دڵسۆز بە بەردەوامیی لە هەوڵی دۆزینەوەی چارەسەر دان، و لەو بارەوە خۆڕێک دەخەن، بەخۆباوەڕیی و متمانە و خۆشەویستیی خەڵک و نیشتیمان بڵآو دەکەنەوە، بۆ ئەوەی بتوانن بژین و بە بەردەوامیی وەڵام بۆ کێشەکانیان بد□ن□وە. باشوور ڕیزپەڕ نییە و دەتوانێت و دەرفەت و هەلی لەبەر دەستدایە ئەو کارە بکات.
هەنگاوێکی دروست لەو ڕێگایەدا بەهێزکردنی پێوەندییە جۆراوجۆرەکانە لەگەڵ هەموو تاکەکەس و ڕێکخراوەیەکی سوننە و شیعەی عەرەبدا کە دۆستی کوردن و خوازیاریی بەهێزکردنی مافی هەردوولان، و ه□ر□و□ها دانیشتن و دیالۆگە لەگەڵ هەموو ئەوانەیشدا کە دەزانین خراپ تێگەیشتوون یان دەیانەوێت مافمان پ□ش□□ل بکەن. باشوور بە دەیان هەزار لە ڕۆشنبیریی سیاسیی تێدایە کە دەتوانن بە شێوەی ئاشتیخوازانە و ئاشکرا و ڕاشکاوانە لەم سەنگەرەدا جێ بگرن.
لەبەرئەوە دەبێت بڵێین “بەڵێ” بۆ بەهێزکردنی مافەکانی کورد لە ئێراقدا، بۆ بەهێزکردنی هەموو جۆرە پێوەندییەکانی باشوور لەگەڵ بەغداد و قووڵکردنەوەی دیالۆگی دیموکراتیک و شارستانیانە.
دەبێت “نەخێر” دووبارە بکەینەوە بۆ شەڕ و گرژیی و خۆدوورگرتن لەگەڵ بەغداد!
بەڵێ دەبێت بڵێین “نەخێر” بۆ شەڕی بە وەکالەت بۆ ئێران و تورکیا.

ڕێبوار ڕەشید
3/5/2020

یوڤال نوح هەراری: ئایا ڤایرۆسی کۆرۆنا تێڕوانینی ئێمە بۆ مەرگ دەگۆڕێت؟
وەرگێڕان: هەژیر هاشمی

دنیای مۆدێرن لەسەر ئەو باوەڕە پێک هاتووە کە مرۆڤەکان ئەتوانن مەرگ فریوبدەن و بەسەری دا زاڵ بن. ئەم تێڕوانینە شۆڕشێکی نوێ لە مێژووی مرۆڤایەتی بوو. لە بەشی هەرەزۆری مێژوو دا، مرۆڤەکان بە ملکەچی تەسلیمی مەرگ بوونەتەوە. تا کۆتاییەکانی سەردەمی مۆدێرن، زۆربەی ئایینەکان و ئایدۆلۆژیاکان، مەرگیان نە تەنیا وەکوو چارەنووسی مسۆگەر، بەڵکوو بە سەرچاوەی سەرەکی مانای ژیانیان زانیوە. گرنگترین ڕووداوەکانی ژیانی مرۆڤ لە دوایین هەناسەکانی ژیان ڕوویان دەدا. تەنیا لەو کاتە بوو کە مرۆڤ لە نهێنییە ڕاستەقینەکانی ژیان تێدەگەیشت. تەنیا لەو کاتە بوو کە مرۆڤ دەستی بە ڕزگارییەکی هەتاهەتایی دەگەیشت یاخود تووشی ڕەنج و نەفرینێکی تاقەت پڕووکێنی هەتاهەتایی دەبوو. لە جیهانێک بەبێر لە مردن – کەواتە، بەبێر لە بەهەشت و جەهەندەم و تەناسوخ(دوونادوون)- ئایینەکانی وەکوو مەسیحییەت، ئیسلام، هیندوویزم بێ واتا دەبوون. لە بەشێکی بەرچاوی ئەم مێژووە، باشترین زەینەکانی مرۆڤایەتی سەرقاڵی واتا بەخشین بە مەرگ بوون، نەک هەوڵ دان بۆ زاڵ بوون بەسەریدا.
“داستانی گلگامێش”، ئوستوورەی ئورفیوس و ئوریدیس، کتێبی پیرۆز، قورئان، ڤێداکان و زۆر کتێب و چیرۆکی دیکە، پشوودرێژانە و لەسەرخۆ بە مرۆڤی داماو و پەرێشانیان ڕوون دەکردەوە، کە ئێمە دەمرین چونکە خواوەند یان گەردوون و دایکی سروشت چارەنووسیان وەها دیاری کردووە، کەواتە باشترە کە بە خاکەڕایی و دڵاوایی باوەش بە ئەم چارەنووسە بکەینەوە. بەشکەم ڕۆژێک خواوەند بە کردەیەکی مێتافیزیکی گەورە وەکوو گەڕانەوەی مەسیح، مەرگ بەتاڵ بکاتەوە. بەڵام بە گومان ڕێکخستنی شۆڕشێکی وەها لە دەسەڵاتی مرۆڤەکان وەدەر بوو.
دواتر شۆڕشی زانستی بەدیهات. بە بۆچوونی بیرمەندەکان، مەرگ فەرمانێکی خودایی نییە بەڵکوو تەنیا کێشەیەکی تەکنیکییە. مرۆڤ بە فەرمانی خودا نامرێت بە پێچەوانەوە بە هۆی کەماسییەکی تەکنیکی گیانی لەدەست دەدات. دڵ لە هاویشتنی خوێن رادەوەستێت. شێرپەنجە،

جگەر لە ناو دەبات. ڤایرۆسەکان لە سییەکان زیاد دەکەن. چی دەبێتە هۆی ئەم هەموو کێشە تەکنیکییە؟ "کێشە تەکنیکییەکانی تر". دڵ لە لێدان ئەوەستێت چونکە ئۆکسجینی پێویست بە ماسوولکەکان ناگات. خانە ناتەندروستەکان لە جگەر زیاد دەکەن چونکە بەڕێکەوت جۆرێک بازدانی بۆماوەیی رووی داوە. ڤایرۆسەکان لە سییەکان جێگیردەبن لەبەرئەوەی کەسێک لە ناو پاسی هاتوچۆ پژمیوە. هیچ شتێکی مێتافیزیکی لەمانە دا بوونی نییە.

بیرمەندەکان باوەڕیان وایە کە هەر کێشەیەکی تەکنیکی رێگە چارەیەکی هەیە. بە زاڵ بوون بەسەر مردن پێویست ناکات چاوەڕێی گەڕانەوەی مەسیح بکەین. دوو بیرمەند دەتوانن ئەم کارە لە تاقیگەدا جێبەجێ بکەن. لە کاتێک دا کە بە شێوەی نەریتی، پرسی مردن لە چوارچێوەی پسپۆری قەشە و زاهیدە ڕەشپۆشەکان بووە، ئێستاکە بیرمەندانێک پێیەوە سەرقاڵن کە یونیفۆرمی سپییان لەبەر کردووە و لە تاقیگە توێژینەوە دەکەن. ئەگەر تووشی دڵەخورپە ببین، دەکرێت بە خورپێنەری دڵ(pacemaker) ببزوێنرێت یان تەنانەت چاندنی دڵ ئەنجام بدرێت. ئەگەر تووشی شێرپەنجە بین، دەکرێت بە تیشک دەرمانی لە ناوی ببەین. ئەگەر ڤایرۆس لە سییەکان زیاد بکات، دەتوانرێت دەرمانە نوێکان بو چارەسەر بەکار بهێنرێت. ئەگەرچی هێشتا ناتوانین کێشە تەکنیکییەکان چارەسەر بکەین بەڵام هەوڵی بۆ دەدەین. باشترین زەینەکانی مرۆڤایەتی چی تر کاتیان بە واتا بەخشین بە مەرگ تەرخان ناکەن. لە باتی ئەوە، هەوڵ بۆ زیاتر کردنی تەمەنی مرۆڤ دەدەن. ئەوان سەرقاڵی توێژینەوە لە بارەی سیستەمە مایکرۆبایۆلۆژیک، فیزیۆلۆژیک، بۆماویی(Genetics)کانن، کە هۆکاری نەخۆشی و پیر بوونن؛ بیرمەندان خەریکی بەرهەم هێنانی دەرمانی نوێ وەرچەرخانی گەورەن.

هەوڵی مرۆڤ بە زیاد کردنی ماوەی ژیان بە شێوەیەکی بەرچاو سەرکەوتوو بووە. لە دوو سەدەی رابردوو، ناونجی هیوا بە ژیان لە کەمتر لە 40 ساڵ بۆ 72ساڵ لە هەموو جیهان، هەروەها بۆ زیاتر لە 80 ساڵ لە هەندێک وڵاتی پێشکەوتوو گەیشتووە. ڕێژەی مردنی منداڵان ئێجگار زۆر دابەزیوە. تا سدەی بیستەم، لای کەم یەک لە سێی منداڵان هەرگیز بە قۆناغی گەورەساڵی نەدەگەیشتن و زیاتر تووشی نەخۆشی وەکوو سکچوونی خوێنی، سورێژە و مەکوتە دەبوون. لە ئینگلتەرای سەدەی حەڤدە، لە هەر 1،000 کۆرپە نزیک ب 150 کەسیان لە هەمان ساڵ دا گیانیان لەدەست دەدا و تەنیا نزیک بە 700 کەس لەوانە بە تەمەنی 15 ساڵان دەگەیشتن. ئێستاکە لە هەر 1،000 کۆرپەی لە دایک بووی ئینگلتەرا تەنیا 5 کەس لە ساڵ یەکمی ژیانیان گیان لەدەست دەدن و 993 کەس لەوانە دەگەنە تەمەنی 15 ساڵان. لە هەموو جیهان ،

ڕێژەی مردنی منداڵان گەیشتووەتە کەمتر لە 5 لە سەد.
هەوڵی مرۆڤەکان بۆ پاراستنی گیان و زیاتر کردنی ماوەی ژیان بە رادەیەک سەرکەوتوو بووە کە جیهانبینیی ئەمەی مرۆڤ بە تەواوی گۆڕانکاری بەسەر هاتووە. لە حاڵێک دا کە ئایینە نەریتییەکان، ژیانی پاش مردنیان بە سەرچاوەی مانا دەزانی و لە سەدەی هەژدەهەم بە دوا، ئایدۆلۆژیای وەک لیبراڵیزم، سۆسیالیزم، فێمینیزم بە هیچ شێوەیەک ئاوڕیان لە ژیانی پاش مردن نەداوە. کاتێ کۆمۆنیستێک دەمرێ، چی بەسەر دێت؟ چی بەسەر کاپیتالیستێک دێت؟ ئەی چی بەسەر فێمینیستێک دێت؟ گەڕان لە نێو کتێبەکانی کارڵ مارکس، ئادام سمیت و سیمۆن دۆ بۆڤوار بۆ دۆزینەوەی وەڵامی ئەم پرسیارانە بێ کەڵک دەبێ.
تەنیا ئایدۆلۆژیای مۆدێرن کە بایەخ و گرنگی دەدات بە مەرگ ، ناسیۆنالیزمە. ناسیۆنالیزم، لە کاتی داماوی و زاڵ بوونی هەستیاری، بەڵێن دەدات کە هەر کەسێک کە لە ڕێگای وڵات گیانی بەخت بکات تا هەتاهەتایە لە یادەوەری نەتەوەکەی زیندوو دەمێنێت. بەڵام ئەم بەڵێن ئەوەندە تەماوی و ناڕوونە کە تەنانەت زۆربەی ناسیونالیستەکانیش بەڕاستی سەری لێ دەرناکەن. چۆن دەتوانی بەڕاستی لە یادی میلەت دا زیندوو بی؟ لە دوای مردن چۆن دەکرێ بزانی کە گەلەکەت لە یادت ئەکەن یان نە؟ جارێک لە “وودی ئاڵێن ” پرسیار کرا، کە ئایا هیوای هەیە تا هەتاهەتایە لە یادەوەری هۆگرانی سینەما زیندوو بمێنێت. ئاڵێن وەڵامی دایەوە: (پێم باشترە لە شوقەکەم زیندوو بمێنم.)
تەنانەت چەقی سەرنج و وردبوونەوەی زۆرێک لە ئایینەکان گۆڕاوە، ئەم ئایینانە لە جێی ئەوەی کە بانگەشە بۆ بەهەشتی بەڵێندراو بکەن، زۆر زیاتر لە جاران بەڵێنی دنیایی دەدەن.
ئایا ئەم دنیاگیرییە(پاندێمی) تێڕوانینی ئێمە بە مەرگ دەگۆڕێت؟ زۆر پێدەچێت نە. بە تەواوی پێچەوانەیە. ئەگەری زۆری هەیە کە کۆڤید-١٩ هەوڵی ئێمە بۆ پاراستنی گیانی مرۆڤەکان دووهێندە زیاد بکات. کاردانەوەی کەلتووری باو بەرامبەر بە کۆڤید-١٩ نە ملکەچی و تەسلیم بوون بەڵکوو ئامێتەیەک لە تووڕەیی و هیوایە.
لە کاتی سەرهەڵدانی نەخۆشییە گشتگیرەکان لە کۆمەڵگا پێشمۆدێرنەکان وەکوو ئەورووپای سەدەکانی ناوین، خەڵک دەترسان کە گیانی خۆیان لە دەست بدەن و لە مردنی ئازیزانیان پەشێو و حەپەساو دەبوون بەڵام کاردانەوەی کەلتووری باو تەنیا تەسلیم و ملکەچی بوو. پێدەچێت ئەمە هەمان هەلومەرج بێت کە دەروونناسەکان بە “داماوی و بەلەنگازی فێرکراو”(Learned helplessness) ناوی دەبەن.
خەڵکی بە خۆیان دەگوت کە ئەمە خواستی خودا بووە- یاخود عەزابی

پەروەردگار بە هۆی گوناهەکانی مر□ق ب□ت. «خودا باشتر لە هەر کەسێک ئاگادارە. ئێمە مر□ق□ ب□دفەڕەکان شیاوی ئەم رەنج و عەزابەین. لە کۆتایی‌دا دەرەکەوێت کە ئەمە حیکمەتێکی پەروەردگاری تێدا بووە و بۆ خەیر و چاکەی مر□ق بووە. پەرۆشی و نیگەرانی ناوێ، مرۆڤی خاوەن چاکە لە بەهەشت پاداشتی چاکەی وەردگرێت. نابێ کاتی خۆت بۆ دۆزینەوەی دەرمان و چارەسەر بە فیڕۆ بدەی. ئەم نەخۆشییە خودا ناردووێتی تا ئێمە سزا بدات. ئەوانەی کە وا دەزانن مر□ق ئ□توانێ بە یارمەتی لێهاتوویی خۆی بەسەر ئەم نەخۆشییە گشتگیرە زا□□ ب□ت، تەنیا خەریکن گوناهی لووتبەرزی بە رەشایی تاوانباریی خۆیان زیاد دەکەن. مەگەر ئێمە چین کە بمانەوێ پلانەکانی خواوەند هەڵوەشێنینەوە؟»
لە ئەمڕۆ دا تێڕوانینێکی بە تەواوی پێچەوانە زاڵە. هەرکات ژمارەیەکی بەرچاوی مرۆڤەکان بە هۆی رووداونی کارەساتی وەک ئاگرکەوتنەوە لە تاوەرێک، رووداوی هاتوچۆی شەمەندەفەڕ یان زریان، گیانیان لەدەست ئەدەن، ئەمە بە رووداوێکی شیاوی پێشگرتن و لێک□و□ت□ی کەمتەرخەمی مرۆڤ دەزانین نەوەکوو سزا و عەزابێک لە لایەن خودا یان کارەساتێکی سروشتی پارێزهەڵنەگر. ئەگەر کۆمپانیای شەمەندەفەڕ لە بودجەی دڵنیایی و تەندروستی دا چنۆکی و کەمتەرخەمی نەدەکرد، ئەگەر شارەوانی رێوش□و□نی باشتری بۆ رووداوەکانی ئاگرکەوتنەوە دابین دەکرد، ئەگەر حکومەت خێراتر بە هانا و فریاکەوتن دەچوو، گیانی ئەم مرۆڤانە رزگار دەبوو. لە سەدەی بیست و یەک دا، مەرگی ژمارەیەکی زۆری مرۆڤەکان، ئۆتۆماتیکەن دەبێتە هۆی خستنەرووی سکاڵا و دادخوازی و لێکۆڵینەوە و لێپرسینەوە.
تێڕوانینی ئێمە بۆ نەخۆشییە گشتگیرەکانیش هەر ئاوایە. هەرچەن بڕێک لە بانگخوازە ئایینییەکان بە بێئەملاوئەولا نەخۆشی ئایدز وەکوو سزایەک بۆ هاورەگەزخوازەکان لە لایەن خودا لێکدەدەن، بەڵام ئەم روانینانە تایبەت ب□ ش□□ت و بێئاوەزە پەراوێزخراوەکانی کۆمەڵگای مۆدێرن بووە و ئێستاکە زۆربەی خەڵک بڵاو□بوونەوەی ئایدز، ئیبۆلا، ئەو نەخۆشییە گشتگیرەکانی ئەو دواییان□، ل□ک□و□ت□ی کەمتەرخەمی و درێغی رێکخراوەیی دەزانن. ئێمە وادەزانین کە مرۆڤ زانیاری و ئامرازی پێویستی بۆ بەرگرتن لە نەخۆشییە گشتگیرەکان لەبەردەستە، و بەسەر ئەمەشەوە ئەگەر نەخۆشییەکی ئاواهی بڵاو ببێتەوە، ئەمە لە لێنەهاتوویی بەرپرسان سەرچاوە دەگرێت نەوەک لە توو□یی و رقهەستانی خواوەند. کۆڤید-١٩ش لەم چوارچ□و□ وبنەمایە وەدەر نییە. هێشتا لە جەرگەی قەیرانەکەین، بەڵام هەرکەسەو خەریکە کێماسی و کەمتەرخەمییەکان دەخاتە ئەستۆی کەسێکی دیکە. وڵاتە جیاوازەکان یەکدی ت□□م□تباردەکەن.سیاس□ت□م□دارە رەکابەرەکان،

بەرپرسیارێتی وەکوو نارنجەکی بە ئەڵقە لە کەسەکەوە بۆ کەسی تر هەڵدەدەن.
سەرەڕای تووڕەیی، هیوایەکی زۆر سەرنجڕاکێشیش بوونی هەیە. قارەمانەکانی ئێمە ئەو قەشانە نین کە مردووکان بنێژن و بە کارەساتەکان بیانوو بهێننەوە، قارەمانەکانی ئێمە پزیشکان و پەرستاران و ستافی تەندروستین کە گیانی مرۆڤەکان دەپارێزن. بەرزە قارەمانەکانی ئێمە بیرمەند و زاناکانن کە لە تاقیگەکان خەریکن. هروەک ئەوەی کە هۆگرانی سینەما دەزانن کە سپایدرمەن و واندرومن لە کۆتایی دا مرۆڤە خراپەکان شکست دەدەن و جیهان رزگار دەکەن، ئێمەش دڵنیاین کە لە ماوەی چەند مانگ یاخود یەک ساڵ، تاقیکارەکان دەرمانی سوودبەخش و تەنانەت ڤاکسینی کۆڤید-١٩ ئەدۆزنەوە. ئەو کاتە پیشانی ئەم ڤایرۆسە چارەڕەشە دەدەین کە کێ گیانەوەری باڵادەستی ئەم هەسارەیە! هەموولایەک، لە کۆشکی سپی بگرە تا واڵ ستریت و باڵکۆنی ماڵەکان لە ئیتالیا، دەپرسن: ڤاکسین کەی ئامادە دەبێت؟ چی کاتێک. نەک ئەوەی کە (ئایا ئامادە دەبێت؟).
کاتێ ئەم ڤاکسینە ئامادە بێت و ئەم نەخۆشییە دنیاگیرە لە ناو بچێت، مرۆڤ چی پەند و وانەیەک فێر دەبێت؟ زۆر پێدەچێت، لەوە تێبگەین کە دەبێت بە پاراستنی گیانی مرۆڤەکان هەوڵ و خەباتێکی زۆر زیاتر لە رابردوو وەگەڕبخەین. دەبێ نەخۆشخانە، پزیشک، پەرستاری زیاترمان هەبێت. دەبێ ئامێری هەناسەی دەستکرد، بەرگی پارێزەر، کیتی تاقیکاری زیاتر لە جاران پاشەکەوت بکەین. دەبێ پارەیەکی زیاتر بە توێژینەوەکانی پەیوەست بە فاکتەرە نەخۆشکەرە نەناسراوەکان و دەرمانە نوێکان تەرخان بکەین. نابێ دیسان خافڵگیر بکرێین.
هەندێ کەس پێدەچێت ببێژن کە ئەم گوتە هەڵەیە و ئەم قەیرانە دەبێ فێری خاکەڕاییمان بکات. بە بۆچوونی ئەوان، ئێمە نابێ ئەوەندە لە توانای خۆمان بە هێنانە ژێربار و زاڵ بوون بەسەر هێزی سروشت، دڵنیا بین. زۆرێک لەم نەیارانە زەینییەتی وەکوو سەدەکانی ناوینیان هەیە و هەرچەن ئامۆژگاری خاکەڕایی و لەخۆبووردەیی دەکەن بەڵام سەد لەسەد دڵنیان کە حەقیان بەدەستە. هەندێ لە مرۆڤە دەمارگرژەکان ناتوانن بەربە خۆیان بگرن- قەشەیەک کە حەفتانە خوێندنەوەی کتێبی پیرۆز بە ئەندامانی ئەنجومەنی وەزیرانی دۆناڵد ترەمپ بەڕێوەدەبات، ئەم پاندەمییەی وەکوو سزایەکی ئیلاهی بە هاورەگەزخوازەکان پێناسە کردووە. بەڵام ئەمانە تەنانەت خاوەندار و سەرپەرشتانی دابونەریت، لە جیاتی کتێبی پیرۆز متمانە بە زانست دەکەن.
کڵێسای کاتۆلیک فەرمانی کردووەتە ئیمانداران کە سەردانی کڵێسا

نەکەن. ئیسرائیل کەنیسەکانی داخستووە. کۆماری ئیسلامی ئێران خەڵکی لە سەردان نەکردنی شوێنە ئایینییەکان ئاگادار کردووەتەوە. بەڕێوەبردنی ڕێوڕەسمی ئایینی لە هەموو پەرستگەکان قەدەغەکراوە. هەموو ئەمانە هۆکاری ئەوەیە کە بیرمەندان لێکدانەوە و بەراورد کردن، پێشنیاریان کردووە کە شوێنە ئایینییەکان داخرێن.

هەڵبەت هەموو ئەو کەسانەی کە ئەمە لە لووتبەرزی نابەجێ مەرەق ئاگادار دەکەنەوە، کەنەپەرست نین. تەنانەت بیرمەندەکانیش هاودەنگن کە دەبێ چاوەڕوانییەکانمان بەجێ بن و ناکرێت باوەڕێکی کوێرانەمان بە هێزی پزیشکەکان هەبێت کە لە بەرامبەری هەر کارەساتێکی سروشتی بمانپارێزن. لە کاتێکدا کە هێزی گشتی مرۆڤ ڕۆژ بە ڕۆژ زیاد دەبێت، تاکەکان دەبێ لاوازی و بەرگەنەگری تاکەکەسیان لەبەرچاو بگرن.

ڕەنگە تا یەک یان دوو سەدەی تر زانست، تەمەنی مرۆڤ بەشێوەی بەسنوور گەشە پێبدات، بەڵام هێشتا ئەمە بەردەست نییە. بەدەر لە هەندێک لە منداڵانی میلیاردێرەکان، هەموومان ڕۆژێک دەمرین و ئازیزەکانمان لەدەست دەدەین. ئەمە دەبێ دان بە ناسەقامگیری و ناجێگیری خۆمان بنێین.

بە چەندین سەدە مرۆڤەکان، ئایینیان وەکوو مەکانیزمێکی بەرگری کار بەکار هێناوە و باوەڕیان وابووە کە لە دنیای پاش مردن، ژیانی هەتاهەتاییان دەبێت. ئێستا مرۆڤەکان جاربەجار زانست وەکوو مەکانزمێکی بەرگری جێگرەوە بەکار دەهێنن و بڕوایان وایە کە پزیشکان هەردەم ڕزگاریان دەکەن و تا هەتاهەتایە لە ماڵی خۆیان دەژین. ئەمە تێڕوانینێکی میانەڕەومان پێویستە، دەبێ متمانەمان بە زانست هەبێ کە چارەسەری نەخۆشییە گشتگیرەکان دەکات بەڵام لە هەمان کاتدا بمری و فانی بوونمان قەبووڵ بکەین.

قەیرانی ئێستاکە، پێدەچێت ئاستی ئاگایی زۆرێک لە خەڵک لە بارەی بەردەوامی ژیانی مرۆڤ و دەستکەوتەکانی مرۆڤایەتی بەرز بکاتەوە. بە سەر ئەمەشەوە، ئەگەرێکی زۆر هەیە کە کۆی گشتی شارستانییەتی مۆدێرنمان، ڕێگایەکی جیاواز بگرێتەبەر. هەنووکە کە ئەم ژیارە لە لاوازی و لەرزۆکی خۆی ئاگادار بووە، بەتەمای بەهێز کردنی توانای بەرگریی دەبێت. بە دووری دەزانم کە لە دوای چارەسەر کردنی قەیرانی هەنووکەیی، بودجەی دیپارتمێنتەکانی فەلسەفە زیاد بکرێت. بەڵام گرەو دەکەم کە بودجەی کۆلێجە پزیشکییەکان و سیستمی چاودێری تەندروستی بە شێوەیەکی بەرچاو زیاد دەکات.

ڕەنگە ئەمە باشترین حاڵەتێک کە دەکرێت چاوەڕوانی بکەین. حکومەتەکان بەهەر حاڵ لە فەلسەفە شارەزایان نییە. ئەمە بواری شارەزایی و پسپۆڕیی ئەوان نییە. حکومەتەکان بە شێوەی جدی و

پێداگرانە بپەرژێنە سەر باشتر کردنی سیستمی تەندروستی و چاودێری پزیشکی. ئەمە ئەرکی تاکەکانە کە فەلسەفە بەرەو ئاستێکی باشتر ببەن. پزیشکان ناتوانن مەتەڵەی هەبوونمان بۆ وەڵام بدەنەوە. بەڵام دەتوانن کاتێکی زۆرترمان بۆ مسۆگەر بکەن، تا ئێمە لەگەڵ مەتەڵەکە خەریکبین. ئەمە ئیدی پەیوەندی بەخۆمانەوە هەیە کە چۆن کاتەکەمان بەسەر دەبەین.

یۆڤال نوح هەراری مامۆستای مێژووە لە زانکۆی عیبریی ئۆرشەلیم لە ئیسرائیل و نووسەری چەندین کتێبی بەناوبانگ و پڕفرۆشە وەکوو «سایپێنس "مرۆڤی ژیر-عەقڵمەند": کورتەیەکی مێژووی مرۆڤایەتی »،«هۆمۆ دیۆس"مرۆڤەخودا": کورتەیەکی مێژووی بەیانی »،«بیستویەک وانە بۆ سەدەی 21»

وەرگێڕان: هەژیر هاشمی

ئەم وتارەی لە ڕۆژنامەی "گاردیەن" بەم ناوونیشانی خوارەوە بڵاو کراوە:

Yuval Noah Harari, 'Will coronavirus change our attitudes to death? Quite the opposite', The Guardian, 20 April 2020.

ڤاڤا ئینۆڤا.. ڤاڤا ئازادی ستراني دۆستایەتی کورد و ئەمازیغ … نووسینی: ئەمین بۆتانی

گەورە هونەرمەندی کۆچکردوو ئیدیر:
کوردەکان لە عێراق وەك نەتەوە رووبەڕووی جینۆساید و پاکتاوی رەگەزیی بوونەوە

نووسینی: ئەمین بۆتانی

ماوەی چەند ساڵێك بەر لە ئێستا (ئێستاش بەردەوامم) سەرقاڵی گەڕان

و سووڕان بووم بەدوای خوێندنەوە و ناسینی هونەر و کەلتووری گەلان، بۆ ئەوەی ئاگاداری مۆرك و جۆری ئافراندنی ئەوان بم و دواجار وەك گەنجینە و ئەزموونێکی مرۆڤایەتی سوودی لێ وەرگرین بۆ چاند و هونەری کوردستان، ناکرێ لە کەلتوور و هونەری گەلانی جیهان دابڕێین، بەڵکو پێویستە ئێمەش رایەڵەی هونەر و ئافراندنی خۆمان بەوان بناسێنین و وەك پرۆژەیەکی هونەری و هاوبەشیی ژیاندۆستی پێشکەش بە کەلتووری مرۆڤایەتی بکەین. لەو ماوەویەدا و لە میانی گوێگرتنم لە شاکارە هونەریەکان و گەڕان لە ناو کەلتووری نەتەوەی ئەمازیغ، رێگام کەوتە بەر دەرگای هونەرمەندی گەورەی ئەمازیغ (ئیدیر)؛ ئیدیر بەخۆی و گیتارەوە، ئیدیر بە هەناسە و کسپە گۆرانی دەچڕێ، بەڵام بە دەنگ و سەدای خۆی ئەو ناوە جۆش دەدا، لەگەڵ یەکەم دەنگهەڵبڕین خرۆشان بە هەوادارانی دەکەوێ، هەندێ جار روخساریان دەدرەوشێتەوە و هەندێ جاریش فرمێسك لە چاوانیان دادەبارێ.. ئیدیر بۆتە باڵیۆزی دۆز و حەسرەتی ئەمازیغەکان، بۆتە دەنگی نەتەوەیەکی ستەملێکراو، نەتەوەیەك خاوەنی رەسەنی باکووری ئەفریقیایە، کەچی ئەمڕۆ ناتوانێ بە زمانی خۆیشی بدوێ و دەربڕین لە بوونی خۆی بکا، ساڵانێکی دوور و درێژە بە دەست سیاسەتی تواندنەوە و ئاسیمیلەکردنەوە دەتلێتەوە.

بەداخەوە ئیدیر کۆچی دوایی کرد و ئیتر هونەری جوانی و بەرگریی و ژیان بە زمانی ئەمازیغی وەك جاران نابیستین، دەنگ و خەبات و تێمارە دەوڵەمەندەکەی هەتا هەتایە دەمێنێ، بەڵام ئیدیر خۆی باری کرد.. من ئەوسا لە میانی خوێندنەوەی ئەزموونی ژیان و هونەری ئیدیر و لە میانی بەرخودانی نەتەوەی ئەمازیغەکان، هاوبەشێکی نوێی جەور و ستەمم ناسی لەتەك نەتەوەی کورد، تاقە گۆرانیەك منی زیاتر بە کەلتووری ئەو نەتەوە خۆڕاگرە ناساند، گۆرانی (ڤاڤا ئینۆڤا) کە ئیدیری هونەرمەند لە نێو گەوهەری کەلتوور و ئەفسانە دێرینەکانی نەتەوەی ئەمازیغ پارزنیویەتی و زۆر داهێنەرانە هەڵێنجاندویەتی چیڕۆکەکەی بۆ سەدان ساڵ دەگەڕێتەوە و وەك گۆرانی تەمەنی 44 چل و چوار ساڵە و یەکەم ئالبومی گۆرانی ئیدیرە کە لە ساڵی 1976 بڵاویکردۆتەوە، تێکستەکە لەلایەن شاعیری ئەمازیغی (محمد بن حمدوش) دانراوە و ئیدیریش یارمەتی داوە، ئاوازی گۆرانیەکە هی ئیدیر خۆیەتی، خاتوونە چکۆلەی ناو داستانە دێرینەکەی ئەمازیغ ناوی (گریبا)یە و بە (ساندرێلای ئەمازیغ) ناودارە، گۆرانی ڤاڤا ئینۆڤا بۆ بیست و چوار زمان وەرگێڕدراوە و بەوەی منەوە کە کردوومەتە کوردی؛ جیاواز لەوان ئەوەی ئێمە گۆرانیشە (بە تێکست و ئاوازێکی تەواو کوردی لەگەڵ هێشتنەوەی زاخاوە ئەمازیغیەکەی) دەبێتە بیست و پێنجەمین زمان، ئەم گۆرانیەی ئیدیر گۆرانی هەرە دڵخوازی سەرجەم

نەتەوەی ئەمازیغە و لەسەر ئاستی میللی وەك زمانحاڵی دۆز و شوناسی ئەمازیغیەکان وایە و ئەمازیغی نیە ئەم گۆرانیەی لەبەر نەبێ، (ئینێڤا)ی نابینا و کەنەفت لەو ئەفسانە کۆنەی ئەمازیغ ناوی باوکی (گریبا)ی کچە چکۆلەیە، گریبا و چەند برایەکی بچکۆلانەی و باوکێکی نابینا، لە ماڵێکی تاق و تەنیا لە نێو دارستانێکی چڕ و پڕ لە وەیشوومە و ترس و لەرز، گریبا دەبوایە هەموو ڕۆژێ بۆ پەیداکردنی خۆراك لە بەیانییەوە لە ماڵەوە دەربچێ و لە دارستانەکە شتێك بێنێتەوە، کێشەی گەورە ئەوە بوو، دڕندەیەکی ترسناك وەك دەعبا و ئەژدیها هەمیشە وەك خێو بەدوای گریباوە بوو، ئەویش زوو بە زوو خۆراکێکی لەو دارستانە پەیدا دەکرد و هەر ئەوەندەی دەزانی دڕندە راوی دەنێ، بەهەڵەداوان خۆی لە دەستی قوتار دەکرد و بە پەلەپڕووزێ خۆی دەگەیاندەوە بەر دەرگای ماڵەوە، دەرگای ماڵەوە قایم قایم کڵۆم دراوە؛ هەڵبەت لە ترسی دڕندە و دەعبا، ئینێڤای باوکی پێی گوتبوو هەر جارێك گەڕایتەوە بەر دەرگا؛ بۆ ئەوەی بزانم تۆی؛ بازنەکانت بخرێشێنە بۆ ئەوەی بزرینگێتەوە و بتناسمەوە، نەوەك ڕۆژێك دەرگا بکەینەوە و تۆ نەبیت، ئینجا دڕندەکە تێمان بەربێ و هەموومان بخوا.. لەو زستانە سارد و سڕەی دارستان، گریبا هەموو ڕۆژێك ئەوە حاڵەکەی بوو، بە پەلە دەڕۆی بۆ دارستان و بە پەلە خواردنی دەهێنا بۆ باوك و براکانی و بە پەلەك خۆی دەگەیاندەوە بەردەرگا و بە پەلە خۆی دەکرد بە ژووردا، ترس و زوقم و چاوەڕوانی و مەرگ و نامۆبوون.. گۆرانیەکەی ئیدیر (ڤاڤا ئینێڤا) لەم ئەفسانەیە هەڵێنجراوە، من هەمان ئەو ناوەڕۆکەم وەك خۆم و سەرلەنوێ و دوور لەوەی ئیدیر؛ تێکستەکەم نووسیوە، لە ڕۆژی 3/8/2016 لە نووسینی هۆنراوەکە بوومەوە؛ دواتر کارم لەسەر ئاوازەکە کرد، لەسەر هەمان ئاوازەکەی ئیدیر؛ بەڵام زۆر جیاواز و کوردانە ئاوازەکەم کورداند، هەتا ئەو راددەیەی لێی رازی بووم.

دوای ئەوە بەچەند مانگێك ویستم ئەو گۆرانیە بکەمە پرۆژەی گۆرانیەکی دۆستایەتی نێوان دوو نەتەوەی هاوبەشی هەمان ستەمی توانەوە و ژێردەستەیی، نێوان کورد و ئەمازیغ، هەڵبەت ئەو نەتەوەیەی خۆیان بە ئامۆزای کورد دادەنێن و دەڵێن رەچەڵکی ئێمەش وەك کورد بۆ ئیمپراتۆریەتی میدیا دەگەڕێتەوە، شانازی بەو هەستە هاوبەشەیان دەکەن لەگەڵ نەتەوەی کورد، نموونەی ئەو هەست و هاوهەڵوێستییەش (مەلیکە مەزان)ی شاعیر و نووسەری ئەمازیغییە کە زۆر شەیدای خەبات و تێکۆشانی کوردە لە پێناو ئازادی و سەربەخۆیی؛ لەسەر ئەم هەڵوێستەی دەرهەق بە کورد خراوەتە زیندان و مەینەتی چەشتووە، خاتوو مەزان لە کاتی شەڕی تیرۆرستانی داعش سەردانی سەنگەرەکانی پێشمەرگەی کوردستانی کرد و جەنابی سەرۆك مەسعود

بارزانیش بە رێزەوە پێشوازی لێكرد.
بۆ ئەوەی ئەم گۆرانیە وەك پرۆژەیەكی دۆستایەتی نێوان كورد و ئەمازیغ بە ئامانج بگات، هەڵە نەبم دوای ئەوە بە چەند مانگێك پەیوەندییم بە شڤان پەروەرەوە كرد و یەكترمان بینی، دوو جار بە دوور و درێژی تێكست و ئاوازەكەم بۆی باس كرد، بابەتەكەی بەلاوە گرنگ و باش بوو، ریكۆردی ئاوازەكەم بۆ كرد و پێشەكیەكم بە زمانی عەرەبییش بۆ نووسی و خوێندەوە (هەر چەندە ئەمازیغەكان وەك نەتەوە و زمان و كەلتوور هیچ پەیوەندییەكیان بە عەرەبەوە نیە بەڵام لەبەر ئەوەی ژێردەستەی عەرەب بوونە و سیاسەتی تەعریبیان لەدژدا پەیڕەو كراوە، ویستم بەچەند رستەیەك ئەو دۆستایەتیەمان راگەیەنم بۆ ئەوەی هەمووان لێی تێبگەن)، دواتر كاك شڤان پەروەر گوتی من خەریكی دەبم و هەر كاتێك لە رووی ئامادەكاری و ئارانجە و كارە هونەریەكانەوە بە كۆتا هات؛ یەكترە دەبینینەوە و ئەنجامی دەدەین، كاری دیكەشمان هەبوو بیكەین،، لەو رۆژەوە پرۆژەكە هەر ئاوەها مایەوە و هەردوولامان سەرقاڵ بووین، ئێستا نازانم بەرهەمەكە لای هونەرمەند شڤان بە كوێ گەیشتووە، حەتمەن دەبێ كاری باشی لەسەر كردبێ. بەڵام بەداخەوە ئەمڕۆ (3/5/2020) هەواڵی كۆچی دوایی هونەرمەندی گەورەی ئەمازیغی (ئیدیر)م خوێندەوە و لە دڵەوە پێمناخۆش بوو هونەرمەندێكی لەم ئاستە سەر بنێتەوە و لە ئافراندن بكەوێ، رۆحی شاد بێ و دۆزی نەتەوەكەی بە ئازادی بگات و ئەمازیغیەكان سەرفراز بن كە ئیدیر ساڵانێكی درێژ گۆرانی بۆ گوتن و بۆ هەستی جوانی و خەونی مرۆڤەكان و بەرخودان و ژیاندۆستی گۆرانی چڕی. بەهۆی ئەم كۆچە ناوەختەی ئیدیر نەبوایە هەرگیز بیرم نەدەكردەوە ئەم بابەتە بنووسم، بەڵام نرخ و بەهای هونەر و قەدر و حورمەتی تێكۆشەرانی هونەر و كەلتوور سەر بە هەر نەتەوەیەك بن ئەركێكی هاوبەشی هەمووانە قسەی لەبارەوە بكەن و وەك ئەزموونێكی جوان و خاڵێكی رۆشنی كەلتووری مرۆڤایەتی شانازی پێوە بكەن، هەر بۆیەش ویستم (شڤان پەروەر)ی كورد و (ئیدیر)ی ئەمازیغی لە كارێكی هاوبەشی هونەریدا بەیەك بگەیەنم كە هەردووكیان دەنگ و هاواری ئازادین و نزیكەی نیو سەدەیە لە پێناو ئازادی و سەربەخۆیی نەتەوەكەیان خەباتیان كردووە و ماندوو بوون، بەداخەوەم (لەبەر هەر هۆكارێك) دەرفەتی ئەوە نەڕەخسا بە ئیدیر رابگەیەنم كە كوردێك بە تەمایە ئەو گۆرانیەی تۆ و هاواری گریباكەی نێو دارستانەكانی ئەمازیغستان بگەیەنێتە دەرگا و پەنجەرە هەمیشە كراوەكانی كوردستان. ئەمەیە هێزی هونەر كە دۆستایەتی و خۆشەویستی و تەبایی و جوانی دەگەیەنێتە دوورترین شوێن و كاتەكان،، كە تۆ هەبوویت،، بێگومان خەڵكی دی هەیە گوێیان لە بوونی تۆ دەبێ، تۆ قسەی خۆتت

كرد،، سەدا و زایەڵە و دەنگدانەوەكانت هەمیشە لە سارا بیكۆتاكانی ئەفریقیا و شاخ و داخە سەركەشەكانی ئەتلەس و ئۆراس و بابـۆر هەتا دەگاتە زاگرۆسی میدیا شەپۆل دەدا و نابـڕیتەوە.
(ڤاڤا ئینـۆڤا..
ڤاڤا ئازادی)
تێكست و كوردانـدنی ئاواز: ئەمین بـۆتانی
پرۆژەیەك بـۆ سترانـێكی دۆستایەتی نـێوان كورد و ئەمازیغ
بەرهەم لای هونەرمەندی كورد (شڤان پەروەر)ە
…
هۆڤا سەقەمێ لـپەی منە
زوو دەری ڤەكە ڤاڤا ئینـۆڤا ئا ڤاڤا ئینـۆڤا
لـناڤ دارستانا ستەمێ
ئازادی تونە ڤاڤا ئینـۆڤا ئا ڤاڤا ئینـۆڤا
لـێ لـێ لـێ لـێ لـێ
لـێ لـێ لـێ لـێ لـێ
ژبـۆ ئازادیێ ئەم بەندەوارن
لـێ لـێ لـێ لـێ لـێ
ستەما كۆلـەداران
سڕ و سەقەما دنیایێ ئەم خوارن
…
لـبەر دەرێ سەرفرازیێ
ڤاڤا ئینـۆڤا سڕێ ئەم برن
نە ژیان نە ئازادی هات
سال زەمان دەربازبوون ئەم ل ڤرن
لـێ لـێ لـێ لـێ لـێ
لـێ لـێ لـێ لـێ لـێ
ژبـۆ ئازادیێ ئەم بەندەوارن
لـێ لـێ لـێ لـێ لـێ
ستەما كۆلـەداران
سڕ و سەقەما دنیایێ ئەم خوارن
…
هێ دنیا گریبا دگری
چما نابهیزی دەنگێ بازنا
دەرێ وژدانا خوە ڤەكە
دل زاف تژەیە ژگلی و گازنا
لـێ لـێ لـێ لـێ لـێ
لـێ لـێ لـێ لـێ لـێ

ژبۆ ئازادیێ ئەم بەندەوارن
لێ لێ لێ لێ لێ
ستەما کۆلەداران
سڕ و سەقەما دنیایێ ئەم خوارن
… … …
https://www.youtube.com/watch?v=Z_WEEh3I5OY
هونەرمەند ئیدیر لە چەند دێڕێکدا:
ناوی راستەقینەی خۆی (حەمید شریات)ە لە ساڵی 1949 لە گوندی ئایت لحسێن لەدایکبووە لەشاری تیزی ئۆزۆی جەزائیر، دایکی ناوی ناوە (ئیدیر) وەك سیمبول لە کەلتووری ئەمازیغیەکان بۆ چاوەزار و تووشنەبوون بە کارەسات و بەڵا، لەناو کوردیش هەمان کەلتووری ناونان هەیە بۆ مانەوەی منداڵی نێرینە؛ لەناو کوردانی ئێزدی ناوی (کرێت و کورتان و…هتد)هەیە بۆ ئەوەی بمێننەوە و لەوچاوی پیس بەدوور بن.
ئەندازیاری جیۆلۆجیا بووە و لە بواری پترۆڵ کاری کردووە لە بیابانەکانی جەزائیر.
وەك باڵیۆزی هونەر و گۆرانی و شوناس و کەلتووری ئەمازیغیەکان ناسراوە لەسرانسەر ئەو وڵاتانەی باکووری ئەفریقیا کە نەتەوەی ئەمازیغی لێ دەژی، هەڵبەت لە وڵاتانی مۆریتانیا و مەغریب و جەزائیر و توونس و لیبیا و هەتا دەگاتە مسر ڕێژەی ئەمازیغەکان 90% و عەرەبەکان تەنیا کەمتریشن لە ڕێژەی 10% ئەو وڵاتانە، بەڵام لەگەڵ هاتنی موسوڵمانەکان بۆ باکووری ئەفریقیا بەرەبەرە ئەمازیغەکان وەك بوون و کەلتوور و ناسنامەی نەتەوایەتی توێنرانەوە و بەشێویەکی زۆرەملێ مۆرکی عەرەبییان بەسەردا سەپێنرا، لەوبارەوە هونەرمەند ئیدیر دەڵێ: ئێمەی ئەمازیغ لە باکووری ئەفریقیا کێشەی شوناسمان هەیە و هەوڵ دەدەین لە ڕێگەی سیاسیانە و ئاشتیانە و زانایانە چارەسەری دۆخی نەتەوایەتی خۆمان بکەین،، هەروەها لە شوێنێك کە پێی دەڵێن بۆچی بە عەرەبی قسە ناکەی؟ ئەو دەڵێ من ئەمازیغیم و هیچ پەیوەندییەکم بەعەرەبەوە نیە، من سەر بە نەتەوەیەکی جیاوازم. هونەرمەند لەبارەی ئەو جەور و ستەمەی بەسەر نەتەوەکاندا هاتووە؛ بەراورد لە نێوان کورد و ئەمازیغدا دەکات و سەبارەت بە چەوساندنەوە و پاکتاوی رەگەزیی دژ بە کوردەکان دەڵێ” بارودۆخی ئێمەی ئەمازیغ تۆزێك لەوەی کوردەکان باشتر بوو، چونکە کوردەکان لە عێراق دووچاری جینۆساید و ریشەکێشکردن بوونەوە.
هونەرمەند ئیدیر لە سەرەتای هەشتاکانی سەدەی رابردوو رووی لە فەرەنسا کردووە و لەو کاتەوە لە پاریس دەژیا.

تا ئێستا چەندین و بەرهەم و ئالبومی گۆرانی هەیە بە زمانی ئەمازیغی.
ئەو وەك هونەرمەند و كەسایەتیەكی هونەری یەكێكە لەوانەی بەهێزەوە لەپێناو ئاشتیدا تێدەكۆشا و زۆر بە پەرۆشەوە پاڵپشتیی ئەو هەوڵ و خۆپێشاندان و كۆڕ و كۆبوونەوە جەماوەری و هونەریانە بوو وەك لایەنگرێكی دۆزی رەوای مرۆڤایەتی.
بەداخەوە ئەم هونەرمەندە مەزنە دوای ساڵانێكی زۆر لەگەڵ نەخۆشی، كاتژمێر نۆ و نیوی ئێوارەی رۆژی شەممە 2/5/2020 لە نەخۆشخانەی (بیشا سان كلوود بێرنار) لە پاریسی پایتەخت كۆچی دوایی كرد.

سەردەشت عوسمان، گەشمردەیەكی زیندووە … فەرەیدون كونجرینی

هاوبیرو هاوڕێ و خۆنەویست ڕۆژی ڕفاندن و تیرۆركردنت یاددەكەیینەوەو لەگەڵماندا دەمێنیت” بەو هیوایەی ساڵەهای ساڵە كردومانە بە چرایەك و ڕۆشنایی لە كۆمەڵگەی كوردیدا بە درەوشاوەیی. هاورێ سەردەشت دوای كۆچی تۆ زۆرمان نوسی و زۆرمان وت، خوێندنەوەشمان بۆ هەر بیروڕایەك هەبووەو بەردەوام هاوڕێیانی ئازادی سەربەخۆ لە پێشبڕكێی یەكدابون و بیروڕایان فراوانتر لە یەكتری نیشانداوە. نوسراوەكان بەردەوام لە گۆڕانكاریدان، بەڵام سەركردایەتی كورد لە باشورو دەسەڵاتداران لەشوێنی خۆیدایەو، هێشتا جەنگی ناوخۆ بەردەوامە. لە پاش مەرگی تۆ، كە 10 ساڵە ئێمە لە نێو قوتابخانەیەكداین و بەردەوام وانە بە سەركردەكانمان دەڵێینەوە، وانەیەك گەر هی پانزدەساڵ لەمەبەر بگوترێتەوە لەگەڵ رەوشی ئێستای سیاسیان دەگونجێ.

لە پاش كۆچی دوایی تۆ دەیان كەس هاتن و قەڵەمەكانیان بەكارهێنا بەخۆجێگاكردنەوەو بەرژەوەندی خۆیان شەقامیان هەژاندو پاش خۆدەرخستن و ناساندن و گەورەبونیان، هەمو ئەوشتانەی بەویژدانیانەوە هەڵواسرابوو فرۆشتیانەوە بە حزبێك یان بەرپرسێك. بە هەڵبژاردنەكانی كابینەی نۆ كە نەبەعسیێك كەیسەكەتی بەكارهێنا لە خۆكاندیدكردنیدا، هەندێك لەوانەی لە ڕۆژی بەخاك سپاردنتا

دەیانگوت ئەمە هەمومان سەردەشت عوسمانین، قەناغەکانی حیزبی و حکومییان تێپەڕاندو ئێستا خانەنشینن. ساڵی پار داوام لەیەکێکیان کرد، کە 05.05 یادی ڕفاندن و تیرۆرکردنی تۆیە گوتی بابەتێکی ترنیە باسیکەی. لەوڕۆژەوە ڕۆشنایی هاوڕێیەتیم لە خامۆشکردوە.

ئەوانەی خۆیان نـــەفرۆشت و قەڵەمیان بە هێشتنەوەو نوسینی وشەی ئازادی رادەربڕین بەکارخست، خوێنەرو نوسەرو چەند هاوڕێیەکی کەمی ئەو کاتەتن و هێشتا بەردەوامن" بەهۆی خراپی باری ژیانیان لە ئاستێکی باشدانین و نەگەیشتون بەهیواکانیان. یەکیان پاکەت و ئەویتریان ساردەمەنی دەفرۆشێ، دوانیان عەرەبانچییە" هەندێکیشیان بەهۆی کەمتەرخەمی حکومەت وڵاتیان بە ژمارەیەک لەگەندەڵ و دزو چەوسێنەر جێــــهێشتوە.

هەندێکیان گیرۆدەی بارودۆخن بەهۆی بەردەوامی لە بیروڕاو ئازادی سەربەخۆ هەڵدەکوتنە سەر ماڵیان و دەستگیر دەکرێن " ئازادیخوازان بەڵێنیانـــداوەو دەڵێـــن قەلە ڕەشەکـــانی بــــاشور دوردەخەینەوەو باڵەکانیان دەبڕین و پێیەکانیان دەشکێنین"

لە پاش کۆچی دوایی تۆ دەیان کەسی کامەنەبوی ئازاو بەهەڵوێستی ڕوناکبیر هاتونەتە کایەی ڕۆژنامەگەری و نوسەری باشن. هاوڕێ گیان بەرپسە بکوژەکان دەیان قەڵەم فرۆشی بەنرخیان هەیەو پیاهەڵدانیان بۆدەکەن و هەمیشە لە ئاشوب نانەوەو گەرشەوەنیدان. بەرپرس و حزب لە چاوەڕوانی هاتنی غولامەکدان بیکەن و بیکەنە کەیلەو پاسەوانی خۆیان و سەرمایەو موڵکیانی پێ ببستنەوە، ئەوان خەڵکانەکیان کەیوە بەهەمان ئەو مافەی لێی سەندراوەو بەرپرس داگیریکردووە، ئیدی لەهونەری ستران" موسیک" شانۆ" سینەماو ئەکادیمی" مامۆستا" نوسەر" ڕۆشنبیر و دەیـــان جۆریتر نەرخەکانیان هاوتایە بە ئۆتۆمبێـل و پارچەیەک زویی یان دەکرێنە موچەخۆری بندیوار.

دەنیـــابن لەم جۆرە تیرۆرکردنـــانە دووپـــات دەبێتەوە" دەیـــان عەبدولستارو سەران و سەردەشت و کاوە گەرمیانی و ویداد دهۆکی لە بەرنـــامەی ئەقڵە تیرۆریستییەکاندایە بۆ ئەوەی ئـــازادی بمرێنــن و قەوقەپ بە خەڵکی مەدەنی بکەن و ڕاستیەکان نەگوێزرێنەوە بە شەقام و کپکرێ".

هاوڵاتیـــانی ئـــازادیخواز ســـەمەکەنەوە لە ڕفانـــدن و هەڕەشەی دەســـەلاتداران" بـــوێرانە ڕووبەڕووی هەر بەرپرســـێك ببنەوە، وەنەی گەندەڵکاران بەرز بکەنەوەو لەسەر وەنەکان تەواوی تاوانەکانیان

بنوسنەوە، دزین و تاڵانی هەربەرپرسێك چۆن كراوە، گەندەڵی و جۆری پیشەكانیان ئاشكراكەن. كاتێك بەئێوە دەگوترێ ڕۆژنامەنوس و چالاكوانی مەدەنی دەبێت قۆڵی مەردایەتی لێهەڵكەن و، بە وشەی گورز وەشاندن ڕوبەڕوی هەر بەرپرسێك ببنەوە تا ڕیشەكێشیان دەكەن.

فەرەیدون كونجرینی

جیهانی تەکنەلۆژیا لەسەدەی ئەمڕۆدا … ئەحمەد کامەران

ساڵ بەساڵ جیهانی تەکنەلۆژیا پەنتاییەکی فراوانی بەخۆیەوە داگیردەکات ,کە ئەو داگیرکردنەش لەسەرجەم سێکتەرەکانی ژیانی رۆژانەی مرۆڤەکان ڕەنگی داوەتەوە بەشێوەیەکی زەق یاخود بەشێوەیەکی تر,کە دەتوانم بڵێم بەشێکی مڕۆڤەکان خۆیان بەشێوەیەکی زۆ مەترسیدارو بێ پلان ئاڵوودەی جیهانی تەکنەلۆژیا بوونە کە ئەمەش لێکەوتی مەترسیداری بەدوای خۆیدا دەهێنێت , ئەمەش زۆر لە ئاڵودەبوون بە خواردنەوە کحولیەکان و مادە هۆشبەرەکان مەترسیدارترە بۆ مڕۆڤەکان,بەڵام ئەوەی کە لێرەدا گرنگە دەبێت مڕۆڤەکان بەشێوەیەکی تەندرووستانە مامەڵەی لەگەڵ دا بکەن بۆ بەڕێکردنی کاروبارەکانی ژیانی رۆژانەی خۆیان و سوودبینین لەو جیهانە تەکنەلۆژیایەدا کە بەشێوەیەکی ڕاستەوخۆ لەنێو بەشێکی زۆری ماڵان بوونی هەیە, ئەگەرنا بەپێچەوانەکەیەوە ئەگەر بێت ئێمەی م□□ق نەتوانین زاڵ بین بەسەر ئەو جیهانە تەکنەلۆژیایەدا , ئەوە راستەوخۆ تەکنەلۆژیا زاڵ دەبێت بەسەرمان داو بەئارەزووی خۆی جوڵەمان پێ دەکات و سەرجەم کاتەکانمان بەفێڕۆدەدات.

خوێندنی ئەلیکترۆنی یان خوێندنەوەی ئەلیکترۆنی, کە ئەمەش بەشێکی سەرەکی جیهانی تەکنەلۆژیایە کە خوێنەر دەتوانێت لە ڕێگای تەکنەلۆژیاو ئەو ئەنتەرنێتەی لەبەردەستی دایە , بۆخۆی دەتوانێت سوود لەخوێندنەوەی چەندین کتێب ببینێت بەشێوەیەکی خۆرایی کە ئەمەش وادەکات لە ڕێگای تەکنەلۆژیاوە ئاستی رۆشنبیری خۆی بەرزبکاتەوە, لەپاڵ ئەوەشدا خوێندنی ئەلیکترۆنی بۆ سەرجەم قۆناغەکانی خوێندنیش بەشێکی تری جیهانی تەکنەلۆژیایە لە ئەمڕۆدا

, واتە قوتابی جگە لەوەی لە نێو هۆڵەکانی خوێندن وانەکان دەخوێنێت , بەڵام بەهۆی بوونی جیهانی تەکنەلۆژیاوە دەتوانێت لە ماڵەوە دووبارە وانەکانی بەدەست بهێنێتەوە لە ڕێگای شاشەیەکەوە, کە ئەمەش وا دەکات بەکارهێنەرانی تەکنەلۆژیا بەردەوام بن لە بەکارهێنانی تەکنەلۆژیا بەشێوەیەکی ڕێك و پێك و تەندرووست دا, بەڵام لێرەدا کە ئەوەی جێگای سەرنجە سەبارەت بەخوێندنی تەکنەلۆژیا , ئەوەیە کە ئەم جۆرە خوێندنە بۆ هەموو وڵاتێك بەشێوەیەکی فراوان دەستەبەر نەکراوە هەتاوەکو ئێستادا, نموونەش کوردستانی خۆمان کە نەتوانراوە هەتاوەکو ئێستا بەشێوەیەکی باش سوود لەم تەکنەلۆژیایەی بەردەستمان وەرگرین, واتە هەتاوەکو ئێستا لەقۆناغەکانی بنەڕەتیەوە نەتوانراوە منداڵەکان پەروەردەبکرێن لە بەکارهێنانی ئەو تەکنەلۆژیایەی ئەمڕۆ کە بۆتە بەشێکی سەرەکی ژیانمان , لەهەمان کاتیشدا نەتوانراوە ئینتەرنێتێکی بەهێز و گونجاو دابین بکرێت بۆ هەموو خەڵکی , هەتاوەکو بتوانرێت لەڕێگای ئینتەرنێتەوە سوود لەجیهانی تەکنەلۆژیا و زانیاریە بەسوودەکانی ناوی وەربگرێت…

زینی وەرتێ و گەمە چەپەڵەکانی تورکیای داگیرکەر … ئەحمەد ڕەجەب

چەندین ساڵە تورکیا لە هەوڵدانە بۆ زیندوکردنەوەی خەلافەتی عوسمانیلییەکان و بووەتە وڵاتێکی داگیرکەرو نموونەش زۆرن و لە سەرەتادا بە داگیرکردنی قوبرس دەستپێکردو لە پاشان خەڵکی باکوری کوردستانی قەلاچۆ کردو ئینجا عەفرین و سەری کانی وشارو شارۆچکەکانی ڕۆژئاواو روبەرێکی فراوان لە خاکی باشوری داگیرکردو ڕژێمە سەرکوتکەرو ڕەگەزپەرستەکەی ڕەجەب تەیب ئەردۆگان بەوانەش نەوەستاوەو لە هەمووڵایەك هەوڵی داگیرکردنی زۆرترەو هەوڵئەدات باشوور و ڕۆژئاوای کوردستان بە تەواوەتی داگیر بکات و بەناوی پاراستنی خاکەکەی هەنگاو بە هەنگاو سنوورێکانی خۆی بباتەوێ کاتی جەنگی یەکەمی جیهانی و لەوەش زیاتر چاوی لە سەر داگیرکردنی موسڵ

و کەرکوکە.
بەردوومانکردنی ناوچە سنوورییەکانی باشوری کوردستان لە لایەن فڕۆکە جەنگییەکان و تۆپخانەکانی تورکیای دوژمن لە ناو خاکی کوردستان بێ ڕێزی و سوکایەتییە بە گەل و نیشتمان و، هەرلایەنێک ڕێگە بەو بەردومانکردنە بدات ئەوە بەشک خیانەتەکی نەتەوەییە و جێی ریسواو شەرمەزارییە و، لە راستیدا بەردەوامی ئەو بەردوومانانە بە هەموو شێوەیەکانی کارەکی ناڕەوا و نامرۆڤانەیە و ئاسایشی وڵات و خەڵکی گوندەکانی خستوەتە مەترسییەوە بە جۆرێک ناتوانن لە شوێن و زێدی باوباپیرانی خۆیان بە ئارامی بژێن و، ئازادانە بەردەوام بن لە کاری ڕۆژانەیان وەک: کشتوکاڵی و بەخێوکردنی ئاژەڵ و هەنگ و بایخدان بە باخ و ڕەزەکانیان.
لە سەرەتای مانگی نیسانی ئەمساڵ لەپر ناوی زینی وەرتێ بوو بە جێی باسکردن وەك رووداوێکی گرنگ و، بووە هۆی گرژی و ئاڵۆزی لە نیوان پارتی دیموکراتی کوردستان و یەکێتی نیشتمانی کوردستان و هەردولا هێزیان بۆ ناوچەکە جولاندو، حکومەتی کوردستان ئەڵێت بۆ ریگری لە پەتای کۆرۆنا هێزمان ناردووەو ئەمەش راست نییە چونکە زینی وەرتێ نزیکەی 50 ــــ 70 کیلۆمەتر لە سنوری ئێران دوورەو کەس بەو لێدوانەی حکومەت باوەر ناکات و، خەڵکی ناوچەکە باسی ئەوە ئەکەن کە کەسانێکی بێگانە بینراون ئامێرو کەرەسەتەی سیخوری هەواڵگیریان پێ بووە وەك : دەزگای پەیوەندی و بێتەل و کامێراو دووربین و شتی ترو هەندی کەس ئەڵێن بێگانەکان بە زمانی تورکی قسەیان کردووە.
لە نووسینێکی پێشتر ئاماژەم بەوەداوە : تورکیا بەهۆی داگیرکردنی چەندین ناوچەی باشووری کوردستانی بووەتە خاوەن دەسەڵات و سەربەستانە هاتووچۆ ئەکات و، سیخورەکانی لەناو خاکی کوردستان بڵاوکردووەتەوە، پەیوەندی تورکیاو هەرێمی کوردستان لە خزمەتی تاقمی ئەردۆگانی تیرۆریست و ئاگپارتییەو، بە پێی بەرپرسانی تورکیاو کوردستان پەیوەندیی تورکیا لەگەڵ هەرێمی کوردستان، پەیوەندی غازو نەوتەو، هیچ پەیوەندییەکی بە سەربەخۆیی کوردستان نییە وەک بانگەشەی بۆ ئەکەن و، راستییەکەی ئەوەیە ڕوسیا غاز لە تورکیا ئەبرێت و، ئەوانیش لە هەرێمی کوردستان بە مفت و هەرزان وەریئەگرن، هەروەک چۆن نەوتی هەرێمیشیان بە تاڵان وەرگرتوە، شایانی وەبیرهێنانەوەیە پێشتر (بەرپرسانی پارتی دیموکراتی کوردستان لە سەر زاری کەمال کەرکوکی ئەندامی مەکتەبی سیاسی باسیان لەوە کردووە کە تورکیا یارمەتیی هەرێم ئەدات بە سەربەخۆیی !).
سوپای تورکیا لە هەردوو پارێزگای هەولێر و دهۆك بە قووڵی 30 ــ 35 کیلۆمەتر هاتووەتە ناو خاکی هەرێمی کوردستانەوە ، ژمارەی ئەو

یەکە تورکیانەی لەو ناوچانە وەك زانراوە ئەگاتە 19 یەکە لەگەڵ کەلوپەل و تفاقی سەربازی مۆدێرن لە تانك وتۆپی جۆراوجۆرو دۆشکاو لە هەندی ناوچەش سەکۆی نیشتنەوەی هێلیکۆپتەر هەیە.

ئەمە یەکەم جار نییە ئاڵۆزی و گرژی ئەکەوێتە نێوان یەکێتی و پارتی و، هەردولا دەستی باڵایان هەبووە لە کوشتنی یەکترو، تاوانبارن بە کوشتنی پێشمەرگەو رۆڵەکانی گەل لە پێناو بەهێزگردنی دەسەڵاتی بنەماڵەی بارزانی و تاڵەبانی و هیچی ترو ، شێوازی مامەڵەکردنی دەزگاکانی راگەیاندنی هەردوو حیزب لەگەڵ رووداوەکاندا زبرو ئاگرینەو چاندنی رق و کینەیەو، دەستی باڵایان لە تۆمەت بەخشینەوە و ناوزراندنی یەکتر هەیەو ، لە دزینی نەوت و غازو دابشکردنی سامانی هەرێمی کوردستان بەشدارن وەك خۆیان ئەڵێن : ئێمە شەریکین و دوو هاوپەیمانی ستراتیجین بەبێ یەکتر ناتوانین وڵات بەرێوەبەرین بەڵام چۆن بەرێوەبردنێك ، کەڵەکەکردنی قەیرانەکان و لە ماوەی 28 ساڵ نەیانتوانی کارەباو ئاوی خواردنەوەی پاك و شایستە بۆ خەڵك دابین بکەن و مووچەی فەرمانبەران و مامۆستایان و کرێکاران بدەن و، هەردوولا بوونەتە دەستکەلاو کرێگرتەی وڵا تانی دەوروبەر بەتایبت تورکیاو ئێران

بۆ وەبیرهێنانەوە جارێکیان ل□ پەرلەمانی کوردستان سەرۆوکی پێشووی هەرێمی کوردستان مەسعود بارزانی وتی : منو مام جەڵال تاڵەبانی لەشەڕی براکوژیدا بێ گوناهین و ، ئەگەر هەردووکمان دادگایی بکرێین، رەنگە منو ئەو بێ گوناه بین، هەرچەندە شەرمەزاریییە کە ل□ بەرپرسیاریەتی هەڵبێین، بەڵام ئیدی توشی ئەو روداوە بوینو پێویستە لێکۆڵینەوەی تیا بکرێت، بەهەر حاڵ وانەیەکی باش بوو بۆ ئێمە ، بەڵی ئەوان بێ گوناهن، پێشمەرگەی هەردوولا بوونە قوربانی و هەزارانی تریش سەقەت و بێ سەرو ش□□نن و، لەمرۆشدا کورو ئامۆزاکانیان نیازیان گەرمکردنی یارییە قیزەوەنەکەیە بۆ ئەوەی خوێنی زیاتر برژێت و ، جێی خۆشحاڵییە پێشمەرگەی هەردوولا رازی نین بە شەری ناوخۆ هەرچەندە حوڵاندنی هێز بۆ زینی وەرتێ گرژی و دڵەراوک□□ی دروستکردووەو، ئەوەش کارداն□و□ی جۆراوجۆری لێکەوتووە تەوەو، خەڵکی وەرتێ و دۆڵی شاورێ داوا ئەکەن بەرژەوەندییە باڵاکانی کوردستان لە بەرچاو بگرن و، هەروا رێگە لە پلان و خەونی دوژمنان و داگیرکەرانی کوردستان بگرن و بە زووترین کات هەردولا هێزەکانیان لە زینی وەرتێ بکشێنەوە.

ماوەیەکە بۆدوومانی فرۆکە جەنگییەکانی تورکیا چرتر بووەتەوەو پشت بە فرۆکەی بێفرۆکەوان وچاوساخ و سیخورەکانی لەناو کوردستان ئەبەستێت و، لە رێی هێزی تۆپخانەکانییەوە جاروبار خاکی کوردستان ئەکوتێت و، بەوەش نەوەستاوەو، پەیتا پەیتا هێز ئەهێنێت بۆ ناو

قوڵایی خاکی کوردستان و، دیارە هاتن و هێنانی هەر هێزێکی بێگانە بۆ ناو خاکی کوردستان کارێکی باش و راست نیەو، لێرەدا دەرئەکەوێت کە تورکیا دوژمنایەتی کورد لە باکورو لە باشورو شوێنەکانی تر ئەکات و ، لە ئێستادا تورکیا بەشێوەیەکی جیاوازتر لە ڕابردوو بە ئاشکرا هاتووەتە نێو قوڵایی خاکی هەرێمی کوردستان و ڕۆژانە هاوڵاتیان بەئاسانی ئە‌توانن سەربازانی تورکیا و جموجوڵەکانیان ببینن، لەبەرامبەریشدا حکومەتی هەرێمی کوردستان و حکومەتی عێراق بێدەنگیان لەئاست لەشکرکێشیی و بۆردوومانەکانی تورکیا هەڵبژاردووە.
هاووڵاتیانی هەرێمی کوردستان لە هاتنە کایەی ئەم بارودۆخە نەخوازراوەی زینی وەرتێ نیگەرانن بۆیە پێویستە بە زووترین کات کێشەکان بە دانوستان و دیالۆگ و گفتوگۆ چارەسەر بکرێن و، رێگا نەدرێت گرژی و ئاڵۆزییەکانی ئەو دەڤەرە تەشەنە بکات و، ئەبێت پارتی و یەکێتی دوور لە بەرژەوەندی تەسکی حزبایەتی کاربکەن لە پێناو ئایندەی گەڵی کوردستان و، هەوڵ بدەن لە گەڵ حزبەکانی تری کوردستان و گەلی کوردستان بۆ دۆزینەوەی رێگاچارەیەك بۆ قەیرانەکانی کوردستان و نەهێشتنی بارگرژی زینی وەرتێ.
3/5/2020

پێکەو□ بوونی خەمگین … نەوزاد بەندی

مەرج نیە پێکەوە ژیان ،
واتای ئاسوودەیی بێ ،
ساڵەهای ساڵ
نەخۆش و ئازار پێکەوەن ..
میل□□ت و گەندەڵ پێکەوەن ..

ساڵەهای ساڵ
توانەوە و بەفر پێکەوەن ..
تاڵی و شەکر پێکەوەن ..
دار و تەور پێکەوەن ..

مەرج نیە من و تۆ
دوو دیوی یەک دراو بین ..
دوو لەتی
یەک تاوانباری
ڕاکردووی
داواکراو بین ..

مەرج نییە
گەرم و سارد
سوور و شین
لەناو کێبڵی کارەبا بن..
ملیۆنان کیلۆمەتر
لەگەڵ یەکتر گەڕابن ..
پێکەوە شاد و تەبا بن ..

ساڵەهای ساڵ ،
مردن و ژیان پێکەوەن ..
پێکەنین و گریان پێکەوەن ..
من و تۆیش ..
قەساب و مەڕ ..
مل و چەقۆیش ، پێکەوەن ..

مەرج نیە پەپولە و گوڵ
بێ کێشە بن ..
ترپەی لێدان و دڵ
بێ کێشە بن ..

مەرج نیە چاو و خەو ،
بەختیار بن پێکەوە ..
مەرج نیە تۆ و ئەو ..
یان ڕۆژ و شەو
بێ کێشە بن ..

ساڵەهای ساڵ
ئاگر و درەخت وەک هاوڕێن ..
شەڕ و ئاشتی ..
عەقڵ وشێتی ، هێند نزیکن ،
وا ئەزانی خەڵکی یەک دێن ..

دەربارەی دۆخی کرێکاران ... نووسینی: دانا حمید

بۆ کرێکاران؟ ڕەنگە کرێکار و کرێکاران لەسەرتاسەری دونیا، سیاسەت و ئەدەبیاتی هەموو گەلێکدا شوێن و پێگەی خۆی هەیە. وە ئەم چینە واتە کرێکاران، دەبێ هەر لە دۆخی کارکردندا بن یان نا، یان پرسیارەکە بەشێوەیەکی تر بکەین: دەکرێ وەزعی ژیان و گوزەرانی کرێکاران لە جیهاندا باشتر بکرێ. وە یان کرێکاران بارودۆخێکی ئاڵۆز جیهانییان هەیە، ئەوەی لەم "یاداشتە-نوسین" نەدا ئاوڕمان لێداوەتەوە، ئەوەیە: ئایا و بەچارەسەرنەکراویان کرێکاران بۆ شوێنێکی تر کە کۆچ دەکەن بۆ کارکردن و بژێوی ژیانیان، بەاڵم کە ڕوودەکەنە نیشتیمان و مەنفای دووەم، وەک غەریبە و بێگانە سەیر دەکرێن......

بۆ خوێندنەوەی ئەم با بەتە کلیکی ئێر□ بکەن ....

ئاگامبێن: پەتاکە بیانوو بوو بۆ ڕاگەیاندنی ڕەوشی ئاوارتە -6- ... ئازاد حەمە

بەشی شەشەم

نازانین مردن لە کوێ چاو□□ماندەکات، لێما نگەڕێن با لە هەموو شو□ن□ك چاوەڕوانیبکەین. تێڕامانی مردن تێڕامانی ئازادییە. ئەوانەی خۆیان فێری مردن کردووە نازانن چۆن خزمەتدەکەن. زانینی

ئەوەی چۆن دەمرین لە گشت نشوستی و زەبرێك ئازادماندەكات.

میشێل دۆ مۆنتاین Michel de Montaigne

دەروازە: ئەوەی د□یخ□ینە ناواخنی ئەم بەشە پەرچەكرداری فەلسەفەی سیاسی هزرڤانی ئیتالی جیۆرجیۆ ئاگامبێن Agamben ە لەمەڕ پەتای كۆرۆنا. پەرچەكردارییەكە لە میانەی پووختەی ئەو تێكستانەوە بەردەستی خوێنەری دەخەین كە ئاگامبێن لەماوەی دوو مانگی رابردوو نووسیونی. نووسینەكان دەقی پووخت پووختن كە لە یەك دوو ماڵپەری سەرەكی ئیتالی بڵاوبوونەتەوە و دواتریش بە وەرگێڕانەوە لە هەندێك ماڵپەری تری ئەوروپای بڵاوكراونەتەوە(بڕوانە ژێردەر). لە بەشی پێشوو كرۆكی ئەو تێزە فەلسەفییە سەرەكییانەی ئەم هزرڤانەمان بەرچاوخست كە لەگەڵ ئەو نووسینانەیدا یەكدەگرنەوە سەبارەت بە كۆرۆناڤایرۆس نووسران و ئێستاش هەوڵدەدەین پووختەی دەقەكان وەك خۆی بخەینە بەردەست خوێنەر تا راستەوخۆ لەوە بەئاگابێت كە ئاگامبێن بە چ شێوازێكی فەلسەفی-سیاسیی پەرچەكردارییەكانی دەگەیێنێت و كاردانەوەش لەناو تێگەیشتنی روناكبیرانی ئەوروپای دروستدەكات و تاكوێش دەكارێت ڕاچڵەكانی هزری لە بینین سەبارەت بە پەتای كۆرۆنا، لە پەیوەندی بە دەسەڵاتی سیاسی ئەوروپایی لە ڕاگەیاندنی ڕەوشی ئاوارتە، دروستبكات. دەقەكانی ئاگامبێن بە ناونیشانەكانیی□وە خراونەت□ بەرچاو و لە زۆر ش□و□نیش بەجۆرێك داڕێژراون كە ڕوونی لە تێگەیشتنی خوێنەری كورد دروستبكەن. دواتریش □اق□ی پوختەكان دەكەین.

داهێنانی ئێپیدێمیك The Invention of an Epidemic

بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی ئەو ڕێكارییە ناچارییە ناشایستە و نالۆژیكییەی دژ بە ئێپیدێمی (درم یان كۆتووشی Epidemic-Épidémie) ناوبراو بە كۆرۆناڤایرۆس گیرانەبەر پێویستە بڕوانینە بەیاننامەكانی”سەنتەری توێژینەوەی نیشتیمانی” كە ئاماژە بۆ ئەوە دەكەن كە پەتای سارس SARS-CoV2 لە ئیتالیا بوونی نییە و ئەوەی بوونی هەیە پەتایەكی تری سووكە، كە دەشێت دە هەزار كەسێك پێوەیبن و بە جۆرێك لە ئینفلەوانزای تایبەتیش ناوبنرێت و بەشێكی كەمیش لە تووشبوان (10-15%) دووچاری هەڵاوسانی سییەكان دەكات و ژمارەیەكی زۆر كەمیش لەوانە، كە ڕەنگە بكات 4% ، پێویستی بە چاودێری چڕد□ بێت. گەر ئەمەیە دۆزەكە كەوابو□ت بۆ راگەیاندنەكان و دەسەڵاتی كار بۆ بڵاوكردنەوەی كەشێكی شڵەژان Panic دەكەن كە ئەمەش بووە هۆكاری دروستكردنی ڕەوشی ئاوارتە (باری ئاوارتە، دۆخی

ڕیزپەڕی State of exception) و سەپاندنی قەدەغەی هاتووچۆ و هەڵپەسارندنی هەل و مەرجی کار و ژیان؟دوو هۆکار هەیە ئەم ڕەفتارە ناهاوتایە ڕوندەکاتەوە. هۆکاری یەکەم ئەوەیە، مەیلێکی زۆر بە بەکاربردنی(خستنەگەڕی) ڕەوشی ئاوارتە هەیە وەك پارادایم paradigm ێکی نۆرمالی حکومەت. ئەو مەرسومەی کە حکومەت زۆر بە پەلە سەبارەت بە پابەندبوون بە پاك و خاوێنی و ئاسایشی گشتییەوە پەسەندیکرد ڕێگایەکی ڕاستەقینە بوو بۆ بەسەربازیکردنی ئەو شارەوانی و ناوچانەی دەنگۆی ئەوە هەبوو کەسێکی تووشبووی بە ڤایرۆسی تیابێت و سەرچاوەکەشی نەزانراوە. ئەم فۆرمە ناروون و نادیاریکراوە وادەکات ڕەوشی ئاوارتە لە گشت ناوچەکان درێژبکرێتەوە لەکاتێکدا دەشێت ئەو حاڵەتە لە شوێنی تر ڕوونەدات. بەپێی مەرسومە حکومییەکەش ئازادی کەوتە بەردەم سنوردارکردنێکی جدییەوە: 1) قەدەغەکردنی گشت هاتووچۆ و جوڵەیەکی تاکەکان لە شارەوانی و ناوچە پێوەبووەکەوە بۆ شوێنێکی تر؛ 2) قەدەغەکردنی چوونە شارەوانی یان ناوچەی پێوەبووەکە؛ 3) هەڵپەسارندنی گشت جۆرە بۆنە و کۆبوونەوەیەك کە لە شوێنی گشتی و پرایڤەت دا بکرێت، تادەگاتە بۆنە و ڕووداوی ئاینی و ڕوناکبیری و وەرزشی، تەنانەت گەر لە شوێنە داخراوەکانیشدا بێت ؛ 4) هەڵپەسارندنی خزمەتگوزارییەکانی پەروەردە بۆ منداڵان و قوتابخانە و گشت ئاستەکانی تر، گشت چالاکییەکانی قوتابخانە و خوێندنی باڵا وەستێنرا خوێندنی دیستانس نەبێت؛ 5) هەڵپەسارندنی گشت خزمەتگوزارییەکی شوێنە کولتووری و مۆزەخانەکان؛ 6) هەڵپەسارندنی گشت سەفەرێکی پەروەردەیی لەناوە و دەرەوەی وڵات؛7) هەڵپەسارندنی گشت کارێکی گشتی و فەرمی بەدەستکاریکردنی خزمەتگوزارییە گشتی و بناغەییەکان؛ 8) پەیڕەوکردنێکی وردی کەرەنتینکردن و چاودێریکردنی ئەو کەسانەی لە پەیوەندیدابوونە بەوانەی گومانی هەڵگرتنی ڤایرۆسەکەیان لێدەکرێت. بەپێی”سەنتەری توێژینەوەی نیشتیمانی” ئەمە ئینفلەونزایەکی نۆرماڵە و لەوانە جیاواز نییە ساڵانە بڵاودەبنەوە. پاش ئەوەی پاساوی تێرۆریزم بۆ ڕاگەیاندنی ڕەوشی ئاوارتە کاریگەری خۆی لەدەستدا داهێنانی ئێپیدێمی epidemic یەکی (درمێکی) ئایدیالە کرا بە بیانوو بۆ تەشەنەدان بە ڕەوشی ئاوارتە بەرەو دەرەوەی سنورەکان. هۆکاری دووەم، کە کەمتر لە هۆکاری یەکەم بێزارکەر نییە، بریتییە لە بارێك بە ترس کە لەم ساڵانەی دواییدا لە ویژدانی تاکەکاندا بڵاوبوەوە، ئەوەش بەو مانایە دێت کە پێویستییەکی ڕاستەقینەی دەستەجەمعی بە باری شڵەژان بوونی هەیە، کە ئێپیدێمیەکە پێشنیاریدەکات و دەشبێتە پاڵپشتی بیانووە ئیدیالەکە. لەبەرئەوە، لە بازنەیەکی داخراوی بەدکاردا،

حکومەتەکان بەناوی خواستی ئاسایشەوە سنوردارکردنەکانی ئازادیان سەپاند و پەسەندیشکرا و، لەلایەن هەمان ئەو حکومەتانەشەوە ئەو خواستە مەیلی بۆ پەیداکرا.

تەشەنەکەر Contagion

یەکێك لە دەرئەنجامە نامرۆییەکانی شڵەژا Panic ، کە هەوڵدەدرێت بە هەموو جۆرێك لە ئیتالیا بە بیانووی پەتای کۆرۆناڤایرۆسەوە بڵاوبکرێتەوە، هەمان ئایدیای تەشەنەیە کە بناغەشە بۆ ئەو ڕەوشی ئاوارتەیەی حکومەت پیادەیکرد. ئایدیاکە، کە لە پزیشکی هیپۆکراتەس Hippocrates ەوە دوورە(ناوبراو دامەزرێنەری پزیشکییە لە یۆنانی کۆن)، خۆی لەگەڵ ئەو تاعون Plague ە یەکدەخات ساڵی 1630 شاری میلانەی ئیتالی گرتەوە. لێرە ئاگامبێن وێنەیەکمان لەسەر دۆزی شارەکە پیشاندەدات کە لە رۆمانی “نیشانکردن”ی ئەلێساندرۆ مانزۆنی Alessandro Manzoniیەوە وەرگیراوە (ناوبراو رۆماننووسێکی ئیتالی سەدەی هەژدەیە). ئاگامبێن لە ڕێگای ئەم رۆمانەوە باسی شاری میلانەمان بۆ دەکات کە چۆن لەو دەمەدا دانیشتوانەکەی دووچاری تاعون دەبن و هەریەکە لە خەمی ئەوەدایە دووچارنەبێت. وەك ئەوەی مانزۆنی لە رۆمانەکەیدا وێنەی دەکات کەسە تووشبووەکان لە شار وەك تاوانکار سەردەکرێن. لێرەوە دەبینین ئاگامبێن پردێك لەنێوان میلانەی 1630 و ئیتالیای 2020 دا دروستدەکات و بەهۆیەوە هەل و مەرجی شار و مامەڵەی کەیسە و هاوڵاتیان و دەسەڵات دەخاتەڕوو. ئاگامبێن ئاماژە بەوە دەدات کە بەپێی ئەم دوا یاسایەنەی ئیتالیا بێت دەشێت گشت هاوڵاتیەك تێرۆریست بێت، چونکە ئاگامبێن رێنوماییەکانی خۆپارێزی ئەوەندە تووند دەبینێت، تووشبوون بە ڤایرۆسەکە لەبەر رۆشنایی یاساکانی خۆپارێزی ڕێك بە دۆزی خۆپارێزی هاوڵاتیان لە تێرۆیست وێنادەکات. لەوەش ناخۆشتر بۆ ئاگامبێن دۆزی دورکەوتنەوەیە لەیەکتر و دانانی نێوان (دیستانس)ە، ئەوەش بە بیانووی ئەوەی تا لە تووشبوون بە پەتاکە بەدووربین. هەر ئەوە بارێکی هێنایەپێشە کە بە داخستنی قوتابخانە و زانکۆکان دەستیپێکرد و ئینتەرنێت شوێنیانی گرتەوە و هەموو کۆڕ و کۆبوونەوەیەکی سیاسی یان روناکبیری هەڵوەشایەوە و تاکە شتێك مایەوە نامە گۆڕینەوە دیگیتالیەکانمان، بەوە ئالەت لەنێوان مرۆڤەکانا جێگای گشت پەیوەندیەکی– گشت تەشەنەکەر Contagion ێکی- گرتەوە.

ڕوونکردنەوەکان Clarifications

ترس ڕێگانیشاندەرێکی باش نییە، لێ واشانلێدەکات زۆر شت ببینین کە پێشتر لێیگەڕابووین نەیبینین. یەك لەوانە ئەو تەوژمی پانیکە بوو کە وڵات بەخۆیەوە بینینی و ئەوەشی نیشانداین کۆمەڵگەکەمان جگەلە ژیانی ڕووت (Bare Life/ La nuda vita) باوەڕی بە هیچ نەبوووە. ئەوەش ڕوونبووەوە کە ئیتاڵییەکان بۆ دورکەوتنەوە لە مەترسی نەخۆشبوون بە پراکتیك ئامادەن، سەلماندیان، قووربانی بە هەموو شتێك بدەن-هەل و مەرجی نۆرماڵی ژیان، پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان، کار، تەنانەت هاوڕێیەتی و ئاینش یاخود باوەڕی سیاسیش- . ژیانی ڕووت، هاوکات ترسی لەدەستدانی ئەم ژیانە ڕووتە، شتێك نییە بۆ یەك خستنی خەڵك، بەڵکو شتێکە بۆ کۆکردنەوە و لێکدا بڕانیان. بوونەوەرەکانی تر، هەروەك مانزۆن Manzoni ی لە رۆمانەکەیدا وەسفیکردووە، وادەردەکەون پیسن و پێویستە لێیاندوربکەوینەوە بەهەچ نرخێك بێت، یان دیستانسێك بخەینە نێوان ئەوان و خۆمانەوە کە بەلانی کەمەوە یەك مەتر بێت. مردووەکانمان مافی ناشتنیان نییە و ڕوونیش نییە لاشەی خۆشەویستەکانمان چی بەسەر دێت. هاودۆستەکانیشمان س□□اونەتەوە و سەیرەکەش لەوە دایە لەم بارەیەوە کڵیسە بێ دەنگە. پەیوەندییە مرۆییەکان لە وڵاتێك چی بەسەر دێت، کە کەس نازانێت تاکەی بەم جۆرە دەژیت ؟ ئەمە چ کۆمەڵگەیەکە لەو بەها یە زیاتری نییە کە دەیەوێت تەنیا بژیت و هیچیتر؟

شتەکەی تر، کە لەوی پێشتر کەمتر □□ائامێز نییە، ئەوەیە کە ئێپیدیمییەکە بە ڕوونی ئەوە نیشاندەدات ڕەوشی ئاوارەتە (باری ڕیزپەڕ State of exception)، کە حکومەتەکان ساڵێك لەمەو بەر ئێمەیان لەسەری ڕاهێنا، بووە هەل و مەرجێکی نۆرماڵ. پێشتر ئێپیدیمی لەوەی ئەمڕۆ جدیتریش هەبووە و کەسیش بیری لەوە نەکردۆتەوە ڕەوشی نائاسای(دۆخی ناچاریState of emergency) ڕابگەێنرێت. ڕەوشەکە بەجۆرێکە تەنانەت ڵێشمانناگەڕێن بجولێینەوە. خەڵك ڕاهاتوون لە هەل و مەرجی قەیرانی بەردەوام و ناچارییدا بژیین و سەرنجی ئەوەش نەکەن ژیانیان بووەبە حاڵەتێکی بایۆلۆژی پووخت، حاڵەتێك کە نەك تەنیا ڕەهەندی کۆمەڵایەتی و سیاسیان تیا لەدەستداوە، بەڵکو بەزەی و سۆزی مرۆیش. ئەو کۆمەڵگەیەی لە ڕەوشی نائاسای (دۆخی ناچاری، باری نا□ه□مواری) بەردەوامدا دەژیت کۆمەڵگەیەکی ئازاد نییە. بەفیعلی ئێمە لە کۆمەڵگەیەکدا دەژین کە قووربانیدا بە ئازادی بۆ ئەو شتەی پێیدەڵێن “هۆکاری ئاسایش Security” و لە ئاکامی ئەوەشەوە حوکمی ئەوەی دایەسەرخۆی لە ڕەوشێکی بەردەوامی ترس و نائاسایش Insecurity دا بژیت.

شت□کی چاو□□ن□کراو نییە قس□ ل□ قایرۆس بکەین بە زمانی جەنگ. ڕەوشی نائاسای(دۆخی ناچاری) مەجبوورماندەکات لەژێرسایەی قەدەغەی هاتووچۆدا بژیین، بەڵام جەنگ دژ بە دوژمنێکی نادیار کە دەتوانێت تیامانا نیشتەجێبێت لە پووچترین جەنگەکانە. ئەمە، با ڕاستگۆ بین، جەنگی ناوخۆیە. دوژمنەکە لە شوێنێك نییە لە دەرەوە، بەڵکو لە ناوماندایە. ئەوەی ز□ر □□اماندەکات هەنووکە نییە یان هەر تەنیا ئەوە نییە، بەڵکو دواترە. هەروەك ئەوەی جەنگ ڕیزێك تێکنەلۆژیای زیانبەخشی سازاند و لەکاتی ئاشتیدا ڕاپێچی کارگە ئەتۆمییەکانی کردن ڕێشیتێدەچێت پاش ئەوەی ناچاری تەندروستی(sanitary emergency) کۆتای دێت بەشێکی زۆر لەو ئەزموونانەی حکومەتەکان دەستیاندایێ و نەیانتوانی جێبەجێیبکەن: شیاوی مانەوەی زانکۆ و قووتابخانەکان بەداخراوی و وانەکانیش لەڕێگای ئۆنلاینەوە بن، بەمەش دوا سنور بۆ کۆبوونەوە و پێکەوبوونەکان داد□ن□ر□ت کە گفتوگۆی پرسیاری سیاسی و کولتووریان شیاودەکرد، ڕەنگە ئیتر تەنیا بە نامە دیگیتالییەکان ئال□وگۆڕییەکان بکرێن، زۆر ڕەنگیشە مەکینەکان جێگرەوەی هەر کۆنتاکتێك— هەر تەشەنەکەر Contagion ێك- بن لەنێوان مرۆڤەکانا بکرێت.

پەرچەکرداری لەمەڕ تاعون Reflections on the Plague

ئەو پەرچەکرداریانەی دواتردێن پەیوەندیان بە خودی ئێپیدیمیەکەوە نییە، بەڵکو دەتوانین بەهۆی پەرچەکردارییەکانەوە لە ئێپیدیمیەکە تێبگەین. ئەمەش بەپێی ئەوەی، با بەتەکە پەیوەندی بە بیرکردنەوە لە بەئاسانی خۆڕاهێنانی کۆمەلگەوە هەبووە کە چۆن ئاوا خۆی لە ماڵەوە گۆشەگیرکرد و توانی هەل و مەرجی ژیانی نۆرماڵی خۆی، پەیوەندییەکانی کار، هاوڕێیەتی، خۆشەویستی هەروەها باوەڕی ئاینی و سیاسیش هەڵپەسێرێ. بۆچی هیج جۆرە ناڕەزای و پرۆتێستێك، کە شیاو و ئاسای بوو، لەم حا□□ت□انەدا بکرێن نەکران؟ ئەو گریمانەی لێرە دەخوازرێت بخرێتەڕوو ئەوەیە کە تاعونەکە، گەر بێئاگایانەش بێت، پێدەچێت بەجۆرێك لە جۆرەکان پێشتر بوونی هەبووە، ئەو هەل و مەرجی ژیانەی تاعونەکە هێنای بەسە بۆ ئەوەی ل□و□بارەوە بپرسین مرۆڤەکان جارێکیتر دەگەڕێنەوە سەر ڕیتمی ژیانی لەمەوبەریان؟ ئەم پرسیارە پووختەی ئەو شتەیە، ئەو حاڵەتە نوێیەیە، کە تاعونەکە هێنای.

ئەوەی کە شایانی بیرکردنەوەیە، لەم بارانەدا، پێویستییە بۆ ئاین ئەوەش دۆزەکە پێشنیاریدەکات. زاراوەناس□کی زۆر لە ئایدیای ئاخرزەماناسی(eschatology) یەوە هاتۆتە ناو وتاری میدیاوە، بەتایبەتیش میدیای ئەمەریکی، لەو میدیایەش"ئەمە" بەجۆرێك

دەردەکەوێت کە وشەکە لەلایەن خەیڵەوە بە کۆتای جیهان (apocalypse) دەگەیەنێت. کەیسەکە نەیتوانیووە پێویستی ئاین تێربکات جێگرەوەیەکی بە دروستبوو کە زانستە. زانست بووەتە ئاینی سەردەم. زانستیش هەروەك ئاین توانای بەباوکردنەوەی نەزانی و ترسی هەیە. بەکاربردنی ئایینیش لە کاتی تەنگەژەکانا بەشەکە لە پرۆسەی ئاین کە زانستیش دەکارێت ئەوە بکات. شتەکی تر کە لێرە پێویستە بیریلێبکرێتەوە دانەمانی ڕوونی گشت تێگەیشتن و باوەڕێکی هاوبەشە. لەم حاڵەتەدا مرۆڤ دەکرێت بێت، مرۆڤەکان ئیتر باوەڕیان بە هیچ نەماوە- بەدەر لە بوونەکی بایەلۆژی ڕووت کە دەبێت بە هەچ نرخەك بێت بپارێزرێت، بەڵام ناکرێت زۆرداریی لەسەر بناغەی ترس لە ژیان لەدەستدان دابمەزرێــت. هەر لەبەر ئەوە — کاتەــك ناچــارییەکە emergency، تاعونەکە ڕووندەکرێتەوە- باوەڕناکەین ئەوانەی کەمترین ڕوونییان لابووە بکارن بە ژیانی پێشوویان بگەڕێنەوە (گەڕانەوە بە ژیانی پێش تاعونەکە مەبەستە). ئەمەش دەشێت ئەوەش خەمەکاویترین شت بێت، تەنانەت ئەگەر ،وەك دەڵێن، "تەنیا بە ئەوانەی هیوایان نەبووە هیوایان پێدرا".

دیستانسی کۆمەڵایەتی Social distancing

مێژوو فەرماندەکات گشت دیاردەیەکی کۆمەڵایەتی کاردانەوەی سیاسی هەیە، ئەمەش وادەکات واتای نوێ بچێتە لەکسیکۆنی سیاسی ڕۆژئاواوە: دیستانســی کۆمەڵــایەتی کە لەگەڵ زاراوەی حەپــس (confinement) هاتەگۆڕێ لەویش نەرمونیانتر خۆی دەردەخات. ئەوەی ئێستا ڕوودەدات دەشێت بە جۆرێك لە جۆرەکان بە ناچاریی تەندروستی ناوبنرێت و وەك ئەزموونگەیەکی تازەی دروستکردنی بنەمای سیاسی و کۆمەڵایەتی نوێش سەیربکرێت. ڕەنگە جارجار هەندێك دەبەنگ پێیانوابێت تەکنەلۆژیای دیگیتــالی نــوێ دەتــوانێت بە دیســتانس پەیوەنــدییەکان بەجۆرەکــی پۆزەتیڤ ئەنجامدات، بەڵام کۆمەڵگەیەك لەسەر بناغەی دیستانسی کۆمەڵایەتی پێکبێت باوەڕناکرێت شایانی ژیانێکی مرۆیی و سیاسی بێت.

پرسیارێك A Question

هاوبەشی لە بیرکردنەوەی ئەوانە دەکەم وەك خۆم ماوەی مانگەکە بیر لە پرسیارەکی لەم شێوەیە دەکەنەوە: چۆن سەرلەبەری وڵاتێك، لەڕووی سیاسی و ڕەوشتییەوە، لەبەردەم نەخۆشییەکدا داڕما؟ ئەو وشانەی بە داڕشتنی ئەم پرسیارە بەکاربراوە زۆر بە ووردی بیریلێکراوەتەوە؟ پێوانەی دەستبەرداربوونی پرینسیپە ڕەوشتیی و سیاسییەکان شتەکی

زۆر ئاسانە: پرسيارەكە لێرە تەنيا پەيوەندى بەو سنورەوەيە كە ناتەوێت دەستبەردارى بيت. ئەو خوێنەرەى دژواري□كان لەئەستۆدەگرێت دەكارێت لەو لايەنە بێ خەم تێبگات كە ئەو رێگرييە تێپەرێنرا مرۆڤايەتى لە بەربەريەت جيادەكاتەوە.

يەكەم شت و گرنگترين شتێك كە لێرە هێماى بۆدەكرێت پەيوەندى بە جەستەى مردووەكانەوە هەيە. باشە چۆن توانيمان تەنها بەناوى ترسێكەوە كە ناتوانين سەرچاوەكەى دياريبكەين لێگەڕاين كەسانێك كە خۆشماندەوێن نەك هەر بەتەنها بمرن، بەڵكو -كە لە مێژوودا لە ئەنتيگۆن Antigone ەوە تا ئێستا رووينەداوە- لاشەكانيشيان بێ ناشتن بسوتێنرێن ؟

دووەم شت ئەوەيە، ئەوەشمان پەسەندكرد، كە ئازادى جووڵانەوەمان سنووردار بكەين بێ ئەوەى هيچ كێشەيەكيش دروستبكەين، بەناوى مەترسيێكيشەوە ئەوەمان پەسەندكرد كە پێشتر نە لە مێژووى و□لاتەكەمان و تەنانەت نەش لەماوەى دوو جەنگە جيهانيەكە (لەماوەى جەنگ قەدەغەى هاتووچۆ چەند كاتژمێرێك بوو) رووي□داوە. لە دەرئەنجامى ئەوە، قايلبووين بەناوى مەترسيێكەوە، كە ناشێت دياريبكرێت، كەوتينە كۆتاپ□هێنانى پەيوەندييە هاوڕێيەتى و خۆشەيستيەكانمان ئەوەش بەبيانووى ئەوەى نەبا هاوسێكەمان سەرچاوەى تەشەنەكردن ێك contagion بێت.

سێهەم شت ئەوەيە كە ئەمە دەبايە رووبدات. ل□ بەرئەوەى ئەزموونى يەكەى زيندەيى خۆمان، كە هەميشە جەستەيى و ڕۆحى لەيەكتر دانەبراو بوونە، دابەشكردە سەر دوو يەكە، يەكێكيان بايۆلۆژى پووخت و ئەو يتر سۆزى و كولتوورى. چ پێشتر ئيڤان ليش Ivan Illich و چ لەم دواييە داڤيد كايلى David Cayley ئەوەيان پێشاندا ين كە ئەم دابەشكردنە پزيشكى مۆدێرن لێيبەرپرسيارە. جگەلەوە گەورەترين تەجريديشە. دڵنياشين ئەم تەجريدە زانستى نوێ لەڕێگاى دەزگاى ئينعاشەوە ئەنجاميداوە تا جەستە لە بارێكى ژيانيى گيايى پووختدا بهێڵێتەوە. گەر ئەم هەلومەرجەش سنورەكانى كاتشوێنى تێپەڕاند، هەروەك ئەوەى ئەمڕۆ دەكرێت، جۆرە پرينسيپێكى رەفتارى كۆمەڵايەتى دروستدەبێت، بەمە ئێمە دەكەوينە ناو جۆرە ناكۆكيێكەوە كە هاتند□رەوەلێى ئەستەم دەبێت. ڕەنگە كەسێك، لەم حاڵەتانە، وەڵامباتەوە و بڵێت گشت ئەمانە هەل و مەرجێكى دياريكراوبوون و تێدەپەرن و هەموو شتێكيش دەگەڕێتەوە بارى جاران. دەكرێت ئەو بارەى ئێستا هاتۆتەگۆڕێ دووبارەببێتەوە گەر بە نيازێكى خراپيشەوە نەبێت، چونكە هەمان ئەو دەسەڵاتانەى ناچارى (emergency) يەكەيان

سەپاند دوور نییە هەرکە بەسەر ئەم ناچارییەدا زاڵبوون هەمان شت دووبارە نەکەنەوە، ئەو کات پێویستە بەردەوامبین لەسەر لەبەرچاوگرتنی هەمان ئەو ڕێنومایيانەی پێشوو، دیستانسە کۆمەڵایەتییەکەش، ئەو دیستانسەی بە شێوازێکی ناسك گوزارەیلێکرا، لەگەڵ کاتدا دەبێتە پرینسیپێکی نوێی ڕێکخستنی کۆمەڵگە. بەهەرحاڵ، ئەو شتەی کە بە نیەتی باشەوە یان خراپەوە پەسەندکرا ناکرێت هەڵوەشێنرێتەوە.

بەرپرسیاریەتی هەریەکێکمان و بەرپرسیارییە گەورە ترسناکەکەش کە بەرپرسیاریەتی ئەرکی چاودێریکردنی کەرامەتی مرۆڤە گرنگی خۆی هەیە. پێش هەموو شتێك، کەیسە کە ئێستا بووەتە نۆکەری زانست، زانست کە ئێستا بووەتە ئاینی راستەقینەی سەردەمەکەمان، پرینسیپە سەرەکییەکانی خۆی ئینکاردەکات. کەیسە، لەژێرسایەی ناوبراو بە پاپا فرانسێسکۆ Francesco، بیریچووەتەوە کە فرانسیسکۆ دووچاری گولی Leprosy بووە. ناوبراو بیریچووەتەوە یەکێك لە کارە بەڕەحمەکانی ئەوەیە سەردانی نەخۆشەکان بکات. هەروەها پاپا بیریچووەتەوە شەهیدەکان دەزانن مرۆق پێویستە ئامادەی قووربانیدان بە ژیان بێت لە جیاتی ئیمان و وازهێنانیش لە هاوسێ وازهێنانە لە ئیمان. چەشنێك(کاتیگۆری)ی تر لە چەشنەکانی کۆمەڵگە کە لە بەجێگەیاندنی ئەرکەکانیان سەرنەکەوتن یاساناسان بوون. دەمێکیشە لەسەر یاساکانی ناچاریی ڕاهاتووین کە بەهۆیەوە دەسەڵاتی جێبەجێکاری جێگای دەسەڵاتی تەشریعی دەگرێتەوە. ئەم یەککگرتنەوەیەش دژی دەمۆکراسییە. لەژێرسایەی چ بنەمایەکی یاسایی سنور بۆ ئازادییەکان دادەنرێت؟ لەژێرسایەی ڕەوشی ئاوارتەی بەردەوامدا؟ ئەوە ئیشی یاساناسانە بەدواچوونی بۆ ئەم لایەنە بکەن، لە یاساناسان بێدەنگن. دەزانین کە هەمیشە یەکێك بەمجۆرە وەڵامەدادەوە: ئەو قووربانییە جدیانە بەناوی پرینسیپە مورالییەکانەوە پیادەکران. دەشمەوێت ئەوەتان بیربخەمەوە کە ئیخمان Eichmann، بە نیەتێکی باشەوە، هەرگیز ماندوو نەدەبوو لە وتنی ئەوەی، هەرچی کردبێت بە ویژدانێکی زیندووەوە کردوونی و وەك بەشێکیش لە بەجێگەیاندنێکی مورالیانەی کانتی(کانت لێرە مەبەستە). ڕێسایەك لەئارادایە کە پێیوایە دەبێت دەستبەرداری باشە بین بۆ رزگارکردنی باشە، ئەمە هەر وەك ئەوە نادروست و ناکۆکە کە پێمانوابێت دەستبەرداری ئازادی بین بۆ رزگارکردنی ئازادی.

هەنگاو٢ Phase 2

هەوڵماندا بیری ئەوانەی بخەینەوە،کە چاو و گوێیان داخستبوو،

هەنگاوی دووەم خراپتر دەبێت لە هەمووی ئەوانەی تائێستا تیایژیاوین. دوو خاڵ کە گرنگە سەرنجیان بخرێتەسەر کە بەسەر پرینسیپەکانی دەستور هەرەشەن: شیاوی دیاریکردنی جوولەی هەندێك تەمەن، واتە ناچارکردنی ئەوانەی تەمەنیا سەروی حەفتا ساڵە لە ماڵەوە بمێننەوە. ئێستا دەنگۆیەکیش لەناو ئیتالیا هەیە کە ئەم جیاکارییە نادەستورییە هەڵکاریشە بۆ دروستکردنی هاوڵاتی پلە دوو. لەکاتێکدا گشت هاوڵاتیان لەبەردەم یاسا یەکسانن، زەوتکردنی ئازادییان ،و سەپاندنی ئەوەی هیچ پاساوێك بۆ سەپاندنی بوونی نییە، بۆ زیانی تەندروستی ئەو کەسانە دەگەڕێتەوە. ئەو هەواڵانەش هەن کە گوایە دوو سەروی تەمەنی حەفتا ساڵ، بەهۆکاری ئەوەی بەرگەی تەنهاییان نەگرتووە، خۆیان کوشتوە. بەپێی دەستور، پەرەگرافی 32، بەت یاسایەك هەیە بڕیار لەسەر ئەنجامدانی پشکینی پزیشکی دەکات. تەنانەت یاسایەکیش هەیە لەسەر دروستکردنی دیستانس و پاراستنی ئەم دیستانسە. دیستانس بۆ واتای ئەوە دێت گشت چالاکیەکی سیاسی راستەقینە کۆتای دێت. لەڕووەوە دەبێت دژی ئەو مۆدێلە کۆمەڵایەتیە بوەستینەوە لەسەر بناغەی دیستانسی کۆمەڵایەتی کاردەکات و ئەو کۆنترۆڵە بۆ سنورەش ئەو دیستانسە دەیەوێت بیسەپێنێت.

ژێرنووس: ئاگامبێن سەرەتا بابەتێك لە 26/02/2020 بەناوی “”داهێنانی ئەپیدەمیەك”” دەنووسێت، پاش ئەم بابەتە لە 11/03/2020 بابەتێکی تر بڵاودەکاتەوە بەناوی””تەشەنەکەر””، لە پاش ئەمە بابەتێك لە17/03/2020 بەناوی””ڕوونکردنەوەکان”” بڵاودەکاتەوە کە وەڵامی ئەو گازندانە دەداتەوە ئاراستەی نووسینی””داهێنانی ئەپیدەمیەك”” کراون، لە27/03/2020 بابەتێك بەناوی””پەرچەکرداری لەمەڕ تاعون”” بڵاودەکاتەوە و پاشان لە 6/04/2020 بابەتێك بە ناوی “”نێوانی کۆمەڵایەتی”” تا دەگاتە 13/04/2020 کە کورتە نووسینێك بەناوی “”پرسیارێك”” بڵاودەکاتەوە و کۆتا نووسینیش تا کاتی نووسینی ئەم بابەتەی ئێمە بەناوی “”هەنگاو 2″”ی لە 20/04/2020 بڵاوکردۆتەوە. تێکرای نووسینەکان لە ماڵپەڕەی سەرەکی ئاگامبێن و ئەو ماڵپەڕانە دەستدەکەون کە نووسینەکانی ئاگامبێنیان وەرگێڕاوەتە سەر ئینگلیزی، سویدی، فەڕەنسی. هەندێك پووختەش لە بۆچوونەکانی ئاگامبێن لێرە و لەوێ لە هەندێك ماڵپەڕەی دانمارکی و نەرویجی روسی دەستدەکەون، گەر خوێنەر مەبەستی بێت پێیانبگات.
هەروەها ئاگامبێن لە تێکەڵای نووسینەکانی وشەی ئەپیدەمی بۆ کۆرۆناڤیروس بەکاردەبات نەک پاندەمی کە بە فەرمی “ڕێکخراوی تەندروستی جیهانی” ، لە ناوەندی مانگی ئادار، کۆرۆناڤیروسی بە پاندەمی ناساند.

کارل مارکس نەگەڕاوەتەوە ...
نووسینی: ستیڤان شۆمزینی

وەک هەمیشە لە سەروەختی قەیرانە قووڵەکانی سەرمایەدارییدا "سەرمایەداریی بە خۆی سیستەمێکی قەیراناوییە" دەنگوباسی گەڕانەوەی مارکس دەبێتە مانشێتی ڕۆژنامە و گۆڤارەکان، وەک ئەوەی مارکس لە ڕێی کەشتییەکی فەزاییەوە بە دەرەوەی ئەتمۆسفێری زەوی و کەتوار ڕۆیشتبێت و ئێستاکە مەیلی گەڕانەوەی هەبێت بۆ ئەو دۆخە قەیراناوییەی لە ئارادایە، چەشنێک وێنای ئەو فەیلەسووفە دەکرێت حەزێکی سادیستانەی بە قەیران هەبێت، خەوێک بێت تەنیا لە چرکەساتی تەنگژەکاندا دەربکەوێت، ئەم تێڕوانینە ئەگەر نەبێتە جنێو ئەوپەڕی کاڵفامییە و خراپ تێگەیشتنە لە مارکس و ئایدیاکانی. دەمەوێت دیقەت بدەن مانشێتێکی گۆڤاری "ئابووری هەفتە"ی ئەڵمانی لەسەر وێنەی کارل مارکس بە ماسکێکی سەردەمی کۆرۆناوە کە باس لە گەڕانەوەی مارکس دەکات، چۆن چەپ و سۆسیالیستەکان دەخاتە حاڵەتی پەرکەم و بورانەوە، دەیانەوێت ڕەوایی مارکس لە زاری ئیکۆنۆمیستەکانی سەرمایەدارییەوە پشتڕاست بکەنەوە. ئەمەیان نەریتێکی کوردیی و ئیسلامییانەم بیر دەخاتەوە، ئەمیش سەرمایەگوزاریی دانیپیانانی ئەوانیترە، هەر سەرکردەیەکی کورد لەلایەن ئەویتری ناکوردەوە زۆرترین دانی پێدا بنرێت هێندە پێگەی سیاسیی و ڕەوایی بەرزترە، یان ئەگەر زانایەک یاخۆ ڕۆژنامەنووسێکی پلە حەوتی ناموسڵمان دانێکی خێر بە ئیسلام و محەمەددا بنێت وەک شاییەکەی بناویلە بڕانەوەی نابێت لەلایەن ئیسلامییەکانەوە، ئەوان پێویستیان بە دانپیانانی ئەوانیترە، بەهۆی ئەوەی بەردەوام گومان لە ڕاستی ئاینەکەیان دەکەن. ئەم نەریتەش لەم چەند ساڵەی دوواییدا بۆتە دیاردەیەکی زەق لە ناو چەپەکاندا.

گرنگی مارکس لەوەدا خۆی دەرناخات، گۆڤارێکی ئیکۆنۆمی سەر بە ماڵی بۆرژوازیی، باس لە گەڕانەوەی مارکس بکات، هەر بە خۆی گوزارەی "گەڕانەوە" شایانی هەڵوەستە لەسەرکردنە، وەک ئەوەی مارکس لە دەرەوەی کەتوار بێت و تازە بە تازە بێی بگەڕێتەوە. ئەگەر ئەم

جۆرە دانپیانانە بەشێک لە فاکتی ئابووری تێدا بێت، هیچ لەوە ناگۆڕێت بەشێکی زۆر لە ریکلامسازییشی تێدایە. هەر کاتێک قەیرانێک دێتە پێشەوە بە خێرایی کتێبەکانی کارل مارکس بە تایبەت "کاپیتال" رووناکیان دەخرێتەوە سەر و بازاڕی فرۆشیان گەرمتر دەبێت. لەم نێوەندەدا مارکس بەخۆی دەبێتە بوار و کاڵایەکی بەنرخ بۆ سەرمایەگوزاریی و جەمکردنەوەی قازانج! چونکە کۆمپانیاکانی چاپەمەنی و ناوەندەکانی وەشاندن ملیۆنەها دۆلار لەم رێگەیەوە دەچننەوە، ئەمەش بە فۆرمێکی تر لەلایەن "سلاڤۆی ژیژێک"ەوە گوزارشتی لێکراوە چۆن کۆمپانیا و مارکێتە گەورەکان بە ناوی خۆدەربازکردنی مرۆڤ لە هەستی گوناه بەرامبەر بە سروشت و ژینگە فۆرمێکی تری مەسرەفگەرایی و قازانجپەرستی هەڵمەن پێدەدەن، ئەویش لە رێگای فرۆشتنی کاڵا و خواردەمەنی بە حیساب سروشتی و فرۆش "بیۆ" کە هیچ پێکهاتەیەکی کیمیایی تێدا نییە. هەر بەو جۆرەش کۆمپانیاکان مارکس و کتێبەکانی دەکەنە کەرەستەیەک بۆ چنینەوەی بڕێکی زۆری قازانج.
ئەوەی گرنگە هەموو بیزانین، مارکس نەگۆڕاوەتەوە! ئاخر ئەو بە هیچ کوێ نەڕۆیشتووە و لە هەموو هەلومەرج و ئالوگۆڕییەکاندا بە خۆی و میتۆدە رەخنەگرانەکەیەوە لەبەرە بووە،. ئەمە ئەو فریوەیە بەرەی بەرامبەر دەیکەن گوایە مارکس هەندە پێویستە بزانین چی دەڵێت بە تێپەڕاندنی قەیرانەکان. ئەم خووەش لە سەروەختی هەموو قەیرانەکانی سەرمایەدارییدا خۆی دووپات دەکاتەوە، لە ئانی داڕوخانی وۆڵ ستریت و مایەپووچبوونی ئابووری هەزاران کۆمپانیا و بانکی زەبەلاح، باس لە تارمایی مارکس دەکرا وەک ئامادەبوویەکی جیددی، هەر لەم رووەوە چەندان ناوەندی وەشاندن لایان لە کتێبەکانی مارکس کردەوە، بە شێوەیەک لە شەوەکان مارکسیان کردە ماتریاڵی کاسبییەکی نوێ و مەشکیان پێ کردین لە هاواری گەڕانەوەی مارکس بۆ شەمەندەفەری قەیران!. ئاخر مارکس نە مەهدی چاوەڕوانکراوە و لە وەهمدا ون بووبێت، نە عیسای لە خاچدراوە گفتی هاتنەوەی پێدا بین تا دنیامان بۆ رزگار بکات، مارکس میتۆدێکی رەخنەیی پێشکەش کردووین بە خوێندنەوەی سیستمی سەرمایە. ئەمە پێویستە بنەما فیکرییەکە وەربگرین، نەک دەقاودەقی نووسینەکانی بە خاڵ و فاریزەوە.
سەمیر ئەمین، مارکسیستی فەڕەنسی- میسری لە بارەی چییەتی مارکسەوە دەنووسێت "مارکس فەیلەسووف نییە، مێژوونووسیش نییە، زانایەکی دنیای سیاسەت و ئابووری و کۆمەڵایەتی نییە، مامۆستایەکی پلە یەکی هیچ یەکێک لەم بوارانە نییە، هەروەها مامۆستایەکی بەهرەداریش نییە کە کۆکتەلێکی هەموو ئەو ئەو بوارانەی بە یەکەوە کوڵاندبێ و دەفرێکی پانی لێ ئامادە کردبێت، جێ و شوێنی مارکس لە مێژوودا لە دەرەوەی هەموو ئەوانەدایە!". کەواتە دەپرسین مارکس چییە؟ "مارکس

سەرەتا و دەستپێکردنی ڕەخنەیە لە سەردەمی مودێرنە ئەم ڕەخنەش بە ڕەخنەگرتن لە جیهانی راستەقینە دەستی پێکرد".* ئەوە پێناسە راستەقینەکەی مارکسە کە من باوەڕم پێیەتی. لە بەرزترین پلەدا مارکس دۆزەرەوەی کێشەکی ماددییە لە روانینی ڕەخنەسازییدا، ئەو باسی داڕشتنەوەی جۆرێکی تر لە ژیان دەکات، کە تەنیا و تەنیا بە ڕەخنە لە سەرمایەداریی دەستپێدەکات و بە ڕەخنەش کۆتایی دێت. ئاخر ڕەخنە پێناسەیەکی بچووک و سنوورداری نییە، بەڵکو زەمەنەکان دەبەڕێت و تخووبی جوگرافیاکان دەبەزێنێت. کۆمۆنیزمیش وەک ئەو ئایدیایەی مارکس دوا فۆرمەڵەی کرد ئاوێنەیەکی ڕەخنەگرانەیە لە روانین بۆ دنیا و ژیان. ڕەخنە لە کۆمۆنیزمدا تەنێ تەقلایەک نییە بۆ تێکشکاندنی دنیای کۆن و بەسەرچوو، بەڵکو گەڕانیشە بە دوای ژیانێکی شایستە و نوێدا.
نامەوێت بکەومە باری تاوتەلەژییەوە و بەشێوەی شەتەحاتی سۆفیگەریی بدوێم یان ئایرۆنیانە مەبەستەکانم بگەیەنم، روونتر لە روونی قسە دەکەم، چوون دەمەوێت دیدێکی لێڵ بوو روون بکەمەوە، بۆیە پێموایە مارکس داهێنەری ڕەوشتی ڕەخنەییە و هەمیشە وەک ئەو تارماییەی ژاک دریدا باسی دەکات وەک سێبەرێک بە تەنیشت سەرمایەدارییەوە ڕێ دەکات. مارکس لە باڵاترین شێوەی خۆیدا میتۆدێکی ڕەخنەسازیی زانستییە، پارادایمێکی ڕەخنەیی تەقێنەرە. مارکس ڕەوایی خۆی لە گۆڤارە ئیکنۆمییەکانەوە وەرناگرێت، پێویستی بە لە بێژنگدانی بۆچوونەکانی نییە لەلایەن ئابووریناسە بۆرژوازییەکانەوە، ئەو هەمیشە لێرەیە، مارکسی فەلسەفی لەهەموو شوێنێکی دنیای سەرمایەدایە!. من تێناگەم ئەو چاپە سۆسیالیستەی دەیان بە دانپیانانی گۆڤارێکی ئابووری خۆشە، چۆن بیر لە مارکس دەکەنەوە؟ لای ئەم چەپە شوێنی راستەقینەی مارکس لە کوێیە؟ ئەرکی مارکس چییە؟ ئایا لەو جەنگە و ڕۆڵەدایە گۆڤارێکی ئیکنۆمی بەیان پێناسە دەکات؟.
دووپاتی دەکەمەوە مارکس هەمیشە لێرەیە، پێویستە خاڵ بخەمە سەر پیتەکان، مارکس بۆ تاکی تەنیا وەک فەیلەسووفێک، وەک ڕەخنەگرێکی رادیکاڵ لێرەیە. هاوڕێیەکی نییە، تەنانەت ئەنگلس هاوبەشە سەرەتاییەکەی ئەوە و هاوڕێی فکری مارکسی لاوە! مارکسی پیر دوور لەخودی "ئەنگلس"یش سەرقاڵە بە نووسینەوەی کتێبی کاپیتاڵەوە، "لێرەدا نەفیکردنەوەی هاوڕێتی نییە، نەفیکردنەوەی گەڵاڵە فیکریی و فەلسەفییە هاوبەشەکانیانە" مارکس بە لەشکرێکی سوورەوە لێرە نییە، بە چینی کرێکارەوە لێرە نییە، بەڵکو بە خۆی و ڕەخنە قووڵەکانی لە سەرمایەداریی لێرەیە، مارکس هەمیشە لێرەیە، ئەوەی پێی دەوترێت غیابی مارکس، تەڵەکەیەکە، ئەوەی لێرە نییە لینینە،

ئەوەی لەنێو گەڵێکی مێژوویدایە بەڵشەفیزمە کە هیچ خودایەک توانای زیندووکردنەوەی نەماوە، ئاخر مارکس هەر لە بنەماوە هاوەڵی لینین و ماو و کێ و کێ نەبووە. تا ئەو راددەی بە بێ دوو دڵی دەتوانم بڵێم شتێک لە ئارادانییە بە ناوی مارکسیزم- لێنینیزم. تەنانەت ئەشکالییەتم لەگەڵ کۆنسێپتی "مارکسیزم" هەیە!، بەڵام تەواوکردنی دەستەواژەکە بەو فۆرمە باوەی چەپە نەریتییەکانی دنیا ئولفەتیان پێوە گرتووە "مارکسیزم- لینینیزم" تاکو ئەندازەیەکی بەرز چۆتە چەوەی گەمژەییەوە. چوونکە ئەو دووانە "مارکس- لینین" نەک یەکتر تەواو ناکەن، بەڵکو یەکێکیان بکوژی ئەویترە لە رەهەندە فەلسەفییەکەوە.
دواجار لینین ئەو کەسە نییە تیۆری کۆمۆنیزمی مارکس تەواو بکات، وەک چۆن ئەنگلس ئەوەی کرد بە نووسینی بەرگی کۆتایی پەرتووکی "سەرمایە". تەنانەت ئەو کەسە نییە بیرۆکەکانی مارکس بخاتە بواری پراکتیکەوە بە تایبەت چەمکی شۆڕشی کۆمەڵایەتی مارکس و خەونی دیکتاتۆرییەتی پڕۆلیتاریا. بەڵکو ئەو تەنیا رابەرێکی دیکتاتۆری رووسە کە بناغەی دیسپۆتیزمی کۆمۆنیستی داڕشتووە. راستتر وایە بڵێین کڵێشەی ستەمکاریی سۆڤێتی و ستالینیزم بەرهەمی تێڕوانینەکانی خودی لینینە. هەروەک "د.حەمید عەزیز" جارێک نوسیبووی دەستەواژە راستەکە لینینیزم -ستالینیزمە نەک مارکسیزم - لینینیزم. ئەوەی ماوەتەوە بیڵێم لینین بە رواڵەتی لە مارکس تێگەیشتبوو، یان تەنیا بایەخی بە ماتریالیزمی مێژوویی مارکس داوە کە دیوە کۆمەڵایەتی و سیاسییەکەی ئەندێشە و فەلسەفەی مارکسە. ئەوەش ئەو ستەمکارییە سیستماتیکەی لێکەوتەوە بە درێژایی حەفتا و چەند ساڵێک لە شورەوی پێشوو پەیڕەو کرا. وا بڕوا دەکەم ئەگەر مارکس هاوچەرخی لینین بووبا هەمان هەڵوێستی رۆزا لۆکسمبەرگی دەبوو لە هەمبەر بەڵشەفیکەکان و خودی لینین. بۆ ئەوەی بە دروستی و وەک خۆی مارکس بناسین دەبێت ناوی لینین لە تەنیشتییەوە بسڕینەوە، ئاخر ناکرێت هیومانیزمی مارکس و خوێنڕێژیی و دیکتاتۆرییەتی لینین لە تای تەرازوویەکدا دابنێین، ئەمە نەک شتێکی راست نییە بەڵکو مایەی گاڵتەجاڕیشە.
ئەگەر زۆر دوور نەکەومەوە لە ناوەڕۆکی باسەکەم، پرسیارێکی پێویستیش هەیە دەبێت بیوروژێنین، ئایا لەرێ بوونی مارکس هاوواتای لەرێ بوونی پڕۆلیتاریایە؟ ئایا ئەم قەیرانە قووڵەی بە تایبەت دوای کۆرۆنا ڤیرۆس بەرۆکی سیستمی سەرمایە و نیولیبرالیزمی گرتووە بە جۆرێک لە جۆرەکان ڕۆڵ دەداتەوە بە چینی کرێکار وەک ئەکتەرێکی سەرەکی لە شانۆکەدا ڕۆڵ بگێڕێت؟. بە بڕوای من نەخێر!. چیدی پڕۆلیتاریا ناتوانێت بەو رۆڵە مێژووییە هەڵبستێت! راستە چیرۆکی

گلوبالیزم تەواو بوو، نیولیبرالیزمیش لە غەرغەرەدایە و خەریکە کۆتایی پێدێت، بەڵام ئەوە دژبەرەکانیان نەبوون پەردەیان لەسەر شانۆکەیان دادایەوە، ئەوەی سەرمایەداریی لەناو دەبات چیتر پڕۆلیتاریا نییە، ئاخر تاڵییەکە ئەوەیە چینی کرێکاران بەرگریی لە کۆیلەیی خۆیان دەکەن و مازۆخیانە چێژیشی لێ وەردەگرن، چون لە ریشەوە بووەتە چینێکی لۆمپەن و بەشێک لە سیستەم، ئەمە دیاردەیەکی تازە نییە، هەر بۆیە فەیلەسووفی ئەڵمانی "هەربرت مارکۆزە" وای تێبینی کرد توێژاڵی گەنج دەتوانن بە رۆڵی پڕۆلیتاریا هەستن، ئەمەش شۆڕشی ئایاری 1968ی قوتابیانی فەڕەنسای لێکەوتەوە، دواتر دەرکەوت تێڕوانینەکەی ماکۆزەش لە جێگەی خۆیدا نەبووە. لە حاڵی حازریشدا "ئالان بادیۆ" بە رۆمانسییەتە زۆرەکەیەوە بە موسڵمانە عەرەبەکان پێیوایە پەنابەرە نەدارەکانی ئەوروپا دوا فۆرمی پڕۆلیتاریان و گریمانەی شۆڕشی دژە سەرمایەداریی لەسەر دەستی ئەوان دەخاتەڕوو. ئەمەش چاڵێکی وەهمییە فەیلەسووفێکی ئاوەها جیددی تێکەوتووە.

ئەوەی قەیرانی ئەمڕۆی خوڵقاندووە و سەرمایەداریی خستۆتە قەیرانێکی خنکێنەرەوە و تەنگی پێ هەڵچنیوە، فاکتەری دەرەکیی نییە لە چەشنی چینی کرێکار، هەندەی پەیوەستە بە هۆکارە ناوەکییەکانی خودی سیستەمەکەوە. ئەفلاتۆن نزیکەی بیست و پێنج سەدە بەر لە نهۆ تیۆریزەی ئەمەی دەکرد "هەموو شتێک بە زیادەڕەویی خۆی لەناو دەبات". مەسرەفگەرایی و بەرهەمهێنانی چەند قات زیاتر لە پێویستی و وێرانکردنی ژینگە بەهۆی کەرتی پیشەسازیی و کشتوکاڵییەوە مودێرنەوە، بەرپرسیارن لە نابووتبوونی گلوبالیزم و خودی کاپیتالیزم، هەرچەند داستانی نیولیبرالیزم لە کۆتایی خۆیدایە و "هابرماس"یش جەخت لەسەر ئەوە دەکاتەوە دەبێت بە هەموو شێوەیەک نیو لیبرالیزم رەت بکەینەوە، بەڵام ئایا ئەمە جێگە بە هاتنەوەی کۆمەنیزم و چینی کرێکار چۆڵ دەکات؟. من پێموایە هەشتا سەرمایەداریی وزەی پێ ماوە بەرگەی داهاتووش بگرێت، بۆ ئەوەی نکۆڵیی لە لەرەبوونی هەمیشەیی کارە مارکس بکرێت. کەواتە کێ ئەو بەشاییەی ئێستا پڕ دەکاتەوە؟. دنیا بەرەو کوێ مل دەنێت؟. ئەگەرچی پێم خۆش نییە رەشبینی ببەشمەوە، کەچی ناتوانم بڵێم ئاپۆکالیپس بەڕێوە نییە، بە تایبەت لەسەر دەستی ژیریی دەستکرد وا خەریکە مرۆڤ دەگاتە پایانی خۆی.

ئالگۆریتمەکانی ژیریی دەستکرد هەڕەشە لە رۆڵی مرۆڤی نوێ دەکات، ئەو مرۆڤەی لە سەرەتاکانی مودێرنەوە بوو بە چەقی هەموو شت، لە بری خوداش رۆڵی دەگێڕا، چەمکی "خوا مرد"ی فریدریک نیچە دەلالەتە لەو سەردەمەی ئیدی مرۆڤ خودا کەنارگیر دەکات و هەموو

دەسەڵاتەکانی بە خۆی مەنۆپۆڵ دەکات. مرۆڤی نوێ بە دەربەینێ فەکێیەکە چەندەک تازەیە، هەندەش نزیکە لە مەرگ. ئەمە جاوێدان نییە بە کۆتایی مرۆڤ وەک پەکهاتەی بیولۆژییەکە "هەرچەند ئەویش لەژێر هەڕەشەدایە" بەڵکو بەو مانایە دێت ئالگۆریتمەکانی هۆشمەندیی دەستکرد نەک هەر مرۆڤ کۆنترۆڵ دەکەن و دەست بەسەر بیرکردنەوەیدا دەگرن، بەڵکو مەترسییە هەرە جیددییەکە ئەوەیە ئاڕاستەشی دەکەن، چوونکە زۆر زیاتر لە خۆی دەیناسن و ئینفۆرماسیۆنیان لەبارەیەوە هەیە!. لەم کەتوارەدا گریمانەی شۆڕشی پڕۆلیتاریا یان هاتنی لەشکرێکی رادیکاڵ بە پەرچەمێکی سوورەوە تا کۆتایی بە چیرۆکی ئێستا بهێنێت و لەسەر داروپەردووی وێرانبووی ئەم جیهانە، دنیایەکی تری میسالی چێ بکات نەک هەر خەیاڵپڵاوییە بەڵکو جۆرێکیشە لە گەوجەتی.
ژیریی دەستکرد نەک هەر دەستی بەسەر هەست و سۆزی مرۆڤدا گرتووە، بەڵکو بە هەموو شێوەیەک دەیخاتە ژێر رکێفی خۆیەوە و وزەی هەیە بە ویستی خۆی ئاڕاستەی بکات. دواجاریش مرۆڤایەتی دەکاتە لەشکرێکی چەک کراوی ناو فەزای مەجازیی کە هەموو چالاکییە مرۆییەکانی خۆی هەر لەناو ئەو فەزایەدا ئەنجام دەدات. تەنانەت فەزای مەجازیی و دنیای ناو شاشە زیرەکەکان دەبێتە رووبەرێک بە پەیوەندیی سۆسیال و هەست گۆڕینەوە و خۆشەویستی و بگرە پراکتیزەی سێکسیش.
ئالگۆریتمەکانی ئەم ژیرییە توانای چالاکییەکانی مرۆڤی باشتر لە خودی مرۆڤ هەیە، دەتوانێت سەمفۆنیای موزیک لەوانەی باخ و چایکوفسکی بەرزتر دروست بکات، شیعری بەهێزتر لەوانەی بۆدلێر و شیرکۆ بێکەس بنووسێت، دەتوانێت رۆڵی دەیان پزیشک بگێڕێت لە ماوەی چەند چرکەیەکدا زۆرترین زانیاریی نوشداریی ئاڵوگۆڕ پێبکات.
ئا لێرەدا رۆڵی مرۆڤ کۆتایی پێ دێت و ملیارەها مرۆڤ لە ئایندەدا دەبنە کارەکتەری ناو دنیای مەجازی، کە وەک نوح هەراری بە تەوسێکەوە وتی، ئەوە مرۆڤ نییە جڵەوی سمارت فۆنەکەی خۆی لە دەستدایە، بەڵکو ئەوە موبایلە زیرەکان جڵەوی مرۆڤ دەکەن. هەر لەم دۆخەدا حکومەتەکان دەبنە وەهم و گەمەی ئەلیکترۆنی دەستی ئالگۆریتمەکانی ژیریی دەستکرد. ئەمەش هەمان ئەو شتەیە "جۆزیف نای" لە کتێبی "ئایندەی هێز" لە ساڵی 2011دا پێشبینی کردبوو، بە وەرچەرخانی ئاڕاستەی هێز لە ئەکتەرە حکومییەکانەوە بۆ دەستی ئەندازیاری تەکنەلۆژیی سەردەمی شەپۆلی چوارەم. لە باری کرداریشەوە لە کۆمەڵگەی ئۆنلاینی هەنووکەدا، خەریکە دنیا دەگاتە قۆناغی پۆست حزب یان کۆتایی حزب کە ئەمەش بە خۆی کۆتایی سیاسەت دەگەیەنێت. ئایا دەکرێت لەم هەلومەرجەدا بە شۆڕشی کرێکاریی ئومێدەوار بین؟؟ بەدەر لەوەی ئیشکالیەتیشم لەگەڵ ئەو چەمکەدا

هەیە، بەڵام زەمینەکان بۆ کۆتایی مرۆڤ زیاتر رەخساوە وەک لە کۆتایی سەرمایەداریی. ئایا سەرمایەداریی پێش خۆی مرۆڤایەتی لەناو نابات؟.

ئەوە پرسیارە تەقێنەرەکەیە. هەموو ئاماژەکان یەک نیگار دەردەخەن، رۆڵی مرۆڤ لە کۆتاییدایە. هەروەک لە پێشتردا هێمامان بە تێزەکەی فۆکۆ کرد لەمەڕ مەرگی مرۆڤی نوێ یان مودێرن. لەگەڵ هەموو ئەمانەشدا مارکس وەک فەیلەسووفێک بە ئاڵای سوور و چینی کرێکار بە خۆی و میتۆدە رەخنەییەکەیەوە هەر لێرە دەمێنێتەوە تا کۆتایی.
هەروەک نزار قەبانی لە شیعرێکی ئایرۆنیدا بە ناوی "یومیات مدینة کانت اسمها بیروت" لە بارەی مارکسەوە دەڵێت:

ئەو مارکسە نەفرەتییە ماڵی کاول کردین
ژنەکانمانی بێوەژن و مناڵەکانمانی هەتیو کرد
پەیوەندییە مێژووییەکانی لوبنانی ژێرا و ژوور کرد
ئەوم خۆش ناوێت، نا من هیچ ئەوم خۆش ناوێت
لەو رۆژەوەی لە چێشتخانەیەکی میللی
گۆڕەپانی بورجدا بینیویان پاقلە دەخوات
لەگەڵ خەڵکی رەشۆک دەدوێت
کتێب و نووسراوەی بیروباوەڕیان بەسەردا دەبەشێتەوە
لەو رۆژەوە دڵنیابوومەوە
ئەو لە گەشتیارەکانی دیکە ناچێت
بەڵام هاتووە پلانێکی تێکدەرانە جێبەجێ بکات
ئەو هاتووە چاو لە برۆ و
پێ لە دەست هان بدات
بازرگانەکانی پەستاتیش لە بازرگانەکانی شەقامی حەمرا و
خانووە تەنەکەکان لە ماڵە ئەلەمنیۆمییەکان هان بدات

مارکس هەروەک قەبانی وەسفی دەکات بۆ ئەوە هات مێژووی دنیا لە رێی رەخنە بە بەزەییەکانییەوە ژێراوژوور بکات. بۆ ئەوەش هات هەمیشە ئەو دەڵێی یەکەمی مانیفێست "تارماییەک ئاسمانی ئەوروپای گرتووە" خودی خۆی بێت. خەرەکی رەخنەگرانە بێت لە شەوەزەنگی دنیایەکی پڕ لە نادادی و چەوساندنەوە. ئەو هەمیشە وەک پادشای کوژراوی شانۆگەریی هاملێت بۆ ئیدانەی دنیای خواروخێچ لە شێوەی تارماییەکی تەقێنەردا ئامادەگی بەردەوامی دەبێت.

یەکی ئایاری 2020
خۆرئاوای زەمین

پەڕاوێز:

*سەمیر ئەمین “مارکسی بێ کەنار” وەرگێڕانی: رزگار عومەر. سایتی دەنگەکان. نۆی ئاپریلی 2020.

ڕۆژگارێکی بێ ڕەنگوبۆ ... ئەمجەد شاکەلی

خۆشەویستی، هەمیشە و لەو دەمەی ڕا مرۆڤ هەبووە، بەهێزترین و تەمەندرێژترین و تۆکمەترین ڕایەڵەیەک بووە، مرۆڤ و دەوروبەری، مرۆڤ و ژینگەی، مرۆڤی سروشتی، مرۆڤی و مرۆڤی، وەکڕا گرێداوە و درێژەی بە ژیان داوە. جوانترین ئاوازێک، ناخ و هەستی مرۆڤی هەژاندووە، بەجگە لە خۆشەویستی هیچی دیکە نەبووە. خۆشەویستییە، ڕەنگ و چێژ و جوانی و هێز و ئومێد و بەخشندەیی و پێکەوەژیان و تەواوی باشییەکانی بە مرۆڤ بەخشیوە و مرۆڤی ئاراستە کردووە، بەوەی بژی و داهێنان بکات. جیهانی بێ خۆشەویستی، جیهانێکە بێڕەنگ، پڕ لە ڕق، تاریک، بێگیان، مردوو.

یەکدی بەسەرکردنەوە و یەکتربینین و پەیوەند و تێکەڵاوی و سەردانی یەکدی و پێکەوە دانیشتن و ژوان و دەستگوشین و لەئامێزگرتن و ماچ و هەموو جۆرە نەزیکایەتییەکی مرۆڤێک و یەکێکی دی، نیشانەکانی خۆشەویستی و وزەبەخشی ماشینی خۆشەویستین. پێش ئەم پەتا نەفرتییەی کۆرۆنایە، هیچ یەکێک دەستبەرداری گچکەترین دانەیەکی لەو نیشانانەی خۆشەویستییە نەدەبوو و دوورکەوتنەوە و پشتگوێخستنیان، نیشانەی کەمتەرخەمی و دڵڕەقی و بێهەستی و ناتەواوییەک بوو.

ئەدی ئێستا!

پەری، لە پیاسەیەکییەوە هاتە بەر دەرگە و زەنگی دەرگەکەی لێدا، ئەو دەیزانی من لە ماڵم و وەک زۆرێک لەوانەی لە کۆرۆنا دەترسن، لە ژوورە خۆم حەشار داوە. دەرگەم کردەوە و لە دوورایی سێ میترەکەوە، هەندێ قسەمان گۆڕییەوە و ئیدی ڕۆیشت.

فەرهاد، بڕێک خۆراکی بۆ کڕیم و ئێوارەیەکی دوای گەڕانەوەی لەسەر کار، بۆی هێنام و لە دووریی چوار میترەکەوە هەندێ قسەمان کرد و ئیدی ڕۆیشت.

ڕاز و پەری، دوو جار، بە کۆمەڵێک توورەکە و دۆڵقی پڕ لە میوە و سەوزە و وشکەوە هاتنە بەر دەرگە و لە دوورایی چوار پێنج

میترێکەوە، لە خوارەی پلیکانەکە ڕاوەستابوون، بەیەک قسەمان گەڕییەوە و ئیدی ڕۆیشتن.
ڕاز، لەسەر کارەکەی دەگەڕایەوە بۆ ماڵ، زەنگێکی بۆ لێدام و گوتی دێمە نزیکی ماڵ و تۆیش وەرە بەر پەنجەرەی ناندینەکەت و ماوەیەک بە تەلیفۆن قسە دەکەین. منیش وام کرد و بەیەکمان قسە کرد و دواتر ڕۆیشت.
ئەمڕۆ یەکەمی مەی(یەکی ئایار، یەکی مایس)ە، ڕۆژی کارگەرانی جیهانە. یەکێکە لە ڕۆژە هەرە خۆشەکانی ساڵ، کە هەمیشە دوانزدە مانگ چاوەنۆڕی هاتنەوەیم و نوێبوونەوە و چێژێکی گیانێکی بە تەواوی هەستەکانم دەبەخشێت. ئەگەر ساڵێک، بەهۆی نەبوونم لە سوێد، لە بەشداربوون لەم بۆنەیەدا، لە ڕێپێوان و خۆپێشاندان و ئاهەنگگێڕان، دابڕام، لەو دوورییەم لە سوێد و لەو ڕۆژەدا، پەشیمان بوومەوە و هەرگیز خۆمم نەبەخشیوە و سەرزەنشتی خۆمم کردووە و پێم وابووە، کەلێنێک کەوتووەتە ژیانمەوە و زیانێکی گرانم بەرکەوتووە. ساڵانە و ئەم ڕۆژە، پەری، لەوەتی هەشتا لە گالیسکەی زارۆکاندا بوو و تا ئیدی پێڕەوکە بووە و کەوتووەتە سەر پێی خۆی و وردەوردە ئاگایشی پەیدا کردووە، هاوڕێی ئەم جەژنگێڕانەم بووە و وێکڕا و لەگەڵ کۆمەڵێک هاوڕێی دیکەدا، لەگەڵ سەندیکالیست(SAC) و ئەنارکیست و ناپەرلەمانی و ناحیزبییەکاندا، ڕۆژێکی گەش و دەم بە خەندە و خۆش و پڕئومێد وزە بەخشمان گوزەراندووە، لە ئەمساڵ نەء! ئەمساڵ یەکی مەی، نە جەژن و نە ئاهەنگ و نە ڕێپێوان و نە دیداری هاوڕێ و خۆشەویستان!
هاوڕێیەکانم، کە جاران، ڕۆژێکی خۆرەتاوی خۆش، کەنار زەریاچەیەک، پیاسەیەکی چەند سەعاتی، قاوەخانەیەک و کووپێک قاوە، خواردنێکی چینی، تایلاندی، ڤیەتنامی، یا فەلافیلێک، دەردەدڵێک، بەیەک شۆخی و قسەی خۆش، خڕبوونەوەیەک، ئاهەنگێک، زەماوەندێک، پرسەیەک، تەنانەت پرسەیەک و سەرگەڕستانێک، کۆی دەکردینەوە، ئیدی لەم سەردەمی کۆرۆنایەدا، هیچ یەکێک لەوانە نامانگەیەنێتە یەکتر. میوان، کە لە کوردەواریدا دەڵێن خۆشەویستی خودایە، تەنانەت میوان و میوانداریش، خەریکن لە بیر دەچنەوە!
ئێستا، ئەوەی خۆشت دەوێ و ئەوەی خۆشی گەرەکی، دەبێ خۆتی لە دوور بگریت و دوورایی نێوانتان بە میتر بپێوی، چمانی ئاگر و بەنزینن، لە یەکدی نەزیک نەبنەوە. ئێستا، نزیکی پێوەری خۆشەویستی نییە، دوورکەوتنەوە نیشانەی خۆشەویستییە و تەلیفۆن، تەنێ تەلیفۆن، هەستەکانمان بە یەکدی دەگوێزێتەوە. ئێستا، ڕۆژەکان، بەجگە لەوەی بێتامن، هیچی دیکە نین! ئاو، هەرچەندە بنەمای هەموو زیندەوەر و زیندووییەکە ، لە کە پێناسە دەکرێ، دەگوترێ، شلەیەکی بێ ڕەنگ و

بێ بۆنە، ئێستا ڕۆژگارێکە بێ ڕەنگوبۆیە!

2020 – 05 – 01

---

[1] (وَجَعَلْنَا مِنَ □لْمَآءِ كُلَّ شَىْءٍ حَىٍّ)، القرآن الكريم، الأنبياء/30.

نۆزدە تێز سەبارەت بە خوێنەر و خوێندنەوە… نووسینی: عەبدوڵا سڵێمان (مەشخەڵ)

ئەم تێزانە وێناکردنی گشتی بۆچوونی منن سەبارەت بە خوێنەر و قەیرانی خوێنەر و خوێندنەوە لە کۆمەڵی بۆرژوازی کوردیدا کە دەتوانرێت هەندێکیان گشتی بکرێنەوە، بەو پێیەی کە تایبەتمەندی کۆمەڵی بۆرژوازی لەهەر کۆمەڵگەیەکدا تا ئاستێک نزیکن لەیەکەوە. بەڵام هەندێ تایبەتمەندیش هەیە کە خوێنەری کورد لە خوێنەرێکی تر جیا دەکاتەوە. ئەم تێزانە بڕیاری کۆتایی نین و دەکرێ پێبەپێی گەشە و بەرەوپێشچوونی هێزە مادییەکانی کۆمەڵگە گۆڕانیان بەسەردا بێت.

یەک

سەقەتترین خوێنەر ئەو خوێنەرەیە کەوا حاڵی کراوە هەر بەرهەمێک خوێنەر تووشی گێژی (نەک سەرسامی) نەکات، بەرهەمێکی لاوازە و ئاستی هونەری ئەو بەرهەمە لەخوارە. لێرەشەوە خوێنەری بەرهەم یان دەقە ئەدەبییە شۆڕشگێڕەکان بە فکر بەتاڵ ناوزەد دەکەن . ئەم خوێنەرانن□ پێبزانن یان نا، تووشی پەتای لیبراڵییەت بوونە و کۆششێکی زۆریان دەوێ تا بتوانن خۆیان لەو پەتایە ڕزگار بکەن.

دوو

ئەو خوێنەرەی کە گومان فریوی دەدات و وا تێگەێنراوە کە گومان لە

هەموو شتێک بکات، لەئاستیدا لە خوێنەرێکی چالاک و پرسیارکەرەوە دەبەت بە خوێنەرێکی بەبڕوا بە گۆشەی مێژووی ئەدەب و هونەر، خوێنەرەکە لە دەریای ناحاڵیبوونی خۆیدا مەلە ئەکات. ئەم جۆرە لە خوێنەر گومان لە مێژوو و داهێنان و کردە شۆڕشگێڕییەکان و دەقە تەحریزییەکان دەکەن و تەنها لە گۆشەیەکی تەسکەوە دەق دەخوێننەوە بەئەوەی بتوانن جیهانی بەرینی دەق ببینن.

سێ

خوێنەری پاسیف ئەو خوێنەرەیە کە پێی وایە دەقی ئەدەبی و هونەری بەرهەمی زاتی ئینسانە و دەکەوێتە ئەودیو یاسای گۆشەی مێژوویی هێزەکانی بەرهەمهێنان. ئەوە راستە نووسین زادەی بیرکردنەوەی نووسەرە، بەڵام خۆ نووسەریش ناکەوێتە دەرەوەی بازنەی گۆشەی پەیوەندییەکانی کۆمەڵایەتی کۆمەڵگەی سەرمایەداری.

چوار

لە دوو دەیەی رابردوودا و لەسەردەستی دەسەڵاتدارێتی حیزبە قەومی و دینییەکان،سیاسەتێکی ئەجگار ناشرین بەڕووی نووسەراندا پیادەکرا، ئەویش کڕینی قەڵەم و هەڵویست و بەخشینی پاداشت و خانوو و ئەرز و خەڵاتی ماددی و سەفەر بۆ دەرەوەی وڵات تا دەگات بە سیاسەتی خانەنشینکردنی نووسەران و ئەدیبان و ڕۆشنبیران. ئەم هەلومەرجە دۆخێکی هێنایە ئاراوە کە نووسین و ئاستی نووسین هێندە هاتە خوارەوە و ناشرین کرا، بووە هۆی دروستکردنی لەشکرێک لە خوێنەری نا ئاکتیف و بێدەربەست سەبارەت بە دۆخی کۆمەڵگەو ژیانی ئینسانەکان.

پێنج

سادەترین خوێنەر ئەو توێژەن کە کەوتوونەتە دوای کاریزما و لەدواشیکردنەوەدا لە ئاست بینینی ڕووی واقعی ژیان تووشی نابینایی دەبن. ئەم جۆرە لە خوێنەر نە دەتوانن قووڵ بیربکەنەوە و نە دەشتوانن لەسەر هەر ئاریشەیەکی ڕۆشنبیریی بڕیار بدەن. ئەم خوێنەرانە وا ڕاهێنراون کە دەبێ کەسێک لەبری ئەوان بیر بکاتەوە. هەر بۆیە تا کاریزماکە لەمەیدان بێ ئەمانە چالاکن و هەر کە کاریزماکە لەمەیدا نەما، ئەمانیش تووشی شلبوونەوە و خاوبوونەوەی فیکری دەبن و لەشوێنی خۆیان هەر مراوەحە دەکەن.

شەش

خوێنەری چالاک ئەو خوێنەرەیە کە بە بەرنامەوە دەخوێنێتەوە و دەزانێ چی دەخوێنێتەوە و چۆن خۆی بە زانیاری دروست بارگاوی دەکات. ئەم خوێنەرە ئەکتیڤە لەخوێندنەوەی هەر دەقێکدا بەپێی یەکەم پەیامی کۆمەڵایەتی دەقی بەلاوە گرنگە و ئینجا لە پانتایی دەقدا بەدوای تەکنیک و دواجاریش لەهەوڵی ناسینی نووسەر و دەقنووسدا دەبێ.

حەوت

خراپترین جۆری خوێنەر ئەوانەن کە بەدوای شەپۆڵی خەڵک (عامە) دەکەون و خۆیان هیچ لێکدانەوەیەکیان نییە بە خوێندنەوە و نووسین و نووسەر و هەلومەرجی ڕۆشنبیری کۆمەڵگە. ئەمانە وەکو ئەو کڕیارانەن کە ناوبانگی چێشتخانەیەک پەلکێشیان دەکات بۆ خواردن نەک کواڵیتی خواردنەکە. ئەم خوێنەرانە هەر کە بیستیان فلانە نووسەر میدیای بۆرژوازی فووی پیا دەکەن، نابینایانە دەکەونە هەمان دۆخەوە و ساویلکانە دەکەونە فوو کردن بە هەمان زوڕنانی بۆرژوازی بێئەوەی هەستی پێبکەن. بۆیە ئەمجۆرە خوێنەرە زیاتر قوربانین و توانای خۆ دەربازکردنیشیان زەحمەتە لەو دۆخە ناهەموارە بە ئەنقەست چێکراوەی بۆرژوازی.

هەشت

نووسەر هەمیشە بۆشاییەک(بوارێک) بۆ خوێنەر دەهێڵێتەوە تا بتوانی بەشداری بەئاکام گەیاندنی پرۆسەی گەیاندنی پەیامی کۆمەڵایەتی نووسین بێت.ئەمەش بەو مانایە نییە کە خوێنەر(وەرگر) یەکسان بکەین بە نووسەر(نێرەر). نەخێر، نووسەر و خوێنەر دوو کاراکتەری ناو پرۆسەی نووسینن و هەریەکەیان ئیش و بەرپرسیارێتی خۆی هەیە.

نۆ

ئەو خوێنەرانەی لەسەر متمانە هەڵسەنگاندنیان بۆ دەق لەسەر بنچینەی هاوشاری و هاوڕێیەتی و هاو حیزبی و تاد، بنیاد دەنێن، هەمیشە غەدرێکی گەورە لە دەق و نووسین دەکەن و خۆشیان دەزانن چ بەماناییەک نمایش دەکەن و بەکەڵکترین پێوەریان بەدەستەوە گرتووە. ئەم شڕۆڤەکارانە دەبێ ئەوە بزانن کە بەو کارەیان نەک نابنە داهێنەر، بەڵکو دەکەزییەکن بەجەستەی ئەدەب و ڕۆشنبیرییەوە.

دە

نووسین نە پەرجووە و نە کاری لەکارنەهاتووشە. دیارە هەندێ ساناییە

کە هەرکەس بیەوێ بنووسێ، دەتوانێ بنووسێ. ئیتر قەبەکردنی پرسەی نووسین و هێنانە ئاراوەی کەد و نهێنی کە لیبەرالیزمی بۆرژوازی پەرەی پێدەدا و سەپەرتی دەکا، هیچ خزمەتێک بە خوێنەر ناگەیەنێ جگە لەسەرلێشێواندن و بەلاڕێدابردن. خوێنەری زیرەک دەبێ لەدەقدا بەدوای پەیامی کۆمەڵایەتی و شۆڕشگێڕانەدا بگەڕێ لەوێشەوە نووسەر و دەخی نووسین هەڵسەنگێنرێ و قەزاوەت بکات.

یانزە

بەدەستەوەگرتنی کتێب بەمانای خوێندنەوەی کتێبەکە نییە. وەنەگرتن لەگەڵ کتێب و پێستکردنی لە سۆشیال میدیادا، ئەگەر ڕێژەیەکی دەسەزبوون و پەرۆشی بێت بە کتێب، ئەوا ڕێژەی زۆری پێز و خۆدەرخستنە تا لەو ڕێگەیەوە پەیامی کەسێتی خۆیان بگەیەنن و ئامانجی شەخسی خۆیان بپێکن. ئەم جۆرە مرۆڤانە نەخۆشن و هەرگیز ناتوانن ببنە خاوەن مەعریفە تا عەقڵیکی ئاوا ڕێبەریان بکات.

دوانزە

بوونی کتێبخانە لە ماڵەکان، جگە لە لایەنە مەعریفییەکەی، جوانییەکیش دەبەخشێ بەو ماڵە. بەڵام کتێبخانە چ سوودێکی هەیە لە ماڵە کە کتێبەکانی تۆزی لێ بنیشن و هەرگیز شوێن ڕەفەکانی خۆیان جێنەهێڵن. خۆدەرخستن لەبەردەم میوان وکەسوکار لەڕێگەی کتێبخانەوە گوایە دەخوێنێتەوە، جگە لەوەی نەزانییە، جێی بێزییشە. کۆمەڵگە زۆرێک لەو جۆرە کارەکتەرانە لەخۆ دەگرێ.

سیانزە

وەکچۆن هەموو کتێبێک مەعریفەی ئینسانی تێدا بەرجەستە نەبۆتەوە، ئاوا خوێنەریش هەیە کە نە نرخی کات دەزانێ و نە لە ئازاری نووسەری جیددی دەگات. خوێندنەوەی جیددی کتێب مرۆڤ لەبەردەم بەرپرسارێتییەکی کۆمەڵایەتی و سیاسی دادەنێ. خوێنەری جیددی ناتوانێ ئەو مەعریفە جوانە ئینسانییەی لە کتێبەوە فێری دەبێت تەرجەمەی ژیانی پراکتیکی خۆی نەکات و بەدەربەست بێت لە ئاستیدا.

چواردە

هەموو خوێندنەوەیەک گەرچی جیددیش بێت دەبێت دواجار مەعریفەی ناو کتێبەکە بریار دەدات ئاخۆ خوێنەر بەرەو چ ڕەهەندێکی ئاراستە دەکا و لەدوا شیکردنەوەدا چ جۆرە گیانەوەرێکی لێدەردەچێ. کتێبی ناواخنە ڕیشەکان ئەوانەی ئیش لەسەر تێکدانی بەها مرۆییەکان

دەکەن، بە دوودڵی دەتوانم بڵێم مرۆڤ بەرەو تراژیدیا ئاراستە دەکەن و دواجار لەبری ئینساندۆستی توخمێکی زیانبەخشی لێدەردەچێت.

پانزە

ئەوەی خوێنەری لە کتێب تۆراندووە و گاپێکی خستۆتە نێوانیانەوە، بریتییە لە دەخی ماددی کۆمەڵگە. ئەمە پەیوەندی بە سەلیقەی خوێندنەوە و ئاستی بەرزی دەقەوە نییە. لاواندنەوەی لە چێشنی ئاشتکردنەوەی خوێنەر و کتێب و بە کلتوور کردنی خوێندنەوە جگە لە فێڵ لەخۆکردن هیچی تر نین. هەرکات دەخی گۆشەی ماددی کۆمەڵگە بەرەو سەر هەنگاو بنێ ، خوێندنەوە دێتەوە نێو کۆڕی خێزان و باوەشی خوێنەران کتێب بەخۆوە دەبینێ.

شانزە

لەمڕۆدا کتێب و خوێندنەوە و خوێنەر بوونەتە کاڵا و بازارێکی نیمچە گەرمیان لە پێکهێنراوە کە کۆمەڵێ بازرگان و چەرچی خەریکی ساتوسەودان پێیانەوە. کۆمەڵێ دەزگای چاپ و پەخش پەیدا بوون کە خەریکی ئەفزەڵییەت فرۆشتنن بەسەر خوێنەران و نووسەراندا.ئەم بازاڕە هەندە بەتامە کە دەرگا داخستن بەڕووی هەندێک و فووپیاکردنیش بەهەندێکی تردا بووەتە کلوورێکی ناشرین و کۆمەڵێ نووسەری چڵەسی هەناوەتە پێشەوە کە خوێنەر هەر بە ناوەکانیان تووشی ژانەسەر دەبێ، چ جای خوێندنەوەی کتێبەکانیان.

حەڤدە

ئەمڕۆ جیهانی زانست و تەکنەلۆژیا پێشڕەفتی کردووە و سۆشیال میدیا خۆی خزاندۆتە هەموو شوێنێکی ئەم دونیایە. ئینتەرنێت بۆتە شوێنی گۆڕان و سەراخی کتێب و تا دێت خوێنەری ئۆن لاین زیاتر دەبێت. وەکچۆن بەهەزاران کتێبخانە لەسەر ئۆن لاین هەس، ئاواش بە ملیۆنان خوێنەر ڕۆژانە سەردانی ئەو کتێبخانانە دەکەن و کتێب دەخوێننەوە کە هەندەجار بە پارەیە و زۆربەی جاریش بە خۆڕاییە. ئەم واقیعە تازەیەی خوێندنەوە لە جیهان وای کردووە کە خەریکە تەنگ بە کاغەز هەڵدەچنێ و میزاجی خوێنەری لە دەخی وەرگرێکی ئاساییەوە گۆڕیوە بە وەرگرێکی خێرا .

هەژدە

خوێنەر هەمیشە لە خوێندنەوەی دەقی ئەدەبیدا بەتایبەتی ئومێدی ئەوە دەخوازی کە دەقەکە لە ئاست چاوەڕوانییەکانیدا بێت. خوێنەر

کاتی خۆی تەرخان دەکات بۆ ئەوەی پەیامەک، مەعریفەیەکی تایبەت وەربگرێت. دەقی ئەدەبیش دەبێت هەم ناوەڕۆکێکی ئینسانی بەرز و هەمیش تەکنیکێکی بەرز لە خۆ بگرێت تا لەئاست چاوەڕوانییەکانی خوێنەر دا بێت.

نۆزدە

وەکچۆن بانکخواز و مەلا و موبەلیغە ئاینییەکان بە مەرامی سیاسی خۆیان و پاراستنی بەرژەوەندی چینایەتی دەسەڵات، ئایین بەکار دێنن و سوود لە نەخوێندەواری و نەزانی خەڵکی ستەمدیدە وەردەگرن، ئاواش ناوە دیارەکانی نەو کایەی ڕۆشنبیریی و ئەدەبی کوردییش سوود لە هەژاری فیکری خوێنەری کورد وەردەگرن و لەڕێگای نووسین و بەرهەمەکانیانەوە خوێنەریان لە گرنگترین ئەرکی خۆی دوور خستۆتەوە، کە ئەویش تێگەیشتنە لە پەیامی کۆمەڵایەتی نووسین و بەکردەوە دەرهێنانی ئەو پەیامەیە لەژیانی کۆمەڵایەتی و سیاسی کۆمەڵگە.

نیوەی دووەمی ٢٠١٩

سبحان اللە … پشکۆ ناکام

….. درۆکردن بەدەمی کەسێکەوە کە ناسراو بێ و خانەوادەیەکی لەدوای خۆی جێهێشت بێ و ساڵانی ژیانی بە ڕۆژ و ئەرشیف هەبێ ، تەنها درۆکردنێکی ئاسایی نیە و ئەچێتە قاڵبی تەزویر کردنی کەسایەتی کەسێک و ڕووبەڕووی پرۆسەی یاسایی ئەبێتەوە ، جا ئەو درۆ و تەزویرە بە کراوە مەگەر هەر داهێنەرەکەی پێمان بڵێ..
لە رۆژی 30/ی مانگی پێشوو لە فەیسبوک کەسێک بەناوی “کامەران سوبحان” بابەتێکی بڵاوکردۆتەوە گوایا ئەمە لە بیرەوەرییەکانی “سەعید ناکام”ەوە وەرگیراوە و لە رۆژگاری “سەفەر بەلک” ناکام تەرجەمەی کردووە بۆ سوپای رووسی لە ناوچەی موکریان لەگەڵ ئەفسەرێکی بەدیل گیراوی تورک ، پێش هەموو شتێ نە بەندە نە کەس لە خانەوادەکەمان نە هیچ یەکێک لە هاوڕێ و ئاشنایانی ناکام نەمانبیستوە کە باوکم ڕووسی زانیوە و ئەو هەواڵە لە کاغەز دروستکراوە زۆر تازە و گوماناوییە بەمان ، مەگەر “ناکام”

کۆپییەکەی هەبێ و مەبەستی لەو بێ ، ئەمەش شایانی پێکەنینە،،،سەفەربەلک لە بیستەکانی سەدەی ڕابردوو و لەدەرئەنجام و تەداعیاتی یەکەم جەنگی جیهانییەوە هاتەتەکایەوە، ئەوەندەش کە ئەمە بزانین ناکام سالەی 1917/لەدایک بوە گەر لەسەداسەدیش نەبێ تە بەڵێ سالێک زووتر یان سالێک دەرەنگ تر بوە، کەواتە لەسەفەربەلک باوکم یا ساوابوە یا منالێکی زۆر بچووک ، ئیتر بە چ ئەقڵ وبەچ مەنتیق و بەچ پێوەرێک نەک هەر رووسی زانیوە وەرگێڕیش بوە!! ئەم دیمەنە خەیاڵاوییەی کاک کامەرانی پێشتر ئیخوان و دواتر یەکگرتوو و حالەی حازر گۆڕانە لە کام زەمینەی نەفامییەوە سەرچاوەی گرتوە؟ چ مەتەڵێکی شاراوەی سوبحانیە کە جگە لەخۆی کەس هەڵیناهێنێ ، هەموو بیرەوەرییەکانی ناکام(نوسخە ئەسڵییەکە نەک ئەوەی کەپارتی چاپی کردوە) پەڕەیەکی تیا نیە کە پشتگیریی خەیاڵێکەی ئەو زاتە بکات مەگەر پەڕەیەک هەبووبێ و لە چاپ کردنا وون بووبێ ئێستا ئەم دەزیوێتەوە..سبحان اللە….ئەم تەزویر و بەسەرهات دروست کردنە لە ژیانی کەسایەتی ناکام لەلایەن هەمان کەسەوە دووەم جارە ، جارێکیان لەوێنەیەکی مێژوویی چاپخانەی “ژین” ناکامی کردبوو بە گێران” دیارە بە عەینەکەکەی فەیسبوکەکەیەوە سەیری کردوە و لەوێ تەک چوە” و ئەم جارەیان لە تاکە و تاکەتی چاوی تێپەڕیوە و خۆی سالە دائەنێ و و خۆی وەرگێڕ دائەنێ و خۆی ئەفسەر ئەگرێ هەر خۆشی کتێبێک ئەکا بە شایەت کە ئەو پەڕەیەی لە سی ئەپریلا ئەمساڵا خراوەتە ناوی !!لاپەڕەیەک کەوەک مەبەستی ئەو تەزویرە دیار نیە ، ئەگەر مەبەست لەی لایک و کۆمێنتە لە جیاتی تەزویر و ساختە کردن لە مێژوو بابەتی تر زۆرە باسی لە بکا و لایکێکی زۆریشی بۆ بێت با [illegible] لە حیزبەکەی وەربگرێت و کەمێک ، زۆر کەم باسی وێرانکردنی هەرێم و تێکدانی بار و گوزەرانی خەڵک بکا لەسایەی ئەم دەسەڵاتە دیکتاتۆرە مافیایەی هەولێر ، جا بزانە چەن بەهەزاران لایکی بۆ یەت چونکە خەڵک ئەوەندە پەڕە لە دەسەڵاتی بنەماڵەی راکردن و قووتی خەڵک دزین ، بەڵام ئەمە بۆ سوبحان زادە بقەیە چونکە ئەو لایەنەی کردی بە راوێژکاری پارلەمان بۆ مووچەیەکی شەش ملیۆنی سانسۆرەی هەیە لەقسە کردن لەسەر دەسەڵات دوای ئەوەی بوون بە گۆچان بە راست کردنەوەی شانی خواری بنەماڵەی دەسەڵات…

ئەگەر ئەم تەزویرە لە کەسایەتی و ژیانی ناکام تەنها هەڵەیەکی بێ مەبەست بوە پێویستی بە روونکردنەوە هەیە ، گەر وانیە و مەبەستێکی لە پشتەوەیە ئەوا جەرئەت و غیرەت سەنگی. مەحەکە بۆ ئەوەی ئەم سوبحانە چەن ڕاستگۆیە لەگەڵ خۆی لەگەڵ بەچوونەکانی و چەن ڕاستگۆیە لەگەڵ واقیع وەک خۆی نەک وەک تەزویر..

ئەمە هیچ بروایەکمان بە پرۆسەی یاسایی و قەزائی لە هەرێما نیە ،

بۆیە وەک ئەو زاتە خۆی ئەڵێ : ئـای کـورد چەن نەگبەت و دامـاوە ، ئێمەش ئەڵێین : ئای کورد چەن نەگبەت و داماوە کە خاوەنی دووانی وەک تۆیە..سبحان اللـە......

ئەدەبی منـداڵان … کەروێشکەسـپی … فەرهاد ئەحمەد بەرزنجی

ئەوکەروێشکە سپـیـیە
جوانە لە وێنەی نـیـیە
هەتا بڵێی نـیانـە
خنجیـلەیـە و خەپانـە
هەمیشە من حەزدەکەم
یاری لەگەڵدا بکەم
دێم و دەچم لەگەڵیا
دەیدەمێ گێزەروگیا
ئازاری یەکتر نادی□ین
لەگەڵ یەکتر لێبوردەین
ئەویش زۆر ئاسودەیە
هاوڕێی وەک منی هەیە٠